DE IURE BELLI AC PACIS LIBRI TRES, IN QUIBUS JUS NATURÆ & GENTIUM, ITEM...

Hugo Grotius, Romeyn : de Hooghe, ...

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
4 H
51

Paulini a S. Bartholomaeo Carmelitae Discalceati Ling. Orient. Professoris

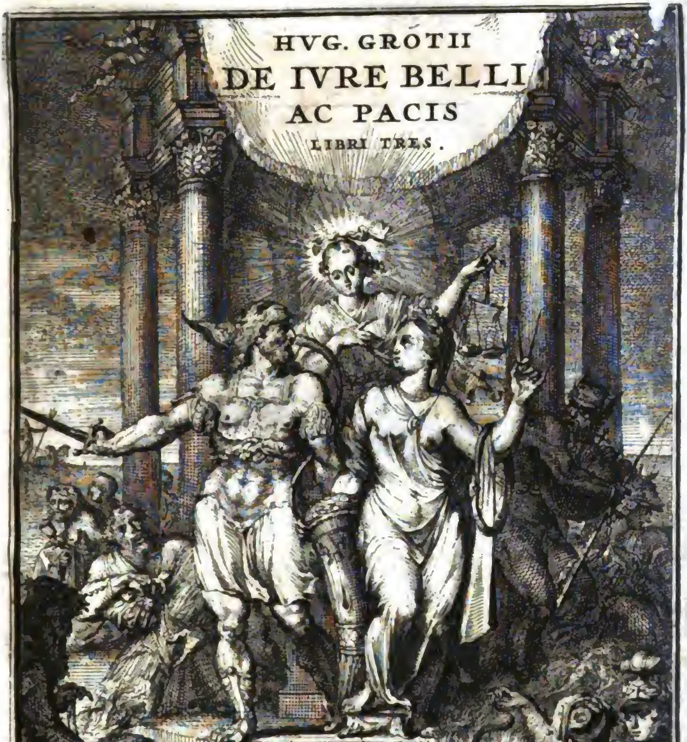
13. 4. C. 3

Digitized by Google

20 — g.

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
Digitized by Google

Digitized by Google

HVGONIS GROTII
DE
IVRE BELLI
AC PACIS
LIBRI TRES,

In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur.

EDITIO NOVA

cum ANNOTATIS *Auctoris, ex poſtrema ejus ante obitum cura.*

Acceſſerunt

ANNOTATA in Epiſtolam Pauli ad Philemonem,

ET

DISSERTATIO de Mari libero.

Bibliotheca Col. S. Pancratii

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

AMSTELÆDAMI,
Apud JOANNEM BLAEV.
MDCLXX.

Ex dono P. Paulini a S. Bartholomeo Carm. Exc.
Nij ap: 1816.

Digitized by Google

In hac editione.

Textus ab erroribus qui in prioribus editionibus irrepſerant vindicatus; paragraphus unus aut alter reſtitutus; omnes vero, aut major pars, & ubi neceſſum erat, in minores ſubdiviſi, memoriæ juvandæ ergo. Index duplo major & multo correctior, cujus prior numerus librum, alter caput, tertius paragraphum, reliquus vero ſubdiviſionem paragr. denotat. In fine ob materiæ affinitatem tractatus de Mari libero adjunctus.

Summa Privilegiorum.

PRivilegiis à Sacra Cæſarea Majeſtate, nec non Chriſtianiſſimo Galliarum Rege, ut & Præ-Potentibus Dominis Fœderatæ Belgicæ Ordinibus, Petro Grotio conceſſis, cautum eſt, ne quis citra ejus voluntatem & conſenſum per 15 annos Hugonis Grotii Opera vel aliquam eorum partem quacumque formâ aut in aliam linguam verſa imprimat aut excudat; vel alibi impreſſa in eorum ditiones inferat atque divendat, ſub omnium librorum & alia inſuper pecuniæ mulcta, quemadmodum latius in diplomatis patet.

Horum privilegiorum jus omne in Joannem Blaeu tranſcripſi

P. GROTIVS.

Digitized by Google

LUDOVICO XIII
CHRISTIANISSIMO FRANCORVM & NAVARRÆ
R E G I,
HVGO GROTIVS.

AVDET hic liber, Regum eminentiſſime, Tuum ſibi auguſtum nomen inſcribere, non ſui, non Auctoris, ſed argumenti fiducia, pro Iuſtitia quippe ſcriptus; quæ virtus adeo Tua eſt, ut inde tuis meritis & humani generis ſuffragio digniſſimum tanto Rege cognomentum acceperis, ut jam ubique Iuſti appellatione non minus quam LVDOVICI noſcaris. Specioſi Romanis Ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Aſia, aliiſque devictis gentibus tituli. At quanto Tuum illuſtrius, quo ſignificaris nullius populi, nullius hominis, ſed ejus quod injuſtum eſt & hoſtis ubique, & victor ſemper? Magnum putarunt Ægyptii reges, ſi patris hic, matris ille, fratrum amans alius dicerentur. At quantulæ hæ partes ſunt tui nominis, quod non iſta tantum, ſed quicquid pulchrum & honeſtum excogitari poteſt, ambitu ſuo complectitur? Iuſtus es, cum Magni ſupra omne id quod di-

ci poteſt Regis Patris tui memoriam honoras ipſum imitando: Iuſtus, cum Fratrem modis omnibus, ſed nulla re magis quam exemplo tuo inſtruis: Iuſtus, cum Sorores ſummis matrimoniis ornas: Iuſtus, cum ſepultas prope leges revocas, &, quantum potes, ruenti in pejus ſæculo temet opponis: Iuſtus, ſed ſimul clemens, cum ſubditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officii limite transverſos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis, nec vim adfers animis circa divina diverſum à te ſentientibus: Iuſtus ſimulque miſericors, cum oppreſſos populos, afflictos Principes tua auctoritate relevas, nec fortunæ nimium licere permittis. Quæ tua ſingularis beneficentia, & in tantum Deo ſimilis quantum humana natura patitur, me cogit ut hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam. Nam quemadmodum cœleſtia ſidera non tantum magnis mundi partibus ſe infundunt, ſed ad ſingula animantia vim ſuam patiuntur deſcendere; ita tu, in terris benigniſſimum ſidus, non contentus erigere Principes, ſublevare populos, mihi quoque in patria male habito & præſidium voluiſti eſſe, & ſolatium. Accedit ad implendum Iuſtitiæ orbem poſt actiones publicas etiam privatæ vitæ tuæ innocentia & puritas, digna quam non homines tantum, ſed & æthe-

ætheriæ mentes admirentur. Nam quotusquiſque de plebe infima, imo de ipſis illis qui à mundi conſortio ſe abſciderunt, ita ſe ab omnibus culpis immunem præſtat, ut tu, in ea poſitus fortuna quæ innumeris peccandi illecebris undique obſidetur? Quantum vero hoc eſt, inter negotia, in turba, in aula; inter tot tam diverſa peccantium exempla id conſequi, quod aliis ſolitudo vix, ſæpe ne vix quidem, præſtat? Hoc vero eſt non juſti tantum ſed & Sancti nomen in hac ipſa vita mereri, quod majoribus tuis Carolo Magno & Ludovico piorum conſenſus poſt obitum tribuit: hoc eſt eſſe non gentilitio ſed ſuo proprio jure Chriſtianiſſimum. Sed Iuſtitiæ cum pars nulla à te aliena ſit, illa tamen quæ circa libri hujus materiam, id eſt circa belli paciſque conſilia, verſatur, eo proprie tua eſt quo Rex es, & quidem Rex Francorum. Ingens hoc regnum tuum, quod per tanta tam felicium terrarum ſpatia in utrumque mare procurrit: ſed majus hoc regno regnum eſt, quod regna aliena non concupiſcis. Dignum hoc tua pietate, dignum iſto faſtigio, non cujuſquam jus armis attentare, non veteres turbare fines; ſed in bello pacis gerere negotium, nec incipere niſi hoc voto ut quam primum deſinas. Quam vero pulchrum hoc, quam glorioſum, quam ipſi conſcientiæ læ-

 tum

tum, ut ſi quando te Deus ad ſuum regnum, quod ſolum tuo melius eſt, vocaverit, audacter poſſis dicere: Hunc ego à te gladium pro Iuſtitiæ tutela accepi, hunc tibi nullius temere fuſi ſanguinis reum, purum inſontemque reddo. Ita fiet, ut quas nos nunc regulas ex libris petimus, in poſterum ex Tuis actionibus tanquam ex perfectiſſimo exemplari petantur. Quod ipſum cum ſit maximum, plus tamen aliquid à Te exigere audent Chriſtianorum populi: ut ſcilicet exſtinctis ubique armis pax ſua non imperiis tantum, ſed & Eccleſiis te auctore redeat; diſcatque noſtra ætas arbitrium ſubire ejus ætatis, quam vera ſinceraque fide Chriſtianam fuiſſe Chriſtiani omnes profitemur. Pertæſos diſcordiarum animos excitat in hanc ſpem recens contracta inter Te & ſapientiſſimum paciſque illius ſanctæ amantiſſimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia, & auſpicatiſſimo Sororis Tuæ matrimonio federata. Difficile negotium, propter ſtudia partium gliſcentibus in dies odiis inflammata: ſed tantis Regibus nihil dignum, niſi quod difficile, niſi quod ab aliis omnibus deſperatum. Deus pacis, Deus juſtitiæ, Rex juſte, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus tum hac etiam laude cumulet Tuam Suæ proximam Majeſtatem. cIↄ Iↄ c xxv.

IN

Digitized by Google

IN TRES LIBROS DE IVRE BELLI AC PACIS PROLEGOMENA.

1. IVs civile, ſive Romanum ſive quod cuique patrium eſt, aut illuſtrare commentariis aut contractum ob oculos ponere aggreſſi ſunt multi. at jus illud quod inter populos plures aut populorum rectores intercedit, ſive ab ipſa natura profectum, aut divinis conſtitutum legibus, ſive moribus & pacto tacito introductum, attigerunt pauci, univerſim ac certo ordine tractavit hactenus nemo: cum tamen id fieri interſit humani generis. I. Ius. *Gentium.*

2. Vere enim Cicero præſtabilem hanc dixit ſcientiam, in fœderibus, pactionibus, conditionibus populorum, regum exterarumque nationum, in omni denique belli jure & pacis. Et Euripides hanc ſcientiam rerum divinarum & humanarum cognitioni præponit; ſic enim Theonoen compellari facit: *Belli & pacis.*

Nam turpe id eſſet, cum ſcias hominum ac Deûm
Quod eſt eritque, juſta te haud cognoſcere.

3. Atque eo magis neceſſaria eſt hæc opera, quod & noſtro ſæculo non deſunt & olim non defuerunt qui hanc juris partem ita contemnerent quaſi nihil ejus præter inane nomen exiſteret. In omnium ferme ore eſt Euphemi dictum * apud Thucydidem, Regi aut civitati imperium habenti nihil injuſtum quod utile: cui ſimile illud, in ſumma fortuna id æquius quod validius; & rempublicam ſine injuria geri non poſſe. Accedit, quod quæ inter populos aut reges incidunt controverſiæ ferme Martem habent arbitrum. Eſt autem non vulgi tantum hæc opinio bellum ab omni jure abeſſe longiſſime, ſed & viris doctis ac prudentibus ſæpe dicta excidunt quæ talem opinionem foveant. Nihil enim frequentius quam oppoſita inter ſe, jus & arma. Nam & Ennius dixit: *Nullum quibuſdam, niſi Utile.*

Non ex jure manu conſertum, ſed mage ferro
Rem repetunt.

Et Horatius ferociam Achillis ſic deſcribit:

Iura negat ſibi nata, nihil non arrogat armis.

& alius alium cum bellum ordiretur ſic loquentem inducit:

Hic pacem temerataque jura relinquo.

Antigonus ſenex irriſit hominem qui ſibi urbes alienas oppugnanti commentarium de juſtitia adferebat. Et Marius negabat præ armorum ſtrepitu leges * à ſe poſſe exaudiri. * Ipſe ille oris tam verecundi Pompejus, auſus eſt dicere: * *Armatus leges ut cogitem?*

4. In Chriſtianis ſcriptoribus plurima ejus ſenſus occurrunt: pro multis unum Tertulliani ſufficiat: *Dolus, aſperitas, injuſtitia, propria negotia præliorum.* Qui ita ſentiunt, dubium non eſt quin oppoſituri ſint nobis illud ex Comœdia:

Incerta hæc ſi tu poſtules

Ratione certa facere, nihilo plus agas
Quam ſi des operam ut cum ratione inſanias.

Jus eſſe aſſertum, contra Carneadis Objectiones.

5. Cum vero fruſtra de jure ſuſcipiatur diſputatio ſi ipſum jus nullum, & ad commendandum & ad præmuniendum opus noſtrum pertinebit nunc graviſſimum errorem breviter refelli. Cæterum ne cum turba nobis res ſit, demus ei advocatum. Et quem potius quam Carneadem, qui ad id pervenerat, quod Academiæ ſuæ ſummum erat, ut pro falſo non minus quam pro vero vires eloquentiæ poſſet intendere? Is ergo cum ſuſcepiſſet juſtitiæ, hujus præcipue de qua nunc agimus, oppugnationem, nullum invenit argumentum validius iſto: jura ſibi homines utilitate ſanxiſſe varia pro moribus, & apud eoſdem pro temporibus ſæpe mutata: jus autem naturale eſſe nullum: omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates ſuas natura ducente ferri: proinde aut nullam eſſe juſtitiam; aut ſi ſit aliqua, ſummam eſſe ſtultitiam, quoniam ſibi noceat alienis commodis conſulens.

6. Verum quod hic dicit Philoſophus, & ſequitur Poëta,

1. Naturale.

Nec natura poteſt juſto ſecernere iniquum:

admitti omnino non debet. nam homo animans quidem eſt, ſed eximium animans, multoque longius diſtans à cæteris omnibus quam cæterorum genera inter ſe diſtant: cui rei teſtimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. Inter hæc autem quæ homini ſunt propria eſt appetitus ſocietatis, id eſt communitatis non qualiſcunque ſed tranquillæ, & pro ſui intellectus modo ordinatæ, cum his qui ſui ſunt generis: quam * οἰκείωσιν Stoici appellabant. Quod ergo dicitur natura quodque animal ad ſuas tantum utilitates ferri, ita univerſe ſumtum concedi non debet.

7. Nam & cæterarum animantium quædam utilitatum ſuarum ſtudium, partim fœtuum ſuorum partim aliorum ſibi congenerum reſpectu, * aliquatenus temperant: quod in illis quidem procedere credimus ex principio aliquo intelligente extrinſeco, quia circa actus alios, iſtis neutiquam difficiliores, par intelligentia in illis non apparet. Idemque de infantibus dicendum, in quibus ante omnem diſciplinam oſtendit ſe ad bene aliis faciendum propenſio quædam, prudenter à Plutarcho obſervata: ſicut & in ea ætate miſericordia ſponte prorumpit. Homini vero perfectæ ætatis, cum circa ſimilia ſimiliter agere norit * cum ſocietatis appetitu excellente, cujus peculiare ſolus inter animantes inſtrumentum habet ſermonem, ineſſe etiam facultatem ſciendi agendique, ſecundum generalia præcepta, par eſt intelligi, cui quæ conveniunt ea jam ſunt non omnium quidem animantium, ſed humanæ naturæ congruentia.

Hominis proprium ſociale; proprie & ſtricte dictum.

8. Hæc vero quam rudi modo jam expreſſimus * ſocietatis cuſtodia, humano intellectui conveniens, fons eſt ejus juris quod proprie tali nomine appellatur: * quo pertinent alieni abſtinentia, & ſi quid alieni habeamus aut lucri inde fecerimus reſtitutio, promiſſorum implendorum obligatio, damni culpa dati reparatio, & pœnæ inter homines meritum.

9. Ab hac juris ſignificatione fluxit altera largior: quia enim homo ſupra cæteras animantes non tantum vim obtinet ſocialem de qua

diximus,

Digitized by Google

diximus, ſed & judicium ad æſtimanda quæ delectant aut nocent, non præſentia tantum ſed & futura, & quæ in utrumvis poſſunt ducere; pro humani intellectus modo etiam in his judicium recte conformatum ſequi, neque metu, aut voluptatis præſentis illecebra corrumpi, aut temerario rapi impetu, conveniens eſſe humanæ naturæ; & quod tali judicio plane repugnat, etiam contra jus naturæ, humanæ ſcilicet, eſſe intelligitur.

10. Atque huc etiam pertinet in his quæ cuique homini aut cœtui propria ſunt elargiendis * prudens diſpenſatio, ut quæ nunc ſapientiorem minus ſapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujuſque, & rei natura fert, præponit: quam juris proprie ſtricteque dicti partem jam olim multi faciunt, cum tamen jus illud proprie nominatum diverſam longe naturam habeat, in eo poſitam ut quæ jam ſunt alterius alteri permittantur, aut impleantur. *Improprie & laxius.*

11. Et hæc quidem quæ jam diximus locum aliquem haberent, etiamſi daremus, quod ſine ſummo ſcelere dari nequit, non eſſe Deum, aut non curari ab eo negotia humana: cujus contrarium cum nobis partim ratio partim traditio perpetua inſeverint; confirment vero & argumenta multa & miracula ab omnibus ſæculis teſtata, ſequitur, jam ipſi Deo, ut opifici & cui nos noſtraque omnia debeamus, ſine exceptione parendum nobis eſſe, præcipue cum is ſe multis modis & optimum & potentiſſimum oſtenderit, ita ut ſibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna quippe æternus ipſe, poſſit, & voluiſſe credi debeat, multoque magis ſi id diſertis verbis promiſerit: quod Chriſtiani indubitata teſtimoniorum fide convicti credimus.

12. Et hæc jam alia juris origo eſt præter illam naturalem, veniens ſcilicet * ex libera Dei voluntate, cui nos ſubjici debere intellectus ipſe noſter nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ipſum de quo egimus naturale jus, ſive illud ſociale, ſive quod laxius ita dicitur, quamquam ex principiis homini internis profluit, * Deo tamen aſſcribi merito poteſt, quia ut talia principia in nobis exiſterent ipſe voluit: quo ſenſu Chryſippus & Stoici dicebant, juris originem non aliunde petendam quam ab ipſo Iove, * à quo Iovis nomine jus Latinis dictum probabiliter dici poteſt. *2. Voluntarium. 1. Divinum.*

13. Accedit, quod illa quoque ipſa principia Deus datis legibus magis conſpicua fecit, etiam iis quibus imbecillior eſt ad ratiocinandum vis animi; & in diverſa trahentes impetus, qui nobis ipſis, quique aliis conſulunt, vagari vetuit, illos quippe vehementiores addictius regens & fine ac modo coërcens.

14. Sed & hiſtoria ſacra, præter id quod in præceptis conſiſtit, affectum illum ſocialem non parum etiam eo excitat, quod nos docet ab iiſdem primis parentibus ortos homines omnes, ita ut eo quoque ſenſu dici recte poſſit quod alio dixit Florentinus, cognationem inter nos à natura conſtitutam; cui conſequens ſit, hominem homini inſidiari nefas eſſe. Inter homines quaſi * Dii quidam ſunt parentes, quibus proinde non infinitum ſed ſui generis obſequium debetur. *L. ut vim. D. de juſt. & jur.*

15. Deinde vero, cum juris naturæ ſit ſtare pactis, (neceſſarius enim erat inter homines aliquis ſe obligandi modus, neque vero alius modus *2. Humanum.*

Digitized by Google

Civile cujusque civitatis. dus naturalis fingi poteſt,) ab hoc ipſo fonte jura civilia fluxerunt. Nam qui ſe cœtui alicui aggregaverant, aut homini hominibusque ſubjecerant, hi aut expreſſe promiſerant, aut ex negotii natura tacite promiſiſſe debebant intelligi; ſecuturos ſe id quod aut cœtus pars major aut hi quibus delata poteſtas erat conſtituiſſent.

16. Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, ſed & aliis,

** Vtilitas juſti prope mater & æqui,*

ſi accurate loquamur, verum non eſt: nam naturalis juris mater eſt ipſa humana natura, quæ nos, etiamſi re nulla indigeremus, ad ſocietatem mutuam appetendam ferret: civilis vero juris mater eſt ipſa ex conſenſu obligatio, quæ cum ex naturali jure vim ſuam habeat poteſt natura hujus quoque juris quaſi proavia dici. Sed naturali juri utilitas accedit: voluit enim Naturæ Auctor nos ſingulos & infirmos eſſe, & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam ſocietatem raperemur: Iuri autem civili occaſionem dedit utilitas: nam illa quam diximus conſociatio, aut ſubjectio utilitatis alicujus cauſa cœpit inſtitui. Deinde & qui jura præſcribunt aliis, in eo utilitatem aliquam ſpectare ſolent, aut debent.

17. Sed ſicut cujusque civitatis jura utilitatem ſuæ civitatis reſpiciunt, ita inter civitates aut omnes aut pleraſque ex conſenſu jura quædam naſci potuerunt; & nata apparet, quæ utilitatem reſpicerent non cœtuum ſingulorum ſed magnæ illius univerſitatis. Et hoc jus eſt quod gentium dicitur, quoties id nomen à jure naturali diſtinguimus. quam partem juris omiſit Carneades, jus omne in naturale & civile ſingulorum populorum diſtribuens, cum tamen de eo jure quod inter populos verſatur acturus, (ſubjecit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuiſſet.

Gentium; civitatum omnium aut plerarumque.

18. Male autem à Carneade ſtultitiæ nomine juſtitia traducitur. Nam ſicut ipſo fatente ſtultus non eſt civis qui in civitate jus civile ſequitur, etiamſi ob ejus juris reverentiam quædam ſibi utilia omittere debeat; ita nec ſtultus eſt populus qui non tanti facit ſuas utilitates, & propterea communia populorum jura negligat: par enim in utroque eſt ratio: nam * ſicut civis qui jus civile perrumpit utilitatis præſentis cauſa, id convellit quo ipſius poſteritatisque ſuæ perpetuæ utilitates continentur; ſic & populus jura naturæ gentiumque violans, ſuæ quoque tranquillitatis inpoſterum reſcindit munimenta. Tum vero etiamſi ex juris obſervatione nulla ſpectaretur utilitas, ſapientiæ non ſtultitiæ eſſet eo ferri ad quod à natura noſtra nos duci ſentimus.

II. *Objectionum Refutatio.*

Iuſtitia ſtultitia non eſt.

19. Quare nec illud,

Iura inventa metu injuſti fateare neceſſe eſt:

quod apud Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ injuriæ repertas leges: ac vi quadam homines ad juſtitiam colendam adigi, univerſaliter verum eſt: id enim ad ea dumtaxat inſtituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris exſecutionem reperta ſunt; ſicut multi per ſe infirmi, ne à validioribus opprimerentur, conſpirarunt ad inſtituenda ac communibus viribus tuenda judicia, ut quibus ſinguli pares non erant, his univerſi prævalerent. Et hoc demum ſenſu com-

Vis ex metu injuſti: & validioris cauſa ejus non eſt.

Digitized by Google

commode accipi poteſt quod dicitur jus eſſe id quod validiori placuit; ut intelligamus fine ſuo externo carere jus niſi vires miniſtras habeat: ſicut Sólon res confecit maximas, ut ipſe prædicabat:

ὁμοῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας.

* *Vim juſque parilis copulans vinculi jugo.*

20. Neque tamen quamvis à vi deſtitutum jus omni caret effectu. nam juſtitia ſecuritatem affert conſcientiæ, injuſtitia tormenta ac laniatus, quales in tyrannorum pectoribus deſcribit Plato: juſtitiam probat, injuſtitiam damnat proborum conſenſus: quod vero maximum eſt, hæc Deum inimicum, illa faventem habet, qui judicia ſua ita poſt hanc vitam reſervat ut ſæpe eorum vim etiam in hac vita repræſentet; quod multis exemplis hiſtoriæ docent. IVSTITIA *ſecuritatem affert conſcientia.*

21. Quod vero multi quam à civibus exigunt juſtitiam, eam in populo aut populi rectore inſuper habeant, ejus erroris cauſa eſt, primum quod in jure nihil ſpectant niſi utilitatem quæ ex jure oritur, quæ evidens eſt in civibus, qui ſinguli ad ſui tutelam invalidi ſunt: at magnæ civitates, cum omnia in ſe complecti videantur quæ ad vitam recte tuendam ſunt neceſſaria, opus habere non videntur ea virtute quæ foras ſpectat & Iuſtitia appellatur. *Privatis, populo, & populi rectoribus aque convenit.*

22. Sed, ut ne repetam quod dixi, jus non ſolius utilitatis cauſa comparatum; nulla eſt tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra ſe ope indigere poſſit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in ſe vires; unde etiam à potentiſſimis populis & regibus fœdera appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus intra civitatis fines concludunt. Veriſſimum illud, omnia incerta eſſe ſimul à jure receſſum eſt.

23. Si nulla eſt communitas quæ ſine jure conſervari poſſit, * quod memorabili latronum exemplo probabat Ariſtoteles, certe & illa quæ genus humanum aut populos complures inter ſe colligat, jure indiget: quod ille vidit qui dixit fœda ne patriæ quidem cauſa facienda eſſe. * Graviter eos accuſat Ariſtoteles, qui cum inter ſe neminem velint imperare niſi qui jus habeat, in exteros quid jus quid injuſtum ſit nihil curant.

24 Is ipſe quem nominavimus quomodo in partem alteram Pompejus, quod Spartanus quidam rex dixerat, beatiſſimam eſſe rempublicam cujus fines haſta & gladio terminarentur, correxit, dicens eam vere beatam eſſe quæ juſtitiam pro finibus haberet: quam ad rem alterius itidem Spartani regis uti potuit auctoritate,* qui militari fortitudini juſtitiam antepoſuit. hoc argumento, quod fortitudo juſtitia quadam regi deberet: at ſi juſti eſſent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipſam fortitudinem Stoici definiebant virtutem propugnantem pro æquitate. Themiſtius oratione ad Valentem facunde diſſerit, reges, quales exigit ſapientiæ regula, non unius ſibi creditæ gentis habere rationem, ſed totius humani generis; & eſſe, ut ipſe loquitur, non φιλομακεδόνας tantum, aut φιλορωμαίους, * ſed φιλανθρώπους. * Minois inviſum apud poſteros nomen non aliud fecit quam quod æquitatem imperii ſui finibus terminaret. *Regit Pacem*

25. Tantum vero abeſt ut admittendum ſit quod quidam fingunt, *Bellumque;* in

inde Belli jura. in bello omnia jura ceſſare, ut nec ſuſcipi bellum debeat niſi ad juris conſecutionem, nec ſuſceptum geri niſi intra juris ac fidei modum. Bene Demoſthenes bellum eſſe in eos dixit qui judiciis coërceri nequeunt. judicia enim vigent adverſus eos qui invalidiores ſe ſentiunt: in eos qui pares ſe faciunt aut putant, bella ſumuntur; ſed nimirum, ut recta ſint, non minori religione exercenda quam judicia exerceri ſolent.

26. Sileant ergo leges inter arma, ſed civiles illæ & judiciariæ & pacis propriæ, non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus accommodatæ. Optime enim dictum eſt à Dione Pruſæenſi, inter hoſtes ſcripta quidem jura, id eſt civilia, non valere, at * valere non ſcripta, id eſt ea quæ natura dictat aut gentium conſenſus conſtituit. Docet hoc vetus illa Romanorum formula: *eas res puro pioque duello quærendas cenſeo.* Iidem veteres Romani, ut Varro notabat, bella tarde & nulla licentia ſuſcipiebant, quod bellum nullum niſi pium putabant geri oportere. Camillus juſte non minus quam fortiter bella gerenda dicebat: Africanus, populum Romanum & ſuſcipere juſte bella & finire: Apud alium legas, *Sunt & belli ſicut & pacis jura.* Alius Fabricium miratur ingentem virum, & quod difficillimum eſt in bello innocentem, & qui aliquid eſſe crederet & in hoſtem nefas.

27. Quantam vim habeat in bellis * juſtitiæ conſcientia paſſim oſtendunt hiſtoriarum ſcriptores, qui victoriam ſæpe huic cauſæ præcipue aſſcribunt: Inde proverbia illa, frangi & attolli vires in milite à cauſa: raro eum ſoſpitem redire qui injuſta arma ſumſerit: bonæ cauſæ ſpem adeſſe comitem; & alia in eum ſenſum. Nec movere quenquam debent proſperi ſucceſſus iniquarum molitionum. Satis enim eſt quod cauſæ æquitas ſuam quandam eamque magnam habet vim ad agendum, quanquam ea vis, ut in rebus humanis accidit, ſæpe aliarum cauſarum oppoſitu ab effectu impeditur. Etiam ad amicitias conciliandas, quibus ut ſinguli ita & populi ad multas res opus habent, multum valet opinio de bello non temere nec injuſte ſuſcepto, pieque geſto. Nemo enim iis ſe facile adjungit quibus jus, fas, fidem vilia putat.

Juſtæ cauſæ conſcientia, quæ vis ejus.

III.

Cauſa Autori operis ſcribendi.

28. Ego cum ob eas quas jam dixi rationes compertiſſimum haberem, eſſe aliquod inter populos jus commune quod & ad bella & in bellis valeret, cur de eo inſtituerem ſcriptionem cauſas habui multas ac graves. Videbam per Chriſtianum orbem vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam: levibus aut nullis de cauſis ad arma procurri, quibus ſemel ſumtis nullam jam divini, nullam humani juris reverentiam, plane quaſi uno edicto ad omnia ſcelera emiſſo furore.

Bellandi Licentiam moderandi.

29. Cujus immanitatis conſpectu multi homines minime mali eo venerunt, ut Chriſtiano, cujus diſciplina in omnibus hominibus diligendis præcipue conſiſtit, * omnia arma interdicerent: ad quos accedere interdum videntur & Ioannes Ferus & Eraſmus noſtras, viri pacis & Eccleſiaſticæ & civilis amantiſſimi, ſed eo, ut arbitror, conſilio, quo ſolemus, quæ in unam partem exierunt in alteram reflectere ut in verum modum redeant. Verum hic ipſe nimium contradi-

Digitized by Google

tradicendi conatus ſæpe adeo non proficit, ut obſit etiam, quia deprehenſum facile quod in his nimium eſt, etiam aliis dictis intra verum ſtantibus auctoritatem detrahit. Medicina ergo utrisque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere.

30. Simul & jurisprudentiam, quam antehac in muneribus publicis quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi indigne è patria tot meis laboribus ornata ejecto reſtabat, privatæ diligentiæ ſtudio adjuvare volui. Artis formam ei imponere multi antehac deſtinarunt: perfecit nemo: neque vero fieri poteſt, niſi, quod non ſatis curatum eſt hactenus, ea quæ ex conſtituto veniunt à naturalibus recte ſeparentur. nam naturalia, cum ſemper eadem ſint, facile poſſunt in artem colligi: illa autem quæ ex conſtituto veniunt, cum & mutentur ſæpe, & alibi alia ſint, extra artem poſita ſunt, ut aliæ rerum ſingularium perceptiones. *Iuriſprudentiam juvandi ſtudium, exemplo methodi.*

31. Quod ſi qui veræ juſtitiæ ſacerdotes naturalis & perpetuæ jurisprudentiæ partes tractandas ſuſciperent, ſemotis iis quæ ex voluntate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicum officio, alius de voluntatum conjectura, alius de factorum facienda fide, poſſet deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici.

IV. *Operis contenta & ordo.*

32. Nos certe quam viam ineundam cenſeremus reipſa potius quam verbis oſtendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiæ longe nobiliſſimam continet.

33. Primo enim libro præfati de juris origine generalem examinavimus quæſtionem, ſitne bellum aliquod juſtum: deinde ad noſcenda publici privatique belli diſcrimina explicandam habuimus vim ipſam ſummi imperii, qui eam populi, qui reges ſolidam, qui ex parte, qui cum alienandi jure, qui aliter habeant: deinde & de ſubditorum in ſuperiores officio dicendum fuit. *Lib. I.*

34. Liber ſecundus, cum omnes cauſas ex quibus bellum oriri poteſt exponendas ſumſerit, quæ res communes ſint, quæ propriæ, quod jus perſonis in perſonas, quæ ex dominio naſcatur obligatio, quæ ſucceſſionum regiarum norma, quod jus veniat ex pacto aut contractu, quæ fœderum, quæ jurisjurandi tum privati tum publici vis atque interpretatio, quid ex damno dato debeatur, quæ legatorum ſanctimonia, quale jus humandi mortuos, quæ pœnarum natura, late exſequitur. *Lib. II.*

35. Tertius liber primum ſubjectam ſibi habens materiam id quod in bello licet, cum id quod impune fit aut etiam apud populos exteros pro jure defenditur ab eo quod vitio caret diſtinxiſſet, deſcendit ad pacis genera & omnes bellicas conventiones. *Lib. III.*

V. *Scriptionis Neceſſitas.*

36. Eo autem majus viſum eſt pretium operæ, quod ut dixi totum hoc argumentum tractavit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt ut multum reliquerint alienæ induſtriæ. Veterum Philoſophorum nihil exſtat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Ariſtoteles librum fecerat cui nomen δικαιώματα πολέμων, neque eorum qui Chriſtianiſmo recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat: etiam Romanorum veterum libri de jure feciali nihil *Scriptorum veterum hac in re inopia.*

nihil ad nos ſui præter nomen tranſmiſerunt. Hi qui ſummas fecerunt caſuum quos vocant conſcientiæ, ut de aliis rebus, ita & de bello, de promiſſis, de juramento, de repreſſaliis capita fecerunt.

Recentiorum defectus. 37. Vidi & ſpeciales libros de belli jure partim à Theologis ſcriptos, ut à Franciſco Victoria, Henrico Gorichemo, * Wilhelmo Matthæi; partim à doctoribus juris, ut Ioanne Lupo, Franciſco Ario, Ioanne de Lignano, Martino Laudenſi: ſed hi omnes de uberrimo argumento pauciſſima dixerunt, & ita plerique, ut ſine ordine quæ naturalis ſunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex canonibus veniunt permiſcerent atque confunderent.

38. Quod his omnibus maxime defuit, hiſtoriarum lucem, ſupplere aggreſſi ſunt erudititiſſimus Faber in Semeſtrium capitibus nonnullis, ſed pro inſtituti ſui modo & teſtimoniis tantum allatis, diffuſus; & ut ad definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, Balthazar Ayala, & plus eo Albericus Gentilis: cujus diligentia ſicut alios adjuvari poſſe ſcio & me adjutum profiteor; ita quid in docendi genere, quid in ordine, quid in diſtinguendis quæſtionibus, jurisque diverſi generibus deſiderari in eo poſſit, lectoribus judicium relinquo. Illud tantum dicam, ſolere eum ſæpe in controverſiis definiendis ſequi aut exempla pauca non ſemper probanda, aut etiam auctoritatem novorum Iurisconſultorum in Reſponſis, quorum non pauca ad gratiam conſulentium non ad æqui bonique naturam ſunt compoſita. Cauſas unde bellum juſtum aut injuſtum dicitur Ayala non attigit: Gentilis ſumma quædam genera quo ipſi viſum eſt modo delineavit; multos vero & nobilium & frequentium controverſiarum locos ne attigit quidem.

VI. 39. Nos ne quid tale indictum abiret operam dedimus, indicatis etiam dijudicationum fontibus, unde facile eſſet etiam ſi quid omiſſum à nobis eſſet definire. Supereſt ut quibus ego auxiliis & qua cura hanc rem aggreſſus ſim breviter exponam. Primum mihi cura hæc fuit, ut eorum quæ ad jus naturæ pertinent probationes referrem ad notiones quaſdam tam certas ut eas nemo negare poſſit, niſi ſibi vim inferat. Principia enim ejus juris, ſi modo animum recte advertas, per ſe patent atque evidentia ſunt, ferme ad modum eorum quæ ſenſibus externis percipimus; qui & ipſi bene conformatis ſentiendi inſtrumentis, & ſi cætera neceſſaria adſint, non fallunt. Ideo in Phœniſſis Euripides ſic loquentem facit Polynicen, cujus aperte juſtam vult fuiſſe cauſam:

1. Cura Autoris. 1. Iura probandi Naturale.

Hæc ſum profatus, mater, haud ambagibus
Implicita; ſed qua regulis æqui & boni
*Suffulta * rudibus pariter & doctis patent.*

Statimque addit chori (conſtat is autem ex fœminis iiſque barbaris,) judicium, dicta approbantis.

40. Vſus ſum etiam ad juris hujus probationem * teſtimoniis Philoſophorum, Hiſtoricorum, Poëtarum, poſtremo & Oratorum: non quod illis indiſcrete credendum ſit; ſolent enim ſectæ, argumento, cauſæ ſervire: ſed quod ubi multi diverſis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id ad cauſam univerſalem referri debeat:

beat:

Digitized by Google

beat: quæ in noſtris quæſtionibus alia eſſe non poteſt quam aut recta illatio ex naturæ principiis procedens, aut communis aliquis conſenſus. illa jus naturæ indicat, hic jus gentium: quorum diſcrimen non quidem ex ipſis teſtimoniis, (paſſim enim ſcriptores voces juris naturæ & gentium permiſcent) ſed ex materiæ qualitate intelligendum eſt. Quod enim ex certis principiis certa argumentatione deduci non poteſt, & tamen ubique obſervatum apparet, ſequitur ut ex voluntate libera ortum habeat.

Gentium.

2. Diſcriminandi utrumque, &

41. Itaque hæc duo non minus inter ſe quam à jure civili diſcernere ſemper unice laboravi: imo & in gentium jure diſcrevi id quod vere & ex omni parte jus eſt; & id quod duntaxat effectum quendam externum adinſtar illius primitivi juris parit; nempe ne vi reſiſtere liceat, aut etiam ut ubique vi publica, utilitatis alicujus cauſa vel ut incommoda gravia vitentur, defendi debeat: quæ obſervatio quam ſit neceſſaria ad res multas, in ipſo operis contextu apparebit. Non minus ſollicite ſeparavimus ea quæ juris ſunt ſtricte ac proprie dicti; unde reſtitutionis obligatio oritur, & ea quæ juris eſſe dicuntur, quia aliter agere cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de qua juris diverſitate aliquid jam & ſupra diximus.

Civile.

Species cujusque.

11. Auxilia ſcripti.

42. Inter Philoſophos merito principem obtinet locum Ariſtoteles, ſive tractandi ordinem, ſive diſtinguendi acumen, ſive rationum pondera conſideres. Vtinam tantum principatus ille ab aliquot hinc ſæculis non in tyrannidem abiiſſet, ita ut veritas, cui Ariſtoteles fidelem navavit operam, nulla jam re magis opprimatur quam Ariſtotelis nomine. Ego & hic & alibi veterum Chriſtianorum ſequor libertatem, qui in nullius Philoſophorum ſectam juraverant, non quod eis aſſentirentur qui nihil percipi poſſe dicebant, quo nihil eſt ſtultius; ſed quod nullam eſſe ſectam putarent quæ omne verum vidiſſet, & nullam quæ non aliquid ex vero. Itaque * veritatem ſparſam per ſingulos per ſectasque diffuſam in corpus colligere, id vero exiſtimabant nihil eſſe aliud quam vere Chriſtianam tradere diſciplinam.

1. Philoſophi. Ariſtoteles, ejus laus.

43. Inter cætera, ut hoc obiter à noſtro inſtituto non alienum dicam, non ſine cauſa videntur mihi ab Ariſtotele diſcedere & Platonici nonnulli * & Chriſtiani veteres, in eo quod ille naturam ipſam virtutis in mediocritate affectuum actionumque poſuerit: quod ſemel poſitum eo ipſum abduxit ut & virtutes diverſas, puta liberalitatem & parſimoniam, in unam compingeret, & veritati daret oppoſita minime ex æquo reſpondentia, jactantiam & diſſimulationem; & quibusdam rebus vitii nomen imponeret, quæ aut non exiſtunt, aut vitia per ſe non ſunt, ut contemtum voluptatis & honorum, & iræ adverſus homines vacuitatem.

Reprehenſio.

44. Non recte autem univerſaliter poſitum hoc fundamentum vel ex juſtitia apparet, cui oppoſitum nimium & parum; cum in affectibus & ſequentibus eos actionibus invenire non poſſet, in rebus ipſis circa quas juſtitia verſatur utrumque quæſivit: quod ipſum primum eſt deſilire de genere in genus alterum, quod in aliis merito culpat: deinde minus ſuo accipere, poteſt quidem adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumſtantiis ſibi ac ſuis debeat;

Virtus non omnis vitium habet in exceſſu.

at

Digitized by Google

at certe cum juſtitia pugnare non poteſt, quæ tota in alieni abſtinentia poſita eſt. Cui hallucinationi ſimilis illa eſt, quod adulterium ex libidine, cædem ex ira proprie ad injuſtitiam pertinere non vult; cum tamen injuſtitia non aliam naturam habeat quam alieni uſurpationem; nec referat, ex avaritia illa an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente miſericordia proveniat, an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ naſci ſolent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de cauſa, ne ſocietas humana violetur, hoc vero juſtitiæ proprium eſt.

45. Vt redeam unde veneram, verum quidem eſt virtutibus nonnullis accidere ut affectus moderentur, ſed hoc non ideo quod id ſit virtuti omni proprium atque perpetuum, ſed quia recta ratio, quam virtus ubique ſequitur, * in quibuſdam modum ſequendum dictat, in quibuſdam ad ſumma incitat: nam Deum nimiùm colere non poſſumus: ſuperſtitio enim non eo peccat quod Deum nimiùm colat, ſed quod perverſe: neque æterna bona nimium poſſumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odiſſe. Vere igitur à Gellio dictum, eſſe quædam quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora auctioraque ſint, etiam tanto laudatiora ſint. Lactantius, cum multum de affectibus diſſeruiſſet, *Non in his moderandis*, inquit, *ſapientiæ ratio verſatur, ſed in cauſis eorum; quoniam extrinſecus commoventur: nec ipſis potiſſimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui poſſunt in maximo crimine, & maximi poſſunt eſſe ſine crimine.* Nobis propoſitum eſt Ariſtotelem magni facere, ſed cum ea libertate quam ipſe ſibi in ſuos magiſtros veri ſtudio indulſit.

In ſummis ſæpe conſiſtit.

Lib. 4, c. 9.

Hiſtoria.

46. Hiſtoriæ duplicem habent uſum qui noſtri ſit argumenti: nam & exempla ſuppeditant & judicia. Exempla quo meliorum ſunt temporum ac populorum eo plus habent auctoritatis: ideo Græca & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec ſpernenda judicia, præſertim conſentientia: jus enim naturæ, ut diximus, aliquo modo inde probatur: jus vero gentium non eſt ut aliter probetur.

Poëtæ. Oratores.

47. Poëtarum & Oratorum ſententiæ non tantum habent pondus: & nos ſæpe iis utimur non tam ut inde adſtruamus fidem, quam ut his quæ dicere voluimus ab ipſorum dictis aliquid ornamenti accedat.

II. Libri Sacri.

I. Teſtam. Vetus.

48. Librorum quos à Deo afflati homines aut ſcripſerunt aut probarunt auctoritate ſæpe utor, cum diſcrimine antiquæ & novæ legis. Antiquam legem ſunt qui urgent pro ipſo jure naturæ: haud dubie mendoſe, multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate libera, quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam pugnat: & eatenus argumentum inde recte ducitur, dummodo diſtinguamus accurate jus Dei quod Deus per homines interdum exſequitur, & jus hominum inter ſe. Vitavimus ergo quantum potuimus & hunc errorem, & alterum ei contrarium, qui poſt novi fœderis tempora nullum antiqui fœderis uſum eſſe putat. Nos contra cenſemus, tum ob id quod jam diximus, tum quia novi fœderis ea eſt natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri fœdere, eadem & ipſum aut majora præcipiat: & hunc in modum uſos teſtimoniis antiqui fœderis videmus antiquos Chriſtianorum ſcriptores.

49. Ad

Digitized by Google

49. Ad percipiendam autem librorum ad antiquum fœdus pertinentium ſententiam, non parum conferre nobis poſſunt * Hebræi ſcriptores, ii maxime qui & ſermones, & mores patrios habuerunt percognita. *Hebræi ſcriptores.*

50. Novo fœdere in hoc utor, ut doceam, quod non aliunde diſci poteſt, quid Chriſtianis liceat: quod ipſum tamen, contra quam plerique faciunt, à jure naturæ diſtinxi: pro certo habens in illa ſanctiſſima lege majorem nobis ſanctimoniam præcipi, quam ſolum per ſe jus naturæ exigat. Neque tamen omiſi notare, ſi qua ſunt quæ nobis commendantur magis quam præcipiuntur, ut à præceptis declinare ſciamus nefas & pœnæ obnoxium, ad ſumma quæque contendere generoſi eſſe conſilii, & ſua non cariturі mercede. *2. Teſtam. Nov.*

51. Synodici canones qui recti ſunt, collectiones ſunt ex generalibus legis divinæ pronuntiatis, ad ea quæ occurrunt aptatæ. hi quoque aut monſtrant quod divina lex præcipit. aut ad id quod Deus ſuadet hortantur. Et hoc veræ Eccleſiæ Chriſtianæ eſt officium, ea quæ ſibi à Deo tradita ſunt tradere & eo quo tradita ſunt modo. Sed & mores apud Chriſtianos illos veteres, & qui tanti nominis menſuram implebant, recepti, aut laudati, merito pro canonibus valent. Secunda poſt hos auctoritas eſt eorum qui ſuis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Chriſtianos floruerunt, neque gravis cujusquam erroris notati ſunt. nam & hi quæ dicunt magna cum aſſeveratione, & quaſi comperta, momentum non exiguum habere debent, ad interpretanda quæ obſcura videntur in ſacris literis, eoque majus quo & plurium apparet conſenſus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora, cum nec dominatus adhuc nec coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit. *3. Synodorum canones.* *4. Chriſtianorum primorum uſus, mores.* *5. Patrum & ſcripta & conſenſus.*

52. Qui his ſucceſſerunt Scholaſtici quantum ingenio valeant ſæpe oſtendunt: ſed in infelicia & artium bonarum ignara ſæcula inciderunt: quominus mirum ſi inter multa laudanda, aliqua & condonanda ſunt. Tamen ubi in re morum conſentiunt, vix eſt ut errent: quippe perſpicaces admodum ad ea videnda quæ in aliorum dictis reprehendi poſſunt: in quo ipſo tamen diverſa tuendi ſtudio laudabile præbent modeſtiæ exemplum, rationibus inter ſe certantes, non, qui mos nuper adeo literas inquinare cœpit, convitiis, turpi fœtu impotentis animi. *6. Scholaſtici DD.*

53. Iuris Romani ſcientiam profitentium tria ſunt genera. Primum eorum eſt quorum opera in Pandecte, Codicibus Theodoſiano & Iuſtinianeo, & in Novellis conſtitutionibus apparent. Secundum eos habet qui Irnerio ſucceſſerunt, Accurſium, Bartolum, & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur, qui humaniores literas cum legum ſtudio conjunxerunt. Primis multum defero: nam & rationes ſæpe optimas ſuppeditant, ad demonſtrandum id, quod juris eſt naturæ: & eidem juri neque minus gentium juri teſtimonium ſæpe præbent, ſic tamen ut ipſi non minus quam alii nomina hæc ſæpe miſceant, imo & jus gentium ſæpe vocent, id quod quorundam duntaxat populorum eſt, nec tanquam ex condicto, ſed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito receperunt. *III. Iureconſulti.* *1. Antiqui.*

Sed & quæ vere juris ſunt gentium ſæpe tractant promiſcue & indiſcrete cum his quæ juris ſunt Romani, ut ex titulo de Captivis & poſtliminio apparet. Hæc ergo ut diſcernerentur, laboravimus.

2. Medii. 54. Secunda claſſis juris divini & hiſtoriæ veteris incurioſa, omnes regum populorumque controverſias definire voluit ex legibus Romanis, aſſumtis interdum canonibus. Sed his quoque temporum ſuorum infelicitas impedimento ſæpe fuit, quo minus recte leges illas intelligerent, ſatis ſollertes alioqui ad indagandam æqui bonique naturam: quo factum, ut ſæpe optimi ſint condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi juris mali ſunt interpretes. Audiendi vero tum maxime, cum tali conſuetudini quæ noſtrorum temporum jus gentium facit teſtimonium perhibent.

3. Recentiores. 55. Tertii ordinis magiſtri, qui Romani juris finibus ſe includunt, & in jus illud commune aut nunquam aut non niſi leviter exſpatiantur, vix ullum habent uſum qui noſtri ſit argumenti: Scholaſticam ſubtilitatem cum legum & canonum cognitione conjunxerunt, ita ut à controverſiis etiam populorum ac regum non abſtinerent *Hiſpani.* Hiſpani duo Covarruvias & Vaſquius: hic magna libertate, modeſtius alter, nec ſine exacto quodam judicio. Hiſtorias magis eidem legum ſtudio inſerere aggreſſi ſunt Galli: *Galli.* quos inter magnum obtinent nomen Bodinus & Hottomanus, ille perpetuo opere, hic ſparſis quæſtionibus, quorum & pronuntiata & rationes ſæpe nobis inquirendi veri ſuppeditabunt materiam.

VII. *Inſtituti & ordinis in univerſum conſilium & ratio explicata.* 56. In toto opere tria maxime mihi propoſui, ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes, & ut quæ erant tractanda, ordine certo diſponerem, & ut quæ eadem inter ſe videri poterant nec erant, perſpicue diſtinguerem.

57. Temperavi me ab his quæ alterius ſunt tractationis, ut quæ docent quid ex uſu ſit facere: quia iſta ſuam habent artem ſpecialem politicam, quam recte ita ſolam tractat Ariſtoteles ut alieni nihil admiſceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum juris noſtri arte confunditur. Nonnullis tamen locis ejus quod utile eſt feci mentionem, ſed obiter, & ut id ipſum à juſti quæſtione apertius diſtinguerem.

58. Injuriam mihi faciet ſi quis me ad ullas noſtri ſeculi controverſias, aut natas, aut quæ naſcituræ prævideri poſſunt, reſpexiſſe arbitratur. Vere enim profiteor, ſicut Mathematici figuras à corporibus ſemotas conſiderant, ita me in jure tractando ab omni ſingulari facto abduxiſſe animum.

Dicendi genus conciſum. 59. Dicendi genus quod attinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adjungendo verborum copiam faſtidium parere lectori, cujus utilitatibus conſulebam. Itaque ſecutus ſum quantum potui conciſum & docenti conveniens loquendi genus: ut tanquam in uno conſpectu habeant qui negotia publica tractant, & quæ incidere ſolent controverſiarum genera, & principia unde dijudicari poſſunt: quibus cognitis facile erit ad rem ſubjectam accommodare orationem & quantum lubet extendere.

Scriptorum verba ipſa. 60. Scriptorum veterum ipſa verba adduxi interdum, ubi talia erant,

erant, ut aut cum auctoritate, aut cum venuſtate ſingulari dicta viderentur : quod & in Græcis feci nonnunquam, ſed maxime ubi aut brevis erat ſententia, aut cujus gratiam ſperare non audebam Latino ſermone me poſſe aſſequi : quem tamen ubique adjunxi in eorum commodum qui Græca non didicerunt.

61. Quem vero ego in aliorum ſententiis ac ſcriptis dijudicandis mihi ſumſi libertatem, eandem ſibi in me ſumant, omnes eos oro atque obteſtor quorum in manus iſta venient. Non illi promtius me monebunt errantem, quam ego monentes ſequar. Et jam nunc adeò, ſi quid hic pietati, ſi quid bonis moribus, ſi quid ſacris literis, ſi quid Eccleſiæ Chriſtianæ conſenſui, ſi quid ulli veritati diſſentaneum à me dictum eſt, id nec dictum eſto. *Libertas judicii lectori relicta.*

Annotata ad Prolegomena.

1. A*pud Thucydidem*] Verba ſunt lib. VI. ἀνδρὶ δὲ τυράννῳ ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ οὐδὲν ἄλογον ὅ, τι ξυμφέρον. Idem ſenſus libro V, ubi Athenienſes præpotentes eo tempore, ſic Melios alloquuntur : ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται. δυνατὰ δὲ οἱ δυνατοὶ πράσσουσι, καὶ οἱ ἀσθενεῖς συγχωροῦσι : *Juſta humanæ rationi ea cenſeri, quæ par neceſſitas indicit : cæterum quæ fieri poſſunt ea fieri à validioribus, ab infirmioribus tolerari.*

A ſe poſſe exaudiri] Apud Plutarchum Lyſander machæram oſtendens : ὁ ταύτης κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται. *Hanc qui habet, is optime de terrarum finibus diſputat.* Apud eundem Cæſar : οὐ τὸν αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι : *Non idem eſſe tempus armorum quod legum.* Seneca quarto de beneficiis capite XXXVIII. *Multa interim reges, in bello præſertim, opertis oculis donant. non ſufficit homo juſtus unus tot armatis cupiditatibus : non poteſt quiſquam eodem tempore & bonum virum & bonum ducem agere.*

Armatus leges ut cogitem ?] Plutarchus hanc ſententiam Pompeji ad Mamertinos ſic enuntiat : οὐ παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη νόμους ἀναγινώσκοντες, *Non deſinetis nobis hominibus gladiis accinctis leges recitare.* Curtius libr. IX : *Adeo etiam naturæ jura bellum in contrarium vertit.*

6. *Οἰκείωσιν Stoïci appellabant*] Chryſoſtomus ad Romanos Homilia XXXI. ἔχομεν γὰρ φυσικήν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν, ἣν καὶ θηρία πρὸς ἄλληλα κέκτηνται. *Habemus naturâ homines cum hominibus ſocietatem. quidni, cum tale quid inter ſe & feræ habeant ?* Vide eundem capite primo ad Epheſios, ubi à natura nobis data docet ad virtutem ſemina. Marcus Antoninus Imperator ſumme Philoſophus: ὅτι γὰρ πρὸς κοινωνίαν γεγόναμεν πάλαι δέδεικται. ἢ οὐκ ἦν ἐναργὲς, ὅτι τὰ χείρω τῶν κρειττόνων ἕνεκεν, τὰ δὲ κρείττω τῶν ἀλλήλων ; *Pridem patuit ad ſocietatem nos genitos. Nonne in aperto eſt deteriora eſſe meliorum cauſa, meliora verò alterum alterius cauſa ?*

7. *Aliquatenus temperans*] Vetus eſt proverbium, *Canis caninam non eſt.* Iuvenalis ;

tigris agit rabida cum tigride pacem :
Parcit cognatis maculis fera.

Eſt locus Philonis egregius ad Decalogi præceptum quintum, quem

Græce qui volet legat. Ego eum, quia longior eſt, ſemel, id eſt Latine, hic ponam: *Imitatores ſaltem mutorum animantium eſtote, homines. Beneficio vicem rependere illa edocta norunt. Canes domus defenſores ſunt: quin & pro heris moriuntur: ſi quod ſubito periculum eos contigerit. Dicuntur & canum illi qui greges comitantur præcedere pecora, depugnantes ad mortem uſque, ut paſtores illæſos præſtent. Nonne inter fœda fœdiſſimum eſt, in referenda gratia vinci hominem à cane, mitiſſimum animal à ferociſſimo? quod ſi à terreſtribus non ſatis edocemur, transeamus ad naturam volucrum, aëris viatricem, ut vel inde diſcamus, quod oportet. Ciconiarum ſenes in nidis manent. volare invalida. Harum ſoboles per omnes, prope ſic dixerim, terras mariaque volitant, victum undique parentibus quærentes; illæ pro ætatis merito fruuntur quiete, rerum copia, deliciis etiam: hæ vero itineris moleſtias ſolantur pietatis conſcientia & exſpectatione paris olim, ubi ſenuerint, à ſua prole, atque ita legitimo tempore debitum perſolvunt neceſſarium, quod accepere reddentes. neque enim ab aliis alimenta habere poſſunt, aut initio vitæ parvæ cum ſunt, aut natu grandes in vitæ exitu. quapropter non alio quam natura magiſtro didicerunt educare vetulas, educatæ & ipſæ cum teneræ eſſent. Nonne vero hæc ubi audiunt, habent cur ſe præ pudore abſcondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut ſolos aut præ cæteris ſublevare debuerant, præſertim cum id facientes non tam daturi ſint quippiam, quam id quod debent reddituri? Nihil enim eſt liberis proprium quod non parentum ſit prius, qui aut de ſuo dederunt, aut acquirendi præbuerunt cauſas.* De columbarum cura eximia circa fœtus ſuos vide Porphyrium de non eſu animalium tertio. De ſcarorum & ſaurorum pro ſociis Caſſiodorum xi, 40.

Cum ſocietatis appetitu excellente] M. Antoninus libro ix: ὁ ἄνθρωπος εὐεργετικὸς πέφυκε. *Homo in id natus eſt bene ut aliis faciat.* item: θᾶσσον γοῦν εὕροι τις ἂν γεῶδές τι μηδενὸς γεώδους ἀπεσπασμένον, ἤπερ ἄνθρωπον ἀνθρώπου ἀπεσχισμένον. *Facilius reperiat quis terreſtre aliquod ad terram ſe non ferens, quam hominem ab humano genere abſciſſum.* Libro x: ἐστὶ τὸ λογικὸν εὐθὺς καὶ πολιτικόν. *quod ratione utitur, neceſſario & cœtum appetit.* Nicetas Choniates: ἐνεσημήνατό πως ἡ φύσις ἡμῖν καὶ ἐνεφύτευσε πρὸς τὰ οἰκεῖα συμπάθειαν. *Natura inſculpſit inſevitque nobis animi conſenſionem cum iis quæ cognata ſunt nobis.* Adde Auguſtinum de doctrina Chriſtiana libro III. c. 14.

Societatis cuſtodia humano intellectui conveniens] Seneca IV de Beneficiis cap. XVIII: *Vt ſcias per ſe expetendam eſſe grati animi affectionem, per ſe fugienda res eſt, ingratum eſſe, quoniam nihil æque concordiam humani generis diſſociat ac diſtrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti ſumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno inſtructior vita, contraque incurſiones ſubitas munitior eſt, beneficiorum commercio. Fac nos ſingulos, quid ſumus? præda animalium & victimæ ac viliſſimus & facillimus ſanguis: quoniam cæteris animalibus in tutelam ſui ſatis virium eſt. Quæcumque vaga naſcuntur, & actura vitam ſegregem, armata ſunt: hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem cæteris fecit. duas res dedit, quæ illum, obnoxium cæteris, validiſſimum facerent, rationem & ſocietatem. itaque qui par eſſe nulli poſſet ſi diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in alienæ naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari juſſit. Hæc morborum impetus arcuit,*

ſenectuti

ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit: hac fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita ſuſtinetur, ſcindes. Tollitur autem, ſi efficies ut ingratus animus non per ſe vitandus ſit.

Quo pertinent alieni abſtinentia] Porphyrius de non eſu animantium tertio: ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐν τῷ ἀφεκτικῷ καὶ ἀβλαβεῖ κεῖται παντὸς ὁπῶν οὐ μὴ βλάπτοντος. *Iuſtitia in eo ſita eſt ut abſtineatur alienis neque noceatur non nocentibus.*

Prudens diſpenſatio, ut quæ nunc ſapientiorem minus ſapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujusque & rei natura fert præponit] Agit hac de re Ambroſius libro primo de officiis.

Ex libera Dei voluntate] Inde M. Antonino judice libro IX: ὁ ἀδικῶν ἀσεβεῖ: *qui injuſte agit, impius eſt.*

Deo tamen adſcribi merito poteſt] Chryſoſtomus I ad Corinthios XI, 3: ὅταν δὲ εἴπω τὴν φύσιν, θεὸν λέγω. ὁ γὰρ τὴν φύσιν δημιουργήσας αὐτός ἐστιν. *Cum naturam dico, Deum dico. ipſe enim eſt naturæ opifex.* Chryſippus III de Diis: οὐ γάρ ἐστιν εὑρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν οὐδ' ἄλλην γένεσιν, ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως. ἐντεῦθεν γὰρ δεῖ πᾶν τὸ τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, εἰ μέλλομέν τι ἐρεῖν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν. *Non poteſt inveniri principium aliud aut origo juſtitiæ, quam ab Iove & communi natura. inde enim initium duci debet, ubi de bonis maliſque diſſerendum eſt.*

A quo Iovis nomine jus Latinis dictum] Niſi forte verius per abſciſſionem, ut ex eo quod fuit oſſium factum eſt os, ita ex eo quod fuerat juſſum factum jus, juſis, poſtea juris, ut ex Papiſiis Papirii, de quo vide Ciceronem lib. IX, epiſt. 21.

14. *Dii quidem ſunt parentes*] Θεοὶ ἐπίγειοι, Hierocli ad aureum carmen *Dii terreſtres*: Philoni ad Decalogum ἐμφανεῖς Θεοὶ μιμούμενοι τὸν ἀγέννητον, ἐν τῷ ζωοπλαστεῖν, *conſpicui Dii, qui ingenitum Deum imitantur vitam dando*: ſecunda poſt Deum fœderatio Hieronymo epiſt. XCII. Parentes Deorum ſimulacra Platoni de legibus XI. Honos parentibus ut diis debetur, pronuntiante Ariſtotele Nicomachæorum IX, cap. II.

16. *Vtilitas juſti prope mater & æqui*] Ad quem locum Acron, aut quiſquis eſt vetus Horatii interpres: *repugnat præceptis Stoicorum. oſtendere vult juſtitiam non eſſe naturalem, ſed natam ex utilitate.* contra hanc ſententiam vide quæ diſputat Auguſtinus de Doctrina Chriſtiana libro III, c. XIV.

18. *Sicut civis qui jus civile perrumpit*] Hac ipſa ſimilitudine appoſite utitur lib. IX, M. Antoninus: ἥτις ἐὰν οὖν πρᾶξίς σου μὴ ἔχῃ τὴν ἀναφορὰν, εἴτε προσεχῶς εἴτε πόρρωθεν ἐπὶ τὸ κοινωνικὸν τέλος, αὕτη διασπᾷ τὸν βίον καὶ οὐκ ἐᾷ ἕνα εἶναι καὶ στασιώδης ἐστὶν ὥσπερ ἐν δήμῳ ὁ τὸ καθ' αὑτὸν μέρος διϊστάμενος. *Quæcumque tua actio reſpectum non habebit ſive cominus ſive eminus ad propoſitum communitatis, ea vitam diducit, nec unam eſſe patitur, ſeditioſaque non minus eſt quam is qui in populo partem ſeorſim facit.* Et libro XI: ἄνθρωπος ἑνὸς ἀνθρώπου ἀποσχισθεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι: *Homo ab uno abſciſſus homine, non poteſt non & ab univerſo genere abſciſſus haberi.* Nimirum, ut eidem Antonino dictum eſt, quod examini expedit, idem api.

19. *Vim juſque parilis copulans vincli jugo*] Ovidius:

Valet cauſa, cauſamque tuentibus armis.

23. *Quod memorabili latronum exemplo probabat Ariſtoteles*] Chryſoſtomus in caput IV ad Epheſios : πῶς οὖν λῃσταὶ εἰρηνεύουσι, φησί. πότε; εἰπέ μοι. πάντως ὅταν οὐ λῃστικῷ τρόπῳ χρήσωνται, ἂν γὰρ ἐν αὐτοῖς οἷς ἂν διανέμωνται, μὴ τοὺς νόμους φυλάξωσι τοὺς τοῦ δικαίου καὶ ἴσῳ ἀπονείμωσι τὸ δίκαιον, εὑρήσεις ἂν κἀκείνους ἐν πολέμοις καὶ μάχαις. *At qui fit ergo, dicet aliquis, ut in pace vivant latrones. Quando vero? dic quæſo. Nempe cum non ut latrones agunt. nam ſi in dividendis rebus præſcripta juſtitia non ſervent, neque partitionem ex æquo faciant, videbis & ipſos inter ſe bellis ac præliis implicari.* Plutarchus cum Pyrrhi recitaſſet dictum, regnum ſe ei liberûm ſuorum relinquere cui acutiſſimus futurus eſſet gladius, dicit hoc nihil aliud eſſe quam quod in Phœniſſis poſuit Euripides.

Θηκτῷ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τόδε.

Vt ſanguinante dividant ſerro domum.

additque acclamationem egregiam : οὕτως ἄμικτός ἐστι καὶ θηριώδης ἡ τῆς πλεονεξίας ὑπόθεσις. *Adeo inſociabile ferinumque eſt propoſitum plus ſuo habendi.* Cicero epiſt. XI, 16. *omnia ſunt incerta cùm à jure diſceſſum eſt.* Polybius IV : καὶ γὰρ κατ' ἰδίαν τὸ τῶν ῥᾳδιουργῶν καὶ κλεπτῶν φῦλον τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ σφάλλεται, τῷ μὴ ποιεῖν ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συλλήβδην διὰ τὰς εἰς αὐτοὺς ἀθεσίας. *Nam & privatæ coitiones facinoroſorum ac furum hoc maximè modo everti ſolent, ubi inter ſe jus non præſtant, & in ſumma, ubi fides inter ipſos periit.*

Graviter eos accuſat Ariſtoteles] Et Plutarchus Ageſilao: Λακεδαιμόνιοι τὴν πρώτην τοῦ καλοῦ μερίδα τῷ τῆς πατρίδος συμφέροντι διδόντες, οὔτε μανθάνουσιν, οὔτε ἐπίστανται δίκαιον ἄλλο, πλὴν ὃ τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζουσι : *Lacedæmonii primam honeſti partem ponentes in patria ſuæ utilitate, jus aliud nec norunt nec diſcunt quam unde Spartam putent poſſe augeri.* de iiſdem Lacedæmoniis Athenienſes apud Thucydidem libro V : πρὸς σφᾶς μὲν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπιχώρια νόμιμα πλεῖστα ἀρετῇ χρῶνται. πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους πολλὰ ἄν τις ἔχων εἰπεῖν ὡς προσφέρονται, μάλιστ' ἂν δηλώσειεν, ὅτι τὰ μὲν ἡδέα καλὰ νομίζουσι, τὰ δὲ ξυμφέροντα δίκαια. *Quod ipſos inter ſe & civilia jura attinet, plurimum virtute utuntur; Quales vero ſint adverſus alios, multa adferri poſſint eo pertinentia, breviter autem rem expoſuerit, qui dixerit eis honeſta videri quæ ſuavia ſunt, juſta quæ utilia.*

Qui militari fortitudini juſtitiam antepoſuit] Ageſilaus cùm Perſarum regem magnum audiret appellari, *quomodo*, inquit, *major me eſt : niſi ſit juſtior?* Eſt hoc apud Plutarchum.

Sed φιλανθρώπους] Optime M. Antoninus : πόλις καὶ πατρὶς ὡς μὲν Ἀντωνίνῳ μοι ἡ Ῥώμη, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος. *civitas & patria mihi ut Antonino Roma, ut homini mundus.* Porphyrius de non eſu animantium III : ὁ λόγῳ ἀγόμενος καὶ πρὸς πολίτην τηρεῖ τὸ ἀβλαβὲς, καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς ξένους καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὁ τὴν ἀλογίαν ἔχων ὑπήκοον καὶ αὐτὸς παρ' ἐκείνους λογικώτερος, διὰ τοῦτο δὲ καὶ θειότερος : *Qui ratione ducitur, innocentiam in cives ſervat, imo & in peregrinos & homines quoſvis, quanto ratione præſtans, tanto divinior.*

Minois] de quo verſus eſt veteris poëtæ :

Καὶ νήσων δείρῃσι βαρὺν ζυγὸν ἔμβαλε Μίνως.

Inſula cuncta jugo Minois preſſa gemebat.

vide hac de re Cyrillum adverſus Iulianum libro VI.

26. *Valere non ſcripta*] Ideo Alfonſus rex interrogatus pluſne libris

an

Digitized by Google

an armis deberet, dixit, ex libris ſe & arma & armorum jura didiciſſe. Plutarchus: εἰσὶ δὲ καὶ πολέμων ὅμως τινὲς νόμοι τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ νικᾶν οὐχ οὕτω διωκτέον, ὥστε μὴ φεύγειν τὴν ἐκ κακῶν καὶ ἀσεβῶν ἔργων χάριν. *Sunt apud viros bonos quædam & belli jura, nec ita ſectanda victoria eſt, ut non fugiatur utilitas ex pravis impiisque actionibus proveniens.*

27. *Iuſtitiæ conſcientia*] Bene apud Appianum Pompejus: θαῤῥεῖν δὲ χρὴ τοῖς τε θεοῖς καὶ αὐτῷ τῷ λογισμῷ τοῦ πολέμου καλὴν καὶ δικαίαν ἔχοντι φιλοτιμίαν ὑπὲρ πατρίου πολιτείας. *confidere oportet diis & cauſæ belli honeſto juſtoque ſuſcepti ſtudio ad tuendum patriæ ſtatum.* Caſſius apud eundem: μεγίστη δὲ ἐλπὶς ἐν τοῖς πολέμοις ἐστὶ τὸ δίκαιον. *In bellis ſpes optima eſt, cauſæ jus.* Ioſephus XV Antiquæ hiſtoriæ: μεθ' ὧν τὸ δίκαιον, μετ' ἐκείνων ὁ Θεός. *Abs quo ſtat jus, ab eo Deus.* multa ſunt apud Procopium in hanc ſententiam: ut in oratione Beliſarii in itinere in Africam, ubi hoc inter cætera: τὸ ἀνδρεῖον οὐκ ἂν νικώη μὴ μετὰ τοῦ δικαίου ταττόμενον. *Victoriam fortitudo datura non eſt niſi juſtitiam habeat commilitem:* & in altera oratione ante prælium non longe à Carthagine: & in Longobardorum ſermone ad Herulos, ubi hæc, ſed correcta à nobis: μαρτυρόμενοι τὸν θεὸν οὗ τῆς ῥοπῆς καὶ βραχεῖά τις τὸ παράπαν ἰκμὰς πάσῃ τῇ ἀνθρώπων δυνάμει ἀντίξους ἔσται, αὐτόν τε εἰκὸς ταῖς πολέμου αἰτίαις ἡγούμενον, ἀμφοτέροις πρυτανεύσειν τῆς μάχης τὸ πέρας. *Teſtamur Deum, cujus potentiæ vel minima particula omnem humanam vim æquiparat; is, ut credibile eſt, belli cauſas intuens, dabit debitum utrique prælii exitum.* quod dictum eventus mox admirabilis comprobat. Sic & apud eundem ſcriptorem ad Gotthos Totilas: οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τοὺς ἀδικοῦντας καὶ βιαζομένους ἐν τοῖς ἀγῶσιν εὐδοκιμεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὸν βίον ἑκάστου ἡ τοῦ πολέμου πρυτανεύεται τύχη. *Fieri nequit, nequit, inquam, fieri, ut qui violentia & injuſtitia utuntur, decus pugnando pariant, ſed prout vita cuique eſt, ita ei obtingit belli fortuna.* Mox capta jam Roma alteram habet orationem Totilas, pertinentem eodem. Agathias vero libro II: ἀδικία γὰρ καὶ θεοῦ ἀθεραπευσία φευκτὰ μὲν ἀεὶ καὶ ἀσύμφορα, μάλιστα δὲ ἐν τῷ προσπολεμεῖν καὶ παρατάττεσθαι. *Injuſtitia & Dei neglectus vitanda ſemper & noxia, tum vero maxime ubi res belli in acie cernitur.* Probat id alibi Darii, Xerxis, & Athenienſium in Sicilia illuſtribus exemplis. Vide ſi libet & Criſpini orationem ad Aquilejenſes apud Herodianum VIII. Apud Thucydidem libro VII, Lacedæmonii clades ad Pylum & alibi acceptas ſuæ culpæ acceptas ferunt, quod judicium provocati accipere recuſaſſent. Sed cùm poſtea Athenienſes multis editis improbis facinoribus judicium defugiſſent, ſpes inde meliorum ſucceſſuum ad Lacedæmonios rediit.

29. *Omnia arma interdicerent*] Tertullianus de Reſurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus & melior homicida.*

37. *VVilhelmo Matthæi*] Adde his Iohannem de Carthagena editum Romæ anno CIↃ IↃ CIX.

39. *Rudibus pariter & doctis patent*] Idem Euripides Andromacham Hermione dicenti:

οὐ βαρβάρων νόμοισιν οἰκοῦμεν πόλιν.

Non barbarorum more in urbe hac vivitur.

reſpondentem facit:

Κἀκεῖ τάγ' αἰσχρὰ, κἀνθάδ' αἰσχύνην ἔχει.

Quæ turpia illis, hic quoque haut culpa vacant.

40. *Teſti-*

40. *Teſtimoniis Philoſophorum*] Quid ni, cùm Alexander Severus Ciceronis de republica & Officiis libros perpetuo lectitarit?

42. *Veritatem ſparſam per ſingulos*] Verba ſunt Lactantii Inſtitutionum VI. cap. 9. Iuſtinus Apologetico priore: οὐχ ὅτι ἀλλότριά ἐστι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντη ὅμοια, ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων Στωϊκῶν τε καὶ ποιητικῶν καὶ συγγραφέων. ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγξατο. *Non quod plane aliena ſint Platonis dogmata à Chriſti dogmatibus, ſed quod nec plane conveniant, ut nec aliorum dogmata, puta Stoicorum, poëtarum, & hiſtoriæ ſcriptorum. Eorum enim quiſque ab inſita ratione id quod ei conſentaneum eſt, ex parte videns eatenus recte dixit.* Tertulliano, Seneca ſæpe noſter. ſed, ut idem nos monet; nulli hominum univerſitas ſpiritualium documentorum competebat, niſi in Chriſtum. Auguſtinus epiſtola CCII: *Mores illi quos Cicero philoſophique alii commendant, in eccleſiis toto orbe creſcentibus docentur atque diſcuntur.* Vide ſi vacat hac ſuper re eundem Auguſtinum de Platonicis, quos paucis mutatis ait Chriſtianos eſſe epiſtola LVI. & de vera religione capite III, & confeſſionum libro VII, c. 9. & libro VIII, c. II.

43. *Et Chriſtiani veteres*] Late hoc perſequitur Lactantius libro VI Inſtitutionum, capitibus XV, XVI, XVII. Caſſiodorus: *non affectibus moveri, ſed ſecundum eos moveri utile vel noxium.*

45. *In quibuſdam modum ſequendum dictat, in quibuſdam ad ſumma incitat*] Agathias libro v. in oratione Beliſarii, τῶν γὰρ τῆς ψυχῆς κινημάτων, τὰ μὲν ὅσα πεφύκασι καθαρὸν ἔχειν καὶ ἀκραιφνὲς τὸ αἱρετὸν καὶ καθῆκον, τούτων ἐντελῶς καὶ δὴ ἀνθεκτέον. οἷς δὲ μέτεστι καὶ τῆς πρὸς τἀναντία τροπῆς καὶ ἐνδόσεως, τούτοις οὐ διὰ πάντων χρηστέον, ἀλλ' ἐς ὅσον ἔχουσι τὸ συμφέρον. τὸ μὲν οὖν φρονεῖν ἀμιγὲς ἀγαθὸν καὶ ἀνόθευτον ἅπαντες εἶναι φήσαιτε ἄν. τῆς δὲ ὀργῆς τὸ μὲν δραστήριον εὐκλεές, τὸ δὲ ὑπέρμετρον βλαπτικὸν καὶ ἀσύμφορον. *Ex animi motibus illi omnino ſimpliciterque arripiendi in quibus id quod officio convenit eligique dignum eſt, purum reperitur atque ſincerum. At quibus accidit, ut & in malum vergant atque declinent, his non omnimode utendum, ſed quatenus conducunt. Prudentia, bonum eſt merum & incorruptum, quod nemo negaverit. In ira id quod actuoſum, laudabile; quod modum excedit, vitandum ac damnum adferens.*

48. *Hebræi ſcriptores*] ita ſenſit Caſſianus Inſtitutione divinarum Scripturarum.

HVGO.

Digitized by Google

HVGONIS GROTII
DE IVRE BELLI AC PACIS
LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Quid Bellum, quid Ius?

I. *ORdo operis.*
II. *Belli definitio, & origo nominis.*
III. *Ius pro attributo actionis deſcribitur, & dividitur in rectorium & æquatorium.*
IV. *Ius pro qualitate dividitur in facultatem & aptitudinem.*
V. *Facultatis ſive juris ſtricte dicti diviſio in poteſtatem, dominium, creditum.*
VI. *Facultatis alia diviſio: in vulgarem & eminentem.*
VII. *Aptitudo quid?*
VIII. *De juſtitia expletrice & attributrice: eaſque proprie non diſtingui per proportionem Geometricam & Arithmeticam: nec quod hæc circa res communes, illa circa res ſingulorum verſetur.*
IX. *Ius pro regula definitur, & dividitur in naturale & voluntarium.*
X. *Iuris naturalis definitio, diviſio, & diſtinctio ab his quæ non proprie ſic dicuntur.*
XI. *Inſtinctum cum aliis animantibus communem, aut proprium hominibus, non facere aliam juris ſpeciem.*
XII. *Quomodo probetur jus naturale.*
XIII. *Iuris voluntarii diviſio in humanum & divinum.*
XIV. *Ius humanum dividitur in civile, civili arctius, & civili latius. quod eſt jus Gentium: ejus explicatio, & quomodo probetur.*
XV. *Ius divinum dividitur in univerſale & unius populi proprium.*
XVI. *Iure Hebræorum nunquam obligatos fuiſſe alienigenas.*
XVII. *Quæ argumenta Chriſtiani petere poſſint ex lege Hebræa, & quomodo.*

I. CONTROVERSIÆ eorum quos nulla juris civilis tenet communio, quales ſunt & qui in gentem nondum coierunt, & qui inter ſe diverſarum ſunt gentium, tum privati, tum reges ipſi, quique par regibus jus obtinent, ſive illi optimates ſunt, ſive populi liberi, aut ad belli, aut ad pacis tempora pertinent. Sed quia bellum pacis cauſa ſuſcipitur, & nulla eſt controverſia unde non bellum oriri poſſit, occaſione bellici juris quæcunque tales incidere ſolent controverſiæ recte tractabuntur: ipſum deinde nos bellum ad pacem, ut finem ſuum, deducet.

II. 1. De Belli ergo jure acturi, videndum habemus, quid bellum ſit de quo quæritur, quid jus quod quæritur. Cicero dixit Bellum certationem per vim. Sed uſus obtinuit, ut * non actio, ſed ſtatus eo

 nomine

Digitized by Google

nomine indicetur, ita ut ſit Bellum ſtatus per vim certantium, qua tales ſunt: quæ generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit, de quibus agendum deinceps erit: neque enim privatum hic excludo, ut quod reipſa prius ſit publico, & haud dubie cum publico communem habeat naturam, quæ propterea eoque proprio nomine ſignanda eſt.

2. Neque hujus nominis origo repugnat; eſt enim bellum ex voce veteri duellum, ut duonus quod fuerat factum eſt bonus, & duis bis. Duellum autem à duobus dictum ſimili ſenſu, quo pacem unitatem dicimus. Sic Græcis ex multitudinis ſignificatione πόλεμος: veteribus etiam λύη à diſſolutione, quomodo & corporis diſſolutio δύη.

3. Neque uſus vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod ſi quando belli nomen publico tantum tribuitur, nihil id nobis obſtat, cum certiſſimum ſit, nomen generis ſæpe ſpeciei præſertim excellentiori peculiariter adhæreſcere. Iuſtitiam in definitione non includo, quia hoc ipſum in hac diſputatione quærimus, ſitne aliquod bellum juſtum, & quod bellum juſtum ſit. Diſtingui autem debet, id quod quæritur, ab eo de quo quæritur.

III. 1. De jure belli cum inſcribimus hanc tractationem, primum hoc ipſum intelligimus, quod dictum jam eſt, ſitne bellum aliquod juſtum, & deinde quid in bello juſtum ſit? Nam jus hic nihil aliud quam quod juſtum eſt ſignificat, idque negante magis ſenſu quam ajente, ut jus ſit quod injuſtum non eſt. Eſt autem injuſtum, quod naturæ ſocietatis ratione utentium repugnat. Sic alteri detrahere ſui commodi cauſa, contra naturam eſſe dicit Cicero, atque ita probat, quia ſi id fiat, ſocietas hominum & communitas evertatur neceſſe ſit. Hominem homini inſidiari nefas eſſe, evincit Florentinus, quia cognationem quandam inter nos conſtituerit natura. Seneca: *ut omnia inter ſe membra conſentiunt, quia ſingula ſervari totius intereſt; ita homines ſingulis parcent, quia ad cœtum geniti ſumus.* ⋆ *Salva enim eſſe ſocietas niſi amore & cuſtodia partium non poteſt.*

De officiis II. 1.

L. ut vim D. de juſt. & Iur.

De ira l. II. *c.* 32.

2. Sicut autem ſocietas * alia eſt ſine inæqualitate, ut inter fratres, cives, amicos, fœderatos: alia inæqualis, καθ' ὑπεροχὴν Ariſtoteli, ut inter patrem & liberos, dominum & ſervum, regem & ſubditos, * Deum & homines: ita juſtum aliud eſt ex æquo inter ſe viventium, aliud ejus qui regit & qui regitur, qua tales ſunt: quorum hoc jus Rectorium, illud Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

IV. Ab hac juris ſignificatione diverſa eſt altera, ſed ab hac ipſa veniens, quæ ad perſonam refertur: quo ſenſu jus eſt, Qualitas moralis perſonæ competens ad aliquid juſte habendum vel agendum. Perſonæ competit hoc jus, etiamſi rem interdum ſequatur, ut ſervitutes prædiorum, quæ jura realia dicuntur, comparatione facta ad alia mere perſonalia: non quia non ipſa quoque perſonæ competant, ſed quia non alii competunt, quam qui rem certam habeat. Qualitas autem moralis perfecta, facultas nobis dicitur; minus perfecta, aptitudo: quibus reſpondent in naturalibus, illi quidem actus, huic autem potentia.

V. Facultatem Iuriſconſulti nomine ſui appellant, nos poſthac jus proprie

Digitized by Google

proprie aut ſtricte dictum appellabimus: ſub quo continentur poteſtas, tum in ſe, * quæ libertas dicitur, tum in alios; ut patria, dominica: * Dominium, plenum ſive minus pleno, ut uſusfructus, jus pignoris: & creditum, cui ex adverſo reſpondet debitum.

VI. Sed hæc facultas rurſum duplex eſt: vulgaris ſcilicet, quæ uſus particularis cauſa comparata eſt; & eminens, quæ ſuperior eſt jure vulgari, utpote communitati competens in partes & res partium boni communis cauſa. Sic regia poteſtas ſub ſe habet & patriam & dominicam poteſtatem: ſic * in res ſingulorum majus eſt dominium regis ad bonum commune, quam dominorum ſingularium: ſic reipublicæ quiſque ad uſus publicos magis obligatur, quam creditori. *V. Nic.*

VII. Aptitudinem vero * *ἀξίαν*, id eſt dignitatem vocat Ariſtoteles. Michael Epheſius, id quod ſecundum eam æquale dicitur, interpretatur *τὸ προσαρμόζον & τὸ πρέπον, id quod convenit.*

VIII. 1. Facultatem reſpicit juſtitia expletrix, quæ proprie aut ſtricte juſtitiæ nomen obtinet, *συναλλακτικὴ* Ariſtoteli, nimis arcto vocabulo, nam ut poſſeſſor meæ rei eam mihi reddat, non eſt *ἐκ συναλλάγματος*, & tamen ad eandem hanc juſtitiam pertinet: itaque *ἐπανορθωτικὴν* idem felicius dixit. Aptitudinem reſpicit attributrix, quæ Ariſtoteli *διανεμητικὴ*, comes earum virtutum, quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut liberalitatis, miſericordiæ, providentiæ rectricis.

2. Quod vero idem Ariſtoteles ab expletrice ait reſpici proportionem ſimplicem, quam *ἀριθμητικὴν* vocat; ab attributrice autem comparatam, quam *γεωμετρικὴν* appellat, quæ ſola apud Mathematicos * nomen habet proportionis; ex eorum genere eſt quæ ſæpe locum habent, non ſemper: neque vero per ſe juſtitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum uſu, ſed materia circa quam verſatur, ut jam diximus. Itaque & contractus ſocietatis expletur proportione comparata, & ſi unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, non alia quam ſimplici commenſione attributio fiet.

3. Neque magis verum eſt quod à nonnullis dicitur, attributricem verſari circa res communes, expletricem circa res ſingulorum. Contra enim ſi quis de re ſua legare velit, attributrice juſtitia uti ſolet: & civitas quæ de communi reddit, quod civium quidam in publicum impenderunt, nonniſi expletricis juſtitiæ officio fungitur. Recte hoc diſcrimen notatum à Cyri magiſtro: nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam, ſed alienam, attribuiſſet, & majori contra majorem, docuit eum magiſter: *ὅτι ὁπότε μὲν καθεσταθείη τοῦ ἁρμόττοντος κριτής, οὕτω δέοι ποιεῖν. ὁπότε δὲ κρῖναι δέοι ὁποτέρου ὁ χιτὼν εἴη, τοῦτο σκεπτέον τίς κτῆσις δικαία ἐστί, πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν, ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κτήσασθαι: Tunc quidem ubi conſtitutus eſſet arbitrator ejus quod cuique conveniret, ita agendum eſſe; at ubi judicandum eſſet utrius eſſet tunica, id ſpectandum * utra poſſeſſio juſtior, eumne rem habere qui vi abſtuliſſet, an qui feciſſet aut emiſſet.*

IX. 1. Eſt & * tertia juris ſignificatio, quæ idem valet quod lex, quoties vox legis largiſſime ſumitur, ut ſit regula actuum moralium obligans ad id quod rectum eſt. Obligationem requirimus: nam conſilia, & ſi qua ſunt alia præſcripta, honeſta quidem, ſed non obligantia, legis aut juris nomine non veniunt. Permiſſio autem proprie non

actio eſt legis, ſed actionis negatio, niſi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentem ponat. Diximus autem, ad rectum obligans, non ſimpliciter ad juſtum, quia * jus hac notione, non ad ſolius juſtitiæ, qualem expoſuimus, ſed & aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc jure, quod rectum eſt, laxius juſtum dicitur.

2. Iuris ita accepti optima partitio eſt, quæ apud Ariſtotelem exſtat, ut ſit aliud jus naturale, aliud voluntarium, quod ille legitimum vocat, legis vocabulo ſtrictius poſito: interdum & τὸ ἐν τάξει, conſtitutum. Idem diſcrimen apud Hebræos reperire eſt, qui cum diſtincte loquuntur, jus naturale vocant * מצות, jus conſtitutum חקים, quorum illud δικαιώματα, hoc ἐντολὰς ſolent vertere Helleniſtæ.

X. 1. * Ius naturale eſt dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui, ex ejus convenientia aut diſconvenientia cum ipſa natura rationali, ineſſe moralem turpitudinem, aut neceſſitatem moralem, ac conſequenter ab auctore naturæ Deo talem actum aut vetari aut præcipi.

2. Actus de quibus tale exſtat dictatum, debiti ſunt aut illiciti per ſe, atque ideo à Deo neceſſario præcepti aut vetiti intelliguntur: qua nota diſtat hoc jus non ab humano tantum jure, ſed & à divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat quæ per ſe ac ſuapte natura aut debita ſunt aut illicita, ſed vetando illicita, præcipiendo debita facit.

3. Ad juris autem naturalis intellectum, notandum eſt, quædam dici ejus juris non proprie, ſed ut ſcholæ loqui amant, reductive, quibus jus naturale non repugnat, ſicut juſta modo diximus appellari ea quæ injuſtitia carent: interdum etiam per abuſionem ea, quæ ratio honeſta, aut oppoſitis meliora eſſe indicat, etſi non debita, ſolent dici juris naturalis.

4. Sciendum præterea, jus naturale non de iis tantum agere quæ citra voluntatem humanam exiſtunt, ſed de multis etiam quæ voluntatis humanæ actum conſequunrur. Sic dominium, quale nunc in uſu eſt, voluntas humana introduxit: at eo introducto nefas mihi eſſe id arripere te invito quod tui eſt dominii, ipſum indicat jus naturale; quare * furtum naturali jure prohibitum dixit Paulus Iuriſconſultus, natura turpe Vlpianus, Deo diſplicere Euripides his in Helena verſibus:

L. 1. D. de Furtis. l. Probrum, D. de verb. ſignificat.

Namque odit ipſe vim Deus: nec divites
Nos eſſe rapto, ſed probe partis cupit.
Spernenda, ſi non jure veniat, copia eſt.
Communis æther hominibus, tellus quoque,
In qua ampliare cuique ſic fas eſt domum,
Vt ab alienis rebus ac vi temperet.

5. Eſt autem jus naturale adeo immutabile, ut ne à Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immenſa eſt Dei potentia, dici tamen quædam poſſunt ad quæ ſe illa non extendit; quia quæ ita dicuntur, dicuntur tantum, ſenſum autem qui rem exprimat nullum habent, ſed ſibi ipſis repugnant. Sicut ergo ut bis duo non ſint quatuor ne à Deo quidem poteſt effici, ita ne hoc quidem, ut quod intrinſeca ratione malum eſt malum non ſit. Et hoc eſt quod ſignificat Ariſtoteles,

Digitized by Google

teles, cum dicit: ἔνια εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος. Nam ut eſſe rerum poſtquam ſunt & qua ſunt aliunde non pendet, ita & proprietates, quæ eſſe illud neceſſario conſequuntur; talis autem eſt malitia quorundam actuum comparatorum ad naturam ſana ratione utentem. Itaque & Deus ipſe ſecundum hanc normam de ſe judicari patitur, ut videre eſt Gen. XVIII, 25. Eſai. V, 3. Ezech. XVIII, 25. Ierem. II, 9. Mich. VI, 2. Rom. II, 6. III, 6.

6. Fit tamen interdum ut in his actibus, de quibus jus naturæ aliquid conſtituit, imago quædam mutationis fallat incautos, cum revera non jus naturæ mutetur, quod immutabile eſt, ſed res, de qua jus naturæ conſtituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: ſi creditor quod ei debeo acceptum ferat, jam ſolvere non teneor, non quia jus naturæ deſierit præcipere ſolvendum quod debeo, ſed quia quod debebam deberi deſiit: ut enim recte in Epicteto Arrianus: οὐκ ἀρκεῖ τὸ δανείσασθαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ τὸ ἐπιμένειν ἐπὶ τοῦ δανείου καὶ μὴ διαλελύσθαι αὐτό: *non ſufficit ut debeatur pecunia datam eſſe mutuam, ſed oportet ut & maneat adhuc indiſſoluta mutui obligatio.* Ita ſi quem Deus occidi præcipiat, ſi res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt, ſed non erit homicidium aut furtum quod vitæ & rerum ſupremo domino auctore fit.

7, Sunt & quædam juris naturalis non ſimpliciter, ſed pro certo rerum ſtatu: ſic communis rerum uſus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant; & jus ſuum per vim conſequendi ante poſitas leges.

XI. 1. Diſcrimen autem quod in Iuris Romani libris exſtat, ut jus immutabile aliud ſit quod animantibus cum homine ſit commune, quod arctiori ſignificatu vocant jus naturæ, aliud hominum proprium, quod ſæpe jus gentium nuncupant, uſum vix ullum habet. nam juris proprie capax non eſt niſi natura præceptis utens generalibus, quod recte vidit Heſiodus:

> Τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων:
> Ἰχθύσι γὰρ, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς
> Ἐσθέμεν ἀλλήλους. ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτῶν.
> * Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην ἣ πολλὸν ἀρίστη.
> *Humano generi nam lex datur ab Iove ſummo:*
> *Quippe feræ, piſces, avium genus altivolantum*
> *Mutua ſe vertunt in pabula, juris egentes.*
> *Iuſtitia at nobis, quæ res eſt optima, ceſſit.*

In equis, in leonibus juſtitiam non dicimus, inquit Cicero de Officiis primo. Plutarchus in vita Catonis majoris, νόμῳ μὲν γὰρ καὶ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν: *lege & juſtitia adverſus homines tantum natura utimur.* Lactantius lib. V. *In omnibus enim videmus animalibus quæ ſapientia carent conciliatricem ſui eſſe naturam. Nocent enim aliis ut ſibi proſint: neſciunt enim quia malum eſt nocere. Homo vero, quia ſcientiam boni & mali habet, abſtinet ſe à nocendo etiam cum incommodo ſuo.* Polybius, cum narraſſet quibus initiis primum conveniſſent homines, addit, * ſi quis in parentes aut beneficos injurius fuiſſet, fieri non potuiſſe quin id cæteri ægre ferrent, ratione addita: τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων ταύτῃ

 διαφέ-

Digitized by Google

διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων, ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ Lib. VI. *ἂν εἰκὸς παραδραμεῖν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφορὰν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὰ γινόμενα * καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι. Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus diſtat, quod mente ac ratione utitur, omnino credibile non eſt tam alienum à natura ſua actum ab ipſis diſſimulatum iri, ut in aliis animantibus: ſed quod factum eſt, revocatum iri ad animum cum offenſæ ſignificatione.*

2. Quod * ſi quando brutis animantibus juſtitia tribuitur, id fit improprie * ex quadam in ipſis umbra rationis atque veſtigio. An vero actus ipſe de quo jus naturæ conſtituit, ſit nobis communis cum aliis animantibus, ut prolis educatio; an nobis proprius, ut Dei cultus, ad juris ipſam naturam nihil refert.

XII. 1. Eſſe autem aliquid juris naturalis probari ſolet tum ab eo quod prius eſt, tum ab eo quod poſterius, quarum probandi rationum illa ſubtilior eſt, hæc popularior. A priori, ſi oſtendatur rei alicujus convenientia aut diſconvenientia neceſſaria cum natura rationali ac ſociali: à poſteriori vero, ſi non certiſſima fide, certe probabiliter admodum, juris naturalis eſſe colligitur id, quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale eſſe creditur. Nam univerſalis effectus univerſalem requirit cauſam: talis autem exiſtimationis cauſa vix ulla videtur eſſe poſſe præter ſenſum ipſum, communis qui dicitur.

2. Heſiodi eſt dictum à multis laudatum:

> Φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ
> Λαοὶ φημίζουσι.
> *Non etenim penitus vana eſt ſententia, multi*
> *Quam populi celebrant.*

* *τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ, quæ communiter ita videntur fida ſunt,* ajebat Heraclitus ſtatuens *λόγον τὸν ξυνὸν* optimum eſſe veritatis *κριτήριον*. Ariſtoteles: *κράτιστον πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις: poten-* 1 Tuſc. Ep. 117. *tiſſima probatio eſt, ſi in id quod dicimus omnes conſentiant.* Et Cicero: *In re conſenſio omnium gentium jus naturæ putanda eſt.* Seneca: *Argumentum veritatis eſt aliquid omnibus videri.* Quintilianus: *Pro certis habemus ea in quæ communi opinione conſenſum eſt.* Non fruſtra autem dixi gentes moratiores: nam, ut recte notat Porphyrius, * *τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται, ἐξ ὧν οὐ προσήκει τοὺς εὐγνώμονας τῆς ἀνθρωπίνης καταψεύδεσθαι φύσεως: quædam nationes efferatæ ſunt, & factæ inhumanæ, ex quibus non oportet ab æquis judicibus æſtimatione facta humanæ naturæ convitium fieri.* Andronicus Rhodius: *παρ' ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἐστὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται. εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει. οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ. Apud homines recta ſanaque mente præditos immutabile eſt jus illud naturæ quod dicitur. Quod ſi his, qui morbido diſtortoque ſunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce eſſe dicit, ideo quod ægrotis aliter videatur.* A quibus non abit Plutarchi illud in vita Pompeji: *φύσει μὲν ἄνθρωπος οὔτε γέγονεν, οὔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῶον. οὐδ' ἄμικτον; ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν χρώμενος, ἔθεσι δὲ καὶ τόπων καὶ βίου μεταβολαῖς ἐξημεροῦται. natura quidem nullus hominum aut eſt aut fuit ferum atque inſociabile animal, ſed efferatur ubi extra naturæ modum peccare aſſueſcit, rurſumque alia*

com-

conſuetudine, vitæque & locorum mutatione redit ad manſuetudinem. Ariſtoteles deſcriptionem hominis, ex eo quod ipſi proprium eſt, hanc facit: ἄνθρωπος, * ζῷον ἥμερον φύσει: *homo animal eſt ſuapte natura manſuetum.* Idem alibi: δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις: *quid naturale ſit ſpectandum in his quæ bene ſecundum naturam ſe habent, non in depravatis.* Top. v. 2. Pol. I. v.

XIII. Alteram juris ſpeciem eſſe diximus jus voluntarium, quod ex voluntate originem ducit: eſtque vel humanum vel divinum.

XIV. 1. Ab humano incipiemus, quia id pluribus innotuit. Eſt ergo hoc vel civile, vel latius patens, vel arctius. Civile eſt quod à poteſtate civili proficiſcitur. Poteſtas civilis eſt, qui civitati præeſt. Eſt autem civitas cœtus perfectus liberorum hominum, juris fruendi & communis utilitatis cauſa ſociatus. Ius arctius patens & ab ipſa poteſtate civili non veniens, quanquam ei ſubditum, varium eſt, præcepta patria, dominica, & ſi qua ſunt ſimilia in ſe continens. Latius autem patens eſt jus gentium, id eſt quod Gentium omnium * aut multarum voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur extra jus naturale, quod ipſum quoque gentium dici ſolet, omnibus gentibus commune. Imo ſæpe in una parte orbis terrarum eſt jus gentium quod alibi non eſt, ut de captivitate ac poſtliminio ſuo loco dicemus.

2. Probatur autem hoc jus gentium pari modo quo jus non ſcriptum civile, uſu continuo & teſtimonio peritorum. Eſt enim hoc jus, ut recte notat Dio Chryſoſtomus, εὕρημα βίου καὶ χρόνου, *repertum temporis & uſus.* Atque in eam rem maximum nobis uſum præbent illuſtres annalium conditores.

XV. 1. Ius voluntarium divinum quod ſit, ſatis ex ipſo vocum ſono intelligimus: id nimirum, quod ex voluntate divina ortum habet: quo diſcrimine à jure naturali, quod item divinum dici poſſe diximus, internoſcitur. In hoc jure locum habere poteſt, quod nimium indiſtincte * dicebat Anaxarchus apud Plutarchum in Alexandro: non ideo id Deum velle, quia juſtum eſt, ſed juſtum eſſe, id eſt jure debitum, quia Deus voluit.

2. Hoc autem jus aut datum eſt humano generi, aut populo uni. Humano generi ter jus datum à Deo reperimus: ſtatim poſt hominem conditum, iterum in reparatione humani generis poſt diluvium, poſtremo in ſublimiori reparatione per Chriſtum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant, ex quo quantum ſatis eſt ad eorum notitiam pervenerunt.

XVI. 1. Ex omnibus populis unus eſt, cui peculiariter Deus jura dare dignatus eſt, populus ſcilicet Hebræus, quem ſic alloquitur Moſes Deut. IV, 7. *Quæ gens tam magna, cui Dei propinqui ſicut dominus Deus noſter ad omnia vota quæ ei facimus? quæ gens tam magna, cui ſint conſtitutiones & jura æqua, qualis eſt lex hæc tota, quam ego hodie coram vobis propono?* Pſalmographus Pſalmo CXLVII; *Indicat Deus verba ſua Iacobo, conſtitutiones ac jura ſua Iſraeli: non ita fecit genti ulli; ideo jura iſta non noverunt.*

2. Nec dubitandum, quin fallantur Iudæorum illi (quos inter Tryphon in diſputatione cum Iuſtino) qui exiſtimant etiam alienige-

Digitized by Google

nis, ſi ſalvi eſſe vellent, ſubeundum fuiſſe legis Hebraicæ jugum. Neque enim eos obligat lex quibus data non eſt. At * quibus data ſit lex, ipſa loquitur: *Audi Iſraël.* & paſſim fœdus cum ipſis ictum, ipſi in peculiarem Dei populum adſciti dicuntur, quod verum eſſe agnoſcit & ex loco Deuteron. XXXIII, 4, probat Maimonides.

3. Quin inter ipſos Hebræos vixerunt ſemper aliqui exteri homines εὐσεβεῖς καὶ σεβόμενοι τὸν Θεὸν, qualis Syrophœniſſa Matth. XV, 22. qualis ille Cornelius Actor. X, 2. τῶν σεβομένων Ἑλλήνων, Actor. XVIII, 4. Hebraice חסידי אומות pii ex gentibus: ut legitur * titulo Thalmudico de Rege. Talis qui eſt, in lege dicitur בן-נכר Levit. XXII, 25. גר ותושב Levit. XXV, 47, ubi Chaldæus dixit, * incolam incircumciſum. Hi, ut narrant ipſi Hebræorum magiſtri, leges Adamo & Noæ datas ſervare tenebantur, abſtinere ab idolis & ſanguine, & aliis quæ infra ſuo loco memorabuntur, at non item leges proprias Iſraëlitarum. Itaque cum Iſraëlitis non liceret veſci carne beſtiæ quæ fato ſuo periiſſet, peregrinis tamen inter ipſos viventibus id licebat, Deuter. XIV, 21. Niſi quod quibusdam legibus ſpecialiter expreſſum eſt, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur.

4. Extraneis etiam, qui aliunde advenirent, neque inſtitutis Hebraicis ſubjicerentur, in templo Hieroſolymitano licuit Deum adorare, & victimas offerre, * ſtantibus tamen in loco peculiari ac ſeparato à ſtatione Iſraëlitarum, I Reg. qui Latinis III Reg. VIII, 41. II Macc. III, 35. Iohan. XII, 20. Act. VIII, 27. * Neque Eliſæus Naamani Syro, neque Ionas Ninivitis, neque Daniel Nabuchodonoſoro, neque Prophetæ alii Tyriis, Moabitis, Ægyptiis, ad quos ſcribunt, unquam ſignificarunt opus ipſis eſſe ut Moſis legem ſuſciperent.

5. Quod de tota lege Moſis dixi, idem & de circumciſione, quæ legis quaſi introitus erat, dictum volo. Hoc tantum intereſt, quod lege Moſis Iſraëlitæ ſoli tenebantur, circumciſionis autem lege tota Abrahami poſteritas: unde Idumæos à Iudæis coactos circumciſionem ſuſcipere in hiſtoriis Hebræorum & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Iſraëlitas circumciſi ſunt (ſunt autem complures, quorum Herodotus, Strabo, Philo, Iuſtinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, * Hieronymus, meminerunt) eos credibile eſt ab Iſmaële, aut ab Eſauo, aut * ex Cethuræ poſteris veniſſe.

6. Cæterum in aliis omnibus locum habebat Pauli illud, Rom. II, 14. *Cum gentes quæ legem non habent*, * *natura ſuapte* (id eſt moribus ex primævo fonte manantibus: niſi quis malit illud *natura* referre ad præcedentia, ut opponantur Gentes Iudæis, quibus ſtatim natis lex inſtillabatur) *faciunt ea quæ legis ſunt; iſti legem non habentes ſibi ſunt lex: ut qui oſtendant ipſum opus legis mentibus ſuis inſcriptum, ſimul teſtimonium reddente ipſorum conſcientia, & cogitationibus ſeſe mutuo accuſantibus, aut etiam excuſantibus.* Et illud ibidem 26. *Si præputium* (id eſt præputiatus homo) *obſervet mandatum legis, nonne præputium illius pro circumciſione reputabitur?*

Antiq lib. XX. c. 2.

Bene ergo in Ioſephi hiſtoria Ananias Iudæus Izaten Adiabenum (Ezaten hunc Tacitus vocat) docebat * etiam citra circumciſionem Deum recte coli & propitium haberi poſſe. Nam quod extranei multi circumciſi ſunt, & per circumciſionem legi ſe obligarunt, (ut explicat

Digitized by Google

cat Paulus Gal. v, 3.) id fecerunt partim ut jus civitatis adipiſcerentur (nam proſelythi, qui Hebræis גרי צדק hoſpites juſtitiæ * pari jure erant cum Iſraëlitis, Num. xv,) * partim ut earum promiſſionum eſſent participes, quæ non communes humano generi, ſed Hebræo populo erant peculiares: quanquam non negem poſterioribus ſæculis acceſſiſſe etiam in nonnullis pravam opinionem, quaſi extra Iudaiſmum ſalus non eſſet.

7. Hinc colligimus, nulla parte legis Hebrææ, qua lex eſt proprie, nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluiſſe ut alii quam Iſraëlitæ iſta lege tenerentur, nullo indicio poteſt deprehendi. Non igitur, nos quod attinet, probanda eſt ulla legis abrogatio: nam nec abrogari potuit eorum reſpectu quos nunquam obſtrinxit. Sed ab Iſraëlitis ablata eſt obligatio, quoad ritualia quidem, ſtatim poſtquam lex Euangelii cœpit promulgari; quod Apoſtolorum principi clare fuit revelatum, Act. x, 15. quoad cætera vero, poſtquam populus ille per excidium urbis & deſolationem præciſam ſine ſpe reſtitutionis populus eſſe deſiit.

8. Nos vero alienigenæ non id Chriſti adventu conſecuti ſumus ut Moſis lege non teneremur, ſed ut qui antea ſpem tantum ſatis obſcuram in Dei bonitate poſitam habere poteramus, nunc diſerto fœdere fulciamur, utque in unam eccleſiam coaleſcere poſſimus cum Hebræis filis Patriarcharum, ſublata ipſorum lege, quo velut interſepimento à nobis diſtinebantur. Epheſ. II, 14.

XVII. 1. Cum ergo directam obligationem lex per Moſem data in nos inducere non poſſit, ut jam oſtendimus, videamus ecquem alium uſum habere poſſit, tum in hac de jure belli, tum in ſimilibus aliis quæſtionibus. Id enim ſcire ad multa refert.

2. Primum ergo oſtendit lex Hebræa, id quod ea lege præcipitur non eſſe contra jus naturæ. Nam cum jus naturæ, ut ante diximus, ſit perpetuum atque immutabile, non potuit à Deo, qui injuſtus nunquam eſt, quicquam adverſus id jus præcipi. Adde quod lex Moſis vocatur immaculata & recta, Pſalm. XIX, qui Latinis XVIII, 8. & Apoſtolo Paulo ſancta, juſta, bona, Rom. VII, 12. I.

De præceptis loquor: nam de permiſſis diſtinctius agendum eſt: permiſſio enim quæ lege fit (nam quæ nudi eſt facti, & impedimenti remotionem ſignificat, huc non pertinet) aut plena eſt, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum, aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines, & jus ne quis alius impedire licite poſſit. Ex prioris generis permiſſione non minus quam ex præcepto ſequitur id de quo lex agit contra jus naturæ non eſſe. * De poſteriori genere aliter ſe res habet. Sed raro locum habet hæc collectio: quia cum permittentia verba ſint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis ſit permiſſio, quam ex permiſſionis modo ad jus naturæ argumentando procedere.

3. Huic primæ obſervationi affinis eſt altera, licere nunc his qui imperium inter Chriſtianos obtinent, leges ferre ejus ſenſus cujus ſunt II.
leges per Moſem datæ, niſi ſi quæ ſint leges, quarum tota ſubſtantia ad tempus Chriſti exſpectati & Euangelii nondum revelati pertineat, aut

Digitized by Google

niſi Chriſtus ipſe contrarium aut in genere aut in ſpecie conſtituerit: nam his tribus cauſis demptis nulla poteſt alia excogitari, cur quod olim Moſis lege fuit conſtitutum, nunc ſit extra ea quæ licent.

III. 4. Tertia obſervatio hæc ſit: quicquid ad eas virtutes pertinens quas Chriſtus à ſuis diſcipulis exigit, lege Moſis præceptum eſt, * id nunc etiam, ſi non & amplius, à Chriſtianis præſtandum. Fundamentum hujus obſervationis eſt, quod quæ virtutes à Chriſtianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, exiguntur * in majore gradu quam ſtatu legis Hebraicæ exigebantur: idque merito; quia etiam promiſſiones cœleſtes in Euangelio multo clarius proponuntur. Hinc lex vetus comparatione Euangelii dicitur fuiſſe nec perfecta, nec ἄμεμπτος, Heb. VII, 19. VIII, 7. & legis finis dicitur Chriſtus, Rom. X, 5. lex autem manuductrix ad Chriſtum, Gal. III, 25. Sic lex vetus de ſabbato, & * altera de decimis, monſtrant Chriſtianos obligari, ne minus ſeptima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima, in alimenta eorum, qui in ſacris rebus occupantur, aut ſimiles pios uſus, ſeponant.

ANNOTATA
AD
CAPUT PRIMUM.

§. II. 1. *Non actio, ſed ſtatus*] Philo II de legibus ſpecialibus: ὥσπερ γὰρ οἶμαι πολεμίους οὐ μόνον τοὺς ἤδη ναυμαχοῦντας ἢ πεζομαχοῦντας νομιστέον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερον παρασκευασαμένους καὶ τὰς ἑλεπόλεις ἐφιστάντας τοῖς λιμέσι καὶ τείχεσι, κἂν μὴ συμπλέκονται, κρινομένους. *Hoſtes non ſoli exiſtimantur, qui jam navali aut terreſtri prælio certant, ſed pro talibus habendi & qui machinas admovent portubus aut mœnibus, etiamſi nondum pugnam incipiunt.* Servius ad illud primæ Æneidos:

nec bello major & armis.

Bellum & conſilium habet: arma tantum in actu ipſo ſunt. Idem ad VIII: *Bellum eſt tempus omne, quo vel præparatur aliquid pugnæ neceſſarium, vel quo pugna geritur. Prælium autem dicitur, conflictus ipſe bellorum.*

§. III. 1. *Salva enim eſſe ſocietas niſi amore & cuſtodia partium non poteſt*] Seneca idem epiſtola XLVIII: *Hæc ſocietas diligenter & ſancte colenda eſt, quæ nos omnes omnibus miſcet, & judicat aliquod eſſe commune jus generis humani.* Videri poteſt hac de re Chryſoſtomus I Cor. XI, I.

2. *Alia eſt ſine inæqualitate*] Ut in Grammaticis alia conſtructio convenientiæ, alia regiminis.

Deum & homines] De hac ſocietate vide Philonem in ἀνένηψε Νῶε. Habet & Plutarchus quædam in Numa.

§. V. *Quæ libertas dicitur*] quam propterea facultatis nomine optime definiunt Romani Iuriſconſulti.

Dominium] *Ius pro Dominio.* Scholiaſtes ad Horatium.

§. VI. *In res ſingulorum majus eſt dominium regis*] Philo περὶ φυτουργίας. καὶ μὴν ἄργυρός τε καὶ χρυσὸς καὶ ὅσα ἄλλα κειμήλια παρὰ τοῖς ἀρχομένοις θησαυροφυλακεῖται

κεῖται τῶν ἡγουμένων μᾶλλον ἢ τῶν ἐχόντων ἐστίν. *Certe argentum, aurum, & quæ pretioſa alia apud ſubditos cuſtodiuntur, eorum qui regnant magis ſunt quam poſſidentium.* Plinius Panegyrico: *cujus eſt quicquid eſt omnium, tantum ipſe quantum omnes habent.* Et mox: *Ecquid Cæſar non ſuum videat?* Adde Sariſberienſem in Policratico lib. v, c. 1.

ἀξίαν] Cicero de Officiis 1: *Sed ſi contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes ſunt, patria, & parentes, quorum beneficiis maxime obligati ſumus; proximi liberi, totaque domus, quæ ſpectat in nos ſolos, neque aliud ullum poteſt habere perfugium; deinceps bene convenientes propinqui, quibuſcum etiam communis plerumque fortuna eſt: quamobrem neceſſaria præſidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi. vitæ autem victuſque communis, conſilia, ſermones, cohortationes, conſolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiis vigent maxime.* vide quæ infra dicentur libro II, capite VII. §. IX, & X. Seneca de Beneficiis libro IV, c. II. ubi de teſtamentis agit: *Quærimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus.* ipſum locum vide. Adde Auguſtinum de Doctrina Chriſtiana lib. 1, cap. XXVIII, & XXIX. §. VII.

2. *Nomen habet proportionis*] Habitudinis comparationem vocat Caſſiodorus. Eſt hujus proportionis, qua Iuſtitia attributrix uti ſolet, non incommoda apud Homerum deſcriptio: §. VIII.

Ἐσθλὰ μὲν ἐσθλὸν ἔδωκε, χέρεια δὲ χείρονι δόσκεν.

Præſtanti dabat hic præſtantia, vilia vili.

3. *Vtra poſſeſſio juſtior*] Vide eundem Xenophontem παιδείας ſecundo. Huc ſpectat lex per Moſem data: *non miſereberis in judicio pauperis.* Exodi XXIII, 3. Levit. XIX, 15. Oportet enim, ut Philo ait, τὰ πράγματα ἀφέλκειν τῆς τῶν δικαζομένων φαντασίας, *res abſtrahere à litigatorum reſpectu.*

1. *Tertia juris ſignificatio quæ idem valet quod lex*] Hoc ſenſu dixit Horatius: §. IX.

Iura inventa metu injuſti fateare neceſſe eſt.

Et alibi,

Iura neget ſibi nata.

Vbi Scholiaſtes, *legum ſit contemtor.*

1. *Ius hac notione, non ad ſolius juſtitiæ, qualem expoſuimus, ſed & aliarum virtutum materiam pertinet*] Exemplum ſit in Zaleuci lege, pœnam irrogante ei qui contra Medici præceptum vinum bibiſſet.

2. מצות] במשפט. Sic Maimonides libro III, ductoris dubitantium cap. XXVI.

1. *Ius naturale eſt dictatum rectæ rationis*] Philo libro, omnem virum bonum eſſe liberum. Νόμος δὲ ἀψευδὴς ὁ ὀρθὸς λόγος, οὐχ ὑπὸ τοῦ δεῖνος, ἢ τοῦ δεῖνος θνητοῦ φθαρτὸς ἐν χαρτιδίοις ἢ στήλαις ἄψυχος ἀψύχοις, ἀλλ' ὑπ' ἀθανάτου φύσεως ἄφθαρτος ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθείς. *Lex mentiri neſcia eſt recta ratio, quæ lex, non ab hoc aut illo mortali mortalis, non in chartis aut columnis exanimis exanima, ſed corrumpi neſcia, quippe ab immortali natura inſculpta in immortali intellectu.* Tertullianus de corona militis: *Quæres igitur Dei legem, habens communem iſtam in publico mundi, in naturalibus tabulis.* M. Antonius lib. II. τέλος λογικῶν ζώων, ἕπεσθαι τῷ τῆς πόλεως καὶ πολιτείας τῆς πρεσβυτάτης λόγῳ καὶ θεσμῷ. *Finis animantium ratione utentium, ſequi legem ac normam civitatis ac reipublicæ omnium antiquiſſimæ.* Adde Ciceronis locum de Republica III, quem adducit Lactantius VI, 8. Præclara §. X.

ſunt

Digitized by Google

ſunt quæ in hanc rem habet Chryſoſtomus XII, & XIII de ſtatuis. Nec ſpernenda quæ Thomas Secunda Secundæ LVII, 2. & Scotus III, diſt. 37.

4. *Furtum naturali jure prohibitum*] Iulianus, ὁ δεύτερος νόμος (poſt illum de Deo agnoſcendo & colendo) *ἱερὸς φύσει καὶ θεῖος, ὁ τῶν ἀλλοτρίων πάντη καὶ πάντως ἀπέχεσθαι κελεύων· καὶ μήτε ἐν λόγῳ, μήτε ἐν ἔργῳ, μήτε ἐν αὐταῖς ταῖς λανθανούσαις τῆς ψυχῆς ἐνεργείαις ταῦτα ἐπιτρέπων συγχεῖν. Lex altera & ipſa ſuapte natura ſancta atque divina ea eſt, quæ ſemper & ubique alienis abſtineri jubet, neque vero aut verbo, aut facto, aut arcanis animi cogitationibus contra iri ſinit.* Cicero de Officiis III ex Chryſippo: *In vita ſibi quemque petere quod pertineat ad uſum, non iniquum eſt: alteri ſurripere, jus non eſt.*

§.XI. 1. *ἀνθρώπινοι δ' ἰδίως δίκην*] Iuvenalis Satyra XV:

venerabile ſoli
Sortiti ingenium divinorumque capaces,
Atque exercendis capiendiſque artibus apti,
Senſum è cælesti demiſſum traximus arce,
Cujus egent prona & terram ſpectantia. Mundi
Principio indulſit communes Conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Affectus petere auxilium & præſtare juberet,
Diſperſos trahere in populum, &c.

Chryſoſtomus ad VII Rom. *τὸν τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου λόγον οὐδὲ κινεῖν δεῖ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων.*

Si quis in parentes injurius fuiſſet] Exemplum vide in Chamo, Gen. x, 22. ubi pœna ſequitur.

Καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς πταίουσι] Chryſoſtomus XIII de ſtatuis, *καὶ γὰρ τὸ συναγανακτεῖν τοῖς ὑβριζομένοις φυσικὸν ἅπαντες ἔχομεν. εὐθέως οὖν τοῖς ἐπηρεάζουσιν ἐχθροὶ γινόμεθα κἂν μηδὲν ὦμεν αὐτοὶ πεπονθότες. Natura id habemus, ut indignationem noſtram conjungamus cum iis qui male tractati ſunt. illico enim injurioſis hominibus infenſi ſumus, etiamſi ad nos nulla pars injuriæ pervenit.* Scholiaſtes ad Horatium Satyra III, lib. I. *Senſus aliter indignatur & animus cum audierit homicidium factum, aliter cum furtum.*

2. *Si quando brutis animantibus juſtitia tribuitur*] Divinationem quandam juſtitiæ in elephantis notat Plinius lib. VIII, cap. V. Idem libro X. narrat, aſpidem fuiſſe quæ ſuum ipſa catulum necaret, quod is catulus hoſpitis filium interemiſſet.

Ex quadam in ipſis umbra rationis atque veſtigio] Seneca de ira libro V. cap. III. feras ira carere dixit, ſed pro ira habere impetum. *Muta animalia*, ait, *humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus.* Sic in beſtiis non eſſe *κακίαν* ſed *οἱονεὶ κακίαν*, non vitia ſed vitiorum ſimulacra dixit Origenes contra Celſum. *ὡς ἂν θυμοῦσθαι τὸν λέοντα*, *velut iraſci leonem:* Peripatetici apud Porphyrium de non eſu animantium tertio.

§.XII. 2. *Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστά*] Ariſtoteles Nicom. X, II, *ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ τοῦτο εἶναί φαμεν, ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ. Quod omnibus ita videtur, id ita eſſe dicimus, qui vero hanc fidem velit tollere, nihilo ipſe credibiliora dicet.* Seneca: *In tanta judiciorum diverſitate referendam bene merentibus gratiam omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt.* Quintilianus:

Digitized by Google

nus: *Conſuetudinem ſermonis vocabo conſenſum eruditorum, ſicut vivendi, conſenſum bonorum.* Ioſephus antiquæ hiſtoriæ XVI: ἔθεσι μὲν γὰρ οὐδέν ἐστι γένος ὃ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ χρῆται. κατὰ πόλεις ἐσθ' ὅπη πολλῆς γινομένης τῆς διαφορᾶς· τὸ δίκαιον δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπιτήδειον, λυσιτελέστατον ἐν Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, οὗ πλεῖστοι οἱ παρ' ἡμῖν νόμοι λόγον ἔχοντες, ἅπασιν ἡμᾶς, εἰ καθαρῶς ἐμμένοιμεν αὐτοῖς, εὔνους καὶ φίλους ἀπεργάζονται. διὸ καὶ ταῦτα παρ' ἐκείνων ἡμῖν ἀπαιτητέον καὶ δεῖον οὐκ ἐν διαφορᾷ τῶν ἐπιτηδευμάτων οἴεσθαι τὸ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐν τῷ πρὸς καλοκἀγαθίαν ἐπιτηδείως ἔχειν. τοῦτο γὰρ κοινὸν ἅπασι καὶ μόνον ἱκανὸν διασώζειν τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον. *Moribus gens nulla eſt quæ iiſdem tota utatur, ſæpe oppidatim diſcrepatur plurimum. At jus ipſum omnibus æqualiter hominibus expedit, tam barbaris utile quam Græcis, cujus quidem rationem habentes maximam, quæ apud nos ſunt leges, faciunt nos, eas pure modo obſervemus, cunctis hominibus benevolos & amicos. Talia ſunt quæ exigi à legibus par eſt. Neque illas averſari à ſe alienas arbitrari debent alii, in eo quod inſtitutis differunt, ſed id potius ſpectandum an ad virtutem ac probitatem ſint accommodata. Hoc enim ad omnes communiter pertinet, ſolumque per ſe ſufficit ad tutandam hominum vitam.* Tertullianus præſcriptione adverſus hæreticos: *Quod apud multos unum invenitur, non eſt erratum ſed traditum.*

Τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγεῖσθαι] Iuſtinus colloquio cum Tryphone: πλὴν ὅσοι ὑπὸ ἀκαθάρτων πνευμάτων ἐμπεφορημένοι, καὶ ὑπὸ φαύλης ἀνατροφῆς, καὶ ἐθῶν φαύλων καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν. *Exceptis illis qui ab impuris ſpiritibus abrepti, & per malam educationem, inſtituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notiones perdiderunt.* Philo libro Omnem bonum eſſe liberum: διὸ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις τῆς ἀμβλυωπίας τοὺς τρανὰς οὕτω πραγμάτων ἰδιότητας μὴ συνορῶντας: *merito igitur miretur quis, tantam illis offuſam caliginem, ut tam claras rerum proprietates non videant.* Chryſoſtomus oratione, Chriſtum Deum eſſe, μὴ τοίνυν ἀπὸ τῶν διεφθαρμένων τὰς γνώμας, τὰς κρίσεις ποιοῦ τῶν πραγμάτων. *Ne ergo rerum dijudicationem ab illis mutuare quibus corruptus eſt animus.*

ζῶον ἥμερον φύσει] Idem dicit Chryſoſtomus XI de Statuis. Latius id explicat Philo decalogo: ἀγελαστικὸν γὰρ καὶ σύννομον ζῶον τὸ ἡμερώτατον ἡ φύσις δημιουργήσασα πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν ἐκάλεσε, λόγον δοῦσα συναγωγὸν εἰς ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἠθῶν. *Quod animantium eſſe debebat manſuetiſſimum, idem natura fecit gregale & cœtus appetens, & ad concordiam ſocietatemque vocavit, ſermonem etiam præbens qui ingenia attemperando & ad concentum perducendo conciliaret.* Idem de Mundi immortalitate: ἡμερώτατον γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, λόγον δωρησαμένης φύσεως αὐτῷ γέρας, ᾧ καὶ τὰ ἐξηγριωμένα πάθη κατεπᾴδεται καὶ τιθασεύεται. *Manſuetiſſimum animantium homo eſt, ut cui natura pro munere ſermonem dederit, quo affectus quantumvis efferati velut incantando cicurantur.*

1. *Aut multarum*] Vaſquius II Controverſ. LIV, 4. §. XIV.

1. *Dicebat Anaxarchus*] Eſt apud Plutarchum Alexandro. §. XV.

2. *Quibus data ſit lex, ipſa loquitur: Audi Iſraël*] ita ſentit & Moyſes Maimonides, & probat ſententiam ſuam ex Deut. XXXIII, 4. §. XVI.

3. *Titulo Thalmudico de rege*] Et titulo de Synedrio cap. XI.

Incolam incircumciſum] De tali agitur & Exodi XII, 45. A quo diſtinguitur proſelytus, id eſt circumciſus advena, ut oſtendit collatio loci Num. IX, 14. De piis illis incircumciſis multa habet Maimonides libro de Idololatria c. x, §. 6. Idem in commentario ad Miſnajoth,

joth, & alibi ſæpe, pios illos ex gentibus participes ait futuros bonorum futuri ſæculi. Chryſoſtomus ad Romanos cap. XI, ποῖον Ἰουδαῖον ἐνταῦθά φησιν, ἢ περὶ ποίων Ἑλλήνων διαλέγεται; τῶν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. οὔπω γὰρ εἰς τοὺς τῆς χάριτος ἔφθασε χρόνους ὁ λόγος: *quem Iudæum hic indicat, & de quibus Græcis diſſerit? de iis qui ante Chriſti adventum fuere: nondum enim ad Gratiæ tempora perducta eſt oratio.* Deinde: Ἕλληνας δὲ ἐνταῦθά φησιν, οὐ τοὺς εἰδωλολατρεύοντας, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβοῦντας, τοὺς τῷ φυσικῷ πειθομένους λόγῳ, τοὺς πλὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων πάντα τὰ πρὸς εὐσέβειαν συντελοῦντα διατηροῦντας. Exemplaque dat in Melchiſedeco, Iobo, Ninivitis, Cornelio. mox: Ἕλληνα δὲ πάλιν οὐ τὸν εἰδωλολάτρην; ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἐνάρετον καὶ τῶν νομικῶν παρατηρήσεων ἀπηλλαγμένον φησί. *Græcos hic dicit, non idolorum cultores, ſed in Deum pios, naturali rationi obſequentes, qui, præter Iudaica inſtituta, cuncta quæ ad pietatem facerent ſervabant. Et Græcum rurſum vocat, non cultorem idolorum, ſed pium, virtute præditum, à legis vero ritibus liberum.* Eundem in ſenſum trahit illud, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος; *lege ſolutis ut lege ſolutus.* & oratione XII de Statuis: Ἕλληνα ἐνταῦθα καλεῖ οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν προσκυνοῦντα μὲν τὸν θεὸν μόνον, οὐκ ἐνδεδεμένον δὲ τῇ τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων ἀνάγκῃ, σαββατισμοῖς λέγω καὶ περιτομῇ καὶ καθαρισμοῖς διαφόροις, ἀλλὰ φιλοσοφίαν ἅπασαν καὶ εὐσέβειαν ἐνδεικνύμενον. *Græcum hic appellat, non idolis deditum, ſed unius Dei invocatorem, talem tamen qui Iudaicorum rituum neceſſitati alligatus non ſit, ſabbatorum puta obſervationibus, circumciſioni, variis ablutionibus, interim vero in omnibus ſapientiæ ſtudium pietatemque oſtendat.*

4. *Stantibus in loco peculiari*] vide Ioſephum ubi Templi Salomonis hiſtoria tractatur.

Neque Eliſæus Naamani Syro] Idem ſentit Hilarius ad Matth. XII.

5. *Hieronymus*] Addi poteſt Theodoretus.

Ex Cethuræ poſteris] Ex his orti videntur Æthiopum illi, quos circumciſis annumerat Herodotus: Homeritas illos vocat Epiphanius.

6. *Natura ſuapte*] Τοῖς τῆς φύσεως λογισμοῖς, *collectionibus naturalibus* ait Chryſoſtomus. Idem mox: Διὰ τοῦτο γάρ, φησιν, εἰσὶ θαυμαστοὶ ὅτι νόμου οὐκ ἐδεήθησαν. *Ob hoc, inquit, admirandi ſunt quod lege opus non habuerint.* Item: ἀρκεῖ ἀντὶ τοῦ νόμου τὸ συνειδὸς καὶ λογισμός: *Sufficit pro lege conſcientia & rationis uſus.* Tertullianus adverſus Iudæos: *Ante legem Moyſis ſcriptam in tabulis lapideis, legem fuiſſe contendo non ſcriptam, quæ naturaliter intelligebatur, & à patribus cuſtodiebatur.* Non longe hinc abit Iſocrateum illud: δεῖ τοὺς εὖ πολιτευομένους οὐ τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον; *Qui bona republica frui velint, ii debent non literis implere porticus, ſed in animis quod juſtum eſt ferre.*

Etiam citra circumciſionem Deum recte coli & propitium haberi poſſe] Ipſe Tryphon, de rigore remittens, Iuſtino ſic ait: μένοντι σοι ἐν ἐκείνῳ τῷ φιλοσοφίας τρόπῳ ἐλπὶς ὑπελείπετο ἀμείνονος μοίρας: *ſi in illa philoſophandi ratione manſiſſes, erat tibi reliqua ſpes aliqua ſtatus melioris.*

Pari jure erant cum Iſraëlitis] Iuſtinus colloquio cum Tryphone: προσήλυτος περιτεμνόμενος, εἰ τῷ λαῷ προσκεχώρηκεν, ἐστὶν ὡς αὐτόχθων. *Proſelytus qui circumciſus populo ſe aggregavit, par eſt indigenæ.*

Partim ut earum promiſſionum eſſent participes] Et ob id ad Paſchalis ritus communionem admittebantur.

§. XVII. 2. *De poſteriori genere aliter ſe res habet*] vide Chryſoſtomum ad finem VII ad Romanos.

Id

4. *Id nunc etiam, ſi non & amplius à Chriſtianis præſtandam*] Tertullianus de Pudicitia: *Libertas in Chriſto non fecit innocentiæ injuriam, manet lex tota pietatis, veritatis, conſtantiæ, caſtitatis, juſtitiæ, miſericordiæ, benevolentiæ, pudicitiæ.*

In majore gradu] Chryſoſtomus de Virginitate XCIV, μείζονα ἐπιδείκνυσθαι δεῖ τὴν ἀρετήν, ὅτι πολλὴ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις ἐκκέχυται νῦν καὶ μεγάλη ἡ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡ δωρεά. *Major nunc virtus oſtendenda eſt, quia multa nunc ſpiritus effuſa eſt gratia, & ingens donum eſt Chriſti adventus.* Similia habet idem oratione, Eſſe ex neglectu vitia; & de jejuniis tertio; & ad Romanos VI, 14, & VII, 5. Adde Irenæum lib. IV, cap. XXVI. Scriptor Synopſeos Sacræ Scripturæ, quæ inter opera eſt Athanaſii, de capite quinto Matthæi agens, ἐπιτείνει τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἐντολάς *intenſiora facit hic Chriſtus legis præcepta.*

Et altera de decimis] Sic lege hac apud Chriſtianos utitur Irenæus lib. IV, cap. XXXIV, & Chryſoſtomus ſub finem capitis ultimi prioris ad Corinthios, & ad Epheſios II, 10.

CAPVT II.

An bellare unquam juſtum ſit.

I. *Ius naturæ bello non repugnare, probatur rationibus:*
II. *Hiſtoria:*
III. *Conſenſu.*
IV. *Ius gentium non repugnare bello probatur.*
V. *Ius divinum voluntarium ante Euangelii tempus bello non repugnare probatur, cum ſolutione objectionum.*
VI. *Ad quæſtionem, an bellum cum jure Euangelico pugnet, præmonita.*
VII. *Argumenta pro negante ſententia ex ſacris literis.*
VIII. *Solutio argumentorum ex ſacris literis pro parte ajente.*
IX. *Examinatur veterum Chriſtianorum circa hanc rem conſenſio.*
Negans privatim conſilio potius, quam præcepto nixa, reprobatur.
X. *Affirmans, publica Eccleſiæ auctoritate, conſenſu, & temporum uſu confirmatur.*

VIſis Iuris fontibus, ad primam ac generaliſſimam veniamus quæſtionem, quæ hæc eſt, an bellum aliquod juſtum ſit, ſive an bellare unquam liceat.

1. Hæc autem ipſa quæſtio, ut & aliæ quæ deinceps ſequentur, ad jus naturæ primum exigenda eſt. M. Tullius Cicero tum tertio de Finibus, tum aliis in locis, ex Stoicorum libris erudite diſſerit, eſſe quædam prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, quædam conſequentia, ſed quæ illis primis præferenda ſint. Prima naturæ vocat, quod ſimulatque natum eſt animal, ipſum ſibi conciliatur & commendatur ad ſe conſervandum, atque ad ſuum ſtatum, & ad ea quæ conſervantia ſunt ejus ſtatus, diligenda: alienatur autem ab interitu iiſque rebus, quæ interitum videantur afferre. Hinc etiam ait fieri, ut ne[illegible]ſit, quin cum utrumvis liceat, aptas malit & integras omnes partes corporis, quam eaſdem uſu imminutas aut detortas habere: primumque eſſe officium, ut ſe quis conſervet in naturæ ſtatu; deinceps ut ea teneat, quæ ſecundum naturam ſint, pellatque contraria. Gell. XII. c. V.

2. At

2. At * poſt hæc cognita ſequi notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione, quæ corpore eſt potior, atque eam convenientiam in qua honeſtum ſit propoſitum, pluris faciendam quam ad quæ ſola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ commendent nos quidem rectæ rationi, * ſed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat, quam illa ſint à quibus ad hanc venerimus. Hæc cum vera ſint & ab omnibus, qui judicio ſano ſunt præditi, facile ſine alia demonſtratione aſſenſum impetrent, ſequitur in examinando jure naturæ primum videndum quid illis naturæ initiis congruat, deinde veniendum ad illud, quod quanquam poſt oritur dignius tamen eſt, neque ſumendum tantum, ſi detur, omni modo expetendum.

3. Hoc ipſum vero, quod honeſtum dicimus, pro materiæ diverſitate, modo (ut ita dicam) in puncto conſiſtit, ut ſi vel minimum inde abeas, ad vitium deflectas, modo liberius habet ſpatium, ita ut & fieri laudabiliter, & ſine turpitudine omitti aut aliter fieri poſſit, ferme quomodo ab hoc eſſe ad hoc non eſſe ſtatim ſit tranſitus; an inter aliter adverſa, ut album & nigrum, reperire eſt aliquid interpoſitum, ſive mixtum, ſive reductum utrinque. Et in hoc poſteriori genere maxime occupari ſolent leges tum divinæ tum humanæ, id agendo, ut quod per ſe laudabile tantum erat, etiam deberi incipiat. Supra autem diximus, de jure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid poſſit non injuſte: injuſtum autem id demum intelligi quod neceſſariam cum natura rationali ac ſociali habet repugnantiam.

4. Inter prima naturæ nihil eſt quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. nam & finis belli, vitæ membrorumque conſervatio, & rerum ad vitam utilium aut retentio aut acquiſitio, illis primis naturæ maxime convenit, & vi ad eam rem ſi opus ſit uti, nihil habet à primis naturæ diſſentaneum, cum animantibus ſingulis vires ideo ſint à natura attributæ, ut ſibi tuendis juvandiſque ſufficiant. Xenophon, *τὰ ζῶα ἐπίσταταί τινα μάχην ἕκαστα, οὐδὲ παρ' ἑνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως. omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam à natura didicerunt.* In Halieuticôn fragmento eſt:

Omnibus hoſtem
Præſidiumque datum ſentire & noſcere teli
Vimque modumque ſui.

Horatius dixerat:

Dente lupus, cornu taurus petit; unde, niſi intus
Monſtratum?

Lucretius vero amplius:

Sentit enim vim quidque ſuam, qua poſſit abuti:
Cornua nota prius vitulo quam frontibus exſtant.
** Illis iratus petit atque inſenſus inurget.*

Quem ſenſum Galenus ſic exprimit: *φαίνεται γοῦν ἕκαστον ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ σώματος ἀμυνόμενον ὃ τῶν ἄλλων ὑπερέχει. μόσχος μὲν κυρίττων πρὶν φῦσαι τὰ κέρατα. πῶλος δὲ ἔτι ὢν λακτίζων, οὐδέπω στερεαῖς ταῖς ὁπλαῖς: ὥσπερ γε τὸ μὲν σκυλάκιον δάκνειν ἐπιχειροῦν, καὶ μηδέπω κρατεροὺς ἔχει τοὺς ὀδόντας. Videmus animantium quodque eo ad ſui tutelam uti quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equuleus nondum firmatis ungulis* *calci-*

Digitized by Google

calcitrat, & catellus dentibus nondum robuſtis morſicat. Idem Galenus de uſu partium primo, hominem animal eſſe ait ad pacem bellumque natum, cui arma quidem agnata non ſint, * ſed apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti ſponte ſua nec aliunde id edoctos infantes videmus. Sic & Ariſtoteles de partibus animalium quarto, capite x. manum homini ait eſſe pro haſta, pro enſe, & pro armis quibuſlibet, quia omnia poteſt ſumere ac tenere.

6. Recta autem ratio ac natura ſocietatis, quæ ſecundo ac potiore loco ad examen vocanda eſt, non omnem vim inhibet, ſed eam demum quæ ſocietati repugnat, id eſt quæ jus alienum tollit. nam ſocietas eo tendit ut ſuum cuique ſalvum ſit communi ope ac conſpiratione. Quod facile intelligi poteſt locum habiturum, etiamſi dominium (quod nunc ita vocamus) introductum non eſſet. nam vita, membra, libertas, ſic quoque propria cuique eſſent, ac proinde non ſine injuria ab alio impeterentur. ſic & rebus in medio poſitis uti, & quantum natura deſiderat eas abſumere, jus eſſet occupantis: quod jus qui ei eriperet, faceret injuriam. Hoc ipſum autem nunc, poſtquam ex lege aut uſu dominium formam ſuam accepit, multo intelligitur facilius: quod exprimam Tullii verbis: *Vt, ſi unumquodque membrum ſenſum ſuum haberet, ut poſſe putaret ſe valere ſi proximi membri valetudinem ad ſe traduxiſſet, debilitari & interire totum corpus neceſſe eſt: ſic, ſi unusquiſque noſtrum rapiat ad ſe commoda aliorum, detrahatque quod cuique poſſit, emolumenti ſui gratia, ſocietas hominum & communitas evertatur neceſſe eſt: nam ſibi ut quiſque malit quod ad uſum vitæ pertineat quam alteri acquiri, conceſſum eſt non repugnante natura: illud natura non patitur, ut aliorum ſpoliis noſtras facultates, copias, opes augeamus.* *De offic. III.*

7. Non eſt ergo contra ſocietatis naturam ſibi proſpicere, atque conſulere, dum jus alienum non tollatur: ac proinde nec vis, quæ jus alterius non violat, injuſta eſt: quod idem Cicero ita extulit: *Cum ſint duo genera decertandi, unum per diſceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum, confugiendum eſt ad poſterius ſi uti non licet ſuperiore.* Idem alibi: *Quid eſt quod contra vim fieri ſine vi poſſet?* Apud Vlpianum eſt: *Vim vi repellere licere Caſſius ſcribit, idque jus natura comparatur; apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* Ovidius dixerat: *Epiſt. Fam: XII. 3.* *L. 1. § vim vi. D. de vi & vi armata.*

Armaque in armatos ſumere jura ſinunt.

II. 1. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adverſari, probatur amplius ex ſacra hiſtoria. Nam cum adverſus Reges quatuor qui Sodoma diripuerant Abrahamus cum miniſtris ac federatis ſuis armatus victoriam reportaſſet, Deus per ſacerdotem ſuum Melchiſedecum factum ejus probavit. ita enim illi Melchiſedecus: *Laus ſit Deo altiſſimo, qui tradidit hoſtes tuos in manum tuam*, Gen. XIV, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex hiſtoria apparet, ſine ſpeciali Dei mandatu: fretus igitur jure naturæ vir non ſanctiſſimus tantum, ſed & ſapientiſſimus, etiam extraneorum Beroſi atque Orphei teſtimonio. Hiſtoria ſeptem populorum quos Iſraëlitis exſcindendos Deus tradidit non utar: fuit enim ibi mandatum ſpeciale ad exſequendam rem à Deo judicatam in populos maximorum criminum reos: unde hæc bella in ſacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei

juſſu non humano arbitrio ſuſcepta. Ad rem magis pertinet quod Amalecitas vim ſibi inferentes Hebræi, ducibus Moſe ac Ioſua, armis repulerunt. Exod. XVII. quod Deus ante factum non juſſerat, poſt factum probavit.

2. Sed & leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo ſuo præſcripſit, Deut. XX, 10, 15. eo ipſo oſtendens juſtum bellum etiam ſine mandatu ſpeciali ſuo eſſe poſſe. nam aperte ibidem cauſam ſeptem populorum ab aliorum populorum cauſa diſtinguit: ac cum de juſtis cauſis belli ſuſcipiendi nihil ibidem edicat, eo ipſo oſtendit eas naturaliter ſatis eſſe manifeſtas: qualis cauſa tuendorum finium in bello Iephtæ adverſus Ammonitas, Iud. XI. violatorum legatorum in bello Davidis adverſus eoſdem, II Sam. X. Simul notandum quod dicit divinus ad Hebræos ſcriptor, Gedeonem, Baracum, Samſonem, Iephten, Davidem, Samuelem, atque alios per fidem debellaſſe regna, invaluiſſe in bello, exercitus exterorum vertiſſe in fugam. XI, 33, 34: quo loco, ut iſtius diſſertationis ſeries docet, in fidei nomine includit perſuaſionem, qua id quod fit, Deo placere creditur. Sic & Davidem ſapiens femina ait præliari Dei prælia, I Sam. XXV, 28, id eſt pia ac juſta.

III. 1. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipue ſapientum conſenſione. De vi qua vita defenditur notus Ciceronis

Pro Milone.

locus, ipſi naturæ teſtimonium perhibens: *Eſt hæc non ſcripta, ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidiſſet,* * *omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis.* Idem: *Hoc & ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripſit, ut omnem ſemper vim, quacumque ope poſſent, à corpore, à capite, à vita ſua propulſarent.* Cajus Iuriſconſultus: *adverſus periculum naturalis ratio permittit ſe defendere.* Florentinus Iuriſconſultus: *Iure hoc evenit, ut quod quiſque ob tutelam corporis ſui fecerit, jure feciſſe exiſtimetur.* Ioſephus: φύσεως γὰρ νόμος ἰσχυρὸς ἐν ἅπασι τὸ ζῆν ἐθέλειν, διὰ τοῦτο καὶ τοὺς φανερῶς ἀφαιρουμένους ἡμᾶς τούτου πολεμίους ἡγούμεθα. *Eſt enim naturæ lex illa quæ in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipſum eſt quapropter eos, qui vita manifeſte nos volunt ſpoliare, hoſtes cenſemus.*

L. Itaque D. ad l. Aquil.
L. ut vim D. de Iuſt. & jure.
De bello Iu. l. III. c. 25.

2. Adeoque manifeſtam æquitatem hoc habet, ut in beſtiis etiam; quæ juris non rem ipſam ut diximus, ſed umbram habent quandam, diſtinguamus inter vim, quæ injuriam infert, & quæ propulſat. Nam cum dixiſſet Vlpianus, animal * quod ſenſu, id eſt rationis uſu, caret, non poſſe injuriam feciſſe, mox tamen ſubjungit, cum arietes vel boves commiſiſſent, & alter alterum occidiſſet, Q. Mutio auctore diſtinguendum, ut ſi quidem is periſſet qui aggreſſus erat, ceſſaret actio; ſi is qui non provocaverat, competeret actio. Cui explicando ſerviet illud Plinii: *Leonum feritas inter ſe non dimicat, ſerpentum morſus non petunt ſerpentes; ſed ſi vis inferatur, nulla eſt cui non ſit ira, non ſit anima injuriæ impatiens, & prompta, ſi noceat, ad ſe defendendum alacritas.*

L. 1. D. ſi quad. paup. f. d. §. Ait. & §. Cum arietes.
Adde Ex. XXI, 28.

IV. 1. De jure naturali ergo, quod & gentium dici poteſt, ſatis conſtat eo bella non omnia improbari.

2. Iure

Digitized by Google

2. Iure autem gentium voluntario itidem non damnari bella ſatis nos docent hiſtoriæ ; & omnium populorum leges ac mores. Imo * jure gentium introducta eſſe bella dixit Hermogenianus: quod paulo aliter quam vulgo accipi ſolet interpretandum cenſeo : nempe ut *L. Ex hoc* certa bellorum forma à jure gentium ſit introducta , quam formam , *jure. D. de* quæ habeant bella , ea peculiares ex jure gentium effectus conſequan- *juſt. & jure.* tur : unde diſtinctio naſcitur, qua utendum nobis erit infra, in bellum ſolenne juris gentium , quod & juſtum, id eſt plenum, dicitur, & non ſolenne , quod tamen non ideo juſtum eſſe deſinit , id eſt juri congruens. Nam aliis bellis, modo æqua ſubſit cauſa, jus gentium non adſiſtit quidem, ſed nec reſiſtit, ut infra latius explicabitur. *Iure gentium* *Lib.* XLIII. (inquit Livius) *ita comparatum eſt, ut arma armis propulſentur.* Et Floren- *L. ut vim.* tinus jus eſſe gentium ait , ut vim atque injuriam propulſemus , ut *D. de juſt.* corpus noſtrum tutemur. *& jure.*

V. 1. De jure divino voluntario major eſt difficultas. Neque hic objiciat quiſquam jus naturæ eſſe immutabile, ac proinde à Deo nihil in contrarium potuiſſe conſtitui : id enim verum eſt in iis, quæ jus naturæ vetat aut præcipit , non in iis , quæ jure naturæ licent tantum : nam quæ ejus ſunt generis , cum proprie juris naturæ non ſint , ſed extra jus naturæ, & vetari poſſunt & præcipi.

2. Solet ergo primum à nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejuſque poſteris : ubi Deus ſic loquitur , Gen. IX, 5, 6 : *Quinetiam ſanguinem veſtrum, id eſt animarum veſtrarum, repoſcam : ab omni beſtia repoſcam eum : atque etiam de manu hominis alterius , utpote fratris, repoſcam hominis animam. Quiſquis effuderit ſanguinem hominis qui eſt in homine, ſanguis ejus effundetur : quia hominem ad effigiem ſuam fecit Deus.* Hic ergo quidam illud, quod de repoſcendo ſanguine dicitur, generaliſſime intelligunt , & alterum de effundendo viciſſim ſanguine , comminationem eſſe volunt, non approbationem , quorum neutrum mihi ſe perſuadet. Nam interdictum de ſanguine non effundendo latius non patet, quam quod in lege eſt, *Non occides*, quod neque capitalibus ſuppliciis, neque bellis obſtitiſſe manifeſtum eſt. Lex ergo tam hæc, quam illa , non tam novi aliquid conſtituit , quam jus naturæ prava conſuetudine obliteratum declarat atque repetit ; unde verba illa intelligenda ſunt in eo ſenſu , qui vitium includit : ſicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, ſed deſtinatam, & innocentis. Quod vero ſequitur de ſanguine viciſſim effundendo , videtur mihi non factum nudum, ſed jus continere.

3. Rem ita explico. Natura non iniquum eſt, ut quantum quiſque fecit mali tantundem patiatur , juxta illud , quod * Rhadamanthi jus dicitur :

> Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.
>
> *Quæ fecit ſi quiſque ferat, jus fiet & æquum.*

Seneca pater hanc ſententiam ſic retulit : *Iuſtiſſima patiendi vice , quod quiſque alieno excogitavit ſupplicio, excipit ſuo.* Ex hujus naturalis æquitatis ſenſu Cain parricidii ſibi conſcius dixerat , Gen. IV. 14. *qui inveniet me, interficiet me.* Sed Deus primis illis temporibus, aut ob hominum raritatem , aut quia paucis adhuc graſſantibus minus opus erat exem-

Digitized by Google

exemplo, id quod naturaliter licitum videbatur edicto repreſſit, & contractum quidem ac commercium homicidæ defugi voluit, at vitam ei non eripi, quomodo & Plato in legibus conſtituit, & olim in Græcia uſurpatum his verſibus docet Euripides:

Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι·
Εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν οὐκ εἴων περᾶν,
Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅστις αἷμ' ἔχων κυρεῖ·
Φυγαῖσι δ' ὁσιοῦν, ἀνταποκτείνειν δὲ μή.
Quam bene parentum provida ætas ſtatuerat:
Vt cogeretur de via decedere
Hominumque viſu cæde patrata nocens,
Fugaque lueret triſte, non letho, ſcelus?

Lib. III. Quo & illud pertinet Thucydidis: *εἰκὸς τὸ πάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων, μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτὰς (τὰς ζημίας) παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ εἰς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκουσι. Credibile eſt antiquitus quamvis gravium delictorum * leves fuiſſe pœnas: ſed cum ea progreſſu temporis contemnerentur, ventum ad mortem.* Lactantius: *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos, tamen homines, ſupplicio capitis afficere.*

Lactant. lib. II.

4. Ab uno facto illuſtri ſumta conjectura divinæ voluntatis in legem ivit, ita ut Lamechus quoque * ſimili facinore perpetrato impunitatem ſibi ab hoc exemplo promiſerit, Gen. IV, 24.

5. At cum jam ante diluvium, gigantum ætate, promiſcua invaluiſſet cædium licentia, inſtaurato poſt diluvium humano genere, ne mos idem invaleſceret, ſeverius occurrendum Deus cenſuit: & repreſſa prioris ſæculi lenitate, quod natura non iniquum eſſe dictabat & ipſe permiſit, * ut inſons eſſet qui homicidam occidiſſet. quod poſtea inſtitutis judiciis ſummas ob cauſas ad judices ſolos reſtrictum eſt; ita tamen ut moris priſtini veſtigium manſerit in jure ejus qui occiſum ſanguine proxime attingeret, etiam poſt Moſis legem, qua de re infra fuſius agetur.

6. Magnum habemus auctorem noſtræ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non ignoraret arma ſumſit in reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moſes Amalecitis populum oppugnantibus arma juſſit opponi, naturæ ſcilicet jure uſus: nam Deum de hac re ſpeciatim conſultum non apparet, Exod. XVII, 9. Adde jam quod capitalia ſupplicia nec in homicidas tantum, ſed & in alios facinoroſos uſurpata apparet, non modo apud populos extraneos, ſed apud ipſos piæ doctrinæ alumnos, Gen. XXXVIII, 24.

7. Nimirum conjectura divinæ voluntatis ipſa naturali ratione adjuvante à ſimilibus ad ſimilia proceſſerat, ut quod in homicidam conſtitutum erat, in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam quæ vitæ æquiparantur, ut exiſtimatio, pudor virginalis, fides matrimonii; aut ſine quibus vita tuta eſſe non poteſt, ut imperii ſocietatem continentis reverentia: adverſum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur.

8. Huc pertinet vetus, quæ ad Hebræos exſtat, traditio, leges plures Noæ filiis datas à Deo, quæ non omnes à Moſe narratæ ſint,

quia

quia ſatis erat ad ipſius inſtitutum eas poſtea in lege peculiari Hebræorum eſſe comprehenſas. Sic adverſus nuptias inceſtas legem veterem, quanquam à Moſe ſuo loco non memoratam, exſtitiſſe apparet Levit. XVIII. Inter ea autem quæ Noæ liberis Deus edixit hoc quoque ajunt fuiſſe, ut non homicidia tantum, ſed & adulteria, & concubitus inceſti, item violentæ rapinæ morte punirentur. Quod ipſum confirmant Iobi verba XXXI, 11.

9. Iam vero data per Moſem lex ſanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Levit. XVIII. 24, 25, 27, 28. Pſalm. CI, 5. Prov. XX, 8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra non poſſe expiari niſi ſanguine homicidæ fuſo, Num. XXXV, 31, 33. Præterea abſurdum cogitatu eſt, Hebræo populo indultum, diſciplinam & ſalutem publicam ac ſingulorum munire pœnis capitalibus, ac ſe bello tueri, cæteris autem regibus gentibuſque idem eodem tempore non licuiſſe: neque tamen reges eos aut gentes unquam à prophetis admonitos, improbari à Deo uſum capitalium ſuppliciorum ac bella omnia, ſicut de aliis peccatis admoniti ſæpe ſunt.

10. Imo contra quis non credat, cum lex Moſis de judiciis expreſſam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie facturas fuiſſe nationes quæ inde ſibi exemplum peterent? quod certe Græcos, Atticos præſertim, feciſſe credibile eſt: Vnde tanta in jure veteri Attico & quod inde ſumtum eſt Romano XII tabularum cum legibus Hebræis ſimilitudo eſt. Sufficere hæc videntur, ut appareat legem Noæ datam non eum habere ſenſum quem volunt qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. 1. Speciem majorem habent quæ ex Euangelio contra bellum adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi ſumam quod ſumunt multi, in Euangelio extra præcepta credendi & ſacramentorum nihil eſſe quod non ſit juris naturalis: id enim, quo ſenſu à pleriſque ſumitur, verum non puto.

2. Illud libens agnoſco, nihil nobis in Euangelio præcipi quod non naturalem habeat honeſtatem: ſed non ulterius nos obligari legibus Chriſti quam ad ea ad quæ jus naturæ per ſe obligat, cur concedam non video. Et qui aliter ſentiunt mirum quam ſudent, ut probent quæ Euangelio vetantur ipſo jure naturæ eſſe illicita, * ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus feminis. Sunt quidem hæc ejuſmodi ut eis abſtinere honeſtius eſſe dictet ipſa ratio; at non talia ut abſque lege divina nefas in illis appareat. At illud vero quod Chriſtiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus, 1 Iohan. III, 16. quis dicat ipſo naturæ jure nos obligari? Iuſtini dictum eſt: τὸ κατὰ φύσιν βιοῦν οὔπω πεπιστευκότος ἐστὶν: * *ſecundum naturam vivere ejus eſt qui nondum credidit.*

3. Sed ne illos quidem ſequar qui aliud ſibi ſumunt non exiguum, Chriſtum ſcilicet in tradendis præceptis quæ extant Matthæi V, & deinceps, interpretem tantum agere legis per Moſem datæ. Aliud enim ſonant verba toties repetita, *Audiſtis dictum fuiſſe veteribus: Ego vero dico vobis:* quæ oppoſitio, ſed & Syriaca & aliæ verſiones oſten-

 dunt,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

dunt, illud *veteribus* ſignificare ad veteres, non à veteribus; ut *vobis*, eſt ad vos, non à vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt, quam qui Moſis tempore vivebant; nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legiſperitorum ſunt, ſed Moſis, aut verbo tenus, aut ſenſu: *Non occides*, Exod. XX, 30. *Quiſquis occiderit tenebitur judicio*, Levit. XXI. 21. Num. XXXV, 16, 17, 30. *Non mœchaberis*, Exod. XX, 30. *Quiſquis dimiſerit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. XXIV, 1. *Non pejerabis, ſed reddes Domino, quæ juraveris.* Exod. XX, 7. Num. XXX, 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (ſupple, repoſcere liceat in judicio) Levit. XXIV, 20. Deuteron. XIX, 21. *Diliges proximum tuum* (id eſt Iſraëlitam) Levit. XIX, 18. *& odio habebis inimicum tuum*, * puta ſeptem populos quibuſcum amicitiam colere quorumque miſereri vetantur, Exodi XXXIV, 11. Deut. VII, 1. His addendi Amalecitæ, in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. XXVII, 19. Deut. XXV, 19.

4. Sed ad intelligentiam verborum Chriſti omnino notandum, legem per Moſem datam dupliciter accipi: aut ſecundum id quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi ſolent, quatenus ſcilicet graviora delicta pœnarum aſpectabilium formidine coërcet, Hebr. II, 2. & populum Hebræum hac ratione in ſtatu civilis ſocietatis continet, quo ſenſu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. VII, 13. & lex factorum, Rom. III, 27: aut ſecundum id quod legis divinæ eſt proprium, quatenus ſcilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos, qui ſine temporali pœna omitti poſſunt: quo ſenſu vocatur νόμος πνευματικός, Rom. VII, 14. exhilarans animum, Pſalm. XIX, qui Latinis XVIII, 9. Legisperiti & Phariſæi, priore illa parte contenti, ſecundam, quæ prior eſt, inſuper habebant, neque inculcabant populo: quod verum eſſe non ex noſtris duntaxat libris, ſed ex Ioſepho quoque & magiſtris Hebræorum oſtendi poteſt.

5. Sed etiam ſecundam hanc partem quod attinet, ſciendum eſt, virtutes, quæ à Chriſtianis exiguntur, etiam Hebræis aut commendari, aut præcipi, ſed * non præcipi in eo gradu ac latitudine, quo Chriſtianis. Vtroque autem hoc ſenſu Chriſtus ſua præcepta opponit veteribus: unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem ſciri non ad hoc tantum, quod nunc in manu eſt, refert, ſed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate ſupra quam æquum eſt utamur.

VII. 1. Omiſſis ergo argumentationibus quæ minus ſe nobis pro-
1. bant. Primum ac præcipuum teſtimonium quo bellandi jus à Chriſti lege non plane tolli probamus eſto Pauli illud ad Timotheum I, II, 1, 2, 3: *Hortor ergo ante omnia ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibuſvis in eminentia conſtitutis: * ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac ſanctitate. nam id bonum gratumque eſt apud Deum ſervatorem noſtrum, qui omnes homines vult ſervari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: Gratum eſſe Deo ut reges fiant Chriſtiani: ut Chriſtiani facti reges maneant: quod ita expreſſit Iuſtinus Martyr: εὐχόμεθα τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. *Hoc precamur, ut Reges & Principes ſimul*

cum

cum regali poteſtate etiam ſanam mentem conſequantur : & in libro cui nomen conſtitutiones Clementis, precatur Eccleſia * Χριστιανὰ τὰ τέλη, id eſt, magiſtratus Chriſtianos: Deinde & hoc Deo gratum eſſe, ut Chriſtiani reges Chriſtianis aliis vitam tranquillam præſtent.

2. Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei miniſter eſt tuo bono. quod ſi feceris, quod malum eſt, metue, non enim fruſtra gladium gerit: nam Dei miniſter eſt, vindex ad iram ei, qui quod malum eſt fecerit.* Iure gladii per complexionem omnis quidem coërcitio intelligitur, quomodo etiam apud Iuriſconſultos interdum, ſed ita tamen ut pars ejus ſumma, id eſt verus gladii uſus, non excludatur. Huic loco illuſtrando non parum ſervit Pſalmus ſecundus, qui quanquam in Davide ſuam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Chriſtum pertinet: ut diſcere eſt Actor. IV, 25. XIII, 33. Hebr. V, 5. Is autem Pſalmus reges omnes hortatur ut Dei filium venerabundi ſuſcipiant: hoc eſt, ut ſe miniſtros ei exhibeant, qua reges ſunt ſcilicet, ut recte explicat Auguſtinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam:
In hoc reges, ſicut eis divinitus præcipitur, Deo ſerviunt, in quantum *Contra Creſ.*
reges ſunt, ſi in regno ſuo bona jubeant, mala prohibeant, non ſolum quæ perti- *Gram. lib.*
nent ad humanam ſocietatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religio- III.
nem. Et alibi: *Quomodo ergo reges Domino ſerviunt in timore, niſi ea quæ* *Ad Boniſ.*
contra juſſa Domini fiunt religioſa ſeveritate prohibendo atque plectendo? Ali- *Epiſt.* 50.
ter enim ſervit qua homo eſt, aliter qua rex eſt. mox: *In hoc ergo ſerviunt Domino reges in quantum ſunt reges, cum ea faciunt ad ſerviendum illi, quæ non poſſunt facere niſi reges.*

3. Secundum argumentum præbet nobis is ipſe locus, cujus par- II.
tem citavimus, ad Rom. XIII. ubi poteſtas ſumma, qualis eſt regia, à Deo eſſe dicitur, & Dei ordinatio vocatur, unde infertur, ei & parendum & honorem exhibendum, & quidem ex animo: & qui ei reſiſtit, eum Deo reſiſtere. Si ordinationis voce res intelligeretur quam Deus tantum non vult impedire, quomodo ſe Deus habet circa actus vitioſos, jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ, ad animum maxime pertinentis, obligatio ſequeretur: nec quicquam diceret Apoſtolus, ubi hanc poteſtatem tantopere prædicat atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. Sequitur ergo ut ordinata hæc poteſtas voluntate Dei approbante intelligatur: unde porro infertur, cum Deus ſibi contraria non velit, hanc poteſtatem cum voluntate Dei per Euangelium revelata, & omnes homines obligante, non pugnare.

4. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus ſcriberet, dicuntur alieni fuiſſe à Chriſtiana pietate: nam primum id ita univerſim verum non eſt. nam Sergius Paulus Cypri proprætor Chriſto nomen pridem dederat, Actor. XIII, 12. ut jam taceam quod de * Edeſſenorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falſo inquinata, ſed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde, non de perſonis quæritur an impiæ fuerint, ſed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apoſtolo negari, quando illam functionem dicit à Deo inſtitutam etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam intra animi receſ-

ſus, quibus proprie ſolus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & rex ille Agrippa, quem ad Chriſti religionem amplectendam Paulus tam ſerio invitat, Act. XXVI, Chriſto ſe ſubjicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam poteſtatem: quæ ſine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant ſacrificia ſecundum legem, quamvis ab impiis ſacerdotibus celebrata; ſic * pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur.

III. 5. Tertium argumentum petitur ex Ioannis Baptiſtæ verbis, qui ſerio interrogatus à militibus Iudæis (cujus gentis multa millia Romanis militaſſe ex Ioſepho & aliis ſcriptoribus manifeſtiſſimum eſt) quid haberent faciendum ut iram Dei effugerent: non eos militia abire juſſit, quod facere debebat ſi ea erat Dei voluntas, ſed abſtinere concuſſionibus & fallaciis, ſtipendiiſque eſſe contentos, Luc. III, 14. Ad hæc Baptiſtæ verba, cum apertam ſatis militiæ approbationem contineant, multi reſpondent, quæ Baptiſta præſcripſit ita diſcrepare à Chriſti præceptis, ut aliud docere potuerit Baptiſta, aliud Chriſtus: quod quo minus admittam hæc obſtant. Ioannes & Chriſtus eodem exordio doctrinæ quam afferebant ſummam indicarunt. *Reſipiſcite: appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. III, 2. IV, 17. Chriſtus ipſe regnum cœleſte (id eſt legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos eſt) dicit cœpiſſe invadi à diebus Baptiſtæ, Mat. XI, 12. Ioannes dicitur prædicaſſe baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, Marc. I, 4. Tantundem feciſſe dicuntur Apoſtoli Chriſti nomine, Actor. II, 38. Exigit Ioannes fructus dignos pœnitentia, & iis qui talem fructum non proferunt excidium minatur, Mat. III, 8 & 10. Exigit opera dilectionis ſupra legem, Luc. III, 11. Lex dicitur duraſſe uſque ad Ioannem, id eſt ab illo incepiſſe doctrina perfectior. Mat. XI, 13. Et principium Euangelii à Ioanne ducitur, Marc. I, 1. Luc. I, 77. Ipſe Ioannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI, 9. Luc. VII, 26, miſſus ſcilicet ad dandam cognitionem ſalutarem populo, Luc. I, 77. ad Euangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque uſquam Ioannes Ieſum à ſe diſtinguit præceptorum diſcrepantia (quanquam quæ generalius & confuſius, & rudimentorum more à Ioanne ſunt indicata, eadem diſerte tradidit Chriſtus vera lux) ſed eo quod Ieſus eſſet promiſſus ille Meſſias, Actor. XIX, 4. Ioan. I, 29. rex ſcilicet regni cœleſtis, qui daturus eſſet in ſe confidentibus vim Spiritus Sancti, Mat. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16.

IV. 6. Quartum hoc eſt argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium ſuppliciorum, & armis cives tuendi adverſus latrones ac prædones, maximam inde ſecuturam ſcelerum licentiam & quaſi diluvium malorum, * cum nunc quoque conſtitutis judiciis ægre reprimatur improbitas. Quare ſi mens Chriſti fuiſſet, talem rerum ſtatum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, haud dubie verbis quam maxime diſertis ac ſpecialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod feciſſe nuſquam legitur: nam quæ adferuntur, aut valde ſunt generalia, aut obſcura. Docet autem ipſa æquitas & communis ratio, non tantum

tantum verba generalia contrahi, & ambigua commode explicari, ſed & à proprietate uſuque recepto verborum diſcedi nonnihil, ut is ſenſus evitetur qui maxima ſecum incommoda ſit allaturus.

7. Quintum ſit, quod nullo argumento oſtendi poteſt lex Moſis, quæ ad judicia pertinebat, deſiiſſe priusquam urbs Hieroſolyma exſcinderetur, & cum ea tum ſpecies tum ſpes reipublicæ concideret: nam neque in lege Moſis ullus terminus iſti legi præfinitur, neque Chriſtus aut Apoſtoli uſquam de iſtius legis ceſſatione loquuntur, niſi quatenus id comprehenſum videri poteſt in reipublicæ (ut diximus) deſtructione: imo contra Paulus ſummum pontificem ait conſtitutum ut judicium ferret ſecundum legem Moſis, Act. XXIV, 3. Chriſtus ipſe in præfatione præceptorum ſuorum ait, non veniſſe ſe ad ſolvendam legem, ſed ad implendam, Matt. V, 17. quod quem de ritualibus ſenſum habeat non obſcurum eſt: implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfecta rei ſpecies exhibetur: de legibus autem ad judicia pertinentibus quomodo verum eſſe poteſt, ſi Chriſtus, ut quidam exiſtimant, adventu ſuo ea ſuſtulit? Si autem manſit obligatio legis quamdiu ſtetit Hebræorum reſpublica, ſequitur ut Iudæi etiam ad Chriſtum converſi, ſi ad magiſtratum vocarentur, eum defugere non potuerint, & ut judicare non aliter debuerint quam Moſes præſcripſerat. V.

8. Ego ſane omnia expendens ne leviſſimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius illa tunc Chriſti loquentis verba audiens aliter exiſtimare potuerit. Illud agnoſco, ante Chriſti tempus quædam fuiſſe permiſſa, ſive quoad impunitatem externam, ſive etiam quoad animi puritatem (nunc enim iſta diſtinctius exquirere, nec opus, nec otium eſt) quæ Chriſtus ſuam diſciplinam ſectantibus licere noluit, ut ob qualemcumque offenſam uxorem dimittere, ab eo qui læſerit in judicio exigere ultionem: ſed inter Chriſti præcepta & illas permiſſiones eſt diverſitas quædam, non eſt repugnantia. nam qui uxorem retinet, qui ultionem ſibi privatim debitam remittit, nihil facit contra legem; imo hoc facit quod lex maxime vult. Longe aliud eſt in judice, cui lex non permittit, ſed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipſe futurus apud Deum ni fecerit. Huic ſi Chriſtus interdicit ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, ſolvit legem.

9. Sextum ſit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, qui & Spiritum ſanctum, ſignum indubitatum juſtificationis, à Chriſto accepit, & in nomen Chriſti à Petro Apoſtolo baptizatus eſt: militiam autem abdicaſſe aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt qui reſpondeant, cum de religione Chriſtiana à Petro ſit inſtitutus, ſimul cenſeri debere inſtitutum de militia deſerenda. Hi, ſi quidem certum eſſet atque indubitatum inter Chriſti præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent: ſed cum id nuſquam alibi diſerte exſtet, certe de ea re aliquid hoc ſaltem loco, qui id maxime poſcebat, dicendum fuerat, ne poſt ventura ætas officii ſui regulas ignoraret. Neque vero ſolet Lucas, ubi perſonarum qualitas ſpecialem quandam vitæ mutationem deſiderabat, id ſilentio præterire, ut videre eſt tum alibi, tum Actor. XIX, 19. VI.

VII. 10. Septimum huic ſimile petitur ex eo quod de Sergio Paulo cœpimus dicere: nam in ejus converſi hiſtoria nullum eſt indicium ejurati magiſtratus, aut admonitionis factæ ut ejuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat; id nec factum cenſendum eſt.

VIII. 11. Octavum eſſe poteſt, quod * Paulus Apoſtolus, intellectis Iudæorum in ſe inſidiis, Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidiſſet, quorum præſidio in itinere adverſus vim omnem tutus eſſet, nihil contradixit, neque Tribunum aut milites monuit, Deo non placere ut vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus, qui nullam occaſionem edocendi officii aut omitteret ipſe, aut omitti ab aliis vellet, II Timoth. IV, 2.

IX. 12. Nonum accedat, quod rei honeſtæ ac debitæ finis proprius non poteſt non eſſe honeſtus ac debitus. Tributa ut ſolvamus honeſtum eſt, atque etiam præceptum conſcientiam obligans, ut Paulus Apoſtolus explicat: tributorum autem finis eſt, ut poteſtates publicæ habeant unde ſumtum faciant ad bonos tuendos ac coërcendos malos, Rom. XIII, 3, 4, 6. Tacitus appoſite ad hanc rem: *Neque quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt.* Cui dicto ſimile eſt Auguſtini illud: *Ad hoc tributa præſtamus, ut propter neceſſaria militi ſtipendium præbeatur.*

Hiſt. IV.

Lib. XXII. contra Fauſtum, c 74.

X. 13. Decimum argumentum præbet locus ille Actor. XXV, 11, ubi Paulus ita loquitur: *Si injuria quenquam affeci, & dignum aliquid morte commiſi,* * *non recuſo mori.* Vnde colligo ita cenſuiſſe Paulum, etiam poſt publicatam Euangelii legem quædam eſſe crimina quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: quod & Petrus docet, I Epiſt. c. II. 19, 20. Quod ſi ea tum fuiſſet Dei voluntas, ut capitalibus judiciis abſiſteretur, potuerat quidem purgare ſe Paulus, ſed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quaſi capite plectere nocentes nunc non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas poſt Chriſti adventum recte exerceri, ſimul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adverſus nocentes multos & armatos: qui ut rei fiant, acie vincendi ſunt. Vires enim & ad reſiſtendum audacia nocentum, ſicut in prudenti deliberatione ſuum habere momentum poteſt, ita de jure ipſo nihil imminuit.

14. Vndecimum eſſe poteſt, quod Chriſti lex ſolam legem Moſis, qua gentes ab Hebræis ſeparabat, ſuſtulit, Epheſ. II, 14.

15. Quæ autem natura, & bene moratarum gentium conſenſu honeſta cenſentur, adeo non ſuſtulit, ut ſub generali præcepto omnis honeſti ac virtutis comprehenderit. Phil. IV, 8. I Cor. XI, 13, 14. Iam vero criminum pœnæ & arma, quæ injuriam arcent, natura habentur laudabilia, & ad juſtitiæ, & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic obiter notandus eorum eſt error, qui Iſraëlitarum jus ad bellum deducunt ex eo ſolo quod terram Cananæam illis Deus dediſſet. Eſt enim hæc juſta quidem cauſa, ſed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella geſſerunt: & ipſi Iſraëlitæ poſtea aliis de cauſis, ut David ob legatos violatos. Tum vero quæ humano jure quisque poſſidet, non minus ejus ſunt, quam ſi Deus donaſſet: id autem jus per Euangelium non tollitur.

VIII. Vi-

Digitized by Google

VIII. Videamus nunc etiam quibus argumentis ſe fulciat adverſaria ſententia, quo facilius judicet pius æſtimator utra præponderent.

1. Primum adferri ſolet * vaticinium Eſaiæ, qui futurum dicit, ut populi gladios contundant in ligones, & lanceas in falces, neque gladium ſumant alius in alium, neque bellum ultra addiſcant, 11, 4. Sed hoc vaticinium aut ſub conditione quadam accipiendum eſt, quemadmodum multa alia; ut nimirum intelligamus talem fore rerum ſtatum * ſi omnes populi Chriſti legem ſuſcipiant atque impleant, quam ad rem Deus nihil ſua ex parte paſſurus ſit deſiderari: certum autem eſt, ſi omnes ſint Chriſtiani, & Chriſtiane vivant, nulla fore bella: quod Arnobius ita enuntiat: *Si omnes omnino qui homines eſſe ſe non ſpecie corporum, ſed rationis intelligunt poteſtate, ſalutaribus ejus pacificisque decretis aurem vellent commodare pauliſper, & non faſtu & ſupercilio tumidi ſuis potius ſenſibus quam illius commonitionibus crederent, univerſus jamdudum orbis, mitiora in opera converſis uſibus ferri, tranquillitate in molliſſima degeret, & in concordiam ſalutarem incor uptis fœderum ſanctionibus conveniret.* Lactantius vero hoc modo: *Quid fiet, ſi omnes in concordiam conſenſerint? quod certe fieri poterit, ſi pernicioſo & impio furore projecto innocentes ac juſti eſſe velint.* Aut intelligendum eſt pure; quo modo ſi accipiatur, docet res ipſa impletum hoc nondum eſſe, ſed implementum ejus, ut & converſionis generalis Iudæorum, adhuc exſpectandum. Vtrovis autem modo ſumas, nihil hinc inferri poteſt adverſus bellorum juſtitiam, quamdiu ſunt qui pacis amantes pace frui non ſinunt, ſed vim eis intentant. I.

2. Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi ſolent, ad quorum dijudicationem opus eſt animo repeti quod paulo ante diximus: ſi Chriſto id fuiſſet propoſitum, omnia capitalia judicia, & jus bellorum tollere, facturum id fuiſſe verbis quam maxime expreſſis ac ſpecialibus, ob rei magnitudinem ac novitatem; eoque magis, quod nemo Iudæus aliter cogitare poterat, quam leges Moſis ad judicia & rempublicam pertinentes vim ſuam in homines Iudæos habere debere quamdiu ſtaret illa reſpublica. Hac ergo de re præmoniti locorum ſingulorum vim ordine exploremus.

3. Adverſariæ ergo ſententiæ munimentum ſecundum ex iſtis verbis petitur: *Audiſtis dictum fuiſſe, Oculum pro oculo & dentem pro dente. Ego vero dico vobis, ne obſiſtite injurioſo,* (לרשע * quod Græci vertunt τῷ ἀδικοῦντι, Exod. 11, 13.) *ſed cadenti te in dexteram maxillam, alteram quoque obverte.* Hinc enim inferunt quidam, nullam injuriam aut repellendam, aut vindicandam, ſive publice, ſive privatim. Atqui non hoc dicunt verba: neque enim magiſtratus hic alloquitur Chriſtus, ſed eos qui impetuntur; nec de quavis agit injuria, ſed de tali qualis eſt alapa; ſequentia enim verba reſtringunt præcedentium generalitatem. II.

4. Sic in præcepto ſequente: *Qui velit tecum litigare ut tunicam accipiat, * dimitte illi etiam pallium:* non omnis provocatio ad judicem aut arbitrium prohibetur, Paulo interprete, qui lites non omnes prohibet, 1 Cor. VI, 4. ſed vetat Chriſtianos in prophanis auditoriis inter

ſe

Digitized by Google

ſe litigare, idque ad Iudæorum exemplum, apud quos recepta erat ſententia, *Qui adducit negotia Iſraëlitica ad extraneos, polluit nomen Dei*: ſed vult Chriſtus ad exercendam patientiam noſtram, de rebus quæ facile ſunt recuperabiles, ut tunica, aut cum tunica, ſi opus ſit, pallium, non contendi judicio, ſed quamvis optimo jure nitamur, omitti juris perſecutionem. Apollonius Tyanæus negabat philoſophi eſſe
Philoſtr. II. 15. περὶ χρυσίου διαλέγεσθαι de pecuniola litigare. *Non improbat Prætor* (inquit Vlpianus) *factum ejus qui tanti habuit re carere, ne propter eam ſæpius litigaret. Hæc enim cogitatio ejus, qui lites exſecratur, non eſt vituperanda.* Quod
L. Item ſi §. 1. & D. de alien. Iud. mut. cauſa facta. hic probari à probis ait Vlpianus, hoc Chriſtus imperat, ex rebus honeſtiſſimis & probatiſſimis deligens præceptorum ſuorum materiam. At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori nefas fore id ſine quo liberi ſine quo pupilli ſuſtentari nequeant ſi cogatur apud judicem defendere. Aliud enim eſt tunica & pallium, aliud
L. 1. c. xlv. totum illud unde vivitur. In Clementis conſtitutionibus de homine Chriſtiano dicitur, ſi litem habeat, σπουδαζέτω διαλύσαι κἂν δέῃ βλαφθῆναί τι, *det operam ut tranſigat, etiamſi quid damni accipiendum ſit.* Quod ergo de moralibus dici ſolet hic quoque locum habet, non conſiſtere hæc in puncto, ſed habere ſuam quandam latitudinem.

5. Sic in eo quod deinceps ſequitur, *Qui angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duo*: non dixit Dominus de centum milliaribus, quod iter hominem à ſuis negotiis longius abduceret, ſed de uno, & ſi ita uſu veniat de duobus; quæ deambulatio quaſi pro nihilo ducitur. Senſus ergo eſt, in his quæ nobis non multum ſunt incommodatura non urgendum nobis eſſe jus noſtrum, ſed cedendum plus etiam quam alter poſtulet, * ut & patientia & benignitas noſtra omnibus innoteſcat.

6. Sequitur porro: * *Petenti abs te dato, & volentem à te mutuo ſumere ne reiice.* Si in infinitum hoc producas, nihil durius. Qui domeſticorum curam non agit, infideli eſt deterior, inquit Paulus 1 Tim. v, 8. Sequamur ergo eundem Paulum optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad beneficentiam in Hieroſolymitanos exercendam, *Non*, inquit, *ut aliis ſit laxamentum, vobis res anguſta, ſed ut æquabiliter * veſtra copia ſuccurrat illorum inopiæ*, II Cor. VIII, 13, id eſt (Livii verba in re non diſſimili uſurpabo) ut ex eo quod adfluit opibus veſtris ſuſtineatis neceſſitates aliorum: qui ſenſus eſt & in Cyro Xenophontis: ἃ ἂν ἴδω περιττὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ χρημάτων, τούτοις τὰς ἐνδείας τῶν φίλων ἐξακεῖσθαι. Similem æquitatem adhibeamus interpretando præcepto quod jam à nobis recitatum eſt.

7. Lex Hebræa ſicut divortii libertatem indulgebat, ut ſævitiæ maritorum in uxores occurreret; ita etiam privatæ ultioni, ad quam gens illa valde prona erat, coërcendæ, jus læſo fecerat ab eo qui læſerat, non manu ſua ſed apud judicem, exigere talionem: quod lex etiam XII tabularum ſecuta eſt; *Si membrum rupit, talio eſto.* Chriſtus vero majoris patientiæ magiſter tantum abeſt, ut illam in jam læſo probet vindictæ flagitationem, injurias quaſdam ne arceri quidem vult, aut vi, aut judicio. At quales injurias? tolerabiles ſcilicet,* non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc ſit, ſed quod reſtrictiore quadam patien-

patientia contentus ſit. ideo exemplum poſuit in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, ſed tantum contemtum quendam noſtri ſignificat, qui nos nihilo deteriores facit. Seneca, libro de conſtantia ſapientis, injuriam à contumelia dividit: *Prior illa*, inquit, *natura gravior eſt; hæc levior & tantum delicatis gravis, qua non læduntur, ſed offenduntur. Tanta eſt animorum diſſolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenias ſervum, qui flagellis quam colaphis cædi malit.* Idem alio loco: *Contumelia eſt minor injuria, quam queri magis quam exſequi poſſumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putaverunt.* Sic apud Pacuvium quidam: *Patior facile injuriam, ſi eſt vacua à contumelia:* & apud Cæcilium alius:

> *Facile ærumnam ferre poſſim, ſi inde abeſt injuria;*
> *Etiamque injuriam, niſi contra conſtat contumelia.*

Demoſthenes: οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινὸν καίπερ ὂν δεινόν· ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει, *Nec enim tam grave hominibus ingenuis verberari, quamquam & hoc grave, quam per contumeliam verberari.* Is quem dixi Seneca paulo inferius ex contumelia dolorem, affectum eſſe ait quem humilitas animi moveat contrahentis ſe ob factum dictumve inhonorificum.

8. In tali ergo circumſtantia patientiam Chriſtus præcipit; & nequis tritum illud objiciat, *Veterem ferendo injuriam invitas novam*: addit, * potius etiam ferendam eſſe alteram injuriam quàm propulſandam priorem: quia ſcilicet * nihil inde ad nos mali pervenit niſi quod in ſtulta perſuaſione poſitum eſt. Maxillam obvertere in Hebraiſmo eſt patienter ferre, ut apparet Eſai. XXX, 6. Ierem. III, 3. * præbere os contumeliis dixit Tacitus hiſtoriarum tertio.

9. Tertium argumentum peti ſolet ex eo quod apud Matthæum ſequitur: *Audiſtis dictum fuiſſe, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: Ego vero dico vobis, Diligite inimicos veſtros, benedicite eis qui vos exſecrantur, precamini pro eis qui infeſti vobis ſunt & vos perſequuntur.* Sunt enim qui exiſtimant cum tali dilectione & beneficentia adverſum inimicos & infeſtos pugnare tum judicia capitalia, tum bella. Sed facile id refellitur, ſi ipſum illud legis Hebraicæ dictum conſideremus. Præcipiebatur Hebræis ut proximum diligerent, *Hebræum ſcilicet: ita enim vocem proximi ibi ſumi oſtendit Levit. XIX, comma 17, collatum cum commate 18. At non eo minus imperatum erat magiſtratibus occidere homicidas, & alios graviter ſontes: non eo minus tribus undecim ob delictum atrox juſto bello perſecutæ ſunt tribum Benjamiticam, Iud. XXI. non eo minus recte David, qui prælia Domini præliabatur, regnum ſibi promiſſum ab Isboſeto armis repetit. III.

10. Sit ergo nunc porrecta latius proximi ſignificatio ad homines quosvis: omnes enim in communem gratiam ſunt recepti: nulli populi à Deo devoti: licebit tamen in omnes quod tunc in Iſraëlitas licuit, qui diligi æq; tunc jubebantur, ut nunc quivis homines. Quod ſi etiam velis in Euangelica lege majorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc, dum illud quoque conſtet, * non omnes æqualiter diligendos, ſed magis patrem quam extraneum. Sic etiam bonum innocentis bono nocentis, bonum commune privato antehabendum ordinatæ dilectionis lege. Ex dilectione autem innocentium nata ſunt & ju-

& judicia capitalia & pia bella. Vide ſententiam moralem quæ exſtat Prov. XXIV, 11. Debent ergo Chriſti præcepta de ſingulis diligendis atque adjuvandis ita impleri, niſi major ac juſtior dilectio impediat. Notum eſt dictum vetus:* *Tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt quam nulli.*

11. Adde quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo, qui malis Solem ſuum oriri facit. At idem Deus de quibusdam malis & in hac vita pœnas ſumit, & olim ſumet graviſſimas. Quo argumento ſimul ſolvuntur ea quæ de lenitate Chriſtianis præcepta ad hanc rem adferri ſolent. Nam Deus lenis, miſericors, longanimis appellatur Ionæ IV, 2. Exod. XXXIV, 6. At * ejuſdem in contumaces iram, hoc eſt puniendi voluntatem, paſſim deſcribunt ſacræ literæ, Num. XIV. 18. Rom. II, 8. Et hujus iræ miniſter conſtitutus eſt magiſtratus, Rom. XIII, 4. Moſes ab eximia lenitate prædicatur: At idem pœnas de ſontibus exegit, etiam capitales. Chriſti lenitatem & patientiam imitari paſſim jubemur. At * Chriſtus eſt qui & Iudæos inobedientes ſuppliciis affecit graviſſimis, Matth. XXII, 7. & impios in die judicii pro meritis eſt damnaturus. Magiſtri lenitatem imitati ſunt Apoſtoli, qui tamen * poteſtate ſibi divinitus datâ uſi ſunt ad pœnam facinoroſorum, 1 Cor. IV, 21. 1 Cor. V. 5. 1 Tim. I, 20.

12. Quartus locus qui objicitur eſt Rom. XII, 17. *Nemini malum pro malo reddite: procurate honeſta in omnium conſpectu: ſi fieri poteſt, quantum in vobis eſt, cum omnibus hominibus in pace viventes, non voſmetipſos * ulciſcentes, dilecti, ſed date locum iræ: ſcriptum eſt enim; Meum eſt ulciſci: ego rependam, dicit Dominus. Itaque ſi eſurit inimicus tuus, ciba eum; ſi ſitit, da ei potum. hoc enim ſi feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus. Ne vincitor à malo, ſed vince bono malum.* Sed hic quoque eadem quæ ad locum ſuperiorem patet reſponſio. nam quo tempore dictum fuerat à Deo, Meum eſt ulciſci, ego rependam; eo ipſo tempore & judicia capitalia exercebantur, & de bellis ſcriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis (popularibus ſcilicet) exhiberi jubentur, Exod. XXIII, 4, 5. Hæc tamen, ut diximus, neque pœnis capitalibus, neque bellis juſtis in ipſos etiam Iſraëlitas obſtabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta ſimilia, quamvis latius patentia, in talem ſenſum rapienda ſunt: eoque minus quia capitum factiones non ab Apoſtolis ſunt, aut eorum ætate, ſed multo ſerius factæ ad dividendam lectionem & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc XIII caput inchoat, *Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubjecta eſto*, & quæ ſequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis cohæſit.

13. In hac autem diſſertatione dicit Paulus, poteſtates publicas Dei miniſtras eſſe, & vindices ad iram (id eſt ad pœnam) in maleficos: eo ipſo apertiſſime diſtinguens inter ultionem publici boni cauſa, quæ Dei vice exigitur, & ad ultionem Deo reſervatam referenda eſt; & illam explendi doloris, quam paulo ante interdixerat. Nam ſi ultionem etiam illam quæ boni publici cauſa exigitur, in illo interdicto comprehenſam velis, quid erat abſurdius, quam cum dixiſſet abſtinendum à pœnis capitalibus, deinde ſubjicere, in hoc poteſtates publicas à Deo conſtitutas, ut pœnas vice Dei exigant?

14. Quin-

14. Quintus quo nonnulli utuntur locus eſt II Cor. x, 3. *Quanquam in carne ambulantes, nequaquam carnis bella gerimus. Nam arma militiæ noſtræ * non ſunt carnalia, ſed divinitus valida ad deſtructionem munitionum:* & quæ ſequuntur. Sed hic locus nihil ad rem facit. Oſtendunt enim tum præcedentia, tum quæ ſequuntur, carnis nomine à Paulo ibi intelligi imbecillam corporis conditionem, qualis in aſpectum veniebat, & cujus nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma ſua, poteſtatem ſcilicet ſibi ut Apoſtolo datam ad coërcendos refractarios, quali uſus fuerat in Elymam, Corinthium inceſti reum, Hymenæum & Alexandrum. Hanc ergo poteſtatem negat eſſe carnalem, id eſt infirmam, imo contra, validiſſimam eam eſſe aſſerit. Quid hoc ad jus capitalium ſuppliciorum, aut belli? Imo contra, quia Eccleſia eo tempore publicarum poteſtatum auxilio deſtituebatur, ideo ad ejus tutelam prodigioſam illam poteſtatem Deus excitaverat, quæ deficere ferme cœpit ex quo imperatores Chriſtiani Eccleſiæ contigerunt, ſicut Manna defecit ubi in terras frugiferas populus Hebræorum pervenerat. V.

15. Qui ſexto affertur locus, Eph. VI, 12. *Induite univerſam illam armaturam Dei, ut poſſitis ſtare adverſus artes diaboli; quia non eſt vobis lucta adverſus ſanguinem & carnem* (ſupple, *tantum*, more Hebræo) *ſed adverſus imperia*, & quæ ſequuntur: agit de pugna quæ Chriſtianorum eſt qua ſunt Chriſtiani, non quam communem habere cum aliis hominibus certis eventibus poſſunt. VI.

16. Iacobi locus, qui ſeptimo affertur, IV, 1. *Vnde bella & pugnæ inter vos? nonne ex voluptatibus veſtris quæ militant in membris veſtris? Concupiſcitis & non habetis: invidetis & affectatis, nec poteſtis nanciſci: pugnatis & bella geritis, nec obtinetis, eo quod non petitis: Petitis & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates veſtras abſumatis:* nihil continet univerſale: tantum dicit bella & pugnas quibus tum Hebræi diſperſi inter ſe miſere collidebantur (cujus hiſtoriæ partem aliquam apud Ioſephum videre eſt) totum habuiſſe ex cauſis non probis: quod nunc etiam contingere ſcimus & dolemus. Senſum ab hoc Iacobi loco non alienum habet Tibulli illud: VII. *Ant. lib. XVIII. cap. 12. & lib. ſeq.*

Divitis hoc vitium eſt auri, nec bella fuere,
Faginus aſtabat cum ſcyphus ante dapes.

Et apud Strabonem non uno loco notatum videas, * innocentiſſime agere eas gentes quarum victus eſt ſimpliciſſimus. Non abeunt hinc iſta Lucani: *O prodiga rerum*

Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæſitorum terra pelagoque ciborum
Ambitioſa fames, & lautæ gloria menſæ,
Diſcite quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. Non erigit agros
Nobilis ignoto diffuſus Conſule Bacchus,
Non auro myrrhaque bibunt, ſed gurgite puro
Vita redit: ſatis eſt populis fluviuſque Cereſque.
Heu miſeri, qui bella gerunt.

Cui adjungi poteſt Plutarchi illud in Stoicorum contradictionibus:

οὐδεὶς

οὐδεὶς γὰρ φύεται ἀνθρώποις πόλεμος ἄνευ κακίας. ἀλλὰ τὸν μὲν φιληδονία, τὸν δὲ πλεονεξία, τὸν δὲ φιλοδοξία τις ἢ φιλαρχία συῤῥήγνυσι. Nullum inter homines bellum non ex vitio naſcitur. * *aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio ſtudio conflatur.* Iuſtinus cum Scytharum inſtituta laudaſſet; *Atque utinam reliquis mortalibus ſimilis moderatio, & abſtinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia ſæcula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum & arma quam naturalis fatorum conditio raperet.* Apud Ciceronem eſt de Finibus primo: *Ex cupiditatibus odia, diſſidia, diſcordiæ, ſeditiones, bella naſcuntur.* Maximus Tyrius: *νῦν μεστὰ πάντα πολέμων. αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι πλανῶνται πανταχοῦ, περὶ πᾶσαν γῆν τὰς πλεονεξίας ἐπεγείρουσαι. Nunc omnia bellis plena: Vbique enim oberrant cupiditates, & per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum.* Iamblichus: *καὶ γὰρ πολέμους καὶ στάσεις καὶ μάχας οὐδὲν ἄλλο παρέχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου ἐπιθυμίαι. διὰ γὰρ τὴν τῶν χρησίμων κτῆσιν οἱ πόλεμοι γίγνονται. Bella, pugnas, ſeditiones corpus præbet & corporis cupiditates. Nam rerum utibilium cauſſa bella oriuntur.*

VIII. 17. Quod vero Petro dictum eſt, *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cum non ad bellum communiter ſpectatum, ſed ad bellum privatum proprie pertineat (nam & Chriſtus ipſe inhibitæ aut neglectæ defenſionis hanc reddit cauſam, quod regnum ſuum de hoc mundo non eſſet, Ioan. XIII, 36,) ſuo loco rectius pertractabitur.

IX. 1. Quoties de ſcripti ſenſu quæritur, magnam vim habere ſolet tum uſus ſequens, tum prudentum auctoritas: quod etiam in divinis ſcriptis ſequendum eſt. Neque enim probabile eſt Eccleſias quæ ab Apoſtolis conſtitutæ ſunt, aut ſubito, aut omnes defeciſſe ab iis quæ Apoſtoli breviter perſcripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in uſum introduxerant. Solent autem ab iis qui bella impugnant adferri dicta quædam veterum Chriſtianorum: ad quæ tria dicenda habeo.

I. 2. Primum eſt, ex iis dictis nihil amplius colligi quam privatam quorundam ſententiam, non publicam Eccleſiarum: adde quod ferme quorum ea dicta ſunt, amant ab aliis ſeorſim ire & docere quiddam magnificentius, quales ſunt Origenes & Tertullianus, qui nec ſibi ſatis conſtant. Nam idem Origenes apes ait à Deo documentum datas *πρὸς τὸ δικαίους καὶ τεταγμένους πολέμους, εἴποτε δέοι, γίνεσθαι ἐν ἀνθρώποις: Vt bella juſta atque ordinata inter homines gerantur, ſi quando id jubeat neceſſitas:* & idem ille Tertullianus, qui alibi ſupplicia capitalia minus probare videtur, dixit, * *Bonum eſſe cum puniuntur nocentes nemo negat:* Et de militia hæſitat; nam libro de Idololatria, *Quæritur*, inquit, *an fideles ad militiam converti poſſint, & an militia ad fidem admitti:* Et videtur eo loco propendere in eam ſententiam, quæ militiæ adverſatur. At libro de corona militis, cum quædam adverſus militiam diſputaſſet, mox diſtinguit qui ante baptiſmum militabant ab iis qui poſt baptiſmum nomen dant militiæ. *Plane*, inquit, *ſi quos militia præventos fides poſterior invenit, alia conditio eſt, ut illorum quos Ioannes admittebat ad lavacrum; ut centurionum fideliſſimorum, quem Chriſtus probat, & quem Petrus catechizat:* * *dum tamen ſuſcepta fide atque ſignata, aut deſerendum ſtatim ſit, ut multis actum, aut omnibus modis cavillandum* (id eſt cavendum) *nequid adverſus Deum committatur.* Senſit ergo illos poſt baptiſ-

baptiſmum in militia permanſiſſe; quod ſane minime facturi fuerant ſi intellexiſſent militiam à Chriſto interdictam; non magis quam aruſpices, magi,* & alii vetitarum artium profeſſores in ſua arte poſt baptiſmum manere permiſſi ſunt. Eodem libro militem quendam & quidem Chriſtianum laudans; *O militem*, inquit, *in Deo glorioſum.*

3. Secunda obſervatio eſt, quod militiam Chriſtiani ſæpe aut II.
evitarunt ob temporum circumſtantias, quæ vix ferebant militiam exerceri ſine actibus quibusdam cum Chriſtiana lege pugnantibus. In literis Dolabellæ ad Epheſios, quæ apud Ioſephum exſtant, videmus Iudæos ab expeditionibus militaribus immunitatem poſtulaſſe, quod externis permixti non ſatis ritus legis ſuæ obſervare poſſent, & quia ſabbatis ferre arma & magna itinera facere cogerentur. Atque easdem ob cauſas à L. Lentulo miſſionem Iudæos impetraſſe docet idem Ioſephus: alibique narrat, cum Iudæi Roma urbe juſſi eſſent excedere, quosdam militiæ adſcriptos, alios punitos quod militare nollent patriarum legum reverentia; ob eas ſcilicet quas diximus cauſas: quibus accedebat interdum tertia, quod adverſus populares ſuos pugnandum haberent: at κατὰ τῶν ὁμοφύλων ὅπλα λαβεῖν ἀθέμιτον; *nefas in populares ſuos arma ſumere*, tunc ſcilicet cum populares ob patriæ legis obſervationem periclitabantur. Quoties vero hæc incommoda cavere poterant Iudæi, militabant etiam ſub externis regibus, ſed ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ κατὰ ταῦτα ζῶντες, * *perſtantes in patriis inſtitutis & ex eorum præſcripto viventes:* quod paciſci prius ſolebant, eodem Ioſepho auctore. His periculis ſimillima ſunt quæ Tertullianus militiæ ſuorum temporum objicit, ut libro de Idololatria: *Non convenit ſacramento divino & humano, ſigno Chriſti & ſigno diaboli:* quia ſcilicet per Deos Gentium, Iovem, Martem, atque alios, jurare milites jubebantur. Libro autem de Corona militis: *Excubabit pro templis quibus renuntiavit, & cœnabit illic ubi Apoſtolo non placet: & quos interdiu exorciſmis fugavit, noctibus defenſabit?* mox: *Quanta alia in delictis circumſpici poſſunt caſtrenſium munium, transgreſſioni interpretanda?*

4. Tertium quod notamus hoc eſt, Chriſtianos primorum tem- III.
porum tanto ardore ſuccenſos fuiſſe ad præclariſſima quæque capeſſenda, ut ſæpe conſilia divina pro præceptis amplecterentur. Chriſtiani, inquit Athenagoras, οὐ δικάζονται τοῖς ἁρπάζουσι, *adverſus ſua rapientes judicio non contendunt.* Salvianus juſſum à Chriſto ait, ut ea ipſa de quibus lis eſt relinquamus, dummodo litibus exuamur. Atqui * id ita generaliter ſumtum, conſilii forte eſt & vitæ ſublimioris, at non in præcepto poſitum. Simile eſt quod plurimi veterum omne juramentum improbant, nulla exceptione addita, cum tamen Paulus in re gravi juraverit. Chriſtianus apud Tatianum, ϛρατηγίαν παρῄτημαι, *præturam recuſo:* apud Tertullianum, *Chriſtianus nec ædilitatem affectat.* Sic La- Lib.v. c.18.
ctantius juſtum (qualem vult eſſe Chriſtianum) negat belligeraturum; ſed ita ut ſimul navigaturum neget. A ſecundis nuptiis quam multi veterum Chriſtianos dehortantur? Quæ omnia ſicut laudabilia, eximia, Deo apprime grata ſunt, ita nullius legis neceſſitate à nobis exiguntur. Atque hæc ſolvendis quæ objiciuntur ſufficient.

X. 1. Nunc ut noſtra firmemus, primum non deſunt nobis ſcriptores

Digitized by Google

& quidem antiquiores, qui & capitalia ſupplicia, & quæ inde pendent bella, ſentiant à Chriſtianis licite poſſe uſurpari. Nam Clemens Alexandrinus Chriſtianum ait, ſi ad imperium vocetur, ut Moſes, futurum vivam ſubditis legem, & præmio affecturum bonos, pœnis malos. Et alibi habitum Chriſtiani deſcribens, decere eum ait intectis eſſe pedibus, niſi forte militet. * In conſtitutionibus quæ Clementis Romani nomen præferunt, libro VII, c. III, legimus: *οὐχ ὡς παντὸς φόνου φαύλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθῴου. τὸ δ' ἔνδικον ἄρχουσι μόνοις ἀφωρισμένου: non quaſi omnis cædes illicita ſit, ſed ea quæ eſt innocentis: ita tamen, ut quæ juſta eſt, magiſtratibus ſolis ſit reſervata.*

2. Sed autoritatibus privatis ſepoſitis ad publicam Eccleſiæ veniamus, quæ maximi debet eſſe ponderis. Dico igitur, nunquam à baptiſmo rejectos aut ab Eccleſia excommunicatos eos qui militabant; quod tamen & factum oportuit, & factum fuiſſet ſi militia cum novi fœderis conditionibus pugnaſſet. In dictis modo conſtitutionibus, lib. VIII, c. XXXII, agit ſcriptor ille de iis qui antiquitus ad baptiſmum admitti, aut ab eo rejici ſolerent, *στρατιώτης προσιὼν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν. ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις. πειθόμενος προσδεχέσθω. Miles baptiſmum poſtulans doceatur ab injuriis & vexationibus abſtinere: contentus eſſe ſuis ſtipendiis. Si his pareat, admittitor.* Tertullianus in Apologetico
Cap. xlii. ex perſona loquens Chriſtianorum; *Navigamus*, inquit, *& nos vobiſcum,*
C. xxxvii. *& militamus.* Paulo ante dixerat: *Externi ſumus & veſtra omnia implevimus, urbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra ipſa.* Eodem libro narraverat * M. Aurelio Imperatori Chriſtianorum militum precationibus imbrem impetratum. In corona militem illum qui coronam abjecerat, conſtantiorem ait fuiſſe cæteris fratribus, & multos ei oſtendit fuiſſe Chriſtianos commilitones.

3. Accedat, quod & milites nonnulli, pro Chriſto tormenta mortemque perpeſſi eundem cum cæteris martyribus honorem ab Eccleſia acceperunt; quos inter memorantur * tres Pauli comites; ſub Decio Cerialis, ſub Valeriano Marinus, quinquaginta ſub Aureliano, Victor, Maurus, & Valentinus magiſter militum ſub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio, Severianus ſub Licinio. Cyprianus de Laurentino & Ignatio Afris: *in caſtris & ipſi quondam ſæcularibus militantes, ſed vere & ſpirituales Dei milites, dum diabolum Chriſti confeſſione proſternunt, palmas Domini & coronas illuſtres paſſione meruerunt.* Et hinc apparet quid de militia ſenſerit communitas Chriſtianorum, etiam priusquam Imperatores Chriſtiani eſſent.

4. Capitalibus ſuppliciis ſi non libenter interfuerunt Chriſtiani illis temporibus, haud mirum videri id debet, cum plerumque de Chriſtianis ipſis eſſet judicandum: adde quod & in cæteris rebus leges Romanæ duriores erant, quam lenitas Chriſtiana patiatur: quod vel ſolo * Silaniani Senatusconſulti exemplo ſatis patet. Poſtquam vero Conſtantinus Chriſtianam religionem & probare & promovere cœpit, non ideo deſierunt capitalia ſupplicia. Imo ipſe Conſtantinus inter alias leges de parricidis culeo inſuendis legem tulit, quæ exſtat Codice, Titulo de iis qui parentes vel liberos occiderunt: quanquam alioqui in ſuppliciis exigendis mitiſſimus fuerit, ita ut ab hiſtoricis
non

Digitized by Google

non paucis reprehendatur * nimiæ lenitatis nomine. Tum vero in exercitu ſuo plurimos habuit Chriſtianos, ut nos hiſtoriæ docent, & labaro Chriſti nomen inſcripſit. Ex eo etiam mutatum eſt ſacramentum militare in eam formam quæ exſtat apud Vegetium: *Per Deum & Chriſtum & Spiritum ſanctum, & per majeſtatem Imperatoris quæ ſecundum Deum generi humano diligenda eſt & colenda.*

5. Neque eo tempore ex tot Epiſcopis, inter quos multi erant duriſſima quæque paſſi pro religione, vel unus fuiſſe legitur, qui aut Conſtantinum ab omnibus omnino capitalibus ſuppliciis & bello, aut Chriſtianos à militia injecto divinæ iræ metu abſterruerit, cum tamen plurimi eſſent acerrimi cuſtodes diſciplinæ, & minime diſſimulantes eorum quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum, pertinerent: qualis & Theodoſii tempore fuit Ambroſius, qui ſermone VII ita ait: *Non militare delictum eſt, ſed propter prædam militare peccatum eſt.* & de Officiis: *Fortitudo quæ vel bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus ſocios, plena juſtitia eſt.* Hoc argumentum tanti mihi videtur, ut nihil ultra requiram. *L. 1. c. 27.*

6. Neque tamen ignoro,* ſæpe Epiſcopos,& plebem Chriſtianam, interpoſitis precibus ſuis avertiſſe pœnas,præſertim capitales: morem quoque introductum,* ut qui ad Eccleſiam confugiſſent, nonniſi vitæ ſervandæ fide data redderentur; & * ut circa Paſcha carcere emitterentur, quos ſua crimina attinebant: ſed, qui cum cura hæc omnia,& ſi qua his ſunt ſimilia,expendet,inveniet,ſigna hæc eſſe Chriſtianæ bonitatis omnem rapientis clementiæ occaſionem, non omnia judicia capitalia damnantis animi: unde & locorum & temporum illa beneficia & preces ipſæ * exceptionibus quibuſdam temperabantur.

7. Objiciunt hic nobis nonnulli XII canonem Synodi Nicænſis, qui Latine ſic habet: * *Quicunque vocati per gratiam, primum quidem ardorem fidemve ſuam oſtenderunt, & cingulum militiæ depoſuerunt, poſtea vero ut canes ad ſuum vomitum reverſi ſunt; ita ut aliqui & pecuniam darent, & beneficiis militiam repeterent; hi decem annis jaceant, poſt triennii auditionis tempus. In his autem omnibus obſervari oportet propoſitum & modum pœnitentiæ. Quicumque enim, & timore, & lacrymis, & patientia, & bonis operibus converſionem abſque ſimulatione demonſtrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum orationibus communicabunt, & poſtea licebit Epiſcopo de his aliquid humanius cogitare. Quicunque vero indifferenter tulerunt, & habitum Eccleſiam introeundi ſibi arbitrati ſunt ad converſionem ſufficere, hi definitum tempus omnino impleant.* Vel ipſum tredecim annorum tempus ſatis indicat, non de levi aut ambiguo, ſed gravi aliquo atque indubitato crimine hic agi.

8. Agitur autem haud dubie * de idololatria. nam quæ canone XI præceſſerat mentio temporum Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet; ut ſæpe Canonum ſequentium ſenſus à prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem XI, Concilii Eliberini. Licinius autem, verba ſunt Euſebii, *στρατιώτας ἐκέλευεν ἀποζώννυσθαι τοῦ ἀξιώματος εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱροῖντο, milites militia exuebat, * niſi Diis ſacrificare vellent.* quod & Iulianus poſtea imitatus eſt, quam ob cauſam Victricius atque alii cingulum pro Chriſto abjeciſſe leguntur. Idem olim ſub

Diocletiano fecerant in Armenia mille centum quatuor, quorum in martyrologiis mentio: & in Ægypto Menna, & Heſychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecere cingulum, quorum fuit Arſacius inter Confeſſores nominatus, & Auxentius factus poſtea Mopſueſtiæ Epiſcopus. Quare his qui ſemel conſcientia puncti cingulum abjecerant, reditus ad militiam ſub Licinio non patebat, niſi per fidei Chriſtianæ abnegationem: quæ quia eo erat gravior, quo prior ille actus majorem in illis legis divinæ cognitionem teſtabatur, ideo hi defectores gravius etiam puniuntur quam illi, de quibus egerat præcedens canon, qui ſine periculo vitæ aut facultatum amittendarum Chriſtianiſmum abjecerant. Generaliter autem de omni militia interpretari canonem quem produximus, ab omni ratione alienum eſt. Aperte enim teſtatur hiſtoria, his qui ſub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Chriſtianam violarent, à Conſtantino datam optionem, immuneſne eſſe à militia vellent, an ad militiam redire: quod haud dubie multi fecerunt.

II. 9. Sunt & qui Leonis epiſtolam objiciant, quæ dicit, *Contrarium eſſe Eccleſiaſticis regulis poſt pœnitentiæ actionem redire ad militiam ſæcularem.* Sed ſciendum, in pœnitentibus non minus quam in clericis & aſcetis exactam fuiſſe vitam non quovis modo Chriſtianam, ſed eximiæ cujuſdam puritatis, * ut tanto exemplo eſſent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in conſuetudinibus antiquiſſimis Eccleſiæ, quæ, quo auguſtiori nomine commendabiliores eſſent, Canones Apoſtolici vulgo appellabantur. Canone LXXXII edicitur: *Ne quis Epiſcopus, presbyter aut diaconus militiæ vacet, & utrumque retineat officium Romanum & functionem ſacerdotalem. Quæ enim Cæſaris ſunt Cæſari, quæ Dei Deo.* Quo ipſo oſtenditur, his qui cleri honorem non ſperarent Chriſtianis militiam non fuiſſe interdictam.

10. Hoc amplius, etiam * ad clerum admitti vetabantur qui poſt baptiſmum aut magiſtratus attigiſſent aut munera bellica, ut in epiſtolis Syricii & Innocentii & in Concilio Toletano videre eſt. Legebantur ſcilicet Clerici non ex quovis modo Chriſtianis, ſed ex iis qui vitæ exactiſſimæ ſpecimen dediſſent. Adde quod militiæ & quorundam magiſtratuum perpetua erat obligatio. at ſacro miniſterio addicti * nulla alia cura ac labore quotidiano inde abſtrahi debebant. qua de cauſa & ſextus canon conſtituit, ne Epiſcopus, presbyter, aut diaconus ſæculares curas adminiſtret; octuageſimus, ne publicis ſe adminiſtrationibus immittat: & inter Africanos canones ſextus, * ne procurationem rerum alienarum ſuſcipiat, aut cauſarum patrocinium. ſic eoſdem * tutores conſtitui nefas judicat Cyprianus.

11. At pro noſtra ſententia expreſſum Eccleſiæ judicium habemus in Concilio primo Arelatenſi, quod habitum eſt ſub Conſtantino. Ejus enim Concilii Canon III ſic habet: *De his qui arma projiciunt in pace, placuit abſtinere eos à communione:* Id eſt qui militiam deſerunt extra tempora perſecutionis. * Id enim pacis nomine intelligi volebant Chriſtiani, ut ex Cypriano & aliis apparet. Accedet exemplum militum ſub Iuliano, non modico profectu Chriſtianorum, ut qui morte ſua Chriſto reddere teſtimonium parati eſſent: de quibus ſic Ambro-

Digitized by Google

Ambroſius: *Iulianus Imperator, quamvis eſſet Apoſtata, habuit tamen ſub ſe Chriſtianos milites: quibus cum diceba; producite aciem pro defenſione reipublicæ; obediebant ei: cum autem diceret eis; Producite arma in Chriſtianos; tunc agnoſcebant Imperatorem cœli.* Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante à Zabda triceſimo Hieroſolymorum Epiſcopo Chriſtianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile edidit Chriſtianæ conſtantiæ & patientiæ exemplum, quod infra à nobis memorabitur.

12. Hoc loco ſatis ſit illam eorum adſerre vocem, quæ Chriſtiani militis officium ſolida brevitate exprimit: *Offerimus noſtras in quemlibet hoſtem manus, quas ſanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dextera ipſæ pugnare adverſus impios & inimicos ſciunt; laniare pios & cives neſciunt. Meminimus nos pro civibus potius quam adverſus cives arma ſumſiſſe. Pugnavimus ſemper pro juſtitia, pro pietate, pro innocentium ſalute: hæc fuerunt hactenus pretia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam quo pacto conſervemus tibi* (ad Imperatorem ſermo eſt) *ſi hanc Deo noſtro non exhibemus?* Baſilius de antiquioribus Chriſtianis ſic loquitur: τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖν, συγγνώμην δόντες ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις. *Eas quæ in bello perpetrantur cædes majores noſtri pro cædibus non habuere, excuſatos habentes eos qui pro pudicitia ac pietate decertant.*

Annotata ad Caput II.

2. **P***oſt hæc cognita ſequi notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione*] Seneca epiſtola CXXIV, *quemadmodum omnis natura bonum ſuum niſi conſummata non profert, ita hominis bonum non eſt in homine, niſi cum in illo ratio perfecta eſt.* §. I.

Sed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat, quam illa ſint à quibus ad hanc venerimus] Seneca epiſtola LXXVI: *Id in quoque optimum eſt cui naſcitur, quo cenſetur; in homine optimum quid eſt? Ratio.* vide & epiſtolam CXXI, & CXXVIII. Iuvenalis Satyra XV:

melius nos
Zenonis præcepta movent: neque enim omnia, quædam
Pro vita facienda monent.

5. *Illis iratus petit atque infenſus inurget*] Martialis:

Vitulusque inani fronte prurit ad pugnam.

Porphyrius tertio de non eſu animalium: πρῶτον μὲν ἕκαστον οἶδεν εἴτε ἀσθενές ἐστιν εἴτε ἰσχυρόν. καὶ τὰ μὲν φυλάττεται. τοῖς δὲ χρῆται. ὡς πάρδαλις μὲν ὀδοῦσιν. ὄνυξι δὲ λέων καὶ ὀδοῦσιν, ἵππος δὲ ὁπλῇ καὶ βοῦς κέρασι. *novit quodque animantium quæ pars ſui infirma ſit, quæ valida. illi cavet: hac utitur, ut dentibus pardalis, leo & unguibus & dentibus; equus ungula, bos cornibus.* Chryſoſtomus de Statuis undecimo: τὰ ἄλογα πάλιν ἐν τῷ σώματι τὰ ὅπλα ἔχει, οἷον ὁ βοῦς τὰ κέρατα, τοὺς ὀδόντας ὁ σῦς ὁ ἄγριος, τοὺς ὄνυχας ὁ λέων. ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐν τῇ φύσει τοῦ σώματος, τὰ ὅπλα κατέθηκεν ὁ Θεός, ἀλλ' ἔξω τοῦ σώματος, δεικνὺς ὅτι ἥμερον ζῷον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι οὐκ ἀεί μοι τῶν ὅπλων τούτων καιρός. καὶ γὰρ πολλάκις μὲν αὐτὰ ἀποτίθημι, πολλάκις δὲ μεταχειρίζομαι. ἵν' οὖν ἐλεύθερος ὦ καὶ ἀπολελυμένος καὶ μὴ διηνεκῶς ἀναγκάζωμαι βαστάζειν τὰ ὅπλα, ἐποίησεν αὐτὰ κεχωρισμένα τῆς φύσεως εἶναι τῆς ἐμῆς. quæ poſtrema optime conveniunt cum iis quæ ex Galeno in con-

contextu ſequuntur. Hoc enim dicit: *Ratione quæ carent, arma in ipſo habent corpore, ut bos cornua, dentes aper, ungues leo. At mihi non in corporis natura Deus arma poſuit, ſed extra corpus; hoc ipſo oſtendens manſuetum animal eſſe hominem, neque ſemper talium armorum mihi eſſe tempus. Nam telum ſæpe depono, reſumo interdum. Vt igitur liberior ſolutiorque ſim, neque ſemper cogar portare arma, fecit ea ſejuncta eſſe à mea natura.*

Sed apta armis parandis ac tractandis manus, qua etiam pro armis uti ſponte ſua nec aliunde id edoctos infantes videmus] Caſſiodorus de anima: *Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga* (ſicut alia animalia) *corporis humani forma ſe prævalet vindicare, robuſtus illi thorax, brachiaque conceſſa ſunt: ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu corporis quaſi quodam clypeo vindicaret.*

§. III. 1. *Omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis*] Seneca: *Tutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi quiſque permiſſus eſt.* Quintilianus VII, cap. II: *Primum in omni genere debet eſſe defenſio, quia natura potior eſt ſalus noſtra, quam adverſarii pernicies.* Bene ergo in Trachiniis Sophocles:

εἰ γδ' ἐμφανῶς ἠμύνατο.
Ζεύς τ' ἂν συνέγνω σὺν δίκῃ χειρουμένῳ.
nam ſi ſe ipſe tutaſſet palam,
Veniam dediſſet jure pugnanti Deus.

vide & Wiſigottorum legem lib. VI, tit. I, c. 6.

2. *Quod ſenſu, id eſt, rationis uſu, caret*] Similem in modum Seneca de feris loquitur: *Adeo etiam quæ extra intellectum atque æſtimationem beneficii ſunt poſita, aſſiduitas tamen meriti pertinacis evincit.* vide totum locum de beneficiis libro I, cap. III, & compara quæ ad Præfationem ex Philone poſuimus.

§. IV. 1. *Iure gentium introducta eſſe bella*] Scriptor vitarum illuſtrium in Themiſtocle: *Profeſſus eſt Athenienſes ſuo conſilio, quod communi jure gentium facere poſſent, Deos publicos ſuoſque patrios ac penates, quo facilius ab hoſte poſſent defendere, muris ſepſiſſe.*

§. V. 3. *Rhadamanthi jus*] Apud Apollodorum lib. II: Νόμος Ῥαδαμάνθυος, ὃς ἂν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντα ἀθῷον εἶναι. *Lex Rhadamanthi, ſi quis ſe ultus ſit de eo, qui prior vim intulerit, impune id ferat.*

Leves fuiſſe pœnas.] Servius ad primum librum Æneidos: *Luetis, perſolvetis. Et hic ſermo à pecunia deſcendit: antiquorum enim pœnæ omnes pecuniariæ fuerunt.* Et ad librum ſecundum: *Expendere, tractum eſt à pecunia: nam apud majores pecuniarias pœnas conſtat fuiſſe, cum adhuc rudi ætate pecunia ponderaretur, quod ad capitis pœnam deinde uſurpatum eſt.* Ad ſextum: *Pendere, tractum eſt à pecuniaria damnatione.* Memorat Plinius hiſtoriæ naturalis libro VII, cap. LVI: primum capitis judicium in Areopago eſſe actum.

4. *Simili facinore perpetrato*] aut potius, ſi quid ſimile perpetraſſet: nam hunc ſenſum ferunt verba quæ apud Moſem.

5. *Vt inſons eſſet qui homicidam occidiſſet*] Ioſephus: παραινῶ μὲν τοι σφαγῆς ἀνθρωπίνης ἀπέχεσθαι καὶ καθαρεύειν φόνου, ἢ δράσαντας τι τοιοῦτο κολάζεσθαι. *Edico ut à cæde humana puræ habeantur manus: quod ſi quis cædem commiſerit, pœnam ferat.*

§. VI. 2. *Vt concubinatum, divortium,*] Spectat huc illud Hieronymi: *Aliæ ſunt leges*

Digitized by Google

leges Cæſaris, alia Chriſti. aliud Papinianus, aliud Paulus noſter præcipit.

Secundum naturam vivere ejus eſt qui nondum credidit] Locus Iuſtini eſt ad Zenam: idemque ſenſus apud Origenem in excerptis illis, quæ Philocalia dicuntur.

3. *Puta ſeptem populos*] In hos odium lege permitti, ait illuſtriſſimus Abarbaniel ad Deut. XXIII, 21.

5. *Non præcipi in eo gradu ac latitudine*] Quædam huc pertinentia vide in notatis ſupra ad finem capitis primi. Egregius imprimis Chryſoſtomi locus, de Virginitate cap. XLIV.: τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν οὐ τοσοῦτον ὑμῖν ἀρετῆς προὔκειτο μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἀμύνασθαι τὸν ἀδικοῦντα, καὶ ἀντιλοιδορεῖσθαι τὸν λοιδορούμενον, καὶ χρημάτων ἐπιμελεῖσθαι ἐξῆν, καὶ εὐορκοῦντα ὀμνύναι, καὶ ὀφθαλμὸν ἐξορύξαι ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισῆσαι τὸν ἐχθρὸν, καὶ οὔτε τρυφᾶν, οὔτε ὀργίζεσθαι, οὔτε γυναῖκα τὴν μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δὲ ἀντεισάγειν κεκώλυτο, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο κατὰ ταὐτὸν ὁμοῦ γυναῖκας ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεπε, καὶ πολλὴ καὶ ἐν τούτοις, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἡ συγκατάβασις ἦν. κατὰ δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν πολλῷ στενωτέρα γέγονεν ἡ ὁδός. *Olim tanta nobis injuncta non erat virtutis menſura, ſed & vindictam ſumere de injuriam inferente, & convitianti reddere convitium, & pecuniis ſtudere licebat, ſed & citra falſimoniam jurare, & pro oculo excutere oculum, & odio habere inimicum. quin nec deliciis frui, nec iraſci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam, vetitum erat. Parum dixi, etiam duas eodem tempore uxores habere lex ſinebat, multaque & in his & in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia. At poſt Chriſti adventum multo arctior facta eſt via.* Eodem libro cap. LXXXIII. οὐ τὸ αὐτὸ τῆς ἀρετῆς ἀπαιτούμεθα μέτρον ἡμεῖς τε κἀκεῖνοι. *non eadem virtutis menſura à nobis & ab illis exigitur.* Idem in oratione Filium Patri æqualem, quæ eſt Tomo VI, ait, in Euangelio eſſe ἐπίτασιν καὶ προσθήκην ἐντολῶν, *præceptorum & intenſionem & adjectionem.*

1. *Vt tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac ſanctitate*] §. VII.
Seneca Epiſtola LXXIII, philoſophiæ fideliter deditos falſo ait contemtores magiſtratuum ac regum exiſtimari. *E contrario*, ait, *nulli adverſus illos gratiores ſunt: nec immerito. nullis enim plus præſtant, quam quibus frui tranquillo otio licet.* Digna eſt quæ legatur epiſtola, ubi & hoc: *Hujus pacis beneficium, ad omnes pertinentis, altius ad eos pervenit qui illa bene utuntur.*

Χριστιανὸν τὸ τέλος, *id eſt magiſtratus Chriſtianos*] niſi hic interpretari malis, Chriſtianum vitæ exitum.

4. *Edeſſenorum*] Eſt Edeſſa in Oſroene. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, Tacito, Appiano, Dione tum in pridem editis, tum in novis excerptis, Capitolino.

Pia res eſt imperium quamvis ab impiis teneatur] Bene hoc exſequitur ad hunc locum epiſtolæ ad Romanos Chryſoſtomus.

6. *Cum nunc quoque conſtitutis judiciis ægre reprimatur improbitas*] διὰ τούτους δικαστήρια καὶ νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ διάφοροι κολάσεων τρόποι. *Propter hos ſunt judicia & leges & ſupplicia totque pœnarum modi.* Chryſoſtomus in ſermone ad Patrem fidelem.

11. *Paulus Apoſtolus intellectis Iudæorum in ſe inſidiis*] Vtitur hujus loci auctoritate Concilium Africanum: *Quorum contra furorem poſſumus non inſolita nec à Scripturis aliena impetrare præſidia, quando Apoſtolus Paulus, ſicut in Apoſtolorum actibus fidelibus notum eſt, factioſorum conſpirationem*

militari etiam ſubmovit auxilio. Vtitur & ſæpe Auguſtinus, ut Epiſt. L, quæ eſt ad Bonifacium: epiſtola CLIV ad Publicolam, ubi hæc: *Neque ſi in illa arma ſcelerati homines incidiſſent, Paulus in effuſione ſanguinis eorum ſuum crimen agnoſceret.* Idem epiſtola CLXIV: *Paulus egit, ut ſibi tuitio etiam armatorum daretur.*

13. *Non recuſo mori*] Sic & Act. XXVIII, 18: *quia nulla in me erat mortis cauſa.* Iuſtinus Apologetico II, κολάζεσθαι δὲ τοὺς οὐκ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ βιοῦντας, λεγομένους δὲ μόνον Χριστιανοὺς, καὶ ὑφ' ὑμῶν, ἀξιοῦμεν. *Vt autem puniantur qui non convenienter præceptis illis vivunt, & nomine ſolo ſunt Chriſtiani, & quidem à vobis, & nos optamus.*

§. VIII. 1. *Vaticinium Eſaiæ*] Id de pace quæ orbi contigit beneficio Romani imperii interpretatur Chryſoſtomus, oratione Chriſtum eſſe Deum: καὶ ὅτι οὐ παγία ἐστὶ μόνον καὶ ἀκίνητος καὶ ἀρραγὴς, ἀλλὰ καὶ πολλὴν πρυτανεύσει τῇ οἰκουμένῃ εἰρήνην, καὶ αἱ μὲν κατὰ πόλεις πολυαρχίαι καταλυθήσονται, καὶ αἱ μοναρχίαι, μία δέ τις ἔσται βασιλεία εἰς πάντας ἀρθεῖσα, καὶ τὸ πλεῖον αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ ἔσται, οὐ καθάπερ ἔμπροσθεν. τὸ μὲν παλαιὸν χειροτέχναι πάντες καὶ ῥήτορες ὅπλα ἐπέφερον καὶ ἐπὶ παρατάξεως εἱστήκεσαν. τοῦ Χριστοῦ δὲ παραγενομένου πάντα ἐκεῖνα διελύθη καὶ εἰς μέρος διωρισμένον τὰ τῶν πολέμων περιέστη. *Neque vero prædictum tantum eſt, ſtabilem fore, immotam, atque inconcuſſam hanc religionem, ſed cum ea adventuram orbi pacem, deſituras illas in ſingulis civitatibus plurium potentias, regnaque ipſa, & unum fore ſuper omnes imperium, ac ejus pleraque pacem habitura, contra quam ante fiebat. olim enim & opifices & oratores induebant arma, conſiſtebant in acie. Poſt Chriſti vero adventum ceſſavit mos iſte, & ad definitum hominum ordinem redacti ſunt actus bellici.* Habes ſenſum plane eundem apud Euſebium de præparatione lib. I, cap. 10.

Si omnes populi Chriſti legem ſuſcipiant atque impleant] nam de Chriſtianis Iuſtinus: οὐ πολεμοῦμεν τοῖς ἐχθροῖς, *non pugnamus in hoſtes.* Plane ut de Eſſenis Philo, in oratione Omnem bonum eſſe liberum: βελῶν ἢ ἀκόντων ἢ ξιφιδίων ἢ κράνους ἢ θώρακος ἢ ἀσπίδος οὐδένα παρ' αὐτοῖς ἂν εὕροις δημιουργὸν ἢ ὁπλοποιὸν, ἢ μηχανοποιόν. *Nullum inter eos reperias qui aut jacula aut ſagittas aut gladium aut galeam aut loricam aut ſcutum fabricet, nullum qui aut arma conficiat, aut machinas.* Simile eſt quod Chryſoſtomus ait 1 ad Cor. XIII, 3. *Si eſſet inter homines qualis oportet dilectio, nullas fore pœnas capitales.*

3. *Quod Græci vertunt τοῦ ἀδικοῦντι*] Vt & Lucas in Stephani oratione: ὁ ἀδικῶν τὸν πλησίον.

4. *Dimittit illi etiam pallium*] id ita exponit Cyprianus de Patientia: *Vt tua ablata non repetas.* Irenæus lib. IV, cap. XXVII. *Tollenti tibi tunicam, remitte ei & pallium: ſed non quaſi nolentes fraudari contriſtemur, ſed quaſi volentes donaverimus, gaudeamus. Et ſi quis te, inquit, angariaverit mille paſſus, vade cum eo alia duo, ut non quaſi ſervus ſequaris, ſed quaſi liber præcedas.* Etiam Libanius, qui Euangelica legerat, laudat non litigantes de chlamyde & tunica, in oratione de cuſtodia reorum. Hieronymus dialogo I adverſus Pelagium: *Docet Euangelium ei qui nobiſcum velit judicio contendere, & per lites & jurgia auferre tunicam, etiam pallium eſſe concedendum.*

5. *Vt & patientia & benignitas omnibus innoteſcat*] Iuſtinus Apologetico II: περὶ δὲ τοῦ ἀνεξικάκους εἶναι καὶ ὑπηρετικοὺς πᾶσι καὶ ἀοργήτους ἃ ἔφη ταῦτά ἐστι. *Quæ dixit, huc pertinent, ut adverſus omnes ſimus patientes, officioſi, minime iracundi.*

6. Petenti

Digitized by Google

6. *Petenti abs te dato*] Iuſtinus Apologetico eodem: εἰς δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῖς δεομένοις καὶ μηδὲν πρὸς δόξαν ποιεῖν, ταῦτα ἔφη· παντὶ τῷ αἰτοῦντι δίδοτε, &c. *De communicandis vero facultatibus noſtris cum egentibus, & ne quid ad gloriam aucupandam faciamus hæc dixit: omni petenti date*, &c. Alibi: παντὶ δεομένῳ κοινωνοῦντες, *communicantes noſtra omni egenti*. Cyprianus Teſtimoniorum lib. III, 1. *Nemini negandam eleëmoſynam*. item illic: *omni poſcenti te dato, & ab eo qui voluerit mutuari, ne averſatus fueris*.

Veſtra copia ſuccurrat illorum inopiæ] Seneca de beneficiis ſecundo: *Dabo egenti, ſed ut ipſe non egeam*. Chryſoſtomus in locum ad Corinthios hic productum: ὁ Θεὸς τὰ κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖ, καὶ καθ' ὃ ἔχει τις, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει. *Deus pro facultate poſcit, quatenus habet quis, non quatenus non habet*. Quod ut recte intelligatur, accedant ſequentia, ἐπαινεῖ μὲν τὸ ὑπὲρ δύναμιν, οὐκ ἀναγκάζει δὲ τούτους ποιῆσαι τοῦτο. *Laudat quidem quod facultates exſuperat*, (nempe in Theſſalonicenſibus,) *ſed hos* (Achæos ſcilicet) *non cogit idem facere*.

7. *Non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc ſit*] vide Chryſoſtomum dicto jam loco.

8. *Potius ferendam eſſe alteram injuriam*] Chryſoſtomus VII ad Romanos: τοῦτο γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη. τὸ πλεῖον αὐτῷ παρασχεῖν ὧν βούλεται, καὶ τοὺς ὅρους τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τῇ δαψιλείᾳ τῆς οἰκείας ὑπερβῆναι μακροθυμίας. *Hæc egregia victoria, plus illi largiri quam velit, & fines improbæ in illo lubidinis liberalitate propria patientiæ tranſcendere*.

Nihil inde ad nos mali pervenit, niſi quod in ſtulta perſuaſione poſitum eſt] Chryſoſtomus de Statuis prima: ὕβρις οὐκ ἀπὸ γνώμης τῶν ὑβριζόντων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἢ συνίσταται ἢ ἀπόλλυται. *Contumelia non ab inferentis animo ſed ex judicio eorum qui patiuntur aut fit aut perit*.

Præbere os contumeliis] Præbere os, eo ſenſu & apud Terentium eſt Adelphis.

9. *Hebræum ſcilicet*] Cui par proſelytus. leges autem de non nocendo etiam ad incolas illos incircumciſos de quibus actum cap. I, §. XVI porrigebantur. ita Thalmudici.

10. *Non omnes æqualiter diligendos*] Tertullianus adverſus Marcionem IV: *Secundus gradus bonitatis eſt in extraneos: in proximos primus*. Hieronymus adverſus Pelagium dialogo I: *Præceptum eſt mihi ut diligam inimicos, & orem pro perſecutoribus. Numquid juſtum eſt ut ita diligam, quaſi proximos & conſanguineos; ut inter æmulum & neceſſarium nulla diſtinctio ſit?*

Tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quam nulli] verba ſunt Senecæ I de Clementia, cap. II. Chryſoſtomus I ad Cor. III, 12. & ſequentibus, de pœnis humanis agens: οὐδὲ ἄνθρωποι ὠμότητι ταῦτα πράττουσιν, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ: *non ex ſævitia ſed ex bonitate talia faciunt homines*. Auguſtinus: *Sicut eſt aliquando miſericordia puniens, ita & crudelitas parcens*: Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius, in lege tertia, Codice Theodoſiano, de defenſoribus civitatum: *Removeantur patrocinia quæ favorem reis & auxilium facinoroſis impertiendo maturari ſcelera fecerunt*. Totilas apud Procopium Gotthicorum II: τό τε ἐξαμαρτάνειν καὶ τὸ διακωλύειν τὴν εἰς τοὺς ἡμαρτηκότας τιμωρίαν, οἶμαι, ἐν ἴσῳ ἐστί. *Peccare & prohibere pœnas peccantium in pari pono*. vide quæ dicuntur lib. II, cap. XXI, §. II.

11. *Ejuſdem in contumaces iram*] vide hac de re Cyrillum libro V. contra Iulianum.

Digitized by Google

Chriſtus eſt qui Iudæos inobedientes ſuppliciis affecit graviſſimis] Adde loca Matth. XXI, 44. Lucæ XIX, 12, 14, 27. Chryſoſtomus ad Rom. XIV, narratis malis Hieroſolymorum: ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς αὐτοὺς ταῦτα εἰργάσατο, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦτο προλέγοντος, καὶ διὰ παραβολῶν, καὶ σαφῶς, καὶ διαῤῥήδην. *Chriſtum eſſe qui hæc fecerit, audi ipſum prædicentem, tum per parabolas, tum aperte, & exſerte.* Similia habet oratione ſecunda adverſus Iudæos.

Poteſtate ſibi divinitus data uſi ſunt] Chryſoſtomus I Cor. IV, 21. ἀναιρῶ, πηρώσω, ἔστι γὰρ πνεῦμα πραότητος καὶ πνεῦμα ἀνεπιεικείας: *Interficiam, mutilabo? eſt enim ut lenitatis ita & ſeveritatis ſpiritus.* vide & Auguſtinum de ſermonibus Domini in monte lib. I, & alios quos citat Gratianus XXIII, quæſt. VIII.

12. *Vlciſcentes*] Vulgata interpretatio in hoc loco habet *defendentes*. Sed ea vox ſæpe à Chriſtianis in ulciſcendi ſenſu poſita invenitur. Tertullianus de Patientia: *Iam ſi levius defendaris, inſanies: ſi uberius, oneraberis. Quid mihi cum ultione, cujus modum regere non poſſum per impatientiam doloris?* Adverſus Marcionem II: *non enim injuriæ mutuo exercendæ licentiam ſapit, ſed in totum cohibendæ violentiæ proſpicit, ut quia duriſſimo & infideli in Deum populo longum vel etiam incredibile videretur à Deo exſpectare defenſam, edicendam poſtea per Prophetam, mihi defenſam, & ego defendam, dicit Dominus: interim commiſſio injuriæ metu vicis repaſtinaretur: & licentia retributionis prohibitio eſſet provocationis; ut ſic improbitas aſtuta ceſſaret, dum ſecunda permiſſa, prima terretur; & prima deterrita, nec ſecunda committitur, quæ & alias facilior timor talionis per eundem ſaporem paſſionis. Nihil amarius quam idipſum pati, quod feceris aliis.* De monogamia: *Aliæ diluvium iniquitates provocaverunt, ſemper defenſæ qualeſcumque fuerunt, non tamen ſeptuagies ſepties, quod duo matrimonia meruerunt.* Locum Pauli de quo hic ſermo non male explicat Auguſtinus epiſtola CLIV: *Hinc autem dictum eſt non reſiſtamus malo, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum paſcit.* vide quæ infra lib. II, cap. XX. §. V, & §. X.

14. *Non ſunt carnalia*] Chryſoſtomus hoc loco: ὅπλα σαρκικὰ intelligit πλοῦτον, δόξαν, δυναστείαν, εὐγλωττίαν, δεινότητα, περιδρομάς, κολακείας, ὑποκρίσεις, *Opes, gloriam, potentatum, eloquentiam, ſolertiam, prenſationes, aſſentationes, fallacias.*

16. *Innocentiſſime agere eas gentes quarum victus eſt ſimpliciſſimus*] Dicit idem Philo de vita contemplatrice, citans Homeri illud:

Γλακτοφάγων ἀβίων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Laccomedonum inopumque hominum juſtiſſima quæ gens.

Iuſtinus de Scythis: *Aurum & argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt.* Mox: *Hæc continentia, illis juſtitiam indidit nihil alienum concupiſcentibus: quippe ibidem divitiarum cupido eſt ubi & uſus.* Et de Scythis in eandem ſententiam locus lectu dignus apud Gregoram lib. II, Taxiles Alexandro: τί δεῖ πολέμων καὶ μάχης ἡμῖν, Ἀλέξανδρε, πρὸς ἀλλήλους, εἰ μήτε ὕδωρ ἀφαιρησόμενος ἡμῶν ἀφῖξαι, μήτε τροφὴν ἀναγκαίαν, ὑπὲρ ὧν μόνων ἀνάγκη διαμάχεσθαι νοῦν ἔχουσιν ἀνθρώποις; *Quid inter nos, Alexander, bellis & præliis opus, quando neque ut aquam, neque ut victum neceſſarium à nobis auferas huc veniſti, pro quibus ſolis pugnare eſt hominum ratione utentium?* Diogenis dictum huc pertinet, οὐ γὰρ ἐκ τῶν μαζοφάγων οἱ τύραννοι καὶ οἱ πολέ-

πολέμιοι. non enim ex his qui polentam edunt, aut fures exſiſtunt, aut bellorum auctores. Porphyrius lib. II. de non edendis animalibus: τὸ εὐδάπανον καὶ εὐπόριστον πρὸς συνεχῆ εὐσέβειαν συντελεῖ καὶ τῶν ἁπάντων. *quicquid paratu facile eſt & levis ſumptus, ad pietatem perpetuam & quidem omnium confert.*

Aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio ſtudio conflatur] Veriſſimam, ſed parum meditatam hominibus ſententiam, multis egregiis veterum expreſſam verbis, quid nocebit & aliorum dictis non minus efficacibus confirmare? Athenæus philoſophus apud Diogenem Laërtium:

ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα, καὶ διὰ κέρδος
ἄπληστοι νεικέων ἄρχετε καὶ πολέμων.

In mala ſudatis miſeri: ſine fine cupido
Vos agit in rixas bellaque præcipites.

Fabianus Papirius in controverſiis Senecæ patris: *Ecce inſtructi exercitus, ſæpe civium cognatorumque conſerturi manus, conſtiterunt, & colles equis utrinque complentur, & ſubinde omnis regio trucidatorum corporibus conſternitur, illatorum multitudine cadaverum, vel ſpoliantium. Si quæſierit aliquis, quæ cauſa hominem adverſus hominem in facinus coëgit? nam neque feris inter ſe bella ſunt: nec, ſi forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque divino genus. Quæ tanta vos fert ira, cum una ſtirps idemque ſanguis ſitis: vel quæ furiæ in mutuum ſanguinem egere? quod tantum malum humano generi vel ſorte vel fato invectum? an ut convivia poculis exſtruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimvero & laudanda ſunt, propter quæ menſam & lacunaria ſua potius quam lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid ventri negetur libidinique, orbis ſervitium expetendum eſt? quid tandem ſic peſtiferæ iſtæ divitiæ expetuntur, ſi, ne in hoc quidem ut liberis relinquantur?* Philo ad Decalogum: χρημάτων ἔρως, ἢ γυναικός, ἢ δόξης, ἢ τινος ἄλλου τῶν ἡδονὴν ἀπεργαζομένων, ἆρά γε μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων αἴτιος γίνεται κακῶν; οὐ διὰ τοῦτο συγγένειαι μὲν ἀλλοτριοῦνται τὴν φυσικὴν εὔνοιαν μεθαρμοζόμεναι πρὸς ἀνήκεστον ἔχθραν. χῶραι δὲ μεγάλαι καὶ πολυάνθρωποι στάσεσιν ἐμφυλίοις ἐρημοῦνται. γῆ δὲ καὶ θάλαττα πληροῦται τῶν κεκαινουργημένων ἀεὶ συμφορῶν, ναυμαχίαις καὶ πεζαῖς στρατιαῖς; οἱ γὰρ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων πρός τε ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους τραγῳδηθέντες πόλεμοι πάντες ἀπὸ μιᾶς πηγῆς ἐρρύησαν ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς. *Pecuniarum amor, aut feminæ, aut gloriæ, aut alicuius demum rei quæ voluptatem pariat, an parvorum duntaxat & vulgarium malorum cauſſa eſt? Ob hoc alienantur à cognatis cognati naturali benevolentia in odium inſanabile mutata. regiones autem magnæ & fœcundæ populorum civilibus vaſtantur diſſidiis. tum vero & terra & mare implentur calamitatibus nove ſemper repertis per pedeſtres navaleſque acies. Nam bella illa Græcorum Barbarorumque aut inter ſe, aut horum in illos, etiam tragœdiis decantata, ab uno fluxere fonte cupiditatis, ſive illa divitiarum, ſive gloriæ, ſive voluptatum fuit.* Plinius hiſt. nat. lib. II, cap. LXIII. *Placatiore tamen ea* (Terra) *ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus, ad ſcelera, cædes & bella tendunt, quamque ſanguine noſtro irrigamus, inſepultis oſſibus tegimus.* Hieronymus adverſus Iovinianum II, *Diogenes tyrannos & ſubverſores urbium bellaque vel hoſtilia vel civilia, non pro ſimplici victu olerum pomorumque, ſed pro carnium & epularum deliciis aſſerit excitari.* Chryſoſtomus I Cor. XIII, 3. εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων καὶ ἠγαπῶντο, οὐδεὶς ἂν ἠδίκησεν οὐδένα, ἀλλὰ καὶ φόνος

καὶ

καὶ μάχαι καὶ πόλεμοι, καὶ στάσεις καὶ ἁρπαγαὶ καὶ πλεονεξίαι καὶ πάντα ἂν ἐκποδὼν ἐγεγόνει τὰ πονηρά. Nam ſi mutuo ſe diligerent homines, nemo alterum afficeret injuria. procul eſſent cædes & pugnæ & bella & ſeditiones & rapinæ & defraudationes & quicquid eſt malorum. Idem ad patrem fidelem de opulentis loquens: *οὐ δι᾽ ἐκείνους στάσεις καὶ πόλεμοι καὶ μάχαι καὶ πόλεων κατασκαφαὶ καὶ ἀνδραποδισμοὶ καὶ δουλεῖαι καὶ αἰχμαλωσίαι καὶ φόνοι καὶ τὰ μυρία ἐν τῷ βίῳ κακά; Nonne per hos adveniunt ſeditiones, & bella, & pugnæ, & urbium excidia, & plagia, & ſervitutes, & captivitates, & cædes, & innumera vitæ mala?* Claudianus:

> *Hæc ſi nota forent, frueremur ſimplice cultu,*
> *Claſſica non fremerent, non ſtridula fraxinus iret,*
> *Non ventus quateret puppes, non machina muros.*

Agathias hiſtoriarum primo: *ἐς γὰρ πλεονεξίαν καὶ ἀδικίαν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ αὐθαίρετα κατολισθαίνουσαι, πολέμων καὶ ταραχῶν ἅπαντα ἐμφοροῦσιν. Hominum animi ſponte ad nimias cupiditates injuſtitiamque delapſi, implent omnia bellis ac tumultibus.* Concludam multa bene dicta una Polybii: *αὐτάρκεια τοῦ βίου, φιλοσοφία αὐτοδίδακτος. Animus neceſſariis contentus alio ad ſapiendum magiſtro non eget.*

§ IX. 2. *Bonum eſſe cum puniuntur nocentes nemo negat*] idem Tertullianus de anima: *Quis non præferat ſeculi juſtitiam, quam & Apoſtolus non fruſtra gladio accinctam conteſtatur, quæ pro homine ſæviendo religioſa eſt?* Et ad proconſulem Scapulam: *Non te terremus, qui nec timemus. Sed velim ut omnes ſalvos facere poſſimus, monendo μὴ θεομαχεῖν. Potes & officio jurisdictionis tuæ fungi, & humanitatis meminiſſe, vel quia & vos ſub gladio eſtis.*

Dum tamen ſuſcepta fide atque ſignata] Diſtinctionem quam hic de militia affert, alibi ad nuptias applicat, tum libro de Monogamia, tum exhortatione caſtitatis.

Et alii vetitarum artium profeſſores] Tertullianus de idololatria: *ad Eccleſiam non admittuntur qui artes exercent quas Dei diſciplina non recipit.* Auguſtinus de fide & operibus: *Meretrices & hiſtriones, & quilibet alii publicæ turpitudinis profeſſores, niſi ſolutis aut diruptis talibus vinculis ad Chriſti ſacramenta non permittuntur accedere.* de hiſtrione exemplum vide apud Cyprianum epiſtola LXV. de laniſtis, lenonibus, victimarum redemtoribus apud Tertullianum. de auriga Circenſi apud Auguſtinum.

3. *Perſtantes in patriis inſtitutis*] verba Ioſephi XI hiſtoriæ antiquæ.

4. *Id ita generaliter ſumtum conſilii forte eſt & vitæ ſublimioris*] Concilium Carthaginenſe IV: *Epiſcopus nec provocatus de rebus tranſitoriis litiget.* Adde Ambroſium lib. II Offic. cap. XXI. & Gregorium Magnum libro II, Ind. XI, Epiſt. LVIII.

§. X. 1. *In conſtitutionibus*] videtur ſcriptus is liber finiente ſæculo ſecundo.

2. *M. Aurelio Imperatori*] vide & Xiphilinum de hac hiſtoria.

3. *Tres Pauli comites*] Adde militem quendam à Cornelio baptizatum, cujus apud Adonem mentio.

4. *Silaniani Senatusconſulti*] Cujus aſperitatem mitigavit Adrianus Imperator, ut apud Spartianum eſt. Aſperis Romanorum legibus addi poſſunt quæ ſervum niſi tortum teſtimonium dicere vetant.

Nimiæ lenitatis nomine] Zonaras: *τοῖς μεταβαλλομένοις ἐκ πονηρίας φιλανθρώπως διακείμενος ἔλεγεν ὅτι τὸ νοσοῦν μέλος ἀποκοπτέον καὶ σκεπτέον ἵνα μὴ*

καὶ

Digitized by Google

καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι λυμαίνηται, οὐ μέντοι τὸ ὑγιείας ἤδη τυχὸν ἢ καὶ ὑγιαζόμενον. *Clementem ſe oſtendebat iis qui pravam vitam deſeruerant, quod diceret abſcindendum membrum ægrotans ac putridum, ne ſana contagio corrumpat, non id quod aut ſanatum jam ſit aut ſaneſcat.* vide & Euſebium. ſicut de nimia Conſtantini lenitate Chriſtianos, ita de Haraldi Regis queſtos Danos apud Saxonem hiſtoricum invenias.

6. *Sæpe Epiſcopos*] Auguſtinus: *Officium Sacerdotis eſt intervenire pro reis.* In ejus epiſtolis multa ſunt hujus bonitatis ſpecimina.

Vt qui ad Eccleſiam confugiſſent] vide Chryſoſtomum XVI de Statuis. Concilium Aurelianenſe cap. 3. legem Wiſigotthorum libro VI, tit. V, 16. IX, tit. II, c. 3.

Vt circa Paſcha] L. Nemo. C. de Epiſc. audientia.

Exceptionibus quibuſdam] Quas vide apud Caſſiodorum XI, 40. & c. inter alia de immunitate eccleſiaſtica in Decreto.

7. *Quicunque vocati*] Simeon Magiſter. in ejus canonis epitome: οἱ βιαζόμενοι καὶ δόξαντες ἀντιστῆναι, εἶτα καταχθέμενοι τῆς ἀσεβείας καὶ ἀναστρατευσάμενοι δεκαετίαν ἀφοριζέσθωσαν. *Qui vi adhibita viſi ſunt reſtitiſſe, ſed ab impietate victi ſunt & militiam reſumſere, decem per annos abſtineantur.* Eundem hujus canonis ſenſum exprimunt Balſamo & Zonaras, & Ruffinus libro X, cap. VI.

8. *De idololatria*] quod principale crimen, *ſummus ſeculi reatus* dicitur Tertulliano de Idololatria: *Graviſſimum & extremum delictum* Cypriano epiſt. XII.

Niſi Diis ſacrificare vellent] Sulpitius Severus: *Sane tum Licinius, quia adverſum Conſtantinum de imperio certavit, milites ſuos litare præceperat: abnuentes militia rejiciebat.* ob hanc cauſam Valentianus, qui Imperator poſtea factus eſt, ſub Iuliano abjecit cingulum. Non diſſimile eſt quod Victor Vticenſis narrat, multos ſub Hunericho Rege militiam temporalem abjeciſſe, quia cum Arianiſmo erat connexa.

9. *Vt tanto exemplo eſſent ad correctionem, quantum ad peccandum fuerant*] Leo epiſtola XC ad Ruſticum: *Illicitorum veniam poſtulantem oportet etiam multis licitis abſtinere.* In epiſtola Epiſcoporum ad Ludovicum Regem legimus: *Quilibet tanto à ſe licita debet abſcindere, quanto ſe meminit & illicita perpetraſſe.* In Capitulis Calvi: *Tanto quiſque majora quærat bonorum operum lucra, quanto graviora ſibi intulit damna per culpam.*

10. *Ad Clerum admitti vetabantur*] Euſebius demonſtrationum lib. I. duplicem deſcribit Chriſtianorum vitam, aliam ἐντελῆ; aliam inferiorem. qui in hac ſunt eos inter alia τοῖς κατὰ τὸ δίκαιον στρατευομένοις τὰ πρακτέα ὑποτίθεσθαι. *iis qui juſte militant agenda indicare.*

Nulla alia cura ac labore] vide canonem Concilii Moguntini apud Gratianum, titulo, Ne Clerici vel monachi.

Ne procurationem rerum alienarum ſuſcipiat] vide Epiſtolam Hieronymi ad Nepotianum.

Tutores conſtitui nefas judicat Cyprianus] in epiſtola ad presbyteros, diaconos & plebem Furnis conſiſtentem. Adde l. Generaliter, C. de epiſcopis & clericis.

11. *Id enim pacis nomine intelligi volebant*] Tertullianus de idololatria: *Imo quomodo etiam in pace militabit?* idem de Fuga perſecutionum: *Noſtra*

paci

paci quod eſt bellum quam perſecutio? Cyprianus epiſtola x: *Quando ipſa ante mater noſtra Eccleſia pacem de miſericordia Domini prior ſumſerit.* Epiſtola xxii: *Cum Dominus cœperit ipſi Eccleſiæ pacem dare.* Epiſtola xxxi: *Eccleſiæ pacem ſuſtinendam*, id eſt expectandam. de Lapſis: *diſciplinam pax longa corruperat.* Sulpitius Severus: *Antonino Pio imperante pax Eccleſiis fuit.* mox: *Interjectis deinde annis* xxxviii, *pax Chriſtianis fuit.* & in Conſtantini ætate: *Exinde tranquillis rebus pace perfruimur.* Et initio hiſtoriæ: *Vexationeſque populi Chriſtiani, & mox pacis tempora.*

CAPVT III.

Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.

I. *Belli diviſio in publicum & privatum.*

II. *Non omne bellum privatum poſt judicia conſtituta illicitum eſſe jure naturali, defenditur; additis exemplis.*

III. *Ac ne jure quidem Euangelico, cum ſolutione objectionum.*

IV. *Belli publici diviſio in ſolenne & minus ſolenne.*

V. *An bellum ſit publicum quod geritur auctoritate magiſtratus ſummam poteſtatem non habentis, & quando.*

VI. *In quibus rebus conſiſtat poteſtas civilis.*

VII. *Quæ poteſtas ſit ſumma.*

VIII. *Refellitur ſententia quæ ſtatuit ſummam poteſtatem ſemper eſſe penes populum: & ſolvuntur argumenta.*

IX. *Refellitur ſententia quæ ſtatuit ſemper mutuam ſubjectionem regis & populi.*

X. *Ad veram ſententiam recte intelligendam adhibentur cautiones:*

Prima eſt de diſtinguenda vocum ſimilitudine in re diſpari:

XI. *Secunda de diſtinguendo jure & modo habendi jus.*

XII. *Oſtenditur quædam imperia ſumma haberi plene, id eſt alienabiliter:*

XIII. *Quædam non plene:*

XIV. *Quædam non ſumma plene, id eſt alienabiliter haberi.*

XV. *Adſtruitur dicta diſtinctio ex diſcrimine dandi tutoris in regnis.*

XVI. *Summam poteſtatem non tolli promiſſione etiam ejus, quod nec naturalis nec divini ſit juris.*

XVII. *Summum imperium dividi interdum per partes ſubjectivas aut potentiales.*

XVIII. *Male tamen hoc colligi ex eo quod reges acta quædam ſua niſi à cœtu aliquo probentur rata eſſe nolunt.*

XIX. *Alia quoque exempla quædam male huc trahi.*

XX. *Vera exempla.*

XXI. *Summam poteſtatem habere poſſe qui inæquali fœdere teneatur: cum ſolutione objectionum:*

XXII. *Et qui tributum pendat:*

XXIII. *Et qui feudi lege teneatur.*

XXIV. *Diſtinctio juris & exercitii cum exemplis.*

Syl. verbo Bellum 1. *n.* 1.

I. 1. BElli prima maximeque neceſſaria partitio hæc eſt, quod bellum aliud eſt privatum, aliud publicum, aliud mixtum. Publicum bellum eſt quod auctore eo geritur qui juriſdictionem habet: privatum, quod aliter: mixtum, quod una ex parte eſt publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod antiquius, primum videamus.

2. Bel-

2. Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attinet, ſatis apparere arbitror ex iis quæ ſupra diximus, cum oſtenſum eſt, ut quis injuriam etiam vi à ſe arceat, juri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis id ſaltem poſt conſtituta judicia publica non licere: quamquam enim judicia publica non à natura, ſed à facto ſunt humano, cum tamen multo ſit honeſtius, & ad quietem hominum conducibilius, ab eo cujus nihil interſit rem cognoſci, quam homines ſingulos, nimium ſæpe amantes ſui, quod jus putant id manu exſequi, tâm laudabili inſtituto obſequendum ipſa dictat æquitas & ratio naturalis. Paulus IC. *Non eſt ſingulis concedendum quod per magiſtratum publice poſſit fieri, ne occaſio ſit majoris tumultus faciendi*, *Hinc eſt*, inquit * Rex Theodoricus, *quod legum reperta eſt ſacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulſu: quid enim à bellica confuſione pax tranquilla diſtat, ſi per vim litigia terminantur?* Et vim vocant leges, *quoties quis id, quod deberi ſibi putat, non per judicem repoſcit.* *l. Non eſt. de R. i.* *Caſſ. l. IV. Var. epiſt. 4.*

II. 1. Certe quin reſtricta multum ſit ea quæ ante judicia conſtituta fuerat licentia, dubitari non poteſt. Eſt tamen ubi locum nunc quoque habeat, nimirum ubi ceſſat judicium: nam lex vetans ſine judicio ſuum conſequi, intelligi commode debet ubi copia eſt judicii. Ceſſat autem judicium momentanee, aut continue. * Momentanee ceſſat, ubi exſpectari judex non poteſt ſine certo periculo aut damno. Continue vero, aut jure, aut facto. Iure, ſi quis verſetur in locis non occupatis, ut mari, ſolitudine, inſulis vacuis, & ſi qua alia ſunt loca in quibus nulla eſt civitas: facto, ſi ſubditi judicem non audiant, aut judex aperte cognitionem rejecerit. *l. Extat. D. quod metus.*

2. Quod diximus etiam poſt judicia conſtituta naturali juri non repugnare omne bellum privatum, etiam ex lege Iudæis data intelligi poteſt, ubi ſic per Moſen Deus loquitur Exod. XXII, 2. *Si in effoſſione deprehenſus fur, ita percutiatur ut moriatur, ne reus cædis eſto percuſſor, ni jam dies illuxerit, tunc enim reus cædis erit.* Omnino enim videtur hæc lex, tam accurate diſtinguens, non ſolum impunitatem inducere, ſed jus etiam naturale explicare; neque fundari in peculiari aliquo mandato divino, ſed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id ſequutas videmus. Notum eſt illud XII Tabularum, haud dubie * ex veteri jure Attico profectum: *Si nox furtum faxit, ſi im aliquis occiſit, jure cæſus eſto.* Sic inſons omnium, quos novimus, populorum legibus judicatur, qui adverſus aggreſſores armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifeſtus conſenſus teſtimonium præbet, nihil in eo eſſe quod naturali juri adverſetur. *Molin. diſp. 100. § dubium vero.*

III. 1. De jure divino voluntario profectiore, Euangelico ſcilicet, plus eſt difficultatis. Quin Deus, cui plus juris eſt in vitam noſtram, quam nobis ipſis, potuerit à nobis patientiam eo uſque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius quam occidere, ego non dubito. An autem voluerit nos eo uſque obſtringere, id eſt quod inquirimus. Solent pro affirmante ſententia adferri duo loca, quæ ſupra adduximus, ad quæſtionem generalem: ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. *Ego autem dico vobis; Ne reſiſtite injuriam facienti*, Matth. V, 39. & Rom. XII, 19. μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦν-

τες

τις ἀγαπητοὶ, ubi Latina verſio habet, *non vos defendentes, chariſſimi.* Tertius autem locus eſt in illis Chriſti verbis ad Petrum, *Repone gladium tuum in vaginam, nam quicunque acceperint gladium, gladio peribunt.* Addunt his nonnulli Chriſti exemplum qui pro inimicis ſit mortuus, Rom. v, 8, 10.

2. Neque deſunt inter Chriſtianos veteres qui bella quidem publica non improbaverint, ſed defenſionem privatam putarint vetitam. Ambroſii loca pro bello ſupra attulimus. Auguſtini multo etiam plura ſunt & clariora, omnibus nota. At idem Ambroſius dixit: *Et ideo fortaſſe Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit; quaſi licuerit uſque ad Euangelium, ut ſit in lege æquitatis eruditio, in Euangelio veritatis.* Idem alibi: *Chriſtianus, etiamſi in latronem armatum incidat, ferientem referire non poteſt; ne dum ſalutem defendit, pietatem contaminet.* Auguſtinus vero; *Legem quidem non reprehendo quæ tales* (latrones & alios invaſores violentos) *permittit interfici, ſed quomodo iſtos qui interficiunt defendam non invenio.* Et alibi: *De occidendis hominibus ne ab eis quiſquam occidatur non mihi placet conſilium, niſi forte ſit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro ſe hoc faciat, ſed pro aliis, accepta legitima poteſtate.* Atque idem ſenſiſſe Baſilium ex ſecunda ipſius ad Amphilochium epiſtola * ſatis apparet.

Lib. x in Lucam.
De off. III. c. 3.
Lib. I. de lib. arb. c. 5.
Epiſt. 154. ad Publicolam.
Cap. 43, & 55.

3. Sed oppoſita ſententia ſicut receptior eſt, ita verior nobis videtur, ut talis patientia non ſit in obligatione: jubemur enim in Euangelio proximum amare juxta nos ipſos, non præ nobis ipſis: imo ubi par malum imminet, non vetamur * nobis potius quam aliis conſulere, ut ſupra oſtendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Inſtet forte aliquis, & dicat; etiamſi meum bonum præferre poſſim bono proximi, hoc tamen locum non habere in bonis inæqualibus, quare vitam meam mihi potius deſerendam, quam invaſor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed reſponderi poteſt, ſæpe etiam eum, qui impetitur opus habere tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita exiſtimare: & ipſi quoque aggreſſori ante mortem poſſe ad pœnitentiam ſpatium ſupereſſe. Deinde, morali judicio non videri æſtimandum illud periculum in quod ipſum ſe quis conjiciat & unde ſe poteſt eximere.

4. Certe Apoſtolorum aliqui ad ultimum uſque tempus, Chriſto vidente & ſciente, videntur iter feciſſe armati gladio, quod & alios Galilæos è patria urbem verſus properantes ob infeſtas latronibus vias factitaſſe ex Ioſepho diſcimus: qui & de Eſſenis innocentiſſimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum eſt, ut cum diceret Chriſtus tale tempus imminere, ut gladii comparandi cauſa vel veſtis vendenda eſſet, Lucæ XXII, 36, ſtatim Apoſtoli reſponderint in ſuo comitatu duos eſſe gladios: erant autem in eo comitatu nulli præter Apoſtolos. Tum vero illud ipſum quod dixit Chriſtus, quanquam præceptum revera non continet, ſed proverbium eſt, ſignificans graviſſima pericula imminere, ut clare oſtendit oppoſitio primi temporis, quod tutum ac proſperum fuerat, commate 35, eſt tamen tale, ut ſumptum appareat ex eo, quod fieri ſolebat, quodque Apoſtoli licitum cenſebant.

5. Recte autem à Cicerone dictum eſt: *Gladios habere certe non liceret,*

ret, ſi uti illis nullo pacto liceret. Illud vero, *Ne reſiſte injuriam facienti*, non magis univerſale eſt quam quod ſequitur, *Date omni petenti*; quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægravemur: imo iſti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat reſtringentem, ſed ex ſolo ſenſu æquitatis adſtringitur, cum præceptum de non reſiſtendo ſuam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; ut intelligatur tum demum præciſe nos obligare, cum ea impetimur injuria quæ aut alapa ſit aut alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne reſiſte injuriam facienti, ſed vitam profundite potius quam armis utamini.*

6. In verbis ad Romanos, *μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες*, omnino ἐκδικεῖν non tuendi, ſed ulciſcendi habet ſignificationem, ut & Iudith I, II. & II, I. Lucæ XVIII, 7, 8. XXI, 22. II Theſſ. I, 8. I Petr. II, 14. Rom. XIII. 4. I Theſſ. IV, 6. Idque ipſa verborum connexio manifeſte oſtendit: præceſſerat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo:* hæc autem eſt ultionis non defenſionis deſcriptio. Et monitum ſuum fulcit Paulus Deuteronomii loco, ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, ubi in Hebræo eſt לי נקם, quo ultionem ſignificari tum vocis proprietas indicat, tum ipſa loci ſententia quæ defenſionem intelligi non patitur.

7. Quod vero Petro dictum eſt, continet quidem prohibitionem utendi gladio, ſed non in defenſionis cauſſa: neque enim ſe opus habebat defendere: Iam enim dixerat Chriſtus de diſcipulis: *Sinite hos abire: idque ut impleretur ſermo quem dixerat: Ex iis quos dediſti mihi non perdidi quemquam*, Ioan. XVIII, 8, 9. neque Chriſtum, nam defendi nolebat. Ideo apud Ioannem hanc cauſam interdictioni ſubjicit, *An non bibam poculum quod dedit mihi Pater?* com. II. & apud Matthæum ait, *Quomodo ergo implerentur ſcripturæ, quæ dicunt ita oportere fieri?* Vlciſcendo ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur. adde quod arma ſumebat in eos qui nomine publicarum poteſtatum adventabant, quibus an ullo caſu reſiſtere liceat peculiaris eſt quæſtio, infra à nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes qui gladium acceperint gladio peribunt*, aut proverbium eſt, ex vulgi uſu deſumtum, quod ſignificatur ſanguinem ſanguine elici, ideoque armorum uſum periculo nunquam vacare: aut, quæ Origenis, Theophylacti, Titi, & Euthymii ſententia eſt, indicat, non eſſe quod nos Deo præripiamus ultionem quam ipſe ſuo tempore ſatis ſit exacturus: plane quo ſenſu in Apocalypſi dicitur XIII, 10: *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc ſita eſt ſpes & patientia ſanctorum.* quicum convenit Tertulliani illud: *Adeo ſatis idoneus patientiæ ſequeſter Deus: ſi injuriam depoſueris penes eum, ultor eſt; ſi dolorem, medicus eſt; ſi mortem, reſuſcitator eſt: quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem?* Simulque his Chriſti verbis vaticinium videtur ineſſe de pœnis, quas à ſanguinariis Iudæis erat exacturus gladius Romanorum.

8. Ad Chriſti exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, reſponderi poteſt, Chriſti facta omnia quidem virtutis eſſe plena, & quæ, quoad ejus fieri poteſt, imitari laudabile ſit, & ſuo præmio non cariturum; non tamen omnia ejuſmodi eſſe, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quod Chriſtus pro inimicis atque impiis eſt

mortuus, id non fecit ex lege aliqua, ſed ex ſpeciali quaſi pacto & fœdere inito cum Patre; qui ſi id faceret, non modo ſummam ei gloriam, ſed & gentem in æternum duraturam promiſit, Eſaiæ LIII, 10. Alioqui eſſe hoc factum quaſi ſingulare, & cui vix quicquam reperiatur ſimile, oſtendit Paulus, Rom. V, 7. Et Chriſtus nos animam noſtram periculis objicere jubet, non pro quibuſvis, ſed pro ejuſdem diſciplinæ conſortibus, 1 Ioan. III, 16.

9. Quæ vero ex Chriſtianis ſcriptoribus allatæ ſunt ſententiæ, partim videntur conſilium magis, & ſublimis propoſiti commendationem, quam diſtrictum præceptum continere; partim privatæ ſunt ipſorum, non communes totius Eccleſiæ. Nam in canonibus antiquiſſimis qui Apoſtolici dicuntur, communione is demum privatur qui in rixa primo ictu adverſarium occiderit, διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ * *ob nimium calorem.* Et hanc ſententiam ipſe etiam Auguſtinus, quem in contrariam partem adduximus, probare videtur, Quæſt. LXXXIV in Exodum.

Can. xlv. c. ſi vero de ſent. excom. & c. ſignificaſti, de homicidio.

IV. 1. Publicum bellum aliud eſt ſolenne ex jure gentium, aliud minus ſolenne. Solenne quod hîc voco, plerumque juſtum dici ſolet eo ſenſu quo juſtum teſtamentum codicillis, juſtæ nuptiæ ſervili contubernio opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei qui velit, & ſervo ſecum mulierem * habere in contubernio; ſed quod teſtamentum & nuptiæ ſolennes peculiares quoſdam ex jure civili effectus habeant. quod notari utile eſt; multi enim, voce juſti male intellecta, damnari putant ut iniqua aut illicita bella omnia, quibus illa juſti appellatio non convenit. Vt bellum ſolenne ſit ex jure gentium, duo requiruntur; primum ut geratur utrimque auctore eo qui ſummam poteſtatem habeat in civitate: Deinde, ut ritus quidam adſint, de quibus agemus ſuo loco. Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum ſine altero non ſufficit.

2. Bellum autem publicum minus ſolenne poteſt & ritibus illis carere, & geri in privatos, & auctorem habere magiſtratum quemvis. Et ſane ſi citra leges civiles res ſpectetur, videtur omnis magiſtratus ſicut ad tuendam plebem ſibi creditam, ita ad exercendam juriſdictionem, ſi vis occurrat, jus habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum eſt, ne bellum geri poſſit niſi auctore eo qui ſummam in civitate poteſtatem habeat. Exſtat lex talis Platonis ultimo de legibus. Et in Romano jure majeſtatis teneri dicitur qui injuſſu Principis bellum geſſerit, delectumve habuerit, exercitum comparaverit. Injuſſu populi dixerat lex Cornelia lata à L. Cornelio Sylla. In Iuſtinianeo Codice exſtat conſtitutio Valentiniani, & Valentis, *Nulli prorſus nobis inſciis atque inconſultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Huc pertinet * illud Auguſtini: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poſcit, ut ſuſcipiendi belli auctoritas atque conſilium penes principes ſit.*

L. 3. D. ad L. Iul. majeſt.

Vict. de jure belli, n. 9. Molin. diſp. 100 §. Idem Vict. Bart. in l. ex hoc jure. D. de Iuſt. & jur. Bart. de Repreſ. 3. principali ad ſecundam n. 6. Mart. Laud. de bello, qu. 2.

3. Sicut autem omnia dicta, quantumvis univerſalia, æquitatem recipiunt interpretem, ita & hæc lex. Nam primum quin ei qui juriſdictioni præeſt liceat per apparitores ſuos vi cogere paucos imparentes, quoties ad eam rem copiis majoribus opus non eſt, nec periculum

Digitized by Google

culum imminet civitati, dubitari nequit. Rurſum, ſi ita præſens ſit periculum, ut tempus non ferat eum conſuli qui ſupremum in civitate jus habeat: hic etiam neceſſitas exceptionem porriget. Hoc jure uſus L. Pinarius præſidio Ennæ in Sicilia præfectus, cum certo ſciret oppidanos ad Carthaginenſes defectionem moliri, cæde in eos facta Ennam retinuit. Extra talem neceſſitatem ad vindicandas injurias quas rex perſequi negligit, jus bellandi oppidanis in civitatibus dare auſus eſt Franciſcus Victoria: ſed ejus ſententia merito ab aliis repudiatur.

Livius lib. XXIV.

V. At quibus eventibus jus armorum movendorum eſſe magiſtratibus minoribus conſtat, an bellum tale publicum ſit dicendum diſſentiunt juris interpretes. Sunt qui ajunt ‡. Sunt qui negant †. Sane ſi publicum non aliud dicimus quam quod fit jure magiſtratus, dubium non eſt quin talia bella publica ſint, ac proinde qui in tali facti ſpecie magiſtratibus ſe opponunt, in pœnas incidant contumacium adverſus ſupra ſe poſitos. Si vero publicum ſumitur in excellentiore ſignificatu pro eo quod ſolenne eſt, ut ſæpe ſumi extra controverſiam eſt; non ſunt bella iſta publica, quia ad iſtius juris plenitudinem, tum judicium ſummæ poteſtatis, tum alia requiruntur. Neque me movet, quod etiam in tali contentione ſoleant * res auferri obſiſtentibus, ac militibus etiam concedi ‡. Nam id belli ſolennis non ita proprium eſt, ut non alibi etiam locum habere poſſit †.

‡ Ayala de jure belli l. 1. c. 2. n. 7. Sil. verbo bellum. n. 2. ibi. ſufficit etiam.

† Innoc. c. olim de reſt. ſpol. n. 8. & c. ſicut de jurejur. n. 5. Panor. ibid. Bart. ad l. hoſtes. D. de captivis.

‡ Livius d. loco.

† Vict. n. 29. Cajet. ſec. ſec. qu. 40. art. 1. Silv. verbo bellum. p. 1. n. 2. Lorca diſp. 50, n. 12.

2. Sed illud accidere poteſt, ut in imperio late patente * inferiores poteſtates belli inchoandi conceſſam habeant poteſtatem: quod ſi fit, jam ſane cenſendum erit bellum geri ex vi ſummæ poteſtatis. nam quod faciendi quis alii jus dat, ejus ipſe auctor cenſetur.

3. Illud magis controverſum, an ubi tale mandatum non eſt ſufficiat conjectura voluntatis. Mihi id admittendum non videtur. Neque enim hoc ſufficit videre quid hoc rerum ſtatu ſummam poteſtatem habenti, ſi conſulatur, placiturum ſit: ſed hoc magis videndum, quid ille, ubi res moram fert, aut dubiam habet deliberationem, ſe inconſulto cupiat fieri ſic ea de re lex ferenda ſit. Nam ut maxime in aliquo facto particulari ceſſet inſpecta particulariter ratio quæ voluntatem ſummi imperantis movet, non tamen ceſſat ratio ſumta univerſaliter quæ periculis occurri vult. quod fieri non poteſt ſi ejus rei ad ſe magiſtratus quiſque judicium trahat.

4. Non ergo injuria à legatis ſuis accuſatus fuit Cn. Manlius, quod Pop. Rom. injuſſu bellum Gallo-Græcis intuliſſet: nam quamquam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, an ea injuria in Gallogræcos exſequenda eſſet, non in C. Manlii, ſed in Pop. Rom. arbitrio eſſe debuit. C. Cæſarem, quod bellum Germanis intuliſſet, dedi Germanis Cato voluit; credo non tam jus reſpiciens, quam quod imminentis domini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gallos populi Romani hoſtes adjuverant, ac proinde non erat quod injuriam ſibi factam quererentur, ſi modo juſta fuit populi Romani cauſa in Gallos bellandi. At Cæſar contentus eſſe debuit Germanos Gallia mandata ſibi provincia pepuliſſe, nec Germanos, præſertim cum nullum inde periculum im-

Liv. l. 48.

mineret intra ſuos fines bello perſequi, niſi conſulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem poſtulandi, ſed populo Romano punire Cæſarem jus erat, plane ut Carthaginenſes Romanis reſponderunt, *Ego non privato publicove conſilio Saguntum oppugnatum ſit quærendum cenſeo; ſed utrum jure an injuria; noſtra enim hæc quæſtio atque animadverſio in civem noſtrum eſt, noſtro an ſuo fecerit arbitrio; vobiſcum una diſputatio eſt, licueritne per fœdus fieri.*

Livius l. xxxI.

5. Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii & Decimi Bruti, qui privato conſilio in Antonium arma ceperant. Atqui, etiam ſi conſtaret meritum hoſtilia Antonium, Senatus populique Romani judicium expectari debuit, an è republica eſſet diſſimulare factum, an ulciſci; ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere. Nam jure ſuo, quod ſæpe cum damni periculo conjunctum eſt, uti nemo cogitur. Tum vero etiam hoſte judicato Antonio permittenda Senatui & populo Romano deliberatio fuit, per quos potiſſimum bellum id geri vellet. Sic Caſſio auxilia ex fœdere petenti reſpondere Rhodii, miſſuros ſe ſi Senatus juberet.

App. ci. IV.

6. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare quæ à quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur, ſæpe enim tempori, ſæpe affectibus ſerviunt, & aptant τῷ λίθῳ στάθμην. quare danda eſt opera uti in his rebus defecato utamur judicio, nec quæ excuſari magis quam laudari poſſunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari ſolet.

7. Cum vero dictum ſit, bellum publicum geri non debere niſi eo auctore qui ſummam poteſtatem habeat, & ad hujus rei, & ad quæſtionis illius quæ eſt de bello ſolenni intellectum, atque adeo ad alia multa, neceſſarium erit, quæ ſit ſumma illa poteſtas, quique eam habeant intelligere: eoque magis, quia noſtro ſæculo viri eruditi, quiſque ex uſu magis rerum præſentium, quam ex vero illud argumentum exſequuti, rem per ſe haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt.

VI. 1. Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, quæ poteſtatis civilis vocabulo nuncupari ſolet à Thucydide, tribus rebus deſcribitur, cum civitatem, quæ vere civitas ſit, vocat αὐτόνομον, αὐτόδικον, αὐτοτελῆ, *ſuis utentem legibus, judiciis, * magiſtratibus.* Ariſtoteles tres facit partes in adminiſtranda republica, conſultationem de rebus communibus, curam legendorum magiſtratuum, & judicia: ad primam autem partem refert deliberationem de bello, pace, fœderibus faciendis ac diſſolvendis, de legibus; addit de morte, exilio, publicatione, & repetundis, hoc eſt, ut ego interpretor, judicia publica, cum prius judiciorum nomine privata intellexiſſet. Dionyſius Halicarnaſſenſis tria maxime notat, jus magiſtratuum creandorum, *jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace. alibi addit quartum, judicia: Rurſum, alibi adjicit curationem ſacrorum & convocationem comitiorum.

Lib. IV. Pol. c. 4.

Lib. IV. L b. VII. Lib. II.

2. At ſi quis recte partiri velit, facile quæ huc ſpectant reperiet omnia; ita ut nihil aut deſit, aut redundet. Nam qui civitatem regit, eam partim per ſe, partim per alios regit. Per ſe autem verſatur

aut

Digitized by Google

aut circa univerſalia aut circa ſingularia. Circa univerſalia verſatur condendo leges eaſque tollendo, tam circa ſacra (quatenus eorum cura ad civitatem pertinet) quam circa profana. Ars circa hæc Ariſtoteli ἀρχιτεκτονικὴ architectalis. Singularia circa quæ verſatur ſunt aut directe publica, aut privata quidem ſed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica ſunt actiones, ut pacis, belli, fœderum faciendorum; aut res, ut vectigalia, & ſi quæ his ſunt ſimilia: in quibus comprehenditur & dominium eminens quod civitas habet in cives & res civium ad uſum publicum: Ars circa hæc Ariſtoteli nomine generis πολιτικὴ, id eſt civilis, & βουλευτικὴ, conſultatrix. Privata ſunt res controverſæ inter ſingulos, quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis intereſt: Ars circa hæc eidem Ariſtoteli δικαστικὴ, judicialis. Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur aut per magiſtratus aut per alios curatores, in quibus ſunt & legati. His ergo in rebus conſiſtit poteſtas civilis.

VII. 1. Summa autem illa dicitur, cujus actus alterius juri non ſubſunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti poſſint reddi. Alterius cum dico, ipſum excludo qui ſumma poteſtate utitur; cui voluntatem mutare licet, * ut & ſucceſſorem, qui eodem jure utitur, ac proinde eandem habet poteſtatem, non aliam. Hæc ergo ſumma poteſtas quod ſubjectum habeat videamus. Subjectum aliud eſt commune, aliud proprium: ut viſus ſubjectum commune eſt corpus, proprium oculus. ita ſummæ poteſtatis ſubjectum commune eſt civitas, quam perfectum cœtum eſſe ſupra diximus.

2. Excludimus ergo populos qui in alterius populi ditionem conceſſerunt, quales erant provinciæ Romanorum: hi enim populi non per ſe civitas ſunt, ut nunc quidem eam vocem ſumimus, ſed membra minus digna magnæ civitatis, quomodo ſervi membra ſunt familiæ. Rurſum accidit, ut plurium populorum idem ſit caput, qui tamen populi ſinguli perfectum cœtum conſtituunt: neque enim ut in naturali corpore non poteſt caput unum eſſe plurium corporum, ita in morali quoque corpore; nam ibi eadem perſona diverſa ratione conſiderata caput poteſt eſſe plurium ac diſtinctorum corporum. Cujus rei certum indicium eſſe poteſt, quod extincta domo regnatrice imperium ad quemque populum ſeorſim revertitur. *Vict. de jure belli n. 7.* Sic etiam accidere poteſt, ut plures civitates arctiſſimo inter ſe fœdere colligentur, & faciant σύστημα quoddam, ut Strabo non uno loco loquitur, neque tamen ſingulæ deſinant ſtatum perfectæ civitatis retinere: quod tum ab aliis, tum ab Ariſtotele etiam, notatum eſt non uno loco. *Lib. II. Pol. c. 20. l. III. c. 9.*

3. Subjectum ergo commune ſummæ poteſtatis eſto civitas ita ut jam diximus intellecta. Subjectum proprium eſt perſona una pluresve, pro cujuſque gentis legibus ac moribus. ἡ πρώτη ἀρχὴ apud Galenum libro ſexto de placitis Hippocratis & Platonis.

VIII. 1. Atque hoc loco primum rejicienda eſt eorum opinio, qui ubique & ſine exceptione ſummam poteſtatem eſſe volunt populi, ita ut ei reges quoties imperio ſuo male utuntur & coërcere & punire liceat: quæ ſententia quot malis cauſam dederit, & dare etiam-

num poſſit, penitus animis recepta, nemo ſapiens non videt. Nos his argumentis eam refutamus. Licet homini cuique ſe in privatam ſervitutem cui velit addicere, ut & ex lege Hebræa & Romana apparet. quidni ergo populo ſui juris liceat ſe uni cuipiam, aut pluribus ita addicere, ut regendi ſui jus in eum plane transſcribat; nulla eius juris parte retenta? Neque dixeris minime id præſumi: non enim jam quærimus quid in dubio præſumendum ſit: * ſed quid jure fieri poſſit. Fruſtra quoque afferuntur incommoda quæ hinc ſequantur, aut ſequi poſſint. nam qualemcumque formam gubernationis animo finxeris, nunquam incommodis aut periculis carebis. *Aut hæc cum illis ſunt habenda*, * *aut illa cum his mittenda ſunt*, ait Comœdia.

Ex XXI, 6. Inſtit. de jure perſ. §. Servi autem. Gell. lib. 2. c. 7.

2. Sicut autem multa ſunt vivendi genera, alterum altero præſtantius, & cuique liberum eſt ex tot generibus id eligere quod ipſi placet; ita & populus eligere poteſt qualem vult gubernationis formam: neque ex præſtantia hujus aut illius formæ, qua de re diverſa diverſorum ſunt judicia, * ſed ex voluntate jus metiendum eſt.

3. Neque vero non multæ exſtare poſſunt cauſæ cur populus jus totum imperandi à ſe abdicet, aliique tradat, puta quin in periculum vitæ adductus alia lege qui ſe defendat reperire non poteſt: aut quia inopia preſſus aliter habere non poteſt copiam unde ſe ſuſtentet. Nam ſi Campani olim neceſſitate ſubacti * populo Romano ſe ſubjecerunt in hunc modum: *Populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deûm, divina humanaque omnia, in veſtram P. C. ditionem dedimus*: & quidam populi, cum * Romanorum ditioni ſubjicere ſe vellent, ne recepti quidem ſunt; quod narrat Appianus: quid obſtat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere ſe poſſit? Apud Virgilium legimus:

Nec cum ſe ſub leges pacis iniquæ
Tradiderit regno.

Accidere etiam poteſt, ut paterfamilias latifundia poſſidens neminem alia lege in ſuas terras habitantem recipere velit: aut ut quis magnam ſervorum copiam habens eos manumittat ſub imperii ferendi & cenſus pendendi legibus: quæ ſuis exemplis non carent. de ſervis Germanorum apud Tacitum eſt: *Suam quiſque ſedem, ſuos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis ut colono injungit, & ſervus hactenus paret.*

4. Adde quod ſicut Ariſtoteles dixit quoſdam homines natura eſſe ſervos, id eſt ad ſervitutem aptos; ita & populi quidam eo ſunt ingenio ut regi quam regere norint rectius; quod de ſe ſenſiſſe Cappadoces videntur, qui oblatæ à Romanis libertati vitam ſub rege prætulerunt, negantes vivere ſe ſine rege poſſe. Sic Philoſtratus, vita Apollonii, ſtultum eſſe ait, Thraces, Myſos, Getas in libertaten vindicare, qua non gaudeant.

Strabo XII. Juſtin. lib. XXXVIII.

Lib. VI. 5. Neque vero non aliquos movere potuerunt exempla gentium, quæ per ſæcula plurima * ſub imperio plane regio ſatis feliciter vixerunt. * Vrbes ſub Eumene, ait Livius, nullius liberæ civitatis fortunam cum ſua mutatam voluiſſe. Eſt & interdum is civitatis ſtatus * ut videatur niſi ſub libero unius imperio ſalvus eſſe non poſſe; quod de

Liv. l. XLII.

Roma-

Digitized by Google

Romana, qualis erat Cæſaris Auguſti ætate, multis prudentibus viſum eſt. His ergo ſimilibusque de cauſis accidere non poteſt tantum, ſed & ſolet, ut ſe homines ſubjiciant imperio alterius ac poteſtati, quod & Cicero notat Officiorum ſecundo.

6. Iam verò bello juſto, ut ante diximus, ſicut acquiri poteſt dominium privatum, ita & dominium civile, ſive jus regendi non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius imperio, ubi id receptum eſt, conſervando dicta cenſeri debent: nam idem jus eademque ratio eſt, procerum qui plebe excluſa civitatem regunt. Quid, quod nulla reſpublica adeo reperta eſt popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut externi, tum vero & fœminæ & adoleſcentes à deliberationibus publicis arceantur?

7. Iam vero & * populi quidam alios ſub ſe populos habent, non minus addictos ſibi quam ſi regibus parerent: unde illa interrogatio, *Eſtne populus Collatinus in ſua poteſtate?* & Campani cum ſe Romanis dedidiſſent, facti dicuntur alienæ poteſtatis: Acarnania, ut & Amphilochia, dicuntur fuiſſe juris Ætolorum: Peræa & Caunus ditionis Rhodiorum: Pydna à Philippo Olynthiis data. Et quæ ſub Spartanis fuerant oppida, poſtquam eorum ditioni exemta ſunt, Eleutherolaconum nomen acceperunt. Cotyora urbs dicitur fuiſſe Sinopenſium apud Xenophontem. Nicæa Italiæ adjudicata Maſſilienſibus apud Strabonem, & inſula Pithecuſæ Neapolitanis. Sic Calatim oppidum coloniæ Capuenſi, Caudium coloniæ Beneventanæ adjudicata cum territoriis ſuis apud Frontinum legimus. Otho provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: quod apud Tacitum eſt. quæ omnia convelli neceſſe eſt, ſi id recipimus, jus regendi ſemper ſubditum eſſe eorum judicio ac voluntati qui reguntur.

Liv. lib. I. Liv. l. VII. Lib. XXVI. Lib. XXXII. Strab. XIV. Diod. l. XVI. Pauſ. Lac. Exp. Cyri. lib. V. Lib. IV. Lib. V.

8. At vero eſſe reges qui populi etiam univerſim ſumti arbitrio non ſubſint, tum ſacra, tum profana hiſtoria teſtantur. *Si dixeris*, inquit Deus populum Iſraëliticum alloquens, *Statuam ſupra me regem*: & ad Samuelem: *Indica eis jus regis qui regnaturus eſt ſuper eos.* Hinc rex unctus dicitur ſuper populum, ſuper hereditatem Domini, ſuper Iſraelem: Solomo rex ſuper totum Iſraelem. Sic David Deo gratias agit quod populum ſuum ipſi ſubjecerit. Et Chriſtus, *Reges*, inquit, *gentium dominantur eis.* Notum illud Horatii:

> *Regum timendorum in proprios greges,*
> *Reges in ipſos imperium eſt Iovis.*

Hiſt. I. Deut. XVII. 14. I Sam. VIII. 4. I Sam. IX. 16. X, I. XV. I. II Sam. V. 2. I Re. IV. I. Pſ. CXLIV. 2. Luc. XXII. 25. Epiſt. XIV.

9. Tres gubernandi formas ita deſcribit Seneca: *Interdum populus eſt quem timere debeamus; interdum, ſi ea civitatis diſciplina eſt, ut plurima per ſenatum tranſigantur, gratioſi in ea timentur viri: interdum ſinguli quibus poteſtas populi & in populum data eſt.* Tales ſunt quos Plutarchus ait, οὐ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, *imperium habere non ex legibus modo, ſed & in leges.* & apud Herodotum Otanes ſingulare imperium ſic deſcribit: ἀνευθύνως ποιέειν τὰ βούλεται: *facere quod quis velit, ita ut alii rationem non reddat.* Dioni quoque Pruſæenſi regnum definitur: ἐπιτάττειν ἀνυπεύθυνον ὄντα, *ita imperare ut alii ratio non reddatur*: Pauſanias Meſſenicis opponit βασιλείαν ἀρχῇ ὑπευθύνῳ, *regnum poteſtati tali quæ rationem actuum reddere debeat.* *Flamin.*

III Pol. XIV. 10. Ariſtoteles reges quoſdam eſſe ait cum eo jure quod alibi habet ipſa gens in ſe ac ſua. Sic poſtquam Romani principes imperium vere regium uſurpare cœperunt, dicitur populus in eos omne ſuum imperium & poteſtatem contuliſſe, etiam in ſe, ut interpretatur Inſt. de jur. nat. § ſed & quod, Xiph. vita M. Ant. l. 4. Theophilus. Hinc illud dictum M. Antonini Philoſophi: *Nemo niſi ſolus Deus judex principis eſſe poteſt.* Dion. l. LIII. de tali principe: αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ, καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε οἷα βούλοιτο ποιῇ, καὶ πάντ᾽ ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο μὴ πράττῃ. *Liber eſt, ſuique ac legum potens, ut & quod vult faciat & quod non vult non faciat.* Tale regnum jam antiquitus erat in Græcia regnum * Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragœdia Supplicibus, ſic populus Regem affatur apud Æſchylum:

Σύ τοι πόλις, σὺ δὲ τὸ δήμιον,
Πρύτανις ἄκριτος ὤν,
Κρατύνεις βωμὸν ἑστίαν χθονὸς,
Μονοψήφοισι νεύμασι σέθεν.

Tu res populi, tuque urbs tota es,
Non judiciis ſubditus ullis,
Regni ſolio fultus ut ara,
Vnoque regens cuncta arbitrio.

11. Longe aliter quam de Athenienſium republica rex ipſe Theſeus apud Euripidem loquitur,

--------- οὐ γὰρ ἄρχεται
Ἑνὸς πρὸς ἀνδρὸς, ἀλλ᾽ ἐλευθέρα πόλις.
Δῆμος δ᾽ ἀνάσσει διαδοχαῖσιν ἐν μέρει
Ἐνιαυσίαισιν.

--------- *hæc juris ſui*
Parere domino civitas uni negat:
Rex ipſe populus annuas mandat vices
Honoris huic, illive.

Nam Theſeus, ut Plutarchus explicat, belli tantum ducem & legum Lib. IV. Vit. Cleom. Vit. Ageſii. cuſtodem agebat, * cætera par civibus. Hinc factum, ut reges qui populo ſubſunt non niſi improprie reges appellari dicantur: Sic poſt Lycurgum, magiſque poſt Ephoros conſtitutos, reges Lacedæmoniorum reges nomine non re fuiſſe dicuntur Polybio, Plutarcho, * Cornelio Nepoti. Quod exemplum ſecuti & alii in Græcia. Pauſanias Corinthiacis: Ἀργεῖοι δὲ ἅτε ἰσηγορίαν καὶ τὸ αὐτόνομον ἀγαπῶντες ἐκ παλαιοτάτου, τὰ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων εἰς ἐλάχιστον προήγαγον, ὡς μηδενὶ τῶν Κείσου καὶ τοῖς ἀπογόνοις ἢ τὸ ὄνομα λειφθῆναι τῆς βασιλείας μόνον. *Argivi jam olim æqualitatis & libertatis amantes regiam poteſtatem in minimum redegerunt, ita ut Ciſi filiis ac poſteris præter nomen regni nihil relinquerent.* Talia re- Quæſt. Gr. III. Pol. 12. gna negat Ariſtoteles conſtituere propriam ſpeciem gubernationis, quia ſcilicet partem tantum faciunt in republica optimatium aut populi.

12. Quin & in populis qui perpetuo regibus non ſubſunt exempla Liv. lib. II. Plutarch. in Marcel. Halic. l. V. videmus * quaſi temporarii regni, quod populo non ſubſit. Talis erat poteſtas Amymonum apud Cnidios, & apud Romanos Dictatorum primis temporibus, cum ad populum provocatio non eſſet: unde Dictatoris edictum pro numine obſervatum ait Livius: neque

uſquam

Digitized by Google

uſquam ullum niſi in cura parendi auxilium: Dictatura obſeſſam vim regiæ poteſtatis Cicero.

13. Quæ pro contraria ſententia adferuntur argumenta, ea ſolvere difficile non eſt. Nam primum, quod aſſeverant eum à quo aliquis conſtituitur eſſe ſuperiorem conſtituto, verum dumtaxat eſt in ea conſtitutione cujus effectus perpetuo pendet à voluntate conſtituentis; non etiam in ea quæ ab initio eſt voluntatis, poſtea vero effectum habet neceſſitatis: quomodo mulier virum ſibi conſtituit cui parêre ſemper neceſſe habet. * Valentinianus Imperator militibus qui ſe Imperatorem fecerant, poſtulantibus quod ipſi non probabatur, reſpondit: *Vt me ad imperandum vobis eligeretis, in veſtra ſitum erat poteſtate, ò milites: at poſtquam me elegiſtis, quod petiſtis in meo eſt arbitrio. non veſtro. Vobis tanquam ſubditis competit parêre, mihi quæ facienda ſunt cogitare.* Sed nec verum eſt quod aſſumitur, omnes reges à populo conſtitui: quod exemplis patrisfamilias advenas ſub obediendi lege acceptantis, & gentium bello devictarum, quæ ſuprà attulimus, ſatis intelligi poteſt. I. *Sozom. hiſt. Eccl. l. XVI.*

14. Alterum argumentum ſumunt ex dicto Philoſophorum, regimen omne eorum qui reguntur, non qui regunt, cauſa eſſe paratum: unde ſequi exiſtimant ex finis nobilitate, eos qui reguntur ſuperiores eſſe eo qui regit. Sed nec illud univerſaliter verum eſt, omne regimen ejus qui regitur cauſa eſſe comparatum; nam quædam regimina per ſe ſunt regentis cauſa, ut dominicum: nam ſervi utilitas ibi extrinſeca eſt & adventitia: ſicut Medici lucrum ad ipſam medicinam non pertinet. Sunt alia regimina mutuæ utilitatis cauſa, ut maritale. Sic imperia quædam eſſe poſſunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta ſunt, & non ideo tyrannica dicenda ſunt, cum tyrannis, ut quidem ea vox nunc intelligitur, injuſtitiam includat. Poſſunt & quædam utilitatem reſpicere tam ejus qui regit quam ejus qui regitur, ut cum populus impotens ſibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum non nego in pleriſque imperiis reſpici per ſe utilitatem eorum qui reguntur: & verum eſſe quod Cicero poſt Herodotum, Herodotus poſt Heſiodum dixit, fruendæ juſtitiæ cauſa reges conſtitutos. Sed non ideo conſequens eſt, quod illi inferunt, populos rege eſſe ſuperiores: nam & tutela pupilli cauſa reperta eſt, & tamen tutela jus eſt ac poteſtas in pupillum. Nec eſt quod inſtet aliquis, tutorem, ſi male rem pupillarem adminiſtret, amoveri poſſe; quare & in rege idem jus eſſe debere. Nam in tutore hoc procedit, qui ſuperiorem habet. at in imperiis, quia progreſſus in infinitum non datur, omnino in aliqua aut perſona aut cœtu conſiſtendum eſt, quorum peccata, quia ſuperiorem ſe judicem non habent, Deus ſibi curæ peculiari eſſe teſtatur; qui ea aut vindicat, ſi ita opus judicet; aut tolerat in pœnam aut explorationem populi. II. *Ier. XXV. 12.*

15. Optime Tacitus: *Quomodo ſterilitatem aut nimios imbres, & cætera naturæ mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines, ſed neque hæc continua, & meliorum interventu penſantur.* Et M. Aurelius magiſtratus dixit de privatis, principes de magiſtratibus,

 * Deum

* Deum de principibus judicare. Inſignis eſt apud Gregorium Turonenſem locus, ubi is ipſe Epiſcopus regem Francorum ſic affatur: *Si quis de nobis, ô Rex, juſtitiæ tramites tranſcendere voluerit, à te corripi poteſt: ſi vero tu exceſſeris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, ſed ſi volueris, audis: ſi autem nolueris, quis te damnabit, niſi is qui ſe pronunciavit eſſe juſti-*
Lib. v. *tiam?* Inter Eſſenorum placita Porphyrius memorat οὐ δίχα Θεοῦ περιγίνεσθαί τινι τὸ ἄρχειν, *non obtingere cuiquam imperium * ſine Dei cura ſpeciali.* Irenæus optime: *Cujus juſſu homines naſcuntur, hujus juſſu & reges conſtituuntur apti iis, qui in illis temporibus ab ipſis regnantur.* Senſus idem in
Lib. VII. c. XVII. conſtitutionibus quæ dicuntur Clementis; τὸν βασιλέα φοβηθήσῃ, εἰδὼς ὅτι τοῦ κυρίου ἐστὶν ἡ χειροτονία, *regem timebis, gnarus à Domino electum.*

I Reg. IV, 10. II Reg. X, 17. 16. Nec obſtat his quæ diximus, quod populi interdum puniti leguntur ob regum peccata: non enim id eo evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, ſed quod vitiis ejus tacite ſaltem conſentiret. Quanquam etiam ſine eo Deus ſummo dominio, quod in vitam necemque ſingulorum habet, uti potuit in pœnam regis, cujus ſupplicium eſt ſubditis orbari.

IX. 1. Sunt alii qui mutuam quandam ſubjectionem ſibi fingunt, ut populus univerſus regi recte imperanti parere debeat, rex autem male imperans populo ſubjiciatur. qui ſi hoc dicerent, non facienda ob regis imperium ea quæ manifeſte iniqua ſunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confeſſum eſt: ſed id nullam includit coactionem, aut jus aliquod imperii. Quod ſi etiam populo alicui propoſitum fuiſſet partiri cum rege imperium (qua de re infra dicendum erit aliquid) fines certe poteſtati utriusque aſſignari debuiſſent tales, qui cognoſci facile poſſent ex locorum, perſonarum, aut negotiorum diſcrimine.

2. Bonitas autem aut malitia actus, præſertim in civilibus, quæ ſæpe obſcuram habent diſceptationem, apta non ſunt ad partes diſtinguendas: unde ſummam confuſionem ſequi neceſſe eſt, cognitionem de re eadem pro jure poteſtatis, obtentu actus boni malive, hinc ad ſe rege trahente, inde populo, qualem rerum perturbationem introducere nulli, quod ſciam, populo in mentem venit.

X. 1. Sublatis opinionibus falſis, reſtat cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monſtrare poſſint ad recte dijudicandum cui jus ſummæ poteſtatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc ſit, ne decipiamur ambiguo nominis ſono, aut rerum externarum ſpecie. Exempli cauſa, quanquam apud Latinos opponi ſolent principatus & regnum, ut cum Vercingetorigis patrem dicit Cæſar principatum obtinuiſſe Galliæ, ſed quod regnum affectaret interfectum: & cum Piſo apud Tacitum Germanicum dicit principis Romanorum, non Parthorum Regis eſſe filium: & cum Suetonius parum abfuiſſe ait Caligulam, quin ſpeciem principatus in regnum converteret: & cum Vellejo Maroboduus dicitur non principatum parentium voluntate conſtantem, ſed vim regiam complexus animo.

2. Videmus tamen confundi hæc ſæpe: nam & Lacedæmonii duces
Lib. I. ces ex Herculis poſteritate, poſtquam Ephoris ſubjecti fuere, reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges

Digitized by Google

ges erant, quos Tacitus præfuiſſe ait auctoritate ſuadendi, non poteſtate jubendi: Et de Euandro rege Livius, rexiſſe eum auctoritate magis quam imperio: & Suffetem Carthaginenſium Ariſtoteles & Polybius βασιλέα appellant: ut & Diodorus, quomodo & Hannonem * Carthaginenſium regem dixit Solinus. Et de Scepſi in Troade narrat Strabo cum adjunctis in civitatem Mileſiis populari republica uti cepiſſet, veterum regum poſteris nomen manſiſſe regium, & honoris nonnihil. Lib. XV. cap. 70.

3. Contra Romani Imperatores, poſtquam palam & ſine ulla diſſimulatione regnum liberrimum tenuerunt, principes tamen vocabantur. Sed & inſignia regiæ majeſtatis in liberis quibusdam civitatibus tribui principibus ſolent.

4. Iam vero comitia ordinum, id eſt conventus eorum qui populum in claſſes diſtributum referunt, nimirum, ut Guntherus loquitur,

Prælati, proceres, miſſiſque potentibus urbes:

alibi quidem in hoc ſerviunt duntaxat, ut ſint majus regis conſilium, per quod querelæ populi, quæ ſæpe in conſiſtorio reticentur, ad regis aures perveniant; cui deinde liberum ſit ſtatuere quod ex uſu ipſi videatur. alibi etiam jus habent de actis principis cognoſcendi, atque etiam leges præſcribendi quibus princeps teneatur.

5. Sunt multi qui exiſtimant diſcrimen ſummi imperii, aut ſummo minoris, petendum ex delatione imperii per electionem aut ſucceſſionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia, ea ſumma eſſe contendunt, non item quæ illo. At hæc univerſim vera non eſſe pro certo haberi debet. nam ſucceſſio non eſt titulus imperii, qui imperio formam aſſignet, ſed veteris continuatio. Ius enim ab electione familiæ cœptum ſuccedendo continuatur; quare quantum prima electio tribuit, tantum defert ſucceſſio. Apud Lacones regnum ad hæredes tranſibat etiam poſt Ephoros conſtitutos. Et de tali regno, id eſt principatu, eſt apud Ariſtotelem: τούτων τῶν βασιλειῶν αἱ μὲν κατὰ γένος εἰσίν, αἱ δ' αἱρεταί, *quædam ſanguinis jure, quædam electione deferuntur:* & Heroicis temporibus * pleraque in Græcia regna talia fuiſſe & ipſe notat, & Thucydides. Contra, Romanum imperium etiam ſublata omni ſenatus & populi poteſtate per electionem conferebatur. Pol. III. XIV. Lib. I.

XI. 1. Altera cautio hæc eſto. * Aliud eſſe de re quærere, aliud de modo habendi, quod non in corporalibus tantum, ſed & in incorporalibus procedit. Vt enim res eſt ager, ita & iter, actus, via. Sed hæc alii habent jure pleno proprietatis, alii jure uſufructuario, alii jure temporario. ita ſummum imperium Dictator Romanus habebat * jure temporario: reges denique tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine ſuccedunt, jure uſufructuario: at quidam reges pleno jure proprietatis, ut qui juſto bello imperium quæſiverunt, aut in quorum ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi cauſa, ita ſe dedidit ut nihil exciperetur.

2. Neque enim illis aſſentio, qui dictatori negant fuiſſe ſummum imperium, quia perpetuum non erat. nam rerum moralium natura ex operationibus cognoſcitur: quare quæ facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ ſunt. At dictator intra tempus

ſuum

ſuum * omnes actus eodem jure exercet quo rex qui eſt optimo jure; neque ejus actus ab alio reddi irritus poteſt. Duratio autem naturam rei non immutat, quanquam ſi de dignitate quæritur, quæ majeſtas dici ſolet, dubium non eſt quin ea major ſit in eo cui jus perpetuum datum eſt quam cui temporarium, quia ad dignitatem facit habendi modus. Atque idem dictum volo de his, qui antequam reges ad ſuam tutelam pervenerint, aut dum furore, aut captivitate impediuntur, curatores regni ita conſtituuntur ut populo non ſubſint, neque ante legitimum tempus poteſtas eorum ſit revocabilis.

Procopius Vand. I. Aimol. II. c. 20. l. IV. c. 35. 3. Aliud cenſendum de his qui jus acceperunt quovis tempore revocabile, id eſt precarium, quale olim Vandalorum regnum fuit in Africa, & * Gothorum in Hiſpania, * cum ipſos deponerent populi quoties diſplicerent. horum enim ſinguli actus irriti poſſunt reddi ab his qui poteſtatem revocabiliter dederunt; ac proinde non idem eſt effectus, nec jus idem.

XII. 1. Quod autem dixi, quædam imperia eſſe in pleno jure proprietatis, id eſt in patrimonio imperantis, quidam viri eruditi
Hotom. com. ill. q. 1. hoc argumento oppugnant, qnod liberi homines in commercio non ſint. At ſicut alia eſt poteſtas dominica, alia regia; ita & alia eſt libertas perſonalis, alia civilis, alia ſingulorum, alia univerſorum. Nam &
Diog. Laert. Stoici quandam ſervitutem conſtare dicebant ὑποτάξει, in ſubjectio-
1 Samuel. XXII. 28. II. Sa. X. 2. 1 Reg. IX. 22. ne: & in ſacris literis ſubjecti regis ſervi vocantur. Sicut ergo libertas perſonalis dominum excludit, ita libertas civilis regnum atque aliam quamvis proprie dictam ditionem. Sic Livius iſta opponit: *Regem vocabant, libertatis dulcedine nondum experta.* Idem; *Indignum vide-*
Liv. lib. I. Lib. 2. *batur, populum Romanum ſervientem cum ſub regibus eſſet nullo bello ac ab hoſtibus ullis obſeſſum eſſe, liberum eundem populum ab Hetruſcis obſideri.* Et ali-
Lib. XLV. bi: *Non in regno populum Romanum, ſed in libertate eſſe.* Rurſum alio loco * opponit gentes quæ in libertate eſſent iis quæ ſub regibus vive-
Lib. III. de legibus. rent. Cicero dixerat: *Aut exigendi reges non fuerant, aut plebi re non ver-*
Ann. I. *bis danda libertas.* Poſt hos Tacitus: *Vrbem Romam ab initio reges habuere:*
de moribus Germ. *libertatem & conſulatum L. Brutus inſtituit.* Et alibi: *Acrior Arſacis regno Germanorum libertas.* Arrianus Indicis: βασιλεῦσι ϗ τῇσι πόλεσιν ὅσαι αὐτόνομοι. *Regibus & civitatibus liberis.* Cæcina apud Senecam: *Regalia fulmina ſunt quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis libera loca:*
Lib. XII. * *quorum ſignificatio regnum civitati minatur.* Sic Cilicum illi qui regibus non parebant Eleutherocilices nuncupati. De Amiſo Strabo, modo liberam fuiſſe, modo ſub regibus. Et paſſim in legibus Romanis de bello, & de judiciis recuperatoriis, externi diſtinguuntur in reges & populos liberos. Hic ergo non de hominum ſingulorum ſed de populi libertate quæritur. Quin & ſicut ob privatam, ita ob hanc publicam ſubjectionem, aliqui dicuntur eſſe non ſui juris, non ſuæ po-
Liv. lib. XXXVIII. Idem l. V. teſtatis. Hinc illa: *Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt:* Et, *Eſtne populus Collatinus in ſua poteſtate?*

2. Proprie tamen cum populus alienatur non ipſi homines alienantur, ſed jus perpetuum eos regendi, qua populus ſunt. Si cum uni liberorum patroni libertus aſſignatur, non hominis liberi fit alienatio, ſed jus quod in hominem competit transſcribitur.

3. Neque

Digitized by Google

3. Neque illud magis firmum eſt, quod ajunt; ſi quos populos rex bello quæſierit, cum eos non ſine civium ſanguine ac ſudore quæſierit, civibus quæſitos potius credi debere quam regi. Nam & fieri potuit, ut rex * ex ſua privata ſubſtantia exercitum aluerit, aut etiam * ex fructibus ejus patrimonii quod principatum ſequitur. Nam ut in ipſum illud patrimonium rex aliquis non niſi uſumfructum habeat, perinde ut in ipſum jus imperandi populo qui ſe elegit, fructus tamen ipſius ſunt proprii. ſicut in jure civili eſt proditum, hæreditatis quæ reſtitui juſſa eſt fructus non reſtitui, quia non hæreditati accepti feruntur, ſed rei. Evenire ergo poteſt ut rex * in quoſdam populos imperium habeat proprio jure; ita ut alienare etiam poſſit. Strabo Cythera inſulam Tænaro objacentem fuiſſe ait Euryclis Lacedæmoniorum principis *ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας, privato ipſius jure.* Si rex Solomo regi Phœnicum Hiromo (ita enim eum Græce vocat Philo Byblius qui Sanchuniatonis hiſtoriam vertit) dedit urbes viginti: non ex urbibus populi Hebræi: nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum eſt) ponitur extra fines Hebræorum, Ioſ. XIX, 27. ſed ex iis urbibus quas populi devicti hoſtes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quaſque partim Rex Ægypti Solomonis ſocer vicerat, & Solomoni dotales dederat, partim ſubegerat ipſe Solomo. Nam eo tempore ab Iſraëlitis non habitatas argumento eſt, quod poſtquam Hiromus eas reddidit, tum demum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias.

L. in fideicommiſſaria §. plane. D. ad S.C. Trebellianum.

Lib. VIII.

1 *Reg.* XII.

1 *Reg.* IX. 6. *Ibid.* 12. 1 *Paral.* VIII, 14.

4. Sic * Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium Tyndareo dediſſe, hac lege, ut ſi quos ipſe Hercules liberos relinqueret iis reſtitueretur. Amphipolis in dotem data Acamanti Theſei filio. Et apud Homerum Agamemnon ſeptem urbes ſe Achilli daturum pollicetur. * Melampodi partes regni duas dono dedit rex Anaxagoras. De Dario ſic Iuſtinus: *Regnum Artaxerxi, Cyro civitates quarum præfectus erat, teſtamento legavit.* Sic * Alexandri ſucceſſores in jus illud plenum ac proprietatem imperandi populis, qui ſub Perſis fuerant, pro ſua quiſque parte ſucceſſiſſe, aut etiam ipſi victoriæ jure id imperium ſibi quæſiviſſe cenſendi ſunt. quare non eſt mirandum ſi alienandi jus ſibi arrogarunt.

Diod. l. IV.

Lib. V.

5. Sic cum * Attalus rex Eumenis filius populum Romanum teſtamento bonorum ſuorum hæredem feciſſet, populus Romanus ſub bonorum nomine etiam regnum complexus eſt. Florus de ea re: *Adita igitur hæreditate provinciam populus Romanus, non quidem bello nec armis, ſed quod eſt æquius teſtamenti jure retinebat.* Et poſtea cum * Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum feciſſet heredem, regnum in provinciæ formam redactum eſt. Cicero ſecunda in Rullum: *Hereditatem crevimus, regnum Bithyniæ.* Sic Libyæ pars * Cyrenaica eidem populo ab Apione rege teſtamento relicta.

Florus l. II. *Epit. Liv.* 58.

6. Tacitus, Annalium XIV, agrorum meminit qui regis * Apionis quondam habiti, & populo Romano cum regno relicti. Cicero de lege Agraria: *Quis ignorat, regnum Ægypti teſtamento regis Alexandrini, populi Romani eſſe factum?* Mithridates in oratione apud Iuſtinum de Paphlagonia loquens: *Quæ non vi, non armis, ſed adoptione teſtamenti patri ſuo obveniſſet.* Narrat idem ab Orode Parthorum rege diu dubitatum, quem filiorum

Epi. Liv. 43.

Ap. Mithr. Iuſtin. lib. XXXVIII.

Lib. XLII.

Strabo lib. XII. filiorum ſuorum poſt ſe regem deſtinaret. Et Polemo Tibarenorum adſitæque regionis dynaſta uxorem reliquit imperii hæredem: quod *Strabo XIII.* & in Caria olim fecerat Mauſolus fratres habens ſuperſtites.

XIII. 1. At in regnis quæ populi voluntate delata ſunt, concedo * non eſſe præſumendum eam fuiſſe populi voluntatem, ut alienatio imperii ſui Regi permitteretur. Quare quod Crantzius ut rem novam notat in Vnguino, quod is Norvegiam teſtamento reliquiſſet, non eſt quod improbemus, ſi Germanorum mores reſpicit, apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, & alii poſtea etiam apud Vandalos & Hungaros de regnis teſtati leguntur, * id commendationis magis vim apud populum habebat, quam veræ alienationis. Atque id de Carolo ſpeciatim Ado memorat, voluiſſe eum teſtamentum ſuum à Francorum optimatibus confirmari. Simile eſt quod apud Livium legimus, Regem Macedonum Philippum cum Perſea à regno arcere, & ejus loco regem facere vellet Antigonum fratris ſui filium, obiiſſe Macedoniæ urbes, * ut principibus Antigonum commendaret.

Lib. II. Dan. c. 4.

2. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam Paſchali Pontifici reddidiſſe legitur ad rem facit, cum Franci imperium in urbem Romam à populo Romano acceptum reddere eidem populo recte potuerint, cujus populi quaſi perſonam ſuſtinebat is qui primo ordinis princeps erat.

XIV. Quod autem huc uſque monuimus, diſtinguendam eſſe ſummitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum eſt ut non modo pleraque imperia ſumma non plene habeantur, ſed & multa non ſumma habeantur plene: quo fit ut * marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi & teſtamento relinqui ſoleant.

XV. 1. Eſt & alterum hujus diſcriminis indicium * in regni tutela, dum rex ætate aut morbo fungi poteſtate ſua impeditur. Nam in regnis quæ non ſunt patrimonialia, tutela eorum eſt quibus lex publica, aut ea deficiente * conſenſus populi eam mandat. In regnis patrimonialibus eorum * quos pater aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod conſenſu populi ortum fuerat, Aribæ regni pupillo * publice tutores conſtitutos: & à proceribus *Iuſt. l. XIII.* Macedonum Alexandri Magni poſthumo. At in Aſia minore bello *Iuſt. lib. XVII.* parta rex Eumenes Attalo filio fratrem ſuum tutorem dedit. Sic filio *Plut. de amore frat.* Hieronymo pater Hiero in Sicilia regnans quos voluit teſtamento tutores aſſignavit.

2. Sive vero rex ſimul ſit privato jure fundorum dominus, * ut Rex Ægypti poſt Ioſephi tempus, & Indorum reges, memorante *Lib. II.* Diodoro, ac Strabone, ſeu non ſit, hoc imperio extrinſecum eſt, nec *Lib. XV.* ad ejus naturam pertinet. Quare nec imperii ſpeciem aliam, neque alium habendi imperii modum hoc quidem conſtituit.

XVI. 1. Tertia obſervatio ſit, non deſinere ſummum eſſe imperium, etiam ſi is qui imperaturus eſt * promittit aliqua ſubditis aut Deo, etiam talia quæ ad imperii rationem pertineant. Nec jam de obſervatione juris naturalis & divini, adde gentium, loquor, ad quam reges omnes tenentur, etiamſi nihil promiſerint, ſed de regulis qui-

busdam

buſdam ad quas ſine promiſſo non tenerentur. Verum eſſe quod dico ex ſimilitudine patris familias apparet, qui ſi quid familiæ facturum ſe promiſerit quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eo deſinet in ſua familia jus ſummum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali poteſtate privatur eo quod aliquid uxori promiſerit.

2. Fatendum tamen, id ubi fit, arctius quodammodo reddi imperium, ſive obligatio dumtaxat cadat in exercitium actus, ſive etiam directe in ipſam facultatem. Priore ſpecie actus contra promiſſum factus erit injuſtus, quia, ut alibi oſtendemus, vera promiſſio jus dat ei cui promittitur: altera autem ſpecie erat etiam nullus defectu facultatis. Neque inde tamen ſequitur, ita promittente ſuperiorem dari aliquem; nullus enim is actus non redditur hoc caſu ex vi ſuperiore, ſed ipſo jure.

3. Apud Perſas rex ſummo cum imperio erat, αὐθαιρέτης καὶ ἀνυπεύθυνος, ut de eo Plutarchus loquitur, & ut imago Dei adorabatur: & ut apud Iuſtinum eſt, non mutabatur niſi morte. Rex erat qui dicebat proceribus Perſarum; *Ne viderer meo tantummodo uſus conſilio, vos contraxi. cæterum mementote, parendum vobis magis eſſe quam ſuadendum.* Tamen & jurabat cum regnum adiret, quod Xenophonti & Diodoro Siculo notatum, & leges certa quadam forma latas * mutare illi nefas erat, ut & Danielis hiſtoria & Plutarchus in Themiſtocle nos docent, Diodorus quoque Siculus libro XVII, & multo poſt tempore Procopius Perſici belli libro primo, ubi inſignis ad hanc rem * hiſtoria exſtat: Idem de Æthiopum regibus tradit Diodorus Siculus. Eodem tradente Ægyptiorum reges, quos tamen ut alios reges Orientis ſummo imperio uſos non eſt dubium, ad multarum rerum obſervationem obligabantur: verum ſi contra feciſſent, accuſari vivi non poterant, ſed * mortuorum accuſabatur memoria, & damnatis abjudicabatur ſolennis ſepultura: ſicut & * Hebræorum regum, qui male regnaſſent, cadavera extra proprium regibus locum ſepulta, II Par. XXIV, 25; XXVIII, 27. egregio temperamento, quo & ſanctimonia ſummæ poteſtatis maneret, & tamen futuri judicii metu reges à fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare ſolitos, regnaturos ſe juxta leges, ex * Plutarcho in Pyrrhi vita diſcimus.

Lib. X.
Val. Max. lib. IX. *c.* 5.
VI, 8. 12, 15.
Lib. III.
Lib. I.

4. Quid ſi addatur, ſi rex fidem fallat, * ut tum regno cadat? ne ſic quidem imperium deſinet eſſe ſummum, ſed erit habendi modus imminutus per conditionem, & imperium temporario non abſimile. De Sabæorum rege narrabat Agatharchides fuiſſe ἀνυπεύθυνον liberrima poteſtate præditum, ſed ſi regia exiret potuiſſe lapidari: quod & Artemidoro auctore Strabo annotavit.

Apud Photium.
Lib. XVI.

5. Sic fundus qui fideicommiſſo tenetur eſt quidem fundus non minus quam ſi pleno dominio poſſideretur, ſed habetur amiſſibiliter. Talis autem lex commiſſoria non tantum in regni delatione adjici poteſt, ſed & in aliis contractibus. Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum * tali ſanctione inita.

XVII. Quarto notandum, quanquam ſummum imperium unum quiddam ſit ac per ſe indiviſum, conſtans ex illis partibus quas ſupra enumeravimus, addita ſummitate, id eſt τῷ ἀνυπευθύνῳ, * fieri tamen inter-

interdum ut dividatur, ſive per partes quas vocant potentiales, ſive per partes ſubjectivas. Sic cum unum eſſet Romanum Imperium, factum tamen ſæpe eſt, ut alius orientem alius occidentem teneret, aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. Sic etiam fieri poteſt, ut populus regem eligens quoſdam actus ſibi ſervet, alios autem regi deferat pleno jure: Neque tamen id fit, ut jam oſtendimus, quotieſcumque rex promiſſis quibuſdam obligatur; ſed tunc id fieri intelligendum eſt, * ſi aut expreſſe inſtituatur partitio, qua de re ſupra jam diximus, aut ſi quid populus adhuc liber futuro regi imperet per modum manentis præcepti; aut ſi quid ſit additum, quo intelligatur regem cogi aut puniri poſſe. Nam præceptum eſt ſuperioris, ſaltem in eo quod præcipitur: Et cogere non eſt quidem ſemper ſuperioris: nam & naturaliter quiſque jus habet cogendi debitorem, ſed cum inferioris natura repugnat. Itaque ex coactione ſaltem paritas ſequitur, ac proinde ſummitatis diviſio.

2. Multi adverſus talem ſtatum quaſi bicipitem incommoda multa deferunt; ſed, ut ſupra quoque diximus, in civilibus nihil eſt quod omni ex parte incommodis careat; & jus non ex eo quod optimum huic aut illi videtur, ſed ex voluntate ejus unde jus oritur metiendum eſt. Exemplum vetus refertur à Platone de legibus tertio. Cum enim Heraclidæ Argos, Meſſenam, & Lacedæmonem condidiſſent, adſtricti reges intra præſcriptarum legum modum imperare, idque dum facerent obligati populi ipſis ipſorumque poſteris regnum relinquere, nec ut quiſquam adimeret pati. Inque id non ſuis tantum regibus populi ac populis ſuis reges, ſed & * ipſi inter ſe reges, populique inter ſe, & reges vicinis populis, & populi vicinis regibus fidem dederunt, auxilioque ſe futuros alii aliis polliciti ſunt.

XVIII. 1. Multum tamen falluntur qui exiſtimant, cum reges acta quædam ſua nolunt rata eſſe niſi à Senatu aut alio cœtu aliquo probentur, partitionem fieri poteſtatis: nam quæ acta eum in modum reſcinduntur, intelligi debent reſcindi regis ipſius imperio, qui eo modo ſibi cavere voluit, ne quid fallaciter impetratum pro vera ipſius voluntate haberetur. quale erat Antiochi tertii regis reſcriptum ad magiſtratus, ne ſibi parerent ſi quid legibus adverſum juſſiſſet; & Conſtantini, ne pupilli aut viduæ cogantur venire judicii cauſa ad comitatum Imperatoris, * etiamſi Imperatoris reſcriptum proferatur.

Boer. ad c. 1. de conſt. in Decret. Plu. Apoph. L. unica. C. quando imperator.

2. Quare hæc res ſimilis eſt teſtamentis quibus adjectum eſt ne poſterius teſtamentum valeat: nam hæc quoque clauſula efficit, ut poſterius teſtamentum non ex vera voluntate profectum præſumatur. Sed ſicut hæc clauſula, ita & illa regis juſſu expreſſo ac ſpeciali poſterioris voluntatis ſignificatione tolli poteſt.

XIX. Sed neque Polybii hìc utor auctoritate, qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, ſi non actiones ipſas ſed jus agendi reſpicimus, mere fuit popularis: Nam & Senatus auctoritas, quam ad optimatum regimen refert, & Conſulum quos quaſi reges fuiſſe vult, ſubdita erat populo. Idem de aliorum politica ſcribentium ſententiis dictum volo, qui magis ex-

ternam

Digitized by Google

ternam ſpeciem & quotidianam adminiſtrationem, quam jus ipſum ſummi imperii ſpectare congruens ducunt ſuo inſtituto.

XX. 1. Magis ad rem pertinet quod Ariſtoteles ſcripſit, inter regnum plenum, quod *παμβασιλείαν* vocat, (eadem eſt * *παντελὴς μοναρχία*, Sophocli Antigone. Plutarcho * *αὐτοκρατὴς βασιλεία καὶ ἀνυπεύθυνος*. Straboni, *ἐξουσία αὐτοτελής*) & regnum Laconicum, qui merus eſt principatus, aliquot regni ſpecies eſſe interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror poſſe in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus pleriſque ſummo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror. voluerat enim populus regem * quales habebant vicini: at Orientis populi addicte admodum regnabantur. Æſchylus Perſis de rege Perſarum ſic loquentem facit Atoſſam:

> ---- *οὐχ ὑπεύθυνος πόλει.*
>
> ---- *non eſt civitati obnoxius.*

Notum illud Maronis:

> *Regem non ſic Ægyptus & ingens*
> *Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes*
> *Obſervant.*

Apud Livium: *Syri & Aſiatici genera hominum ſervituti nata.* à quo non diſcrepat illud Apollonii apud Philoſtratum: *Ἀσσύριοι καὶ Μῆδοι τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι*: *Aſſyrii & Medi dominationem etiam adorant.* Ariſtotelis III Politicorum XIV: *οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες*, *Aſiatici dominatum æquo animo ferunt.* Et apud Tacitum Civilis Batavi illud ad Gallos: * *Servirent Syria Aſiaque & ſuetus regibus oriens*: nam & in Germania, & in Gallia tum reges erant, ſed, ut idem Tacitus notat, precario jure regnandi & auctoritate ſuadendi, non jubendi poteſtate. Lib. XXXVI. Hiſt. IV.

2. Supra quoque notavimus, totum populum Hebræum fuiſſe ſub rege: & Samuel jus regum deſcribens ſatis oſtendit adverſus regis injurias nullam in populo relictam poteſtatem. quod recte colligunt veteres ex illo Pſalmi: *Tibi ſoli peccavi.* ad quem locum Hieronymus: *Quod rex erat, & * alium non timebat.* Et Ambroſius: *Rex erat, nullis ipſe legibus tenebatur, quia liberi ſunt reges à vinculis delictorum: Neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus, * tuti imperii poteſtate. homini ergo non peccavit cui non tenebatur obnoxius.* Idem legere eſt apud Iſidorum Peluſiotam epiſtola poſtremo editarum CCCLXXXIII. Video conſentire Hebræos, regi in eas leges quæ de officio regis ſcriptæ exſtabant peccanti inflicta verbera: ſed ea apud illos infamia carebant, & à rege in ſignum pœnitentiæ ſponte ſuſcipiebantur, ideoque non à lictore ſed ab eo quem legiſſet ipſe cædebatur, & ſuo arbitrio verberibus ſtatuebat modum: à pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges, ut etiam excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipſis ceſſaret. Hebræi Barnachmoni ſententia exſtat in dictis Rabbinorum, titulo de Iudicibus: *Nulla creatura judicat regem, ſed Deus benedictus.* Lib. 6.

3. Hæc cum ita ſint, tamen aliqua judicia arbitror regibus ademta, manſiſſe penes Synedrium LXX virûm, quod divino imperio à Moſe inſtitutum ad Herodis tempora perpetua cooptatione duravit. Itaque & Moſes & David judices Deos vocant, & judicia vocantur Exod. XXII. 8. Deut. 1, 17. Pſalm. LXXXII, 1. II Chron. XIX. 6, 8. I Ch. XXVI, 32. & II Chron. XIX, 11.

Digitized by Google

cantur judicia Dei: & judices dicuntur non humana ſed divina vice judicare. imo aperte diſtinguuntur res Dei à rebus regis, ubi res Dei, monentibus doctiſſimis Hebræorum, judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Non nego regem Iudæorum capitalia quædam judicia per ſe exercuiſſe: qua in re ipſum regi decem tribuum Iſraëliticarum præfert Maimonides: quod & exempla non pauca, tum in ſacris literis, tum in ſcriptis Hebræorum, evincunt: ſed quædam cognitionum genera regi videntur non permiſſa, ut de tribu, de
Ierem. XXXVIII, 5. Pontifice, * de Propheta. Ejusque rei argumentum eſt in Ieremiæ Prophetæ hiſtoria, quem cum proceres ad mortem depoſcerent, reſpondit Rex: *Ecce in poteſtate veſtra eſt, nam contra vos rex nihil poteſt:* in hoc negotiorum genere ſcilicet. Imo & qui alia quavis de cauſa apud Synedrium reus factus eſſet eum rex judicio eximere non poterat.
Ioſ. Ant. XIV, XVII. Ideo Hyrcanus judicium de Herode (cum impedire non poſſet) arte eluſit.

4. In Macedonia à Carano orti, ut apud Arrianum Calliſthenes ait, *οὐ βίᾳ ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες διετέλεσαν; non vi ſed lege in Macedonas imperium obtinebant.* Curtius libro IV: *Macedones aſſueti regio imperio, ſed in maiore libertatis umbra quam cætera gentes.* nam & judicia de civium capite non erant penes regem. Idem Curtius lib. VI: *De capitalibus rebus vetuſto Macedonum modo inquirebat exercitus: in pace erat vulgi: nihil poteſtas regum valebat, niſi prius valuiſſet auctoritas.* Eſt & alterum mixturæ hujus indicium alio Curtii loco: *Macedones ſcivere gentis ſuæ more, ne rex pedes venaretur, ſine electis principum amicorumve.* Tacitus de
Lib. VIII. Gothonibus: *Regnantur paulo jam addictius quam cætera Germanorum gentes, nondum tamen ſupra libertatem.* Nam principatum ante deſcripſerat auctoritate ſuadendi, non jubendi poteſtate: regnum autem plenum poſtea his verbis: *Vnus imperitat, nullis jam exceptionibus, non precario regnandi jure.* Euſtathius ad ſextum Odyſſeæ, ubi Phæacum reſpublica deſcribitur, ait eſſe συνέλευσιν βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας, * *mixtum aliquid ex regis & procerum poteſtate.*

5. Simile quid in Romanorum regum temporibus obſervo; nam tum omnia ferme negotia manu regia expediebantur. *Romulus nobis, ut libitum, imperaverat,* inquit Tacitus. *Conſtat initio civitatis reges omnem poteſtatem habuiſſe,* inquit Pomponius: tamen quædam populo excepta etiam illo tempore vult Halicarnaſſenſis. Quod ſi Romanis magis credimus, in cauſis quibusdam provocationem ad populum à regibus fuiſſe ex Ciceronis de Republica libris, ex pontificalibus quoque li-
Epiſt. 100. bris & Feneſtella annotavit Seneca. Mox Servius Tullius, non tam jure quam auris popularibus ad regnum pervectus, plus etiam vim
III Annal. regni imminuit: quippe ut loquitur Tacitus, *ſanctor legum queis etiam reges obtemperarent.* Quominus mirandum quod Livius dicit, primorum conſulum poteſtatem à regia hoc ferme uno diſtitiſſe quod annua eſſet.

6. Similis etiam mixtura ex populari & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni, & primis Conſulum temporibus: nam in rebus quibusdam iisque majoribus, ita demum ratum erat quod populus juſſiſſet, * ſi patres auctores fierent: quod poſtea, vi populi aucta, ſpeciem tantum veterem retinuit, cum in incertum comitiorum

rum

Digitized by Google

rum eventum patres auctores fieri cœperunt, ut Livius & Dionyſius notant. Quin & ſerius aliquanto mixturæ manſit aliquid, quamdiu, ut idem loquitur Livius, imperium penes Patricios, (id eſt Senatum;) penes tribunos (id eſt plebem) auxilium erat, jus nempe vetandi, ſive intercedendi. *Liv. lib. VI.*

7. Sic & Iſocrates Athenienſium rempublicam Solonis temporibus vult fuiſſe δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην, poteſtatem optimatium populari mixtam. His poſitis quæſtiones quaſdam quæ frequentem in hoc argumento uſum habent examinemus.

XXI. 1. Prima eſt, an ſummum imperium habere poſſit is qui inæquali fœdere tenetur. Inæquale fœdus hic intelligo, non quod inter viribus diſpares initur, quomodo Thebana civitas Pelopidæ tempore fœdus cum Perſarum rege habuit, & Romani olim cum Maſſilienſibus, deinde cum rege Maſſaniſſa; nec quod actum habet tranſeuntem, ut cum hoſtis qui ſit ad amicitiam recipitur, dum impenſas belli ſolvat, aut aliud quid præſtet: ſed quod ex ipſa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat; hoc eſt ubi quis tenetur alterius imperium ac majeſtatem conſervare, ut in fœdere Ætolorum cum Romanis erat, id eſt, tum operam dare ut ejus imperium in tuto ſit, tum ut dignitas, quæ majeſtatis nomine ſignificatur, ei conſtet, Imperii reverentiam dixit Tacitus: & ſic explicat: *Sede finibusque in ſua ripa, mente animoque nobiſcum agunt.* Florus: *illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, ſentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reverebantur.* ad quod genus referenda ſunt jura quædam eorum quæ nunc vocantur protectionis, advocatiæ mundiburgii: Item jus urbium matricum in colonias apud Græcos: Nam ut Thucydides ait, coloniæ cum urbibus matricibus pari erant jure libertatis, ſed debebant τιμᾶν τὴν μητρόπολιν, & exhibere τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα, reverentiam ſcilicet & honoris ſigna quædam. I. *Juſtin. lib. XLIII. Val. Max. l. VII. c. I. Lib. IV. Lib. I.*

2. Livius de veteri fœdere inter Romanos, qui Albæ jus omne acceperant, & Latinos Alba oriundos: *In eo fœdere ſuperior Romana res erat.* Recte Andronicus Rhodius poſt Ariſtotelem amicitiæ inter diſpares hoc ait proprium, ut potentiori plus honoris, infirmiori plus auxilii deferatur. Scimus quid ad hanc quæſtionem Proculus reſponderit, ſcilicet liberum eſſe populum qui nullius alterius poteſtati ſubjectus ſit, etiamſi in fœdere comprehenſum ſit ut is populus comiter alterius populi majeſtatem conſervaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus liber manet, ſi alterius poteſtati ſubjectus non eſt, ſequitur, ut ſummum imperium retineat. Atque idem de rege pronunciandum eſt. Eſt enim populi liberi & regis, qui vere rex ſit, eadem ratio. Addit Proculus, illud adjici in fœdere, ut intelligatur alterum populum ſuperiorem eſſe, non ut intelligatur alterum non eſſe liberum. Superiorem hic intelligere debemus non poteſtate (jam enim dixerat talem populum alterius poteſtati ſubjectum non eſſe) ſed auctoritate, & dignitate: quod verba ſequentia apta admodum ſimilitudine explicant: *Quemadmodum*, inquit, *clientes noſtros intelligimus liberos eſſe, etiamſi neque auctoritate, neque dignitate, neque jure omni nobis pares ſunt: ſic & eos qui majeſtatem noſtram comiter conſervare debent, liberos eſſe intelligendum eſt.* *Lib. I. Nic. IX, 18. L. non dubito, D. de cap.*

 3. Clien-

3. Clientes in fide ſunt patronorum; * ſic populi fœdere inferiores in fide populi qui dignitate eſt ſuperior. Sunt *ἐπὶ προστάταις, οὐχ ὑποτελεῖς*, *ſub patrocinio, non ſub ditione*, ut Sylla apud Appiânum loquitur; in parte, non in ditione, ut Livius: & Cicero Officiorum ſecundo ſanctiora illa Rômanorum tempora deſcribens, patrocinium ſociorum ait penes eos fuiſſe, non imperium. qui cum ſatis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: *Populum Romanum beneficio quam metu obligare homines malle, exterasque gentes fide ac ſocietate junctas habere quam triſti ſubjectas ſervitio*: & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniis poſt Romanorum in Græciam adventum: *ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλὴν τῶν φιλικῶν λειτουργιῶν ἄλλο συντελοῦντες οὐδέν*: *manſerunt*, inquit, *liberi nihil conferentes præter operas ſociales.* Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem perſonalem, ita patrocinium publicum non tollit libertatem civilem, quæ ſine ſummo imperio intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, in fide eſſe & in ditione: Et Syllæo Arabum regi minatus eſt Auguſtus, teſte Ioſépho, ni injuriis in vicinos abſtineret, curaturum ſe ut ex amico ſubditus fieret; cujus conditionis erant reges Armeniæ, quos in ditione Romana fuiſſe ad Vologeſen ſcribebat Pætus, & proinde ſono magis nominis quam re ipſa reges: quales Cypri aliique reges olim ſub regibus Perſis. *ὑποταγέντες* ſubditi ut Diodorus loquitur.

Ap. Mithr.

Lib. XXXI.

Liv. l. XXVI.

Lib. XVI.

4. Obſtare his quæ diximus videtur quod addit Proculus: *Et fiunt apud nos rei ex civitatibus fœderatis, & in eos damnatos animadvertimus.* Sed ut hæc res intelligatur, ſciendum eſt quatuor incidere poſſe controverſiarum genera. Primum, ſi ſubditi populi, aut regis qui in fide eſt alterius: dicantur feciſſe contra fœdus: deinde ſi ipſi populi aut reges accuſentur: tertio, ſi ſocii qui in ejuſdem populi aut regis fide ſunt inter ſe litigent: quarto, ſi ſubditi conquerantur de injuriis eorum quorum ſunt in ditione. Prima ſpecie ſi peccatum appareat, tenetur rex aut populus eum qui nocuit aut punire, aut ei cui nocitum eſt dedere: quod non tantum inter inæquales, ſed & inter æqualiter fœderatos locum habet. imo etiam inter eos qui nullo fœdere tenentur, ut oſtendemus alibi. Tenetur etiam dare operam ut damna reſarciantur; quod officium Romæ erat recuperatorum. Gallus Ælius apud Feſtum: *Reciperatio cum inter eſt populum & reges, nationesque ac civitates peregrinas, lex convenit, quomodo per reciperatorem reddantur res reciperenturque, resque privatas inter ſe proſequantur.* At ſociorum alter in ſocii ſubditum jus prehenſionis aut punitionis directe non habet. Itaque Decius Magius Campanus ab Annibale vinctus & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, docuit contra jus fœderis vinctum ſe ab Annibale eſſe: atque ita vinculis liberatus eſt.

Livius lib. XXIII.

5. Secunda ſpecie jus habet ſocius cogendi ſocium, ut ſtet fœderis legibus, atque etiam puniendi, ni ſteterit. Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non eſt. Idem enim locum habet in fœdere æquali. Nam ut quis ultionem ſumat ab eo qui peccavit, ſatis eſt ut ipſe ei qui peccavit ſubditus non ſit; quod alibi à nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos non fœderatos idem uſu venit.

6. Tertia

Digitized by Google

6. Tertia ſpecie ſicut in fœdere æquali ſolent controverſiæ deferri ad * conventum ſociorum, quos ſcilicet res non tangit, ut Græcos, Latinoſq; veteres, & Germanos olim feciſſe legimus, aut alioqui ad arbitros, aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum: ita in fœdere inæquali plerumque convenire ſolet, ut controverſiæ diſceptentur apud eum qui ſuperior eſt in fœdere. Quare ne hoc quidem oſtendit imperii poteſtatem. nam & reges apud judices à ſe conſtitutos judicio contendere ſolent.

7. In poſtrema ſpecie jus cognoſcendi nullum eſt ſociis. Ideo cum Herodes quædam adverſus liberos ad Auguſtum ſua ſponte deferret, dixerunt: *Poteras de nobis ſupplicium ſumere tuo jure, tum qua pater, tum qua rex.* Ioſ. l. xvi. c. 7. 8.
* Et Scipio cum Romæ à Carthaginienſium quibuſdam Annibal accuſaretur, dixit non oportere ſe Patres Conſcriptos reipublicæ Carthaginienſium interponere. Val. Max. l. iv, c. 1.
Et hoc eſt in quo Ariſtoteles ait ſocietatem à civitate differre, quod ſociis curæ ſit ne injuria in ipſos committatur, non vero ne ſociæ civitatis cives inter ſe injurias committant. Polit. III, 9.

8. Solet & aliud objici, quod in hiſtoriis ei qui fœdere ſuperior eſt imperandi & ei qui inferior eſt parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet, aut enim agitur de rebus ad commune bonum ſocietatis pertinentibus, aut de utilitate privata ejus qui ſuperior eſt in fœdere. In rebus communibus, extra tempus conventus, etiam, ubi fœdus æquale eſt, ſolet is qui lectus eſt princeps fœderis (נגיד ברית Daniel. xi, 22.) ſociis imperare, ut Agamemnon regibus Græcis, Lacedæmonii Græcis poſtea, deinde Athenienſes. In oratione Corinthiorum apud Thucydidem legimus: χρὴ τοὺς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας τὰ κοινὰ προσκοπεῖν. *Decet eos qui fœderis principes ſunt, circa ſuas quidem utilitates nihil præcipuum ſumere, at in communibus rebus curandis eminere ſupra cæteros.* Iſocrates veteres Athenienſes ductum exercuiſſe ait, ὅλων ἐπιστατοῦντας, ἰδίᾳ δ' ἑκάστους ἐλευθέρους ἐῶντας εἶναι: *curam gerentes pro ſociis omnibus, ſed ita ut iis libertatem integram relinquerent:* Et alibi: στρατηγεῖν οἰομένους δεῖν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν, *ita ut imperium habere belli, non dominari ſe debere cenſerent.* Item: συμμαχικῶς ἀλλ' οὐ δεσποτικῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν, *ſocialiter non heriliter res eorum curantes.* Hoc ipſum Latini imperare, Græci modeſtius τάσσειν dicunt. Athenienſes delato ſibi ductu belli in Perſas ἔταξαν, inquit Thucydides, ἅς τε ἔδει παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ ἃς ναῦς. *ordinarunt* (ſic qui Roma in Græciam mittebantur, dicebantur mitti * ad ordinandum ſtatum liberarum civitatum) *quæ urbes pecunias in barbarum, quæ naves conferrent.* Hoc enim ſi facit qui princeps tantum eſt in fœdere, non mirum eſt ſi in fœdere inæquali idem faciat is qui ſuperior eſt fœdere. Imperium ergo hoc ſenſu, id eſt ἡγεμονία, libertatem aliorum non tollit. Rhodii in oratione apud Senatum Romanum quæ apud Livium exſtat: *Græci domeſticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur: nunc imperium ubi eſt, ibi ut ſit perpetuum optant: libertatem veſtris tueri armis ſatis habent, quoniam ſuis non poſſunt.* L. xxxvii.
Sic poſt Cadmeam à Thebanis receptam narrat Diodorus multas civitates Græcas conveniſſe πάσας ὑπάρχειν αὐτονόμους, ἡγεμόσι χρωμένας Ἀθηναίοις: *omnes ut liberæ eſſent, ſed Athenienſium ductu uterentur.* Lib. xv.

De ipſis Athenienſibus Philippi Macedonis tempore Dion Pruſæenſis: *ὅτε τῆς ἡγεμονίας παρακεχωρήκεσαν, τὸ δ' ἐλευθερίας μόνης λοιπὸν ἀντείχοντο*: *quo tempore ductu belli omiſſo libertatem ſolam retinebant.* Sic Cæſar quos ſub imperio Suevorum fuiſſe dicit, eoſdem mox ſocios nominat.

9. In iis vero rebus quæ ad propriam utilitatem ſpectant, ſuperioris poſtulata ſolent imperia dici, non ex jure, ſed ex effectus ſimilitudine, ſicut regum preces imperia ſæpe eſſe dicuntur, & ægroti imperare Medicis. Livius lib. XLII, *Ante hunc conſulem* (C. Poſthumium) *nemo unquam ſociis in ulla re oneri aut ſumptui fuit: ideo magiſtratus mulis, tabernaculis, & omni alio inſtrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent ſociis.*

10 Interim verum eſt accidere plerumque, ut qui ſuperior eſt in fœdere, ſi is potentia multum antecellat, paulatim imperium proprie dictum uſurpet: præſertim ſi fœdus perpetuum ſit, & cum jure præſidia inducendi in oppida, ſicut Athenienſes fecerunt cum à ſociis ad ſe provocari paſſi ſunt; quod nunquam fecerunt Lacedæmonii qui-
Hal. l. VI. bus temporibus Iſocrates Athenienſium imperium in ſocios regno
Livius lib. XXXIV. comparat. Sic Latini querebantur,* ſub umbra fœderis Romani ſer-
Hiſt. IV. vitutem ſe pati. Sic Ætoli vanam ſpeciem & inane nomen libertatis: Achæi poſtea, *fœdus ſpecie jam eſſe precariam ſervitutem.* Sic apud Taci-
Lib. X.XV. & Li.XXXVII. tum Civilis Batavus de iiſdem Romanis conqueritur; *neque enim ſocietatem, ut olim, ſed tanquam mancipia haberi:* & alibi: *Miſeram ſervitutem falſo pacem vocari.* Eumenes quoque apud Livium Rhodiorum ſocios ait verbo eſſe ſocios, revera ſubjectos imperio & obnoxios: Magnetes quoque in ſpeciem liberam Demetriadem, * revera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sic Theſſalos in ſpeciem fuiſſe liberos, ſed revera ſub imperio Macedonum notat Polybius.

11. Hæc cum fiunt, & ita fiunt ut patientia in jus tranſeat, qua de re alibi erit diſputandi locus, tunc aut qui ſocii fuerant fiunt ſubditi, aut certe partitio fit ſummi imperii, qualem accedere poſſe ſupra diximus.

Lib. I. XXII. * Qui vero certum quid penſitant aut ad redimendas injurias, aut ad tutelam comparandam, *ξύμμαχοι φόρου ὑποτελεῖς*, ut eſt apud Thucydidem: quales * Hebræorum reges, & viciniarum gentium poſt Antonii tempora, *ἐπὶ φόροις τεταγμένοις*, ut Appianus loquitur, quo minus ſummum imperium habere poſſint, nullam dubitandi cauſam video, quanquam infirmitatis confeſſio de dignitate aliquid delibat.

XXIII. 1. Difficilior multis videtur quæſtio de nexu feudali, ſed quæ ex antedictis facile ſolvi poteſt. Nam in hoc contractu, qui proprius eſt Germanicarum gentium, neque uſquam invenitur niſi ubi Germani ſedes poſuerunt, duo ſunt conſideranda, obligatio perſonalis, & jus in rem.

2. Obligatio perſonalis eadem eſt, ſive quis ipſum jus imperandi; ſive aliud quidvis etiam alibi ſitum feudi jure poſſideat. Talis autem obligatio ſicut privato non erat demtura jus libertatis perſonalis, ita nec regi aut populo jus demit ſummi imperii. quæ libertas eſt civilis. quod apertiſſime conſpici datur in feudis liberis quæ Franca vocant,

Digitized by Google

vocant, quæ nullo jure in rem, in ſola perſonali obligatione conſiſtunt. Hæc enim nihil ſunt aliud quam ſpecies fœderis inæqualis de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri præſidium & tutelam. Pone etiam adverſus omnes promiſſam operam, * quod nunc feudum ligium vocant, (nam ea vox latius patebat) nihil id de jure ſummi imperii in ſubditos detrahit: ut jam taceam ſemper ineſſe conditionem tacitam, dum juſtum ſit bellum, de qua agendum erit alibi.

3. Ius vero in rem quod attinet, id quidem tale eſt, ut ipſum imperandi jus, ſi feudi jure teneatur, aut familia extincta, aut etiam ob certa crimina amitti poſſit. Sed interim ſummum eſſe non deſinit: aliud enim eſt res, ut ſæpe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges à Romanis conſtitutos, ita ſcilicet ut deficiente regia familia imperium ad ipſos rediret, quod de Paphlagonia aliiſque nonnullis Straboni notatum. *Lib.* XII.

XXIV. Diſtinguendum quoque, non minus in imperio quam in dominio, jus ab uſu juris, ſive actus primus ab actu ſecundo. Nam ſicut rex infans jus habet, ſed imperium exercere non poteſt; ſic & furioſus, & captivus, & qui in alieno territorio ita vivit ut actiones circa imperium alibi ſitum liberæ ei non permittantur: omnibus enim his caſibus curatores ſive prodici dandi ſunt. Itaque * Demetrius cum in poteſtate Seleuci non ſatis libere viveret vetuit aut ſigillo aut literis ſuis credi, ſed omnia quaſi ſe mortuo adminiſtrari voluit.

Annotata ad Caput III.

2. REx *Theodoricus*] Eundem vide in Edicto cap. x, & cxxiv. §. I.

1. *Momentanee*] Servius ad XI Æneidos: *Injecere manum Parcæ. Traxerunt debitum ſibi. Et ſermone uſus eſt juris. nam manus injectio dicitur, quoties nulla judicis auctoritate, rem nobis debitam vindicamus.* §. II.

2. *Ex veteri jure Attico*] Solonis verba: *εἰ μὲν τις μεθ' ἡμέραν ὑπὲρ πεντήκοντα δραχμὰς κλέπτοι, ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς ἕνδεκα εἶναι, εἰ δέ τις νύκτωρ ὅ, τι οὖν κλέπτῃ, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι. Si quis de die quod plus quinquaginta drachmis valeat furetur, eum jus ſit ad undecim viros deduci: quod ſi quis noctu vel minimum quid furetur, eum liceat vel occidere.* Adde quæ II libro infra dicentur cap. XII.

2. *Satis apparet*] Adde Concilii Aurelianenſis canonem citatum à Gratiano c. ult. cauſa XIII. qu. II. §. III.

3. *Nobis potius quam aliis conſulere*] Caſſiodorus de Amicitia: *Sane nullus aliquo præcepto vel aliqua ratione tenetur ſalutem animæ proximi perditione animæ ſuæ, aut corporis ejus liberationem, circa ſpem perpetuæ ſalutis, proprii corporis interitu procurare.*

9. *Ob nimium calorem*] Ambroſius libro X in Lucam: *O Domine, cur me emere jubes gladium, qui ferire me prohibes? cur haberi præcipis quem vetas promi? niſi forte ut ſit parata defenſio, non ultio neceſſaria.*

1. *Habere in contubernio*] Imo inter cives erant quædam matrimonia non juſta, non juſti liberi. Paul. Sent. lib. II. tit. XIX. L. Si uxor. §. IV.

D. ad L. Iuliam de Adulteriis, ſic & libertas quædam non juſta. Seneca de vita beata, c. XXIV. Suetonius Octavio, c. XL.

2. *Illud Auguſtini*] lib. XXII, c. LXXIV contra Fauſtum; citat Gratianus c. quid culpatur, cauſa XXIII, quæſt. I. Apud Hebræos bellum omne quod ſpeciali Dei juſſu ſuſcipitur vocatur מלחמת הרשות bellum poteſtatum.

§. V. 1. *Res auferri obſiſtentibus*] Iuriſconſultis in hanc rem productis poſſunt addi Franc. Aret. conſ. XIV. n. 7. Gail. I. de Pac. publica, c. II, numer. 20. Cardinalis Tuſchus pract. quæſt. LV. litera B. verbo Bellum. numer. 10. Gœddæus conſ. Marp. XXVIII, numer. 202, & ſequentibus.

2 *Inferiores poteſtates belli gerendi habeant poteſtatem*] vide legem Frederici Imperatoris apud Conradum Abbatem Vrſpergenſem.

§. VI. 1. *Magiſtratibus*] Poſſet etiam verti *Vectigalibus.* quomodo accepit Thucydidis Scholiaſtes. Eſt enim vox anceps.

Ius legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace]. Servius ad I Æneid. *Omni ditione. Rectius omni quam omnis: ut ſignificet omni poteſtate, pace, legibus, bello.*

§. VII. 1. *Vt & ſucceſſorem*] Cacheranus Deciſ. Pedem. CXXXIX, num. 6.

§. VIII. 1. *Sed quid jure fieri poſſet*] Gail. de Arreſtis cap. VI, 22, & ſeqq.

Aut illa cum his mittenda ſunt] Cicero lib. III de legibus: *Eſt iniqua in omnibus re accuſanda prætermiſſis bonis malorum enumeratio, vitiorumque ſelectio.* mox: *Sed bonum quod eſt quæſitum in ea ſine iſto malo non haberemus.*

2. *Sed ex voluntate jus metiendum eſt*] A Carolo Quinto Imperatore eodem tempore Auguſta civitas petiit, ne ſenatui urbis ſuæ placita valerent, niſi aſſenſiſſent curiarum magiſtri: Norimberga plane contrarium.

3. *Populo Romano ſe ſubjecerunt*] ut Faliſci apud Liv. lib. V. Samnites lib. VIII. Sic Epidamnii à Corcyræis deſerti Corinthiis ſe dediderunt, ut protegerentur adverſus Taulantios & exſules. Thucyd. lib. I.

Romanorum ditioni] & Venetorum. Bembus lib. VI.

5. *Sub imperio plane regio ſatis feliciter vixerunt*] Seneca de Beneficiis libro II, c. XX, de Bruto locutus: *Mihi, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer erraſſe, nec ex inſtitutione Stoica ſe geſſiſſe: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis ſtatus ſub rege juſto ſit, aut ibi ſperavit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat & imperandi & ſerviendi: aut exiſtimavit civitatem in priorem formam poſſe revocari, amiſſis priſtinis moribus: futuramque ibi æqualitatem civilis juris, & ſtatutas ſuo loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnantia, non an ſervirent, ſed utri.* vide & Bizarrum hiſtoria Genuenſi lib. XIV, p. 329.

Vrbes ſub Eumene] Sic multos ex liberis Græciæ civitatibus in Salamina Cypri, quod Euagoræ regnum erat, veniſſe narrat Iſocrates.

Vt videatur niſi ſub libero unius imperio ſalvus eſſe non poſſe] Dion apud Philoſtratum V, cap XI, *δέδια δὲ μὴ χειροήθεις ἤδη Ῥωμαίους αὗται αἱ τυραννίδες πεποιηκυῖαι χαλεπὴν ἐργάσωνται τὴν μεταβολήν. Metuo ne Romani longis dominatibus edomiti nullam jam ferre poſſint mutationem.*

7. *Populi quidam alios ſub ſe populos habent*] Sic Salamin inſula Athenien-

nienſium juris jam inde à Philæo & Euryſace Ajacis filiis, ut Plutarchus Solone nos docet. Hanc Salaminem Athenienſibus ademit Auguſtus, ut poſtea Cephaleniam Adrianus, teſte Xiphilino. Atarneus ab antiquo Chiorum, teſte Herodoto lib. I. & Samii multa in continente oppida tenuere, ut Strabo docet lib. XIV. Anactorium partim ad Corinthios partim ad Corcyrenſes pertinebat, ut Thucydides ſcribit libro I. In pace cum Ætolis apud Livium: *Oeneadæ, cum urbe, agroque, Acarnanum ſunto.* Sex oppida Halicarnaſſo attributa per Alexandrum Magnum, memorat Plinius Hiſtoriæ Naturalis lib. V, c. 29: Idem libro XXXIII, c. IV, Lindum inſulam eſſe ait Rhodiorum: tantundem de Cauno habes libro XXXV. Teſtatur idem Cicero epiſtola ad fratrem. Rhodiis iiſdem, quod Romanos contra Antiochum juviſſent, complures urbes dono datas ait Eutropius libro III, nempe Carum & Lyciorum, quæ rurſus eis ablatæ à Senatu. Vtrumque eſt in Excerptis Polybii.

10. *Inachidarum*] Hi ſunt ענקים. Deut. II, 10, ex qua origine & ענקה ὄγκα dea, cui Templum Thebis Cadmus dicavit. Græci eam Pallada dixere. Dicuntur Æſchylo Inachidæ fuiſſe Pelasgi, id eſt extorres à Syro פלג. Etiam qui Lacedæmonem primi tenuere Pelasgi erant, unde Abrahamo ſe cognatos dicebant Lacedæmonii in hiſtoria Maccabaica. Sicut autem Argivi reges pleniſſima uſi poteſtate exemplo Orientis, unde venerant; ſic & reges Thebani, è Phœnicibus. Apparet id ex Creontis verbis apud Sophoclem, & fecialis Thebani Supplicibus Euripidis.

11. *Cætera par civibus*] Theſei filius Demophon in Heraclidis Euripidis:

> οὐ γὰρ τυραννίδ' ὥστε βαρβάρων ἔχω,
> ἀλλ' ἢν δίκαια δρῶ, δίκαια πείσομαι.
> *Nec enim poteſtas barbarum in morem mihi,*
> *Sed juſta refero obſequia, dum juſte impero.*

Cornelio Nepoti] verba ipſius, aut quiſquis is eſt qui vitas illuſtres ſcripſit, in Ageſilao: *Vt duos haberent reges nomine magis quam imperio.* Alibi: *Lacedæmoniorum autem Ageſilaus nomine non poteſtate fuit rex, ſicut cæteri Spartani.*

12. *Quaſi temporarii regni*] Livius Salinator in Cenſura omnes tribus excepta una ærarias fecit, ac ſic oſtendit jus ſibi eſſe in populum omnem.

13. *Valentinianus*] Verba ejus ſic refert Theodoretus IV, c. V: ὑμέτερον ἦν ὦ στρατιῶται βασιλέως μὴ ὄντος ἐμοὶ δοῦναι τῆς βασιλείας τὰς ἡνίας. ἐπεὶ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγὼ, ἐμὸν λοιπὸν οὐχ ὑμέτερον, τὸ περὶ τῶν κοινῶν διασκοπεῖσθαι πραγμάτων. *Veſtrum fuit milites, cum Imperator nullus eſſet, mihi tradere imperii hujus habenas. Eas ex quo adeptus ſum, de cætero non veſtrum ſed meum diſpicere quid reipublicæ expediat.*

15. *Deum de principibus judicare*] Xiphilinus: περὶ γάρ τοι τῆς αὐταρχίας ὁ Θεὸς μόνος κρίνειν δύναται. *De ſummo principatu Deus ſolus poteſt judicare.* Vitigis rex apud Caſſiodorum: *Cauſa regiæ poteſtatis ſupernis eſt applicanda judiciis, quandoquidem illa è cœlo petita eſt, & ſoli cœlo debet innocentiam.* Apud eundem Caſſiodorum rex: *Alteri ſubdi non poſſumus, quia judices non habemus,*

Sine Dei cura ſpeciali] Homerus:

Τιμὴ δ᾽ ἐκ Διός ἐστι.

Ab Iove ſummus honos.

Diodorus Siculus lib. I. de Ægyptiis: ἅμα μὲν οὐκ ἄνευ δαιμονίου τινὸς προνοίας νομίζοντες αὐτοὺς τετευχέναι τῆς τῶν ὅλων ἐξουσίας. *Exiſtimant enim non ſine divina quadam providentia perveniſſe reges ad ſummam de omnibus poteſtatem.* Auguſtinus lib. v. de Civitate Dei: *Qui Veſpaſiano vel patri vel filio, ſuaviſſimis imperatoribus, ipſe & Domitiano crudeliſſimo; & ne per ſingulos ire neceſſe ſit, qui Conſtantino, ipſe apoſtatæ Iuliano.* nempe majeſtatem dedit, quod præceſſerat. Vitigis apud Caſſiodorum: *Omnes provectus, maxime regius, ad divinitatis munera referendus eſt.* Titi Imperatoris erat dictum: *poteſtates fato dari.*

§. X. 2. *Carthaginenſium regem dixit Solinus*] Sic qui vitam ſcripſit Annibalis: *Vt enim Romæ conſules, ſic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur.* His improprie dictis regibus accenſeri poſſunt & filii quibus regium nomen datum à patribus regiam vim retinentibus. Talis is Darius fuit, quem pater Artaxerxes judicatum interfici juſſit. Plutarchus in Artaxerxe.

5. *Pleraque in Græcia regna talia fuiſſe*] Notatum id & Dionyſio Halicarnaſſenſi libro II, & V.

§. XI. 1. *Aliud de re quærere, aliud de modo habendi*] vide cui vacat Carolum Molinæum ad conſuetudines Pariſienſ. Tit. I. §. 2 gl. 4. num. 16, & 17.

Iure temporario] Imperatoris ad tempus facti exemplum habes apud Gregoram libri IV initio.

2. *Omnes actus eodem jure exercet*] Adeo quidem ut populus cum Fabium Rutilianum ſervare vellet, apud Dictatorem precibus egerit.

3. *Gotthorum regnum in Hiſpania*] Moris antiqui veſtigium in Behetriis. vide Marianam lib. XVI.

Cùm ipſos deponerent populi quoties diſplicerent.] Hoc de Herulis etiam prodidit Procopius Gotthicorum II. de Langobardis Paulus Warnafredi libro IV, & VI. de Burgundis Ammianus libro XXVIII. de Moldavis Laonicus Chalcocondylas: de rege Agadis apud Afros Iohannes Leo libro VII. de Norwagis ait Guilielmus Neubrigenſis regem ibi factum quiſquis regem occidiſſet. de Quadis & Iazygibus ſimilia babes in excerptis Dionis.

§. XII. 1. *Opponit gentes quæ in libertate eſſent iis qui ſub regibus viverent*] Thucydides: ὁ δὲ Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλέον τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἐποίησε. πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι Θρᾳκῶν. *Hic Teres Sitalcis pater primus Odryſarum regnum ita auxit ut cæteros Thraciæ reges ſuperaret: eſt enim pars etiam Thracum libera.* Seneca pater ſuaſoria prima: *Non eodem modo in libera civitate dicendum eſſe ſententiam quo apud reges.* Ioſephus antiquæ hiſtoriæ libro XIII, πρὸς βασιλεῖς καὶ δήμους ἐλευθέρους. *Ad reges populoſque liberos.* Cicero Epiſtola XV, 4. Populorum liberorum, regumque ſociorum auxilia. Plinius libro VI, cap. XX. de Indis: *Iam hi montium qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, liberi & regum expertes.*

Quorum ſignificatio regnum civitati minatur] Vide exemplum talis oſtenti apud Bezarum libro XIX hiſtoriæ Genuenſis.

3. *Sua*

Digitized by Google

3. *Sua ſubſtantia ex privata*] M. Antonius ad bellum Marcomannicum cum ærario exhauſto indicere populo nihil vellet, facta in foro Trajani ſectione, diſtraxit vaſa aurea, pocula cryſtallina ac murrina, uxoris & ſuam ſericam & auream veſtem, multa ornamenta gemmarum.

Ex fructibus ejus patrimonii] Ideo Ferdinandus Granatenſis regni partem alteram, ut ſtante matrimonio ex Caſtellæ proventibus quæſitam, ſibi vindicavit. Docet Mariana libro XXVIII hiſtoriæ Hiſpanicæ.

In quoſdam populos imperium habeat proprio jure.] Balduino conceſſere, qui cum ipſo in orientem belli cauſa venerant, ut urbium, provinciarum, vectigalium, rerum bello captarum dimidium ipſi cederet.

4. *Hercules*] Idem Hercules Dryopes, qui juxta Parnaſſum habitabant, à ſe victos donavit Apollini. Servius ad IV Æneidos: Herculem adverſus Lapithas belli ſocium ſibi ſumpſit Ægimus Dorienſium rex, parte regni in mercedem ſocietatis data. Cychreus Salaminis rex prole carens regnum teſtamento reliquit Teucro. Peleus ab Eurylione Phthiæ rege tertiam regni partem accepit in dotem. quæ habet Apollodorus. Apud Livium eſt lib. I: *Proca Numitori regnum legat.*

Melampodi] Vide Servium ad ſextam Eclogam, ſic apud Homerum Iobates Bellerophonti dat filiam:

Δῶκε δ' οἱ τιμῆς βασιληΐδος ἥμισυ πάσης.

quod Servius ſic interpretatur ad Virgilium: *filiam ſuam ei cum parte regni in matrimonium dedit.* Phœnix de Peleo:

πολὺν δέ μοι ὤπασε λαόν,
Ναῖον δ' ἐσχατιὴν Φθίης Δολόπεσσιν ἀνάσσων.

Populos dedit hic mihi multos,
Vt fines Phthiæ, Dolopum quæ regna, tenerem.

Lanaſſa nubens Pyrrho Epirotarum regi in dotem ei attulit Corcyram urbem ab Agathocle patre ſuo bello captam. Plutarchus Pyrrho.

Alexandri ſucceſſores] Ammianus de Perſide; non exacte tamen ad hiſtoriæ fidem: *Ex teſtamento nationem omnem in ſucceſſoris unius jura tranſlatam.* libro XXII.

5. *Attalus Rex*] Valerius Maximus: *Attalus teſtamenti æquitate gratus Aſiam populo Romano legavit.* Sertorius ea de re apud Plutarchum: τῷ δικαιοτάτῳ τρόπῳ ῥωμαίων κεκτημένων ἐπαρχίαν, *Cum populus Romanus optimo jure eam terram teneret.*

Nicomedes] vide Appianum Mithridatico & civili primo.

Cyrenaica] In qua urbes Berenice, Ptolemais, Cyrene. Eutropius VI.

6. *Appionis*] Appianus Mithridatico: Κυρήνην αὐτὴν Ἀππίων βασιλεὺς τοῦ Λαγιδῶν γένους νόθος ἐν διαθήκαις ἀπέλιπεν. *Cyrenem teſtamento reliquit Appion nothus è Lagidarum genere.* Ammianus lib. XXII: *Aridam Libyam ſupremo Appionis regis conſecuti ſumus arbitrio: Cyrenas cum reſiduis civitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolemæi liberalitate ſuſcepimus.* rex enim Cyrenarum & Appio & Ptolemæus dicebatur. vide breviarium Livii lib. LXX,

ipſe

Digitized by Google

ipſe hic Appio Cyrenarum hoc regnum patris teſtamento acceperat, auctore Iuſtino lib. xxxix. Alterius Appionis cujus Ammianus meminit, qui aridam Libyam populo Romano reliquerit, mentio in chronico Euſebiano ad annum cIↃ IↃ ccccLII. Adde quod in ædificiis narrat Procopius, Arſacis regis teſtamento ita diviſam Armeniam, ut major pars Arſaci, minor Tigrani cederet. Ex Ioſepho diſcimus, Herodem, Auguſto ei concedente ut regnum cui è liberis vellet relinqueret, teſtamentum aliquoties mutaſſe, Antiquæ hiſtoriæ lib. xv. & xvi. Mos hic etiam Gotthis & Vandalis in iis quæ armorum jure tenebant. Gizerichus Vandalus de Hiſpania teſtamentum fecit; Procopius Vandalicorum I. Theudericus Lilybæum in Sicilia dotem dat ſorori Amalesfridæ, Procopius ibidem: Sed & aliis gentibus. Aquitaniam bello quæſitam Pipinus inter liberos diviſit: Fredegarius fine Chronici. de Burgundia teſtamento relicta vide Aymonum III, 68, & 75. Feſſæ rex Feſſam ſecundo filio legat; Leo Afer libro III. quem & de Bugia vide libro quinto. Sultanus Aladinus Oſmani plurimas legavit civitates; Leunclavius Turcicæ hiſtoriæ libro II. Germeani filius rex cum filia ſua, Bajazeti nuptura, dedit Phrygiæ urbes; idem Leunclavius libro v. Regnum Turcorum in Cappadocia Muſal in liberos diſtribuit; Nicetas libro III. Vrbes ad Pontum Euxinum à Chuſcino Bega Murati traditæ; Leunclavius libro I. Bajazetes Stephano urbes dedit Serviæ in honorem uxoris ſuæ quæ Stephani ſoror; idem lib. vi. Mahumetes Sultanus Murati teſtamento regnum reliquit; idem libro xii. Iacupes Begus Germeanoglius ditionis ſuæ hæredem fecit Muratem Sultanum; idem libro xiv. Mahumetes Turca filiis duobus, Amurati Europæ, Muſtafæ Aſiæ, imperium relinquere cogitarat: eſt id apud Chalcocondylam lib. iv. Baſilius Porphyrogennetus Imperator à Davide Curopalate hæres inſtitutus ejus regionis quam David ille in Iberia tenuerat, narrat Zonaras. Venio ad Chriſtianos in oriente victores. Theſſaliam Michael Deſpota inter liberos diviſit; habet id Gregoras lib. iv. Ætoliæ Princeps Venetis Athenas reliquit, Bæotiam Antonio vendidit: Chalcocondylas libro iv. Meſſena, Ithome, & Arcadiæ maritima ab Arcadiæ principe filiæ data in dotem cum ea Thomæ Imperatoris Græci filio nuberet; idem libro v. Acarnania inter nothos Caroli principis teſtamento ipſius diviſa. partes de Ætolia cognatis datæ, narrante eo quem dixi Chalcocondyla. ſic & regna Hieroſolymorum & Cypri partim teſtamentis legata, partim tranſcripta contractibus; vide de Cypro Bembum Italicorum vii. & Parutam libro primo. Genuatibus in Sardinia Caſtrum oppidum donatum, aliæ Calaritanæ ditionis donata; Bezarus de Bello Piſano libro II. Robertus filio minori Baïmundo dedit Dyrrachium & Aulonem; Anna Comnena lib. v. Alfonſus Arragonius Neapoleos regnum, ut armis partum, Ferdinando notho ſuo reliquit. In eodem regno urbes quaſdam Ferdinandus legavit nepoti; Mariana libro xxx.

§.XIII. 1. *Non eſſe præſumendum eam fuiſſe populi voluntatem ut alienatio imperii ſui regi permitteretur*] Imperium non debere relinqui ut agros & ſervos dicit

dicit Vopiſcus Tacito. Salvianus : *Non poterat populos quos regebat per teſtamentum egenis tradere.*

Id commendationis magis vim apud populum habebat] vide Capitulum XII conventus ad Cariſiacum ſub Carolo Calvo. Huc refer teſtamentum Pelagii quo Hiſpaniam reliquit Alfonſo & Oſmiſindæ, & de Dania quædam apud Saxonem. Neque mirum igitur quædam teſtamenta improbante populo fuiſſe irrita, ut Alfonſi Arragonii; vide Marianam libro X. Et Alfonſi Legionenſis, cum is filias filio prætuliſſet; idem Mariana libro XII.

Vt principibus Antigonum commendaret] Vide rem ſimilem apud Caſſiodorum lib. VIII, epiſt. VIII, & ſequentibus. ita pacta ſucceſſionis mutuæ inter Sanctium & Iacobum Arragonenſes à proceribus firmata; Mariana libro XII. & Henrici Navarræ regis, qua Iohannem inſtituit hæredem; idem Mariana libro XIII. & Iſabellæ reginæ Caſtellæ; idem libro XXVIII.

Marchionatus & Comitatus facilius quam regna vendi] Vide de Vrgetii principatu Marianam lib. XII, cap. 16. §. XIV.

1. *In regni tutela*] Vide Cothmannum Tomo I, Conſ. XLI, num. II. §. XV.

Conſenſus populi] Vide Marianam in Alfonſo V Legionis rege. At teſtamentum regis Iohannis de tutela & adminiſtratione regni à proceribus improbatum. Mariana libro XVIII.

Quos pater aut propinqui elegerint] Ptolemæus rex Ægypti tutorem filio ſuo reliquit populum Romanum. Valerius Maximus libro VI, cap. VI, I.

Publice tutores conſtitutos] Et à proceribus Macedonum Alexandri Magni poſthumo. Iuſtinus lib. XIII.

2. *Vt rex Ægypti poſt Ioſephi tempus*] & Indorum reges, memorante Diodoro lib. II.

1. *Promittit aliqua ſubditis aut Deo*] Trajanus caput ſuum, dextram ſuam, ſi ſcienter fefelliſſet, deorum iræ conſecrabat; Plinius Panegyrico. Adrianus Imperator juravit, nunquam ſe ſenatorem niſi ex Senatus ſententia puniturum. Anaſtaſius Imperator juravit, ſervaturum ſe decreta Chalcedonenſis Concilii; meminere Zonaras, Cedrenus, alii. Seriores Imperatores Græci Eccleſiæ jurabant; vide eundem Zonaram Michaele Raugabe & alibi. Vide & in Gotthis regibus exemplum apud Caſſiodorum X, 16, 17. §. XVI.

3. *Mutare illi nefas erat*] Ioſephus in hiſtoria Vaſthæ, διαλλαγῆναι τῇ Βάσθῃ διὰ τὸν νόμον οὐκ ἠδύνατο. *Cum Vaſtha conciliari lege intercedente non poterat.* Tales leges vocabantur leges regni, ut notat Iacchiades ad Danielem II, 13. de legibus regnorum in Hiſpania vide Marianam libro XX.

Hiſtoria exſtat] Tamen idem de Lethe caſtello legem à rege mutatam refert, ſed non probat.

Mortuorum accuſabatur memoria] ἄταφα γὰρ οἱ νόμοι τὰ σώματα τῶν τυράννων ὑπερορίζουσι. *leges tyrannorum corpora inſepulta extra fines projici jubent.* Appianus civilium tertio. Andronicus Imperator patrem ſuum Michaëlem, quod fidem Latinam ſequi cœpiſſet, mortuum ſepultura privavit. Gregoras lib. VI.

Hebræo-

Hebræorum regum] vide Ioſephum de Ioramis duobus, altero Hieroſolymorum, altero Iſraelis rege, lib. VIII, cap. III, & V. item de Ioaſo Hieroſolymorum rege.

Plutarcho] verba ſunt: εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς ἐν κασσαρῶν χώρᾳ τῆς Μολοττίδος ἀρείῳ Διὶ θύσαντες ὁρκωμοτεῖν τοῖς Ἠπειρώταις, καὶ ὁρκίζειν αὐτοὶ μὲν ἄρξειν κατὰ νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξειν κατὰ τοὺς νόμους. *Solebant reges in Caſſarorum terra, quæ Molottidos pars eſt, Iovi Areo ſacrificare ac juramentum præſtare Epirotis. Iurabant autem reges ſe imperaturos ſecundum leges. Epirotæ autem ſe imperium ejuſdem conſervaturos ſecundum eaſdem leges.*

4. *Vt tum regno cadat*] vide exemplum apud Crantzium libro IX Suedicorum.

5. *Tali ſanctione*] aut etiam ne ſubditi regem pacta violantem juvent: aut ne ei pareant. vide Crommerum Polonicis XIX, & XXI. Eſt & exemplum apud Scafnaburgenſem in rebus Henrici anno CIↃ LXXIV.

§. XVII. 1. *Fieri tamen interdum ut dividatur*] vide Zazium ſingularium reſponſorum lib. II, cap. XXXI.

Si aut expreſſe inſtituatur partitio] Ita Probi tempore ſenatus firmabat Principum leges; de appellationibus cognoſcebat; Proconſules creabat; legatos conſulibus dabat. vide & Gail. lib. II. Obſ. c. LVII. num. 7. & Cardinalem Manticam de tacitis & ambiguis conventionibus lib. XXVII, tit. V, num. 4.

2. *Ipſi inter ſe reges populique inter ſe*] Exempla ſunt complura in hiſtoria populorum ſeptentrionalium. vide Iohannem Magnum hiſtoria Suedica lib. XV, & XXIX. Crantzium Suedicorum V. Pontanum Danicorum VIII.

§. XVIII. 1. *Etiamſi Imperatoris reſcriptum proferatur*] Adde l. I. C. de Petitionibus bonorum ſublatis.

§. XX. 1. Παντελὴς μοναρχία] Faciunt enim, ut ad §. VIII notavimus, Tragici regnum Thebanum ſimile regnis Phœnicum unde orti erant.

Αὐτοκρατὴς βασιλεία] Sic Dionyſius Halicarnaſſenſis de Laconicis regibus: οὐδὲ γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι αὐτοκράτορες ἦσαν. *neque enim Lacedæmonii pleno jure reges erant.*

Quales habebant vicini] Putabat populus, ut Ioſephi verbis utar, οὐδὲν ἄτοπον εἶναι τῶν πλησιοχώρων βασιλευομένων τὴν αὐτὴν ἔχειν αὐτοὺς πολιτείαν. *nihil eſſe abſurdi ſi cum vicini regnarentur, ipſi eandem imperii formam acciperent.*

Serviret Syria, Aſiaque, & ſuetus regibus Oriens] Cicero de Provinciis conſularibus: *Iudæis & Syris nationibus natis ſervituti.* Euripides Helena:

> Τὰ βαρβάρων γὰρ δοῦλα πάντα πλὴν ἑνός.
>
> *Sunt præter unum ſerva cuncta in barbaris.*

Quod ex Æſchylo adumbratum, apud quem eſt:

> Ἐλεύθερος γὰρ οὔτις ἐστὶ πλὴν Διός.
>
> *Nam nemo liber vivit, extra unum Iovem.*

Cui ſimile Lucani dictum:

> *toto jam liber in orbe*
>
> *Solus Cæſar erit.*

Sallu-

Salluſtius de gentibus orientis: *Adeo illis ingenita eſt ſanctitas regii nominis.* Citant Servius & Philargyrus ad illum in Georgicis locum. Apollonius de Damide apud Philoſtratum libro VII: Ἀσσύριος γὰρ ὢν καὶ Μήδοις προσοικήσας οὐδὲν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνθυμεῖται μέγα. *Aſſyrius cum ſit & Medorum accola, nihil pro libertate præclarum cogitat.* Iulianus contra Chriſtianos: τί με χρὴ καθ' ἕκαστον ἐπιέναι τὸ φιλελεύθερόν τε καὶ ἀνυπότακτον Γερμανῶν ἐπεξιόντα τὸ χειροηθὲς καὶ τιθασσὸν Σύρων καὶ Πάρθων καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν πρὸς ἕω καὶ μεσημβρίαν βαρβάρων, καὶ ὅσα τὰς βασιλείας ἀγαπῶσι κεκτημένα δεσποτικωτέρας. *Quid tibi jam ſingulatim exſequar aut Germanorum libertatis amantia & impatientia jugi ingenia, aut contra dociles herilem manum ferre Syros & Parthos, & omnes qui aut ad orientem aut ad meridiem ſunt barbaros, multaſque gentes alias contentas ſub regibus vivere dominos imitantibus.* Claudianus:

> *Non tibi tradidimus dociles ſervire Sabæos:*
> *Armeniæ dominum nec te præfecimus oræ.*

2. *Alium non timebat*] Idem Hieronymus epiſtola ad Ruſticam de Pœnitentia: *Rex enim erat; alium non timebat; alium non habebat ſuper ſe.*

Tuti imperii poteſtate] Paria habet ad eundem Pſalmum Arnobius minor. Vitiges apud Caſſiodorum: *Cauſa regiæ poteſtatis ſupernis eſt applicanda judiciis, quando quidem illa à cælo petita eſt, ita ſoli cælo debet innocentiam.*

3. *De propheta*] *Non capit Prophetam perire extra Ieruſalem.* Luc. XIII, 33.

4. *Mixtum aliquid ex regis & procerum poteſtate*] Laonicus Chalcocondylas talia ait eſſe regna Pannonum & Anglorum, libro II. Arragonum lib. V. & Navarræ eodem libro, ubi ait nec magiſtratus à rege creatos, nec præſidia impoſita niſi volentibus, nec quicquam populo imperatum contra mores. Reges alios eſſe pleno cum jure, alios ſub legibus etiam Iudæis, Levi Gerſonides notavit ad I Sam. VIII, 4. Mira quæ de Taprobane ſcribit Plinius lib. VI, cap. XXII: *Eligi regem à populo ſenecta clementiaque, liberos non habentem, &, ſi poſtea gignat, abdicari, ne fiat hæreditarium regnum. Rectores ei à populo* XXX *dari, nec niſi plurium ſententia quenquam capite damnari. Sic quoque appellationem eſſe ad populum,* LXX *judices dari. Si liberent ii reum non amplius* XXX, (ita enim legi locus hic debet) *iis nullam eſſe dignitatem, graviſſimo probro. Regi cultum liberi patris, cæteris, Arabum. Regem, ſi quid delinquat, morte mulctari, nullo interimente, ſed averſantibus cunctis & commercia etiam ſermonis negantibus.* Servius ad illud IV Æneidos: *Populumque patreſque, Quidam hoc loco volunt tres partes Politiæ comprehenſas, populi, optimatium, regiæ poteſtatis. Cato enim ait de tribus iſtis partibus ordinatam fuiſſe Carthaginem.*

6. *Si patres auctores fierent*] Plutarchus Coriolano: ὁ δῆμος ἄκυρος ἦν τῆς ψήφου καὶ νόμον τι ποιεῖν ἄνευ προβουλεύματος. *Populus jus non habebat aut legem condendi aut aliud quid jubendi niſi Senatus præceſſiſſet auctoritas.* Similem mixturam in Genuatium republica ſuis temporibus obſervat Chalcocondylas libro V.

3. *Sic populi fœdere inferiores*] vide Cardinalem Tuſchum PP. concl. IↃCCCCXXXV. Exemplum habes in Dilimnitis, qui αὐτόνομοι ſuique juris Perſis militabant, apud Agathiam libro III. Sic Irene conſilium fuit, inter mariti liberos ita partiri imperium, ut poſt natos faceret §. XXI.

ἰδιώτ-

Digitized by Google

δεύτερους μὲν κατὰ τὸ τῆς τιμῆς ἀξίωμα, αὐτονόμους δὲ καὶ αὐτοκράτορας ἐκείνους, dignitate quidem minores, cæterum ſui juris plenæque poteſtatis. Vide Crantzium Saxonicorum x, de urbibus quæ ſe in Auſtriacorum protectionem dedere. Herodianus libro v: Ὀσροηνῶν τε καὶ Ἀρμενίων, ὧν ἦσαν οἱ μὲν ὑπήκοοι, οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμμαχοι, *Oſroenorum & Armeniorum, quorum hi ſubditi erant, illi amici ac ſocii.*

6. *Conventum ſociorum*] Talis conventus vocatur κοινοδίκιον in vetere columna ἰσοπολιτείας ſive communicatæ civitatis Prianſiorum & Hieropotamiorum.

7. *Et Scipio*] Vide Polybium in legationum excerpto cv.

8. *Ad ordinandum ſtatum Liberarum civitatum*] Plinius epiſtolarum VIII, 24.

10. *Sub umbra fœderis*] Hoc ipſum eſt quod Arato Plutarchus dicit, συμμαχίαν ὑποκορίζεσθαι, *molle ſervitium*, vocula apud Tacitum hiſtoriarum IV. Feſtus Rufus de Rhodiis: *Primum libere agebant, poſtea in conſuetudinem parendi, Romanis clementer provocantibus, pervenerunt.* Cæſar quos in Æduorum amicitia fuiſſe prius dixerat & clientes vocarat, poſt ſub imperio fuiſſe memorat. Adde, ſi libet, Fredericum Mindanum de proceſſibus lib. II, cap. XIV. n. 3. Zieglerum §. Landſaſſinum. 86. Gailium libro II, obſervatione LIV, num. 6. Vide Agathiam libro I. ubi monentur Gotthi quid à Francis cum tempore expectandum habeant.

Revera omnia ad nutum Romanorum fieri] Tales & Lazi Iuſtiniani temporibus. Vide Procopium Perſicorum II.

§. XXII. *Qui vero certum quid penſitant*] Perſæ pecuniam annuam ab Iuſtiniano accipiebant, qua de re vide Procopium Perſicorum II, & Gotthicorum IV, id molli vocabulo vocabatur ſtipendium ad tutandas portas Caſpias. Turcæ Arabas montanos pecunia placant.

Hebræorum reges] Ioſephus libro XV: οὐ γὰρ ἔφη καλῶς ἔχειν Ἀντώνιος βασιλέα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν. οὕτω γὰρ ἂν οὐδὲ βασιλεὺς εἴη· δόντας δὲ τὴν τιμὴν καὶ τῆς ἐξουσίας αὐτεξουσιάσοντας ἐᾶν αὐτῇ χρῆσθαι. *Negabat Antonius rectum eſſe, regem vocari ad rationes reddendas de iis quæ ut rex feciſſet: ita enim ne regem quidem eum fore. Par eſſe ut qui honorem ei dederint, etiam poteſtate quam liberrime uti eum ſinant.* Chryſoſtomus II. de Eleemoſyna: ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπιπτε πράγματα καὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἐτέθησαν ἀρχὴν, οὔτε αὐτόνομοι ἦσαν, καθάπερ καὶ πρότερον, οὔτε καθόλου δοῦλοι, καθάπερ καὶ νῦν. ἀλλ' ἐν τάξει συμμάχων ὄντες διετέλουν, φόρους μὲν τελοῦντες τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν, καὶ τοὺς παρ' ἐκείνων ἄρχοντας δεχόμενοι· πολλαχοῦ δὲ τοῖς ἰδίοις κεχρημένοι νόμοις καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἁμαρτάνοντας κατὰ τὰ πάτρια κολάζοντες νόμιμα. *Iudæi, ex quo retro ferri res eorum cœpere, Romano attributi imperio, neque in plena, ut ante, erant libertate: neque tamen ita ut nunc omnino ſervi, ſed ſociorum vocabulo honorabantur, regibus ſuis tributa pendentes, & ab iis accipientes præfectos. Cæterum in pleriſque ſuis utebantur legibus, ita ut & popularium delinquentes ipſi punirent ſecundum mores patrios.*

§. XXIII. 2. *Quod nunc Feudum ligium vocant*] Vide Baldum proœmio Digeſtorum, Nattam conſilio CCCC LXXXV.

§. XXIV. *Demetrius*] vide Plutarchum Demetrio.

CA-

CAPVT IV.

De bello Subditorum in Superiores.

I. *Status quæſtionis.*

II. *Bellum in ſuperiores, qua tales, ordinarie licitum non eſſe, jure naturæ.*

III. *Nec conceſſum lege Hebræa.*

IV. *Minus etiam lege Euangelica: quod probatur ex ſacris literis.*

V. *Et factis Chriſtianorum veterum.*

VI. *Refellitur ſententia ſtatuens inferioribus magiſtratibus licitum eſſe bellum adverſus ſummam poteſtatem: idque rationibus & ſacris literis.*

VII. *Quid ſentiendum ſi ſumma & alioqui inevitabilis ſit neceſſitas.*

VIII. *Ius belli dari poſſe in principem populi liberi.*

IX. *In regẽ qui imperium abdicaverit.*

X. *In regem qui regnum alienet, ad impediendam traditionem tantum.*

XI. *In regem qui manifeſte totius populi hoſtem ſe ferat.*

XII. *In regem poſt amiſſum regnum ex lege commiſſoria.*

XIII. *In regem qui partem duntaxat imperii habeat, pro ea parte qua ipſius non ſit.*

XIV. *Si reſiſtendi libertas certis caſibus reſervata ſit.*

XV. *Invaſori alieni imperii quatenus parendum.*

XVI. *Invaſori alieni imperii vi reſiſti poſſe ex jure belli manentis.*

XVII. *Ex lege antecedente.*

XVIII. *Ex mandato jus imperandi habentis.*

XIX. *Cur extra hos caſus id non liceat.*

XX. *In controverſo jure privatos ſibi judicium ſumere non debere.*

I. 1. BEllum gerere poſſunt & privati in privatos, ut viator in latronem; & ſummum imperium habentes in eos qui itidem id habent, ut David in Regem Ammonitarum; & privati in eos qui imperio ſummo, at non in ſe, utuntur, ut Abrahamus in regem Babyloniæ & vicinos; & qui ſummum imperium habent in privatos aut ſibi ſubditos, ut David in partem Isboſethi, aut non ſubditos, ut Romani in piratas.

2. Tantum illud quæritur, an aut privatis aut publicis perſonis bellum gerere liceat in eos quorum imperio ſive ſummo ſive minori ſubſunt. Ac primum id minime controverſum eſt, arma ſumi poſſe in inferiores, ab iis qui ſummæ poteſtatis auctotitate armantur: qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adverſus vicinos regulos. Sic metatores expellendi domino prædii licentiam Imperatores Romani concedunt. Verum adverſus ſummam poteſtatem aut inferiores, ſed agentes quod agunt ſummæ poteſtatis auctoritate, quid liceat quæritur. *L. devotum. C. de Metatoribus. lib. XII.*

3. Illud quidem apud omnes bonos extra controverſiam eſt; ſi quid imperent naturali juri aut divinis præceptis contrarium, non eſſe faciendum quod jubent. Nam Apoſtoli cum dixerunt Deo magis quam hominibus obediendum, ad certiſſimam provocarunt regulam, omnium inſcriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expreſſam apud Platonem reperias: at ſiqua ex tali cauſa, aut alioqui quia ſummum imperium habenti ita libet, injuria nobis inferatur, ea toleranda eſt potius, quam vi reſiſtendum.

II. Et naturaliter quidem omnes ad arcendam à ſe injuriam jus

habent

habent reſiſtendi, ut ſupra diximus. Sed civili ſocietate ad tuendam tranquillitatem inſtituta, ſtatim civitati jus quoddam majus in nos & noſtra naſcitur, quatenus ad finem illum id neceſſarium eſt. Poteſt igitur civitas jus illud reſiſtendi promiſcuum publicæ pacis & ordinis cauſa prohibere: Et quin voluerit dubitandum non eſt, cum aliter non poſſet finem ſuum conſequi. Nam ſi maneat promiſcuum illud reſiſtendi jus, non jam civitas erit, ſed diſſociata multitudo, qualis illa Cyclopum:

Eurip. Cyclope.

Θεμιστεύει δ' ἕκαστος
Παίδων ἠδ' ἀλόχων.
Dant conjugibus jus
Quiſque ſuis ſobolique.
Νομάδες, ἀκούει δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός.
* *Confuſa turba, nemo ubi audit neminem:*

Et Aboriginum, qui Salluſtio tradente, genus hominum agreſte, ſine legibus, ſine imperio, liberum atque ſolutum: & apud eundem alio loco Getuli qui neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur.

2. Ita ut dixi habent mores omnium civitatum: *Generale pactum eſt ſocietatis humanæ,* inquit Auguſtinus, *Regibus obedire.*

Æſchylus: Τραχὺς μόναρχος, κ' οὐχ ὑπεύθυνος κρατεῖ.
Rex eſt ſuo utens jure, nulli obnoxius.

Sophocles: Ἄρχοντές εἰσιν, ὥσθ' ὑπεικτέον. τί μή;
Nam principes ſunt: obſequendum. quippe ni?

Euripides: Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν.
Imperia habentum perſerenda inſcitia eſt.

Adde quod ſupra ex Tacito in hanc rem adduximus: cujus & hoc eſt; *Principi ſummum rerum arbitrium Dii dederunt, ſubditis obſequii gloria relicta eſt.* Hic quoque

Indigna digna habenda ſunt Rex quæ facit.

Seneca: *Æquum atque iniquum regis imperium feras:*

Quod ex Sophocle ſumptum, qui dixerat:

Ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦδε χρὴ κλύειν,
Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.

Et quod apud Salluſtium eſt: * *Impune quidvis facere, id eſt regem eſſe.*

L. Milites. § Irreverens. D. de re mil. Rufus legibus militaribus c. XV.

3. Hinc ubique majeſtas, id eſt dignitas, ſive populi, ſive unius qui ſummo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur: quæ conſtare non poteſt ſi maneat reſiſtendi licentia. Miles qui caſtigare volenti ſe centurioni reſtiterit, ſi vitem tenuit, militiam mutat: ſi ex induſtria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur: Et apud Ariſtotelem eſt, εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι. *ſi magiſtratum gerens aliquem verberavit, reverberandus non eſt.*

Deuteron. XV. 1, 12. Ioſ. 1, 18. I Samuel. VIII, 11.

III. In lege Hebræa mortis ſupplicio damnatur qui inobediens fuerit, aut ſummo Pontifici, aut ei qui extra ordinem rector populi à Deo eſſet conſtitutus. Quod vero apud Samuelem eſt de jure regis, omnino recte inſpicienti apparet, nec de jure vero intelligendum, id eſt, de facultate honeſte & juſte aliquid agendi, (longe enim alia vivendi ratio præſcribitur regi in ea parte legis, quæ eſt de officio

cio regis) neque nudum factum indicari: nihil enim eſſet in eo eximium, cum injurias facere etiam privati privatis ſoleant: ſed factum quod effectum aliquem juris habeat, id eſt * non reſiſtendi obligationem. Ideo additur, populum preſſum iſtis injuriis Dei opem imploraturum, quia ſcilicet humana remedia nulla exſtarent. Sic ergo hoc jus vocatur, quomodo prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit. *Deuteron. XVII. 14. L. Ius pluribus. D. de Iuſt. & jure.*

IV. 1. In novo fœdere Chriſtus præcipiens dari Cæſari quæ Cæſaris ſunt, intelligi voluit à ſuæ diſciplinæ ſectatoribus non minorem, ſi non majorem, obedientiam cum patientia (ſi opus ſit) conjunctam ſummis poteſtatibus deberi, quam ab Hebræis regibus Hebræis debebatur; quod latius exſequens optimus ejus interpres Paulus Apoſtolus, officia ſubditorum late deſcribens, inter alia, *Qui obſiſtit*, inquit, *poteſtati, Dei ordinationi obſiſtit: tum vero qui obſiſtunt, ſibi ipſis condemnationem accipient.* Addit mox, *Dei enim miniſter eſt qui poteſtate fungitur tuo bono.* Deinde, *Quapropter neceſſe eſt ſubjici, non ſolum propter iram, ſed & propter conſcientiam.* In ſubjectione includit non reſiſtendi neceſſitatem, neque eam ſolum quæ ex formidine majoris mali oritur, ſed quæ ex ipſo ſenſu officii noſtri manat, neque hominibus tantum ſed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primum, quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Euangelio, quare poteſtates publicæ eo loco nobis habendæ ſunt quaſi ab ipſo Deo eſſent conſtitutæ. Noſtra enim facimus, quibus auctoritatem noſtram impartimur. Alteram, quod hic ordo noſtro bono inſerviat. *Rom. XIII.*

2. Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non eſt. Hic quidam, vere magis quam ad ſenſum Apoſtoli, ut abitror, appoſite dicunt, has quoque injurias utiles nobis eſſe, quia iſta patientia ſua non ſit caritura mercede. Mihi videtur Apoſtolus conſideraſſe finem univerſalem iſti ordini propoſitum, qui eſt * tranquillitas publica, in qua & ſingulorum comprehenditur. Et ſane quin plerumque hoc bonum per poteſtates publicas conſequamur dubitandum non eſt: nemo enim ſibi male vult: at imperantis felicitas in ſubditorum felicitate conſiſtit. * *Sint quibus imperes*, ajebat ille. Proverbium eſt apud Hebræos: *Niſi poteſtas publica eſſet, alter alterum vivum deglutiret:* qui ſenſus & apud Chryſoſtomum: τῶν πόλεων τοὺς ἄρχοντας ἂν, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον, δάκνοντες ἀλλήλους καὶ κατεσθίοντες, *niſi rectores civitatum eſſent, feriorem feris viveremus vitam, non mordentes tantum, * ſed & vorantes alios alii.*

3. Quod ſi quando nimia formidine aut iracundia aliiſve affectibus tranſverſi agantur rectores, quo minus rectam ineant viam quæ ad tranquillitatem ducit, id inter minus frequentia habendum eſt; & quæ, ut ait Tacitus, interventu meliorum penſantur. Leges autem ſatis habent id quod plerumque accidit reſpicere, ut ajebat Theophraſtus, quo & illud Catonis pertinet: *Nulla lex ſatis commoda eſt: id modo quæritur, ſi majori parti & in ſumma prodeſt.* quæ autem rarius contingunt, communibus tamen regulis conſtringenda ſunt, quia etſi ratio legis in iſto ſpeciali facto ſpecialiter locum non habeat, manet *L. τὸ γὰρ D. de legibus. L. III. in fine. D. de pet. hæred. Livius lib. XXXIV.*

 tamen

Digitized by Google

tamen ratio in ſua generalitate, cui ſpecialia ſubjici fas eſt. id enim ſatius quam ſine norma vivere, aut normam cujuſque arbitrio permitti. Seneca appoſite ad hanc rem, *Satius erat à paucis etiam juſtam excuſationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.*

Lib. VII. de benef c.16.

4. Locum & hic habere debet illa nunquam ſatis memorata Periclis * apud Thucydidem ſententia: *Sic exiſtimo, etiam ſingulis hominibus plus eam prodeſſe civitatem quæ tota recte ſe habeat, quam ſiqua privatis floreat utilitatibus, ipſa autem univerſim laboret. qui enim domeſticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen everſa, pereat & ipſe neceſſe eſt: Contra vero, etiam ſi quis in beata republica parum felix eſt, multo tamen facilius per illam incolumis ſervatur. Quare cum civitas quidem ſingulorum poſſit ſuſtentare calamitates, ſinguli autem publicas non item; quid eſt cur non univerſim ipſi conſulere, ipſamque tueri oporteat, nec id facere quod vos facitis, dum quaſi attoniti jactura rei familiaris ſalutem proditis reipublicæ?* Quem ſenſum breviter ita explicat Livius: *Reſpublica incolumis & privatas res ſalvas facile præſtat: publica prodendo tua nequicquam ſerves.* Plato dixerat legum IV: τὸ μὲν γὰρ κοινὸν ξυνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις. καὶ συμφέρει τῷ κοινῷ τε καὶ ἰδίῳ ἀμφοῖν, ἢν τὸ κοινὸν τίθηται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον, *Quod commune eſt connectit civitates, quod ſingulorum diſſipat; quare & publice & privatim utilius eſt ut publica magis quam privata curentur.* Xenophon vero: ὅστις ἐν πολέμῳ ὢν στασιάζει πρὸς τὸν ἄρχοντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει: *qui in bello contra ducem ſeditioſe ſe gerit, facit hoc cum ſuæ ſalutis periculo.* Eodem & illa Iamblichi pertinent: *Non disjuncta eſt privata utilitas à publica, imo in bono communi ſingulare etiam continetur: & ut in animalibus cæteraque natura, ita in civitatibus in totius ſalute ſalus eſt partium.*

Lib. XXVI.

5. In publicis autem præcipuum haud dubie eſt ordo ille, quem dixi, imperandi parendique; is vero cum privata reſiſtendi licentia conſiſtere nequit. Explicare libet hoc ipſum nobili Dionis Caſſii loco: οὐ μὴν τοι καὶ ἐγὼ οὔτ᾽ ἄλλως καλὸν εἶναι νομίζω ἄρχοντά τινα τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι, οὔτ᾽ ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι ποτέ, εἰ τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν κρατεῖν αὐτοῦ ἐπιχειρήσειε. σκέψασθε δὲ ποῖος μὲν κόσμος οἰκίας γένοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι. ποῖος δὲ τῶν διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευτῶν ἀμελήσωσι. τίς ὑγίεια νοσοῦσιν, ἂν μὴ πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι. τίς δ᾽ ἀσφάλεια ναυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται τῶν κυβερνητῶν ἀνηκουστῶσι. φύσει τε γὰρ ἀναγκαῖά τινα καὶ σωτήρια τὸ μὲν ἄρχειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τὸ δὲ ἄρχεσθαι τέτακται. *Eſſe vero neque decorum exiſtimo, ut rector civitatis ſubditis cedat, neque ſpem eſſe ad ſalutem ſi quod parere poſitum eſt velit imperare. Cogitate enim quis futurus ſit ordo in familia, ſi à junioribus ſenes ſpernantur: unde ſanitas ægrotantibus, ſi non per omnia Medicis pareant: quid tuti navigantibus, ſi plebs nautica gubernantium juſſa contemnat. Natura quippe id neceſſarium & hominibus ſalutare, ut alii quidem imperent, alii vero pareant.*

6. Paulo comitem addamus Petrum; cujus hæc ſunt verba: *Regem honorate. Servi, ſubditi eſtote cum omni timore dominis, non ſolum bonis & æquis, ſed etiam duris. Hoc enim cedit gratiæ, ſi quis propter conſcientiam Dei ſuffert moleſtiam injuſte afflictus. quæ enim gloria eſt ſi peccantes & colaphis cæſi ſubſiſtitis? ſed ſi bene agentes, & tamen male habiti ſubſiſtitis, * hoc cedit vobis gratia apud Deum.* Confirmat mox hoc à Chriſti exemplo.

I Epiſt. II, 18.

Idem-

Digitized by Google

idemque ſenſus in Clementis conſtitutionibus his verbis exprimitur: ὁ δοῦλος εὔνοιαν φερέτω πρὸς τὸν δεσπότην κατὰ φόβον θεοῦ, κἂν ἀσεβὴς, κἂν πονηρὸς ὑπάρχῃ. *Servus Deum timens ſimul bene hero ſuo velit, quamvis impio, quamvis injuſto.* Notanda hîc duo: quod dicitur ſubjectionem dominis deberi etiam duris, idem ad reges quoque referendum: Nam quod ſequitur, ei fundamento ſuper ſtructum, non minus ſubditorum quam ſervorum officium reſpicit. Ac deinde talem à nobis requiri ſubjectionem quæ injuriarum patientiam ſecum ferat: ſicut de parentibus dici ſolet,

* *Ames parentem, ſi æquus eſt: ſi non, feras.*

Et Eretrienſis quidam adoleſcens qui Zenonis ſcholam diu frequentaverat, quid ibi didiciſſet rogatus reſpondit; ὀργὴν πατρὸς φέρειν, *iram patris ferre.* Lib. xv. De Lyſimacho Iuſtinus: *Magno animo regis, velut parentis, contumeliam tulit.* Et apud Livium eſt: *Vt parentum ſævitiam, ſic patriæ, patiendo ac ferendo leniendam eſſe.* Lib. xxvii. Apud Tacitum: *Ferenda regum ingenia:* Annal. xvi. & alibi: *bonos Imperatores voto expetendos, qualeſcumque tolerandos.* Hiſt. vi. Apud Perſas, laudante Claudiano:

Quamvis crudelibus æquo
Paretur dominis.

V. 1. Nec ab hac lege Domini diſcedit * conſuetudo veterum Chriſtianorum, optima legis interpres. Nam quanquam peſſimi ſæpe homines imperium Romanum tenuerunt, nec defuerunt qui obtentu adjuvandæ reipublicæ iis ſe opponerent, nunquam tamen eorum conatibus ſe adjunxerunt Chriſtiani. In Clementis conſtitutionibus eſt βασιλείᾳ οὐ θεμιτὸν ἐπανίστασθαι, *regiæ poteſtati reſiſtere nefas.* Tertullianus Apologetico: *Vnde Caſſii, & Nigri & Albini? unde qui inter duas lauros obſident Cæſarem? unde qui faucibus ejus exprimendis palæſtricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt, omnibus tot * Sigeriis* (ſic diſerte habet manuſcriptus qui eſt apud omni laude ornatiſſimos juvenes Puteanos) *ac Parthenniis audaciores? De Romanis, ni fallor, id eſt de non Chriſtianis.* De Palæſtrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peractam imperio præfecti Ælii Læti, manu palæſtritæ; quo tamen Imperatore vix quiſquam fuit ſcelератior. Parthenius, cujus factum itidem deteſtatur Tertullianus, erat ille qui peſſimum Imperatorem Domitianum oppreſſerat. His comparat Plautianum præfectum Prætorio, qui Septimium Severum valde ſanguinarium Imperatorem occidere in palatio voluerat. In eundem Septimium Severum arma, quaſi pro reipublicæ caritate, ſumpſerant in Syria Peſcennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Chriſtianis diſplicuit, quod & ad Scapulam jactat Tertullianus: *Circa majeſtatem Imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Caſſiani inveniri potuerunt Chriſtiani.* Caſſiani illi erant qui ſecuti erant Avidium Caſſium, virum egregium, qui in Syria ſumtis armis cauſabatur Rempublicam ſe ire reſtitutum, quam M. Antonini negligentia perderet.

2. Ambroſius, cum injuriam non ſibi tantum, ſed & gregi ſuo, & Chriſto fieri crederet à Valentino Valentiniani filio, populi ſatis

 conci-

Lib. v, orat. in Auxent. concitati motu ad reſiſtendum uti non voluit. * *Coactus*, inquit, *repugnare non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adverſus arma, milites, Gothos quoque, lacrymæ meæ arma ſunt. talia enim ſunt munimenta ſacerdotum. aliter nec debeo nec poſſum reſiſtere.* Mox: *Exigebatur à me ut compeſcerem populum: referebam, in meo jure eſſe ut non excitarem, in Dei manu ut mitigaret.* Idem Ambroſius Maximi copiis adverſus Imperatorem, & Arianum & Eccleſiæ gravem, uti noluit. *Theodoret. hiſt. Eccleſ. lib. v. c. 4.* Sic Iulianum defectorem cum peſſima conſilia agitaret, lacrymis Chriſtianorum repreſſum; ait Nazianzenus, addens, τοῦτο μόνον ἐχόντων κατὰ διώκτου φάρμακον, *quia ſolum hoc contra perſequutorem erat remedium.* Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Chriſtanis conſtabat. Adde quod, ut obſervat idem Nazianzenus, *Orat. I. in Iulianum.* ſævitia illa Iuliani non tantum in Chriſtianos erat injuria, ſed & rempublicam in ſummum adduxerat periculum. *Prov. 74.* Accedat his illud Auguſtini ubi illa Apoſtoli ad Romanos dicta explicat: *Neceſſe eſt propter hanc vitam nos ſubditos eſſe oportere, non reſiſtentes ſi quid illi* (rectores) *auferre voluerint.*

VI. Inventi ſunt noſtro ſæculo viri, eruditi quidem illi, ſed temporibus & locis nimium ſervientes, qui ſibi primum (ita etiam credo) deinde aliis perſuaderent, ea quæ jam dicta ſunt locum habere in privatis, * non etiam in magiſtratibus inferioribus, quibus jus eſſe putant reſiſtendi injuriis ejus cujus ſummum eſt imperium; imo & peccare eos ni id faciant. quæ opinio admittenda non eſt. Nam ſicut in dialecticis * ſpecies intermedia, ſi genus reſpicias, eſt ſpecies; ſi ſpeciem infra poſitam, genus: ita magiſtratus illi, inferiorum quidem ratione habita, ſunt publicæ perſonæ; at ſuperiores ſi conſiderentur, privati ſunt. Nam omnis facultas gubernandi quæ eſt in magiſtratibus, ſummæ poteſtati ita ſubjicitur, ut quicquid contra voluntatem ſummi imperantis faciant, id defectum ſit ea facultate, ac proinde pro actu privato habendum. *Averr. v. Metaph. tom. 6.* Locum enim hic quoque habet quod dicunt Philoſophi, ordinem non dari niſi cum relatione ad aliquid primum.

2. Ac mihi videntur, qui contra ſentiunt, talem ſtatum rerum inducere, qualem antiqui fabulabantur in cœlo fuiſſe antequam Majeſtas oriretur, quo tempore ajunt minores Deos Iovi non conceſſiſſe. At is quem dixi * ordo, & ὑπαλληλισμὸς, non tantum ſenſu communi cognoſcitur: unde illud,

Omne ſub regno graviore regnum eſt.

Et Papinii illud:

vice cuncta reguntur:

Alternique regunt:

c. qui reſiſtit. xi. qu. 3. Et * Auguſtini dictum celebre: *Ipſos humanarum rerum gradus adverte: ſi aliquid juſſerit curator, faciendum: non tamen ſi contra proconſul jubeat: aut ſi conſul aliquid jubeat, & aliud Imperator; non utique contemnis poteſtatem, ſed eligis majori ſervire: nec hinc debet minor iraſci ſi major prælatus eſt.*

Ad Iohan. Et hoc ejuſdem de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi poteſtatem, ut eſſet etiam ipſe ſub Cæſaris poteſtate.*

1. Ep. 11. 1. 3. Sed & divina probatur auctoritate. Nam Apoſtolorum princeps ſubjectos nos eſſe vult aliter regi aliter magiſtratibus: Regi, ut

ſuper-

Digitized by Google

ſupereminenti, id eſt ſine ulla exceptione, præter ea quæ Deus direćte imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit: Magiſtratibus, tanquam miſſis à rege, id eſt poteſtatem ſuam à rege ducentibus. Et cum Paulus omnem animam ſupremis poteſtatibus eſſe ſubjećtam vult, etiam magiſtratus inferiores incluſit. Neque in populo Hebræo, ubi tot fuere reges divini humanique juris contemptores, unquam inferiores magiſtratus, in quibus plurimi fuere viri pii & fortes, id ſibi juris ſumpſerunt ut regibus vim ullam opponerent, niſi ſiqui à Deo, cujus in reges ſummum jus eſt, mandatum ſpeciale acceperant. quin contra, quod procerum officium ſit oſtendit Samuel, cum proceribus & populo inſpećtante Saulem jam perverſe regnantem ſolita veneratione eſt proſequutus. *1 Samuelis xv, 30.*

4. Atque adeo religionis quoque publicæ ſtatus nunquam non à regis ac Synedrii arbitrio pependit. Quod enim poſt regem magiſtratus ſimul cum populo Deo ſe fideles fore promiſerunt, id intelligi debet quatenus in cujuſque id futurum erat poteſtate. Ne ſimulacra quidem falſorum Deorum, quæ publice exſtabant, dejećta unquam legimus, niſi juſſu aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quod ſi quid aliquando fáctum eſt vi contra reges, narratur in teſtimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in fáćti humani approbationem.

5. Solet à contrariæ ſententiæ aućtoribus proferri dićtum Trajani, cum pugionem præfećto prætorio traderet: *Hoc pro me utere, ſi rećte impero, ſi male, contra me.* Sed ſciendum eſt Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curaſſe ne quid regium oſtentaret, ſed * verum principem gereret, qui proinde ſubeſſet ſenatus populique judicio; quorum ſententias exſequi præfećtus deberet etiam in ipſum principem. Simile eſt quod de M. Antonio legimus, qui publicam pecuniam attingere noluit, niſi conſulto ſenatu.

VII. 1. Gravior illa eſt quæſtio, an lex de non reſiſtendo nos obliget in graviſſimo & certiſſimo diſcrimine. *Dion. l. vi.* Nam leges etiam Dei quædam, quanquam generaliter prolatæ, tacitam habent exceptionem ſummæ neceſſitatis: quod de lege ſabbati Haſamonæorum temporibus à ſapientibus definitum fuit: unde dićtum celebre; *periculum animæ impellit ſabbatum:* & Iudæis apud Syneſium cauſam neglećtæ legis de ſabbato hanc reddit: σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν: *in certiſſimum vitæ periculum addućti ſumus.* Quæ exceptio probata eſt ipſi Chriſto: ut & in lege altera de non edendis panibus propoſitionis. Et Hebræorum magiſtri legibus de cibis vetitis, aliiſque nonnullis ex veteri traditione eandem addunt exceptionem, rećte quidem: non quod Deo jus non ſit ad certam mortem ſubeundam nos obſtringere, ſed quod leges quædam ejus ſint argumenti, ut non credibile ſit datas ex tam rigida voluntate. quod in legibus humanis magis etiam procedit.

2. Non nego à lege etiam humana quoſdam virtutis aćtus poſſe præcipi ſub certo mortis periculo, ut * de ſtatione non deſerenda; ſed nec temere ea voluntas legem condentis fuiſſe intelligitur, neque videntur homines in ſe & alios tantum jus accepiſſe, niſi quatenus ſumma neceſſitas id exigat. Ferri enim leges ab hominibus ſolent &

debent cum ſenſu humanæ imbecillitatis. Hæc autem lex de qua
agimus pendere videtur à voluntate eorum qui ſe primum in ſocie-
tatem civilem conſociant, à quibus jus porro ad imperantes manat.
Hi vero ſi interrogarentur an velint omnibus hoc onus imponere, ut
mori præoptent quam ullo caſu vim ſuperiorum armis arcere, ne-
ſcio an velle ſe ſint reſponſuri, niſi forte cum hoc additamento, ſi re-
ſiſti nequeat, niſi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio
plurimorum innocentium. Quod enim tali circumſtantia caritas
commendaret, id in legem quoque humanam deduci poſſe non du-
bito.

3. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius fe-
rendi, quam ullam unquam ſuperiorum injuriam repellendi, non ex
lege humana ſed divina proficiſci. Sed notandum eſt, primo homines
non Dei præcepto, ſed ſponte adductos experimento infirmitatis fa-
miliarum ſegregum adverſus violentiam in ſocietatem civilem coiiſ-
ſe, unde ortum habet poteſtas civilis, quam ideo humanam ordinatio-
1 Pet. II. 13. nem Petrus vocat: quanquam alibi & divina ordinatio vocatur, quia
hominum ſalubre inſtitutum Deus probavit. Deus autem humanam
legem probans cenſetur probare ut humanam & humano modo.

Lib. III. adv. Monarchom. c. 8. Lib. VI. c. 23. & 24. 4. Barclajus regii imperii aſſertor fortiſſimus huc tamen deſcen-
dit, ut populo & inſigni ejus parti jus concedat ſe tuendi adverſus
immanem ſævitiam; cum tamen ipſe fateatur totum populum regi
ſubditum eſſe. Ego facile intelligo, quo pluris eſt id quod conſerva-
tur eo majorem eſſe æquitatem, quæ adverſus legis verba exceptio-
nem porrigat: attamen indiſcriminatim damnare aut ſingulos aut
partem populi minorem, quæ ultimo neceſſitatis præſidio ſic olim
uſa ſit ut interim & communis boni reſpectum non deſerat, vix au-
1 Samuel. XXII. 2. & XXIII, 13. ſim. Nam David, qui extra pauca facta teſtimonium habet vitæ ſe-
cundum leges exactæ, armatos circum ſe primum quadringentos,
deinde plures aliquanto habuit; quo niſi ad vim arcendam ſi inferre-
tur? Sed ſimul illud notandum eſt, non factum id à Davide, niſi
poſtquam & Ionathanis indicio, & pluribus aliis certiſſimis argu-
mentis compererat Saulem vitæ ſuæ imminere. Deinde vero nec ur-
bes invadit, nec pugnandi captat occaſiones, ſed latebras quærit,
modo in locis deviis, modo apud populos externos, & hac religione
ut popularibus ſuis nunquam noceat.

5. Simile videri poteſt factum Maccabæorum: nam quod quidam
hæc arma eo titulo defendunt quaſi Antiochus non rex ſed invaſor
fuerit, vanum puto: cum nuſquam in omni hiſtoria Maccabæi, &
qui eorum partes ſequebantur, Antiochum alio quam regis nomine
compellent; & merito ſane, cum jampridem Macedonum imperia
agnoviſſent Hebræi, in quorum jus Antiochus ſucceſſerat. Nam quod
lex vetat alienigenam populo præfici, de voluntaria electione intelli-
gendum eſt, non de eo quod temporum neceſſitate adductus popu-
lus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, uſos Maccabæos jure
populi, cui αὐτονομία deberetur, ne id quidem firmum. Nam Iudæi
primum à Nabuchodonoſore devicti jure belli ex eodem jure ſuc-
ceſſoribus Chaldæorum Medis & Perſis paruerant: quorum * totum
impe-

imperium ad Macedonas devenit. Hinc Iudæi Tacito vocantur, *Hiſt. I. l. V.*
Dum Aſſyrios penes Medoſque & Perſas Oriens fuit, viliſſima pars ſervientium.
Nec quicquam ab Alexandro ejuſque ſucceſſoribus ſtipulati ſunt, ſed ſine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, ſicut ante ſub ditione Darii fuerant. Quod ſi & Iudæi interdum ritus ſuos & leges palam exercere permiſſi ſunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. Nihil ergo eſt quod Maccabæos tueatur præter ſummum certiſſimumque periculum: quamdiu ſcilicet intra ſui defendendi terminos ita ſe continuerunt, ut in loca devia exemplo Davidis ſecederent, quærendæ ſecuritati; nec arma expedirent, niſi ultro oppugnati.

6. Illa interim cautio tenenda eſt, etiam in tali periculo perſonæ regis parcendum: quod qui factum à Davide putant non ex officii neceſſitate, ſed ex ſublimiore propoſito, falluntur. Ipſe enim David *I Samuel. XXVI, 9.* aperte dixit, inſontem neminem eſſe poſſe qui manus regi inferret. Nimirum ſciebat ſcriptum in lege: *Diis*, id eſt Iudicibus ſummis, *non maledices*, *& * Principi in populo tuo non maledices.* *Deuteron. XXII, 28.* in qua lege mentio facta ſpecialis eminentium poteſtatum, oſtendit aliquid præcipi ſpeciale. quare Optatus Milevitanus de hoc Davidis facto loquens, * *Obſtabat*, ait, *plena divinorum memoria mandatorum.* *Lib. II.* Et verba Davidi hæc tribuit: *Volebam hoſtem vincere, ſed prius eſt divina præcepta ſervare.*

7. At falſa maledicta ne in privatum quidem licet jacere; in regem ergo veris quoque abſtinendum. *Sect. XI.* quia, ut ait ſcriptor problematum, quæ Ariſtotelis nomen præferunt: ὁ κακηγορῶν τὸν ἄρχοντα, εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζει. *Qui rectori maledicit*, * *in civitatem eſt injurius.* quod ſi voce lædendus non eſt, manu certe multo minus: unde & pœnitentia tactum Davidem legimus, quod veſtem ejus violaſſet: *I Samuel. XXIV, 6.* tantam intelligebat perſonæ iſtius eſſe ſanctitudinem. nec immerito. nam cum ſummum imperium * non poſſit non multorum odiis patere, ſecuritas fungentis peculiariter fuit munienda. quod Romani etiam in Tribunis plebis conſtituerunt, ut ἄσυλοι, id eſt inviolabiles eſſent. Inter Eſſenorum dicta erat, reges ſanctos eſſe habendos: & inſigne illud apud Homerum:

Περὶ γὰρ δίε ποιμένι λαῶν,
μή τι πάθοι.

* *Nam pro populi paſtore timebat*
Nequid ei accideret.

Nec immerito, ut apud Curtium eſt, *regium nomen gentes quæ ſub regibus ſunt pro Deo colunt.* * Artabanus Perſa: ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος οὗτός ἐστι, τὸ τιμᾶν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν, εἰκόνα Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα σώζοντος. *Nobis inter leges multas eaſque bonas hæc optima eſt, regem colendum & adorandum, ut Dei cuncta ſoſpitantis effigiem.* Plutarchus Agide: οὐ θεμιτὸν οὐδὲ νενομισμένον βασιλέως σώματι τὰς χεῖρας προσφέρειν, *nec fas nec licitum regis corpori manus inferre.*

8. Illa quæſtio gravior, an quantum Davidi, an quantum Maccabæis licuit liceat & Chriſtianis, quorum magiſter crucem ſubire toties jubens, exactiorem patientiam videtur requirere. Certe ubi ſuperiores ob religionem mortem intentant Chriſtianis, Chriſtus fugam concedit, *I Petr. IV, 12, 13, 14, 15, 16.* his ſcilicet quos officii neceſſitudo nulli loco alligat:

Digitized by Google

ultra fugam nihil. Petrus vero Chriſtum ait cum pateretur nobis reliquiſſe exemplum quod ſequamur, qui cum peccato vacaret, & doli omnis immunis eſſet, convitia convitiis non repoſuit, neque inter patiendum minatus eſt, ſed rem permiſit juſte judicanti. Idem gratias agendas Deo ait, & gaudendum Chriſtianis ſi tanquam Chriſtiani pœnis ſubdantur. Et hac maxime patientia invaluiſſe Chriſtianam religionem legimus.

9. Quare Chriſtianis veteribus, qui recentes ab Apoſtolorum & Apoſtolicorum virorum diſciplina eorum præſcripta & intelligebant melius & perfectius implebant, ſummam injuriam fieri puto ab iis qui quo minus ipſi ſe defenderent in certiſſimo mortis periculo, vires putant illis, non animum defuiſſe. Imprudens certe & impudens fuiſſet Tertullianus, ſi apud Imperatores, qui ejus rei ignari eſſe non poterant, ita confidenter auſus eſſet mentiri: *Si enim hoſtes & apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deeſſet nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni, ipſique Parthi, vel quantacumque unius tamen loci & ſuorum finium gentes, quam totius orbis? Externi ſumus, & veſtra omnia implevimus, urbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra ipſa, tribus, decurias, palatium, ſenatum, forum: ſola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuiſſemus, etiam copiis impares, qui tam libenter trucidamur, ſi non apud iſtam diſciplinam magis occidi liceret quam occidere?* Sequitur hic quoque magiſtrum ſuum Cyprianus, & aperte prædicat; *Inde eſt, quod nemo noſtrum, quando apprehenditur, reluctatur: nec ſe adverſus injuſtam violentiam veſtram, quamvis nimius & copioſus noſter ſit populus, ulciſcitur. Patientes facit de ſecutura ultione ſecuritas. * Innocentes nocentibus cedunt.* Et Lactantius: *Confidimus enim majeſtati ejus, qui tam contemtum ſui poſſit ulciſci quam ſervorum ſuorum labores & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur: ſed Deo remittimus ultionem.* Nec aliud ſpectavit Auguſtinus, cum dicit: *Nihil juſtus præcipue cogitet in his rebus, niſi ut bellum ſuſcipiat cui bellare fas eſt; non enim fas eſt omnibus.* Ejuſdem eſt illud: *Quoties imperatores in errore ſunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas juſti examinantur & coronantur.* Idem alibi: *Ita à plebibus principes & à ſervis domini ferendi ſunt, ut ſub exercitatione tolerantiæ ſuſtineantur temporalia, & ſperentur æterna.* Quod veterum Chriſtianorum exemplo alibi ſic explicat: *Neque tunc civitas Chriſti, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum adverſus impios perſecutores, pro temporali ſalute pugnavit, ſed potius ut obtineret æternam non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur. Non erat eis pro ſalute pugnare niſi ſalutem pro ſalute contemnere.*

Ad Demetrianum.

Lib. v.

Lib. 6, qu. 10. in Ioſ.
Ep. clxvi.

De Civit. Dei l. XXII.

10. Nec minus egregia ſunt quæ in eandem ſententiam habet Cyrillus in locum Iohannis de gladio Petri. Thebæa legio, ut acta nos docent, militibus conſtabat ſexies mille ſexcentis ſexaginta ſex Chriſtianis omnibus: Qui, cum Maximianus Cæſar apud Octodurum exercitum compelleret ſacra diis falſis facere, primum Agaunum iter arripuerunt: & cum eo miſiſſet Imperator qui eos ad ſacrificandum venire juberet, ipſique ſe id facturos negaſſent, Maxi-

mianus

Digitized by Google

mianus decimum quemque juſſit interfici per apparitores: qui nemine repugnante facile imperium ſunt exſecuti.

11. * Mauritius ejus legionis primicerius, à quo Agaunum vicus Mauritii dictus eſt poſtea, narrante Eucherio Epiſcopo Lugdunenſi, eo tempore commilitones ſic allocutus legitur: *Quam timui, ne quiſquam, quod armatis facile eſt, ſpecie defenſionis, beatiſſimis funeribus manus obviam afferre tentaret! jam mihi ad hujus rei interdictum Chriſti noſtri parabatur exemplum, qui exemtum vagina Apoſtoli gladium propriæ vocis juſſione recondidit: docens, majorem armis omnibus Chriſtianæ confidentiæ eſſe virtutem, ne quiſquam mortali operi mortalibus dextris obſiſteret, quin imo cœpti operis fidem perenni religione compleret.* Cum hoc ſupplicio peracto Imperator ſuperſtitibus eadem quæ ante præciperet; ſic omnes reſpondent: *Milites quidem, Cæſar, tui ſumus, & ad defenſionem reipublicæ Romanæ arma ſuſcepimus: nec unquam aut deſertores bellorum aut proditores militiæ fuimus, aut ignavæ formidinis meruimus ſubire flagitium. Tuis etiam obtemperaremus præceptis, niſi inſtituti legibus Chriſtianis dæmonum cultus & aras ſemper pollutas ſanguine vitaremus. Comperimus præcepiſſe te, ut aut ſacrilegiis pollueres Chriſtianos, aut de denis interfectis nos velles terrere: Non inquiras longius latitantes: Nos omnes Chriſtianos eſſe cognoſce: habebis poteſtati tuæ ſubdita omnium corpora: auctorem vero ſuum reſpicientes Chriſtum animas non tenebis.*

12. Tum Exuperius legionis ſignifer ſic eam allocutus ibidem narratur: *Tenere me, commilitones optimi, ſæcularium quidem bellorum ſigna perſpicitis: ſed non ad hæc arma provoco, non ad hæc bella animos veſtros virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum eſt præliorum. Non per hos gladios poteſtis ad regna cæleſtia properare.* Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: *Non nos adverſum te, Imperator, armavit ipſa, quæ fortiſſima eſt in periculis, deſperatio, * Tenemus ecce arma & non reſiſtemus, quia mori magis quam vincere volumus, & innocentes interire quam noxii vivere præoptamus.* Et poſtea; *Tela projicimus: exarmatas quidem dexteras ſatelles tuus, ſed armatum fide catholica pectus inveniet.*

13. Sequitur poſt hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc ſunt Eucherii verba: *Ne juſti punirentur multitudo non obtinuit, cum inultum* (male editur *multorum*) *eſſe ſoleat quod multitudo delinquit.* In veteri Martyrologio res eadem ſic narratur: *Cadebantur itaque paſſim gladiis non reclamantes, ſed & depoſitis armis cervices perſecutoribus vel intectum corpus offerentes, non vel ipſa ſuorum multitudine, non armorum motione elati ſunt, ut ferro conarentur aſſerere juſtitiæ cauſam, ſed hoc ſolum reminiſcentes, ſe illum confiteri qui nec reclamando ad occiſionem ductus eſt, & tanquam agnus non aperuit os ſuum, ipſi quoque tanquam grex Dominicarum ovium laniari ſe tanquam ab irruentibus lupis paſſi ſunt.*

14. * Valens impie & crudeliter ſæviit in eos qui ſecundum ſacras literas & Patrum traditionem τὸ ὁμοούσιον profitebantur, quorum quamvis maxima multitudo, nunquam ſe armis tutata eſt.

15. Certe ubi patientia nobis præſcribitur, ſæpe adduci videmus, & à Thebæis militibus adductum jam audivimus Chriſti exemplum, ut nobis imitandum, cujus patientia ad mortem ſe extendit. Ac qui ita animam perdit, is vere eam acquiſiviſſe à Chriſto pronuntiatur.

1 Petr. II. 21. *Matth.* X. 39. *Luc.* XII. 33.

Dixi-

Digitized by Google

Diximus ſummum imperium tenentibus reſiſti jure non poſſe. Nunc quædam ſunt quæ lectorem monere debemus, ne putet in hanc legem delinquere eos qui revera non delinquunt.

VIII. Primum ergo, qui principes ſub populo ſunt, ſive ab initio talem acceperunt poteſtatem, ſive poſtea ita convenit, * ut Lacedæmone, ſi peccent in leges ac Rempublicam, non tantum vi repelli poſſunt, ſed, ſi opus ſit, puniri morte: quod Pauſaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. Atque hujus generis cum fuerint vetuſtiſſima per Italiam regna, mirum non eſt, ſi poſt narrata crudeliſſima Mezentii facinora ſubjungat Virgilius:

*Ergo omnis * furiis ſurrexit Etruria juſtis:*
Regem ad ſupplicium præſenti morte repoſcunt.

IX. Secundo, ſi rex, aut alius quis, imperium abdicavit, aut manifeſte habet pro derelicto, in eum poſt id tempus omnia licent quæ in privatum. Sed minime pro derelicto habere rem cenſendus eſt qui eam tractat negligentius.

Lib. IV. *c.* 16. X. Tertio, exiſtimat Barclajus, ſi rex regnum alienet, aut alii ſubjiciat, amitti ab eo regnum. Ego hic ſubſiſto. Nam talis actus, ſi regnum electione aut ſucceſſoria lege deferatur, nullus eſt: quæ autem nulla ſunt nullum habent juris effectum. Vnde & de uſufructuario, cui regem talem ſimilem diximus, verior mihi videtur Iuriſconſultorum ſententia, ſi extraneo jus ſuum cedat, nihil eum agere. Et quod dicitur ad dominum proprietatis reverti uſumfructum, intelligendum legitimo tempore. Si tamen rex reipſa etiam tradere regnum aut ſubjicere moliatur, quin ei reſiſti in hoc poſſit non dubito. Aliud eſt enim, ut diximus, imperium: aliud habendi modus, qui ne mutetur obſtare poteſt populus: id enim ſub imperio comprehenſum non eſt. quo non male aptes illud Senecæ in re non diſſimili: *Et ſi parendum in omnibus patri, in eo non parendum quo efficitur ne pater ſit.*

Inſtit. de uſuf. § fruitur. L. uſusfructum, D. de jure dotium.

Lib. II. *controv.* 9.

XI. Quarto, ait idem Barclajus amitti regnum * ſi rex vere hoſtili animo in totius populi exitium feratur, quod concedo; conſiſtere enim ſimul non poſſunt voluntas imperandi & voluntas perdendi. quare qui ſe hoſtem populi totius profitetur, is eo ipſo abdicat regnum, ſed vix videtur id accidere poſſe in rege mentis compote, qui uni populo imperet. Quod ſi pluribus populis imperet, accidere poteſt, ut unius populi in gratiam alterum velit perditum, ut colonias ibi faciat.

XII. Quinto, ſi regnum committatur, ſive ex felonia in eum cujus feudum eſt, ſive ex clauſula poſita in ipſa delatione imperii, ut, * ſi hoc aut hoc rex faciat, ſubditi omni obedientiæ vinculo ſolvantur, tunc quoque rex in privatam perſonam recidit.

XIII. Sexto, ſi rex partem habeat ſummi imperii, * partem alteram populus aut ſenatus, regi in partem non ſuam involanti vis juſta opponi poterit, quia eatenus imperium non habet. Quod locum habere cenſeo, etiamſi dictum ſit, belli poteſtatem penes regem fore. id enim de bello externo intelligendum eſt: cum alioqui quiſquis imperii ſummi partem habeat, non poſſit non jus habere eam partem tuendi. quod ubi ſit, poteſt rex etiam ſuam imperii partem belli jure amittere.

XIV. Septi-

Digitized by Google

XIV. Septimo, ſi in delatione imperii dictum ſit, * ut certo eventu reſiſti regi poſſit, etiamſi eo pacto pars imperii retenta cenſeri non poſſit, certe retenta eſt aliqua libertas naturalis, & exempta regio imperio. Poteſt autem qui jus ſuum alienat & jus pactis imminuere.

XV. 1. Vidimus de eo qui jus imperandi habet aut habuit. Reſtat ut de invaſore imperii videamus, non poſtquam longa poſſeſſione aut pacto jus nactus eſt, ſed quamdiu durat injuſte poſſidendi cauſa. Et quidem dum poſſidet, actus imperii quos exercet vim habere poſſunt obligandi, non ex ipſius jure quod nullum eſt, ſed ex eo quod omnino probabile ſit eum qui jus imperandi habet, ſive is eſt populus ipſe, ſive rex, ſive ſenatus, id malle, interim rata eſſe quæ imperat, quam legibus judiciiſque ſublatis ſummam induci confuſionem. Improbat Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proſcriptorum liberos, ne honores petere poſſent. Servandas tamen cenſuit, affirmans (ut nos docet Quintilianus †) ita his legibus contineri ſtatum civitatis, ut his ſolutis ipſa ſtare non poſſet. Florus de ejuſdem Sullæ actis: *Lepidus acta tanti viri reſcindere parabat, nec immerito, ſi tamen poſſet ſine magna clade reipublicæ.* Et mox: *Expediebat ægra quaſi ſauciaque reipublica requieſcere quomodocumque, ne vulnera curatione ipſa reſcinderentur.*

Vict. de poteſt. civ. n. 23. Suares de legib. lib. III, c. 10. n. 9. Leſſius de juſt. & jure, l. II, c. 29. dub. 5, n. 73.

† *Lib. II. cap. 1.*

2. In his tamen quæ ita neceſſaria non ſunt, & pertinent ad raptorem in iniqua poſſeſſione firmandum, ſi ſine gravi periculo poteſt non pareri, parendum non eſt. Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur.

XVI. 1. Ac primum, ſi bello injuſto, & cui juris gentium requiſita non adſint, imperium arripuerit, neque pactio ulla ſequuta ſit, aut fides illi data, ſed ſola vi retineatur poſſeſſio: videtur manere belli jus, ac proinde in eum licere quod in hoſtem licet, qui à quolibet etiam privato jure poteſt interfici. *In reos majeſtatis*, inquit Tertullianus, *& publicos hoſtes omnis homo miles eſt.* Sic & adverſus militiæ deſertores, cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum eſt.

Apolog.

C. quando liceat unicuique, l. 2.

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita ſentit libro de fato ad Piſonem, ſtatuendum cenſeo, ſi ante invaſionem lex publica exſtiterit quæ unicuique poteſtatem facit occidendi eum qui hoc aut illud quod in aſpectum cadit auſus fuerit; puta qui privatus ſatellitium ſibi circumdederit, arcem invaſerit; qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit; qui magiſtratus ſine juſtis ſuffragiis creaverit. Tales leges multæ exſtabant in Græciæ civitatibus, ubi proinde juſta cenſenda fuit talium tyrannorum interfectio. Talis erat Athenis lex Solonis renovata poſt reditum ex Piræeo, in eos qui ſtatum popularem ſuſtuliſſent, aut eo ſublato honores geſſiſſent. Vt & Romæ * lex Valeria, ſi quis injuſſu populi magiſtratum gereret: & lex Conſularis poſt decemvirale imperium, ne quis magiſtratum ſine provocatione crearet. qui creaſſent, eum jus faſque eſſet occidi.

XVIII. Nec minus licebit invaſorem imperii interficere, ſi diſerta auctoritas accedat ejus qui jus verum imperandi habet, ſive is rex eſt, ſive ſenatus, ſive populus. His annumerandi & regum pue-

II Paral. XXIII.

rorum

rorum tutores, qualis Ioaſo erat Iojada, cum Athaliam regno depelleret.

XIX. 1. Extra hæc ut privato vi dejicere aut interficere liceat ſummi imperii invaſorem, probare non poſſum: Quia fieri poteſt, ut is qui jus habet imperii malit invaſorem in poſſeſſione relinqui, quam periculoſis & cruentis motibus occaſionem dari, qui plerumque ſequi ſolent iis violatis aut interfectis qui validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. Certe an rem in id periculum adduci velit rex aut populus incertum eſt, quorum ſine cognita voluntate vis juſta eſſe non poteſt. Favonius dicebat, *χεῖρον εἶναι μοναρχίας ἀνόμου πόλεμον ἐμφύλιον*, *pejus eſſe bellum civile dominatu illegitimo.* Et Cicero, *Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur.* Ajebat T. Quintius ſatius fuiſſe Lacedæmone * tyrannum Nabidem relinqui, cum aliter opprimi non poſſet quam ruina graviſſima civitatis in ipſa vindicta libertatis perituræ. Nec alio ſpectat illud apud Ariſtophanem, leonem in civitate non alendum; ſi alitus ſit, ferendum eſſe.

Liv. lib. XXXIV.

2. Profecto graviſſima cum ſit deliberatio, libertas an pax placeat, ut Tacitus loquitur, & difficillimum hoc *σκέμμα πολιτικὸν* Ciceroni, *εἰ τυραννουμένης τῆς πατρίδος παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πειρατέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν*: *An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda ſit opera ejus demendi, etiamſi civitas eam ob rem in ſummum diſcrimen adducenda ſit*: non debent ſinguli quod populi commune eſt judicium ad ſe rapere. Illud vero plane iniquum:

Lib. IX ad Att. epiſt. 4.

* *Detrahimus dominos urbi ſervire paratæ.*

Sicut Sylla, interrogatus quid ita armatus patriam peteret, reſpondit, *ἐλευθερώσων ἀπὸ τῶν τυραννούντων*, *ut eam à tyrannis liberem.*

App. civ. I.

3. Melius Plato epiſtola ad Perdiccam ſuadet, cujus verba Latine ſic poſuit Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus poſſis: vim neque parenti neque patriæ afferri oportere.* Qui ſenſus & apud Salluſtium exſtat: *Nam vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & poſſis & delicta corrigas, tamen importunum eſt, cum præſertim omnes rerum mutationes cædem, fugam, aliaque hoſtilia portendant.* Vnde non longe abit illud Stallii apud Plutarchum in vita Bruti: *τῷ σοφῷ καὶ νοῦν ἔχοντι διὰ φαύλους καὶ ἀνοήτους κινδυνεύειν καὶ ταράττεσθαι μὴ καθήκειν*: æquum non eſſe ut vir prudens ac ſapiens improborum & deſipientium cauſa in pericula & turbas ſe conjiciat. Huc & Ambroſii illud non male referas: *Adjuvat hoc quoque ad profectum bonæ exiſtimationis, ſi de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum ſine confuſione fieri poteſt; ne videamur jactantiæ magis facere cauſa quam miſericordiæ, & graviora inferre vulnera dum minoribus mederi deſideramus.* Thomas ſeditioſam eſſe dicit interdum quamvis tyrannici regiminis deſtructionem.

Epiſt. fam. lib. I.
Bello Iug.
De Off. II. c. 2.
2. 2. q. 42. art. 2.

4. Non debet movere nos in contrariam ſententiam factum Aodis in Eglonem regem Moabitarum. nam aperte teſtatur ſacra auctoritas, hunc à Deo ipſo vindicem ſuſcitatum, mandato ſcilicet ſpeciali. Neque vero conſtat hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuiſſe. Nam & in alios reges Deus per quos volebat miniſtros ſua judicia exſequebatur, ut per Iehun in Ioramum.

Iud. III. 15.
Nehe. IX, 27.
II Reg. IX.

XX. Maxime autem in re controverſa judicium ſibi privatus ſumere

Digitized by Google

mere non debet, ſed poſſeſſionem ſequi. Sic tributum ſolvi Cæſari Chriſtus jubebat, * quia ejus imaginem nummus præferebat, id eſt, quia in poſſeſſione erat imperii. *Matthæi* XXII. 20.

Annotata ad Caput IV.

1. C*Onfuſa turba, nemo ubi audit neminem*] De Bebriciis ſimilia prodidit Valerius: §. II.

non federa legum
Vlla colunt, placidas aut jura tenentia mentes.

2. *Impune quidvis facere, id eſt regem eſſe*] Pertinent huc M. Antonii verba quæ ex Ioſepho modo adduximus.

Non reſiſtendi obligationem] Philo in Flaccum: πότε γὰρ εἰς ἀπόστασιν ὑπωπτεύθημεν; πότε δ᾽ οὐκ εἰρηνικοὶ πᾶσιν ἐνομίσθημεν, τὰ δ᾽ ἐπιτηδεύματα, οἷς καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν χρώμεθα, οὐκ ἀνεπίληπτα, καὶ συντείνοντα πρὸς εὔνοιαν πόλεως καὶ εὐστάθειαν; *Quando enim defectionis ſuſpecti fuimus? quando non pacis amantes ab omnibus judicati ſumus? inſtituta vero, quibus utimur quotidie, nonne extra reprehenſionem ſunt, nonne ad concordiam bonumque ſtatum civitatis conducunt?* §. III.

2. *Tranquillitas publica*] Bene Chryſoſtomus: σύνεργός ἐστί σοι, συμπράττει σοι. princeps nimirum Euangelium prædicanti. Dedolat ille quod tu deſcobinas. §. IV.

Sint quibus imperes] Dictum hoc Sullæ ajunt Plutarchus, Florus, & alii, unde ſumſit Auguſtinus lib. III, cap. 28 de Civitate Dei.

Sed & vorantes alios alii] Eſt hoc de ſtatuis ſexto: ſed & hoc: ἐὰν γὰρ τὰ δικαστήρια ἀνέλῃς, πᾶσαν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀνεῖλες τὴν εὐταξίαν. *Tolle tribunalia, & omnem de vita tranquillitatem abſtuleris.* Deinde: μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, εἴ τις κακῶς τῷ πράγματι κέχρηκεν. ἀλλ᾽ αὐτῆς βλέπε τῆς διατάξεως τὴν εὐκοσμίαν, καὶ τὴν πολλὴν ὄψει τοῦ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς νομοθετήσαντος σοφίαν. *Nec mihi illos refer qui male uſi ſunt honoribus, ſed ipſius inſtituti vide pulchritudinem, & ſapientiam ejus admiraberis qui primus ejus auctor fuit.* Idem ad Romanos κἂν ἀνέλῃς αὐτὰς (τὰς ἀρχὰς) πάντα οἴχεται· καὶ οὐ χώρα, οὐκ οἰκία, οὐκ ἀγορά, οὐκ ἄλλο οὐδὲν στήσεται, ἀλλὰ πάντα ἀνατραπήσεται τῶν δυνατῶν τοὺς ἀσθενεστέρους καταπινόντων. *Magiſtratus ſi abſtuleris, perierint omnia; non urbes ſtabunt, non agri, non forum, nec quicquam aliud. evertentur omnia & fortioris eſca fiet quilibet infirmior.* idem ſenſus apud eundem ad Epheſ. V.

4. *Apud Thucydidem ſententia*] lib. II. quicum bene convenit illud Ambroſii libro III de officiis: *Eadem ſingulorum eſt utilitas quæ univerſorum.* Et illud in jure: *Semper non quod privatim intereſt uni ex ſociis ſervari debet, ſed quod communi ſocietati expedit.* L. Actionis §. Labeo. D. Pro Socio. Adde L. unicam. §. penult. C. de Caducis tollendis.

6. *Hoc cedit vobis gratiæ apud Deum*] Tertullianus de Pœnitentia: *Timor hominis Dei honor eſt.*

Ames parentem ſi æquus eſt, ſi non, feras] Terentius Hecyra:

Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet.

Cicero pro Cluentio: *Non modo reticere homines parentum injurias, ſed etiam æquo animo ferre oportet.* Habet ad hoc præceptum pulchra Chryſoſtomus tum II ad Timotheum, tum libro V adverſus Iudæos. Pertinent huc & quæ Epictetus & poſt eum Simplicius habent de duabus anſis.

1. Con-

§. V. 1. *Conſuetudo veterum Chriſtianorum*] Ad quam pertinet canon XVIII Concilii Chalcedonenſis, repetitus canone IV Concilii in Trullo: Concilium Toletanum quartum: capitulum II Caroli Calvi in villa Colonia. Synodus Sueſſionenſis canone V.

Sigeriis] Xiphilinus Domitiano. ἐπέθετο δὲ αὐτῷ καὶ συνεσκευάσατο τὴν πρᾶξιν Παρθένιος ὁ πρόκριτος αὐτοῦ καὶ Σιγήριος (male Σίγηρος) ἐν τῇ προκριτίᾳ καὶ αὐτὸς ὤν. *Inſidias autem ei communicato inter ſe conſilio ſtruxere Parthenius præpoſitus cubiculariorum & Sigerius & ipſe è cubiculariis.* Martialis libro IV:

Sigerioſque meros, Partheniosque ſonas.

Corruptum id nomen non hic modo in Tertulliano fuerat, ſed adhuc eſt in Suetonio, ubi Saturius, & in Victore vulgari, ubi Caſperius legitur.

2. *Coactus repugnare non novi*] Inſeruit Gratianus cauſa XXIII, quæſtione VIII. Idem Ambroſius epiſtola XXXIII: *Vultis in vincula rapere? voluntas eſt mihi. non ego me vallabo circumfuſione populorum.* Imitatus eſt magnus Gregorius libro VI, epiſtola: *Si in morte Longobardorum me miſcere voluiſſem, hodie Longobardorum gens, nec Regem, nec Duces, nec Comites haberet, atque in ſumma confuſione eſſet diviſa.*

§. VI. 1. *Non etiam in magiſtratibus inferioribus*] Petrus Martyr ad Iudicum III. Paræus ad XIII caput ad Romanos, Iunius Brutus. Danæus libro VI Politicorum, & alii.

Species intermedia] genus ſpeciale Senecæ epiſtola LVIII.

2. *Ordo & ὑπαλληλισμὸς*] Sic in familia paterfamilias primus, inde materfamilias, inde filii, mox ordinarii ſervi, poſtremo ſervi vicarii. vide Chryſoſtomum 1 ad Corinth. XIII, 3.

Auguſtini] habet prope eadem Auguſtinus ſermone VI in verba Domini.

5. *Verum principem gerere*] Quod poſtea imitati Pertinax & Macrinus, quorum orationes egregias apud Herodianum vide.

§. VII. 1. *Σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέοντα*] Maccabæorum lib. 1. c. 9. 10 43, & 44: καὶ ἤκουσε Βακχίδης καὶ ἦλθε τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἕως τῶν κρηπίδων τοῦ Ἰορδάνου ἐν δυνάμει πολλῇ. καὶ εἶπεν Ἰωνάθαν τοῖς παρ' αὐτοῦ. ἀναστῶμεν νῦν καὶ πολεμήσωμεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. οὐ γάρ ἐστι σήμερον ὡς ἐχθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. *Id cum audiſſet Bacchides, venit multo cum exercitu ad Iordanis ripas ipſo die ſabbati. Ionathan autem ſuis dixit: ſurgamus nunc, & pro vita pugnemus, neque enim noſtra res ſe habent ut heri & nudius tertius.*

2. *De ſtatione non deſerenda*] Vide Ioſephum ubi de cuſtodibus Saulis agit. Polybius: παρὰ Ῥωμαίοις θάνατος ἦν πρόστιμον τὸ ἐφεδρείας λιπόντα τὴν τάξιν.

5. *Totum imperium ad Macedonas devenit*] Iuſtinus libro XXXVI: *Primus Xerxes rex Perſarum Iudæos domuit. poſtea cum ipſis Perſis in ditionem Alexandri Magni venere, diuque in poteſtate Macedonici imperii fuere. A Demetrio cum deſciviſſent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.*

6. *Principi in populo tuo non maledices*] Ioabus Semeiæ apud Ioſephum: οὐ τεθνήξῃ βλασφημήσας τὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ καθεσταθέντα βασιλεύειν; *An non morereris, qui ei maledicere auſus es quem Deus in regni ſede conſtituit?*

Obſta-

Digitized by Google

Obſtabat plena divinorum memoria mandatorum] Ioſephus de Davide: μεταγνοὺς δ' εὐθὺς οὐ δίκαιον εἶπε φονεύειν τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην. *Sed ſtatim pœnitudine ductus, injuſtum facinus eſſe dixit, dominum ſuum occidere.* Et poſt: Τὸν ὑπὸ θεοῦ κεχειροτονημένον βασιλέα δεινὸν ἀποκτεῖναι κἂν ᾖ πονηρός. ἥξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τοῦ δεδωκότος τὴν δίκην. *Horrendum, regem quamvis malum interficere. pœnam enim id facienti imminere ab eo qui regem dedit.*

7. *In civitatem eſt injurius*] Iulianus Miſopogoris: καὶ γὰρ οἱ νόμοι φοβεροὶ διὰ τοὺς ἄρχοντας, ὥστε ὅστις ἄρχοντα ὑβρίζει, ἐκ περιουσίας τοὺς νόμους κατεπάτησεν. *Sunt enim leges ſeveræ pro principibus, ita ut qui in principem injurioſus fuerit, is ex animi libidine conculcaverit leges.*

Non poſſit non multorum odiis patere] Quintilianus Declamatione CCCXLVIII: *Hanc eſſe conditionem omnium qui adminiſtrationem reipublicæ aggrediuntur, ut ea quæ maxime pertinent ad ſalutem communem cum quadam ſui invidia efficere cogantur.* vide ea de re Liviæ verba ad Auguſtum apud Xiphilinum ex Dione.

Nam pro populi paſtore timebat] Bene Chryſoſtomus I ad Tim. I: *Si quis ovem jugulet, ab eo gregem imminui: at ſi quis paſtorem de medio ſuſtulerit, ab eo totum gregem diſſipari.* Seneca libro priore de Clementia cap. III: *Somnum ejus nocturnis excubiis muniunt: latera objecti circumfuſique defendunt: incurrentibus periculis ſe opponunt. Non hic eſt ſine ratione populis urbibuſque conſenſus ſic protegendi amandique reges, & ſe ſuaque jactandi quocunque deſideraverit imperantis ſalus. Nec hæc vilitas ſui eſt aut dementia, pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam ſenis & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deſervit* (quod ipſum late ibi exſequitur) *ſic hæc immenſa multitudo unius animæ circumdata illius ſpiritu regitur, illius ratione flectitur, preſſura ſe ac fractura viribus ſuis niſi conſilio ſuſtineretur. Suam itaque incolumitatem amant*, &c. Adde quæ infra, lib. II, cap. I, §. IX.

Artabanus Perſa] Apud Plutarchum Themiſtocle.

9. *Innocentes nocentibus cedunt*] Hæc ſunt in ſcripto ad Demetrianum. Ejuſdem hæc libri primi epiſtola I: *Intellexit* (adverſarius) *Chriſti milites vigilare, jam ſobrios & armatos ad prælium ſtare, vinci non poſſe, mori poſſe; & hoc ipſo invictos eſſe, quia nec mori timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat, ſed prompte & animas & ſanguinem tradere.*

11. *Mauritius*] De hujus martyris honoribus apud Helvetios vide Guillemannum in veteri ſcripto de translatione ſancti Iuſtini in novam Corbeiam: *Unde juxta fidem Chronicorum ſub atrociſſima & incomparabili illa decima poſt Neronem perſecutione paſſum eum colligimus: quæ & prioribus perſecutionibus immanior, dum venerabilem multitudinem martyrum cælis mitteret, inter quos etiam præcipuum ſancti Mauritii collegium, & innocentiæ ſpeculum.* De Thebæis martyribus Brunsvicum tranſlatis vide Crantzium Saxonicorum VII, 16.

12. *Tenemus ecce arma & non reſiſtimus*] Similia ſunt illa Iudæorum Alexandrinorum ad Flaccum: ἄοπλοί ἐσμεν ὡς ὁρᾷς, παραγγελλόμενοι δ' ὑπ' ἐνίων τινὲς ὡς πολέμιοι. ἃ δ' ἡ φύσις ἑκάστῳ προσένειμεν ἀμυντήρια μέρη χεῖρας ἀπεστράφαμεν, ἔνθα μηδὲν ἐργάσασθαι δύνανται, παρέχοντες αὐτῶν τὰ σώματα πρὸς εὐσκόπους τοῖς θέλουσιν ἀποκτεῖναι βολαῖς. & quæ ſequuntur. *Inermes ſumus, ut vides,*

vides. & tamen ſunt qui nos tanquam hoſtes publicos hic criminantur. Etiam eas quas ad noſtri tutelam partes dedit natura retro vertimus, ubi nihil habent quod agant. corpora præbemus nuda ac patientia ad impetum eorum qui nos volent occidere.

14. *Valens*] Vide excerpta ex Iohanne Antiocheno, ex Manuſcripto libro viri æterna memoria digniſſimi Nicolai Peireſii.

§. VIII. *Vt Lacedæmone*] Plutarchus Lyſandro: οἱ Σπαρτιᾶται τῷ βασιλεῖ δίκην προσέγραψαν θανατικήν, ἣν οὐχ ὑποστὰς ἐκεῖνος εἰς Τεγέαν ἔφυγε. *Spartiatæ regem ad capitis judicium vocarant, quod ille declinans fugit Tegeam.* Idem Sulla: ἀμέλει γοῦν Σπαρτιᾶται βασιλεύοντας ἐνίους ἀφείλοντο τὴν ἀρχήν, ὡς οὐ βασιλικούς, ἀλλὰ φαύλους καὶ τὸ μηδὲν ὄντας. *quibuſdam regibus Spartiatæ regnum ademerunt ut ineptis regno, quippe abjectis nihilique hominibus.* de Agide injuſte, ſed damnato tamen, vide eundem Plutarchum. Moſynæci regem inedia puniebant. Mela libro II.

Furiis ſurrexit Etruria juſtis] Et aruſpex Etruſcus in Mezentium inſurgentibus:

Quos juſtus in hoſtem
Fert dolor.

§. XI. *Si rex vere hoſtili animo in totius populi exitium feratur*] Pari de cauſa tribunus plebis qui ſit ipſo jure deſinere eſſe talem ingenioſe defendit Gracchus, cujus verba digna lectu apud Plutarchum. Iohannes Major in librum IV Sententiarum dicit, non poſſe populum à ſe abdicare poteſtatem deſtituendi Principis in caſu quo ad deſtructionem vergeret. quod commode explica ex his quæ hoc loco dicuntur.

§. XII. *Si hoc aut hoc rex faciat*] vide de regno Arragoniæ Marianam libro VIII.

§. XIII. *Partem alteram populus aut Senatus*] Exemplum habes in Genuate republica apud Bezarum libro XVIII. in Bohemia tempore Wenceſlai hiſtoriæ libro X. Adde Azorium inſtitutionum Moralium lib. X. cap. 8. & Lambertum Scafnaburgenſem de Henrico IV.

§. XIV. *Vt certo eventu reſiſti regi poſſit*] Exempla vide apud Thuanum hiſtoriarum CXXXI, in narratione anni CIↃ IↃC IV; & libro CXXXIII, in anno CIↃ IↃC V. utrumque de Hungaria: apud Mejerum narratione anni CIↃ CCC XXXIX, in Brabantia & Flandria. narratione anni CIↃ CCCC LXVIII, in fœdere inter regem Galliæ & Carolum Burgundum. Adde de Polonia quæ habet Chytræus Saxonicorum XXIV. & de Hungaria Bonfinius Decadis IV, libro IX.

§. XVII. *Lex Valeria*] Plutarchus Publicola: ἄνευ κρίσεως κτείνειν τὸν βουλόμενον τυραννεῖν. *ut injudicatum occidere eum liceret qui dominatum concupiſceret.* mox addit: εἴ τις ἐπιχειρήσῃ τυραννεῖν Σόλων μὲν ἁλόντι τὴν δίκην ἐπιτίθησιν, ὁ δὲ Ποβλικόλας καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀνελεῖν δίδωσι. *Solon ei qui dominatum invadit deprehenſo diem dici vult. at Publicola etiam ante judicium talem permittit interfici.*

§. XIX. I. *Tyrannum Nabidem relinqui*] Quod Plutarchus in T. Quintii vita ſic explicat: ὡς ἑώρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολούμενον τὸν τύραννον. *Cum videret ſine gravi aliorum Laconum malo non poſſe tyrannum deſtrui.* Non alienum eſt ab hac re quod Plutarchus refert Lycurgo, Laconem quendam cum legiſſet

Σὺν

Σβεννύντας πότε τούσδε τυραννίδα, χάλκεος ἄρης
Εἷλε, Σελινοῦντος δ' ἀμφὶ πύλας ἔπεσον.

Hos dum Marte parant dominatum exſtinguere, ſævus
Ante Selinuntis mœnia Mars rapuit.

Reſpondiſſe, *δικαίως τεθνήκασιν οἱ ἄνδρες. ἔδει γὰρ ἀφεῖναι ὅλην αὐτὴν καταξηρανθῆναι. Merito viri illi periere. exſpectare enim debuerant ut ipſe per ſe dominatus conflagraret.*

2. *Detrahimus dominos urbi ſervire paratæ*] Plutarchus Catone Maiore de Antiocho Magno: *ἐποιήσατο αἴτιον τοὺς Ἕλληνας ἐλευθεροῦν, μηδὲν δεομένους. Bello prætextum ſumebat, liberare Græcos, libertatis non egentes.*

Quia ejus imaginem nummus præferebat] certiſſimum hoc indicium poſſeſſionis. vide in hiſtoria Genuate Bezarum libro XVIII. §. XX.

CAPVT V.

Qui Bellum licite gerant.

I. *Belli cauſas effectrices alias eſſe principales in ſua re.*
II. *Aut in aliena.*
III. *Alias inſtrumentales, ut ſervos & ſubditos.*
IV. *Natura jure neminem à bello prohiberi.*

I. VT in aliis rebus ita & in voluntatis actionibus tria eſſe ſolent efficientium genera, principales, adjuvantes, & inſtrumenta. Cauſa effectrix principalis in bello plerumque eſt is cujus res agitur: in privato privatus: in publico poteſtas publica, maxime ſumma. An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio poſſit alibi videbimus. Illud interim tenebimus, naturaliter quemque ſui juris eſſe vindicem. ideo manus nobis datæ.

II. 1. Sed & alteri prodeſſe qua poſſimus non licitum modo ſed & honeſtum eſt. Recte qui de officiis ſcripſerunt ajunt, nihil eſſe homini utilius homine altero. Sunt autem diverſa hominum inter ſe vincula quæ ad mutuam opem invitant, nam & cognati ad opem ferendam coëunt, & vicini inclamantur, & qui ejuſdem civitatis ſunt participes; unde illud, *Porro Quirites, & quiritari.* [a] Ariſtoteles dixit oportere quemque, aut pro ſe arma ſumere, ſi injuriam acceperit, aut pro cognatis, aut pro benefactoribus, aut ſociis injuria affectis auxilia ferre. Et * Solon docuerat beatas fore reſpublicas in quibus alienas injurias quiſque ſuas exiſtimaret.

2. Sed ut cætera deſint vincula, ſufficit humanæ naturæ communio. Ab homine enim nihil humani alienum eſt. Menandri dictum eſt:

Injuriarum ſi improbis auctoribus
Reponeremus ultionem ſinguli,
Nobis putantes fieri quod fit alteri,
Inter nos juncti conſpiratis viribus,
Non prævaleret innocentiæ impetus
Audax malorum, qui cuſtoditi undique
Juſſique pœnas quas merentur pendere,
Aut nulli penitus eſſent, aut pauci admodum.

L. ſervus. D. de ſervis export. Cic. lib. II. off ex Panetio. DD. ad l. Si quis in ſervitutem. D. de furt. l. prohibemus. C. de jure fiſci.

[a] *Rhet. ad Alex. c. 3. Bart. in l. Vt vim. D. de juſtit. & jure. n. 7. & 8. Iaſ. ibid. n. 29 Caſt. ad l. 1. §. jus gent. eodem. Bart. ad l. hoſtes. D. de capt. c. 9. Innoc. ad c. ſicut. de juteiur. & in c. olim de reſt. ſpol. n. 16. Paner. n. 18. Sylveſt. in verbo bellum, q. 8.*

Democriti hoc vero Ἀδικουμένοισι τιμωρεῖν κατὰ δύναμιν χρὴ καὶ παρεῖναι. τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτο δίκαιον καὶ ἀγαθόν. *Injuria oppreſſos defendere pro viribus oportet, & non negligere : illud enim juſtum bonumque eſt.* Quod ſic explicat [a] Lactantius : *Deus qui cæteris animalibus ſapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incurſu & periculo tutiora generavit. Hominem vero quia nudum fragilemque formavit, ut eum ſapientia potius inſtrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum, ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula & accipiat & præſtet auxilium.*

Lib. VI. L. cum ſummus, C. de agricolis, lib. XI.

III. Inſtrumenta cum dicimus, non arma hîc intelligimus, & ſi quæ ſunt his ſimilia, ſed eos qui ita agunt ſua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat. Tale inſtrumentum eſt patri filius, pars quippe ejus naturaliter ; tale & ſervus, quaſi pars ex lege ; nam ſicut pars non tantum pars eſt totius eadem relatione qua totum eſt totum partis, ſed hoc ipſum quod eſt totius eſt : ita poſſeſſio eſt aliquid ipſius poſſidentis. Democritus : οἰκέτῃσι ὡς μέρεσι τοῦ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο. *Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere.* Quale autem in familia eſt ſervus, tale in republica eſt ſubditus, ac proinde inſtrumentum imperantis.

Ariſt. lib. I. de moribus. cap. 10. L. Gracchus. C. de adul. Sen. I. con. 4. Th. 2 2. 40. art. 2. Sylveſt. de bello. p. 3.

IV. Nec dubium quin naturaliter omnes ſubditi bello adhiberi poſſint, ſed quoſdam ſpecialis lex arcet, ut olim * Romæ ſervos, nunc paſſim * clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, cum ſummæ neceſſitatis exceptione intelligenda eſt. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus & ſubditis dicta ſunto : nam quæ ſpecialia ſunt ſuis locis tractabuntur.

Annotata ad Caput V.

§. II. 1. Solon] Verba hæc Plutarchus refert : τῶν πόλεων κάλλιστα οἰκεῖται ἐκείνη ἐν ᾗ τῶν ἀδικουμένων οὐχ ἧττον οἱ μὴ ἀδικούμενοι προβάλλονται καὶ κολάζουσι τοὺς ἀδικοῦντας. *Civitatum illa feliciſſime colitur, in qua qui injuriam non ſenſere ei qui ſenſere ſe opponunt, & injuriam cœptantes puniunt.* Huc & illud pertinet Rudente Plauti : *Præorquete injuriæ prius collum, quam ad vos perveniat.*

§. IV. *Romæ ſervos*] Servius ad IX Æneidos.

Clericos] Ac Levitæ olim extra belli munia, ut notatum Ioſepho. De clericis vide Nicetam Choniaten libro VI. Caroli Calvi Capitulum in Sparnaco XXXVII. in Gratiano c. clericum. diſt. V, & cauſa XXIII, quæſtione VIII. Et canones quidem ſic habent : ſed quanto illi ſervati à Græcis quam à Latinis diligentius, vide Annam Comnenam.

Digitized by Google

HVGONIS GROTII DE IVRE BELLI AC PACIS LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

De belli cauſis, & primum de defenſione ſui & rerum.

I. *Cauſa belli juſtifica quæ dicantur:*
II. *Eas oriri ex defenſione, exactione ejus quod noſtrum eſt aut nobis debetur, aut ex pœna.*
III. *Pro vitâ defendenda bellum eſſe licitum:*
IV. *Contra aggreſſorem ſolum:*
V. *In periculo præſente, & certo, non opinabili:*
VI. *Item pro integritate membrorum:*
VII. *Maxime pro pudicitia.*
VIII. *Licite omitti defenſionem.*
IX. *Defenſionem illicitam eſſe interdum adverſus perſonam publice valde utilem, ob legem dilectionis.*
X. *Interfectionem Chriſtianis non eſſe licitam ad arcendam alapam, aut contumeliam ſimilem, aut ne fugiatur.*
XI. *Pro rebus defendendis interfectionem non eſſe illicitam jure naturæ:*
XII. *Quatenus ea permiſſa ſit lege Moſis:*
XIII. *An & quatenus Euangelica lege permiſſa ſit.*
XIV. *An lex civilis, interfici aliquem defenſionis cauſa permittens, jus det, an ſolam impunitatem, cum diſtinctione explicatur.*
XV. *Quando licita eſſe poſſit ſingularis dimicatio.*
XVI. *De defenſione in bello publico:*
XVII. *Eam non licitam ad imminuendam duntaxat potentiam vicini:*
XVIII. *Nec in eo qui juſtam bello cauſam dedit.*

I. 1. VENIAMVS ad cauſas bellorum, juſtificas intelligo: nam ſunt & aliæ quæ movent ſub ratione utilis, diſtinctæ interdum ab iis quæ movent ſub ratione juſti: quas inter ſe, & à * belli principiis, quale erat cervus in bello Turni & Æneæ, accurate diſtinguit Polybius. At quamquam manife- III. *Hiſt.*
ſtum & harum rerum diſcrimen, voces tamen confundi ſolent. Nam quas cauſas dicimus juſtificas, etiam principia dixit Livius in Rho- *Lib. xlv.*
diorum oratione: *Certe quidem * vos eſtis Romani, qui ideo felicia eſſe bella veſtra quia juſta ſint præ vobis fertis, nec tam exitu eorum quod vincatis, quam principiis, quod non ſine cauſa ſuſcipiatis, gloriamini.* Eodemque ſenſu ἀρχὰς πολέμων dixit Ælianus libro XII, capite 53. & Diodorus Siculus libro XIV, de bello agens Lacedæmoniorum in Eleos eaſdem vocat * προφάσεις & ἀρχήν.

2. Hæ juſtificæ cauſæ proprie noſtri ſunt argumenti, ad quas illud pertinet Coriolani apud Halicarnaſſenſem; πρῶτον ὑμῖν παραινῶ σκοπεῖν, ὅπως εὐσεβῆ καὶ δικαίαν ποιήσητε τοῦ πολέμου πρόφασιν. *Id primum vobis* *Lib. VIII.*

curandum arbitror, ut piam & juſtam accipiatis belli cauſam. Et hoc Demoſthenis: ὥσπερ οἰκίας, οἶμαι, καὶ πλοίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατ' εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ τῶν πράξεων τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς * ὑποθέσεις ἀληθεῖς, καὶ δικαίας εἶναι προσήκει. *Sicut in domibus, & navigiis, rebuſque ſimilibus, quæ ſubſternuntur firmiſſima eſſe oportet, ita in actionibus cauſas ac fundamenta oportet juſto ac vero congruere.* Nec minus hoc Dionis Caſſii: δεῖ δὲ τοῦ δικαίου πᾶσαν ἡμᾶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι. μετὰ μὲν γὰρ τούτου καὶ ἡ παρὰ τῶν ὅπλων ἰσχὺς εὔελπίς ἐστιν. ἄνευ δ' ἐκείνου βέβαιον οὐδὲν κἂν προχωρήσῃ τις κατορθώσῃ τι ἔχει. *maxima nobis juſtitiæ habenda eſt ratio: quæ ſi adſit, vis bellica ſpem bonam præbet: ſin abſit, nihil quis certi habet, etiamſi prima ex ſententia ſuccedant.* Et illud Ciceronis: *illa bella injuſta ſunt, quæ ſunt ſine cauſa ſuſcepta.* qui & alibi Craſſum reprehendit, quod Euphratem tranſire voluiſſet * nulla belli cauſa.

Olynth. II.
Lib. XII.
De repub. lib. III.

3. Quod non minus de bellis publicis quam privatis verum eſt. Hinc illa Senecæ querela: *Homicidia compeſcimus & ſingulas cædes? quid bella & occiſarum gentium glorioſum ſcelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit. Ex Senatusconſultis plebiſque ſcitis ſæva exercentur, & * publice jubentur vetita privatim.* Habent quidem bella publica auctoritate ſuſcepta aliquos effectus juris, ut & ſententiæ: de quibus agendum infra erit: Sed non eo magis peccato vacant, ni cauſa ſubſit; ut merito Alexander, ſi ſine cauſa in Perſas & alias gentes bellum arripuit, Scythis apud Curtium, ſed & * Senecæ latro, Lucano prædo appelletur, Indorum quoque ſapientibus ἀπονόδαλος, & à pirata quondam tractus ſit in criminis ſocietatem: quomodo & ab ejus patre Philippo duos Thraciæ reges regno ſpoliatos Iuſtinus narrat, fraude latronis ac ſcelere. Auguſtini illud huc pertinet: *Remota juſtitia quid ſunt regna niſi magna latrocinia.* Convenit talibus Lactantii illud, *inanis gloriæ ſpecie capti, ſceleribus ſuis nomen virtutis opponunt.*

Ep. XCVI.
Aur. l. VII.

4. Cauſa juſta belli ſuſcipiendi nulla eſſe alia poteſt niſi injuria. *Iniquitas partis adverſæ juſta bella ingerit.* inquit idem Auguſtinus, ubi iniquitatem dixit pro injuria; quaſi ἀδικίαν dixiſſet, cum vellet dicere ἀδίκημα. Sic in Romano Feciali carmine: *Ego vos teſtor, populum illum injuſtum eſſe, neque jus perſolvere.*

De Civ. Dei lib. IV. c. 4.
Lib. 1. de falſa relig.
De Civ. IV.
Sylveſt. de bell. c. 1. n. 2.

II. 1. Ac plane quot actionum forenſium ſunt fontes totidem ſunt belli: nam ubi judicia deficiunt incipit bellum. Dantur autem actiones aut ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut qua petitur cautio de non offendendo, item damni infecti, & interdicta alia ne vis fiat. Factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur: quos duos obligationum fontes * recte diſtinguit Plato nono de legibus. Quod reparandum venit, aut ſpectat id quod noſtrum eſt vel fuit. unde vindicationes & conditiones quædam; aut id quod nobis debetur ſive ex pactione, ſive ex maleficio; ſive ex lege, quo referenda quæ ex quaſi contractu & quaſi maleficio dicuntur; ex quibus capitibus naſcuntur conditiones cæteræ. Factum ut puniendum parit accuſationem & judicia publica.

Bal. ad l. 2. C. de ſervit. & aqua. nu. 71.

2. Plerique bellorum tres ſtatuunt cauſas juſtas, defenſionem, recuperationem rerum, & punitionem: quæ tria in Camilli ad Gallos denuntiatione invenias: † *Omnia quæ defendi, repetique, & ulciſci fas ſit:* in qua enumeratione niſi vox recuperandi ſumatur laxius, omiſſa eſt per-

Wilh. Matt. de bello juſto & licito.
† Liv. lib. V.
Aut. b

Digitized by Google

perſecutio ejus quod nobis debetur; quam non omiſit Plato, cum dixit bella geri non modo ſi quis vi opprimatur, aut expiletur, verum etiam ſi deceptus fuerit. Quicum illud Senecæ convenit: *Æquiſſima vox eſt, & jus gentium præ ſe ferens: Redde quod debes.* Et in Fecialium formula erat: *Quas nec dederunt, nec ſolverunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, ſolvi oportuit.* & apud Salluſtium in hiſtoriis: *Iure gentium res repeto.* Auguſtinus cum dixit: * *Iuſta bella definiri ſolent, quæ ulciſcuntur injurias:* vocem ulciſcendi generalius ſumpſit pro eo quod eſt demere: quod & ſequentia oſtendunt, in quibus non eſt enumeratio partium, ſed exemplorum additio: *Sic gens & civitas petenda eſt, quæ vel vindicare neglexerit quod à ſuis improbe factum eſt, vel reddere quod per injurias ablatum eſt.*

Lib III. de benef. c. 14. Liv. lib. I. Lib. VI. q. 10. Ioſue.

3. Hanc naturalem notitiam ſecutus Indorum rex, narrante Diodoro, Semiramidem accuſabat, ὅτι πρότερα ἄρχεται τοῦ πολέμου μηδὲν ἀδικηθεῖσα: *quod bellum inchoaret nulla accepta injuria.* Sic & Romani cum Senonibus poſtulant, ne à quibus nullam injuriam accepiſſent eos oppugnarent. Ariſtoteles Apodicticon II, cap. II. πολεμοῦσι γὰρ τοῖς προτέροις ἀδικήσασι: *Bellum ſumi ſolet in eos qui priores injuriam fecerunt.* De Abiis Scythis [a] Curtius: *Iuſtiſſimos barbarorum conſtabat, armis abſtinebant * niſi laceſſiti.* Prima igitur cauſa juſti belli eſt injuria nondum facta, quæ petit aut corpus, aut rem.

Liv. lib. V. [a] Lib. 12.

III. Si corpus impetatur vi præſente cum periculo vitæ non aliter vitabili, [b] tunc bellum eſſe licitum etiam cum interfectione periculum inferentis ante diximus, cum ex hac ſpecie, ut maxime probata, oſtendimus bellum aliquod privatum juſtum eſſe poſſe. Notandum eſt jus hoc defenſionis per ſe ac primario naſci ex eo quod natura quemque ſibi commendat, non ex injuſtitia aut peccato alterius unde periculum eſt [c]. Quare etiamſi ille peccato careat, puta quod bona fide militet, aut alium me putet quam ſim, aut quod inſania aut inſomniis agitetur, ut eveniſſe quibuſdam legimus, non eo tolletur jus ſe tuendi, cum ſufficiat quod ego non teneor id quod ille intentat pati, non magis quam ſi beſtia aliena periculum intentaret.

[b] Sylv. in verbo Bellum. part. I. n. 3. & p. 2. [c] Bart. ad l. ut vim D. de juſt. & jur. Bal in rep. l. I. C. unde vi. Bann. 2. 2. q. 10. art. 10. dub. ult. Soto lib. IV. diſput. 5. art. 10. Valent. 2. 2. diſp. 5. q. 10. p. 7.

IV. 1. An & innocentes, qui interpoſiti defenſionem aut fugam, ſine qua evadi mors non poteſt, impediunt, transfodi aut obteri poſſint, diſputatur [d]. Sunt qui licere id putant, etiam Theologi. Et certe naturam ſolam ſi reſpicimus, multo apud eam minor eſt ſocietatis reſpectus quam propriæ ſalutis cura. At lex dilectionis, præſertim Euangelica quæ alterum nobis æquat, plane id non permittit.

2. Bene autem dictum eſt à [e] Thoma, ſi recte accipiatur, in vera defenſione hominem non occidi ex intentione: non quod non interdum, ſi alia ſalutis non ſuppetat ratio, non liceat deſtinato id facere unde mors aggreſſoris ſit ſecutura, ſed quod hic mors illa non eligatur ut quiddam primario intentum, ſicut in punitione judiciali, ſed ut unicum quod eo tempore ſuppetit; cum is qui impetitus jam eſt, etiam illo tempore malle debeat tale aliquid facere quo alter abſterreatur, aut debilitetur, quam quo intereat.

[d] Card. q. 33. lib. I. Petr. Nav. l. II. c. 3. nu. 147. Cajet. 2. 2. art. 6. 7. q. 2. [e] 2. 2 q. 64. art. I.

V. 1. * Periculum præſens hic requiritur, & quaſi in puncto. Fateor quidem ſi inſultator arma arripiat, & quidem ita ut appareat

eum id facere occidendi animo, occupari poſſe facinus. nam in moralibus, ut & in naturalibus punctum non invenitur ſine aliqua latitudine: ſed multum falluntur & fallunt qui metum qualemcumque ad jus occupandæ interfectionis admittunt. Vere enim dictum eſt à Cicerone, primo de Officiis, plurimas injurias à metu proficiſci, cum is qui nocere alteri cogitat timet, ne niſi id fecerit ipſe aliquo afficiatur incommodo. Clearchus apud Xenophontem: καὶ γὰρ οἶδα ἤδη ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς, τοὺς δ' ἐξ ὑποψίας, οἳ φοβηθέντες ἀλλήλους, φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν, ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὔτε μέλλοντας, οὔτε βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν. *multos ego novi qui calumnia adducti aut ſuſpicione, dum metuunt alios, & prævenire malunt quam perpeti, atrociſſimis malis eos affecerunt qui nihil tale facturi fuerant, ac ne cogitaverant quidem.* Cato in oratione pro Rhodienſibus: *quod illos dicimus voluiſſe facere, id nos priores facere occupabimus?* Inſignis eſt illa apud Gellium ſententia: *Gladiatori compoſito ad pugnandum pugnæ hæc propoſita ſors eſt, aut occidere ſi occupaverit, aut occumbere ſi ceſſaverit. Hominum autem vita non tam iniquis neque tam indomitis neceſſitatibus circumſcripta eſt, ut idcirco prior injuriam facere debeas; quam niſi feceris, pati poſſis.* Et apud Ciceronem alio loco non minus

Cic. Quint. lib. v. de refutatione.

recte: *Quis hoc ſtatuit unquam, aut cui concedi ſine ſummo omnium periculo poteſt, ut eum jure potuerit occidere, à quo metuiſſe ſe dicat, ne ipſe poſterius occideretur?* Locum hic habet illud Euripidis:

> Εἰ γάρ σ' ἔμελλεν ὡς σὺ φῂς κτείνειν πόσις,
> Χρῆν καί σε μέλλειν, ὡς χρόνος δῆθεν παρῆν.
> *Te ſi, ut ais, interficere vir voluit tuus,*
> *Voluiſſe ſat erat & tibi, ubi tempus foret.*

Lib. I.

Cui geminum eſt Thucydideum illud: τὸ μέλλον ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, καὶ οὐκ ἄξιον ἐπαρθέντας αὐτῷ φανερὰν ἔχθραν ἤδη καὶ οὐ μέλλουσαν κτήσασθαι. *Futurum in incerto adhuc eſt: nec quemquam oportet eo commotum inimicitias ſuſcipere, non jam futuras ſed certas.*

Lib. III.

Idem Thucydides quo loco mala ſeditionum quæ Græcas civitates inceſſerant diſerte explicat, ponit & hoc in vitio: ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾶν ἐπῃνεῖτο. *laudabatur qui malum facinus quod facturus erat alter ipſe occupaſſet.*

Lib. III.

Livius: * *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro ſe efficiunt, & injuriam à nobis repulſam, tanquam aut facere aut pati neceſſe ſit, injungimus aliis.* In tales non male convenit

Lib. I.

illud Vibii Criſpii à Quintiliano laudatum, *Quis tibi ſic timere permiſit?* Etiam Livia apud Dionem ait, infamiam eos non effugere qui facinus quod timent occupant.

2. Quod ſi quis vim non jam præſentem intentet, ſed conjuraſſe aut inſidiari compertus ſit, ſi venenum ſtruere, ſi falſam accuſationem, falſum teſtimonium, iniquum judicium moliri, hunc nego jure poſſe interfici; ſi aut aliter evadi periculum poteſt: aut non certum ſatis eſt aliter evadi non poſſe; Plerumque enim interpoſita temporis mora ad multa remedia, ad multos etiam caſus patet: ut dici ſolet inter os & offam. quanquam non deſunt & Theologi & Iuriſconſulti qui indulgentiam ſuam longius extendant. Sed & altera quæ melior tutiorque ſententia eſt ſuis non caret auctoribus.

Bann. q. 64. art. 7. dub. 4. Baldus in l. mutu.

VI. Quid dicemus de periculo mutilationis membri? Sane cum damnum membri, præſertim è præcipuis, valde ſit grave, & vitæ

quaſi

quaſi æquiparabile: adde quod vix ſciri queat an non periculum mortis poſt ſe trahat, ſi aliter vitari nequeat, putem intentantem periculum occidi recte poſſe.

C. de lib. cauſ. & in l. 1. C. unde vi. Leſſ. lib. 11. c. 9. dub. 8. Soto lib. v. q. 1. art. 8. Card. in Clem. Si furioſus. de homicid. Covarr. ibid. p. 3. §. 1. n. 2. Sylv. in verbo Homicidium 3. q. 4. Lib. 5. rec. ſent. tit. 3. Soto d. 1. q. Syl. in verbo bellum. p. 2. n. 5.

VII. Pro pudicitia quin idem liceat controverſiam vix habet, cum non tantum communis æſtimatio, ſed & lex divina * pudicitiam vitæ adæquet. Itaque Paulus Iuriſconſultus dixit pudorem tali facinore recte defendi. Exemplum habemus in Tribuno Marii à milite occiſo * apud Ciceronem & Quintilianum: ſed & à fœminis occiſorum in hiſtoriis exſtant. Chariclea apud Heliodorum talem interfectionem vocat *ἀμύνης νόμον τῆς εἰς σωφροσύνην ὕβρεως*, *juſtam defenſionem ad arcendum injuriam in caſtitatem.*

VIII. Quod autem diximus ſupra, quanquam occidere parantem occidere licet, laudabilius tamen eum facere qui occidi quam occidere malit, id nonnulli ita concedunt, ut excipiant perſonam multis utilem: Sed mihi hanc patientiæ contrariam legem omnibus illis imponere, quos vivere aliorum intereſt, parum tutum videtur. Itaque reſtringendum id arbitrer ad eos quorum officium eſt ab aliis vim arcere, quales ſunt ſocii itineris ea lege contracti, & rectores publici, quibus illud Lucani aptari poteſt,

> * *Cum tot ab hac anima populorum vita ſaluſque*
> *Pendeat, & tantus caput hoc ſibi fecerit orbis,*
> *Sævitia eſt voluiſſe mori.*

IX. 1. Contra vero evenire poteſt, ut quia invaſoris vita multis ſit utilis, occidi is ſine peccato nequeat: nec id tantum ex vi legis divinæ, ſive veteris ſive novæ, de quibus egimus ſupra, cum regis perſonam ſanctam eſſe oſtendimus, ſed ipſo etiam naturæ jure. Nam jus naturæ, quatenus legem ſignificat, non ea tantum reſpicit quæ dictat juſtitia, quam expletricem diximus, ſed aliarum quoque virtutum, ut temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ actus in ſe continet, ut in certis circumſtantiis non honeſtos tantum ſed & debitos. Ad id vero quod diximus caritas non obſtringit. *Soto d. loco.*

2. Nec ab hac ſententia dimovet me Vaſquius, cum ait principem qui innocentem inſultet deſinere principem eſſe ipſo facto: quo vix quicquam potuit dici aut minus vere aut magis periculoſe. Nam ſicut dominia ita & imperia non amittuntur delinquendo, niſi lex id ſtatuat. Quæ autem hoc de imperiis ſtatueret lex, ut delicto in privatum amitterentur, nuſquam reperta eſt, nec repertum iri credo: ſummam enim rerum confuſionem induceret. Quod autem Vaſquius & huic & aliis multis illationibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperantium utilitatem ſpectare, id etiamſi verum univerſim eſſet, ad rem non faceret. non enim ſtatim res deficit, cujus utilitas aliqua in parte deficit. Quod vero addit, reipublicæ incolumitatem à ſingulis propter ſe deſiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicæ ſuam ſalutem anteponere, non ſatis cohæret. Nam noſtri quidem cauſa rempublicam ſalvam eſſe volumus, ſed non tantum noſtri, verum & aliorum. *Lib. 1. contr. illuſt. 18.*

3. Falſa enim & à ſanioribus philoſophis rejecta eſt opinio * exiſtimantium amicitiam ex ſola indigentia natam, cum ſponte &

natura noſtra ad eam feramur. Vt vero meo unius bono multorum admodum bonum præferam caritas monet ſæpe, imperat interdum. Huc illud Senecæ pertinet: * *Principes regeſque, & quicumque alio nomine ſunt tutores ſtatus publici, non eſt mirum amari ultra privatas etiam neceſſitudines. Nam ſi ſanis hominibus publica privatis potiora ſunt, ſequitur ut is quoque carior ſit in quem ſe reſpublica convertit.* Ambroſius: *Sibi cum quiſque arbitretur gratius excidia patriæ depuliſſe quam propria pericula.* Is quem dixi Seneca: *Calliſtratus & Rutilius, hic Athenis, ille Romæ, reddi ſibi penates ſuos noluerunt clade communi: quia ſatius erat duos unico malo affici, quam omnes publico.*

Lib. I. de Clemen. c. 4.

De Officiis III. c. 3.

Lib. VI. de Beneſ. c. 37.

X. 1. Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ, aut mali ſimilis, huic quoque jus eſſe id arcendi cum cæde inimici ſunt qui putant. Ego, ſi mera juſtitia expletrix reſpiciatur, non diſſentio. Quanquam enim inæqualia ſunt mors & alapa, tamen qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipſo dat jus, hoc eſt * facultatem quandam moralem adverſus ſe in infinitum, quatenus aliter malum illud à me arcere nequeo. Caritas quoque per ſe non videtur nos hic obſtringere in gratiam nocentis. At lex Euangelica omnino tale factum illicitum reddidit: jubet enim Chriſtus alapam accipi potius quam adverſario noceatur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ cauſa? Quo exemplo monemur cavere à dicto Covarruviæ, non pati humanam cognitionem, juris naturalis non ignaram, quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipſamet natura eſt, non ſit idem permiſſum. Nam Deus, qui ita auctor eſt naturæ ut & ſupra naturam agat libere, jus habet nobis leges præſcribendi etiam de his rebus quæ natura ſua liberæ indefinitæque ſunt: multoque magis ut debeatur id quod natura honeſtum eſt, etſi non debitum.

Soto d. loco. Navarr. c. 15. n. 3. Sylveſt in verbo Homicidium. I. quæſt. 5. Lud. Lopez. cap. 62.

d. §. I.

2. Mirum autem eſt, cum Dei voluntas in Euangelio tam diſerte appareat, inveniri Theologos, & Chriſtianos Theologos, qui non modo cædem recte putent admitti ut alapa vitetur, ſed & accepta alapa, ſi qui eam impegit fugiat, ad honorem ut ajunt recuperandum: quod mihi à ratione & pietate valde alienum videtur. Nam honor eſt opinio de excellentia, at qui talem fert injuriam is patientem ſe excellenter oſtendit: atque ideo honorem auget magis quam minuit. nec refert ſi quidam corrupto judicio virtutem hanc in probrum confictis nominibus traducant. perverſa enim illa judicia nec rem nec rei æſtimationem immutant. Nec Chriſtiani veteres hoc tantum viderunt, ſed & philoſophi, qui dixerunt puſilli eſſe animi contumeliam ferre non poſſe, ut alibi oſtendimus.

Navarr. cap. 15, 4. Henr. de irregul. c. 14. Vict. de jure bell. n. 5.

Soto art. 8. d q. 5. Dd. in l. ut vim. D. de juſt. & jure. & in l. I. C. unde vi, Vaſquez d. c. 18. n. 13. 14. Sylv. in verbo Bell. pag. 2. n. 4.

3. Hinc etiam liquet quam non probandum ſit quod à pleriſque eſt traditum, defenſionem cum interfectione eſſe licitam, jure ſcilicet divino (nam de ſolo naturæ jure quo minus ita ſit non diſputo,) etiam ſi quis fugere ſine periculo poſſit, quia fuga ſcilicet ignominioſa ſit, in nobili præſertim homine, atqui nulla hic ignominia eſt, ſed falſa quædam ignominiæ opinio, aſpernanda ab omnibus iis qui virtutem & ſapientiam ſectantur. qua in re gaudeo me aſſentientem habere inter Iuriſconſultos Carolum Molinæum †. Quod de alapa & fuga dixi, idem dictum volo de aliis rebus per quas vera exiſtimatio

† In addit. ad Alex. conſ. 119.

Digitized by Google

non læditur. Quid ſi vero dicat aliquis de nobis quod creditum apud bonos exiſtimationem noſtram delibaret? hunc quoque occidi poſſe ſunt qui doceant †: mendoſe admodum, & contra naturæ quoque jus. nam interfectio iſta non eſt modus aptus ad tuendam exiſtimationem.

† *Petr. Navarr. l. 11. c. 3. n. 376.*

XI. Veniamus ad injurias quibus res noſtræ impetuntur. Si expletricem juſtitiam reſpicimus, non negabo ad res conſervandas raptorem, ſi ita opus ſit, vel interfici poſſe: nam quæ inter rem & vitam eſt inæqualitas, ea favore innocentis & raptoris odio compenſatur, ut ſupra diximus: unde ſequitur, ſi id jus ſolum reſpiciamus, poſſe furem cum re fugientem, ſi aliter res recuperari nequeat, jaculo proſterni. Demoſthenes, oratione in Ariſtocratem: εἶτ' οὐ δεινόν; ὦ γῆ καὶ θεοί, καὶ φανερῶς παρὰ νόμον, οὐ μόνον, παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων νόμον, τὸν ἄγοντα καὶ φέροντα βίᾳ τἀμὰ ἐκ πολεμίου μοίρας μὴ ἐξεῖναί μοι ἀμύνεσθαι; *Nonne hoc per Deos durum atque injuſtum eſt, nec ſcriptis tantum legibus, ſed & communi inter homines legi contrarium, ut non ſinar vi uti adverſus eum qui hoſtiliter res meas rapiat?* Nec obſtat caritas per modum præcepti, lege divina humanaque ſepoſita, niſi res ſit quæ minimum valeat, ac proinde contemni mereatur. quam exceptionem recte nonnulli adjiciunt.

XII. 1. Quis ſenſus ſit legis Hebrææ videamus, cum qua congruit & lex Solonis vetus, quam Demoſthenes adverſus Timocratem commemorat, * & inde ſumtá lex XII Tabularum, & Platonis ſcitum nono de legibus. Nam omnes iſtæ leges in hoc conveniunt, quod furem nocturnum à diurno diſtinguunt. de ratione legis ambigitur [a]. Quidam id unum putant ſpectatum, quod noctu, diſcerni nequeat is qui venit, fur ſit, an ſicarius, & ideo tanquam ſicarium poſſe interfici. [b] Alii diſcrimen in hoc poſitum exiſtimant, quod noctu, quia fur ignotus ſit, res minus videantur poſſe recuperari. Mihi legum conditores nec hoc nec illud proprie videntur ſpectaſſe; ſed hoc voluiſſe potius, directe rerum cauſa interfici neminem debere: quod fieret, exempli cauſa, ſi fugientem telo proſternerem, ut illo interemto rem meam reciperem: ſed ſi ipſe in periculum vitæ adducar, tunc mihi licere à me avertere periculum etiam cum periculo vitæ alienæ: nec obſtare mihi quod me in id diſcrimen adduxerim, dum rem meam cupio retinere aut occupatam extorquere, aut furem capere, nam in his omnibus nihil mihi poſſe imputari, qui verſer in actu licito, nec cuiquam injuriam faciam cum utar meo jure.

[a] *Soto d. loco Mateſilan. notab. 135. Iaſ. & Gom. Inſtitut. de act. in pr. Covar. d. §. 1. n. ibi. decimo. Leſſ. du. XI. n. 68.*

[b] *Covar. d. loco. Aug. citat. in c. ſi perfodiens. de Homicid. Leſſius d. cap. 9. dub. XI. n. 66.*

2. Diſcrimen ergo nocturni & diurni furis in hoc poſitum eſt, quod noctu vix ſit copia teſtium adhibendorum: atque ideo, ſi occiſus fur reperiatur, facilius credatur ei qui à ſe vitæ tuendæ cauſa dicat furem interemtum, repertum ſcilicet cum aliquo inſtrumento quo nocere poſſet. Id enim lex Hebræa requirit, agens de fure reperto במחתרת quod quidam transferunt *in perfoſſione*, alii forte melius, *cum perfoſſorio inſtrumento*: quomodo & Ieremiæ 11, 34, ea vox à doctiſſimis Hebræorum exponitur. Ducit nos ad hanc interpretationem lex duodecim Tabularum, quæ furem diurnum occidi vetat, addita exceptione, niſi ſe telo defenderit. Adverſus nocturnum

igitur

L. Si pignore. § furem, D. de furtis.

igitur præſumtio eſt defendiſſe ſe telo. Teli autem nomine ferrum, fuſtis, & lapis venit, ut ad hanc ipſam legem notatum à Cajo eſt. Contra ab Vlpiano proditum eſt, quod de fure nocturno dicitur, ſi quis eum occiderit, impune id ferre, id intelligendum ita demum locum habere, ſi parcere ei ſine periculo ſuo non potuit, nimirum rem ſervando.

L. furtum. D. ad leg. Corn. de ſicariis.
L. Itaque. D. ad leg. Aquiliam.

3. Eſt ergo, ut dixi, præſumptio pro eo qui furem noctu occidit: ſed ſi forte teſtes adfuerint, ex quibus conſtet non fuiſſe eum qui furem occidit adductum in vitæ ſuæ periculum, jam præſumptio iſta ceſſabit, ac proinde is qui occidit homicidii tenebitur. Accedit quod tam diu quam noctu lex duodecim Tabularum exegit, ut is qui furem deprehendiſſet cum clamore id teſtificaretur, ut ex Cajo diſcimus, nimirum ut ſi fieri poſſet, concurſus eo fieret magiſtratuum aut vicinorum ad auxilium & teſtimonium. Quia vero concurſus talis de die facilius habetur quam de nocte, ut notat Vlpianus ad modo indicatum Demoſthenis locum, ideo de nocturno periculo aſſeveranti magis creditur.

4. Cui ſimile eſt quod lex Hebræa * puellæ de vi illata in agro vult credi, in urbe non item, quia clamore concurſum ciere potuit ac debuit. Ad ſuperiora & hoc accedit, quod etiamſi cætera eſſent paria, tamen quæ nocte accidunt, minus explorari, & qualia quantaque ſint cognoſci poſſunt: eoque ſunt terribiliora. Lex ergo tam Hebræa, quam Romana, id quod caritas ſuadet civibus ſuis præcepit, ne quem interficiant ideo duntaxat quia rem furatur, ſed ut id ita demum liceat ſi is qui rem ſuam ſervare voluit ipſe in diſcrimen venerit. Moſes Maimonides notavit, permiſſam privato homini alterius interfectionem non aliter niſi ut ſervetur id quod eſt irreparabile, ut vita & pudicitia.

XIII. 1. Quid vero jam de lege Euangelica dicemus: idem ab ea permitti quod permiſit lex Moyſis; an ut in aliis rebus perfectior eſt lege Moyſis, ita hîc quoque plus eam à nobis exigere? Ego quin plus exigat non dubito. Nam ſi tunicam & pallium deſeri jubet Chriſtus, & Paulus damnum aliquod injuſtum tolerari potius quam litigari, quæ incruenta contentio eſt: quanto magis vult res etiam momenti majoris deſeri potius quam interfici à nobis hominem, Dei effigiem, eodem nobiſcum ſanguine ortum? Quare ſi res ſervari poteſt, ita ut non videatur periculum eſſe faciendæ cædis, recte id quidem; ſin aliter, omittenda res eſt: niſi forte talis aliqua res ſit, ex qua vita noſtra & familiæ noſtræ pendeat, quæque judicio recuperari nequeat, forte quia fur ſit ignotus, & ſpes ſit aliqua ſine cæde rem abituram.

Soto d. art. 8. Leſſ. dub. XI. n. 74. Sylv. in verbo Bellum. 2. n. 3. Lib. 1. de lib. arb. Pan. c. 2 de Homicidiis. Leſſ. d. loco.

2. Et quanquam hodie omnes ferme tam Iuriſconſulti quam Theologi doceant, recte hominem à nobis interfici poſſe, rerum defendendarum cauſa, etiam extra eos fines in quibus lex Moſis & Romana id permittit; puta ſi fur jam re accepta fugiat; tamen quin ea quam protulimus ſententia veterum Chriſtianorum fuerit, non dubitamus: nec dubitavit Auguſtinus, cujus hæc verba ſunt: *Quomodo apud divinam providentiam à peccato liberi ſunt, qui pro his rebus quas contemni*

temni

temni oportet humana cæde polluti ſunt? Nimirum in hac materia, ut in aliis multis, cum tempore * laxata eſt diſciplina, & paulatim interpretatio legis Euangelicæ cœpit ad ſæculi mores accommodari. Olim in clericis retineri ſolebat forma veteris inſtituti; tandem his quoque remiſſa eſt hoc nomine cenſura.

XIV. Quæritur à nonnullis, an non lex ſaltem civilis, ut jus habens vitæ ac necis, ſi quo caſu permittat furem interfici à privato, ſimul etiam præſtet ut id ab omni culpa ſit liberum. Minime vero id concedendum arbitror. Nam primum lex jus necis non habet in omnes cives ex quovis delicto, ſed demum ex delicto tam gravi ut mortem mereatur. Eſt autem valde probabilis Scoti ſententia, fas non eſſe quemquam ad mortem damnare * niſi ob delicta quæ lex per Moſem data morte punivit, addito duntaxat, aut quæ his ſunt paria recta æſtimatione. Neque enim videtur notitia divinæ voluntatis, quæ ſola animum tranquillat, aliunde in hoc negotio tam gravi haberi poſſe, quam ex illa lege, quæ certe mortis pœnam in furem non conſtituit. Præterea vero lex nec debet nec ſolet jus dare etiam eos qui mortem meruerunt privatim interficiendi, niſi in criminibus valde atrocibus: alioqui fruſtra inſtituta eſſet judiciorum auctoritas. Quare ſi quando lex impune furem dicit interfici, tollere quidem pœnam cenſenda eſt, ſed non etiam jus dare.

XV. Ex his quæ diximus apparet, duobus modis poſſe contingere ut à privatis ſine peccato ſuſcipiatur ſingularis dimicatio: primum, ſi invaſor concedat alteri licentiam dimicandi, alioqui eum occiſurus ſine dimicatione: deinde, ſi rex aut magiſtratus duos mortem meritos inter ſe committat; quod ſi fiat, illis quidem licebit arripere ſpem ſalutis. at qui juſſit, is minus recte officio functus videbitur, cum ſatius fuiſſet, ſi unius ſupplicium ſufficere videbatur, ſorte eligi moriturum.

XVI. Quæ vero dicta à nobis huc uſque ſunt de jure tuendi ſe ac ſua, maxime quidem ad bellum privatum pertinent, ſed * ita ut ad publicum quoque aptari debeant, habita diverſitatis ratione. Nam in privato bello jus quaſi momentaneum eſt, & ceſſat ſimulatque judicem adiri res patitur. At publicum, quia non oritur niſi ubi non ſunt aut ceſſant judicia, tractum habet, & perpetuo fovetur accedentibus novis damnis & injuriis. Præterea in bello privato ferme defenſio mera conſideratur. at publicæ poteſtates cum defenſione & ulciſcendi habent jus: Vnde illis licet prævenire vim non præſentem, ſed quæ de longo imminere videatur, non directe (id enim injuſtum eſſe ſupra docuimus) ſed indirecte ulciſcendo delictum cœptum jam, ſed non conſummatum: de quo agendi erit alibi locus.

XVII. Illud vero minime ferendum eſt quod quidam tradiderunt, jure gentium arma recte ſumi ad imminuendam potentiam creſcentem quæ nimium aucta nocere poſſet. Fateor in conſultationem de bello & hoc venire, non ſub ratione juſti, ſed ſub ratione utilis: ut ſi ex alia cauſa juſtum ſit bellum, ex hac cauſa prudenter quoque ſuſceptum judicetur: nec aliud dicunt qui in hanc rem citantur auctores. Sed ut vim pati poſſe ad vim inferendam jus tribuat,

Alb. Gent. lib. I. c. 14.

Bal. l. 3. de rer. diviſ.

Digitized by Google

buat, ab omni æquitatis ratione abhorret. Ita vita humana eſt, ut plena ſecuritas nunquam nobis conſtet. Adverſus incertos metus à divina providentia, & ab innoxia cautione, non à vi præſidium petendum eſt.

XVIII. 1. Nec minus illud diſplicet, quod docent, juſtam eſſe defenſionem etiam eorum qui bellum promeriti ſunt, quia ſcilicet pauci contenti ſunt tantumdem reponere vindictæ quantum acceperunt injuriæ. Nam metus ille rei incertæ jus ad vim dare non poteſt: unde nec reus criminis jus habet publicis miniſtris capere ſe volentibus per vim reſiſtendi, ob metum ne plus æquo puniatur.

Alb. Gent. lib. I. c. 13. Caſt. lib. 5. de Iuſtitia.

2. Sed qui in alium peccavit, debet primum ei quem læſit offerre ſatisfactionem viri boni arbitratu: ac tum demum pia erunt eius arma. Sic Ezechias, cum fœdere non ſtetiſſet, quod cum rege Aſſyrio majores ejus pepigerant, bello petitus fatetur culpam, & regi permittit arbitrium mulctæ: Idque cum feciſſet, & poſtea iterum bello laceſſeretur, fretus bona conſcientia vim hoſtium ſuſtinuit, & Deum habuit faventem. Pontius Samnis poſt res Romanis redditas, deditum belli auctorem, *Expiatum*, inquit, *eſt quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœleſtium fuit. Satis ſcio quibuscunque diis cordi fuit ſubigi nos ad neceſſitatem dedendi res, iis non fuiſſe cordi tam ſuperbi à Romanis fœderis expiationem ſpretam.* Mox, *Quid ultra tibi Romane, quid fœderi, quid Diis arbitris fœderis debeo? Quem tibi tuarum irarum, quem meorum ſuppliciorum judicem feram? Neminem, neque populum, neque privatum, fugio.* Sic cum Thebani omnia æqua obtuliſſent Lacedæmoniis, ii autem ultra tenderent, * bonam cauſam ab his ad illos tranſiiſſe ait Ariſtid. Leuctrica prima.

II Regum XVIII, 7. 14. & cap. XIX.

Annotata ad Libri ſecundi Caput I.

§. I. 1. BElli principiis] Exordia pugnæ dixit Virgilius.

Vos eſtis Romani] Certe vix ulla gens tam diu conſtans manſit in ſpectandis belli cauſis. Polybius apud Suidam voce ἐμβαίνειν: οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι πρόνοιαν ἐποιοῦντο μηδέποτε προτέρους τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν τοῖς πέλας, ἀλλ' ἀεὶ δοκεῖν ἀμυνόμενοι ἐμβάλλειν εἰς τοὺς πολεμίους. *Romani ſummopere id curarunt, ne priores ipſi finitimis inferrent violentas manus. Sed ut ſemper crederentur in hoſtem ire ad arcendas injurias.* oſtendit id Dion egregia comparatione Romanorum cum Philippo Macedone & Antiocho in excerptis Peireſianis. Ejuſdem eſt illud in excerptis legationum: Διὰ τὸ τοὺς παλαιοὺς ἤδη οὕτω σπουδάζειν, ὥς τε δικαίως ἐφίστασθαι πολέμους. Rurſum in excerptis Peireſianis: σφόδρα οἱ Ῥωμαῖοι φιλοτιμοῦνται δικαίως ἐνίστασθαι τοὺς πολέμους, καὶ μηδὲν εἰκῇ καὶ προπετῶς περὶ τῶν τοιούτων ψηφίζεσθαι. *Valde id ſtudent Romani juſta ut bella ſuſcipiant, nihilque tale decernant ſine cauſa ac temere.*

προφάσεις] δικαιώματα dixit Procopius Gotthicorum III. Adde quæ infra hoc libro capitis XXII initio.

2. ὑποθέσεις] Sic & ὑπόθεσιν belli dixit Iulianus ſecundo de Laudibus Conſtantii.

Nulla belli cauſa] Appianus eidem Craſſo à Tribunis denuntiatum dicit μὴ πολεμεῖν τοῖς Παρθυαίοις μηδὲν ἀδικοῦσι: *ne bellum Parthis inferret*

nulla

Digitized by Google

nulla injuria cognitis: Plutarchus de eodem: καὶ συνίσταντο πολλοὶ χαλεπαίνοντες εἴ τις ἀνθρώποις οὐδὲν ἀδικοῦσιν, ἀλλ' ἐνσπόνδοις πολεμήσων ἄπεισι. *Coibant multi, indignantes eſſe aliquem qui bellatum iret in homines non modo nullius injuriæ compertos, ſed & pace defenſos.*

3. *Publice jubentur vetita privatim*] Idem Seneca de ira II, cap. VIII: *Pro gloria habita, quæ, quamdiu opprimi poſſunt, ſcelera ſunt.* Adde quæ infra ex Seneca & Cypriano libro III, cap. IV, §. circa finem.

Senecæ latro] locus eſt de Benef. I, cap. XIII. Non male Iuſtinus Martyr apologetico II: τοσοῦτον δὲ δύνανται ἄρχοντες πρὸ τῆς ἀληθείας δόξαν τιμῶντες, ὅσον καὶ λῃσταὶ ἐν ἐρημίᾳ. *Tantum poſſunt principes qui opiniones vero præferunt, quantum in ſolitudine latrones.* Philo: οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασιν ἀρχῆς ἐπικρύπτοντες λῃστείαν ἀληθέστερον. *Qui magna furta committunt, qui honeſto principatus nomine obumbrant ea quæ reipſa nihil niſi latrocinia ſunt.*

1. *Recte diſtinguit Plato*] Et ante eum Homerus. nam cum mulctam perſolvere Proci Penelopes voluiſſent, ait Vlyſſes: §. II.

οὐκ εἴ μοι πατρώϊα πάντ' ἀποδοῖτε
ὅσσα τε νῦν ὔμμ' ἐστὶ καὶ εἴ ποθεν ἄλλ' ἐπιθεῖτε,
οὐδέ κεν ὣς ἔτι χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο
πρὶν πᾶσαν μνηστῆρας ὑπερβασίην ἀποτῖσαι.

patrias non ſi mihi raptas
Reſtituatis opes, addatiſque altera plura,
Abſtineam fœdare manus in ſanguine veſtro,
Cuncta prius quam veſtra proci delicta luatis.

Caſſiodorus lib. V, epiſt. XXXV: *Vt qui vindictam remiſimus, damna minime ſentiamus.* Adde quæ infra hoc libro initiis capitum XVI, & XX.

2. *Iuſta bella definiri ſolent*] Servius ad IX Æneidos de Romanis: *Cum volebant bellum indicere, Pater patratus, hoc eſt princeps Fecialium, proficiſcebatur ad hoſtium fines, & præfatus quædam ſolemnia, clara voce dicebat, ſe bellum indicere propter certas cauſas: aut quia ſocios læſerant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent.*

3. *Niſi laceſſiti*] Plutarchus Nicia: καὶ γὰρ τὸν Ἡρακλέα πάντων κρατεῖν, ἀμυνόμενον καὶ προεπιχειρούμενον. *Herculem etiam cuncta ſubegiſſe, dum laceſſitus ſe defendit.* Ioſephus XVII Antiquæ Hiſtoriæ: οἱ παρελθόντες καὶ μὴ πρὸς διανοουμένους ἄρχοντες ἀδικεῖν ἔργων, οἱ δέ εἰσιν οἱ βιαζόμενοι καὶ μὴ θέλοντας τοὺς ἀμυνουμένους ἐφ' ὅπλα χωρεῖν. *Qui in id veniunt ut in nihil hoſtile cogitantes violentas inferant manus, hi ſunt qui invitos cogunt ad arma ſemet tutatura confugere.*

1. *Periculum præſens*] Hujus diſtinctionis uſum egregium vide apud Agathiam IV. Apud Thucydidem octavo Phrynichus: ὅτι ἀνεπίφθονον οἱ ἤδη ἦν περὶ τῆς ψυχῆς δι' ἐκείνους κινδυνεύοντι καὶ τοῦτο καὶ ἄλλο τι ἂν δρᾶσαι μᾶλλον ἢ ὑπὸ τῶν ἐχθίστων αὐτὸν διαφθαρῆναι. *Cariturum invidia ſi ipſe jam in vitæ per ipſos adductus periculum & hoc & aliud quidvis aggrediatur potius, quam ab hominibus inimiciſſimis perdi ſe ſinat.* §. V.

Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro ſe efficiunt] Vt Cæſar, qui cum rempublicam occuparet, dicebat adverſariorum metu ſe eo adductum. Locus eſt egregius apud Appianum Civilium II.

Pudicitiam vitæ adæquet] Seneca de beneficiis primo, capite undecimo: §. VII.

cimo: *Proxima ab his ſunt ſine quibus poſſumus quidem vivere, ſed ut mors potior ſit, tanquam libertas, & pudicitia, & mens bona.* Paulus Sententiarum v. tit. XXIII: *qui latronem cædem ſibi inferentem, vel alium quemlibet ſtuprum inferentem occiderit, puniri non placuit. Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit.* Auguſtinus libro I de Libero arbitrio: *Lex dat poteſtatem vel viatori ut latronem, ne ab eo ipſe occidatur, occidat; vel cuipiam viro aut fœminæ ut violenter ſibi ſtupratorem irruentem, ante aut poſt illatum ſtuprum, ſi poſſit, interimat.*

Apud Ciceronem] vide & Plutarchum Mario. Mars quoque Deorum judicio abſolutus dicitur, interfecto eo qui filiæ ipſius ſtuprum inferebat. Teſtis Apollodorus bibliothecæ III. Adde inſignem hiſtoriam apud Gregorium Turonenſem libro nono.

§. VIII. *Cùm tot ab hac anima*] Curtius lib. X: *Sed cum tam avide manifeſtis periculis offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere te in caſum.*

§. IX. 3. *Exiſtimantium amicitiam ex ſola indigentia natam*] Refutat pernitioſam hanc opinionem Seneca libro I de Beneficiis capite I, & libro IV, cap. XVI.

Principes regeſque] Plutarchus Pelopidæ initio: ἀρετῆς πρῶτον ἔργον σώζειν τὸν ἅπαντα ἄλλα σώζοντα. *primum virtutis opus ſervare ſervantem cætera.* Caſſiodorus de Amicitia: *Si manus oculorum obſequio vibratum in aliud membrum ſenſerit gladium imminentem, ipſa ſuum minime diſcrimen attendens, plus alii quam ſibi timens, gladium excipit.* Poſt: *Proinde qui morte propria dominos ſuos à morte redimunt, recte quidem hoc faciunt, ſi potius ſalutem animæ ſuæ quam liberationem alieni corporis in cauſa conſtituunt. cum enim eis conſcientia dictet, quod fidem dominis ſuis debeant exhibere, videtur etiam conſonum rationi, quod ſua vita corporali vitam dominorum debeant anteferre.* Deinde rurſus: *Dilectione itaque, & maxime pro ſalute multorum, poteſt quis ſalubriter morti ſuum corpus exponere.*

§. X. 1. *Facultatem quandam moralem*] Apollodorus lib. II, de Lino agens: ἀφικόμενος δὲ εἰς Θήβας καὶ Θηβαῖος γενόμενος ὑπὸ Ἡρακλέους τῇ κιθάρᾳ πληγεὶς ἀπέθανεν. ἐπιπλήξαντα γὰρ αὐτὸν ὀργισθεὶς ἀπέκτεινε. δίκην δὲ ἐπαγόντων τινῶν αὐτῷ παρανέγνω νόμον Ῥαδαμάνθυος, ὃς ἂν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντα, ἀθῷον εἶναι. *Ad Thebas cum veniſſet, civiſque Thebanus factus eſſet, ibi interiit ab Hercule percuſſus cithara. nam cum Linus feriiſſet Herculem, iratus Hercules mortem ei intulit, reuſque à nonnullis factus patratæ cædis, legit in judicio legem Rhadamanthi, quæ inſons pronuntiatur ſi quis nocuerit ei qui vim prior intulerit.*

§. XII. 1. *Et inde ſumpta lex XII tabularum*] Addi poteſt lex Wiſigotthorum libro VII, tit. I, cap. XV. & capitulare Caroli Magni lib. V, cap. 191. lege Langobarda, qui nocte alienam cortem ingreditur, niſi ligandum ſe præbeat, occidi poteſt.

4. *Puella de vi in agro illata vult credi*] Bene id explicat Philo, ut locus frequentioris exempli cauſa ſit poſitus, non quod ex eo ſolo ſemper definienda ſit controverſia. Poteſt enim, ut libro de ſpecialibus legibus ille diſſerit, & in urbe aliqua vim pati occluſo ore, & in agro aliqua conſentire in ſtuprum.

§. XIII. 2. *Laxata eſt diſciplina*] Hieronymus in vita Malchi: *Poſtquam Eccleſia cæpit habere Chriſtianos magiſtratus, facta eſt quidem opibus major, ſed virtutibus minor.* vide c. ſuſcepimus, de homicidio voluntario & c. de his, diſtinct. I.

Niſi

Digitized by Google

Niſi ob delicta quæ lex per Moſem data morte punivit] Contra leges quæ venantes ruſticos morte puniunt, vide Gregorium Turonenſem libro x, c. 10. Iohannem Sariſberienſem Policratici 1, c. iv. Petrum Bleſenſem epiſtola cxxix. §. xiv.

Ita ut ad bellum publicum quoque aptari debeant] Ammianus lib. xxiii: *Cum irruentibus armis externis lex una ſit & perpetua, ſalutem omni ratione defendere, nihil reniteme vi moris.* Alexander Imperator oratione ad milites apud Herodianum v: καὶ τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων οὐκ εὐγνώμονα ἔχει τὴν ἔγκλησιν, τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείσασθαι ἔκ τε τοῦ ἀγαθοῦ συνειδότος ἔχει τὸ θαῤῥάλεον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνασθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι. *Injurias qui prior infert nihil habet probabilis coloris: at qui ſibi moleſtos arcet ex bona conſcientia ſumit fiduciam, bonaque ei ſpes adeſt inde, quòd injuriam non inferat ſed auferat.* §. xvi.

2. *Bonam cauſam ab his ad illos tranſiiſſe*] De principe Chalepi qui pacem & reſidua tributorum obtulerat Romano Argyropolo Imperatori, vide Zonaram: ſimile de Cruciferis in Cromero libro xvii. de Helvetiis qui Carolo Burgundo de curru ovium pellibus onuſto, ademptoque mercatoribus, ſatisfactionem obtulerant, vide Philippum Cominæum libro vii. §. xviii.

CAPUT II.

De his quæ hominibus communiter competunt.

I. *Ejus quod noſtrum eſt diviſio.*
II. *Proprietatis exordium & progreſſus.*
III. *Quædam propria fieri non poſſe, ut mare ſumtum pro ſuo integro aut præcipuis partibus, & quare.*
IV. *Sola non occupata cedere ſingulis occupantibus, niſi per univerſitatem à populo occupata ſint.*
V. *Feras, piſces, aves cedere occupanti, niſi lex obſtet.*
VI. *In res proprias factas jus hominibus competere eis utendi in tempore neceſſitatis, & unde id veniat.*
VII. *Obtinere id niſi neceſſitas aliter ſit vitabilis.*
VIII. *Niſi par ſit neceſſitas in poſſidente.*
IX. *Adjunctum eſſe onus reſtituendi rem cum reſtitui poterit.*
X. *Exemplum hujus juris in bellis.*
XI. *In res proprias factas jus hominibus competere ad utilitatem quæ nihil alteri decedit.*
XII. *Hinc jus in aquam profluentem.*
XIII. *Ius tranſeundi terra & amnibus, quod explicatur.*
XIV. *An mercibus tranſeuntibus vectigal poſſit imponi.*
XV. *Ius morandi ad tempus.*
XVI. *Ius habitandi his competens qui ſedibus ſuis expulſi ſunt, ſub imperio quod reperitur.*
XVII. *Ius habendi loca deſerta: quod quomodo intelligendum.*
XVIII. *Ius ad actus quos vita humana deſiderat.*
XIX. *Vt ad emenda neceſſaria.*
XX. *Non etiam ad res ſuas vendendas.*
XXI. *Ad quærenda matrimonia: quod explicatur.*
XXII. *Ius ea faciendi quæ promiſcue extraneis permittuntur.*
XXIII. *Quod intelligendum, ſi quid permittatur quaſi ex jure naturali, non ut ex beneficio.*
XXIV. *An licitus ſit contractus cum populo, ut is fruges ſuas eis quibuſcum jam contraxit, non aliis vendat.*

I. SEquitur inter belli cauſas injuria facta, & primum adverſus id quod noſtrum eſt. Eſt autem noſtrum aliud communi hominum jure, aliud noſtro ſingulari. Ab eo quod hominibus commune eſt incipiamus. Hoc jus aut directe eſt in rem corporalem, aut ad actus aliquos. Res corporales aut vacuæ ſunt à proprietate, aut jam aliquorum propriæ. Res quæ à proprietate vacant, aut tales ſunt ut propriæ fieri nequeant, aut ut poſſint. Quo rectius hoc intelligatur, noſcendum eſt proprietatis, quod dominium Iuriſconſulti vocant, exordium.

Gen. I, 29, 30. IX, 2. Lib. XLIII. II. 1. Deus humano generi generaliter contulit jus in res hujus inferioris naturæ ſtatim à mundo condito, atque iterum mundo poſt diluvium reparato. * *Erant*, ut Iuſtinus loquitur, *omnia communia & indiviſa omnibus, veluti unum cunctis patrimonium eſſet.* Hinc factum ut ſtatim quiſque hominum ad ſuos uſus arripere poſſet quod vellet, & quæ conſumi poterant conſumere. Ac talis uſus univerſalis juris erat tum vice proprietatis. nam quod quiſque ſic arripuerat, id ei eripere alter niſi per injuriam non poterat. Similitudine hoc intelligi poteſt ea quæ eſt apud Ciceronem de Finibus III. * *Theatrum cum commune ſit, recte tamen dici poteſt ejus eſſe eum locum quem quiſque occuparit.*

Neque is ſtatus durare non potuit, ſi aut in magna quadam ſimplicitate perſtitiſſent homines, aut vixiſſent inter ſe in mutua quadam eximia caritate. Horum alterum, communionem ſcilicet * ex ſimplicitate eximia, videre licet in quibuſdam Americæ populis, qui per ſæcula multa ſine incommodo in eo more perſtiterunt: alterum vero, communionem nimirum ex caritate, exhibuerunt olim * Eſſeni, deinde Chriſtiani qui Hieroſolymis primi exſtiterunt, ac nunc quoque non pauci qui vitam degunt aſceticam. Simplicitatis in qua * primi homines ſunt conditi argumentum præbuit nuditas. Erat in illis ignoratio magis vitiorum quam cognitio virtutis; ut de Scythis Iuſt. lib. II. loquitur Trogus. *Vetuſtiſſimi mortalium*, inquit Tacitus, * *nulla adhuc mala libidine, ſine probro, ſcelere, eoque ſine pœna aut coërcitionibus agebant.* II. ad Somnium Scip. Apud Macrobium eſt, * *Primum inter homines mali neſcia & adhuc aſtutiæ inexperta ſimplicitas.* Sap. III. 24. hæc ſimplicitas * ἀφθαρσία videtur dici ſapienti Hebræo, Paulo Apoſtolo ἁπλότης, quam opponit τῇ πανουργίᾳ, vafræ II. Corinth. XI, 3. calliditati. Negotium erat illis unicum DEI cultus, * cujus ſymbolum arbor vitæ, ut Hebræi veteres explicant, aſſentiente Apoca- Proverb. III, 18. lypſi. Vivebant autem facile ex his * quæ ſine induſtria ſponte ſua terra proferebat. Philo de Mund. cre. Apocalyp. XXII, 2.

2. Verum in vita hac ſimplice & innocente non perſtiterunt homines, ſed animum applicuerunt ad artes varias, quarum ſymbolum erat * arbor ſcientiæ boni & mali, id eſt, earum rerum quibus tum bene tum male uti licet: φρόνησιν μέσην vocat Philo. Huc reſpiciens Sa- Eccl. VII. 30. lomo; *Deus*, inquit, *creavit hominem rectum*, id eſt, *ſimplicem, ſed ipſi quæſiverunt ſibi cogitationes multas.* ἔρρεπον εἰς πανουργίαν, ut dicto loco Philo loquitur. Dion Pruſæenſis oratione VI: ἀλλὰ τὴν πανουργίαν τοὺς ὕστερον καὶ τὰ πολλὰ εὑρίσκειν καὶ μηχανᾶσθαι πρὸς τὸν βίον οὐ πάνυ τι συνενεγκεῖν. οὐ γὰρ πρὸς ἀνδρείαν, οὐδὲ δικαιοσύνην χρῆσθαι τῇ σοφίᾳ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς ἡδονήν. *His qui primos ſecuti ſunt hominibus calliditatem * variaque ad vitam reper-*

reperta non multum fuiſſe conducibilia. Ingenio enim uſos homines non tam ad fortitudinem ac juſtitiam quam ad voluptatem. Antiquiſſimæ artes agricultura & paſtura in primis fratribus apparuerunt; non ſine aliqua rerum diſtributione. ex ſtudiorum diverſitate æmulatio, etiam cædes: ac tandem cum boni malorum conſortio contaminarentur, * vitæ genus giganteum, id eſt, violentum, quale eſt eorum quos χειροδίκας Græci vocant. * Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita ſucceſſit cupido voluptatis, * cui inſerviit vinum; unde & illiciti amores.

3. Præcipue vero concordiam rupit generoſius vitium, ambitio, *Gen. x. xi.* cujus ſignum turris Babylonica: mox alii alias terras partito poſſederunt. Sed poſtea quoque inter homines vicinos manſit non pecorum ſed terrarum paſcuarum communio; quia tanta erat in exiguo hominum numero latitudo terrarum, ut ſine incommodo ullo ad multorum uſus ſufficeret:

> *Ne ſignare quidem aut partiri limite campum*
> *Fas erat.* *Virg. Georg. I.*

donec, aucto ut hominum ita pecudum numero, paſſim terræ non in gentes ut ante, ſed in familias dividi cœperunt. * Puteos vero, rem *Gen. xiii.* in ſiticuloſa regione valde neceſſariam, nec multis ſufficientem, occupando quiſque ſuos fecere. Hæc ſunt quæ ex ſacra hiſtoria doce- *Gen. xxi.* mur, ſatis convenientia cum his quæ Philoſophi & Poëtæ de primo ſtatu rerum communium, & poſtea ſecuta rerum diſtributione dixerunt, quorum teſtimonia alibi à nobis producta ſunt. *Mari libero, cap. 15.*

4. Hinc diſcimus quæ fuerit cauſa ob quam à primæva communione rerum primo mobilium deinde & immobilium diſceſſum eſt: nimirum quod cum non contenti homines * veſci ſponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus veſtitò, vitæ genus exquiſitius delegiſſent, induſtria opus fuit, quam ſinguli rebus ſingulis adhiberent. quo minus autem fructus in commune conferrentur, primum obſtitit locorum, in quæ homines diſceſſerunt, diſtantia, deinde juſtitiæ & amoris defectus, per quem fiebat, ut nec in labore, nec in conſumtione fructuum quæ debebat æqualitas ſervaretur.

5. Simul diſcimus quomodo res in proprietatem iverint: non animi actu ſolo; neque enim ſcire alii poterant quid alii ſuum eſſe vellent, ut eo abſtinerent; & idem velle plures poterant: ſed pacto quodam aut expreſſo, ut per diviſionem; aut tacito, * ut per occupationem. ſimulatque enim communio diſplicuit, nec inſtituta eſt diviſio, *Cic. Off. III.* * cenſeri debet inter omnes conveniſſe, ut quod quiſque occupaſſet id proprium haberet. * *Conceſſum*, inquit Cicero, *ſibi ut quiſque malit* *Decl. 13.* *quod ad vitæ uſum pertinet quam alteri acquiri non repugnante natura.* Cui addendum illud Quintiliani: *Si hæc conditio eſt, ut quicquid in uſum hominis ceſſit, proprium ſit habentis, profecto quicquid jure poſſidetur, injuria aufertur.* *Macr. Sat. III. c. XII.* Et veteres cum Cererem legiferam, & ſacra ejus Theſmophoria dixerunt, hoc ſignificabant, * ex agrorum diviſione extitiſſe novi cujuſdam juris originem.

III. 1. His poſitis dicimus mare ſumtum aut ſub ratione inte-

gri, aut ſub ratione præcipuarum partium, in proprium jus abire non poſſe: quod, quia de privatis quidam concedent, non de populis, probamus ex morali primum ratione; quia cauſa ob quam à communione diſceſſum eſt hic ceſſat. Eſt enim tanta maris magnitudo, ut ad quemvis uſum omnibus populis ſufficiat, ad aquam hauriendam, ad piſcatum, ad navigationem. Idem dicendum eſſet de aëre, ſi quis ejus uſus eſſe poſſet, ad quem terræ uſus non eſſet neceſſarius, ut eſt * ad aucupia; unde illa legem accipiunt ab eo qui in terra imperium habet.

2. Nec aliud cenſendum de Syrtibus, ubi nihil eſt quod cultum ferat, & uſus unicus petendarum inde arenarum exhauriri nequit. *Lib. I.* Eſt & naturalis ratio quæ mare, conſideratum ut diximus, proprium fieri vetat: quia occupatio non procedit * niſi in re terminata: unde *Paneg.* Thucydides terram vacuam vocat ἀόριστον: & Iſocrates terram ab Athenienſibus occupatam τὴν ὑφ' ἡμῶν ἀφορισθεῖσαν. Liquida vero quia *De Gener. lib. II, c. 2.* per ſe non terminantur (τὸ ὑγρὸν ἀόριστον οἰκείῳ ὅρῳ, inquit Ariſtoteles) occupari nequeunt, niſi ut contenta in re alia: quomodo lacus & ſtagna occupata ſunt, item flumina quia ripis tenentur. Mare vero terra non continetur, par terræ aut * terra majus, unde terram mari contineri veteres dixere: τὸν Ὠκεανὸν δεσμὸν ὥσπερ τῇ γῇ περιβεβλῆσθαι, quæ *VII, c. XII.* Apollonii verba apud Philoſtratum. Sulpicius Apollinaris apud *Lib. II. cap. 13.* Gellium: *Quid poteſt dici citra Oceanum eſſe, cum undique Oceanus circumſcribat omnes terras, & ambiat?* Mox: *Quum vero omnes terras omnifariam & undique verſum circumfluat, nihil citra eum eſt, ſed undiquevrum illius ambitu terris omnibus convallatis in medio ejus ſunt omnia quæ intra oras ejus incluſa ſunt.* M. Acilius Conſul in oratione ad milites, quæ apud Livium, *Oceano*, inquit, *qui orbem terrarum amplexu finit.* In Senecæ Suaſoriis dicitur Oceanus totius orbis vinculum terrarumque cuſtodia: Lucano unda Mundum coërcens. Nec fingenda diviſio: nam cum primum terræ diviſæ ſunt, incognitum erat mare ſui maxima parte: atque ex eo nullus fingi modus poteſt quo gentes adeo diſſitæ de diviſione convenirent.

3. Ideo, quæ communia omnium fuerunt, & in prima diviſione diviſa non ſunt, ea non jam diviſione, ſed occupatione transeunt in jus proprium, nec dividuntur niſi poſtquam propria eſſe cœperunt.

IV. Veniamus ad ea quæ propria fieri poſſunt, ſed nondum facta ſunt propria. Talia ſunt * loca multa inculta adhuc, * inſulæ in mari, feræ, piſces, aves. Sed duo notanda ſunt: duplicem eſſe occupationem, unam per univerſitatem, alteram per fundos. prior ſolet fieri per populum, aut eum qui populo imperat: altera deinde per ſingulos, magis tamen aſſignatione quàm libera occupatione. Quod ſi quid univerſim occupatum in ſingulos dominos deſcriptum non eſt, non ideo vacuum cenſeri debet, manet enim in dominio primi occupatoris, puta, populi aut regis. Talia eſſe ſolent flumina, lacus, ſtagna, ſilvæ, montes aſperi.

Covarr. c. peccatum. par. II. §. 8. V. De feris, piſcibus, avibus illud notandum eſt; qui imperium habet in terras & aquas, ejus lege impediri poſſe aliquos, ne feras, piſces, aves capere, & capiendo acquirere eis liceat: atque hac lege teneri

teneri etiam exteros. Ratio eſt, quia ad gubernationem populi moraliter neceſſarium eſt, ut qui ei vel ad tempus ſe admiſcent, quod fit intrando territorium, ii conformes ſe reddant ejus populi inſtitutis. Nec obſtat quod ſæpe in jure Romano legimus, jure naturæ, aut gentium, liberum eſſe talia animalia venari: hoc enim verum eſt quamdiu lex civilis nulla intercedit, ſicut lex Romana res multas relinquebat in illo primævo ſtatu, de quibus aliæ gentes aliud conſtituerunt. Cum autem lex civilis aliud conſtituit, eam obſervari debere jus ipſum naturæ dictat. Lex enim civilis quanquam nihil poteſt præcipere quod jus naturæ prohibet, aut prohibere quod præcipit, poteſt tamen libertatem naturalem circumſcribere, & vetare quod naturaliter licebat, atque etiam ipſum dominium naturaliter acquirendum vi ſua antevertere.

Dd. in l. cunctos populos. C. de ſumm. Trin. Innoc. & Panorm. in c. a nobis. 1. de ſent. excomm. Covar. d. loco.

VI. 1. Videamus porro ecquod jus communiter hominibus competat in eas res quæ jam propriæ aliquorum factæ ſunt. quod quæri mirum forte aliquis putet, cum proprietas videatur abſorpſiſſe jus illud omne quod ex rerum communi ſtatu naſcebatur. Sed non ita eſt. Spectandum enim eſt, quæ mens eorum fuerit qui primi dominia ſingularia introduxerunt: quæ credenda eſt talis fuiſſe, ut quam minimum ab æquitate naturali receſſerit. Nam ſi ſcriptæ etiam leges in eum ſenſum trahendæ ſunt, quatenus fieri poteſt, multo magis mores, qui ſcriptorum vinculis non tenentur.

2. Hinc primo ſequitur, in graviſſima neceſſitate reviviſcere jus illud priſtinum rebus utendi, tanquam ſi communes manſiſſent; quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege dominii, ſumma illa neceſſitas videtur excepta.

3. Hinc illud, ut in navigatione, ſi quando defecerint cibaria, quod quiſque habet in commune conferri debeat. ſic & defendendi mei cauſa vicini ædificium orto incendio diſſipare poſſum: & funes aut retia diſcindere in quæ navis mea impulſa eſt, * ſi aliter explicari nequit. Quæ omnia lege civili non introducta ſed expoſita ſunt.

L. 2 § Cum in eadem. D. ad l. Rhodiam. L. Quo naufragium. § Quod ait. D. de incend. L. Quemadmodum. §. Item. D. ad l. Aquiliam.

4. Nam & inter Theologos recepta ſententia eſt, in tali neceſſitate ſi quis quod ad vitam ſuam neceſſarium eſt ſumat aliunde, eum furtum non committere: cujus definitionis non hæc cauſa eſt, quam nonnulli adferunt, quod rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tenetur, ſed quod res omnes in dominos diſtinctæ, cum benigna quadam receptione primitivi juris videantur. Nam ſi primi diviſores interrogati fuiſſent quid de ea re ſentirent, reſpondiſſent quod dicimus. *Neceſſitas*, inquit pater Seneca, *magnum humanæ imbecillitatis patrocinium,* * *omnem legem* (humanam ſcilicet, aut ad humanæ modum factam) *frangit.* Cicero Philippica XI: *Caſſius in Syriam profectus eſt, alienam provinciam ſi homines legibus ſcriptis uterentur: his vero oppreſſis, ſuam lege naturæ.* Apud Curtium eſt: *In communi calamitate ſuam quemque habere fortunam.*

Thom. 2. 2. 66, 7. Covar. cap. peccatum. p. 2. §. 1. Soto lib. VI q. 3. art. 4.

VII. Sed cautiones adhibendæ ſunt ne evagetur hæc licentia: quarum prima ſit: omni modo primum tentandum an alia ratione neceſſitas evadi poſſit, puta adeundo magiſtratum, aut etiam tentando an rei uſus à domino poſſit precibus obtineri. Plato ex vicini pu-

Leſſ. lib. II. cap. 12. dub. 12, n. 70.

Digitized by Google

teo aquam peti ita demum permittit, ſi quis in ſuo ad cretam uſque foderit ad aquam exquirendam: & Solon; Si in ſuo foderit ad quadraginta cubitos: ubi addit Plutarchus; ἀπορίᾳ γὰρ ᾤετο δεῖν βοηθεῖν, οὐκ ἀργίαν ἐφοδιάζειν. *arbitrabatur ſubveniendum neceſſitati, non inſtruendam pigritiam.* (Exped. Cyri v.) Xenophon in reſponſo ad Sinopenſes: ὅποι δ' ἂν ἔλθωμεν ἀγορὰν οὐκ ἔχοντες, ἄν τε εἰς βάρβαρον γῆν, ἄν τε εἰς Ἑλληνίδα, οὐχ ὕβρει, ἀλλ' ἀνάγκῃ λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια: *ubi jus emendi nobis non conceditur, ſive in Barbarico, ſive in Græcanico ſolo, ubi quæ opus eſt ſumimus, non per protervíam, ſed ex neceſſitate.*

VIII. Secundo, non concedendum hoc ſi pari neceſſitate ipſe poſſeſſor teneatur. nam in pari cauſa, poſſidentis melior eſt condi- (Lib. v. c. 16.) tio. *Stultus non eſt*, ait Lactantius, *qui tabula naufragum, ne ſalutis quidem propriæ cauſa, nec equo ſaucium dejecerit: quia ſe abſtinuit à nocendo, quod eſt peccatum; & hoc peccatum vitare ſit ſapientiæ.* Cicero dixerat Officiorum III: *Nonne igitur ſapiens, ſi fame ipſe conficiatur, abſtulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi eſt vita mea utilior quam animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia.* Apud Curtium legitur: *Melior eſt cauſa ſuum non tradentis, quam poſcentis alienum.*

(Adr. quodlib. 1. art. 2. col. 3. Covar. d. loco.) IX. Tertio, ubi fieri poterit, faciendam reſtitutionem. Sunt quidam qui aliter cenſent hoc argumento, quod qui jure ſuo uſus eſt ad reſtitutionem non obligetur. Sed verius eſt, jus hic non fuiſſe plenum, ſed reſtrictum cum onere reſtituendi ubi neceſſitas ceſſaret. Tale enim jus ſufficit ad ſervandam naturalem æquitatem contra rigorem domini.

X. Hinc colligere eſt, quomodo ei, qui bellum pium gerit, liceat locum occupare qui ſitus ſit in ſolo pacato: nimirum ſi non imaginarium, ſed certum ſit periculum ne hoſtis eum locum invadat, & inde irreparabilia damna det: deinde, ſi nihil ſumatur quod non ad cautionem ſit neceſſarium, puta, nuda loci cuſtodia, relicta domino vero jurisdictione & fructibus: poſtremo, ſi id fiat animo reddendæ cuſtodiæ ſimulatque neceſſitas illa ceſſaverit. *Enna aut malo aut* (Lib. xxiv.) *neceſſario facinore retenta*, ait Livius: quia malum hic, quicquid vel minimum, abit à neceſſitate. (De Exped. Cyri lib. v.) Græci, qui cum Xenophonte erant, cum navibus omnino opus haberent, ipſius Xenophontis conſilio, ceperunt tranſeuntes, ſed ita ut merces dominis intactas conſervarent, nautis vero & alimenta darent, & precium perſolverent. Primum ergo quod poſt dominia ex veteri communione reſtat jus, eſt id quod jam diximus neceſſitatis.

(De off. I.) XI. Alterum eſt utilitatis innoxiæ. *Quidni enim*, inquit Cicero, *quando ſine detrimento ſuo poteſt, alteri communicet, in iis quæ ſunt accipienti* (IV de Beneſ.) *utilia, danti non moleſta?* Ideo Seneca beneficium negat dici poſſe ignis accendendi poteſtatem. Apud Plutarchum legimus Sympoſiacôn VII: οὔτε γὰρ τροφὴν ἀφανίζειν ὅσιον αὐτοὺς ἄδην ἔχοντας. οὔτε νάματος ἐμφορηθέντας πηγὴν ἀποτυφλοῦν καὶ ἀποκρύπτειν, οὔτε πλοῦ σημεῖα καὶ ὁδοῦ διαφθείρειν χρησαμένους, ἀλλ' ἐᾶν καὶ ἀπολείπειν τὰ χρήσιμα τοῖς δεομένοις μεθ' ἡμᾶς. *Nam neque alimenta nobis fas eſt perdere, ubi ipſi plus ſatis habemus; neque fontem, poſtquam inde quantum libet potaverimus, obturare aut occultare; neque ſigna navigationis aut itineris abolere, quæ nobis uſui fuerint.*

XII. Sic

Digitized by Google

XII. Sic flumen, qua flumen dicitur, proprium eſt populi cujus intra fines fluit, vel ejus cujus in ditione eſt populus: atque ei licet molem in flumen injicere: quæ in flumine naſcuntur ejus ſunt. At idem flumen, qua aqua profluens vocatur, commune manſit, nimirum ut bibi hauririque poſſit. L. Quædam, D. de rer. diviſ.

Quis vetet appoſito lumen de lumine ſumi;
Atque cavum vaſtas in mare ſervet aquas?

inquit Ovidius: apud quem & Lycios Latona ſic alloquitur:

Quid prohibetis aquas? uſus communis aquarum eſt:

ubi & undas vocat munera publica, id eſt hominibus communia, vocis publicæ acceptione minus propria: quo ſenſu res quædam publicæ juris gentium dicuntur. Virgilius undam eodem ſenſu dixit cunctis patentem.

XIII. 1. Sic & terræ, & flumina, & ſi qua pars maris in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his qui tranſitu opus habent ad cauſas juſtas; puta, quia ſuis finibus expulſi quærunt terras vacuas, aut quia commercium expetunt cum gente ſepoſita, aut etiam quia quod ſuum eſt juſto bello petunt. Ratio hîc eadem quæ ſupra, quia dominium introduci potuit cum receptione talis * uſus qui prodeſt his, illis non nocet: ideoque dominii auctores id potius cenſendi ſunt voluiſſe. Bal. III. conſ. 293.

2. Exemplum habemus inſigne in Moſis hiſtoria, qui cum tranſeundum haberet per alienos fines, primum Idumæo, deinde Emoræo has tulit leges, iturum ſe via regia, nec deflexurum ad poſſeſſiones privatas; ſi qua re ipſorum haberet opus, juſtum pretium eis perſoluturum. Quæ conditiones cum repudiarentur, * juſtum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Innoxius enim tranſitus denegabatur*, inquit Auguſtinus, *qui jure humanæ ſocietatis æquiſſimo patere debebat.* Num xx. & xxi. Lib. qu. IV. ſuper Num. ad cap. 20.

3. Græci qui cum Clearcho: *πορευόμεθα δ' ἂν οἴκαδε· εἴ τις ἡμᾶς μὴ λυποίη, ἀδικοῦντα δ' ἤν τι πειρασόμεθα σὺν τοῖς θεοῖς ἀμύνεσθαι. Domum ibimus, ſi nemo moleſtus ſit: ſi quis injuriam faciat, cum Deorum ope arcere conabimur.* Nec multo aliter * Ageſilaus, cum ex Aſia rediens ad Troadem veniſſet, interrogavit, ut amicum ſe an ut hoſtem tranſire vellent: Et * Lyſander Bœotios, rectis ſe haſtis tranſire vellent, an inclinatis. Batavi apud Tacitum Bonnenſibus nuntiant: *Si nemo obſiſteret, innoxium iter fore: ſin arma occurrant, ferro viam inventuros.* Cimon quondam Lacedæmoniis ſuppetias laturus per agrum Corinthium traduxerat copias; reprehenſus à Corinthiis quod non prius civitatem compellaſſet: nam & qui fores alienas pulſet, non intrare niſi domini permiſſu: *At vos*, inquit, *Cleonæorum & Megarenſium fores non pulſaſtis, ſed perfregiſtis, cenſentes omnia patere debere plus valentibus.* Media ſententia vera eſt, * poſtulandum prius tranſitum: ſed ſi negetur, vindicari poſſe. * Ita Ageſilaus ex Aſia rediens cum à rege Macedonum tranſitum poſtulaſſet, atque is conſultaturum ſe dixiſſet: *Conſultet*, inquit: *nos interea tranſibimus.* Plut. Apo. Hiſt. IV. Plut. Cimo.

4. Neque recte excipiet aliquis metuere ſe multitudinem tranſeuntium. Ius enim meum metu tuo non tollitur: eoque minus, quia ſunt rationes cavendi, ut ſi diviſis manibus tranſmittantur copiæ,

Tac. IV. hiſtoriar. * ſi inermes, quod Agrippinenſes Germanis dicebant: quem morem antiquitus in Eleorum regione obſervatum notavit Strabo: ſi im-
Lib. VIII. penſa tranſeuntis, is qui tranſitum concedit ſibi præſidia idonea conducat: * ſi obſides dentur, quod à Demetrio Seleucus poſtulabat, ut eum intra ſui imperii fines ſubſiſtere ſineret. Sic etiam metus ab eo in quem bellum juſtum movet is qui tranſit, ad negandum tranſitum non valet. Neque magis admittendum ſi dicas, & aliò poſſe tranſiri: tantundem enim quivis diceret, atque eo modo jus tranſeundi plane interimeretur: ſed ſatis eſt ſi ſine dolo malo tranſitus poſtuletur qua proximum ac commodiſſimum eſt. Plane ſi injuſtum moveat bellum qui tranſire vult, * ſi hoſtes meos ſecum ducat, negare tranſitum potero: nam & in ſuo ipſius ſolo ei occurrere atque iter impedire fas eſſet.

5. Neque vero perſonis tantum, ſed & mercibus tranſitus debetur. Nam quominus gens quæque cum quavis gente ſepoſita commercium colat, impediendi nemini jus eſt; id enim permitti intereſt ſocietatis humanæ; nec cuiquam damno id eſt: nam etiam ſi cui lucrum ſperatum ſed non debitum decedat, id damni vice reputari non debet. Teſtimoniis quæ ad hinc rem produximus alibi, addemus unum * ex Philone: πᾶσα δὲ θάλαττα φορτηγοῖς ὁλκάσιν ἀκινδύνως διαπλεῖται, κατὰ τὰς ἀντιδόσεις ὧν ἀλλήλαις ἀγαθῶν ἀντεκτίνουσιν αἱ χῶραι κοινωνίας ἱμέρῳ. τὰ μὲν ἐνδέοντα λαμβάνουσαι, ὧν δὲ ἄγουσι περιουσίαν ἀντιπέμπουσαι. φθόνος γὰρ οὐδέποτε πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκράτησεν. ἀλλ' οὐδὲ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀποτομάς. *Mare omne navibus onerariis tuto ſatis navigatur, * eo commercio quod ex naturalis ſocietatis deſiderio inter nationes intercedit, dum mutuo aliarum copia aliarum inopia ſuccurrit. Nam invidia nunquam aut orbem univerſum, aut magnas ejus partes invaſit.* Alterum ex Plutarcho qui de mari ſic loquitur: ἄγριον ὄντα καὶ ἀσύμβολον τὸν βίον τοῦτο τὸ στοιχεῖον συνῆψε καὶ τέλειον ἐποίησε, διορθούμενον ταῖς παρ' ἀλλήλων ἐπικουρίαις, καὶ ἀντιδόσεσι κοινωνίαν ἐργαζόμενον καὶ φιλίαν: *Vitam noſtram, feram alioqui & commerciorum exſortem, hoc elementum ſociavit atque perfecit, ſupplens quod deerat ope mutua, & permutatione rerum ſocietatem amicitiamque concilians.* Quicum convenit Libanii illud: οὐ μὲν τοῖς πάντα γε πᾶσιν ἔνειμε μέρεσιν, ἀλλὰ διῄρει τὰ δῶρα κατὰ τὰς χώρας εἰς κοινωνίαν τοὺς ἀνθρώπους ἄγων τῇ παρ' ἀλλήλων χρείᾳ. καὶ φαίνει δὴ τὰς ἐμπορείας, ὅπως τῶν παρ' ἐνίοις φυομένων, κοινὴν εἰς ἅπαντας ἐνέγκῃ τὴν ἀπόλαυσιν. *Deus non omnia omnibus terræ partibus conceſſit, ſed per regiones dona ſua diſtribuit, quo homines alii aliorum indigentes ope ſocietatem colerent. Itaque mercaturam excitavit, ut quæ uſquam nata ſunt iis communiter frui omnes poſſent.* Euripides quoque Supplicibus Theſea inducens loquentem, his quæ humana ratio in commune bonum reperit navigationem annumerat, his verbis:

πόντου τε ναυστολήμαθ' ὡς διαλλαγὰς
ἔχοιμεν ἀλλήλοισιν ὧν πένοιτο γῆ.

Et cuique terra quæ ſuum ingenium negat,
Supplere rarium pelagiis diſcurſibus.

Lib. III. Apud Florum eſt: *Sublatis commerciis, rupto fœdere generis humani.*

XIV. 1. Sed quæritur, an ita tranſeuntibus mercibus, terra, aut amne,

amne, aut parte maris quæ terræ acceſſio dici poſſit, vectigalia im-
poni poſſint ab eo qui in terra imperium habet. Certe quæcunque
onera ad illas merces nullum habent reſpectum, ea mercibus iſtis
imponi nulla æquitas patitur. Sic nec capitatio, civibus impoſita ad
ſuſtentanda reipublicæ onera, ab exteris transeuntibus exigi poteſt.

2. Sed ſi aut ad præſtandam ſecuritatem mercibus, aut inter cæte-
ra etiam ob hoc onera ſuſtinentur, ad ea compenſanda vectigal ali-
quod imponi mercibus poteſt, dum modus cauſæ non excedatur.
* Inde enim pendet juſtitia, ut tributi ita & vectigalis. Sic vectigal *1 Reg. x, 28.*
equorum & neti quæ Iſthmum Syriacum tranſibant accepit rex Solo-
mo. De thure Plinius: *Evehi non poteſt, niſi per Gebanitas.* * *Itaque & horum* *xii. 14.*
regi penditur vectigal. Sic ditati Maſſilienſes ex foſſa quam ex Rhoda-
no in mare Marius duxerat, πραττόμενοι τοὺς ἀναπλέοντας καὶ τοὺς καταγο-
μένους: * *vectigal exigens ab iis qui navibus aſcenderent aut deſcenderent*,
ut Strabo narrat libro quarto. Idem libro octavo nos docet, Co- *Tac. hiſt. iv.*
rinthios ab antiquiſſimis uſque temporibus vectigal percepiſſe, de *Chop. de Do. lib. 1. tit 9.*
mercibus, quæ ad vitandum Maleæ flexum, terra de mari in mare *Pereg. l. 1.*
transferebantur. Sic pro Rheni tranſitu pretium accipiebant Romani. *de jure Fi-*
Etiam in pontibus pro tranſitu datur, inquit Seneca. Et de fluminum *ſci, c. 1. n. 22.*
tranſitu pleni ſunt Iuriſconſultorum libri. *Ang. conſ.*

3. Sed frequens eſt ut æquus modus non ſervetur, cujus rei Phy- *190. Zabar.*
larchos Arabum incuſat † Strabo, hoc addito: χαλεπὸν γὰρ ἐν τοῖς το- *conſ. 38.*
ιούτοις καὶ τοῖς αὐθάδεσι κοινὸν ἀφορισθῆναι μέτρον τὸ τῷ ἐμπόρῳ λυσιτελές. *Diffici-* *Firm. in-*
le enim eſt ut inter validos & feroces definiatur modus mercatori non gravis. *tra de gabell.*

XV. 1. Morari quoque aliquantiſper prætervehentibus aut præ- *† Lib. xvi.*
tereuntibus, valetudinis, aut alia qua juſta de cauſa, licere debet. nam *Vict. de*
eſt & hoc inter utilitates innoxias. * Itaque Ilioneus apud Virgilium, *Indis rel. 2.*
cum Trojani in terra Africa conſiſtere vetarentur, Deos judices au- *n. 1.*
det invocare; & probata Græcis querela Megarenſium adverſus *Pericle.*
Athenienſes, qui eos portubus ſuis arcebant, παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια, *con-* *Diod. l. xii.*
tra jus commune, ut Plutarchus loquitur: ita ut Lacedæmoniis nulla *Thuc. 1.*
belli cauſa juſtior viſa fuerit.

2. Cui & hoc conſequens eſt, ut tugurium momentaneum ponere
liceat, puta in littore, etiamſi littus à populo occupatum conceda-
mus. nam quod decretum Prætoris adhibendum dixit Pomponius,
ut in littore publico vel mari exſtruere quid liceat, ad permanentia
ædificia pertinet: quo & illud Poëtæ:

Contracta piſces æquora ſentiunt
Iactis in altum molibus.

XVI. Sed & perpetua habitatio his, qui ſedibus ſuis expulſi re-
ceptum quærunt, deneganda non eſt externis, dum & imperium
quod conſtitutum eſt ſubeant, & quæ alia ad vitandas ſeditiones ſunt
neceſſaria. quam æquitatem recte obſervavit divinus Poëta, cum
Æneam inducit has ferentem conditiones:

ſocer arma Latinus habeto,
Imperium ſolenne ſocer.

Et apud Halicarnaſſenſem Latinus ipſe æquam eſſe dicit Æneæ cau- *Lib. 1.*
ſam, ſi ſedium inopia compulſus eo adveniſſet. Barbarorum eſt ho- *Lib. xvii.*

ſpites pellere, ait ex Eratoſthene Strabo: nec probati hac in parte Spartiani. Ambroſio quoque judice illi qui peregrinos urbe prohibent nequaquam probandi. Sic Æoles Colophonios, Rhodii Phorbantem ejuſque ſocios, Cares Melios, Lacedæmonii Minyas, Cumæi alios ad ſe adventantes exceperunt. At de iiſdem Minyis recte Herodotus, cum recepti partem imperii poſcerent, ait eos ἐξυβρίσαι καὶ ποιῆσαι οὐχ ὅσια, *injurioſos fuiſſe & feciſſe quæ facere fas non erat*: beneficium ab illis in injuriam verſum dixit Valerius Maximus.

De Officiis III. c. 7. Herod. l. I. & IV. Pauſ. l. VII. Oroſ. VII. Diod. lib. V. Lib. IV. c. 6.

XVII. Sed & ſi quid intra territorium populi eſt deſerti ac ſterilis ſoli, id quoque advenis poſtulantibus concedendum eſt, aut etiam ab iilis recte occupatur, quia occupatum cenſeri non debet quod non excolitur, niſi imperium quod attinet, quod populo veteri ſalvum manet. Trojanis data à Latinis Aboriginibus jugera duri atque aſperrimi agri ſeptingenta, * ut Servius notat. Apud Dionem Pruſæenſem oratione VII legimus: οὐδὲν ἀδικοῦσιν οἱ τὴν ἀργὸν τῆς χώρας ἐξεργαζόμενοι: *nihil peccant qui partem terræ incultam colunt.* Clamabant olim Anſibarii, *ſicut cœlum Diis, ita terras generi mortalium datas, quæque ſint vacuæ eas publicas eſſe: Solem, quin etiam & ſidera reſpicientes, quaſi coram interrogabant, vellentne contueri inane ſolum: potius mare ſuperfunderent adverſus terrarum ereptores.* Sed male dicta hæc generalia rei præſenti aptabant. nam terræ illæ non omnino erant vacuæ, ſed paſcendis pecoribus & armentis militum ſerviebant: quæ juſta Romanis negandi cauſa. Nec minus juſte jam olim Romani ex Gallis Senonibus quærebant; *quod jus eſſet agrum à poſſeſſoribus petere, aut minari arma?*

Ad XI. Æneidos. Tacit. Ann. XIII. Liv. lib. V.

XVIII. Poſt jus commune ad res, ſequitur jus commune ad actus: quod datur aut ſimpliciter, aut ex ſuppoſitione. Simpliciter datur hoc jus ad actus tales, quibus ea comparantur ſine quibus vita commode duci nequit. Non enim par hic neceſſitas requiritur ut in re aliena arripienda: quia hic non agitur de eo quod fiat domino invito, ſed de modo acquirendi dominis volentibus: tantum ne id aut lege lata, aut conſpiratione impedire liceat. Eſt enim tale impedimentum naturæ ſocietatis contrarium in his quas dixi rebus. Hoc eſt quod Ambroſius vocat, * *ſeparare à commerciis communis parentis, fuſos omnibus partus negare, conſortia vivendi averruncare.* Nam de ſupervacuis & mere voluptariis non agimus, ſed de his quæ vita deſiderat, puta alimentis, veſtimentis, medicamentis.

De Officiis III. c. 7.

XIX. Ad hæc igitur æquo pretio comparanda jus eſſe omnibus hominibus aſſeveramus: demto, ſi à quibus petitur ipſi ejus rei indigeant: * quomodo in ſumma penuria frumenti venditio prohibetur. Et tamen ne in tali quidem neceſſitate expelli poſſe admiſſos ſemel peregrinos, ſed commune malum communiter tolerandum, oſtendit indicato jam loco Ambroſius.

Covar. Var. reſ. lib. III. c. 14. ibi. Tertio.

XX. Ad ſua autem vendenda non æquum jus eſt, nam cuilibet liberum eſt ſtatuere quid velit acquirere aut non. Ita vinum & alias merces exoticas olim non recipiebant Belgæ. Et de Arabibus Nabatæis Strabo, † εἰσαγώγιμα δ' ἐστὶ τὰ δ' οὐ παντελῶς. * *importare merces quaſdam licet, quaſdam non item.*

Molina diſputat. 105. Ægi. Reg. de act. ſupernat. diſp. 31. du. 2. n. 52. Cæſ. 1. bell. Gall. † Lib. XVI.

XXI. 1. In hoc jure, quod diximus, ineſſe cenſemus etiam liberta-

bertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes,
puta, ſi virorum populus aliunde expulſus alio advenerit. nam ſine
femina ætatem agere etſi humanæ naturæ non omnino repugnat, re-
pugnat tamen naturæ plerorumque hominum. cœlibatus enim non
niſi excellentibus animis convenit. Quare facultas comparandi
uxores adimi viris non debet. Romulus apud Livium vicinos rogat, *Lib.* I.
ne graventur homines cum hominibus ſanguinem & genus miſcere.
Canulejus apud eundem: *Connubium petimus, quod finitimis externiſque* *Lib.* IV.
dari ſolet. Iure belli injuſte negatas nuptias juſte victor auferret, Auguſtino *De civ. Dei*
judice. *l.* II. *c.* 17.

2. Leges autem civiles aliquorum populorum, quæ connubia ex-
teris negant, aut ea ratione nituntur, quod temporibus quibus ſunt
conditæ nulli erant populi quibus non fœminarum copia ſuppeteret,
aut non de quibusvis connubiis agunt, ſed de iis quæ juſta ſunt, hoc
eſt quæ ſpeciales quoſdam juris civilis effectus producunt.

XXII. Ex ſuppoſitione jus commune eſt ad actus quos popu- *Vict.d.rel.*2.
lus aliquis externis promiſcuè permittit. Nam tunc ſi unus populus *n.* 2, 3.
excludatur, ei fit injuria. Sic, ſi externis alicubi venari, piſcari, aucu-
pari, margaritas legere licet, ſi ex teſtamento capere, ſi res vendere,
ſi etiam extra penuriam feminarum conjugia contrahere, uni populo
id negari non poteſt; niſi delictum præceſſerit: qua de cauſſa Benja-
minitis Hebræi cæteri ademerunt connubii facultatem. *Iud.* xx.

XXIII. Sed de permiſſis quod diximus, intelligendum eſt de
his quæ permiſſa ſunt tanquam ex vi naturalis libertatis nulla lege
ſublatæ: non ſi permiſſa ſint per beneficium, relaxando legem. nam
in beneficii negatione nulla eſt injuria. Atque ita arbitramur concilia- *Diſp.* 105.
ri poſſe quod poſt Franciſcum Victoriam quaſi ei contrarius notavit
Molina.

XXIV. Quæſitum memini an populo alicui liceat cum alio po-
pulo paciſci, ut is populus certi generis fructus, qui alibi non naſcun-
tur, ſibi ſoli vendat. Licere cenſeo, ſi is qui emit populus paratus ſit
aliis vendere æquo pretio. nam aliarum gentium non intereſt à quo
emant quod ad deſideria naturæ attinet. Lucrum autem alter alteri
prævertere licite poteſt, maxime ſi cauſa ſubſit, ut ſi qui id ſtipula-
tus eſt populus alterum populum in ſuam tutelam receperit, ſum-
ptuſque eo nomine faciendos habeat. Talis autem coëmtio, eo quo
dixi animo facta, juri naturæ non repugnat, quanquam ſolet inter-
dum ob utilitatem publicam legibus civilibus prohiberi.

Annotata ad Caput II.

I. E*Rant omnia communia & indiviſa omnibus*] Ejus veſtigium man- §. II.
ſit in Saturnalibus.

Theatrum cum commune ſit] Seneca de Beneficiis VII, c. XII:
*Equeſtria omnium equitum Romanorum ſunt. in illis tamen locus meus fit pro-
prius quem occupavi.*

Ex ſimplicitate eximia] Horatius:

Campeſtres melius Scythæ,

Quo-

Quorum plauſtra vagas rite trahunt domos,
Vivunt, & rigidi Getæ,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges & Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua,
Defunctumque laboribus
Æquali recreat ſorte Vicarius.

Eſſeni] Et ab his orti Pythagoriſtæ. Vide Porphyrium, Diogenem Laërtium, Gellium, I, 9.

Primi homines] Adam typus humani generis. Vide Origenem contra Celſum. Neque nihil huc pertinet quod Tertullianus dixit libro de Anima: *Naturale enim rationale credendum eſt, quod animæ à primordio ſit ingenitum, à rationali videlicet auctore. Quid enim non rationale quod Deus juſſu quoque ediderit, nedum id quod proprie afflatu ſuo emiſerit? Irrationale autem poſterius intelligendum eſt, ut quod acciderit ex ſerpentis inſtinctu, ipſum illud transgreſſionis admiſſum, atque exinde inoleverit, & coadoleverit in anima adinſtar jam naturalitatis. quia ſtatim in primordio naturæ occidit.*

Nulla adhuc mala libidine] Seneca de iiſdem epiſtola xc, *ignorantia rerum innocentes erant.* Deinde locutus de juſtitia, prudentia, temperantia, fortitudine, addit: *Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quædam, rudis vita.* Ioſephus: μηδεμιᾷ ξενιζόμενοι ψυχὴν φροντίδι. *Nullis curis turbidum habentes animum.*

Ἀφθαρσία videtur dici ſapienti Hebræo] Sic & Paulus Eph. VI, 24. qui & ἀδιαφθορίαν dixit Tit. II, 17.

Cujus ſymbolum arbor vitæ] Sanctitas ſuperior, Rabbinis. ὕψιστος σοφία, divina ſapientia Arethæ ad Apocalypſim. De Paradiſo vide Eccleſiaſtici caput XL, 17. & quatuor fluminibus Paradiſi eundem librum XXIX, 35. & ſequentibus.

Quæ ſine induſtria ſponte ſua terra proferebat] Vide egregium hac de re locum libro II Varronis de re Ruſtica, ex Dicæarcho: & confer quæ ex eodem Dicæarcho habet Porphyrius de non eſu animalium IV.

2. *Arbor ſcientiæ boni & mali*] Ioſephus: τὸ φυτὸν ὀξύτητος καὶ διανοίας τι ὑπῆρχεν. *qui arbor erat ſollertiæ & intelligentiæ.* Telemachus apud Homerum:

καὶ οἶδα ἕκαστα
ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρεια. πάρος δ' ἔτι νήπιος ἦα
omnia novi
Quæ bona, quæ mala ſunt, nec ſum jam parvus ut ante.

Zenoni Cittienſi prudentia, ſcientia bonorum & malorum & mediorum. Eſt id apud Diogenem Laërtium. Plutarchus de Communibus notitiis: τί δεινὸν εἰ τῶν κακῶν ἀναιρεθέντων οὐκ ἔσται φρόνησις, ἑτέραν δ' ἀντ' ἐκείνης ἀρετὴν ἕξομεν, οὐκ ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἀλλ' ἀγαθῶν μόνον ἐπιστήμην οὖσαν. *Quid nocebit, ſi ablatis malis nulla erit prudentia, pro ea autem aliam habeamus virtutem, quæ non bonorum ac malorum ſed ſolorum bonorum ſit ſcientia?*

Variaque ad vitam reperta] Late hoc explicat Seneca epiſtola xc. quem lege. & Dicæarchum apud dictos jam ſcriptores.

Vitæ genus giganteum] Seneca Naturalium III in fine: *exſtinctis pariter feris in quarum homines ingenia tranſierant.*

Mundo

Digitized by Google

Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita acceſſit cupido voluptatis] Seneca dicto loco: *illis quoque innocentia non durabit, niſi dum novi ſunt.*

Cui inſerviit vinum, unde & illiciti amores] *Præmiumque ſummum ebrietatis libido portentoſa ac jucundum nefas.* Seneca ibidem.

3. *Puteos vero*] De puteis ad Oaſim inter multos communibus vide Olympiodorum apud Photium.

4. *Veſci ſponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus veſtito*] Qualem vitam Scritefionorum nobis accurate deſcribit Procopius Gotthicorum II. Adde Plinium XII, I. Vitruvium II, c. I.

5. *Vt per occupationem*] Vide quæ hac de re ex Gemara & Alcorano nobis protulit honos Britanniæ Seldenus in Thalaſſocratico.

Cenſeri debet inter omnes conveniſſe, ut quod quiſque occupaſſet id proprium haberet] Cicero: *ex quo quia ſuum cujuſque fit eorum quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit id quiſque teneat.* quod ſimilitudine illuſtrat à Chryſippo reperta de ſtadio, ubi currendo licet vincere adverſarium, non eum detrudendo. Scholiaſtes ad Artem poëticam Horatii: *quemadmodum domus aut ager ſine domino communis eſt: occupatus vero jam proprius fit.* Varro in Age modo: *Terra culturæ cauſa attributa olim particulatim, ut Etruria Thuſcis, Samnium Sabellis.*

Conceſſum ſibi ut quiſque malit quod ad vitæ uſum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura] Solon:

> χρήματα δ' ἱμείρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι
> οὐκ ἐθέλω.
>
> *Divitias habuiſſe velim, ſed non bene partas*
> *Non cupiam.*

Cicero Officiorum I: *Nec vero rei amplificatio nemini nocens vituperanda eſt, ſed fugienda ſemper injuria.*

Ex agrorum diviſione exſtitiſſe novi cujuſdam juris originem] *Poſtquam ex agrorum diſcretione nata ſunt jura.* ita Servius ad illud in quarto Æneidos: *Legiferæ Cereri.*

1. *Ad aucupia*] & habitandi jus. Tam ſoli quam cæli menſura facienda eſt ait Pomponius l. ſi opus. D. quod vi aut clam. Adde legem penultimam, D. pro Socio. §. III.

2. *Niſi in re terminata*] ideo jugera quæ poſſeſſorem non habent immetata dixit Horatius.

Terra majus] ita de Oceano ſenſit Iarchas apud Philoſtratum III, XI.

Loca inculta adhuc] vide Bembum hiſtoriæ VI. §. IV.

Inſulæ in mari] ut Echinades, quas occupando ſuas fecit Alcmæon. Thucyd. II. in fine.

3. *Si aliter explicari nequit*] Talia non procedunt niſi ex magna & ſatis neceſſaria cauſa. Vlpianus l. Si alius. D. quod vi aut clam, ubi ſequitur exemplum illud de ædibus interciſis arcendi incendii cauſa. §. VI.

4. *Omnem legem frangit*] *quicquid coëgit defendit.* lib. IV. Controv. XXVII. Exemplis idem Seneca illuſtrat in excerptis controverſiæ IV, *Neceſſitas eſt, quæ navigia jactu exonerat: neceſſitas eſt, quæ ruinis incendia*

oppri-

opprimit: neceſſitas eſt, lex temporis. Theodorus Priſcianus vetus Medicus: *Expedit prægnantibus in vitæ diſcrimine conſtitutis ſub unius partus ſæpe jactura ſalutem mercari certiſſimam, ſicut arboribus creſcentium ramorum accommodatur ſalutaris abſciſſio, & naves preſſæ onere cum gravi tempeſtate jactantur, ſolum habent ex damno remedium.* Prima illa verba ad ἐμβρυοθλάστην pertinent, cujus inſtrumenti deſcriptio apud Galenum & Celſum, ac proinde eadem vox reſtituenda apud Tertullianum de Anima.

§. XIII. 1. *Vſus qui prodeſt his, illis non nocet*] Servius ad VII Æneidos: *littuſque rogamus innocuum, cujus vindicatio,* ait, *nulli poſſit nocere.*

2. *Iuſtum eo nomine bellum*] *Iuſta bella gerebantur à filiis Iſrael contra Amorræos,* ait indicato hic loco Auguſtinus. Sic Amyntorem Orchomeni regem ob negatum tranſitum interfecit Hercules, notante id Apollodoro. Græci Ioſephum bello petiere, quod eos per fines ſuos tranſire paſſus non eſſet: notat Scholiaſtes ad Horatii carmen in Canidiam. Adde legem Longobardicam lib. II, tit. LIV, c. 2.

3. *Ageſilaus*] Vide etiam in ejus vita hac de re Plutarchum.

Lyſander] Et in hujus vita eundem.

Poſtulandum prius tranſitum] Ariſtophanes Avibus:

εἶθ᾽ ὥσπερ ἡμεῖς ἢν ἰέναι βουλώμεθα,
Πυθῶδε Βοιωτοὺς δίοδον αἰτούμεθα.
Vt nos, cum nobis Delphos ſumendum eſt iter,
Prius Bœotos tranſitum depoſcimus.

ubi Scholiaſtes: τότε μόνον δίοδον ζητοῦσιν, ὅταν στράτευμα διάγῃ. *tunc demum iter poſcitur, ubi exercitus traducitur.* Veneti & Germanis & Gallis de Marano certantibus iter præbuere; Paruta XI. Iidem Germanis conquerentibus de tranſitu hoſtibus dato oſtendunt id niſi armis impediri non potuiſſe, quibus uti non mos ſibi niſi in hoſtes manifeſtos; eodem libro. Sic & Pontifex ſe excuſat, libro ejuſdem XII.

Ita Ageſilaus ex Aſia rediens à rege Macedonum] Etiam hac de re Plutarchum in ejus vita inſpice.

4. *Si inermes*] Exemplum in excerpto legationum XII apud Bembum VII hiſtoriæ Italicæ. Vide & notabilia pacta de tranſitu inter Fredericum Barbaroſſam & Iſacium Angelum apud Nicetam libro II de vita ejuſdem Iſacii aliquot locis. in Imperio Germanico tranſitum poſtulans de damno reſarciendo cavet; vide & Crantzium Saxonicorum X, & Mendoſam in Belgicis. Cæſar Helvetiis iter per Provinciam noluit concedere, quod homines iniquo animo exiſtimabat non temperaturos ab injuriis & maleficio; de Bello Gallico lib. I.

Si obſides dentur] exemplum habes Procopii Perſicorum II.

Si hoſtes meos ſecum ducat] Hoc dicebant Franci, qui in Venetia erant, Narſeti Langobardos ſecum ducenti; Gotthicorum IV. Alia negati itineris exempla habes apud Bembum libro VII Italicorum, apud Parutam libro hiſtoriæ Venetæ V & VI.

5. *Ex Philone*] in legatione ad Cajum.

Eo commercio quod ex naturalis ſocietatis deſiderio inter nationes intercedit] Apud Florum eſt libro III: *ſublatis commerciis, rupto ſedere generis humani.* Servius ad Eclogam IV: *navigatio ex mercimonii ratione deſcendit.*

Digitized by Google

dit. idem, ad Georgicon I, *ſignificat, neceſſitate quærendarum rerum homines navigandi peritiam ac ſtudium reperiſſe. commune bonum erat patere commercium maris.* Ambroſius in opere de creatione: *Bonum mare tanquam hoſpitium fluviorum, invectio commeatuum, quo ſibi diſtantes populi copulantur*, quæ ex Baſilio ſumta Hexemeri IV. Mare forum mundi, inſulas ſtationes in mari eleganter dixit de Providentia II Theodoretus. Adjungam his Chryſoſtomi ad Stelechium verba: τί ἂν τις εἴποι τὴν πρὸς τὰς ἐπιμιξίας εὐκολίαν γινομένην ἡμῖν; ἵνα γὰρ μὴ τῆς ὁδοιπορίας τὸ μῆκος ἀποτροπὴ γίγνοιτο τῆς συνουσίας τῆς πρὸς ἀλλήλους, ἐπιτομωτέραν ὁδὸν τὴν θάλατταν ἀνῆκε πανταχοῦ τῆς γῆς ὁ Θεός. ἵνα ὥσπερ οἶκον ἕνα, τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες, οὕτω θαμινὰ πρὸς ἀλλήλους βαδίζωμεν, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῷ ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδοὺς εὐκόλως ἀντιλαμβάνῃ τὰ παρ' ἐκείνου. καὶ μικρὸν τῆς γῆς μέρος κατέχων ὥσπερ ἁπάσης κύριος ὤν, τῶν πανταχοῦ γινομένων ἀπολαύῃ καλῶν. καὶ νῦν ἔξεστι καθάπερ ἐπὶ τραπέζης πλουσίας, ἕκαστον τῶν δαιτυμόνων τὸ παρατεθειμένον αὐτῷ δοῦναι τῷ πόρρωθεν κατακειμένῳ, τὸ παρακείμενον ἀντιλαβεῖν, τὴν χεῖρα μόνον ἐκτείναντα. *Quomodo autem ſatis digne quis explicet facilitatem ad mutua commercia nobis datam? Ne enim itineris longitudo impedimentum aliorum ad alios commeatibus adferret, breviorem viam, mare ſcilicet, ubique terrarum diſpoſuit Deus, ut mundum tanquam unam domum communiter inhabitantes crebro nos invitem viſeremus, & apud ſe nata quiſque alteri communicans viciſſim commode acciperet res apud illum abundantes, ac ſic exiguam tenens terræ partem, ita tanquam ſi teneret univerſam, frueretur ejus quæ ubivis ſunt bonis. Licet itaque nunc tanquam in communi menſa convivarum unicuique ea quæ ſibi appoſita dare alteri longius accumbenti, ac contra quæ apud ipſum ſunt accipere manu tantum extenta.*

2. *Inde enim pendet juſtitia, ut tributi ita & vectigalis*] Vide legem Langobardicam libro in titulo XXXI, c. XXXIII. & epiſtolam Epiſcoporum ad Ludovicum regem quæ inter capitula legitur Caroli Calvi cap. 14. §. XIV.

Itaque & horum regi penditur vectigal] ſimile apud Leonem Afrum non longe ab initio.

Vectigal exigentes ab iis qui navibus aſcenderent aut deſcenderent] Huc alludens Ariſtophanes in Avibus vult interſtrui aërem ut dii cogantur de victimarum nidore vectigal pendere.

1. *Itaque Ilioneus*] Servius ad eum locum: *Occupantis enim eſt poſſeſſio littoris. unde oſtenduntur crudeles qui etiam à communibus prohibeant.* Laomedon ab Hercule occiſus quod eum Trojæ portu pelleret, Servio ibidem narrante. §. XV.

Vt Servius notat] ex Catone, Siſenna, aliiſque veterum. §. XVII.

Separare à commerciis communis parentis] Plutarchus Pericle de Megarenſibus: ἐγκαλοῦντες πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων, ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν εἴργεσθαι, καὶ ἀπελαύνεσθαι παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια. *Deque rebantur omni ſe mercatu, omni portu quem tenerent Athenienſes arceri depellique contra gentium jura.* Seneca epiſtola LXXXVII, recitato Virgilii loco: §. XVIII.

Et quid quæque ferat regio & quid quæque recuſet.

Iſta in regiones deſcripta ſunt, ut neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium, ſi invicem alius ab alio aliquid peteret: idem Naturalium V, 18: *quid quod omnibus inter ſe populis commercium dedit, & gentes diſſipatas locis, miſcuit?*

miſcuit? Vide Anglorum querelas de Hiſpanis apud Thuanum libro LXXI, in hiſtoria anni cIɔ Iɔ LXXX.

§. XIX. *Quomodo in ſumma penuria frumenti venditio prohibetur*] Caſſiodorus I, epiſtola XXXIV, *Copia frumentorum debet provincia primum prodeſſe cui naſcitur.*

§. XX. *Importare merces quaſdam licet, quaſdam non licet*] Vide Crantzium Saxonicorum XI.

CAPVT III.

De acquiſitione originaria rerum, ubi de mari & fluminibus.

I. *Originariam acquiſitionem fieri per diviſionem aut occupationem.*
II. *Rejiciuntur hic alii modi, ut conceſſio juris incorporalis.*
III. *Item ſpecificatio.*
IV. *Occupatio duplex, ad imperium, ad dominium: quæ diſtinctio explicatur.*
V. *Occupationem mobilium lege poſſe anteverti.*
VI. *Quo jure nitatur dominium infantium & amentium.*
VII. *Flumina occupari poſſe.*
VIII. *An & mare.*
IX. *Olim in partibus Romani imperii id non licuiſſe:*
X. *Naturæ tamen jus non obſtare in parte maris quæ terris quaſi clauſa ſit.*
XI. *Quomodo talis occupatio fiat, & quamdiu duret.*
XII. *Talem occupationem jus non dare impediendi tranſitus innoxii.*
XIII. *Imperium in partem maris occupari poſſe, & quomodo.*
XIV. *Vectigal navigantibus mari ex certis cauſis imponi poſſe.*
XV. *De pactionibus quæ populum aliquem ultra certos terminos vetant navigare.*
XVI. *Fluminis curſus mutatus an territorium immutet, cum diſtinctione explicatur.*
XVII. *Quid ſentiendum ſi alveus plane mutatus ſit?*
XVIII. *Flumen interdum totum accedere territorio.*
XIX. *Res derelictas occupanti cedere, niſi populus dominium quoddam generale occupaverit.*

I. SIngulari jure aliquid noſtrum fit acquiſitione originaria aut derivativa. Originaria acquiſitio olim, cum genus humanum coire poſſet, fieri potuit etiam per diviſionem, ut diximus, nunc per occupationem tantum.

II. Dicat forte aliquis, etiam conceſſione ſervitutis, conſtitutione pignoris aliquid originarii acquiri: ſed recte expendenti apparebit id jus novum non eſſe niſi modo. nam virtute ipſa inerat in dominio domini.

L. Poſſideri, §. Genera. D. de acq. poſſ.

III. Paulus Iuriſconſultus acquirendi cauſis & hanc annumerat, quæ maxime videtur naturalis, ſi quid ipſi ut in rerum natura eſſet fecimus. Sed cum naturaliter nihil fiat niſi ex materia prius exiſtente, ea ſi noſtra fuerit continuabitur dominium ſpecie introducta: ſi nullius, ad occupationis genus hæc acquiſitio pertinebit: ſin aliena, jam naturaliter nobis ſolis eam non acquiri infra apparebit.

IV. 1. De occupatione ergo, quæ poſt prima illa tempora ſolus

eſt

eſt naturalis, an & originarius modus videndum eſt nobis. In his autem quæ proprie nullius ſunt duo ſunt occupabilia, imperium & dominium quatenus ab imperio diſtinguitur. Seneca ita hæc duo expreſſit: * *Ad reges poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas.* Dion Pruſæenſis hoc modo: ἡ χώρα τῆς πόλεως. ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τῶν κεκτημένων ἕκαστος κύριός ἐστι τῶν ἑαυτοῦ. *Regio civitatis eſt: at non eo minus in ea ſuum quisque poſſidet.* Imperium duas ſolet habere materias ſibi ſubjacentes, primariam, perſonas, quæ materia ſola interdum ſufficit, ut in exercitu virorum, mulierum, puerorum quærente novas ſedes; & ſecundariam, locum, qui territorium dicitur. Orat. XXXI.

2. Quanquam autem plerumque uno actu quæri ſolent imperium & dominium, * ſunt tamen diſtincta: ideoque dominium non in cives tantum ſed & in extraneos tranſit, manente penes quem fuit imperio. Siculus libro de conditionibus agrorum: *Auctores aſſignationis, diviſioniſque, non ſufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territoriis ſumſiſſent, aſſignaverunt quidem futuris civibus coloniarum: Sed jurisdictio in agris qui aſſignati ſunt penes eos remanſit ex quorum territorio ſumpti ſunt.* Demoſthenes oratione de Haloneſo, agros qui eorum ſunt quorum eſt territorium vocat ἐγκτήματα, qui in alieno κτήματα.

V. In loco autem cujus imperium jam occupatum eſt, jus occupandi res mobiles anteverti poſſe lege civili ſupra diximus. Eſt enim hoc jus ex jure naturæ permittente, non præcipiente, ut liceat ſemper. Neque enim id requirit humana ſocietas. Quod ſi quis dicat videri jus gentium eſſe ut id liceat; reſpondebo, etiamſi in aliqua parte orbis id communiter ita receptum ſit, aut fuerit, non tamen habere vim pacti inter gentes, ſed eſſe jus civile plurium gentium diſtributum, quod à ſingulis tolli poteſt. Et alia multa ſunt quæ juris gentium vocant Iurisconſulti, ubi de rerum diviſione & acquirendo dominio agitur.

VI. Notandum & hoc, ſi ſolum jus naturale ſpectamus, dominium non dari niſi in eo qui ratione utitur. Sed jus gentium ob utilitatem communem introduxit ut & infantes & furioſi dominia accipere & retinere poſſent, perſonam illorum interim quaſi ſuſtinente humano genere. Sed nimirum humana jura multa conſtituere poſſunt præter naturam: contra naturam nihil. Ideo dominium hoc, quod favore infantium & his ſimilium conſenſu gentium humanius viventium introductum eſt, ſtat intra actum primum, nec ad actum ſecundum, ut loquuntur ſcholæ, poteſt pertingere: id eſt ad habendi, non ad per ſe utendi jus pertinet. Nam alienatio & ſi qua huic ſunt ſimilia, in ipſa ſui natura includunt actum utentis ratione voluntatis, quæ in talibus exiſtere non poteſt. Quo non male referas illud Pauli Apoſtoli, pupillum quanquam rerum paternarum dominum; Gal. IV. I. dum ejus eſt ætatis, nihil differre à ſervis, exercitio dominii ſcilicet. De mari cœpimus ſupra aliquid dicere, quod nunc abſolvendum eſt.

VII. Flumina occupari potuerunt quanquam nec ſupra nec infra includuntur territorio, ſed cum aqua ſuperiori & cum inferiori, aut cum mari cohærent. Sufficit enim quod major pars, id eſt latera clauſa ſunt ripis, & quod comparatione terrarum exiguum quid eſt flumen.

VIII. Ad hoc exemplum videtur & mare occupari potuiſſe ab eo qui terras ad latus utrumque poſſideat, etiamſi aut ſupra pateat ut ſinus, aut ſupra & infra ut fretum, dmmodo non ita magna ſit pars maris ut non cum terris comparata portio earum videri poſſit. Et quod uni populo aut Regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, ſi pariter mare interſitum occupare voluerint. nam ſic flumina quæ duos populos interluunt ab utroque occupata ſunt, ac deinde diviſa.

IX. 1. Fatendum eſt in partibus cognitis Romano imperio, à primis temporibus ad Iuſtinianum uſque, juris gentium fuiſſe ne mare à populis occuparetur, etiam quod jus piſcandi attinet. Nec audiendi ſunt qui exiſtimant, cum in jure Romano mare omnium commune dicitur, commune civium Romanorum intelligi. Nam primum voces ita ſunt univerſales, ut hanc reſtrictionem non ferant. Nam quod Latine mare omnium commune dicitur, explicat Theophilus, κοινὸν πάντων ἀνθρώπων. † Vlpianus mare omnibus natura patere dixit, & ita omnium eſſe ſicut aër. Celſus, maris communem eſſe uſum omnibus hominibus. Præterea manifeſte diſtinguunt Iuriſconſulti publica populi, in quibus & flumina, ab his communibus. Ita in Inſtitutionibus legimus: ‡ *Quædam naturali jure* * *communia ſunt omnium, quædam publica: Naturali jure communia ſunt omnium hæc, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Flumina autem omnia & portus publica ſunt.* & apud Theophil. φυσικῷ μὲν ἐν δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ ταῦτα, ὁ ἀὴρ, ὕδωρ, τὸ ἀέναον, θάλασσα. Mox: ποταμοὶ δὲ πάντες καὶ λιμένες πουβλικοί εἰσι, τουτέστι τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ.

L. Quædam. D. de rer. diviſ. Inſtit. de rer. diviſ. §. 1.
† L. Vendit. Comm. præd. L. Littore. D. nequid. in loco publico.
‡ De rer. diviſ.

2. Sed & * de littoribus dixit Neratius non ita eſſe publica ut quæ in patrimonio ſunt populi, ſed ut ea quæ primum à natura prodita ſunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt, id eſt, ne populi quidem ullius: cum quo reſponſo pugnare videtur quod Celſus ſcripſit: *Littora in quæ populus Romanus imperium habet, populi Romani eſſe arbitror: maris autem uſum communem omnibus hominibus.* Sed conciliari videntur ita hæc poſſe, ſi dicamus Neratium de littore loqui, quatenus uſus ejus navigantibus, aut prætervehentibus eſt neceſſarius. Celſum vero quatenus ad utilitatem aſſumitur, puta ad ædificium permanens: quod à Prætore impetrari ſolere Pomponius nos docet, ut & jus ædificandi in mari, id eſt in parte littori proxima, & quæ littori quaſi accenſetur.

L. Quod in littore. D. de acq. dom. d. l. Littore. D. Ne quid in loco publico.
L. Quamvis. D. de acq. dom.

X. 1. Hæc quanquam vera ſunt, tamen * ex inſtituto non ex naturali ratione provenit, quod mare eo quo diximus ſenſu occupatum non eſt, aut occupari jure non potuit. Nam & flumen publicum eſt, ut ſcimus, & tamen jus piſcandi in diverticulo fluminis occupari à privato poteſt. ſed & de mari dictum à Paulo eſt, ſi maris proprium jus ad aliquem pertineat, Vti poſſidetis interdictum ei competere; quoniam ad privatam jam cauſam pertinet non ad publicam hæc res, utpote cum de jure fruendi agatur, quod ex privata cauſa contingit, non ex publica: ubi haud dubie * de exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur: quod * à Lucullo & aliis factum legimus. Valerius Maximus de C. Sergio Orata: *Peculiaria ſibi*

L. Si quiſquam. D. de diverſ. temp. præſcr.
L. Sane. D. de injuriis.
L. IX, I.

ſibi maria excogitavit, æſtuariis intercipiendo fluctus. Sed idem poſtea contra veterum Iuriſconſultorum reſponſa ad * πρόθυρα, id eſt veſtibula in Boſphoro Thracico produxit Leo Imperator, ut ea quoque ſeptis quibuſdam quas ἐποχὰς vocabant, includi, & privatim vindicari poſſent. *L. injuriarum. circa finem. D. de injuriis.*

2. Quod ſi privatorum fundis aliquid maris poteſt accedere, quatenus incluſum nempe eſt, & ita exiguum ut fundi portio cenſeri poſſit, nec quo minus id fiat repugnat jus naturæ; quidni & portio maris incluſa littoribus ejus fiat populi, eorumve populorum, cujus quorumve ſunt littora, dum ea pars maris ad territorium comparati non major ſit quam diverticulum maris comparatum ad magnitudinem fundi privati? Nec obſtare quod mare non undique includatur, exemplo fluminis, intelligi poteſt, & exemplo maris ad villam admiſſi.

3. Sed multa, quæ natura permittit, jus gentium ex communi quodam conſenſu potuit prohibere. Quare quibus in locis tale jus gentium viguit, neque communi conſenſu ſublatum eſt, maris portio quamvis exigua, & maxima ſui parte incluſa littoribus, in jus proprium populi alicujus non concedet.

XI. Verum notandum etiam, ſi quibus in locis jus illud gentium de mari receptum non eſſet, aut ſublatum, tamen ex eo ſolo quod terras populus occuparit, mare occupatum colligi non poſſe: nec animi actum ſufficere, ſed actu externo eſſe opus unde occupatio poſſit intelligi. Deinde vero ſi deſeratur poſſeſſio ex occupatione nata, jam mare redire ad veterem naturam, id eſt ad uſum communem: quod de inædificato littore reſpondit Papinianus, & de piſcatione in fluminis diverticulo. *L. praeſcriptio. D. de uſur.*

XII. Illud certum eſt, etiam qui mare occupaverit navigationem impedire non poſſe inermem & innoxiam, quando nec per terram talis tranſitus prohiberi poteſt, qui & minus eſſe ſolet neceſſarius & magis noxius. *Thucydid. lib. VII.*

XIII. Vt autem ſolum * imperium in maris partem ſine alia proprietate occupetur, facilius potuit procedere: neque arbitror jus illud gentium de quo diximus obſtare. Argivi olim cum Athenienſibus expoſtularunt, quod ſuo mari Spartanos Argivorum hoſtes tranſire ſiviſſent: quaſi violato fœdere, quo cautum erat ne alter populus hoſtes alterius ſineret ire διὰ τῆς ἑαυτῶν, *per ſui imperii loca.* † Et in induciis annalibus belli Peloponneſiaci permittitur Megarenſibus navigare mari quod ad ipſorum ſociorumque terram pertineat, τῇ θαλάσσῃ ὅσα κατὰ τὴν ἑαυτῶν καὶ κατὰ τὴν ξυμμαχίαν. Sic θάλασσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων πᾶσαν, mare omne quod Romani eſt imperii, dixit Dion Caſſius libro XLII. Themiſtius de Romano Imperatore: τὴν γῆν καὶ θάλασσαν ὑπήκοον ἔχων, *habens ſibi ſubditam terram & mare.* Oppianus ad Imperatorem: *Boſſius tit. de aquis. n. 36. allegans Bal. Cepoll. & alios. Vide l. Vnicam, C. de claſſicis. lib. XI. † Thucyd. lib. IV.*

σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτροισι θάλασσα
εἱλεῖται.

tuis etenim ſub legibus æquor
Volvitur.

Et Dion Pruſæenſis, in altera ad Tarſenſes, multa ei civitati ab Auguſto ait conceſſa, inter alia ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ, τῆς θαλάττης τῆς κατ᾽ αὐτήν, *jus in amnem Cydnum & proximam maris partem:* Et apud Virgilium legimus:

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent.

Lib. IV. Apud Gellium: *Fluminum quæ in mare qua imperium Romanum eſt fluunt.* Notat Strabo Maſſilienſes multa cepiſſe ſpolia cum præliis navalibus viciſſent τοὺς ἀμφισβητοῦντας τῆς θαλάσσης ἀδίκως, *eos qui injuſte de mari controverſiam moverent.* Idem Sinopen ait imperitaſſe mari in Cyaneas. Lib. XII.

2. Videtur autem imperium in maris portionem eadem ratione acquiri qua imperia alia, id eſt, ut ſupra diximus, ratione perſonarum & ratione territorii. Ratione perſonarum, ut ſi claſſis, qui maritimus eſt exercitus, aliquo in loco maris ſe habeat: ratione territorii, quatenus ex terra cogi poſſunt qui in proxima maris parte verſantur, nec minus quam ſi in ipſa terra reperirentur.

XIV. Quare nec contra jus naturæ aut gentium faciet, qui recepto in ſe onere tuendæ navigationis juvandæque per ignes nocturnos & brevium ſigna, * vectigal æquum impoſuerit navigantibus, quale fuit Romanum vectigal Erythræum, ob ſumtus exercitus maritimi adverſus piraticas excurſiones: & * quod in ponto Bizantini exigebant διαγώγιον, & quod jam olim Athenienſes occupata Chryſopoli exegerant in ponto eodem, memorante utrumque Polybio: & quod ex Helleſponto olim Athenienſes eoſdem exegiſſe oſtendit * Demoſthenes in Leptinen, ſuo autem tempore Romanos Imperatores in arcana hiſtoria memorat Procopius.

Plin. l. XIX. 4 Strabo lib. XVII.

XV. 1. Inveniuntur exempla fœderum quibus populus alter alteri populo ſe obſtringit ne ultra certum terminum naviget. Sic inter reges accolas rubri maris & Ægyptios convenerat olim, ne Ægyptii in id mare venirent ulla navi longa, oneraria non plus una. Sic inter Athenienſes & Perſas * Cimonis ætate placuerat, ne qua navis Medica armata intra Cyaneas & Chelidonia navigaret. intra Cyaneas & Phaſelidem poſt prælium ad Salaminem: in annalibus induciis belli Peloponneſiaci, ne Lacedæmonii navigarent longis navibus, ſed aliis navigiis quæ ferrent ponderis non amplius quingentis talentis: & primo fœdere quod ſtatim ab exactis regibus * Romani cum Carthaginienſibus fecerant, convenerant, ne Romani Romanorumve ſocii ultra Pulchrum promontorium navigarent, extra quam ſi tempeſtatis aut hoſtium vi compulſi eſſent; qui vi compulſi adveniſſent, nihil ſumerent præter neceſſaria, & intra diem quintum abſcederent. Et * in ſecundo fœdere, ne Romani ultra Pulchrum promontorium Maſſiam & Tarſejum prædas agerent mercatumve irent. In pace cum Illyriis, ne Illyrii ultra Leſſum pluribus quam duobus lembis iiſque inermibus navigarent. In pace cum Antiocho, ne citra Calycadnium & Sarpedonem promontoria navigaret extra naves quæ ſtipendium, legatos, aut obſides portarent.

Philoſtr. de vita Apoll. l. III, c. XI. Plut. Cimo. Diod. l. XI. Ariſt. Parath. Thuc. l. IV. Polyb. App. Illy. Livius l. XXXVIII.

2. Sed hæc non docent occupationem maris, aut juris navigandi. Poſſunt enim ut ſinguli, ita & populi pactis, non tantum de jure quod proprie ſibi competit, ſed & de eo quod cum omnibus hominibus com-

commune habent, in gratiam ejus cujus id intereſt decedere: quod cum fit, dicendum eſt quod dixit Vlpianus in ea facti ſpecie, qua fundus erat venditus hac lege, ne contra venditorem piſcatio thynnaria exerceretur, mari ſervitutem imponi non potuiſſe, ſed bonam fidem contractus expoſcere ut lex venditionis ſervetur. Itaque perſonas poſſidentium & in jus eorum ſuccedentium obligari.

L. Venditor. D. Comprad.

XVI. 1. Frequens eſt inter vicinos populos contentio, quoties flumen curſum mutavit, an ſimul & imperii terminus mutetur, & an quæ flumen adjecit eis cedant quibus adjecta ſunt: quæ controverſiæ ex natura & modo acquiſitionis definiendæ ſunt. Docent nos menſores tria eſſe agrorum genera: diviſum, & aſſignatum, quem limitatum vocat Florentinus Iuriſconſultus, quia manufactos limites pro finibus habet; aſſignatum per univerſitatem, ſive * menſura comprehenſum, puta per centurias ac jugera; & arcifinium, qui inde dictus, docente Varrone, quod fines habeat arcendis hoſtibus idoneos, id eſt naturales: ut ſunt flumina & * montes. Hos occupatorios dicit Aggenus Vrbicus, quia plerumque tales ſunt agri, qui aut eo quod vacui ſunt, aut etiam bello occupantur. In duobus primis agrorum generibus etiamſi flumen curſum mutet nihil de territorio mutatur: & ſi quid alluvio adjecit id occupantium imperio accedet.

Iul. Frontin.

L. in agris limitatio. D. de acq. rer. dom.

2. In arcifiniis * flumen mutato paulatim curſu mutat & territorii fines, & quicquid flumen parti alteri adjecit, ſub ejus imperio eſt cui adjectum eſt: quia ſcilicet eo animo populus uterque imperium occupaſſe primitus creditur, * ut flumen ſui medietate eos dirimeret, tanquam naturalis terminus. Tacitus dixit: *Certum jam alveo Rhenum: * quique terminus eſſe ſufficiat.* Diodorus Siculus, ubi controverſiam narrat quæ inter Egeſtanos & Selinuntios fuit, ποταμοῦ ait τὴν χώραν ὁρίζοντος, *amne fines diſcriminante.* Et Xenophon talem amnem ſimpliciter τὸν ὁρίζοντα, id eſt, *finitorem* vocat.

De Morib. Germ.

Lib. XII.

Lib. IV. Exp. Cyri.

3. Narrant veteres Acheloum amnem incerto curſu modo ſectum in partes, modo circumactum obliquo agmine, (unde tauri & ſerpentis formam induiſſe dicitur,) diu de agro adjacente belli cauſam Ætholis & Acarnanibus præbuiſſe, donec eum Hercules aggeribus domuit, eoque beneficio Oenei Ætolorum regis filiam in matrimonium impetravit.

Strabo l. X.

XVII. 1. Sed hoc ita demum locum habebit ſi non alveum mutaverit amnis. Nam flumen, etiam qua imperia diſterminat, non conſideratur nude qua aqua eſt; ſed qua aqua alveo tali fluens ripiſque talibus incluſa. Quare particularum adjectio, deceſſio, aut talis immutatio quæ toti ſpeciem veterem relinquat, rem ſinit eandem videri. At ſi totius ſpecies ſimul mutetur, res erit alia. atque ideo ſicut interit flumen, quod in loco ſuperiore molibus obſtructum eſt, novumque naſcitur facta manu foſſa in quam aqua immittitur: ita * ſi deſerto alveo veteri alia irruperit flumen, non idem erit quod fuit ante, ſed novum vetere extincto: & ſicut ſi exaruiſſet flumen, imperii terminus maneret medietas alvei qui proxime fuiſſet: quia mens ea populorum fuiſſe cenſenda eſt, ut flumine quidem naturaliter dirimi vellent; quod ſi flumen eſſe deſiiſſet, ut tum teneret

L. Proponebatur. D. de judiciis.

L. Hæc jure. § Si aquam. D. de aqua cottid. æſtiva.

Digitized by Google

quiſque quod tenuiſſet: ita mutato alveo idem obſervandum erit.

2. In dubio autem imperia quæ ad flumen pertingunt arcifinia putanda ſunt, quia imperiis diſtinguendis nihil eſt aptius quam id quod non facile tranſitur. Vt autem limitata, aut menſura comprehenſa ſint, rarius accidit; neque tam ex acquiſitione primæva, quam ex aliena conceſſione.

XVIII. Quamquam vero in dubio, ut diximus, imperia ad medietatem fluminis utrinque pertingunt, fieri tamen potuit, & contigiſſe alicubi videmus, ut flumen totum parti uni accederet, quia ſcilicet ripæ alterius imperium ſerius & occupato jam flumine cœpiſſet: aut quia eum in modum res pactionibus eſſet definita.

XIX. 1. Illud quoque obſervatu non indignum, originariam acquiſitionem cenſendam etiam rerum earum quæ dominum habuerunt, ſed habere deſierunt: puta quia derelictæ ſunt, aut quia defecerunt domini. nam hæc redierunt in eum ſtatum in quo primum res fuerant.

2. Sed illud ſimul notandum eſt; interdum primas acquiſitiones à populo aut populi capite ita factas, ut non tantum imperium, in quo ineſt jus illud eminens de quo alibi egimus, ſed & privatum plenumque dominium generaliter primum populo aut ejus capiti quæreretur: atque ut deinde particulatim in privatos ita fieret diſtributio, ut tamen eorum dominium ab illo priore dominio penderet, ſi non ut jus Vaſalli à jure ſenioris, aut jus emphyteuticarii à jure proprietarii, tamen alio quodam tenuiore modo, ut multæ ſunt ſpecies juris in rem, quas inter eſt & jus ejus qui ſub conditione fideicommiſſum exſpectat. Seneca: * *Non eſt argumentum, ideo aliquid tuum non eſſe quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt etiam quod ſub certa lege tuum eſt.* Dion Pruſæenſis Rhodiaca: μυρίοις γὰρ διώρισται τρόποις καθ' οὓς ἑκάστῳ τι φαμὲν εἶναι· καὶ πλεῖστον διαφέροντες ἂν οὔτε ἀποδόσθαι τι ἔξεστι τοῖς ἔχουσιν, οὔτε ὅπως ἂν θέλοι χρῆσθαι. *Plurimi ſunt modi quibus quid cujusque eſſe dicitur, & quidem valde inter ſe differentes: interdum ut nec vendere, nec pro arbitrio uti liceat.* Apud Strabonem invenio: κύριος ἦν πλὴν τοῦ πιπράσκειν. *dominus erat demto vendendi jure.* Exemplum ejus quod diximus in Germanis ponit Tacitus: *Agri pro numero cultorum ab univerſis occupantur, quos mox inter ſe ſecundum dignationem partiuntur.*

De Morib. Germ.

3. Hoc igitur modo cum diſtributa dominia pendent à dominio generali, ſi quid domino particulari carere incipit non fit occupantis, ſed * ad univerſitatem, aut ad dominum ſuperiorem redit. Cui juri jus ſimile etiam per legem civilem extra hanc cauſam, ut jam notare cœpimus, introduci potuit.

Annotata ad Caput III.

§. IV. 1. *AD reges poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas*] Locus eſt libro VII de Beneficiis c. IV. ſequitur c. V: *Omnia rex imperio poſſidet, ſinguli dominio.* & c. VI: *Cæſar omnia habet: fiſcus ejus privata tantum ac ſua.* Symmachus X, epiſt. 54: *Omnia regitis, ſed ſuum cuique*

Digitized by Google

cuique ſervatis. Philo libro *περὶ φυτουργίας; οἱ βασιλεῖς καὶ τῶν κατὰ τὴν χώραν ἁπάντων ὄντες κτημάτων δεσπόται, καὶ ὅσων ἐπικρατεῖν οἱ ἰδιῶται δοκοῦσι, μόνα ταῦτα ἔχειν νομίζονται ἅπερ ἐπιτρόποις καὶ ἐπιμεληταῖς ἐγκεχειρίκασιν, ἀφ' ὧν καὶ τὰς ἐτησίους προσόδους ἐκλέγουσιν. Reges cum ſint domini omnium quæ in ipſorum ſunt ditione, etiam eorum quæ à privatis poſſidentur, tamen videntur ea tantum habere quæ procuratoribus & rationalibus ſuis diſpenſanda committunt, à quibus annuos recipiunt proventus.* Plinius Panegyrico: *tandem imperium principis quam patrimonium majus eſt.*

2. *Sunt tamen diſtincta*] itaque & apud Apollodorum videas, tum Arcadiæ tum Atticæ terras diviſas, uno retinente *πᾶν τὸ κράτος* omne imperium.

1. *Communia ſunt omnium*] Michael Attaliates: *τινὰ δὲ πάντων εἰσὶν, οἷον ὁ ἀὴρ, τὸ ῥέον ὕδωρ, ἡ θάλασσα, ὁ αἰγιαλὸς τῆς θαλάσσης. quædam ſunt omnium, ut aër, ut aqua profluens, ut mare, & litus maris.* §. IX.

2. *De littoribus*] In Baſilicorum Eclogis lib. I, tit. I, c. 13. *οἱ αἰγιαλοὶ ἐν τῇ πάντων ἐξουσίᾳ εἰσί. littora in omnium ſunt poteſtate.* vide & libro LIII, tit. VI.

1. *Ex inſtituto*] quo ipſo inſtituto uſi & Angli contra Danos. vide optimum Camdenum in regno Eliſabethæ anno cIɔ Iɔc. §. X.

De exigua agit maris portione quæ in fundum privatum admittitur] Salluſtius: *à privatis compluribus ſubverſos montes, maria conſtructa.* Horatius Lyricorum libro II, carmine XVIII:

marisque Bajis obſtrepentis urges
Summovere littora:

& libro III, carmine I:

Contracta piſces æquora ſentiunt
Jactis in altum molibus.

Vellejus Paterculus: *Injectas moles mari & receptum ſuffoſſis montibus mare.* Seneca in excerptis controverſiarum lib. V, controv. V: *Maria ſubmoventur projectis molibus.* Plinius de terra lib. II, c. XXXIII: *Ut freta admittamus, eroditur aquis.* ſtagna ſtupenda admiſſo mari dixit Lampridius Severo. Caſſiodorus IX, c. VI: *Quantis ibi molibus marini termini decenter invaſi ſunt, quantis in viſceribus æquoris terra promota eſt?* Tibullus:

Claudit & indomitum moles mare, lentus ut intra
Negligat hibernas piſcis abeſſe minas.

De talibus piſcinis maritimis agit Plinius libro XXXI, cap. VI. Columella rei ruſticæ libro VIII, c. XVI, & XVII, ubi hoc inter alia, *lautitias locupletum maria ipſa Neptunumque clauſiſſe.* Similia habet Ambroſius Hexaëmero V, c. X. & de Nabuthe cap. III. & Martialis aliquot locis.

A Lucullo] Varro de eo: *Ad Neapolim L. Lucullus, poſteaquam perfodiſſet montem, & maritima flumina immiſiſſet in piſcinas, quæ reciproca fluerent, ipſe Neptuno non cederet eo piſcatu.* Plutarchus ejus vita: *καὶ περιοχὰς θαλάσσης καὶ διαδρομὰς ἰχθυοφόρους τοῖς οἰκητηρίοις περιελίσσοντος καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντος. cum ipſe maris alveos & plenos piſcibus euripos villis ſuis circumdaret, inque ipſo mari cœnacula fabricaret.* Plinius libro IX, c. LIV: *Lucullus exciſo monte juxta Neapolim, majore impendio quam villam ædificaverat, euripum & maria admiſit. qua de cauſa Magnus Pompejus Xerxem togatum eum appellabat.*

Digitized by Google

προθύρα] vide Leonis novellas LVII, CII, CIII, CIV. Attaliaten pragmaticorum tit. xcv. Harmenopulum lib. II, tit. I. §. περὶ προθύρων. Vide & ſummum virum Iacobum Cujacium Obſervat. XIV, I.

§. XIII. I. *Imperium in maris partem*] Philo de regibus: καὶ τὰ ἄπειρα πλήθει καὶ μεγέθει πελάγη προσεκτήσαντο: *etiam maria numero infinita, immenſa magnitudine, ad terras adjecere.* Lycophron:

γῆς καὶ θαλάσσης σκῆπτρα καὶ μοναρχίαν.
Terra mariſque ſceptra, regnorumque opes.

Virgilius: *Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis.*
Julius Firmicus: *maris ac terræ dominia poſſidentes.* Nonnus:

Βερόη κράτος εἶχε θαλάσσης,
Beroe pelagus ditione tenebat.

Termini regnorum Sueticæ in medio freti Oreſund; Iohannes Magnus in Archiepiſcopis Vpſalenſibus cap. xv. De Tyro Curtius: *Mare non vicinum modo, ſed quocumque claſſes ejus adierunt ditionis ſuæ fecit.* Vnde Proverbium *Tyria maria* apud Feſtum. Iſocrates de Lacedæmoniis & Athenienſibus: συνέβη ἑκατέραν κυρίαν γενέσθαι τῆς κατὰ θάλατταν ἣν ὁπότεροι ἂν κατέχωσι, ὑπηκόους ἔχουσι τὰς πλείστας τῶν πόλεων. *Sic evenit, ut civitas utraque terram adipiſceretur eam quæ mari ab ipſis poſſeſſo adjaceret, plurimaſque urbes haberet ſibi obſequentes.* Demoſthenes de Lacedæmoniis in Philippica II: θαλάσσης ἦρχον καὶ γῆς ἁπάσης. *Et mare omne & terras tenebant.* Scriptor vitæ Timothei: *quo facto Lacedæmonii de diuturna contentione deſtiterunt, & ſua ſponte Athenienſibus imperii maritimi principatum conceſſerunt.* Scriptor orationis de Haloneſo, quæ eſt inter Demoſthenica, de Philippo loquens Macedone: οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο ἀξιῶν ὑφ' ἡμῶν εἰς τὴν θάλασσαν καθεσταθῆναι, καὶ ὁμολογῆσαι ἡμᾶς ὡς οὐκ ἄνευ Φιλίππου οὐδὲ τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ φυλακὴν δυνατοί ἐσμεν φυλάττειν. *Nihil ille quærit aliud, quam à nobis in poſſeſſione conſtitui maris, & à nobis confeſſionem exprimere, nos abſque ipſo nec maris cuſtodiam poſſe retinere.* Iulianus Imperator de Alexandro, molitum eum eſſe bellum hoc animo: ὅπως γῆς τε ἁπάσης καὶ θαλάττης κύριος γένοιτο, *ut terra mariſque totius dominus fieret.* Hujus ſucceſſor Antiochus Epiphanes apud Gorioniden: *Nonne terra & mare mea ſunt?* De alio ejuſdem ſucceſſore Ptolemæo Theocritus:

πολλᾶς δὲ κρατεῖ γαίας, πολλᾶς δὲ θαλάσσας.
Lateque imperitat terris, lateque profundo.

Item: θάλασσα δὲ πᾶσα καὶ αἶα
καὶ ποταμοὶ κελάδοντες ἀνάσσονται Πτολεμαίῳ.
omnis telluſque fretumque
Altiſonique amnes ſub rege jacent Ptolemæo.

Tempus eſt ad Romanos veniamus. Scipioni majori ſic Annibal in Livio: *Carthaginenſes incluſi Africæ littoribus, vos, quando Diis ita placuit, externa etiam terra marique videamus regere imperia.* De minore Scipione Claudianus:

patriis primo cum manibus ultor
Subderet Hiſpanum legibus Oceanum.

Itaque Mare internum paſſim ſuum vocant Romani, Salluſtius, Florus, Mela, alij. Sed plus adjicit Dionyſius Halicarnaſſenſis:

πάσης

Digitized by Google

πάσης κρατεῖ θαλάσσης οὐ μόνον τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ὠκεανίτιδος ὅση πλεῖσθαι μὴ ἀδύνατός ἐστι: *Populus Romanus omni mari imperat, non modo ei quod intra columnas eſt Herculis, ſed & Oceani, in quantum navigatur.* De iiſdem Dion Caſſius: πάσης σχεδὸν βασιλεύοντες γῆς καὶ θαλάσσης. *omni ferme imperant terra marique.* Appianus in præfatione deſcribens Romani Imperii magnitudinem, ſub eo ponit mare Euxinum, Propontidem, Helleſpontum, Ægæum, Pamphylium, & Ægyptium mare. Pompejo datum imperium in omne id mare quod intra Herculeas eſt columnas; ita Plutarchus & Appianus. Philo in Flaccum: ἀφ' οὗ τὴν ἡγεμονίαν ὁ Σεβαστὸς οἶκος ἀνέλαβε γῆς καὶ θαλάσσης. *ex quo Cæſarum domus terræ mariſque imperium adepta eſt.* de Auguſto Ovidius:

pontus quoque ſerviet illi.

Inſcriptio in ejus honorem: *Orbe terra & mari pacato Auguſtus Ianum Quirinum terra marique pace parta ter clauſit*, teſte Suetonio: qui de eodem; *Claſſem Miſeni & alteram Ravennæ ad tutelam Superi & inferi maris collocavit.* Ad Tiberium Valerius Maximus: *penes te hominum Deorumque conſenſus maris & terræ regimen eſſe voluit.* de eodem Philo: γῆς καὶ θαλάσσης ἀναψάμενον, τὸ κράτος, *qui imperio terram ac mari complectebatur.* Idem de Cajo Tiberii ſucceſſore: Γάιον μετὰ τὴν Τιβερίου τελευτὴν παραληφότα τὴν ἡγεμονίαν πάσης γῆς καὶ θαλάττης. *Cajum qui poſt mortem Tiberii imperium omne terræ mariſque ſuſcepit:* Veſpaſianum Ioſephus vocat, δεσπότην καὶ γῆς καὶ θαλάσσης, *terræ mariſque dominum:* idem jus Antonino multis in locis Ariſtides tribuit. Procopius Imperatoris ſtatuas effictas narrat orbem tenentes, ὅτι γῆ τε αὐτῷ καὶ θάλασσα δεδούλωται, *quod ei ſubjecta eſſet terra, & mare.* Nicetas Patricius Adriatici littoris ſervator in literis Ludovici II. Conſtantinus monomachus in hiſtoria dicitur γῆς καὶ θαλάσσης κύριος καὶ δεσπότης, *terræ mariſque Imperator ac dominus.* Et inter themata, id eſt provincias Romani Imperii, ponitur mare Ægæum. Francos mari ad Maſſiliam & circum imperaſſe narrat Procopius Gotthicorum III. De jure Venetæ reipublicæ vide Parutam libro VII. & ſpecialem hiſtoriam de Vſcochis. Addi his poſſunt Iuriſconſulti recentiores ad c. ubi periculum de Electis in VI. Bartolus, Angelus, Felinus in c. ad liberandum in principio: de Iudiciis. Baldus ad titulum Digeſtorum de rerum diviſionibus col. 2. Afflictus in tit. quæ ſint regalia. Cacheranus deciſione Pedemontana 155, num. 4. ubi ex Baldo dicit totum mundum hoc jure uti. Albericus Gentilis Advocationis Hiſpanicæ I. 8.

Vectigal æquum.] Rhodii olim portorium de inſulis exegere, etiam §. XIV.
de Pharo apud Alexandriam, teſte Ammiano lib. XXII. de Venetis qui in Gallia Cæſar: *In magno impetu maris atque aperto, paucis portibus interjectis quos tenent ipſi, omnes fere qui eodem mari uti conſueverunt habent vectigales.* Florus de Romanis: *Pudebat nobilem populum ablato mari, raptis inſulis, dare tributa quæ jubere conſueverat.* Plinius VI, c. XXII, Annii Plocami meminit qui maris rubri vectigal à fiſco redemerat. idem capite ſequenti de mari agens quo in Indiam navigatur; *Omnibus annis navigatur ſagittariorum cohortibus impoſitis; etenim piratæ maxime infeſtant.* diſputationes egregias de modo vectigalis vide in Eliſabetha Camdeni Anno cIↃ IↃ LXXXII & cIↃ IↃC II.

Quod in ponto Byzantini exigebant] Meminit Byzantini vectigalis Herodianus Severo: Procopius, tum in vulgata tum in arcana hiſtoria, etiam veteris vectigalis in Helleſponto meminit, novi autem ad fauces maris Euxini & in freto Byzantino. Byzantini exactionem fuiſſe ad ædem Blachernianam, Helleſpontiacum Abydi docet Theophanes. Abydi illud δεκατευτήριον, id eſt vectigalarium decimæ, vocat Agathias libro v. minuit id Irene. Immanuel Comnenus Imperator monaſteriis aliquibus conceſſit θαλάσσια δίκαια, *obventiones è mari.* Docet Balſamo in Concilii Chalcedonenſis canonem IV, & Synodi VII canonem XII.

Demoſthenes in Leptinen] Idem ibidem accepta Byzantio dominos maris factos ait Athenienſes. Vlpianus Scholiaſtes ſolutam ibi ait decimam.

§. XV. 1. *Cymonis ætate*] Hæc eſt illa εἰρήνη περιβόητος *nobiliſſima pax* Plutarcho, qua & hoc convenerat, ut Perſæ à mari tantum ſpatii abſiſterent quantum ferret equi curſus, id eſt XL ſtadia. meminit & Iſocrates Panathenaico.

Romani cum Carthaginenſibus] Servius ad illud IV Æneidos:

Littora littoribus contraria,

Quia in fœdere cautum fuit, ut neque Romani ad littora Carthaginenſium accederent, neque Carthaginenſes ad littora Romanorum. Simile fedus Romanorum cum Tarentinis: μὴ πλεῖν Ῥωμαίους πρόσω Λακινίας ἄκρας, *ne Romani ultra promontorium Lacinium navigarent*; eſt hoc in excerptis ad legationes ex Appiano. Merſos à Pœnis externos qui in Sardiniam vel ultrà Columnas navigarent tradit Strabo libro XVII.

In ſecundo fœdere] Erat & hoc in eo, ne Romani in Africam aut Sardiniam appellerent niſi commeatus accipiendi aut naves reficiendi cauſa. Poſt bellum Punicum tertium caſtigatus Senatus Carthaginienſis, quod contra fedus exercitum & navalem materiam haberet; teſtis Livius lib. XLVIII, & LIX. Simile eſt quod Sultanus Ægypti, pacto cum Græcis facto, impetravit ut ei ſemel anno duas naves trans Boſphorum mittere liceret; eſt id apud Gregoram libro IV. Antiochi olim pax & hoc continebat, ne is armatas naves haberet plures XII. Appianus Syriaco. Naves armatæ Adriaticum ſinum ingredi per Venetos vetantur ex pactis; vide Thuanum libro LXXX in anno CIƆ IƆ LXXXIV.

§. XVI. 1. *Menſura comprehenſum*] Exemplum vide apud Servium ad Eclogam IX.

Montes] Tacitus de Germania: *à Sarmatis Daciſque mutuo metu aut montibus ſeparatur.* Plinius libro XXXVI: *Evehimus ea quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant.* de Alpibus loquens.

2. *Flumen mutato paulatim curſu*] vide Iohannem Andreæ & alios citatos à Reinkinkio libro I, Claſſe V, c. I.

Vt flumen ſui medietate eos dirimeret] Exemplum in Vedaſo amne, apud Marianam libro XXXIX.

Quique terminus eſſe ſufficiat] Spartianus Adriano: *in plurimis locis in quibus barbari non fluminibus ſed limitibus dividuntur*, Phaſim omnem ὅμορον, id eſt confinem vocat Conſtantinus Porphyrogenneta c. XLV.

I. Si

1. *Si deſerto alveo veteri*] ut Bardanus amnis, apud Annam Comnenam libro I. §. XVII.

2. *Non eſt argumentum*] Locutus eſt de Beneficiis VII, 12. Idem libro ejusdem argumenti octavo, c. 12. *quædam quorundam ſub certa conditione ſunt.* §. XIX.

3. *Ad univerſitatem aut ad dominum ſuperiorem redit*] Sic ex libro ſecundo Odyſſeæ in fine colligas, bona ejus qui ſine liberis decederet ad populum perveniſſe. & ſic interpretatur Euſtathius illud Homeri Iliados E,

χηρωσαὶ δ᾽ ἀνὰ κτῆσιν δατέοντο,
Partibantur opes rectores urbis.

nam χηρωστὰς magiſtratum fuiſſe dicit qui bona ſine liberis decedentium adminiſtrabat. Simile aliquid uſurpatum olim in regno Mexicano docent nos hiſtoriæ.

CAPUT IV.

De derelictione præſumta, & eam ſecuta occupatione: & quid ab uſucapione & præſcriptione differat.

I. *Uſucapio aut præſcriptio proprie dicta cur locum non habeat inter populos diverſos, eorumve rectores.*
II. *Solere tamen & inter hos allegari longævas poſſeſſiones:*
III. *Cauſa inquiritur, ex conjecturis humanæ voluntatis: quæ petuntur non ex verbis tantum:*
IV. *Sed & ex factis:*
V. *Et ex non factis.*
VI. *Quomodo tempus adjunctum non poſſeſſioni & ſilentio ad conjecturam juris derelicti valeat.*
VII. *Ordinarie ad talem conjecturam ſufficere tempus memoriam excedens, & quale hoc ſit.*
VIII. *Solutio objectionis, neminem præſumendum ſuum jactare.*
IX. *Videri etiam, ſepoſita conjectura, jure gentium ex immemorabili poſſeſſione dominium transferri.*
X. *An nondum ſatis jus auferri hoc modo poſſit.*
XI. *Etiam ſummæ poteſtatis jus aut populo aut regi acquiri longæva poſſeſſione.*
XII. *An leges civiles de uſucapione & præſcriptione teneant eum qui ſummam poteſtatem habet, cum diſtinctionibus explicatur.*
XIII. *Ea jura quæ ſeparabiliter aut communicabiliter adhærent ſummo imperio, uſucapione aut præſcriptione quæri & amitti.*
XIV. *Refellitur ſententia ſtatuens ſemper ſubditis licere ſe vindicare in libertatem.*
XV. *Quæ meræ ſunt facultatis nullo tempore amitti: quod explicatur.*

1 GRavis hic difficultas oritur de uſucapiendi jure. Namque id jus cum lege civili ſit introductum (tempus enim ex ſuapte natura vim nullã effectricem habet: nihil enim fit à tempore, quamquam nihil non fit in tempore) locum habere non poteſt, ut cenſet Vaſquius, inter duos populos liberos, aut reges, populumve liberum & regem: imo ne inter regem quidem & privatum ipſi non *Lib. II. c. 51, n. 28.* ſub-

ſubditum, * nec inter duos diverſorum regum aut populorum ſubditos. quod verum videtur niſi quatenus res vel actus tenetur territorii legibus. Atqui id ſi admittimus, ſequi videtur maximum incommodum, ut controverſiæ de regnis regnorumque finibus nullo unquam tempore extinguantur: quod non tantum ad perturbandos multorum animos & bella ſerenda pertinet, ſed & communi gentium ſenſui repugnat.

II. Nam & in ſacris literis Iephthes regi Ammonitarum ſibi vendicanti terras inter Arnonem & Iacobum, & ab Arabum deſertis ad Iordanem ſitas, objicit trecentorum annorum poſſeſſionem, & ab eo quærit cur ipſe ejuſque majores tanto tempore ceſſaverint: Et

Archid.

Lacones apud Iſocratem, tanquam certiſſimum, * & apud omnes gentes confeſſum ponunt, poſſeſſiones publicas non minus quam privatas multo tempore ita firmari ut revelli nequeant: quo jure repellunt eos qui Meſſenam repetebant. Verba Græca ſunt: τὰς κτήσεις καὶ τὰς ἰδίας καὶ τὰς κοινὰς, ἐὰν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρῴας ἅπαντες εἶναι νομίζουσι. Idem Iſocrates ad Philippum: κράτιστον καὶ βεβαίαν τὴν κτῆσιν πεποιηκότος τοῦ χρόνου: *cum firmam ſtabilemque poſſeſſionem longa dies reddidiſſet.* Hoc jure niſus poſterior Philippus T. Quintio dicebat,

Livius lib. XXXII.

Civitates quas ipſe cepiſſet ſe liberaturum: quæ ſibi tradita à majoribus eſſent juſta ac hæreditaria poſſeſſione, ſe non exceſſurum. Sulpitius contra Antiochum diſputans oſtendit iniquum eſſe, ut quod populi Græci in Aſia aliquando ſerviiſſent, id jus poſt aliquot ſæcula eos aſſerendi in ſervitutem faciat. Et hiſtorici * vetera repoſcere vaniloquentiam vocant: μυθικὰς καὶ παλαιὰς ἀποδείξεις Diodorus. Apud Ciceronem eſt de Officiis ſecundo: * *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam ſeculis ante poſſeſſum qui habuit amittat?*

Livius lib. XXXV.

Tacitus Ann. VI.

III. Quid dicemus? Iuris effectus qui ab animo pendent, non poſſunt tamen ad ſolum animi actum conſequi, niſi is actus ſignis quibuſdam indicatus ſit., quia nudis animi actibus efficientiam juris tribuere non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ niſi ex ſignis actus cognoſcere non poteſt: qua de cauſa etiam interni actus meri legibus humanis non ſubjacent. Signa autem nulla de animi actibus certitudinem habent mathematicam, ſed probabilem tantum: nam & verbis eloqui aliud poſſunt homines quam quod volunt & ſentiunt, & factis ſimulare. Neque tamen patitur natura humanæ ſocietatis, ut actibus animi ſufficienter indicatis nulla ſit efficacia. ideo quod ſufficienter indicatum eſt; pro vero habetur adverſus eum qui indicavit. Ac de verbis quidem expedita res.

IV. 1. Factis intelligitur derelictum quod abjicitur, niſi ea ſit rei circumſtantia, ut temporis cauſa & requirendi animo abjectum cenſeri debeat. Sic *chirographi redditione cenſetur remiſſum debitum. Recuſari hæreditas, inquit Paulus, † non tantum verbis, ſed etiam re poteſt, & quovis indicio voluntatis. Sic ſi is qui rei alicujus eſt dominus, ſciens cum altero eam rem poſſidente tanquam cum domino contrahat, jus ſuum remiſiſſe merito habebitur: quod cur non & inter reges locum habeat, & populos liberos nihil cauſæ eſt.

† L. Qua ratione. §. ult. D. de acq. rer. dom. L. Qui levanda. D. ad l. Rhod. l. Falſus. § ſi jactum. D. de furtis. l. Labeo. D. de pactis. L. Recuſari, D. de acq. vel omitt. hered. L. Quidam. D. de rer. jud. L. Barbarius. de off. Prætoris.

2. Simile eſt quod ſuperior concedens inferiori, vel imperans id facere

facere quod facere licite non poteſt, niſi lege ſolvatur, lege ſolviſſe eum intelligitur. Venit enim hoc non ex jure civili, ſed ex jure naturali, quo quiſque ſuum poteſt abdicare, & ex naturali præſumptione qua voluiſſe quis creditur quod ſufficienter ſignificavit: quo ſenſu recte accipi poteſt quod † Vlpianus dixit, juris gentium eſſe acceptilationem.

† *L. an inutilis. D. acceptil.*

V. 1. Sub factis autem moraliter veniunt & non facta, conſiderata cum debitis circumſtantiis. Sic qui ſciens & præſens tacet videtur conſentire: quod & lex Hebræa agnoſcit Numer. xxx. 5. & 12. niſi circumſtantiæ oſtendant, quominus loquatur, metu eum vel alio caſu impediri. Sic amiſſum cenſetur id * cujus recuperandi ſpes projicitur, ut porcos à lupo raptos, & quæ naufragio amittimus noſtra eſſe deſinere ait Vlpianus, non ſtatim, ſed ubi recipi non poſſunt, id eſt ubi non eſt cur credatur aliquis animum domini retinere: ubi nulla talis voluntatis indicia exſtant. Nam ſi miſſi eſſent qui rem inquirerent, ſi promiſſum μήνυτρον, aliud eſſe judicandum. Sic qui rem ſuam ab alio teneri ſcit, nec quicquam contradicit multo tempore, is niſi cauſa alia manifeſte appareat, non videtur id alio feciſſe animo, quam quod rem illam in ſuarum rerum numero eſſe nollet. Et hoc eſt quod alicubi dixit Vlpianus, ædes longo ſilentio videri pro derelicto à domino habitas. *Parum juſte* (reſcripſit Pius Imperator) *præteritas uſuras petis, quas omiſiſſe te longi temporis intervallum indicat; quia eas à debitore tuo, ut gratior apud eum videlicet eſſes, petendas non putaſti.*

2. Cui ſimillimum quid in conſuetudine apparet. Nam hæc quoque, ſemotis legibus civilibus quæ certo tempore ac modo eam introduci volunt, à populo ſubdito introduci poteſt ex eo quod ab imperium habente toleratur: tempus vero quo illa conſuetudo effectum juris accipit non eſt definitum, ſed arbitrarium, quantum ſatis eſt ut concurrat ad ſignificandum conſenſum.

3. Sed ut ad derelictionem præſumendam valeat ſilentium duo requiruntur, ut ſilentium ſit ſcientis, & ut ſit libere volentis. nam * non agere neſcientis, caret effectu: & alia cauſa cum apparet, ceſſat conjectura voluntatis.

L. Pomponius. D. de acq. rerum dom. L. Si finita. §. non autem ſtatim. D. de damno infecto. L. cum quidam §. divus. D. de uſuris. Thom. 1. 2. q. 97. art. 3. Suar. l. VII de legibus, c. 15.

VI. Vt hæc igitur duo adfuiſſe cenſeantur valent & aliæ conjecturæ: ſed temporis in utrumque magna vis eſt. Nam primum fieri vix poteſt, ut multo tempore res ad aliquem pertinens non aliqua via ad ejus notitiam perveniat, cum multas ejus occaſiones ſubminiſtret tempus. Inter præſentes tamen minus temporis ſpatium ad hanc conjecturam ſufficit quam inter abſentes, etiam ſepoſita lege civili. Sic & incuſſus ſemel metus durare quidem nonnihil creditur, ſed non perpetuo, cum tempus longum multas occaſiones adverſus metum ſibi conſulendi, per ſe, vel per alios ſuppeditet, etiam exeundo fines ejus qui metuitur, ſaltem ut proteſtatio de jure fiat, aut, quod potius eſt, ad judices aut arbitros provocetur.

L. Hoc jure. §. ductus D. de aqua quot. & æſt.

VII. Quia vero * tempus memoriam excedens quaſi infinitum eſt moraliter, ideo ejus temporis ſilentium ad rei derelictæ conjecturam ſemper ſufficere videbitur, * niſi validiſſimæ ſint in contrarium rationes. Bene autem notatum eſt à prudentioribus Juriſconſultis,

* non plane idem eſſe tempus memoriam excedens cum centenario, *Euſtath. ad Iliadis α.* quanquam ſæpe hæc non longe abeunt: quia * communis humanæ vitæ terminus ſunt anni centum. quod ſpatium ferme ſolet ætates *Liv. XXXIV.* hominum, aut * γενεὰς tres efficere: quas Antiocho Romani objiciebant, cum oſtenderent repeti ab eò urbes quas ipſe, pater, avus nunquam uſurpaſſent.

VIII. 1. Objiciat aliquis, cum homines ſe ſuaque ament, non debere eos credi quod ſuum eſt jactare, ac proinde actus negativos, etiam cum magno temporis ſpatio, non ſufficere ad eam quam diximus conjecturam. Sed cogitare rurſum debemus, bene ſperandum de hominibus, ac propterea non putandum eos hoc eſſe animo ut rei caducæ cauſa hominem alterum velint in perpetuo peccato verſari, quod evitari ſæpe non poterit ſine tali derelictione.

Cicero pro Dejot. 2. De imperiis vero, quanquam ea magni fieri ſolent, ſcire debemus magna eſſe onera, & quæ non bene adminiſtrata hominem divinæ iræ reddant obnoxium: ac ſicut durum eſſet, qui ſe tutores dicerent, damno pupilli litigare uter ad tutelam jus habeat; aut, qua ſimi- *Lib. I.* litudine ad hanc rem Plato utitur, nautas navis periculo certare quis eorum potiſſimum gubernaret: ita non ſemper laudandos qui cum ſumma jactura, ſæpe & cum ſanguine innocentis populi, diſceptare cupiant quis ejus populi rem ſit curaturus. Laudatur ab antiquis An- *Val. Max. l. XIV, c. I.* tiochi dictum, qui populo Romano gratias egit, quod * nimis magna procuratione liberatus modicis terminis uteretur. Inter multa à Lucano ſapienter dicta illud non poſtremum eſt:

tantone novorum
Proventu ſcelerum quærunt uter imperet urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella movere
Vt neuter.

3. Tum vero imperia tandem aliquando in certo & extra controverſiæ aleam conſtitui, humanæ ſocietatis intereſt; quam quæ adjuvant conjecturæ, favorabiles putandæ ſunt. Nam ſi durum putavit * Aratus Sicyonius privatas quinquaginta annorum poſſeſſiones labefactari, quanto magis illud Auguſti tenendum eſt, eum virum bonum ac civem eſſe, qui præſentem reipublicæ ſtatum mutari non vult, & qui, ut apud Thucydidem Alcibiades loquitur, ὅπερ ἐδέξατο σχῆμα τῆς πολιτείας τοῦτο ξυνδιασώζει. quod τὴν παροῦσαν πολιτείαν διαφυλάττειν dixit Iſocrates adverſus Callimachum: ſicut & Cicero oratione ad Quirites contra Rullum, otii & concordiæ patrono convenire ait, de- *Lib. XXXV.* fendere ſtatum reipublicæ qui quoque tempore ſit: & Livius, optimum quemque præſenti ſtatu gaudere.

Ang. de Clavaſio in ſumma, in verbo Inventa. 4. Quod ſi etiam deficerent ea quæ jam diximus, tamen adverſus præſumptionem qua quisque ſua ſervare velle creditur, validior eſt altera, quod credibile non eſt quenquam ejus quod vult, longo tempore * nullam plane edere ſignificationem idoneam.

IX. Ac forte non improbabiliter dici poteſt non eſſe hanc rem in ſola præſumtione poſitam, ſed * jure gentium voluntario inductam hanc legem, ut poſſeſſio memoriam excedens, non interrupta, nec provocatione ad arbitrum interpellata, omnino dominium transferret.

ret. credibile eſt enim in id conſenſiſſe gentes, cum ad pacem communem id vel maxime intereſſet. Merito autem dixi poſſeſſionem non interruptam, id eſt, ut Sulpitius apud Livium loquitur, *uno & perpetuo tenore juris ſemper uſurpato, nunquam intermiſſo.* Idem alibi dixit: *perpetuam poſſeſſionem, ac nullo ambigente.* nam deſultoria poſſeſſio nihil efficit, quomodo Numidæ excipiebant adverſus Carthaginienſes: *per opportunitates nunc illos nunc reges Numidarum uſurpaſſe jus, ſemperque penes eum poſſeſſionem fuiſſe qui plus armis potuiſſet.*

Lib. xxxv.

Lib. xxxiv.

X. 1. Sed alia hic, & quidem perdifficilis, ſuboritur quæſtio; an nondum natis jus ſuum tacite tali derelictione poſſit decedere. Si non poſſe dicimus, nihil ad tranquillitatem imperiorum ac dominiorum profecit modo data definitio, cum pleraque talia ſint ut poſteris debeantur. Sin poſſe affirmamus, mirum videbitur quomodo nocere ſilentium poſſit his qui loqui non potuerunt, quippe cum nec exiſterent; aut quomodo aliorum factum aliis damno eſſe poſſit.

2. Ad hujus nodi ſolutionem ſciendum eſt, ejus qui nondum natus eſt nullum eſſe jus, ſicut nec ulla ſunt accidentia rei non exiſtentis. Quare ſi populus, à cujus voluntate jus regnandi proficiſcitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati ſunt, ut quibus jus quæſitum nondum eſt, nullam facit injuriam. Sicut autem populus expreſſe mutare voluntatem poteſt, ita & tacite credi mutaſſe. Mutata igitur populi voluntate, * neque dum exiſtente eorum jure qui exſpectari poſſunt; parentibus autem è quibus naſci poſſunt, qui jus ſuo tempore eſſent habituri, id ipſum jus derelinquentibus; nihil eſt quod obſtet quominus illud ut derelictum ab alio occupari poſſit.

3. Agimus de naturali jure, nam jure civili ut aliæ fictiones ita & hæc introduci poteſt, * ut eorum qui nondum ſunt perſonam lex interim ſuſtineat, atque ita impediat ne quid adverſum eos occupari poſſit: quod tamen leges velle non temere cenſendæ ſunt, quia privata iſta utilitas publicæ valde repugnat. Vnde & illa Feuda quæ non ex jure proximi poſſeſſoris, ſed ex vi inveſtituræ primitivæ deferuntur, longo ſatis tempore acquiri poſſe receptior ſententia eſt; quod ad jura Majoratus, & ad res fideicommiſſo obnoxias, non infirmis rationibus ſubnixus producit ſummi judicii Iuriſconſultus Covarruvias.

4. Nihil enim prohibet quominus lege civili jus tale introduci poſſit, quod uno actu alienari licite non poſſit; poſſit tamen ad vitandam dominiorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti: atque ita etiam, ut exſtituris ſalva ſit actio perſonalis adverſum eos qui neglexerunt, aut eorum heredes.

c. poſſeſſor. p. 3. §. 3. Spec. tit. de feu. §. Quoniam. verſ. 3. quæritur. Chaſſ. de conſ. Burg. de mains-mortes, §. 6. *verſ.* par an & jour, n. 2. *Cravet. de ant. temp. p. 4. §. Materia, n. 90.*

X I. Ex his quæ diximus apparet, & regi adverſus regem, & populo libero adverſus populum liberum jus acquiri poſſe, ut expreſſo conſenſu, ita derelictione, & eam ſecuta aut ex ea vim novam capiente apprehenſione. nam quod dicitur, quæ ab initio non valent ex poſt facto convaleſcere non poſſe, hanc habet exceptionem, niſi cauſa nova jus per ſe parere idonea interceſſerit. Similiter & alicujus populi rex verus amittere poterit regnum & populo ſubjici; & qui revera non rex, ſed princeps erat, * rex ſummo cum imperio fieri;

ſieri; & ſummum imperium quod penes populum, aut penes regem in ſolidum erat, inter eos dividi.

XII. 1. Illud etiam indagari operæ pretium eſt; an lex de uſucapione aut præſcriptione, condita ab eo qui habeat ſummum imperium, pertineat etiam ad ipſum jus imperii, & ejus partes neceſſarias quas alibi explicavimus. Pertinere arbitrari videntur Iuriſconſulti non pauci, qui quæſtiones de ſummo imperio ex jure tractant civili Romanorum. * Nos aliter arbitramur, nam ut quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore & poteſtas & voluntas, ſaltem præſumpta. Se per modum legis, id eſt per modum ſuperioris, obligare nemo poteſt: & hinc eſt quod legum auctores habent jus leges ſuas mutandi: Poteſt tamen quis obligari ſua lege, non directe, ſed per reflexionem, * qua ſcilicet pars eſt communitatis ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri. quod à Saule in regni initiis obſervatum notat ſacra hiſtoria Sam. XIV, 40. Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic conſideramus, non ut partem, ſed ut eum in quo virtus inſit integri: agimus enim de ſummo imperio qua tale. Sed nec voluntate adfuiſſe præſumitur: quia legum auctores non cenſentur ſe velle comprehendere, niſi ubi & materia & ratio legis ſunt univerſales, ut in æſtimandis rerum pretiis. At ſummum imperium non eſt paris rationis cum rebus aliis: imo nobilitate ſua res alias multum excedit. Neque ullam vidi legem civilem de præſcriptione agentem quæ ſummum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluiſſe probabiliter cenſeri poſſet.

Bart. in l. Hoſtes, D. de capt. & in l. 1. D. de aqua pluv. arc. Iaſ. conſ. 70. lib. III. Aymon. de antiq. p. 4. verſic. materia iſta, n. 62. Ant. Corſetus de exc. regis. q. 104. Balb. de præſc. 2. p. §. pr. q. 2. Caſtal. de Imp. quæſt. 53. Covar. in c. peccatum, de reg. juris in 6. p. 2. §. 9, in fine.

2. Vnde ſequitur, neque tempus lege definitum ſufficere ad acquirendum ſummum imperium aut partem ejus neceſſariam, ſi deſint conjecturæ naturales de quibus ſupra egimus: neque tantum temporis ſpatium requiri, ſi intra id tempus eæ conjecturæ quantum ſatis eſt adſint: neque legem civilem quæ acquiri certo tempore res vetat ad res ſummi imperii pertinere. Poſſet tamen in ipſa imperii delatione populus ſuam exprimere voluntatem; quo modo ac tempore amitti imperium non utendo poſſet: quæ voluntas ſequenda haud dubie eſſet, nec infringi poſſet à rege etiam ſummum imperium obtinente. quia non ad imperium ipſum, ſed ad ejus habendi modum pertineret: quo de diſcrimine alibi diximus.

XIII. Ea vero quæ de ſummi imperii natura non ſunt, nec ut proprietates naturales ad eam pertinent, ſed aut ſeparari ab ea naturaliter poſſunt, aut ſaltem cum aliis communicari, omnino ſubjacent legibus populi cujuſque civilibus quæ de uſucapione & præſcriptione factæ ſunt. Sic ſubditos eſſe videmus qui præſcriptione acquiſierunt ut appellari ab iis non poſſit: ita tamen ut ſemper aliqua ab eis ſit provocatio, per ſupplicationem ſcilicet, vel alium modum. nam ut ab aliquo nulla ratione poſſit provocari, cum perſona ſubditi repugnat, ac proinde ad ſummum imperium aut partem ejus pertinet, nec poteſt aliter acquiri quam ſecundum jus naturale, cui ſumma imperia ſubjacent.

Covar. c. poſſeſſor. p. 2. §. 2. n. 12, 13.

XIV 1. Ex his apparet quatenus recipi poſſit * quod ajunt non-

nulli,

nulli, ſemper licere ſubditis ſi poſſint in libertatem, eam ſcilicet quæ populi eſt, ſe vindicare: quia quod vi partum eſt imperium, vi poſſit diſſolvi; quod autem ex voluntate ſit profectum, in eo pœnitere liceat, & mutare voluntatem. Nam & quæ vi parta primum ſunt imperia, poſſunt ex voluntate tacita jus firmum accipere, & voluntas aut ex initio conſtituti imperii aut ex poſt facto eſſe poteſt talis, ut jus det quod in poſterum à voluntate non pendeat. Agrippa rex apud Ioſephum in oratione ad Iudæos, qui ex præpoſtero repetitæ libertatis ſtudio Zelotæ dicti ſunt, ſic ait: *Intempeſtivum eſt nunc libertatem concupiſcere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam ſervitutis periculum facere durum eſt, & ne id ſubeatur honeſta certatio. At qui ſemel ſubactus deficit, non libertatis amans dicendus eſt, ſed ſervus contumax.* Atque ipſe Ioſephus ad eoſdem: * *Honeſtum quidem eſt pugnare pro libertate, ſed id olim factum oportuit. At qui victi ſemel ſunt, & longo tempore paruerunt, ſi jugum excutiant, faciunt quod deſperatorum hominum eſt, non quod libertatem amantium.* Et hoc ipſum Cyrus olim Armenio regi dixerat, qui rebellioni ſuæ obtendebat libertatis pridem amiſſæ deſiderium. *Xenoph. de Cyri inſtit. III.*

2. Cæterum quin & regis longa patientia talis qualem ſupra deſcripſimus, poſſit populo ſufficere ad pariendam libertatem publicam, ex præſumta imperii derelictione, minime dubitandum arbitror.

XV. Iura vero quæ non habent quotidianum exercitium, ſed ſemel ubi commodum erit, * ut luitio pignoris; item jura libertatis quibus actus is qui exercetur non eſt directe contrarius, ſed ei ineſt ut pars ſuo integro; velut ſi quis per centum annos ſocietatem cum uno duntaxat vicino habuerit, cum tamen habere & cum aliis poſſet, non amittuntur niſi ex quo tempore interceſſit prohibitio aut coactio, eique paritum eſt cum ſufficienti conſenſus ſignificatione. quod cum non juri civili tantum, ſed & rationi naturali congruat, merito locum habebit etiam inter ſummæ fortunæ homines.

Annotata ad Caput IV.

NEc inter duos diverſorum regum aut populorum ſubditos] In lege XII Tabularum erat: *Æterna auctoritas cum hoſte eſto.* id eſt cum peregrino. §. I.

Et apud omnes gentes confeſſum] In hunc ſenſum diſſerit pro Galli[a] Dux Nivernenſis apud Thuanum libro LIX in anno CIƆ IƆLXXIV, §. II.

Vetera repoſcere] τὰ πρὸ Εὐκλείδου dicunt Græci ex hiſtoria Attica. uſus inter alios Nicetas lib. I de Alexio Iſaaci fratre, ubi de Henrico agit Imperatore Friderici filio: καὶ ταῦτα δὴ τὰ πρὸ Εὐκλείδου ἀνυποστόλως ἀνεκίνει. *ita ille velut ante Euclidem geſta movebat inverecunde.*

Quam autem habet æquitatem ut agrum multis annis aut etiam ſæculis ante poſſeſſum qui habuit amittat] Florus lib. III, c. 13. *Tamen relictas à majoribus ſedes, ætate, quaſi jure hæreditario poſſidebant.*

1. *Chirographi redditione*] Vide legem ſecundam D. de pactis. §. IV.

1. *Cujus recuperandi ſpes projicitur*] id יאוש dicitur Hebræis Iuriſconſultis. §. V.

3. *Non agere neſcientis, caret effectu*] Vide infra hoc libro, cap. XXII.

§. 11. Adde ſi vacat Bart. Soc. conſilio CLXXXVII, col.8. Meiſchnerum deciſione Camerali IX, n. 113, Tomo III.

§. VII. *Tempus memoria excedens*] Andreas Knich in tractatu de Iure territorii. Reinking lib. I, claſſe V, cap. II. n. 5. Oldendorp. claſſe III, art. 2.

Niſi validiſſimæ ſint in contrarium rationes] Menochius I, conſ. XC.

Non plane idem eſſe] Balbus de præſcriptionibus id notavit, & in eodem argumento Covarruvias. Reinking dicto lib. I. claſſe V, c. II. n. 40. de tempore memoriam excedente vide eruditiſſimum Fabrum in conſilio pro Ducatu Montisferratenſi.

Communis humanæ vitæ terminus] αἰῶνος μᾶλλον ἅπαξ χρόνοι dixit Iuſtinianus in edicto quinto edito in Notis ad arcanam hiſtoriam Procopii.

Γενεὰς tres] nam γενεὰ eſt τριακονταετία, triginta annorum ætas, ut Porphyrius notat in Homericis quæſtionibus. Tres γενεὰς ſæculum exponit Herodianus Severo. in CCC annis decem in Ægypto fuiſſe reges notat Philo in legatione. Lacedæmone annis quingentis reges quatuordecim: Plutarcho indicante in Lycurgo. Iuſtinianus in Novella CLIX vetat in judicia deduci cauſam, quod jam quatuor γενεαὶ exiiſſent.

§. VIII. 2. *Nimis magna procuratione liberatus*] Ejus animi videtur fuiſſe Ionathan Saulis filius.

3. *Aratus Sicyonius*] ſic & poſſeſſiones ut fuerant reliquerat Thraſybulus pace Athenis conſtituta.

4. *Nullam plane edere ſignificationem idoneam*] Crantzius Saxonicorum XI, n. 10, & 13.

§. IX. *Iure gentium voluntario inductam hanc legem*] Narrat Gregoras cum Catanæ majoribus data eſſet ab Imperatoribus Græcis Phocæa, adjectam legem, ut ſinguli ſucceſſores ſcriptam ederent profeſſionem ſe eam tenere adminiſtratorum titulo, μὴ λάθῃ παραγραφομένη τὴν βασιλικὴν δεσποτείαν τοῦ χρόνου μακροῦ περίοδος. *ne inobſervatus diuturni temporis lapſus jus Imperatoris excluderet.*

§. X. 2. *Neque dum exiſtente eorum jure qui expectari poſſunt*] Multa ſunt in hiſtoriis talium derelictionum exempla. Vide unum illuſtre in Ludovico IX, Francorum rege, pro ſe liberiſque abdicante jus, quod per Blancam matrem in Caſtellæ regnum habere poterat, apud Marianam libro XIII, c. 18.

3. *Vt eorum qui nondum ſunt perſonam lex interim ſuſtineat*] ut lex civilis in hæreditate jacente.

§. XI. *Rex ſummo cum imperio fieri*] vide Vaſquium controverſiarum illuſtrium libro I, c. XXIII. 3. Adde eundem libro II, c. LXXXII, 8, 9, & ſequentibus. vide & Panormitanum lib. I, conſ. LXXXII. Et Peregrinum de Iure Fiſci VI, c. VIII, §. 10.

§. XII. 1. *Nos aliter arbitramur*] Et Don Garzias Maſtrill. de Magiſtratu lib. III, c. II, 26. Ioh. Oldendorpius conſil. Marp. V, n. 47, volum. I.

Qua ſcilicet pars eſt communitatis] Vide infra hoc libro, titulo XX, §. 22. Seneca epiſtola LXXXV: *Duas perſonas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conſcenderunt navem, qua ipſe quoque vector*

vector eſt, alteram propriam qua gubernator eſt. Tractant hoc Claud. Seiſſellus de rep. Gal. lib. I. Chaſſanæus de Gloria mundi parte v, conſ. 5. Gaillius lib. II, obſ. LV, num. 7. Bodinus de republica lib. I, c. VIII. Reinkinck. I, c. XII.

I. *Quod ajunt nonnulli*] Vt Vaſquius dicto libro II, c. LXXXII, n. 3. §. XIV.

Honeſtum pugnare pro libertate, ſed id olim factum oportuit] Eadem ferme verba reperies in oratione comitis Blanderatenſis ad Mediolanenſes apud Radevicum I, c. 40.

Vt luitio pignoris] Vide Parutam hiſtoria Veneta VII. §. XVI.

CAPVT V.

De acquiſitione originaria juris in perſonas: ubi de jure parentum: de matrimoniis: de collegiis: de jure in ſubditos: ſervos.

I. *De jure parentum in liberos:*
II. *Diſtinctio temporis infantiæ: & ibi de infantium dominio in res:*
III. *Temporis extra infantiam in familia:*
IV. *Ibi de jure coërcendi liberos:*
V. *De jure vendendi liberos:*
VI. *Temporis extra infantiam & familiam.*
VII. *Diſtinctio poteſtatis parentum naturalis & civilis.*
VIII. *De jure mariti in uxorem.*
IX. *Inſolubilitas & adſtrictio ad unam uxorem an ſint neceſſaria ad matrimonium ex lege naturæ, an tantum ex lege Euangelica.*
X. *Iure naturæ ſolo irrita non eſſe connubia ob defectum conſenſus parentum.*
XI. *Ex lege Euangelica irrita eſſe connubia cum alieno viro & uxore.*
XII. *Illicita & irrita eſſe jure naturæ connubia parentum cum liberis.*
XIII. *Connubia fratrum cum ſororibus, item novercæ cum privigno, & ſoceri cum nuru, ac ſimilia, illicita & irrita eſſe jure divino voluntario.*
XIV. *Non idem videri de connubiis cum propinquis ulterioris gradus.*
XV. *Poſſe eſſe quædam connubia & licita, quæ à legibus appellentur nomine concubinatus.*
XVI. *Poſſe quædam connubia illicita contrahi, & tamen rata eſſe.*
XVII. *Ius majoris partis in quibuſvis ſocietatibus.*
XVIII. *Pari numero quæ ſententia prævaleat.*
XIX. *Quæ ſententiæ dividendæ aut conjungendæ.*
XX. *Abſentium jus præſentibus accreſcere.*
XXI. *Ordo quis inter pares, etiam reges.*
XXII. *In ſocietatibus quæ fundamentum habent in re ſententias æſtimandas ſecundum partes quas quiſque habet in re.*
XXIII. *Ius civitatis in ſubditos.*
XXIV. *An civibus à civitate diſcedere liceat, per diſtinctionem explicatur.*
XXV. *Ius civitati nullum in exſules.*
XXVI. *Ius ex conſenſu in filium adoptatum.*
XXVII. *Ius in ſervos:*
XXVIII. *Quatenus in hoc jure dicatur ineſſe jus vitæ ac necis.*
XXIX. *Quid ex jure naturæ ſtatuendum de his ex ſervis naſcuntur:*
XXX. *Servitutis diverſa genera.*
XXXI. *Ius ex conſenſu in populum qui ſe ſubjicit.*
XXXII. *Ius ex delicto in perſonam.*

I. NOn in res tantum, ſed & in perſonas jus quoddam acquiritur, & originarie quidem ex generatione, conſenſu, delicto. Generatione parentibus jus acquiritur in liberos: utrique inquam parentum, patri ac matri: * ſed ſi contendant inter ſe imperia, præfertur patris imperium, ob ſexus præſtantiam.

II. 1. Diſtinguenda autem ſunt in liberis tria tempora: primum
Pol. I. c. ult. tempus imperfecti judicii, τὸ βουλευτικὸν ἀτελὲς, ut Ariſtoteles loquitur,
Nic. IV. 3. dum abeſt προαίρεσις, vis electrix, ut idem alibi: ſecundum tempus perfecti judicii, ſed dum filius pars manet familiæ parentum, ἕως ἂν μὴ χωρισθῇ, ut loquitur idem Ariſtoteles: tertium poſtquam ex ea familia
Eth. V. c. 10. exceſſit. * In primo tempore omnes liberorum actiones ſub dominio ſunt parentum: æquum enim eſt, ut qui ſe regere non poteſt regatur aliunde. Æſchyli dictum eſt:

ætas prima, ceu brutum pecus,
Vt educetur mentis alienæ indiget.

At alius naturaliter inveniri non poteſt cui regimen competat quam parentes.

Supra III. §. 6. 2. Eſt tamen eo quoque tempore filius aut filia capax dominii in res ex jure gentium, ſed exercitium impeditur ob ea quam diximus
De Fort. Alex. II. judicii imperfectionem. Habent jus, ut de pueris Plutarchus loquitur, ἐν κτήσει non ἐν χρήσει. Quare ut res omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale eſt, ſed ex quorundam populorum legibus, quæ & patrem à matre in hac re diſtinguunt, & filios non emancipatos ab emancipatis, & naturales à legitimis. quæ diſcrimina natura ignorat; excepta ea quam dixi ſexus præſtantia, ſi imperia inter ſe contendant.

III. In ſecundo tempore, cum jam judicium ætate maturuit, ſubſunt parentum imperiis non aliæ actiones quam * quæ ad familiæ paternæ aut maternæ ſtatum aliquid momenti habent. æquum enim eſt ut pars conveniat cum ratione integri. In cæteris autem actionibus habent tum liberi ἐξουσίαν, id eſt facultatem moralem agendi, ſed tenentur tamen in illis quoque ſtudere ſemper ut parentibus placeant. Verum hoc debitum cum non ſit ex vi facultatis moralis, ut illa ſuperiora, ſed ex pietate, obſervantia, & gratiæ rependendæ officio, non efficit ut irritum ſit ſiquid contra ſit factum, ſicut nec irrita eſt donatio rei à quocunque domino facta contra parſimoniæ regulas.

IV. In utroque hoc tempore jus regendi, etiam jus coërcendi complectitur, quatenus nempe vel cogendi ſunt ad officium liberi, vel emendandi. De gravioribus autem pœnis quid ſit ſentiendum, alibi erit agendi locus.

V. Quanquam vero imperium paternum ita ſequitur ipſam patris perſonam ac σχέσιν ut avelli transferrique in alium non poſſit, poteſt tamen naturaliter, & ubi lex civilis non impedit, pater filium oppignorare, * &, ſi neceſſe ſit, etiam vendere, ubi alia ratio eum alendi non ſuppetit: quod ex veteri Thebanorum lege (quam libro ſecundo recitat Ælianus) in populos alios videtur fluxiſſe: ipſa autem lex Thebana à Phœnicibus ac porro ab Hebræis veniſſe: quam ipſam obtinuiſſe & apud Phrygas docet Apollonius, epiſtola ad Domitianum.

Digitized by Google

num. Cenſetur quippe ipſa natura jus dare ad id omne ſine quo obtineri non poteſt quod ipſa imperat.

V I. In tertio tempore filius in omnibus eſt αὐτεξούσιος, ſuique juris, manente tamen ſemper illo pietatis & obſervantiæ debito, cujus cauſa perpetua eſt. Vnde ſequitur, regum actus irritos dici eo nomine non poſſe quod parentes habeant.

V I I. * Quicquid extra hæc eſt à lege eſt voluntaria, quæ alibi eſt alia. Sic jure quod Deus Hebræis dedit, poteſtas patris in filium aut filiam ad diſſolvenda vota non erat perpetua, ſed durabat quamdiu liberi * pars erant domus paternæ. Sic patria quædam poteſtas propria erat civium Romanorum, etiam in filios qui familiæ propriæ capita erant, quamdiu emancipati non erant. † Qualem in liberos poteſtatem alios non habere ipſi Romani profitentur. Sextus Empiricus Pyrrhoniorum tertio: *οἱ Ῥωμαίων νομοθέται τοὺς παῖδας ὑποχειρίους καὶ δούλους τῶν πατέρων κελεύουσιν εἶναι. καὶ τῆς οὐσίας τῶν παίδων μὴ κυριεύειν τοὺς παῖδας, ἀλλὰ τοὺς πατέρας, ἕως ἂν ἐλευθερίας οἱ παῖδες τύχωσι κατὰ τοὺς ἀργυρωνήτους. παρ' ἑτέροις δὲ ὡς τυραννικὸν τοῦτο ἐκβέβληται.* * *Legum Romanarum auctores liberos in manu parentum ad inſtar ſervorum eſſe voluerunt; neque ſuorum bonorum ipſos eſſe dominos, ſed parentes, donec manumittantur eo modo quo mancipia ſolent: quod alii ut tyrannicum repudiant.* Simplicius ad Epicteti enchiridium: *οἱ δὲ παλαιοὶ τῶν Ῥωμαίων νόμοι καὶ πρὸς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν ἀποβλέψαντες, καὶ πρὸς τοὺς πόνους οὓς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων ποιοῦσιν, ἅμα καὶ τοὺς παῖδας παντελῶς ὑποζεῦξαι βουλόμενοι, καὶ τῇ τῶν γονέων οἶμαι φυσικῇ φιλοστοργίᾳ θαρρήσαντες, καὶ πιπράσκειν, εἰ βούλοιντο, τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν ἐπέτρεψαν καὶ φονεύειν ἀτιμωρήτως. Antiquæ Romanorum leges, reſpicientes tum ad eam quæ à natura eſt eminentiam, tum ad labores quos pro liberis parentes ſuſtinent, volentes præterea liberos parentibus ſine exceptione ſubjectos eſſe, credo etiam confiſæ naturali parentum amori, & venumdandi, ſi vellent, liberos, & impune interficiendi parentibus jus dederunt.* Simile patrium jus apud Perſas, ut tyrannicum accuſat Ariſtoteles: quæ ideo à nobis afferuntur, ut accurate diſtinguamus civilia à naturalibus.

V I I I. 1. Ex conſenſu jus in perſonas quod oritur, aut ex conſociatione venit, aut ex ſubjectione. Conſociatio maxime naturalis in conjugio apparet: ſed ob ſexus differentiam imperium non eſt commune, ſed maritus uxoris caput, nempe in rebus conjugii, & in rebus familiæ. nam uxor pars fit familiæ maritalis. Ideo de domicilio conſtituere jus eſt marito. Siquid ultra juris maritis conceditur, ut lege Hebræa jus reſcindendi quævis vota uxoris, apud populos nonnullos jus vendendi bona uxoria, non à natura eſt, ſed ab inſtituto: Exigit hic locus ut videamus quid ſit de natura conjugii.

2. Conjugium igitur naturaliter eſſe exiſtimamus talem cohabitationem maris cum femina, quæ feminam conſtituat quaſi ſub oculis & cuſtodia maris. nam tale conſortium & in mutis animantibus quibuſdam videre eſt. In homine vero, qua animans eſt utens ratione, ad hoc acceſſit fides qua ſe femina mari obſtringit.

I X. Nec aliud ut conjugium ſubſiſtat natura videtur requirere. ſed nec divina lex amplius videtur exegiſſe ante Euangelii propagationem. Nam & * viri ſancti ante legem plures una uxores habuerunt,

Num. XXX. 2, 3, 4, 5. *Lib. de Preceptis legis, Præcepto vetante* CCXLII.

† *Inſt. de pat. poteſt.* ¶ *Ius autem.*

Lib. VIII. *Nic. c.* XII.

Eph. V. 23.

Deut. XXI. 15.

Deut. XVII. 16, 17.

II *Samuel.* XII. 8.

runt, * & in lege præcepta quædam dantur his qui plures una habeant; & regi præſcribitur, ut nec uxorum nec equorum nimiam ſibi adſciſcat copiam, ubi Hebræi interpretes notant octodecim ſive uxores ſive concubinas regi fuiſſe conceſſas, & Davidi Deus imputat * quod uxores ei complures & quidem illuſtres dediſſet.

Deut. XXIV. 4.

2. Sic & dimittere uxorem volenti modus præſcribitur, nec dimiſſam ducere quiſquam impeditur, præter eum qui dimiſit, * & ſacerdotem. Hæc tamen ad alium maritum tranſeundi libertas ipſo naturali jure ita reſtringenda eſt, ne inde oriri poſſit prolis confuſio. Hinc illa apud Tacitum juris pontificii quæſtio: *an concepto, necdum edito partu rite nuberet*. Apud Hebræos inter utrumque matrimonium tres menſes interponi jubebantur. At Chriſti lex ut res alias ita & hanc conjugii inter Chriſtianos ad perfectiorem redegit normam, ex qua & qui dimiſiſſet uxorem non adulteram, & qui duxiſſet dimiſſam, adulterii reos pronuntiat: & Apoſtolus ejus atque interpres Paulus, non viro tantum jus dat in corpus uxoris, quod & in naturali ſtatu procedebat (ὁ γὰρ μιγνύμενος μετὰ νόμου ἀφροδίτης παντὸς ἄρχει τοῦ σώματος τῆς συνούσης, inquit Artemidorus, id eſt, *qui connubii lege femina conjungitur, is in corpus ejus dominium habet*:) ſed & uxori viciſſim in corpus mariti. * Lactantius: *Non enim, ſicut juris publici ratio eſt, ſola mulier adultera eſt quæ habet alium, maritus autem etiamſi plures habeat à crimine adulterii ſolutus eſt. Sed divina lex ita duos in matrimonium, quod eſt in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur quiſquis compagem corporis in diverſa diſtraxerit.*

Mat. v, 32. xix, 9. 1 *Cor.* VII. 4.

3. Scio à pleriſque exiſtimari in utroque hoc capite non novam à Chriſto conditam legem, ſed reſtitutam quam Deus pater rerum primordio condiderat: in quam ſententiam adduxiſſe eos videntur ipſa Chriſti verba, ubi ad primordium illud nos revocat: ſed reſponderi poteſt, ex prima illa conditione, qua uni mari feminam non niſi unam Deus attribuit, ſatis apparere quid optimum ſit Deoque gratiſſimum: & hinc ſequi ſemper id fuiſſe egregium ac laudabile: non tamen ut aliter facere nefas eſſet: quia ubi lex non eſt, ibi non eſt legis transgreſſio. at lex de ea re nulla illis temporibus exſtabat. Sic etiam cum dixit Deus, ſive per Adamum, ſive per Moſem, tantum eſſe fedus matrimonii, ut vir parentis familiam relinquere debeat, quo novam cum uxore familiam conſtituat; idem ferme dixit quod Pharaonis filiæ dicitur Pſalmo XLV, 11. *Obliviſcere populi tui, & domus patris tui.* Et ex hac tam arctæ amicitiæ inſtitutione ſatis apparet * Deo gratiſſimum eſſe ut perpetua ſit ea conjunctio: non tamen eo evincitur à Deo: jam tunc imperatum ne qua de cauſa fedus illud ſolveretur. At Chriſtus quod Deus inſtitutione conjunxerat id ab homine ſeparari vetuit, ex eo quod optimum Deoque acceptiſſimum eſt, digniſſimam lege nova deſumens materiam.

4. Pleraſque gentes certum eſt antiquitus ut divortiorum libertate ita plurium feminarum conjugio uſas. Prope ſolos barbarorum Germanos ſingulis uxoribus contentos ſuo tempore fuiſſe Tacitus memorat: idque paſſim oſtendunt hiſtoriæ tum Perſarum * tum Indorum. * Apud Ægyptios ſoli ſacerdotes unius feminæ conjugio uteban-

De moribus Germ.

utebantur. Sed & apud Græcos Cecrops primus, teſte Athenæo, *μίαν ἑνὶ ἔζευξεν, unam feminam uni marito attribuit.* quod tamen ne Athenis quidem diu obſervatum, Socratis & aliorum exemplo docemur. Quod ſi populi continentius egerunt, ut Romani ſemper duabus uxoribus, divortio diu abſtinuerunt, laudandi ſunt ſane, ut qui ad id quod optimum eſt acceſſerint: unde & flaminicæ apud eoſdem Romanos matrimonium niſi morte non ſolvebatur: * non tamen inde ſequitur peccaſſe qui fecerunt aliter ante promulgatam Euangelii vocem.

Diod. lib. I. Gellius xv. cap. xx.

X. 1. Nunc quæ rata ſint jure naturæ conjugia videamus: in quo dijudicando meminiſſe debemus, non omnia quæ juri naturæ repugnant irrita fieri jure naturæ, ut exemplo prodigæ donationis apparet; ſed ea demum, in quibus deeſt principium dans validitatem actui, aut in quibus vitium durat in effectu. Principium & hîc & in aliis actibus humanis unde jus oritur, eſt jus illud quod facultatem moralem interpretati ſumus, ſimul cum voluntate ſufficiente. quæ voluntas ſit ſufficiens ad jus producendum infra melius tractabitur, ubi de promiſſis in genere agetur. Super facultate morali quæſtio oritur de parentum conſenſu, quem ad validitatem conjugii quaſi naturaliter quidam requirunt. Sed in eo falluntur. nam quæ adferunt argumenta nihil aliud probant, quam officio filiorum conveniens eſſe ut parentum conſenſum impetrent: quod plane concedimus cum temperamento, niſi manifeſte iniqua ſit parentum voluntas. Nam ſi in omnibus rebus filii reverentiam parentibus debent, certe præcipue eam debent in eo negotio quod ad gentem totam pertinet, quale ſunt nuptiæ. Sed hinc non ſequitur jus illud, quod facultatis aut dominii nomine explicatur, deeſſe filio. Nam qui uxorem ducit & maturæ eſſe debet ætatis, & extrà familiam abit, ita ut hac in regimini familiari non ſubjiciatur. Solum autem reverentiæ officium non efficit ut nullus ſit actus qui ei repugnat.

2. Quod autem à Romanis ali[illegible]e conſtitutum eſt, ut quædam nuptiæ quia conſenſus patris deficit irritæ ſint, non ex natura eſt, ſed ex juris conditorum voluntate. Nam & eodem jure * mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, ſuo diſſenſu matrimonium irritum non facit: ac ne pater quidem filii emancipati: & ſi pater ipſe ſit in patris ſui poteſtate, in filii nuptias & avus & pater conſentire debent: filiæ, avi auctoritas ſufficit. quæ diſcrimina naturali juri incognita ſatis oſtendunt venire hæc ex jure civili.

L. Filius e. mancipatus D. de ritu nupt.
L. Oratione. §. nepote. D. eo. tit.
L. in conjunctione. C. de nuptiis.

3. In ſacris litteris videmus quidem pios viros, multoque magis mulieres, (* quarum verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio ſtare, quo & illa pertinent quæ priore ad Corinthios de elocanda virgine legimus) in contrahendis nuptiis ſecutos auctoritatem parentum: ſed non tamen irritum pronuntiatur Eſavi conjugium, aut liberi illegitimi, quia ſine tali auctoritate nuptias contraxerat. Quintilianus jus ſtrictum, & quidem naturale, reſpiciens, ſic ait: *Quod ſi licet aliquando etiam contra patris voluntatem ea quæ alioqui reprehenſionem non merentur filio facere; * nuſquam tamen libertas tam neceſſaria quam in matrimonio eſt.*

VII, 36.
Gen. XXXVI.
Decl. 257.

XI. Cum

Digitized by Google

XI. Cum ea quæ alteri nupta eſt matrimonium haud dubie irritum eſt, lege quidem naturæ, niſi vir prior eam dimiſerit: tamdiu enim durat ejus dominium: lege autem Chriſti, donec mors vinculum diſſolverit. Irritum autem eſt ideo, quia & facultas moralis deeſt, ſublata per prius matrimonium, & omnis effectus eſt vitioſus. Singuli enim actus contrectationem habent rei alienæ. Viciſſim ex Chriſti lege irritum eſt conjugium cum eo qui maritus ſit alterius mulieris, ob jus illud quod Chriſtus feminæ pudicitiam ſervanti dedit in maritum.

XII. 1. De conjugiis eorum qui ſanguine aut affinitate junguntur ſatis gravis eſt quæſtio, & non raro magnis motibus agitata. Nam cauſas certas ac naturales, cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetantur, illicita ſint, aſſignare qui voluerit, experiendo diſcet quam id ſit difficile, imo præſtari non poſſit. Nam quam * Plutar-
Quæſt. 107. chus attulit in quæſtionibus Romanis, & Auguſtinus ſequitur de Civitate Dei, libro xv, cap. 16, de latius ſpargendis amicitiis per diffuſas affinitates, non tanti eſt ponderis, ut quod contra fiat irritum aut illicitum cenſeri debeat. Neque enim quod minus utile eſt, ſtatim & illicitum eſt. Adde quod accidere poteſt, ut huic qualicunque utilitati alia major utilitas repugnet, neque eo duntaxat caſu quem Deus in lege Hebræis data excepit, ubi vir quiſpiam ſine prole obiit, cui non diſſimile eſt quod de virginibus ex aſſe heredibus, quas ἐπικλήρους vocant, & Hebræo * & Attico jure conſtitutum eſt, ad conſervandas ſcilicet in familia res avitas, ſed aliis multis qui aut conſpici ſolent, aut excogitari poſſunt.

2. Ab hac generalitate eximo matrimonia parentum cujuſcunque gradus cum liberis, quæ quo minus licita ſint, ratio (ni fallor) ſatis apparet. Nam nec maritus qui ſuperior eſt lege matrimonii, eam reverentiam poteſt præſtare matri quam natura exigit, nec patri filia; quia quanquam inferior eſt in matrimonio, ipſum tamen matrimonium talem inducit ſocietatem quæ illius neceſſitudinis reveren-
L. Adoptivus. §. Servilius. D. de ritu nupt. tiam excludat. Bene Paulus Iuriſconſultus, cum dixiſſet in contrahendis matrimoniis * naturale jus & pudorem inſpiciendum, addidit contra pudorem eſſe filiam ſuam uxorem ducere. Talia igitur conjugia haud dubitandum quin & illicita ſint, & irrita inſuper, quia vitium perpetuò effectui adhæret.

3. Neque movere nos debet Diogenis & Chryſippi argumentum à gallis gallinaceis aliiſque animantibus mutis petitum, quo probare volebant commixtiones tales non eſſe contra jus naturæ. Nam ut initio libri diximus, ſatis eſt ſi cum natura humana quid pugnet ut
L. ult. de ritu nupt. illicitum habeatur. Et hoc eſt inceſtum, quod * jure gentium committi ſcripſit Paulus Juriſconſultus inter gradus aſcendentium & deſcendentium. Hoc eſt jus illud quod Xenophon ait non eo minus jus eſſe, quia * à Perſis contemnebatur. Naturale enim recte
Socr. IV. dicitur, interprete Michaële Epheſio ad Nicomachia, τὸ παρὰ τοῖς πλείοσι καὶ ἀδιαστρόφοις καὶ κατὰ φύσιν ἔχουσι: *quod apud pleroſque non corruptos, ſed natura convenienter ſe habentes obtinet.* Hippodamus Pythagoricus vocat παρὰ φύσιν ἀμίκτους ἐπιθυμίας, ἀκαθέκτους ὁρμάς, ἀνοσιωτάτας ἡδονάς, *immo-*

Digitized by Google

immoderatas & à natura alienas cupiditates, effrenes impetus, nefarias voluptates. De Parthis ſic Lucanus:

epulis veſana, meroque
Regia non ullos exceptos legibus horret
Concubitus.

Et mox: *cui fas implere parentem,*
Quid rear eſſe nefas?

Speciatim autem huic Perſarum mori cauſam pravam educationem prudenter aſſignat Dion Pruſæenſis oratione xx.

4. Atque hic mirari libet Socratis commentum apud Xenophontem, qui in conjugiis talibus nihil culpandum invenit præter ætatis diſparitatem: unde aut ſterilitatem ait ſequi, aut male conformatam ſobolem; quæ ſola ratio ſi tali conjugio obſtaret, certe nec irritum eſſet, nec illicitum, non magis quam inter alias perſonas, quarum ætas tot annis diſtat, quot annis parentes liberos ſolent præcedere.

5. Illud potius disquirendum, an non in hominibus nulla prava educatione corruptis, præter id quod intellectu concipi poſſe jam diximus, ſit in ipſis affectibus inſita fuga quædam commixtionis cum parentibus & ex ſe natis, quippe cum ab ea etiam quædam animantia muta naturaliter abhorreant. Ita enim & alii exiſtimarunt, & Arnobius adverſus Gentes libro quinto: *Etiamne in matrem cupiditatis infandæ ſpem Iupiter cepit, nec ab illius appetitionis ardore horror eum quivit avertere; quem non hominibus ſolis, ſed animalibus quoque nonnullis natura ipſa ſubjecit, & ingeneratus ille communiter ſenſus?* Extat de camelo & * de equo Scythico nobilis in hanc rem narratio apud Ariſtotelem animantium hiſtoria nona, capite XLVI, & non diſſimilis apud Oppianum libro primo de venatu. Seneca Hippolyto:

Feræ quoque ipſæ Veneris evitant nefas,
Generiſque leges inſcius ſervat pudor.

XIII. 1. Sequitur quæſtio de gradibus affinitatis omnibus, & de gradibus ſanguinis ex transverſo limite, iis præſertim qui Levitici cap. XVIII expreſſi leguntur. Nam etiam conceſſo, à mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen poſſunt præcepto divinæ voluntatis hæc iviſſe in vetitum: neque vero tale id eſſe præceptum quod ſolos Hebræos adſtringat, ſed quod homines univerſos, colligi videtur ex illis Dei verbis ad Moſem: *Ne polluite vos ulla harum rerum: quia omnibus iſtis polluti ſunt populi, quos vobis advenientibus diſpello.* Lev. XVIII. 24. 25, 27. Mox; *Ne facite ullam ex iſtis rebus abominandis: nam omnes iſtas fecerunt indigenæ terræ iſtius quæ vobis expoſita eſt, unde polluta eſt terra.*

2. Nam ſi Cananæi eorumque vicini peccarunt talia faciendo, ſequitur ut lex aliqua præceſſerit: quæ cum mere naturalis non ſit, reſtat ut à Deo data ſit, aut ipſis peculiariter (quod non eſt veriſimile, nec ſatis ferunt verba) aut humano generi, ſive in prima conſtitutione, ſive in reparatione poſt diluvium. Tales autem leges quæ humano generi univerſo ſunt datæ non videntur à Chriſto abrogatæ, ſed eæ demum quæ Iudæos ab aliis nationibus, quaſi ſepimento interjecto, diſparabant. Eph. II. 14. Cui accedit, quod Paulus conjugium privigni 1 Cor. VII. 25. cum noverca tam ſevere deteſtatur: cum tamen nullum de ea re pe-

culiare exſtet Chriſti præceptum; nec ipſe alio utatur argumento, quam quod talis commixtio * impura habeatur à profanis etiam gentibus, quod verum eſſe præter alia oſtendunt Charondæ leges quæ tale matrimonium infamia notant: & illud in oratione Lyſiæ: *συνῴκει ὁ πάντων σχετλιώτατος ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρὶ, maritus erat ille impuriſſimus hominum matris ac filiæ:* unde non abit Ciceronis illud pro A. Cluentio in cauſa non diſſimili. nam cum ſocrum genero nupſiſſe narraſſet, ſubdit: *O mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum!* Seleuces rex cum uxorem ſuam Stratonicen Antiocho filio nuptam daret, verebatur, * narrante Plutarcho, ne ipſa offenderetur *τῷ μὴ νενομισμένῳ, ut re illicita.* Apud Virgilium eſt:

Thalamos auſum inceſtare novercæ.

quæ communis exiſtimatio ſi à neceſſario naturæ dictato originem non habuit, omnino ſequitur ut deſcendat ex veteri traditione, quæ à divino aliquo præcepto manarit.

3. Hebræi veteres, non ſpernendi hac in parte juris divini interpretes, & qui omnia eorum legit ſummoque judicio digeſſit Moſes Maimonides, ajunt earum legum quæ capite Levit. XVIII de matrimoniis ſunt proditæ cauſas eſſe duas: priorem naturalem quandam verecundiam, quæ non ſinat ortus auctores cum ſua ſobole, aut in ſe ipſis, * aut etiam per perſonas ſanguine aut nuptiali ſanguinis commixtione proxime cohærentes miſceri: alteram vero, ne quarundam perſonarum convictus nimis quotidianus atque inobſervatus ſtupris & adulteriis occaſionem daret, ſi amores tales nuptiis poſſent conglutinari. Quas duas cauſas ſi cum judicio aptare velimus illis quas dixi divinis in Levitico legibus, facile apparebit in affinibus qui in recto ſunt limite (ut de parentibus & liberis nihil jam dicam, quippe quos, ut exiſtimo, etiam ſine expreſſa lege ratio naturalis jungi ſatis vetat) * item in ſanguinis gradu transverſorum primo, qui ob ortum à ſtirpe communi ſecundus dici ſolet, ob recentem admodum parentum in liberis imaginem, priorem cauſam valere, ut venientem de eo quod natura ſi non præcipit, certe honeſtius dictat; cujus generis multa materiam divinarum humanarumque legum faciunt.

4. Atque ideo Hebræi in recto limite, gradus etiam non nominatos à lege volunt comprehendi, ob notiſſimam rationis paritatem. Iſtorum autem graduum hæc ſunt apud ipſos nomina: Mater matris ſuæ: mater patris matris ſuæ: mater patris ſui: mater patris patris ſui: uxor patris patris ſui: uxor patris matris ſuæ: nurus filii ſui: nurus filii filii ſui: nurus filiæ ſuæ: filia filiæ filii ſui: filia filii filii ſui: filia filiæ filiæ ſuæ: filia filii filiæ ſuæ: filia filiæ filii uxoris ſuæ: filia filiæ filiæ uxoris ſuæ: mater matris patris uxoris ſuæ: mater patris matris uxoris ſuæ: id eſt, ut more loquar Romano, aviæ & proaviæ omnes, pronovercæ, proneptes, proprivignæ, pronurus, proſocrus: quia ſcilicet & ſub agnationis nomine comprehendatur ſimilis cognatio, & ſub primo gradu ſecundus, & ſub ſecundo tertius, ultra quem vix eſt ut oriri controverſia poſſit, cum alioqui, ſi poſſet, in infinitum eadem futura eſſet ratio.

5. Has

Digitized by Google

5. Has autem leges, & ne fratres ſororibus miſcerentur, ipſi Adamo cenſent datas Hebræi ſimul cum lege de Deo colendo, jure dicendo, non fundendo ſanguine, non colendis Diis falſis, non rapienda re aliena: ſed ita ut leges conjugales vim ſuam non exſererent, niſi poſt multiplicatum jam ſatis humanum genus, quod ipſo initio ſine fratrum & ſororum nuptiis contingere nequivit. Neque referre putant quod id à Moſe * ſuo loco narratum non ſit: quia ſatis habuit hoc in lege ipſa tacite indicaſſe, cum gentes extraneas eo nomine damnat. Multa enim talia eſſe in lege quæ non temporis ordine, ſed ex occaſione dicantur: unde illa inter Hebræos celebris ſententia, in lege non eſſe prius aut poſterius: id eſt, multa referri *ὕστερον πρότερον*.

6. De connubio fratrum & ſororum verba hæc ſunt Michaëlis Epheſii ad quintum Nicomachiorum: *τὸ ἀδελφὸν μίγνυσθαι τῇ ἀδελφῇ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀδιάφορον ἦν. νόμου δὲ τεθέντος μὴ μίγνυσθαι πολὺ τὸ διάφορον. Fratrem cum ſorore concumbere ab initio res media erat: at, lege adverſus tales concubitus poſita, jam multum refert obſervetur lex necne.* Diodorus Siculus vocat *κοινὸν ἔθος τῶν ἀνθρώπων, communem hominum morem* ne fratres ſororibus jungantur, à quo more Ægyptios eximit: Dion Pruſæenſis barbaros. Seneca ſcripſerat: *Matrimonia Deorum jungimus, & ne pie quidem, fratrum ſcilicet & ſororum.* Plato de legibus octavo talia conjugia vocat *μηδαμῶς ὅσια, καὶ θεομισῆ, minime pia, ſed Deo inviſa.* Vide Cajet. in Matth. cap. 19. Libro I.

7. Quæ omnia oſtendunt veterem famam de lege divina adverſus id genus conjugia, unde & vocem nefas de talibus uſurpari videmus. Omnes autem fratres & ſorores comprehendi * lex ipſa indicat tam agnatos quam cognatos ejus gradus, ſive foris, ſive domi natos atque educatos comprehendens.

XIV. 1. Quæ manifeſta expreſſio oſtendere videtur diſcrimen quod eſt inter hos & alios remotioris gradus: Nam ducere amitam agnatam vetitum eſt. At * filiam fratris, qui par eſt gradus, ducere vetitum non eſt: imo ejus facti apud Hebræos exſtant exempla. *Nova nobis in fratrum filias conjugia: at aliis gentibus ſolennia, nec lege ulla prohibita*, inquit Tacitus. Athenis id licuiſſe oſtendit Iſæus, & Lyſiæ vita Plutarchus. Rationem adferunt Hebræi, quia viri juvenes aſſiduè frequentant domos avorum & aviarum, aut etiam in iis habitant ſimul cum amitis: ad domos vero fratrum minus frequens ipſis eſt aditus, nec ibi tantumdem habent juris. Quæ ſi recipimus, ut ſane rationi ſunt conſentanea, fatebimur legem de non ducendis affinibus recti gradus, & ſororibus, ex quo multiplicari cœptum eſt humanum genus, eſſe perpetuam: & hominibus communem, ut quæ honeſtate naturali nitatur, ita ut & irritum fiat ſi quid factum ſit adverſus hanc legem, ob vitium permanens: at cæteras leges non item, ut quæ cautionem magis contineant, quæ cautio etiam aliis modis adhiberi poteſt. Annal. XII.

2. Certe canonibus antiquiſſimis qui Apoſtolici dicuntur, qui duas ſorores alteram poſt alteram duxiſſet, aut *ἀδελφιδῆν*, id eſt, fratris aut ſororis filiam, tantum à clero arcetur. Nec difficilis eſt reſponſio ad id quod diximus de peccato imputato Cananæis & finitimis populis, Can. XIX.

pulis. Poteſt enim locutio univerſalis reſtringi ad præcipua ejus capitis, ut de concubitu cum maſculis, cum beſtiis, cum parentibus, cum ſororibus, cum nuptis alienis, in quorum προφυλακὴν, & ut Hebræi loquuntur præmunimentum, additæ ſint leges cæteræ: nam de ſingulis partibus ne intelligatur, argumento eſſe poteſt interdictum de non habendis eodem tempore in matrimonio ſororibus duabus: quod in commune datum olim humano generi fuiſſe Iacobi pietas, qui contra fecit, credere nos non ſinit. Addi poteſt factum Amrami, qui pater Moſis fuit. nam & is ante legis tempora amitam duxit uxorem. ſicut materteras * apud Græcos Diomedes & Iphidamas: Areten fratris filiam Alcinous.

Euſt. ad Il. Λ. & ad Od. H.

3. Recte tamen fecerunt Chriſtiani veteres, qui leges non illas tantum in commune datas, ſed alias peculiariter Hebræo populo ſcriptas ſponte ſua obſervarunt: imo & ad gradus quoſdam ulteriores protenderunt verecundiæ ſuæ fines, ut hac quoque in virtute non minus quam in cæteris Hebræos antecederent. Atque id pridem factum magno conſenſu ex canonibus apparet. Auguſtinus * de patruelium & conſobrinorum conjugiis inter Chriſtianos loquens: *Raro*, inquit, *per mores fiebat quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: veruntamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti.* Hanc morum verecundiam leges regum ac populorum ſecutæ ſunt, ſicut * Theodoſii conſtitutio patruelium & conſobrinorum conjugia vetuit, laudante id factum, ut pietatis plenum, Ambroſio.

De civ. Dei l.xv, c.16.

Epiſt. 66.

4. Sed ſciendum ſimul eſt, * non quod vetitum eſt fieri lege humana, ſi fiat, irritum quoque eſſe, niſi & hoc lex addiderit aut ſignificaverit. Canon Eliberinus LX: Si quis poſt obitum uxoris ſuæ * ſororem ejus duxerit, & ipſa fuerit fidelis, per quinquennium eum à communione abſtinet: eo ipſo oſtendens manere vinculum matrimonii. Et ut jam diximus, in canonibus qui Apoſtolici dicuntur, qui duas ſorores duxerit, aut fratris filiam, tantum clericus fieri prohibetur.

XV. 1. Vt ad alia pergamus, obſervandum hoc eſt, concubinatum quendam verum ac ratum eſſe conjugium, etſi effectibus quibuſdam juris civilis propriis privetur, aut etiam effectus quoſdam naturales impedimento legis civilis amittat. Exempli cauſa, inter ſervum & ancillam jure Romano contubernium eſſe dicitur, non matrimonium, attamen ad ipſam conjugii naturam nihil deeſt in tali conſociatione. quæ propterea in antiquis canonibus γάμος nomine appellatur. Sic inter hominem liberum & ancillam concubinatus dicitur, * non matrimonium: quod deinde imitatione quadam ad alias perſonas diſparis qualitatis productum eſt: ut Athenis inter civem & peregrinam, unde Servius ad illud Virgilii:

Suppoſitos de matre nothos furata creavit:

nothos interpretatur materno genere ignobiles & obſcuros. Apud Ariſtophanem Avibus qui dixerat, νόθος γὰρ εἶ κοὐ γνήσιος, dictum probat ὤν γε ξένης γυναικός: *quippe cum ex peregrina natus ſit.* Et apud Ælianum γνήσιος definitur ὃς ἐξ ἀμφοῖν γέγονεν ἀστῶν, *qui utroque parente cive natus ſit.*

2. Atqui

2. Atqui ſic in ſtatu naturæ inter tales, quales jam diximus, conjugium verum eſſe potuit, ſi femina eſſet ſub cuſtodia maritali, & fidem marito dediſſet; ſic etiam * in ſtatu legis Chriſtianæ verum erit inter ſervum & ancillam, aut liberum & ſervam, conjugium; multoque magis inter civem & peregrinam, Senatorem & libertam, ſi quæ jure divino Chriſtiano ſunt neceſſaria accedant, ſcilicet indiſſolubilis unius cum una conjunctio, etiamſi effectus quidam legis civilis non ſequantur, aut alioqui ſponte ſecuturi lege impediantur. Atque hunc in ſenſum capienda ſunt verba concilii Toletani primi: *Cæterum is qui non habet uxorem, * pro uxore concubinam habet, à communione non repellatur: tamen ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ, ut ei placuerit, ſit conjunctione contentus.* cui adde locum in Clementis conſtitutionibus lib. VIII, c. XXXII. Pertinet huc quod Theodoſius & Valentinianus concubinatum quendam vocant inæquale conjugium, & quod inde adulterii accuſatio naſci dicitur. *L. Si quis naturalem C. de naturalibus. L. Si uxor. D. ad l. Iuliam de adulteriis.*

XVI. 1. Imo etiam ſi lex humana conjugia inter certas perſonas contrahi prohibeat, non ideo ſequetur irritum fore matrimonium ſi reipſa contrahatur. Sunt enim diverſa, prohibere, & irritum quid facere. nam prohibitio vim ſuam exſerere poteſt per pœnam vel expreſſam vel arbitrariam: & hoc genus leges imperfectas vocat Ulpianus, * quæ fieri quid vetant, ſed factum non reſcindunt. qualis erat lex Cincia, quæ ſupra certum modum donare vetabat, donatum non reſcindebat. *Inſtit. tit. 1.*

2. Scimus apud Romanos poſtea Theodoſii lege inductum, ut ſi quid lex prohibuerit tantum, non etiam ſpecialiter dixerit inutile eſſe debere quod contra factum eſt, id ipſum tamen caſſum, inutile, ac pro infecto ſit, nimirum ſi in judicium res deveniat. ſed hæc intenſio non fit ex vi ſolius prohibitionis, ſed ex vi novæ legis, quam alii populi ſequi neceſſe non habent. Sæpe enim indecentia eſt major in actu quam in effectibus: * ſæpe etiam incommoda quæ reſciſſionem ſequuntur majora quam ipſa indecentia, aut incommodum actus ipſius. *L. non dubium. C. de legibus.*

XVII. Conſociationes præter hanc maxime naturalem ſunt & aliæ, tum privatæ tum publicæ: & hæ quidem aut in populum, aut ex populis. Habent autem omnes hoc commune, quod in iis rebus ob quas conſociatio quæque inſtituta eſt, univerſitas, & ejus pars major nomine univerſitatis obligant ſingulos qui ſunt in ſocietate. Omnino enim ea credenda eſt fuiſſe voluntas in ſocietatem coëuntium, ut ratio aliqua eſſet expediendi negotia: eſt autem manifeſte iniquum, ut pars major ſequatur minorem: quare naturaliter, * ſecluſis pactis ac legibus quæ formam tractandis negotiis imponunt, pars major jus habet integri. Thucydides: κύριον εἶναι ὅ, τι ἂν τὸ πλῆθος ψηφίσηται. Appianus: ἔστι δ' ἔν τε χειροτονίαις καὶ δίκαις ἀεὶ τὸ πλέον δικαιότερον: *tam in comitiis quam in judiciis vincit pars major.* Dionyſius Halicarnaſſenſis ſimiliter: ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι τοῦτο νικᾶν. * *quod pluribus viſum, id valere.* Et alibi: ὅ, τι δ' ἂν οἱ πλείους ψῆφοι καθαιρῶσι τοῦτο ποιεῖν. Item: ὅ, τι ἂν αἱ πλείους γνῶμαι καθαιρῶσι τοῦτο εἶναι κύριον. Ariſtoteles: κύριον τὸ τοῖς πλείοσι δόξαν. Curtius libro X: *Eo quod major pars decreverit, ſtetur.* Prudentius; *Vict. de poteſtate civ. n. 14.* *Lib. V.* *Lib. VII.* *Polit. IV. 8. VI. 2.*

In

In paucis jam deficiente caterva
Nec perſona ſita eſt patria, nec curia conſtat.

Deinde:

Infirma minoris
Vox cedat numeri parvaque in parte quieſcat.

Apud Xenophontem hoc dicitur: ἐκ τῆς νικώσης πράττειν πάντα, *omnia agere ſecundum eam ſententiam quæ vincit.*

XVIII. Quod ſi pares ſint ſententiæ, nihil agetur: quia ad mutationem non ſatis momenti eſt: qua de cauſa ubi pares ſunt ſententiæ, * reus abſolutus intelligitur. quod jus Minervæ calculum Græci vocant ex fabula de Oreſte: quæ res apud Æſchylum Furiis, & apud Euripidem * Oreſte & Electra tragœdiis tractatur: Sic & poſſeſſorem tenet: quæ ratio non male obſervata eſt à ſcriptore problematum quæ Ariſtoteli aſſcribuntur, ſectione XXIX. In Senecæ controverſia quadam eſt; *Alter judex damnat, alter abſolvit: inter diſpares ſententias * mitior vincat.* Nam ſic & in dialecticis collectionibus illatio eam partem ſequitur quæ minus onerat.

XIX. Sed hic quæſtio oriri ſolet de conjungendis aut dividendis ſententiis: qua de re ex mero jure naturali, id eſt, ſi pactio aut lex aliud non præcipiat, diſtinguendum videtur inter ſententias quæ totis rebus differunt, & inter eas quarum altera partem alterius continet, ut hæ * conjungendæ ſint in eo quo conveniunt, illæ non item. Sic qui in viginti damnant, & qui in decem, conjungentur in illo decem adverſus ſententiam abſolventem. At qui morte reum puniunt, & qui relegant, non conjungentur, quia diverſa hæc ſunt, & in morte non eſt relegatio. Sed nec abſolventes cum relegantibus conjungentur, quia etſi non interficiendum reum conſentiunt, id tamen non eſt illud ipſum quod dicit ſententia, ſed per conſequentiam inde elicitur: at qui relegat non abſolvit. Quare recte Pliniuscum tale quid in Senatu eveniſſet, tantam dixit ſententiarum eſſe diverſitatem, ut non poſſent eſſe niſi ſingulæ; & parvulum referre, an idem diſpliceret quibus non idem placuiſſet. Et * Polybius notat à Poſtumio prætore fraudem factam in rogandis ſententiis, cum eos qui captivos Græcos damnandos, & qui ad tempus retinendos cenſebant, contra abſolventes conjungeret. Exſtat hujus generis quæſtio apud Gellium libro IX. & apud Curium Fortunatianum in loco de quantitatum comparatione: & apud Quintilianum patrem controverſia CCCLXV. ubi hæc verba ſunt: *Iam aperte una plures facis. jam turbam iſtam, quæ univerſa noceret dividendo extinguis. Duo exilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos jungam qui ſeipſos dividunt.*

Lib. VIII. epiſt. ad Ariſtonem.

Excerp. leg.

XX. Addendum & hoc; ſi qui abſentia aut aliter impediti jure ſuo uti non poſſunt, eorum jus interim accreſcere præſentibus: quod * Seneca in Controverſia quadam exſequitur: *Puta te ſervum eſſe communem: huic domino ſervies * qui præſens eſt.*

Lib. III.

XXI. * Naturalis autem ordo inter ſocios hic eſt, prout quiſque in ſocietatem venit. Sic inter fratres is ſervatur ordo, ut qui primus natus eſt reliquos præcedat, atque ita deinceps, rejectis aliis omnibus qualitatibus. ἴσοι γὰρ, inquit Ariſtoteles, πλὴν ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάτ-

D. de Albo, ſcribendo.

ἀλλήλων, *pares enim ſunt fratres, niſi quatenus ætas eos diſtinguit.* Theodoſius & Valens in conſtitutione de ordine inter Couſules ſervando: *Quis enim in uno eodemque genere dignitatis prior eſſe debuerat,* * *niſi qui prior meruit dignitatem?* Atque hic mos antiquitus in Chriſtianorum quoque regum ac populorum ſocietate obtinuit, ut qui primi Chriſtianiſmum profeſſi ſunt, * in Conciliis ad rem Chriſtianam pertinentibus præcedant cæteros. *L. 1. C. de Conſ. l. XII.*

XXII. Illud tamen addendum eſt; quoties ſocietas fundamentum habet in re quam non æqualiter omnes participant, ut ſi in hereditate aut fundo alius dimidiam partem habeat, alius tertiam, alius quartam, tunc non tantum ordinem ſumendum ex modo participationis, ſed & ſententias ad eum modum, id eſt, menſoria, ut loquuntur, proportione æſtimandas. quod ſicut naturali æquitati convenit, ita Romanis quoque legibus probatum eſt. † Ita narrat Strabo cum Libyca & tres vicinæ urbes in unum quaſi corpus coiiſſent, conveniſſe, ut aliarum ſingula eſſent ſuffragia, Libycæ bina, eo quod in commune hæc multo plus cæteris conferret. Idem in Lycia viginti & tres ait fuiſſe urbes, quarum * aliæ terna, aliæ bina, aliæ ſingula ferrent ſuffragia, & ad eundem modum onera tolerarent. Sed recte notat Ariſtoteles id ita demum æquum fore εἰ κτημάτων χάριν ἐκοινώνησαν, *ſi poſſeſſionum cauſa inita eſt ſocietas.* *L. Majorem partem. D. de pactis. L. Si plures, D. Depoſiti. L. Cum bona. D. de rebus auct. jud. poſſid.* *† Lib. XIII. Lib. XIV.* *Pol. III. IX.*

XXIII. Conſociatio, qua multi patres familiarum in unum populum ac civitatem coëunt, maximum dat jus corpori in partes: quia hæc perfectiſſima eſt ſocietas: neque ulla eſt actio hominis externa quæ non ad hanc ſocietatem aut per ſe ſpectet, aut ex circumſtantiis ſpectare poſſit. Et hoc eſt quod ab Ariſtotele eſt proditum: τὰς νόμους ἀπαγορεύειν περὶ ἁπάντων, *leges de omnis generis rebus præcipere.* *Moral. V. 3.*

XXIV. 1. Solet hîc illud quæri, * an civibus de civitate abſcedere liceat venia non impetrata. Scimus populos eſſe ubi id non liceat, ut apud Moſchos: nec negamus talibus pactis iniri poſſe ſocietatem civilem, & mores vim pacti accipere. Romanis legibus, ſaltem poſterioribus, domicilium quidem transferre licebat: ſed non eo minus qui tranſtulerat municipii ſui muneribus obligabatur. Verum in quos id conſtitutum erat, ii manebant intra fines imperii Romani: atque ea ipſa conſtitutio ſpecialem ſpectabat utilitatem tributariæ præſtationis. *L. Filii. D. ad Municipalem.*

2. At nos quod naturaliter, ſi nihil aliud convenerit, obtinere debeat quærimus: nec de parte aliqua, ſed de tota civitate, ſive unius ſummi imperii complexu. Et ſane * gregatim diſcedi non poſſe, ſatis expeditum eſt ex neceſſitate finis, quæ jus facit in moralibus. nam id ſi liceat, jam civilis ſocietas ſubſiſtere non poſſit. De ſingulorum diſceſſione alia res videtur, ſicut aliud eſt ex flumine aquam haurire, aliud rivum diducere. *De ſua cuique civitate ſtatuendi facultas libera eſt,* ait Tryphonius. Cicero pro Balbo laudat jus illud, *ne quis in civitate maneat invitus,* & *fundamentum* vocat *libertatis, ſui quemque juris & retinendi & dimittendi eſſe dominum.* Tamen hîc quoque ſervanda eſt regula naturalis æquitatis, quam Romani in privatis ſocietatibus dirimendis *L. in bello. D. de capt. & poſtl.*

mendis

Digitized by Google

mendis ſecuti ſunt, id non liceat ſi ſocietatis interſit. Semper enim, ut recte inquit Proculus, non id quod privatim intereſt unius ex ſociis ſervari ſolet, ſed quod ſocietati expedit. * Intererit autem ſocietatis civilis non abire civem ſi magnum contractum ſit æs alienum, niſi paratus ſit civis in præſens partem ſuam exſolvere: item ſi fiducia multitudinis bellum ſit ſuſceptum, præſertim ſi obſidio immineat, niſi paratus ſit civis ille alium æque idoneum ſubſtituere, qui rempublicam defendat.

L. actione. §. Labeo. D. Pro ſocio.

3. Extra hos caſus credibile eſt ad liberam civium diſceſſionem conſentire populos, quia non minus ex ea libertate commodi ſentire aliunde poſſunt.

XXV. Sic * in exſules nullum jus civitati: Heraclidæ Argis ejecti ab Euryſtheo, per tutorem ſuum Iolaum, ſic loquuntur apud Euripidem:

Quo jure jam nos ad Miceneos trahat,
Eadem agentes urbe quos urbe expulit?
Nunc ergo cives non ſumus.

Alcibiadis filius in Iſocratea oratione agens de temporibus ejecti patris: ὅτ' οὐδὲν αὐτῷ τῆς πόλεως προσῆκεν, *cum nihil ad illum civitas noſtra pertineret.* Iam vero plurium populorum, ſive per ſe ſive per capita ſua, conſociatio fedus eſt, de cujus natura & effectu locus agendi erit ubi ad obligationem ex pacto erit deventum.

XXVI. Subjectio ex conſenſu, aut privata eſt aut publica. Subjectio privata ex conſenſu eſſe poteſt multiplex, ſicut multiplicia ſunt regiminum genera. Nobiliſſima ſpecies eſt arrogatio, qua quis ſe ita dat in familiam alterius, ut ei ſubſit ad eum modum quo filius qui maturæ eſt ætatis ſubeſt patri. Pater autem filium ſuum eo modo dare alteri non poteſt ut jus paternum plene in eum transeat, & ipſe paterno officio exſolvatur. id enim natura non ſinit: ſed poteſt filium alteri commendare, & alendum dare quaſi ſubſtituendo.

XXVII. 1. Subjectionis ſpecies ignobiliſſima eſt, qua quis ſe dat in ſervitutem perfectam, ut illi apud Germanos qui noviſſimo aleæ jactu de libertate contendebant: *Victus voluntariam ſervitutem adit,* ait Tacitus. Etiam apud Græcos, ut narrat Dion Pruſæenſis oratione XV: μύριοι δήπου ἀποδίδονται ἑαυτοὺς ἐλεύθεροι ὄντες, ὥστε δουλεύειν κατὰ συγγραφήν. *innumeri cum liberi ſint, ſe in ſervitutem dant, ut * ex contractus formula ſerviant.*

De moribus Germ.

2. Eſt autem ſervitus perfecta quæ perpetuas operas debet pro alimentis & aliis quæ vitæ neceſſitas exigit: quæ res ſi ita accipiatur in terminis naturalibus, * nihil habet in ſe nimiæ acerbitatis. nam perpetua iſta obligatio compenſatur perpetua illa alimentorum certitudine, quam ſæpe non habent qui diurnas operas locant, unde accidit ſæpe quod dixit Eubulus:

Ἔθελε δ' ἄνευ μισθοῦ παρ' αὐτοῖς καταμένειν
Ἐπὶ σιτίοις.

Manere apud illos voluit, mercedis carens,
Victu contentus.

Idem

Idem Comicus alibi:

> *Πολλοὶ φυγόντες δεσπότας, ἐλεύθεροι*
> *Ὄντες, πάλιν ζητοῦσι τὴν αὐτὴν φάτνην.*
> *Qui ſe fugitivi geſſerunt pro liberis,*
> *Multi recurrunt * priſtina ad præſepia.*

Sic in hiſtoriis notabat Poſidonius Stoicus, multos olim fuiſſe, qui ſuæ imbecillitatis conſcii ſponte ſe aliis in ſervitutem darent: *ὅπως παρ' ἐκείνων τυγχάνοντες τῆς εἰς ἀναγκαῖα ἐπιμελείας, αὐτοὶ πάλιν ἀποδιδῶσιν ἐκείνοις δι' αὐτῶν ἅπερ ἂν ὦσιν ὑπηρετεῖν δυνατοί*: *Vt domini quidem ipſis providerent de neceſſariis, ipſi vero operam viciſſim quam poſſent præſtarent.* Exemplum addunt alii in Mariandynis, qui eandem ob cauſam ſervos ſe fecerint Heracleotarum.

XXVIII. Ius autem vitæ ac necis (de plena & interna juſtitia loquor) domini in ſervos non habent: nec quiſquam homo hominem jure poteſt interficere, niſi is capital commiſerit. Sed quorundam populorum legibus, dominus quacunque de cauſa ſervum interfecerit, impune fert, ut ubique reges qui liberrimam habent poteſtatem. Hac comparatione ante nos uſus eſt Seneca: *Si ſervo quominus in nomen meriti perveniat, neceſſitas obeſt, & patiendi ultima timor, idem iſtud obſtabit & ei qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam ſub diſpari titulo paria in illos licent.* Lib. III de Benef. c. 18. Cum tamen haud dubie ſervus à domino injuriam poſſit accipere, ut recte affirmat idem Seneca. ſed agendi impunitas improprie jus dicitur. Lib. III de Benef. c. 22. Quale jus & Solon parentibus in liberos conceſſerat, & veteres Romanorum leges. Sopater: *ἐξῆν πατρὶ ὄντι τοὺς παῖδας ἀνελεῖν. ἔξεστιν ἐὰν ἁμάρτῃ τι, καὶ ὅτι ὁ νόμος τοῦτο εἰδὼς ὡς εἰλικρινὴς γένοιτ' ἂν δικαστὴς ὁ πατὴρ τοῦτο προσέταξεν*: *Licuit ipſi cum pater eſſet filios interficere: nempe ſi quid peccatum eſſet. nam lex id ipſi permiſit, ideo quia credidit integrum judicem fore.* Sextus Empiricus, Pyrrhonic. III. Idem jus obtinere *παρὰ πολλοῖς καὶ σφόδρα εὐνομουμένοις*, *apud multos populos legum gloria florentes*, ait Dion oratione XV.

XXIX. 1. De his qui ex ſervis naſcuntur difficilior inſpectio eſt. Romano jure & jure gentium circa captivos, ut dicemus alibi, ut in beſtiis, ita in ſervilis conditionis hominibus partus matrem ſequitur. quod tamen juri naturali non ſatis congruit, ubi pater aliqua ratione ſufficiente cognoſci poteſt. nam cum in mutis animantibus * patres non minus quam matres fœtuum curam gerant, hoc ipſo oſtenditur fœtum utriusque eſſe communem. Sic ergo, ſi lex civilis hac de re tacuiſſet, * partus non minus patrem ſequeretur quam matrem. Ponamus ergo, quo minor ſit difficultas, utrumque parentem ſervitutem ſervire; & videamus an naturaliter partus ſervilis futurus ſit conditionis. Certe ſi alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt parentes prolem ſibi naſcituram in ſervitutem ſecum addicere; quippe cum tali ex cauſa etiam in libertate natos vendere parentibus liceat.

2. Sed cum hoc jus naturaliter ortum ducat ex ipſa neceſſitate, * extra eam non eſt jus parentibus prolem ſuam cuiquam addicere. quare jus dominorum in prolem ſervilem hoc caſu naſcetur, * ex ipſa alimentorum & eorum quæ vitæ neceſſaria ſunt præbitione: ac

proinde cum diu alendi fuerint è ſervis nati antequam opera eorum domino utilis eſſe poſſit, & ſequentes operæ ſui temporis alimentis reſpondeant; effugere ita natis ſervitutem non licebit, niſi pro alimentis quantum ſatis eſt reddant. † Certe ſi immanis ſit domini ſævitia, ſervos illos, etiam qui ipſi ſe in ſervitutem dederunt, fuga conſulere ſibi poſſe probabilis ſententia eſt. Nam quod Apoſtoli & antiqui canones ſervis edicunt * ne ſe dominis ſubtrahant, generale eſt, & eorum errori oppoſitum qui omnem ſubjectionem tam privatam quam publicam rejiciebant, ut pugnantem cum Chriſtiana libertate.

† *Leſſ. lib.* v. *c.* 5. *dub.* 5. 1 *Cor.* VII. 21. *Gal.* VI, 5. *Coloſſ.* III. 22. *Tit.* II, 9. 1 *Petr.* II, 16. *c. ſi quis ſervum.* 17. *q.* 4.

XXX. Præter perfectam ſervitutem de qua jam egimus ſunt & imperfectæ, ut quæ aut in diem ſint, aut ſub conditione, aut ad res certas. Talis eſt libertorum, ſtatu liberorum, nexorum, addictorum, aſſcriptorum glebæ, ſeptem annorum ſervitus apud Hebræos, & altera ad Iubilæum uſque: Peneſtarum apud Theſſalos; eorum quos manus mortuas vocant; ac poſtremo * mercenariorum: quæ diſcrimina aut à legibus aut à pactionibus pendent. Imperfecta ſervitus naturaliter etiam eſſe videtur ejus qui altero parente liberæ, altero ſervilis conditionis ſit natus, ob eam quam ſupra diximus cauſam.

XXXI. Publica ſubjectio eſt, qua ſe populus homini alicui, aut pluribus hominibus, aut etiam populo alteri in ditionem dat. Formulam talis ſubjectionis in exemplo Capuæ ſupra adduximus. Similis eſt illa populi Collatini: *Deditiſne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utenſilia, divina humanaque omnia in meam populique Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio.* Quo alludens Plautus Amphitruone ait:

> * *Deduntque ſe divina humanaque omnia, urbem, & liberos*
> *In ditionem atque in arbitratum cuncti Thebano poplo.*

ib. 1. *c.* 3. Perſæ hoc vocabant aquam & terram dedere. Sed hæc perfecta ſubjectio eſt: ſunt & aliæ minus perfectæ, aut habendi modo, aut quoad imperandi plenitudinem, quarum gradus peti poſſunt ex his quæ ſupra à nobis diſſertata ſunt.

XXXII. Ex delicto ſubjectio etiam non accedente conſenſu naſcitur, * quoties qui meruit libertatem amittere, ab eo cui pœnæ exigendæ jus eſt, in poteſtatem vi redigitur. Cui autem jus ſit pœnæ exigendæ videbimus infra. Poſſunt autem hunc in modum ſubjici non ſinguli tantum privata ſubjectione: * ut Romæ qui ad delictum non reſpondebant, & incenſi: poſtea fœminæ, quæ ſe ſervo alieno junxiſſent: ſed & populi publica ex publico delicto. Hoc intereſt, quod populi ſervitus per ſe perpetua eſt, quia ſucceſſio partium non impedit quo minus unus ſit populus. Ad ſingulorum ſervitus pœnalis perſonas non egreditur; quia noxa caput ſequitur. Vtraque autem ſervitus tam privata quam publica pœnalis eſſe poteſt, aut perfecta aut imperfecta, pro modo meriti & inflictæ pœnæ.

Cic. pro Cæcina.

De ſervitute vero tam privata quam publica, quæ ex jure gentium oritur voluntario, infra dicendi erit locus ubi ad effectus belli erit ventum.

Anno-

Annotata ad Caput v.

Sed ſi contendant inter ſe imperia præfertur patris imperium] Seneca libro III, controverſia XIX: *Primæ partes ſunt patris, ſecundæ matris.* Chryſoſtomus I ad Corint. XI, 3: εἰκότως ὑποτέτακται τῷ ἀνδρὶ ἡ γυνή. ἡ γὰρ ἰσοτιμία μάχην ποιεῖ. *merito viro fœmina ſubjicitur. nam æqualitas honoris pugnam parit.* idem ad Epheſios capite IV: ἀρχὴ δευτέρα ἐστὶν ἡ γυνή. μήτε οὖν αὐτὴ τὴν ἰσοτιμίαν ἀπαιτείτω (ὑπὸ γὰρ τὴν κεφαλήν ἐστι) μήτε ἐκεῖνος ὡς ὑποτεταγμένης καταφρονείτω. σῶμα γάρ ἐστι. *Secunda poteſtas eſt mulier, neque ergo ipſa æquum ſibi jus vindicet (ſub capite enim eſt) nec eam, quod ſubdita ſibi eſt, contemnat maritus, corpus enim eſt.* Deinde: δευτέρα ἐστὶν ἀρχὴ αὕτη, ἀρχὴν ἔχουσα καὶ πολλὴν τὴν ὁμοτιμίαν, ἀλλ' ὅμως ἔχει τι πλεῖον ὁ ἀνήρ. *Altera poteſtas illa eſt, imperium & ipſa habens, multumque in honore conſortii, ſed tamen pluſculum habet vir.* Auguſtinus epiſt. CXCI: *Filius ex legitimis nuptiis ſuſceptus magis in patris eſt quam in matris poteſtate.* Gregoras libro VII, ubi de Andronico Palæologo & Irene, agit: προσῆκε μὲν ἦν καὶ ἦν, μείζονα δύναμιν τοῦ πατρὸς τῆς μητρός, τὸ κελεῦον εἶναι τὴν τοῦ πατρὸς πληροῦσθαι βούλησιν ἐπὶ τοῦ παιδὸς μᾶλλον ἢ τῆς μητρός. *Addebat ille plus matre patrem poſſe, nec quicquam intercedere quo minus patris de filio valeret voluntas, etiam præ materna.* de reverentia matri debita vide L. congruentius. C. de pactis.

I. *In primo tempore*] Sunt ea ætate ita parentum, ut alia quæ parentes poſſident, ait Maimonides canonibus Pœnitentialibus capite VI, §. 2. §. II.

Quæ ad familiæ paternæ aut maternæ ſtatum aliquid momenti habent] ita explicat Maimonides legem, quæ eſt Num. XXX, 10. §. III.

Et, ſi neceſſe ſit, etiam vendere] Iornandes hiſtoria Gotthica. *Haud enim ſecus parentes faciunt, ſalutem ſuorum pignorum providentes, ſatius deliberant ingenuitatem perire quam vitam; dum miſericorditer alendus quis venditur, quam moriturus, ſervatur.* Eam legem video & apud Mexicanos fuiſſe. §. V.

Quicquid extra hæc eſt, à lege eſt voluntaria] Seneca de beneficiis III, c. XI: *quia utile eſt juventuti regi, impoſuimus illi quaſi domeſticos magiſtratus.* §. VII.

Pars erant domus paternæ] Alioqui XIII anno filius erat obligandi ſe capax moribus Hebræis. ita illi ad dictum in Numeris locum.

Legum Romanarum auctores] Philo in legatione: ἡ γὰρ τοῦ παντελὴς ἐξουσία κατὰ τοὺς τῶν Ῥωμαίων νόμους ἀνάκειται πατρί. *Patri enim in filium omnimoda poteſtas jure Quiritium competit.*

I. *Viri ſancti ante legem*] Chryſoſtomus de Sara: καὶ ἐκείνη πάλιν ἐσπούδαζε τῆς ἀπαιδίας ἐπινοῆσαι παραμυθίαν αὐτῷ τινα ἀπὸ τῆς παιδίσκης. οὐδέπω γὰρ ταῦτα τότε κεκώλυτο. *Ipſa viciſſim ſtudebat ſterilis conjugii ſolatium ex ancilla quærere, nondum enim talia tunc vetita erant.* Eundem vide I ad Timoth. c. III. Auguſtinus de doctrina Chriſtiana libro III, cap. XII: *Erat uxorum plurimum ſimul habendarum inculpabilis conſuetudo.* Similia habet ibidem cap. XVIII. Tum vero cap. XXII: *Multa enim ſunt quæ illo tempore officioſe facta ſunt, quæ modo niſi libidinoſe fieri non poſſunt.* & libro §. IX.

xvi de civitate Dei cap. 38: *quoniam multiplicandæ poſteritatis cauſa plures uxores lex nulla prohibebat.*

Et in lege] Ioſephus Antiq. Hiſtor. xvii, 1: πάτριον ἐν ταὐτῷ πλείοσιν ἡμῖν συνοικεῖν. *Mos nobis patrius, eodem tempore plures habere uxores.*

Quod uxores ei complures & quidem illuſtres dediſſet] Ioſephus eo hiſtoriæ loco: δόντος δὲ αὐτῷ καὶ γυναῖκας ἃς δικαίως καὶ νομίμως ἠγάγετο. *cum Deus ei uxores dediſſet, quas juſte ac legitime habere poſſet.* Peſictha ad Levit. xviii, notiſſimum ait eſſe, eum qui dicat vetitum eſſe habere plures uxores neſcire quid ſit de lege.

2. *Et ſacerdotem*] Levit. xxi, 7. Repudiatæ additur vidua ibidem & 14. quod de principe ſacerdote intellexit Philo & plerique hodie interpretes, ob ea quæ procedunt commate 10. & deinceps. ſed quemvis ſacerdotem intelligi debere oſtendit Ezechiel xliv, 22. & in explicatione legis, ut & contra Appionem primo Ioſephus. connectenda ergo lex cum initio capitis, ut illa de Pontifice maximo obiter ſint interpoſita.

Lactantius] Libro inſtitutionum xi, c. xxiii. ubi & hoc ſequitur: *exemplo continentiæ docenda eſt uxor ut ſe caſte gerat. Iniquum eſt enim ut id exigas quod ipſe præſtare non poſſis.* Senſus idem in Gregorio Nazianzeno: πῶς ἀπαιτεῖς, οὐκ ἀντεισφέρεις? *quomodo exigis & non rependis?* Hieronymus ad Oceanum: *Aliæ ſunt leges Cæſarum, aliæ Chriſti. aliud Papinianus, aliud Paulus noſter præcipit. Apud illos viris impudicitiæ frena laxantur, &, ſolo ſtupro atque adulterio condemnato, paſſim per lupanaria & ancillulas libido permittitur, quaſi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet fœminis æque non licet viris, & eadem ſervitus pari conditione cenſetur.*

3. *Deo gratiſſimum eſſe*] Et multis olim quoque ſapientibus prælatus hic mos. Euripides in Andromacha ex perſona Hermiones:

οὐδὲ γὰρ καλὸν
Δυοῖν γυναικοῖν ἄνδρ' ἕν' ἡνίας ἔχειν.
Ἀλλ' εἰς μίαν βλέποντες εὐναίαν Κύπριν
Στέργουσιν, ὅστις μὴ κακῶς οἰκεῖν θέλει.

non etenim decet
Vnum imperare fœminis geminis virum:
Contentus uno conjugis vivat toro,
Quicunque cupiet rite curatam domum.

Et in choro:

Οὐδέποτ' ἂν διδύμους
Λέκτρ' ἐπαινέσω βροτῶν,
Οὐδ' ἀμφιμάτορας κόρους,
Ἔριν μὲν οἴκων,
Δυσμενεῖς τε λύπας.
Τὴν μίαν μοι στεργέτω πόσις γάμοις
Ἀκοινώνητον εὐνὰν ἀνδρός.
Οὐδὲ γὰρ ἐν πόλεσι
Δίπτυχοι τυραννίδες
Μιᾶς ἀμείνονες φέρειν,
Ἄχθος τ' ἐπ' ἄχθει,
Καὶ στάσις πολίταις.

Τικ-

Digitized by Google

Τεκτόνοιν θ' ὕμνοισιν ἐργάταιν δυοῖν
Ἔριν Μοῦσαι φιλοῦσι κραίνειν.
Πνοιαὶ δ' ὅταν φέρωσι ναυτίλους θοαὶ
Κατὰ πηδαλίων,
Διδύμα πραπίδων γνώμα
Σοφῶν τε πλῆθος ἀσθενέστερον
Φαυλοτέρας φρενὸς αὐτοκρατοῦς.
Ἑνὸς ἁ δύναμις ἀνά τε μέλαθρα,
Κατά τε πόλιας,
Ὁπόταν εὑρεῖν θέλωσι καιρόν.
Nunquam gemina de matre genus,
Nunquam duplices laudabo toros.
Odit & dira ſemina rixa.
Vnam debet non ambigui
Vir participem noſſe cubilis:
Duo nec domini rectius urbes
Terraſque regunt, quam quæ ſceptrum
Tenet una manus. quin ſic oneri
Onus accedit, diſcors agitant
Rabies rupto fœdere cives,
Etiam artifices carminis inter
Geminos ipſa triſtia miſcent
Prælia Muſæ: cumque in pelago
Vela carinæ fert aura levis,
Plus una valet, contemta licet,
Dextera clavi quæ fræna tenet,
Quam conſilii vis in partes
Diſtracta duas, aut prudentum
Numeroſa cohors. una poteſtas
Temperet urbem, regat una domum,
Si modo cordi eſt tranquilla quies.

Plautus Mercatore:

Nam uxor contenta eſt, quæ bona eſt, uno viro,
Qui minus vir una uxore contentus ſiet?

Iam tunc imperatum] Sic & in cauſa plurium uxorum diſtinguit Ambroſius id quod laudaverat in paradiſo Deus, à damnatione contrarii c. IV, lib. I. de Abraham. quem locum Gratianus poſuit cauſa XXXIII, quæſt. IV.

4. *Tum Indorum*] Et Thracum, de quibus verſus ſunt Menandri, & Euripidis in Andromacha.

Apud Ægyptios ſoli ſacerdotes] Vide Herodianum libro II.

Non tamen inde ſequitur peccaſſe] Auguſtinus libro XXII, c. XLVII, contra Fauſtum: *Quando mos erat, crimen non erat.* Poſuit & hoc Gratianus, ſed ſub Ambroſii nomine.

2. *Mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, ſuo diſſenſu matrimonium irritum non facit*] Imo & avi, ſi is liber eſt, voluntas plus valet quam patris qui ſervilis ſit conditionis, cauſa 32, quæſtione III. §. X.

 3. Quarum

Digitized by Google

3. *Quarum verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio ſtare*] *Non eſt enim virginalis pudoris eligere maritum*, ait Ambroſius lib. I de Abraham c. ult. relatus in codicem Gratiani cauſa XXXII, quæſtione II. Donatus Andria: *Summa poteſtas nuptiarum in patre puellæ eſt.* Hermione apud Euripidem:

> Νυμφευμάτων δὲ τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
> Μέριμναν ἕξει, κ᾽ οὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε.
>
> *Curam parenti de meis ego nuptiis*
> *Permitto, non eſt iſtud arbitrii mei.*

Hero apud Muſæum:

> Ἀμφαδὸν οὐ δυνάμεσθα γάμοις ὁσίοισι πελάσσαι;
> Οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκέεσσιν ἐπεύαδεν.
>
> *Lege maritali jungi non poſſumus ambo*,
> *Cum nolit mater, nolit pater.*

Nunquam libertas tam neceſſaria eſt quam in matrimonio] Eugraphius ad Andriam Actu I, Scena V: *Tangitur & illud, an patrum imperiis obſequi filii debeant. conſtat enim circa nuptias eſſe filiis liberam voluntatem.* Caſſiodorus VII, 4: *Durum eſt libertatem liberam non habere in matrimonio, unde liberi procreantur.*

§. XII. 1. *Plutarchus attulit in quæſtionibus Romanis*] Philo de legibus ſpecialibus: τί δὲ τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κοινωνίας καὶ ἐπιμιξίας ἐπέχειν, εἰς βραχὺ χωρίον τὸ ἑκάστης οἰκίας συνωθοῦντας μέγα καὶ λαμπρὸν ἔργον, ἐκτείνεσθαι καὶ χεῖσθαι δυνάμενον εἰς ἠπείρους καὶ νήσους καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν: αἱ γὰρ τῶν ὀθνείων ἐπιγαμίαι καινὰς ἀπεργάζονται συγγενείας, τῶν ἀφ᾽ αἵματος οὐκ ἀποδεούσας, ὧν χάριν καὶ ἄλλας ὁμιλίας ἐκώλυσε: *Quid opus hominum inter ſe neceſſitudines ac vincula inhibere, & unius domus anguſtiis claudere tam ingens ac præclarum opus, quod extendi fundique poteſt in regiones & inſulas, orbemque univerſum? Affinitates namque cum extraneis novas pariunt conjunctiones hominum, non minores illis quæ è ſanguine veniunt. quod reſpiciens Moſes alias etiam multas propinquorum nuptias vetuit.* Chryſoſtomus ad I Corinth. XIII, 13: τί στενοχωρεῖς τῆς ἀγάπης τὸ πλάτος; τί περιττῶς ὑπόθεσιν ἀναλίσκεις εἰς αὐτὴν φιλίας, δι᾽ ἣν δύνασαι καὶ ἑτέραν πορίσασθαι φιλίας ἀφορμὴν ἔξωθεν γυναῖκα ἀγαγών; *Quid in arctum cogis amoris latitudinem? quid ſupervacuo amicitiæ cauſam perdis, per quam poteras aliam amicitiæ parandæ occaſionem acquirere, extraneam ducendo uxorem?*

Et Attico jure] Vide Demoſthenem ad Leocharem Fortunationum rhetorum: Donatum Phormione Act. I, Scen. II. & Adelphis IV, V.

2. *Naturale jus & pudorem inſpiciendum*] Egregie hoc exſequitur Philo de ſpecialibus legibus; ubi eſſe dicit μέγιστον ἀνοσιούργημα, *maximum nefas*, πατρὸς εὐνὴν τετελευτηκότος, ἣν ἄψαυστον ὡς ἱερὰν ἐχρῆν φυλάττεσθαι, καταισχύνειν, γήρως δὲ καὶ μητρὸς αἰδῶ μὴ λαμβάνειν, τὸν αὐτὸν τῆς αὐτῆς υἱὸν καὶ ἄνδρα γίνεσθαι, καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν τοῦ αὐτοῦ μητέρα, γυναῖκα. *Patris mortui cubile, quod, tanquam res ſacra, intactum ſini oportuit, contemerare, neque ſenectutis, neque materni nominis verecundia tangi, eundem ejuſdem eſſe filium & maritum, eandem ejuſdem matrem & uxorem.*

3. *Iure gentium*] Sic & Papinianus loquitur in L. Si adulterium §. 2. D. ad legem Iuliam de Adulteriis.

A Perſis contemnebatur] Quorum hac in re crimen bellis perpetuis, ac

ac fratrum cædibus, à Deo punitum notat Philo. Perſis addit Medos, Indos, Æthiopas, Hieronymus lib. II contra Iovinianum, de barbaris in univerſum Hermione in Andromacha Euripidis:

Τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος.
Πατήρ τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνυται.
Κόρη τ' ἀδελφῷ. διὰ φόνου δ' οἱ φίλτατοι
Χωροῦσι, καὶ τῶν δ' οὐδὲν ἐξείργει νόμος:
Tale eſt omne barbaricum genus.
Mater jugatur filio, natæ pater,
Frater ſorori: proxime alterna manus
Cæde implicantur: nulla lex prohibet nefas.

5. *De equo*] Plinius hiſtoriæ naturalis VIII, 42: ubi de equis agit, *Alium detracto velorum operimento, & cognito cum matre coitu, petiiſſe prærupta atque exanimatum. Equæ & eadem ex cauſa in Reatino agro laceratum prorigam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis eſt.* Habes paria apud Varronem de re ruſtica II, 7. & apud Antigonum de admirabilibus, Ariſtotelemque ejusdem tituli libro.

2. *Impura habeatur à profanis etiam gentibus*] Tertullianus v. adverſus Marcionem: *Non defendo ſecundum legem Creatoris diſplicuiſſe illum, qui mulierem patris ſui habuit. communis & publicæ religionis ſecutus ſit diſciplinam.* §. XIII.

Narrante Plutarcho] In vita Demetrii: ſed & Appiano in Syriacis qui ἀθεμιστίαν πάθους amorem nefandum vocat.

3. *Aut etiam per perſonas ſanguine aut nuptiali ſanguinis commixtione cohærentes*] Philo: ἀδελφαὶ γὰρ εἰ καὶ διῄρηται τὰ μέρη γεγόνασιν, ἀλλ' οὖν ἁρμόζονται φύσει καὶ συγγενείᾳ μιᾷ. *Quanquam enim diviſæ ſunt partes, fraternitatis jus retinent, ac cognatione, ut naturali vinculo, junguntur.*

Item in ſanguinis gradu transverſorum primo] Et hucusque propinquis nuptiis abſtinebant & Peruani & Mexicani.

5. *Suo loco narratum non ſit*] Nam neque lex illa narrata eſt ex qua Iudas Thamarem comburi voluit. Sic Sichemitas Iudith recte occiſos ait quod virgini ſtuprum intuliſſent, IX, 2. & Ruben patris maledicto feritur ob inceſtum.

7. *Lex ipſa indicat*] Vbi vide Chaldæum paraphraſten. diſtinxerunt male Spartiatæ, & Athenienſes, & quidem diverſimode.

1. *Filiam fratris ducere*] Talem Abrahamo Saram fuiſſe Ioſephus putat. idem poſt datam legem exempla nobis dat in Herode, qui fratris filiam duxerat, & ſuam filiam fratri Pherotæ deſponderat. Vide eum Antiquæ hiſtoriæ XII, & XVI. Phineo patruo promiſſa Andromede; Ovidius metamorphoſeôn v. id poſtea apud Romanos vetitum permiſit Claudius: vetuit Nerva: permiſit Heraclius. §. XIV.

2. *Apud Græcos*] Et Caſtori avunculo deſponſam Electram ex Euripidis Electra diſcimus.

3. *De patruelium conjugiis*] Æſchylus Danaidibus vocat λέκτρα ὧν θέμις εἴργει, *cubilia quæ jus prohibet.* & ait ſic μιαίνεσθαι γένος, *fœdari genus.* At Scholiaſtes addit illegitimas fuiſſe tales nuptias, quod adhuc viveret virginum pater, quaſi juſtæ futuræ fuerint eo mortuo, ex lege τῶν ἐπικλήρων. in oratione Sp. Liguſtini civis Romani apud Livium eſt:

Pater mihi uxorem fratris ſui filiam dedit. vide & Plauti Pœnulum.

Theodoſii conſtitutio] Victor de eo: *tantum pudori tribuens & continentiæ ut conſobrinarum nuptias vetuerit, tanquam ſororum.* Meminit & Libanius oratione de Angariis. Exſtat Arcadii & Honorii lex ejusdem ſenſus, quæ tertia eſt C. Theodoſiano de inceſtis nuptiis. Concedi tamen Principum indulto ſolitas nuptias tales oſtendit lex Honorii & Theodoſii minoris alia eodem codice; titulo, ſi nuptiæ ex reſcripto petantur. Secuti & Gotthi reges. Caſſiodorus VII, 46. *Hoc prudentes viri ſequentes exemplum longius pudicam obſervantiam poſteris transmiſerunt, reſervantes Principi tantum beneficium conſobrinis nuptiali copulatione jungendis.* Vbi & formulam habes talis veniæ Principalis.

4. *Non quod vetitum eſt lege humana, ſi fiat, irritum quoque eſſe*] In Agathenſi concilio poſt commemorata conjugia vetita, & inter eas de relicta fratris additur: *Quod ita præſenti tempore prohibemus, ut ea quæ hactenus ſunt conſtituta non ſolvamus.* Retulit id Gratianus in quæſtionem II, & III, cauſæ XXXV. Simile quod à Paulo in ſententias relatum eſt libro II, tit. XX. ſine parentum conſenſu contractas nuptias injuſtas eſſe, ſic tamen ut non diſſolvantur, niſi forte hæc poſtrema verba Arrianus addidit. Tertullianus de conjugio cum infideli agens ad uxorem ſecundo, ait dominum magis ratum habere matrimonium non contrahi, quam omnino disjungi. Vide infra §. XVI.

Sororem ejus duxerit] Lex Langobardica lib. II, c. VIII, 13: *quia canones ſic habent de duabus ſororibus, ſicut de duobus fratribus.*

§. XV. 1. *Non matrimonium*] At ſerviles conjunctiones nuptiæ dicebantur in Græcia, Carthagine, in Apulia. Prologus ad Caſinam Plauti. Sic & in legibus Langobardorum libro II, tit. XII, 10, & XIII, 3. & lege Salica Tit. XIV, §. II. ſed ſine conſenſu dominorum non valuiſſe conjugia talia apud Hebræos notatur ab ipſis ad Exodum XXI. ubi talium nuptiarum mentio, & apud Græcos Chriſtianos à Baſilio in ſuis canonibus. Solitam etiam à principe veniam impetrari ducendæ mulieris quæ inæqualis eſſet conditionis, videmus apud Caſſiodorum VII, 40.

2. *In ſtatu legis Chriſtianæ*] Vide in Gratiani collectione c. I. de conjugiis ſervorum.

Pro uxore concubinam habet] De tali concubina Auguſtinus de Fide & operibus: *De concubina quoque, ſi profeſſa fuerit nullum ſe alium cognituram, etiamſi ab illo cui ſubdita eſt dimittatur, merito dubitatur, utrum ad percipiendum baptiſmum non debeat admitti.* Item de Bono conjugii libro V: *Solet etiam quæri, cum maſculus & fœmina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, ſibimet non filiorum procreandorum, ſed propter incontinentiam ſolius concubitus cauſa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat, utrum nuptiæ ſint vocandæ. Et poteſt quidem fortaſſe non abſurde hoc appellari connubium, ſi uſque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ea cauſa conjuncti ſint, non tamen vitaverint, ut vel nolint ſibi naſci filios, vel etiam opere aliquo malo agant ne naſcantur.* Itaque in capitulari Francico VII, c. 155 dicitur: *Qui uxorem habet, eodem tempore concubinam habere non poteſt, ne ab uxore eum dilectio ſuperet concubinæ.*

1. *Quæ*

Digitized by Google

1. *Quæ fieri quid vetant, ſed factum non reſcindunt*] Livius libro x: *Valeria lex, cum eum qui provocaſſet virgis cædi, ſecurique necari vetuiſſet, ſi quis adverſus ea feciſſet, nihil ultra quam improbe factum adjecit. id (qui tum pudor hominum erat) viſum credo vinculum ſatis validum legis. nunc vix ſervo ita minetur quiſquam.* Lex Furia teſtamentaria plusquam mille aſſium legatum mortisve cauſa prohibebat capere, præter exceptas perſonas, & adverſus eum qui plus ceperit quadrupli pœnam conſtituebat, memorante Vlpiano. Macrobius circa finem eorum quæ ſcripſit ad ſomnium Scipionis: *Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna ſancitur.* Vide ſupra, hoc capite §. xiv, in fine. Sic divus Marcus reſcripſit: *Eum heredem, qui probibet funerari ab eo quem teſtator elegit, non recte facere: pœnam tamen in eum ſtatutam non eſſe.* §. xvi.

2. *Sæpe etiam incommoda quæ reſciſſionem ſequuntur majora quam ipſa indecentia*] Ideo rex Alcinous Medeam reddi volebat patri ſi deflorata nondum eſſet. meminit Apollonius Argonautis, & ejus Scholiaſtes, & in Bibliotheca Apollodorus.

Secluſis pactis ac legibus] Vt quæ volunt duas partes concordare, ut c. 6. de Electione. §. xvii.

Quod pluribus viſum id valere] Hunc ſenſum dant Chaldæus Paraphraſtes & Rabbini ad illud in Exodo xxiii, 3. Adjunge L. duo. & L. Pomponius. D. de re judicata; & quæ infra lib. iii, cap. xxx. §. 24. & quæ paria cum Prudentio habet Ambroſius contra Symmachum.

Reus abſolutus intelligitur] L. inter pares, D. de re judicata. Vide Julianum de Euſebia. §. xviii.

Oreſte & Electra] Etiam Iphigenea in Tauris, in Electra ſic ait:

> Καὶ τοῖσι λοιποῖς ὅδε νόμος τεθήσεται,
> Νικᾶν ἴσαις ψήφοισι τὸν φεύγοντ' ἀεί.
> *Idemque cunctis juris eſto in poſterum,*
> *Certante numero judicum ut vincat reus.*

Mitior vincat] Seneca in controverſiis: *Non eſt invidioſa poteſtas quæ miſericordia vincit.* Imo apud Hebræos una ſententia damnantium vincens pro nulla habebatur. ita Chaldæus ad dictum locum Exodi xxiii, & Moſes de Kotzi præceptorum jubentium xcviii. & vetantium cxcv.

Conjungenda ſint in eo in quo conveniunt] Ideo Senatores dividere ſententiam plura ſimul complectentem jubebantur, teſte Aſconio in Milonianam. Cicero Epiſtolarum ad familiares l. 2: *Itaque cum ſententia prima Bibuli pronunciata eſſet, ut tres legati regem reducerent; ſecunda Hortenſii, ut tu ſine exercitu reduceres; tertia Volcatii ut Pompejus reduceret; poſtulatum eſt ut Bibuli ſententia divideretur; quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obſiſti non poterat; Bibulo aſſenſum eſt: de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia.* Seneca epiſtola xxi: *Quod fieri in Senatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoque exiſtimo. cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere ſententiam & ſequar.* Idem de vita Beata c. 3: *Eſt & mihi cenſendi jus, itaque aliquem ſequar, aliquem jubebo ſententiam dividere.* meminit ejus moris & Plinius lib. viii, epiſt. 14. §. xix.

Polybius] Vide ad eum locum Fulvii notas.

Digitized by Google

§. XX. *Seneca in controverſia quadam*] Libro III, contr. XIX.

Qui præſens eſt] Ita ut & ad unum recidere poſſit nomen univerſitatis. L. ſicut, D. quod cujusque univerſitatis nomine, ubi Weſembecium vide. Adde L. Reſcriptum, D. de pactis, Zaſ. in paratit. D. de pactis. Bart. in L. I, num. 3. de Albo ſcribendo. Boër. deciſ. I, num. 4. Antonium Fabrum Codice Sabaudico. lib. I, tit. II, definit. 40. Reinking. lib. I, claſſe V, c. 8. Sæpe tamen & hic, ut in illa regula de majore parte, leges exceptionem dant, puta ut duæ partes adeſſe debeant. L. Nulli, D. dicto titulo, quod cujusque univ. nomine. L. nominationum, C. de decurionibus: ut abſentes præſentibus vices ſuas mandare aut ſuffragium per procuratorem dare poſſint. c. ſi quis juſto de Electione in VI.

§. XXI. *Naturalis ordo*] De præcedentiis vide, ſi lubet, M. Antonium Nattam conſ. Ↄc. n. 22, & conſ. Ↄc LXXVIII, num. 31. Mart. Wacher conſiliis Cæſareis in controverſia Saxonica.

Niſi qui prior meruit dignitatem] Adde L. omnes, C. ut dignitatum ordo ſervetur L. ſemper, D de jure immunitatis. L. ult. C. de tyronibus.

In Conciliis] Ioh. Fice. conſ. Latino LXXVII, n. 16. Afflictus deciſ. Neap. I, n. 8. Bart. in l. I. D. de Albo ſcribendo, Innoc. in c. Tua. de Majoritate & obedientia. Ant. Teſſaurus I quæſt. for. XLVIII, n. 5. Tiberius Decianus reſponſo XIX, n. 183, & ſeq. Innocentius Butr. Felin. in c. ſtatuimus d. tit. de Majoritate. Bal. in Decernimus, in 2 notabili, c. de Sacroſanctis Eccleſiis. Sed præcipue vide Æneam Silvium in concilii Baſileenſis hiſtoria.

§. XXII. *Alia terna, alia bina*] Sic in Smalcaldico fœdere Saxo duo habebat ſuffragia.

§. XXIV. 1. *An civibus de civitate abſcedere liceat*] Vide hac de re fœdera Helvetica apud Simlerum & alios. Servius in excerpſis Fuldenſibus II Æneidos: *Conſuetudo antiqua fuerat, ut qui in familiam vel gentem tranſiret, prius ſe abdicaret ab ea in qua fuerat, & ſic ab alio reciperetur.* Exempla fidei regibus renuntiatæ vide aliqua apud Marianam; ac poſtremum illuſtre libro XXVIII, c. 13.

2. *Gregatim diſcedi non poſſe*] Zonaras de Lazo rege agens qui à Perſis ad Romanos defecerat: *τοῦτο αἴτιον μάχης ῥωμαίοις καὶ πέρσαις ἐγένετο, ὡς τοῦ βασιλέως ῥωμαίων τοὺς αὐτῶν ὑπηκόους σφετεριζομένου: Id belli initium Romanis ac Perſis fuit, quod Romanus princeps ad ſe avocaret Perſis ſubditos.*

Intererit autem ſocietatis] Bembus libro VII.

§. XXV. *In exſules nullum jus civitati*] Vide infra libro III, tit. XX. §. XLI.

Cum nihil ad illum civitas noſtra pertineret] Nicetas Iſaaci Angeli rebus libro I: *μὴ καινὸν εἰ θωπεύοι τις τὸν ἀντίπαλον καὶ κολακεύοι ὡς φίλιον τὸν οἰκεῖον εἰδότα πολέμιον. Non mirum ſi quis hoſtem ambiat eique blandiatur, qui ſibi hoſtes ſenſerit.*

§. XXVII. 1. *Ex contractus formula ſerviant*] Ægyptiis id olim vetitum. Athenis permiſſum ad Solonis tempora. is conſtituit *ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζειν, corpus pro credito ne obligaretur.* Plutarchus Solone. idem lex Petilia Romæ conſtituit.

2. *Nihil habet in ſe nimiæ acerbitatis*] Vide ea de re egregiam Busbequii diſſertationem epiſtola exoticarum tertia.

Priſtina

Digitized by Google

Priſtina ad præſepia] apud Plautum quidam :

Liber ſi ſim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.

Meliſſus Spoletinus Grammaticus manumitti noluit.

1. *Patres non minus quam matres fœtuum curam gerant*] Vide infra cap. VIII, §. 18. Plinius x, 34. de columbis : *Amor utrique ſobolis æqualis.* §. XXIX.

Partus non minus patrem ſequeretur quam matrem] Seneca de Beneficiis VII, 12 : *quomodo patri matrique communes liberi ſunt ?* Lex Viſigotthica lib. x, tit. 1, 17. *Si enim filius ab utroque parente gignitur & creatur, cur idem ad conditionem tantum pertineat genitricis, qui ſine patre nullatenus potuit procreari ?* deinde : *Hac rationabiliter naturæ lege compellimur, agnationem ancillæ quæ ſervo alieno juncta pepererit, inter utroſque dominos æqualiter dividendam.* Slavi & Slavæ proles patrem ſequebatur ; Speculum Saxonicum III, 73. idem moris in nonnullis Italiæ locis, c. licet de conjugio ſervorum. Apud Langobardos & Saxones ſequitur partus partem deteriorem. Spec. Sax. I. 16. idem apud Wiſigotthos in Hiſpania Iſidori tempore obtinuiſſe diſcas ex c. ult. cauſa XXXII, quæſt. IV. Natus ex ſervo & ingenua eadem Wiſigotthorum lege fit ſervus III, tit. II, 3. IV, tit. V. 7. IX, tit. I, 16. Ex ſervo & ancilla nati inter dominos dividuntur. Si unus ſit filius, habet eum ſervi dominus, ancillæ domino pretii dimidium perſolvens. in originariis patris originarii dominus duas fert partes, fœminæ originariæ dominus unam, ex Edicto Theodorici apud Caſſiodorum c. 67. in Anglia Francus quis eſt aut villanus ex patre: idemque in aliis conditionum diſcriminibus obſervatur. Litleton de Villanagio, & liber de Laudibus legum Angliæ. Has leges à civili Romana diſcrepantes juri naturæ non pugnare agnoſcit Thomas Aquinas. quid ni, cum & Menſia lege apud Romanos alterutro parente peregrino natus peregrinus cenſeretur ? ut nos docet Vlpianus in Inſtitutionibus titulo de his qui in poteſtate.

2. *Extra eam non eſt jus parentibus prolem ſuam cuiquam addicere*] Ita & Carolus Calvus ſtatuit cap. XXXIV, Edicti Piſtis.

Ex ipſa alimentorum & eorum quæ vitæ neceſſaria ſunt præbitione] Vide Leonem Afrum lib. VI, de Barca.

Ne ſe dominis ſubtrahant] Vide infra lib. III, c. VII, §. 6.

Mercenariorum] Inter quos ii qui in Anglia apprentiſii dicuntur durante diſciplinæ ſuæ tempore proxime ad ſervilem conditionem accedunt. §. XXX.

Deduntque ſe divina humanaque omnia] Id Perſæ vocabant terram & aquam dedere. §. XXXI.

Quoties qui meruit libertatem amittere] Vt ſocii illi Vlyſſis Ægyptios prædati, de quibus Homerus Odyſſeæ ξ : §. XXXII.

ἔνθ' ἡμέων πολλοὺς μὲν ἀπέκτανον ὀξέϊ χαλκῷ :
τοὺς δ' ἄναγον ζωοὺς σφίσιν ἐργάζεσθ' ἀνάγκῃ.
Partem igitur noſtrûm ſicelicibus obtruncarunt :
Partem etiam vivos ad opus traxere coactum.

Sic Apollinem Iupiter cum in Tartarum dejicere vellet, exoratus à Latona ſervituti addixit. habet Apollodorus libro III.

Vt Romæ qui ad delictum non reſpondebant] Apud Lycios fures. Nicolaus Damaſcenus. Apud Wiſigotthos multi aliorum criminum damnati, ut ex eorum legibus apparet.

CAPVT VI.

De acquiſitione derivativa facto hominis; ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.

I. *Vt alienatio fiat quid requiratur in dante:*
II. *Quid in accipiente.*
III. *Imperia alienari poſſe interdum à rege, interdum à populo.*
IV. *Imperium in partem populi alienari parte invita à populo non poſſe.*
V. *Nec ipſam partem in ſe imperium poſſe alienare, niſi in ſumma neceſſitate.*
VI. *Cauſa diverſitatis.*
VII. *Imperium in locum poſſe alienari.*
VIII. *Rejicitur ſententia, ſtatuens ob utilitatem aut neceſſitatem, recte à rege imperii partes alienari.*
IX. *Infeudationem & oppignorationem ſub alienatione contineri.*
X. *Etiam ad alienandas juriſdictiones minores requiri populi conſenſum, aut ſpecialem, aut per conſuetudinem.*
XI. *Patrimonium populi à regibus alienari non poſſe.*
XII. *Diſtinguendas res quæ in fructu ſunt patrimonii à rebus patrimonii.*
XIII. *Partes patrimonii oppignorari à regibus quatenus poſſint, & cur?*
XIV. *Teſtamentum alienationis eſſe ſpeciem & juris naturalis.*

I. 1. Acquiſitione derivativa noſtrum fit aliquid facto hominis aut legis. Homines rerum domini, ut dominium, aut totum, aut ex parte transferre poſſint, juris eſt naturalis poſt introductum dominium: ineſt enim hoc in ipſa dominii, pleni ſcilicet, natura. Itaque Ariſtoteles: ὅρος τοῦ οἰκεῖον εἶναι, ὅταν ἐφ' αὐτῷ ᾖ ἀπαλλοτριῶσαι. *proprietatis definitio eſt, ubi penes nos eſt jus alienandi.* Duo tamen notanda ſunt, alterum in dante, alterum in eo cui datur. In dante, non ſufficere actum internum voluntatis, ſed ſimul requiri aut verba, aut alia ſigna externa: quia actus internus, ut alibi diximus, non eſt congruens naturæ ſocietatis humanæ.

1. Rhet. v.

Soto lib. IV. q. 5, a. 1.

Leſſ. lib. II. c. 3, dub. 3.

2. Vt vero traditio etiam requiratur, ex lege eſt civili. quæ, quia à multis gentibus recepta eſt, jus gentium improprie dicitur. Sic alicubi uſurpatum videmus, ut profeſſio apud populum, aut magiſtratum, & relatio in acta requiratur; quæ omnia ex jure eſſe civili certiſſimum eſt. Actus autem voluntatis quæ ſigno exprimitur, intelligi debet * voluntatis rationalis.

II. Viciſſim in eo cui res datur, ſepoſita lege civili, requiritur naturaliter voluntas accipiendi, cum ſuo ſigno. quæ voluntas ordinarie ſequitur dationem; ſed poteſt & præcedere, puta ſi quis quid dari, aut concedi ſibi petierat. cenſetur enim durare voluntas niſi mutatio appareat. Cætera quæ tum ad juris conceſſionem, tum ad acceptionem requiruntur, & quomodo fieri utrumque poſſit, infra in capite de promiſſis tractabimus. nam in hoc * alienandi & promittendi par eſt ratio, jure quidem naturali.

III. Sicut autem res aliæ, ita & imperia alienari poſſunt ab eo cujus in dominio vere ſunt; id eſt, ut ſupra oſtendimus, à rege, ſi im-

perium

Digitized by Google

perium in patrimonio habeat: alioquin * à populo, ſed accedente regis conſenſu; quia is quoque jus aliquod habet, quale uſufructuarius, quod invito auferri non debet. Et hæc quidem procedunt de toto imperio ſummo.

IV. In partis alienatione aliud inſuper requiritur, * ut etiam pars de qua alienanda agitur conſentiat. Nam qui in civitatem coëunt: ſocietatem quandam contrahunt perpetuam & immortalem, ratione partium quæ integrantes dicuntur: unde ſequitur has partes non ita eſſe ſub ſuo corpore ut ſunt partes corporis naturalis, quæ ſine corporis vita vivere non poſſunt, & ideo in uſum corporis recte abſcinduntur. Hoc enim corpus de quo agimus alterius eſt generis, voluntate contractum ſcilicet; ac propterea jus ejus in partes ex primæva voluntate metiendum eſt, quæ minime credi debet talis fuiſſe, ut jus eſſet corpori partes & abſcindere à ſe, & alii in ditionem dare.

V. Sic viciſſim parti jus non eſt à corpore recedere, * niſi evidenter ſe aliter ſervare non poſſit: nam, ut ſupra diximus, in omnibus c. 2.
iis quæ humani ſunt inſtituti excepta videtur neceſſitas ſumma, quæ rem reducit ad merum jus naturæ. Auguſtinus de Civit. Dei, lib. XVIII. *In omnibus fere gentibus quodammodo vox natura iſta perſonuit, ut ſubjugari victoribus mallent, quam bellica omnifaria vaſtatione deleri.* Itaque in juramento Græcorum, quo Græci qui ſe Perſis ſubjeciſſent devovebantur, additum fuit, μὴ ἀναγκασθέντες: *niſi plane coacti.* Herod. Polym.

VI. Atque hinc ſatis intelligi poteſt, cur hac in re majus ſit jus partis ad ſe tuendam, quam corporis in partem: quia pars utitur jure quod ante ſocietatem initam habuit, corpus non item. Nec dicat mihi aliquis, imperium eſſe in corpore tanquam in ſubjecto, ac proinde alienari ab eo poſſe ut dominium. Eſt enim in corpore, ut ſubjecto adæquato, non diviſibiliter in plura corpora, ſicut anima eſt in corporibus perfectis. Neceſſitas autem quæ ad jus naturæ rem reducit, hic locum habere non poteſt; quia in eo jure naturæ uſus quidem comprehendebatur, ut eſus, detentio, quæ ſunt naturalia, at non alienandi jus, quod facto humano introductum eſt, atque ideo inde menſuram accipit.

VII. At imperium in locum, id eſt pars territorii, puta non habitata aut deſerta, quo minus à populo libero alienari poſſit, aut etiam à rege, accedente populi conſenſu, quid obſtet non video. nam populi pars; quia liberam habet voluntatem, jus quoque habet contradicendi: at territorium, & totum, & ejus partes ſunt communia populi pro indiviſo, ac proinde ſub arbitrio populi. At imperium in populi partem ſi alienare populo non licet, ut jam diximus, multo minus regi imperium etſi plenum habenti, attamen non plene, ut ſupra diſtinximus.

VIII. Quare ſubſcribere non poſſumus Iuriſconſultis, qui ad regulam de non alienandis imperii partibus adjiciunt exceptiones duas, de publica utilitate, & de neceſſitate: niſi hoc ſenſu, ut ubi eadem eſt utilitas communis, & corporis, & partis, facile ex ſilentio etiam non longi temporis, conſenſus & populi & partis interveniſſe videatur, facilius vero ſi etiam neceſſitas appareat. At ubi manifeſta eſt

Belluga in pr. ſpec. in rub. 8, p. 3. & 4. Roch. de Curte. de Conſuet. q. 5. col. 6. tom. 1. & alii allegati à Vaſq. lib. 1. c. 9.

Digitized by Google

eſt in contrarium voluntas, aut corporis, aut partis, nihil actum debet intelligi, niſi, ut diximus, ubi pars à corpore coacta eſt abſcedere.

IX. Sub alienatione merito comprehenditur & infeudatio, ſub onere commiſſi ex felonia, aut deficiente familia. Nam & hæc eſt conditionalis alienatio. † Quare videmus à pluribus populis * irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes regnorum quas populis inconſultis reges fecerant. Populum autem conſenſiſſe intelligimus, ſive totus coiit; quod olim apud Germanos & Gallos fieri ſolebat; ſive per legatos partium integrantium mandatu ſufficiente inſtructos. * Nam facimus & quod per alium facimus. Sed nec pignori dari pars imperii poterit, niſi conſenſu ſimili: non ea tantum ex cauſa, quod ex pignoris datione ſequi alienatio ſoleat, ſed quod & rex teneatur populo ad exercendum per ſe ſummum imperium, & populus partibus ſuis ad conſervandum hoc exercitium in ſua integritate, cujus rei gratia in ſocietatem civilem coitum eſt.

† Smith. de rep. Ang. c.9. Buch. in Balzolo. Froſſ. l. 1. c. 214. & 246. Monſtrel. in hiſt. c.22, 5. Guic. l. XVI.

X. Minores vero functiones civiles quo minus populus etiam jure hæreditario poſſit concedere nihil obſtat, cum eæ corporis ſummique imperii integritatem nihil imminuant. Inconſulto vero populo rex id non poteſt, ſi maneamus intra terminos naturales: quia juris temporarii, quale eſt regum electorum, aut lege ſuccedentium ad imperium, effectus niſi pariter temporarii eſſe non poſſunt. Potuit tamen populi ut expreſſus conſenſus, ita tacitus conſuetudine introductus, qualem nunc paſſim vigere cernimus, id jus regibus tribuere. Eo jure uſos olim reges Medos & Perſas * oppida aut regiones totas perpetuo jure tenendas donaſſe, paſſim in hiſtoriis legimus.

Cravet. conſ. 894. nu. 2. Zoannet. de Rom. Imp. n. 162.

XI. * Patrimonium quoque populi, cujus fructus deſtinati ſunt ad ſuſtentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera, * à regibus alienari nec in totum nec in partem poteſt. Nam & in hoc jus majus fructuario non habent. Nec admitto exceptionem, ſi res modicum valeat, quia quod meum non eſt, ejus nec exiguam partem alienare mihi jus eſt: ſed in rebus modicis quam in magnis conſenſus populi ex ſcientia & ex ſilentio facilius præſumitur. Quo ſenſu & ad res patrimonii publici aptari poſſunt quæ de neceſſitate & utilitate publica, in alienandis imperii partibus, ſupra diximus, tantoque magis, quia momenti minoris res hic vertitur. eſt enim patrimonium imperii cauſa conſtitutum.

Alberic. in c. intellecto de jurejur. Bart. in l. prohibens, §. Plane. D. quod vi. Corſet. in tract. de excel. regis, q. 4. Loazes all. à Vaſq. c. 5. Natta conſ. 367. Boniſ. Rug. conſ. 49. n. 43.

XII. Sed in eo falluntur multi, quod res quæ in fructu ſunt patrimonii cum rebus patrimonii confundant. Sic jus alluvionum in patrimonio eſſe ſolet, ipſæ res quas fecit alluvio in fructu: jus vectigalia exigendi in patrimonio, pecunia ex vectigalibus procedens in fructu: jus confiſcandi in patrimonio, fundi confiſcati in fructu.

XIII. Partes autem patrimonii pignori opponi ex cauſa poſſunt à regibus qui plenum habent imperium, id eſt, qui jus habent ex cauſa tributa nova indicendi. Nam ſicut populus tributa ex cauſa indicta ſolvere tenetur, ita & rem ex cauſa pignori oppoſitam luere. Luitio enim iſta tributi quædam eſt ſpecies. Eſt autem populi patrimonium regi pro debitis populi pignoris jure obligatum. Poteſt autem

L. Greg. §. cum pignori. D. de pign.

Digitized by Google

tem pignori dari etiam res mihi pignorata. Quæ autem dicta ſunt à nobis hactenus, ita locum habent niſi lex imperio addita, aut regis, aut populi poteſtatem magis, aut auxerit, aut contraxerit.

XIV. 1. Illud quoque ſciendum eſt, cum de alienatione agimus, ſub eo genere nobis etiam teſtamentum comprehendi. Quanquam enim teſtamentum, ut actus alii, formam certam accipere poſſit à jure civili, ipſa tamen ejus ſubſtantia cognata eſt domino, & eo dato juris naturalis. Poſſum enim rem meam alienare non pure modo, ſed & ſub conditione; nec tantum irrevocabiliter, ſed & revocabiliter, atque etiam retenta interim poſſeſſione & pleniſſimo fruendi jure. Alienatio autem in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim jure poſſidendi ac fruendi, eſt teſtamentum. Vidit hoc recte Plutarchus, qui cum à Solone dixiſſet permiſſam civibus teſtamenti factionem, addit: τὰ χρήματα, κτήματα τῶν ἐχόντων ἐποίησεν. *effecit, ut res cuique ſua propria & in pleno dominio eſſent.* Quintilianus pater in declamatione: *Poteſt grave videri etiam ipſum patrimonium, ſi non integram legem habet, & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, auferatur morientibus.* Hoc jure Abrahamus, ſi ſine liberis deceſſiſſet, res ſuas Eliezero relicturus fuerat, ut indicat locus * Gen. xv, 2. *Ariſt. II. Pol. VII.*

2. Quod vero alicubi externis teſtamentum facere non conceditur, id non eſt ex jure gentium, ſed ex jure proprio illius civitatis, & ni fallor, ab illa veniens ætate, qua externi quaſi pro hoſtibus habebantur: itaque apud moratiores populos merito exolevit.

Annotata ad Caput VI.

1. V*oluntatis rationalis*] Caſſiodorus II, II. *Alienatio rerum ſolidum deſiderat habere judicium.* §. I.

Alienandi & promittendi par eſt ratio] Ideoque etiam dona abſentibus per internuntios mitti poſſunt, ut Servius notat ad illud IX Æneidos, *cùm jungeret abſens.* §. II.

A populo] Bal. & Oldradus in c. intellecto de jurejurando. Idem Baldus conſ. 327, n. 7. Cardinalis Thuſcus p. p. concl. 40. n. 1, & concl. 694. Exempla apud Haræum Tomo II, in anno CIↃ IↃXXVI. & Guicciardinum libro XVI. §. III.

Vt etiam pars de qua alienanda agatur conſentiat] Gail. II, de pace publica, c. XV, n. 14, vide Serranum in Carolo Sapiente, & eundem in Franciſco I, ubi de Burgundia ſermo. §. IV.

Niſi evidenter ſe aliter ſervare non poſſit] Confer quæ infra hoc libro c. XXIV, §. VI. Hac de cauſa abſolutus à Spartanis Anaxilaus, qui Byzantium fame cogente dediderat. Xenophon hiſtoriæ Græcæ I. Anaſtaſius Imperator etiam gratias egit præfectis qui Martyropolim Perſis dediderant, quia defendi nequibat. Procop. περὶ κτισμάτων. Idem Procopius IV Gotthicorum: λιμῷ γὰρ οὐκ οἶδεν ἡ ἀρετὴ συνοικίζεσθαι πεινῶντι καὶ ἀνδραγαθίζεσθαι οὐκ ἀνεχομένης τῆς φύσεως. *cum fame habitare virtus recuſat, nec fert natura ut iidem & eſuriant & agant fortiter.* Et apud Annam Comnenam libro VI, epiſtola Cephalæ de Lariſſa obſeſſa ad Imperatorem Alexium: ἀνάγκῃ δουλεύοντες (καὶ τί γὰρ δεῖ πρὸς φύσιν καὶ τὴν §. V.

ἐκ ταύτης

Digitized by Google

ἐκ ταύτης τυραννίδα ποιεῖν) γνώμην ἔχομεν τὸ φρούριον παραδοῦναι τοῖς ἐγκειμένοις καὶ φανερῶς ἀποπνίγουσιν. Neceſſitati ſervientes (quid enim contra vim naturæ agi poteſt?) conſtituimus oppidum tradere iis, qui nos non obſident tantum, ſed, quod manifeſtiſſimum eſt, ſtrangulant.

§. IX. *Irritas habitas ut alienationes ita infeudationes*] Et remiſſiones homagii. vide Cromerum Polonicorum XXV.

Nam facimus & quod per alium facimus] Sic in Imperio in alienationibus Electorum conſenſus ex more & pactis pro conſenſu eſt ordinum.

§. X. *Oppida aut regiones totas*] Vt à Dario Syloſonti urbem & inſulam Samiorum.

§. XI. *Patrimonium quoque populi, cujus fructus ſunt deſtinati ad ſuſtentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera*] Veteres Græci τέμενος vocabant partem agri publici conceſſam regibus. Exempla habes apud Homerum de Bellerophonte apud Lycios Iliados ζ. de Meleagro Iliados ι. de Glauco Lycio Iliados μ. ubi Scholiaſtas vide.

A regibus] Sine ordinum conſenſu. Exemplum apud Thuanum libro LXIII, in anno CIↃ IↃ LXXVII.

§. XIV. 1. *Gen.* XV, 2.] Habes apud Sophoclem Trachiniis teſtamentum Herculis, apud Euripidem Alceſtidis, & apud Homerum Odyſſeæ ϖ Telemachi donationem mortis cauſa, quæ & ipſa teſtamentum quoddam eſt. Eſt apud Homerum etiam voluntas ultionis de rebus agendis, ut ex Andromaches & Penelopes verbis oſtendit Plutarchus. Alia veterum teſtamentorum exempla attulimus ſupra libro I, cap. IV, §. XII, textu & annotatis. Hebræis uſitata teſtamenta apparet Deut. XXI, 16. Sirachidæ capite XXXIII, 25.

CAPVT VII.

De acquiſitione derivativa, quæ fit per legem, ubi de ſucceſſionibus ab inteſtato.

I. *Leges civiles quaſdam injuſtas eſſe, ac proinde dominium non transferre, ut quæ naufragorum bona fiſco addicunt.*

II. *Lege naturæ rem acquiri ei qui alienum accepit ad debiti ſui conſecutionem: quod quando locum habeat.*

III. *Origo ſucceſſionis ab inteſtato quomodo à natura.*

IV. *An aliquid de bonis parentum liberis debeatur jure naturæ, per diſtinctionem explicatur.*

V. *In ſucceſſione liberos defuncti parentibus præferri, & cur.*

VI. *Origo vicariæ ſucceſſionis, quæ repræſentatio dicitur.*

VII. *De abdicatione & exhæredatione.*

VIII. *De jure liberorum naturalium.*

IX. *Liberis deficientibus, ubi nec teſtamentum nec lex certa exſtant, bona avita deferenda his à quibus venerunt, aut eorum liberis.*

X. *Bona noviter quæſita proximis.*

XI. *Legum circa ſucceſſiones diverſitas.*

XII. *In regnis patrimonialibus qualis ſit ſucceſſio.*

XIII. *Si ea regna ſint individua, præferri maximum natu.*

XIV. *Regnum ex populi conſenſu hæreditarium in dubio individuum eſſe.*

XV. *Non durare ultra poſteros primi regis.*

XVI. *Non pertinere ad liberos naturales tantum.*

XVII. *In*

XVII. *In eo mares præferri fœminis in eodem gradu.*

XVIII. *Inter mares præferri natu maximum.*

XIX. *An tale regnum pars ſit hæreditatis.*

XX. *Præſumi in regno talem ſucceſſionem inſtitutam qualis in aliis rebus in uſu erat tempore regni inchoati: ſive regnum fuerit allodiale.*

XXI. *Sive feudale.*

XXII. *Succeſſio linealis cognatica qua ſit, & qualis in ea transmiſſio juris.*

XXIII. *Succeſſio linealis agnatica qualis.*

XXIV. *Succeſſio qua ſemper reſpicitur proximitas ad primum regem.*

XXV. *An exhæredari poſſit filius ne in regnum ſuccedat.*

XXVI. *An abdicare quis regnum poſſit pro ſe & pro liberis.*

XXVII. *Iudicium proprie dictum de ſucceſſione, nec regis eſſe, nec populi.*

XXVIII. *Filium qui ante patris regnum natus eſt poſt nato præferendum.*

XXIX. *Niſi alia lege delatum regnum appareat.*

XXX. *An nepos ex filio priore filio poſteriori præferatur, per diſtinctionem explicatur.*

XXXI. *Item an minor frater ſuperſtes regis majoris fratris filio præferendus ſit.*

XXXII. *An fratris filius regis patruo præferantur.*

XXXIII. *An nepos ex filio præferatur filia regis.*

XXXIV. *An minor nepos ex filio nepoti majori ex filia.*

XXXV. *An neptis ex majore filio præferatur filio minori.*

XXXVI. *An filius ſororis præferendus filia fratris.*

XXXVII. *An filia fratris majoris fratri minori.*

I. Lege quæ fit acquiſitio derivativa, ſive alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium voluntaria, aut lege civili. De lege civili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipuæ de bellis controverſiæ ex lege civili non definiuntur. Tantum notandum eſt * leges quaſdam civiles eſſe plane injuſtas, ut quæ bona naufragorum fiſco addicunt. Nulla enim cauſa præcedente probabili dominium alicui ſuum auferre mera injuria eſt. Bene Euripides Helena:

Auth. naufragia. C. de furtis.

ναυαγὸς ἥκω ξένος, ἀσύλητον γένος.

*Sum naufragus, * ſpoliare quod genus eſt nefas.*

Quod enim jus habet fiſcus (verba ſunt Conſtantini) *in aliena calamitate, ut in re tam luctuoſa compendium ſectetur?* Dion Pruſæenſis oratione VII de naufragio locutus: μὴ γὰρ εἴη ποτὲ, ὦ Ζεῦ, λαβεῖν μηδὲ κερδᾶναι κέρδος τοιοῦτον ἀπὸ ἀνθρώπων δυστυχίας. *Abſit, ô Iupiter, ut lucrum captemus tale ex hominum infortunio.*

L. 1. C. de naufr. l. XI.

Sylv. in verbo Bellum. p. 2. q. 13.

II. 1. Lege naturæ, quæ ex ipſa dominii natura ac vi ſequitur, dupliciter fit alienatio, expletione juris & ſucceſſione. Expletione juris fit alienatio, quoties id quod meum nondum eſt, ſed mihi dari debet, aut loco rei meæ, aut mihi debitæ, cum eam ipſam conſequi non poſſum, * aliud tantundem valens accipio ab eo qui rem meam detinet, vel mihi debet. Nam juſtitia expletrix quoties ad idem non poteſt pertingere fertur ad tantundem, quod eſt morali æſtimatione idem. Dominium autem hoc modo transferri probatur à fine, quæ in moralibus optima eſt probatio. Neque enim juris mei explementum conſequi potero niſi dominus fiam. Fruſtra enim erit

L. Si ex ſtipulatione D. de acq. poſſ. l. 2. hac actione. De vi bon. raptor. l. extat. D. quod metus. l. creditor. l. fin. D. ad l. Iul. de vi priv. Thom. 2. 2. 66. art. 5.

rei detentio, ſi ea uti pro arbitrio non poſſum. Antiquum hujus rei exemplum eſt in hiſtoria [a] Diodori, ubi Heſioneus pro his quæ filiæ ſuæ ab Ixione promiſſa non præſtabantur equos ipſius accipit.

2. Legibus quidem civilibus ſcimus vetitum eſſe ſibi jus dicere; adeo quidem ut vis dicatur, ſi quis quod ſibi debitum eſt manu repoſcat, & multis in locis jus crediti amittat qui id fecerit. Imo etiamſi lex civilis hoc non directe prohiberet, ex ipſa tamen judiciorum inſtitutione ſequeretur hoc eſſe illicitum. [b] Locum ergo habebit quod diximus ubi judicia continuè ceſſant; quod quomodo contingat explicavimus ſupra: ubi vero momentanea eſt ceſſatio, licita quidem erit acceptio rei, puta ſi alioqui nunquam tuum recuperare poſſis, aufugiente forte debitore. Sed dominium à judiciis addictione erit exſpectandum, quod fieri ſolet in repreſſaliis, [c] de quibus infra erit agendi locus. Quod ſi jus quidem certum ſit, ſed ſimul moraliter certum, per judicem juris explementum obtineri non poſſet, puta quia deficiat probatio; in hac etiam circumſtantia ceſſare legem de judiciis, & ad jus rediri priſtinum verior ſententia eſt.

III. [d] Succeſſio ab inteſtato quæ dicitur, poſito dominio, remota omni lege civili, * ex conjectura voluntatis naturalem habet originem. Nam quia dominii ea vis erat, ut domini voluntate transferri in alium poſſet, etiam mortis cauſa, ac retenta poſſeſſione, ut ſupra diximus, ſi quis voluntatis ſuæ nullam edidiſſet teſtationem, cum tamen credibile non eſſet ejus eum mentis fuiſſe ut poſt mortem ſuam bona occupanti cederent, ſequebatur ut ejus eſſe bona intelligerentur, cujus ea eſſe voluiſſe defunctum maxime erat probabile. *Defunctorum voluntatem intellexiſſe*, inquit [e] Plinius junior, *pro jure eſt*. Creditur autem in dubio id quiſque voluiſſe quod æquiſſimum atque honeſtiſſimum eſt. In hoc autem genere prima eſt cauſa ejus quod debetur, proxima ejus quod etſi non debetur officio congruit.

IV. 1. [f] Diſputant Iuriſconſulti an alimenta à parentibus liberis debeantur. Nam quidam ſentiunt eſſe quidem naturali rationi ſatis conſentaneum ut à parentibus alantur liberi, debitum tamen non eſſe. Nos omnino diſtinguendum arbitramur in voce debiti quod ſtricte interdum ſumitur pro ea obligatione, quam inducit jus expletorium; interdum laxius, ut ſignificet id quod niſi inhoneſte omitti non poteſt, etiam ſi honeſtas illa non ex juſtitia expletrice, ſed ex alio fonte proficiſcatur. Eſt autem id de quo agimus (niſi lex aliqua humana accedat) debitum illo ſenſu laxiore. Ita accipio quod dixit Valerius: *Parentes nos alendo*, inquiens, *nepotum nutriendorum debito alligarunt*. Et Plutarchus in libello elegantiſſimo de prolis amore: οἱ παῖδες ὡς ὀφείλημα τὸν κλῆρον ἐκδεχόμενοι: * *liberi hæreditatem ut ſibi debitam exſpectant*. Qui dat formam, dat quæ ad formam ſunt neceſſaria, dictum eſt Ariſtotelis: quare qui cauſa eſt ut homo exiſtat, is quantum in ſe eſt, & quantum neceſſe eſt, proſpicere ei debet de his quæ ad vitam humanam, id eſt naturalem ac ſocialem, nam ad eam natus eſt homo, ſunt neceſſaria.

2. Ea de cauſa, inſtinctu ſcilicet naturali, cætera quoque animantia proli ſuæ, quantum neceſſe eſt, alimenta ſuppeditant. Vnde Apollonius Tyanæus quod ab Euripide erat dictum,

Ἅπα[…]

[a] *Lib.* IV.

[b] *L. Generali C. de Decur. l. ſi quis curiatis. C. de ep & cler. DD. in l. Quintus Mutius, a- li u l. quamvis alienum, in fin. D. ad l. Aquil.*

[c] *Bart. in tr. repreſſ. q.* 59.

[d] *Soto de Iuſt. q.* 3. *art.* 2. *Cajet. d. q.* 66.

[e] *Lib.* IV. *ep.* 10. & *l.* II. *ep.* XVI. & *l.* V. *ep.* 7.

[f] *Franc. Piſci. de ſtat. exc. fam. n.* 133. *Mench. in auth. noviſſima, C. de inoff. teſt. n.* 296. *Tell. Fernandes in l.* 10. *Taurin. q.* 4.

Digitized by Google

Ἅπαςι δ᾽ ἀνθρώποισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.

Cunctis hominibus liberi vita altera.

ita emendabat :

Ἅπαςι δὲ ζώοισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.

Animantibus quaſi vita ſunt partus ſui :

plurimis ſane allatis argumentis * quibus inſitum hunc affectum probat, quæ videre eſt apud Philoſtratum libro VII, capite ſeptimo & octavo : cum quo loco optime conſentit is qui eſt apud Oppianum de venatu tertio, & de piſcatu primo. Et in Dictye tragœdia idem ille Euripides hanc unam omnium legem eſſe ait, quæ & hominibus inter ſe, & cum cæteris animantibus communis ſit : Hinc Iuriſconſulti veteres liberorum educationem ad jus naturale referunt, id eſt, ad illud quod cum inſtinctus naturæ aliis quoque animantibus commendat, nobis ipſa præſcribit ratio. *Naturalis ſtimulus*, ut † Iuſtinianus loquitur, id eſt στοργὴ, *parentes ad liberorum educationem hortatur.* Item alibi : *Filium vel filiam alere patri neceſſ. eſt propter ipſam naturam.* Diodorus Siculus : ἀγαθὴ γὰρ ἡ φύσις διδάσκαλος ἅπασι τοῖς ζώοις ἐςὶ πρὸς διατήρησιν οὐ μόνον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γεννωμένων, διὰ τῆς συγγενοῦς φιλοζωΐας τὰς διαδοχὰς εἰς ἀΐδιον ἄγουσα διαμονῆς κύκλον. *Optima quippe magiſtra natura eſt cunctis animantibus non tantum ad ſui ſed & ad prolis ſuæ conſervationem, ut cognata hac caritate continua ſucceſſio ad æternitatis circulum perveniat.* Apud Quintilianum filius, *partem jure gentium peto.* Salluſtius teſtamentum quo filius excluditur impium dixit. Et quia naturale eſt hoc debitum, ideo etiam vulgo quæſitos alere mater debet.

3. Et quanquam ex damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, ſicut & naturalibus ne quid relinquere neceſſe eſſet caverat lex Solonis, canones Chriſtianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuſcumque liberis id recte relinqui, imo ſi opus ſit relinquendum etiam, quod ad alimenta neceſſarium eſt. Nec aliter capiendum quod dici ſolet, legitimam humanis legibus tolli non poſſe, quatenus ſcilicet in legitima inſunt alimenta neceſſaria. Nam quod ſupra eſt, tolli poteſt non repugnante natura.

4. Ali autem debent non tantum liberi primi gradus, ſed & ſecundi, ſi ita res ferat, & ulterioris : quod oſtendit Iuſtinianus, cum non filios tantum, ſed & qui deinceps ſunt, alendos propter ipſam naturam pronuntiat : quod ad eos etiam producitur qui per mulieres ex nobis veniunt, ſi aliunde ali non poſſunt.

V. 1. Debentur quidem & parentibus alimenta : quod non legibus tantum proditum eſt, ſed vulgari proverbio * ἀντιπελαργεῖν. adeo quidem ut laudetur Solon, quod qui id non facerent eos notarit infamia. Sed non hoc æque eſt ordinarium atque illud quod de liberis diximus; nam liberi cum naſcuntur nihil ſecum afferunt unde vivant: adde quod vivendum diutius habent quam parentes: atque ideo ſicut honor & obſequium parentibus debetur, non liberis, ita educatio liberis magis quam parentibus : quo ſenſu accipio illud Luciani : καίτοι γε ἡ φύσις τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας μᾶλλον ἢ τοῖς παισὶ τοὺς πατέρας ἐπιτάττει φιλεῖν. *Magis natura jubet à parentibus liberos, quam à liberis parentes diligi.*

l. Inſt. de jure nat. in pr. l. Ius naturale. D. de juſt. & jure. L. un. ¶ taceat. verſ. ſileat. C. de rei ux. act. l. ult. C. de bon. quæ lib. ¶ ipſum. L. Si quis. ¶ Ergo. D. de agnoſc. liberis.

c. Cum haberet. de eo qui dux. quam pol. l. ad l.

§. Ipſum. l. ult. C. de bon. quæ lib. l. Si quis. § Sed utrum. & §. Item Divus Pius. l. non quemadmodum. D de ag. lib. Diog. Laërt. in Solone.

Nic. VIII. Et illud Ariſtotelis : *μᾶλλον συνῳκείωται τὸ ἀφ' οὗ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γενόμενον τῷ ποιήσαντι. τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ οἰκεῖον ἀφ' οὗ. Magis afficitur cauſa gignens erga genitum, quam genitum erga gignentem. Nam quod ex aliquo ortum eſt, id ei quaſi proprium eſt.*

2. Hinc fit, ut etiam citra auxilium legis civilis, prima bonorum ſucceſſio liberis deferatur; quia creduntur parentes illis, ut corporis ſui partibus, non tantum de neceſſariis, ſed & de his quæ ad vitam ſuavius honeſtiusque tranſigendam pertinent, quam uberrime voluiſſe proſpectum, ab eo maxime tempore quo ipſi rebus ſuis frui non poſſent. *L. Cum ratio. D. de bon. damn.* *Ratio naturalis*, inquit Paulus Iuriſconſultus, *quaſi lex quædam tacita liberis parentum hereditatem addicit, velut ad debitam ſucceſſionem eos vocando.* Papianus vero; *Non ſic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hæreditas. Parentes ad bona liberorum ratio miſerationis admittit: liberos natura ſimul & parentum commune votum*; id eſt, liberos hæreditas ſequitur partim quidem ob præciſum debitum naturale, partim ex conjectura naturali, qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optime proſpectum ſit. *Sanguini honorem reliquit*, ait Valerius *Lib. V. c. 9.* Maximus de Q. Hortenſio, qui filiam minus ſibi probatam hæredem *II Corinth. XII. 14.* ſcripſerat. Huc ſpectat illud Apoſtoli Pauli: *οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. Non enim liberi parentibus, ſed parentes liberis rem congerere & ſervare debent.*

VI. Quia vero & hoc ordinarium eſt, ut pater materque liberis ſuis proſpiciant, ideo, dum illi exſtant, avi aviæque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: ubi illi, eorumve alter defecerit, *L. Si qua pœna. D. de iis qui ſ. v. al. jur. ſ.* æquum eſt ut avus aviaque pro mortuo filio filiaque curam ſuſcipiant nepotum ac neptium: quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque hinc ortum traxit jus illud, * ut nepos *L. 2. §. Nec totum. D. de exc. tut.* filii loco ſuccedat, quemadmodum Vlpianus loquitur. Id Modeſtinus dixit, *τὸν τοῦ πατρὸς ἀποθανόντος τόπον πληροῦν.* Iuſtinianus, *τὴν πατρῴαν ὑπεισιέναι τάξιν.* *Novel. ut fratrum filii, in pr.* Iſæus oratione de Philoctemonis hæreditate, hoc ipſum vocat *ἐπανιέναι.* Philo Iudæus: *υἱωνοὶ γὰρ πατέρων ἀποθανόντων ἐν υἱῶν τάξει παρὰ τοῖς πάπποις ἐγκαταλέγονται. Nepotes parentibus mortuis apud avos filiorum obtinent locum.* *Legatione ad Cajum.* Vicariam hanc ſucceſſionem * quæ per ſtirpes fit, repræſentationem vocare amant recentiores Iuriſconſulti; quam valuiſſe etiam apud Hebræos, diviſio agrorum terræ Iacobi filiis promiſſæ, aperte ſatis oſtendit. Sicut filius & filia proximi ſunt cuique, ita & qui ex filio filiave naſcuntur, ait Demoſthenes oratione adverſus Macartatum.

VII. Quæ autem diximus hactenus de conjectura voluntatis, ita locum habent, niſi in diverſum indicia ſuppetant. In hoc indiciorum genere primum habet locum abdicatio quæ Græcis, tum * exhæredatio quæ Romanis fuit uſitata. Ita tamen ut ei qui mortem peccatis ſuis meritus non eſt alimenta præſtanda ſint, ob eam quam ſupra attulimus rationem.

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda eſt, ſi non ſatis conſtet hunc illo eſſe genitum. Verum eſt de factis nullam eſſe certam perceptionem: ſed ea quæ ſolent in hominum conſpectu fieri ſui generis certitudinem habent ex teſtimonio: quo ſenſu mater certa eſſe dici-

Digitized by Google

dicitur, quia inveniuntur qui quæve partui & educationi adfuerint: at de patre hujus gradus certitudo haberi non poteſt, quod Homerus indicat dicens:

> οὐ γάρ πώ τις ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.
>
> *Generis nemo ſibi c.nſcius ipſe eſt.*

Et eum ſequutus Menander:

> αὐτὸς γὰρ οὐδεὶς οἶδε πῶς ἐγείνατο.
>
> *Nemo ipſe novit quo ſit exortus ſatis.*

Qui & alibi:

> ἔστιν δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρός,
> ἡ μὲν γὰρ αὑτῆς οἶδεν ὄντ', ὁ δ' οἴεται.
>
> *Mater tenerius liberos adamat patre:*
> *Quia mater eſſe ſcit ſuos, pater autumat.*

Ideo ratio aliqua reperienda fuit, qua probabiliter conſtaret quis eſſet partus cujusque pater. Ea ratio eſt, conjugium ſumtum in terminis naturalibus, id eſt conſociatio qua fœmina ſub maris coſtodia conſtituitur. Sed etſi alio quovis modo conſtet quis fuerit pater, aut pater id pro explorato habuerit, naturaliter is partus non minus quam alius quivis ſuccedet. Quidni cum etiam * extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, ſuccedat ex conjectura voluntatis?

2. Naturales vero etiam, poſt lege introductum eorum diſcrimen à legitimis:

> (τῶν γνησίων γὰρ οὐδὲν ὄντες ἐνδεεῖς
> νόμῳ νοσοῦσιν.
>
> *Notha parte nulla ſobole legitima minor,*
> *Sed lege premitur:*

ut dixit Euripides) poſſunt tamen adoptari, niſi lex obſtet. Atque id olim permittebat lex Romana Anaſtaſii, ſed poſtea in juſti matrimonii favorem difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi reperta eſt, per curiæ oblationem, aut ſubſequens matrimonium. Exemplum veteris adoptionis naturalium eſt in Iacobi filiis, qui adæquati à patre ſunt liberarum mulierum filiis, & æquis partibus hereditatem creverunt. *L. Iubemus. C. de natural. lib.*

3. Contra evenire poteſt, non ex lege tantum, ſed & ex pactione, * ut qui ex conjugio nati ſunt alimenta ſola habeant, aut certe excludantur à præcipua hereditate. Conjugium tali pacto initium etiam cum libera fœmina concubinatum Hebræi vocant, quale erat Abrahami cum Cethura, cujus liberi perinde ut Iſmael, ancillæ Agaris filius, dona, id eſt legata quædam acceperunt; hereditatem autem non creverunt. Tale eſt matrimonium ad morgengabicam quod dicitur: à quo non longe abeunt ſecundæ nuptæ * apud Brabantos; nam rerum ſoli, quæ exſtabant cum matrimonium prius ſolveretur, proprietas acquiritur prioribus liberis. *Gen. xxv. 6.*

IX. 1. Vbi deſunt liberi quibus naturaliter deferatur ſucceſſio, minus expeditum eſt, nec ulla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maxime fontes referri poteſt, quorum alter reſpicit proximitatem gradus, alter bona redire vult unde venerant;

Digitized by Google

quod dici ſolet, Paterna paternis, materna maternis. Nobis omnino diſtinguendum videtur inter * bona paterna avitaque, ut dici ſolebat in formula qua prodigo bonis interdicebatur, & inter * noviter quæſita, ut in illis locum habeat Platonis illud: ἐγὼ οὖν νομοθέτης ὢν οὔθ' ὑμᾶς ὑμῶν αὐτῶν εἶναι τίθημι, οὔτε τὴν οὐσίαν ταύτην, ξύμπαντος δὲ τοῦ γένους ὑμῶν, τοῦ τε ἔμπροσθεν καὶ τοῦ ἔπειτα ἐσομένου. *Ego legum conditor neque vos veſtri juris eſſe ſciſco, neque patrimonium veſtrum, ſed totius veſtri generis, tum quod fuit, tum quod futurum eſt.* Qua de cauſa Plato κλῆρον πατρῷον ſalvum eſſe vult generi unde venit. Quod non ita accipi velim, quaſi naturaliter de bonis paternis avitiſque teſtari non liceat (* ſæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo ſit, ſed etiam neceſſarium) ſed ut appareat quæ in dubio credenda ſit fuiſſe voluntas inteſtati. Concedimus enim plenum dominium eſſe penes eum de cujus voluntate agimus.

2. Sed cum poſt mortem dominium hoc retinere non poſſit, & omnino pro certo haberi debeat, noluiſſe eum perdere beneficii materiam, videndum eſt quis ſit in beneficiis ordo maxime naturalis. Bene Ariſtoteles: εὐεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον ἢ ἑταίρῳ δοτέον. *Potius eſt gratiam referri ei qui benefecit, quam amico conferre beneficium.* Et Cicero: *Nullum officium referenda gratia magis neceſſarium eſt.* Item: *Cum duo genera liberalitatis ſint, unum dandi beneficii, alterum reddendi; demus necne, in noſtra poteſtate eſt; non reddere bono viro non licet: modo id facere poſſit ſine*

Off. I. c. 31. *injuria.* Ambroſius: *Pulchrum eſt propenſiorem haberi ejus rationem qui tibi aut beneficium aliquod aut manus contulit.* Et mox: *Quid enim tam contra officium, quam non reddere quod acceperis?* Gratia autem refertur aut viventibus, * aut defunctis. Defunctis, ut oſtendit Lyſias oratione funebri, refertur gratia in eorum liberis, qui naturaliter pars ſunt parentum, & quibus ſi viverent parentes maxime vellent benefieri.

L. Quod ſatis. C. de bon. quæ lib. l. de emancipatis. ¶. Cum enim C. de legit. hered. Sancimus. C. com. de ſucceſſ. Novel. de conſ. & uter frat. † *Lib. v, c. 5.* *Lib. x.*

3. Et hanc æquitatem ſequuti ſunt Iuſtinianei juris conditores, æquitatis ſtudioſiſſimi, in quæſtione inter fratres plenos, & conſanguineos, & uterinos, & aliis quibuſdam. Ariſtoteles, ἀδελφοὶ ἀλλήλους φιλοῦσι τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι. ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης ἀλλήλοις ταυτοποιεῖ. *Fratres ſe invicem diligunt quatenus ex iiſdem nati ſunt; nam ortus communis ipſos quaſi eoſdem facit.* † Valerius Maximus: *Vt merito primum amoris vinculum ducitur, plurima & maxima beneficia accepiſſe, ita proximum judicari debet ſimul accepiſſe.* Gentium commune jus ut frater fratri ſuccedat dicitur apud Iuſtinum.

4. Quod ſi non reperiatur is à quo proxime bona venerunt, ejuſve liberi, reſtat ut gratia referatur his quibus minus quidem, ſed tamen poſt illum proxime debentur, id eſt parenti ſuperioris gradus, ejuſque liberis, præſertim cum eo modo maneatur intra proximos, & ejus de cujus hereditate agitur, & ejus à quo proxime bona venerunt. Idem ille Ariſtoteles: ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τούτων συνῳκείωνται. τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι γίγνονται οἱ μὲν οἰκειότεροι, οἱ δὲ ἀλλοτριώτεροι. *Patrueles vero & cæteri conjunguntur per parentes, quatenus ex iiſdem ortum habent; ita ut alii conjunctiores ſint, alii minus conjuncti, pro ortus ratione.*

X. 1. At in bonis noviter quæſitis, quæ περιόντα τοῦ κλήρου Platoni, cum ceſſet gratiæ referendæ officium; ſupereſt ut ei deferatur ſucceſſio

Digitized by Google

ceſſio qui defuncto cariſſimus fuiſſe creditur. * Is autem eſt qui gradu cognationis proxime defunctum attingit. Sic Iſæus apud Græcos receptum ait, τοῖς ἐγγυτάτω γένους τὰ τοῦ τελευτήσαντος γίνεσθαι, *defuncti bona ei cedere qui genere ſit proximus:* addit: τί ἂν, τί δικαιότερον ἢ τοῖς συγγενέσι τὰ τοῦ συγγενοῦς; *quid juſtius quam ut quæ cognati fuerant cognatis cedant?* Idem ſenſus eſt apud Ariſtotelem libri ad Alexandrum capite 11. *Optime*, inquit Cicero, *ſocietas hominum conjunctioque ſervabitur, ſi ut quiſque erit conjunctiſſimus, ita in eum benignitatis plurimum conferatur.* * Qui & alibi poſt liberos ponit bene convenientes propinquos, ut & Tacitus: *Liberos cuique ac propinquos ſuos natura cariſſimos eſſe voluit.* Idem Cicero alibi de cognatis agens: *Neceſſaria præſidia vitæ debentur his maxime.* Debentur ſcilicet non ex jure expletorio, ſed κατ' ἀξίαν: Et alibi cum de affectione erga propinquos egiſſet, *Ex hac animorum affectione*, ſubdit, *teſtamenta commendationeſque morientium natæ ſunt.* Idem copias noſtras proximis quam alienis & ſuppeditari & relinqui æquius eſſe ait. Ambroſius quoque: *Eſt etiam illa probanda liberalitas,* * *ut proximos ſeminis tui non deſpicias.*

Off. 1.

De Off. 1. cap. 30.

2. Succeſſio autem ab inteſtato, de qua agimus, nihil aliud eſt quam tacitum teſtamentum ex voluntatis conjectura. Quintilianus pater in declamatione: *Proximum locum à teſtamentis habent propinqui: & ita, ſi inteſtatus quis ac ſine liberis deceſſerit. Non quoniam utique juſtum ſit ad hos pervenire bona defunctorum; ſed quoniam relicta & velut in medio poſita nulli propius videntur contingere.* Quod de bonis noviter quæſitis diximus ea naturaliter proximis deferri, idem locum habebit in bonis paternis avitisque, ſi nec ipſi à quibus venerunt, nec eorum liberi exſtent, ita ut gratiæ relatio locum non inveniat.

XI. 1. Hæc vero quæ diximus quamquam naturali conjecturæ maxime ſunt conſentanea, non ſunt tamen jure naturæ neceſſaria; ac proinde ex diverſis cauſis voluntatem humanam moventibus variari ſolent, pactis, legibus, moribus: qui ſubitionem in locum in nonnullis gradibus admittunt, * in aliis non admittunt; alibi diſtinguunt unde bona veniant, alibi id inſuper habent. Eſt ubi primogeniti plus poſtgenitis ferunt, ut apud Hebræos: eſt ubi inter ſe æquantur. Eſt ubi agnatorum habetur ratio; eſt ubi cognati quilibet cum agnatis tantundem ferunt. Etiam ſexus alicubi momentum habet, alicubi non habet: & alibi cognationis ratio habetur intra propiores gradus: alibi longius extenditur. quæ longum eſſet exſequi, nec inſtituti noſtri.

2. Illud tamen tenendum eſt, quoties voluntatis expreſſiora indicia nulla ſunt, credi quemque id de ſua ſucceſſione ſtatuiſſe quod lex aut mos habet populi, non tantum ex vi imperii, ſed ex conjectura, quæ etiam in eos valet quorum in manu eſt ſummum imperium. nam & hi probabiliter creduntur in rebus ſuis æquiſſimum judicaſſe, quod aut legibus ſanxerunt ipſi, aut moribus probant; in iis dico rebus in quibus de nullo ipſorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum ſucceſſione diſtingui debent regna quæ pleno modo poſſidentur, & in patrimonio ſunt, ab his quæ modum habendi accipiunt ex populi conſenſu. quo de diſcrimine egimus ſupra. Prioris generis regna * dividi poſſunt etiam inter mares

Digitized by Google

* & fœminas, ut in Ægypto & Britannia olim factum videmus:

nullo diſcrimine ſexus
Reginam ſcit ferre Pharos,

ait Lucanus: de Britannis Tacitus, *Neque enim ſexum in imperio diſcernunt.* nec adoptati minus veris liberis ſuccedent ex præſumta voluntate; Sic Æpalio Locrorum regi Hyllus Herculis filius per adoptio-
Strabo l. IX.
Pauſ. I.
nem in regnum ſucceſſit. Moloſſus * nothus ex patris Pyrrhi legitimos liberos non habentis judicio ſucceſſit in regnum Epiri: de ad-
Iuſt. lib. IX. optando in ſucceſſionem Scythiæ Philippo egit rex Atheas: Iugur-
Salluſt. bell. Iugurt. tha nothus ſed adoptatus ſucceſſit in regno Numidico: ſicut & in
Caſſiod. regnis quæ Gothi & Langobardi armis quæſierant, adoptionem va-
Paul. Diac. l. VI de geſt. Langob. luiſſe legimus. Imo etiam ad eos proximos ultimi poſſeſſoris regnum perveniet, qui primum regem ſanguine non attingunt, ſi talis ſucceſſio in iis locis recepta ſit: ſicut Paphlagoniam regum dome-
Libro XXXVIII. ſticorum interitu hæreditariam patri ſuo obveniſſe ait apud Iuſtinum Mithridates.

XIII. Quod ſi dictum ſit ne dividatur regnum, nec cui cedere debeat expreſſum ſit, * ut quiſque natu eſt maximus, mas aut fœmina, regnum habebit. In Thalmudico titulo de regibus legitur: *Qui præcipuum jus habet in hæreditate, is & in poſſeſſione regni. Ideo filius natu major præfertur minori:* Νομιζόμενον πρὸς πάντων ἀνθρώπων τὸν πρεσβύτατον τὴν
Polym. ἀρχὴν ἔχειν, inquit Herodotus: *Mos omnium populorum eſt ut natu maximus imperium habeat.* Idem alibi ſæpe νόμον legem ſive conſuetudinem
Lib. XXXI. regnorum hoc vocat. Livius duorum fratrum Allobrogum de regno contendentium minorem ait jure minus, vi plus potuiſſe. Apud Tro-
Iuſt. lib. II. gum Pompejum, *Artabazanes maximus natu ætatis privilegio regnum*
Lib. XL. *ſibi vindicabat: quod & ordo naſcendi, & natura ipſa gentibus dedit.* Idem alibi jus gentium vocat; ut & Livius, qui & ordinem appellat ætatis atque naturæ: quod intellige niſi pater aliud juſſerit, ut Ptolemæus
Lib. XVI. & XXXIV. apud eundem Trogum. Qui autem in regno tali ſuccedit, coheredibus tenebitur pro ipſorum partibus æſtimationem rependere, ſi & quatenus id fieri poteſt.

XIV. At ea regna quæ populi libero conſenſu facta ſunt hereditaria, ex præſumta populi voluntate deferuntur. Præſumitur autem populus id voluiſſe quod maxime expedit. Hinc primum illud naſcitur, ut * ni aliud lex aut mos ferat (ſicut Thebis Bœotiis regnum fuiſſe inter mares dividuum ex * Zethi & Amphionis, itemque ex Oedipodis filiorum hiſtoria apparet; & vetus Attica inter Pandionis liberos diviſa eſt; & quæ circa Rhodum inter Camirum, Jalyſum, Lindum fratres; & regnum Argivum inter quatuor Perſei filios) individuum ſit regnum, quia id ad tuendum regnum in civium concordiam plurimum valet. Iuſtinus libro XXI, *Firmius futurum eſſe regnum, ſi penes unum remanſiſſet, quam ſi portionibus inter filios divideretur, arbitrabantur.*

XV. Alterum, ut ſucceſſio ſtet intra eos qui deſcendunt à primo rege: ea enim familia ob nobilitatem electa cenſetur, eaque finita regnum redire ad populum. Curtius libro X, *In eadem domo familiaque imperii vires remanſuras eſſe: hæreditarium imperium ſtirpem regiam vindicatu-*

Digitized by Google

dicaturam: aſſuetos eſſe ipſum nomen colere, venerarique: nec quenquam id capere niſi genitum ut regnaret.

XVI. Tertio, ne ſuccedant niſi qui nati ſunt ſecundum patriæ leges: non naturales tantum, quia ad contemtum patent, quorum matrem pater juſto conjugio dignatus non eſt, & præterea quia minus certi habentur: at in regnis expedit populo haberi maximam certitudinem quæ haberi poteſt ad vitandas controverſias: quæ cauſa fuit cur Macedones Demetrio minori potius quam Perſeo majori regnum deberi exiſtimaverint, quod Demetrius juſta matrefamilias natus eſſet. Et apud Ovidium legimus: *Livius lib. XXXIX.*

At nec nupta quidem, tedaque accepta jugali:
Cur niſi ne caperes regna paterna nothus?

ſed nec adoptivi, quia nobilitas generis vere regii magis reverendos efficit reges, majorque de eis ſpes concipitur.

Eſt in juvencis, eſt in equis patrum
Virtus.

XVII. Quartum, ut inter eos qui pariter in hereditatem admitterentur, ſive quia unius ſunt gradus, ſive quia in parentum ſuorum gradum ſuccedunt, * præferantur mares fœminis; ideo quod mares tum ad bella tum ad alias imperii partes magis idonei fœminis cenſentur.

XVIII. 1. Quintum, ut inter mares, aut inter fœminas ubi mares deficiunt, * præferatur natu maximus; quod is judicio aut perfectior jam eſſe, aut prius futurus creditur. Cyrus apud Xenophontem: τὴν ἀρχὴν καταλείπω τῷ πρεσβυτέρῳ γενομένῳ, καὶ πλείονων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐμπείρῳ: *imperium relinquo majori natu, ut quem par eſt rerum eſſe peritiorem.* Quia vero hæc ætatis præſtantia temporaria eſt duntaxat, ſexus autem perpetua, ideo ſexus prærogativa potior eſt quam ætatis. Sic Herodotus, cum dixiſſet Andromedæ filium Perſam Cepheo in regnum ſucceſſiſſe, cauſam reddit: ἐτύγχανε γὰρ ἄπαις ἐὼν ὁ Κηφεὺς ἄρσενος γόνου: *nullos enim Cepheus habebat liberos mares.* Et Diodoro narrante Teuthras Myſiæ regnum filiæ Argiope reliquit ἄπαις ὢν ἀῤῥένων non habens mares liberos. Sic Trogus dixit ad filiam pertinuiſſe Medorum imperium; quod nullum Aſtyagi virilis ſexus genus erat. Similiter Cyaxares apud Xenophontem Mediam filiæ ſuæ deberi: οὐδὲ γὰρ ἔστι μοι, inquiens, ἄῤῥην παῖς γνήσιος: *neque enim eſt mihi legitimus filius mas.* De Latino rege Virgilius: *Polym.* *Lib. IV.*

Filius huic fato divûm proleſque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa eſt:
Sola domum & tantas ſervabat filia ſedes.

Sic ante Heraclidarum imperium apud Lacones Eurotæ ſucceſſit Sparte filia, aut ejus liberi, ut Tyndareo Helenæ liberi, quia mares filii non extabant; & Euryſtheo in Mycenarum imperium ſucceſſit Atreus ejus avunculus, notante Thucydide. Eodem jure regnum Athenarum * ad Creuſam, Thebanum ad Antigonem perveniſſe notatur, quod mares deficerent. Et regnum Argolicum ad Argum Phoronei * ex filia nepotem. *Pauſ. l. III.* *Lib. II.*

2. Vnde & illud intelligere datur, quanquam liberi nonnullis gradibus parentum præmortuorum vicem impleant, id tamen duntaxat

Digitized by Google

intelligendum ut capaces ſint juxta cæteros, ſalva tamen ſexus primum, deinde ætatis prærogativa inter capaces. Nam qualitas & ſexus, & ætatis, quatenus in hac re à populo conſideratur, ita perſonæ adhæret ut avelli inde nequeat.

XIX. Quæritur an regnum, ubi hunc in modum defertur, pars ſit hereditatis. Et verius eſt eſſe * hereditatem quandam, ſed ſeparatam ab aliorum bonorum hereditate, qualis hereditas peculiaris in feudis quibusdam, emphyteuſi, jure patronatus, & jure præcipui quod dicitur, conſpicitur. Vnde ſequitur, ut regnum ad eum pertineat qui & bonorum heres eſſe poſſit ſi velit, ſed ita ut etiam ſine bonis & eorum onere poſſit adiri. Ratio eſt, quia populus regnum voluiſſe creditur quam optimo jure deferri; nec quicquam ejus refert hereditas à rege adeatur necne, cum hereditarium ordinem non ob hoc elegerit, ſed ut certi quid eſſet, & reverentia conciliaretur ex ſanguine: ſimulque ex genere & educatione ſpes eſſet præclaræ virtutis, & regni poſſeſſor regnum magis curaret animoſiuſque defenderet, ſi idipſum iis eſſet relicturus quos ipſe ob acceptum beneficium aut ob caritatem maximi faceret.

XX. Vbi vero mos ſuccedendi diverſus eſt in allodiis & feudis, ſi regnum non ſit feudale, aut certe primitus non fuerit, etiamſi poſtea hominium pro eo præſtetur, ſucceditur ex lege qua in allodiis ſuccedebatur tempore regni inſtituti.

XXI. In iis autem regnis quæ primitus data ſunt in feudum ab eo qui plene dominus erat, ſequenda erit lex ſucceſſionis feudalis; non ſemper Langobardica illa quam perſcriptam habemus, ſed quæ in gente quaque recepta fuit quo tempore data eſt prima veſtitura. Nam Gothi, Vandali, Alemanni, Franci, Burgundiones, Angli, Saxones, nationes omnes Germanicæ, qui partes optimas imperii Romani bello occuparunt, ſuas ſinguli leges aut mores de feudis non minus quam Langobardi habuerunt.

XXII. Frequens autem in regnis eſt alia quædam ſucceſſio, non hereditaria, ſed quæ * linealis † dicitur; in qua obſervari ſolet non jus illud ſubitionis in locum quæ repræſentatio dicitur, ſed jus tranſmittendi futuram ſucceſſionem, quaſi delatam, lege ſcilicet ex ſpe, quæ nihil ex ſe & naturaliter operatur, jus quoddam verum excitante. quale ſcilicet jus eſt * in his quæ ex ſtipulatione conditionata debentur: ita ut hoc ipſum jus in poſteros ex primo rege venientes neceſſario tranſeat, ſed ordine certo, ut primum vocentur liberi ultimi poſſeſſoris primi gradus, tam qui vivunt quam qui mortui ſunt: tum vero inter vivos & mortuos ratio habeatur ſexus primum, deinde ætatis: Mortuorum autem jus ſi prævaleat, tranſeat ad eos qui ab ipſis deſcendunt, pari rurſum inter pares prærogativa ſexus, ac deinceps ætatis, ſalvaque ſemper tranſmiſſione mortuorum in vivos, vivorum in mortuos. Si liberi ejus deſint, venitur ad alios qui proximi ſunt, aut ſi viverent eſſent ſimili tranſmiſſione & inter pares in eadem linea obſervato diſcrimine ſexus & ætatis, ita ut ob ſexum & ætatem nunquam tranſeatur de linea in lineam. Cui conſequens eſt ut filia ex filio præferatur filio ex filia, & filia ex fratre filio ex ſorore, item filius

† Cognatica.

* Sub cond. Inſt. de V. O.

Digitized by Google

filius majoris fratris fratri minori, atque ita in cæteris. Hæc eſt ſucceſſio regni Caſtellæ, ad cujus exemplum etiam majoratus jura in eo regno conſtituta ſunt.

Covar. t. 2. pract. q. c. 38. num. 5. Molin. de primogen. Hiſp. cap. 8.

2. Succeſſionis autem hujus linealis argumentum, ſi lex & exempla deſint, ſumi poterit ex ordine qui in publicis cœtibus ſervatur. Nam ſi in eo ratio habeatur linearum, id ſignum erit ſpem à lege in jus animatam, ita ut à morientibus in ſuperſtites transeat. Hæc autem eſt ſucceſſio linealis cognatica, in qua fœminæ & fœminis nati non excluduntur, ſed poſtponuntur in eadem linea, ita ut etiam regreſſus ad eas ſit, ſi propiores aut pares cætera mares aut ex maribus defecerint. Fundamentum autem hujus ſucceſſionis, quatenus ab hereditaria differt, eſt ſpes populorum de optima educatione eorum qui ſpem regni habent juſtiſſimam; quales ſunt quorum parentes ſi viverent eſſent ſucceſſuri.

XXIII. Eſt & alia linealis ſucceſſio agnatica, duntaxat marium ex maribus; quæ ex nobiliſſimi regni exemplo * ſucceſſio juris Francici vulgo appellatur. Hæc quatenus à cognatica differt in hoc maxime introducta eſt, ne per fœminarum matrimonia ad peregrinum ſanguinem imperium deveniret. In utraque autem lineali ſucceſſione in infinitum admittuntur etiam qui ab ultimo poſſeſſore remotiſſimo gradu diſtant, dum à primo rege deſcendant. Eſt & * ubi deficiente agnatica ſubſtituitur ſucceſſio cognatica.

XXIV. * Poſſunt & alii ſucceſſionum modi introduci, aut populi voluntate, aut etiam ejus qui regnum ita in patrimonio habet ut alienare poſſit. Licet enim exempli cauſa conſtituere, * ut qui ſibi quoque tempore futuri ſunt proximi ſuccedant in regnum, ſicut apud Numidas olim, puto tali ex cauſa, fratres liberis ultimi poſſeſſoris præferebantur. Idem in Arabia Felice uſurpatum olim fuiſſe ex Strabone colligo. De Taurica Cherſoneſo idem recentiores prodidere: Nec ita dudum eſt cum * apud Afros Maroci & Feſſæ reges idem eſt factitatum. Atque hoc in dubio obſervandum in fideicommiſſo quod familiæ relinquitur, verior eſt ſententia, Romanis quoque legibus congruens, quanquam eas interpretes alio detorquent. His bene cognitis facile erit reſpondere ad controverſias de regnorum jure, quæ ob differentes Iuriſconſultorum ſententias difficillimæ putantur.

Livius lib. XXIX.

Lib. XVI.

L. Cum ita legatur. ¶. in fideicommiſſo. D. de leg. 2. Covar. 2. Pract. quæ. c. 38. Molin. d. l. c. 6. n. 47.

XXV. Primum quæritur an filius à patre exheredari poſſit, ut ne in regnum ſuccedat. In quo diſtinguenda ſunt regna alienabilia, id eſt, patrimonialia à non alienabilibus. Nam in alienabilibus dubium non eſt quin exheredatio procedat, cum à bonis aliis nihil differant: atque ideo quæ legibus aut moribus obtinent de exheredatione, hic quoque habebunt locum: & ſi nullæ proferantur leges aut mores, tamen naturaliter * licita erit exheredatio uſque ad alimenta, aut etiam ſine ea exceptione, ſi crimen morte dignum filius admiſerit, aut alioqui graviter peccaverit, & ſit unde ali poſſit. Sic Ruben à Iacobo ob culpam privatus eſt jure primi nati. Adonia regno * à Davide. Imo etiam pro tacite exheredato habebitur qui grave crimen commiſerit in patrem, ſi nulla ſunt condonatæ culpæ indicia.

L. Lucius Titius, ¶. Lucius Titius, D. de leg. 3. l. Filio. ¶. Sejo, D. de adim. leg. Hoſtienſis & alii in c. licet, de voto.

Digitized by Google

indicia. Sed in non alienabilibus, quanquam hereditariis, idem non procedet, quia populus viam quidem elegit hereditariam, * ſed hereditariam ab inteſtato. Multo minus procedet exheredatio in lineali ſucceſſione, ubi nulla imitatione hereditatis ex dono populi regnum pervenit ad ſingulos præſcripto ordine.

XXVI. Similis eſt quæſtio, an abdicari poſſit regnum, aut jus ſuccedendi in regnum. Et quin pro ſe quiſque abdicare poſſit non eſt dubium: an & pro liberis, magis controverſum, ſed quod eadem diſtinctione expediri debet. nam in hereditariis qui jus à ſe abdicat, in liberos nihil poteſt transferre. at in lineali ſucceſſione patris factum nocere non poteſt liberis natis, quia ſimul atque exiſtere cœperunt jus proprium eis quæſitum eſt ex lege: ſed nec naſcituris, quia impedire non poteſt quin ad illos quoque ſuo tempore jus pertineat ex populi dono. Neque obſtat de tranſmiſſione quod diximus. eſt enim ea transmiſſio neceſſaria, non voluntaria, ad parentes quod attinet. Illud intereſt inter natos & naſcituros, quod naſcituris nondum quæſitum ſit jus, atque ideo auferri iis poſſit populi voluntate, ſi etiam parentes quorum intereſt jus ad filios tranſire, jus illud remiſerint: quo pertinent ea quæ de derelictione ſupra diximus.

XXVII. 1. Solet & hoc quæri, an de ſucceſſione regni judicare poſſit aut rex qui nunc regnat, aut populus per ſe aut per judices datos. Negandum utrumque eſt de judicio jurisdictionis. Nam jurisdictio non eſt niſi apud ſuperiorem, non nuda ratione habita perſonæ, ſed cauſæ ſimul, quæ ſpectanda eſt cum ſuis circumſtantiis. Eſt autem * cauſa ſucceſſionis non ſubjecta regi nunc regnanti: quod inde apparet, quod rex nunc regnans nulla lege obligare poteſt ſucceſſorem. Succeſſio enim imperii non eſt ſub jure imperii, ac proinde manſit in ſtatu naturali, quo nulla erat jurisdictio.

2. Attamen ſi controverſi juris ſit ſucceſſio, recte & pie facient qui jus vindicant, ſi de arbitris inter ſe conveniant; quod alibi tractabitur. Populus vero omnem à ſe jurisdictionem in regem & regiam familiam tranſtulit, nec ea durante ullas ejus habet reliquias. De vero regno loquor, non de principatu. Attamen ſi de primæva populi voluntate quæſtio incidat,* non abs re erit populum qui nunc eſt, quique idem cum eo qui olim fuit cenſetur, ſuum ſuper ea re ſenſum exprimere, qui ſequendus erit, niſi ſatis certo conſtet olim aliam fuiſſe populi voluntatem, & ex ea jus quæſitum. Sic Euphaes Rex Meſſeniis permiſit diſpicere quem ex regali Æpyptidarum genere regnare oporteret: & de Xerxis & Artabazanis controverſia populus cognovit.

Pauſ. l.IV. Iuſt. lib.II. Plut. de amor. frat. Hotom. Ill. q. 2. Tir. de primog. qu. 31.

XXVIII. Vt ad alia veniamus, filium qui ante regni adeptionem natus eſt, in regno individuo præferendum ei qui in regia fortuna natus eſt, in quavis ſucceſſionis ſpecie verum eſt. Nam in regno dividuo haud dubie partem feret, ut in bonis cæteris in quibus nunquam diſtinguitur quo tempore ſint quæſita. Qui autem partem ferret in dividuo, & in individuo ætatis privilegio præfertur: quare & feudum ſequitur filium qui ante primam veſtituram natus eſt. Sed & in lineali ſucceſſione ſimulatque regnum quæſitum eſt, ſpes aliqua parta eſt liberis ante natis: nam fac alios poſtea natos non eſſe, nemo

Digitized by Google

mo prius natos excludendos dixerit. In hoc autem genere ſucceſſionis ſpes ſemel parta jus facit, nec ex poſt facto ceſſat, niſi quod ex ſexus privilegio ſuſpenditur in cognatica ſucceſſione. Obtinuit hæc quam diximus ſententia in Perſide inter Cyrum * & Arſicam, in Iudæa inter Antipatrum Herodis magni filium & ejus fratres; in Hungaria cum Geiſſa regnum adiit; & in Germania, non ſine armis tamen, * inter Ottonem primum & Henricum.

XXIX. Quod autem Spartæ aliter factum legimus, ex lege propria eſt ejus populi, quæ ob educationem magis accuratam natos in regno præferebat. Idem accidere poterit ex peculiari lege veſtituræ primævæ, ſi imperium detur in feudum vaſallo & ex eo naſcituris: quo argumento nixus videtur fuiſſe Ludovicus adverſus Galeatium fratrem in controverſia ducatus Mediolanenſis. Nam * in Perſide Xerxes, qui contra fratrem Artabazanem obtinuit regnum, ut Herodotus notat, potentia Atoſſæ matris magis quam jure valuit. Atque in eadem Perſide cum eadem poſtea controverſia nata eſſet, ut jam attigimus, inter Artaxerxem Mnemona & Cyrum Darii & Pariſardis filios, Artaxerxes ut natu major, quanquam in privata fortuna genitus, rex dictus eſt.

XXX. 1. Non minus agitatum etiam bellis & pugnis ſingularibus, * an nepos ex filio priore filio poſteriori ſit præferendus. Sed hoc in lineali ſucceſſione difficultatem nullam habet: ibi enim mortui pro vivis habentur in hoc, ut in liberos transmittant: quare in tali ſucceſſione ſine ullo ætatis reſpectu præferetur filius, imo in cognaticis regnis & filia primo nati: quia nec ætas nec ſexus efficiunt, ut deferatur linea. At in hæreditariis dividuis concurrent ad partes, niſi in iſtis regionibus ubi ſubitio in locum non obſervatur, * ut olim in Germania apud populos pleroſque. ſero enim nepotes admiſſi ſunt cum filiis ad hæreditatem. At in dubio credendum potius eſt locum eſſe vicariæ iſti ſucceſſioni, quia natura ei favet, ut ſupra diximus. *Hot. Ill. q. 3. Tiraq. de prim. q. 40. Molin. de prim. l. III, c. 6.*

2. Quod ſi aperte jure civili regionis introducta ſit ſubitio in locum mortui parentis, locum habebit etiam ſi in aliqua lege proximi fiat mentio. Rationes quæ ex legibus Romanis adferuntur ad hanc rem minus firmæ ſunt: quod apparebit leges ipſas inſpicienti. Sed hæc ratio optima eſt, quod in materia favorabili dictionum ſignificatio extendenda eſt ad omnem proprietatem, non vulgarem tantum, ſed & artificialem, ita ut ſub nomine filiorum comprehendantur adoptivi, & ſub nomine mortis mors civilis, quia leges ita loqui conſueverunt. Quare merito proximi nomine veniet is quem lex in proximum gradum perducit. In regnis vero hereditariis individuis, ubi ſubitio in locum excluſa non eſt, neque ſemper nepos, neque ſemper filius ſecundo genitus præferuntur, ſed ut inter pares, quippe juris effectu quoad gradus adæquatos, potior erit is qui ætate præcedit: nam in ætatis privilegium non ſuccedi in regnis hæreditariis ſupra diximus. Apud Corinthios ſuccedebat ὁ πρεσβύτατος ἀεὶ τῶν ἐκγόνων, ex liberis defuncti regis is qui natu eſſet maximus, ut ex Diodori Siculi libro ſexto exſcripſit Georgius Monachus. Sic & apud Vandalos, cauto ut hæres eſſet qui ſanguine proximus & maximus eſſet natu *Wittich. Sax. hist. II. Molin. de prim. l. III, c. 8.* *Procop. bell. Va. l. III.*

* præ-

Digitized by Google

Conr. Vicerius vita Hen. VII.

* prælatus filius ſecundus natu major filii primi filio. Sic in Sicilia Robertus prælatus eſt Martelli fratris majoris filio, non ea proprie ratione quam excogitavit Bartolus, quod feudum eſſet Sicilia, ſed quod regnum eſſet hæreditarium.

Aymo. lib. III. c. 62.

Exſtat ſimilis ſucceſſionis vetus in Francorum regno exemplum in Guntrano, ſed id ex electione potius populi contigit, quæ eo tempore nondum plane deſierat. At poſtquam ſine ulla electione linealis agnatica ſucceſſio introducta eſt, res caret controverſia, ut olim apud Spartanos, ubi ad Heraclidas regno delato ſimilis exſtitit ſucceſſio linealis agnatica. Ideo Areus ex fratre majore Cleonymo natus patruo ſuo Cleonymo antepoſitus eſt. Sed & in cognatica lineali ſucceſſione præferetur nepos: ut in Anglia * Ioannes Eduardi nepos ex primogenito ejuſdem Eduardi filiis Hemoni & Thomæ: quod & in Caſtellæ regno lege cautum eſt.

Plut. Lyc. Iuſt. hiſtor. III. Pauſ. III.

XXXI. Pari diſtinctione reſpondendum eſt ad quæſtionem inter fratrem ſuperſtitem ultimi regis, & fratris majoris filium, niſi quod ſciendum eſt multis in locis inter liberos ſucceſſionem in gradum mortui eſſe receptam, ubi recepta non ſit in limite transverſo. Sed ubi jus non eſt manifeſtum, * in partem eam quæ liberos parentibus ſurrogat potius inclinandum eſt, quia eo nos ducit æquitas naturalis, in bonis nempe avitis. Nec obſtat quod hoc jus in fratrum filiis προνόμιον vocat Iuſtinianus: id enim facit non ratione habita æquitatis naturalis, ſed juris antiqui Romanorum. Percurramus alias quæſtiones quas profert Emanuel Coſta.

Nov. 118.

L. Tutela. §. ſed ſi etiam. D. de leg. tutoribus.

XXXII. Defuncti fratris filium, aut etiam filiam patruo regis præferri ait: recte, non in lineali tantum ſucceſſione, ſed & in hereditaria, in regnis ubi ſubitio in locum mortui obſervatur: non item in regnis quæ verbis præciſis gradum naturalem ſpectant: in his enim vincet qui ſexu aut ætate erit potior.

XXXIII. Addit, nepotem ex filio filiæ præferri: recte, ob ſexum ſcilicet: cum hac exceptione, niſi quæſtio ſit in ea regione quæ etiam inter liberos gradum ſolum ſpectet.

XXXIV. Adjicit, minorem nepotem ex filio præferri nepoti majori ex filia; * quod in lineali cognatica ſucceſſione verum eſt, in hæreditaria non item, niſi lex ſpecialis oſtendatur. Nec ratio allegata ſufficit, quia pater hujus illius matrem fuerat excluſurus: id enim eveniſſet ob præſtantiam mere perſonalem quæ non tranſit.

XXXV. Quod addit veriſimilius ſibi videri ut neptis ex filio primogenito filium excludat, in regnis hereditariis recipi non poteſt, etiam admiſſa in vicem mortui ſubitione: ea enim efficit ut capax ſit ſucceſſionis: ſed inter capaces valere debet ſexus privilegium.

† Illeſca. l. VI. hiſt. Pont. cap. 19. Afflict. c. 1, col. 5. n. 20, de natura ſucced. Aguirr. apol. n. 82.

XXXVI. † Atque ideo * in Arragoniæ regno filius ſororis filiæ fratris prælatus eſt.

XXXVII. Eundemque ad modum in regnis hereditariis poſtponenda erit filia fratris maximi natu, fratri regis natu minori.

Anno.

Digitized by Google

Annotata ad Caput VII.

Leges quaſdam civiles] Vt olim apud Anglos, Armoricos, Siculos, Vetus talis legis in Græcia mentio apud Sopatrum & Syrianum in Hermogene. Chriſtianus rex Daniæ, lege de naufragorum bonis confiſcandis abrogata, dicebat ſibi periiſſe annua c. aureorum millia. meminit & Brigitta mali hujus moris VIII, 6. & ſpeculum Saxonicum II, 29, de Dania agens: &c. Excommunicationis de raptoribus. Tum vero Crantzius Vandalicorum XIII, 40. XIV, I Cromerus Polonicorum XXI. §. I.

Spoliare quod genus eſt nefas] Adde L. nequid, D. de incendio, ruina, naufragio. Nicetas Choniates in Andronici imperio vocat ἔθος ἀλόγιστον. vide & Caſſiodorum IV, 7. Quid in mentem venit Bodino. ut talia defenderet? idem ſcilicet qui Papinianum reprehendit, quod mori quam conſcientiam lædere maluerit.

I. *Aliud tantundem valens*] Vide quæ infra libro III, c. VII, §. 6. Sic ipſo naturæ jure defendit Hebræos Irenæus quod in compenſationem operæ res Ægyptiorum ceperint. *Ægyptii enim*, inquit, *populi erant debitores non ſolum rerum ſed & vitæ ſuæ.* Tertullianus idem tractans ſecundo adverſus Marcionem: *Repoſcunt Ægyptii de Hebræis vaſa aurea & argentea. Contra, Hebræi mutuas petitiones inſtituunt, allegantes ſibi mercedes reſtitui oportere illius operariæ ſervitutis.* & oſtendit minus multo exactum quam debebatur. Apud Diodorum Siculum libro IV. narratur Heſioneus, pro his quæ filiæ ſuæ ab Ixione promiſſa erant neque præſtabantur, equos ejus accepiſſe. Cum his cohærent ea quæ dicentur libro III, c. II. §. II.

Ex conjectura voluntatis naturalem habet originem] *Ideo fideicommiſſa dari poſſunt ab inteſtato ſuccedentibus, quoniam creditur paterfamilias ſponte ſua his relinquere legitimam hæreditatem*, ait Paulus L. conficiuntur §. I. D. de jure codicillorum. §. III.

I. *Liberi hæreditatem ut ſibi debitam exſpectant*] Iulianus Cæſaribus παισί τε γὰρ νόμιμον ἐπιτρέπειν τὰς διαδοχάς. *Æquum, liberis hæreditatem relinqui.* Etiam filiabus quas juxta filios hæredes parentum fuiſſe more antiquiſſimo teſtatur Iobi hiſtoria in fine. Hanc æquitatem reſpiciens Auguſtinus, ne ab Eccleſia quidem recipi vult bona eorum qui liberos ſuos exhæredabant. Loca ſunt libro II de vita clericorum, & ſermone LII ad fratres in eremo, ſi tamen id opus Auguſtini eſt. Poſuit ea Gratianus in cauſa XIII, quæſt. II, & cauſa XVII, quæſt. IV in fine. Procopius Perſicorum I, οἱ νόμοι τὰ διαλλάσσοντες ἀλλήλοις ἀεὶ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις μαχόμενοι, ἐν τούτῳ δὲ ἔν τε Ῥωμαίοις καὶ πᾶσι βαρβάροις ξυνίασί τε καὶ ξυνομολογοῦντες ἀλλήλοις κυρίους ἀποφαίνουσι τοὺς παῖδας εἶναι τῶν τοῦ πατρὸς κλήρων. *Leges quæ cæterum inter homines plurimis differentiis invicem pugnant, in hac re tam apud barbaros quam apud Romanos conſentiunt atque conſpirant, ut liberos dominos pronuntient rerum à patre relictarum.* §. IV.

2. *Quibus inſitum hunc affectum probat*] Plinius X, 33, de hirundinibus. *In fœtu ſumma æquitate alternant cibum.*

Ἀντιπελαργεῖν] Vide Leonem Afrum libro IX, de Neſtor. § V.

Non

Non ſic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas] Philo de vita Moſis III: ἐπειδὰν ὁ νόμος φύσεώς ἐστι κληρονομεῖσθαι τοὺς γονεῖς ὑπὸ παίδων, ἀλλὰ μὴ τούτους κληρονομεῖν, τὸ μὲν ἀπευκταῖον καὶ παλίμφημον ἡσύχασε. *Cùm lex ſit natura ut liberi parentibus, non parentes liberis in bona ſuccedant, Moſes id quod contra vota parentum malique ominis erat texit ſilentio.* Xenophon libro II Socraticorum: ὁ μὲν ἀνὴρ τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι παισὶ προκατασκευάζει πάντα ὅσα οἴεται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλεῖστα. *Vir iis quos habiturus eſt liberis parat omnia quæ uſui fore ad vitam putat, & quidem quam maxima poteſt in copia.*

§. VI. *Vt nepos filii loco ſuccedat*] Quod Hebræi dicunt, *filius etiam in ſepulchro ſuccedit:* item: *filii filiorum ſunt tanquam filii.* Meminit ejus juris ut naturalis Iacchiades ad Danielem V,2. *Æquiſſimum eſſe videtur nepotes neptesque in patris ſui locum ſuccedere* ait Iuſtinianus titulo Inſtitutionum de Hæreditatibus quæ ab inteſtato deferuntur. Pietati id aſſcribit Eginhardus in vita Caroli Magni. κατιόντας εἰς τὸν ἰδίου γονέως τόπον ὑπεισελθεῖν. *Poſteros in ſui quemque parentis locum ſubire*, dixit Michaël Attaliata.

Quæ per ſtirpes fit] Sic in ſortiendis urbibus inter Heraclidas Proclo & Euryſtheni, ut ab Ariſtodemo venientibus, una ſors fuit contra Temenum & Creſphontem. meminit Apollodorus libro II, Pauſanias Corinthiacis, Strabo VIII.

§. VII. *Exhæredatio quæ Romanis fuit uſitata*] Vide Baba Kama cap. IX, §. 10. vide infra §. XXV.

§. VIII. 1. *Extraneus palam pro filio habitus*] Aut nepos in filium adoptatus, ut à Iacobo nepotes Ephraim & Manaſſes.

3. *Vt qui ex conjugio nati ſunt; alimenta ſola habeant*] Vt olim filii poſt primum geniti in Mexicanis terris.

Apud Brabantos] Vide legem ſimilem veterum Burgundionum, Lib. I, Tit. I, n. 2.

§. IX. 1. *Bona paterna avitaque*] Hebræis מורשה.

Noviter quæſita] Hebræis נחלה. diſcrimen hoc vide in lege Burgundica lib. I, tit. I, num. I.

Sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo ſit] Seneca de Beneficiis libro IV, c. II: *Quid cum ipſo vitæ in fine conſtitimus; cum teſtamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura dividimus? quantum temporis conſumitur, quamdiu ſecreto agitur, quantum, & quibus demus? quid enim intereſt quibus demus à nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis judicia noſtra torquemus, quam ubi remotis utilitatibus ſolum ante oculos honeſtum ſtetit?*

2. *Aut defunctis*] Sic moriturus apud Procopium Perſ. I. τὰ παιδία ὠφελῶν, ὠφελήσεις ἐμέ. *In me conferes quicquid in liberos meos contuleris.* vide exemplum in facto Theodoſii, patrem Valentiniani junioris in ipſo Valentiniano remunerantis, apud Zoſimum libro IV. Lege Moſis ſuccedebat poſt fratres patruus, ut primo poſſeſſori propior quam fratrum filii. Num. XXVII, II.

§. X. 1. *Is autem eſt, qui gradu cognationis proxime defunctum attingit*] Vide Deuter. XV, II. XXIII, 7. Prov. XI, 17. Tractat hoc Servius ad illud Æneidos VI:

Nec partem poſuere ſuis.

Hiero-

Digitized by Google

Hierocles: ἡ δὲ τῶν ἀγχιστέων (τιμὴ) πρὸς τὴν τῆς φύσεως ἐγγύτητα παραμετρήσει τὴν θεραπείαν, ποσὸν τὸ μετὰ γονέας τιμῆς ἑκάστῳ τῶν συγγενῶν νέμουσα, ὅσον ἂν ἡ πρὸς ἐκείνους ἐγγύτης ἀποφαίνῃ. *Cura autem propinquorum menſuram ſuam accipiet à propinquitate naturali, ut poſt parentes tantum cognatorum cuique deferatur quantum ad parentes propinquitas exigit.* Poſſidius de Auguſtino: *Iuſtum & æquum eſſe videbat, ut à mortuorum vel filiis vel parentibus vel affinibus magis poſſiderentur*, Hæreditates ſcilicet, de quibus ibi agit.

Qui & alibi] Duo hæc loca ex Cicerone poſterius producta, ſunt ex eodem libro Officiorum primo.

Vt proximos ſeminis tui non deſpicias] Ex Eſaia ſumptum LVIII, 7. Paria habes apud Chryſoſtomum 1 Cor. IV, 7. & apud Auguſtinum de Doctrina Chriſtiana lib. II, 12.

1. *In aliis non admittunt*] Veteres Germanorum mores ſubitionem iſtam ſive repræſentationem ignorarunt etiam inter liberos: introduxit primus id jus in Franciam Childebertus edicto: in Transrhenanas partes Otho Henrici filius, teſte Withekindo lib. II. vide legem Langobardicam lib. II, tit. XIV, 18. Scoticum quoque jus vetus ſolam ſpectabat gradus proximitatem. vide Pontanum Danicorum ſeptimo, ubi narrat à Rege Angliæ arbitro ſumto ita pronuntiatum. §. XI.

Dividi poſſunt etiam inter mares] In Aſia fratres ſimul regnabant ſic ut uni præcipuum eſſet jus diadematis. Polybius Exc. legationum XCIII. Invenies & apud Livium eundemque Polybium, Ægyptum inter fratres Ptolemæos diviſam. Filii Attilæ gentes ſibi dividi æqua ſorte poſcebant, Iornandes de rebus Gotthicis. Gregoras lib. VII, de Irene Andronici Palæologi uxore: τὸ δὲ καινότερον, ὅτι οὐ μοναρχίας τρόπῳ κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν Ῥωμαίοις ἀρχῆθεν συνήθειαν, ἀλλὰ τρόπον Λατινικὸν, διανειμαμένους τὰς Ῥωμαίων πόλεις καὶ χώρας, ἄρχειν κατὰ μέρος τῶν υἱῶν ἕκαστον, ὡς οἰκεῖον κλῆρον καὶ κτήματος τοῦ λαχόντος ἐκ πατρῶν μὲν ἐς αὐτοὺς κατὰ τὸν ἐπικρατήσαντα νόμον ταῖς περιουσίαις καὶ κτήσεσι τῶν βαναύσων ἀνθρώπων ἥκοντος, παραπεμπομένου δ᾽ ἔπειθ᾽ ὁμοίως εἰς τοὺς ἐφεξῆς παῖδας καὶ διαδόχους. Λατίνων γὰρ οὖσα γέννημα καὶ παρὰ τούτων εἰληφυῖα τουτὶ τὸ καινότερον ἔθος ἐπάγειν ἐβούλετο. *Quod maxime mirandum erat, voluit ut non unus imperaret ſecundum morem Imperii Conſtantinopolitani veterem, ſed adinſtar principum in Occidente civitates & regiones dividerentur in ſingulos filiorum, ut ſic regnum tanquam proprium cujusque patrimonium à patribus ad ipſos perveniret, ita ut in plebejorum hominum bonis fieri ſolet, ac ſic perpetuo ad cujusque liberos hæredesque deſcenderet. Ipſa enim cum ex occidentis partibus ortum haberet, morem quem ab ipſis acceperat huc ſine exemplo introducere animo agitabat.* §. XII.

Et feminas, ut in Ægypto & Britannia] De Alexandro & Laodice vide Polybium excerptis legationum CXL. de Auletæ filia Strabonem XVII. In Aſia poſt Semiramidem feminas regnaſſe plures narrat Arrianus ἀναβάσ. Talis Nitocris Babylone, Artemiſia Halicarnaſſi, Tomyris apud Scythas. Servius ad primum Æneidos: *Quia ante etiam feminæ regnabant.* Idem apud Rutulos obtinuiſſe docet ad IX Æneidos.

Nothus] Apud Tartaros nothi & legitimi pares. de Perſis vero Herodotus: νόθον οὐ σφι νόμος ἐστὶ βασιλεύειν, γνησίου περιεόντος. *Mos eſt illis*

ut

ut nothus regnet dum legitimus aliquis reperitur. In Hiſpania Wandali regnarunt duo, Gontharis legitimus, Zigerichus nothus Godigiſcli teſte Procopio: ex Septentrionalium nimirum gentium more veteri, cujus teſtes Adamus Bremenſis hiſtoriæ Eccleſiaſticæ c. 106. Helmoldus Slavicis lib. I, c. 51, & 52. Michaeli Theſſaliæ domino ſucceſſit legitimis deficientibus nothus Michael; Gregoras lib. II. Huic itidem nothus ſucceſſit ex parte; idem Gregoras lib. IV. de Moloſſo Pyrrhi notho vide Servium ad III Æneidos.

§. XIII. *Vt quisque natu eſt maximus*] De Suedis vide Brigittam IV, 3. De Danis Saxonem XII & XIII. Appianus Mithridatico δικαιῶν τὸν πρεσβύτερον ἄρχειν. *Æquum judicabat regnum eſſe natu maximi.* Nicetas Choniates Ioanne Comneno: ἡ φύσις τοῖς πρεσβυτικοῖς παισὶ τῇ τάξει ἑπομένη τὰ πρεσβεῖα βραβεύειν εἴωθε. τῷ δὲ θεῷ οὐχ οὕτως ἐν ταῖς τῶν προβλήσεων μεγίσταις ἀεί πως φιλεῖ γίνεσθαι. *Natura quidem ſuum ſequens ordinem primum natos honorat. At Deus non ſemper in maximis privilegiis eum ordinem inſiſtit.* idem Manuele de Iſaacio loquens: ἀπὸ γενέσεως εἰς τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας κεκλημένος. *Naſcendi ordine ad regni ſucceſſionem vocatus.* Apud Ioſephum Antipater dicebat, Hircani ἀρχὴν εἶναι διὰ τὸ πρεσβεῖον *principatum eſſe ob naſcendi ordinem.* vide & Leunclavium Turcicorum XVI.

§. XIV. *Ni aliud lex aut mos ferat*] Dardanus & Laſius pariter in Troja regnarunt. Servius ad illud II Æneidos: *Sociique penates.* In Creta Minos & Rhadamanthus. Iulianus contra Chriſtianos. Albæ Numitor & Amulius, ut quidem ait ſcriptor de viris illuſtribus. Alii enim Numitori pecunias, regnum Amulio ceſſiſſe ajunt, ut Plutarchus: ſicut & Eteocli regnum Thebanum, Polynici ejus loco monile Hermiones obveniſſe quidam prodidere. Pari modo in Norvagia alteri regnum, alteri naves & ſpes ex maritimis expeditionibus.

Zethi & Amphionis] Euripides Hercule Furente:

Τὼ λευκοπώλω πρὶν τυραννῆσαι χθονὸς
Ἀμφίον᾽ ἠδὲ Ζῆθον ἐκγόνω Διός.
Regnum priusquam venit ad claros equis
Amphionem Zethumque, prognatos Iove.

§. XVII. *Præferantur mares fœminis*] Vide Nicetam Choniatem Manuele, libro IV.

§. XVIII. I. *Præferatur natu maximus*] Homerus de regno Cretenſi Iliad. N.

ἦ μὰν δ᾽ ἀμφοτέροισιν ἴον γένος, ἠδ᾽ ἴα πάτρη,
ἀλλὰ Ζεὺς πρότερος γεγόνει καὶ πλείονα ᾔδει.
Noſtrum utrique ſolum patrium fuit & genus unum,
Iuppiter at ſenior rerumque peritior idem.

Vbi ſapienter Homerus, ut ſolet, cauſam reddidit, cur majores natu in regnis prælati, valentem, ἐπὶ τὸ πολὺ, ut plerumque, id enim in talibus ſufficit: τοῦ νόμου τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν βασιλέως παίδων διδόντος τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν, ait Zoſimus libro II de Perſarum lege: *cum lex daret è regum filiis natu maximo ſummam rerum.* Periander in regnum Corinthiorum patri ſucceſſit κατὰ πρεσβεῖον ordine naſcendi. Ita Nicolaus Damaſcenus in excerptis quæ beneficio viri maximi Nicolai Peireſii habemus.

Ad Creuſam] Vide Euripidem Ione.

Ex

Ex filia nepotem] Et ſi ſine ſtirpe mortuus fuiſſet Oreſtes, in eodem regno Argolico ſucceſſiſſet ei Electra, ut ex Euripidis Taurica Iphigenea diſcimus. Sic Calydonis regnum pervênit ad Andræmona Oenei generum, Aſterii regnum ad generum Minoa, ut refert Apollodorus, addita cauſa quod liberi mares nulli eſſent.

Hereditatem quandam] Putavit Innocentius III, talis regni ſucceſ- §. XIX.
ſionem amitti ab eo qui ultima defuncti mandata non impleverit. c. licet: de voto.

1, *Linealis*] Vide Cardinalem Tuſchum pract. concl. 88, verbo §. XXII.
regni ſucceſſio: Guilielmum de Montisferrato de ſucceſſionibus regum, qui liber eſt in Oceano juris. Peregrinum de jure Fiſci lib. I, tit. II, n. 44, & lib. V, tit. I, n. 109. Vide exempla talis ſucceſſionis in Norvagico regno apud eruditiſſimum ſummæque diligentiæ virum Iohannem Pontanum hiſtoriæ Danicæ libro IX. conſuetudinibus Normanniæ de propinquioritate heredum, Iohannem Serranum in Ludovico Groſſo ſuper controverſia Bononienſi. Argentræus hiſtoria Britannica libro VI, c. 4: *In ſucceſſionibus liberi primogeniti, ſive ſint maſculi aut femellæ, & ſimiliter liberi ſecundogenitorum, ſi primogeniti abſque liberis ex proprio corpore deceſſerint, in ſucceſſione feudorum jure primogenituræ repræſentant perſonas patrum ſuorum, & veniunt ad talia jura ſucceſſionum & primogenituræ, ſicut eorum patres ſi viverent eorum patruos, avunculos excludendo, ſecundum generalem & notoriam conſuetudinem, tam in ſucceſſionibus per rectam lineam quam à latere obvenientibus: & de uſu & conſuetudine antedictâ filia ſuccedit in feudis, ſive ſint Ducatus, Comitatus, Perriæ, aut Baroniæ, quantumcunque magni & nobiles, & quod ita evenerat in Comitatibus Arteſii, Campaniæ, Toloſæ, & Britanniæ.* Talis ordo ſuccedendi præſcriptus Marchæ Mantuanæ ab Imperatore Sigiſmundo anno CIↃ CCCC XXXII. Et à Carolo Quinto Imperatore, & rege Hiſpaniæ Philippo II, in regnis ſuis ac principatibus, annis CIↃ IↃ LIV, & CIↃ IↃ XCIV.

In his quæ ex ſtipulatione conditionata debentur] Item in legatis quorum dies ceſſit, non venit.

Succeſſio juris Francici] Vetus teſtimonium moris hujus Francici ha- §. XXIII.
bes apud Agathiam libro II. Eadem fuit ſucceſſio in Davidis ſtirpe poſt Solomonem. vide II Paralip. XX, 3.

Vbi deficiente agnatica ſubſtituitur ſucceſſio cognatica] Vt in Provincia Narbonenſi. Vide Serranum Carolo VIII. Ex tali credo lege Theuderico ſine liberis functo ſororis filius Athalaricus ſucceſſit. Videtur & in Arragonia id olim valuiſſe.

Poſſunt & alii ſucceſſionum modi introduci] Apud Æthiopes olim regi- §. XXIV.
bus ſuccedebant ſororum filii, narrante Nicolao Damaſceno. Idem apud Pictos uſurpatum, ſemperque ſucceſſiſſe cognatos per feminas notat Beda. Tacitus de Germanis: *Sororum filiis qui apud patrem honor. Quidam ſanctiorem arctioremque hunc nexum ſanguinis arbitrantur.* Apud Indos quoſdam idem fieri docet nos Oſorius, & alii.

Vt qui ſibi quoque tempore futuri ſunt proximi] Id in Africa obtinuit ex Gzerichi teſtamento. Procopius Vandalicorum primo: χρόνῳ δὲ ὀλίγῳ Γιζέριχος ὕστερον ἐτελεύτα πόρρω που ἤδη ἡλικίας ἥκων, διαθήκας διαθέμενος,

ἐν αἷς ἄλλα τε πολλὰ Βανδίλοις ἐπίσκηψε, καὶ τὴν βασιλείαν ἀεὶ Βανδίλων εἰς τοῦτον ἰέναι, ὃς ἂν ἐκ γένους ἄρρενος αὐτῷ Γιζερίχῳ κατὰ γένος προσήκων, πρεσβύτατος ὢν ἁπάντων τῶν αὐτοῦ ξυγγενῶν τὴν ἡλικίαν τύχοι. *Aliquanto poſt tempore Gizerichus obiit, multa jam ætate, facto teſtamento quo tum multa alia præceperat Vandalis, tum regnum Vandalicum ſemper venire voluit ad eum qui per lineam maſculinam ipſi Gizericho genere proximus, & inter proximos maximus eſſet ætate.* Iornandes: *Gizerichus, diu regnans, ante obitum ſuorum filiorum agmine accito ordinavit, ne inter ipſos de regni ambitione eſſet diſſenſio, ſed ordine quisque & gradu ſuo aliis ſuperveniret, id eſt ſeniori ſuo filio fieret ſequens ſucceſſor, & rurſus ei poſterior ejus.* Victor Vticenſis lib. II: *Cui ſecundum conſtitutionem Gizerichi regis, eo quod major omnibus eſſet regnum inter nepotes potiſſimum debebatur.* Hic ſemper ſpectatur non poſſeſſor ultimus ſed primus regni acquiſitor, quod ſuccedendi genus ex ipſane Africa ſumſerit Gizerichus, ubi id valuiſſe in textu oſtendimus, an vero à quibusdam Septentrionis noſtri populi, dubitari poteſt. Nam & apud Langobardos Vaaci regi filios relinquenti non aliquis filiorum ſuccedere debebat, ſed ejusdem generis Riſiulphus; teſtis Procopius Gothicorum III. Et in Hungariæ regnum mortuo Iatra non liberis ejus ſed fratri jus fuiſſe, narrat Nicetas Choniates de rebus Manuelis libro IV. Neſcio an eodem pertineat recepta apud Patzinacitas ſucceſſio, ſed obſcurius propoſita à Conſtantino Porphyrogenneto de Adminiſtratione Imperii c. XXXVII. In Dania idem obſervatum tradit Crantzius Danicorum IV, & Suedicorum V. Etiam Albæ ſucceſſit Æneæ non Iulus Aſcanio majore filio Æneæ natus, ſed alter filius Æneæ Silvius.

Apud Afros Maroci & Feſſæ reges] Livius de Maſiniſſa: *Militante eo pro Carthaginenſibus in Hiſpania, pater ejus moritur: (Galba nomen erat:) regnum ad fratrem regis Deſalcen (mos ita apud Numidas eſt) pervenit.* de Mauritania omni vide Marianam libro XXIX. Hinc ſumto exemplo etiam apud Saracenos qui ex Africa in Hiſpaniam venerant, fratres prælati filiis ad tempora Abderamenis; Rodericus Toletanus Hiſtoriæ Arabum c. 6. Thuanus hiſtoriarum libro LXV, in anno CIƆ IƆ LXXVIII, de Hamete: *Quippe patris teſtamento ad regnum ordine poſt fratres vocatus, excluſis illorum filiis.* Idem ſuccedendi genus valuiſſe & in Mexicano & in Peruano regno ex hiſtoriis illorum locorum obſervo.

§. XXV. *Licita erit exheredatio*] De tali regno intelligendum quod ait Baldus in procemio Decretalium Gregorii, à rege ſucceſſorem poſſe eligi è liberis quem velit. Exemplum eſt etiam in Mexicana hiſtoria.

A Davide] Erat enim regnum illud velut patrimoniale Davidi, non quidem belli jure, ſed Dei ipſius dono.

Sed hereditatem ab inteſtato] Non teſtamento: non adoptione: Vide de Neapolitano regno Marianam libro XX.

§. XXVII. 1. *Cauſa ſucceſſionis non ſubjecta regi*] De Galliæ regno vide Thuanum libro CV, anno CIƆ IƆ XCIII. vide & Guicciardinum.

2. *Non abs re erit populum*] Sive in conventu Ordinum, ut factum in Anglia & Scotia, teſte Camdeno in annis CIƆ IƆ LXXI, & LXXII. ſive per delegatos ad id negotium, ut factum in Arragonia teſte Mariana libro XX.

§. XXVIII. *Et Arſicam*] Cui nomen factum Artaxerxi Mnemoni. Vide Plutarchum Artaxerxe.

Inter

Digitized by Google

Inter Ottonem primum & Henricum] Vide hac de re Sigebertum, & notata ad librum III Withikindi. Bajazetes & Gemes inter ſe de Turcico regno certarunt, major natu Bajazetes, at Gemes natus imperanti. prævaluit Bajazetes. Mariana libro xxiv. Conſtantinus Ducas imperium reliquit filiis, quorum duo privato erant geniti, tertius πορφυρογέννητος. Zonaras. Vide Corſetum tract. de Poloregali, III parte, quæſtione 26.

In Perſide Xerxes] Imo & Xerxi ſocius regni factus Artaxerxes, §. xxix.
non autem Darius & Hyſtaſpes, majores, ſed ante adeptum imperium geniti. At forte verum eſt regnum Perſidis pependiſſe à populi ſuffragiis, ſed inter gentem regiam concluſis. Nam id de Arſacidis, qui Parthi Perſis imperavere, tradidit Ammianus libro XXIII. & de Perſis qui iisdem Parthis ſucceſſere, Zonaras in Iuſtino.

1. *An nepos ex filio priore, filio poſteriori ſit præferendus*] Vide Chopinum. §. xxx.
de Domanio lib. II. Thomam Grammaticum deciſione Neapolitana I. Iohannem de Cirier de primogenitura, qui liber inſertus eſt in Oceanum juris. Marianam libro xx & libro xxvi. Cromerum libro xxx.

Vt olim in Germania] Vide quæ ſupra notavimus ad §. x. Ea de cauſa olim in Palatinatu prælatus Rupertus minor Ruperto alteri venienti ex primogenito. Vide apud Reinkingium lib. I, claſſe IV, c. XVII, n. 35.

2. *Prælatus filius ſecundus natu major filii primi filio*] Henricus Genzonis filius Gundemundo. de tali ſucceſſione vide quæ ſupra in textu & Notis §. xxiv.

3. *Iohannes Eduardi nepos*] Vide Serranum Carolo Sapiente: & Marianam libro XVIII. qui ab Eduardi filiis ne controverſiam quidem motam ait. idem Mariana cum libro XIV egiſſet de controverſia inter Alfonſi filium & nepotem ex filio, à Conventu ait pro Sanctio filio pronuntiatum, incertum jure an injuria.

In partem eam quæ liberos parentibus ſurrogat potius inclinandum eſt] Vi- §. xxxi.
de de Ioanne & Arto Serranum in Philippo Auguſto. idem in Britannia Armorica pro lineali ſucceſſione judicatum narrat in Philippo Valeſio & Carolo VIII.

Quod in lineali ſucceſſione verum eſt] Idque in Luſitania probat Maria- §. xxxiv.
na libro xxvi. Tamen contra id Emanuelem ait Imperatori Maximiliano prælatum, gentis ſtudiis. Sic idem libro XII, quod in Caſtellæ regno Ferdinandus filius Berengariæ, ſororis minoris defuncti regis Henrici, prælatus eſt Blancæ, ſorori majori ejuſdem regis, Galliæ odio factum ait, in quam Blanca innupſerat.

In Arragoniæ regno] Olim ibi creditum ait Mariana, fratrem regis §. xxxvi.
non filias debere ſuccedere. Poſtea vero linealem ſucceſſionem ita placuiſſe, ut ſororis filius iis qui ex fratre, ſed remotiore gradu veniebant, præferretur: libris xv, 13. XIX, 21. XX, 2 & 8. Idem libro XXIV, de Alfonſo agens: *Ad Arragonii regni hæreditatem nepotes Ferdinandi filiis ex filia etiam, ſi maſcula proles deeſſet, filiabus ejuſdem præferendos ſanxit:* additque: *Sic ſæpe ad regum arbitrium jura regnandi commutantur.* Vide eundem Marianam libro XXVII, 3.

Digitized by Google

CAPVT VIII.

De acquiſitionibus quæ vulgo dicuntur juris Gentium.

I. *Multa dici juris gentium, quæ ſi proprie loquamur talia non ſint.*

II. *Piſces & feras ſtagnis aut vivariis incluſas in dominio eſſe jure naturali, contra quam jure Romano proditum eſt.*

III. *Feras ſi aufugerint non deſinere eorum eſſe qui ceperant, ſi recte agnoſci poſſint.*

IV. *Poſſeſſio an per inſtrumenta acquiratur, & quomodo.*

V. *Ut feræ regum ſint, non eſſe contra jus Gentium.*

VI. *Rerum aliarum hero carentium quomodo acquiratur poſſeſſio.*

VII. *Theſaurus cui cedat naturaliter: & legum circa hoc varietas.*

VIII. *Quæ jure Romano de inſulis & alluvionibus ſunt prodita, nec naturalia eſſe nec juris Gentium.*

IX. *Naturaliter inſulam in flumine & alveum exſiccatum ejus eſſe cujus eſt flumen aut pars fluminis, id eſt populi.*

X. *Inundatione naturaliter dominium agri non amittit.*

XI. *Alluviones quoque in dubio eſſe populi.*

XII. *Sed conceſſas videri his quorum agri alium finem quam flumen non habent:*

XIII. *Idem cenſendum de relicta ripa & ſiccata alvei parte.*

XIV. *Quid pro alluvione, quid pro inſula habendum.*

XV. *Quando vaſallis cedant alluviones.*

XVI. *Solvuntur argumenta quibus Romani jus ſuum quaſi naturale defendunt.*

XVII. *Via naturaliter alluvionem impedit.*

XVIII. *Naturale non eſſe ut partus ſolum ventrem ſequatur.*

XIX. *Naturaliter ut confuſione, ita ſpecificatione ex materia aliena rem fieri communem:*

XX. *Etiam ſi materia mala fide attrectata ſit.*

XXI. *Naturale non eſſe ut per prævalentiam res minor potiori cedat: ubi & alii Romanorum Iuriſprudentium errores notantur.*

XXII. *Naturaliter ex plantatione, inſitione, ædificatione in alieno communionem naſci.*

XXIII. *Poſſeſſorem naturaliter fructus ſuos non facere; ſed impendia imputare poſſe:*

XXIV. *Etiam qui mala fide poſſidet.*

XXV. *Traditionem ad dominii tranſlationem naturaliter non requiri.*

XXVI. *Uſus hactenus dictorum.*

I. 1. PErduxit nos ordo ad acquiſitionem quæ fit jure gentium diſtincto à jure naturali, quod jus gentium voluntarium ſupra diximus. talis eſt ea quæ fit belli jure: Sed de hac re rectius infra agemus ubi belli effectus explicabuntur. Romani Iuriſconſulti ubi de acquirendo rerum dominio agunt, complures ejus acquirendi recenſent modos, quos juris gentium vocant: ſed ſi quis recte advertat, inveniet eos omnes, excepto belli jure, non pertinere ad jus gentium illud de quo agimus: ſed aut referendos ad jus naturæ, non quidem merum, ſed quod ſequatur introductum jam dominium, & legem omnem civilem antecedat, * aut ad ipſam legem civilem, non ſolius populi Romani, ſed multarum circa nationum: credo quia talis legis ſive moris origo à Græcis venerat, quorum inſtituta, ut

ut Halicarnaſſenſis & alii notant, Italiæ ac vicini populi ſequebantur.

2. Hoc autem non eſt jus illud gentium proprie dictum; neque enim pertinet ad mutuam gentium inter ſe ſocietatem, ſed ad cujusque populi tranquillitatem: unde & ab uno populo aliis inconſultis mutari potuit, imo & hoc evenire ut aliis locis atque temporibus longe alius mos communis, ac proinde jus gentium improprie dictum introduceretur: quod & revera factum videmus ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaſerunt. Sicut enim olim jura Græca, ita tunc Germanica inſtituta paſſim recepta ſunt, & nunc etiam vigent. Primus acquirendi modus qui juris gentium à Romanis dicitur, eſt occupatio eorum quæ nullius ſunt: qui modus haud dubie eſt naturalis, eo quo dixi ſenſu, introducto jam dominio, & quamdiu aliud lex nulla conſtituit. Nam & dominium à lege civili effici poteſt.

II. Ad hoc caput refertur primum captura ferarum, avium, piſcium. Sed hæc omnia quamdiu nullius dicenda ſint quæſtione non caret. Nerva filius piſces qui in piſcina ſunt poſſideri à nobis ait, non qui in ſtagno; & feras quæ in vivario ſunt incluſæ, non quæ in ſilvis circumſeptis vagantur. Atqui piſces non minus ſtagno privato includuntur quam piſcina, & feras non minus coërcent ſilvæ bene circumſeptæ quam vivaria, quæ Græci vocant θηριοτροφεῖα: nec alio hæc differunt quam quod altera anguſtior, altera laxior cuſtodia eſt. Quare noſtro ſeculo rectius contraria opinio prævaluit, ut & feræ ſilvis privatis, & piſces ſtagnis incluſi, ut poſſideri, ita in dominio eſſe intelligantur.

L. Poſſideri. ¶ Item feras. D. de acq. poſſ.

III. Feras ſimul atque naturalem libertatem recipiunt, noſtras eſſe deſinere ajunt Romani Iuriſconſulti: Atque in rebus omnibus aliis à poſſeſſione quod incipit dominium, non ideo amiſſa poſſeſſione amittitur; imo jus dat etiam ad repetendam poſſeſſionem. Res autem noſtras alius à nobis auferat, an ipſæ ſeſe, ut ſervus fugitivus, non multum refert. Quare verius eſt non per ſe amitti dominium, eo quod feræ cuſtodiam evaſerint, ſed ex probabili conjectura, * quod ob difficillimam perſecutionem eas pro derelictis habere credamur, præſertim cum internoſci quæ noſtræ fuerint ab aliis non poſſint. Sed hæc conjectura per alias conjecturas elidi poteſt; ut ſi addita ſunt feræ * γνωρίσματα, ſive * crepundia, qualia ſcimus habuiſſe cervos quoſdam & accipitres, atque inde agnitos & dominis redditos. * Requiritur autem corporalis quædam poſſeſſio ad dominium adipiſcendum; atque ideo vulneraſſe non ſufficit, ut recte contra Trebatium placuit. Hinc proverbium: * *Aliis leporem excitaſti.* Et Ovidio Metamorphoſeôn quinto aliud eſt ſcire ubi ſit, aliud reperire.

L. Quod enim. D. de acq. dom. §. 1.
l. Pomponius D. de acq. poſſ.
L. Naturalem. D. de acq. poſſ.

IV. Sed poſſeſſio illa poteſt acquiri non ſolis manibus, ſed inſtrumentis, ut decipulis, retibus, laqueis, dum duo adſint; primum, ut ipſa inſtrumenta ſint in noſtra poteſtate, deinde ut fera ita incluſa ſit ut exire inde nequeat. ad quem modum definienda eſt quæſtio de apro qui in laqueum inciderit.

L. in laqueum, D. de acq. rer. dom.

V. Hæc ergo locum habebunt ſi lex nulla civilis intervenerit: Valde enim falluntur recentiores Iuriſconſulti, qui hæc ita putant naturalia ut mutari nequeant: ſunt enim naturalia non ſimpliciter, ſed

Hoſt. & alii in c. non eſt de decimis. Iaſon conj. 119.

pro certo rerum ſtatu, id eſt ſi aliter cautum non ſit. Germaniæ autem populi, cum principibus ac regibus bona quædam eſſent aſſignanda unde dignitatem ſuam ſuſtinerent,* ſapienter exiſtimarunt ab illis rebus incipiendum quæ ſine damno cujuſquam tribui poſſint, cujuſmodi ſunt res omnes quæ in dominium nullius pervenerunt. Quo jure uſos & Ægyptios video. Nam & ibi regum procurator, quem ἴδιον λόγον vocabant, vindicabat res ejus generis. Potuit autem lex etiam ante occupationem harum rerum dominium transferre, cum ad dominium producendum lex ſola ſufficiat.

Strabo XVII. Covar. in c. peccatum. part 2.§.8.

VI. Quo modo feræ, eodem acquiruntur * & alia ἀδέσποτα, id eſt, res hero carentes. Nam & hæ, ſi naturam ſolam ſequimur, ſunt invenientis & occupantis. Sic Acanthos inſula deſerta adjudicata eſt Chalcidenſibus qui priores intraverant, non Andriis qui priores baculum immiſerant: quia poſſeſſionis initium eſt corporis ad corpus adjunctio, qualis circa res mobiles maxime fit manibus, circa res ſoli pedibus. Scire ubi res eſt non eſt reperire, ut habemus apud Ovidium Metam. v.

Plut. quæſt. Gr. 29.

VII. Inter ἀδέσποτα ſunt & theſauri, id eſt, pecuniæ quarum dominus ignoratur. quod autem non apparet pro eo eſt quaſi non ſit: quare & theſauri naturaliter fiunt inventoris, id eſt ejus qui loco moverit apprehenderitque. Neque tamen id obſtat quo minus * legibus aut moribus aliud conſtitui poſſit. Plato magiſtratibus indicium fieri vult, & oraculum conſuli: & Apollonius theſaurum quaſi Dei beneficium ei adjudicabat qui ipſi optimus videbatur. Apud Hebræos receptum, * ut domino agri theſaurus cederet, videtur colligi poſſe ex Chriſti parabola, quæ extat Matthæi XIII. Idemque in Syria juris fuiſſe colligo ex hiſtoria quæ eſt apud Philoſtratum libro VI, capite XVI. Romanorum Imperatorum leges valde hac in parte variarunt; quod partim conſtitutiones oſtendunt, partim * hiſtoriæ * Lampridii, Zonaræ, Cedreni. Germaniæ populi theſauros, ut & alia ἀδέσποτα, addixerunt principi: atque id nunc jus commune eſt, & quaſi gentium. Nam & * in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hiſpania, & in Dania id obſervatur. Quod cur injuriæ accuſari non poſſit ſatis jam diximus.

l. III. de acq. poſſ.

Philoſtr. II. 15.

Th. 2.2.66. 5. & ib. Cajet. Covar. in c. peccatum p. 3. §. 2.

VIII. Veniamus ad fluvialia incrementa, de quibus complura erunt Iuriſconſultorum veterum reſcripta, * recentiorum etiam integri commentarii. Quæ vero in hoc argumento ab ipſis ſunt tradita, ea magnam partem omnia ſunt ex inſtituto quarundam gentium, neutiquam à naturali jure, quanquam ipſi ſæpe ſua inſtituta eo nomine venditant. Nam plurimæ eorum definitiones hoc fundamento nituntur, quod & ripæ ſint proximos fundos poſſidentium, & ipſi alvei ſimulatque à flumine derelicti ſunt; cui conſequens eſt, ut & inſulæ in flumine natæ ſint eorundem. Tum vero in fluminis inundatione diſtinguunt, ut levis quidem dominium non auferat, major auferat. ſed ita, ut ſi fluvius uno recedat impetu, poſtliminio fundus qui merſus fuerat ad dominum redeat; ſi paulatim, non item: imo proximis poſſeſſoribus accedat, quæ omnia lege potuiſſe introduci, & * utilitate quadam muniendarum riparum defendi, non

Bart. Tyber. Bapt. Aymus de all. jure. Conan. l. III jur. civil. c. 5. L. Adeo D. de acqu. rer. dom. d. l. adeo. quod ſi l. Ergo. l. Martius eod. tit.

nego;

nego; naturalia eſſe, quod ipſi ſentire videntur, minime concedo.

IX. 1. Nam ſi id quod plerumque eſt reſpicimus, * prius populi terras occuparunt, nec imperio tantum, ſed & dominio, quam in privatos agri deſcriberentur. *Fines*, inquit † Seneca, *Athenienſium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini privata terminatione diſtinguunt.* Sic & ‡ Cicero: *Sunt autem privata nulla naturâ; ſed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt; aut victoria, ut qui bello potiti ſunt; aut lege, pactione, conditione, ſorte: ex quo fit ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tuſculanus Tuſculanorum: ſimiliſque eſt privatarum poſſeſſionum deſcriptio.* Dion Pruſæenſis Rhodiaca: *πολλὰ ἐστιν εὑρεῖν, ἃ κοινῇ μὲν ἀπεγράψατο ἡ πόλις, διῄρηται δὲ εἰς τοὺς κατὰ μέρος, ὅλως δὲ σῶα: multa inveniri poſſunt quæ univerſim civitas ſua cenſet, in ſingulos autem dominos partitim diviſa ſunt.* Tacitus de Germanis: *Agri pro numero cultorum ab univerſis per vicos* (male vices legitur) *occupantur, quos mox inter ſe ſecundum dignationem partiuntur.* Quamobrem quæ primitus à populo ſunt occupata neque poſtmodum diſtributa, ea cenſenda ſunt propria eſſe populi: ac ſicut in privati juris flumine nata inſula, aut derelictus alveus privatorum eſt, ita in publico utrumque eſt populi, aut ejus cui populus dedit.

Vide ſupra hoc libro c. III. in fine.
† De ben. l. VII. c. 4.
‡ De Off. l. I.

2. Quod autem de alveo diximus * idem & de ripa tenendum eſt, quæ pars eſt extima alvei, id eſt quo naturaliter flumen excurrit. Atque ita videmus nunc paſſim uſurpari. In Hollandia & vicinis regionibus, ubi frequentiſſimæ antiquitus fuerunt hujus generis controverſiæ ob depreſſum ſolum; magnitudinem amnium, & vicinitatem maris, limum hinc recipientis, illuc revehentis per æſtuum vices; ſemper conſtitit inſulas quæ vere inſulæ eſſent, eſſe in patrimonio publico. Nec minus derelictos alveos totos Rheni ac Moſæ, quod ſæpius judicatum eſt: & ratione optima nititur.

3. Nam & ipſi Romani Iuriſconſulti concedunt, inſulam * quæ in flumine natat, puta virgultis ſuſtentata, eſſe publicam; quia cujus juris ſit flumen, ejus eſſe debeat & inſula in flumine nata. Atqui alvei & fluminis eadem eſt ratio, non ea tantum ex parte quam Romani Iuriſconſulti conſiderant, quia alveus flumine tegitur, verum alia, quam ſupra attulimus, quod hæc ſimul à populo occupata ſunt, nec in privatum dominium tranſierunt: quare nec illud recipimus ut naturale, quod ajunt, ſi limitati fuerint agri, inſulam eſſe occupantis. Id enim ita demum habere locum, * ſi flumen ipſum & cum eo alveus à populo occupati non eſſent, ſicut in mari nata inſula ſit occupantis.

L. Si epiſtolam. §. 1. & §. ult. de acquir. rer. dom.
L. 1. §. 1. ſimili modo. D. de flum.
L. 1. §. Si Inſula. D. de flum.

X. 1. Nec magis admittendum eſt illud de graviore inundatione, ſi naturalem tantum rationem ſequimur. Nam ut maxime ſumma pars agri in arenam diſſolvatur, manet tamen ſolida pars fundi inferior; & ut de qualitate aliquid mutet, ſubſtantiam non mutat, non magis quam pars agri quæ à lacu hauritur, cujus jus non mutari Romani recte ſentiunt. Neque illud naturale eſt quod ajunt * flumina cenſitorum vice fungi, & de publico in privatum de privato in publicum addicere. Melius Ægyptii, de quibus hæc ſunt apud Strabonem: *ἰδίωσε δὲ τὸ ἐπ' ἀκριβὲς καὶ κατὰ λεπτὸν διαιρέσεως διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν ὅρων συγχύ-*

L. Lacus. D. de acq. rer. dom.
L. Vicinus. §. fin. D. de aqua pl.
L. Rutilia Polla, D. de cont. empt.

σεις, ἃς ὁ Νεῖλος ἀπεργάζεται κατὰ τὰς αὐξήσεις ἀφαιρῶν καὶ προστιθεὶς, καὶ ἐναλλάττων τὰ σχήματα, καὶ τἄλλα σημεῖα ἀποκρύπτων, οἷς διακρίνεται τό τε ἀλλότριον καὶ τὸ ἴδιον. ἀνάγκη δὴ ἀναμετρεῖσθαι πάλιν καὶ πάλιν. *Opus fuit exacta & ſubtili agrorum diviſione, eo quod Nilus per incrementa ſua addens, minuens, faciemque ac ſigna immutans, confundat terminos quibus ſuum atque alienum alibi internoſcitur. Ideo & repetenda ſæpe fuit dimenſio.*

2. Ab hac ſententia non diſſentit quod ipſi Romani auctores tradiderunt, quod noſtrum eſt noſtrum eſſe non deſinere niſi facto noſtro, adde aut lege. Sub factis autem & non facta comprehendi ſupra diximus, quatenus conjecturam adferunt voluntatis. Quare hoc damus, ſi graviſſima ſit inundatio, neque alia ſigna ſint quæ retinendi dominii animum notent, facile præſumi agrum habitum derelictui: quæ æſtimatio ſicut naturaliter indefinita eſt ob varietatem circumſtantiarum, & viri boni arbitrio permittenda, ita legibus civilibus definiri ſolet. Sic in Hollandia derelictus habetur ager qui per decem annos merſus fuerit, ſi non aliqua extent ſigna continuatæ poſſeſſionis: quo in genere receptum apud nos non immerito eſt, quod Romani rejiciunt, ut, ſi aliter nequeat, vel piſcando retineri poſſeſſio cenſeatur. Sed ſolebant Principes tempus præfigere intra quod veteres agrorum poſſeſſores ſiccare agros deberent: qui ni id facerent tum monebantur qui in agros jus pignoris habebant, deinde hi qui juriſdictionem aut civilem tantum, aut etiam criminalem: qui ſi omnes in mora eſſent, tum eorum jus omne ad Principem deferebatur: atque is aut ipſe agros ſiccabat, ſuique patrimonii faciebat, aut aliis ſiccandos dabat retentâ parte.

L. Si ager. D. quibus mod. uſuſfr. amitt.

XI. De alluvione, hoc eſt de adjectione particularum quæ à nullo vindicari poſſunt, quia unde veniant neſcitur, (alioqui enim naturaliter dominium non mutabunt) certum haberi debet hanc quoque eſſe populi, ſi modo populus flumen dominio occupaverit, quod in dubio credendum eſt; alioqui occupantis.

L. ſi quis nec cauſam. D. ſi certum pet. L. Ergo ¶ tribus. D. de acq. rer. dom.

XII. 1. Sed populus ut aliis, ita & proxima prædia poſſidentibus jus illud concedere poteſt, & conceſſiſſe haud dubie videtur, ſi agri illi non alium finem ea ex parte quam naturalem, id eſt flumen ipſum, habeant. Quare non contemnenda eſt hac in parte Romanorum diligentia, qui limitatum agrum ab aliis agris diſtinxerunt, dummodo meminerimus, agrum menſura comprehenſum hac in re paris juris eſſe cum limitato. Nam quæ de imperiis ſupra diximus, cum de eorum occupatione ageremus, eadem & in agris privatis obtinent: ſed hoc adhibito diſcrimine, quod imperia in re dubia credenda ſunt eſſe arcifinia, quia id territorii naturæ maxime convenit. at agri privati magis eſt ut arcifinii non credantur, ſed aut limitati, aut certa menſura terminati, quia hoc privatarum poſſeſſionum naturæ eſt congruentius.

L. adeo ¶. præterea. eodem tit. L. in agris D. de acq. rerum dom. L. 1. ¶ ſi inſula. D. de flum. Bald. in c. ſi quis de manſo ¶. 1. ſi de jure feud. cont. fuerit.

2. Neque tamen negamus fieri poſſe, ut populus agrum aſſignet eo jure quo ipſe occupaverat, id eſt ad flumen uſque, & ſi id appareat, jus eſſe alluvionis: quod in Hollandia ante ſæcula aliquot judicatum eſt de agris ad Moſam & Iſſalam ſitis; quia & in literis mancipationum, & in libris cenſualibus ſemper dicti erant ad flumen pertingere.

L. Iulianus ¶. Si Titius fundum. D. de act. emt. & vend.

Et

Et tales agri ſi vendantur, quamvis in lege emtionis menſura aliqua nominata fuerit, dum tamen vendantur, non ad menſuram ſed ſuo corporis nomine, naturam ſuam & jus alluvionis retinent, quod Romanis quoque legibus proditum eſt, & paſſim uſurpatur.

XIII. Quod de alluvione diximus, id & de relicta ripa & ſiccata parte alvei cenſendum eſt, ut in non occupatis ſint ea occupantis: in fluminibus occupatis, populi: privatorum autem ita demum, ſi à populo, aut jus populi habente, agrum ad flumen excurrentem, qua talem acceperint.

XIV. Sed cum aliud eſſe jus dixerimus inſulæ, aliud vero alluvionis, frequens hinc controverſia oritur, utro nomine cenſendum ſit, quod, cum emineat nonnihil, cum proximis prædiis ita cohæret, ut tamen interjecta planities aquis ſuperfundatur: quod paſſim apud nos ob locorum inæqualitatem videmus accidere. Mores hic variant. In Gelria prædiis accedit addita occupatione id quod plauſtro onerato adiri poteſt: In agro Putteno * id quo pedes gladium exſertum tenens poteſt pertingere. Maxime naturale eſt, ut diſcretum videatur id qua majori temporis parte navigio tranſiri ſolet.

XV. 1. Nec minus trita uſu quæſtio eſt inter principem qui jure populi utitur, & ejus vaſallos qui imperium ſummo minus acceperunt. In Imperii ſola conceſſione fluvialia incrementa non ineſſe ſatis apertum eſt. Sed notandum eſt, horum vaſallorum nonnullos cum illo definito imperio ſimul accepiſſe agrorum univerſitatem, ſalvo eo quod privatis competit, puta quod ager is olim populi aut Principis fuerit, aut à Principe ſiccatus. Et hoc caſu dubium non eſt, quin vaſalli jus habeant quod populi aut Principis fuit. Ac ſic videmus in Zelandia vaſallos, etiam qui de civilibus tantum judices dant, pro tota agrorum univerſitate tributum pendere: cujus partem à ſingulis pro privatarum poſſeſſionum modo ferunt. Et his de alluvionibus non movetur controverſia.

Sunt quibus flumen ipſum datum eſt, qui proinde inſulas ſive limo aggeſtas, ſive factas ex alveo quem amnis circumluit, ſuas recte dicunt.

2. Sunt alii in quorum inveſtitura nec hoc nec illud comprehenſum eſt, & horum adverſus fiſcum mala cauſa eſt, niſi aut mos regionis illis faveat, aut longi ſatis ſerie temporis poſſeſſio, accedentibus quæ oportet, jus pepererit.

Quod ſi non imperium, ſed ager in feudum datus ſit, videndum quæ ſit agri natura, ut ſupra diximus. Nam is ſi eſt arcifinius, alluvio feudo comprehenſa cenſebitur, non ex jure peculiari Principis, ſed ex agri qualitate: nam & uſufructuario tali caſu alluvio prodeſſet. *L. item ſi fundi § huic vicino. D. uſufr.*

XVI. Solent Romani, ut jus quo utuntur ipſi probent eſſe naturale, tritum illud pronuntiatum afferre: Secundum naturam eſt, ut cujuſque rei eum ſequantur commoda, quem ſequuntur incommoda: quare cum amnis ab agro meo ſæpe partem deterat, æquum eſſe ut ejus beneficio utar. Sed ea regula locum non habet niſi ubi ex re noſtra commoda exiſtunt: at hic exiſtunt è flumine quod alienum eſt. Quod autem perit, domino perire, id vero naturale eſt. Denique non

eſſe

eſſe univerſale quod adferunt ipſa oſtendit admiſſa ab ipſis agrorum limitatorum exceptio: ut jam omittam ita plerumque evenire, ut alios flumen ditet, alios pauperet. Lucanus:

Illos terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado.

XVII. Sed & quod ajunt viam publicam non intercedere alluvioni, rationem naturalem nullam habet; niſi ager privatus ſit qui viam debeat.

XVIII. Eſt & acquirendi modus, inter eos qui juris gentium vocantur, per genituram animantium. qua in re * quod à Romanis & aliis quibusdam gentibus eſt ſtatutum, ut partus ventrem ſequatur, non eſt naturale, ut ſupra diximus, niſi quatenus plerumque pater ignoratur. At ſi probabili ratione de eo conſtaret, cur non partus ex parte ad eum pertineat nihil poteſt afferri. Nam & patris partem eſſe quod naſcitur certum eſt. Pluſne vero de patre an de matre habeat inter Phyſicos diſputatur. Plutarchus ea de re ſic diſſerit: ἡ φύσις μίγνυσι διὰ τῶν σωμάτων ἡμᾶς, ἵν' ἐξ ἑκατέρων μέρος λαβοῦσα καὶ συγχέασα, κοινὸν ἀμφοτέροις ἀποδῷ τὸ γενόμενον. ὥστε μηδέτερον διορίσαι, μηδὲ διακρῖναι τὸ ἴδιον, ἢ τὸ ἀλλότριον. *Natura ſexuum corpora miſcet, ut ita de utroque parte ſumta confundat, & * commune utriſque reddat quod naſcitur, ita ut neuter poſſit quid ſuum ſit quid alienum diſcernere.* Et hoc ſecutæ ſunt veteres Francorum & Langobardorum leges.

XIX. Si ex aliena materia ſpeciem quis feciſſet, Sabiniani dominium ejus eſſe volebant qui materiæ fuiſſet dominus; Proculus ejus qui ſpeciem feciſſet, quia per eum eſſe cœpiſſet quod ante non exiſteret: arrepta tandem eſt media ſententia, ut ſi reverti ad priorem ſpeciem materia poſſet, materiæ dominus rem haberet: ſi non poſſet, tum is haberet qui ſpeciei eſſet auctor. Quod ipſum improbat

L. III. c. 6.

Connanus, & hoc unum videri vult, pluſne ſit pretii in opere an in materia, ut quod pluris eſt id prævalentia ſua quod minus eſt ad ſe trahat, argumento eorum quæ à Romanis quoque Iuriſconſultis de acceſſione tradita ſunt.

2. At ſi naturalem veritatem reſpicimus, ſicut confuſis materiis communionem induci pro rata ejus quod quiſque habeat Romanis quoque Iuriſconſultis placuit, quia res alium exitum naturaliter reperire non poterat; ita cum res conſtent materia & ſpecie tanquam ſuis partibus, ſi alterius ſit materia, alterius ſpecies, ſequitur naturaliter rem communem fieri pro rata ejus quanti unumquodque eſt. Species enim pars eſt ſubſtantiæ, non ſubſtantia tota: quod Vlpianus vidit, cum dixit mutata forma prope interemtam ſubſtantiam.

L. Iulianus, ¶. ſed ſi quis D. ad exhib. L. de eo exhibendo ¶. ſi quis. D. ad exhib.

XX. Vt autem qui mala fide materiam alienam attrectant ſpeciem perdant, eſt quidem non inique conſtitutum, ſed pœnale, atque ideo non naturale. Natura enim pœnas non determinat, nec ob delictum per ſe dominia aufert, quanquam naturaliter pœna aliqua digni ſunt qui delinquunt.

XXI. Vt vero rei majori acquiratur res minor, quo fundamento Connanus nititur, naturale eſt facti, non juris. atque ideo qui fundi pro viceſima parte eſt dominus tam manet dominus quam qui

Digitized by Google

qui partes habet novemdecim. Quare quod de acceſſione ob prævalentiam aut certis in caſibus lex Romana conſtituit, aut in aliis etiam conſtitui poteſt, id naturale non eſt ſed civile, ad commodius tranſigenda negotia; natura tamen non repugnante, quia lex dandi dominii jus habet. Vix autem ulla eſt tractatio juris in qua tot diſcrepantes ſint Iuriſconſultorum ſententiæ & errores. Nam quis concedat, ſi æs & aurum mixtum fuerit, alterum ab altero diduci non poſſe, quod ſcripſit Vlpianus; aut ferruminatione confuſionem fieri, quod Paulus; aut aliam eſſe ſcripturæ, aliam picturæ rationem. ut huic tabula cedat, illa tabulæ.

L. Idem. ¶. 1. D. de rei vend. L. ſi rem. ¶. idem. D. eod. inſt. de rer. div. ¶. littera & ¶. ſi quis.

XXII. Plantata & conſita ut ſolo cedant ſimiliter eſt juris conſtituti, cujus ratio eſt quod iſta ſolo alantur. Nam ideo & de arbore diſtinguitur, an radices egerit. Atqui alimentum rei jam ante exiſtentis partem duntaxat facit: atque ideo ſicut ex alimento jus quoddam in rem ſoli domino naſcitur; ita domino ſeminis, plantæ, aut arboris jus ſuum naturaliter certe ob id non perit. Quare & hic communio locum habebit: nec minus in ædificio, cujus partes ſunt ſolum & ſuperficies: nam ſi mobile ſit, nullum in eo jus habebit ſoli dominus, quod & Scævolæ placuit.

XXIII. Bonæ fidei poſſeſſor ut fructus omnes ex re ſuos faciat quos percepit, naturale itidem non eſt, ſed hoc tantum ut jus habeat, impendia in rem facta & operam utilem imputandi, ac pro iis deducendi fructus perceptos; * imo & exſtantes, ſi aliter non fiat ei reſtitutio, retinendi.

L. Titius. D. de acqui. rer. dom. L. Sed & ſi ¶. conſuluit. D. de petit. hered.

XXIV. Atque idem dicendum videtur de malæ fidei poſſeſſore ubi lex pœnalis non intercedit. *Benignius eſt*, ait Paulus Iuriſconſultus, *etiam in prædonis perſona haberi rationem impenſarum; non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere.*

L. Plane D. de hered. pet.

XXV. Vltimus acquirendi modus qui juris gentium dicitur eſt per traditionem. Atqui ſupra diximus, ad dominii tranſlationem * naturaliter traditionem non requiri; quod & ipſi Iuriſconſulti in quibuſdam caſibus agnoſcunt, [a] ut in re donata uſufructu retento, [b] aut in eum collata qui poſſideat, [c] aut commodatam ſervet; in jactis miſſilibus: imo etiam ante adeptam poſſeſſionem nonnullis caſibus nunc quoque tranſit dominium, ut [d] hereditatis, [e] legatorum, [f] rei donatæ eccleſiis & piis locis, aut civitatibus, aut [g] cauſa alimentorum, [h] bonorum quorum univerſalis ſocietas contracta eſt.

XXVI. Hæc ideo annotavimus, ne quis repertâ juris gentium voce apud Romani juris auctores ſtatim id jus intelligat quod mutari non poſſit, ſed diligenter diſtinguat naturalia præcepta ab his quæ pro certo ſtatu ſunt naturalia; & jura multis populis ſeorſum communia, ab his quæ ſocietatis humanæ vinculum continent. Cæterum illud ſciendum eſt, ſi hoc jure gentium improprie dicto, aut unius etiam populi lege introductus ſit modus acquirendi, ſine diſcrimine civis & peregrini, jam inde quoque exteris jus naſci: & ſi juris conſecutio impediatur, injuriam etiam talem quæ juſtam belli cauſam præbere poſſit.

[a] L. Quiſq. C. de don. [b] L. Si ſervus. D. de acq. re. dom. [c] Inſt. de rer. div. ¶. Interdum. [d] L. Cum heredes. D. de acq. poſſ. [e] L. a Titio. D. de furtis. [f] L. ut inter. C. de SS. Eccl. [g] L. Si doceas. C. de don. quæ ſub modo. [h] L. 1. ¶. 1. & l. 2. D. pro ſocio.

Anno-

Digitized by Google

Annotata ad Caput VIII.

§. I. 1. A*Vt ad ipſam legem civilem, non ſolius populi Romani, ſed multarum circa nationum*] Qualis conſenſus gentium incertis ex cauſis etiam in aliis moribus ad jus nihil facientibus notatur à Plinio, ut hominem non cremari priusquam genito dente VII, 16. ut Ionum literis uterentur VII, 57. uti tonſoribus VII, 59. in horarum obſervatione VII, 60. genibus tribuere quandam religionem XI, 45. fulgetra poppyſmis adorare XXVIII, 2.

§. III. *Quod ob difficillimam perſecutionem eas pro derelictis habere credamur*] יאוש Hebræis id dici notavimus ſupra ad caput IV, §. V.

Γνωρίσματα] Donatus ad Eunuchum IV, 6. monumenta ſunt quæ Græci dicunt *γνωρίσματα*, ſeu *σπάργανα*.

Crepundia] Vſurpat hoc ſenſu hanc vocem Apologetico Apulejus.

Requiritur autem corporalis quædam poſſeſſio] Harmenopulus lib. II, tit. 1. *μὴ ἐπίρωσε γὰρ τὸ τραυματίσαι θηρίον δεσπότην τῆς θήρας εἰ μὴ τοῦτο δράξηται*, *non aliter enim dominus feræ ſit qui vulneravit niſi & ceperit.*

Aliis leporem excitaſti] Eſt apud Petronium. Ovidius:

Et lepus hic aliis exagitatus erit.

Langobardorum jure, qui feram ab alio vulneratam occidit aut reperit aufert armum cum ſeptem coſtis. in reliqua is qui vulneravit jus habet, ſed non niſi intra horas XXIV.

§. V. *Sapienter exiſtimarunt, ab illis rebus incipiendum quæ ſine damno cujusquam tribui poſſunt*] Sed de vitioſo uſu hujus juris vide Sarisberienſem Policratico.

§. VI. *Et alia ἀδέσποτα*] balenæ ejectæ regis ſunt in Luſitania. Georgius de Cabedo deciſ. Luſit. parte II, dec. XLVIII.

§. VII. *Legibus aut moribus*] Bybliorum Lex, *quod non poſuiſti ne tollas.* Probat id Apollonius apud Philoſtratum.

Vt domino agri theſaurus cederet] id jus etiam Romæ obtinuiſſe videtur Plauti tempore. ait enim Callicles:

Qui emiſſet ejuſne eſt ea pecunia?

deinde:

Atque eum à me lege populi patrium poſceret,
Emtor ædium, theſaurum.

Hiſtoria] Vide Tacitum de theſauris in Africa quos Nero ſpe devoraverat, Annalium XVI. vide Philoſtratum de vita Attici, quem locum Zonaras tranſcripſit in Nerva.

Lampridii] in Adriano & Severo.

In Germania] vide Speculum Saxonicum c. 35. Conſtitutiones in Sicilia Friderici lib. I, tit. LVIII, & CIII. Idem Gotthis mos. Rex Theudericus apud Caſſiodorum IV, 34: *Non eſt cupiditas eripere quæ nullus ſe dominus ingemiſcat amiſiſſe.* idem VI, 8. *Depoſitiones quoque pecuniæ, quæ longa vetuſtate competentes dominos amiſerunt, inquiſitione tua noſtris applicentur ærariis, ut quia ſua cunctos patimur poſſidere, aliena nobis debeant libenter offerre. ſine damno quidem inventa perdit, qui propria non amittit.*

§. VIII. *Recentiorum etiam integri commentarii*] Iohannis Boreo, Antonii Marſæ,

Digitized by Google

Marſæ, Iohannis Gryphiandri, præter ea quorum nomina ſunt in textus margine.

Vtilitate quadam muniendarum riparum] vide locum Caſſii apud Vrbicum & Boëtium.

1. *Prius terras populi occuparent*] vide quæ ſupra in textu & notis cap. III, §. 19. §. IX.

2. *Idem & de ripa tenendum eſt*] Sic in Gallia obtinet. Sanction des Eaux & Foreſts lib. II, c. I.

2. *Quæ in flumine natat*] Deſcriptio natantium inſularum apud Senecam Naturalium III, 25. Plinium majorem lib. II, c. XCVII. Macrobium I Saturnalium I, 7. Elegans talium in Vadimone lacu inſularum deſcriptio apud Plinium minorem lib. VIII, c. XX. & Flandricarum in libro lectu digno Chiffletii.

Si flumen ipſum & cum eo alveus à populo occupati non eſſent] Siculus Flaccus libro de conditionibus agrorum: *In quibuſdam regionibus fluminis modus aſſignationi ceſſit : in quibuſdam autem tantum ſubſecivus relictus eſt. Aliis autem exceptus, inſcriptumque, Flumini illi tantum.* de ſubſecivis vide egregia quæ habet, ut omnia ſunt illius, Salmaſius ad Solinum. de toto hoc argumento fluviorum & fluvialium incrementorum videat, ſi cui vacat, Roſenthalium de jure Feudorum cap. V, corol. 23. Sixtinum de Regalibus libro II, cap. 3. Cæpollam de ſervitutibus ruſticorum prædiorum, c. 31.

1. *Flumina cenſitorum vice fungi*] de agri menſore Caſſiodorus: *More vaſtiſſimi fluminis aliis ſpatia tollit, aliis jura concedit.* §. X.

Id quo pedes gladium exſertum tenens poteſt pertingere] ex vetuſtiſſimo Germanicarum gentium more. Paulus Warnafredi de Authari rege Langobardorum: *Vſque ad eam* (columnam in mari) *equo ſedens acceſſit Autharis, eamque de haſtæ ſuæ cuſpide tetigit, dicens, uſque hic erunt Langobardorum fines.* ſimilem hiſtoriam habes de lancea qua in mare jacta Otto Imperator fines imperii in freto Baltico deſignare ſe dixit, apud Saxonem libro X, & alios. §. XIV.

Quod à Romanis] cum quibus conſentit c. 31 Caroli Calvi Edicto Piſtenſi. de aliorum circa hanc rem legibus vide quæ ſupra in textu & notis c. V. hujus libri §. 29. §. XVIII.

Commune utriuſque reddat] vide appoſitum ad hanc rem locum Galeni II de ſemine, & quæ ibi ex Athenæo. Chryſoſtomus ad V Epheſiorum: μιχθέντων τῶν σπερμάτων τίκτεται ὁ παῖς. *mixta genitura fœtus oritur.*

Imo & exſtantes, ſi aliter non fiat ei reſtitutio, detinendi] vide hac de re ſpeculum Saxonicum, in quo multa æquitatis pleniſſima II, 46. §. XXIII.

Naturaliter traditionem non requiri] Non ſane. vide legem Wiſigothicam lib. V, tit. II, c. 6. *Tum videtur vera eſſe traditio, quando jam apud illum ſcriptura donationis habetur.* & apud veteres Romanos res mancipi alienabantur plene per æs & libram. vide Varronem lib. IV de Lingua Latina: Feſtum Pompejum in voce Rodus: Vlpianum Inſtitutionum tit. XIX. Boëthium ad Topica Ciceronis. §. XXV.

CAPVT

CAPVT IX.

Quando imperia vel dominia deſinant.

I. Dominium & imperium tolli ſublato eo qui jus habuit, nec exiſtente ſucceſſore:
II. Sic & jus familiæ exſtincta familia:
III. Sic & populi, ſi populus eſſe deſinat:
IV. Quod fit, ſublatis partibus neceſſariis:
V. Sublato corpore toto populi:
VI. Sublata forma qua eſt populus;
VII. Non etiam migratione:
VIII. Aut mutato regimine: ubi de loco qui debeatur novo regi aut populo liberato.
IX. Quid ſi populi uniantur?
X. Quid ſi dividatur populus?
XI. Cujus nunc ſint quæ Romani imperii fuerunt, nec alienata apparent:
XII. De jure heredum.
XIII. De jure victoris.

I. QVomodo primitus acquirantur, & quomodo tranſeant tum dominia privata, tum imperia, ſatis diximus. quomodo deſinant, videamus. Et quidem derelictione deſinere obiter ſupra demonſtratum eſt, quia voluntate ceſſante non manet dominium. Eſt & alius deſinendi modus, ſublato ſubjecto in quo eſt imperium vel dominium, ante alienationem ſcilicet vel expreſſam vel tacitam, qualis eſt in ſucceſſionibus ab inteſtato. Quare ſi qua perſona nulla edita voluntatis ſignificatione, nullo conſanguineo relicto moriatur, omne jus quod habet interit, ac proinde ſervi (niſi lex humana impediat) erunt liberi: populi qui in ditione ejus fuerant ſui juris fient; quia non ſunt hæc ſui natura occupabilia, niſi libertatem ſuam ultro deſerant. res autem aliæ fient occupantis.

II. Idem dicendum * ſi familia defecerit quæ jus aliquod habebat.

De pacé. L. Rerum. III. 1. Idem ſi populus. Dixit Iſocrates, & poſt eum Iulianus imperator, civitates eſſe immortales, id eſt eſſe poſſe, quia ſcilicet populus eſt ex eo corporum genere quod * ex diſtantibus conſtat, *D. uſuc.* unique nomini ſubjectum eſt, quod habet ἕξιν μίαν, ut Plutarchus; *Ach. Stat. ad Arat.* ſpiritum unum, ut Paulus Iuriſconſultus loquitur. * Is autem ſpiritus ſive ἕξις in populo eſt vitæ civilis conſociatio plena atque perfecta, cujus prima productio eſt ſummum imperium, vinculum per quod reſpublica cohæret, ſpiritus vitales quem tot millia trahunt, ut *Sen. lib. 1. de Clem. c. 4.* Seneca loquitur. Plane autem corpora hæc artificialia inſtar habent *L. Proponebatur. de judiciis,* corporis naturalis. Corpus naturale idem eſſe non deſinit * particulis paulatim commutatis una manente ſpecie, ut Alphenus ex Philo- *Epiſt. 58.* ſophis diſſerit.

2. Atque ideo commode interpretandum quod ait Seneca, neminem noſtrum eundem eſſe in ſenectute qui fuit juvenis, ut de materia ſola intelligatur; * quomodo Heraclitus dixerat, citante Platone in Cratylo, & Seneca dicto loco, in idem flumen bis nos non deſcendere: quod recte ſic corrigit Seneca: *Manet idem fluminis nomen, aqua* *III. Pol. 11.* *tranſmiſſa eſt.* Sicut & Ariſtoteles flumen populo comparans dixit, flumina eadem vocari quanquam alia ſubeat ſemper aqua, alia decedat. Neque vero manet nomen inane. ſed & ἕξις illa quam Canon definit

Digitized by Google

finit ἕξιν σώματος συνεκτικήν, Philo πνευματικὸν συνέχον, Latini quoque ſpiritum vocant. Sic ergo populus, auctore Alpheno & Plutarcho de ſera numinis vindicta, idem hoc tempore putatur qui abhinc centum annis fuit, cum ex illis nemo nunc vivat: μέχρις ἂν ἡ ποιοῦσα καὶ συνδέουσα ταῖς ἐπιπλοκαῖς κοινωνία τὴν ἑνότητα διαφυλάττῃ. *quamdiu illa quæ populum facit & mutuis nexibus vincit communio jus unitatis ſuæ ſervat.* quæ ejuſdem Plutarchi in hac re verba ſunt. Et hinc ortus mos loquendi, ut populum qui nunc eſt alloquentes, ei tribuamus quæ eidem populo ante multa ſæcula acciderunt, ut videre eſt tum apud hiſtoricos, tum & * in libris ſacris, ut Marci x, 3. Ioh. VI, 32. VII, 19. 22. Actor. VII, 38. Sic apud Tacitum Antonius Primus Veſpaſiano militans milites Tertianos veterum admonet, ut *ſub M. Antonio Parthos, ſub Corbulone Armenios repuliſſent.* *Hiſt. l. III.*

3. Ex odio itaque non ex vero, apud eundem Tacitum, Piſo * negat Athenienſes ſui temporis eſſe Athenienſes, quippe tot cladibus extinctos, ſed illuviem nationum. Nam externa illa acceſſio de dignitate forte aliquid detraxerat, populum alium non fecerat. Nec id is ipſe ignoravit, cum illis ipſis ſui temporis Athenienſibus objectaret vetera quæ in Macedonas improſpere, violenter in ſuos feciſſent. At ſicut particularum mutatio non efficit ut populus eſſe deſinat qui fuit, ne per annos quidem mille & amplius, ita fieri poſſe ut intereat populus negari non poteſt. Fit autem hoc dupliciter, interitu corporis, aut interitu ſpeciei ſive ſpiritus quem dixi.

IV. Corpus interit, * vel ſublatis ſimul partibus ſine quibus corpus ſubſiſtere nequit, vel ſublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, ut Atlanticæ populos, teſte Platone, * & alios quorum *a* Tertullianus meminit, item eos quos terræ motus hauſit penitus, aut chaſma; quorum exempla ſunt apud *b* Senecam & *c* Ammianum Marcellinum, & alibi: & qui ſponte internecioni ſe dederunt, ut Sidonii & Saguntini. Ex antiquo Latio LIII populos ſine veſtigiis interiiſſe ait Plinius. Quid ſi ex tali populo tam pauci ſuperſint qui populum facere nequeant? jam poterit in illis ſubſiſtere dominium quod populus habet ad modum privatorum: non ſiquid populo ut populo competit. quod & de collegio ſentiendum eſt.

a L. de Pallio.
b Ep. 92.
c Lib. XVIII rerum geſt.
Diod. XVI. Bibl.
L. Sicut. ult. D. quod cujuſque univerſ. no.

V. Corporis ratio tollitur ſi cives aut ſponte ob peſtilentiam aut ſeditionem à ſocietate diſcedant; * aut vi ita diſtrahantur ut coire non poſſint, quod bellis accidit interdum. *L. In bello. §. ſi plurium. D. de capt.*

VI. Species interit, ſublata aut omni aut perfecta juris communitate, ſive ſinguli perſonalem quoque ſervitutem ſubeant, ut Mycenæi ab Argivis, Olynthii à Philippo, Thebani ab Alexandro venditi, Brutii à Romanis publicis ſervitiis mancipati, ſive ea retenta imperia exuantur. Sic de Capua narrat Livius placuiſſe Romanis, ut tanquam urbs habitaretur; corpus nullum civitatis, nec ſenatus, nec plebis concilium, nec magiſtratus eſſe, ſed ſine conſilio publico, ſine imperio multitudinem, * cui præfectus Roma miſſus jus redderet. Itaque * imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero, priore ad Populum contra Rullum. Idem dicendum de populis in provin-

Ariſt. III. Pol. II.
Lib. XXVI.
Cic. I. contra Rullum.

Digitized by Google

provinciæ formam redactis: item de his qui alterius populi ditionem ſubierunt. Sic * à Severo Byzantium Perinto,* Antiochia Laodiceæ ſuppoſita à Theodoſio.

Theod. v. hiſtor. Eccl. c. 9. Zon. in Valent. & Theod. Herodian. lib. v. hiſt.

VII. At vero ſi loco migraverit populus, ſive ſponte ob inediam aut alia mala; ſive coactus, a ut populus Carthaginenſis bello Punico tertio, ſi ſpecies quæ dixi maneat, * populus eſſe non deſinit, multoque minus ſi muri tantum urbis disjecti ſunt. Itaque cum ad pacem Græciæ jurandam b Lacedæmonii negarent admittendos Meſſenios, quod ejus urbis muri eſſent diruti, contra eos à communi ſociorum res judicata eſt.

a Flor. l. II. cap. 15.
b Plut. Ageſilao.

VIII. 1. Neque refert quomodo gubernetur, regione, an plurium, an multitudinis imperio. Idem enim eſt populus Romanus ſub regibus, conſulibus, imperatoribus. Imo etiamſi pleniſſimo jure regnetur, populus idem erit qui antea erat cum ſui eſſet juris, dum rex ei præſit ut caput iſtius populi, non ut caput alterius populi. Nam imperium quod in rege ut in capite, in populo manet ut in toto, cujus pars eſt caput: atque adeo rege ſi electus eſt, aut regis familia extincta, jus imperandi ad populum redit, ut ſupra oſtendimus. Neque eſt quod Ariſtotelem hic mihi quis objiciat, qui reipublicæ forma mutata negat eandem eſſe civitatem, ſicut, inquit, harmonia non eadem eſt ubi à Dorico modo in Phrygium tranſitur.

2. Sciendum enim eſt unius rei artificialis plures eſſe poſſe ſpecies, ſicut legionis ſpecies una eſt qua regitur, altera qua militat. Ita civitatis ſpecies una eſt, conſociatio juris atque imperii; altera, relatio partium inter ſe earum quæ regunt, & quæ reguntur. Hanc ſpectat Politicus, illam Iuriſconſultus: quod nec Ariſtotelem latuit cum ita ſubjicit: *an vero exſolvenda ſint nomina necne, mutatâ gubernandi formâ, alia inſpectio eſt*: artis ſcilicet alterius, quam cum Politica non confundit Ariſtoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipſe, μετάβασιν ἐκ γένους εἰς γένος, *ab uno tractandi genere ad alterum tranſitum faciens.*

d. c. 3. Pol. lib. II.

3. Non deſinit debere pecuniam populus rege ſibi impoſito quam liber debebat: eſt enim idem populus, & dominium retinet eorum quæ populi fuerant, imo & imperium in ſe retinet, quanquam jam non exercendum à corpore ſed à capite: unde parata eſt reſponſio ad controverſiam ex facto nonnunquam agitatam, quo loco in conventibus ſedere debeat qui ſummum imperium in populum ante liberum accepit; eodem nimirum quo ipſe populus: ſicut in Amphictyonico conſeſſu Phocenſium locum accepit Philippus Macedo. ſic viciſſim qui regis fuerat locus, eum populus liber implebit.

IX. Quod ſi quando * uniantur duo populi, non amittentur jura, ſed communicabuntur, ſicut Sabinorum primo, deinde Albanorum jus in Romanos transfuſum eſt, & una facta reſpublica, ut Livius loquitur. Idemque cenſendum de regnis quæ non fœdere, aut eo duntaxat quod regem communem habeant, ſed vera unitate junguntur.

Libro I.

X. Contra evenit, ut quæ una civitas fuerat dividatur, aut conſenſu mutuo, aut vi bellica, ſicut corpus imperii Perſici diviſum eſt in Alexandri ſucceſſores. Quod cum ſit, plura pro uno exiſtunt ſumma imperia cum ſuo jure in partes ſingulas. Si quid autem com-

mune

mune fuerit, id aut communiter eſt adminiſtrandum, aut pro ratis portionibus dividendum. Huc referenda & diſceſſio quæ ex conſenſu fit in colonias. Nam ſi quoque novus populus ſui juris naſcitur: *οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ δοῦλοι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὁμοῖοι εἶναι ἐκπέμπονται*, inquit Thucydides: Libro I. *Non enim ut ſervi, ſed * ut pari jure ſint dimittuntur.* Idem ſecundam coloniam à Corinthiis Epidamnum deductam narrat *ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut pari jure eſſet.* Rex Tullius apud Dionyſium Halicarnaſſenſem: *τὸ δὲ* Libro III. *ἄρχειν ἐκ παντὸς τῶν ἀποίκων τὰς μητροπόλεις ὡς ἀναγκαῖόν τι φύσεως νόμιμον οὔτε ἀληθὲς οὔτε δίκαιον ἠξιοῦτο ἀφ' ἡμῶν. Vt omnino matrices urbes coloniis imperent, quaſi naturæ lege, id vero nos neque verum neque æquum arbitramur.*

XI. 1. Nobilis eſt & illa quæſtio apud hiſtoricos & Iuriſconſultos, de his quæ Romani imperii fuerunt cujus nunc ſint: multi ea nunc eſſe volunt Germanici ſive regni, ut olim vocabatur, ſive imperii (utro autem nomine appelles ad rem non refert) & neſcio quam ſurrogationem hujus imperii in illius locum ſibi confingunt, cum tamen notum ſatis ſit Germaniam magnam, id eſt, Transrhenanam, totam maxima temporis parte fuiſſe extra complexum Romani imperii. Mihi non præſumenda videtur mutatio aut tranſlatio niſi certis documentis probetur. Quare & populum Romanum eundem eſſe dico qui olim fuit, quanquam extraneorum acceſſione admixtum, & imperium penes eum manſiſſe, tanquam penes corpus in quo eſſet ac viveret. Nam quæ olim jure potuit facere populus Romanus antequam Imperatores Romani regnarent, idem faciendi jus habuit ut quiſque Imperator mortuus erat, alio nondum exiſtente. Imo & electio Imperatoris ad populum pertinebat; & aliquoties à populo * per ſe, aut per Senatum facta eſt: quæ autem à legionibus modo his modo illis fiebant electiones, non erant ratæ ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum eſſe non poterat) ſed ex approbatione populi.

2. Cum his non pugnat quod Antonini conſtitutione quotquot in orbe Romano ſunt, cives Romani effecti ſunt. Conſecuti enim ea conſtitutione ſunt ſubditi Romani imperii, ea jura quæ olim habebant coloniæ, & municipia, & provinciæ togatæ, ut & honorum participes eſſent, & jure Quiritium uterentur: non ut in aliis populis itidem ut in populo urbis Romæ * fons imperii eſſet: quod facere in poteſtate Imperatorum non fuit, qui habendi imperii modum ac cauſam mutare non potuerunt. Nec quod Imperatores poſtea Conſtantinopoli quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit. ſed tunc quoque electionem factam à parte ſui quæ Conſtantinopoli habitabat, unde Byzantinos Quirites vocat Claudianus, ratam populus totus habuit: juriſque ſui monumentum non tenue ſervavit * in urbis ſuæ prærogativa, * & in honore conſulatus aliiſque rebus. Quare jus omne quod hi qui Conſtantinopoli habitabant ad eligendum Imperatorem Romanum habere poterant, pendebat à voluntate populi Romani: & cum illi * contra mentem ac morem populi Romani * fœminæ Irenes ſubiiſſent imperium, ut alias cauſas omittamus, merito populus Romanus illam conceſſionem ſive expreſſam ſive tacitam revocavit, & per ſe Imperatorem legit, ac voce primi civis, id eſt Epiſcopi ſui (quomodo & in Iu-

Digitized by Google

daica republica rege non exiſtente prima erat ſummi Pontificis perſona) pronuntiavit.

3. Fuit autem hæc electio perſonalis in Carolum Magnum, & quoſdam ejus ſucceſſores: * qui ipſi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Langobardos, à jure imperii in Romanos, ut nova ex cauſa quæſito, ſollicite diſtinxerunt. * Poſtea vero diviſo Francorum populo in Occidentalem qui Galliam nunc obtinet, & Orientalem qui Germaniam ſive Alemaniam tenet (duo Francorum regna vocat Friſingenſis) cum populus Francorum orientalis eligendo ſibi reges facere cœpiſſet (* nam & ad id tempus Francorum regum ſucceſſio quaſi agnatica non tam à jure certo quam à populi ſuffragiis dependerat) placuit populo Romano, quo certius præſidium haberet, regem non proprium ſibi ſumere, ſed eum quem Germani feciſſent; * ita tamen ut jus ſibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum ſcilicet ea res ad ſe pertinebat.

4. Hæc quoque approbatio per Epiſcopum edici & ſolemniter teſtata fieri peculiari coronatione ſolebat. quare ex electione ſeptem Principum qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus eſt jus habet imperandi Germanis ſecundum eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem rex, aut Imperator Romanus, aut, ut hiſtorici ſæpe loquuntur,* rex regni Italiæ: atque eo titulo ſub ſe habet quæcumque populi Romani fuerunt, neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoriæ jure in aliorum populorum imperium conceſſerunt. Vnde illud quoque intelligi facile poteſt, quo jure Epiſcopus Romanus vacante imperio * inveſtituras tribuat feudorum imperii Romani, quia ſcilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ ſunt corporis alicujus * per primam perſonam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque vero male Cynus & Raynerius tradidere, ſi imperator Romanus morbo aut captivitate impediretur fungi imperio, poſſe ei vicarium dari ab ipſo populo Romano.

XII. Hæredis perſonam, quoad dominii tam publici quam privati continuationem, pro eadem cenſeri cum defuncti perſona, certi eſt juris.

XIII. Victor autem victo quatenus ſuccedat infra in effectibus belli explicabitur.

Annotata ad Caput IX.

§. II. SI *in familia defecerit*] Vt Danica olim. Crantz. Vand. VIII, 23. Rugia. Crantzius idem Vand. VIII, 12. Pelaſgorum & Theſſalorum; Gregoras lib. VII. Vſanchanidarum in Perſide; Leunclavius XVI. Adde Leonem lib. II Africanorum de Tarodento: & ſi vis, Erneſtum Cothmannum Conſ. XLI, num. I, & ſequentibus.

§ III. I. *Ex diſtantibus*] Seneca Epiſtola CII: *quædam continua eſſe corpore, ut hominem: quædam compoſita, ut navem, domum, omnia denique quorum partes diverſa junctura in unum ſunt coacta: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tanquam exercitus, populus, ſenatus.* Sumpta

hæc

hæc ex Achille Statio, cujus ad Aratum hæc ſunt verba ex Conone illo cujus repertum eſt coma Berenices: παρεπήρησε δὲ Κόνων ὁ μαθηματικὸς, σώματα λέγεσθαι ὅσα ὑπὸ μιᾶς ἕξεως ἡνωμένα κρατεῖται, οἷον λίθος, ξύλον. ἔστι δὲ ἕξις πνεῦμα σώματος συνεκτικόν. συνημμένα δὲ ὅσα οὐχ ὑπὸ μιᾶς ἕξεως δέδεται, ὡς πλοῖον ὡς οἰκία. τὸ μὲν γὰρ ἐκ πολλῶν σανίδων, ἡ δὲ ἐκ πολλῶν λίθων σύγκειται. διεστῶτα δὲ ὡς χορός. τῶν δὲ πάντων διτταὶ αἱ διαφοραί, τὰ μὲν γὰρ ὡρισμένων σωμάτων καὶ ἀριθμὸν ληπτῶν ὡς χορός. τὰ δὲ ἐξ ἀορίστων ὡς ὄχλος. *Obſervavit Mathematicus Conon, corpora dici quæ uno tenore unum fiunt. eſt autem tenor ſpiritus corpus continens. connexa vero, quæ non uno tenore juncta ſunt, ut navis, ut domus: nam & illa ex multis eſt tabulis, & hæc ex lapidibus multis: diſtantia ut chorus: ſed & hæc duum generum inter ſe differentium. ſunt enim alia ex corporibus definitis & quæ numerum habent cognitu facilem: alia ex infinitis, ut populus.* Apparet hinc ſumpta quæ habet Pomponius L. Rerum de uſurp. & uſucap. & quod Paulus dicit ſtatuam uno ſpiritu contineri L. in rem §. item, ubi ſimiliter diſtinguit inter corpora cohærentia & quæ ſunt ex diſtantibus. Vſi & alii: Philo de Mundo: ἕξις ἐστὶ πνεῦμα ἀναστρέφον ἐφ' ἑαυτό. *tenor eſt ſpiritus in ſemet ſe revolvens*, &c. item: ἕξις ἐστὶ πνευματικὸς τόνος, δεσμὸς οὐκ ἄρρηκτος· ἀλλὰ μόνον δυσδιάλυτος. *Tenor eſt ſpiritualis continentia, vinculum non inſolubile, ſed ſolutu difficile.* Vide & Boëthium I Arithmeticorum: & nota cum de populo ἕξιν aut ſpiritum dicimus, non ſumere nos vocem in ſuo rigore, ut Conon fecit, ſed ἀναλογικῶς, comparatione quadam, quali utimur etiam cum populum corpus appellamus. Spiritum hunc rei ſpeciem vocat Alfenus in L. Proponebatur, D. de judiciis.

Is autem ſpiritus ſive ἕξις *in populo*] ἡ πολιτεία, βίος πόλεως. Ariſtoteles Polit. IV, II.

Particulis paulatim commutatis] Exemplum in navi dat Alfenus dicto jam loco. & Vlpianus in lege Quid tamen D. quibus modis uſusfructus amittatur. Navem eandem eſſe ajunt ſi per partes refecta ſit. Aliud ſi diſſoluta & recompoſita. L. qui res. §. Aream, D. de Solutionibus. Plutarchus Theſeo: τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἠϊθέων ἔπλευσε καὶ πάλιν ἐσώθη τὴν τριακόντορον, ἄχρι τῶν Δημητρίου τοῦ Φαληρέως χρόνων διεφύλαττον οἱ Ἀθηναῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιροῦντες, ἄλλα δὲ ἐμβάλλοντες ἰσχυρά, καὶ συμπηγνύντες οὕτως ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν αὐξόμενον λόγον ἀμφιδοξούμενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι, τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτό, τῶν δὲ ὡς οὐ τὸ αὐτὸ διαμένοι λεγόντων. *Navem autem in qua cum delecta juventute navigavit ſalvuſque rediit Theſeus, triginta aptam remis, conſervarunt Athenienſes aduſque tempora Demetrii Phalerenſis, ſubtrahendo ligna vetuſtate carioſa, ſubjiciendo alia, ita ut cohærerent, unde & exemplum hæc navis facta eſt Philoſophis diſputantibus de ea quæſtione quæ de augeſcentibus dicitur, in qua hanc navem ad ultima tempora eandem fuiſſe affirmant hi, illi negant.* In hac controverſia à Philoſophis decertata prudenter Iuriſconſulti ajentem partem prætulere: Et Tertullianus juris valde peritus libro de Reſurrectione carnis: *Navem procella diſſipatam vel carie diſſolutam, redactis & recuratis omnibus membris, eandem ſæpe conſpeximus etiam titulo reſtitutionis gloriantem.* intellige manente carina, quomodo vox *reſoluta* etiam ſumenda in Pauli verbis L. inter ſtipulantem. §. Sacram D. de Verb. Oblig. Idque & apud Tertullianum præcedentia, & apud Paulum

ſequentia evincunt. Philo de Mundo : οὐ γὰρ δήπουθεν οὗ πάντα μέρη φθείρεται, φθαρτόν ἐστιν ἐκεῖνο, ἀλλ' οὗ πάντα τὰ μέρη ἅμα καὶ ἐν ταυτῷ ἀθρόα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. *Non cujus partes pereunt utique interitui obnoxium eſt , ſed cujus omnes partes ſimul & eodem tempore pereunt.*

2. *Quomodo Heraclitus*] Et Epicharmus apud Diogenem Laërtium.

In libris ſacris] Adde Matth. XXIII, 35. Act. III, 22.

3. *Negat Athenienſes ſui temporis eſſe Athenienſes*] Contra de iiſdem Athenienſibus Iulianus Miſopogone.

§. IV. *Vel ſublatis partibus ſine quibus corpus conſiſtere nequit, vel ſublata corporis ratione*] Servius in Fuldenſibus excerptis ad I Æneidos: *Duobus generibus deletur exercitus, aut internecione aut diſperſione.*

Et alios quorum Tertullianus meminit] Myunta apud Vitruvium : Helicen & Burin apud Pauſaniam , Strabonem , Senecam Naturalium quæſtionum libro v, c. 23 & 32. & in Anthologia.

§. V. *Aut vi ita diſtrahantur*] Philo dicto jam libro de Mundo : τὰ μὲν ἐκ διεστηκότων αἰπόλια, βουκόλια, χοροί, στρατεύματα ἢ πάλιν ἐκ συναπτομένων σώματα παγέντα τῇ διαστάσει καὶ διαιρέσει λύονται. *Quæ ex diſtantibus ſunt , ut greges , armenta, chori, exercitus, non minus quam corpora ex connexus in unum coacta divortio ac diſſolutione intereunt.* vide quæ ſupra de navi.

§. VI. *Cui præfectus Roma miſſus jus redderet*] Vide Feſtum voce præfecturæ. Vellejus libro II : *Ius his reſtitutum poſt annos circiter* CLII , *quam bello Punico à Romanis Capua in formam Præfecturæ redacta erat.* adde exempla in textu & notis allata ad libri I, c. I. §. VIII.

Imaginem reipublicæ nullam] Severus jus buleutarum dedit Alexandrinis, qui ſine publico vixerant ſub juridico.

A Severo] Vide Xiphilinum Severo : Herodianum libro III. adde quæ infra hoc libro II, cap. XXI, §. VII.

Antiochia Laodiceæ ſuppoſita] Vide Zonaram.

§. VIII. *Populus eſſe non deſinit*] Vt Geloi Phintiada tranſlati. Diodorus Siculus in fragmentis Peireſianis.

§. IX. *Vniantur duo populi*] Vt ex Celtis & Iberis facti Celtiberi, narrante Diodoro. Vide , ſi vacat , de hoc argumento Reinkingium libro I , claſſe IV, c. 17, n. 95, & quæ ibi citata.

§. X. *Vt pari jure ſint*] Salva tamen reverentia matricibus debita, de qua egimus lib. I, c. III, §. XXI. Curtius libro IV : *Carthaginem Tyrii condiderunt, ſemper parentum loco culti.*

§. XI. 1. *Per ſe aut per Senatum*] Exempla paſſim electionum factarum à Senatu aut probatarum in Adriano, Pertinace, Iuliano, Severo, Macrino, Maximino, Balbino, Aureliano, Tacito, Floriano, Probo, apud Dionem, Spartianum, Capitolinum, Lampridium, Vopiſcum. Ante Aurelianum ſex menſes imperium fuit ſine principe, ejusque electionem miles Senatui detulit iterum atque iterum. Pro Senatus jure egregia Albini epiſtola apud Capitolinum , & Senatus epiſtola pro Gordianis. Macrinus in oratione : *Detulerunt ad me imperium : cujus ego, Patres conſcripti , interim tutelam recipio , tenebo regimen, ſi & vobis placuerit quod militibus placuit.* Tacitus Imperator apud Vopiſcum in Probo : *Me quidem Senatus principem fecit , de prudenti exercitus voluntate.* Apud eundem Vopiſcum Probus : *Recte atque ordine , Patres conſcripti , proximo*

Digitized by Google

proximo ſuperiore anno factum, ut veſtra clementia orbi terrarum principem daret, & quidem de vobis, qui & eſtis mundi principes, & ſemper fuiſtis, & in veſtris poſteris eritis. Majorinus ad Senatum in Novellis: *Imperatorem me factum, Patres conſcripti, veſtræ electionis arbitrio & fortiſſimi exercitus ordinatione agnoſcite.*

2. *Fons Imperii eſſet*] Senatus pro Gordiano apud Herodianum provincias hortatur πείθεσθαι ῥωμαίοις ὧν δημόσιον ἄνωθεν τὸ κράτος ἐστὶν, αὐτοῖς τε φίλα καὶ ὑπήκοα ἐκ προγόνων. *Parere Romanis, quorum ab antiquo eſſet imperium, quibus veteri jure gentes aliæ amorem obſequiumque præſtarent.* Apud eundem Maximus in allocutione ad milites: οὐ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἴδιον κτῆμα ἡ ἀρχὴ, ἀλλὰ κοινὸν τοῦ ῥωμαίων δήμου, ἄνωθεν, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἡ τῆς βασιλείας ἵδρυται τύχη. ἡμεῖς δὲ διοικεῖν καὶ διέπειν τὰ τῆς ἀρχῆς μεθ' ὑμῶν ἐγκεχειρίσμεθα. *Non enim unius viri poſſeſſio eſt hoc imperium, ſed antiquitus res eſt populi Romani: in hac urbe principatus fortuna ſita eſt. nos vero v[illegible]m, milites, in id electi ſumus, ut ea quæ imperii ſunt curemus ac tueamur.* Claudianus de Roma:

> *Armorum legumque parens quæ fudit in omnes*
> *Imperium.*

In urbis ſuæ prærogativa] Ait Zonaras Romæ ſervata πρεσβεῖα, prælationem, quod inde veniſſet imperium. Ammianus lib. XIV, de Roma: *Per omnes tamen quotquot ſunt partes ut domina conſpicitur & regina.* Claudianus Honorio agente Ravennæ:

> *Quem precor, ad finem laribus ſejuncta poteſtas*
> *Exſulat, imperiumque ſuis à finibus errat?*

Et in honore conſulatus] Nam alter conſulum ex urbe Romana, & is quidem priorem habebat locum. Procopius in Arcana hiſtoria.

Contra mentem ac morem populi Romani] Nero in XIV Annalium Taciti matrem accuſat: *Quod conſortium imperii, juraturasque in fœminæ verba prætorias cohortes, idemque dedecus Senatus & populi ſperaviſſet.* Priſcus in excerptis legationum: οὐ γὰρ θηλειῶν, ἀλλ' ἀρρένων ἡ τῆς ῥωμαϊκῆς βασιλείας ἀρχή. *Non enim fœminarum, ſed marium eſt, Romani imperii principatus.* Lampridius poſt mortem Heliogabali: *Cautum ante omnia, ne unquam mulier Senatum ingrederetur, utque inferis ejus caput dicaretur devoveretúrque per quem id eſſet factum.* Trebellius Pollio Herenniano: *Zenobia uſurpato ſibi imperio diutius quam fœminam decuit rempublicam obtinuit.*

Fœmina Irenes ſubiiſſent imperium] Dicto etiam ei ſacramento, quod habet Zonaras.

3. *Qui ipſi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Langobardos, à jure imperii in Romanos, ut nova ex cauſa quæſito, ſollicite diſtinxerunt*] Vide Synodum Pontigenenſem inter capitula Caroli Calvi. Et Paulum Æmilium lib. III de Carolo Magno.

Poſtea diviſo Francorum populo in Occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & Orientalem, qui Germaniam] Vide Withikindum libro I, & ibi notata Meibomii: & pactum Caroli & Henrici poſt capitula Caroli Calvi, & ad id notas viri magno judicio doctrinaque præditi Iacobi Sirmundi. Occidentalem illam Franciam Latinam Wibbo vocat, quod ibi ſermo Romanenſis vigeret, ut & nunc viget, cum Transrhenanæ nationes lingua Germanica uterentur.

Nam & id ad tempus Francorum regum ſucceſſio quaſi agnatica, non tam à

Digitized by Google

jure certo, quam à populi ſuffragiis pependerat.] Obſervatum id Priſco in excerptis legationum, & Reginoni ad annum Iↄ cccxvi. Carolus Magnus in Teſtamento: *Quod ſi filius cuilibet horum trium filiorum.*

Ita tamen ut jus ſibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis] Veriſſima res, & aperte teſtata Wibboni vita Conradi Salici.

4. *Rex regni Italiæ*] Sic in excommunicatione Henrici diſtinƈte nominat Papa regnum Teutonicorum & Italiæ. Vide Ottonis privilegium Alderamo datum, editum à Meibomio poſt Withikindi Saxonica: & Crantzium Saxonicorum v, in juramento Ottonis quod Gratianus intulit in Diſtinƈtionem LXIII: *In Roma nullum placitum ſive ordinationem faciam de omnibus quæ ad te* (Papam) *aut Romanos pertinent, ſine tuo conſilio.*

Inveſtituras tribuat feudorum imperii Romani] Nempe ut in Imperio Germanico Palatinus & Saxo Vicarii imperii, diviſis partibus. Vide Serranum Ludovico XII.

Per primam perſonam corporis nomine expediri] Nam & in Poloniæ interregno Archiepiſcopus Gneſnenſis Regis locum tenet, in ſolio regio ſedet, tanquam primus inter Ordines. Philippus Honorius in diſſertatione de regno Poloniæ.

CAPUT X.

De obligatione quæ ex dominio oritur.

I. *Obligatio reddendæ domino rei alienæ unde & qualis. Exſtantia reſtituere, & quantum in ſe eſt efficere ut reddantur.*
II. *Non exſtantibus, obligatio de reddendo eo quod quis lucrifecit ex alieno: quæ multis exemplis illuſtratur.*
III. *Bonæ fidei poſſeſſorem ad reſtitutionem non teneri ſi res perierit.*
IV. *Eundem teneri ad reſtituendos fructus exſtantes.*
V. *Et conſumtos, niſi alias conſumturus non fuerit.*
VI. *Non eos quos neglexit percipere.*
VII. *Non teneri eundem ad reſtitutionem rei quam donavit alii, cum diſtinƈtione.*
VIII. *Nec ſi rem emtam vendiderit, ſimiliter cum diſtinƈtione.*
IX. *Quando pretium aut ejus partem ſervare poſſit qui rem alienam bona fide emit.*
X. *Rem alienam emtam reſtitui venditori non poſſe.*
XI. *Qui rem habet cujus ignoretur dominus, nemini teneri eam concedere.*
XII. *Ob cauſam turpem, aut alioqui debitam, acceptum non eſſe reſtituendum naturaliter.*
XIII. *Refellitur ſententia ſtatuens rerum quæ pondere, numero, menſura conſtant, dominium ſine conſenſu domini tranſire.*

I. 1. EXplicato, quantum inſtituto noſtro ſufficit, jure eo quod in perſonas aut res nobis competit, videndum etiam quæ exinde naſcatur obligatio adverſum nos. Naſcitur autem hæc aut è rebus exſtantibus (rerum nomine jam comprehendam etiam jus in perſonas qua utile nobis eſſe poteſt) aut non exſtantibus.

2. E rebus exſtantibus obligatio hæc naſcitur, qua * tenetur is qui rem noſtram habet in ſua poteſtate, efficere quantum in ſe eſt ut

in

Digitized by Google

in noſtram poteſtatem veniat. Quantum in ſe eſt dico; neque enim obligatur ad impoſſibile, neque ad reddendam rem ſuis impenſis: ſed indicare tenetur, ut alter recipere ſuum poſſit. Nam ſicut in rerum communium ſtatu obſervanda erat æqualitas quædam, ut huic non minus quam alteri rebus communibus uti liceret; ita introducto dominio hæc quaſi ſocietas inter dominos contracta eſt, ut qui rem alienam in ſua haberet poteſtate, eam domino redderet. Nam ſi dominii ea tantum fuiſſet vis ut poſcenti domino reddenda res eſſet, nimis debile futurum fuiſſet dominium, & nimis ſumtuoſa cuſtodia.

3. Neque hîc conſideratur bona quis an mala fide rei poſſeſſionem nactus ſit: alia enim obligatio eſt ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto ſe liberaverant, damnato Phœbida, qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, ſed ipſi * injuſtitiæ accuſati quod arcem nihilominus retinerent: eamque injuſtitiam, ut ſingularem, etiam ſingulari Dei providentia vindicatam notavit Xenophon. Sic M. Craſſum & Q. Hortenſium reprehendit Cicero, quod hæreditatis partem retinuiſſent ex teſtamento, quod falſum, ſed ſine eorum culpa confectum erat. *Diod. l. xv. Plut. Pelopida.* *Hiſt. Cyri lib. v.* *De officiis III.*

4. Quia vero hæc obligatio tanquam ex contractu univerſali omnes homines tenet, & jus quoddam rei domino parit, eo fit ut ſingulares contractus, quippe tempore poſteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud Tryphonini: *Latro ſpolia quæ mihi abſtulit poſuit apud Sejum inſcium de malitia deponentis: utrum latroni an mihi reſtituere Sejus debeat. Si per ſe dantem accipientemque intuemur, hæc eſt bona fides ut commiſſam rem recipiat is qui dedit: Si totius rei æquitatem, quæ ex omnibus perſonis quæ negotio iſto continguntur impletur, mihi reddenda ſunt, quoi* (male legitur *quo*) *facto ſceleſtiſſimo ademta ſunt.* Recte autem addit: *Et probo hanc eſſe juſtitiam, quæ ſuum cuique ita tribuit, ut non diſtrahatur ab ullius perſona juſtiore repetitione.* Iuſtior nimirum eſt repetitio domini ex jure illo quod ipſi dominio æquævum diximus: unde etiam illud ſequitur quod apud eundem Tryphoninum eſt, ut qui rem ſuam ignorans depoſitam accepit, reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depoſitis ab eo cujus bona erant publicata, hinc potius quam ex eo quod de pœnarum utilitate adfert Tryphoninus definiendum eſt. *L. Bona fides. D. depoſiti.*

5. Nam ad dominii naturam nihil refert ex gentium an ex civili jure oriatur; ſemper enim ſecum habet quæ ſibi ſunt naturalia, inter quæ eſt obligatio cujusvis poſſeſſoris ad rem domino reſtituendam. Et hoc eſt quod ait Martianus, jure gentium condici poſſe res ab his qui non ex juſta cauſa poſſident. *L. rerum. D. de act. rer. amotar.*

Ex hoc fonte oritur illud quod ab Vlpiano eſt proditum, qui rem alienam invenit, eum ita ad eam domino reddendam teneri ut εὕρετρα, hoc eſt præmium inventionis petere non poſſit. Reddendi autem ſunt & fructus ſalvis impenſis. *L. Falſus. ¶. quid ergo. D. de furtis. Cajet. ad Th. 2,2.62. art. 6. l. Item veniunt. ¶. præter hæc. D. de petit. hæred.*

II. 1. De rebus non exſtantibus hoc humano generi placuit, ut ſi tu ex re mea factus es locupletior; me rem non habente, in tantum tenearis in quantum es factus locupletior; quia quatenus ex meo lucratus es plus habes, cum ego minus habeam; introducta autem

De Off. III. L. Iure naturæ. D. de reg. juris. & ibi interpretes.

ſunt dominia ad ſervandam æqualitatem, in eo ſcilicet ut quisque ſuum haberet. * *Contra naturam eſſe*, ait Tullius, *ex hominis incommodo ſuum augere commodum.* Et alibi: *Illud natura non patitur, ut aliorum ſpoliis noſtras facultates, copias, opes augeamus.*

a L. Si quis mancipiis. D. de inſt. act.

2. Eſt hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant Iurisconſulti extra legum præſcripta, ſemper ad ipſam æquitatem, ut evidentiſſimam, provocantes. *a* Ex actu ſervi inſtitoris tenetur qui præpoſuit, ita, niſi denunciaverit ne ei crederetur: At etiam ſi ſit facta denunciatio, & ſervus ex eo contractu peculium habeat, aut in rem domini verſum ſit, replicabitur de dolo. *Videtur enim*, inquit Proculus, *dolum malum facere qui ex aliena jactura lucrum quærat.* Vbi doli mali vox id omne ſignificat, quod naturali juri & æquitati repugnat.

b L. Quamquam ad S. C. Vell.

b Qui matre jubente pro filii defenſore fidejuſſit, adverſus defenſorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus geſſit negotium, quia contemplatione matris fidejuſſit: Attamen ex Papiniani ſententia dabitur actio negotiorum geſtorum (utilis ni fallor) in defenſorem; quia pecunia fidejuſſoris liberatur.

c L. Vxor marito D. de donat. inter vir. & ux.

c Sic uxori quæ marito pecuniam donavit, quam ex lege poſſet repetere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Vlpianus, locupletiorem eſſe maritum negari non poteſt: & hoc quæritur, quid ex re mulieris poſſideat.

d L. Servus, in princ. verſ. ſecundum quæ D. de act. emt. & ven.

d Si conſumſeris nummos quos mihi [illegible] ſervus ſurripuerat, peculiares putans, condictio eo nomine mihi adverſus te competit, quaſi res mea ad te ſine cauſa pervenerit.

e L. Sed mihi, D. Commodati.

e Pupilli non tenentur commodati ſecundum leges Romanas; tamen utilis actio dabitur ſi pupillus locupletior factus ſit.

f L. Reſcriptum. §. 1. de diſt. pignorum.

f Sic ſi aliena res pignori data & à creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, ex quali quali obligatione, occaſione debitoris redactum pretium æquius debitori proficiet quam creditoris lucro cederet: ſed emtori debitor tenebitur ne ex aliena jactura lucrum ſibi quærat: nam & ſi majores fructus à poſſeſſore creditor abſtuliſſet, univerſos in quantitatem accepto ferre deberet.

g L. Si me & Titium, D. de reb. cred.

g Similiter ſi cum debitore meo, non tanquam mèo ſed alienum debitorem putans egiſti, & mutuam ab eo accepiſti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi (hoc enim niſi inter conſentientes fieri non poteſt) ſed quia pecunia mea quæ ad te pervenit, eam mihi à te reddi bonum & æquum eſt.

h Arc. in d. l. reſcriptum.

i Iaſon. in d. l. ſi me & Titium.

3. Poſteriores quoque juris interpretes ad facta ſimilia hæc recta producunt: nempe ut *h* cujus latitantis bona venum ierant, cum exceptionem haberet, is ad pecuniam ex bonis ſuis redactam admittatur; & *i* ut qui pecuniam patri credidit ad alendum filium, ſi pater ſolvendo non ſit, in ipſum filium bona materna habentem actionem habeat.

k Soto l. IV. q. 7, art. 2. Covarr. ad c. peccatum, par. II, §. I,

k His regulis duabus recte intellectis non difficilis erit reſponſio ad eas quæſtiones quæ & à Iuriſconſultis, & à Theologis internum animi tribunal inſtruentibus, proponi ſolent.

III. Pri-

Digitized by Google

III. Primum enim apparet, bonæ fidei poſſeſſorem (nam malæ fidei poſſeſſor ultra rei rationem ex facto ſuo tenetur) non teneri ad ullam reſtitutionem ſi res perierit: quia nec res ipſa apud eum eſt, nec lucrum ex re.

IV. Secundo; bonæ fidei poſſeſſorem teneri ad reſtituendos etiam fructus exſtantes rei: dico fructus rei; nam induſtriæ fructus etiam ſi ſine re non procederent, rei tamen non debentur. Cauſa hujus obligationis eſt ex dominio. nam qui dominus eſt rei, idem naturaliter dominus eſt fructuum rei.

Silv. in verbo Reſtitutio n. 3. q. 6. Medina de contr. q. 10. Leſſ. l. 11. c. 14. Navar. 17, n. 7.

V. Tertio, bonæ fidei poſſeſſorem teneri ad reſtitutionem & rei & fructuum conſumtorum, ſi modo alias quoque tantundem conſumturus fuerat: nam in hoc locupletior cenſetur. Sic laudatur circa initia imperii C. Cæſar Caligula, quod quibus regna reſtituit, adjecit & fructus medii temporis.

Suet. c. 16.

VI. Quarto, non teneri eum ad fructus quos percipere neglexit: quia nec rem habet, nec quicquam quod rei loco ſuccedit.

VII. Quinto, ſi talis poſſeſſor rem ſibi donatam alii donaverit, non teneri eum niſi omnino etiam ſine hac re donaturus tantundem fuiſſet: tunc enim lucrum erit rei ſuæ pepercisſe.

VIII. Sexto, ſi rem emtam vendiderit, non teneri, niſi quatenus forte pluris vendiderit: quod ſi donatam vendiderit, teneri ad reſtituendum pretium, niſi forte prodegerit pretium, alias non prodacturus.

L. Qui vas ¶. ult. D. furti.

IX. 1. Septimo, rem alienam bona fide emtam reſtituendam, nec poſſe erogatum pretium repeti. cui regulæ hæc addenda mihi videtur exceptio, * niſi quatenus dominus rei ſuæ poſſeſſionem recipere ſine impendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta ſi res apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit quantum dominus impenſurus libenter fuerat. ipſa enim facti poſſeſſio, præſertim recuperatu difficilis, eſt aliquid æſtimabile, & in hoc dominus poſt rem amiſſam cenſetur factus locupletior. Et ideo cum rei ſuæ emtio ordinario jure non valeat, valere tamen eam ait [a] Paulus Iuriſconſultus, ſi ab initio id convenit ut poſſeſſio quæ apud alterum eſt ematur. Neque hîc requiro ut emta res ſit * cum animo ut domino reſtitueretur, quo caſu negotiorum actionem naſci ſunt qui ajant, ſunt qui negent [b]. Nam negotiorum geſtorum actio ex lege civili naſcitur: nullum enim habet eorum fundamentorum ex quibus natura obligationem inducit. Nos autem id quod naturale eſt hic quæritmus.

2. Non diſſimile eſt quod de funeraria ſcripſit [c] Vlpianus, juſtum judicem in ea non meram negotiorum geſtorum actionem imitari, ſed ſolutius æquitatem ſequi, cum hoc ei actionis natura indulgeat. [d] Et quod alibi idem ait, ſi quis negotia mea geſſerit, non mei contemplatione, ſed ſui lucri cauſa, & circa res meas aliquid impenderit, [e] non quidem in id quod dedit, ſed in id quod ego locupletior ſum, habiturum actionem. Sic enim & domini rerum quarum jactu levata

L. Si & rem. D. de petit. hereditatis. D. Sed & ſi lege. D. eod. L. Si eum ſervum. D. de rebus creditis. L. Mater tua. L. ſi mancipium, C. de rei vind. L. Sua. D. de cont. emp. L. 1, D. de evictionibus. L. Si laborante. ¶. Si navis. D. ad legem Rhodiam. Ægid. Reg. diſp. 31. dub. 7, num. 126. Heſt. tit. de pœn. v. quid de prædam ementibus.

a L. Si in emtione, ¶. rei, D. de contr. emt. b Bal. & Caſt. l. 1. D. de neg. geſt. c L. & ſi quis ¶. idem Labeo. D. de relig. & ſ. Balſamo ad can. 1. Greg. Thauma. d. L. Si pupilli, ¶. ſed ſi quis, D. neg. geſt. e Cajet. 2. 2. 62, 6. Soto l. 4, q. 7. art. 2. Covar. d. loco. L. 1. D. ad l. Rhod.

levata eſt navis, partem recuperant ab aliis quorum res jactu ſervatæ ſunt: quia & qui rem alioqui perituram ſervavit, in hoc videtur locupletior.

X. Octavo, eum qui rem alienam emit, non poſſe eam reſtituere venditori ut pretium ſervet, quia ex quo res in ejus fuit poteſtate, jam, ut diximus, cœpit obligatio reſtituendi.

XI. Nono, eum qui rem habeat cujus dominus ignoratur non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: * quanquam valde hoc pium ſit, & recte multis in locis conſtitutum. Ratio eſt, quia ex dominio nemo jus habet præter dominum. Non eſſe autem, & non apparere tantundem valent quoad eum cui non apparet.

XII. Decimo, [a] naturaliter quod ob cauſam turpem aut honeſtam, ad quam quis obligabatur, acceptum eſt, non eſſe reſtituendum. quanquam hoc quoque non immerito legibus quibuſdam introductum eſt. Ratio eſt, [b] quia ratione rei nemo tenetur, niſi res ſit aliena. hîc autem dominium tranſit ex prioris domini voluntate. * Aliud erit ſi in ipſo accipiendi modo vitium fuerit, puta extorſio. hoc enim eſt aliud obligationis principium, de quo hîc non agimus.

XIII. Addamus & hoc mendoſe à [c] Medina traditum, rerum alienarum in nos dominium tranſire ſine conſenſu domini, ſi res ſint tales quæ pondere, numero, & menſura æſtimari ſoleant. Nam res ejus generis functionem quidem recipere dicuntur, id eſt reſtitui poſſe per id quod [d] genere idem eſt, ſed ita demum ſi conſenſus præceſſerit, aut ex lege aut more præceſſiſſe intelligatur, ut in mutuo; aut etiam ſi res, utpote conſumta, exhiberi nequeat. At extra talem conſenſum, vel expreſſum, vel præſumtum, & extra neceſſitatem, functio iſta locum non habet.

[a] *Thom. 2. 2. 62, art. 5. ad 2. Cajet. ibi. Covar. p. 2. ¶ 2. ad cap. peccatum.*
[b] *1 Samuel.* XII, 5. 6.
[c] *De reſt. q. 10.*
[d] *L. Rogaſti. ¶ ult. D. ſi cert. pet.*

Annotata ad Caput X.

§. I.

2. TEnetur is qui rem noſtram habet in ſua poteſtate efficere quantum in ſe eſt ut in noſtram poteſtatem venias] Inter præcepta jubentia legis Hebræis datæ eſt, ut res inventa reſtituatur domino. Præcepto jubente LXXIV. Fundamentum id habet tum in æquitate naturali, tum in Deuteronomii loco XXII, 1. Chryſoſtomus 1 Cor. V, 8, *τοῦτο δὲ καὶ οἱ τῶν ἔξωθεν ἴσασι νόμοι, οἳ τοὺς ἁρπάσαντας καὶ ἀφελομένους ἀφέντες, ἐκείνους κελεύουσιν ἀπαιτεῖν, παρ' οἷς ἂν εὕροι τις τὰ αὐτοῦ κείμενα ἅπαντα.* *Hoc & ſæculi probant leges quæ jus nobis faciunt, omiſſo raptore aut fure eos compellare qui res noſtras qualeſcunque eæ ſint tenent.* Hieronymus ad Leviticum: *Multi ſine peccato putant eſſe, ſi alienum quod invenerint teneant, & dicunt: Deus mihi dedit. Cui habeo reddere? Diſcant, hoc peccatum ſimile eſſe rapinæ, ſi quis inventa non reddat.* Auguſtinus Sermone XIX de verbis Apoſtoli: *Si quid inveniſti & non reddidiſti, rapuiſti.* Deinde: *Qui alienum negat, ſi poſſet & tolleret.* Utrunque Gratianus retulit in cauſæ XIV quæſtionem V. idem Auguſtinus de fide & operibus: *Sicut jure prædiorum tamdiu quiſque bonæ fidei poſſeſſor rectiſſime dicitur, quamdiu ſe poſſidere ignorat alienum: cum vero ſcierit, nec ab alieno receſſerit, tunc malæ fidei poſſeſſor perhibetur, tunc juſte injuſtus poſſeſſor vocabitur.* Pertinet huc & lex Wiſigotho-

gothorum lib. IX, tit. I, c. 9. Interdum vero ob cauſas graves lex civilis intendit augetque hanc obligationem, ut in ſervo fugitivo lex Burgundica, lib. I, tit. VI. Bona quæ dominis per injuriam ademerat Domitianus, Nerva reſtitui juſſit: habet id Xiphilinus. Apud Procopium Gotthicorum II Beliſarius: οἶμαι δ' ἔγωγε τόν τε βιαζόμενον καὶ ὃς ἂν τὰ τοῦ πέλας ἑκουσίως μὴ ἀποδιδῷ τὸν αὐτὸν ἑκὼν γε εἶναι. *Mihi ita libet credere, pari loco eſſe res alienas ſponte retinentem & non reddentem cum raptore.*

3. *Injuſtitia accuſati*] Ita judicat Diodorus libro XV. Plutarchus Ageſilao: τὴν πόλιν ἔπεισεν εἰς αὑτὴν δέξασθαι τὸ ἀδίκημα. καὶ κατέχειν τὴν Καδμείαν δι' ἑαυτῆς: *Civitati perſuaſit ut in ſe culpam transferret, retinendo ſibi arcem Cadmeam.* Simile facinus Bajazetis in Nicopoli apud Leunclavium lib. VI.

1. *Contra naturam eſſe ex hominis incommodo ſuum augere commodum*] Caſſiodorus X, 16: *Hoc noſtris temporibus confitemur inimicum, ut alter alterius lætetur incommodo.* §. II.

1. *Niſi quatenus Dominus rei ſuæ poſſeſſionem recipere ſine impendio aliquo probabiliter non potuit*] Apud Terentium Heautontimorumeno Act. IV, Scena IV: §. IX.

Sed illud quod tibi
Dixi de argento quod iſta debet Bacchidi;
Id nunc reddendum eſt illi. neque tu ſcilicet
Eò nunc confugies. quid mea? num mihi datum eſt?
Num juſſi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verum illud, Chreme,
Dicunt: jus ſummum ſumma ſæpe injuria.

Vbi & Eugrafium vide. Hæc æquitas etiam ab Hebræorum magiſtris probatur, & à Wiſigotthis libro I, tit. IX, c. 9, &c. 15. Alc. III. Præſ. 29. Menoch. V, Præſ. 29. num. 26. Straccham parte II, num. 18.

Cum animo ut domino reſtitueretur] Speculum Saxonicorum II, 37. Landrecht tit. XV.

Quanquam valde hoc pium ſit] Chryſoſtomus indicato jam loco. §. XI.

Aliud erit ſi in ipſo accipiendi modo vitium fuit, puta extorſio] Optime hæc diſtinguit Auguſtinus epiſtola LIV. §. XII.

CAPVT XI.

De promiſſis.

I. *Refellitur ſententia ſtatuens promiſſis jus naturaliter non oriri.*

II. *Aſſertionem nudam non obligare.*

III. *Pollicitationem naturaliter obligare, ſed inde alteri jus non naſci.*

IV. *Quid ſit promiſſum unde alteri jus oritur.*

V. *Requiri ad hoc in promittente uſum rationis. ubi diſtinguitur jus naturale à legibus civilibus circa minores.*

VI. *Promiſſio errantis an & quatenus obliget naturaliter.*

VII. *Promiſſionem ex metu obligare, ſed qui metus cauſam dedit teneri ad liberandum promiſſorem.*

VIII. *Id quod promittitur, ut promiſſio valeat, oportere in poteſtate ſit promittentis.*

IX. *An promiſſio ob cauſam vitioſam valeat naturaliter, per diſtinctionem explicatur.*

X. *Quid*

X. *Quid ſentiendum de promiſſione facta ad conſequendam rem jam ante debitam.*

XI. *Modus valide promittendi per nos ipſos.*

XII. *Modus valide promittendi per alios; ubi & de legatis mandata excedentibus.*

XIII. *Exercitoria & inſtitoria obligationes quatenus ex jure naturæ procedant, ubi & juris Romani error notatur.*

XIV. *Ad promiſſionis validitatem acceptationem requiri.*

XV. *An acceptatio innoteſcere debeat promiſſori, per diſtinctionem explicatur.*

XVI. *Revocari promiſſionem poſſe, mortuo ante acceptationem cui promiſſum erat.*

XVII. *An & internuncio mortuo, per diſtinctiones explicatur.*

XVIII. *An revocabilis ſit promiſſio acceptione per alterum facta, per diſtinctiones explicatur.*

XIX. *Onus promiſſo adjici quo tempore poſſit.*

XX. *Quomodo convaleſcere poſſit invalida promiſſio.*

XXI. *Promiſſiones ſine cauſa, naturaliter non eſſe irritas.*

XXII. *Qui factum alienum promiſit ad quid naturaliter teneatur.*

Lib. I. c. VI. Lib. V, c. I.

I. 1. Perduxit nos ordo ad obligationem quæ ex promiſſis oritur: ubi ſtatim ſe nobis objicit vir eruditionis minime vulgaris Franciſcus Connanus. Is enim hanc defendit ſententiam, Iure naturæ ac gentium ea pacta quæ non habent συνάλλαγμα nullam inducere obligationem: honeſte tamen impleri, ſi modo talis res ſit, quam præſtare etiam citra promiſſum honeſtum ac virtuti alicui congruens fuerat.

2. Adfert autem pro ſententia ſua non tantum Iuriſconſultorum
I. dicta, ſed & rationes has: quod non minor ſit culpa ejus qui temere nulla de cauſa pollicenti credit, quam ejus qui vanitatem adhibuit
II. promiſſionis: deinde quod fortunis omnium magnum immineat periculum, ſi promiſſo, quod ſæpe ex oſtentatione magis quam ex
III. voluntate proficiſcitur, aut ex voluntate quidem ſed levi ac parum conſiderata, tenerentur homines: poſtremo, quod juſtum fuit aliqua honeſtati cujuſque relinquere, nec ad neceſſitatem obligationis exigere: turpe eſſe promiſſa non implere, non quod injuſte id fiat, ſed quod detegatur promiſſionis levitas.

Tullii quoque utitur teſtimonio, qui dixerit, nec promiſſa ſervanda quæ ſint iis quibus promiſeris inutilia, nec ſi plus tibi noceant quam illi proſint cui promiſeris.

Quod ſi res integra non ſit, vult deberi non quod promiſſum eſt, ſed quod intereſt: cæterum pacta, quam ex ſe non habent, vim eam accipere aut ex contractibus, quibus inſunt aut adjiciuntur, aut ex rei traditione: unde naſci partim actiones, partim exceptiones, & vetitam repetitionem.

Quæ vero pacta vim obligandi ſecundum leges habeant, ut pacta ſtipulata, & alia quædam, habere eam legum beneficio, quarum ea eſt efficacia, ut quod per ſe honeſtum eſt id efficere poſſint etiam neceſſarium.

3. Verum hæc ſententia, ita generaliter ut ab ipſo effertur accepta, conſiſtere non poteſt. Primum enim ſequitur inde inter reges & populos

populos diverſos, pactorum, quamdiu mihi ex iis præſtitum eſt, vim eſſe nullam, præſertim iis in locis ubi nulla certa forma fœderum aut ſponſionum reperta eſt. Tum vero ratio nulla reperiri poteſt, cur leges, quæ quaſi pactum commune ſunt populi, atque hoc nomine vocantur ab Ariſtotele & Demoſthene, obligationem pactis poſſint addere; voluntas autem cujuſque, hoc omni modo agentis ut ſe obliget, idem non poſſit, præcipue ubi lex civilis impedimentum non affert. Adde, quod voluntate ſufficienter ſignificata transferri rei dominium poteſt, ut ante diximus. quid ni ergo poſſit transferri & jus in perſonam, aut ad transferendum dominium (quod jus ipſo dominio minus eſt) aut ad aliquid agendum, quippe cum in actiones noſtras par jus habeamus atque in res noſtras? *Reth. 1. xv.* *L. 2. D. de legibus.*

4. Accedit his * ſapientum conſenſus: nam quomodo dicitur à Iuriſconſultis, nihil eſſe tam naturale, quam voluntatem domini volentis rem ſuam in alium transferre ratam haberi; eodem modo dicitur, † nihil eſſe tam congruum fidei humanæ, quam ea quæ inter eos placuerunt ſervare. Sic edictum de pecunia conſtituta, ubi nulla in conſtituente debendi cauſa præceſſerat præter conſenſum, favere dicitur naturali æquitati. Paulus quoque Iuriſconſultus eum ait natura debere quem jure gentium dare oportet, cujus fidem ſecuti ſumus: quo in loco primum vox, oportet, neceſſitatem quandam moralem ſignificat: neque vero admittendum eſt, quod ait Connanus, fidem ſecutos nos cenſeri, ubi res integra eſſe deſiit: agebat enim eo loco Paulus de conditione indebiti, quæ ceſſat ſi ex qualicunque pacto ſolutum quod ſit, quia jam ante, re adhuc integra, naturæ ac gentium jure dari oportebat, etiamſi lex civilis ad præſcindendas litium occaſiones auxilium ſuum non præſtabat. *¶ Per traditionem. Inſt. de rer. diviſ.* *† L. 1. D. de pactis.* *L. 1. D. de pecun. conſt.* *L. Cum amplius. D. de reg. juris.*

M. autem Tullius in Officiis tantam promiſſis vim tribuit, ut fundamentum juſtitiæ fidem appellet, quam & juſtitiæ ſororem dixit Horatius, & Platonici ſæpe juſtitiam vocant ἀλήθειαν, quod fidelitatem tranſtulit Apulejus: ac Simonides juſtitiam definiebat, non modo acceptum reddere, ſed & verum dicere. *De off. l. 1.* *Ap. de Platone.* *Plato 1. de repub.*

5. Sed ut bene res intelligatur, diſtinguendi ſunt diligenter tres gradus loquendi de rebus futuris quæ noſtræ ſunt poteſtatis, aut fore putantur.

II. Primus gradus eſt aſſertio explicans de futuro animum qui nunc eſt: & ad hanc, ut vitio careat, requiritur veritas cognitionis pro tempore præſenti, non autem ut in ea cogitatione perſeveretur. Habet enim animus humanus non tantum naturalem potentiam mutandi conſilium, ſed & jus. Quod ſi in mutatione ſententiæ vitium ſit aliquod, aut accedit, id non eſt intrinſecum mutationi, ſed ex materia, puta quia prior ſententia erat melior.

III. Secundus gradus eſt, cum voluntas ſe ipſam pro futuro tempore determinat, cum ſigno ſufficiente ad indicandam perſeverandi neceſſitatem. Et hæc pollicitatio dici poteſt, quæ ſepoſita lege civili obligat quidem, aut abſolute aut ſub conditione, ſed jus proprium alteri non dat. Multis enim caſibus evenit ut obligatio ſit in nobis, & nullum jus in alio; ſicut in debito miſericordiæ & gratiæ reponendæ

Digitized by Google

apparet, quibus ſimile eſt hoc debitum conſtantiæ ſive fidelitatis. Itaque ex tali pollicitatione res pollicitantis retineri, aut is ipſe qui pollicitus eſt ad impellendam fidem cogi jure naturæ non poterit.

IV. 1. Tertius gradus eſt, ubi ad determinationem talem accedit ſignum volendi jus proprium alteri conferre: quæ perfecta promiſſio eſt, ſimilem habens effectum qualem alienatio dominii. Eſt enim aut via ad alienationem rei, aut alienatio particulæ cujusdam noſtræ libertatis. Illuc pertinent promiſſa dandi, huc promiſſa faciendi. Ejus quod dicimus inſigne nobis argumentum præbent divina oracula, quæ nos docent * Deum ipſum, qui nulla conſtituta lege obſtringi poteſt, contra naturam ſuam facturum niſi promiſſa præſtaret. Nehem. IX, 8. Hebr. VI, 18; & X, 23; I Cor. I, 19; X, 13; I Theſſ. V, 24; II Theſſ. III, 3; II Tim. II, 13. Vnde ſequitur, ut promiſſa præſtentur venire ex natura immutabilis juſtitiæ, quæ Deo & omnibus his qui ratione utuntur, ſuo modo communis eſt. Accedit judi-
Prov. V. 1. cium Salomonis: *Fili mi, ſi quid ſpopondiſti alteri, defixiſti externo volas tuas, illaqueatus es verbis oris tui: captus es enunciationibus oris tui.* Et hinc Hebræis promiſſio vocatur אסרה *vinculum*, & * voto comparatur, Num. XXX, 4, 5, 6. Similis origo vocis ὑποσχέσεως notata Euſtathio ad ſecundum Iliados. *ἁλίσκει γάρ πως καὶ κατέχει τὸν ὑποσχόμενον ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενος: * capit ac vincit quodammodo promiſſorem is cui fit promiſſio.* Quem ſenſum non male ſecundo Metamorphoſeôn expreſſit Ovidius, ubi promiſſor ei cui promiſerat ait: *Vox mea facta tua eſt.*

2. His cognitis non difficulter reſpondebimus ad Connani argumenta. Nam Iuriſconſultorum dicta de pactis nudis reſpiciunt * id quod Romanis legibus erat introductum, quæ deliberati animi ſignum certum conſtituerunt ſtipulationem. Neque negamus ſimiles eſſe in aliis populis leges. *Quæ lex ad id præſtandum nos quod alicui promiſi-*
V. de Benef. c. 10. *mus obligat?* ait Seneca de lege humana & * promiſſo non ſolenniter facto loquens.

3. Poſſunt autem naturaliter deliberati animi alia eſſe ſigna præter ſtipulationem, aut ſi quid ei ſimile ad actionem pariendam lex civilis poſtulat. Quod autem fit animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi non credimus pertinere; quod & Theophraſtus libro de legibus notaverat. imo & quod deliberato fit, ſed non eo animo ut jus proprium concedat alteri, ex eo negamus jus exigendi cuiquam naturaliter dari, quamquam non ſolam hinc honeſtatem, ſed & neceſſitatem quandam moralem naſci agnoſcimus. De eo autem quod ex Cicerone adducitur agemus infra, ubi de interpretatione pactorum ſermo erit. Sed quæ ad perfectæ promiſſionis vim requirantur videamus.

V. 1. Primum requiritur uſus rationis: ideo & furioſi, & amentis, & infantis nulla eſt promiſſio. Aliud cenſendum de minoribus. hi enim etſi non ſatis firmum judicium habere credantur, ut & fœminæ, id tamen nec perpetuum eſt, nec per ſe ſufficit ad actus vim elidendam.

2. Quando autem puer ratione uti incipiat non poteſt certo definiri: ſed ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo quod communiter in quaque regione accidit, deſumendum eſt. Itaque apud Hebræos

valebat

Digitized by Google

valebat promiſſio quam feciſſet adoleſcens qui annum impleſſet decimum tertium: puella quæ duodecimum. Alibi leges civiles, juſta ratione motæ, quaſdam promiſſiones pupillorum ac minorum irritas pronuntiant, non apud Romanos tantum, ſed & apud Græcos, ut notatum Dioni Chryſoſtomo oratione LXXV: adverſus quaſdam reſtitutionis beneficium introducunt: ſed hi effectus ſunt proprii legis civilis, ac proinde cum jure naturæ ac gentium nihil habent commune; niſi quod quibus locis obtinent, ibi eas ſervari etiam naturale eſt. Quare etiamſi peregrinus cum cive paciſcatur, tenebitur illis legibus: quia qui in loco aliquo contrahit, tanquam ſubditus temporarius legibus loci ſubjicitur.

3. Plane aliud erit ſi in mari pactio fiat, aut in vacua inſula, aut per litteras inter abſentes. Talia enim pacta jure ſolo naturæ reguntur, ut & pacta eorum qui ſummam habent poteſtatem, qua tales ſunt: nam in his quæ privatim agunt locum habent leges etiam quæ irritum actum faciunt, ubi id in favorem ipſum fit, non in pœnam.

VI. 1. De pacto errantis perplexa ſatis tractatio eſt. nam diſtingui ſolet inter errorem circa ſubſtantiam rei & qui non ſit circa ſubſtantiam, an dolus cauſam dederit contractui an non: fueritne alter quicum actum eſt doli particeps: ſitne actus ſtricti juris an bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate alios actus irritos pronuntiant ſcriptores, alios validos quidem, ſed ut arbitrio ejus qui læſus eſt reſcindi poſſint, aut reformari. Sed harum diſtinctionum pleræque veniunt ex jure Romano, tum civili vetere, tum prætorio: quædam etiam non ſatis veræ aut accuratæ ſunt.

Antonin. p. 2. tit. 1. c. 17, §. 6. Dd. ad l. contractus. de reg. jur. Covar. de contractibus. q. 57. Medina c. de reſt. qu. 33.

2. At viam nobis reperiendæ naturali veritati pandit quod de legum vi atque efficacia omnium ferme conſenſu receptum eſt, ut * ſi lex fundetur in præſumptione aliqua facti, quod factum revera ita ſe non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente deficit totum legis fundamentum. Quando autem lex in tali præſumptione ſit fundata, ex legis materia, verbis, & circumſtantiis colligendum. Similiter ergo dicemus, * ſi promiſſio fundata ſit in præſumptione quadam facti quod non ita ſe habeat, naturaliter nullam ejus eſſe vim: quia omnino promiſſor non conſenſit in promiſſum, niſi ſub quadam conditione quæ reipſa non extitit: quo referenda eſt illa quæſtio apud Ciceronem de Oratore primo, de eo qui filium ſuum mortuum falſo credens alium inſtituerat hæredem.

Felin. c. 1. de conſtit. n. 40. Bald. in l. Cum quis, C. de jur. & facti ignor.

Covar. in c. poſſeſſor. de reg. jur. in 6. p. 2. §. 6, n. 8. Navar. c. 12. n. 13.

3. Quod ſi promiſſor negligens fuit in re exploranda, aut in ſenſu ſuo exprimendo, & damnum inde alter paſſus ſit, tenebitur id reſarcire promiſſor, non ex vi promiſſionis, ſed ex damno per culpam dato, de quo capite infra agemus. Si vero adfuerit quidem error, ſed in quo fundata non fuerit promiſſio, ratus erit actus, utpote non deficiente vero conſenſu: ſed hoc quoque caſu ſi is cui promittitur dolo errori cauſam dederit; quicquid ex eo errore damni promiſſor fecit reſarcire tenebitur, ex alio illo obligationis capite. Si pro parte fundata erit errore promiſſio, valebit pro reliqua parte.

VII. 1. De eo quod metu fit non minus implicita tractatio eſt; nam & hic diſtingui ſolet inter metum gravem abſolute vel ratione

habita perſonæ metuentis, & levem; illatum juſte & injuſte; ab eo qui promittitur, vel ab alio; item inter actus liberales & oneroſos: & pro his diverſitatibus alii actus dicuntur irriti, alii ad arbitrium promittentis revocabiles, alii in integrum reſtituendi; non ſine magna ſententiarum varietate circa hæc ſingula.

2. Ego omnino illorum accedo ſententiæ, qui exiſtimant, ſepoſita lege civili, quæ obligationem poteſt tollere aut minuere, eum qui metu promiſit aliquid obligari: quia conſenſus hic adfuit, nec conditionalis, ut modo in errante dicebamus, ſed abſolutus. nam ut recte ab Ariſtotele traditum eſt, qui naufragii metu res ſuas jactat, vellet res ſervare ſub conditione ſi naufragium non immineret, at abſolute vult res perdere, ſpectata ſcilicet temporis ac loci circumſtantia.

Eth. Nic. III.

Sed illud ſimul veriſſimum cenſeo, ſi is cui promittitur metum intulerit non juſtum, ſed injuſtum, quamvis levem, atque inde ſecuta ſit promiſſio, eum teneri ad liberandum promiſſorem ſi promiſſor velit; non quod inefficax fuerit promiſſio, ſed ob damnum injuria datum. quod quam habeat exceptionem ex jure gentium, * infra ſuo loco explicabitur.

Sylv. verb. Metus, q. 8.

Sylv. verb. reſtitutio 2, dicto 7, Navar. c. 17. n. 15, & c. 22. n. 51, §. 7. Covar. ad reg. peccatum: q. 2. §. 3, n. 7.

3. Quod vero quidam actus reſcinduntur * ob metum ab alio incuſſum quam quicum actum eſt, ex lege eſt civili, quæ ſæpe etiam actus libere factos ob judicii infirmitatem, aut irritos facit aut revocabiles. Quæ autem de legum civilium vi atque efficacia ſupra diximus, eadem hic volumus haberi repetita. At quæ ad promiſſiones firmandas vis ſit jurisjurandi, infra videbimus.

L. item ſi cum exceptione, §. in hac actione, D. quod metus cauſa.

VIII. 1. Materiam promiſſi quod attinet, eam oportet eſſe, aut eſſe poſſe in jure promittentis, ut promiſſum ſit efficax. Quare primum non valent promiſſa facti per ſe illiciti: quia ad illa nemo jus habet, nec poteſt habere. At promiſſio, ut ſupra diximus, vim accipit ex jure promittentis, nec ultra extenditur. Ageſilaus de promiſſo interpellatus reſpondit: *ναὶ δῆτα, εἴγ' ἐςὶ δίκαιον. εἰ δὲ μὴ, ἔλεξα μὲν, ὡμολόγησα δ' οὔ. Bene, ſi juſtum eſt: ſin minus, dixi tantum, non & promiſi.*

2. Quod ſi res nunc non ſit in poteſtate promittentis, ſed eſſe aliquando poſſit, erit in pendenti efficacia; quia tum promiſſio facta cenſeri debet, ſub conditione ſi res in poteſtatem venerit. Quod ſi conditio, qua res in poteſtatem promiſſoris venire poſſit, ipſa quoque ſit poteſtativa, tenebitur promiſſor facere quidquid moraliter æquum eſt ut ea impleatur.

3. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis cauſa multa irrita ſolet facere, quæ naturaliter obligarent; ut promiſſum futuri matrimonii factum ab eo eave qui conjugem nunc habeat, & non pauca quæ à minoribus aut filiis familiarum fiunt.

IX. Quæri hic ſolet, an promiſſio facta ob cauſam naturaliter vitioſam ipsâ naturâ valeat, ut ſi quid promittatur homicidii perpetrandi cauſa. Hic ipſam promiſſionem vitioſam eſſe ſatis apparet: in hoc enim adhibetur, ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitioſe fit effectu juris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc intereſt, quod donatione facta jam ceſſat vitioſitas: nam ſine vitio res relinquitur apud donatarium. At in promiſſis ob

cauſam

Digitized by Google

cauſam vitioſam manet vitium, quamdiu non perpetratum eſt crimen: tamdiu enim impletio ipſa promiſſi, ut mali illex, labem in ſe habet: quæ ceſſare incipit peracto crimine. Vnde ſequitur uſque ad id tempus promiſſionis talis efficaciam eſſe in pendenti, ut modo dicebamus in promiſſa re quæ juris noſtri non eſt. crimine vero perpetrato, jam obligationis vim exſeri, quæ ab initio non intrinſecus defuit, ſed ab accedente vitio fuit impedita. Et hujus rei exemplum afferri poteſt in Iuda Iacobi filio, qui Thamari, quam meretricem putabat, promiſſam mercedem, * tanquam debitam, perſolvit. Quod ſi injuſtitia promiſſarii cauſam promiſſioni dederit, aut inæqualitas ſit in contractu, hæc quomodo ſint reſarcienda alia eſt quæſtio, * de qua mox videbimus. *Cajet. 2. 2, q. 32. art. 7. Geneſios XXXVIII.*

X. Quod vero promittitur ob cauſam ante debitam, non eo minus debetur, ſi jus naturale ſpectemus, ſecundum ea quæ de rei alienæ acceptatione ſupra diximus: nam & ſine ulla cauſa promiſſum naturaliter deberetur. Sed hic quoque damnum per extorſionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, ſecundum tradendas inferius leges.

XI. Modum promittendi quod attinet, is, ut de dominii translatione diximus, requirit actum externum, id eſt ſignum ſufficiens voluntatis, quale interdum eſſe poteſt nutus, frequentius autem vox aut literæ.

XII. Sed & per hominem alterum obligamur, ſi conſtet de voluntate noſtra qua illum elegerimus, * ut inſtrumentum noſtrum ad hoc ſpeciatim, aut ſub generali notione. Et in generali præpoſitione accidere poteſt ut nos obliget qui præpoſitus eſt, agendo contra voluntatem noſtram ſibi ſoli ſignificatam: quia hi diſtincti ſunt actus volendi. unus quo nos obligamus ratum habituros quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum nobis obligamus ut non agat niſi ex præſcripto, ſibi non aliis cognito. Quod notandum eſt * ad ea quæ Legati promittunt pro regibus ex vi inſtrumenti procuratorii excedendo arcana mandata.

XIII. Atque hinc etiam intelligi poteſt exercitoriam & inſtitoriam, quæ non tam actiones ſunt quam qualitates actionum, ipſo naturali jure niti. Adjiciendum hic, eſt male Romanis legibus introductum, ut ex facto magiſtri exercitores in ſolidum ſinguli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati convenit, quæ ſatis habet ſi pro ſuis ſinguli partibus conveniantur, nec publice utile eſt; abſterrentur enim homines ab exercendis navibus, ſi metuant ne ex facto magiſtri quaſi in infinitum teneantur. Atque adeo apud Hollandos, ubi mercatura pridem maxime viguit, & nunc & olim lex illa Romana obſervata non eſt: imo contra, conſtitutum, ne exercitoria etiam univerſi amplius teneantur quam ad æſtimationem navis, & eorum quæ in navi ſunt. *L. qui abſentis, D. de acq. poſſ. Gomez. tom. II, c. 9, n. 1.*

XIV. Vt autem promiſſio jus transferat, * acceptatio hîc non minus quam in dominii tranſlatione requiritur, ita tamen ut hic quoque præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis. Nec obſtat quod de pollicitationibus factis civitati jure civi-

li eſt proditum: quæ ratio quoſdam induxit ut jure naturæ ſolum promittentis actum ſufficere judicarent: nam lex Romana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam eſſe vim, ſed revocari vetat,* ut acceptari ſemper poſſit: qui effectus non eſt naturalis, ſed mere legitimus. cui non diſſimile eſt quod pro infantibus & amentibus jus gentium introduxit. nam pro his, ut poſſidendi res quæ poſſeſſione quæruntur, ita & acceptandi animus jus ſupplet.

Molina diſput. 263.

Vide hoc libro cap. II. III. §. 6. & IV. §. 10.

XV. Illud etiam quæri ſolet, an ſatis ſit acceptationem fieri, an vero etiam innoteſcere debeat promiſſori, antequam promiſſio plenum effectum conſequatur. Et certum eſt utroque modo fieri poſſe promiſſionem: aut hoc modo, Volo ut valeat ſi acceptetur; aut hoc modo, Volo ut valeat ſi acceptatum intellexero. Et in his quidem quæ ad mutuam pertinent obligationem poſterior ſenſus præſumitur: in promiſſis vero mere liberalibus potius eſt ut prior ſenſus credatur adfuiſſe, niſi aliud appareat.

XVI. Sequitur hinc, ante acceptationem, quippe jure nondum tranſlato, revocari promiſſum poſſe ſine injuſtitia, imo & ſine inconſtantia, ſi revera eo animo factum ſit ut ab acceptatione demum valere incipiat. Revocari etiam poſſe mortuo ante acceptationem eo cui promiſſum erat, quia videtur acceptatio in arbitrium ipſius collata, non heredum. aliud enim eſt velle dari huic jus ad heredes tranſiturum, * aliud velle dare heredibus: multum enim refert in quem beneficium conferatur. Et hoc eſt quod Neratius reſpondit, non videri ſibi principem quod ei quem vivere exiſtimabat conceſſiſſet, defuncto conceſſiſſe.

L. Multum refert. C. ſi quis alteri vel ſibi. L. ſi pater. D. de manumiſ. vindicta. L. Neratius D. de reg. juris.

XVII. 1. Poterit etiam revocari mortuo eo qui lectus erat voluntatis internuncius; quia in illius verbis poſita fuerat obligatio. Aliud in tabellario, qui non eſt inſtrumentum obligationis, ſed perlator inſtrumenti obligatorii. Itaque literæ conſenſus indices per quemvis perferri poterunt. Diſtinguendum quoque inter miniſtrum qui electus eſt ut promiſſionem ſignificet, & inter eum qui electus eſt ut ipſe promittat. Priore caſu revocatio vim ſuam habebit, etiam ſi miniſtro non innotuerit: altero vero irrita erit revocatio; quia jus promittendi ab ipſius voluntate pendebat, quæ voluntas necdum cognita revocatione omni culpa vacabat. Sic etiam priore caſu * mortuo donatore poterit acceptari donatio, ut perfecta ab una parte, quanquam revocabiliter: quod apertius in legatis conſpicere eſt. altero caſu non poterit, quia non facta eſt, ſed mandata fieri.

L. Mandatum. D. Mandati. Clarus libro IV. ¶ donatio, q. 12.

L. Si mandaſſem. D. Mandati.

L. Nec ambigi. C. de don.

2. In dubio autem mandantis voluntas fuiſſe cenſetur ut impleatur mandatum, niſi magna mutatio inciderit, qualis eſt mors mandantis. Poſſunt tamen ſuppetere conjecturæ quæ aliud judicandum ſuadeant, quæ facile admittendæ ſunt, ut ſubſiſtat quod pia cauſa dari mandatum eſt. Ac ſimili modo definiri poteſt agitata olim controverſia, an in hæredem mandati detur actio,* qua de re aliud M. Druſum Prætorem, aliud Sextum Iulium edixiſſe refert ſcriptor ad Herennium lib. II.

Covar. in var. c. 14. n. 16. L. ſi pater. D. de manumiſſ. vind.

XVIII. 1. Solent & controverſiæ incidere de acceptatione pro altero facta: in quibus diſtinguendum eſt inter promiſſionem mihi

factam

factam de re danda alteri, & inter promiſſionem in ipſius nomen collatam cui res danda eſt. Si mihi facta eſt promiſſio, omiſſa inſpectione an mea privatim interſit, quam introduxit jus Romanum, naturaliter videtur mihi acceptandi jus dari efficiendi ut ad alterum jus perveniat, ſi & is acceptet; ita ut medio tempore à promiſſore promiſſio revocari non poſſit, ſed ego cui facta eſt promiſſio eam poſſim remittere. Nam is ſenſus juri naturæ non repugnat, & verbis talis promiſſionis maxime congruit. neque nihil mea intereſt ſi per me alter beneficium acquirat.

Covar. c. quamvis. p. 2. §. 4. 13.

Alex. conſ. 2c4. lib. 1. & ibi Car. Mol.

2. Quod ſi promiſſio in nomen ejus collata eſt cui danda res eſt, diſtinguendum eſt, an qui acceptat aut ſpeciale mandatum habeat acceptandi, aut ita generale ut talis acceptatio ei incluſa cenſeri debeat: an vero non habeat. Vbi mandatum tale anteceſſit, diſtinguendum ultra non puto ſitne perſona ſui juris necne, quod Romanæ leges volunt, ſed plane ex tali acceptatione promiſſionem perfici: quia conſenſus poteſt & per miniſtrum interponi ac ſignificari. Velle enim cenſeor quod in alterius voluntate poſui ſi & ille velit. Deficiente autem mandato, ſi alius cui promiſſio facta non eſt acceptet volente promiſſore, tunc is erit effectus, ut promiſſori revocare promiſſionem non liceat antequam is quem ſpectat promiſſio eam ratam habuerit aut irritam: ſic tamen, ut medio illo tempore is qui acceptavit remittere promiſſum non poſſit, quia hic non adhibitus eſt ad jus aliquod accipiendum, ſed ad adſtringendam promiſſoris fidem in ſuſtentando beneficio: ita ut promiſſor ipſe ſi revocet faciat contra fidem, non contra jus proprium alicujus.

XIX. Ex ſuperioribus intelligi etiam poteſt, quid ſentiendum ſit de onere adjecto promiſſioni. id enim fieri poterit quamdiu promiſſio completa nondum eſt per acceptationem, nec fide interpoſitâ facta irrevocabilis. Onus autem in commodum tertii adjectum promiſſioni revocari poterit, quamdiu à tertio acceptatum non erit: quanquam non deſunt tam in hac quam in aliis quæſtionibus qui ſecus ſentiant. Sed recte rem inſpicienti facile elucet naturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

L. perfecta. C. de donat. quæ ſub modo. Barth. in l. Qui Roma. §. Flavius. de verborum oblig. Navarr. c. 22. nu. 51. & 80. lib. III.

XX. Solet & illud diſputari, quomodo convaleſcere poſſit promiſſio cui error cauſam dedit, ſi re cognita promiſſor ſtare velit promiſſo. Atque idem quæri poteſt de promiſſionibus quibus lex civilis impedimentum injicit ex metu aut cauſa alia, ſi iſta cauſa poſtea ceſſaverit. Nam ad hæc firmanda quidam ſolum actum internum requirunt, quem conjunctum cum priore actu externo ſufficere putant ad pariendam obligationem. Alii, quibus id diſplicet, ideo quia actus externus non poteſt ſignum eſſe actus interni ſequentis, requirunt novam verbis factam promiſſionem & acceptationem. Verior eſt media ſententia, actum quidem externum requiri, ſed non utique verbis factum, cum retentio rei promiſſæ ex parte ejus cui promiſſa eſt, & relictio ejus ex parte promittentis, aut ſimile aliquid, ſufficere poſſint ad ſignificandum conſenſum.

Sanc. lib. II. de matrim. diſp. 32. n. 8.

XXI. Hoc quoque omittendum non eſt, ne jura civilia cum naturali jure confundantur, neque promiſſiones quæ cauſam expreſſam

Sanc. l. II. de matrim. diſp. 32. n. 8.

Digitized by Google

Aliud eſt velle dare hæredibus] ideo ad vitandum ambiguum dici ſolebat: *Illi liberiſque ejus.* Servius ad IX Æneidos. Vide & legem Wiſigotthorum V, tit. II, c. 6. §. XVI.

I. *Mortuo donatore poterit acceptari donatio*] Vide Librum de Tenuris Angliæ, c. 7. §. XVII.

Quia per eum non ſtetiſſet quin præſtaretur] Confer quæ infra lib. III, c. XX, §. 30. §. XXII.

CAPVT XII.

De contractibus.

I. *Diviſio actuum humanorum qui aliis hominibus utiles ſunt: ac primum in ſimplices ac mixtos.*
II. *Simplicium, in beneficos meros, aut cum mutua obligatione;*
III. *Et permutatorios: tum qui dirimunt;*
IV. *Tum qui communionem adferunt.*
V. *Mixtos eſſe principaliter,*
VI. *Aut per acceſſionem.*
VII. *Qui actuum contractus dicantur.*
VIII. *Æqualitatem in contractibus requiri; Primum, circa actus præcedanios;*
IX. *Ad ſcientiam;*
X. *Ad libertatem volendi.*
XI. *Secundo, in ipſo actu qui ſit permutatorius.*
XII. *Tertio, in eo de quo agitur: quod explicatur.*
XIII. *Quæ æqualitas locum habeat in actibus mere aut partim beneficis.*
XIV. *Quomodo æſtimandum rei pretium in venditione, & ex quibus cauſis juſte creſcat aut minuatur.*
XV. *Quando naturaliter perfecta ſit venditio: & quando dominium transeat.*
XVI. *Monopolia quæ ſint contra jus naturæ aut diligendi legem.*
XVII. *Pecunia functionem quomodo recipiat.*
XVIII. *De conductionis mercede naturaliter nihil remittendum ob ſterilitatem & ſimiles caſus: & quid ſi conductore primo impedito uti, res alii locata ſit?*
XIX. *Iuſta merces quomodo creſcat & minuatur.*
XX. *Quo jure vetitæ ſint uſuræ.*
XXI. *Quæ commoda uſuræ nomine non veniant.*
XXII. *Legem civilium quæ circa hanc rem vis ſit.*
XXIII. *Qualis æſtimatio facienda in contractu averſi periculi, ſive aſſecurationis.*
XXIV. *Qualis in ſocietate, ubi multæ ejus ſpecies explicantur.*
XXV. *De ſocietate navali.*
XXVI. *Iure gentium inæqualitatem in quam conſenſum eſt, quoad actus exteriores non attendi: & quo ſenſu id naturale dicatur.*

I. ACtuum humanorum qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt alii ſunt ſimplices, alii compoſiti.

II. * Simplices, alii benefici alii permutatorii. Benefici, aut meri, aut cum mutua quadam obligatione. Benefici meri, aut in præſens abſolvuntur, aut in futurum prominent. In præſens abſolvitur factum utile, de quo nihil loqui neceſſe eſt, quando utilitatem quidem parit ſed nullum juris effectum: idem donatiò qua dominium transfertur, qua de re egimus ſupra cum de dominii acquiſitionibus

 age-

ageretur. In futurum prominent promiſſiones tum dandi tum faciendi, de quibus jamjam egimus. Benefici actus cum obligatione mutua ſunt, qui aut de re diſponunt ſine alienatione, aut de facto ita ut aliquis effectus ſuperſit. Talis eſt circa rem uſus conceſſio, qui commodatio dicitur: in factis præſtatio operæ ſumptuoſæ, aut obligatoriæ, quæ dicitur mandatum, cujus ſpecies eſt depoſitum, præſtatio ſcilicet operæ in re cuſtodienda. His autem actibus ſimiles ſunt actuum promiſſiones, niſi quod, ut diximus, hæ in futurum prominent: quod & de actibus jam explicandis intellectum volumus.

III. 1. Actus permutatorii aut dirimunt partes aut communionem adferunt. Actus eos qui diremtorii ſunt recte dividunt Iuriſconſulti Romani in Do ut des, facio ut facias, facio ut des: de quibus videri poteſt Paulus Iuriſconſultus in l. Naturalis: Digeſtis, Præſcriptis verbis.

2. Sed Romani ab hac diviſione eximunt quoſdam contractus, quos ipſi nominatos vocant, non tam quod proprium habeant nomen (habet enim hoc & permutatio, quam à nominatorum numero excludunt) quam quod ob uſum frequentiorem * vim quandam & naturam accepiſſent talem, quæ etiamſi nihil eſſet dictum ſpecialiter ex ipſo nomine ſatis poſſet intelligi: unde etiam certæ de illis proditæ erant actionum formulæ; cum in cæteris contractibus minus frequentibus hoc tantum ineſſet, quod dictum erat, ac proinde non communis aliqua & uſitata, ſed accommodata ad ipſum factum daretur formula, quæ ideo præſcriptis verbis dicebatur. Ob eandem cauſam uſus frequentioris in conventionibus nominatis, ſi requiſita quædam adeſſent, ut in venditione * ſi de pretio conveniſſet, etiam re integra, id eſt antequam à partium altera præſtitum eſſet aliquid, injungebatur implendi neceſſitas: cum in illis rarioribus re integra daretur pœnitendi libertas, id eſt impunitas, quia lex civilis vim coactricem ſubtrahebat illis conventionibus, ut ſola contrahentium fide ſtarent.

3. At jus naturæ ignorat hæc diſcrimina: neque vero qui innominati ab illis dicuntur contractus aut minus ſunt naturales aut minus antiqui. imo permutatio, quæ innominatis accenſetur, emtione & * ſimplicior eſt & antiquior. Et Euſtathius ad Iliados x, ubi de certamine publico agitur cui præmium conſtitutum eſt, quod apud Homerum eſt ἄρνυσθαι, interpretatur ἀντικαταλλάττεσθαι; addens συνάλλαγμα γάρ τι καὶ τὰ τοιαῦτα: nimirum facio ut des. Nos ergo naturam ſequentes, contractus omnes diremtorios, nullo nominatorum aut innominatorum diſcrimine, ad tria quæ diximus genera revocabimus.

4. Dicemus proinde dari ut detur, ſtatim quidem rem pro re, ut in ea quæ ſpecialiter dicitur permutatio, antiquiſſimum haud dubie commercii genus: * pecuniam pro pecunia, quod collybum Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut rem pro pecunia, ut in emptione ac venditione: aut uſum rei pro re: aut uſum rei pro uſu rei: aut uſum rei pro pecunia; quod poſtremum locatio conductio dicitur. Vſus autem nomine hic intelligimus tum nudum uſum, tum eum qui cum fructu conjunctus eſt, ſive is ſit temporarius, ſive perſonalis, ſive hereditarius, ſive alio quovis modo circumſcriptus, ut apud

Ariſtotel. v. Eth. 8. & 1. Pol. 9. D. de contrahen. emt. l. 1.

Digitized by Google

apud Hebræos is qui durabat ad annum Iubilæum. Datur vero, ut interpoſito tempore tantundem & genere idem detur, in mutuo, quod locum habet in his quæ pondere, numero, menſura conſtant, tam rebus aliis quam pecunia.

5. Facti cum facto permutatio innumeras habere poteſt ſpecies pro factorum diverſitate. At facio ut des, aut pecuniam; atque id quoque in factis quotidianæ utilitatis locatio conductio dicitur; in facto præſtandæ indemnitatis circa caſus fortuitos averſio periculi, vulgo aſſecuratio, qui contractus olim vix cognitus nunc eſt inter receptiſſimos; aut ut des rem, aut uſum rei.

IV. Actus autem communicatorii aut facta communicant aut res, aut hinc res inde facta ad utilitatem communem, quæ omnia veniunt ſocietatis nomine: in quo genere comprehenditur & bellica ſocietas, qualis illa apud nos frequens navium privatarum coitio adverſus piratas aut alios invaſores, quam vulgo Admiralitatem nuncupant, Græci σύμπλοιαν aut ὁμόπλοιαν vocabant.

V. Mixti autem actus ſunt aut principaliter aut per acceſſionem alterius. Sic ſi ſciens rem majoris emam, & quod plus eſt in pretio alteri condonem, partim donatio erit, partim emtio: ſi fabro pecuniam promittam ut de ſuo auro mihi annulos faciat, partim emtio erit, partim conductio. Sic & in ſocietate accidit ut alter factum & pecuniam, alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu rei feudalis conceſſio beneficium eſt; pactio autem militaris operæ pro tutela, eſt facio ut facias. Quod ſi onus penſionis accedat, eatenus miſcetur cum emphyteuſi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid eſt ex contractu mutui & periculi averſi.

VI. Per acceſſionem ad alterum actum fit mixtio, ut in fidejuſſione & pignoris datione. Nam fidejuſſio, ſi negotium ſpectes quod inter fidejuſſorem & principalem debitorem geritur, plerumque mandatum eſt: ſin negotium quod inter creditorem & fidejuſſorem qui nihil recipit geritur, videtur actus mere liberalis: ſed quia contractibus oneroſis accedit inde cenſeri ſolet. Pignoris quoque datio per ſe videtur actus liberalis, qua detentio rei conceditur, ſed hæc quoque naturam trahit ex contractu cui ſecuritatem præſtat.

VII. Omnes autem actus aliis utiles, extra mere beneficos, contractuum nomine appellantur. *L. Labeo. D. de verb. ſignif.*

VIII. In contractibus natura æqualitatem imperat, & ita quidem, ut ex inæqualitate jus oriatur minus habenti. Hæc æqualitas partim conſiſtit in actibus, partim in eo de quo agitur, & in actibus, tum præcedaneis tum principalibus.

IX. 1. Ad præcedaneos actus pertinet, quod is qui cum aliquo contrahit * vitia ſibi nota rei de qua agitur ſignificare debet: quod non civilibus tantum legibus conſtitui ſolet, ſed naturæ quoque actus congruit. Nam inter contrahentes propior quædam eſt ſocietas quam quæ communis eſt hominum. Atque hoc modo ſolvitur quod dicebat Diogenes Babylonius hoc tractans argumentum, non celari omnia quæ tacentur: nec quicquid tibi audire utile eſt idem mihi dicere neceſſe eſſe, ut de rebus cæleſtibus. nam * contractus natura utilita- *L. 1. D. de act. emti & venditi.* *Cic. de Off. III.*

utilitatis cauſa reperta propius quiddam exigit. Bene Ambroſius : *In contractibus etiam vitia eorum quæ veneunt prodi jubentur, ac niſi intimaverit venditor, quamvis in jus emptoris tranſcripſerit, doli actione vacuantur.* Lactantius dixerat : *Qui vendentis errorem non redarguit, ut aurum parvo emat, aut qui non profitetur fugitivum ſervum, vel peſtilentem ſe domum vendere, lucro & commodo ſuo conſulens, non eſt ille ſapiens, ut Carneades videri volebat, ſed callidus & aſtutus.*

Off. II. c. 10. — *Libro v.*

2. At non idem dicendum eſt de his quæ rem non contingunt : ut ſi quis ſciat multas naves in curſu eſſe quæ frumentum advehunt. nam tale quid indicare eſt quidem officioſum ac laudabile, ſæpe adeo ut omitti nequeat, niſi ut caritatis regula violetur ; non tamen injuſtum, id eſt non pugnans cum jure ejus quicum negotium eſt : ita ut locum hic habere poſſit illud, quod idem ille Diogenes non incommode dicebat, referente M. Tullio : *Advexi, expoſui : vendo meum, non pluris quam cæteri : fortaſſe etiam minoris cum major eſt copia, cui ſit injuria?* Non ergo generaliter ſequendum illud ejuſdem Ciceronis, celare eſſe, cum tu quod ſcias, id ignorare emolumenti tui cauſa velis eos quorum interſit ſcire : ſed tum demum id locum habet, cum de iis agitur quæ rem ſubjectam per ſe contingunt, ut ſi domus ſit peſtilens, ſi à magiſtratu dejici juſſa, quæ exempla ibidem videas.

Th. 2.2.78. art. 3. Bal. l. 1. de ed. ed. Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 4. n. 6. — *d. loco.*

3. At vitia ei quicum agas nota, ut ſervitutem ædium quas M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipſo prius emtas, dici nihil attinet. * ſcientia enim utrinque par pares facit contrahentes. Horatius :

> *Ille feret pretium pœnæ ſecurus, opinor :*
> *Prudens emiſti vitioſum.*

Quod notatum & Platoni undecimo de legibus.

D. l. D. de contr. emt. in fine.

X. Neque vero tantum in intellectu rerum, ſed & in voluntatis uſu quædam contrahentibus inter ſe æqualitas debetur : non quidem ut ſi quis anteceſſit metus juſte incuſſus, is demi debeat; id enim contractui extrinſecum eſt : ſed ne quis incutiatur contrahendi cauſa, aut ſi incuſſus eſt ut dematur. Hoc ſpectantes Lacedæmonii reſciderunt emtionem agri quam Elei poſſeſſoribus metu expreſſerant, γνόντες μηδὲν δικαιότερον εἶναι βίᾳ πριαμένους ἢ βίᾳ ἀφελομένους παρὰ τῶν ἡττόνων λαμβάνειν. *Arbitrati nihilo juſtius eſſe, infirmioribus per emptionis titulum quam vi mera rem extorquere*, quæ Xenophontis verba ſunt. Quod tamen quam exceptionem ex jure gentium habeat, ſuo loco videbimus.

Hiſtor. Gr. III.

XI. 1. In ipſo actu principali hæc deſideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par eſt. Quod in contractibus beneficis locum vix poteſt habere. Nam ſi quis pro commodato, aut opera in mandato aut depoſito exhibenda, aliquid mercedulæ ſtipuletur, non injuriam faciet, ſed contractum miſcebit, id eſt ex gratuito efficiet ſemipermutatorium. At in permutatoriis omnibus ſollicite id obſervandum eſt. nec eſt quod dicat quiſpiam, id quod pars altera amplius promittit, donatum cenſeri. Neque enim ſolet hic eſſe tales contractus ineuntium animus, nec præſumendus eſt niſi appareat. Quod enim promittunt aut dant, credendi ſunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi ſunt, utque ejus æqualitatis ratione debitum.

Inſt. de mandato §. ult. L. 1. §. Si quis ſervum. D. depoſiti.

2. Ioh.

2. Ioh. Chryſoſtomus: *ὅταν γὰρ ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ ὠνῆσαι δ' ἂν ἀγοράσαι δέῃ τι ἢ καὶ ἀποδόσθαι, φιλονεικῶμεν καὶ βιαζώμεθα ἔλαττον τῆς ἀξίας καταβαλεῖν καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιῶμεν, οὐ λῃστεία τὸ πρᾶγμά ἐστιν; Quoties enim in contractibus, & quoties emendum quid aut dependendum eſt, contendimus, omnique modo laboramus ut minus æquo pretio demus, nonne huic facto quoddam ineſt furtum?* Scriptor vitæ Iſidori apud Photium, Hermiam narrat, ubi quod emere vellet juſto forte minoris eſſet indicatum, adjeciſſe quod juſto pretio deerat, quod exiſtimaret aliter agere injuſtitiæ eſſe ſpeciem, ſed talis quæ plurimos lateret. Et in hunc ſenſum interpretantur Hebræi legem quæ eſt * Levit. xxv, 4, & 7.

XII. 1. Reſtat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc conſiſtens, ut etiamſi nec celatum quicquam ſit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, in re tamen deprehendatur inæqualitas, quamquam ſine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque ſit reſarcienda, & demendum ei qui plus habet, reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrimque propoſitum aut fuit, aut eſſe debuit, ut uterque tantundem haberent.

2. Lex Romana hoc conſtituit non in quavis inæqualitate, minima enim non perſequitur, imo & occurrendum cenſet multitudini litium, ſed in ſatis gravi, ut quæ dimidium juſti pretii excedit. Nimirum leges, ut ait Cicero, iniqua tollunt quatenus teneri manu poſſunt, Philoſophi quatenus ratione & intelligentia. *d. loco.* Hi vero qui legibus civilibus ſubjecti non ſunt, id ſequi debent quod æquum eſſe ipſis ratio recta dictat: imo & illi qui legibus ſubjecti ſunt, quoties de eo quod fas piumque eſt agitur, ſi modo leges non jus dant aut tollunt, ſed juri duntaxat ob certas cauſas auxilium ſuum denegant.

XIII. 1. Sed notandum eſt, quandam rei æqualitatem ſpectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, ſed ex ſuppoſitione ejus quod agitur, ne quis ſcilicet ex beneficio damnum ſentiat: ob quam rationem mandatarius indemnis præſtari debet à ſumptibus factis, & damno in quod ex cauſa rei mandatæ incidit: & commodatarius rem tenetur reſarcire ſi periit, *Silveſt. in verbo Bellum, p. 1. n. 7.* quia non ſolius rei ratione domino tenetur, id eſt ex vi dominii, quomodo quivis poſſeſſor teneretur, ut ſupra didicimus, ſed & ratione beneficæ acceptionis: * quod ita verum eſt, niſi omnino & apud dominum fuiſſet peritura. *Th. 2.2. 62. art. 6.* Hoc enim caſu nihil per commodatum domino abeſt. Contra, depoſitarius præter fidelitatem nihil recepit: ideo ſi periit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exſtat, nec locupletior eſt; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit ſed dedit. In pignore, ut & in locato, media via ſequenda eſt, ut qui rem accepit nec de caſu quovis teneatur ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depoſitarius præſtare debeat: quia pignoris acceptio eſt quidem gratuita, ſed accedere ſolet contractui oneroſo.

2. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, ſed non ex illis primitus, ſed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire eſt. Inter cæteros apud Hebræum Moſem Maimonidem libro III Ductoris dubitantium * cap. 42. Spe-

Digitized by Google

vii. de Beneficiis. 19. ctavit huc Seneca cum dixit, *alios fidem debere, alios tutelam.* Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus judicium eſt faciendum. Sed generali tractatione quantum inſtituto noſtro ſufficit abſoluta, ſpeciales quasdam contractuum quæſtiones percurramus.

XIV. 1. Menſura ejus quod res quæque valeat maxime naturalis eſt indigentia, ut Ariſtoteles recte oſtendit: quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maxime ſpectatur. Non tamen hæc unica eſt menſura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina eſt, multas res magis deſiderat quam ſunt neceſſariæ. *Margaritis*, inquit Plinius, * *pretia luxuria fecit.* Et Cicero Verrina de Signis: *Qui modus eſt in his rebus cupiditatis, idem eſt æſtimationis.* Et contra evenit ut res maxime neceſſariæ minoris ſint propter copiam. Quod Seneca multis exemplis oſtendit libro de Beneficiis VI, cap. 15; ubi & hoc addit: *Pretium cujuſque rei pro tempore eſt. cum bene iſta laudaveris, tanti ſunt quanto pluris venire non poſſunt.* Paulus Iuriſconſultus: *Pretia rerum non ex affectu nec utilitate ſingulorum, ſed * communiter funguntur:* id eſt, ut alibi explicat, quanti omnibus valeret. Hinc fit ut res tanti æſtimetur, quantum pro ea communiter offerri aut dari ſolet, quod vix eſt ut non aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minusve dari aut exigi poſſit, niſi ubi lex certum rebus pretium ἐν στιγμῇ, ut Ariſtoteles loquitur, id eſt, *in puncto* conſtituit.

Mor. Nic. v. 8.

IX, 35.

L. pretia. D. ad l. Falc.

L. Si ſervum. D. ad legem Aquil.

2. In communi autem illo pretio * ratio haberi ſolet laborum & expenſarum quas mercatores faciunt: ſoletque ſubito quoque mutari ex copia & inopia ementium, pecuniæ, mercium. Cæterum poſſunt & quædam eſſe rei accidentia æſtimabilia, ob quæ res licite ſupra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta ob damnum conſequens, lucrum ceſſans, affectum peculiarem, aut ſi in gratiam alterius res vendatur ematurve alioqui non emenda aut vendenda; quæ ipſa accidentia ei cum quo agitur indicanda ſunt. Ejus quoque damni aut lucri ceſſantis ratio haberi poteſt, quod ex pretii ſolutione dilata aut anticipata naſcitur.

XV. 1. De venditione & emtione notandum etiam, ſine traditione ipſo contractus momento transferri dominium poſſe, atque id eſſe ſimpliciſſimum. ita * Senecæ venditio *alienatio eſt, & rei ſuæ juriſque ſui in alium translatio:* nam & ita fit in permutatione. Quod ſi actum ſit ne ſtatim dominium transeat, obligabitur venditor ad dandum dominium, atque interim res erit commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emtio conſtat præſtando, ut habere liceat & evictionem, item quod res periculo eſt emtoris, & ut fructus ad eum pertineant antequam dominium transeat, commenta ſunt juris civilis, quod nec ubique obſervatur: imo pleriſque legum conditoribus placuiſſe, ut ad traditionem usque res commodo & periculo venditoris ſit, notavit Theophraſtus in loco qui * apud Stobæum eſt, ubi & multa alia inſtituta reperias de ſolennitate venditionis, de arrhabone, de pœnitentia, multum differentia à jure Romano: ſicut & apud Rhodios perfici ſolitam venditionem & contractus quoſdam alios relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Pruſæenſis.

2. Illud

2. Illud quoque ſciendum, ſi res bis ſit vendita, ex duabus venditionibus eam valituram quæ in ſe continuit præſentem dominii tranſlationem, ſive per traditionem ſive aliter. Per hanc enim facultas moralis in rem abiit à venditore: quod non fit per ſolam promiſſionem.

XVI. Monopolia * non omnia cum jure naturæ pugnant, nam poſſunt interdum à ſumma poteſtate permitti juſta de cauſa & pretio conſtituto: cujus rei exemplum nobis illuſtre præbet Ioſephi hiſtoria cum is vice regia Ægypto præeſſet. Sic & ſub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopicarum mercium habebant, * ut Strabo loquitur, μονοπωλίαν. Poteſt & à privatis inſtitui, æquo duntaxat compendio. At qui, ut in Velabro olearii, * de compacto id agunt, ut res ſupra pretium id quod ſummum nunc eſt in communi pretio vendantur, aut vi aut fraude impediunt ne major copia importetur, aut ideo merces coëmunt ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum ſit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod ſi alio modo impediunt invectionem mercium, aut ideo coëmunt ut pluris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem adverſus caritatis normam, quod multis evincit Ambroſius libro officiorum tertio, ſed proprie jus alterius non violant.

Ariſt. Pol. I. c. VII.

Cap. 6.

XVII. De pecunia ſciendum, eam naturaliter functionem recipere, * non in materia ſola, nec in ſpeciali appellatione aut forma, ſed in genere magis communi, qua ſcilicet comparatur ad res aut omnes aut maxime neceſſarias: quæ æſtimatio, ſi aliud non convenerit, facienda erit tempore ac loco ſolutionis. Michaël Epheſius ad quintum Nicomachiorum: ὡς ἐπὶ τῆς χρείας τοῦτο ἐπὶ τοῦ νομίσματος ἴδοι ἄν τις γινόμενον, ὡς γὰρ ἐπ' ἐκείνης οὐκ ἀεὶ ὁμοίως δεόμεθα καὶ ἐν χρείᾳ τῶν ἀλλοτρίων ἐσμὲν, οὕτως οὐδὲ τὸ νόμισμα ἀεὶ ἴσον δύναται, ἀλλὰ μεταπίπτει. καὶ τὸ πρότερον πλεῖον δυνάμενον ὕστερον ἢ ἔλαττον ἢ οὐδὲν ἰσχύει. ὅμως μᾶλλόν γε τοῦτο διαμένει καὶ δεῖ ὡς μέτρον αὐτῷ τῶν ἀλλασσομένων χρῆσθαι. *Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre eſt. Nam ſicut ea non eadem ſemper, nec enim alienis rebus æque ſemper opus eſt nobis, ſic nec nummus idem ſemper valet, ſed mutatur, & cum prius plus valuerit, poſtea aut minus aut nihil valet: * diuturnius autem eſt nummi pretium; eoque ut menſura aliarum quæ comparantur rerum uti ſolemus.* Cujus loci hic ſenſus eſt: quicquid adhibetur in hoc ut menſura ſit rerum aliarum, debet eſſe tale ut per ſe minime flectatur. talia autem ſunt in genere æſtimabilium, aurum, argentum, æs. per ſe enim ferme tantundem ubique, & ſemper valent: ſed prout res aliæ quibus indigent homines copioſæ ſunt aut raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, nunc plus nunc minus valet.

L. 11. D. Locati.

XVIII. Locatio & conductio, ut recte à Cajo dictum eſt, proxima eſt venditioni & emtioni, eiſdemque regulis conſiſtit. Reſpondent enim pretium penſioni ſive mercedi, & rei dominium facultati utendi. Quare ſicut res domino perit, ita naturaliter ſterilitas & alii caſus qui uſum impediunt damno ſunt conductoris: neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam promiſſam, quia ipſe facultatem utendi tradidit, quæ eo tempore tantum valebat. quanquam & legi-

Digitized by Google

& legibus & pactis immutari id poteſt. Si tamen locator, cum conductor primus re uti impeditus eſſet, alii eam locaverit, quicquid conſecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

XIX. Et quod de venditione ſupra diximus, pluris rem vendi minorisve emi poſſe, ſi in gratiam alterius vendatur ematurve alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum eſt. Quod ſi una opera pluribus utilis eſſe poſſit, ut itineris ſuſceptio, & locator pluribus ſe in ſolidum ſingulis obſtrinxerit, poterit de ſingulis mercedem paciſci quam ab uno exigeret, ubi lex non obſtat: quia quod illa opera ſecundo quoque utilis eſt, extrinſecum eſt contractui qui cum primo eſt initus, neque reſpectu primi quicquam minuit de æſtimatione.

XX. 1. circa mutuum quæri ſolet quo jure vetitæ ſint uſuræ: & quanquam jure naturali vetitas eſſe receptior eſt ſententia, contrarium tamen ſentit Abulenſis. Neque vero videntur argumenta quæ in alteram adferuntur partem talia eſſe ut aſſenſum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum eſſe, * tantumdem & de commodato dici poteſt: cum tamen pro uſu rei pretium exigere illicitum non ſit, ſed efficiat ut contractus in aliud nomen tranſeat. Nec magis urget quod ſuapte natura ſterilis eſt pecunia. Nam & domos & res alias natura infœcundas * hominum induſtria fructuoſas fecit. Illud ſpecioſius, quod hic res pro re reddatur, uſus autem rei à re diſtingui non poſſit, cum in abuſu conſiſtat, ac proinde pro eo nihil debeat exigi.

In cap. 25. Matthæi qu. 171, & 172.

2. Sed notandum eſt, cum rerum quæ uſu pereunt, aut in alterius dominium tranſeunt, uſusfructus Senatusconſulto introductus dicitur, non tamen effectum ut proprius uſusfructus eſſet, de voce uſusfructus agi, quæ certe ſecundum ſuam proprietatem tali juri non congruit; non tamen ſequi inde jus tale nihil eſſe, aut non æſtimabile, cum contra certum ſit, ſiquis proprietario tale jus cedat, pecuniam poſſe exigi eo nomine. Sic & jus illud nonniſi poſt tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, eſt aliquid æſtimabile: minus enim ſolvit qui tempore minus ſolvit. Atque ideo * ἐν ἀντιχρήσει uſus pecuniæ cum fructibus prædii compenſatur. Quæ vero à Catone, Cicerone, Plutarcho, & aliis contra uſuras dicuntur, ea reſpiciunt non tam quod intrinſecum ei eſt, quam quod plerumque ei adeſt, eamque conſequitur.

L. 11. D. de uſufructu ear. rer. quæ uſu conſum.

L. 1. ¶ ſi uſusfructus D. ad legem Falc.

3. Sed quicquid hac de re ſentire libeat, ſufficere nobis debet lex à Deo Hebræis data, quæ vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori. Eſt enim hujus legis materia ſi non neceſſaria certe * honeſta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur Pſalmo qui apud Hebræos eſt decimus quintus, apud Latinos * decimus quartus, & apud Ezechielem capite decimo octavo. quæ autem hujus generis ſunt Chriſtianos quoque obligant, quippe vocatos ad majora virtutum ſpecimina, & quæ tunc officia homini Hebræo aut alioqui circumciſo (nam hujus cum Hebræo par cauſa erat) præſtari jubentur, ea nunc præſtanda ſunt homini cuivis, * omni populorum diſcrimine per Euangelium ſublato, latiusque extenſo proximi intellectu: quod præter cætera oſtendit inſignis Chriſti de homine Samarita apologus.

Luc. x. 29.

Itaque

Itaque Lactantius de officiis tractans hominis Chriſtiani, *Non dabit*, Epit. Inſt.
inquit, *in uſuras pecuniam. hoc eſt enim de alienis malis lucra captare.* Am- c. 2.
broſius: *Subvenire non habenti humanitatis eſt; duritiæ autem * plus extorquere quàm dederis.* Ipſe Cæſar Auguſtus notavit aliquos, quod pecunias levioribus uſuris mutuati, graviori fœnore collocaſſent. De Officiis III, c. 2. Suet. c. 39.

XXI. Obſervandum tamen eſt, eſſe quædam * quæ ad uſuræ ſpeciem accedant, ac vulgo uſuræ eſſe videantur, cum tamen pacta ſint generis alterius: ut de repenſando damno, quod facit qui pecuniam dat mutuam, eo quod diu pecunia careat: item de lucro ob mutui dationem ceſſante, deducto ſcilicet incerto ſpei, & labore qui ſubeundus fuerat. Sic etiam pro impenſis ejus qui multis dat mutuam pecuniam, & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ ſortis, ubi idonee non cavetur, ſi quid exigitur, uſura vere non eſt. Demoſthenes oratione in Pantænetum, eum qui quod ex mercatura aut honeſta opera quæſivit * ſub modico lucello elocat, partim ut ſuum ſervet, partim ut gratum faciat alteri, negat feneratorum odio prægravandum.

XXII. Leges vero humanæ quæ concedunt aliquid ſtipulari pro uſu pecuniæ, aut rei alterius; ut apud Hollandos jampridem conceſſum eſt aliis quidem * octo nummos in centum, mercatoribus autem duodecim pro uſu annali exigere, ſiquidem vere ſtant intra compenſationem ejus quod abeſt, aut abeſſe poteſt, non pugnant cum naturali aut divino jure: ſin eum modum excedunt, * impunitatem præſtare poſſunt, jus dare non poſſunt.

XXIII. Contractus avertendi periculi, quem * aſſecurationem vocant, omnino nullus erit ſi contrahentium alter rem de qua agitur aut ſalvam quo deſtinabatur perveniſſe, aut periiſſe ſciverit: non tantum ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, ſed quia propria materia hujus contractus eſt damnum ſub ratione incerti. Periculi autem hujus pretium ex communi æſtimatione petendum eſt.

XXIV. 1. * In ſocietate negotiatoria ubi confertur pecunia cum pecunia, ſi pecuniæ æquales ſint, æquales eſſe etiam oportet partes in damno & lucro: ſin inæquales fuerint, partes quoque fient pro rata. quod Ariſtoteles fine octavi Nicomachiorum ſic extulit: *ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλείω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλείω.* Atque idem habebit locum ſi operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera, conferri poteſt, ut dici ſolet:

Par pari datum hoſtimentum eſt opera pro pecunia.

2. Sed hæc collatio non uno modo fit: nam aut opera confertur cum ſolo pecuniæ uſu, quo caſu ſors domino perit, & ſi ſalva eſt domino ſalva eſt; aut opera confertur cum ipſo dominio pecuniæ, Navarr. 17.
quo caſu qui operam impendit particeps fit ſortis. In prima ſpecie num. 250.
comparatur cum opera non ſors ſed periculum amittendæ ſortis, Covarr. III.
& lucrum quod probabiliter ex ea ſperari poterat. In altera, operæ var. cap. 2.
pretium habetur quaſi ſorti adjectum, & pro eo quod valet in ipſa ſor- Leſſ. lib. II.
te partem habet qui operam præſtat. Quod de opera diximus, idem 2.25. du. 3.

& de

& de labore ac periculo navigationis & ſimilibus intelligi debet.

3. Vt autem ſociorum aliquis lucri ſit particeps, immunis damni eſt quidem præter naturam ſocietatis: poteſt tamen ita conveniri ſine injuria. fiet enim mixtus contractus ex ſocietate & ex contractu averſi periculi, in quo ita ſervabitur æqualitas, ſi tanto plus lucri ferat quam alioqui laturus fuerat qui in ſe damnum recepit. Vt autem quis damnum ſentiat ſine lucro, ideo admittendum non eſt, quia ita naturalis eſt ſocietati utilitatum communio, ut ſine ea nequeat ſocietas conſiſtere. Quod autem dictum eſt à Iuriſconſulto † non expreſſis partibus æquales intelligi, ita demum pro vero habendum eſt ſi quæ conferuntur ſint æqualia. In ſocietate autem univerſorum bonorum non id quod hinc aut illinc obvenit, ſed quod probabiliter ſperari poterat comparandum eſt.

Angelus verb. Societas I. ¶. 7. Silv. verbo Societas. I. q. 2. Navar. 17, n. 255. Covarr. & Leſſ. d. locis. Livius libro XXXIX. Ariſt. III. Polit. c. 6. † L. Si non. D. pro ſocio.

XXV. In ſocietate navali adverſus piratas utilitas communis eſt ipſa defenſio: interdum & præda. Solent autem æſtimari naves, & quæ in navi ſunt, atque ex his ſumma confici, ut damna quæ eveniunt, in quibus ſunt & vulneratorum impendia, ferantur à dominis navium & mercium * pro parte quam habent in ea ſumma. Et hæc quidem quæ diximus hactenus ipſi juri naturæ ſunt conſentanea.

XXVI. 1. Nec in his jure gentium voluntario quicquam mutatum apparet: uno excepto, quod inæqualitas rerum in quam conſenſum eſt, ubi nec mendacium interceſſit, nec ejus quod dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo jure civili ante conſtitutionem Diocletiani actio in foro nulla dabatur adverſus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui jure gentium ſolo ſociantur exactio aut coactio ſit eo nomine. Hoc enim eſt quod ait Pomponius, in pretio venditionis & emtionis naturaliter licere ſe mutuo circumvenire: ubi licere eſt non quidem fas eſſe, ſed ita permitti ut nullum contra proditum ſit remedium in eum qui ſe pacto velit defendere.

L. in cauſa cognitione. D. de minorib. L. Item ſi pretio D. locati.

2. * Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, poſitum eſt pro eo quod recepti paſſim moris eſt, quomodo apud Apoſtolum Paulum ipſa natura docere dicitur viro turpe eſſe comam alere, cum tamen id neque repugnet naturæ, & multos apud populos uſitatum ſit. Sic idolorum cultores, non autem quoſvis homines *φύσει ματαίους*, id eſt, *natura vanos* appellat ſcriptor libri Sapientiæ, & *τέκνα φύσει ὀργῆς* Paulus Apoſtolus, non tam ex ſua quam ex Romanorum, apud quos tum vivebat, perſona loquens. Euenus Poëta vetus:

1 Corinth. XI, 14. *XIII, 1.* *Epheſ. II, 3.*

> *φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμμεναι, φίλε, καὶ δὴ*
> *ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.*
> *Quod meditare diu durabile fiet, amice.*
> *Atque id naturam credo mortalibus eſſe.*

L. III. Ejuſdem ſenſus dictum vetus apud Galenum extat: *ἐπίκτητοι φύσεις τὰ ἔθη*, *conſuetudo adſcititia eſt natura.* Apud Thucydidem ſimili notione dicitur *τῶν νόμων κρατήσασα ἡ ἀνθρωπεία φύσις*, *humana natura legum victrix.* Sic *πεφυσιωμένα* dicunt Græci tum virtutes tum vitia poſtquam altas radices egerunt. Apud Diodorum vero Siculum legimus: *τῆς φύσεως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἡττωμένης*, *cum neceſſitas naturam, id eſt robur animi, vinceret.*

vinceret. Sic Pomponius Iuriſconſultus cum dixiſſet jus Romanum non pati eundem in paganis & teſtato & inteſtato decedere, addidit earum rerum naturaliter inter ſe pugnam eſſe, cum tamen ea regula è ſolis Romanorum moribus pendeat, neque apud alios populos locum habeat, ac ne apud ipſos quidem Romanos * in militum teſtamento. *L. jus noſtrum, D. de R. I.*

3. Evidens autem fuit utilitas ejus quod dixi juris introducendi, ad præcidendas controverſias infinitas, & ob incerta rerum pretia inter eos qui communem judicem non habent inexplicabiles, quæ vitari non poterant ſi ob inæqualitatem à pactis diſcedere licuiſſet. *Hæc eſt emptionis atque venditionis ſubſtantia* (ajunt Imperatores, ſubſtantiæ nomine morem perpetuum ſignificantes) *quod emptor viliore comparandi, venditor cariore diſtrahendi votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixque * poſt multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emptore autem huic quod obtulerat addente, ad certum conſentiant pretium.* *L. Si voluntate C. de reſcind. vend.* Seneca ait hoc ius reſpiciens: *Quid intereſt quanti ſint, cum de pretio inter ementem & vendentem convenerit? Nihil venditori debet qui bene emit.* *L. VI de benef. 15.* Andronicus Rhodius ſenſu eodem: τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἑκουσίοις συναλλάγμασι κέρδος οὔτε ἄδικόν ἐστιν, οὔτε εὐθύνης. τούτων γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος: *Lucrum, quod voluntate contrahentium percipitur, nec injuſtum eſt, nec corrigitur. Ejus enim rei licentiam lex conceſſit.* *Nic. v. 5.*

4. Is, quem indicavi paulo ante, ſcriptor vitæ Iſidori, minoris juſto emere, aut pluris vendere, vocat ἀδικίαν ὑπὸ μὲν τοῦ νόμου ἀφειμένην, τὸ δὲ δίκαιον ἀνατρέπουσαν: *injuſtitiam * à lege quidem permiſſam, ſed quæ reipſa juſtum pervertat.*

Annotata ad Caput XII.

SImplices alii benefici; alii permutatorii] Ariſtoteles illa omnia δόσεως, hæc πράσεως nomine comprehendit. *§. II.*

2. *Vim quandam & naturam accepiſſent talem*] Vide Vaſq. lib. controv. c. x, in fine. *§. III.*

Si de pretio conveniſſet,] Apud Hebræos perfecta non cenſetur venditio ante traditionem veram vel imaginariam.

3. *Simplicior eſt & antiquior*] Apparet id ex Homeri verſibus productis L. I. D. de contrahenda emptione. Tacitus de Germanis: *interiores ſimplicius & antiquius permutatione mercium utuntur.* Servius ad Eclogam IV ad illud: *mutabunt merces. quia antiqui res rebus mutabant.* Et ad illud Georg. III: *Vellera mutentur. ingenti pretio comparentur. Nam apud majores omne mercimonium permutatione conſtabat, quod & Cajus Homerico confirmavit exemplo.* Plinius libro XXXIII, 2: *quantum feliciore ævo cùm res ipſa permutabantur inter ſe, ſicut & Trojanis temporibus factitatum Homero credi convenit.* Libro ſexto, cap. XXII, de Seribus: *Vlteriore ripa merces propoſitas juxta venalia tolli ab his ſi placeat permutatio.* Mela de iiſdem: *Seres interſunt, genus plenum juſtitiæ ex commercio, quod rebus in ſolitudine relictis abſens peragit.* de iiſdem Ammianus libro XXIII: *Cum ad coemenda fila vel quædam alia fluvium tranſierunt advenæ, nulla ſermonum vice, propoſitarum rerum pretia ſolis oculis æſtimantur.* Mela de Sarmatis:

Digitized by Google

matis: *Vice rerum commercia exercent.* De Colchis vide Busbequium epiſtola exoticarum III. de Lapponibus Olaum Magnum libro IV, c. 5.

4. *Pecuniam pro pecunia*] de eo vide Procopium arcana hiſtoria. Nummus Illyrico advectus quondam in Italia mercis loco. Plinius libro XXXIII, c. 3.

§ IX. 1. *Vitia ſibi nota*] vide Scholiaſten ad illud Horatii:

mentem niſi litigioſus

Exciperet dominus.

Contractus natura utilitatis cauſa reperta propius quiddam exigit] Valerius Maximus lib. VIII, c. II, I: *bonæ fidei venditorem, nec commodorum ſpem augere nec incommodorum cognitionem obſcurare oportet.* Agitur ibi de ædibus dirui juſſis ab auguribus, quod emptorem venditor celaverat.

3. *Scientia utrinque par, pares facit contrahentes*] Edictum Theuderici, c. 141.

§. XI. 2. *Levitici* XXV, 14, 17] Vide Moſem de Kotzi, Præcepto jubente LXXXII.

§. XIII. 1. *Quod ita verum eſt, niſi omnino & apud dominum fuiſſet periturum*] Lex Wiſigotthorum lib. V, tit. V, c. 1, 2, 3.

2. *Capite* 42] Convenit cum Exodi loco c. XXII, 6, 10, 11, 12, 13. Moſes de Kotzi præceptis jubentibus LXXXVIII & LXXXIX.

§. XIV. 1. *Pretia luxuria fecit*] idem libro XXXVII de gemmis: *Singulorum libido ſingulis modum facit & maxime regum.* & libro XXXII: *Quantum apud nos Indicis margaritis pretium eſt, tantum apud Indos in curalio. namque iſta perſuaſione gentium conſtant.* Auguſtinus de civitate Dei libro XI, cap. 16: *Sed quid mirum, cùm in ipſorum etiam hominum æſtimatione, quorum certe natura tanta eſt dignitatis, plerumque carius comparetur equus quam ſervus, gemma quam famula? ita libertate judicandi plurimum diſtat ratio conſiderantis à neceſſitate indigentis, ſeu voluptate cupientis, cùm iſta quid per ſe ipſum in rerum gradibus pendat, neceſſitas autem quid propter quid expetat, cogitet; & iſta quid verum luci mentis appareat, voluptas vero quid jucundum corporis ſenſibus blandiatur, exquirat.*

Communiter funguntur] Plin. lib. XVIII, c. 31: *Æqui patrisfamilias modus eſt, annona cujuſque anni uti.*

2. *Ratio haberi ſolet laborum & expenſarum*] Nec improbat id Auguſtinus ad Pſ. LXX: *Sed ait ipſe mercator: Affero ex longinquo merces: mercedem laboris mei unde vivam peto. dignus eſt enim mercenarius mercede ſua. de mendacio & perjurio agitur, non de negotio.*

§. XV. 1. *Seneca*] de Beneficiis V. 10.

Apud Stobæum eſt] titulo de legibus.

§. XVI. *Non omnia cum jure naturæ pugnant*] Nota Thaletis hiſtoria de olivitate. Pythoclis inventum de plumbo Tyrico coëmendo, unde lucrum faceret Athenienſis populus, eſt apud Ariſtotelem œconomicôn II. de monopolio erinaceorum, quibus expoliuntur veſtes, vide Plinium VIII, 37. de monopolio Serici, Procopium in hiſtoria arcana.

Ut Strabo loquitur] Libro XVII. vide & Caſſiodorum II, 4, & 26.

De compacto id agunt] Lex æqua & prudens eſt C. de monopoliis. & locus notabilis apud Lyſiam adverſus frumenti venditores, qui

pretium

pretium falſis rumoribus incendebant. Adde Caſſiodorum IX, 5. & c. quicumque, cauſa XIV, quæſtione IV.

Non in materia ſola, nec in ſpeciali appellatione aut forma, ſed in genere magis communi] non tam ex ſubſtantia quam ex quantitate L. 1. D. de contrah. emtione. non corpora hic cogitanda ſed quantitas. L. Si is cui, §. 1. D. de ſolutionibus. §. XVII.

Diuturnius eſt nummi pretium] publica ac perpetua æſtimatio. d. L. 1. D. de cont. empt.

1. *Tantundem & de commodato dici poteſt*] valde enim affinia commodatum & mutuum, ut locatio & feneratio. in L. unica. C. Theod. quod juſſu eſt, *pecuniam commodat.* Iuſtinianus edidit *mutuam dat.* Nummos autem fœnore ſumptos, conductos dixit Horatius lib. 1, Sat. 2, ubi Scholiaſtes *merces, uſura.* §. XX.

Hominum induſtria fructuoſas fecit] Nec enim debet ſterilis eſſe pecunia. L. quid ergo. §. Vſuras. D. de contr. tutela. L. debitor. D. de Vſuris.

2. *Ἐν ἀντιχρήσει*] L. cum debitor. D. in quibus cauſis pignus. L. ea pactione. c. de Vſuris.

Et aliis] Vt Appiano in civilibus.

3. *Honeſta moraliter*] Hebræi cenſent voce נשך ſignificari uſuram in pecunia: voce מרבית & תרבית in quavis ſpecie. Hieronymus ad XVII Ezechielis: *Putant quidam uſuram tantum eſſe in pecunia: quod providens ſcriptura divina, omnis rei aufert ſuperabundantiam, ut plus non capias quam dediſti.*

Decimus quartus] Et Pſ. CXI, *χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτείρων καὶ κιχρῶν. Vir bonus eſt, qui alterius miſeretur, eique pecuniam dat mutuam.*

Omni populorum diſcrimine per Euangelium ſublato] Chriſtianos Arnobius libro IV ait eſſe *communicatores rei, & cum omnibus quos ſolidet germanitatis neceſſitudine copulatio.* alibi: *qui omnes homines pro fratribus diligunt.*

Plus extorquere quam dederis] Cyprianus de Lapſis gravia peccata enumerans, addit *uſuris multiplicantibus fœnus augere.* Chryſoſtomus de jejunio V: *ἐὰν νηστεύσῃς βλέπε μὴ δανείσῃς τὸ ἀργύριόν σου ἐπὶ τόκῳ. νηστεύεις; διάῤῥηξον βιαίων συναλλαγμάτων χειρόγραφον. Si jejunes, vide ne pecuniam tuam colloces fenori. jejunas? rumpe violentorum pactorum cautiones.* idem in caput ultimum I ad Corinthios, pecuniam fœnore partam non magis ſi in Eleemoſynam detur Deo acceptam eſſe ait, quam ſi detur ex quæſtu meretricio. Auguſtinus epiſt. LIV: *quid dicam de uſuris, quas etiam ipſæ leges & judices reddi jubent. ita crudelior eſt, qui ſubtrahit aliquid vel eripit diviti, quam qui trucidat pauperem fœnore?* Maximus homilia III de quadrageſima: *recte frater frequentabis Eccleſiam, ſi greſſus tuos lethalibus laqueis avida illa non implicet & involvat uſura.* His adde Baſilium in Sermones Domini in monte, & quæ ex Conſiliis ſanctiſque ſcriptoribus collegit Gratianus cauſa XIV, quæſt. III & IV.

Quæ ad uſuræ ſpeciem accedant] Et ſi cum juris Romani conſultis loqui volumus, fœnus odioſum nomen eſt, uſura non item. *Vſuræ non propter lucrum petentium, ſed propter moram ſolventium infliguntur.* L. cum quidam. D. de Vſuris. Cujacius in paratitlo de nautico fœnore: *Fœnus eſt quod præter ſortem accedit lucri cauſa: uſura quod accedit ne in damno* §. XXI.

Digitized by Google

verſetur creditor. Sed quia plerique etiam uſurarum abuſi ſunt nomine, cœpit & hoc in ſequiorem ſumi partem: in bonum autem ſenſum ſubſtitui vox ejus quod intereſt.

Sub modico lucello] Procopius Gotth. III, in laudibus Germani, qui Iuſtiniano propinquus: χρήματα τοῖς δεομένοις ἅπασι δεδανεικὼς μεγάλα καὶ τόκον οὐδ' ὅσον λόγῳ κεκομισμένος πρὸς αὐτῶν πώποτε. *pecunias omnibus opus habentibus magnas dabat utendas, uſuram autem, quæ quidem talis dici mereretur, numquam ab ipſis ſumebat.*

§. XXII. *Octo nummos in centum*] Idem in Imperio conſtitutum.

Impunitatem præſtare poſſunt] Ideo permiſſas ante ſe uſuras ad normam æquiorem reducere Iuſtinianus ſui officii cenſuit: Novellis XXXII, XXXIII, XXXIV.

§. XXIII. *Aſſecurationem*] Id damnum in ſe ſuſcipere dixit Suetonius Claudio. Sic Cicero pecuniæ publicæ prædes accepit, ut populo cautum eſſet ſine vecturæ periculo. Epiſtola XII, 17.

§. XXIV. 1. *Exemplum ſocietatis habes in delphinis apud Plinium*] Lib. IX, c. 8, & in pinna ac pinnotere IX, 40. meminit & Cicero de Finibus.

§. XXV. *Pro parte quam habent in ea ſumma*] Vide ſimile in L. Wiſigotthorum libro V, tit. V, c. 5.

§. XXVI. 2. *Naturaliter autem eo in loco*] Sic Gellius lib. IX, c. 10, de actu conjugali: *rem naturæ lege operiendam.*

In militum teſtamento] Imo & in paganorum teſtamentis ſæpe, ubi inofficioſi querela inſtituitur, L. mater. L. nam etſi. L. circa. D. de inoff. Teſtamento, addita L. cum duobus, C. eodem titulo.

3. *Poſt multas contentiones*] Feſtus: *Cociones dicti videntur à cunctatione, quod in emendis vendendiſque mercibus tarde perveniant ad juſti pretii finem. itaque apud antiquos prima ſyllaba per V literam ſcribebatur.* Quintilianus declamatione pro civibus *diu cocionatus eſt.*

4. *A lege quidem permiſſam*] Sic Andronicus Rhodius ad V. Nicomachiorum c. 5, in fine: τούτων γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος. *harum enim rerum licentiam lex dedit.*

CAPUT XIII.

De jurejurando.

I. *Iuriſjurandi quanta vis ſit etiam ex paganorum opinione.*

II. *Animum deliberatum requiri, nempe ut quis jurare voluerit.*

III. *Verba jurantis obligare in ſenſu quo ea creditur accepiſſe cui juratum eſt.*

IV. *Iuramentum dolo elicitum quando obliget.*

V. *Iuramenti verba non extendenda ultra receptum loquendi morem.*

VI. *Iuramentum non obligare de re illicita factum;*

VII. *Aut quod impediat majus bonum morale;*

VIII. *Aut ſi factum ſit impoſſibile:*

IX. *Quid ſi impoſſibile ſit ad tempus?*

X. *Iurari Deo nominato, & quo ſenſu.*

XI. *Sed & nominatis rebus aliis cum reſpectu ad Deum.*

XII. *Iuramentum eſſe etiamſi per falſos Deos juretur.*

XIII. *Effectus jurisjurandi: inde obligatio ex jurejurando duplex tempore juris-*

juriſjurandi, & poſtea: quod diſtincte explicatur.
XIV. *Quando ex jurejurando jus quaratur homini & Deo, quando Deo tantum.*
XV. *Refellitur ſententia ſtatuens eum qui pirata aut tyranno juravit, Deo non teneri.*
XVI. *Qui perfido juravit an implere debeat, diſtinctione explicatur.*
XVII. *Cum Deo ſoli quis obligatus fuit, haredem ejus ad nihil teneri.*
XVIII. *Perjurum non eſſe qui non implet nolenti impleri, aut ſublata qualitate ejus cui ſub illa qualitate juratum eſt.*
XIX. *Quando irritum ſit quod contra juramentum ſit.*
XX. *Superiorum actus quid poſſit circa id quod ſubditus juraverit, aut quod ſubdito juratum eſt, cum diſtinctionibus exponitur.*
XXI. *Monita Chriſti de non jurando ad quale juramentum proprie pertineant.*
XXII. *Qua fides injurata juramenti vim ex more habeat.*

I. 1. APud omnes populos & ab omni ævo circa pollicitationes, promiſſa & contractus, maxima ſemper vis fuit juriſjurandi. Nam ut Sophocles ait Hippodamia:

Mens excitari jurejurando ſolet,
Vt bina diligenter evitet mala,
Culpari amicis, & Deos offendere.

Nullum vinculum, inquit Cicero, *ad adſtringendam fidem majores noſtri jurejurando arctius eſſe voluerunt.* *Lib. 1.*

2. Hinc gravis pœna perjuris imminere nunquam non credita: ut Heſiodus dixit de juramento:

clades mortalibus unde
Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

* Ita ut poſteritas etiam majorum delicta lueret, quod non niſi de graviſſimis criminibus creditum: & ſine facto voluntas quoque pœnam in ſe accerſeret: quorum utrumque Herodotus confirmat narratione de Glauco Epicydide, qui deliberaverat tantum an juratam de depoſito fidem falleret: ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus: *Lib. II.*

At juramento quædam eſt ſine nomine proles
Trunca manus & trunca pedes: tamen impete magno
*Advenit, atque omnem * vaſtat ſtirpemque domumque.*

Et eandem hiſtoriam recitans Iuvenalis ita concludit:

Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas.

3. Bene Cicero: *Eſt juſjurandum affirmatio religioſa: quod autem affirmate quaſi Deo teſte promiſeris, id tenendum eſt.* Quod autem addit: *Iam enim non ad iram Deorum quæ nulla eſt, ſed ad juſtitiam & fidem pertinet:* ſi iræ nomine perturbationem intelligit, non improbandum eſt; ſin qualemcunque nocendi affectum aut voluntatem, minime eſt recipiendum, ut recte probat Lactantius. Nunc unde vis juriſjurandi oriatur, & quo pertingat uſque videamus. *Off. III.* *Lib. de ira Dei.*

II. Primum quod de promiſſis & contractibus diximus, & hîc habet locum, ut animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare ſi quis non putans ſe jurare verba protulerit jurantia, * ut de Cydippe narratur, locum habere poteſt quod ei tribuit Ovidius:

Digitized by Google

* *Quæ jurat mens eſt: nil conjuravimus illa.*

ex Euripide deſumptum qui in Hippolyto dixerat,

Iurata lingua eſt: * *mente juravi nihil.*

Soto l. VIII. *q.* 1. *art.* 7. *Covarr. ad c. quamvis. part.* 1. §. 5.

Quod ſi quis volens jurare obligare ſe noluerit, non eo minus obligatur, quia obligatio à juramento eſt inſeparabilis, & effectus ejus neceſſarius.

III. 1. At ſi quis deliberato protulerit verba jurantia, animo tamen non jurandi, hunc non obligari ſunt qui tradunt, peccare tamen temere jurando. Sed verius eſt teneri eum vera facere dicta quorum Deum adhibuit teſtem. nam is actus, qui per ſe eſt obligatorius, ex animo deliberato proceſſit. Cui conſequens eſt ut quanquam plerumque verum eſt illud Tullii; *Quod ex animi tui ſententia juraveris, id non facere perjurium eſt*; quo & illud pertinet quod apud Homerum jurans Vlyſſi Calypſo ait:

ἀλλὰ τὰ μὲν νοέω καὶ φράζομαι.

Verum animus quod ſentit idem loquar.

2. Id tamen hanc exceptionem habeat, niſi qui jurat ſciat, aut probabiliter credat, ab eo quicum negotium eſt verba aliter accipi. nam dictis ipſis teſtem adhibens Deum, debet dicta facere vera * quomodo putat intelligi. Et hoc eſt quod idem ait Cicero: *Quod ita juratum eſt, ut mens deferentis conciperet fieri oportere, id ſervandum eſt.* Apud Tacitum legimus, *Trepidis & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus, queis flagitii conſcientia inerat.* Auguſtinus: *Perjuri ſunt qui ſervatis verbis exſpectationem eorum quibus juratum eſt deceperunt.* Et * Iſidorus: *Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conſcientiæ teſtis eſt, ita hoc accipit ſicut ille cui juratur intelligit.* Atque hoc eſt quod dicitur * liquido jurare. Ideo Metellus recte recuſavit jurare in legem Apulejanam, quanquam erant qui dicerent legem ob rogationis vitium eſſe irritam, & juramentum in legem ita intelligendum ſi lex rite rogata lataque eſſet.

Epiſtola CCLXIV.

Hiſt. IV.

App. de bello civil. l. 1. *Pan. in c. Clericus de jurejur. Sil. in verbo Iuramentum.* 4 *q.* 23. VI. 17. *ibi Thom.*

3. Nam quanquam in promiſſis aliis facile ſubintelligitur tacita aliqua conditio quæ promiſſorem exſolvat, id tamen in juramento admittendum non eſt: quo pertinet egregius ille locus Apoſtoli ad Hebræos: *Deus volens abundantiſſime hæredibus promiſſionis oſtendere immutabilitatem conſilii ſui, fidem fecit jurejurando: ut per duas res immutabiles in quibus fieri non poteſt ut fallat Deus* (ita recte verti puto illud ψεύσασθαι, ſicut aperta locutio vocatur veritas, Dan. VII, 16; VIII, 26; X. I.) *firmum habeamus ſolatium.* Quæ verba ut intelligantur, ſciendum eſt ſanctos ſcriptores de Deo ſæpe loqui ἀνθρωποπαθῶς, & magis ſecundum id quod videtur nobis quam quod eſt.

Iona IV, 2.

4. Nam Deus vere decreta ſua non mutat. Mutare tamen & * pœnitentia duci dicitur, quoties aliter agit quam verba ſonare videbantur, nimirum * ob conditionem tacite intellectam, quæ ceſſat, Ierem. XVIII, 8. Exempla videre eſt Gen. XX, 3; Exod. XXXII, 14; I Reg. XXI, 29; II Reg. XX, I; Eſaiæ XXXVIII, I; Ionæ III, 5, II Quo ſenſu etiam nos fallere Deus improprie dici poteſt. & ſolet vox ψεύδεσθαι, quæ in dicto loco ad Hebræos apparet, ſignificationem habere eventus ſpem fruſtrantis, ut videre eſt tum alibi, tum Levit.

VI, 2;

Digitized by Google

VI, 2; Ioſue XXIV, 27; Eſai. LVIII, 11; Oſe. I, 2; * Abac. III, 17. Facillime autem hoc procedit in comminationibus, quia illæ jus nemini conferunt. In promiſſis interdum, ubi ſcilicet conditio tacite quædam ſubeſt.

5. Ideo duas res Apoſtolus nominat quæ immutabilitatem notant, promiſſionem, quia jus dat, & juramentum, quia conditiones tacitas & aliquo modo latentes repellit: ut videre eſt etiam Pſal. LXXXIX, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36. Nam aliud eſt ſi quas conditiones ipſa negotii natura aperte indicet. Quo nonnulli referunt id quod legitur Num. XIV, 30. Sed verius eſt terram promiſſam jurato dici ipſis, non perſonis, ſed populo, poſteris ſcilicet eorum quibus Deus juraverat, com. 23. Talis autem promiſſio impleri quovis tempore poteſt, nec perſonis certis adſtringitur.

IV. 1. Ex his quæ diximus intelligi poteſt quid ſentiendum ſit de jurejurando quod dolo elicitum eſt. Nam ſi certum eſt, eum qui juravit aliquod factum * ſuppoſuiſſe quod revera ſe ita non habeat, ac niſi id credidiſſet non fuiſſe juraturum, non obligabit juramentum. At ſi dubium ſit, an non etiam ſine eo idem fuiſſet juraturus, ſtandum erit verbis, quia ſimplicitas quam maxima juramento convenit. *Navar. c. 12. n. 13.*

2. Atque huc refero jusjurandum quod Ioſue & primores populi Iſraëlitici Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant à Gabaonitis è regione longinqua ſe venire fingentibus. At non inde ſequebatur Ioſuam & primores, ſi ſciſſent ex vicinis populis eos eſſe, non fuiſſe eis parcituros. Nam quod dixerant Gabaonitis: *Fortaſſis in medio mei habitas, quomodo tecum paciſcerer?* hunc habere ſenſum poteſt, ut interrogentur Gabaonitæ quale pactum deſiderent, ſociale an deditionis; aut etiam ut oſtendant Hebræi licitum ſibi non eſſe cum quibuſdam populis fœdus inire ſociale: non etiam ut negent dedentibus ſe vitam relinqui poſſe. Lex enim divina quæ eos populos interneccioni devovebat, * ex legis alterius comparatione ita erat intelligenda, ut locum haberet niſi ſi qui moniti ſtatim facerent imperata. Quod inter alia probat hiſtoria Rahabæ, * cui ob benemerita parcitum eſt; & Solomonis, qui Cananæorum reliquias ſub imperium ac tributum accepit. *Ioſue IX.* *Deut. XX, 10.* *I Reg. IX, 21.*

3. Atque huc pertinet quod in Ioſuæ libro dicitur, nullam fuiſſe civitatem ex populis ſeptem quæ pacem fecerit; obduratos enim ne gratia illis fieret. Quare cum credibile eſſet, ſi rem ipſam Gabaonitæ indicaſſent, quod præ metu non fecerunt, tamen vitam ſalvam ſub parendi conditione impetraturos fuiſſe, valuit jusjurandum, adeo quidem, ut & de eo violato poſtea pœnæ ſumptæ ſint graviſſimæ Deo auctore. * Ambroſius hanc tractans hiſtoriam: *Ioſue tamen pacem quam dederat revocandam non cenſuit, quia firmata erat ſacramenti religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, ſuam fidem ſolveret.* Nihilominus doli ſui pœnam aliquam ſuſtinuerunt Gabaonitæ jam ſua deditione ſubditi facti Hebræorum. Addicti enim ſunt * perſonali cuidam ſervituti, cum ſi egiſſent aperte potuiſſent ad tributariam conditionem recipi. *XI, 19, 20.* *II Samuel, XXI, 6.*

Digitized by Google

V. Non tamen ultra receptum loquendi morem extendenda eſt juramenti ſignificatio. Ideo perjuri non erant qui cum juraſſent non daturos ſe in matrimonium filias Benjaminitis, raptas cum raptoribus vivere permiſerunt. * Aliud enim eſt dare, aliud amiſſum non repetere. Ambroſius de hoc facto: *Quæ indulgentia congruo intemperantiæ ſupplicio non videtur vacare, quando illis hoc ſolum permiſſum eſt ut rapta inirent conjugia, non connubii ſacramento.* Non diſſimile eſt quod Achæi Romanis quædam non probantibus quæ ab ipſis facta & jurejurando firmata erant, rogarunt ut ipſi Romani quæ viderentur mutarent: nec Achæos religione obſtringerent irrita ea quæ jurejurando ſanxiſſent faciendi.

De Off. II. c. 14.

Livius lib. XXXIX.

VI. Vt valeat juramentum * oportet obligatio ſit licita, Quare nullas vires habebit jurata promiſſio de re illicita, aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana, de qua mox agemus. Bene * Philo Iudæus: ἴστω δὲ πᾶς ἐνωμότως ἄδικα δρῶν, ὅτι εὐορκήσει μὲν οὔ, τὸν δὲ πολλῆς φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὅρκον ἀνατρέψει, ᾧ τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται. προστίθεται γὰρ ἀδικήματα ἀδικήμασιν, ἐν οὐ δέουσι γινομένοις ὅρκοις, οἷς πολὺ βέλτιον ἦν ἡσυχάζεσθαι πράξεις παρανόμους. ἀπεχέσθω οὖν τοῦ ἀδικοπραγεῖν ποτνιάσθω τὸν Θεὸν ἵνα μεταδῷ τῆς ἵλεω δυνάμεως αὐτοῦ συγγνοὺς ἐφ' οἷς ἀβουλίᾳ χρησάμενος ὤμοσε. διπλάσια γὰρ αἱρεῖσθαι κακὰ, δυνάμενον τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν ἀποφορτίζεσθαι, μανία καὶ φρενοβλάβεια δυσίατος. *Sciat quiſquis ob juramentum injuſti aliquid molitur agere, non ſe jurisjurandi obſervantem fore, ſed potius everſorem jurisjurandi, quod magna cura ac religione dignum eſt, & quo honeſta ac recta ſanciri ſolent. Addit enim culpam culpæ, juramento non recte facto, & quo abſtinere ſatius fuerat actum illegitimum. Quare ab injuſta actione abſtinens Deum veneretur, ut quæ ipſi eſt maxime propria, miſericordiam ei impertiat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari poſſis, inſanabilis eſt furor, & mentis inopia.* Exemplum dari poteſt in Davide, qui Nabali pepercit quem ſe occiſurum juraverat. Cicero ſimile ponit exemplum in voto Agamemnonis: Dionyſius Halicarnaſſenſis in conjuratione Decemvirorum de republica occupanda. Seneca:

1 Sam. XXV.

Lib. II.

Præſtare fateor poſſe me tacitam fidem,
Si ſcelere careat: interim ſcelus eſt fides.

Vbi *interim* valet *interdum*. Ambroſius: *eſt enim contra officium nonnunquam ſolvere promiſſum, juramentum cuſtodire.* * Auguſtinus: *Si ad peccatum admittendum fides exhibeatur, mirum eſt ſi fides appellatur.* Idem docet ſecunda ad Amphilochium Baſilius.

Off. I. c. ult.

VII. 1. Imo etiamſi res quæ promittitur non ſit illicita, ſed * majus bonum morale impediens, ſic quoque non valebit jusjurandum: quia ſcilicet profectum in bono Deo debemus, ita ut ejus libertatem eripere nobis ipſis non valeamus. Huc pertinet inſignis ejus quem dixi Philonis Iudæi locus, quem aſſcribere non pigebit: εἰσὶ δ' οἱ τὴν φύσιν ἄμικτοι, καὶ ἀκοινώνητοι δι' ὑπερβολὴν μισανθρωπίας γεγονότες, ἢ καὶ ὑπ' ὀργῆς οἷα χαλεπῆς δεσποίνης ἐκβιασθέντες, ὅρκῳ τὴν ἀγριότητα πιστοῦνται τῶν ἠθῶν, ὅτινες οὔ φασιν ὁμοτράπεζον ἢ ὁμώροφον ἕξειν τὸν δεῖνα, ἢ πάλιν τὸν δεῖνα μὴ ῥέξειν ὠφέλειάν τινα ἢ παρ' ἐκείνου τινὰ λήψεσθαι, καὶ μέχρι τελευτῆς. *Sunt quidam adeo duro atque inſociabili ingenio, ſive odio humani generis, ſive dura dominæ iracundiæ ſubacti, ut morum feritatem jurejurando obfirment, ut ne hunc habeant menſæ*

aut

Digitized by Google

aut tecti ſocium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem uſque accipiant. Quod ait juraſſe quosdam * ne huic vel illi unquam benefacerent; id Hebræi vocabant נדר הנאה, id eſt *εὐχὴν ὠφελείας, votum de beneficentia*: שבע להטיב Levit. v, 6. Hujus formula tradentibus Hebræorum magiſtris erat קרבן כל מה דתהנה מני, aut קרבן שאתא נהנה לי, cui convenit illa Syriaca in veteri verſione Matthæi xv, 5. קרבני מדם דתתהנא מני: Græce *δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς.* Id eſt, *Donum Deo dicatum ſit*, (id enim eſt קרבן *ἀνάθημα*) *ſi quid unquam à me boni acceperis.*

2. Votum addita conſecrationis pœna validum plane cenſebant Hebræorum magiſtri, peſſimi hac in parte juris divini interpretes, etiamſi adverſus parentes factum eſſet: quod dicto loco refellit Chriſtus, in cujus verbis *τιμᾶν* honorare eſt benefacere, ut collato Marci loco apparet, & Pauli 1 Tim. 5, 3, 17; & Num. XXIII, 11. Sed etiamſi adverſus alios conceptum ſit, recte dicemus non obligare jusjurandum, quia ut diximus profectui adverſum eſt.

Th. 2, 2. 89. art. 7, & ibi Cajet. Grat. c. ult. §. ult. 22. qu. 4. Soto l. VII. q. 1. art. 3. circa 2.

VIII. De impoſſibilibus dicere nihil attinet. Satis enim manifeſtum eſt ad omnino impoſſibile neminem obligari.

IX. De eo vero quod pro tempore aut ex ſuppoſitione eſt impoſſibile in pendenti eſſe obligationem, ita ut is qui ex ſuppoſitione juravit operam quam poteſt dare debeat, ut quod juravit poſſibile reddat.

X. Forma jurisjurandi verbis differt, re convenit. Hunc enim ſenſum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo, *Deus teſtis ſit*, aut *Deus ſit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam cum ſuperior puniendi jus habens * teſtis advocatur, ſimul ab eo perfidiæ ultio poſcitur: & qui ſcit omnia ultor eſt, ideo quia teſtis. Plutarchus: *πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας, omne jusjurandum in diras deſinit, ſi quis pejeraverit.* Huc pertinent fœderum formulæ antiquæ quibus mos erat victimas adhiberi, ut apparet Gen. xv, 9, & ſequentibus. Vt illa Romana apud Livium: *Tu Iupiter ita illum ferito ut ego hunc porcum.* Et alibi: *Deos precatus ita ſe mactarent quemadmodum ipſe agnum mactaſſet.* Et apud Polybium ac Feſtum: *Si ſciens fallo, ita me Dieſpiter ejiciat ut ego hunc lapidem.*

Quæſt. Rom.

Libro I.

Lib. XXI.

XI. 1. Sed & nominatis rebus perſoniſve aliis jurari mos eſt vetus, ſive quod illa ſibi noxias imprecabantur, ut ſolem, terram, cœlum, principem, ſive quod in illis puniri depoſcebant, ut in capite, in liberis, in patria, in principe. Neque profanarum tantum gentium hic mos ſed & Iudæorum, ut idem ille * Philo nos docet. Ait enim non debere juraturos ob rem quamvis ſtatim *ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν, ad rerum omnium auctorem ac parentem procurrere*, ſed jurare per parentes, cœlum, terram, univerſum. cui ſimile eſt quod Homeri interpretes notant, Græcos illos veteres non ſolitos *προχείρως κατὰ τῶν θεῶν ὀμνύειν, ἀλλὰ κατὰ τῶν προστυγχανόντων, facile per Deos jurare, ſed * per res alias præſentes*, ut per ſceptrum: idque ipſum à juſtiſſimo rege Rhadamantho fuiſſe conſtitutum tradit Porphyrius, & ad Ariſtophanem ſcholiaſtes. Sic Ioſephus per ſalutem Pharaonis juraſſe legitur, ex more apud Ægyptios recepto, quem ibi notat Abeneſdras; * Eliſæus per vitam Eliæ. Neque vero Chriſtus Mat-

Gen. XLII, 15.

II Regum 12. 2.

thæi v, ut quidam exiſtimant, hæc juramenta vult minus eſſe licita quam quæ expreſſo Dei nomine fiunt: ſed cum Hebræi ea minus curarent, opinione quadam non diſſimili illius qui dixit, *Sceptrum non putat eſſe Deos*, oſtendit & hæc eſſe vera juramenta. Nam & Vlpianus optime dixit: *Qui per ſalutem ſuam jurat, Deum jurare videtur*, * *reſpectu enim divini Numinis jurat.* Sic Chriſtus oſtendit eum qui Templum jurat, Deum jurare qui templo præſidet; & qui cœlum, Deum qui cœlo velut inſidet.

L. Qui per. D. de jurejur.
Matthai XXIII, 21.

2. At Hebræi magiſtri iſtorum temporum exiſtimabant, non obſtringi homines juramentis per res conditas factis niſi adjecta pœna, ut ſi res de qua jurabatur Deo conſecraretur. Hoc enim eſt juramentum κορβᾶν, ſive ἐν τῷ δώρῳ, cujus non dicto tantum Matthæi loco ſed in Tyriorum quoque legibus mentio exſtabat, ut ex Ioſephi contra Appionem diſputatione diſcimus: nec aliunde arbitrer Orientis populos dictos Græcis κορβάνας, quæ vox apud Æſchylum & Euripidem exſtat. κορβᾶνα δ' αὐδᾷς, apud eundem Æſchylum. Huic errori dicto loco Chriſtus occurrit. Chriſtianos veteres Tertullianus juraſſe ait per ſalutem Principis omnibus Geniis auguſtiorem. Apud Vegetium formula eſt, cujus & ſupra meminimus, qua Chriſtiani milites jurant non per Deum tantum, ſed & per majeſtatem Imperatoris, quæ ſecundum Deum humano generi diligenda eſt & colenda.

XII. Sed & * ſi quis per falſos Deos juraverit obligabitur: quia quanquam ſub falſis notis, generali tamen complexione numen intuetur: ideoque Deus verus, ſi pejeratum ſit, in ſuam injuriam id factum interpretatur. Et ſanctos viros videmus non detuliſſe quidem unquam ſub ea forma jusjurandum, multo minus ita juraſſe, quod à Duareno permitti miror; ſed tamen ſi quibuſcum negotium erat adduci non poſſent ut aliter jurarent, contraxiſſe cum eis, ipſos quidem ut oportebat jurantes, ab illis autem juramentum accipientes quale haberi poterat. Exemplum eſt in Iacobo & Labane Geneſ. XXXI, 53. * Hoc eſt quod ait Auguſtinus: *Et qui per lapidem jurat, ſi falſum jurat perjurus eſt.* Deinde: *Non te audit lapis loquentem, ſed punit Deus fallentem.*

Auguſtinus epiſt. ad Public. 154.

Citatur. c. movet cauſa XXII. q. I.

XIII. 1. Effectus juramenti præcipuus eſt præcidere controverſias. Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, inquit divinus ſcriptor ad Hebræos: *Omnis diſputationis finis eſt juramentum rem ſanciens.* Cui ſimile eſt illud Philoneum: ὅρκος μαρτυρία Θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου. *Dei teſtimonium eſt jusjurandum de re de qua ambigitur.* Et illud non diſſimile Halicarnaſſenſis: τελευταία δὲ πίστις ἅπασιν ἐστὶν ἀνθρώποις ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, ἣν οὐδεὶς ποτὲ ἀναιρήσει χρόνος, ἡ δι' ὅρκων καὶ σπονδῶν ἐγγυητὰς θεοὺς ποιουμένη τῶν συμβάσεων. * *Vltima fides inter homines tum Græcos tum barbaros, quam nulla delebit ætas, eſt ea quæ per jurata pacta ſponſores adhibet Deos.* Sic & Ægyptijs jurandum μεγίστη παρ' ἀνθρώποις πίστις, *maxima fides hominibus inter ſe.*

Diod. Sic.

2. Duo ergo debet jurans, primum, ut verba animo congruant, quod ἀληθορκεῖν vocat Chryſippus; alterum, ut factum congruat verbis, quod idem appellat εὐορκεῖν. Qui in illo peccat * ψευδορκεῖ, qui in hoc

Digitized by Google

hoc ἐπιορκεῖν eidem Chryſippo dicitur ſatis diſtincte, quanquam confundi interdum hæc ſolent.

XIV. Et ſi quidem materia talis ſit, & verba ita concepta ut non ad Deum tantum ſed & ad hominem referantur, jus haud dubie homini ex ipſo juramento quæretur, tanquam ex promiſſo aut contractu qui ſimpliciſſime intelligi debeat. Si vero aut verba hominem non reſpiciant jus ei conferendo, aut reſpiciant quidem, ſed aliquid ſit quod ei poſſit opponi, tunc ea vis erit jurisjurandi, ut homo quidem ille jus nullum conſequatur, at nihilominus qui juravit Deo obligetur ſtare jurejurando. Hujus rei exemplum eſt * in eo qui per metum injuſtum cauſſam promiſſioni juratæ dedit. Nam hic jus nullum conſequitur, aut tale quod reddere debeat, quia cauſam damno dedit. Sic videmus Hebræos reges & * à Prophetis increpatos, & punitos à Deo, quod fidem juratam Babyloniis regibus non ſervaſſent. Laudat Cicero Pomponium tribunum, qui ſervavit quod terrore coactus juraverat: *tantum*, inquit, *temporibus illis jusjurandum valebat*. Quare non Regulus tantum redire in carcerem, ut maxime is fuerit injuſtus, debuit; ſed & decem illi quorum Cicero meminit, redire ad Annibalem: jusjurandum enim interceſſerat.

Ezech. XVII. 12, 13, 15.
Off III.
Tolet. l. IV. *c.* 22.
Off. III.

XV. 1. Neque hæc tamen inter hoſtes publicos locum habent, ſed inter quoſvis. non enim perſona ſola reſpicitur cui juratur, ſed * is qui juratur Deus, qui ad obligationem pariendam ſufficit. Repudiandus ergo Cicero cum ait perjurium nullum eſſe, ſi prædonibus pactum pro capite pretium non adferatur: ne ſi juratum quidem ſit: quia pirata non ſit ex perduellium numero definitus, ſed communis hoſtis omnium, cum quo nec fides eſſe debeat, nec jusjurandum commune. Quod & de tyranno dictum ab eodem eſt alibi, & à Bruto apud Appianum: οὐδὲ πιστὰ ἐστι Ῥωμαίοις πρὸς τυράννους οὐδ᾽ ἔνορκα, *cum tyranno Romanis nulla fides, nulla jurisjurandi religio.*

Th. 2. 2. 89. art. 7. & ibi Cajet. Alex. Imol. in c. verum de jurejur. Soto lib. VIII. *q.* 1. *art.* 7. *Civil.* II.

2. Atqui ſicut in jure gentium conſtituto differre hoſtem à pirata verum eſt, & à nobis infra oſtendetur; ita hic ea differentia locum habere non poteſt, * ubi, etſi perſonæ jus deficiat, cum Deo negotium eſt: qua de cauſa juramentum voti nomine nuncupatur. Neque id quod ſumit Cicero verum eſt, nullam eſſe cum prædone juris ſocietatem. Nam depoſitum ex ipſo gentium jure * reddendum latroni, ſi dominus non apparet, recte à Tryphonino reſponſum eſt.

L. Bona fides. D. depoſiti.

3. Quare probare non poſſum quod à quibuſdam eſt traditum, eum qui prædoni quicquam promiſerit momentanea ſolutione poſſe defungi, ita ut liceat ei quod ſolvit recuperare. Verba enim in juramento quoad Deum ſimpliciſſime atque adeo cum effectu ſunt intelligenda. Atque ideo qui redivit ad hoſtem clam, iterumque abiit, non ſatisfecit juramento de reditu, ut recte à Senatu Romano judicatum eſt.

XVI. 1. Illud vero Accianum: T. *Fregiſti fidem.*
A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuipiam:*

ita demum probari poteſt, ſi jurata promiſſio aperte reſpectum habuerit alterius promiſſionis, * quæ ei quaſi conditio fuerit implicita, non ſi diverſi generis ſint promiſſa, & citra reſpectum mutuum. tunc enim

L. Sicut. in fine. de jurejurando.

enim omnino ſervandum cuique erit quod ipſe juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans ſic compellat Silius:

Qui longum ſemper fama gliſcente per ævum
Infidis ſervaſſe fidem memorabere Pœnis.

2. Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere aut reſcindendi aut reformandi contractus, ſupra diximus. Et quanquam jus gentium aliquid in hac re mutavit, jure tamen civili, quod inter ejuſdem populi partes valet, rediri ſæpe ad illud quod natura licebat, itidem ſupra monuimus. Sed hic quoque, ſi juramentum interceſſit, etiamſi perſonæ nihil aut minus debeatur, Deo fides erit præſtanda. Itaque Pſalmorum ſcriptor ubi viri boni virtutes enumerat, addit & hanc: *Iuratus in damnum ſuum non tamen mutat.*

Auth. ſacramenta. C. ſi adv. vend.

Pſal. xv.

XVII. Verum illud notandum eſt, quoties non perſonæ jus naſcitur ex tali aliquo defectu qualem diximus, ſed Deo obſtringitur fides, hæredem ejus qui juravit non teneri. Quia ad hæredem ſicut bona tranſeunt, id eſt quæ in hominum ſunt commercio, ita bonorum onera: non item alia quæ quis ex officio, puta pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud quod ſtrictè jus dicitur inter homines non pertinent: ut alibi quoque oſtendere meminimus.

XVIII. Sed etiam ubi jus perſonæ non naſcitur, ſi tamen juramentum utilitatem ſpectet alicujus, * atque is eam nolit, non tenebitur qui juravit. * ſicut nec tenebitur ſi ceſſet qualitas ſub qua alicui juravit: ut ſi magiſtratus deſinat eſſe magiſtratus. Apud Cæſarem libro II de bello civili, Curio Domitii qui fuerant milites ſic alloquitur: *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, quum projectis faſcibus & depoſito imperio privatus & captus ipſe in alienam veniſſet poteſtatem?* Et mox ſcramentum ait capitis diminutione ſublatum.

c. dilecto, de prabendis. Covar. in d. c. quamvis. p. 2, §. 2, n. 10.

XIX. Illud quæritur, an quod contra juramentum fit illicitum ſit tantum, an & irritum? qua de re diſtinguendum arbitror, ut ſi ſola fides ſit obſtricta, valeat actus contra juramentum factus, puta teſtamentum, venditio: non valeat autem ſi ita conceptum ſit jusjurandum ut ſimul contineat abdicationem plenam poteſtatis ad actum. Et hæc quidem naturaliter jusjurandum ſequuntur: ex quibus faciendum eſt judicium de Regum juramentis, & his quæ exteri exteris jurant, quando actus ex loco ſubjectionem non accepit.

Th. 2. 2. q. 89. art. 9.

XX. * Nunc quid ſuperiorum, id eſt Regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis ſunt juris, imperia poſſint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficere non poteſt, ut jusjurandum quatenus vere fuit obligatorium non ſit præſtandum: id enim juris eſt naturalis & divini. Sed quia actus noſtri non plene ſunt in noſtra poteſtate, ſed ita ut à ſuperioribus dependeant, ideo duplex eſſe poteſt actus ſuperiorum circa id quod juratur, alter directus in perſonam jurantis, alter in perſonam cui juratur.

2. In perſonam jurantis dirigi poteſt, aut antequam juretur irritum reddendo juramentum, quatenus jus inferioris ſub poteſtate ſuperioris continetur, aut poſtquam juratum eſt vetando ne impleatur. Nam inferior, qua inferior, obſtringere ſe non potuit niſi quatenus ſuperiori id placiturum eſſet: ampliorem enim non habebat poteſtatem:

tem: Hoc modo lege Hebræa mariti uxorum, patres liberorum qui ſui juris nondum erant, juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæſtionem Seneca †: *Si lex lata erit, ne id quiſquam faciat quod ego me amico meo facturum promiſeram?* & ſolvit: *Eadem lex me defendit quæ vetat.* Sed & actus ex utroque mixtus eſſe poteſt, ut ſi ſuperior conſtituat quod inferior juraverit hoc aut illo caſu, puta ex metu, aut imbecillitate judicii, ita demum valere ſi ab ipſo approbetur. Atqui ex hoc fundamento defendi poſſunt abſolutiones juramentorum, quæ * olim à principibus, nunc ipſorum principum voluntate, quò magis cautum ſit pietati, ab Eccleſiæ præſidibus exercentur.

c. Venientes de jurejurando. c. 1. de prohibit. feud. alien. per Fed.
† Lib. IV de benef. 35.
L. ult. ad mun. Molin. diſp. 149. c. ſi vero. de jurejur.

3. In perſonam ejus cui juratur actus dirigi poteſt tollendo ab eo jus quod ei partum eſt; aut etiam, ſi jus deſit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat; idque duobus modis, ſive in pœnam, ſive ob publicam utilitatem ex vi ſupereminentis dominii. Atque hinc intelligi poteſt, ſi jurans non ejuſdem ſit ditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores poſſint circa jusjurandum. Ipſe autem qui juratus aliquid promiſit nocenti qua talis eſt, puta piratæ, non poteſt jus promiſſo quæſitum pœnæ nomine ob id ipſum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum eſt. Similique de cauſa compenſari non poterit quod promiſſum eſt cum jure quod ante erat controverſum, ſi poſt motam controverſiam inita pactio fuerit.

4. Poteſt & lex humana impedimentum quod certi generis actibus poſuerat tollere, ſi juramentum aut qualecunque, aut certa forma acceſſerit: quod Romanæ leges fecerunt, in iis impedimentis quæ non directe publicam ſed privatam jurantis utilitatem ſpectant. Quod ſi fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obſtringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diverſa actuum natura quę alibi à nobis explicata eſt.

XXI. 1. Notandum hic eſt obiter, quod in Chriſti præceptis & apud Iacobum de non jurando dicitur, proprie non ad aſſertorium juramentum, * cujus apud Paulum Apoſtolum exempla exſtant aliquot, ſed ad promiſſorium futuri incerti pertinere. Oſtendit hoc evidenter oppoſitio illa in verbis Chriſti: *Audiſtis dictum antiquis, Non pejerabis, ſed reddes Domino juramentum. Ego vero dico vobis. Ne jurate omnino.* Et ratio quam Iacobus adjicit: μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε, id eſt, *ne fallaces inveniamini.* nam eum ſenſum vox ὑποκρίσεως apud Helleniſtas habet, ut apparet Iob. XXXIV, 20. Matth. XXIV. 51: & alibi.

2. Idem evincit illud in Chriſti verbis ἔϛω δὲ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναί, οὒ οὔ. quod ſic Iacobus explicat, ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὒ οὔ: ubi manifeſte eſt figura quam πλοκὴν Rhetores vocant, ut in illo,

Ex illo Corydon Corydon eſt tempore nobis.

Et in altero ſimili: *Ad illum diem Memmius erat Memmius.* Nam prius ναὶ & οὒ promiſſum ſignificat, poſterius ejus implementum. Eſt enim ναὶ promittentis: unde per ἀμὴν explicatur Apoc. 1. 7. eundemque ſenſum habet quod hic in Syriaco eſt, אין reſpondens Rabbinico הין & Arabicum نعم quomodo apud Iuriſconſultos Romanos μάλιστα.

& quid-

& quidni? notæ ſunt reſpondentis ad ſtipulationem. Pro implemento promiſſionis ſumitur apud Paulum II Corinth. 1. 20, cum ait omnia Dei promiſſa in Chriſto eſſe *ναὶ καὶ Ἀμήν*. Hinc vetus Hebræorum dictum, *juſti hominis ναὶ eſt ναὶ, & non eſt non.*

3. Contra, quorum facta à dictis diſcrepant, apud eos eſſe dicitur *ναὶ καὶ οὔ*, II Corinth. 1, 18, 19; id eſt, *ναὶ* eorum eſſe *οὔ*, & *οὔ* eſſe *ναί*. Sic Paulus Apoſtolus ipſe exponit, nam cum negaſſe ſe *ἐλαφρίᾳ χρήσασθαι*, *levitate uſum*, addit ſermonem ſuum non fuiſſe *ναὶ καὶ οὔ*. Feſtus varias referens ſententias de ſignificatione vocis *naucum*, ſic ſcribit: *Quidam* (ajunt) *ex Græco* * *ναὶ καὶ οὐχὶ levem hominem ſignificari.* Quod ſi *ναὶ καὶ οὔ* levitatem ſignificat, ſequitur, ut *ναὶ ναί, οὒ οὔ*, conſtantiam ſignificet.

4. Idem ergo dicit Chriſtus quod * Philo: *κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον καὶ ἁρμόττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον, οὕτως ἀληθεύειν ἐφ' ἑκάστου δεδιδαγμένῃ, ὡς τοὺς λόγους ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι. Optimum atque utiliſſimum & rationali naturæ convenientiſſimum eſt juramento abſtinere, atque ita ſe veracitati aſſueſacere, ut verba pro juramento accipiantur.* * Et alibi: *ὁ τοῦ σπουδαίου λόγος ὅρκος ἔστω βέβαιος, ἀκλινής, ἀψευδέστατος. Viri boni oratio pro juramento ſit firmo, immutabili, fallere neſcio.* & quod de Eſſenis Ioſephus: *πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ' αὐτῶν ἰσχυρότερον ὅρκου, τὸ δὲ ὀμνύειν αὐτοῖς περιΐσταται: quicquid dixerint validius eſt jurejurando: ac ſupervacua res ipſis habetur jurare.*

5. Ab Eſſenis, aut Hebræorum illis quos ſecuti ſunt Eſſeni, videtur hoc ſumſiſſe * Pythagoras, cujus hæc ſententia: *μὴ ὀμνύναι θεούς. ἀσκεῖν γὰρ αὐτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν: non jurandum per Deos: quemque enim id curare debere * ut nec jurato ſibi credatur.* Scythæ de ſe ad Alexandrum Curtio referente: *Iurando gratiam Scythas ſancire ne credideris: colendo fidem jurant.* Cicero pro Roſcio Comœdo: *Quæ pœna à Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci conſtituta eſt. Non enim ex pactione verborum cujus jusjurandum comprehenditur, ſed ex perfidia & malitia, per quam inſidiæ tenduntur alicui, Dii immortales hominibus iraſci & ſuccenſere conſuêrunt.* Solonis dictum celebratur: *καλοκἀγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν ἔχε: Ea eſto probitate, ut ei magis quam juramento credatur.* Clemens quoque Alexandrinus dixit viri boni eſſe, *τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπτώτῳ καὶ ἑδραίῳ δεικνύειν βίῳ τε καὶ λόγῳ: Fidem promiſſi oſtendere in verborum ac vitæ ſubtilitate & conſtantia.* Alexis Comicus:

Ὅρκος βέβαιός ἐστιν ἂν νεύσω μόνον.

Nutus mei pro jurejurando valent.

Narrat Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo, Athenis cum quidam apud eos qui ſancte graviterque vixiſſet, & teſtimonium publice dixiſſet, & jurandi cauſſa ad aras accederet, una voce omnes judices ne is juraret reclamaſſe, eo quod nollent religione videri potius quam veritate fidem eſſe conſtrictam.

6. A Chriſti dicto non diſcrepat Heroclis illud ad aureum carmen: *ὁ σέβου ὅρκον ἐν ἀρχῇ παραγγείλας, τὴν ἀποχὴν τοῦ ὀμνύναι προσπέπτει περὶ τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἄδηλον τῆς ἐκβάσεως ἐχόντων τὸ πέρας. ταῦτα γὰρ τὰ μικρὰ καὶ μεταπίπτοντα, διὸ οὔτε ἄξιον ἐπ' αὐτοῖς ὀμνύναι οὔτ' ἀσφαλές. Qui in principio dixerat, Iusjurandum reverere, eo ipſo præceperat abſtinere à jurando de his * quæ poſſunt fieri & non fieri, & incertum habent caſus exitum. Talia enim & parvi du-*

vi ducenda ſunt, & mutabilia ſunt, unde nec dignum de iis jurare, nec tutum. Et Libanius in Chriſtiani Imperatoris laudibus ponit: ἐπιορκίας τοσοῦτον ἀποστατῶν, ὥστε καὶ πρὸς τὰς εὐορκίας ἔχειν εὐλαβῶς: *à perjurio tantum abeſt, ut etiam vera jurare vereatur.* Euſtathius ad illud Odyſſeæ: ἀλλ' ἤτοι ὅρκον μὲν ἐάσομεν: ſic ait: οὐ χρεία ὅρκου ἐν τοῖς ἀδήλοις πρὸς βεβαίωσιν, ἀλλ' εὐχῆς πρὸς ἀποτέλεσμα; *In rebus incertis non ad aſſeverationem juramentum adhibendum, ſed preces pro bono exitu.*

XXII. Ideo multis in locis vice jurisjurandi repertum eſt, ut, * fides datis dexteris, quæ erat πίστις βεβαιοτάτη παρὰ τοῖς Πέρσαις, *firmiſſimum apud Perſas fidei vinculum*, aut alio quo ſigno obſtringatur, ea vi, ut ni impleatur promiſſio promiſſor non minus deteſtabilis habeatur quam ſi pejeraſſet. Præcipue de regibus viriſque principibus dictum eſt uſitatiſſimum, fidem eorum pro jurejurando valere. Tales enim eſſe debent, ut cum Auguſto dicere poſſint, * Bonæ fidei ſum: & cum Eumene, vitam ſe potius poſituros quam fidem: quo & illud pertinet Guntheri Ligurini:

> *unde jus & reverentia verbo*
> *Regis ineſſe ſolet, quovis juramine major.*

Laudat oratione pro Dejotaro Cicero C. Cæſaris dexteram, non in bellis & præliis quam in promiſſis & fide firmiorem. Et heroicis temporibus ſceptrum erectum pro regum jurejurando valuiſſe notatum Ariſtoteli.

Can. in c. querelam de jurejur. Diod. libro XVI. Pan. in c. ad aures. De his quæ vi vel metus cauſa. Iaſ. in l. III. ¶. jurari. D. de jurejurand. Mynſ. obſ. 17. Cent. I. III Pol. XIV.

Annotata ad Caput XIII.

2. I*Ta ut poſteritas etiam majorum delicta lueret*] Vide Servium in excerptis Fuldenſibus ad I Æneidos. §. I.

Vaſtat ſtirpemque domumque] Vide Zachariam V, 1, 2, 3. & interpretem ejus loci Chryſoſtomum de ſtatuis XV.

Vt de Cydippe narratur] Exſtat ſimilis narratio in Metamorphoſibus Antonii Liberalis de Cteſylla & Hermochare. §. II.

Quæ jurat mens eſt] ibidem:

> *Conſilium prudenſque animi ſententia jurat;*
> *Et niſi judicii vincula nulla valent.*

mox:

> *Sed ſi nil dedimus præter ſine pectore vocem,*
> *Verba ſuis fruſtra viribus orba tenes.*
> *Non ego juravi: legi jurantia verba.*

& quæ ſequuntur.

Mente juravi nihil] quia de re honeſta tacenda, nutricis verba intellexerat Hippolytus, non de adulterio & inceſtu.

2. *Quomodo putat intelligi*] Auguſtinus epiſtola CCXXIV de illo locutus qui à Punicis caſtris egreſſus in caſtra redierat, inde Romam venerat: *ita non attenderunt qui illum Senatu moverunt, quid ipſe jurando cogitaſſet, ſed quid ab illo quibus juraverat exſpectarent.* Vide & ſequentia. vide ad hanc rem pulchre dicta Concilio Troslejano Tomo III conciliorum editionis Sirmondianæ. & apud Hincmarum in opuſculo de divortio Lotharii & Tethbergæ ad interrogationem VI, ubi in hanc ſententiam recte de Deo dicitur: §. III.

Qui

Qui non ut juras, ſed ut is juraſſe putavit
Cui juras, audit: ſic es utrique reus.

In profeſſione jurata Hebræorum per Hiſpaniam: *Si non ea intentione perfeceris ſicut à nobis me profitente audita atque intellecta ſunt.*

Iſidorus] Lib. II de Summo bono cap. XXXI, I, citatur cauſa XXII, quæſt. V, c. quacunque.

Liquido jurare] Donatus ad illud in Andria:

Quia ſi forte opus ad herum jurejurandum mihi,
Non oppoſuiſſe, ut liquido poſſim.

Liquido, pure, & manifeſte. χρεὼν μὴ ὑπονοθεύειν ἑτέρᾳ φράσει τὰ ῥήματα, ἀλλ' ὡς ἐπὶ λέξεων εἶχον, οὕτωσὶ καὶ δηλοῦν, ait in Alexio Nicetas fraudem Andronici Comneni culpans: *Oportuit non quæſita locutione verba adulterare, ſed ut concepta ea fuerant eloqui.* qui & alibi, de Alexio contra ſenſum verba captante; τοῖς ῥήμασι τούτοις ἐγκαθίσας, ὡς αἱ μυῖαι τῷ μώλωπι. *ita verbis illis inſidebat ut muſca vibici.* Graviter in hanc regulam peccavit aula Arcadiana, quæ effecit ut Chalcedone occideretur is qui Conſtantinopolim ſalute ipſi per jusjurandum promiſſa venerat; Zozomenus lib. V. Adde quæ infra cap. XVI, 2.

4. *Pœnitentia duci dicitur*] Concilium Toletanum VIII, cap. 2: *Iurare namque Dei eſt à ſeipſo ordinata nullatenus convellere: pœnitere vero, eadem ordinata cum voluerit immutare.* Retulit Gratianus in cauſam XXII, quæſt. IV. Explica vero ut in textu noſtro.

Ob conditionem tacite intellectam] Senecam vide Naturalium quæſtionum II, 37.

Abac. III, 17.] Adde Iobum XLI, I. Oſeam IX, 2.

§. IV. 1. *Suppoſuiſſe quod revera ita ſe non habeat*] ut Hippolytus, de quo modo diximus. Ad illud Sophoclis in Oedipode coloneo:

ἀπάτα δ' ἀπάταις
ἑτέραις ἑτέρα παραβαλλομένα
πόνον οὐ χάριν ἀντιδίδωσιν ἔχειν.
Fraus ad fraudem ſuperaccedens,
Non benefactis, ſed atroce ſolet
Clade rependi.

Sic ait, καὶ αὖθι οὐ νομίζουσι προσδεδέχθαι αὐτὸν καὶ ἐπηγγέλθαι τὴν ἀσφάλειαν αὐτοῦ αἰτιώμενοι καὶ οὐ πρότερον ἐπεγνωκότες, ὅτι οἰκείοις ἐνέχεται μιάσμασι. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό·

ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.

καὶ ἐκεῖνος γὰρ ἀπατηθεὶς ὤμοσε. *Putant Thebani ſe ſuſcepto Oedipodi promiſiſſe incolumitatem, cauſa ab ipſo data, cum non ante didiciſſent piaculo eum domeſtico teneri.* tale & illud:

Iurata lingua eſt, mente juravi nihil,
Namque & Hippolytus deceptus juraverat.

2. *Ex legis alterius comparatione*] Imo & ex cauſa legi de internecione addita Exodi XXIV, 33. Deut. VII, 4. ceſſat enim ea cauſa in illis qui præcepta filiorum Noæ ſuſcipiunt, & tributa pendunt. Ita Maimonides, & Samſon Mi-coſi, & Moſes de Kotzi, in præcepto jubente XV, & CXVIII.

Cui ob bene merita parcitum eſt] Et Gazere habitantium in hiſtoria Ioſuæ XVI, 10. Gergeſæos ad Chriſti uſque tempora ſuperſtites fuiſ-

ſe ex

ſe ex Euangelio apparet Matth. VIII, 28. nam hi ab initio ſe dediderant, ideo omittuntur in hoſtium enumeratione Deuter. XX, 17. Ioſ. IX, 1.

3. *Ambroſius*] de Officiis III, cap. 10.

Perſonali cuidam ſervituti] Vt Brutiani olim à Romanis, Gellius X, 3. Feſtus verbo Brutiani.

Aliud eſt dare, aliud amiſſum non repetere] οὔτε προτρεπομένων, οὔτε κωλυόντων, ait in hac hiſtoria Ioſephus, *Nec hortabantur Iſraëlitæ, nec prohibebant.* Seneca Excerptorum VI, 2. *Lex eum tenet qui juvat exulem, non qui patiatur juvari.* Symmachus: *Inanem metum divino animo cur tentat incutere, ſi quis aſſerit conſcientiam vos habere præbentium, niſi detrahentium ſubteritis invidiam.* §. V.

Oportet obligatio ſit licita] Tractat hoc bene Ambroſius de Offic. I. & alii relati in cauſæ XXII quæſtionem IV. Pertinet huc canon VII Concilii Hilerdenſis relati in Tomum III Conciliorum Galliæ; & in Hincmari Opuſculis non pauca. §. VI.

Philo] de ſpecialibus legibus.

Auguſtinus] de bono conjugali c. 4 citatur dicta quæſtione. Vide & Gailium, de Pace publica, lib. 1, c. 4, §. 16. & de Albino hiſtoriam apud Paulum Warnafredi lib. II, cap. 26.

1. *Majus bonum morale impediens*] quale Honorii de pace nunquam facienda cum Alarico, Zozimo narrante. Vide c. inter cætera dictâ jam quæſtione, & Concilium Hilerdenſe in Tomo III Conciliorum Galliæ canone 7. Hincmarum quoque dicto opuſculo ad interrogationem XIV, libro de divortio ad interrogationem VI & XIV. §. VIII.

Ne huic vel illi unquam bene facerent] Vide Baba Kama cap. IX, §. 10. & ibi notata à doctiſſimo Conſtantino.

Teſtis advocatur, ſimul ab eo perfidiæ ultio expoſcitur] Ambroſius ad Valentinianum Imperatorem: *Quid eſt jurare, niſi ejus quem teſtare fidei tuæ præſulem divinam potentiam confiteri?* vide formulam inſignem Chagani Avarorum apud Menandrum excerptis legationum. §. X.

1. *Philo*] de ſpecialibus legibus. §. XI.

Per res alias] de Socrate Apollonius apud Philoſtratum VI: ὤμνυ ταῦτα οὐχ ὡς θεούς, ἀλλ' ἵνα μὴ θεοὺς ὄμνυ. *Iurabat per iſta, non ut per Deos ſed ne per Deos juraret.*

Eliſæus per vitam Eliæ] Adde II Regum IV, 30. Cant. II, 7.

Reſpectu enim divini Numinis jurat] ita & Gratianus cauſa XXII, quæſtione 1.

Si quis per falſos Deos juraverit, obligabitur] Liber Sapientiæ cap. XIV: οὐ γὰρ ἡ τῶν ὀμνυμένων δύναμις, ἀλλ' ἡ τῶν ἁμαρτανόντων δίκη ἐπεξέρχεται ἀεὶ τὴν τῶν ἀδίκων παράβασιν. quod ita vertit Latinus: *Non enim juratorum virtus ſed peccantium pœna perambulat ſemper injuſtorum prævaricationem.* §. XII.

Hoc eſt quod ait Auguſtinus] Sermone XXVIII de verbis Apoſtoli. citatur c. Ecce dico: cauſa XXII, quæſt. V.

1. *Vltima fides:* Procopius Perſicorum II: ὅρκος ὁ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ἰσχυρότατον εἶναι δοκεῖ τῆς εἰς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον. *Iusiurandum quod ab hominibus habetur omnibus ultimum atque firmiſſimum & fidei mutuæ & veracitatis pignus.* §. XIII.

Digitized by Google

2. *ψευδορκεῖν*] Hoc *ψευδορκεῖν* vetatur Exodi xx. *ἐπιορκεῖν* Levitici xix. ut Hebræi volunt præcepto jubente ccxl.

§. xiv. 1. *In eo qui per metum injuſtum cauſam promiſſioni juratæ dedit*] Etiam vi extortum jusjurandum ob Dei reverentiam ſervandum docet Auguſtinus epiſtolis ccxxiv, & ccxxv.

A Prophetis increpatos] Vide & Ierem. xxix, 7.

§. xv. 1. *Is qui juratur Deus*] Gregoras, *εἰς θεὸν ἡ ἐπιορκία τὸ τῆς περιφρονήσεως ἀναβάλλει ἔγκλημα. perjurium Deo culpam impingit negligentiæ.*

2. *Vbi etſi perſonæ jus deficiat, cum Deo negotium eſt*] Plutarchus Lyſandro: *ὁ ὅρκῳ παρακρουόμενος, τὸν μὲν ἐχθρὸν ὁμολογεῖ δεδιέναι, τοῦ δὲ Θεοῦ καταφρονεῖν, qui juramento hoſtem circumvenit, is oſtendit à ſe hoſtem metui, Deum contemni.*

Reddendum latroni] & ei qui regnum ſine jure invaſit, quomodo Oroferni depoſitum redditum à Prienenſibus: Polybius & Diodorus Siculus in excerptis Peireſianis.

§. xvi. 1. *Quæ ei quaſi conditio fuerit implicita*] c. Pervenit, quod eſt iii de jurejurando. Adde L. Lege fundo. in fine D. de lege commiſſoria.

§. xviii. *Atque is eam nolit*] Plautus Rudente: *Iurisjurandi rogo gratiam facias.*

Sicut nec tenebitur ſi ceſſet qualitas] Similia vide in L. Si duas. §. Gentium. D. de Excuſat. tut. & apud Gailium ii, obſ. cxliv. n. 8. & de Arreſtis x, 9. & apud Azorium Inſtitutionibus moralibus v, 22. q. 6, parte i.

§. xx. 1. *Nunc quod ſuperiorum, id eſt regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis ſunt juris, imperia poſſint, videamus*] Auguſtinus epiſtola ccxl, & ccxli.

2. *Olim à principibus*] Suetonius Tiberio 35. Sic & in Hiſpania diu uſurpatum notat Ferdinandus Vaſquius de ſucceſſ. creat. l. ii, §. 18.

§. xxi. 2. *Cujus apud Paulum Apoſtolum exempla exſtant aliquot*] Rom. i, 9. ix, i. ii Cor. i, 23. xi, 31. Phil. i, 8. i Theſſ. ii, 9. i Tim. ii, 7.

3. *Ναὶ καὶ οὐχί*] Recte in hoc Feſti loco ſcripſeris *οὐκί*, ut ſæpe apud Homerum: id enim ad vocem nauci propius accedit.

4. *Philo*] de decalogo.

Et alibi] de ſpecialibus legibus.

5. *Pythagoras*] nam & Hermippus Pythagoricus Pythagoræ philoſophiam ab Hebræis ductam dicebat, teſte Origene contra Celſum. Idem & Ioſephus Hebræis prodidit, & Iamblichus Pythagoricus.

Vt nec jurato ſibi credatur] Philo: *ἤδη γὰρ ὅγε ὀμνὺς εἰς ἀπιστίαν ὑπονοεῖται. Iam enim is à quo jusjurandum exigitur, perfidiæ eſt ſuſpectus.*] Sophoclis Oedipode Coloneæ dixerat Oedipus:

οὔτοι σ' ὑφ' ὅρκου γ' ὡς κακὸν πιστώσομαι.

Nolo te adigere jurejurando ut malum.

reſpondet Theſeus:

οὔκουν πέρα γ' ἂν οὐδὲν ἢ λόγῳ φέροις.

Nec plus haberes inde quam vocis ſonum.

M. Antonius in viri boni deſcriptione: *μήτε ὅρκου δεόμενος, nec opus habens jurejurando.* Chryſoſt. de ſtatuis xv, *εἰ μὲν πιστεύεις ὅτι ἀληθής ἐστιν ὁ ἀνήρ, μὴ ἐπαναγάγῃς τοῦ ὅρκου τὴν ἀνάγκην. εἰ δὲ οἶδας ὅτι ψεύδεται, μὴ ἀναγκάσῃς ἐπιορκεῖν. Si credis veracem eſſe eum quicum tibi negotium eſt, noli ei jurejurandi impo-*

nere

nere neceſſitatem. quod ſi ſcis fore ut mentiatur, ne coge eum & pejerare.

6. *Quæ poſſunt fieri & non fieri*] Bene hoc animadvertit Chryſoſtomus de ſtatuis XII: ὅτι κἂν μὴ συναρπασθεὶς, μηδὲ ἄκων, μηδὲ ἀγνοῶν τοῦτο πάθῃς ὑπ' αὐτῆς τῆς πράγματος φύσεως, καὶ ἑκὼν καὶ εἰδὼς ἀναγκασθήσῃ ἐπιορκῆσαι πάντως. *Etiamſi non eveniat id tibi quod impetu abreptus, aut coactus, aut nec cogitans juraveris, ipſa negotii natura id interdum ſecum feret ut & volens & ſciens falſum juraſſe deprehendaris.* Et mox: σφαλερὸν μὲν οὖν καὶ περὶ ἑαυτοῦ τινα ὀμνύναι. πολλὰ γὰρ ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων περιστάσεως βιαζόμεθα. *Periculoſum igitur etiam de ſuo actu jurare. multa enim nobis eripit ipſa rerum natura ſubjecta caſibus.*

Fides datis dextris] meminere Euſtathius ad Odyſſeæ Ω: Ariſtophanis Scholiaſtes ad Nubes: Diodorus Siculus libro VIII. Crantzius Saxonicorum XI, 27. In c. Ad aures de his quæ vi metusve cauſa æquantur juramentum & fides interpoſita. §. XXII.

Bonæ fidei ſum] Euagora Salaminis rege Iſocrates: ὁμοίως τὰς ἐν τοῖς λόγοις ὁμολογίας ὥσπερ τὰς ἐν τοῖς ὅρκοις διαφυλάττων. Symmach. X, 19. *nunquam major ſpes quam in bonorum principum ſponſione.* Nicetas de Alexio Iſaaci fratre lib. III. βασιλεῦσι παρὰ πᾶν ἱερὸν εὐορκεῖν τεθῆναι περὶ πλείστου χρεών. *regibus juris jurandi fides ante omnia alia ponenda eſt.* Cicero pro Cornelio Balbo: *Athenis ajunt cum quidam apud eos qui ſancte graviterque juraſſet, & teſtimonium publice dixiſſet, (ut mos Græcorum eſt) jurandi cauſa ad aras accederet, una voce omnes judices, ne is juraret, reclamaſſe.*

CAPVT XIV.

De eorum qui ſummum imperium habent promiſſis & contractibus & juramentis.

I. *Refellitur ſententia ſtatuens reſtitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regum actus qua tales ſunt pertinere: item regem ex juramento non teneri.*
II. *Ad quos regum actus leges pertineant, diſtinctionibus explicatur.*
III. *Iurejurando rex quando teneatur, aut non teneatur.*
IV. *Quatenus rex teneatur his quæ ſine cauſa promiſit.*
V. *Vſus ejus quod de legum vi circa regum contractus dictum eſt.*
VI. *Rex ſubditis obligari naturaliter tantum, aut & civiliter, quo ſenſu recte dicatur.*
VII. *Ius quæſitum ſubditis licite quomodo auferatur:*
VIII. *Rejecta hic diſtinctio quæſiti ex jure naturali aut civili.*
IX. *Contractus regum an leges ſint, & quando.*
X. *Quomodo ex regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes.*
XI. *Quomodo ex iiſdem contractibus obligentur qui in regnum ſuccedunt:*
XII. *Et quatenus.*
XIII. *Beneficia regum quæ revocabilia ſint, quæ non, diſtinctione explicatur.*
XIV. *Contractibus invaſorum imperii an teneatur cujus erat imperium.*

I. I. PRomiſſa, contractus, & juramenta Regum, & qui alii iis pares jus in republica ſummum obtinent, peculiares habent quæſtiones, tum de eo quod ipſis in actus ſuos licet, tum de

eo quod in ſubditos, tum de eo quod in ſucceſſores. Quod primum caput attinet, quæritur an ipſe rex, ut ſubditos ſuos, ita ſe quoque reſtituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut à jurejurando ſe exſolvere poſſit. Bodinus cenſet iiſdem ex cauſis regem ſive aliena fraude ac dolo, ſive errore circumventum, ſive metu, reſtitui poſſe ex quibus ſubditus reſtitueretur, tum in iis quæ ad jura majeſtatis imminutæ, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit, ne jurejurando quidem teneri regem ſi ejusmodi ſint pacta conventa à quibus diſcedere lex patiatur, etiamſi pacta honeſtati ſint conſentanea: non enim ideo teneri quia juraverit, ſed quia juſtis conventionibus quiſque teneatur, quatenus alterius interſit.

Lib. I. cap. VII.

2. Nos, ut alibi diſtinximus, ita hic quoque diſtinguendum cenſemus inter actus Regis qui regii ſunt & actus ejuſdem privatos. Nam in regiis actibus, quæ res facit eo loco habenda ſunt quaſi communitas faceret: in tales autem actus ſicut leges ab ipſa communitate factæ vim nullam haberent, quia communitas ſeipſa ſuperior non eſt, ita nec leges regiæ. Quare adverſus hos contractus reſtitutio locum non habebit: venit enim illa ex jure civili. Non admittenda igitur exceptio regum adverſus contractus quos minores feciſſent.

II. 1. Plane ſi populus regem fecerit non pleno jure ſed additis legibus, poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri, aut omnino, aut ex parte, quia eatenus populus jus ſibi ſervavit. De iis autem actibus regum qui pleno jure regnant, ſed regnum non ut proprium poſſident, quibus regnum aut regni pars aut res fiſcales alienantur, egimus ſupra, & oſtendimus hos actus ipſo naturæ jure nullos eſſe, ut factos de re aliena.

2. At privati actus regis conſiderandi ſunt non ut actus communitatis ſed ut actus partis, ac proinde facti eo animo ut communem legum regulam ſequantur. Vnde etiam leges quæ actus quoſdam aut ſimpliciter, aut ſi is qui læſus eſt velit, irritos faciunt, locum & hic habebunt, quaſi ſub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quoſdam adverſus fœnebre malum ſibi conſuluiſſe juris remediis. Poterit tamen rex ut aliorum ita ſuos actus his legibus ſolvere; quod an facere voluerit ex circumſtantiis erit æſtimandum. Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, ſi quæ lex actum irritum faciat, non in favorem agentis ſed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, ut nec alias leges pœnales, & quicquid vim habet cogendi. Nam punitio & coactio non poſſunt procedere niſi à voluntatibus diverſis: itaque cogens & coactum requirunt diſtinctas perſonas, neque ſufficiunt diſtincti reſpectus.

III. Iuramentum autem Rex irritum reddere antecedenter poteſt ut privatus, ſi ſe ipſe poteſtate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento: conſequenter non poteſt, quia hic quoque perſonarum diſtinctio requiritur. Nam quæ conſequenter irrita redduntur, jam antea exceptionem in ſe habebant, niſi ſuperior noluerit. at ita jurare ut tenearis niſi ipſe nolis, perabſurdum eſt, & naturæ jurisjurandi contrarium. Etſi vero ex jurejurando jus quæri alteri non poſſit,

Digitized by Google

poſſit, ob aliquod vitium in perſona, tamen eum qui juraverit Deo obſtringi ſupra oſtendimus: quod ad reges non minus quam ad alios pertinet, contra quam ſentit dicto loco Bodinus.

IV. Promiſſa quoque plena, & abſoluta, atque acceptata, naturaliter jus transferre demonſtratum ſupra eſt, quod itidem ad reges non minus quam ad alios pertinet, ita ut improbanda ſit hoc quidem ſenſu eorum ſententia, qui negant regem teneri unquam his quæ ſine cauſa promiſit; quod tamen quo ſenſu locum habere poſſit mox videbimus.

Aug. L. Lucius. D. de eviction. Curt. Iun. conſ. 138, n. 4.

V. Cæterum quod diximus ſupra, leges civiles regni locum non habere in Regum pactis & contractibus, id recte vidit & Vaſquius. Sed quod infert emtionem & venditionem ſine certo pretio, locationem & conductionem non expreſſa mercede, emphyteuſin ſine ſcriptura, ſi à regibus fiant, valitura, non concedendum eſt: quia hi actus non à rege qua rege, ſed ab eo quaſi alio quovis fieri ſolent. In quo actuum genere tantum abeſt ut communes regni leges vim nullam habeant, etiam leges oppidi ubi Rex habitat valere credimus: quia ſpeciali ratione rex ibi ſe habet, ut illius cœtus membrum. Quæ tamen ut diximus ita procedunt, niſi circumſtantiæ oſtendant placuiſſe Regi ſuum actum ab illis legibus immunem facere. Aliud vero exemplum quod idem adfert Vaſquius de promiſſione quolibet modo facta, bene convenit, & ex his quæ ſupra diximus explicari poteſt.

Lib. II. Contr. Ill. c. 51, n. 34.

Suar. lib. III. c. 35. n. 14.

VI. 1. Contractibus quos rex cum ſubditis iniit obligari eum naturaliter tantum, non civiliter, † Iuriſconſulti ferme omnes ſentiunt, quod loquendi genus perobſcurum eſt. Nam naturalis obligatio interdum à juris auctoribus dicitur per abuſionem de eo quod fieri natura honeſtum eſt, quanquam non vere debitum, ut legata integra ſine detractione Falcidiæ præſtare, ſolvere debitum quo quis in pœnam creditoris erat liberatus, vicem beneficio rependere, quæ omnia ceſſare faciunt condictionem indebiti: Interdum vero magis proprie id quod vere nos obligat, ſive inde jus alteri oriatur, ut in pactis, ſive non oriatur, ut in plena & firma pollicitatione. Maimonides Hebræus lib. III ducis dubitantium capite 54; tria hæc apte diſtinguit, & quæ non debentur ait venire benignitatis nomine, id eſt חסד quam alii interpretes ad Prov. xx, 28 explicant פלגת חטובה * *abundantiam bonitatis*; quæ debentur ex jure ſtricte ſumto משפט *judicium* Hebræis vocari, quæ ex honeſtate *juſtitiam* צדקה id eſt æquitatem, ἔλεον, κρίσιν, πίστιν dixit interpres Matthæi XXIII, 23. ubi πίστιν vocat quæ Helleniſtis plerumque eſt δικαιοσύνη. Nam κρίσιν pro eo quod ſtricte debetur reperias etiam Macc. VII, 18, & 32.

† Bal. l. 1. D. de pactis. L. Princeps legibus, D. de legibus. Reliqua vide pag ſeq.

L. ult. C. de transſ. L. ſi aquam, C. de ſervit. Dd. in c. 1. de Conſt.

Bal. L. Si pecuniam. C. de condict. ob cauſam: & in l. ex imperfecto, C. de teſtamentis. L. Si pœna, D. de cond. ind.

L. 1. C. ad l. Falc.

L. Sed & ſi lege, ¶ conſuluit. D. de pet. hæred.

2. Civiliter quoque obligari ex actu ſuo dici quis poteſt, aut eo ſenſu, ut obligatio procedat non ex mero jure naturali, ſed ex jure civili, vel ex utroque, aut eo ſenſu ut in foro actio inde detur. Dicimus ergo ex promiſſo & contractu Regis, quem cum ſubditis iniit, naſci veram ac propriam obligationem, quæ jus det ipſis ſubditis: ea enim eſt & promiſſorum & contractuum natura, ut ſupra oſtendimus, etiam inter Deum & hominem. Quod ſi tales ſint actus qui à rege, ſed ut à quovis alio fiant, etiam civiles leges in eo valebunt:

Iaſ. lib. V. de cond. cauſa dat. Caſtal. de Imperio. q. III verſ. 81. Vaſq. lib. 1, contr. Ill. c. 3. n. 1. Bod. 1. c. 8.

Digitized by Google

bunt: ſin actus ſit regis qua regis, ad eum civiles leges non pertinent. quod diſcrimen à Vaſquio non ſatis obſervatum eſt. neque tamen eo minus ex utrovis actu naſcetur actio. nempe ut declaretur jus creditoris, ſed coactio ſequi non poterit, ob ſtatum eorum quibuſcum negotium eſt: nam ſubditis cogere eum cui ſunt ſubditi non licet, ſed æqualibus in æquales id jus eſt à natura, ſuperioribus in ſubditos etiam ex lege.

Vaſq. lib. 1. contr. ill. c. 5. in pr. & l. 1, freq. contr. Caſtr. lib. 1. conſ. 229.

VII. Sed hoc quoque ſciendum eſt, poſſe ſubditis jus etiam quæſitum auferri per regem duplici modo, aut in pœnam, aut ex vi ſupereminentis dominii. ſed ut id fiat ex vi ſupereminentis dominii, primum requiritur utilitas publica; deinde, ut ſi fieri poteſt compenſatio fiat ei qui ſuum amiſit, ex communi. Hoc ergo ſicut in rebus aliis locum habet, ita & in jure quod ex promiſſo aut contractu quæritur.

VIII. Neque ullo modo hîc admittenda eſt diſtinctio quam adferunt nonnulli, juris quæſiti ex vi juris naturalis, & ejus quod venit ex lege civili. nam in utrumvis par jus eſt regis, nec hoc magis quam illud ſine cauſa tolli poteſt. Vbi enim dominium aut jus aliud alicui legitimo modo partum eſt, id ne ſine cauſa ei auferatur juris eſt naturalis. Contra, ſi rex faciat, haud dubie tenetur reparare damnum datum: facit enim contra verum jus ſubditi. Hoc ergo differt jus ſubditorum & jus exterorum, quod jus exterorum (hoc eſt qui nulla ratione ſubditi ſunt) ſupereminenti dominio nullo modo ſubeſt: nam de pœna infra videbimus: ſubditorum autem jus ei dominio ſubeſt quatenus publica utilitas deſiderat.

Bal. in l. Cæſar. D. de public. inis. Bart. in l. ſicut, D. quod cujuſque univerſitatis. Iaſ. conſ. 1. vel 4. vol. 1. & alii allegati a Vaſq. d. c. 4. n. 5.

IX. Ex his quæ diximus & hoc apparet, quam falſum ſit quod quidam tradunt, contractus Regum leges eſſe. Nam ex legibus nemini jus adverſus Regem naſcitur: ideo ſi eas revocet nemini facit injuriam. peccat tamen ſi ſine juſta cauſa id faciat. At ex promiſſis & contractibus jus naſcitur. Contractibus ligantur contrahentes tantum; legibus ſubditi omnes. Poſſunt tamen quædam eſſe mixta ex contractibus & legibus, ut contractus cum vicino rege, aut cum publicano factus, qui ſimul pro lege publicatur, quatenus ei inſunt quæ ſubditis obſervanda ſunt.

X. * Veniamus ad ſucceſſores: de quibus adhibenda diſtinctio eſt, ſintne omnium ſimul bonorum hæredes, ut qui regnum quod in patrimonio eſt teſtamento vel ab inteſtato accipiunt; an ſucceſſores regni duntaxat, puta ex electione nova, aut ex præſcripto; ſive imitatione quadam vulgaris hæreditatis, ſive aliter: an vero mixto jure ſuccedentes. Nam qui bonorum omnium ita ut regni hæredes ſunt, quin promiſſis & contractibus teneantur dubitandum non eſt. Pro debitis enim etiam perſonalibus bona defuncti ut obligata ſint, ipſi rerum dominio coævum eſt.

XI. 1. * At qui in jus regni duntaxat ſuccedunt, aut partim in bona, in jus regni vero in ſolidum, quatenus obligentur tam dignum eſt quæri, quam confuſe hactenus tractatum eſt. * Directe, hoc eſt ἀμέσως, hos ſucceſſores regni qua tales non obligari ſatis eſt manifeſtum. quia jus non accipiunt ab eo qui proxime deceſſit, ſed à popu-

lo,

Digitized by Google

lo, ſive ea ſucceſſio propius accedat ad jus hæreditarium vulgarium, ſive abſit longius: de quo diſcrimine ſupra egimus.

2. Sed ἐμμέσως, id eſt * per interpoſitam civitatem, obligantur etiam tales ſucceſſores: quod ſic intelligetur. Cœtus quilibet non minus quam perſonæ ſingulares jus habet ſe obligandi per ſe aut per majorem ſui partem. Hoc jus transferre poteſt tum expreſſe tum per conſequentiam neceſſariam, puta imperium transferendo. nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad finem perducunt.

XII. 1. Non tamen in infinitum hoc abit. neque enim obligandi infinita poteſtas ad imperium recte exercendum neceſſaria eſt, ut nec ad tutelam aut curationem, ſed quatenus ejus poteſtatis natura exigit. * *Tutor domini loco habetur*, inquit Iulianus [a], *cum rem adminiſtrat, non cum pupillum ſpoliat.* quo ſenſu & illud intelligendum quod dixit Vlpianus [b], magiſtri ſocietatis pactum ſocietati non prodeſſe tantum ſed & obeſſe. Neque tamen, ut quidam exiſtimant [c], lex hæc ad naturam negotiorum geſtorum exigenda eſt, ut tum demum ratus ſit habendus actus ſi utiliter geſtus ſit. Nam ad tales anguſtias reipublicæ imperantem redigere, ipſi reipublicæ eſſet periculoſum. Quare nec ſenſiſſe hoc credendus eſt populus cum imperium detulit. Sed quod à Romanis Imperatoribus in cauſa civitatis reſponſum eſt, valere transactionem quam magiſtratus feciſſent in re dubia, non ſi indubitate id quod deberi poſſit remiſſum ſit, idem ad noſtram de populo toto quæſtionem referri debet ac poteſt, ſed ſervata proportione.

2. Sicut ergo leges non quævis ſubditos obligant, poſſunt enim, etiam extra eas quæ jubent quod illicitum eſt, * eſſe quædam evidenter ſtultæ atque abſurdæ; ſic & contractus regentium ita obligant ſubditos ſi probabilem habeant rationem, * quod in dubio ob regentium auctoritatem præſumi debet. Quæ diſtinctio multo eſt melior quam illa quæ à multis afferri ſolet de exitu modicæ aut immodicæ læſionis. Non enim exitus in hac re, ſed probabilis ratio rei gerendæ ſpectanda eſt. quæ ſi adſit, & populus ipſe obligabitur, ſi quo caſu ſui juris eſſe inceperit, & ſucceſſores ut populi capita. Nam & ſi quid populus liber contraxiſſet, obligaretur is qui poſtea regnum pleniſſimo jure acciperet.

3. * Laudatur Cæſar Titus hoc nomine, quod beneficia à ſuperioribus conceſſa à ſe peti paſſus non eſt, cum Tiberius, & eum ſecuti non aliter rata habuiſſent ſuperiorum beneficia niſi eadem iiſdem & ipſi dediſſent. Titi exemplum ſecutus Imperator optimus Nerva in Edicto quod * apud Plinium exſtat ſic ait: *Nolo exiſtimet quiſquam quæ alio Principe vel privatim vel publice eſt conſecutus, id eo ſaltem à me reſcindi, ut potius mihi debeat ſi illa rata & certa fecero, nec gratulatio ullius inſtauratis eget precibus.* At vero de Vitellio cum narraſſet Tacitus eum nulla poſterum cura laceraſſe imperium, vulgo ad magnitudinem beneficiorum accurrente, quibusdam [illegible] pecunia emercantibus, addit: *Apud ſapientes caſſa habebantur*, * *quæ neque dari neque accipi ſalva republica poterant.*

4. Illud hic addendum eſt, ſi quo caſu contractus incipiat vergere non

[a] *L. qui fundum §. ſi tutor. D. pro emto. L. ab agnato. D. de curatoribus. L. 22. pactum. C. de pactis. L. Contra. § ſi curator. D. de pactis.*

[b] *L. Item, D. de pactis. L. Præſes. C. de transactionibus.*

[c] *Alph. de Caſtro. l. 1. de leg. pœnalibus c. 5. Vict. in Relec. de poteſt. Papæ & conc. nu. 18. Th. 1, 2, q 95, art. 3. Pan. in c. cum eccleſiarum, nu. 14. Felin. n. 60. Turrecrem. in c. ſententia 11, q. 3. concl. 6, & 7, n. 8. & 9. Alii in c. licet, de voto Aguirre Apolog. p. 1. n. 72. Hiſt. 111.*

Digitized by Google

re non ad damnum modo aliquod, ſed ad perniciem publicam, ita ut ab initio contractus in extenſione ad illum caſum cenſendus fuiſſet injuſtus & illicitus, tunc non tam revocari eum contractum poſſe * quam declarari eum non ultra obligare; quaſi factum ſub conditione ſine qua juſte fieri non potuit.

5 Quæ de contractibus diximus eadem intelligenda ſunt * de alienatione pecuniæ populi, aut rei alterius quam ſecundum leges rex alienare bono publico poſſit. Nam hîc quoque ſimilis adhibenda eſt diſtinctio, an probabilis donandi aut aliter alienandi fuerit ratio.

6. At ſi contractus ad regni ejusve partis aut patrimonii regalis, quatenus id Regi permiſſum non eſt, alienationem pertineant, non valebunt ut facti de re aliena. Tantundem erit in regnis reſtrictis, ſi quam materiam aut actuum genus populus à poteſtate regia exceperit. Nam ut tales actus valeant populi per ſe aut per eos qui populum legitime referunt conſenſus requiritur, ut ex iis quæ de alienatione ſupra diximus intelligi poteſt. Quibus diſtinctionibus adhibitis facile judicari poterit juſtæ an injuſtæ fuerint exceptiones regum, qui priorum regum nomina exſolvere recuſarunt, quorum hæredes non fuerant: quarum exempla apud † Bodinum videre eſt.

Lib. 1. c. 8. §. Neque enim.

XIII. Illud quoque * à multis traditum, beneficia Principum quæ liberaliter ſunt conceſſa ſemper poſſe revocari, ſine diſtinctione transmittendum non eſt. Sunt enim quædam beneficia quæ rex de ſuo facit, & quæ, niſi adſit precarii clauſula, vim habent perfectæ donationis. * Hæc revocari non poſſunt, niſi quod ſubditos attinet in pœnam, aut ob utilitatem publicam cum compenſatione ſi fieri poteſt. Sunt alia quæ vinculum duntaxat legis demunt ſine ullo contractu: Et hæc ſunt revocabilia. Quia ſicut lex ſublata univerſaliter reponi univerſaliter ſemper poteſt, ita & particulariter ſublata particulariter reponi. Nullum enim hic jus quæſitum eſt adverſus legis auctorem.

† Curt. Iun. conſ. 138. n. 4. conſ. 157. n. 18. Cravetta de ant. tem. 2. p. 1. partis princ. n. 28. Bell. in ſpec. prin. rubr. 26. Ant. Gabr. lib. 1. tit. de jure quæſ. non tollendo conc. 6. nu. 20. & concl. 7.

XIV. Contractibus vero eorum qui ſine jure imperium invaſerunt non tenebuntur populi aut veri reges. nam hi jus obligandi populum non habuerunt. De in rem verſo tamen tenebuntur, id eſt quatenus locupletiores facti ſunt.

Annotata ad Caput XIV.

§. VI. 1. A*Bundantiam bonitatis*] Huc pertinent ea quæ non ob aliam cauſam fiunt quam ut liberalitas & munificentia exerceantur, ut loquitur lex 1 D. de donationibus. χρηστότης ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀποῤῥεῖ τῆς ἡμερότητος. *Ex ubere fonte manſueti ingenii manat beneficentia*; Plutarchus Catone majore.

§. X. *Veniamus ad ſucceſſores*] Vide Scriptores quibus utitur Reinkingius lib. 1. claſſe III, cap. 10.

§. XI. 1, *At qui in jus regni duntaxat ſuccedunt*] Vide Aymonium editum à Frehero p. 373.

Directe, hoc eſt ἀμέσως, hos ſucceſſores regni qua tales non obligari ſatis manifeſtum eſt] Sic Solomo obligatus non fuit eo promiſſo quod Semei David fecerat.

2. Per

Digitized by Google

2. *Per interpoſitam civitatem obligantur*] Similia vide c. 1 de ſolutionibus. Propius ad rem facit c. Abbate de ſententiis & re judicata, ubi notanda verba: *Cum tam ſupradicti avi donatio quam locorum acquiſitio præmiſſorum fuerint nomine regni facta*. vide & Treutl. parte 1, diſp. VI, theſi 7. Syr. de pace religionis concl. 19.

1. *Tutor domini loco habetur, inquit Iulianus, cum rem adminiſtrat, non cum pupillum ſpoliat*] Huc pertinent ea quæ habet Camdenus parte IV Eliſabethæ, anno CIƆ IƆ XCV; & quæ Cromerus habet de Georgii Bohemiæ regis ære alieno imprudenter ſuſcepto à Wladiſlao, lib. XXVII. §. XII.

2. *Eſſe quædam evidenter ſtulta atque abſurda*]. Vt lex Cabadis Perſarum regis apud Procopium & Agathiam. Hoc legis argumentum ad alienationes aptat Petrus, Legatus Iuſtini II ad Choſroen, agens de iis quæ Iuſtinianus Saracenis promiſiſſe videbatur: οὐ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἔθος, φημὶ δὲ τὸ πλέον καὶ νόμον μὴ λυσιτελοῦντα, καὶ εἰ πέφυκε βασιλεὺς ὁ τὸ ἔθος ἰσχυροποιήσας ἤγουν νομοθετήσας, πολιτεία καταδικασθήσεταί ποτε. *Non enim ex unius hominis conſuetudine, aut etiam lege non utili, etiam ſi Imperator ſit qui morem talem firmaverit, aut lege ſanxerit, reſpublica unquam condemnabitur.*

Quod in dubio ob regentium auctoritatem præſumi debet] Sidonius lib. V epiſtola XVII: *Quicquid ſpoponderit princeps, ſemper redhibet principatus.* Vide Ambroſium in laudibus Theodoſii, Symmachum lib. IV, epiſt. 7. & 19. lib. V, 37. Conc. Toletanum V, c. 6, C. cæterum de donationibus. debita Iuſtiniani, qui æs magnum reliquerat, à Iuſtino imperii ſucceſſore perſoluta narrat Corippus lib. II.

3. *Laudatus Cæſar Titus hoc nomine*] Hiſtoria apud Suetonium c. 8. apud Xiphilinum ex Dione, & apud Victorem. Simile c. Iuſtitiæ cauſa XXV, quæſt. 1. Gail. obſ. II. LX, 15. Vide & Radevici hiſtoriam. Guilielmus Ligurino lib. V,

Neve ſecuturi factum ſubvertere reges
Aut revocare queant, regali tuta ſigillo
Argumenta Duci, monumentaque certa reliquit.

Et libro VIII.

Tanta tamen clari fuit indulgentia regis,
Vt quicunque bonâ priſcorum munera regum
Hactenus iſta fide poſſederat, idque probare
Legitimis poterat vel demonſtrare Tabellis,
Principis aſſenſu titulo gaviſus eodem
Nunc quoque poſſideat.

Apud Plinium] X, epiſt. 66.

Quæ neque dari neque accipi ſalva republica poterant] Laudat & applicat Mariana ad immenſam munificentiam Friderici Regis Neapolitani XXIV, 16. à Nerone donata etiam ab emtoribus repetiit Galba relictâ decimâ; Tacitus hiſtoriarum 1, & Plutarchus. Pertinax etiam à libertis ea exegit quæ ſub ſpecie venditionis Commodo Principe lucrifecerant. Baſilius Macedo Imperator repetiit quæ Michaël Imperator elargitus fuerat. Zonaras de eo: ἐψήφιστο παρὰ πάντων τοὺς ἐξ οὐδεμιᾶς χρήματα λαβόντας εὐλόγου λαβῆς, ἀναδιδόναι ταῦτα, ἢ τό γε δὴ μετριώτερον ἥμισυ. *Communi conſenſu placuit, ut qui pecunias nulla probabili ex cauſa acceptiſſent, partim totas, partim dimidium redderent.* Vide eundem Iſaacio

Comneno de donationibus Ludovici XI, vide Serranum Carolo VIII. de ejuſdem donationibus etiam quæ Eccleſiis factæ non ſervatis, Philippum Cominæum lib. IX. Marianam vero de donationibus quas Arragoniæ rex Ramirus fecerat reſciſſis, libro X, c. 16. de Iſabellæ donationibus reſciſſis per ipſam XXVII, II. Cromerum de Caſimiri regis Poloniæ teſtamento partim probato, partim improbato, XII.

4. *Quam declarari eum non ultra obligare*] c. Suggeſtum eſt de decimis. Exemplum in Actis Alfonſi & Sanctii apud Marianam lib. XII. c. ultimo: apud Camdenum dicto anno cIↃ IↃ XCV, & anno cIↃ IↃ XCVII. in controverſia Hanſiatica.

5. *De alienatione*] Habes huc pertinentia in Conciliis Galliæ Tomo III.

§. XIII. *A multis traditum*] Vide citatos per Reinkingum libro II, claſſe II, c. 8, num. 26, & ſequentibus.

Hic revocari non poſſunt] Vide Afflictum deciſ. CXXVIII, num. 10.

CAPUT XV.

De fœderibus ac ſponſionibus.

I. *Publicæ conventiones quæ.*

II. *Dividuntur in fœdera, ſponſiones, pactiones alias.*

III. *Fœderum & ſponſionum diſcrimen, & in quid ſponſiones obligent.*

IV. *Rejecta diviſio fœderum quam Menippus fecit.*

V. *Fœderum diviſio in ea quæ idem ſtatuunt cum jure naturæ: & unde id natum:*

VI. *Et ea quæ aliquid adjiciunt: quæ ſunt æqualia;*

VII. *Aut inæqualia, quæ rurſum dividuntur.*

VIII. *Fœdera cum his qui alieni ſunt à vera religione licita eſſe jure naturæ:*

IX. *Nec univerſaliter prohiberi lege Hebræa;*

X. *Nec Chriſtiana.*

XI. *Cautiones circa talia fœdera.*

XII. *Chriſtianos omnes obligatos ad fœdus incundum adverſus hoſtes Chriſtianiſmi.*

XIII. *Si plures fœderatorum bellum gerant, cui potius opem ferri oporteat diſtinctionibus explicatur.*

XIV. *An tacite renovatum cenſeatur fœdus.*

XV. *An partis alterius perfidia alteram liberet.*

XVI. *In quid teneantur ſponſores ſi ſponſio improbetur, ubi de Caudina ſponſione.*

XVII. *An ſponſio non improbata obliget ex notitia & ſilentio, diſtinctionibus explicatur, ubi de ſponſione Luctatiana.*

L. Conventionum. D. de pactis.

I. CONventiones Vlpianus diviſit in publicas & privatas: & publicam expoſuit non ut quidam putant definitione, ſed exemplis additis, *quæ fit per pacem*, quod primum exemplum eſt: *quoties inter ſe duces belli quædam paciſcuntur*; quod ſecundum. Publicas ergo conventiones eas intelligit, quæ niſi jure imperii majoris aut minoris fieri nequeunt, qua nota differunt non tantum à contractibus privatorum, ſed & à contractibus regum circa negotia privata. Quanquam ex privatis quoque iſtis belli cauſa naſci ſolet, frequentius tamen

tamen ex publicis. Ideo poſtquam de conventionibus generaliter à nobis tractata ſunt ſatis multa, quædam addenda ſunt quæ ad excellentiorem hanc ſpeciem pertineant.

II. Publicas has conventiones, quas Græci συνθήκας vocant, dividere poſſumus in fœdera, ſponſiones, pactiones alias.

III. 1. De fœderum & ſponſionum diſcrimine adiri poteſt Livius libro IX, ubi recte nos docet fœdera eſſe quæ fiunt juſſu ſummæ poteſtatis, & in quibus ipſe populus iræ divinæ obſtringitur ſi minus ſtetur dictis. Ea apud Romanos peragi per feciales ſolebant addito patre patrato. Sponſio autem eſt, ubi hi qui à poteſtate ſumma mandatum ejus rei non habent aliquid promittunt quod illam proprie tangit. Apud Salluſtium legimus: *Senatus uti par erat decrevit, ſuo ſuique populi injuſſu nullum potuiſſe fœdus fieri.* Hieronymus Syracuſarum rex cum Annibale, ut narrat Livius, ſocietatem fecerat: at poſtea Carthaginem miſit ad fœdus ex ſocietate faciendum. Quare * quod apud Senecam patrem eſt: *Imperator fœdus percuſſit, videtur populus percuſſiſſe Romanus, & fœdere continetur*: ad antiquos eos pertinet, qui ſpeciale ejus rei mandatum acceperant. At * in regnis, regum eſt fœdus facere. Euripides Supplicibus: *Lib.* XXIV.

τόνδε δ' ὀμνύναι χρεὼν
Ἄδραστον. οὗτος κύριος τύραννος ὢν
πάσης ὑπὲρ γῆς Δαναΐδων ὁρκωτομεῖν.

Adraſtum hunc opus
Iurare: namque is jus habet regni potens
Vt civitatem fœdere obſtringat ſuo.

Legendum enim ibi, ut diximus, ὁρκωτομεῖν, non ὁρκωτομεῖ.

2. Sicut autem magiſtratus populum non obligant, ita nec minor pars populi: quod pro Romanis eſt adverſus Gallos Senonas: nam major pars populi erat apud Dictatorem Camillum. bifariam autem, ut apud Gellium eſt, cum populo agi non poteſt.

3. Sed ubi qui jus populi non habent, de eo quod populi eſt ſpoponderunt, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis hoc caſu ſponſores fidem liberaſſe, ſi operam omnem dediſſent ut id quod ſpoponderunt fieret, ſecundum ea quæ de promiſſo tertii facto * ſupra diximus: ſed negotii hujus, cui contractus ineſt, natura obligationem multo ſtrictiorem deſiderat. Nam qui contrahendo aliquid de ſuo dat aut promittit is viciſſim præſtari reipſa ſibi aliquid vult: unde & jure civili, quod facti alieni promiſſiones repudiat, promiſſio tamen ratam rem haberi ad id quod intereſt obſtringit.

IV. Fœdera Menippus regis Antiochi ad Romanos Legatus, referente * Livio, magis ex uſu ſuo quam ex præſcripto artis ita diviſit, *Lib.* XXXIV. ut diceret tria eſſe eorum fœderum, quæ inter ſe paciſcerentur reges civitateſque, genera: unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari eum vellet, victoris eſſe arbitrium: alterum, cum pares bello æquo fœdere in pacem atque amicitiam venirent. tunc repeti reddique per conventionem res, & ſi quarum turbata bello poſſeſſio ſit, eas aut ex formula juris antiqui, aut ex partis utriuſque commodo componi: tertium eſſe genus, cum

qui

Digitized by Google

qui hoſtes nunquam fuerint ad amicitiam ſociali fœdere inter ſe jungendam coëant: quos nec dicere leges, nec accipere.

V. 1. At nobis accuratius inſtituenda partitio eſt, ut primum dicamus fœdera alia idem conſtituere quod juris eſt naturalis, alia aliquid ei adjicere. Prioris generis fœdera non tantum fieri ſolent inter hoſtes qui à bello diſcedunt, ſed olim & fiebant ſæpe, & aliquo modo erant neceſſaria, inter eos qui ante nihil contraxiſſent. id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam eſſe à natura, ac proinde nefas eſſe alterum ab altero lædi, ut olim ante diluvium, ita rurſus aliquo poſt diluvium tempore malis moribus eſſet obliterata,* ita ut latrocinari & prædas agere in externos nullo bello indicto, pro licito haberetur: quod Σκυθισμὸν vocat Epiphanius.

L. ult. D. de collegiis. 2. Hinc illa * apud Homerum, an prædones eſtis? amica interrogatio,* cujus & Thucydides meminit, & in Solonis lege veteri collegia ἐπὶ λείαν ἐρχομένων: quippe ut Iuſtinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloria habebatur: & illud in Romano jure, ut ſi cum gente aliqua neque amicitiam, neque hoſpitium, neque fœdus amicitiæ cauſa factum habeatur, hi hoſtes quidem non ſint: quod autem ex Romano ad eos pervenerat, illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus ſervus fiat. idemque ſit, ſi quis inde ad Romanos perveniat: & hoc quoque caſu poſtliminium detur. Sic Corcyrenſes olim ante belli Peloponneſiaci tempora hoſtes Athenienſium non erant, ſed nec pacem cum illis nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem apparet. De Boccho Salluſtius: *nobis neque bello neque pace cognitus.* Hinc in barbaros prædam exercere laudatum Ariſtoteli, & ipſa vox hoſtis veteri Latio nihil niſi externum ſignificabat.

Lib. xliii.

3. Sub hoc genere comprehendo & fœdera quibus cavetur, ut utrinque jus hoſpitii, ut jus commercii ſit, quatenus iſta ſub jure naturali veniunt qua de re egimus alibi. Vtitur hoc diſcrimine Arco, in oratione ad Achæos apud Livium, ubi non de ſocietate ait quæri, ſed de commercio præbendi repetendique juris: nempe ne ſervis Macedonum apud ſe perfugium eſſet. Hoc genus totum conventionum Græci ſtricte εἰρήνην vocant, & opponunt σπονδαῖς, ut tum alibi videre eſt, tum in oratione Andocidii de pace cum Lacedæmoniis.

Liv. lib. xli.

VI. 1. Conventiones quæ juri naturæ aliquid adjiciunt aut æquales ſunt aut inæquales. * Æquales ſunt quæ utrimque eodem modo ſe habent αἵ ἴσως καὶ κοινῶς ἐν ἀμφοτέροις ἔχουσι, ut Iſocrates in Panegyrico loquitur: quo illud Virgilii pertinet:

Nec mihi regna peto, paribus ſed legibus ambas
Invictas gentes æterna in fœdera mittam.

Græci iſtas vocant modo συνθήκας ſimpliciter, modo συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut apud Appianum & Xenophontem videre eſt: has magis proprie σπονδὰς, & quatenus minus dignos reſpiciunt προστάγματα, aut συνθήκας ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων, quas Demoſthenes in oratione de Rhodiorum libertate fugiendas ait his qui libertatem amant, quia ad ſervitutem accedant proxime.

2. Vtriuſque modi fœdera aut pacis aut ſocietatis alicujus fiunt

cauſa. Æqualia pacis, ut quæ de reſtituendis captivis, rebus captis, & ad ſecuritatem conveniri ſolent, qua de re agendum erit infra in belli effectibus & conſectaneis. Æqualia ſocietatis, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ eſſe poſſunt, puta utrinque ne vectigal ullum ſolvatur, quod in vetere erat fœdere Romanorum & Carthaginenſium, excepto eo quod ſcribæ & præconi dabatur, aut ne majus ſolvatur quam in præſens, aut ad certam quantitatem.

3. Sic & in bellica ſocietate ut auxilia præſtentur paria equitum, peditum, navium, ſive ad omne bellum quod Græci * *Συμμαχίαν* vocant, & explicat Thucydides *τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν, eoſdem hoſtes & amicos habere*: quod & apud Livium ſæpe reperias, ſive ad tuendos fines duntaxat, quod *ἐπιμαχίαν*, ſive ad certum bellum, aut in certos hoſtes, aut in omnes quidem, ſed exceptis ſociis, ut in fœdere inter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium eſt: quomodo & Rhodii Antigono & Demetrio per fœdus auxilia promiſerunt in hoſtes quosvis excepto Ptolemæo. *Plut. Demetrio.* Poteſt, ut diximus, æquale fœdus & ad res alias pertinere, * ut ne in confinio alterius alter arces habeat, ne ſubditos alterius alter defendat, ne iter alterius hoſti præbeat.

VII. 1. Ex æqualibus qualia ſint inæqualia facile eſt intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus digna. Ex parte digniori, ut ſi quis auxilia promittat nec reſtipuletur, aut majora promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut ut Iſocrates dicto Panegyrico loquitur, *τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον*, ſunt ea quæ diximus *προστάγματα*, aut *ἐπιτάγματα* vocari. Et hæc ipſa aut cum imminutione ſunt imperii, aut ſine ejus imminutione.

2. Cum imminutione imperii, ut in ſecundo fœdere Carthaginenſium cum Romanis, ne cui Carthaginenſes bellum facerent injuſſu populi Romani. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, *Καρχηδόνιοι Ῥωμαίοις ὑπήκοοι ἦσαν ἔνσπονδοι, Carthaginenſes Romanis ex fœdere morem gerebant.* Poteſt addi huic generi deditio conditionata, niſi quod illa non imminutionem, ſed tranſlationem totius imperii continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conventionem fœderis nomine & alibi Livius appellat, ut libro IX: *Teates Apuli impetraverunt ut fœdus daretur, neque ut æquo tamen fœdere, ſed ut in ditione populi Romani eſſent.*

3. Sine imminutione imperii onera aut tranſitoria ſunt aut manentia. Tranſitoria, de ſolvendo ſtipendio, de mœnibus diruendis, ut locis quibusdam decedatur; ut dentur obſides, elephanti, naves. Manentia, ut de imperio ac majeſtate comiter colenda, cujus fœderis quæ ſit vis alibi diximus. Huic proximum eſt ut hoſtes & amici habeantur quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum ſit, per fines tranſitus commeatusve detur. Tum illa minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercitum ducere, ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, ne navigare, ne militem certis locis conſcribere liceat, ne ſocios oppugnare, ne commeatu hoſtes juvare, ne recipere eos qui aliunde veniunt, ut fœdera prius facta cum aliis dirimantur: quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre eſt.

4. Solent

Digitized by Google

4. Solent autem fœdera inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, ut Menippus cenſebat, ſed & inter potentiores & impotentiores, etiam qui bello inter ſe experti non ſunt.

VIII. De fœderibus frequens eſt quæſtio, liciténe ineantur cum his qui à vera religione alieni ſunt: quæ res in jure naturæ dubitationem non habet. nam id jus ita omnibus hominibus commune eſt, ut religionis diſcrimen non admittat. Sed de jure divino quæritur, ex quo hanc quæſtionem tractant * non Theologi tantum, ſed & Iuriſconſultorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus.

Th. 2, 2. q. 10. art. 10. Oldr. conſ. 71, Deciſ. 111. conſ. 20.

IX. 1. Videamus primum de jure divino veteri, acturi deinde de novo. Fœdus non nocendi cauſa cum alienis à religione contrahere ante Moſis legem licuit. Exemplum eſt in fœdere Iacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, quando non ſatis conſtat eum fuiſſe idololatram. Neque id lex per Moſem data mutavit. Exemplo ſint Ægyptii haud dubie tunc idololatræ. Hos tamen averſari vetantur Hebræi. Excipiendi ſunt populi ſeptem divina ſententia damnati, cujus ſententiæ exſecutores erant delegati Iſraelitæ. nam his in idololatria perſtantibus, & imperium detrectantibus, parcere vetantur, quibus itidem decreto divino additi ſunt Amalecitæ.

Gen. XXXI. 44. Deuteron. XXIII. 7.

2. Fœdera quoque commerciorum, & quæ his ſimilia ad utilitatem communem aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem. nihil enim reperitur quod obſtet. Et exempla habemus fœderum quæ David & Solomo cum Hiromo Tyriorum rege fecerunt: ac notandum in ſacra hiſtoria dici fœdus hoc à Solomone factum juxta ſapientiam quam Deus ei dederat.

Deut. VII, 1. Deut. XXV. 17. II Sam. V. 11. I Reg. V. 12.

3. Lex quidem Moſis ſpecialiter imperat benefacere popularibus, ἀγαπᾷν τὸν πλησίον: præterea peculiaris victus & morum ratio Iudæis præſcripta familiarem cum hominibus cæteris conſuetudinem vix patiebatur. At hinc non ſequitur aut benefacere extraneis non licuiſſe, non etiam laudabile id non eſſe, quod male inde collegit poſteriorum magiſtrorum prava interpretatio: unde illud Iuvenalis de Iudæis:

Levit. XIX, 8. Deut. XXII. 1.

Non monſtrare vias eadem niſi ſacra colenti.

quo loco exemplum monſtrandæ viæ minime moleſta neque ſumtuoſa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero dicit, & Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iiſdem: *Apud ipſos fides obſtinata, miſericordia in promtu, adverſus omnes alios hoſtile odium.* Sic in novi fœderis hiſtoria legimus, ſæpe non ſolitos Iudæos convivere συζῆν, συνεσθίειν, κολλᾶσθαι, προσέρχεσθαι alienigenis. Et Apollonius Molo Iudæis objiciebat ὅτι μὴ παραδεχοίμεθα τοὺς ἄλλαις προκατειλημμένους δόξαις περὶ Θεοῦ; μηδὲ κοινωνεῖν ἤθελον τοῖς καθ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις: *non admitti ab eis qui de Deo ſentirent alia, nec quicquam ipſis commune eſſe cum his qui inſtitutis differrent:* Amici Antiochi apud Diodorum Iudæos accuſant: μόνους ἁπάντων ἐθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας καὶ πολεμίους ὑπολαμβάνειν πάντας: *ſolos ex omnibus populis inſociabiles eſſe extraneis, ita ut cæteros pro hoſtibus ducant.* Sequitur de iiſdem: μηδενὶ ἄλλῳ ἔθνει τραπέζης κοινωνεῖν τὸ παράπαν, μηδὲ εὐνοεῖν, *cum nulla gente alia menſam habere communem, neque bene eos aliis velle.* Mox eis tribuitur μισανθρωπία *odium humani*

Off. I. De benef. VI, 9. Hiſt. V.

Digitized by Google

humani generis. Et apud Philoſtratum Tyanenſis de Iudæis : ὁἱ βίον ἄμικτον, εὑρόντες, οἷς μήτε κοινὴ πρὸς ἀνθρώπους τράπεζα : *vitæ genus adeo ſecretum ab humano commercio repererunt, ut ne menſam quidem cum aliis communem habeant.* Sicut & paſſim Iudæis apud Ioſephum objicitur, τὸ ἄμικτον τὸ ἀσύμφυλον, ἢ διαίτης ἀμιξία, *inſociabilis vivendi ratio.*

4. At hunc non eſſe legis ſenſum Chriſtus nos docuit exemplo ſuo, cum à Samaritide fœmina aquam accipere non recuſavit, legis ubique obſervantiſſimus. Sed & olim David apud populos irreligioſos perfugium ſibi quæſiverat, nuſquam eo nomine reprehenſus. Apud Ioſephum Solomoni templum dedicanti, & oranti ut Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tribuitur oratio : ἡμεῖς οὐκ ἀπάνθρωποι τὴν φύσιν ἐσμὲν, οὐδὲ ἀλλοτρίως πρὸς τοὺς οὐκ ὁμοφύλους ἔχομεν : *non ſumus inhumano ingenio neque male affecti erga extraneos.* *Ant.* VIII, 2.

5. Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos ſupra diximus, ſed inſuper Ammonitæ & Moabitæ, de quibus ſcriptum eſt Deut. XXIII, 6; *Non quæres proſperitatem eorum* (ita rectius hoc loco verteris שלמם quam pacem eorum) *nec bonum eorum ullis diebus tuis unquam.* Quibus verbis fœdera benefica cum illis populis vetantur, non etiam jus belli conceditur : aut certe, quæ Hebræorum quorundam ſententia eſt, vetatur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe jus belli in Ammonitas Hebræis negatur Deut. II, 19 : neque Iephthes arma in eos movit niſi poſt tentatas æquæ pacis vias, neque David niſi atrocibus injuriis laceſſitus. De ſocietate bellica quæſtio ſupereſt. *Iud.* XI. 16. II *Sam.* X.

6. Ante legem, hanc quoque non illicitam fuiſſe cum profanis gentibus, exemplo apparet * Abrahami impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Moſis quicquam generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita videmus ſenſiſſe * Aſmonæos, legis & peritos & reverentes admodum, ut ex religioſa Sabbathi obſervatione, permiſſa ſola ſui tutela non alio armorum uſu, apparet, Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis fœdus pepigere, approbantibus ſacerdotibus & populo : imo & pro eorum ſalute ſacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, cauſas habent peculiares.

7. Nam ſi quos reges aut populos, extra eos qui in lege expreſſi erant, exoſos ſibi & infortunio damnatos per Prophetas Deus ſignificaſſet, eorum tutelam ſuſcipere aut cum iis arma ſociare haud dubie nefas erat. Huc illud pertinet Prophetæ * ad Ioſaphatum de rege Iſraelis: *Te ne improbo opitulari, & eos diligere * qui Deum oderunt ? At ob hoc ipſum exarſit in te Dei ira.* Nam infelicem belli exitum Micheas Propheta jam ante prædixerat. Et alterius Prophetæ ad Amaſiam : *Ne ito tecum exercitus Iſraëlitarum : nam non adeſt Deus Iſraëlitis, ulli inquam Ephraimitarum.* Hoc vero non venire ex natura fœderis, ſed ex perſonæ peculiari quadam qualitate, vel hinc evincitur, quod graviter increpitus eſt Ioſaphatus, etiam diris additis, eo nomine quod commercii cauſa ſocietatem iniſſet cum Ochozia rege Iſraelitarum ſimilem ei quam David & Solomo inierant cum Hiramo, quos eo nomine partim non reprehenſos partim laudatos diximus. Nam quod additur Ochoziam impie egiſſe, debet ad totam ejus vitam referri, ob quam

II *Paralip.* XIX, 2.
II *Paralip.* XXV, 7.
II *Paralip.* XX, 37.

Digitized by Google

II Paralip. XVI. 2. 7. Eſa. VIII. 6.

quam Deus ipſi omnibusque ejus conatibus infenſus fuerit: quomodo hæc hiſtoria explicatur in libro cui nomen Conſtitutiones Clementis VI, capite XVIII.

8. Notandum & hoc, pejorem fuiſſe cauſam eorum qui à Iacobo orti Deum bene cognitum deſeruerant, quam populorum extraneorum. Nam in defectores illos cæteri populares armabantur; * legé quæ exſtat Deut. XIII, 13.

[a] I Paralip. XVI, 12. Ambr. ad Rom. cap. 3. Auctor. imperfect. ad Mat. c. XVI. [b] II Sam. XXIV. [c] II Reg. XX, 13. [d] Eſa. XXXI, 1. [e] I Reg. III, 1. [f] Deuteron. XVIII, 7. [g] Prov. I, 15; XIII, 20; XXII, 24; XXIV, 1.

9. Eſt & ubi culpantur fœdera ob animi vitium unde procedebant: ita à Propheta reprehenſus Aſa, quod ad ſocietatem Syri ſe contuliſſet Deo diffiſus: quod oſtenderat cum res Deo ſacratas ad Syrum mitteret. [a] Sed nempe rex idem culpatus quod in medicis ſpem poſuiſſet, non in Deo. Non ergo ex hac hiſtoria magis ſequitur, per ſe aut generaliter malum eſſe ſocietatem contrahere cum talibus quales erant Syri, quam medicos conſulere. Multa enim non illicita vitiat animus, ut [b] cenſum in Davide, [c] theſaurorum oſtenſionem in Ezechia. Sic [d] alibi fiducia in Ægyptio poſita reprehenditur, cum tamen Solomoni [e] cum Ægyptio affinitatem contrahere licuerit.

10. Quibus & hoc addendum eſt, [f] Hebræos ſub ſtatu legis veteris diſertas habuiſſe promiſſiones victoriæ ſi legem obſervarent, quo minus recurrendum habebant ad humana auxilia. Exſtant quidem & apud Solomonem [g] ſententiæ non paucæ de vitandis conſortiis impiorum. Sed hæc prudentiæ monita ſunt, non legis præcepta: & illa ipſa monita, ut moralia pleraque, plurimas habent exceptiones.

Victoria de Indis relect. 1. n. 15. & 17. Franc. Artus de bello n. 192. Cajet. 2, 2. q. 40, art. 1. Molin. tract. II. diſp. 112. Matthæi V. 45. Gal. VI, 10. lib. VII, cap. III.

X. 1. Lex autem Euangelii nihil hac in parte mutavit: imo magis etiam favet fœderibus, quibus hi qui à religione alieni ſunt in cauſa juſta ſublevantur, quia beneficentiam in quoſvis homines data occaſione non liberam modo reliquit & laudabilem, ſed & ſub præcepto poſuit. Nam Dei exemplo, qui ſolem oriri facit bonis & malis, & pluvia utroſque humectat, jubemur nullum hominum genus à beneficiis noſtris excludere. Bene Tertullianus: *Quamdiu intra Iſraelem erat ſacramentum, merito in ſolos fratres miſericordiam mandabat. At ubi Chriſto dedit gentes hæreditatem & poſſeſſionem terminos terræ, & cœpit expungi quod dictum eſt Oſeæ: Non populus meus populus meus, & non miſericordiam conſecuta miſericordiam conſecuta. Natio ſcilicet, exinde Chriſtus in omnes legem fraternæ benignitatis extendit, neminem excludens in miſeratione ſicut in vocatione.*

2. Quæ accipi oportet ſalva gradus differentia, ut in omnes ſimus benefici, præcipue tamen in religionis conſortes. In Clementis conſtitutionibus legimus: πᾶσιν μὲν δίκαιον διδόναι ἐξ οἰκείων πόνων. προτιμητέον δὲ τοὺς ἁγίους. *Omnibus largiendum de noſtra opera: ſed ita ut ſanctorum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas,* inquit Ambroſius, *fide, cauſa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domeſticos fidei.* Simile eſt illud Ariſtotelis: οὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν. *Neque enim par eſt æqualem curam ſ biri pro externis & pro amicis.*

Oſ. I, c. 3. Nic. IV.

3. Convictus etiam familiaris cum hominibus qui alieni ſunt à religione non prohibetur: ac ne cum illis quidem quorum pejor cauſa eſt, & qui à diſciplinæ Chriſtianæ regula deficiunt, omne interdicitur commercium, ſed familiare extra neceſſitatem, non etiam quod

emen-

emendandis ipſis ſpem præbet. Illud vero quod apud Paulum eſt, II Theſſal. I, 15.
Ne jugum ducite cum alienis à fide : quod enim conſortium eſt juſtitiæ cum II Corinth. VI, 14.
iniquitate, aut quæ commixtio eſt luci cum tenebris, aut quæ concordia eſt
Chriſto cum Satana, aut quæ pars credenti cum non credente ? ad eos pertinet qui in idoliis convivabantur, atque ita aut idololatriam committebant, aut certe committentium ſpeciem præbebant. Oſtendunt ſequentia : *Quæ conſenſio templo Dei cum idolis ?* ſimilia illis quæ in I Cor. X. 21. priore ad Corinthios eoſdem : *Non poteſtis fieri participes menſæ Domini & menſæ dæmoniorum.*

4. Neque ab eo quod ſubeunda ſponte non ſunt profanorum imperia, nec conjugia cum eis contrahenda, recte procedet argumentum. Nam in utroque hoc caſu apparet majus periculum, aut certe plus difficultatis injici veræ religionis uſui. adde quod magis perpetua ſunt iſta vincula : & in matrimonio liberior electio, cum fœdera ex temporum & locorum occaſione ſumenda ſint. Sicut autem be- Sylv. verb. bellum 1, n. 9, concl. 3. Pan. in c. quod ſuper his de voto.
nefacere profanis malum non eſt, ita nec opem eorum implorare, ſicut Cæſaris & Tribuni auxilium Paulus invocavit.

XI. 1. Nulla ergo hic intrinſeca aut univerſalis eſt pravitas, ſed * ex circumſtantiis æſtimanda. Cavendum enim ne nimia commixtio contagium adferat infirmis; quam ad rem utile erit ſedes diſtingui, ſicut Iſraëlitæ ſeorſim ab Ægyptiis habitarunt. Neque enim ratione caret illud Alexandridæ :

οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγώ.
οὔθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ' οὔθ' οἱ νόμοι
ἡμῶν. ἀπ' ἀλλήλων δὲ διέχουσι πολύ.

Ego eſſe veſter non queam commilito,
Quando nec leges, nec mores conſentiunt ;
Sed multis inter ſe intervallis diſcrepant.

Quo pertinent & ea quæ alibi attulimus de religione Iudæorum & Lib. I, c. 2.
Chriſtianorum in commilitio cum paganis. Sylveſt. in verbo bellum, p. 1. n. 9, v. 3.

2. Sed & ſi ex ſocietate tali profanæ opes magnum ſint habituræ incrementum, abſtinendum erit extra ſummam neceſſitatem : In qua locum habet, quod in ſimili re dixit Thucydides : ἀνεπίφθονον δὲ Libro I.
ὅσοι ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπιβουλευόμεθα, μὴ Ἕλληνας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους προσλαβόντας διασωθῆναι. *His qui inſidiis impetuntur, ut nos ab Athenienſibus, invidiæ fieri non debet ſi ſalutem quærunt non Græcorum modò ſed & Barbarorum auxiliis.* Non enim jus quodvis ſufficit ad id committendum, quod religioni, ſi non directe, indirecte tamen nociturum putetur. Quærendum enim primo loco eſt regnum cœleſte, id Matth. VI, 33.
eſt Euangelii propagatio.

3. OPTANDVM eſſet, ut multi hodie Principes ac populi in animum admitterent liberam & piam vocem Fulconis Archiepiſcopi quondam Remenſis, Carolum Simplicem ſic admonentis : *Quis non* Frod. l. IV. hiſtoriæ Remenſis c. 6.
*expaveſcat vos * inimicorum Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Chriſtiani pagana arma & fœdera ſuſcipere deteſtanda ? Nihil enim diſtat utrum quis ſe paganis ſociet, an abnegato Deo idola colat.* Exſtat apud Arrianum dictum Alexandri : ἀδικεῖν μεγάλα τοὺς στρατευσαμένους ἐναντία τῇ Ἑλλάδι ὑπὲρ τοῖς βαρβάροις; παρὰ τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων : *graviter eos*

S deliſi-

delinquere qui adverſum Græcos Barbaris militarent, contra Græcorum jura.

1 Cor. XII. 18. 26. XII. Illud hîc addam, cum omnes Chriſti unius corporis membra ſint, quæ jubentur alia aliorum dolores ac mala perſentiſcere, ſicut id ad ſingulos pertinet, ita & ad populos qua populi ſunt, & ad reges qua reges pertinere. Neque enim pro ſe quiſque tantum ſed & pro mandata ſibi poteſtate ſervire Chriſto debet. Hoc autem præſtare reges & populi non poſſunt graſſante armis hoſte impio, * niſi alii aliis auxilio ſint: quod commode fieri nequit, niſi fœdus eo nomine ineatur: quod fœdus jam olim initum fuit, & princeps ejus creatus conſenſu communi Romanus Imperator. Debent ergo Chriſtiani omnes ad cauſam hanc communem pro virium modo viros aut pecunias conferre: quod quo minus faciant non video quomodo poſſint excuſari, niſi ſi qui bello inevitabili, aut non diſſimili malo domi diſtinentur.

XIII. 1. Solet ſæpe & illa incidere quæſtio, ſi plures bellum gerant utri potius opem ferre debeat qui utrique eſt fœderatus. Hic primum ſciendum eſt, quod & ſupra diximus, ad injuſta bella nullam eſſe obligationem. Quare * qui fœderatorum juſtam habet belli cauſam præferendus, ſi cum extraneo res ſit. etiam ſi cum alio fœderato. Sic oratione de Megalopoli oſtendit Demoſthenes, Meſſeniis ſociis contra Lacedæmonios item ſocios opem ferri ab Athenienſi-

Polyb. l. VI. bus debere, ſi ab his incipiat injuria. Sed id ita verum; niſi convenerit hoc quoque ne adverſus eum auxilia mittere liceat. In pactione Hannibalis cum Macedonibus erat: *Hoſtium hoſtes erimus, exceptis regibus, civitatibus, & portubus quibuscum fœdus nobis & amicitia eſt.*

2. Quod ſi fœderati inter ſe committantur cauſis utrinque injuſtis, quod accidere poteſt, utraque parte abſtinendum erit. Sic in Leuctrica Ariſtidis quinta dicitur, εἰ μὲν ἐπ' ἄλλους ἐκάλουν, ῥᾳδίως ἄν. ἐπ' ἀλλήλους δὲ καλοῖεν, οὐκ ἐθέλειν παρεῖναι: *ſiquidem in alios auxilium poſcerent, facile eſſe negotium: ſin ſociorum alter in alterum, nolle ſe miſceri.*

3. Quod ſi fœderati in alios bellent juſta quiſque de cauſa, ſi utrique auxilia mitti poſſunt, puta in milite aut pecunia, mittenda erunt, ut fit circa proditores perſonales. At ſi ipſius qui promiſit præſentia requiritur, quæ individua eſt, ratio poſtulat * ut præferatur cum quo anti-

Lib. IX. quius eſt fœdus; quod Acarnanes Spartanis dicunt apud Polybium: eodemque pertinet Conſulis Romani reſponſum Campanis datum: *amicitias ita inſtitui par eſt * ne qua vetuſtior amicitia ac ſocietas violetur.*

Sylveſt. in verb. bellum p. 1, n. 7. 4. Sed addenda exceptio, niſi fœdus poſterius ultra promiſſionem aliquid habet * quod quaſi dominii tranſlationem in ſe contineat, puta ſubjectionis aliquid. * Nam & ſic in venditione dicimus priorem

Lib. VI. præferri, niſi poſterior dominium tranſtulerit. Sic Nepeſinis apud Livium deditionis quam ſocietatis fides ſanctior. Diſtinguunt hæc alii ſubtilius; ſed quæ dixi, ut ſimpliciora, ita veriora arbitror.

Dec. conſ. 47. XIV. Finito tempore fœdus tacite renovatum intelligi non debet, niſi ex actibus qui nullam aliam interpretationem recipiunt. non

Dec. conſ. 265. enim facile præſumitur nova obligatio.

Cap. 451. XV. Si pars una fœdus violaverit, poterit altera à fœdere diſce-

455, 461. dere: nam capita fœderis ſingula conditionis vim habent. Exemplo

fit

ſit illud apud † Thucydidem: *λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ δι' ἐρημίας ἄλλοις προσιόντες, ἀλλ' οἱ μὴ βοηθοῦντες οἷς ἂν ξυνομόσωσι. Soluti fœderis culpam ſuſtinent, non qui deſerti ad alios ſe conferunt, ſed qui quam jurati promiſerant opem re non præſtant.* Alibi apud eundem: *ὅ,τι δ' ἂν τούτων παραβαίνωσιν ἑκάτεροι καὶ ὁτιοῦν, τότε λελύσθαι τὰς σπονδάς. Si vel tantillum ex dictis pars alterutra transgrederetur, rupta fore pacta.* Sed hoc ita verum eſt, ni aliter convenerit: quod fieri interdum ſolet, ne ob quasvis offenſas à fœdere diſcedere liceat.

† *Libro* 1.

XVI. 1. Sponſionum tot eſſe materiæ poſſunt quot fœderum. Diſtant enim hæc perſonarum facientium poteſtate. Sed duo ſunt quæ de ſponſionibus quæri ſolent: Primum ſi improbetur à rege aut civitate ſponſio, in quid teneantur ſponſores ad id quod intereſt, an ad reſtituendam rem in eum ſtatum in quo erat ante ſponſionem, an ad corpus dedendum. Prima ſententia videtur juri civili Romano congruere: ſecunda æquitati, quam in Caudinæ controverſia tribuni plebis L. Livius & Q. Melius urgebant: tertia uſu probata eſt, ut exemplis ſponſionum duarum nobilium Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum, eum qui ſummum imperium habet nullam in partem obligari. Bene enim Romanis Poſthumius: *Hoſti nihil ſpopondiſtis: civem neminem pro vobis ſpondere juſſiſtis. nil ergo vobis nec nobiſcum eſt, quibus nihil mandaſtis; nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egiſtis.* Bene idem: *Injuſſu populi nego quicquam ſanciri poſſe quod populum teneat:* & hoc non minus recte: *ſi quid eſt in quod obligari populus poſſit, in omnia poteſt.*

2. Ergo nec ad id quod intereſt, nec ad reſtitutionem populus tenebatur: cum quo ſi negotium ſibi eſſe voluiſſent Samnites, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant, & Romam legatos mittere qui cum Senatu ac populo de pace ac fœdere agerent, ut quanti ipſis eſſet exercitus incolumitas id ipſi æſtimarent. Tum demum ſi pactis ſtatum non eſſet potuiſſent dicere, quod & ab ipſis & à Numantinis dictum ait Vellejus, publicæ violationem fidei non debere unius lui ſanguine.

3. Majori ſpecie dici poteſt * milites omnes fuiſſe obligatos. Et certe æquum id eſſet ſi ipſorum juſſu ac nomine contractum foret à ſponſoribus, ut in pacto quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quod ſi * fide ſponſorum & * ſexcentorum quos imperarunt obſidum fuerunt contenti Samnites, habent quod ſibi imputent. Rurſum ſi ſponſores præ ſe tulerunt poteſtatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad reſtitutionem tenebantur. Si id non apparet, tenebantur ad id quod intereſſet ex vi negotii ratum haberi. Et hoc caſu non corpora tantum ſed & bona ſponſorum fuiſſent obligata Samnitibus, niſi pœnam vice ejus quod intereſt expreſſiſſent. Nam de obſidibus convenerat, ut capite luerent ſi pacto non ſtaretur. De ſponſoribus an eadem dicta ſit pœna in obſcuro eſt. Pœnæ autem ſtipulatio tali modo facta efficit, ut ſi factum præſtari nequeat, nihil aliud ſit in obligatione: ſuccedit enim certum loco incerti quod intereſt. Erat autem communis iſtorum temporum ſententia, etiam vitam valide poſſe obligari.

Digitized by Google

Scriptor de vir. ill. cap. 43. Plut. Fabio Maximo. Livius libro VIII. *&* IX.

4. Apud nos autem; qui aliter ſentimus, exiſtimo tali ſponſione bona primum ad id quod intereſt, & ſi ea non ſufficiant, corpus ad ſervitutem obligari. * Fabius olim Maximus cum pactum quoddam ejus cum hoſtibus factum Senatus improbaſſet, fundum ſuum ducentis millibus vendidit, & fidei ſatisfecit. Samnites vero * Brutulum Papium induciarum ruptorem ſimul cum bonis ſuis dedendum recte cenſuerunt.

Liv. l. XXI. *Polyb. libro* III.

XVII. 1. Altera quæſtio eſt, an ſponſio obliget ſummam poteſtatem ex notitia & ſilentio. Hic diſtinguendum primum an pure facta ſit ſponſio, an ſub conditione ſi rata haberetur à ſumma poteſtate. Nam hæc conditio non impleta (debent autem conditiones diſerte impleri) nullam facit ſponſionem. Quod recte convenit in ſponſionem Luctatii cum Pœnis: accedebat quod ea ſe populus, quia ſuo injuſſu facta erat, teneri negaverat: itaque publico conſilio aliud de integro fœdus factum erat.

2. Videndum deinde, an præter ſilentium res aliqua acceſſerit. nam ſine re aut facto aliquo ſilentium non ſatis probabilem voluntatis conjecturam ſuppeditat, ut ex his quæ de dominii derelictione ſupra diximus intelligi poteſt. Sed ſi actus aliqui acceſſerint, qui ad aliam cauſam probabiliter referri nequeant, tum recte intelligetur actus ratus eſſe habitus: quomodo probatum id quod cum Gaditanis convenerat; notat Cicero pro Balbo.

Polyb. & Liv. dictis locis.

3. Silentium adverſus Carthaginenſes urgebant Romani de pactione cum Aſdrubale facta. Sed cum illa pactio verbis concepta eſſet negantibus, ne Pœni amnem Iberum tranſirent, vix erat ut ſilentium ſolum ad inducendam ratihabitionem facti alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum ſecutum eſſet, niſi aliquando Pœnus Iberum tranſire volens prohibitus à Romanis eſſet, eorumque dicto Pœni paruiſſent. talis enim actus vim habet actus poſitivi, nec manet intra fines nude abnutivos. Quod ſi Luctatii pactio plures habuiſſet partes, & cæteras partes à jure communi abeuntes obſervatas à Romanis ſemper appareret, jam ſatis firma eſſet conjectura probatæ pactionis.

4. Reſtabat hic dicere aliquid de pactionibus quas duces & milites non de eo quod ſummi eſt imperii, ſed de re privata ſua aut ſibi permiſſa faciunt: ſed de his agendi oportunior erit locus ubi ad ea quæ in bello accidunt perventum erit.

Annotata ad Caput XV.

§. III. 1. *Quod apud Senecam patrem eſt*] Contr. IV, 29.

In regnis regum eſt fœdus facere] Vide quæ infra lib. III, c. XX. §. II, & ſequentibus. Servius ad illud II Æneidos:

Servataque ſerves
Troja fidem;

Quia quod rex promittit videtur reſpublica promittere. Et ubi Æneas ſingulari certamine pugnaturus prius cum Latino fœdus facit; *Turnum,* ait, *non inducit jurantem, quia præſente rege non habet poteſtatem.*

3. *Supra*

3. *Supra diximus*] Hoc lib. c. xi, §. xxii.

Livio] Adde Diodorum Siculum Exc. leg. iv. §. iv.

1. *Ita ut latrocinari & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur*] Cæſar de Germanis: *Latrocinia nullam habent infamiam quæ extra fines cujuſque civitatis fiunt.* Accedit teſtis Tacitus de moribus Germaniæ, & Saxo libro xiv, & alibi. Idem de Tyrrhenis ſcriptum eſt Servio ad viii & x Æneidos, & de aliis gentibus ad primum Æneidos. Diodoro Siculo de Luſitanis: quicum Plutarchus conſentit Mario: τὸ λῃστεύειν ἔπω τότε τῶν Ἰβήρων οὐχὶ κάλλιστον ἡγουμένων. *ad id tempus Hiſpanis latrocinari inter pulcherrima habebatur.* Simile eſt quod Iudæi damnum datum ei qui nec Iudæus ſit, nec Iudæis fœderatus, ſarciendum negant. §. v.

2. *Apud Homerum*] Odyſſeæ γ. ubi Scholiaſtes οὐκ ἄδοξον ἦν παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὸ λῃστεύειν, ἀλλ' ἔνδοξον. *Latrocinari apud antiquos non tantum infamia carebat, ſed inſuper glorioſum ducebatur.*

Cujus & Thucydides meminit] Libro i. additque οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνην τούτου τοῦ ἔργου, φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον: *nondum infamiam habebat id vitæ genus, quin potius laudi tribuebatur.*

1. *Æquales ſunt*] Sic Plinius Parthos ait cum Scythis ex æquo degere. Pompejus apud Lucanum de eadem Parthorum gente: §. vi.

---- Solus

Ex æquo me Parthus adit.

3. *Συμμαχίαν vocant*] veteres ὁμαιχμίαν. Zoſimus lib. v.

Vt ne in confinio alterius alter arces habeat] Exemplum vide apud Procopium Perſicorum i.

Non Theologi tantum] puta Antoninus, Cajetanus, Toletus, Molina, Valdeſius, Malderus. §. viii.

6. *Abrahami*] Idem cum Eſcole & Anero fœdus fecit. Sic & David cum Achi & Naaſo. Solomon cum Ægyptiis. Aſa cum Benadado. §. ix.

Aſmonæos legis & peritos & reverentes admodum] Laus eorum eſt in Thargume Chaldaico, in libris Maccabaicis, in epiſtola ad Hebræos. Horum exemplum ſecuti Imperatores & Reges Chriſtiani fœdera aut cum non Chriſtianis, aut cum non ſane Chriſtianis fecere, Conſtantinus cum Gothis & Vandalis, Iuſtinianus cum Langobardis: cum Saracenis, Alanis, Gepidis, Francis, Suevis, Vandalis Theodoſius, Honorius, Leo, Heraclius, Baſilius, Iſaacius, Angelus, Palæologus: cum Mauris reges Hiſpaniæ Alfonſus Hiſpalenſis, Ramirus, Alfonſus Caſtus, Sanctius Caſtellæ, Ferdinandus cognomine Sanctus: Petrus Legionis rex: Alfonſus Caſtellæ rex prudentiſſimus: cum Tartaris Rodolphus Habſpurgenſis. Adi Iohannem de Carthagena libro iii de Iure Belli Romani Pontificis, c. i. Iulius II Pontifex Turcis uſus.

7. *Ad Ioſaphatum*] Ioſephus: ᾐτιᾶτο τὴν πρὸς Ἄχαβον συμμαχίαν ἀνθρώπου ἀσεβοῦς καὶ πονηροῦ: *accuſabat eum ſocietatis initæ cum Achabo homine impio ac ſcelerato.*

Qui Deum oderunt] Gratianus Valenti patruo contra Scythas opem petenti ſcripſit, ὡς οὐ δεῖ τῷ ἐχθρῷ τοῦ θεοῦ συμμαχεῖν, *fas non eſſe ſocialia arma jungere cum eo qui Dei ſit hoſtis.* Zonaras.

8. *Lege quæ exſtat Deut.* XIII, 13.] Adde exemplum Ioſuæ c. XXII.

§. XI. 1. *Ex circumſtantiis æſtimanda*] Vide orationem Phartazæ ad Lazos apud Agathiam III. Saxo libro IX, in verbis Ludovici regis Francorum ad Huraldum: *Nullam poſſe animorum intervenire concordiam diſſona ſacra complexis. quamobrem petitorem opis primum religionis contubernio opus habere, neque magnorum operum conſortes exiſtere poſſe quos ſuperna venerationis formula diſparaſſet.*

3. *Inimicorum Dei amicitiam velle*] Exemplum in Mancafa apud Nicetam rebus Iſaaci Angeli lib. II. Prædicatur pietas Emanuelis Ducis Sabaudiæ, qui Cyprum ope Turcæ recuperare cum poſſet noluit.

§. XII. *Niſi alii aliis auxilio ſint*] Ad hanc rem vide Marianam libro XXX. Parutam libro IV. Bizarum VII, & XII.

§. XIII. 1. *Qui fœderatorum juſtam habet belli cauſam præferendus*] Vide infra libro III, c. XXV, §. 4. In fidelitate Feudali dicitur: *Et ſi ſcivero velle te aliquem juſte offendere, & inde generaliter vel ſpecialiter fuero requiſitus, meum tibi ſicut potero præſtabo auxilium.*

3. *Vt præferatur cum quo antiquius eſt fœdus*] Vide de Feudis lib. IV, cap. 31.

Ne qua vetuſtior amicitia ac ſocietas violetur] χρὴ φίλοις κατ᾽ ἐχθρῶν συμμαχεῖν, οὐ κατὰ φίλων. *amicis auxilia ferenda contra hoſtes, non contra amicos*, dicit Ptolemæus Athenienſibus apud Appianum in legationum excerptis.

4. *Quod quaſi dominii translationem in ſe contineat*] Vide Radevicum II, 7.

§. XVI. *Nam & ſic in venditione*] Edicto Theodorici, c. 138.

3. *Milites omnes fuiſſe obligatos*] Sic Numantini, ſi ſponſio non probaretur, exercitum ſibi dedendum cenſebant, ea ſponſione liberatum.

Fide ſponſorum] ii erant Conſules duo, Quæſtores duo, Præfecti IV, Tribuni XII, narrante Appiano. Hi omnes dediti ex Caudino ſponſu: ex Numantino Conſul ſolus, cæteris parcitum ob Tiberium Gracchum, ut in Gracchorum vita narrat Plutarchus.

Sextentorum quos imperarent obſidum] Pontius filius apud Appianum; τῶν τε ἱππέων ἐπιλέξομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους, ὅμηρα τῶν δὲ τῶν συνθηκῶν, ἕως ἄπας ὁ δῆμος ἐπιψηφίζῃ, *equitum potiſſimos deligam, qui obſides ſint donec populus pacta firmet.* Satis eſſe obſides tenentis arbitrio relinqui cenſuere Luſitani in re ſimili. Mariana XXI, 12. qui deditos accipiunt, pœnam remittere cenſentur. Polybius excerpto CXXII.

4. *Fabius olim Maximus*] Diodorus Siculus in excerptis Peireſianis, Valerius Maximus IV, c. VIII.

Brutulum Papium] Dion excerpto legationum V.

CAPVT XVI.

De interpretatione.

I. *Quomodo promiſſa obligent exterius.*

II. *Verba, ſi alia conjectura abſint, intelligenda ex proprietate populari:*

III. *Verba artis ex arte.*

IV. *Conjecturis uſum eſſe ex ambiguitate*

tate vocum ex ſpecie repugnantiæ, aut quia ſe ingerunt:

V. *Vt ex materia:*

VI. *Ex effectu:*

VII. *Ex conjunctis; origine, aut etiam loco:*

VIII. *Quo pertinet conjectura ex ratione movente, quæ quando & quomodo locum habeat.*

IX. *Diſtinctio ſignificationum in laxas & ſtrictas.*

X. *Diſtinctio promiſſorum in favorabilia, odioſa, mixta, & media.*

XI. *Rejecta circa actus populorum aut regum differentia contractuum bonæ fidei aut ſtricti juris.*

XII. *Ex dictis diſtinctionibus ſignificationum & promiſſorum regulæ formantur circa interpretationes.*

XIII. *An ſociorum nomine futuri veniant, & quatenus: ubi de fœdere Romanorum cum Aſdrubale, & ſimilibus controverſiis.*

XIV. *Quomodo interpretandum, Ne alter populus alterius injuſſu bellum gerat.*

XV. *De illis verbis, Liberam fore Carthaginem.*

XVI. *Quæ pacta perſonalia habenda, quæ realia, diſtinctionibus explicatur.*

XVII. *Fœdus cum rege initum extendi ad Regem regno pulſum:*

XVIII. *Non ad regni invaſorem.*

XIX. *Promiſſum ei qui primus hoc fecerit, ſi plures ſimul fecerint, cui debeatur.*

XX. *Conjectura ſe ultro offerens: aut extendit, & quando id fiat:*

XXI. *Vbi & de mandato per aliud implendo:*

XXII. *Aut reſtringit: idque vel ex defectu originario voluntatis, qui colligitur ex abſurdo.*

XXIII. *Ex ceſſatione rationis unicæ:*

XXIV. *Ex materiæ defectu:*

XXV. *(Obſervatio circa conjecturas proxime dictas:)*

XXVI. *Vel ex caſus emergentis repugnantia cum voluntate: qui ſumitur, ex illicito;*

XXVII. *Ex onere nimium gravi, habita ratione actus;*

XXVIII. *Ex ſignis aliis, ut ubi partes ſcripti inter ſe committuntur.*

XXIX. *Quæ tum regulæ obſervandæ ſint.*

XXX. *Scripturam in dubio ad contractus validitatem non requiri.*

XXXI. *Regum contractus interpretationem ex jure Romano non ſumere.*

XXXII. *Verba conditionem acceptantis an offerentis magis ſpectanda, per diſtinctionem explicatur.*

I. 1. IPſum qui promiſit ſolum ſi ſpectamus, ſponte id præſtare obligatur in quod obligari voluit. *In fide quid ſenſeris non quid dixeris cogitandum*, inquit Cicero. Sed quia interni actus per ſe ſpectabiles non ſunt, & certi aliquid ſtatuendum eſt, ne nulla ſit obligatio ſi quiſque ſenſum quem vellet ſibi affingendo liberare ſe poſſet, ipſa dictante naturali ratione jus eſt ei cui quid promiſſum eſt promiſſorem cogere ad id quod recta interpretatio ſuggerit. nam alioqui res exitum non reperiret: quod in moralibus pro impoſſibili habetur. Hoc forte ſenſu cum de pactis egiſſet Iſocrates præſcriptione adverſus Callimachum, τούτῳ, inquit, νόμῳ κοινῷ πάντες ἄνθρωποι διατελοῦμεν χρώμενοι, ut recte eum locum emendavit vir eminentiſſimæ eruditionis Petrus Faber, *hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur*, nec Græci tantum, ſed & Barbari, ut paulo ante idem dixerat. De Off. 1.

2. Huc illud pertinet in antiqua fœderum formula apud Livium: *Sine dolo malo * utique ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt.* Recte interpretationis menſura eſt collectio mentis ex ſignis maxime probabilibus, Lib. 1.

libus. Ea ſigna ſunt duûm generum, verbo & conjecturæ aliæ: quæ aut ſeorſim conſiderantur, aut conjunctim.

II. Si nulla ſit conjectura quæ ducat alio verba intelligenda ſunt ex proprietate, * non Grammatica quæ eſt ex origine, ſed populari ex uſu,

Quem penes arbitrium eſt, & jus, & norma loquendi.

Stulto ergo perfidiæ effugio uſi ſunt * Locri, cum polliciti ſe pactis ſtaturos quamdiu terram hanc inſiſterent & capita humeris geſtarent, terram calceamentis injectam, & aliorum capita humeris impoſita abjecerunt, quaſi eo modo religione ſe poſſent exſolvere, quæ hiſtoria apud Polybium exſtat: ac ſimilis perfidiæ exempla aliquot apud Polyænum, quæ transſcribere nihil opus eſt, quia controverſiam non habent. Ejuſmodi fraudibus recte dixit Cicero adſtringi non diſſolvi perjurium.

De Officiis III.

III. * In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit artis cujuſque prudentum definitio, ut quid ſit majeſtas, quid parricidium, quæ ad finitivum ſtatum referunt oratoriæ artis magiſtri. Vere enim dictum à Cicerone Academicarum primo: *Dialecticorum verba nulla ſunt pub'ica: ſuis utuntur: & id quidem commune omnium fere eſt artium.* Sic ſi in pactis de exercitu dictum fuerit, definiemus exercitum eſſe eam militum multitudinem quæ palam fines hoſticos auſit invadere. nam paſſim opponunt hiſtorici id quod furtim fit aut latrocinantium more, & quod juſto fit exercitu. Quare pro viribus hoſtium æſtimandum quæ copiæ exercitum faciant. Cicero exercitum vocat ſex legiones & auxilia. Polybius Romanum exercitum plerumque ait conſtitiſſe ſexdecim millibus Romanorum, viginti ſociorum. at minor quoque numerus implere poteſt ejus nominis menſuram. Nam Vlpianus exercitui præeſſe eum ait qui vel uni legioni cum auxiliis præeſt: id eſt ut Vegetius exponit decem millibus peditum, duobus millibus equitum. & Livius in octo millibus ſpeciem ponit juſti exercitus. Pari modo de claſſe erit æſtimandum. Sic * arx eſt locus qui arcere hoſtilem exercitum ad tempus poſſit.

Parad. VI.

L. 2. D. de his qui not. infamia.

Libro III. *cap.* I.

IV. 1. Conjecturis aſſumtis opus eſt, ubi verba aut verborum complexio ſunt πολύσημα, id eſt, *plures ſignificationes recipiunt.* Hunc locum Rhetores vocant ἐξ ἀμφιβολίας: Dialectici ſubtilius, ſi in una voce ſenſus eſſe plures poſſent ὁμωνυμίαν, ſi in complexione ἀμφιβολίαν. Similiter conjecturis opus eſt quoties in pactis eſt ἐναντιοφανεία, *ſpecies quædam repugnantiæ.* Tunc enim conjecturæ quærendæ ſunt, quæ partes alias aliis concilient, ſi fieri poteſt. nam ſi certa ſit pugna, quod poſterius inter contrahentes placuit, prioribus derogavit: quia uno tempore nemo contraria potuit voluiſſe; & ea natura eſt actuum qui à voluntate pendent, ut novo actu voluntatis diſcedi inde poſſit, ſive μονομερῶς *ex parte una* ut in lege & teſtamento, ſive conjunctim, ut in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant ἐξ ἀντινομίας. Et his quidem caſibus verborum evidens obſcuritas cogit recurrere ad conjecturas.

2. Interdum vero ipſæ conjecturæ ita evidentes ſunt, ut ſponte ſe ingerant etiam contra receptiorem verborum ſignificatum. Hunc

locum

locum Græci Rhetores vocant περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, Latini ex ſcripto & ſententia ſcripti. Loci autem ex quibus voluntatis conjecturæ promuntur præcipui ſunt ex materia, ex effectu, ex conjunctis.

V. * Ex materia, ut vox diei, ſi triginta dierum pactæ ſint induciæ, non debet de diebus naturalibus ſed civilibus intelligi: id enim materiæ congruit. Ita verbum donare ſumitur pro tranſigere ex negotii qualitate. Sic armorum vox, quæ modo belli inſtrumenta, modo milites armatos ſignificat, pro materia aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promiſit, vivos non mortuos reddere debet, contra quam cavillati ſunt Platæenſes. Et ferrum deponere juſſi, ſatis fecerunt ſi gladium deponant, non & fibulas, quod Pericles argutabatur: & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum ſit, contra quam fecit Alexander. Et pars dimidia navium in diviſione, integrarum intelligi debet, non ſectarum, contra quam Romani Antiocho fecerunt. De ſimilibus idem eſto judicium.

L. ſi uno. D. Loc. conducti. Everb. in loco a ſubjecta materia.

VI. Ex effectu, in quo præcipuum eſt ſi vox ex uſu receptiore ſumta effectum poſt ſe traheret à ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipienda eſt interpretatio quæ vitio caret. Itaque non admittenda Braſidæ cavillatio, qui pollicitus agro Bœoto ſe deceſſurum, negabat agrum Bœotum eſſe quem exercitu inſideret, quaſi de bellica poſſeſſione non de finibus antiquis ea vox intelligenda eſſet: quo ſenſu inanis fuerat pactio.

Everh. in loco ab abſurdo. L. In ambigua. D. de legibus. Thuc. IV.

VII. * Conjuncta ſunt, aut origine, aut etiam loco. Conjuncta origine ſunt quæ ex eadem voluntate proficiſcuntur, etiam alio loco & occaſione dicta, unde conjectura naſcitur, quia in dubio voluntate creditur ſibi fuiſſe conſentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum ut victori Helena cederet, ex poſterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur qui alterum occideret. Rationem reddit Plutarchus: οἱ δικασταὶ τῷ μηδὲν ἀμφισβητήσιμον ἔχοντι προστίθενται τὸ ἀσαφέστερον ἐάσαντες: *judices accedunt ei quod minus ambiguum eſt, omiſſo eo quod eſt obſcurius.*

Everh. in loco à conjunct. duarum leg.

Plut. ſympt. IX. 13.

VIII. Inter ea quæ & loco conjuncta ſunt vim præcipuam habet * ratio legis, quam cum mente multi confundunt, cum unum ſit ex indiciis quibus mentem venamur. Eſt tamen inter conjecturas hæc validiſſima, ſi certo conſtet aliqua ratione tanquam cauſa unica voluntatem fuiſſe motam. nam ſæpe rationes ſunt plures: interdum & præter rationem voluntas ſemet ex vi libertatis ſuæ determinat, quod ad obligationem producendam ſufficit. Hoc modo donatio ob nuptias facta vim non habebit ſi nuptiæ ſecutæ non ſint.

IX. Cæterum ſciendum eſt, voces multas habere ſignificationes plures, alteram ſtrictiorem, alteram laxiorem; quod multis ex cauſis evenit, aut quia ſpecierum uni nomen generis adhæret, ut in vocibus cognationis & adoptionis, item in nominibus maſculinis quæ etiam pro communibus ſumi ſolent ubi deſunt communia, aut quia uſus artis latius patet quam uſus popularis, ut * mors in jure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud ſignificet.

X. Simul notandum eſt, eorum quæ promittuntur alia eſſe favorabilia, alia odioſa, alia mixta, aut media. Favorabilia ſunt quæ æqualitatem in ſe habent, & quæ communem ſpectant utilitatem, quæ quo major eſt atque latius patet, eo major eſt promiſſi favor, ut eorum quæ ad pacem faciunt major quam ad bellum, & belli ob tuitionem ſuſcepti major quam aliis de cauſis. Odioſa ſunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant, quæ pœnam in ſe continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant. Quod ſi mixtum ſit aliquid, ut mutans quidem priora, ſed pacis cauſa, id pro magnitudine boni aut mutationis; modo favorabile, modo odioſum cenſebitur, ita tamen ut cæteris paribus favor cenſeatur potior.

Alc. v. reſp. 17.

XI. Diſcrimen actuum bonæ fidei & ſtricti juris, quatenus ex jure eſt Romano, ad jus gentium non pertinet. Poteſt tamen aliquo ſenſu huc aptari, ut ſcilicet ſi quibus in regionibus actus aliqui formam quandam habeant communem, ea quatenus immutata non eſt, actui ineſſe intelligatur: in aliis autem actibus qui per ſe ſunt indefiniti, qualis eſt donatio, & liberalis promiſſio, magis ſtetur dictis.

Cl. in l. Non poſſunt, D. de legibus.

XII. 1. His poſitis hæ tenendæ ſunt regulæ. In non odioſis ſumenda verba ſecundum totam proprietatem uſus popularis, & ſi plures ſint, eam quæ latiſſima eſt; quale eſt ut maſculinum ſumatur pro genere communi, & indefinita locutio pro univerſali. Sic verba hæc, *unde quis dejectus eſt*, etiam ad eum reſtituendum pertinebunt qui vi vetitus eſt ad ſuum accedere. nam vox laxius ſumta fert eam ſignificationem, ut recte Cicero A. Cæcina diſputat.

2. In favorabilioribus, ſi is qui loquitur jus intelligat, aut peritorum juris conſilio utatur, verba laxius ſumenda, ut etiam includant ſignificationem artis, aut quam lex dedit. * Ad ſignificationes autem plane improprias non recurrendum, niſi alioqui abſurdum aliquid aut pacti inutilitas ſequeretur. Ex contrario verba etiam ſtrictius quam fert proprietas ſumenda erunt, ſi id neceſſarium erit ad vitandam iniquitatem vel abſurditatem: at ſi non talis eſt neceſſitas, ſed manifeſta æquitas vel utilitas in reſtrictione, ſubſiſtendum erit intra arctiſſimos terminos proprietatis, niſi circumſtantiæ aliud ſuadeant.

Bart. in l. Si is qui pro emptore, D. de uſuc.

Covar. III. Var. c. 3. n. 5. Tiraq. in leg. connub. Gl. 5. n. 115.

3. In odioſis vero etiam ſermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur. Itaque in donatione & juris ſui remiſſione verba, quantumvis generalia, reſtringi ſolent ad ea de quibus veriſimiliter eſt cogitatum. Et in hoc rerum genere occupatum nonnunquam id demum intelligetur, quod ſpes ſit poſſe retineri. Sic auxilia promiſſa ab una tantum parte intelligentur deberi impendiis ejus qui poſtulabit.

Barb. IV. conſ. 92.

XIII. 1. Illuſtris eſt quæſtio, ſociorum nomine veniant tantum qui erant fœderis tempore an & futuri, ut in fœdere facto inter populum Romanum & Carthaginenſem poſt bellum de Sicilia: *Vtriuſque populi ſocii ab utroque populo tuti ſunto.* Hinc Romani inferebant, etiamſi fœdus cum Aſdrubale ictum de Ibero amne non tranſeundo, nihil ipſis prodeſſet quod Carthaginienſes id ratum non habuiſſent, tamen ſi Carthaginienſes factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos poſt fœdus Romani ſocios adſciverant, probarent, bellum indici ipſis

ci ipſis poſſe tanquam fœdere violato. Rationes ita Livius exponit: *Satis cautum erat Saguntinis, ſociis utrorumque exceptis. nam neque additum erat iis qui tunc eſſent, * nec, ne qui poſtea aſſumerentur. & cum aſſumere novos liceret ſocios, quis æquum cenſeret, aut ob nulla quenquam merita in amicitiam recipi, aut receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginienſium ſocii aut ſollicitarentur ad defectionem, aut ſua ſponte deſciſcentes reciperentur?* Quæ ferme ad verbum de Polybio ſumta apparet. Quid dicemus? Quin verbum ſociorum & ſtrictam illam de iis qui erant fœderis tempore, & ampliorem alteram ſignificationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere poſſit ſalva ratione recti ſermonis, dubitandum non eſt. Vtra ergo præferenda ſit interpretatio ex regulis ante traditis erit videndum: ſecundum quas dicimus, futuros non comprehendi, quia agitur de fœdere rumpendo, quæ odioſa eſt materia. & de adimenda Carthaginienſibus libertate eos qui injuriam ipſis feciſſe crederentur armis cogendi; * quæ libertas eſt naturalis, nec temere abdicata cenſetur. *Lib.* XXI. *Hiſt.* *l.* III.

2. Ergo Romanis adſciſcere in ſocietatem Saguntinos, aut adſcitos defendere non licuit? Imo vero licuit, non ex vi fœderis, ſed ex jure naturali, quod fœdere non erat abdicatum: ita ut Saguntini apud utroſque eo eſſent loco quaſi nihil de ſociis conveniſſet: quo caſu nec Carthaginienſes contra fœdus erant facturi ſi in Saguntinos arma moverent quæ juſta arbitrarentur, nec Romani ſi eos defenderent. Plane ſicut Pyrrhi tempore inter Carthaginienſes & Romanos convenerat, ut ſi eorum populorum alter cum Pyrrho fœdus faceret, ita faceret ut jus auxilia mittendi ei quem Pyrrhus bello impeteret, ſalvum maneret. Non dico juſtum utrinque bellum eſſe potuiſſe: ſed * nego pertinuiſſe hoc ad fœderis violationem: quomodo in quæſtione de auxilio Mamertinis miſſo à Romanis diſtinguit Polybius, an juſtum id fuerit, & an per fœdus licuerit. *Polyb. hiſt.* *l.* III. *Libro* I.

3. Et hoc ipſum eſt quod Corcyrenſes apud Thucydidem dicunt Athenienſibus, licere ipſis ſibi auxilia mittere, nec obſtare quod Athenienſes habebant cum Lacedæmoniis fœdus, quando per id fœdus novos ſocios adſciſcere liceret. Atque eam ſententiam ſecuti ſunt Athenienſes poſtea, imperato ſuis ne in Corinthios pugnarent, niſi ubi ii deſcendere pararent hoſtiliter in Corcyram aut in aliquod ſolum ditionis Corcyrenſium, ne ſcilicet fœdus rumperent. Non pugnat autem cum fœdere, ut quos alii offenderent, hi defenderentur ab aliis, * manente de cætero pace. Iuſtinus de his temporibus agens: *Inducias, quas proprio nomine condixerant ex ſociorum perſona rumpebant, quippe quaſi minus perjurii contraherent, ſi ferentes ſociis auxilia potius quam ſi aperto prælio dimicaſſent.* Sic & in oratione de Haloneſo, quæ inter Demoſthenicas legitur, apparet pace quadam Athenienſium cum Philippo cautum, ut quæ ea pace non comprehenderentur Græciæ civitates liberæ eſſent: ſi quis vim inferret, defendere eas in pace comprehenſis liceret. Et hoc quidem exemplum eſt in fœdere æquali. *Ibidem.* *Libro* III.

XIV. 1. In fœdere inæquali ponemus alterum, ſi convenerit ne alter fœderatorum injuſſu alterius bellum gerere poſſit; quod poſitum fuiſſe in fœdere Romanorum & Carthaginienſium poſt bellum

Punicum

Punicum ſecundum, ſupra memoravimus. ſicut & poſitum fuit in *Liv. lib. 42.* fœdere Macedonico cum Romanis ante Perſeum regem. Cum belli gerendi nomen, & ad omne bellum pertinere poſſit, & ad id quod infertur, non quod repellitur, in dubio arctiorem hic ſignificatum ſumemus ne nimium coarctetur libertas.

XV. Ejuſdem generis eſt illud, quod Romani promiſerant * liberam fore Carthaginem: quod quanquam ex natura actus de pleniſſima poteſtate intelligi non poterat, (belli enim ſuſcipiendi jus & alia quædam pridem omiſerant) aliquam tamen illis relinquebat libertatem, & minimum tantam ut alieno imperio urbem ſedibus transferre non tenerentur. Fruſtra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudinem non urbem ſignificari: (quod quanquam improprium concedi poteſt, ob attributum quod civibus magis quam urbi convenit.) Nam in voce, liberam relinqui, αὐτόνομον, ut Appianus ait, manifeſta erat captio.

XVI. 1. Huc & illa frequens quæſtio referenda eſt de pactis perſonalibus ac realibus. Et ſiquidem cum populo libero actum ſit, dubium non eſt, quin quod ei promittitur ſui natura reale ſit, quia ſubjectum eſt res permanens. Imo etiamſi ſtatus civitatis in regnum mutetur manebit fœdus, quia manet idem corpus etſi mutato capite, & ut ſupra diximus, imperium quod per regem exercetur non deſinit imperium eſſe populi. Excipiendum erit, ſi appareat cauſam fuiſſe propriam ei ſtatui, ut ſi liberæ civitates libertatis tuendæ cauſa fœdus contrahant.

2. At ſi cum rege contractum ſit, non ſtatim perſonale erit cen- *L. jure gentium, §. pactum D. de pactis.* ſendum fœdus: nam ut recte dictum eſt à Pedio & Ulpiano, plerumque Perſona pacto inſeritur, non ut perſonale pactum fiat, ſed ut demonſtretur cum quo pactum factum eſt. Quod ſi adjectum ſit fœderi ut perpetuum ſit, aut factum in bonum regni, aut cum ipſo & ſucceſſoribus: ſicut ſolere adjici in fœderibus, καὶ τοῖς ἐκγόνοις, & poſteris ait Libanius in defenſione Demoſthenis, aut ad tempus definitum, jam ſatis apparebit reale eſſe. Tale videtur fuiſſe * fœdus Romanorum cum Philippo Macedonum Rege, quod cum Perſeus ejus filius ad ſe pertinere negaret, bellum eo nomine exortum eſt. Sed & alia verba, & ipſa interdum materia conjecturam ſuppeditabunt non improbabilem.

3. Quod ſi pares ſint in utrumque conjecturæ, ſupererit, ut favorabilia credantur eſſe realia, odioſa vero perſonalia. Fœdera pacis cauſa facta aut commerciorum favorabilia ſunt. Quæ belli cauſa, non odioſa omnia ut quidam cenſent, ſed ἐπιμαχίαι, id eſt fœdera tuendi ſe cauſa propius ad favorem accedunt, ξυμμαχίαι magis ad onera. Ad quæ accedit quod in fœdere ad bellum quodvis præſumitur ratio habita prudentiæ & pietatis ejus quicum agitur, ut qui non modo non injuſte ſed nec temere bellum ſuſcepturus videretur.

4. Quod vero dici ſolet, ſocietates morte finiri, huc non adfero: pertinet enim hoc ad ſocietates privatas, & juris eſt civilis. Iure ergo *Dec. lib. 1, conſ. 22.* an injuria * Fidenates, * Latini, Etruſci, Sabini à fœdere diſceſſerint mortuis Romulo, Tullo, Anco, Priſco, Servio, dijudicari à nobis recte

recte non poteſt, cum non exſtent fœderum verba. Cui non diſſimilis eſt illa apud Iuſtinum controverſia, an civitates quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio conditionem mutaſſent. Spectandum enim an in conventione fidem Medorum elegiſſent. Minime vero admittenda eſt Bodini argumentatio, fœdera ad regum ſucceſſores non tranſire, quia juramenti vis perſonam non exeat. Poteſt quippe juramenti obligatio perſonam tantum obſtringere, & ipſa promiſſio obligare hæredem. *Lib. v. c. ult.*

5. Neque enim verum eſt quod ſumit, fœdera jurejurando veluti firmamento inniti, cum plerumque in ipſa promiſſione ſatis ſit efficaciæ, cui majoris religionis cauſa jusjurandum additur. P. Valerio Conſule juraverat plebs Romana conventuros ſe juſſu Conſulis. Mortuo illi ſuccedit L. Quintius Cincinnatus. Cavillantur Tribuni quidam, quaſi non teneretur religione populus. Sequitur Livii judicium: *Nondum hac qua nunc tenet ſaculum negligentia Deûm venerat: nec interpretando ſibi quiſque jusjurandum & leges aptas faciebant, ſed ſuos potius mores ad ea accommodabant.* *Lib. III.*

XVII. Sane cum rege initum fœdus manet, etiamſi rex idem aut ſucceſſor regno à ſubditis ſit pulſus. Ius enim regni penes ipſum manet, utcunque poſſeſſionem amiſerit: quo pertinet Lucani illud de Senatu Romano:

non unquam perdidit ordo
Mutato ſua jura loco.

XVIII. Contra, ſi alieni regni invaſor volente vero rege, aut oppreſſor populi liberi antequam ſufficiens populi conſenſus accedat, bello impetatur, nihil eo fiet contra fœdus: quia * hi poſſeſſionem habent, jus non habent. Et hoc eſt quod Nabidi dicebat T. Quintius: *Amicitia & ſocietas nobis nulla tecum, ſed cum Pelope rege Lacedamoniorum juſto ac legitimo facta eſt.* Qualitates autem iſtæ in fœderibus regis, ſucceſſoris, & ſimiles, jus proprie ſignificant, & odioſa eſt invaſorum cauſa. *Livius lib. XXXIV.*

XIX. Tractaverat olim Chryſippus hanc quæſtionem, an præmium promiſſum ei qui primus ad metam perveniſſet, debeatur utrique ſi ſimul pervenerint, an neutri. Et ſane * vox primi ambigua eſt, nam aut eum ſignificat qui omnes antecedit, aut quem nemo. Sed quia virtutum præmia favorabilia ſunt, verius eſt concurſuros ad præmium, quanquam liberalius * Scipio, Cæſar, Iulianus, his qui pariter muros aſcenderant ſolida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta ſunto de interpretatione ea quæ verborum ſignificationi propriæ vel impropriæ aptatur.

XX. 1. Eſt & aliud interpretandi genus, ex conjecturis, extra ſignificationem verborum, eorum ſcilicet quibus promiſſio continetur: idque duplex, vel extendens vel coarctans. Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam ſicut in rebus omnibus ut effectus non ſequatur ſatis eſt unam deeſſe cauſarum, ut naſcatur omnes convenire oportet; ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda eſt: multoque hic difficilius quam in caſu de quo ſupra dicebamus, ubi verba largam *Everh. in loco a ratione legis ad reſtrictionem. & in loco a ratione legis ad extenſionem.*

Digitized by Google

gam aliquam ſignificationem, etſi minus receptam admittunt. Nam hic extra verba promittentia conjecturam quærimus, quæ valde certa eſſe debet ut obligationem inducat, nec ratio ſimilis ſufficit, ſed oportet eadem ſit; nec id ſemper ſatis eſt, ut dicemus ex ratione faciendam extenſionem: quia ut modo dicebamus, ſæpe ratio ita movet ut voluntas tamen ſit cauſa per ſe ſufficiens, etiam ſine ratione illa.

2. Vt ergo talis extenſio recte fiat, opus eſt ut conſtet rationem ſub quam venit caſus quem volumus comprehendere, eſſe cauſam unicam & efficacem quæ promittentem moverit, eamque rationem ab eo conſideratam in ſua generalitate, quia alioqui promiſſio futura fuiſſet iniqua aut inutilis. Hæc quoque pars tractari ſolet à Rhetoribus in loco *περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, cujus ſpeciem unam ponunt*, quoties ſemper eandem ſententiam dicimus: ſed & alter locus *κατὰ συλλογισμὸν per ratiocinationem* huc pertinet: nimirum ubi ex ſcripto ducimus quod ſcriptum non eſt, ut loquitur Quintilianus. Et quæ à Iuriſconſultis traduntur * de his quæ in fraudem fiunt.

3. Exemplum ſit * in pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud eſſet muniendi genus. Is locus ne aggere quidem cingi poterit, ſi ſatis conſtet prohibendi muros unicam fuiſſe cauſam ne muniretur is locus. Vulgo ſolet exemplum adferri de conditione, ſi poſthumus ſit mortuus, ab eo ſcripta qui poſthumum omnino exſpectabat, ut ſententia diſpoſitionis producatur ad eum caſum, ſi is poſthumus natus non eſſet, quia conſtet voluntatem loquentis motam fuiſſe conſideratione non exſtituræ prolis: quod ipſum
Lib. I. & II, de Orat. Bruto: & pro Cæc. non apud Iuriſconſultos tantum, ſed & * apud Ciceronem, & Valerium Maximum invenire eſt.

4. Cicero cauſam hanc adfert oratione pro Cæcina: *Quid? verbis ſatis hoc cautum erat? minime. quæ res igitur valuit? voluntas: quæ ſi tacitis nobis intelligi poſſet verbis omnino non uteremur: quia non poteſt, verba reperta ſunt non quæ impedirent, ſed quæ indicarent voluntatem.* Mox in eadem oratione dicit idem jus eſſe, ubi perſpicitur * una atque eadem cauſa æquitatis, id eſt rationis quæ ſola moverat: Ita interdictum, *unde tu me vi dejeceris hominibus coactis armatisve*, locum habere adverſus omnem vim quæ ad caput & vitam pertineat. *Ea enim*, inquit, *plerumque fit per homines coactos armatoſque: quæ ſi alio conſilio, eodem periculo facta ſit, eodem jure eſſe voluerunt.* In declamatione patris Quintiliani exemplum hoc eſt: *Cædes videtur ſignificare ſanguinem & ferrum: ſi quis alio genere homo fuerit occiſus, ad illam legem revertemur. Si inciderit in latrones, aut in aquas præcipitatus, ſi in aliquam immenſam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur qua ille qui ferro percuſſus ſit.* Similis eſt argumentatio Iſæi oratione de Pyrrhi hæreditate, cum ex eo quod teſtamentum Attica lege vetitum eſſet fieri filia invita, infert, ne adoptionem quidem ea invita permitti.

XXI. Atque hinc ſolvenda eſt celebris illa quæſtio, quæ & apud
Lib. I, c. XIII. Gellium eſt de mandato, an impleri poſſit non per idem ſed per aliud æque utile, aut utilius quam erat id quod mandator præſcripſerat. Id enim ita demum licet, ſi conſtet quod præſcriptum erat, non

Digitized by Google

non præſcriptum fuiſſe ſub ſpeciali ſua forma, * ſed ſub conſideratione generaliore quæ aliter quoque obtineri poſſit: quomodo eum qui fidejubere erat juſſus, mandare poſſe creditori, ut tertio pecuniam numeret, à Scævola reſponſum eſt. Cæterum ubi de eo non ſatis conſtat, retinendum eſt quod apud Gellium eo loco legitur, diſſolvi imperantis officium, ſiquis ad id quod facere juſſus eſt, non obſequio debito, ſed conſilio non deſiderato reſpondeat. *L. ult. D. Mandati.*

XXII. Reſtringens interpretatio extra ſignificationem verborum quæ promiſſionem continent, aut ex defectu petitur originario voluntatis, aut ex caſus emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur ex abſurdo, quod alioqui evidenter ſequeretur; ex ceſſatione rationis * quæ ſola plene & efficaciter movit voluntatem; & ex materiæ defectu. Primum in eo fundamentum habet, quod nemo credendus eſt velle abſurda.

XXIII. Secundum, ex eo quod contentum in promiſſione, ubi ratio talis additur, aut de ea conſtat, non conſideratur unde, ſed quatenus ſub ea ratione venit.

XXIV. Tertium, in eo quod materia de qua agitur ſemper intelligenda eſt obverſari animo loquentis, etiamſi verba latius pateant. Hæc quoque interpretandi ratio à Rhetoribus tractatur in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, & titulum habet, cùm dicitur non ſemper eadem ſententia.

XXV. 1. Sed de ratione notandum eſt, ſub ea comprehendi ſæpe quaſdam res non ſecundum exiſtentiam ſed ſecundum potentiam moraliter conſideratam, quæ ubi locum habet reſtrictio facienda non eſt. Sic ſi cautum ſit, ne exercitus aut claſſis aliquo ducatur, non poterit duci, etiam animo non nocendi. Quia in pactione non certum damnum ſed periculum qualecunque ſpectatum eſt.

2. Solet & hoc diſputari, an promiſſa in ſe habeant tacitam conditionem ſi res maneant quo ſunt loco: quod negandum eſt, niſi apertiſſime pateat ſtatum rerum præſentem in unica illa quam diximus ratione incluſum eſſe. Sic paſſim in hiſtoriis legimus legatos à ſuſcepto itinere domum rediiſſe deſerta legatione, quod res ita mutatas intelligerent ut tota legationis materia aut cauſſa ceſſaret. *Paſchal. legato. 140.*

XXVI. 1. Repugnantia caſus emergentis cum voluntate ſolet & ipſa ab oratoriæ artis magiſtris referri ad eum quem dixi locum περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. Eſt autem duplex: nam aut voluntas colligitur ex naturali ratione, aut ex alio ſigno voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione Ariſtoteles, qui hanc partem accuratiſſime tractavit, propriam virtutem tribuit in intellectu γνώμην, ſive εὐγνωμοσύνην, id eſt, *æquiprudentiam*, in voluntate vero ἐπιείκειαν, id eſt, *æquitatem*, quam ſapienter definit, correctionem ejus * in quo lex deficit ob univerſalitatem: quod ad teſtamenta quoque & pacta ſuo modo referri debet. Nam quia caſus nec prævideri omnes poſſunt nec exprimi, ideo libertate quadam opus eſt eximendi caſus, quos qui locutus eſt ſi adeſſet eximeret: non tamen temere; id enim eſſet dominum ſe facere actus alieni; ſed ex ſufficientibus indiciis.

2. Certiſſimum indicium eſt, ſi quo caſu ſequi verba illicitum

eſſet,

Digitized by Google

eſſet, id eſt pugnans cum naturalibus aut divinis præceptis. Talia enim cum obligationis capacia non ſint eximenda ſunt neceſſario. *Quædam*, ait Quintilianus pater, *etiamſi nulla ſignificatione legis comprehenſa ſint, natura tamen excipiuntur.* Ita qui promiſit depoſitum gladium reddere, non reddet furenti, ne aut ipſi periculum creet aut aliis innocentibus. Sic nec reddetur res depoſita ei qui depoſuit, ſi dominus eam repetat. *Probo*, inquit Triphoninus, *hanc eſſe juſtitiam, quæ ſuum cuique ita tribuit, ut non diſtrahatur ab ullius perſonæ juſtiore repetitione.* Ratio eſt, quia, ut alibi notavimus, introducti ſemel dominii ea vis eſt, ut rem domino cognito non reddere omnino injuſtum ſit.

L. Bona fides D. depoſiti.

XXVII. 1. Secundum erit indicium, ſi verba ſequi non quidem per ſe & omnino illicitum ſit, ſed æque rem æſtimanti nimis grave atque intolerabile: ſive abſolute ſpectata conditione humanæ naturæ, ſive comparando perſonam & rem de qua agitur cum ipſo fine actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, intra eos dies repetere eam poterit ſi ipſe valde egeat: quia actus tam benefici ea eſt natura, ut non credendus ſit quiſquam ad magnum ſuum incommodum ſe voluiſſe obligare. Sic qui auxilium fœderato promiſit, excuſabitur quamdiu ipſe domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. Et * conceſſio immunitatis vectigalium & tributorum intelligetur de quotidianis & anniverſariis, non de iis quæ ſumma neceſſitas exigit, & quibus carere reſpublica non poteſt.

Molin. diſp. 294. Silv. verb. commodatum. n. 4. Leſſ. l. 11. c. 27. dub. 5.

Aug. ad l. 7. ad l. Rhod. Vaſq. contr. ill. c. 31.

2. Ex quibus apparet nimis laxe dictum à Cicerone, non ſervanda promiſſa quæ ſint iis quibus promiſeris inutilia, nec ſi plus tibi noceant quam illi proſint cui promiſeris. Nam an res utilis ſit futura ei cui promiſſa eſt, judicare promiſſor non debet, niſi forte in caſu furoris, de quo ſupra diximus: & ut promiſſum promiſſorem non obliget, non ſatis eſt quodlibet nocumentum in promiſſorem, ſed tale oportet ſit * quod pro natura actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad dies aliquot promiſit, non tenebitur, ſi eum morbus ſonticus patris aut filii detineat. Et hoc recte Cicero de Officiis primo; *Si conſtitueris te cuipiam advocatum in rem præſentem eſſe venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non ſit contra officium non facere quod dixeris.*

3. In eundem ſenſum accipiendum, nec ultra trahendum eſt, * quod apud Senecam legimus: *Tunc fidem fallam, tunc inconſtantiæ crimen audiam, ſi cum omnia eadem ſint, quæ erant promittente me, non præſtitero promiſſum, alioqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro conſulendi, & meam fidem liberat. Promiſi advocationem: poſtea apparuit per illam cauſam præjudicium in patrem meum quæri. promiſi me peregre una iturum: ſed iter infeſtari latrociniis nuntiatur. In rem præſentem venturus fui: ſed æger filius, ſed puerpera uxor tenet. Omnia eſſe debent eadem quæ fuerint cum promitterem, ut promittentis fidem teneas.* Omnia intellige pro actus ejus de quo quæritur natura, ut jam modo expoſuimus.

De Benef. l. IV, c. 35.

XXVIII. Diximus alia quoque eſſe poſſe ſigna voluntatis quæ oſtendant caſum eximendum. Inter ea ſigna nihil validius eſt quam verba alio loco poſita, non ubi directe pugnant, quæ eſt ἀντινομία, cujus ſupra meminimus, ſed cum velut inſperato ex ipſo rerum

eventu

Digitized by Google

eventu inter ſe committuntur, quam Rhetores Græci vocant, τὴν ἐκ περιστάσεως μάχην.

XXIX. 1. In hac diſceptatione utra pars ſcripti cum ex caſu ſit colliſio prævalere debeat, regulas quasdam ex antiquis auctoribus * Cicero poſuit, quæ ut ſpernendæ neutiquam ſunt, ita mihi non ſuo ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus: * Vt quod permittit cedat ei quod jubet: quia qui permittit aliquid ita permittere videtur, niſi aliud quid obſtet quam de quo ibi agitur: ideoque, ut ait Scriptor ad Herennium, plus valet ſanctio permiſſione. *Libro* 13. Vt quod faciendum eſt certo tempore, ei præferatur quod quovis tempore fieri poteſt: unde ſequitur, ut plerumque pactio vetans vincat jubentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jubens non item, niſi aut tempus ſit expreſſum, aut juſſio tacitam prohibitionem contineat. Inter eas pactiones quæ ſupradictis qualitatibus pares ſunt ut præferatur quod magis eſt peculiare, & ad rem propius accedit: nam ſolent ſpecialia efficaciora eſſe generalibus. & in prohibitionibus, ut quæ pœnam adjunctam habet ei quæ pœna vacat, & quæ majorem pœnam minatur ei quæ minorem, præferatur. Tum vero, ut ſuperet quod cauſas habet aut magis honeſtas aut magis utiles. Extremo loco, ut quod poſtremo dictum eſt vincat.

2. Illud ex ſuperioribus hic repetendum eſt; pactorum juratorum eam eſſe vim ut intelligi debeant ſecundum receptiſſimam proprietatem, & ut omnes reſtrictiones tacitas, & ex natura rei non omnino neceſſarias, quam maxime repudient. Quare & ſi juratum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, * præferendum erit cui adeſt jurisjurandi religio.

XXX. Solet & hoc quæri, an in dubio contractus perfectus cenſeri debeat antequam ſcriptura confecta ſit, & tradita. Nam id Murena cauſabatur adverſus ea quæ inter Syllam & Mithridatem convenerant. *Ap. Mithr.* Mihi apertum videtur, ni aliud convenerit, * credendum, ſcripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut ſubſtantiæ ejus partem. Alioqui exprimi id ſolet, ut in induciis cum Nabide: *Livius lib.* XXXIV. *Ex qua die deſcripta conditiones edita Nabidi forent.*

XXXI. Illud vero non admittam quod quibusdam placuit, contractus regum & populorum quantum fieri poteſt interpretandos ex jure Romano: *Alc. v. conſ.* 17. niſi appareat inter quosdam populos jus iſtud civile in his quæ juris ſunt gentium, etiam pro jure gentium receptum eſſe: quod temere præſumendum non eſt.

XXXII. De eo vero quod Plutarchus in Sympoſiacis movet, *IX. Symp.* 13. conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant, ita videtur, cum accipiens hic ſit qui promittit, ejus verba formam dare negotio, ſi abſoluta & in ſe perfecta ſint. Nam ſi per affirmationem reſpiciant verba offerentis, tunc ea ipſa ex natura vocum relativarum repetita in promiſſione videbuntur. Antequam vero accepta ſit conditio, ne eum quidem teneri qui obtulit certum eſt, nullum enim adhuc jus quæſitum eſt, ut ex his quæ de promiſſione ſupra diximus apparet. Et hæc oblatio conditionis minus eſt promiſſione.

Digitized by Google

Annotata ad Caput XVI.

§. I. 2. V*Tique ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt*] Vota interpretanda ut communiter ſumuntur notant Hebræi ad Num. xxx.

§. II. *Non Grammatica quæ eſt ex origine*] Bene Procopius Vandalicorum I, ubi de voce agit Fœderatorum : ὁ χρόνος τὰς προσηγορίας, ἐφ' ὧν τίθενται ἥκιστα ἀξιοῦντος τηρεῖν. ἀλλὰ τῶν πραγμάτων ἀεὶ περιφερομένων ᾗ ταῦτα ἄγειν ἐθέλουσιν ἄνθρωποι, τῶν πρόσθεν ὀνομασμάτων ὀλιγωροῦντες, *longa dies non ſolet ſervare voces in quibus primum datæ ſunt. ſenſu vertuntur enim res ipſæ quà volunt homines, vocabula illa primitus impoſita rebus nihil curantes.*

Locri] Polybius lib. XII. Simile quod Bœoti urbem polliciti reddere, non ſtantem ſed everſam reddidere. Thucyd. v. & quod Mahumetes Sultanus, Eubœa capta, eum diſſecuit cui caput incolume fore promiſerat.

§. III. *In artium autem vocabulis*] Auguſtinus in rhetoricis: *Vt multa nova tam à technicis & mathematicis quam à philoſophis cognominantur, accipere debemus non tam pro ſolito uſu conſuetudinis, quam pro conditione præcepti.*

Arx eſt locus qui arcere hoſtilem exercitum ad tempus poſſit] Servius ad I Æneidos: *Arces dictæ ab eo quod eſt arceo, quod inde hoſtes arcentur, hoc eſt prohibentur.*

§. V. *Ex materia*] Tertullianus de pudicitia: *ex materia dicti dirigendus eſt ſermo.* idem habet libro de Reſurrectione Chriſti.

§. VII. *Conjuncta ſunt aut origine aut etiam loco*] Bene Auguſtinus contra Adimantium c. 4: *Particulas quaſdam de ſcripturis eligunt quibus decipiant imperitos, non connectentes quæ ſupra & infra ſcripta ſunt, ex quibus voluntas & intentio ſcriptoris poſſit intelligi.*

§. VIII. *Ratio legis*] Cicero pro A. Cæcina: *non alia eſt ratio juris in hoc genere dumtaxat, utrum me tuus procurator dejecerit, is qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus qui in Italia non ſit, abſit ve reipublicæ cauſa, quaſi quidem pæne dominus, hoc eſt alieni juris vicarius: an tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quivis qui illam vim dejectionemve tuo rogatu aut tuo nomine fecerit.*

§. IX. *Mors in jure civili ad deportationem producitur*] Vide Guicciardinum libro XVI, ubi de pactis Caroli V. ad Mediolanenſem Ducatum pertinentibus ſermo.

§. XII. 2. *Ad ſignificationes autem plane improprias non recurrendum, niſi alioqui abſurdum aliquid aut pacti inutilitas ſequeretur*] vide exemplum in L. cum virum, C. de Fideicommiſſis.

§. XIII. 1. *Nec, ut qui poſtea aſſumerentur*] quod additum in pace Peloponneſiaca inter Lacedæmonios & Athenienſes. Thuc. lib. v.

Quæ libertas eſt naturalis, nec temere abdicata cenſetur] Romani Samnitibus Sidicinos bello petere volentibus, petentibusque ut id per Romanos fieri liceret, reſponderunt, *nihil intercedi quo minus Samnitii populo pacis bellique liberum arbitrium ſit.* Livius lib. VIII. In Antiochi fœdere eſt: *Si quis ſociorum populi Romani ultro bellum inſerrent Antiocho, vim ei arcendi jus eſto: dum ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam accipiat.* Livius XXXVIII. Polybius in excerptis legationum 35.

2. *Nego*

Digitized by Google

2. *Nego pertinuiſſe hoc ad fœderis violationem*] Procopius Perſicorum ii. ἔφασκέ τε ὁ αὐτὸς οὐ λύειν τὰς Περσῶν τε καὶ Ῥωμαίων σπονδὰς, ἐπεὶ αὐτὸν εἰς ταύτας οὐδέτεροι ἐσγεγράφατο. *dicebat Alamundarus rex Saracenorum, non violari à ſe quæ inter Perſas Romanosque convenerant, quandoquidem ipſe à neutra parte conventis inſcriptus eſſet.*

3. *Manente de cetero pace*] Sic poſt tempora memorata Corcyrenſes decrevere Ἀθηναίοις μὲν ξύμμαχοι εἶναι κατὰ τὰ ξυγκείμενα, Πελοποννησίοις δὲ φίλοι. *Velle ſe Athenienſibus ex pactis ſocietatem armorum præſtare, & cum Lacedæmoniis ſervare amicitiæ jura.*

Liberam fore Carthaginem] Diodorus Siculus ſic refert excerpto legationum 27, manſura illis νόμους, χώραν, ἱερὰ, τάφους, ἐλευθερίαν, *leges, regionem, ſacra, ſepulchra, libertatem.* §. xv.

2. *Fœdus Romanorum cum Philippo Macedonum rege*] Livius lib. xlii. §. xvi. præſumitur ratio habita prudentiæ & pietatis ejus quicum agitur. Vide Parutam libro v, & vii.

4. *Fidenates*] Vide Dionyſium Halicarnaſſenſem libro iii.

Latini] de Appulis & Latinis, idem eodem libro iii. de Turno Hordeanio & Latinis, idem libro iv. Ammianus libro xxvi, *Perſarum rex manus Armeniis injectabat, eos ad ſuam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, injuſte; cauſando quod poſt Ioviani exceſſum, cum quo fœdus firmaverat, & pacem nihil obſtare debeat quo minus ea recuperaret quæ ante ad majores ſuos pertinuiſſe monſtrabat.* Similia de Iuſtiniani pactis cum Saracenis vide apud Menandrum Protectorem. Adde quæ Helvetii cauſantur poſt mortem Henrici III apud Thuanum libro xcvii, in anno cIɔ Iɔ lxxxix. vide & inſignem locum apud Camdenum in anno cIɔ Iɔ lxxii, ubi de fœdere antiquo Gallorum cum Scotis.

Hi poſſeſſionem habent, jus non habent] Sic Valens non accepit excuſationem Gotthorum regis, qui Procopio purpuræ invaſori auxilia ſe miſiſſe dicebat. excuſationem vaniſſimam dicit Ammianus libro xxvii. Apud Græcos ſcriptores eadem hiſtoria, ſed ſub Scytharum nomine. ita enim Gotthos vocabant. Sic Iuſtinianus negabat fœdus ſe rupturum cum Gizericho factum, ſi Gelimerem bello impeteret, qui juſto regi Ilderìcho cum regno libertatem eripuerat. Vide Cardinalem Tuſchum pp. verbo Tyrannus concl. 309, num. 6. Cacheranum deciſ. lxxix, num. 35. §. xviii.

Vox primi ambigua eſt] Vide Albericum de Roſato de Statutis qu. 106, & 107. §. xix.

Scipio] Capta Carthagine Nova in Hiſpania.

2. *De his quæ in fraudem fiunt*] Bene Seneca excerptis controverſiarum vi, 3. *Circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie legis involvit, quod apparet in illa, legitimum eſt: quod latet, inſidioſum.* Quintilianus controverſia cccxliii. *Neque enim unquam decurritur ad hanc legem* (nempe de circumſcriptione) *niſi cum rectum jus nequitia excluſum eſt.* Exemplum habes apud Plinium hiſtoriæ naturalis libro xviii: *quippe etiam lege Stolonis Licinii incluſo modo Iɔ jugerum & ipſo ſua lege damnato, cum ſubſtituta filii perſona amplius poſſideret.* eſt eadem hiſtoria apud Valerium Maximum viii, c. vi, 3. vide aliud exemplum apud Tacitum Annalium §. xx.

xv, de fictis adoptionibus. Aliud in Novella Emanuelis Comneni quæ eſt in jure Græco-Romano.

3. *In pactione ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud eſſet muniendi genus*] Fuſcus Arellius in Controverſia, quæ eſt apud Senecam decima libro II: *hunc enim animum fuiſſe ſine dubio juramentum ut vi non diducerentur, cum illud quoque caverint ne morte dividerentur.*

Apud Ciceronem] Etiam de Inventione II.

4. *Vna atque eadem cauſa æquitatis*] Sic in ſponſam alterius adulterium committi probat Philo de ſpecialibus legibus, addita cauſa: *αἱ γὰρ ὁμολογίαι τοῖς γάμοις ἰσοδυναμοῦσι. Idem valent ſponſalia quod nuptiæ.* Sic in lege per Moſem data ſub bovis nomine intelliguntur omnia animantia manſueta: ſub nomine putei foſſa quævis, Exodi XXI, 28, & 35. Chaſſanæus Catalogo Gloriæ mundi v parte conſid. 49.

§. XXI. *Sed ſub conſideratione generaliore*] Quintilianus controverſ. CLVII: *Servi quædam liberius ſub bona mente faciunt, & aliquando indicium fidei putant pretio empta mancipia, non paruiſſe.* Exemplum habes in excerptis legationum in illa parte, quomodo legationes obeundæ accipiendæque ſint; & in iis quæ Iohannes Iuſtinianeorum ducum unus fecit contra Beliſarii verba, Gotthicorum II & IV.

§. XXII. *Quæ ſola plene & efficaciter movit voluntatem*] Exemplum in L. Adigere §. quamvis D. de jure patronatus.

§. XXVI. 1. *In quo lex deficit ob univerſalitatem*] Seneca IV, controverſia 27: *in lege, inquis, nihil excipitur, ſed multa quamvis non excipiantur intelliguntur. ſcriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa. quædam vero tam manifeſta ſunt ut nullam cautionem deſiderent.*

§. XXVII. 1. *Conceſſio immunitatis*] Vide Roſenthalium de Feudis cap. v, concl. LXXVIII, num. 2. Heig. illuſtrium XVIII, num. 16, parte I. Cothmannum conſ. XI, 32. Clarum §. Feudum XXIX, 2. Andream Knich de veſtitis pactis, parte II, c. 5, num. 20. Henricum Bocer de collectis cap. IV, 12.

2. *Quod pro natura actus credi debeat exceptum*] Vide Carolum Molinæum ad conſuetudines Pariſienſes tit. I, § 2. gl. IV, n. 3. Ferd. Vaſquium de ſucceſſionum creatione libro II, §. XVIII, num. 80. Antonium Fabrum rerum in Sabaudia judicatarum libro IV, tit. 30. Zazium in L. ſtipulatio hoc modo, n. 3. de verborum obligationibus. Adde c. quemadmodum de jurejurando, & Alciatum ad c. cum contingat, eodem titulo.

3. *Quod apud Senecam legimus*] ejusdem hæc ſunt, capite XXXIX lib. IV de beneficiis: *Ad cœnam quia promiſi ibo, etiamſi frigus erit. Surgam ad ſponſalia, quia promiſi, quamvis non concoxerim, ſed non ſi febricitavero ſponſum deſcendam, quia promiſi: ſed non ſi ſpondere in incertum jubebis, ſi fiſco obligabis. Subeſt inquam tacita exceptio, ſi potero, ſi debebo, ſi hæc ita erunt. Effice ut idem ſtatus ſit cum exigitur, qui fuit cum promitterem. deſtituere levitas non erit ſi aliquid intervenit novi. quid miraris, cum conditio promittentis mutata ſit mutatum eſſe conſilium: eadem mihi omnia præſta & idem ſum. Vadimonium promittimus. tamen deſeritur. Non in omnes datur actio, deſerentem vis major excuſat.* Vſi ſæpe hoc effugio Angli, vide Camdenum in anno cIↃ IↃ xcv, tum in controverſia cum Batavis, tum in altera cum Anſiaticis.

1. *Cicero*

1. *Cicero poſuit*] de Inventione ſecundo, & ibi Marius Victorinus. §. xxix.

Vt quod permittit, cedat ei quod jubet] Quintilianus declamatione ccclxxiv: *Semper potentior lex eſt quæ vetat quam quæ permittit.* Donatus Phormione Actu 1, Scen. 2: *Bene jubet, minorem enim vim habet ea lex quæ aliquid permittit quam illa quæ aliquid jubet.* vide Ciceronem Verrina II, & quæ habet Connanus libro I, c. 9.

2. *Præferendum erit cui adeſt jurisjurandi religio*] Acontius apud Ovidium:

Promiſit pater hanc: hæc & juravit amanti:
Ille homines, hæc eſt teſtificata Deam:
Hic metuit mendax, hæc & perjura vocari.
Num dubitas, hic ſit major an ille metus?

Credendum ſcripturam adhiberi ut monumentum contractus, non ut ſubſtantiæ ejus partem] L. in re, & L. ſi res geſta, D. de Fide Inſtrumentorum. L. pactum quod bona fide, C. de pactis. ſic legem contractus quæ eſt C. de Fide inſtrumentorum interpretantur Bartolus & Iohannes Faber, Salicetus, quorum ſententia in judiciis contra Baldum & Caſtrenſem prævaluit. Mynſingerus Decade x, Conſ. xci. Neoſtadius de pactis antenuptialibus, obſervatione xviii. quare non ſatis probabile eſt quod Ligniacus adfert de inſtrumento à rege ſubſcripto, ſed nondum addito ſigillo & Secretarii manu, libro II rerum Italicarum Guicciardini. §. xxx.

CAPVT XVII.

De damno per injuriam dato, & obligatione quæ inde oritur.

I. *Culpam obligare ad reſtitutionem damni.*
II. *Damnum intelligi quod pugnat cum jure ſtricte dicto.*
III. *Accurate diſtinguendam aptitudinē à jure ſtricte dicto, ubi concurrunt.*
IV. *Damnum & ad fructus pertinere.*
V. *Ad lucrum ceſſans quomodo?*
VI. *Damnum dare facientes primario:*
VII. *Et ſecundario:*
VIII. *Item non facientes quod debent: primario,*
IX. *Et ſecundario:*
X. *Qualis efficacia circa actum ad hoc requiratur.*
XI. *Quo ordine teneantur.*
XII. *Obligationem extendi etiam ad damnum conſequens.*
XIII. *Exemplum in homicida:*
XIV. *In eo qui aliter vim intulit:*
XV. *In adultero & ſtupratore:*
XVI. *In fure, raptore, & aliis:*
XVII. *In eo qui cauſam promiſſioni dedit per dolum aut metum injuſtum.*
XVIII. *Quid ſi metu juſto naturaliter?*
XIX. *Quid de metu quem jus gentium pro juſto habet?*
XX. *Poteſtates civiles quatenus teneantur ex damno per ſubditos dato: ubi quæſtio de prædis in mari actis in ſocios contra imperium publicum.*
XXI. *Naturaliter ex animalis ſui aut navis ſuæ facto ſine culpa neminem teneri.*
XXII. *Damnum dari, & adverſus famam & honorem, & quomodo reparetur.*

I. Supra diximus ejus quod nobis debetur fontes eſſe tres, pactionem, maleficium, legem. De pactionibus ſatis tractatum. Veniamus

mus ad id quod ex maleficio naturaliter debetur. Maleficium hîc appellamus culpam omnem, ſive in faciendo, ſive in non faciendo, pugnantem cum eo quod aut homines communiter aut pro ratione certæ qualitatis facere debent. * Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur ſi damnum datum eſt, nempe ut id reſarciatur.

II. 1. * Damnum forte à demendo dictum, eſt τὸ ἔλαττον, cum quis minus habet ſuo, ſive illud ſuum ipſi competit ex mera natura, ſive accedente facto humano, puta dominio, aut pacto, ſive ex lege. Natura homini ſuum eſt vita, non quidem ad perdendum, ſed ad cuſtodiendum corpus, membra, fama, honor, actiones propriæ. Dominio & pactis quomodo ſuum quid cuique ſit, ſuperior tractatio docuit, tum quoad res, tum quoad jus in actiones alienas. Simili modo ex lege jus ſuum cuique oritur, quia idem aut plus lex poteſt, quam in ſe ac ſua ſinguli. Sic pupillus jus habet exactam quandam diligentiam exigendi à tutore, reſpublica à magiſtratu, nec reſpublica tantum, ſed & cives ſinguli quoties lex id expreſſe aut per ſufficientem conſequentiam ſignificat.

2. At ex ſola aptitudine, quod jus minus proprie dicitur, & ab aſſignatrice juſtitia ſpectatur, non oritur verum dominium, ac proinde reſtitutionis obligatio: quia non id alicui ſuum eſt ad quod aptus

Nic. v, c. 4. eſt: πλεονεκτεῖ οὐδὲν, ait Ariſtoteles, ὁ οὐ βοηθήσας χρήμασι δι' ἀνελευθερίαν. *Contra proprie dictam juſtitiam nihil committit qui pecunia ſua alteri non ſuccurrit præ tenacitate.* Cicero pro Cn. Plancio: *Eſt hæc conditio liberorum populorum, poſſe ſuffragiis vel dare vel detrahere quod velit cuique.* & tamen mox ſubdit, accidere ut populus faciat quod velit, non quod debeat, voce debendi ſumta in laxiore ſignificatu.

Th. & Cajet. 2. 2. q. 62. art. 2. Soto lib. IV, q. 6. Leſſius lib. II. c. 12. dub. 18. Covar. ad c. peccatum. p. 2, §. 7.

III. Sed cavendum hîc ne confundantur quæ diverſi generis ſunt. Nam cui magiſtratus collatio mandata eſt, is reipublicæ tenetur ad eligendum eum qui dignus ſit, & ad hoc exigendum reſpublica jus habet proprium. quare ſi ex indigni electione damnum fecerit reſpublica, ille reſarcire tenebitur. Sic etiam civis aliquis non indignus, etſi jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen verum jus petendi juxta alios: in quo jure ſi per vim aut dolum impediatur, jam non totius rei expetitæ ſed incerti illius damni æſtimationem exigere poterit. Simile erit in eo cui nequid legaret teſtator, vi vel dolo fuit impeditus. nam capacitas legati jus quoddam eſt, cui id eſt conſequens, ut libertatem teſtatoris in eo impedire injuria ſit.

Soto lib. IV, q. 7. Leſſ. lib. II, c. 12. dub. 16. n. 3.

IV. Minus autem quis habere, ac proinde damnum feciſſe intelligetur, non in re tantum, ſed & in fructibus qui proprie rei fructus ſunt, ſive illi percepti ſunt ſive non, ſi tamen ipſe eos percepturus fuerat, deductis impenſis quibus res melior facta eſt, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt neceſſariæ, ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura.

L. In quantitates §. magno D. ad legem Falc. Th. 2, 2, 62. art. 4.

V. Sed & ſpes lucri ex noſtro æſtimabitur, non ut illud ipſum, ſed ſecundum propinquitatem ad actum, ut in ſemente ſpes meſſis.

VI. Tenentur autem, præter ipſum qui per ſe & ἀμέσως damnum dat, alii quoque faciendo aut non faciendo: Faciendo alii primario, alii

Digitized by Google

alii ſecundario : primario, qui jubet, qui conſenſum requiſitum adhibet, qui adjuvat, qui receptum præſtat, aut qui alio modo in ipſo crimine participat. *Soto lib. IV. q. 6, art. 5.*

VII. Secundario, qui conſilium dat, * laudat, aſſentatur. *Quid enim intereſt * inter ſuaſorem facti & probatorem?* ait Cicero Philippica ſecunda.

VIII. Non faciendo, item primario aut ſecundario : primario, qui cum ex jure proprie dicto debeat vetare præcepto, * aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit. Is Chaldæo Paraphraſtæ Levit. xx, 5, סעיד obfirmator dicitur.

IX. Secundario, qui aut non diſſuadet cum debeat, aut factum reticet quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus ad jus proprium quod juſtitia expletrix reſpicit, ſive illud ex lege ſive ex qualitate exoritur. nam ſi debeat ex caritatis norma, peccabit quidem omittendo, non tamen ad reparationem tenebitur, cujus origo eſt jus aliquod proprium, ut ante diximus. *Leſſ. lib. II. c. 13. dub. 10.*

X. Sciendum quoque hos omnes quos diximus ita teneri, ſi vere cauſa fuerint damni, id eſt momentum attulerint aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam ſæpe accidit in agentibus vel negligentibus ſecundarii ordinis, interdum etiam in quibusdam qui ſunt ordinis primarii, ut etiam ſine eorum actu aut neglectu is qui damnum dedit certus fuerit id ipſum dare : quo caſu illi quos dixi non tenebuntur. Quod tamen non ita intelligendum eſt, ut ſi alii defuturi non fuerint, puta qui ſuaderent, aut juvarent, non teneantur qui ſuaſerint, aut juverint, ſi absque ope conſilio qui dedit damnum daturus id non fuiſſet. Nam & illi alii ſi ſuaſiſſent aut adjuviſſent, tenerentur. *Th. 2. 2. 62. art. 6. Soto lib. IV, q 7. art. 3.* *Cajetan. ad q. 62, art. 6. Med. in q. 7.*

XI. Tenentur autem primo loco ii qui imperio aut alio modo aliquem impulerunt ad factum : his deficientibus patrator facinoris : & poſt eum cæteri : in ſolidum ſinguli qui ad actum cauſam dederunt, * ſi totus actus ab ipſis quamquam non ſolis proceſſit. *Leſſ. lib. II, c. 13. dub. 5. Ib. dub. 4.*

XII. Qui vero de actu tenetur, * ſimul tenetur de his quæ illum ex actus vi ſunt conſecuta. * In Senecæ controverſia quadam hoc tractatur in ſpecie platani incenſæ ex qua domus arſerat, ubi hanc ponit ſententiam, *Etiamſi partem damni dare noluiſti, in totum quaſi prudens dederis tenendus es. ex toto enim noluiſſe debet qui imprudentia defenditur.* Ariarathes Cappadocum rex eo quod Melani amni exitum per laſciviam obſtruxerat, cum ejus perrumpentis impetu elatus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ, magna & Galatis & Phrygibus damna intuliſſet, permiſſo Romanis judicio, talentis trecentis diſpendium ſarcivit. *Strabo XII.*

XIII. Exemplo hæc ſint. Homicida injuſtus tenetur ſolvere impenſas ſi quæ factæ ſunt in Medicos, & iis quos occiſus alere ex officio ſolebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum quantum illa ſpes alimentorum, ratione habita ætatis occiſi, valebat : ſicuti Hercules legitur Iphiti à ſe occiſi liberis mulctam pependiſſe, quo facilius expiaretur. Michaël Epheſius ad quintum Nicomachiorum Ariſtotelis : ἀλλὰ καὶ ὁ φονευθεὶς ἔλαβε τρόπον τινά. ὃ γὰρ ἡ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες, ἢ *Leſſ lib. II, c. 9. dub. 19.* *Diod. l. IV.*

οἱ συγ-

Digitized by Google

οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἔλαβον τρόπον τινὰ ἐκεῖνος εἴληφε). Sed & qui occiſus eſt accipit aliquomodo. Quæ enim uxor ejus & liberi & cognati accipiunt, ipſe quodammodo accipit. Loquitur de homicida injuſto, id eſt qui non habuit jus id faciendi unde mors ſequitur. quare ſi quis jus habuerit, ſed in caritatem peccaverit, ut qui fugere noluit, non tenebitur. Vitæ autem in libero homine æſtimatio non fit. ſecus in ſervo qui vendi potuit.

Leſſ. dub. 21.

Navar. cap. 15. nu. 22. l. ult. D. de his qui eff. vel dej.

XIV. * Qui mutilavit ſimiliter tenebitur ad impenſas & ad æſtimationem ejus quod jam qui mutilatus eſt minus poterit lucrari. Sed ſicut ibi vitæ, ita & hic cicatricis in libero homine æſtimatio non fit. de conjectione in carcerem idem dicendum.

Leſſ. lib. II. c. 10. dub. 6.

XV. Sic adulter & adultera tenentur non tantum indemnem præſtare maritum ab alenda prole, ſed & legitimis liberis rependere ſi quod damnum patiuntur ex concurſu ita ſuſceptæ ſobolis ad hæreditatem. Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur ei rependere quanti minoris ipſi valet ſpes nuptiarum: imo & ducere tenetur ſi ea promiſſione corporis uſuram impetraverit.

Leſſ. lib. II. c. 10. dub. 2. & 3. lb. c. 12, dub. 17. Leſſ. lib. II, c. 33 dub. 8 Covar. c. peccatum. p. 2.

XVI. Fur & raptor tenentur rem ſubtractam reddere cum ſuo incremento naturali, & cum ſequente damno aut ceſſante lucro: & ſi res perierit, æſtimationem non ſummam, non infimam, ſed mediam. In hac claſſe ponendi & illi qui legitima vectigalia fraudant. Similiter tenentur qui judicio injuſto, accuſatione injuſta, teſtimonio injuſto damnum dederunt.

Covar. c. peccatum. p. 2, §. 3. ſ. 5.

XVII. Sed & qui contractui aut promiſſioni cauſam dedit dolo, vi aut metu injuſto, tenetur eum quicum actum eſt in integrum reſtituere, quia ille jus habuit, tum ne deciperetur, tum ne cogeretur; illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. His annumerandi ſunt qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt niſi pecunia accepta.

Leſſ. lib. II. c. 17, dub. 6.

XVIII. At qui cauſam dedit, cur vim pati, aut metu cogi debeat, habet quod ſibi imputet. nam involuntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

De Offic. III. Bod. lib. v. de rep. cap. 6.

XIX. At gentium conſenſu ſicut introductum eſt, ut bella omnia ſummæ poteſtatis auctoritate utrinque geſta & indicta pro juſtis habeantur, quoad effectus externos, qua de re infra dicemus; ita & hoc, ut talis belli metus hactenus pro juſto habeatur, ne quod ita obtentum eſt repeti poſſit. Atque hoc ſenſu admitti poteſt diſtinctio Ciceronis, inter hoſtem quicum multa jura habemus, ut ait, communia, ex gentium conſenſu ſcilicet, & piratas ac latrones. Nam hi ſi quid metu expreſſerunt repeti poteſt niſi jusjurandum interceſſerit: quod illi non item. Quare quod Polybio videtur juſtam fuiſſe Carthaginienſibus cauſam belli Punici ſecundi, quod Romani ab ipſis mercenariorum ſeditione occupatis bello denuntiato Sardiniam inſulam & pecuniam expreſſiſſent, habet naturalis æquitatis aliquam ſpeciem, ſed à jure gentium abit, ut alibi explicabitur.

XX. 1. Ex neglectu tenentur reges ac magiſtratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ poſſunt ac debent remedia: quo nomine damnati olim ab Amphictyonibus Scyrii. Quæſitum

Digitized by Google

ſitum memini ex facto, cum patriæ noſtræ rectores poteſtatem prædarum in mari ex hoſte agendarum per codicillos plurimis dediſſent, & eorum nonnulli res amicorum rapuiſſent, deſertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum uſi eſſent opera, aut quod cautionem non exegiſſent. Dixi eos in nihil amplius teneri, quam ut noxios, ſi reperiri poſſent, punirent aut dederent: præterea in bona raptorum jus reddi curarent. Nam ipſos injuſtæ prædationis cauſam non fuiſſe, nec quicquam de ea participaſſe: prohibuiſſe etiam legibus ne amicis noceretur: cautionem ut exigerent nullo jure fuiſſe obligatos, cum poſſent, etiam ſine codicillis, omnibus ſubditis hoſtem ſpoliandi poteſtatem facere, quod & factum olim eſſet: neque talem permiſſionem cauſam eſſe cur damnum datum eſſet ſociis, cum poſſent privati etiam ſine permiſſu tali naves armare & in mare progredi. Mali vero an futuri illi eſſent provideri non potuiſſe: neque vero vitari poſſe quo minus & malorum opera utamur, alioqui nullum colligi poſſe exercitum.

2. Neque vero ſi quid milites aut terreſtres aut nautici contra imperium amicis nocuiſſent reges teneri: quod * Galliæ & Angliæ teſtimoniis probatum. Vt vero ſine culpa ſua ex miniſtrorum facto quiſquam teneatur, non eſſe juris gentium ex quo dijudicanda eſſet hæc controverſia, ſed juris civilis, nec generalis, ſed adverſus nautas & alios quoſdam ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem à ſupremi auditorii judicibus contra Pomeranos quoſdam pronuntiatum eſt, idque ad exemplum rerum in cauſa non diſpari ante duo ſecula judicatarum.

Conſt. Galliæ Tom. III, Tit. 3. conſtitutione ann. 1583. c. 44.

XXI. Illud quoque notandum eſt, ut mancipium aut animal quod damnum aut pauperiem fecit noxæ dedatur, itidem ex jure civili eſſe. nam dominus, qui in culpa non eſt, natura ad nihil tenetur. ut nec is cujus navis ſine ipſius culpa navi alterius damnum dedit; quamquam multorum populorum legibus, ut & noſtra, damnum tale dividi ſolet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum ut diximus etiam adverſus honorem & famam datur, puta verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irriſu, aliiſque ſimilibus modis. In quibus non minus quam in furto atque aliis criminibus vitioſitas actus ab effectu diſcernenda eſt. nam illi pœna reſpondet. huic damni reparatio, quæ fit culpæ confeſſione, * exhibitione honoris, teſtimonio innocentiæ, & per ea quæ his ſimilia ſint: quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit ſi læſus velit, quia pecunia communis eſt rerum utilium menſura.

Leſſ. lib. II. c. 11. dub. 19, 25, 27.

Soto lib. IV. q. 6. art. 3.

Annotata ad Caput XVII.

EX *tali culpa obligatio naturaliter oritur*] *Ἀμελίου δίκη* Græcis. Vide in decretalibus titulum de injuria & damno dato, & Digeſtis ad L. Aquiliam & vicinas rubricas. §. I.

1. *Damnum ſorte à demendo dictum*] Ita Varro libro V: *Damnum à demptione, cum minus re factum quam quanti conſtat.* Alii magis probant de- §. II.

rivari à Græco δαπάνη, ut ſic dapnum, deinde damnum, ut ὕπνος, ſopnus ſomnus. Nec abſurde deducas à Græco δάμνω quod eſt βιάζω, aut ex ζημία damia, damnum, ut regia, regnum.

§. VII. *Laudat*] Totilas in oratione ad Gotthos apud Procopium Gotthicorum III: ὁ γὰρ ἐπαινέσας τὸν δεδρακότα, οὐδέν τι ἧσσον τῶν πεπραγμένων αὐτουργὸς γίνεται. *Nam qui facientem aliquid laudat, & ipſe rei factæ auctor habendus eſt.* Vlpianus in L. I. c. de ſervo corrupto. *Et ſi erat ſervus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus, hic vero laudator ejus propoſiti fuerit, tenetur, non enim oportet laudando augeri malum.*

Inter ſuaſorem facti & probatorem] Applicat hoc dictum Probo præfecto Ammianus libro XXVII. Lege Langobardica lib. IV, tit. IV, etiam conſulens ad compoſitionem vocatur. vide Rom. I, in fine,& ibi veteres Scriptores.

§. VIII. *Aut opem ferre ei cui ſit injuria, id non facit*] Nicetas Choniates Michaële Comneno: ὁ ἐμπρησμὸς οὐ μόνον τοῦ ἀνάψαντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ κωλῦσαι δυναμένου, δρᾶσαι δέ τι τοιοῦτον ὅλως μὴ βουληθέντος. *Incendium non ei tantum imputatur qui facem intulit, ſed & ei qui prohibere cum poſſet omnino noluit.*

§. XI. *Si totus actus ab ipſis, quanquam non ſolis, proceſſit*] Lex Longobardica lib. I, tit. IX, 5.

§. XII. *Simul tenetur de his quæ illum ex actus vi ſunt conſecuta*] Vide Thomam prima ſecundæ, quæſt. XX, art. 5. & L. Si ſervus ſervum, §. Si quis inſulam; D. ad L. Aquiliam.

In Senecæ controverſia] Excerptis V, 5.

§. XIV. *Qui mutilavit, ſimiliter tenetur ad impenſas & ad æſtimationem ejus quod jam qui mutilatus eſt minus poterit lucrari*] Idem apud Hebræos ſervatum, Baba Kama cap. VIII, §. I. & apud Anglos & Danos, quorum fœdus vide apud doctiſſimum Pontanum diſſertatione de mari.

§. XX. 2. *Galliæ*] Vide etiam tomo conſtitutionum III, tit. II. conſtitutione anni CIↃ IↃ XLIII, cap. 44.

§. XXII. *Exhibitione honoris, teſtimonio innocentiæ*] Vide exemplum Viviani qui accuſationis injuſtæ pœnitentia ductus eſt, apud Caſſiodorum IV, 41.

CAPVT XVIII.

De legationum jure.

I. *Obligationes quaſdam ex jure gentium naſci, ut jus legationum.*
II. *Inter quos locum habeat.*
III. *An ſemper admittenda legatio.*
IV. *Adverſus legatos periculoſa molientes defenſionem licitam, non exactionem pœnæ.*
V. *Legationis jure non teneri eum ad quem legatus miſſus non eſt.*
VI. *Hoſtem ad quem miſſus eſt legatus teneri:*
VII. *Nec opponi poſſe jus talionis:*
VIII. *Ius hoc & ad comites legatorum porrigi, ſi legati voluerint:*
IX. *Et ad bona mobilia.*
X. *Exempla obligationis ſine cogendi jure.*
XI. *Quanti ſit hoc jus legationis.*

I. HActenus ea memoravimus quæ ex jure naturæ debentur nobis, paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ ſuperadditum. Reſtat

Reſtat veniamus ad obligationes quas ipſum per ſe jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit. quo in genere præcipuum eſt caput de jure legationum. Paſſim enim legimus ſacra legationum,* ſanctimoniam legatorum, jus gentium illis debitum, jus divinum humanumque: ſanctum inter gentes jus legationum, fœdera ſancta gentibus, fœdus humanum: ſancta corpora legatorum: Papinio,

Sanctum populis per ſecula nomen.

Cicero de Haruſpicum reſponſis: *Sic enim ſentio, jus legatorum cum hominum præſidio munitum, tum etiam divino jure eſſe vallatum.* Itaque hoc violare non injuſtum tantum eſſe * ſed & impium omnium confeſſione ait Philippus in epiſtola ad Athenienſes.

II. 1. Sed primum ſciendum eſt, qualecunque eſt hoc jus gentium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere, quos mittunt qui ſummi imperii ſunt compotes inter ſe. nam qui extra hos legati ſunt provinciales, municipales, atque alii, non jure gentium, quod inter gentes eſt diverſas, ſed jure civili reguntur. Legatus apud Livium publicum ſe nuntium populi Romani vocat. Apud eundem Livium alibi Senatus Romanus jus legationis externo, non civi comparatum ait: & Cicero ut oſtendat non eſſe legatos mittendos ad Antonium: *Non enim*, inquit, *cum Annibale res eſt, hoſte reipublicæ, ſed cum cive.* Qui autem externi habendi ſint ita clare expoſuit Virgilius ut nemo Iuriſconſultorum poſſit clarius: *Lib.* I. *Lib.* VI.

Omnem equidem ſceptris terram quæ libera noſtris
Diſſidet, externam reor.

2. * Qui ergo impari junguntur fœdere, cum ſui juris eſſe non deſinant, jus habebunt legationis: imo & hi qui ex parte ſubditi ſunt, ex parte non ſunt, pro ea parte qua non ſunt ſubditi. At reges qui bello ſolenni victi regnoque exuti ſunt, cum aliis regni bonis & jus legandi perdiderunt. Ideo Perſei à ſe victi caduceatores retinuit P. Æmilius.

3. In bellis vero civilibus neceſſitas interdum locum huic juri facit extra regulam, * puta cum ita diviſus eſt populus in partes quaſi æquales ut dubium ſit ab utra parte ſtet jus imperii; aut cum jure admodum controverſo de regni ſucceſſione duo decertant. nam hoc eventu gens una pro tempore quaſi duæ gentes habetur. ita * Flavianos accuſat Tacitus, quod ſacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus in Vitellianis civili rabie temeraſſent. Piratæ & latrones qui civitatem non faciunt jure gentium niti non poſſunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos miſiſſet indoluit, quod deſertor & prædo hoſtium more ageret: quæ verba ſunt Taciti. Sed interdum tales qui ſunt jus legationis nanciſcuntur fide data, ut olim fugitivi in ſaltu Pyrenæo. *Hiſt.* III. *An.* III. *Cæſ. l.* III. *de bello civili.*

III. 1. Duo autem ſunt de legatis quæ ad jus gentium referri paſſim videmus, prius * ut admittantur, deinde ne violentur. De priore locus eſt Livii ubi Hanno Senator Carthaginienſis in Annibalem ſic invehitur: *Legatos ab ſociis & pro ſociis venientes bonus imperator noſter in caſtra non admiſit: jus gentium ſuſtulit.* Quod tamen non ita crude intelligendum eſt: * non enim omnes admitti præcipit gentium jus: ſed vetat ſine cauſa rejici. Cauſa eſſe poteſt ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur. *Lib.* XI. *Thuc. l.* II.

2. Me-

Thuc. l. II. *Zonaras.* 2. Meleſippus Lacedæmoniorum legatus auctore Pericle dimiſſus eſt extra fines agri Attici, quod ab hoſte armato veniret. Sic * Senatus Romanus negavit ſe Carthaginienſium legationem admittere *Liv. l.* xli. poſſe, quorum exercitus eſſet in Italia. Perſei adverſus Romanos *Procop. l.* II. *&* III. bellum molientis legatos non admiſerunt Achæi. Sic Totilæ legationem rejecit Iuſtinianus, & Gothi qui Vrbini erant Beliſarii oratores. *Libro* IV. Cynethenſium quoque ut gentis ſceleratæ legatos undique pulſos narrat Polybius. Secundi exemplum eſt in Theodoro, qui ἄθεος vocabatur, quem à Ptolemæo ad ſe miſſum audire Lyſimachus noluit: idemque aliis evenit peculiaris odii cauſa. Tertium quod diximus *II Regum* XVIII. locum habet * ubi cauſa mittendi, aut ſuſpecta eſt, ut Rhabſacis Aſſyrii legatio ad populum concitandum merito ſuſpecta erat Ezechiæ, *Livius lib.* XXVII. aut non ex dignitate aut temporibus conveniens. Sic Ætolis denuntiarunt Romani, ne quam legationem mitterent niſi permiſſu Imperatoris: *Lib.* XXXII. Perſeo ne Romam mitteret, ſed ad Licinium: *Sall. Iug.* & Iugurthæ legatis edictum * intra decem dies Italia excederent, ni regnum & regem deditum veniſſent. Optimo autem jure rejici poſſunt quæ nunc in uſu ſunt legationes aſſiduæ, quibus quam non ſit opus docet mos antiquus, cui illæ ignoratæ.

IV. 1. * De non violandis legatis difficilior eſt quæſtio, & varie à claris hujus ſeculi ingeniis tractata. Videndum autem habemus de legatorum perſonis, deinde de comitibus eorum ac bonis. De perſonis alii ita ſentiunt, jure gentium vim duntaxat injuſtam à legatorum corporibus arceri. cenſent enim privilegia ex jure communi interpretanda. Alii non omnibus de cauſis putant legato vim inferri poſſe, ſed ita demum ſi jus gentium ab eo læſum ſit, quod ſatis late patet: nam in jure gentium jus naturæ includitur, ita ut ex omnibus delictis puniri jam legatus poſſit, niſi quæ ex mero jure civili oriuntur. Reſtringunt hoc alii ad ea quæ contra ſtatum reipublicæ aut dignitatem ejus ad quem legatus mittitur fiunt: quod ipſum ſunt qui periculoſum putant, & querelas exponendas ei qui miſit, ejusque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putant conſulendos reges aut gentes quarum nihil intereſt: quod prudentiæ eſſe poteſt, juris non poteſt.

2. Rationes quas pro ſe quisque afferunt nihil definite concludunt: quia jus hoc non ut jus naturale ex certis rationibus certo oritur, ſed ex voluntate gentium modum accipit. Potuerunt autem gentes aut omnino cavere legatis aut cum certis exceptionibus. nam & hinc utilitas ſtat pœnæ in gravia delinquentes, & inde utilitas legationum, quarum mittendarum facilitas ſecuritate quanta poteſt eſſe maxima optime promovetur. Spectandum ergo quousque gentes conſenſerint: quod ex ſolis exemplis evinci non poteſt. Exſtant enim ſatis multa in partem utramque. Recurrendum igitur tum ad ſapientum judicia, tum ad conjecturas.

3. Iudicia duo habeo maxime illuſtria; Livii alterum, alterum Salluſtii. Livii hoc eſt de legatis Tarquinii qui proditionem concitaverant Romæ: *Quanquam viſi ſunt commiſiſſe ut hoſtium loco eſſent, jus tamen gentium valuit.* Videmus hîc etiam ad eos qui hoſtilia patrant jus

Digitized by Google

jus gentium extendi. Salluſtii dictum ad comites legationis, de quibus mox dicemus, non ad legatos ipſos pertinet: ſed recte à majori, id eſt minus credibili, ad minus, id eſt magis credibile procedet argumentatio. Is ita ait: *Fit reus magis ex æquo bonoque quam ex jure gentium Bomilcar comes ejus qui Romam fide publica venerat.* Bonum & æquum, id eſt merum naturæ jus patitur pœnas exigi ubi reperitur qui deliquit: at jus gentium legatos & qui his ſimiles fide publica veniunt excipit. Quare ut rei fiant legati contra jus eſt gentium, quo vetari multa ſolent quæ jus naturæ permittit. Bello Iug.

4. Conjectura quoque hinc ſtat. Verius enim eſt privilegia ita intelligenda, ut aliquid tribuant ultra jus commune. Quod ſi legati ab injuſta tantum vi tuti eſſent, nihil in eo magni eſſet, nihil præcipui. Adde quod ſecuritas legatorum utilitati quæ ex pœna eſt præponderat. Nam pœna haberi poteſt per eum qui legatum miſit volentem: & ſi nolit ab ipſo exigi bello, tanquam criminis approbatore. Objiciunt aliqui ſatius unum plecti quam bello multos involvi. atqui ſi is qui legatum miſit factum ejus probet, legati pœna bello nos non eximet. Parte vero altera valde in lubrico locatur ſalus legatorum, ſi actuum ſuorum rationem alii reddere debeant quam à quo mittantur. Nam cum plerumque diverſa, ſæpe & adverſa ſint conſilia eorum qui mittunt legatos, & qui accipiunt, vix eſt ut non ſemper aliquid in legatum dici poſſit, quod criminis accipiat ſpeciem. Et quanquam quædam ſunt ita manifeſta, ut dubitationem non habeant, ſufficit tamen ad æquitatem & utilitatem legis univerſalis periculum univerſale.

5. Quare omnino ita cenſeo, placuiſſe gentibus ut communis mos, qui quemvis in alieno territorio exiſtentem ejus loci territorio ſubjicit, exceptionem pateretur in legatis, ut qui ſicut fictione quadam habentur pro perſonis mittentium (*Senatus faciem ſecum attulerat, auctoritatem reipublicæ*, ait de legato quodam M. Tullius) ita etiam fictione ſimili conſtituerentur quaſi extra territorium. unde & civili jure populi apud quem vivunt non tenentur. Quare ſi tale ſit delictum quod contemni poſſe videatur, aut diſſimulandum erit, * aut è finibus jubendus excedere legatus. quod Polybius ei factum narrat qui Romæ obſidibus fugiendi cauſam præbuerat. Vnde obiter datur intelligi, quod alio tempore legatus Tarentinorum qui idem deliquerat virgis cæſus eſt, id eo eveniſſe * quod Tarentini victi ſub Romanis eſſe cœpiſſent. Si crimen ſit atrocius, & ad publicum malum ſpectans, * mittendus erit legatus ad eum qui miſit, cum poſtulato ut eum puniat aut dedat, quomodo Gallos poſtulaſſe legimus ut ſibi dederentur Fabii. Phil. VIII.

6. Sed, quod ſupra diximus aliquoties, humana jura omnia ita eſſe comparata ut non obligent in ſumma neceſſitate, id de hoc quoque præcepto ſanctimoniæ legatorum obtinebit. Verum is apex neceſſitatis non eſt in ſumtione pœnæ, quam & aliis in caſibus tolli jure gentium infra apparebit cum de ſolennis belli effectibus agemus: multo minus in loco, tempore, ac modo ſumendæ pœnæ, ſed in præcautione gravis mali, præſertim publici. Quare ut obviam eatur imminenti periculo, ſi alia nulla eſt ratio idonea, & retineri & interrogari

Digitized by Google

terrogari legati poterunt. Ita Conſules Romani Tarquinii * legatos deprehenderunt, * literarum in primis habita cura, ut Livius loquitur, ne intercciderent.

7. Quod ſi vim armatam intentet legatus, ſane occidi poterit, non per modum pœnæ, ſed per modum naturalis defenſionis. Sic Fabios, quos violatores juris humani Livius vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon fecialem ab Euryſtheo miſſum & vi ſupplices abripere conantem vi prohibuit, & cum ille diceret,

Tun' fecialem cædere huc miſſum audeas?

reſpondet, *Ni fecialis dexteram à vi temperet.*

Huic feciali nomen fuiſſe * Copreo, * & quia vi ageret à populo Athenienſi interfectum narrat Philoſtratus vita Herodis. Diſtinctione non diſſimili ſolvit Cicero quæſitum illud, an patrem patriæ prodi-
Off. III. torem filius accuſare debeat. Vult enim debere ad avertendum periculum imminens, non autem vitato jam periculo in facti pœnam.

V. 1. Ea vero quam dixi lex de vi legatis non inferenda, intelligenda eſt eum obligare ad quem miſſa eſt legatio, atque ita demum ſi admiſit quaſi ſcilicet ab eo tempore tacita pactio interceſſerit. Cæterum denuntiari & poteſt & ſolet, ne mittantur legati; alioqui pro
Livius lib. XXVII. hoſtibus fore: ut Ætolis à Romanis eſt denuntiatum, & olim à Romanis Vejentibus edictum ni faceſſerent urbe, daturos quod Lars
Idem l. IV. *Libro X.* Tolumnius dediſſet: & Romanis à Samnitibus, ſi quod adiiſſent in Samnio concilium haud inviolatos abituros. Non pertinet ergo hæc lex ad eos per quorum fines non accepta venia tranſeunt legati. nam * ſiquidem ad hoſtes eorum eunt, aut ab hoſtibus veniunt, aut alioqui hoſtilia moliuntur, interfici etiam poterunt, quod Athenienſes
Thuc. l. II. fecerunt legatis inter Perſas & Spartanos, Illyrii legatis inter Eſſios
App. de bello Ill. & Romanos: multoque magis vinciri, quod conſtituit Xenophon in quoſdam, Alexander in eos qui Thebis & Lacedæmone ad Darium
Lib. VI de exp. Cyri. miſſi erant, Romani in legatos * Philippi ad Annibalem, & Latini in
Ar. lib. II. legatos Volſcorum.
Livius libro XXIII.

2. Tale ſi nihil ſit, & male tractentur legati, * non illud jus gentium de quo agimus, ſed amicitia & dignitas aut ejus qui miſit, aut
Lib. XXIX. ejus ad quem eunt violata cenſebitur. Iuſtinus de Phillippo poſteriore Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungendæ ſocietatis gratia cum epiſtolis mittit: qui comprehenſus & ad Senatum* (Romanum) *perductus incolumis dimiſſus eſt, non in honorem regis, ſed ne, dubius adhuc, indubitatus hoſtis redderetur.*

VI. Cæterum admiſſa legatio * etiam apud hoſtes, tanto magis apud inimicos, præſidium habet juris gentium. Caduceatoribus in
Her. Pol. bello pacem eſſe dixit Diodorus Siculus. Lacedæmonii qui Perſarum feciales interfecerant, eo dicuntur συγχέαι τὰ πάντων ἀνθρώπων νό-
L. ult. D. de legatis. μιμα, *confudiſſe omnium hominum jura. Si quis legatum hoſtium pulſaſſet, contra jus gentium id commiſſum eſſe exiſtimatur, quia ſancti habeantur legati,*
Ann. I. inquit Pomponius. Et Tacitus hoc jus de quo agimus vocat, *hoſtium*
Lib. III. cap. II. *jus & ſacra legationis & fas gentium.* Cicero prima Verrina: *Nonne legati inter hoſtes incolumes eſſe debent?* Seneca de ira: *Violavit legationes rupto*

gentium

gentium jure. Livio cædes ruptura jus gentium, ſcelus, cauſa nefanda, cædes impia dicitur, in hiſtoria legatorum quos Fidenates occiderant. Et alibi: *Legatis in periculum adductis: ne belli quidem jura relicta erant*. Curtius: *Caduceatores qui ad pacem eos compellerent miſit, quos Tyrii contra jus gentium occiſos præcipitaverunt in altum*. Merito ſane: nam & in bello plurima incidunt negotia quæ niſi per legatos tranſigi non poſſunt, & ipſa pax vix eſt ut aliter coëat. Lib. IV. Lib. XXIV. Lib. IV.

VII. Solet & illud quæri, an jure talionis interfici, aut male tractari legatus poſſit ab eo veniens qui tale quid patraverit. Et ſunt quidem ultionis talis exempla in hiſtoriis ſatis multa. ſed nimirum hiſtoriæ non tantum quæ juſte, ſed & quæ inique, iracunde, impotenter facta ſunt memorant. Ius gentium non tantum mittentis cavet dignitati, ſed & ejus qui mittitur ſecuritati. quare cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria etiam ſi ei qui miſit nulla fiat. Non igitur magnanime tantum, ſed & ex jure gentium Scipio, qui poſtquam legati Romanorum à Carthaginienſibus male eſſent habiti, ductis ad ſe Carthaginienſium legatis, & quid fieri deberet interrogatus reſpondit, * nihil tale quale factum eſſet à Carthaginienſibus. Addit Livius dixiſſe eum, nihil ſe facturum inſtitutis populi Romani indignum. Valerius Maximus Conſulibus Romanis in facto ſimili ſed antiquiore hanc tribuit vocem: *Iſto te metu, Hanno, fides civitatis noſtræ liberat*. Nam tunc quoque Cornelio Aſinæ contra jus legationis injectæ à Pœnis catenæ fuerant. App. de Bello Pun. Lib. XXX. Lib. VI, c. 6.

VIII. 1. Comites quoque & vaſa legatorum ſui generis ſanctimoniam habent. unde in antiquo fecialium carmine erat: *Rex, facisne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium? vaſa comiteſque meos?* Et lege Iulia de vi publica teneri pronuntiantur non modo qui legatos, ſed & qui comites eorum injuria affecerunt. Sed hæc * ſancta ſunt acceſſorie, & proinde quatenus legato videtur. Itaque ſi quid comites gravius deliquerint, poſtulari à legato poterit ut eos dedat.* Vi enim abſtrahendi non ſunt: quod cum factum eſſet ab Achæis in Lacedæmonios quoſdam qui cum legatis Romanis erant, vociferati ſunt Romani jus gentium lædi. quo referri etiam poteſt Salluſtii judicium de Bomilcare, quo ſupra uſi ſumus. Quod ſi dedere eos nolit legatus, eadem ſcilicet facienda erunt quæ modo de legato diximus. L. Lege Iulia D. ad l. Iul. de vi publ. Pauſ. libro V, 21.

2. Ipſe autem legatus an juriſdictionem habeat in familiam ſuam, & * an jus aſyli in domo ſua pro quibusvis eo confugientibus, ex conceſſione pendet ejus apud quem agit. Iſtud enim juris gentium non eſt.

IX. Bona quoque legati mobilia, & quæ proinde habentur, perſonæ acceſſio, pignoris cauſa, aut ad ſolutionem debiti capi non poſſe, nec per judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, manu regia, verius eſt. nam omnis coactio abeſſe à legato debet, tam quæ res ei neceſſarias quam quæ perſonam tangit, quo plena ei ſit ſecuritas. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, res ſoli eo loco nullas poſſideat, ipſe compellandus erit amice, & ſi detrectet, is qui miſit, ita ut ad poſtremum uſurpentur ea quæ adverſus debitores extra territorium poſitos uſurpari ſolent.

X. 1. Nec metuendum eſt quod quidam putant, ne ſi id juris ſit

nemo

nemo inveniatur qui cum legato contrahere velit. Nam & regibus qui cogi nequeunt non deſunt creditores, & apud quoſdam populos moris fuiſſe docet Nicolaus Damaſcenus, ut de contractibus qui in creditum iiſſent jus nullum redderetur, non magis ſcilicet quam adverſus ingratos: ita ut cogerentur homines, aut pariter implere contractum, aut contenti eſſe nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum ſtatum * Seneca: *Vtinam quidem perſuadere poſſemus, ut pecunias creditas tantum à volentibus acciperent: utinam nulla ſtipulatio emtorem venditori obligaret: nec pacta conventaque impreſſis ſignis cuſtodirentur. Fides potius illa ſervaret, & aquum colens animus.* Civil. I. Perſis quoque Appianus ait diſplicuiſſe: * τὸ κιχρᾶσθαι ὡς ἀπατηλόν τι καὶ φιλοψευδές, *pecuniam creditam ſumere, ut qua res fraudibus & mendaciis eſſet obnoxia.*

Lib. IV. Lib. XV. 2. De Indis idem narrat Ælianus: cui conſentit Strabo his verbis: Δίκην δὲ μὴ εἶναι πλὴν φόνου καὶ ὕβρεως. οὐκ ἐπ' αὐτῷ γὰρ τὸ μὴ παθεῖν ταῦτα. τὰ δ' ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐπ' αὐτῷ ἑκάστῳ ὥστε ἀνέχεσθαι δεῖ ἐάν τις παραβῇ τὴν πίστιν. ἀλλὰ καὶ προσέχειν ὅτῳ πιστευτέον καὶ μὴ δικῶν πληροῦν τὴν πόλιν. *Iudicia non eſſe niſi de cade & injuria: quia homo praſtare non poſſit ne in ea incidat: At contractus in cujuſque eſſe poteſtate: ideo ferendum ſi quis fidem violet: & ante videndum cui quiſque credat, non autem litibus implendam civitatem.* A Charonda quoque conſtitutum fuit, ne quis actionem haberet qui de pretio habuiſſet fidem: quod & * Platoni placuit. Notatum & Ariſtoteli: παρ' ἐνίοις δὲ τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν κατὰ πίστιν συναλλάξαντας, *apud quoſdam de his rebus judicia non ſunt; exiſtimant enim homines contentos eſſe debere fide quam ſunt ſecuti*: Et alibi: ἐνιαχοῦ τ' εἰσὶ νόμοι, τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, ὡς δέον ᾧ ἐπίστευσε διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον καθάπερ ἐκοινώνησεν. *Eſt ubi leges de credito jus reddi vetant, quaſi privatim tantum cum eo agendum ſit, cum quo quis contraxit, & cujus fidem ſecutus eſt.* Quæ contra hanc ſententiam adferuntur ex jure Romano, non ad noſtros legatos ſed ad provinciales aut municipales pertinent.

Steb. de leg. — Mor. Nic. VIII. 15. — Mor. IX. I.

XI. Bellorum quæ ob male habitos legatos ſuſcepta ſunt plenæ ſunt * profanæ hiſtoriæ. Exſtat & * in ſacris libris memoria belli quod eo nomine David geſſit adverſus Ammonitas. Nec aliam cauſam juſtiorem exiſtimat Cicero adverſus Mithridatem.

II Sam. x.

Annotata ad Caput XVIII.

§. I. S*anctimoniam legatorum*] Pomponius L. ſi quis, D. de legationibus: *ſi quis legatum hoſtium pulſaſſet, contra jus gentium id commiſſum eſſe exiſtimatur, quia ſancti habentur legati: & ideo ſi cum legati apud nos eſſent gentis alicujus, bellum cum eis indictum ſit, liberos eos manere. id enim juri gentium conveniens eſſe. Itaque eum qui legatum pulſaſſet Quintus Mucius dedi hoſtibus quorum erant legati ſolitus eſt reſpondere.* Lege Iulia de vi publica tenetur, quod ad legatos, oratores, comitesve attinebit, ſi quis eorum quem pulſaſſe ſive injuriam feciſſe arguetur, Vlpiano reſpondente in L. lege Iulia, D. ad legem Iuliam de vi publica. Ioſephus Antiquæ hiſtoriæ libro xv multum prædicat legatorum ſanctimoniam, quibus ait commune cum Angelis Dei nuntiis nomen. Varro lib. III de Lingua Latina: *Sancta ſunt corpora legatorum.* Cicero

Digitized by Google

Verrina III: *Legatorum jus divino humanoque vallatum præſidio, cujus tam ſanctum & venerabile nomen eſſe debet, ut non modo inter ſociorum jura ſed & hoſtium tela incolume verſetur.* Scriptor vitæ Epaminondæ: *Cum legationis jure ſe tectum arbitraretur, quod apud omnes gentes ſanctum eſſe conſueſſet.* Diodorus Siculus in excerptis Peireſianis n. 248: τὴν ἄδειαν vocat τῆς τῶν πρεσβευτῶν ἀσυλίας. *ſecuritatem à legatorum ſanctimonia.* Apud Papinium lib. II,

tutique regreſſus
Legato.

item: *& ſanctum populis per ſæcula nomen*
Legatum.

Chryſoſtomus: καὶ οὐδὲ τὸν κοινὸν νόμον ᾐδέσθησαν, ὅτι ὁ πρεσβεύων οὐδέποτε πάσχει τι κακόν: *ne commune quidem fas hominum reveriti ſunt quod tutos præſtat legatos ab omni malo.* Servius ad X Æneidos: *ab omni injuria tectis jure gentium.* Ne omnia loca enotem, adde Livium lib. I de Laurentibus, Dionem Chryſoſtomum de lege & conſuetudine, Vellejum Paterculum initio lib. II, Menandrum Protectorem, Epiſtolam Felicis ad Zenonem in appendice Codicis Theodoſiani data à Sirmundo. Totilas apud Procopium Gotthicorum III: πᾶσι μὲν, ὡς ἐπὶ πλεῖστον εἰπεῖν, νόμος βαρβάροις, τὸ χρῆμα τῶν πρεσβειῶν σέβειν: *omnibus, ut generatim loquar, barbaris mos Legatos venerari.* idem de barbaris dixit Scafnaburgenſis. Aimoinus regi Clodovæo hæc dicta tribuit: *Ad extremum pro divinis ſimul humaniſque legibus, quæ injuriarum immunes ſanciunt debere eſſe eos qui mediatores hoſtilium efficiuntur armorum. Inter arma namque ſola legatio pacis ſequeſtra eſt. Exuit hoſtem qui legatione fungitur.* Vide & Radevicum in appendice. de Polonis vide Cromerum libro XX. de Turcis Leunclavium libro VIII & libro XVII. de Mauris Marianam libro XII.

Sed & impium] ἔργον ἀσεβὲς ait Plutarchus in vita Æmilii, narrans Gentii factum. Ioſephus libro XV hiſtoriæ antiquæ: τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ πολεμίους πολεμίοις διαλλάττειν δύναται. ποῖον οὖν μεῖζον ἂν γένοιτο ἀσέβημα ἢ πρέσβεις ἀποκτεῖναι τοὺς ὑπὲρ τῶν δικαίων διαλεγομένους; *Hoc nomen & hoſtes hoſtibus valet reconciliare. quid ergo fieri magis impium poteſt quam legatos occidere pro æquitate loquentes?*

2. *Qui ergo impari junguntur fœdere*] Cromerus XXX. §. II.

3. *Pura cum ita diviſus eſt populus*] vide de legatis civitatis Toleti ad regem, Iohannem Marianam libro XXII, 8. de Flandris, Crantzium Saxonicis XII, 33.

Flavianos accuſat Tacitus] Et Magnentium Zoſimus libro II: Μαγνέντιος δὲ καθ' ἑαυτὸν ἔστρεφε γνώμην, πότερον χρὴ Φίλιππον ἄπρακτον ἀποπέμπειν, ἢ κατέχειν παρ' ἑαυτῷ τὸν ἐπὶ πρέσβεσι πατοῦντα θεσμόν. *Magnentius apud animum ſuum volvebat, deberet ne Philippum irritum dimittere, an apud ſe retinere calcato jure legationum.* is Philippus à Conſtantio venerat.

1. *Vt admittantur*] Donatus ad prologum Hecyræ: *Oratorem audire oportere jus gentium eſt.* §. III.

Non omnes admitti præcipit Gentium jus] vide Cambdenum in anno CIƆ IƆ LXXI, quæſtionum ibi propoſitarum quarta.

2. *Senatus Romanus negavit ſe Carthaginenſium legationem admittere poſſe quorum exercitus eſſet in Italia*] de hoc Romanorum more vide Servium ad VII Æneidos,

Digitized by Google

Vbi cauſa mittendi aut ſuſpecta eſt] Sic Andreas Burgus Cæſaris Legatus in Hiſpaniam non admiſſus, Mariana libro XXIX. Simile apud Cromerum libro XX.

Intra decem dies Italia excederent] Carolus Quintus Imperator Legatos Galliæ, Venetorum,& Florentinorum ad Bellum ſibi indicendum miſſos deduci juſſit in locum qui à comitatu ſuo abeſſet triginta milliaria. Guicciardinus libro XVIII. Bellajus libro III.

§. IV. 1. *De non violandis legatis*] Menander Protector de Iuſtino II Imperatore : ὁ δὲ παρὰ τὸν κοινὸν τῶν πρεσβυτέρων θεσμόν, εἶχεν ἐν δεσμοῖς. *Ille Avarorum legatos contra ius legationum in vinculis habuit.* Vide Ern. Cothmannum reſponſo XXXII, num. 29, & ſequentibus, volumine V.

5. *Aut è finibus jubendus excedere Legatus*] Fecit id Stephanus Poloniæ rex Moſcis ; Thuanus libro LXXIII, in anno cIↃ IↃ LXXXI. Eliſabetha Scoto, & Hiſpano. Vtrunque habes apud Camdenum in anno cIↃ IↃ LXXI, & cIↃ IↃ LXXXIV.

Quod Tarentini victi ſub Romanis eſſe cœpiſſent] Sic Carolus V Legato Ducis Mediolanenſis ut ſubditi ſui imperavit ne à comitatu ſuo abſcederet. Guicciardinus indicato jam loco.

Mittendus erit legatus ad eum qui miſit] Dion in excerptis Legationum: ὅτι νεανίσκοι τινὲς Καρχηδονίων πρέσβεις τε εἰς τὴν Ῥώμην ἐλθόντες, ὑβρίσαντες ἐπέμφθησαν μὲν εἰς τὴν Καρχηδόνα καὶ ἐξεδόθησαν σφίσιν, οὐκ ἔπαθον δὲ ὑπ' αὐτῶν δεινὸν οὐδέν, ἀλλ' ἀφείθησαν. *Cum juvenes quidam legati à Carthagine Romam veniſſent, ibique contumelioſe quædam feciſſent, miſſi ſunt Carthaginem, traditique Carthaginienſibus, ab his vero nihil illis nocitum eſt, ſed dimiſſi ſunt incolumes.*

6. *Legatos deprehenderunt*] Pelopidas in vincula conjectus ab Alexandro Pheræo, quod legatus cum eſſet Theſſalos ad libertatem concitaret ; Plutarchus, & Latinus ſcriptor vitæ Pelopidæ.

Literarum in primis habita cura] vide Serranum in Henrico IV.

7. *A Copreo*] vide Iliados O.

Et quia vi ageret] Sic interpretandum, quod Theodahatus Gotthus Iuſtiniani legatis dicit apud Procopium Gotthicorum I: σεμνὸν μὲν τὸ χρῆμα τῆς πρεσβείας καὶ ἄλλως ὕπαρχον καθέστηκεν εἰς πάντας ἀνθρώπους. τοῦτο δὲ τὸ γέρας εἰς τόδε οἱ πρέσβεις ἐν σφίσιν αὐτοῖς διασώζουσιν, ἕως τῇ σφετέρᾳ ἐπιεικείᾳ φυλάξωσι τὸ τῆς πρεσβείας ἀξίωμα. κτείνειν γὰρ ἄνδρα πρεσβευτὴν ἔνδικον νενομίκασιν ἄνθρωποι, ὅταν ἢ εἰς βασιλέα ὑβρίσας φαίνηται, ἢ γυναικὸς ἄλλῳ ξυνοικούσης εἰς εὐνὴν ἔλθοι. *Sanctum apud homines legatorum nomen, plenumque honoris. Sed hos jus legati ſibi interdum ſervant, quamdiu ſua modeſtia legationis dignitatem tuentur. ita enim exiſtimant homines, fas eſſe vel interficere legatum, ſi is in principem ad quem mittitur ſit injurioſus, aut alienum matrimonium violet.* Legati vero, cum oſtendiſſent longiſſime ſe abeſſe ab adulterii ſuſpicione, quorum ne exitus quidem ſine cuſtode eſſent, addunt prudenter : τοὺς λόγους δὲ ὅσους ἂν ἐκ τοῦ πέμψαντος ἀκηκοὼς εἴπῃ οὐκ αὐτὸς τὴν ἐντεῦθεν αἰτίαν, ἤν γε οὐκ ἀγαθοὶ τύχωσιν ὄντες, εἰκότως ἂν λάβοι. ἀλλ' ὁ μὲν κελεύσας φέροιτο δικαίως τὸ ἔγκλημα τοῦτο. τῷ δὲ πρεσβευτῇ τὸ τὴν ὑπουργίαν ἐκτελέσαι περίεστι μόνον. *Si legatus ea dixerit quæ audivit à principe qui ipſum miſit, ea ſi non ſint commoda, præſtare non ipſe debet culpam, ſed qui eum miſit. ipſi quippe nihil aliud conceſſum eſt quam miniſterio mandato fungi.* Vide & Camdenum indicato jam loco anni cIↃ IↃ LXXI.

I. *Siqui-*

1. *Siquidem ad hoſtes eorum eunt, aut ab hoſtibus veniunt*] Siculi Athenienſium ſocii legatos Syracuſanorum miſſos ad civitates alias cepere; Thucydides lib. vii. Sic & Argivi cepere legatos Athenis à factione paucorum miſſos & Argos perduxere; idem Thucydides libro vii. Legatos Ætolorum ad Romanos intercepere & pretium eis extorſere Epirotæ. horum unus literis Romanorum liberatus; Polybius in excerptis legationum num. 27. De Gallorum ad Turcam legatis quos in Pado Hiſpani cepere & occiderunt vide judicia Parutæ libro xi, Bezari libro xxi: de Flandriæ civitatum legatis ad Gallum captis à Maximiliano Crantzium Saxonicorum xii, 33. Laudatur Beliſarii clementia, quod Gelimeris legatis in Hiſpaniam miſſis & ab Hiſpania reverſis Carthaginem, quæ jam facta erat Romanorum, pepercerit; Procopius Vandalicorum i. §. v.

Philippi ad Annibalem] vide Appianum in excerptis Legationum num. 19.

2. *Non illud jus gentium de quo agimus*] Aliud fit ſi quis extra fines ſuos inſidias ponat legatis alienis: eo enim jus gentium violaretur. Et hoc continetur in Theſſalorum oratione contra Philippum apud Livium.

Etiam apud hoſtes] vide loca modo producta ad §. 1. Donatus ad illud Eunuchi: *convenire & colloqui. Sic pronuntiandum eſt, ut quaſi dicat, liceat per te, miles, quod etiam inter hoſtes & in bello licet.* §. vi.

Nihil tale quale factum eſſet à Carthaginienſibus] Diodorus Siculus in excerptis Peireſianis: Σκιπίων οὐκ ἔφη δεῖν πράττειν ὃ τοῖς Καρχηδονίοις ἐγκαλοῦσιν: *dixit Scipio, non eſſe id faciendum quod ipſi in Carthaginienſibus accuſarent.* & Romani ipſi legatos jam comperto Carthaginienſium facto dimiſerunt; Vide Appianum. Conſtantius Titianum à Magnentio ad ſe miſſum remiſit, quanquam Philippum à Conſtantio miſſum ad ſe retinebat Magnentius; Zoſimus libro ii. Vide & hiſtorias apud Cromerum libris xix & xxi. & Parutam de Legatis Venetis in itinere in Galliam retentis lib. vii. §. vii.

1. *Sancta ſunt acceſſorie, & proinde quatenus legato videtur*] vide Fraxini Canæi epiſtolas paginis 75 & 279. §. viii.

Vi enim abſtrahendi non ſunt] Serranus Henrico IV.

2. *An jus aſyli in domo*] Diſtingui ferme hac in re ſolent crimina. Vide Parutam libro x, ubi rex Galliæ hanc ob cauſam iratus pacatur; Vide eundem libro xi.

1. *Seneca*] de Beneficiis iii, 15. §. x.

Τὸ κιχρεῶν] τὸ ὀφείλειν χρέος pro eodem dixit Herodotus Clio.

2. *Platoni*] viii de legibus.

Profana hiſtoria] Romani ob id bellum ſuſcepere in Senonas, Appianus excerpto Legationum 4 & 10. In Illyrios & Ligures, Polybius excerpto Legationum 125 & 134. In Iſſios, Dion. exc. Legationum 11. In Corinthios, Livius libro ii. In Tarentinos, Dionyſius Halicarnaſſenſis excerpto legationum 4. Francorum & Germanorum exempla habes apud Aimonium libro iii, c. lxi, & lxxxviii, & Withikindum libro ii. §. xi.

In ſacris Literis] vide Chryſoſtomum ad Stagirium libro iii.

CAPUT XIX.

De jure ſepulturæ.

I. *Ex eodem jure gentium naſci jus humandi mortuos.*
II. *Unde ortum?*
III. *Deberi & hoſtibus.*
IV. *An & inſigniter facinoroſis?*
V. *An & his qui ſe interfecerint?*
VI. *Quæ alia ex jure gentium debeantur.*

περὶ ἐθῶν.

I. 1. EX jure gentium quod ex voluntate ortum habet debetur & corporum mortuorum ſepultura. Dion Chryſoſtomus inter mores, ſive ἔθη, quæ τοῖς ἐγγράφοις, id eſt *ſcripto juri* opponit, poſt legatorum jura commemorat *μὴ κωλύειν τοὺς νεκροὺς θάπτειν, non prohibere quo minus ſepeliantur mortui*: Et Seneca pater inter jura non ſcripta, ſed omnibus ſcriptis certiora ponit humum porrigere cadaveri. Naturæ id jus appellant Hebræi Philo ac Ioſephus; & *φύσεως θεσμοὺς*, Iſidorus Peluſiota: ut ſolere ſub naturæ nomine comprehendi mores communes naturali rationi conſentaneos alibi diximus. Apud Ælianum eſt: *τῆς φύσεως τῆς κοινῆς ἀπειλούσης μηκέτι ζῶντα κατακρύψαι*: *cum mortuum condi ipſa imperet communis natura.* Idem alibi: *τὰ κοινὰ καὶ ἴσα πᾶσιν ἀνθρώποις* vocat *γῆν καὶ ταφήν*, *terram ac ſepulturam hominibus cunctis communia & ex æquo debita.* * Leges hominum, *νόμους βροτῶν* dixit Euripides Supplicibus, *κοινὸν νόμον* Ariſtides, Lucanus hominum ritus, terrarum leges & mundi fœdera Papinius, ſortis humanæ commercium Tacitus, ſpem communem orator Lyſias. Qui impedit, hominem exuere Claudiano dicitur; naturæ dedecus facere, Leoni Imperatori: *τὴν ὁσίαν ὑβρίζειν, fas violare* Iſidoro Peluſiotæ.

Libro I. Contr. I. — *Epiſt. ult. edit. 495.* — *Lib. XII.* — *Lib. XIII.* — *Tac. Ann. VI.* — *Bello Gild.* — *Nov. l. III.* — *d. loco.*

2. Et quia veteres jura hæc hominibus bene moratis communia, quo ſanctiora viderentur, ad Deos referebant auctores, ut legationis, ita & hoc jus Diis aſſcribi paſſim videmus. Itaque in dicta Tragœdia Supplicibus * *νόμον δαιμόνων* Deorum legem dictam invenies, & apud Sophoclem Antigone Creonti qui Polynicem humari vetuerat ita reſpondit:

Decreta quippe hæc nec ſupremus Iuppiter
Nec fas Deorum Manium dictaverat,
Queis alia jura debet humanum genus,
Nec id valere credidi juſſus tuos,
Ut jura non conſcripta, ſed nutu Deûm
Conceſſa, ſempiterna, mortalis ſatus
Violare poſſes. non enim nuper vigent
Sed ævo ab omni: initia in occulto latent.
Nonne ergo forti corde, ſepoſito metu
Mortalis iræ, par Deis magnis fuit
Me gerere morem?

Panathenaico.

3. Iſocrates de bello agens Theſeos adverſus Creontem ita loquitur: *Quis neſcit, quis non didicit, vel in Dionyſiis ex tragœdiarum auctoribus, quæ Adraſto mala circa Thebas contigerint, cum reducere volens Oedipodis filium, generum autem ſuum, Argivorum plurimos perdidit, ipſoſque ductores vidit*

Digitized by Google

vidit interemtos: ipſe vero cum dedecore ſuperſtes cum inducias ad humandos mortuos obtinere non potuiſſet, ſupplex Athenas venit, quam tunc civitatem Theſeus regebat, eumque oravit ne viros tales inſepultos jacere pro nihilo duceret, neve pateretur proculcari antiquum morem, & jus patrium quo omnes homines inter ſe utuntur, non quaſi ab humana natura condito, ſed tanquam imperato à divina potentia: quæ cum ille audiſſet, ſine mora legationem Thebas decernit. Idem mox * Thebanos reprehendit quod civitatis ſuæ decreta legibus divinis antehabuiſſent: ejusdemque hiſtoriæ & alibi meminit, Panegyrico, Helenæ Encomio, Plataica oratione: Herodotus quoque Calliope, Diodorus Siculus hiſtoriarum quarto, Xenophon hiſtoriæ Græcæ ſexto, & Lyſias ea quæ eſt in honorem ſepultorum: poſtremo Ariſtides in Panathenaico: qui bellum hoc ſuſceptum ait pro communi natura hominum.

4. Et paſſim apud laudatos auctores videmus egregia virtutum nomina huic officio tribui. Nam humanitatem vocant † Cicero [a] & * Lactantius, humanitatem ac manſuetudinem [b] Valerius Maximus, miſericordiam & religionem [c] Quintilianus, miſericordiam & humanitatem [d] Seneca, *οἶκτον τῆς κοινῆς φύσεως miſerationem communis naturæ* Philo, ſortis humanæ commercium Tacitus, miſericordiam & pietatem [e] Vlpianus, [f] Modeſtinus memoriam humanæ conditionis, clementiam [g] Capitolinus, *δίκην*, ſive juſtitiam Euripides & Lactantius, opus benignum Prudentius. Contra, Donatiſtas qui Catholicorum corpora ſepeliri vetabant impietatis accuſat [h] Optatus Milevitanus. Apud Papinium,

> *bello cogendus & armis*
> *In mores hominemque Creon.*

[i] Spartianus talis ait eſſe ſine humanitatis reverentia: [k] Livius ſævitiam vocat ultra humanarum irarum fidem. * Homerus dixerat *ἀεικέα ἔργα*. Eorum qui ſupervacaneam facerent ſepulturam, [l] Lactantius impiam vocat ſapientiam. Eandem ob cauſam impius Eteocles [m] Papinio.

II. 1. Quæ primum cauſa moris hujus introducendi fuerit ut corpora humo tegerentur, ſive condita prius ut apud Ægyptios, ſive cremata ut apud Græcos pleroſque, ſive ita uti ſunt, quem morem eſſe antiquiſſimum notavit Cicero & poſt eum * Plinius, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moſchion exiſtimat occaſionem datam ex gigantea feritate mandendi homines; cujus abolitæ ſignum ſepulturam: ita enim ait:

> *Tunc morte raptos imperatum legibus*
> *Mandare terra, pulveremve inſpargere*
> *Necdum ſepultis, ne darentur conſpici*
> *Abominanda ſigna paſtus priſtini.*

2. Aliis videntur hoc modo homines velut ſponte ſolviſſe debitum quod alioqui vel ab invitis repetit natura. Nam hominis corpus * ex terra ortum terræ deberi, non Deus tantum Adamo edixit, ſed & Græci Latinique paſſim agnoſcunt. Cicero ex Euripidis Hypſipyle;

> *Reddenda terra terra.*

Et quod apud Solomonem legimus pulverem quidem ad terram redire

† Cic. Orat. pro Quintio.
[a] Lact. l. VI. inſt. c. 11, & 12.
[b] Val. Max. l. V, c. 1.
[c] Quint. lib. XII, c. ult. inſt. orat.
[d] Sen. de benef. lib. V, c. 20.
[e] Vlp. l. At ſi quis §. interdum, D. de fun. alt.
[f] Modeſtinus l. quidam in ſuo. De cond. inſt.
[g] Capitol. in M. Anton. Philoſoph.
[h] Opt. l. VI.
[i] Spart. vita Caracallæ.
[k] Lib. VIII.
[l] Lib. VI.
[m] Theb. III.
Gen. L. 11.
Tac. Hiſt. V.
Eccleſ. XII. 7.

redire quale fuerat, ſpiritum autem ad Deum qui dederat; Euripides hoc ipſum argumentum ex perſona Theſei in Supplicibus tractans ſic ait:

Iam ſinite terra mortuos gremio tegi:
Res unde quaque ſumpſerat primordium
Eo recipitur: ſpiritus cœlo redit,
Corpuſque terra: jure nec enim mancupi,
Sed brevis ad ævi tempus utendum datur:
Mox terra repetit ipſa quod nutriverat.

Lucretius ſimiliter de terra:

Omniparens eadem rerum eſt commune ſepulchrum.

Cicero de legibus II ex Xenophonte: *redditur terra corpus, & ita locatum ac ſitum quaſi operimento matris obducitur.* Plinius quoque ſcripſit, terram nos naſcentes excipere, natos alere, ſemelque editos ſuſtinere ſemper, noviſſime complexam gremio jam à reliqua natura abdicatos ut matrem operire.

3. Sunt qui reſurrectionis ſpem à primis humani generis parentibus hoc veluti monumento poſteris conſignatam putant. Nam & ob reviviſcendi promiſſum adſervanda corpora docuiſſe Democritum Plinius teſtis eſt, libro ſeptimo, capite quinquageſimo quinto. Chriſtiani autem ſæpe morem honeſte condendi corpora ad hanc ſpem referunt. Prudentius:

Quidnam ſibi ſaxa cavata,
Quid pulchra volunt monumenta,
Niſi quod res creditur illis
Non mortua, ſed data ſomno?

4. Simplicius eſt, cum homo cæteris animantibus præſtat, indignum viſum ſi ejus corpore alia animantia paſcerentur: quare inventam ſepulturam ut id quantum poſſet caveretur. Miſeratione hominum cuſtodiri corpora * ab incurſu avium ferarumque dixit Quin-
Decl. VI. tilianus. Apud Ciceronem de Inventione primo: *à feris vexatus, communi honore in morte caruit.* Et apud Virgilium legimus:

non te optima mater
Condet humo, patriove onerabit membra ſepulchro:
Alitibus linquere feris.

Ier. XXII. Et Deus inviſis ſibi regibus minatur apud Prophetas, futurum ut aſini ſepulturam habeant, ut canes eorum ſanguinem lingant. Nec aliud in ſepultura conſiderat Lactantius cum ait: *Non enim patiemur figuram*
Lib. VI. *& figmentum Dei feris ac volucribus in prædam jacere.* & Ambroſius, cu-
De Tob. jus hæc verba ſunt: *Nihil hoc officio præſtantius ei conferre, qui jam tibi non poteſt reddere: vindicare à volatilibus, vindicare à beſtiis conſortem naturæ.*

5. Sed etſi tali abeſſent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, alienum merito videtur ab iſtius naturæ dignitate. Vnde non abit illud in Sopatri controverſiis: ὅτι τὸ θάπτειν καλόν, καὶ ὅτι τοῦτο ἡ φύσις ἐξεῦρε τοῖς σώμασιν, ἵνα μὴ διαλυόμενα μετὰ θάνατον γυμνὰ, καθεστῶτα αἰσχύνηται. τοῦτο τὸ φύσει καλόν, τοῦτο φιλάνθρωπον. τοῦτο τοῖς ὅλοις δοκεῖ, εἴτε θεοὶ εἴτε τινὲς ἥρωες ταύτην μετὰ θάνατον τοῖς ἀνθρώποις τὴν τιμὴν καθεστήκασιν. ἐπειδὴ καὶ οὐκ εὔλογον τὰ τῆς φύσεως ἀπόῤῥητα μετὰ τὴν τελευτὴν ἅπασι δείκνυσθαι, γῇ κρύπτειν τὸ

ἄνθρωπον

ἄνθρωπον νενομίκασιν ἄναψιν, ἵνα τῇ καλύψει τὰς μνήμας ἐλάνθανε τὸ σῶμα διαλυόμενον. *Honeſtum eſſe humare mortuos; & ab ipſa natura quaſi conceſſum corporibus, ne velut probro afficiantur poſt mortem ſi nuda diſſluant. placere id omnibus, ſive Dei fuerint ſive ſemidei. qui hunc functis vitæ corporibus honorem indulſerunt. Quia enim à ratione alienum eſt, naturæ humanæ arcana poſt mortem omnibus conſpicua exponi, morem inde ab antiquo accepimus humana corpora ſepeliendi, ut monumento condita clam & procul à conſpectu tabeſcant.* quo & illud pertinet Gregorii Nyſſeni in epiſtola ad Letoium: ὡς μὴ ἀναδειχθῆναι τῷ ἡλίῳ * τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως, *ne Soli oſtendatur id quod dedecori eſt humanæ naturæ.*

6. Hinc eſt quod officium ſepeliendi, non tam homini, id eſt perſonæ, quam * humanitati, id eſt naturæ humanæ præſtari dicitur: unde publicam hanc humanitatem dixerunt Seneca & Quintilianus, tralatitiam Petronius. Cui conſequens eſt, ut nec inimicis nec hoſtibus inviderі ſepultura debeat. De inimicis egregia eſt apud Sophoclem diſſertatio Vlyſſis pro humando Ajace, ubi hoc eſt inter cætera: *De benef. libro V, c. 20. Quint. Decl. VI.*

Menelae, poſt tot dicta ſapienter, cave
Injurioſus ſis in hominem mortuum.

Rationem reddit Euripides Antigone:

Mors jurgiorum finis eſt mortalibus:
Num majus aliud quid poteſt letho dari?

Idem Supplicibus:

Fecere vobis ſi quid Argivi male,
Cecidere; in hoſtes iſta vindicta eſt ſatis,

Et Virgilius: *Nullum cum victis certamen & æthere caſſis.*

Quam ſententiam citans ſcriptor ad Herennium addit: *Nam quod malorum eſt extremum, accidit illis jam.* Papinius:

bellavimus: eſto:
Sed cecidere odia, & triſtes mors obruit iras.

Et eandem cauſam reddit Optatus Milevitanus: *Si inter viventes fuerat certamen, odia veſtra vel mors aliena compeſcat. jam tacet cum quo ante litigabas.*

III. 1. * Quare & hoſtibus publicis deberi ſepulturam omnes ſentiunt. Belli hoc jus κοινὸν ἐν τοῖς πολέμοις vocat Appianus; belli commercia Philo. Tacitus: *Ne hoſtes quidem ſepulturam invident.* Dio Chryſoſtomus ſervari hoc jus ait etiam ἐν τοῖς πολεμίοις, apud hoſtes: addit, κἂν εἰς ἐσχάτην ἔχθραν προέλθωσι: *etiamſi ad ſummum odia proceſſerint.* De eadem re agens Lucanus hominum ritus in hoſte ſervandos dixit. Sopater idem qui ſupra: τίς πόλεμος ταύτης τῆς τιμῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστέρησε, τίς ἔχθρα μνησικακήσασα πρὸς τὰ πλημμελήματα παραβῆναι τὸν θεσμὸν τοῦτον ἠνάγκασε; *Quod bellum hoc ultimo honore humanum privavit genus? quæ inimicitia eouſque extendit malefactorum memoriam, ut hanc legem violare auderet?* Is quem dixi Dio Chryſoſtomus oratione de lege: διὰ τοῦτον τοὺς ἀποθανόντας οὐδεὶς ἔτι κρίνει πολεμίους, οὐδὲ τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ὕβριν εἰς τὰ σώματα αὐτῶν ἐπιδείκνυται; *propter hanc mortuos nemo hoſtes judicat, neque ira & contumelia in eorum corpora extenditur.*

2. * Et paſſim exſtant exempla. Sic Hercules ſuos hoſtes, Alexander victos ad Iſſum, Hannibal C. Flaminium, P. Æmilium, Tiberium

Ælian. lib. XII. var. historiar. Diod. libro XVII.

Gracchum, * Marcellum, Romanos quæſivit ad ſepulturam. *Credas*, inquit Silius Italicus, *Sidonium cecidiſſe ducem.* Idem Hannoni à Romanis præſtitum, Mithridati à Pompejo, à Demetrio multis, Archelao regi ab Antonio. In Græcorum adverſus Perſas militantium juramento erat: *Socios omnes ſepeliam: bello victor etiam barbaros*: & paſſim in hiſtoriis legas impetratam νεκρῶν ἀναίρεσιν * *facultatem tollendi mortuos.* Apud Pauſaniam in Atticis exemplum eſt: τοὺς δὲ Μήδους Ἀθηναῖοι μὲν θάψαι λέγουσιν, ὡς πάντως ὅσιον ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύψαι; *Medos Athenienſes à ſe ſepultos ajunt, quia qualemcumque mortuum terra condi fas ſit.*

Ambr. II. Off. c. 28.

3. Quare Hebræorum veterum interpretatione Pontifex Maximus, cum alioqui rei ulli funebri intereſſe vetaretur, repertum tamen hominem * inſepultum ſepelire etiam jubebatur. Chriſtiani vero tanti fecerunt ſepulturam, ut ejus cauſa ſicut ad pauperes alendos, aut ad captivos redimendos vaſa Eccleſiæ etiam initiata conflari aut vendi licite exiſtimaverint.

4. Sunt quidem & exempla in contrarium, ſed communi judicio damnata. *Hunc oro * defende furorem;* eſt apud Virgilium.

Lib. V.

hominemque cruentus
Exuit, & tenuem cæſis invidit arenam:

apud Claudianum. Diodorus Siculus: τὸ πολεμεῖν τῶν ὁμοφύλων τοῖς τεθνηκόσι θηριῶδες: *ferinum eſt bellum gerere cum mortuis qui ejuſdem naturæ fuerint.*

IV. 1. De inſigniter tamen facinoroſis video eſſe dubitandi cauſas. Lex divina Hebræis data, ut omnis virtutis ita & humanitatis magiſtra, illos ipſos qui ſuſpenſi patibulo erant (quod valde ignominioſum cenſebatur, Num. XXV, 4; Deut. XXI, 23; II Sam. XXI, 26.) eodem die ſepeliri jubet. Hinc Ioſephus tantam Iudæis ait eſſe curam ſepulturæ, ut eos etiam quorum corpora ad publicum ſupplicium damnata ſunt ante Solis occaſum tollant & humo mandent: & alii Hebræorum interpretes addunt exhibitam hanc reverentiam divinæ imagini ad quam homo ſit conditus. Ægiſthum, qui adulterium cæde regis cumulaverat, à regis interfecti filio Oreſte humo mandatum Homerus memorat Odyſſeæ tertio. Sed & apud Romanos Vlpianus corpora eorum qui capitis damnantur cognatis ait neganda non eſſe: imo & quibuslibet petentibus danda cenſuit Paulus Iuriſconſultus. Et Diocletianus ac Maximianus Imperatores ita reſponderunt: *obnoxios criminum digno ſupplicio affectos * ſepulturæ tradi non vetamus.*

Lib. I. de cad. punit. L. III. ib. L. II. C. de relig.

Rochus de conſuetud. fol. 12. Abb. in c. ex parte de ſepult. Sylveſt. in verb. ſepultura, quæſt. 13.

2. Legimus quidem in hiſtoriis exempla eorum * qui inſepulti abjecti ſunt, frequentiora civilibus quam externis bellis: & hodie videmus quorundam damnatorum corpora diu in publico conſpectu relinqui: qui tamen mos an laudandus ſit diſputant non politici tantum ſed & Theologi.

3. Contra, laudatos videmus qui ſepeliri juſſerunt corpora eorum qui id ipſum aliis non permiſerant, ut Pauſaniam Lacedæmoniorum regem, qui incitatus ab Æginetis ut Perſarum factum in Leonidem ſimili facto ulciſceretur, conſilium ut ſe ac Græco nomine indignum rejecit. Apud Papinium Theſeus Creontem ſic alloquitur;

vade

vade atra daturus
Supplicia, extremique tamen ſecure ſepulchri.

Alexandrum quoque Iannæum regem, qui in mortuos populares valde contumelioſus fuerat, ſepelierunt Phariſæi. Quod ſi Deus interdum ſepulturæ jactura quoſdam puniit, fecit hoc ſuo jure ſupra leges conſtitutus. Et quod Goliathi caput David ſervavit oſtentui, factum ſcilicet in alienigenam, Dei contemtorem, & ſub ea lege quæ proximi nomen ad ſolos Hebræos porrigebat.

Ioſ. Ant. XIII, c. 13. & Corion.

V. 1. Vnum tamen notatu non indignum, de ſepeliendis mortuis regulam apud ipſos Hebræos habuiſſe exceptionem eorum qui ipſi ſibi mortem conſciverant; quod Ioſephus † nos docet. Nec id mirum, cum in hos aliud ſupplicium conſtitui non poſſit qui mortem pro ſupplicio non habent. Sic [a] Mileſiæ virgines à voluntaria morte abſterritæ, & * plebs olim Romana quanquam improbante [b] Plinio. Sic & Cleomenis corpus qui ſe interfecerat Ptolemæus ſuſpendi juſſit. Et * paſſim receptum, ait Ariſtoteles [c], ut ignominia aliqua afficiantur qui ſibi mortem conſciverunt: ubi Andronicus Rhodius id exponens ait, ſepulturâ eorum corpora prohiberi. quod inter alia Demonaſſæ Cypri reginæ ſcita laudat Dion Chryſoſtomus. Neque huic mori obſtat quod Homerus, Æſchylus, Sophocles, Moſchio, & alii monent, nihil ſentire mortuos: quare nec damno nec pudore affici. Satis enim eſt id quod mortuis accidit à vivis metui, ut hoc pacto à peccato retrahantur.

† Lib. III. de bello Iud. c. 25. Hegeſ. libro III, c. 17.
a Gel. l. XV. cap. 10. Plutarch. de Mult. Virt.
b Plin. libro XXXVI, c. 25.
c Nic. V. 5. Orat. LXIV. Vide Stob. tit. 126, & Soph. Ajace.

2. Optime enim Platonici contra Stoicos, & ſi qui alii ſervitutis & morbi fugam, imo & ſpem gloriæ pro juſta cauſa mortis voluntariæ admittebant, ſentiunt retinendum animum in cuſtodia corporis, nec injuſſu ejus à quo ille nobis eſt datus ex hac vita demigrandum. quam in rem multa videre eſt apud Plotinum, Olympiodorum, & Macrobium ad ſomnium Scipionis. Hanc ſententiam ſecutus Brutus olim Catonis factum, quod imitatus poſtea eſt, * damnaverat, ὡς οὐχ ὅσιον οὐδ' ἀνδρὸς ἔργον ὑποχωρεῖν τῷ δαίμονι, καὶ μὴ δέχεσθαι τὸ συμπῖπτον ἀδεῶς, ἀλλ' ἀποδιδράσκειν. *quippe nec pium cenſens nec virile cedere fortunæ, & imminentia adverſa, quæ ferenda fortiter erant ſubterfugere.* Et Megaſthenes notabat ab Indorum ſapientibus reprehenſum Calani factum, neque enim eorum placitis probari * talem exitum hominum vitæ impatientium. Nec aliena Perſarum ut videtur ſententia, quorum rex Darius apud Curtium: *alieno ſcelere quam meo mori malo.*

Strabo XV.
Lib. V.

3. Ideo Hebræi mori vocabant ἀπολύεσθαι, id eſt *dimitti*, ut videre eſt non tantum Luc. II, 29; ſed & in Græca verſione, Gen. XV, 2; & Num. XX, in fine; quod genus loquendi & Græcis uſitatum. Themiſtius de anima: ἀπολύεσθαι τὸν ἀποθνήσκοντα, καὶ τὴν τελευτὴν ἀπόλυσιν καλοῦσιν: *eum qui moritur ajunt dimitti, & mortem dimiſſionem vocant.* Apud Plutarchum in conſolatione legimus hoc ſenſu: ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς: *donec Deus ipſe nos dimittat.*

4. * Nonnulli tamen Hebræorum de lege ſe non interficiendi unam cauſam excipiunt, tanquam εὔλογον ἐξαγωγήν, ſi quis videat ſe deinceps victurum in probrum ipſius Dei. Nam quia non nobis ſed Deo in vitam noſtram jus eſſe ſtatuunt, (ut recte Ioſephus ſuos edocet) existi-

Digitized by Google

exiſtimant præſumtam Dei voluntatem ſolam eſſe quæ mortis anticipandæ conſilium abſolvat. Atque huc referunt Sampſonis exemplum qui in ſuo corpore veram religionem videbat eſſe deriſui, & Saulis qui gladio incubuit, ne à Dei ſuisque hoſtibus illuderetur. nam hunc (1 Samuel. xxxi, 4.) reſipuiſſe volunt poſtquam Samuelis umbra mortem ipſi prædixerat, quam gnarus ſibi imminere ſi pugnaret, prælium pro patria & Dei lege non detrectavit, æternam inde laudem meritus Davidis etiam præconio: à quo & ii qui Saulem cum honore ſepelierant recte facti (II Macc. xix, 37.) teſtimonium retulerunt. Tertium eſt exemplum Razis Hieroſolymitani ſenatoris in hiſtoria Maccabaica. Sed & in Chriſtiana hiſtoria exempla legimus ſimilia eorum qui mortem ſibi intulerunt * ne tormentis adacti Chriſti religionem ejurarent, & virginum quæ * ne pudicitiam amitterent in flumen ſe jecerunt, quas & in martyrum cenſum Eccleſia retulit. Sed de his tamen * quid Auguſtinus ſentiat videre eſt operæ pretium. (Lib. 1. de civit. Dei, c. 26. Epiſt. 61, ad Dulc. & l. 11, c. 23. contra ſecundam Gaud. Epiſt.)

5. Alteram quoque exceptionem apud Græcos obtinuiſſe video, quam Locri opponebant Phocenſibus, (Diod. lib. XVI.) ὅτι παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι κοινὸς νόμος ἐστὶν ἀτάφους ῥιπτεῖσθαι τοὺς ἱεροσύλους, *communem Græcis omnibus morem eſſe ut ſacrilegi inſepulti abjiciantur.* Sic & Dion Pruſæenſis Rhodiaca τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους ait ſepultura orbari. Idem Athenis * in proditores conſtitutum narrat Plutarchus Antiphonte. Sed ut ad inſtitutum me recipiam: ob negatam ſepulturam bellum juſte ſuſcipi cenſuerunt veteres conſenſu magno, ut ex illa Theſei hiſtoria apparet quam tractant Euripides dicta tragœdia Supplicibus, & Iſocrates eo quem adduximus loco.

VI. Sunt & alia quædam quæ ex jure gentium voluntario debentur, ut longo tempore poſſeſſa, ſucceſſiones ab inteſtato, & quæ ex contractu quantumvis inæquali veniunt. Nam hæc omnia quanquam ex jure naturæ ortum aliquatenus habeant, accipiunt tamen ex humana lege firmitatem quandam, ſive adverſus conjecturæ incerta, ſive adverſus exceptiones quasdam quas alioqui ratio naturalis videtur ſuggerere: ut ſupra obiter à nobis de jure naturæ agentibus oſtenſum eſt.

Annotata ad Caput XIX.

§. I. 1. L*eges hominum*] Φύσεως θεσμοὺς, naturæ leges. Euſebius Hiſt. VIII, 19.

2. Νόμοι δαιμόνων] Sophocles Ajace. idem θεῶν νόμους dixit in Antigone.

3. *Thebanos reprehendit*] Pacto, non prælio, obtentum à Thebanis jus ſepeliendi vult Plutarchus Theſeo. At prælio, Pauſanias Atticis.

4. *Lactantius*] Cujus & hoc eſt lib. VI, c. 12: *Vltimum illud & maximum pietatis officium eſt, peregrinorum & pauperum ſepultura.*

Homerus dixerat ἀεικέα ἔργα] Idem Iliados Ω Iovem & Deos Achilli iratos fuiſſe dicit ob male tractatum corpus Hectoris.

§. II. 1. *Plinius*] Hiſtoriæ Naturalis VII, 54, ubi & hoc: *Sepultus intelligitur quoquomodo conditus: humatus vero, humo contectus.*

2. *Ex terra ortum terræ deberi*] Iob x, 9. Philo in Flaccum: ἀνθρώποις ἡ φύσις

φύσις οἰκειότερον χωρίον ἀπένειμε γῆν, οὐ μόνοις ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανοῦσιν, ἵν' ἡ αὐτὴ καὶ τὴν πρώτην ὑποδέχηται γένεσιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βίου τελευταίαν ἀνάλυσιν. *Proprium hominibus locum natura terram tribuit, nec vivis tantum ſed & mortuis, ut eadem quæ primos ſuſcepit natales ſuſcipiat & ex hac vita exitum.* Attamen, ſicut nullum eſt in homine factum laudabile cujus non veſtigium in alio aliquo animantium genere Deus poſuerit, ita & in hac re evenit. de formicis Plinius libro XI, 30: *Sepeliuntur inter ſe viventium ſola, præter hominem.* At is ipſe de Delphinis lib. IX, 8: *conſpectique jam defunctum portantes ne laceraretur à belluis.* Et de apibus Virgilius:

Tum corpora luce carentum,
Exportant tectis & triſtia funera ducunt.

Servius: *cum exſequiali ſcilicet pompa.*

4. *Ab incurſu avium ferarumque*] Vide vaticinium de Ieroboami poſteritate in pœnam peccatorum ejus I Regum XIV, 11. Et Tertullianum de reſurrectione. de Ægiſtho Homerus Odyſſea Γ.

Τῷ καὶ οὐδὲ θανόντι χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔχευαν.
Ἀλλ' ἄρα τόν γε κύνες τε καὶ οἰωνοὶ κατέδαψαν.
Ergo nec leviter glebam injecere peremto,
Illius ut volucres lacerarent oſſa caneſque.

De Ægiſtho loquitur, quem ut adulterum & regni invaſorem Argivi inſepultum abjecerant, cujus tamen reliquias humanior terræ dedit Oreſtes, ut mox dicetur. Menelaus de Ajace in Sophocle:

Ἀλλ' ἀμφὶ χλωρὰν ψάμαθον ἐκβεβλημένος
Ὄρνισι φορβὴ παραλίοις γενήσεται.
Sed ille arenis jactus in pallentibus,
Gratum marinis pabulum alitibus dabit.

Sed hoc quoque ibi prohibet Vlyſſes, prudentiæ exemplar. Sophocles Antigone in ipſius Antigones laudem:

ἥτις τὸν αὐτάδελφον ἐν φοναῖς
πεπτῶτ' ἄθαπτον, μήθ' ὑπ' ὠμηστῶν κυνῶν
εἴασ' ὀλέσθαι, μήθ' ὑπ' οἰωνῶν τινος.
Illa obſitum cruore germanum ſuum
Non inſepultum ſivit, alitibus feris
Canibuſque fieri pabulum mordacibus.

Appianus Civilium I, de interfectis juſſu Marii: ταφῆς τε οὐδενὶ ἐξῆν ἐπιτυχεῖν εἰς οὐδένα τῶν ἀναιρουμένων, ἀλλ' οἰωνοὶ καὶ κύνες ἄνδρας τοιούσδε διεσπάραττον. *Nec cuiquam licebat quenquam interfectorum ſepelire, ſed viros tam egregios lacerabant aves & canes.* Ammianus Marcellinus principio libri XVII, de Iuliano: *Sollicituſque ne diræ volucres conſumerent corpora peremtorum, ſine diſcretione cunctos humari mandavit.*

5. Τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως] Similì modo Agathias dicit moris eſſe τὰ αἰσχυντηλὰ τῶν ὠδίνων ἐπικαλύπτειν. *Obtegere puerperii pudorem.* Ita quam nihil natura ſimus apparet in ortu & interitu. Quod ut ſignificarent Sapientes Hebræi vetuere, ne plebejæ aut ſummæ fortunæ qui eſſent aliuſmodi faſciis involverentur aut modo nati aut mortui.

6. *Humanitati, id eſt naturæ humanæ præſtari dicitur*] Servius ad XI Æneidos: *Sepultura enim beneficium generaliter debetur univerſis.*

1. *Quare & hoſtibus publicis deberi ſepulturam omnes ſentiunt*] Philo in §. III.
Flac-

Flaccum : ἤδη δὲ καὶ τοὺς πεσόντας ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ἐχθρῶν ταφῆς ἀξιοῦσιν, οἱ μὲν ἐπιεικεῖς καὶ φιλάνθρωποι τοῖς οἴκοθεν δαπανῶντες, οἱ δὲ τὴν ἔχθραν καὶ πρὸς τοὺς νεκροὺς ἀποτείνοντες, ὑποσπόνδα τὰ σώματα διδόντες ὑπὲρ τοῦ μὴ τῆς πανυστάτης χάριτος ἀμοιρῆσαι τῶν νομιζομένων. *Etiam qui in bello occubuerunt eos homines ſolent ad ſepulturam dare, illi quidem quibus bonitatis & humanitatis plus eſt ſuopte impendio, alii vero qui odia & in mortuos extendunt ſub pactis dantes corpora, ne careant eorum quæ mos imperat honore ultimo.*

2. *Et paſſim exſtant exempla*] Ioſephus in legibus θαπτέσθωσαν δὲ καὶ οἱ πολέμιοι. *Sepeliantur & mortui.* Agamemnon Trojanos ſepelit Iliados II. Antigonus Pyrrhum apud Plutarchum. Vide eundem in vita Theſei.

Marcellum] Plutarchus Marcello.

Facultatem tollendi mortuos] Vide infra lib. III, c. XX, §. 45.

3. *Inſepultum ſepelire etiam jubebatur*] Idem ex jure Pontificio Romano Servius notat.

4. *Defende furorem*] Interpretatur Servius, *Inimicorum iram & poſt fata ſævire cupientem.*

§. IV. 1. *Sepulturæ tradi non vetamus*] Hujus Romanorum moris mentio eſt apud Philonem contra Flaccum.

2. *Qui inſepulti abjecti ſunt*] Id ἀταφίᾳ ὑβρίζειν τὸν νεκρὸν dixit Ioſephus in morte Iudæorum regis Alexandri. Adde Quintilianum declamatione quarta.

§. V. 1. *Plebs olim Romana*] Servius ad 12 Æneidos : *Sane ſciendum quod cautum fuerat in Pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finiſſet inſepultus abjiceretur. Vnde merito ait informis Lethi, quaſi mortis infamiſſimæ. Ergo cum nihil ſit hac morte deformius, Poëtam etiam pro reginæ dignitate dixiſſe accipiamus. Caſſius autem Hemina ait Tarquinium Superbum cum cloacas facere populum coegiſſet, & ob hanc injuriam multi ſe ſuſpendio necarent, juſſiſſe corpora eorum cruci affigi. Tunc primum turpe habitum eſt mortem ſibi conſciſcere.*

Paſſim receptum] Athenis Æſchinis tempore ejus qui ſe interfeciſſet manus ſeorſim à corpore ſepeliebatur. Æſchines in Cteſiphontem. Adde Hegeſippum lib. III, cap. 17.

2. *Damnaverat*] Et Philoſophorum non pauci extra Stoicos. Seneca epiſt. LXX : *Invenies etiam profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas judicent ipſum interemptorem ſui fieri. Expectandum eſſe exitum quem natura decrevit.* Procopius Gotthicorum IV : βίαιος καταστροφὴ ἄχρηστος καὶ ἄνοια προπετής, τὸ δὲ εἰς θάνατον θράσος, ἀνδρείας τοῦ τε δραστηρίου πρόσχημα οὐκ εὐπρεπὲς τοῖσγε σώφροσιν εἶναι δοκεῖ. καίτοι καὶ τοῦτο ἐκλογίζεσθαι χρὴ, μή τι δόξητε εἰς τὸ θεῖον ἀγνωμονεῖν, &c. *Violentus vitæ exitus res inutilis & plena inſipientis impetus, & illa in mortem ferens audacia, conſilio cum careat, prudentibus judicatur immerito ſibi fortitudinis nomen uſurpare. Tum vero & illud cogitandum, ne in Deum ſitis ingrati.*

Talem exitum hominum vitæ impatientium] Idem Arabibus viſum non minus quam Indis & Perſis ex Iobo diſcas III, 21.

4. *Nonnulli tamen Hebræorum*] Variaſſe Hebræorum ſuper hac quæſtione ſententias cognoſcas ex Ioſepho, ubi de morte Phaſaëlis & de deliberatione Herodis agitur. Iudæi ad Petronium, Philone recitante ; ἀνακεκρασόμεθα τὸ ἴδιον αἷμα κατασφάξαντες ἑαυτοὺς, ἀποθανεῖσθαι τὸ ἐπιτε-

μεταγενέσθαι. μέμψαιτ᾽ ἂν οὐδὲ θεὸς ἡμᾶς, ἀμφοτέρων στοχαζομένους καὶ τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εὐλαβείας, καὶ τῆς πρὸς τοὺς καθωσιωμένους νόμους ἀποδοχῆς. γενήσεται δὲ τοῦτο ἐὰν ὑπεκστῶμεν ἀβιώτου βίου καταφρονήσαντες. *Miſcebimus inter nos ſanguinem morte ſponte ſumta. tum mortuis iſta imperentur. Ne Deus quidem nos culpet in duo intentos, ut & Imperatorem revereamur & Sacratas leges cuſtodiamus. Id autem ita demum efficere dabitur, ſi abeamus hinc contemta vita minime vitali.*

Ne tormentis adacti Chriſti religionem ejurarent] Vide Euſebium.

Ne pudicitiam amitterent] Narrat Cicero nobiliſſimas virgines ſe in puteos abjeciſſe, & morte voluntaria nefariam turpitudinem depuliſſe, oratione de Provinciis conſularibus. Tale eſt & quod de Mileſiis virginibus memorat Hieronymus adverſus Iovinianum; & epigramma vetus Anthologiæ lib. III, Tit. de Iuvenibus incipiens ᾠχόμεθ᾽ ὦ Μίλητε. Narrant & Iudæi feminam in navi ad ſtuprum expetitam cum à marito quæſiiſſet an & mari merſa corpora eſſent reſurrectura, iſque id affirmaſſet, jeciſſe ſe in mare. Chriſtianarum autem mulierum plurima ſane habemus exempla. Feminarum Antiochenarum ſub Diocletiano: Sophroniæ ſub Maxentio, in martyrologiis, Zonara, Sexto Aurelio. Alias Antiochenas ſub Choſroe addit Procopius Perſicorum II. Laudat virgines quæ morte pudorem ſervarant, Ambroſius. Hieronymus in Commentariis ad finem capitis primi Ionæ: *Vnde & in perſecutionibus non licet mihi propria perire manu, abſque eo ubi caſtitas periclitatur.*

Quid Auguſtinus ſentiat] Cui addere licet Chryſoſtomum Gal. I, 4. & Concilium Aurelianenſe III: *Oblationes defunctorum qui in aliquo crimine fuerint interemti recipi debere cenſemus, ſi tamen non ipſi ſibi mortem probentur propriis manibus intuliſſe*] Et tamen is ipſe Auguſtinus lib. I de Civitate Dei c. 16: *Ac per hoc & quæ ſe occiderunt ne quicquam hujuſmodi paterentur, quis humanus affectus eis nollet ignoſci?* Capitulare autem Francicum libro VI, 70: *De eo qui ſemetipſum occidit aut laqueo ſe ſuſpendit conſideratum eſt ut ſi quis compatiens velit eleemoſynam dare tribuat, & orationes in pſalmodiis faciat: oblationibus tamen & Miſſis ipſi careant: quia incomprehenſibilia ſunt judicia Dei, & profunditatem conſilii ejus nemo poteſt inveſtigare.* Vide & ibidem VII, 443.

5. *In proditores*] At Nicetas libro III vitæ Alexii fratris Iſaaci cum narraſſet mortem Iohannis Comneni Craſſi, qui per ſeditionem imperium affectaverat, ſic loquitur: μετὰ δὲ τὸ σῶμα ἐκεῖθεν ἀρθῆν, κυσὶ καὶ ὄρνισι βορὰ παρεβλήθη. ὃ καὶ θηριῶδες μικροῦ καὶ ἀπάνθρωπον ἅπασιν ἔδοξε. *Poſt corpus inde ablatum, canibus & avibus eſca ponitur: quod ab humanitate alienum ac pene ferinum omnibus videbatur.*

CAPUT XX.

De pœnis.

I. *Pœna definitio & origo.*

II. *Spectare pœnam ad juſtitiam expletricem, & quomodo.*

III. *Pœnam certa perſona naturaliter non deberi, ſed exigi pœnam licite quo ad jus naturæ ab eo qui paria non deliquerit.*

IV. *Pœ-*

IV. *Pœnam utilitatis alicujus cauſa exigendam inter homines aliter quam apud Deum, & quare.*

V. *Quo ſenſu ultio naturaliter ſit illicita.*

VI. *Vtilitas pœnę triplex.*

VII. *Pœna ad utilitatem ejus qui deliquit: eamque à quolibet exigi naturaliter, cum diſtinctione tamen:*

VIII. *Item ad utilitatem ejus in quem peccatum eſt; ubi de ultione licita jure Gentium:*

IX. *Item ad utilitatem quorumlibet.*

X. *Quid lex Euangelica circa hanc materiam conſtituerit.*

XI. *Solvitur argumentum ſumtum à Dei miſericordia in Euangelio patefacta:*

XII. *Et à pręciſione pœnitentię.*

XIII. *Rejiciuntur imperfectę diviſiones pœnarun.*

XIV. *Chriſtianis privatis non eſſe tutum pœnam exigere, etiam ubi jure Gentium id licet:*

XV. *Aut ſponte ad accuſationem proſilire.*

XVI. *Aut judicia capitalia affectare.*

XVII. *Leges humanę quę interfectionem ad pœnam permittunt an jus dent, an impunitatem ſolam, diſtinctione explicatur.*

XVIII. *Actus internos non eſſe punibiles inter homines:*

XIX. *Nec actus externos quos fragilitas humana nequit vitare.*

XX. *Nec actus quibus ſocietas humana nec directe nec indirecte lęditur: cujus rei cauſa redditur.*

XXI. *Rejicitur ſententia ſtatuens ignoſcere nunquam licere.*

XXII. *Oſtenditur id licere ante legem pœnalem:*

XXIII. *Non tamen ſemper:*

XXIV. *Etiam poſt legem pœnalem.*

XXV. *Quę ad id faciendum probabiles cauſę intrinſecę.*

XXVI. *Quę extrinſecę.*

XXVII. *Refellitur ſententia ſtatuens nullam eſſe juſtam cauſam diſpenſandi, niſi quę per modum exceptionis tacitę inſit legi.*

XXVIII. *Pœnę taxatio ex merito:*

XXIX. *Spectari hic cauſas impellentes, quę inter ſe comparantur:*

XXX. *Item cauſas quę à peccando abſtrahere debuerant, ubi de gradibus pręceptorum Decalogi quę proximum tangunt, & alia quędam:*

XXXI. *Item aptitudinem peccantis ad utrumque, quę varie ſpectatur.*

XXXII *Meritum pœnę extendi poſſe ad majus nocumentum quam quod peccans intulit: & quare.*

XXXIII. *Rejicitur ſententia de proportione harmonica in pœnis.*

XXXIV. *Minui pœnam ex caritate niſi major caritas obſtet.*

XXXV. *Facilitas peccandi quomodo ad pœnam incitet: item conſuetudo peccandi quomodo ad pœnam incitet aut ab ea retrahat.*

XXXVI. *Clementię uſus ad pœnas minuendas.*

XXXVII. *Ad ſuperiores locos referuntur quę Hebręi & Romani in pœnis ſpectari volunt.*

XXXVIII. *De bello ad pœnam.*

XXXIX. *An juſtum ſit bellum ob delicta inchoata, diſtinctione explicatur.*

XL. *An reges & populi bellum recte inferant ob ea quę contra jus naturę fiunt, non tamen adverſus ipſos ipſorumve ſubditos, explicatur; rejecta ſententia ſtatuente naturaliter ad pœnam exigendam requiri juriſdictionem.*

XLI. *Diſcernendum jus naturę à moribus civilibus late receptis:*

XLII. *Et à jure divino voluntario non omnibus cognito.*

XLIII. *In jure naturę diſcernenda manifeſta à non manifeſtis.*

XLIV. *An ob delicta in Deum bellum ſuſcipi poſſit.*

XLV. *Notitię de Deo maxime communes quę, & quomodo primis Decalogi pręceptis indicentur.*

XLVI. *Qui has primi violant puniri poſſe.*

XLVII. *Non item alios, quod oſtenditur*

Digitized by Google

ditur argumento legis Hebrææ.

XLVIII. *Bella juſte non inferri iis qui Chriſtianam religionem amplecti nolunt:*

XLIX. *Iuſte inferri iis qui Chriſtianos ob ſolam religionem crudeliter tractant:*

L. *Non etiam his qui circa legis divinæ interpretationem hallucinantur: quod auctoritatibus & exemplis illuſtratur.*

LI. *At illis juſte qui in Deos quos putant impii ſunt.*

I. 1. SVpra cum de cauſis ex quibus bella ſuſcipiuntur agere cœpimus, facta diximus duplici modo conſiderari, aut ut reparari poſſunt, aut ut puniri. Priorem partem jam abſolvimus. Supereſt poſterior quæ eſt de pœnis: quæ res eo diligentius tractanda eſt nobis, quod origo ejus & natura minus intellecta multis errationibus cauſam dedit. Eſt autem pœna generali ſignificatu *Malum paſſionis quod infligitur ob malum actionis*. Nam quanquã pro pœna quibuſdam injungi opera quædam ſolent, ea tamen opera ſpectantur tantũ qua moleſta ſunt, atque ideo ad paſſiones ſunt referenda: Quæ vero incommoda patiuntur aliqui ob morbum contagioſum, aut corpus mutilum, aut alias impuritates, quales multæ exſtant in lege Hebræa, puta arceri cœtibus aut functionibus, proprie pœnæ non ſunt, quanquam ob ſimilitudinem quandam & per abuſionem eo vocabulo appellantur.

2. Inter ea vero quæ natura ipſa dictat licita eſſe & non iniqua eſt & hoc, ut qui male fecit malum ferat, quod antiquiſſimum & Rhadamantheum jus vocant Philoſophi, ut alibi diximus. Spectat eodem dictum Plutarchi libro de Exſilio: τῷ Θεῷ ἕπεται δίκη τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρὸς, ᾗ χρώμεθα πάντες ἄνθρωποι φύσει πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥσπερ πολίτας. *Iuſtitia Deum comitatur, ultrix in eos qui adverſus legem divinam delinquunt: qua omnes homines natura utitur adverſus omnes homines ut cives.* * Plato dixit, ἐκεῖνο οὐδεὶς οὔτε θεῶν οὔτ' ἀνθρώπων τολμᾷ λέγειν ὡς οὐ τῷ γε ἀδικοῦντι δοτέον δίκην, *nec Deorum nec hominum quiſquam hoc dixerit, injuſte agenti non luendam pœnam.* Et Hierax juſtitiam ex parte hac tanquam nobiliſſima definiebat τιμωρίας ἀπαίτησιν παρὰ τῶν προαδικησάντων, *pœnæ exactionem ab iis qui priores læſere*, & Hierocles ἰατρικὴν πονηρίας *malitiæ medicatricem.* * Lactantii dictum eſt: *Non exiguo falluntur errore, qui cenſuram ſive humanam ſive divinam acerbitatis & malitiæ nomine infamant, putantes nocentem dici oportere qui nocentes afficit pœna.* *De ira Dei. c. 17.*

3. Quod vero diximus pœnæ quæ proprie ita nominatur omnino hoc ineſſe ut delicto reddatur, notatum & Auguſtino eſt, qui dixit: *omnis pœna, ſi juſta eſt, peccati pœna eſt:* quod ad pœnas etiam quæ à Deo irrogantur pertinet, quanquam in illis interdum ob humanam ignorantiam, ut idem ſcriptor loquitur, *latet culpa ubi non latet pœna.*

* II. 1. Sed an ad aſſignatricem an vero ad expletricem juſtitiam pœna pertineat, diverſi diverſum ſentiunt. Quidam enim quia qui plus peccavit gravius, qui minus levius puniuntur, & quia pœna quaſi à toto parti datur, ideo ad aſſignatricem juſtitiam pœnas referunt.

Sed quod primum illi ponunt, aſſignatricem juſtitiam toties locum habere quoties inter terminos plures duobus inſtituitur æqualitas, verum non eſſe in principio operis hujus oſtendimus: deinde quod magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniuntur, id

per

Digitized by Google

per conſequentiam duntaxat evenit, non quod hoc primo ac per ſe ſpectetur. Nam primo ac per ſe ſpectatur * æqualitas inter culpam
1 *Sat.* III. & pœnam: de qua Horatius: *Cur non*

Ponderibus moduliſque ſuis ratio utitur, ac res
Vt quæque eſt ita ſuppliciis delicta coërcet?

Et alibi: *Adſit*

Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Nec ſcutica dignum horribili ſectere flagello.

c. v. Eodem ſpectat lex divina Deuteron. xxv. & Novella Leonis.

2. Sed nec alterum quod illi ponunt magis verum eſt, pœnas omnes venire ex toto ad partem, quod ex his quæ dicenda ſunt apparebit. Tum vero oſtenſum à nobis ſupra eſt, veram juſtitiæ aſſignatricis rationem nec in tali æqualitate nec in proceſſu à toto ad partem proprie conſiſtere, ſed in habenda ratione ejus aptitudinis quæ jus ſtricte dictum in ſe non contineat ſed occaſionem ei det. Quanquam vero is qui punitur aptus aut dignus eſſe debet puniri, non eo tamen id ſpectat ut ipſi accedat aliquid quod aſſignatrix juſtitia poſtulat. Nec tamen qui expletricem juſtitiam, quam vulgo commutatricem vocant, in pœnis exerceri volunt, magis ſe explicant. Ita enim negotium hoc conſiderant, quaſi nocenti aliquid reddatur, ſicut in contractibus fieri ſolet. Decepit eos vulgaris locutio, qua dicimus pœnam deberi ei qui deliquit, quod plane eſt ἄκυρον; Nam cui proprie debetur aliquid, is in alterum jus habet. Sed cum deberi alicui pœnam dicimus, nihil volumus aliud quam æquum eſſe ut puniatur.

3. Verum tamen eſt in pœnis primo ac per ſe exerceri expletricem juſtitiam, quia ſcilicet qui punit, ut recte puniat, jus habere debet ad puniendum, quod jus ex delicto nocentis naſcitur. Atque hac in re eſt aliquid * quod ad contractuum naturam accedit: quia ſicut qui vendit, etiamſi nihil peculiariter dicat, obligaſſe ſe cenſetur ad ea omnia quæ venditionis ſunt naturalia, ita qui deliquit ſua voluntate ſe videtur obligaſſe pœnæ, quia crimen grave non poteſt non eſſe punibile, ita ut qui directe vult peccare, per conſequentiam & pœnam mereri voluerit: quo ſenſu Imperatores cuidam ajunt, * *ipſe te huic pœnæ ſubdidiſti*, & qui ſceleratum capiunt conſilium ſuo merito jam tum puniri, id eſt ſua voluntate pœnæ meritum contraxiſſe dicuntur: & Tacito mulier quæ ſe ſervo conjunxiſſet in ſervitutem ſui conſenſiſſe dicitur, quia id pœnæ in tales erat conſtitutum.

L. Imperatores D. de jure fiſci. l. ult. C. ad l. Iul. Maj.

Ann. XII.

4. Michaël Epheſius ad quintum Nicomachiorum Ariſtotelis: γίγνεται τρόπον τινὰ δόσις καὶ λῆψις ὅ ἐστι τὸ συναλλάσσειν. λαβὼν γὰρ χρήματα ἢ ἄλλο τι κλέψας δίδωσιν ἀντ' ἐκείνων δίκας. *Eſt hic quodammodo datio & acceptio, in quibus conſiſtit natura contractuum: nam qui res aut aliud quid furatus eſt, pro eo dat pœnas.* Idem poſterius: Συναλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν οὐ μόνον ἃ ἑκόντες συνέθεντο πρὸς ἀλλήλους ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων διηγορευμένα. *Contractus à veteribus appellabantur non tantum quæ mutuis conventionibus conſtant, ſed & quæ legibus ſunt vetita.*

III. 1. Sed hujus juris ſubjectum id eſt cui jus debetur, per naturam ipſam determinatum non eſt. dictat enim ratio maleficum poſſe puniri, non autem quis punire debeat: niſi quod ſatis indicat natura con-

Digitized by Google

convenientiſſimum eſſe ut id fiat ab eo qui ſuperior eſt: non tamen ut omnino hoc demonſtret eſſe neceſſarium, niſi vox ſuperioris eo ſumatur ſenſu, ut is qui male egit eo ipſo ſe quovis alio inferiorem cenſeatur feciſſe, & quaſi ex hominum cenſu detruſiſſe * in cenſum beſtiarum quæ homini ſubjacent, quod à Theologis quibuſdam eſt proditum. *Th. 2. 2. qu. 64. art. 1. & ibi Cajet.* Democritus: φύσει τὸ ἄρχειν οἰκήϊον τῷ κρείσσονι, *natura evenit ut melior ſequiori imperet.* Et Ariſtoteles ait deteriora comparata eſſe in uſum meliorum, tam in his quæ à natura ſunt quam quæ ab arte. *VII. Pol. XIV.*

2. Cui conſequens eſt ut ſaltem ab æque nocente æque nocens puniri non debeat: quo Chriſti ſententia pertinet: *Qui veſtrum ſine peccato eſt* (tali ſcilicet) *primum lapidem mittat*, Ioh. VIII, 7. Quod ideo dixit, quia eo ſæculo corruptiſſimi erant Iudæorum mores, adeo ut qui ſanctiſſimi videri volebant in adulteriis & ſimilibus flagitiis volutarentur, ut videre eſt Rom. II, 22. Idem ergo quod Chriſtus dixerat dixit & Apoſtolus: *Quapropter inexcuſabilis es, ô homo, quiſquis alium damnas: nam hoc ipſo quod damnas alterum, te ipſum condemnas, quando eadem facis tu qui alterum damnas.* Illud Senecæ huc pertinet: *non poteſt ullam auctoritatem habere ſententia, ubi qui damnandus eſt damnat.* Et alibi: *faciet nos moderatiores reſpectus noſtri, ſi conſuluerimus nos,* * *nunquid & ipſi aliquid tale commiſimus?* Ambroſius Apologia Davidis: *unuſquiſque de alio judicaturus de ſe ipſo primum judicet, nec minora in alio errata condemnet cum ipſe graviora commiſerit.*

IV. 1. Altera quæſtio eſt de fine pœnis propoſito. nam quæ diximus hactenus id duntaxat oſtendunt, nocentibus injuriam non fieri ſi puniantur. Inde vero non ſequitur omnino puniendos. neque id verum eſt: multis enim nocentibus multa & Deus & homines condonant, eoque nomine laudari ſolent. Celebris eſt Platonis dictum, οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίνεται οὐδεμία: & alibi, οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι δίδωσι δίκην, (οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔσται ποτέ) τοῦ δ' εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνον. *De leg. l. IX. 2. XI.* Quod ita vertit Seneca: *Nemo prudens punit quia peccatum eſt, ſed ne peccetur, revocari enim præterita non poſſunt: futura prohibentur.* *1. de Clem. c. 6.* Idem alibi: *Ne homini quidem nocebimus quia peccavit ſed ne peccet, nec unquam ad præteritum ſed ad futurum pœna referetur: non enim iraſcitur, ſed cavet.* Apud Thucydidem Diodorus de Mitylenæis ad Athenienſes verba faciens: ἤν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας αὐτοὺς, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον. *ut maxime illos injuſte egiſſe pronuntiem, non & interficiendos cenſebo niſi id expediat.*

2. Sed hæc in hominibus punientibus vera ſunt: nam homo ita homini alteri ipſa conſanguinitate alligatur, * ut noceri ei non debeat niſi boni alicujus conſequendi cauſa. In Deo alia res eſt, ad quem Plato dictas ſententias male extendit. *Gorgia.* Dei enim actiones niti poſſunt ipſo ſummi dominii jure, præſertim ubi meritum hominis ſpeciale accedit, etiam ſi finem nullum ſibi proponant extra ipſas: & ita Hebræi quidem explicant illud Solomonis quod ad hanc materiam pertinet. כל פעל יהוה למענהו וגם רשע ליום רעה. Vt ſenſus ſit, *res ſingulas Deus facit propter ipſas, etiam impium ad diem malum.* Id eſt etiam tum cum impium punit non alio fine hoc facit quam ut puniat. Quanquam etiamſi receptiorem ſequamur interpretationem eodem res recidet: ut dicatur Deus feciſſe omnia propter ſe, id eſt jure ſummæ *Moſes Maimonides in directore dubitantium lib. III. c. 13. & Rab. Immi ad Prov.*

Prov. XVI. 4. *Deuteron.* XXVIII. 63. *Eſai.* 1, 24. *Prov.* 1, 26.

libertatis & perfectionis nihil extra ſe quærens aut reſpiciens: ſicut Deus dicitur αὐτοφυὴς, quia non eſt natus ex aliquo. Certe pœnas quorundam valde perditorum à Deo non ob aliud exigi ſacra verba teſtantur, cum dicunt eum voluptatem capere ex ipſorum malo, ſubſannari atque irrideri impios à Deo. Tum vero & extremum judicium poſt quod nulla exſpectatur emendatio, imo & in hac vita pœnæ quædam inconſpicuæ ut obduratio, verum eſſe quod contra Platonem dicimus evincunt.

Th. 2, 2. *q.* 108. *Silv. in verbo vindicta.* *Lib.* II *de Ira, cap.* XXXII.

3. At homo cum hominem ſibi natura parem punit, aliquid ſibi debet habere propoſitum. Et hoc eſt quod ajunt Scholaſtici, non debere in malo cujusquam acquieſcere ulciſcentis animum. Sed & ante ipſos Plato in Gorgia, eos qui quemquam morte puniunt, aut exſilio, aut multa, non hoc βούλεσθαι ἁπλῶς, *ſimpliciter velle*, ſed *boni alicujus cauſa* ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ: Et * Seneca ad vindictam veniendum *non quaſi dulce ſit vindicare, ſed quaſi utile.* Etiam Ariſtoteles ſeptimi de republica capite XIII ait quædam eſſe honeſta ſimpliciter, quædam ob aliquam neceſſitatem, & poſterioris exemplum ponit in pœnarum exactione.

V. 1. Quod ergo à mimo dictum eſt:

Læſo doloris remedium inimici dolor:

& à Cicerone dolorem pœna mitigari. Plutarcho ex Simonide, Γλυκὺ καὶ οὐ σκληρὸν ὥσπερ ἀλγοῦντι θυμῷ καὶ φλεγμαίνοντι θεραπείαν καὶ ἀναπλήρωσιν προσφέρειν, congruit quidem ei naturæ * quam homo cum beſtiis habet communem: eſt enim ira ut in beſtiis ita in homine ζέσις περικαρδίου αἵματος δι' ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως, ut recte definit Euſtratius, * *fervor ſanguinis circa cor ob appetitum reponendi doloris*, qui appetitus adeo per ſe caret ratione ut ſæpe feratur in ea quæ non læſerunt, ut in fœtus feræ quæ læſit; * aut in ſenſu carentia, ut in lapidem quo ictus eſt canis. At talis appetitus in ſe ſpectatus * non convenit parti rationali, cujus eſt imperare affectibus; ac proinde nec juri naturæ, quia id eſt dictatum naturæ rationalis ac ſocialis qua talis eſt. dictat autem ratio homini nihil agendum quo noceatur homini alteri, niſi id bonum aliquod habeat propoſitum. In ſolo autem inimici dolore, ita nude ſpectato, nullum eſt bonum niſi falſum & imaginarium: ut in divitiis ſupervacuis, multiſque aliis rebus ejuſmodi.

Lib. II *de Ira, c.* 32.

2. Atque hoc ſenſu ultionem improbant in hominibus non Chriſtiani modo doctores * ſed & Philoſophi, ut Seneca: *Inhumanum verbum eſt & quidem pro juſto receptum Vltio, & à contumelia non differt niſi ordine. Qui dolorem regerit tantum excuſatius peccat.* Imo ſi Maximo Tyrio credimus, ὁ τιμωρῶν τοῦ προϋπάρξαντος ἀδικώτερος, *iniquior eſt qui ſe ulciſcitur eo qui prior nocuit.* Muſonius, *id*, ait, *cogitare quomodo quis remordeat mordentem, & nocenti noceat, feræ eſt, non hominis.* Apud Plutarchum Dion is qui ſapientiam Platonicam in actus civiles convertit: τὸ ἀντιτιμωρεῖσθαι τοῦ προαδικεῖν νόμῳ δικαιότερον ὁρίζεται, φύσει γινόμενοι ἀπὸ μιᾶς ἀσθενείας: *ultionem legis arbitrio juſtiorem cenſeri illata injuria: at ſi natura ſpectetur ex eodem animi morbo naſci.*

3. Pugnat ergo cum natura hominis in hominem agentis alieno dolore qua dolor eſt ſatiari. Atque adeo quo hominum quiſque minus valet rationis uſu, eo ad vindictam eſt pronior. Iuvenalis:

At

Digitized by Google

At vindicta bonum vita jucundius ipſa.
** Nempe hoc indocti, quorum præcordia nullis*
Interdum aut levibus videas flagrantia cauſis:
Quantulacunque adeo eſt occaſio, ſufficit iræ.
Chryſippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique ſenex vicinus Hymetto,
Qui partem acceptæ ſæva inter vincla cicutæ
Accuſatori nollet dare. Plurima felix
Paulatim vitia atque errores exuit omnes,
Prima docet rectum ſapientia: quippe minuti
Semper & infirmi eſt animi exiguique voluptas
Vltio: continuo ſic collige, quod vindicta
** Nemo magis gaudet quam fœmina.*

Eodem ſenſu Lactantius: *imperiti & inſipientes ſiquando accipiunt injuriam cæco & irrationabili furore ducuntur, & iis qui ſibi nocent vicem retribuere conantur.* Lib. VI.

4. Liquet ergo ab homine hominem non recte puniri tantum puniendi cauſa. quæ ergo utilitates rectam faciant pœnam videamus.

VI. 1. Pertinet autem huc pœnarum partitio quæ eſt apud Platonem Gorgia, & Taurum philoſophum ad eum locum cujus verba Gellius recitat libro V, cap. XIV. nam partitiones iſtæ ex fine deſumtæ ſunt, niſi quod cum duos fines Plato poſuiſſet, emendationem & exemplum, tertium addidit Taurus * τιμωρίαν, quam Clemens Alexandrinus definit, κακοῦ ἀνταπόδοσιν εἰς τὸ τοῦ τιμωροῦντος συμφέρον ἀναφερομένην: *mali retributionem quæ ad exigentis utilitatem refertur.* Ariſtoteles, qui omiſſa pœna exemplari hanc ſolum ſpeciem cum emendatione ponit, adhiberi eam dicit, τοῦ ποιοῦντος ἕνεκα ἵνα ἀποπληρωθῇ, *exigentis cauſa ut ei ſatisfiat:* Plutarchus quoque eam non omiſit, cum dixit: αἱ ὑπὸ χεῖρα τοῖς τολμωμένοις ἀπαντῶσαι τιμωρίαι καὶ τῶν μελλόντων εἰσὶν ἐπισχέσεις ἀδικημάτων καὶ μάλιστα τὸ παρηγοροῦν τοὺς πεπονθότας ἔχουσιν αὐταῖς. *Quæ facinus ſtatim ſubſequuntur pœnæ non modo in poſterum inhibent delinquendi audaciam, ſed & injuria affectos maxime conſolantur.* Et hæc proprie eſt quam idem Ariſtoteles refert ad δικαιοσύνην συναλλακτικήν, *juſtitiam quam ipſe commutatricem vocat.* Rhet. I. cap. 10.

2. Sed ſubtilius iſta examinanda ſunt. Dicemus ergo, in pœnis reſpici aut utilitatem ejus qui peccarit, aut ejus cujus intererat, non peccatum eſſe, aut indiſtincte quorumlibet.

VII. 1. Ad horum trium finium primum pertinet pœna quæ philoſophis modo νουθεσία, modo κόλασις, modo παραίνεσις dicitur; Paulo Iuriſconſulto pœna quæ conſtituitur in emendationem, σωφρονιστοῦ ἕνεκα Platoni, Plutarcho ἰατρεία ψυχῆς *animi medicatrix*, quæ hoc agit ut eum qui peccavit reddat meliorem medendi modo qui eſt per contraria. Nam quia omnis actio, præſertim vero deliberata ac frequens, quandam gignit ſui proclivitatem, quæ adulta habitus dicitur, ideo vitiis quam primum fieri poteſt adimenda eſt illecebra, quod fieri rectius nequit quam ſi * dolore quodam ſubſequente ſaporem amittant dulcedinis. Platonici recitante Apulejo: *gravius & acerbius eſt omni ſupplicio ſi noxio impunitas differatur, nec hominum interim*

Digitized by Google

Ann. III. *animadverſione plectatur.* Apud Tacitum eſt: *corruptus ſimul & corruptor æger & flagrans animus haud levioribus remediis reſtinguendus eſt quam libidinibus ardeſcit.*

Th. 2. 2. q. 33. 3. 2. Punitionem quæ huic fini inſervit natura cuivis eſſe licitam qui judicio valeat, & ejuſmodi generis aut paribus vitiis non teneatur, ex ea quæ verbis fit caſtigatione apparet.

Plaut. Trinum.

Amicum caſtigare ob meritam noxiam,
Immune eſt facinus, verum in ætate utile.

In verberibus vero & aliis quæ coactionis aliquid continent, diſcrimen * inter perſonas quibus id liceat aut non liceat non eſt factum à natura (neque enim potuit, niſi quod ratio parentibus in liberos ejus juris uſurpationem pro affectus neceſſitudine peculiariter commendat) ſed à legibus, quæ communem illam generis humani propinquitatem vitandarum rixarum ergo ad proximos affectus reſtrinxerunt, ut videre eſt tum alibi tum Codice Iuſtinianeo titulo de emendatione propinquorum: quo & illud pertinet Xenophontis ad milites: *εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐκόλασά τινα, ἀξιῶ ὑπέχειν δίκην, οἵαν καὶ γονεῖς υἱοῖς καὶ διδάσκαλοι παισί. καὶ γὰρ ἰατροὶ τέμνουσιν ἐπ' ἀγαθῷ. Si quem ut prodeſſem verberavi, pœnam debere me profiteor qualem parentes filiis & magiſtri diſcipulis. Nam & medici ægrotum ſuo ipſius bono urunt ac ſecant.* Lactantius libro VI: *Iubet Deus ut manus noſtras ſuper minores ſemper habeamus, hoc eſt,*

c. 19. *ut peccantes eos aſſiduis verberibus corrigamus, ne amore inutili & indulgentia nimia educentur ad malum & ad vitia nutriantur.*

3. Hoc vero puniendi genus ad mortem pertingere non poteſt, niſi eo modo quem reductivum vocant, quo negationes reducuntur

Marc. XIV. 21. ad rerum oppoſitarum genera. Nam ſicut Chriſtus dixit melius quibuſdam futurum fuiſſe, id eſt non tam male, ſi nati nunquam eſſent, ita ingeniis inſanabilibus melius eſt, id eſt minus eſt malum, emori quam vivere, quando certum eſt vivendo pejores evaſuros. De talibus Seneca loquitur, cum ait interdum ut pereant intereſſe pereuntium.

De Ira c. 5. Iamblichus: *καθάπερ τοῖς ὑποπύοις βέλτιον τὸ καίεσθαι τοῦ διαμένειν, οὕτω καὶ τοῖς μοχθηροῖς τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν. Quomodo ſuppurato melius eſt uri quam ſic manere, ita improbo mori quam vivere.* Talem vocat Plutarchus *ἑτέροις γε πάντως βλαβερὸν, αὑτῷ τε βλαβερώτατον, cæteris noxium quidem, at ſibi maxime.* Et Galenus cum morte puniri homines dixiſſet, primum ne vivi noceant; deinde ut alii pœnæ metu deterreantur, addit: *καὶ τρίτον ἐστὶ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις ἄμεινον τεθνάναι διεφθαρμένοις, οὕτω τὴν ψυχὴν ὡς ἀνίατον ἔχειν τὴν κακίαν. Tertio & ipſis expedit mori ita corruptis animo ut ad ſanitatem perduci nequeant.*

1 Ioh. v. 16. 4. Sunt qui hos ipſos eſſe putant quos Iohannes Apoſtolus ait * ad mortem peccare. Sed quia fallacia ſunt ejus rei argumenta, dictat caritas neminem temere habendum pro deplorato, ita ut hoc quidem fine animadverſio non niſi raro admodum locum habere poſſit.

VIII. 1.* Vtilitas ejus cujus intererat non peccatum eſſe in eo ſita eſt, ne poſthac tale quid patiatur aut ab eodem aut ab aliis. Gellius ex Tauro hanc ſpeciem ſic deſcribit, *cum dignitas auctoritasve ejus in quem eſt peccatum tuenda eſt, ne prætermiſſa animadverſio contemtum ejus pariat & honorem levet.* Sed quod de auctoritate læſa dicit, idem de liber-

tate

tate cujuſque aut alio jure læſo intelligendum eſt. Apud Tacitum legimus: *conſuleret ſecuritati juſta ultione.* Ne qui læſus eſt ab eodem malum patiatur tribus modis curari poteſt: primum ſi tollatur qui deliquit, deinde ſi vires nocendi ei adimantur, poſtremo ſi malo ſuo dedoceatur delinquere, quod cum emendatione de qua jam egimus conjunctum eſt. Ne ab aliis lædatur qui læſus eſt, punitione non quavis ſed aperta atque conſpicua quæ ad exemplum pertinet obtinetur.

2. Ad hos ergo fines, & intra æqui terminos ſi dirigatur vindicatio etiam privata, ſi jus nudum naturæ, id eſt abductum à legibus divinis humaniſque, & ab his quæ non neceſſario rei accidunt, reſpicimus, non eſt illicita: ſive fiat ab ipſo qui læſus eſt, ſive ab alio, quando hominem ab homine adjuvari naturæ eſt conſentaneum. Atque hoc ſenſu admitti poteſt quod Cicero cum jus naturæ eſſe *De invent.* dixiſſet id quod nobis non opinio ſed innata vis affert, inter ejus *II.* exempla collocat vindicationem, quam gratiæ opponit: ac ne quis ambigeret quantum eo nomine vellet intelligi, vindicationem definit, *per quam vim ac contumeliam defendendo aut ulciſcendo propulſamus à nobis ac noſtris, qui nobis cari eſſe debent, & per quam peccata punimus.* Mithridates in oratione quam ex Trogo exſcripſit Iuſtinus: *Adverſus la- Libro tronem ſi nequeant pro ſalute, pro ultione tamen ſua omnes ferrum ſtringere.* *XXXVIII.* Hoc ipſum ἀμύνης νόμον vocat in vita Arati Plutarchus.

3. * Hoc naturali jure defendens ſe Samſon adverſus Palæſtinos inſontem ſe teſtatur fore ſi Palæſtinos qui ſe malo affecerant malo viciſſim afficeret: Et poſt peractam ultionem eadem ſe tuetur ratione, dicens ſe ipſis feciſſe quod ipſi ſibi feciſſent priores. Platæenſes apud Thucydidem: ὀρθῶς ἐτιμωρησάμεθα κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι, *merito eos ulti ſumus, jure apud omnes ut hoſtilia patrantem ulciſci liceat.* Demoſthenes oratione adverſus Ariſtocratem communem ait eſſe legem inter homines, ut eum qui noſtra vi rapiat ulciſci nobis fas ſit. Et Iugurtha apud Salluſtium cum dixiſſet Adherbalem vitæ ſuæ eſſe inſidiatum addit, Populum Romanum *neque pro bono neque pro recto facturum ſi ab jure gentium ſe prohibuerit:* id eſt ab ultione. Ariſtides orator & à Poëtis, & à Legum auctoribus, & à proverbiis, *Orat. pro* & ab oratoribus, & omnibus denique hoc ait probari ἀμύνασθαι τοὺς *quatuor.* ὑπάρξαντας, *ultionem ſumi de his qui injuriam facere aggreſſi ſunt.* Maccabæos laudat * Ambroſius quod etiam Sabbato * ulti ſunt innocen- *De off. l. I,* tium necem fratrum ſuorum. Idem adverſus Iudæos incenſam à *c. 40.* Chriſtianis baſilicam graviter querentes diſputans ſic ait: *Ac certe ſi Ep. 29.* *jure gentium agerem, dicerem quantas baſilicas Iudæi tempore imperii Iuliani incenderint:* ubi * jus gentium vocat par pari referre. Nec aliter apud Tacitum Civilis: *Egregium pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula* *Hiſt. IV.* *mea, & ſæviſſimas hujus exercitus voces, quibus ad ſupplicium petitus jure gentium pœnas repoſco.*

4. Sed quia in rebus noſtris & noſtrorum affectu corrumpimur, ideo ſimul multæ familiæ in unum locum convenerunt, judices conſtituti, & his ſolis data poteſtas vindicandi læſos, adempta cæteris quam natura indulſerat libertate. Lucretius:

Acrius ex ira quod enim ſe quiſque parabat

Digitized by Google

Vlciſci, quam nunc conceſſum eſt legibus æquis,
Hanc ob rem eſt homines pertæſum vi colere ævum.

Demoſthenes in Cononem: προεώραται ἐν τοῖς νόμοις εἶναι τούτων ἑκάστου τὴν δίκην, μὴ τῇ τοῦ προστυχόντος ὀργῇ, μηδὲ βουλήσει ταῦτα κρίνεσθαι: *placuit de omnibus his injuriis* * *ex legibus judicium exerceri, non autem ex cujuſque impetu atque arbitrio.* Quintilianus: *injuriæ compenſatio non ſolum juri inimica, ſed paci: eſt enim lex, forum, judex, niſi quem jure vindicari pudet.* Imperatores Honorius & Theodoſius: *idcirco judiciorum vigor juriſque publici tutela in medio conſtituta, ne quiſquam ſibi ipſi permittere valeat ultionem.* Rex Theodoricus: *hinc eſt quod legum reperta eſt ſacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulſu.*

L. Nulli. c. de Iudæis.
Caſſiod. Ep. 1c. lib. IV.

5. Manet tamen vetus naturalis libertas, primum in locis ubi judicia ſunt nulla, ut in mari. Q̄uo forte referri poteſt quod Cajus Cæſar privatus adhuc piratas à quibus captus fuerat claſſe tumultuaria perſecutus eſt, ipſorumque naves partim fugavit partim merſit, & cum proconſul negligeret animadvertere in captos piratas, ipſe eos in mare reverſus cruci ſuffixit. Idem locum habebit in locis deſertis, aut ubi Nomadum more vivitur. * Sic apud Vmbricos narrat Nicolaus Damaſcenus ſibi quemque fuiſſe ultorem: quod & apud Moſchos hodie impune fit poſt tempus aliquod aditi judicis. Nec aliunde origo ſingularium certaminum quæ ante Chriſtianiſmum * Germanicis nationibus uſitata, alicubi necdum ſatis deſueta ſunt. ideo apud Vellejum Paterculum mirantur Germani, cum Romanæ jurisdictionis formam conſpicerent, quod injurias juſtitia finiret, quod ſolita armis diſcerni jure terminarentur.

Vell. Pat. l. II. & Plut. in Cæſ.
Apud Stob. de legibus.
Lib. II.

6. Lex Hebræa propinquo occiſi permittit ut extra aſyli loca homicidam interficiat: recteque notant interpretes Hebræi talionem pro mortuo manu exigi poſſe; pro ſe, ut puta in vulnere, non niſi per judicem, quia ſcilicet difficilior eſt moderatio ubi proprius dolor accedit. Parem morem privatim vindicandæ cædis apud vetuſtiſſimos Græcos fuiſſe apparet ex Theoclymeni verbis quæ apud Homerum ſunt Odyſſeæ o. Sed maxime frequentia ſunt hujus moris exempla inter eos qui communem judicem non habent. hinc *juſta bella definiri ſolent*, Auguſtino teſte, *quæ ulciſcuntur injurias*: Et Plato bellicum certamen probat, μέχρις οὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην, *donec qui in culpa fuerint cogantur innocentibus dolore affectis pœnas pendere.*

Sen. 1. de Clem. 2c 3.
L. 11, q. 10. ſuper Iob.
L. de Rep. XII.

IX. 1. Vtilitas indiſtincte quorumlibet, qui finis erat tertius, eaſdem habet partes quas illa quæ ad læſum pertinet. Nam aut hoc agitur ne qui uni nocuit aliis noceat, quod fit eum tollendo aut debilitando, ſive conſtringendo ita ut nocere nequeat, aut emendando: aut * ne alii impunitate illecti aliis quibusvis moleſti ſint, quod ex ſuppliciis conſpicuis obtinetur, quæ Græci παραδείγματα, Latini exempla vocant: quæ ideo adhibentur ut unius pœna metus ſit multorum, ut pœnæ genere deterreri cæteri poſſint, ut leges loquuntur, ἵνα ἄλλοι πρόνοιαν ποιῶνται καὶ φοβῶνται, ut Demoſthenes.

L. Quoniam C. ad L. Faviam, l. 1. C. ad L. Iul. rep.

2. Hujus quoque juris poteſtas naturaliter penes unumquemque eſt. Sic * Plutarchus virum bonum ait à natura magiſtratum deſignari,

Præc. pol.

ri, & quidem perpetuum : nam ipſa naturæ lege ei principatum deferri qui agat juſta. Sic ſapientem nunquam eſſe privatum Naſicæ exemplo probat Tullius; & Lollium non unius anni conſulem Horatius vocat : & Euripides Iphigenia in Aulide :

Mente qui prudente pollet is magiſtratum gerit.

Quæ tamen in republica intelligenda ſunt quatenus ejus leges id ferunt.

3. De hoc naturali jure ita loquitur Democritus : ipſius enim verba quia notabilia ſunt adferam. Primum de jure beſtias interficiendi ſic illi videtur : κτ ȝ ζώων φόνυ κ) μὴ φόνυ ὧδε ἔχει. τὰ ἀδικοῦντα κ) θέλοντα ἀδικεῖν ἀθῷος ὁ κτείνων, καὶ πρὸς δὲ ἐς εὖ τοῦτο ἔρδειν μᾶλλον ἢ μή. *De occidendis aut non occidendis animantibus ita ſe res habet : quæ injuriam faciunt aut facere volunt quiſquis occiderit purus eſt, adeo quidem ut hoc feciſſe quam non feciſſe ſit rectius.* Et mox : κτείνειν χρὴ τὰ πημαίνοντα παρὰ δίκην πάντα παντός. *ea quæ injuſte nobis nocent omnino & omnia fas occidere.* Et certe non improbabile eſt hoc more vixiſſe viros probos * ante diluvium, antequam Deus ſuam voluntatem de vertendis in hominum alimenta animantibus cæteris prodidiſſet. Rurſus : ὅκως περὶ κιναδάλων τε κ) ἑρπετῶν γεγράφαται τῶν πολεμίων, οὕτω καὶ κατ᾽ ἀνθρώπων δοκεῖ μοι χρεὼν εἶναι σκοπεῖν. *Quæ vero de vulpibus & de inimicis ſerpentibus ſcripſimus, eadem in hominibus facienda videntur.* Tum vero ſubjungit : κλέπτην καὶ λῃστὴν πάντα κτείνων τις ἀθῷος ἂν εἴη κ) αὐτοχειρίῃ κ) κελεύων καὶ ψήφῳ. *Furem & latronem qui quocumque modo occiderit, ſive manu, ſive juſſu, ſive ſuffragio, innocens eſt.* ad quos locos reſpexiſſe mihi videtur Seneca, cum ait : *cum cervices noxio præcidi imperabo, eo vultu animoque ero * quo ſerpentes & animalia venenata percutio.* Et alibi : *ne viperas quidem & natrices, & ſi qua morſu aut ictu nocent affligeremus, ſi ut reliqua manſuefacere poſſemus, aut efficere ne nobis aliiſque periculo eſſent. Ergo ne homini quidem nocebimus quia peccavit ſed ne peccet.* Lib. II de Ira.

4. Sed cum & facti inquiſitio ſæpe magnam diligentiam, & pœnæ æſtimatio multum prudentiæ & æquitatis deſideret, ne dum quiſque de ſe nimium præſumeret aliis non cedentibus rixæ orirentur, eo placuit hominum juſtis communitatibus eos diligere quos optimos ac prudentiſſimos putarent, aut fore ſperarent. Idem Democritus : οὐκ ἂν ἐκώλυον οἱ νόμοι ζῆν ἕκαστον κατ᾽ ἰδίην ἐξουσίην, εἰ μὴ ἕτερος ἕτερον ἐλυμαίνετο. φθόνος γὰρ στάσιος ἀρχὴν ἀπεργάζεται. *Non prohibuiſſent utique leges ſuo quemque arbitrio vivere, niſi alter alterum offenſum iiſſet. Invidia enim ſeditioni molitur exordium.*

5. Sed ſicut in ultione factum modo diximus, ita & in hac ad exemplum punitione manent veſtigia ac reliquiæ priſci juris, in iis locis atque inter eas perſonas quæ certis judiciis non ſubſunt : ac præterea in quibuſdam caſibus exceptis. Sic Hebræorum moribus Hebræus à Deo & Dei lege deficiens, aut ducem ſe ad falſos cultus præbens, * illico à quovis homine poterat interfici. * Iudicium zeli id vocant Hebræi, quod à Phinea primo exercitum ajunt, & inde abiiſſe in morem. Sic Iudæum quendam Græcis ſe ritibus polluentem occidit Mathatias. Sic trecenti alii Iudæi à popularibus ſuis occiſi referuntur libro qui vulgo dicitur Maccabæorum tertius. Deuter. XIII, 9. Num. XXV. Macc. IV.

Actor. VII, 57. Nec alio obtentu inſtituta lapidatio in Stephanum, & conjuratio in Paulum: multaque alia exempla ejuſcemodi exſtant & * apud Philonem, & apud Ioſephum.

Actorum XXIII, 13.

6. Tum vero apud multos populos & dominis in ſervos & parentibus in liberos manſit jus puniendi plenum etiam ad mortem uſque. Sic Spartæ Ephoris licuit civem occidere extra judicium. Et ex his quidem quæ diximus quale ſit circa pœnas jus naturæ, & quo uſque manſerit intelligi poteſt.

X. 1. Nunc illud videndum eſt, num lex Euangelica libertatem illam arctius circumſcripſerit. Certe ut alibi diximus, non mirum eſt quædam quæ natura & per leges civiles licent vetari lege divina, eaque perfectiſſima, & præmium promittente natura humana majus: ad quod conſequendum non immerito virtutes requiruntur quæ ſola naturæ præcepta excedant. * Caſtigationes quæ neque infamiam neque damnum permanens relinquunt, & pro ætatis aut alterius qualitatis ratione ſunt neceſſariæ, ſi ab iis fiant quibus leges humanæ id permittunt, puta parentibus, tutoribus, dominis, magiſtris, nihil habere quod cum præceptis Euangelicis repugnet ex ipſa rei natura ſatis intelligi datur. Sunt enim hæc remedia animorum non minus innocentia quam pharmaca ſenſui ingrata.

2. De ultione aliter ſentiendum eſt. Nam quatenus duntaxat animum dolentis exſatiat, illicitam eſſe etiam naturaliter, tantum abeſt ut Euangelio conveniat, ſupra oſtendimus. Lex vero Hebræa non modo vetat odium aſſervari in proximum, id eſt, popularem, Levit. XIX, 17. ſed & communia quædam beneficia talibus inimicis impendi præcipit. Exod. XXIII, 4, 5. Quare proximi nomine ad omnes homines prolato per Euangelium patet à nobis requiri, non modo ne noceamus inimicis, verum etiam ut benefaciamus, quod & diſerte imperatur Matthæi V, 44. Lex tamen Hebræis graviores injurias permittebat ulciſci, non manu ſed adito judice. At Chriſtus idem nobis non permittit, quod apparet ex illa oppoſitione, *Audiſtis dictum fuiſſe, oculum pro oculo*: & mox: *Ego vero dico vobis.* Quanquam enim quæ ſequuntur de arcenda injuria proprie agunt, & hanc quoque licentiam aliquatenus ſaltem reſtringunt, multo tamen magis ultionem improbare cenſenda ſunt, quia veterem permiſſionem * ut imperfectiori tempori congruentem rejiciunt: οὐχ ἀδίκου τῆς δικαίας ἀμύνης οὔσης, ἀλλὰ κρείττονος τῆς ἀνεξικακίας, *non quod iniqua ſit juſta ultio, ſed quod ei præſtet patientia*, ut eſt in conſtitutionibus Clementis lib. VII, cap. XXIII.

3. Qua de re ſic loquitur * Tertullianus: *Novam planè patientiam docet Chriſtus, etiam vicem injuriæ prohibens permiſſam à Creatore oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente, contra ipſe alteram amplius maxillam offerri jubens, & ſuper tunicam pallio quoque cedi. Plane hæc Chriſtus adjecerit ut ſupplementa conſentanea diſciplinæ Creatoris. Atque adeo hoc ſtatim renuntiandum eſt, an diſciplina patientiæ prædicetur penes Creatorem. Sic per Zachariam præcipit, ne unuſquiſque malitiam fratris ſui meminerit, ſed nec proximi. Nam & rurſus: Malitiam, inquit, proximi ſui unusquiſque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit injuriæ qui indixit oblivionem. Sed & quum dicit, mihi vindictam & ego vindicabo, proinde patientiam docet vindictæ exſpectatricem.*

Digitized by Google

tricem. In quantum ergo non capit, ut idem videatur & dentem pro dente, oculum pro oculo in vicem injuriæ exigere, qui non modo vicem, ſed etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem injuriæ prohibet, in tantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo & dentem pro dente cenſuerit non ad ſecundam injuriam talionis permittendam quam prohibuerat interdicta ultione, ſed ad primam coërcendam quam prohibuerat oppoſita talione, ut unusquiſque reſpiciens licentiam ſecundæ injuriæ à prima ſemetipſum contineret. Facilius enim vim comprimi ſcit repræſentatione talionis quam repromiſſione ultionis. Vtrumque autem conſtituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui Deo crederet ultionem à Deo exſpectaret: qui minus fideret, leges talionis timeret.

4. *Hanc legis voluntatem de intellectu laborantem, dominus & ſabbati, & legis, & omnium paternarum diſpoſitionum Chriſtus & revelavit & compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ oblationem, ut tanto magis vicem injuriæ extingueret quam & lex per talionem voluerat impediſſe, certe quam Prophetia manifeſte coercuerat, & memoriam injuriæ prohibens & ultionem ad Deum redigens. Ita ſi quid Chriſtus intulit non adverſario ſed adjutore præcepto, non deſtruxit diſciplinas Creatoris. Denique ſi in ipſam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plenæ atque perfectæ conſideramus, non conſiſtet ſi non eſt Creatoris, qui vindictam repromittit, qui judicem præſtat. Alioqui ſi tantum patientiæ pondus non modo non repercutiendi, ſed & aliam maxillam præbendi, & non modo non remaledicendi, ſed etiam benedicendi, & non modo non retinendi tunicam, ſed amplius & pallium concedendi, is mihi imponit, qui non ſit me defenſurus, in vacuum patientiam præcepit, non exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod eſt ultio, quam mihi permiſiſſe debuerat ſi ipſe non præſtat, aut ſi mihi non permittebat ipſe præſtaret, quoniam & diſciplinæ intereſt injuriam vindicari. Metu enim ultionis omnis iniquitas refrenatur. Cæterum paſſim emiſſa libertate dominabitur utrumque oculum effoſſura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis ſecuritate.*

5. Cenſet, ut videmus, Tertullianus non modo Chriſtianis poſtulationem talionis eſſe vetitam, ſed ne Hebræis quidem permiſſam, tanquam quæ vitio careret, ſed majoris mali vitandi cauſa. Quod quin verum ſit de tali poſtulatione quæ ex odio venit non eſt dubitandum, ut ex ſuperioribus apparet. Nam hanc improbatam etiam illis qui inter Hebræos ſapientia excellebant, nec legis verba tantum ſed & propoſitum intuebantur, ex Philone apparet, apud quem Iudæi Alexandrini in Flacci Iudæorum vexatoris calamitate ita loquuntur: οὐκ ἐφηδόμεθα, ὦ δέσποτα, τιμωρίαις ἐχθρῶν, δεδιδαγμένοι πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων ἀνθρωποπαθεῖν; *non delectamur, ô domine, ultione de inimico: nam * ex ſacris legibus didicimus hominum miſereri.* Et huc pertinet quod Chriſtus à nobis indiſtincte exigit, ut omnibus remittamus qui in nos deliquerunt, Matth. VI. 14, 15. id eſt, ob ſenſum mali noſtri malum illis nec procuremus nec optemus: nam id qui facit, ut cum Claudiano loquar, *ferus eſt, legumque videtur Vindictam præſtare ſibi.* Quam ob cauſam Lactantius dictum illud Ciceronis commemorans: *Iuſtitiæ primum munus eſt ne cui noceat niſi laceſſitus injuria*, ait ſimplicem veramque ſententiam duorum verborum adjectione corruptam: & Ambroſius idem illud Ciceronis dictum vacare ait Euangelii anctoritate. *Lib. VI. cap. 18.* *De Off. 28.*

6. Quid autem de ultione dicemus, non quatenus præteritum re-

ſpicit ſed quatenus in futurum cavet? Sane & hanc condonari vult Chriſtus, primum * ſi qui nos læſit teſtimonia probabilia det pœni-
Eph. IV, 32. Col. 3, 13. tentis animi, Lucæ XVII, 3; quibus locis de pleniore quadam remiſſione agitur, id eſt quæ etiam in jus veteris amicitiæ reſtituat eum qui peccavit; unde ſequitur, ut nihil ab eo pœnæ nomine exigi debeat. Præterea etiamſi abſint talis pœnitentiæ ſigna, damnum haut nimium grave inſuper habendum Chriſtus præcepto dimittendæ tunicæ docet. Quin & Plato dixit non referendum malum *εἴ τε δεῖ ἡμᾶς τῶνδε χαλεπώτερα πάσχειν, etiamſi quid gravius patiendum nobis immineat*, qui ſenſus & apud Maximum Tyrium exſtat. *Ὕβρεως δίκην*, id eſt actionem ob acceptam contumeliam aliquam (qualem Chriſtus alapæ nomine indicat) negabat Muſonius aut ſe inſtituturum aut cuiquam ut inſtitueret auctorem fore: multo enim rectius condonari talia.

7. Quod ſi diſſimulatio magnum ſecum periculum ferat, ea cautione contenti eſſe debemus quæ quam minimum noceat. Nam ne apud Hebræos quidem in uſu erat talio, ut Ioſephus & alii Hebræorum doctores notant, ſed ſolebat qui læſus erat ultra impendia à ſe facta, de quibus ſeorſim lex exſtat Exod. XXI, 19; (* hæc enim eſt ſimpli reſtitutio nihil pœnale continens) pro talione * pecuniariam mulctam accipere: quod & Romæ factum docet apud Gellium Fa-
Lib. XX, c. I. vorinus. Sic Ioſephus domini noſtri Ieſu educator, cum uxorem ſuam adulterii compertam crederet, * divortio ſe liberare maluit quam committere ut traduceretur: atque id feciſſe dicitur quia juſtus erat, id eſt vir probus ac facilis: ad quem locum Ambroſius ait, non tantum ab ultionis atrocitate, ſed etiam * ab accuſationis ſeve-
Lib. VI, c. 10. ritate alienam eſſe juſti perſonam; ſicut & ante Lactantius dixerat, *neque accuſare quemquam crimine capitali juſto licebit*. * Iuſtinus de Chriſtianorum accuſatoribus agens, *Nolumus*, ait, *eos puniri, qui in nos calumniantur. Sufficit illis ſua pravitas & rerum bonarum ignorantia.*

8. Reſtant pœnæ quæ non privato ſed publico bono conſulunt: partim tollendo aut coërcendo nocentem ne cui noceat, partim deterrendo alios ſeveritate exempli, quas non ſublatas à Chriſto certiſſimo argumento alibi probavimus, quod cum ſua daret præcepta ſimul teſtabatur ſe nihil legis tollere. Lex autem Moſis, quæ in his rebus quamdiu ſtabat reſpublica ſtare debebat, magiſtratibus rigide imperabat ut homicidia & alia quædam crimina punirent: Exod. XXI, 14; Num. XXXIII, 14, 37; Deut. XXIX, 13. Quod ſi Chriſti præcepta conſiſtere potuerunt cum lege Moſis * quatenus ſupplicia etiam capitalia irrogabat, * poſſunt & cum humanis legibus divinam hac in parte imitantibus conſiſtere.

XI. 1. Sunt qui ut contrariam ſententiam tueantur adferunt ſummam Dei lenitatem in novo federe, quæ proinde hominibus, etiam magiſtratibus ut Dei vicariis ſequenda ſit: quod aliquatenus verum eſſe non negamus, ſed non tam late patet quam illi volunt. Nam Dei ingens miſericordia in novo federe patefacta præcipue ſpectat peccata contra primævam legem, aut etiam contra legem Moſis commiſſa ante acceptam Euangelii notitiam, Actor. XVII, 36; Rom. II, 25; Actor. XIII, 38; Hebr. IX, 15. Nam quæ poſtea committuntur,

tur, præſertim ſi adſit contumacia, comminationem habent * judicii multo ſeverioris quam illud fuit quod per Moſem eſt inſtitutum, Hebr. II, 23; IV, X, 29; Matth. V, 21, 22, 28. neque vero in altera tantum vita, ſed & in hac ipſa in tales culpas Deus non raro animadvertit, I Cor. XI, 30. At talium facinorum indulgentia non ſolet impetrari * niſi ipſe homo de ſe quaſi pœnas exegerit, I Cor. XI, 3; gravi quodam mœrore, II Cor. II, 27.

2. Vrgent iidem ſaltem pœnitentia ductis dandam impunitatem. Sed ut omittam de vera pœnitentia hominibus vix eſſe ut conſtet, nec quemquam non impune ſua malefacta laturum ſi eam quovis modo profiteri ſufficiat, Deus ipſe non ſemper pœnitentia ductis omnem remittit pœnam. quod vel Davidis exemplo apparet. Sicut ergo pœnam legis id eſt mortem violentam aut alioqui immaturam remittere potuit Deus, ita ut non levibus malis afficeret eum qui deliquerat, * ſic nunc quoque poteſt pœnam remittere mortis æternæ, *Syneſ.*
atque interim peccatorem aut morte immatura ipſe punire, aut velle *Ep. 44.*
etiam ut ſic per magiſtratum puniatur.

XII. 1. Rurſum alii hoc accuſant, quod cum vita ſimul ſpatium ad pœnitendum præciditur. Sed ſciunt hujus rei à piis magiſtratibus ſummam haberi rationem, nec quemquam ad ſupplicium rapi niſi dato tempore quo peccata ſua agnoſcere ac ſerio deteſtari poſſit; * qualem pœnitentiam, etiamſi opera morte intercluſa non ſequantur, acceptam Deo eſſe poſſe latronis cum Chriſto crucifixi exemplum probat. Quod ſi dicatur vitam longiorem ad magis ſeriam reſipiſcentiam prodeſſe potuiſſe, reſponderi poterit, inveniri interdum, quibus merito dici poſſit * illud Senecæ: *Quod unum bonum tibi ſu-* *L. I de Ira,*
pereſt repræſentabimus mortem: ut & illud ejuſdem: *quo uno modo poſſunt* *c. 16. c. 15.*
deſinant mali eſſe; quod Euſebius philoſophus dixerat: ἐπειδὰν οὐχ οἷόν τε ἄλλως καὶ τούτου γε ἢ τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τοῦ ἐνταῦθα δεσμοῦ τῆς κακίας πορίσωνται φυγήν.

2. Hæc ergo, ſupra ea quæ operis initio diximus, reſponſa ſunto illis qui ſupplicia aut omnia aut capitalia ſine ulla exceptione Chriſtianis prohibita volunt, contra quam nos Apoſtolus docet qui cum regio officio uſum gladii incluſiſſet ut exercitium divinæ ultionis, alibi orandum ait, ut reges Chriſtiani fiant, & qua reges ſunt innocentibus ſint præſidio: quod quæ etiam poſt Euangelium propagatum magnæ partis hominum eſt improbitas, obtineri non poteſt, niſi quorundam morte reprimatur aliorum audacia, quippe cum ne ſic quidem inter tot cruces & ſupplicia ſontium ſatis tuta ſit innocentia.

3. Neque tamen abs re erit Chriſtianis rectoribus, ſaltem ex parte aliqua, imitandum proponere * exemplum Sabaconis Ægyptii regis, pietatis nomine laudatiſſimi, à quo capitales pœnas in damnationem ad opus mutatas feliciſſimo ſucceſſu narrat Diodorus: *Lib. I.*
etiam ad Caucaſum gentes quaſdam ait Strabo: μηδένα ἀποκτείνειν τῶν *Lib. XI.*
ἐξαμαρτανόντων τὰ μέγιστα: *nemini mortem irrogaſſe quamvis peſſima merito.* Neque ſpernendum illud Quintiliani: *Nemo dubitabit: quin ſi nocentes* *Lib. XII. I.*
mutari in bonam mentem aliquo modo poſſint, ſicut poſſe interdum conceditur, ſalvos eſſe eos magis è republica ſit quam puniri. Notat Balſamo leges Romanas

Digitized by Google

manas quæ mortis pœnam irrogabant * à poſterioribus imperatoribus Chriſtianis mutatas pleraſque * in alia ſupplicia, quo & acrius damnatis inureretur pœnitentia, & magis ad exemplum proficeret pœna diuturnior.

XIII. 1. Ex ea autem quam nos fecimus enumeratione finium pœnæ apparet nonnihil prætervifum à Tauro Philoſopho, ex quo ita Gellius: *Quando igitur aut ſpes magna eſt ut is qui peccavit citra pœnam ipſe ſeſe ultra corrigat, aut ſpes contra nulla eſt emendari eum poſſe & corrigi, aut jacturam dignitatis in quam peccatum eſt metui non neceſſum eſt, aut non id peccatum eſt cujus exemplo neceſſario metu ſuccurrendum ſit, tum quicquid ita delictum eſt, non ſane dignum eſſe imponendæ pœnæ ſtudium viſum eſt.* Nam ita loquitur quaſi uno fine ſublato tollatur pœna, cum contra omnes ceſſare oporteat ut pœnæ locus non ſit. Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vitæ eximitur ne plura aut graviora peccet: & quod de jactura dignitatis dixit, etiam ad alia damna quæ metuuntur extendendum fuit.

De Cl. l. 1. c. 21. 2. Melius Seneca cum dixit, *In vindicandis injuriis hæc tria lex ſequuta eſt, quæ princeps quoque ſequi debet: * ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat, aut ut ſublatis malis ſecuriores cæteri vivant.* Nam hic ſi per cæteros intelligas non minus qui læſi jam ſunt quam qui lædi adhuc poſſunt, plenam habebis partitionem, niſi quod *L. 1. de Ira, c. ult.* ad illud *ſublatis* addendum fuit aut repreſſis. Nam & vincula & quæcunque eſt virium deminutio eo pertinet. Minus perfecta eſt illa alio loco ejuſdem Senecæ diſtributio: *Hoc ſemper in omni animadverſione ſervabit ut ſciat alteram adhiberi ut emendet malos, alteram ut tollat.* Illud Quintiliani dictum aliquanto etiam imperfectius: *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet quam ad exemplum.*

XIV. Ex his quæ dicta ſunt hactenus colligi poteſt quam non tutum ſit Chriſtiano homini privato, ſive ſui ſive publici boni cauſa * pœnam ſumere de improbo quoquam, præſertim capitalem, * quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus: unde laudandus eſt mos eorum populorum apud quos navigaturi inſtruuntur mandatis à publica poteſtate ad perſequendos piratas ſi quos in mari repererint: ut data occaſione uti poſſint, non quaſi auſu ſuopte, ſed ut publice juſſi.

XV. Cui non diſſimile eſt quod multis in locis receptum eſt, * ut ad accuſationes criminum non admittantur quibus id libet, ſed certi homines quibus id muneris publica poteſtate impoſitum eſt: ut nihil quiſquam faciat ad alienum ſanguinem fundendum niſi officii neceſſitate. Huc ſpectat Eliberinæ Synodi canon: *Delator ſi quis exſtiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proſcriptus vel interfectus, placuit eum nec in fine accipere communionem.*

XVI. Sed & illud ſimul ex antedictis intelligitur, minime conſultum eſſe homini vere Chriſtiano, ac ne ipſum quidem decere, * ut ad munera publica quæ de ſanguine judicium habent ſua ſponte ſe ingerat, juſque vitæ ac necis in cives ſibi tanquam omnium excellentiſſimo & Deo cuidam inter homines deferri æquum exiſtimet ac profi-*Mat. VII. 1.* teatur. Nam certe quod Chriſtus monet periculoſum eſſe de aliis judicare,

Digitized by Google

dicare, quia quale judicium in alios ferimus tale nobis in paribus cauſis à Deo ſit exſpectandum, omnino huc etiam pertinet.

XVII. 1. Quæſtio eſt non ignobilis, an leges humanæ quæ interfectionem quorundam hominum permittunt, interfectoribus jus verum præſtent etiam apud Deum, an tantum inter homines impunitatem. Poſterius hoc Covarruviæ & Fortunio placet, quorum ſententia adeo diſplicet Ferdinando Vaſquio ut nefandam vocet. Dubium non eſt, ut alibi quoque diximus, utrumvis legem facere poſſe in certis caſibus. Vtrum autem voluerit, partim ex verbis legis, partim ex materia intelligendum eſt. Nam ſi dolori lex indulget, pœnam humanam tollit non vitium, ut in marito qui adulteram uxorem * aut adulterum occidit.

Covar. 4. decr. 12, c. 7. n. 8. Fort. tractatu de ult. fine legum illat. 11. Vaſq. l. IV. Cont. ill. c. 8.

2. Si vero periculum reſpicit futuri mali ex dilatione pœnæ, cenſenda eſt jus ac poteſtatem publicam privato concedere ita ut jam privatus non ſit.

Hujus generis eſt lex illa in Codice Iuſtinianeo, ſub rubrica, quando liceat unicuique ſine judice ſe vindicare vel publicam devotionem, ubi cuicumque licentia datur ſupplicio ſubjugandi milites populatores hac addita ratione: *melius enim eſt occurrere in tempore quam poſt exitum vindicare. Veſtram igitur vobis permittimus ultionem, & quod ſerum eſt punire judicio ſubjugamus edicto, ut nullus parcat militi cui obviare telo oporteat ut latroni.* Et lex ſubſequens de opprimendis deſertoribus: *cuncti*, inquiens, *adverſus latrones publicos deſertoresque militiæ jus ſibi ſciant pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum.* Huc & illud pertinet Tertulliani: * *In reos majeſtatis & publicos hoſtes omnis homo miles eſt.*

3. Atque in hoc differt jus occidendi exſules, quos bannitos vocant, ab iſtarum legum ſpecie, quod ibi præcedit ſpecialis ſententia; hic generale edictum, * accedente facti evidentia, vim latæ ſententiæ obtinet.

XVIII. 1. Nunc illud videamus, ſint ne omnes actus vitioſi tales ut puniri ab hominibus poſſint. Pro certo habendum eſt, non omnes eſſe tales. Primum enim actus mere interni, etiamſi caſu aliquo, puta per confeſſionem ſubſecutam, ad notitiam aliorum perveniant, puniri ab hominibus non poſſunt, quia ut alibi diximus, naturæ humanæ congruum non eſt ut ex actibus mere internis jus aut obligatio inter homines naſcatur. Et hoc ſenſu accipiendum eſt quod dictant leges Romanæ: *Cogitationis pœnam neminem mereri.* Id tamen non obſtat quo minus actus interni, * quatenus in externos influunt, in æſtimationem veniant non ſui proprie ſed actuum externorum, qui inde meriti ſui accipiunt qualitatem.

XIX. 1. Secundo, puniri ab hominibus nequeunt actus inevitabiles naturæ humanæ. Quanquam enim peccatum eſſe non poteſt niſi quod libere fit, ob omni tamen omnino peccato & ſemper abſtinere ſupra humanam eſt conditionem, unde cognatum homini eſſe peccare inter Philoſophos Sopater, Hierocles, * Seneca, * inter Iudæos Philo, inter hiſtoricos Thucydides, inter Chriſtianos plurimi prodiderunt. *Si puniendus eſt*, inquit Seneca, *cuicumque pravum maleficumque ingenium eſt, pœna neminem excipiet.* Sopater vero, ἴως ἄν τις ὢς ἀναμάρ-

De ira lib. II, c. 31.

τητος

τέτυς κολάζῃ, τὸ μέτρον ὑπερβαίνει τῆς κατὰ φύσιν ἐπανορθώσεως· *Si quis homines puniat tanquam qui ab omni peccato vacare poſſint, menſuram excedit ejus quæ ſecundum naturam eſt correctionis.* quod * Diodorus Siculus vocat συναδικεῖν τὴν κοινὴν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, *injurium eſſe adverſus communem hominum imbecillitatem:* alibi, τῆς ἀνθρωπίνης καὶ κοινῆς ἀσθενείας ἐπιλανθάνεσθαι, *obliviſci infirmitatis ejus quæ communis eſt humano generi.* Is quem dixi Sopater diſſimulanda ait τὰ μικρὰ καὶ συνήθη τῶν ἁμαρτημάτων, *culpas minores & quaſi quotidianas.*

Lib. XI.
Lib. XVII.

2. Imo dubitari poteſt an hæc recte & proprie peccata dicantur, cum libertatem quam in ſpecie habere videntur in ſua generalitate conſiderata non habeant. Plutarchus Solone: δεῖ δὲ πρὸς τὸ δυνατὸν γράφεσθαι τὸν νόμον, εἰ βούλεται χρησίμως ὀλίγους, ἀλλὰ μὴ πολλοὺς ἀχρήστως κολάζειν: *oportet legem ſcribi ſecundum id quod obtineri poteſt, ſi quis velit paucos utiliter, non multos inutiliter punire.* Sunt & quædam non humanæ ſimpliciter naturæ, ſed huic & nunc inevitabilia * ob corporis concretionem in animum transeuntem, aut adultam conſuetudinem, quæ tamen puniri ſolet non tam in ſeſe quam * ob culpam præcedentem, quia aut neglecta ſunt remedia, aut ultro attracti in animum morbi.

XX. 1. Tertio, punienda non ſunt peccata quæ nec directe nec indirecte ſpectant ad ſocietatem humanam, aut ad hominem alterum. Ratio eſt, quia nulla eſt cauſa cur non talia peccata relinquantur Deo punienda, qui & ad ea noſcenda eſt ſapientiſſimus, & ad expendenda æquiſſimus, & ad vindicanda potentiſſimus. Quare ab hominibus punitio talis inſtitueretur plane ſine utilitate, ac proinde mendoſe. Excipiendæ hinc ſunt pœnæ emendatoriæ, quæ cauſam habent ut qui peccavit melior fiat etiamſi forte id aliorum non interſit. Puniendi quoque non ſunt actus oppoſiti virtutibus quarum natura coactionem omnem repudiat, in quo genere ſunt miſericordia, liberalitas, gratiæ relatio.

L. III. de ben. c. 6.

2. Tractat hanc quæſtionem Seneca, an ingrati vitium impunitum eſſe debeat; & cur non debeat, adfert multa, ſed hoc præcipuum, quod & ad alia ſimilia extendi poteſt: *Cum res honeſtiſſima ſit referre gratiam, deſinit honeſta eſſe ſi neceſſaria eſt*, id eſt, honeſtatis gradum excellentem amittit, quod ſequentia indicant: *non enim magis laudabit quisquam gratum hominem quam eum qui depoſitum reddidit, aut quod debebat citra judicium ſolvit.* Mox: *non eſt glorioſa res gratum eſſe, * niſi tutum eſt ingratum fuiſſe.* Aptari ad hujus generis vitia poteſt illud Senecæ patris in controverſiis: * *Ego reum non laudari deſidero, ſed abſolvi.*

Idem eod. lib. c. 7.

XXI. Sequitur illud tractemus, an ignoſcere aut veniam dare liceat interdum. * Negant enim Stoici, ut videre eſt in fragmento apud Stobæum titulo de Magiſtratu, in oratione Tullii pro Murena, & in fine librorum Senecæ de Clementia, ſed levi argumento. *Venia*, ajunt, *debita pœnæ remiſſio eſt: Sapiens autem quod facere debet facit.* Hic fraus latet in illa voce *debitæ.* Nam ſi intelligas eum qui peccavit pœnam debere, id eſt ſine injuria puniri poſſe, jam non ſequetur ſi quis non puniat, facere quod facere non debet. Si vero ita accipias debitam eſſe pœnam à ſapiente, id eſt omnino oportuiſſe exigi, dicemus id non ſemper accidere, ac propterea hoc ſenſu pœnam poſſe

eſſe

Digitized by Google

eſſe non debitam, ſed licitam tantum. Atque id verum eſſe poteſt tum ante legem pœnalem, tum poſt eam poſitam.

XXII. 1. Ante legem pœnalem conſtitutam dubium tamen non eſt quin pœnæ locus eſſe poſſit, quia naturaliter qui deliquit in eo ſtatu eſt ut puniri licite poſſit: ſed * non ideo ſequitur debere eam exigi: quia hoc pendet ex connexione finium, ob quos pœna inſtituta eſt, cum ipſa pœna. Quare ſi fines illi per ſe morali æſtimatione neceſſarii non ſint, aut alii fines ex oppoſito occurrant non minus utiles aut neceſſarii, aut fines pœnæ propoſiti alia via obtineri poſſint, jam apparet nihil eſſe quod ad pœnam exigendam præciſe obliget. Sit primi exemplum in peccato pauciſſimis cognito, cujus proinde publica traductio non neceſſaria ſit, aut damnoſa etiam: quo illud pertinet Ciceronis de Zeuxi quodam: *Adductum in judicium fortaſſe dimitti non oportuerit: conquiri vero ad judicium neceſſe non fuit.* Ad Q. fr. 1. 21. Secundi in eo qui benemerita aut ſua aut parentum repenſari digna culpæ opponit: nam, ut ait Seneca, *beneficium ſuperveniens injuriam apparere non patitur.* Tertii in eo qui verbis emendatus eſt, aut læſo verbis ſatisfecit ut ad eos fines pœna jam opus non ſit.

2. Et hæc pars una eſt clementiæ à pœna liberans: quam reſpiciens Hebræus ſapiens dixit: *δεῖ τὸν δίκαιον εἶναι φιλάνθρωπον*: *juſtum decet clementia.* XII. 19. Nam quia pœna omnis, præcipue gravior, aliquid habet quod per ſe ſpectatum, non quidem juſtitiæ ſed caritati repugnet, facile patitur ratio ea abſtineri, niſi major ac juſtior caritas quaſi irrefragabiliter obſtet. Appoſitus eſt ad hanc rem Sopatri locus, cum ait: *τὸ περὶ τὰ συναλλάγματα τῆς δίκης ἐπανορθωτικὸν ἐκφεύγει παντελῶς τὸ τῶν χαρίτων εἶδος. τὸ δ' ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι κείμενον οὐκ ἀναίνεται τὸ πρᾷον καὶ φιλάνθρωπον τῶν χαρίτων πρόσωπον. Iuſtitiæ pars illa quæ contractus ad æqualitatem reducit, omnino reſpuit omne gratiæ genus: at ea pars quæ circa delicta occupatur, non recuſat ſuavem & blandam gratiarum faciem.* cujus ſenſus partem priorem ſic expreſſit Cicero: *Via juris ejuſmodi eſt quibuſdam in rebus ut nihil ſit loci gratiæ:* Ad Q. fr. 1, 2. poſteriorem ſic Dion Pruſæenſis oratione ad Alexandrinos: *χρηστοῦ ἡγεμόνος, συγγνώμη*: *boni præſidis eſt, ignoſcere.* Favorino: *ἡ καλουμένη χάρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, τοῦτό ἐστιν ὕφεσις ἀκριβείας ἐν δέοντι*: *ea quæ dicitur clementia apud homines, eſt tempeſtiva relaxatio de ſummo jure.*

XXIII. Poſſunt autem tria hæc occurrere, aut ut pœna omnino ſit exigenda, * ut in peſſimi exempli ſceleribus, aut ut omnino non exigenda, ut ſi bonum publicum omitti eam exigat, aut ut liceat utrumvis: quo pertinet quod ait Seneca, clementiam liberum habere arbitrium. Parcit tunc, inquiunt Stoici, ſapiens, non ignoſcit. Quaſi vero nobis non liceat cum vulgo loquendi domino ignoſcere vocare quod parcere illi vocant. Nimirum & hic & alibi, ut Cicero, Galenus atque alii notarunt, magna pars Stoicarum diſputationum * circa voces conſumitur, quod Philoſopho apprime cavendum eſt. Nam ut veriſſime dixit ſcriptor ad Herennium: *vitioſum eſt controverſiam intendere propter nominum mutationem*: Lib. II. quod Ariſtoteles dixerat, Top. I. 24. *βλαβητικὸν τὸ πρὸς τοὔνομα διαλέγεσθαι.*

XXIV. 1. Major eſſe difficultas videtur poſt legem pœnalem, quia legis auctor aliquo modo legibus ſuis obligatur, ſed hoc diximus

mus verum eſſe * quatenus auctor legis ut pars civitatis ſpectatur, non qua civitatis ipſius perſonam atque auctoritatem ſuſtinet. Nam qua talis eſt poteſt legem etiam totam tollere, quia legis humanæ natura eſt ut à voluntate humana pendeat, non in origine tantum ſed & in duratione. Non debet tamen legis auctor legem tollere niſi probabili de cauſa, peccaturus alioqui in regulas juſtitiæ gubernatricis.

2. Sicut autem totam legem tollere poteſt, ita & vinculum ejus circa perſonam aut factum ſingulare, manente de cætero lege, Dei ipſius exemplo, qui Lactantio teſte, *legem cum poneret non utique ademit ſibi omnem poteſtatem, ſed habet ignoſcendi licentiam.* * *Imperatori*, inquit Auguſtinus, *licet revocare ſententiam, & reum mortis abſolvere & ipſi ignoſcere:* cauſam explicat, *quia non eſt ſubjectus legibus qui habet in poteſtate leges ferre.* Seneca Neronem hoc vult cogitare: *Occidere contra legem nemo poteſt: ſervare nemo præter me.* *De Clem. l. 1, §. 5.*

3. Sed hoc quoque faciendum non eſt niſi cauſa ſubſit probabilis. quæ autem ſint cauſæ probabiles quanquam non poteſt præciſe definiri, tenendum tamen eſt majores eſſe debere poſt legem quam quæ ante legem ſpectabantur, quia legis auctoritas, quam ſervari utile eſt, ad cauſas puniendi acceſſit.

XXV. Cauſæ autem liberandi aliquem à pœna legis ſolent eſſe aut intrinſecæ aut extrinſecæ. Intrinſeca, cum ſi non injuſta dura tamen eſt pœna ad factum comparata.

XXVI. Extrinſeca, ex merito aliquo aut alia re commendante: aut etiam ſpe magna in poſterum: quod cauſæ genus tunc maxime ſufficiet, ſi ratio legis ſaltem particulariter ceſſet in facto de quo agitur. Nam quanquam ad ſuſtinendam legis efficaciam ſatis eſt ratio univerſalis ſine repugnantia contrariæ rationis, * tamen ceſſatio rationis, etiam quæ particularis eſt, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit. Id autem maxime uſu venit in iis delictis quæ per ignorantiam, quamvis culpa omni non carentem, aut per animi infirmitatem ſuperabilem quidem ſed difficulter ſuperabilem, committuntur: ad quæ Chriſtianus hominum rector maxime reſpicere debet ut Deum imitetur, qui in veteri quidem fœdere multa talia hoſtiis quibuſdam expiari voluit: Levit. IV & V; at in novo fœdere verbis & exemplis teſtatus eſt ſe ad talia reſipiſcentibus condonanda eſſe facilem. Lucæ XXIII, 34. Hebr. IV, 15; V, 2. I Timoth. I, 13. Et quidem illis Chriſti apud Lucam verbis, *condona illis, Pater, quia neſciunt quid faciant*, * adductum Theodoſium ut Antiochenis ignoſceret, notat Iohannes Chryſoſtomus.

Lib. 1, c. 46. XXVII. Atque hinc apparet quam male Ferdinandus Vaſquius dixerit, juſtam cauſam diſpenſandi, id eſt lege ſolvendi, eſſe eam tantum de qua legis auctor conſultus dixiſſet, extra mentem ſuam eſſe eam obſervari. Non diſtinxit enim inter ἐπιείκειαν quæ legem interpretatur & inter relaxationem. *Lib. 1, c. 26. & c. 46.* Vnde & alibi Thomam & Sotum reprehendit, quod dicant legem obligare etiamſi cauſa particulariter ceſſet, quaſi legem eſſe putaſſent ſolam ſcripturam, quod illis nunquam in mentem venit. Tantum vero abeſt ut omnis legis relaxatio,

tio, quæ ſæpe libere & dari & omitti poteſt, referenda ſit ad ἐπιείκειαν proprie dictam: ne illa quidem relaxatio quæ aut ex caritate aut ex juſtitia rectrice debetur eo referri poteſt. Aliud enim eſt legem aut probabili aut etiam urgente cauſa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuiſſe comprehenſum. De tollendis pœnis vidimus, de taxatione earum videamus.

XXVIII. Ex ſupra dictis apparet in pœnis duo ſpectari, id ob quod, & cujus ergo. Ob quod, eſt meritum; cujus ergo, eſt utilitas ex pœna. * Puniendus nemo eſt ultra meritum, quo ea pertinent quæ ex Horatio jam ante protulimus; & Ciceronis illud, *Eſt pœnæ modus ſicut rerum reliquarum, & quædam mediocritas.* Ideo pœnam æſtimationis nomine appellat Papinianus. Et Ariſtides Leuctrica ſecunda humanæ naturæ conveniens eſſe ait, ut in quoque crimine ſit aliquid ultra quod vindicta procedere non debeat. Demoſthenes vero, in epiſtola pro Lycurgi liberis, æqualitatem in pœna non ita nude ſpectandam ait, ut in ponderibus & menſuris, ſed expenſo propoſito ac voto ejus qui deliquit. Intra meriti vero modum magis aut minus peccata puniuntur pro utilitate.

Epiſt. xv ad Brut.
l. Sanctio. D. de pœn.
damn.

XXIX. 1. In merito examinanda veniunt * cauſa quæ impulit, cauſa quæ retrahere debuit, & perſonæ idoneitas ad utrumque. Vix quiſquam gratis malus eſt, aut ſi quem malitia propter ſeipſam delectat, is ultra modum humanum proceſſit. Pars maxima ad peccandum ducuntur affectibus: ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν: *Appetitus concipiens parit peccatum.* Appetitus nomine jam & declinandi mali impetum comprehendo, qui maxime eſt naturalis, ideoque inter appetitus honeſtiſſimus. unde quæ mortis, carceris, doloris, aut ſummæ egeſtatis vitandæ cauſa injuſte fiunt, maxime excuſabilia videri ſolent.

Iac. 1, 15.

2. Et huc illud Demoſthenis pertinet: *Æquum eſt, his qui cum divites ſint mali ſunt magis iraſci, quam his quos egeſtas impellit: nam apud humanitate utentes judices neceſſitas aliquid adfert veniæ, cum ſi qui in rerum affluentia injuſti ſunt nihil habeant prætexti probabilis.* Sic Acarnanas excuſat Polybius quod impendentis periculi reſpectu federis cum Græcis in Ætolos initi leges non impleſſent. Ariſtoteles: ἑκουσίῳ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας. ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονήν, ἡ δὲ διὰ λύπην. καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι, καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν. ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ, μᾶλλόν τι ἑκούσιον. *Magis voluntaria eſt incontinentia quam timiditas: nam illa voluptatis ergo, hæc propter dolorem. * Dolor autem hominem quaſi extra ſe rapit naturæ exitium adferens: Voluptas nihil tale, * ideo plus habet voluntarii.* In eundem ſenſum inſignis eſt * locus apud Porphyrium de non eſu animalium libro tertio.

Lib. IV.

3. Cæteri appetitus ad bonum aliquod tendunt aut verum aut imaginabile. Vera bona extra virtutes & earum actiones quæ ad peccatum non ducunt (ἀντακολουθοῦσι γὰρ αἱ ἀρεταί, *conſentiunt enim virtutes inter ſe*) ſunt aut delectantia, aut delectantium cauſa quæ utilia vocantur, ut poſſeſſionum abundantia. * Imaginabilia non autem vere bona ſunt, excellentia ſupra alios quatenus à virtute & utilitate ſejungitur, & vindicta: quæ quo magis à natura abeunt, eo ſunt fœdiora. Et hos tres appetitus Iohannes his vocibus exprimit: ἐπιθυμία σαρκός,

Digitized by Google

1 Ioh. II, 16. ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλαζονεία τοῦ βίου. Primum enim membrum voluptatum deſideria, ſecundum habendi cupiditatem, tertium vanæ gloriæ conſectationem & iracundiam complectitur. Philo in Decalogi explicatione omnia mala eſſe dicit, ἐξ ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς. Lactantius libro ſexto: *Virtus eſt iram cohibere, cupiditatem compeſcere, libidinem refrenare. Nam fere omnia quæ fiunt injuſte atque improbe, ab his oriuntur affectibus.* quod & alibi repetit.

XXX. 1. Cauſa quæ à delinquendo abſtrahere debet generalis eſt injuſtitia. Verſamur enim non in quibusvis peccatis. ſed in iis quæ reſpectum habent extra peccantem. Injuſtitia eo eſt major quo majus alteri damnum infertur. Ideo primum locum obtinent delicta conſummata, poſtremum quæ ad actus aliquos ſed non ad ultimum proceſſerunt: in quibus tanto quidque eſt gravius quo ulterius proceſſit. In utrovis genere ea injuſtitia eminet quæ communem ordinem perturbat, ac proinde plurimis nocet. Sequitur ea quæ ſingulos tangit. Maxima hic eſt quæ vitam: proxima quæ familiam, cujus fundamentum eſt matrimonium: poſtrema quæ res ſingulas expetibiles ſpectat, ſive directe ſubtrahendo, ſive dolo malo cauſam dando damni.

2. Poſſunt hæc ipſa ſubtilius dividi, ſed quem indicavimus ordinem Deus in Decalogo ſecutus eſt. Nam parentum nomine, qui naturales ſunt; magiſtratus, etiam alios rectores par eſt intelligi, quorum auctoritas ſocietatem humanam continet. ſequitur interdictio homicidii: deinde matrimonii ſanctio, inhibitis adulteriis. tum furta, & falſimoniæ: loco ultimo delicta inconſummata. Inter cauſas autem abſtrahentes non debet poni tantum qualitas ejus quod directe fit, ſed & ejus quod ſecuturum probabile eſt, ut in incendio & perfoſſo aggere multorum ſummæ calamitates & mortes etiam ſpectandæ ſunt.

3. Ad injuſtitiam quam generalem cauſam poſuimus * interdum & aliud accedit vitium, puta impietas in parentes, inhumanitas in propinquos, ingratus animus in beneficos, quæ augent delictum. Apparet quoque major pravitas * ſi quis ſæpius deliquit: quia habitus mali actibus ſunt pejores. Et hinc intelligi poteſt quatenus natura æquum ſit quod apud Perſas fiebat, * ut vita anterior ſimul cum delicto in æſtimationem veniret. Id enim locum habere debet in his quibus alioqui non malis ſubito aliqua peccandi dulcedo ſubrepſit: non in his qui totum vitæ genus immutarunt, in quibus ipſe Deus apud Ezechielem nullam ſe habere ait prioris vitæ rationem, qui-
c. XVIII. Lib. I. busque adeo Thucydideum illud aptari poteſt: Διπλασίας ζημίας ἄξιοί εἰσιν ὅτι ἀντ' ἀγαθῶν κακοὶ γεγένηνται: *Dupliciter pœnas merentur eo quod ex bonis*
Lib. III. *mali facti ſunt.* quod & alibi dixit: ὅτι οὐκ ἐκ προσηκόντων ἁμαρτάνουσι, *quia ipſos peccare minime decebat.*

4. Itaque optime Chriſtiani veteres in pœnis canonum æſtimandis * non nudum delictum voluerunt aſpici, ſed ſimul vitæ quod præceſſit & quod ſequitur, ut ex Ancyrana & aliis Synodis videre eſt. Sed
Rom. VII, 13. & lex poſita adverſus vitium ſpecialem quandam malitiam veteri ſuperaddit: quod ita docet Auguſtinus: * *Lex prohibens omnia delicta con-*
De vera relig. c. 6. *geminat: non enim ſimplex peccatum eſt non ſolum malum ſed etiam veti-*
Ann. III. *tum committere.* Tacitus: *Si velis quod nondum vetitum eſt, timeas ne*

vetere:

vetère : at ſi prohibita impune tranſcenderis, neque metus ultra, neque pudor eſt.

XXXI. 1. Perſonæ aptitudo aut ad conſiderandas cauſas avertentes, aut ad ſuſcipiendos affectus incitantes conſiderari ſolet in corporis mixtura, ætate, ſexu, educatione, circumſtantiis actus. Nam & pueri, & fœminæ, & craſſi ingenii homines, maleque educati, juſti & injuſti, liciti & illiciti diſcrimina minus habent cognita: & in quibus bilis prævalet iracundi ſunt, in quibus ſanguis ad venerem proni, tum vero huc juventus, illuc ſenectus propendet. Andronicus Rhodius: φαίνεται τοίνυν ὅτι ἀπολογίαν τινὰ δίδωσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι περὶ αὐτὰ, καὶ ἀνεκτότερον ποιεῖ τὸ ἔγκλημα: *Videtur factis turpibus excuſationis aliquid adferre natura, & delictum efficere tolerabilius.* Metum accendit mali imminentis cogitatio, & iracundiam recens ac necdum ſedatus dolor, ita ut rationem audiri vix ſinant: ſuntque illorum affectuum delicta merito minus odioſa quam quæ ex voluptatis naſcuntur deſiderio, quod & minus efficaciter movet, & differri * & aliam ſibi materiam ſine injuria quærere facilius poteſt. Ariſtoteles Nicomachiorum ſeptimo: Ὁ θυμὸς φυσικώτερον καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων. *Magis naturale ira & acerbitas quam cupiditas eorum quæ modum excedunt minimeque ſunt neceſſarii.* Nic. VII, 10.

2. Omnino enim illud tenendum eſt, quo animi eligentis judicium magis impeditur, quoque magis naturalibus cauſis, eo quod delinquitur minoris eſſe. Ariſtoteles dicto libro: μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἠρέμα διώκει τὰς ὑπερβολὰς καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ τοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφόδρα. τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσειεν εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανικὴ, καὶ περὶ τὰς ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά; *Minus temperantem dicimus hunc, qui à motu concupiſcente aut non tentatus, aut leviter tentatus quærit enormes voluptates aut mediocria incommoda defugit, eo qui vehementi affectu percellitur. Nam quid idem ille facturus fuiſſe putandus eſt ſi adfuiſſet juvenilis quædam perturbatio animi, aut gravis dolor ex penuria eorum quibus negatis natura doleat?* Quicum convenit illud Antiphanis: Cap. 6.

** Qui cum ſit opulens nequiter quicquam facit,*
Hunc ſi eſſet pauper quid non facturum putas?

Et quæ in ſenum amores paſſim in comœdiis legimus. Ex his igitur cauſis æſtimandum meritum intra quod pœna conſiſtere debeat.

XXXII. 1. Tenendum autem eſt quod Pythagorici dicebant, juſtitiam eſſe * τὸ ἀντιπεπονθὸς, id eſt, parem paſſionem in pœnis, id non ita accipi debere quaſi qui alteri nocuit deliberato & ſine cauſis culpam valde minuentibus, tantundem nocumenti nec amplius ferre debeat. Id enim non ita eſſe ipſa lex, quæ legum omnium perfectiſſimum exemplar eſt, oſtendit, cum furta quadruplo aut quintuplo vult lui. Et lege Attica fur * ultra dupli condemnationem per dies aliquot vinctus habebatur, ut Demoſthenes in Timocratem nos docet. *Leges,* inquit Ambroſius, *ea quæ detracta ſunt alicui cum injuria perſonæ aut rei ipſius cumulo reſtitui imperant, quo furem à detrahendo aut pœna deterreant, aut mulcta revocent.* Ariſtides Leuctrica ſecunda: τοῖς ἐν δικαστηρίοις ἐπεξιοῦσι τοῖς ἀδικήσασι μείζονα ἢ καθ' ἃ πεπόνθασι δίδοται παρὰ τῶν νόμων εἰς τιμωρίας λόγον. *His qui judicio illatas ſibi injurias perſequuntur majora leges* De Officiis III, c. 3.

permittunt pro vindicta exigere quam quæ ipſis acciderant. Seneca de judicio poſt hanc vitam: *ſcelera taxantur modo Majore noſtra.*

Lib. XV. I, c. XXXIV. 2. * Apud Indos, ut Strabo notat, qui quem mutilaſſet, ſupra talionem, manu truncabatur. Et in Magnis Moralibus quæ Ariſtotelis nomen præferunt legimus: *οὐ δίκαιον εἴ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τινος ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθεῖν: Iuſtum eſt ſi quis oculum alteri effoderit, non tantundem modo ſed & amplius patiatur.* Nec enim æquum eſt ut par ſit periculum innocentis & nocentis, ut recte oſtendit * Philo quo loco de homicidii pœna tractat. Atque hoc inde quoque æſtimari poteſt, quod delicta quædam * non conſummata, & ideo conſummatis minora, nocumentum infligant par cogitato, quod in lege Hebræa * de falſo teſte proditum, & in lege Romana de eo qui hominis occidendi cauſa cum telo ambulavit. Cui conſequens eſt ut perfectis criminibus major reſpondeat pœna, ſed quia morte nihil eſt gravius, eaque iterari non poteſt, ut Philo notat dicto loco, ideo intra eam neceſſario conſiſtitur, additis tamen interdum pro merito cruciatibus.

Deut. XIX. 19.

XXXIII. Pœnæ autem magnitudo non tantum nude ſpectatur, ſed cum reſpectu ad patientem. Nam mulcta eadem pauperem onerabit, divitem non onerabit: & vili ignominia leve erit malum, honorato grave: quo genere diverſitatis ſæpe utitur lex Romana: unde harmonicam proportionem exſtruxit Bodinus, cum tamen revera ſimplex hic ſit & qualis in numeris æqualitas, meriti ad pœnam, ſicut in contractibus mercis ad nummos, quanquam alibi merx eadem plus alibi minus valet, itemque nummi. At fatendum, ſæpe in lege Romana id non fieri ἄνευ προσωποληψίας, id eſt ſine nimio perſonarum & qualitatum ad factum non pertinentium reſpectu, à quo vitio longiſſime ſemper abeſt lex Moſis. Et hæc quidem ut diximus intrinſeca eſt pœnæ taxatio.

Lib. VI de Rep. c. ult.

XXXIV. Sed intra conceſſum modum ad minimum ducit caritas ejus qui punitur, niſi plurium juſtior caritas aliud ſuadeat ob cauſam extrinſecam, quæ interdum eſt ingens periculum ab eo qui deliquit, plerumque autem neceſſitas exempli. Ea autem naſci ſolet ex generalibus invitamentis ad peccandum, quæ reprimi niſi acribus remediis nequeunt. Invitamenta autem præcipua ſunt, conſuetudo & facilitas.

XXXV. Ob facilitatem lex divina Hebræis data gravius punit furtum * de paſcuo quam de domo, Exod. XXII, 1 & 9. Iuſtinus de Scythis: *Nullum ſcelus apud eos furto gravius, quippe ſine tecto munimentoque pecora & armenta habentibus quid ſalvum eſſet ſi furari liceret?* Simile illud in Ariſtotelis problematis ſectione XXIX: *ὁ νομοθέτης οὐχ ἱκανοὺς ὄντας ἡγησάμενος εἶναι φύλακας τὸν νόμον αὐτοῖς ἐπέστησεν. Legis auctor cum ſciret * illis in locis dominos res ſuas cuſtodire non poſſe, cuſtodem legem addidit.* Conſuetudo facti etſi aliquid detrahit de culpa (*non ſine ratione veniam dedit,* inquit Plinius, *facto vetito quidem, non tamen inuſitato*) pœnæ tamen acrimoniam ex aliqua parte flagitat: quoniam ut Saturninus loquitur, *nimium multis graſſantibus opus exemplo eſt.* Sed in judiciis magis illud, in legibus hoc ſequendum eſt, ratione habita temporis

L. aut facta. D. de pœnis.

quo

quo leges aut judicia feruntur: quia pœnæ utilitas magis in univerſalitate ſpectatur circa quam ſunt leges: culpa autem major aut minor eſt in ſingulis.

XXXVI. 1. Quod autem diximus, ubi magnæ urgenteſque cauſæ ceſſant, ad minuendam potius pœnam promptos nos eſſe debere, in eo clementiæ pars altera ſita eſt; nam priorem in tollenda pœna collocavimus. *Quia difficile eſt temperamentum*, inquit Seneca, *quidquid æquo plus futurum eſt in partem humaniorem præponderet.* Alibi: *Pœnam ſi tuto poterit, donet; ſin minus, temperet.* Et apud Diodorum Siculum laudatur rex Ægyptius quod imponeret τιμωρίας ἐλάττους τῆς ἀξίας * *ſupplicia meritis minora:* D. M. Antonio Capitolinus: *Erat mos iſte Antonio, ut omnia crimina minore ſupplicio, quam legibus plecti ſolerent, puniret.* Iſæus quoque orator dixit, oportere leges quidem conſtitui rigidas, ſed * pœnas exigi legibus mitiores. Et Iſocratis eſt monitum: τὰς τιμωρίας ἐλάττους ποιεῖσθαι τῶν ἁμαρτανομένων, *ut pœnæ infligantur infra peccati modum.* L. 1 de Cl. cap. 1. Cap. xx.

2. * Auguſtinus comitem Marcellinum ſic admonet ſui officii: *Mihi ſollicitudo maxima incuſſa eſt, ne forte ſublimitas tua cenſeat eos tanta legum ſeveritate eſſe plectendos, ut qualia fecerunt talia patiantur, ideoque his literis obteſtor fidem tuam, quam habes in Chriſto, per ipſius Domini noſtri miſericordiam ut hoc non facias, nec omnino fieri permittas.* Cujus eſt & hoc: *Sic etiam ipſos criminum ultores, atque in hoc officio non ira propria concitatos, ſed legum miniſtros, nec ſuarum ſed alienarum examinatarum injuriarum vindices, quales judices eſſe debent, terruit divina cenſura, ut cogitarent propter ſua peccata miſericordiam Dei neceſſariam, nec putarent ad culpam officii ſui pertinere, ſiquid erga eos miſericorditer agerent quorum vitæ neciſque haberent legitimam poteſtatem.*

XXXVII. Speramus nihil à nobis prætermiſſum, quod ad hujus argumenti ſatis difficilis & obſcuri cognitionem magnopere faciat: nam quatuor illa quæ * Maimonides maxime ait ſpectari in pœnis, magnitudinem peccati, id eſt damni, frequentiam talium peccatorum, quantitatem concupiſcentiæ, & operis facilitatem, ad ſua loca retulimus. nec minus illa ſeptem quæ confuſe ſatis in pœnis conſiderat Saturninus. Nam perſona ejus qui fecit ad aptitudinem illam judicandi maxime pertinet, & perſona ejus qui patitur interdum aliquid confert ad æſtimandam culpæ magnitudinem. * Locus injuſtitiæ culpam aliquam addere ſolet peculiarem, aut etiam ad facilitatem operis pertinere. Tempus ut diuturnum eſt aut breve, ita libertatem judicandi auget aut minuit, interdum & pravitatem animi oſtendit. Qualitas partim ad genera appetituum refertur, partim ad cauſas quæ abſtrahere à peccando debebant. Quantitas quoque ad appetitum referenda eſt. Eventus ad cauſas abſtrahentes. L. Aut facta. D. de pœnis.

XXXVIII. Solere pœnæ expetendæ cauſa belli ſuſcipi & ſupra oſtendimus & paſſim docent hiſtoriæ: ac plerumque hæc cauſa cum altera de damno reparando conjuncta eſt, quando idem actus & vitioſus fuit & damnum reipſa intulit, ex quibus duabus qualitatibus duæ diverſæ naſcuntur obligationes. Non eſſe autem bella ſuſcipienda ob delicta quævis ſatis conſtat. nam ne leges quidem ſuam illam ultionem, quæ tuto nec niſi nocentibus nocet, omnibus culpis impendunt.

Digitized by Google

dunt. Recte, ut modo diximus, Sopater oportere ait, ea quæ minora & vulgaria ſunt delicta diſſimulari, non vindicari.

XXXIX. 1. Illud autem quod in oratione pro Rhodienſibus à
Gel. l. VII, c. 3. Catone dictum fuit, non eſſe æquum pœnas quemquam dare ob eam rem quod arguatur male facere voluiſſe, ſuo quidem loco non male erat poſitum, quia nullum populi Rhodienſis decretum adferri poterat, ſed animi fluctuantis conjecturæ: univerſaliter autem hoc recipiendum non eſt. Nam voluntas quæ ad externos actus proceſſit (internos enim ab hominibus non puniri ſupra diximus) pœnis ſolet eſſe obnoxia. * Seneca pater in Controverſiis: *Scelera quoque quamvis citra exitum ſubſederunt puniuntur.* *Injuriam qui facturus eſt jam facit*,
De Ira lib. III. * ait alter Seneca. non exitus rerum ſed * conſilia legibus vindicari Cicero dixit pro Milone. Periandri dictum erat: μὴ μόνον τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλοντας κόλαζε.
Livius lib. XLII. Sic Romani cenſent bellum ineundum cum Rege Perſeo, niſi ſatisfaciat de conſiliis belli parandi adverſus populum Romanum initis, quia ſcilicet arma, milites, claſſem jam comparaverat. Atque hoc ipſum in Rhodienſium oratione apud Livium recte notatur: neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum eſſe, ut ſi quis vellet inimicum perire, ſi nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur.

2. Sed nec omnis perverſa voluntas facto jam aliquo indicata pœnæ facit locum. Nam ſi ne perpetrata quidem peccata omnia vindicantur, multo minus cogitata ac cœpta. In multis locum habet quod
I Off. Cicero dicit: *haud ſcio an ſatis ſit eum qui laceſſerit injuriæ ſuæ pœnitere.* Lex Hebræis data adverſum pleraque delicta inchoata contra pietatem, aut etiam contra hominis vitam extra judicium, nihil ſpeciale conſtituit: quia & circa res divinas utpote nobis inconſpicuas facilis eſt error, & iracundiæ impetus non indignus eſt cui ignoſcatur.

3. Cæterum in tanta matrimoniorum copia alienas nuptias attentare, aut in tam æquabili poſſeſſionum diviſione fraudem ſtruere qua cum aliena jactura ſe quis locupletet, minime erat ferendum. Nam illud, non concupiſces, quod in Decalogo eſt, quanquam ſi ſcopum ſpectes legis, id eſt τὸ παιδαγωγικὸν, latius patet,* (vellet enim lex, omnes etiam mente eſſe puriſſimos) tamen ipſum præceptum externum, ἐντολὴν σαρκικὴν quod attinet, ad motus animi pertinet qui facto pro-
Cap X, 19. duntur, quod aperte liquet ex Marco Euangeliſta qui idem illud præceptum extulit, μὴ ἀποστερήσῃς: idque cum jam ante poſuiſſet, μὴ κλέψῃς, Atque eo ſenſu vox Hebræa & ei reſpondens Græca reperiuntur tum Mich. II, 2. tum alibi.

4. Inchoata ergo delicta armis vindicanda non ſunt, niſi & res ſit gravis, & eo proceſſum ſit ut ex tali actu certum malum, etſi nondum illud quod intendebatur, ſecutum jam ſit, aut certe ingens periculum, ita ut vindicatio aut conjuncta ſit cum cautione futuræ noxæ, (de qua ſupra egimus in capite de defenſione) aut dignitatem læſam tueatur, aut pernitioſo exemplo occurrat.

XL. 1. Sciendum quoque eſt, reges, & qui par regibus jus obtinent, jus habere pœnas poſcendi non tantum ob injurias in ſe aut ſubditos ſuos commiſſas, ſed & ob eas quæ ipſos peculiariter non tangunt,

Digitized by Google

gunt, ſed in quibusvis perſonis jus naturæ aut gentium immaniter violantibus. Nam libertas humanæ ſocietati per pœnas conſulendi, quæ initio ut diximus penes ſingulos fuerat, civitatibus ac judiciis inſtitutis penes ſummas poteſtates reſedit, non proprie quà aliis imperant, ſed qua nemini parent. Nam ſubjectio aliis id jus abſtulit. Imo tanto honeſtius eſt alienas injurias quam ſuas vindicare, quanto in ſuis magis metuendum eſt ne quis doloris ſui ſenſu aut modum excedat, aut certe animum inficiat.

2. Et hoc nomine ab antiquis prædicatus eſt Hercules quod Antæo, Buſyride, Diomede, & ſimilibus * tyrannis liberarit terras, quas ut Seneca de eo loquitur tranſiit non concupiſcendo ſed vindicando; *1 De beneſ. cap. 14.* maximorum bonorum auctor hominibus, ut Lyſias indicat, *Iſocr. Hel.* injuſtos puniendo. *Enc.* Diodorus Siculus de eo ſic loquitur: *τοὺς παρανομοῦντας ἀνθρώπους ἢ δυνάστας ὑπερηφάνους ἀποκτείνας τὰς πόλεις ἐποίησεν εὐδαίμονας: homines injuſtos & reges inſolentes tollendo beatas reddebat civitates.* Alibi dixit: *ἐπῆλθε τὴν οἰκουμένην κολάζων τοὺς ἀδίκους: orbem obiit pœnas de iniquis expetens.* Dio Pruſæenſis de eodem: *τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους ἐκόλαζε, καὶ τῶν ὑπερηφάνων ἀνθρώπων κατέλυε, καὶ ἀφῃρεῖτο τὴν ἐξουσίαν: Homines malos puniebat, & ſuperborum regna deſtruebat, aut in alios transferebat.* Ariſtides in Panathenaico ait eum ſuſcepta communi humani generis cura meruiſſe in Deos referri. Laudatur ſimiliter Theſeus quod latrones Scirona, Sinin, & Procuſten ſuſtulerit, quem ſic de ſe loquentem Supplicibus inducit Euripides:

Pridem facinora nomen hoc per Græciam
*Mihi dederunt, * ultor ut ſcelerum vocer.*

Valerius Maximus de eodem: *quicquid ubique monſtri aut ſceleris fuit* *Lib. V, c. 3.* *virtute animi ac robore dextræ comminuit.*

3. Sic non dubitamus quin juſta ſint bella in eos qui in parentes *Plutarch. de* impii ſunt, quales Sogdiani antequam eos Alexander hanc feritatem *Fort. Alex.* dedoceret: in eos * qui humanam carnem epulantur, * à quo more abſiſtere Gallos veteres Hercules coëgit, narrante Diodoro: in eos qui piraticam exercent Seneca; *Si non patriam meam impugnat ſed ſuæ* *VII de be-* *gravis eſt, & ſepoſitus à mea gente ſuam exagitat, abſcidit nihilominus illum* *neſ.* *tanta pravitas animi.* Auguſtinus, *Opinantur ſcelera facienda decerni, qualis* *L. V. de Civ.* *ſi aliqua terrena civitas decerneret, decreviſſetve, genere humano decernente fue-* *Dei.* *rat evertenda.* De talibus enim barbaris, & feris magis quam hominibus, dici recte poteſt quod de Perſis qui Græcis nihilo deteriores erant perverſe dixit Ariſtoteles, naturale in eos eſſe bellum; & quod Iſocrates Panathenaico dixit, juſtiſſimum eſſe bellum in belluas, proximum in homines belluis ſimiles.

4. Et eatenus ſententiam ſequimur Innocentii, & aliorum qui bello *Inno. c. quod* ajunt peti poſſe eos * qui in naturam delinquunt: contra quam ſen- *ſuper his: de* tiunt Victoria, Vaſquius, Azorius, Molina, alii, qui ad juſtitiam belli *voto Arch.* *Flor. 3 part.* requirere videntur, ut qui ſuſcipit aut læſus ſit in ſe aut republica ſua, *tit 22 §. 5.* aut ut in eum qui bello impetitur jurisdictionem habeat. *Sylv. in ver-* Ponunt enim illi puniendi poteſtatem eſſe effectum proprium jurisdictionis *bo Papa §. 7.* *Vict. Rel. 1.* civilis, cum nos eam ſentiamus venire etiam ex jure naturali, qua *de Indis.* de re aliquid diximus libri primi initio. Et ſane ſi illorum à quibus *n. 40. Vaſq.* *contr. ill. l. 1.* *c. 25.*

diſſentimus admittatur ſententia, jam hoſtis in hoſtem puniendi jus non habebit, etiam poſt ſuſceptum bellum ex cauſa non punitiva: quod tamen jus plerique concedunt & uſus omnium gentium confirmat, non tantum poſtquam debellatum eſt, ſed & manente bello; non ex ulla jurisdictione civili, ſed ex illo jure naturali quod & ante inſtitutas civitates fuit, & nunc etiam viget quibus in locis homines vivunt in familias non in civitates diſtributi.

XLI. Sed cautiones hic nonnullæ adhibendæ ſunt; prima, ne mores civiles, quamvis inter multos populos non ſine ratione recepti, ſumantur pro jure naturæ: qualia ferme erant illa quæ Perſas à Græcis diſparabant, ad quæ recte Plutarchi illud referas: πρόφασιν πλεονεξίας ἡμερῶσαι τὸ βαρβαρικόν, *barbaras gentes ad mores cultiores reducere velle obtentum eſſe quo veletur alieni cupiditas.*

XLII. Secunda, ne temere annumeremus à natura vetitis ea de quibus id non ſatis conſtat, & quæ lege potius divinæ voluntatis interdicta ſunt, in qua claſſe forte ponere liceat * innuptos concubitus, & quoſdam eorum qui inceſti dicuntur, & fœnus.

L. Si adulterium § fratres. D. ad L. Iul. de adult.

XLIII. 1. Tertia, ut diligenter diſtinguamus inter principia generalia, quale eſt honeſte vivendum, id eſt ſecundum rationem, & quædam his proxima, ſed ita manifeſta ut dubitationem non admittant, quale eſt alteri ſuum non rapiendum, & inter illationes quarum aliæ facilem habent cognitionem, ut poſito matrimonio * non admittendum adulterium, aliæ vero difficiliorem, ut ultionem quæ in dolore alterius acquieſcit eſſe vitioſam. Ferme idem hic evenit quod in mathematicis, ubi quædam ſunt notitiæ primæ, aut primis proximæ, quædam demonſtrationes quæ ſtatim & intelliguntur & aſſenſum obtinent, quædam veræ quidem ſed non omnibus patentes.

Matth. x, 15. Luc. XII, 47, 48.

2. Sicut ergo circa leges civiles eos excuſamus qui legum notitiam aut intellectum non habuerunt, ita & * circa naturæ leges par eſt eos excuſari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut prava educatio obſtant. Nam ignorantia legis ſicut inevitabilis ſi ſit, tollit peccatum; ita etiam cum aliqua negligentia conjuncta delictum minuit. Atque ideo Ariſtoteles barbaros, qui prave educati circa talia delinquunt, iis comparat qui morbo corruptos habent appetitus. Plutarchus ait eſſe quædam νοσήματα καὶ πάθη τῆς ψυχῆς παρὰ φύσιν ἐξιστάντα τὸν ἄνθρωπον: *morbos animi qui hominem de naturali ſtatu dejiciant.*

Nicom. VII.

3. Poſtremo illud addendum, quod ſemel dico ne ſæpe repetam, quæ ad pœnam exigendam ſuſcipiuntur bella ſuſpecta eſſe injuſtitiæ, niſi ſcelera ſint atrociſſima & manifeſtiſſima, aut alia ſimul aliqua cauſa concurrat. De Romanis Mithridates forte non extra verum ajebat: *non delicta regum illos ſed vires ac majeſtatem inſequi.*

Iuſtinus XXXVIII.

XLIV. 1. Perduxit nos ordo ad delicta quæ in Deum committuntur, quæritur enim an ad ea vindicanda bellum ſuſcipi poſſit, quod late ſatis tractat Covarruvias. Sed ille alios ſecutus exiſtimat punitivam poteſtatem non eſſe ſine proprie dicta jurisdictione: quam ſententiam nos jam ante rejecimus. Vnde ſequitur, ſicut in rebus Eccleſiæ dicuntur Epiſcopi aliquo modo τὴν καθολικὴν πεπιστεῦσθαι, id eſt * *univerſalis Eccleſiæ curam accepiſſe*, ita & regibus præter peculiarem ſuæ civita-

C. peccatum. p. II. §. 10.

civitatis etiam generalem pro humana ſocietate curam incumbere. Potior ratio pro ſententia negante juſta eſſe bella talia hæc eſt, quod Deus ſufficiat vindicandis quæ in ſe committuntur, unde dici ſolet, *Deorum injurias diis curæ, & perjurium ſatis Deum habere ultorem.*

2. Verum ſciendum eſt idem & de aliis delictis dici poſſe. nam illis quoque puniendis Deus haud dubie ſufficit, & tamen ea ab hominibus recte puniuntur, nemine diſſentiente. Inſtabunt quidam & dicent, alia delicta ab hominibus puniri quatenus homines alii inde læduntur aut periclitantur. Sed notandum contra, non tantum ab hominibus puniri delicta quæ directe alios lædant, ſed & quæ per conſequentiam, qualis eſt ſui occiſio, concubitus cum beſtiis, & alia quædam.

3. Religio autem quanquam per ſe ad conciliandam Dei gratiam valet, habet tamen & ſuos in ſocietate humana effectus maximos. Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum poteſtatis ac legum & honeſtæ diſciplinæ vinculum vocat. Plutarchus ſimiliter συνεκτικὸν ἁπάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔρεισμα, *coagulum omnis ſocietatis & fundamentum legiſlationis.* Philoni quoque eſt φίλτρον ἀνυσιμώτατον καὶ δεσμὸς ἄλυτος εὐνοίας ἑνωτικῆς ἡ τοῦ ἑνὸς θεοῦ τιμή: *efficaciſſimum amatorium, & vinculum indiſſolubile benevolæ amicitiæ*, * *unius Dei cultus.* Contraria omnia ab impietate:

Heu prima ſcelerum cauſa mortalibus ægris Sil. Italicus.
* *Naturam neſcire Dei.*

Omnis falſa, inquit Plutarchus, de rebus divinis perſuaſio pernitioſa, accedente animi perturbatione pernitioſiſſima. Exſtat apud Iamblichum ſententia Pythagorica: ἡ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία: *Dei cognitio & virtus eſt, & ſapientia, & perfecta felicitas.* Hinc Chryſippus legem dixit regiam divinarum humanarumque rerum, & Ariſtoteli * inter curas publicas prima de rebus divinis, & VII Pol. Romanis Iuriſprudentia divinarum humanarumque rerum notitia. Philoni ars regia πραγμάτων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἱερῶν ἐπιμέλεια, *rerum privatarum, publicarum, & ſacrarum curatio.* De creat. magiſtr.

4. Hæc vero omnia non tantum in una aliqua civitate conſideranda ſunt, ut cum apud Xenophontem Cyrus ait ſubditos hoc ſibi addictiores fore quo Dei eſſent metuentiores, ſed & in communi ſocietate generis humani. *Pietate ſublata*, inquit Cicero, *fides etiam & ſocietas humani generis, & una excellentiſſima virtus juſtitia tollitur.* Idem alibi: *Iuſtitiam adfert, cum cognitum habeas quod ſit ſummi rectoris & domini numen, quod conſilium, quæ voluntas.* Atque hujus rei evidens argumentum eſt, quod Epicurus cum divinam providentiam ſuſtuliſſet, * juſtitiæ quoque nihil reliquit niſi nomen inane, ut quam naſci diceret ex ſola conventione, neque durare ulterius quam communis duraret utilitas, abſtinendum autem ab his quæ alteri nocitura eſſent ſolo pœnæ metu. Verba ipſius ad hanc rem ſane inſignia exſtant apud Diogenem Laertium. Cyri inſtit. lib. VIII. Lib. I de Nat. Deor. De Fin. IV.

5. Vidit hunc nexum & Ariſtoteles, qui v de repub. cap. xi ſic ait de rege: ἧττον φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα: *minus enim populus timebit injuſte tractari à Principe quem religioſum credat.* Et Galenus libro IX de placitis Hippocratis

tis & Platonis, cum multa de Mundo divinaque natura quæri dixiſſet, nullo ad mores uſu, quæſtionem de providentia agnoſcit uſus eſſe maximi tum ad privatas tum ad publicas virtutes. Vidit hoc & Homerus, qui Odyſſeæ ſexto & nono hominibus *ὑβρισταῖς καὶ ἀγρίοις*, *feris & injuſtis* opponit eos quibus *νόος ἐστὶ θεουδής* *mens religioſa*. Sic Iudæorum veterum * juſtitiam religione permixtam laudat ex Trogo Iuſtinus; ſicut eoſdem Iudæos Strabo *δικαιοπραγοῦντας καὶ εὐσεβεῖς ὡς ἀληθῶς* Inſt. lib. v. *ὄντας*. Lactantius: *Si ergo pietas eſt cognoſcere Deum, cujus cognitionis hæc ſumma eſt ut eum colas; ignorat utique juſtitiam, qui religionem Dei non tenet.* De Ira Dei. *Quomodo enim poteſt eam noſſe qui unde oriatur ignorat?* Idem alibi: *Religioni eſt propria juſtitia.*

6. Iam vero majorem etiam uſum habet religio in majori illa quam in civili ſocietate, quia in civili partem ejus ſupplent leges & facilis legum exſecutio: cum contra in magna illa communitate juris exſecutio ſit difficillima, ut quæ niſi armis expleri nequeat; & leges pauciſſimæ, quæ ipſæ inſuper ſanctimoniam ſuam habent præcipue à metu numinis; unde qui in jus gentium peccant, divinum jus L. 4. C. de hæreticis. violare paſſim dicuntur. Non male ergo religionem contaminatam ad omnium pertinere injuriam dixere Imperatores.

XLV. 1. Vt rem totam penitius introſpiciamus notandum eſt; religionem veram, quæ omnium ætatum communis eſt, quatuor præcipue pronuntiatis niti; quorum primum eſt, Deum eſſe, & eſſe unum: Secundum, Deum nihil eſſe eorum quæ videntur, ſed his aliquid ſublimius: Tertium, à Deo curari res humanas, & æquiſſimis arbitriis dijudicari: Quartum, eundem Deum opificem eſſe rerum omnium extra ſe. Hæc quatuor totidem decalogi præceptis explicantur.

2. Nam primo aperte traditur Dei unitas; ſecundo natura ejus inconſpicua; nam propter eam imago ejus exſtrui vetatur Deut. IV, 12. Quomodo & * Antiſthenes dicebat: *ὀφθαλμοῖς οὐχ ὁρᾶται, οὐδενὶ ἔοικεν, διόπερ αὐτὸν οὐδεὶς ἐκμαθεῖν ἐξ εἰκόνος δύναται*; *oculis non conſpicitur, rei* Excerpt. *nulli eſt ſimilis, unde nec quiſquam eum poteſt ex effigie cognoſcere.* * Philo autem: *τὸν ἀόρατον εἰκονογραφεῖν ἢ διαπλάσσειν οὐχ ὅσιον*; *Profanum eſt ejus qui inconſpicuus eſt pingendo aut fingendo imaginem exhibere.* Diodorus Siculus de Moſe: *ἄγαλμα οὐ κατεσκεύασε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀνθρωπόμορφον εἶναι τὸν θεόν.* * *ſimulacrum non conſtituit, eo quod Deum non crederet humana forma eſſe.* Tacitus: *Iudæi mente ſola unumque numen intelligunt: profanos qui Deûm imagines mortalibus materiis in ſpeciem hominum effingunt.* Plutarchus vero cur * Numa de templis ſimulachra ſuſtulerit cauſam hanc reddit: *ὡς οὐκ ἐφάπτεσθαι θεοῦ δυνατὸν ἄλλως ἢ νοήσει*; *Quod Deus concipi niſi ſola mente non poſſit.* Tertio præcepto intelligitur cognitio & cura rerum humanarum, etiam cogitationum: nam id jurisjurandi fundamentum eſt. Deus enim teſtis etiam cordis, & ſi quis fallat vindex invocatur; quo ipſo ſimul & juſtitia Dei ſignificatur & potentia. Quarto, origo mundi totius auctore Deo, * in cujus rei memoriam inſtitutum fuit olim ſabbatum, & quidem ſingulari quadam ſanctimonia ſupra ritus alios. Nam ſi quis in alios ritus peccaſſet, pœna legis erat arbitraria, ut de cibis vetitis; ſi in hunc, pœna capitis: quia ſabbati violatio ex inſtituto continebat abnegationem mundi à Deo creati.

Mundus

Digitized by Google

Mundus autem à Deo creatus & bonitatem ejus & ſapientiam & æternitatem & potentiam tacite indicat.

3. Ex his autem notionibus contemplativis ſequuntur activæ, ut Deum honorandum, amandum, colendum, eique obtemperandum. Itaque Ariſtoteles eum qui Deum honorandum aut parentes aman- *Top.* 1, 9.
dos neget, non argumentis ſed pœna edomandum dixit. Et alibi *Top.* 11. 4.
alia quædam eſſe honeſta, Deum honore proſequi ubique. Iſtarum autem quas contemplativas diximus notionum veritas haud dubie etiam petitis ex rerum natura argumentis demonſtrari poteſt, inter quæ illud validiſſimum eſt, quod res aliquas eſſe factas oſtendat ſenſus, res autem factæ omnino nos ad aliquid non factum deducant. Sed quia hanc rationem & ſimiles alias non omnes capiunt, ſufficit quod ab omni ævo per omnes terras, pauciſſimis exceptis, in has notiones conſenſerunt & hi qui craſſiores erant quam ut vellent fallere, & alii ſapientiores quam ut fallerentur: * quæ conſenſio in tanta & legum & opinionum aliarum varietate ſatis oſtendit traditionem à primis hominibus ad nos propagatam, ac nunquam ſolide refutatam, quod vel ſolum ad fidem faciendam ſatis eſt.

4. Conjunxit ea quæ memorata nobis jam ſunt de Deo Dion Pruſæenſis cum dixit, ὑπόληψιν, id eſt perſuaſionem de Deo, aliam eſſe nobis cognatam, ex argumentis ſcilicet petitam, aliam ἐπίκτητον acquiſitam ex traditione. Plutarchus eandem vocat παλαιὰν πίστιν, ἧς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδ' ἀνευρεῖν τεκμήριον ἐναργέστερον, ἕδραν καὶ βάσιν ὑφεστῶσαν κοινὴν πρὸς εὐσέβειαν: *antiquam perſuaſionem, qua nullum haberi poſſit aut dici argumentum certius, fundamentum in commune pietati poſitum.* Ariſtoteles: *De cælo l.* 3.
πάντες ἄνθρωποι περὶ θεῶν ἔχουσιν ὑπόληψιν. Idem ſenſus apud Platonem de legibus decimo.

XLVI. 1. Quare non vacant culpa qui, etiamſi hebetioris ſint ingenii quam ut certa ad illas notiones argumenta aut reperire poſſint, aut comprehendere, eas repudiant, cum & ad honeſtum ſint duces, & diverſa ſententia nullis argumentis nitatur. Sed quia de pœnis & quidem humanis agimus, diſcrimen hic adhibendum eſt inter notiones ipſas, & inter modum ab iis diſcedendi. Hæ notiones, numen aliquod eſſe (unum an plura ſepono) & curari ab eo res hominum, maxime ſunt univerſales, & ad religionem ſive veram ſive falſam conſtituendam omnino neceſſariæ. τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ (id eſt *qui* *Hebr.* XI. 6.
religionem habeat: nam religio Hebræis acceſſus ad Deum vocatur) πιστεῦσαι δεῖ ὅτι ἐστί, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται: *eum credere oportet & eſſe Deum, & ab eo præmia dari ſe colentibus.*

2. Similiter Cicero: *Sunt Philoſophi, & fuerunt, qui nullum habere* *De Nat.*
cenſerent humanarum rerum procurationem Deos, quorum ſi vera ſententia eſt, *Deor.* I.
quæ poteſt eſſe pietas, quæ ſanctitas, quæ religio? Hæc enim omnia pure ac caſte tribuenda Deorum ita numini ſunt, ſi animadvertuntur ab his, & ſi eſt aliquid à Diis immortalibus humano generi tributum. Epictetus: τῆς περὶ τοὺς θεοὺς εὐσεβείας ἴσθι, ὅτι τὸ κυριώτατον ἐκεῖνό ἐστιν, ὀρθὰς ὑπολήψεις περὶ αὐτῶν ἔχειν, ὡς ὄντων καὶ διοικούντων τὰ ὅλα καλῶς καὶ δικαίως. *Pietatis hoc præcipuum, bene ſentire de Diis, ut qui & ſint & res omnes juſte ac recte adminiſtrent.* Ælianus *Lib.* 11.
ait, barbarorum neminem delapſum ad ἀθεότητα, ſed ab omnibus affir- *c.* 31.
mari

mari * & eſſe numen, & noſtri curam gerere. Plutarchus libro de communibus notitiis ait eam quæ de Deo eſt notitiam tolli ſublata providentia: *οὐ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον καὶ κηδεμονικὸν καὶ ὠφέλιμον, προσλαμβάνεσθαι καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν. Non enim immortalem tantum & beatum, ſed & hominum amantem, ita ut & curet eos & proſit ipſis, concipi atque intelligi Deum.* Lactantius: *Neque honor ullus deberi poteſt Deo ſi nihil præſtat colenti, nec ullus metus ſi non iraſcitur non colenti.* Et revera negare Deum eſſe, aut negare à Deo curari actiones humanas, ſi moralem effectum reſpicimus, tantundem valet.

3. Quare ipſa quaſi neceſſitate auctore hæ duæ notiones * apud omnes ferme quos novimus populos per tot jam ſæcula conſervatæ ſunt. Hinc Pomponius erga Deum religionem juri aſſcribit gentium: & apud Xenophontem, Socrates *τοὺς θεοὺς σέβειν, Deos colere legem eſſe* ait quæ apud omnes homines valeat: quod & Cicero tum de natura Deorum libro primo, tum ſecundo de Inventione affirmat. Dion Pruſæenſis oratione XLI vocat *δόξαν καὶ ἐπίνοιαν κοινὴ τοῦ ξύμπαντος ἀνθρωπίνου γένους, ὁμοίως μὲν Ἑλλήνων, ὁμοίως δὲ βαρβάρων ἀναγκαίαν καὶ ἔμφυτον ἐν παντὶ τῷ λογικῷ γινομένην κατὰ φύσιν. perſuaſionem quæ inſit hominibus communiter omnibus, non minus barbaris quam Græcis, neceſſariam ac naturalem cunctis ratione utentibus.* Et paulo poſt: *πάνυ ἰσχυρὰν καὶ ἀΐδιον ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀρξαμένην τε καὶ διαμένουσαν. perſuaſionem valde robuſtam ac ſempiternam apud omnes gentes & cæptam & permanentem.* Xenophon in convivio & Græcos & Barbaros ita ait exiſtimare, nota eſſe Diis & præſentia & futura.

L. veluti de Iuſt. & jure.

4. Has igitur notitias qui primi incipiunt tollere, ſicut in bene conſtitutis civitatibus coërceri ſolent, ut Diagoræ Melio accidiſſe legimus, & Epicureis qui ex bene moratis urbibus ejecti ſunt, * ita & coërceri poſſe arbitror nomine humanæ ſocietatis, quam ſine ratione probabili violant. Himerius Sophiſta actione in Epicurum: *δόγματος οὖν ἀπαιτεῖς δίκας; οὐκ, ἀλλ' ἀσεβείας. δογματίζειν μὲν γὰρ ἔξον, ἀσεβεῖν δὲ οὐκ ἐπιτέτραπται: Placiti igitur pœnam exigis? Neutiquam: ſed impietatis placita tradere permittitur, non & pietatem oppugnare.*

XLVII. 1. Cæteræ notiones non æque ſunt evidentes, ut Deos plures uno non eſſe: nihil eorum quæ videmus Deum eſſe, non mundum, non cœlum, non ſolem, non aërem: mundum non eſſe ab omni æternitate, ac ne ejus quidem materiam, ſed à Deo facta. Itaque harum cognitionem temporum lapſu apud multos populos obliteratam & quaſi extinctam videmus, eoque facilius quia leges hanc partem minus curabant, ut ſine qua aliqua ſaltem conſiſtere religio poſſet.

2. Ipſa lex Dei illi populo data quem Prophetæ & prodigia partim conſpecta, partim non dubitandæ auctoritatis fama ad ipſos perlata, cognitione harum rerum nec obſcura nec incerta imbuerant, quanquam falſorum deorum cultus maxime deteſtatur, non tamen omnes ejus culpæ convictos morte punit, ſed eos demum quorum facta circumſtantiam habent ſingularem, ut eum qui princeps alios ſeduxerit. Deut. XIII, 16. civitatem quæ incepit colere deos ante ignotos, Deut. XII, 23. eum qui aſtra colit ut legem totam, ac proinde Dei veri cultum deſerat, Deut. XVII, 2. (quod Paulo eſt λατρεύειν

τῇ

Digitized by Google

τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, * *opificio ſervire non opifici*: nam παρὰ ibi & alibi ſæpe vim habet excluſivam) quæ res etiam apud Eſavi poſteros aliquo tempore pœnis fuit ſubdita, ut videre eſt Iobi XXXI, 26, 27. eum quoque qui liberos ſuos Molocho id eſt Saturno dederit, Lev. XX, 2.

3. Cananæos vero & vicinos illis populos pridem delapſos ad pravas ſuperſtitiones non ſtatim Deus puniendos judicavit, ſed tum demum cum hanc culpam magnis ſceleribus cumulaſſent, Gen. XV, 16. Sic & in aliis populis diſſimulavit ignorantiæ tempora circa falſorum numinum cultus, Actor. XVII, 38. Nimirum recte à Philone dictum eſt, religionem ſuam cuique videri optimam, ut quæ plerumque non ratione ſed affectu dijudicetur: unde non longe abit dictum Ciceronis, nemini ullam diſciplinam philoſophiæ probari præter eam quam ipſe ſequatur. Addit, pleroſque teneri adſtrictos antequam quid eſſet optimum judicare poſſent. *Leg. ad Cajum.* *Acad. IV.*

4. Sicut autem excuſabiles ſunt & ab hominibus certe non puniendi, qui cum legem à Deo proditam nullam acceperint, aut aſtrorum, aut aliarum rerum naturalium virtutes, aut ſpiritus, ſive in imaginibus, ſive in animantibus, ſive in rebus aliis colunt, aut etiam animas eorum qui virtute & beneficiis in humanum genus excelluerunt, aut mentes quaſdam incorporeas, præſertim ſi nec ipſi tales cultus commenti fuerint, * nec ſummi Dei cultum ideo deſerant: ita impiis magis quam errantibus annumerandi ſunt, qui aut cacodæmonas quos tales eſſe norunt, aut vitiorum nomina, aut homines quorum vita fuit flagitiis plena, divinis honoribus colere inſtituunt.

5. Nec minus illi qui deos colunt hominum innocentum ſanguine, à quo more quod Carthaginenſes abſtinere coëgerit laudatur * Darius Perſarum rex, & Gelo Syracuſarum tyrannus. Narrat & Plutarchus, barbaros quoſdam qui humanis victimis deos colebant pœnas daturos Romanis fuiſſe: ſed cum antiquitate moris ſe excuſarent, nihil mali paſſos: vetitos tantum nequid in poſterum tale facerent. *Iuſt. l. XIX. Plut. Apophth. & de ſera num. vind. Plut. quæſt. Rom. 12.*

XLVIII. 1. Quid de illis armis dicemus quæ inferuntur populis aliquibus, eam ob cauſam quod illi Chriſtianam religionem ſibi propoſitam amplecti nolunt? Non jam quæram an talis proponatur qualis debet, & quomodo debet. Demus ita fieri: duo notanda dicimus. Prius eſt veritatem Chriſtianæ religionis, quatenus ſcilicet naturali ac primævæ religioni non pauca ſuperaddit, argumentis mere naturalibus perſuaderi non poſſe, ſed niti hiſtoria tum reſurrectionis Chriſti, tum miraculorum ab ipſo & Apoſtolis editorum: quæ res eſt facti, olim quidem irrefragabilibus teſtimoniis probata, ſed olim, ita ut & hæc quæſtio facti ſit, & jam perantiqui. Quo magis fit, ut doctrina hæc ab his qui nunc primum eam audiunt penitus in animum admitti nequeat niſi ſecretis Dei auxiliis accedentibus, quæ ſicut quibus dantur non dantur in operis alicujus mercedem, ita ſi quibus negantur aut minus large conceduntur, id fit ob cauſas non iniquas illas quidem ſed plerunque nobis incognitas, ac proinde humano judicio non punibiles. Huc reſpicit Canon Concilii Toletani: *Præcipit ſancta Synodus * nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus miſeretur, & quem vult indurat.* Mos enim eſt ſacrorum librorum *Cap. de Iudæis diſt. 45.*

rum

rum * quarum rerum cauſæ nos latent eis cauſam aſſignare divinam voluntatem.

2. Alterum hoc eſt, * Chriſto novæ legis auctori omnino hoc placuiſſe, ut ad legem ſuam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis aut earum metu pertraheretur, Rom. VIII, 15; Hebr. II, 15; Ioan. VI, 67; Luc. IX, 54; Matth. XIII, 24; quo ſenſu veriſſimum illud Tertulliani: *Lex nova non ſe vindicat ultore gladio.* In libro antiquo cui nomen conſtitutiones Clementis de Chriſto dicitur, *τὸ αὐτεξούσιον τῶν ἀνθρώπων ἀφῆκεν ἐλεύθερον, οὐ προσκαίρῳ θανάτῳ δικάζων, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ καταστάσει λογοθετῶν αὐτό. Liberam reliquit hominibus arbitrii poteſtatem, non morte temporali eos puniens, ſed in altero ſeculo ad reddendam rationem vocans.* * Athanaſius: *Dominus non cogens, ſed libertatem ſuam voluntati permittens dicebat quidem vulgo omnibus; Si quis vult venire poſt me: Apoſtolis vero; * nunquid & vos abire vultis?* Chryſoſtomus ad eundem Iohannis locum: *ἐρωτᾷ λέγων, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν, ὅπερ πᾶσαν ἦν ἀφαιροῦντος βίαν καὶ ἀνάγκην: interrogat an & ipſi velint diſcedere, quod omnem eſt amoventis vim ac neceſſitatem.*

3. Nec obſtat illud in fabula de nuptiis, quod quidam jubentur cogi intrare, Luc. XIV, 23: nam ſicut in ipſa fabella illud cogere * inſtantiam vocatoris ſignificat, ita & in affabulatione, quo ſenſu vox ejuſdem ſignificationis accipitur Luc. XXIV, 29; nec aliter Matt. XIV, 22; Marc. VI, 45; Gal. II, 14. Procopius in Arcanæ hiſtoriæ parte docet, à ſapientibus culpatum fuiſſe * Iuſtiniani conſilium, quod Samaritas vi ac minis ad Chriſtianam religionem compulerit: addit & incommoda inde ſecuta, quæ apud ipſum legas.

XLIX. 1. Qui vero Chriſtianiſmum docentes aut profitentes eam ob cauſam pœnis ſubdunt, haud dubie faciunt contra ipſam rationem, nihil enim eſt in diſciplina Chriſtiana (ipſam hic per ſe conſidero, non quatenus ei inſincerum aliquid admiſcetur) quod humanæ ſocietati noceat, imo nihil quod non proſit. Res ipſa loquitur, & extranei coguntur agnoſcere. Plinius Chriſtianos ſacramento inter ſe obſtringi ait, ne furta, ne latrocinia committant, ne fidem fallant. * Ammianus ea religione nihil ait doceri niſi juſtum & lene. Et vulgi verbum, *Bonus vir Cajus Sejus, tantum quod Chriſtianus.* Nec admittendo excuſationes, nova omnia metuenda, præſertim cœtus: nam neque metuenda ſunt dogmata quamvis nova, ſi modo ad honeſta omnia atque ad exhibendam ſuperioribus obedientiam ducant, nec ſuſpecti eſſe debent cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt niſi cogantur. Recte huc aptem quod Auguſtum de Iudæorum conventibus dixiſſe * Philo commemorat: non eos bacchanalia eſſe aut cœtus turbandæ paci, ſed virtutum ſcholas.

Tert. Apol. c. 3, & 1. adverſ. Nat. c. 4.

2. Qui in tales ſæviunt ipſi in ea cauſa ſunt ut puniri juſte poſſint, quod & Thomæ videtur. Atque eam ob cauſam * Conſtantinus Licinio, Imperatores * alii Perſis bellum intulerunt: quanquam hæc bella magis ad innocentum defenſionem, de qua & infra agemus, quam ad pœnæ exactionem pertinent.

Thom. 2, 2, 108.

L. 1. In eos vero qui Chriſti legem pro vera habent, ſed de quibusdam quæ aut extra legem ſunt, aut in lege ſenſum videntur habere ambi-

Digitized by Google

ambiguum, & ab antiquis Chriſtianis non eundem in modum ſunt expoſita, dubitant aut errant, ſuppliciis qui graſſantur perinique faciunt: quod oſtendunt & ea quæ ante diximus, & Iudæorum exemplum vetus. Nam hi cum legem haberent quæ ſuppliciis hujus vitæ ſanciebatur, nunquam tamen pœnis ſubdiderunt Sadducæos qui rejiciebant dogma reſurrectionis, veriſſimum quidem ſed in ea lege non niſi obſcure & ſub verborum aut rerum involucris traditum.

2. Quid ſi vero gravior ſit error, & qui apud æquos judices facile poſſit ſacra autoritate aut veterum conſenſu revinci? cogitandum hic quoque quanta ſit vis inolitæ opinionis, & quantum libertatem judicii minuat in ſuam cujusque ſectam ſtudium, malum ut Galenus ait quavis ſcabie inſanabilius. Appoſite ad hanc rem Origenes: *εὐχερέστερόν γε ἄνθρωπος τὰς περὶ ἄλλα συνηθείας, κἂν δυσαποσπάστως αὐτῶν ἔχῃ, καταλείψαι ἄν, ἢ τὰς περὶ τὰ δόγματα. Facilius quis alia ſibi conſueta exuat, quantumvis illis affixus ſit, * quam ea quæ dogmatum ſunt.* Adde quod quanta hæc ſit culpa pendet ex modo illuminationis & aliis animi diſpoſitionibus, quas hominibus pernoſcere non eſt datum.

3. * Hæreticus Auguſtino is demum qui alicujus * temporalis commodi & maxime gloriæ principatuſque ſui gratia, falſas ac novas opiniones vel gignit vel ſequitur. Audiamus de Arianis Salvianum: *Hæretici ſunt, ſed non ſcientes: denique apud nos ſunt hæretici, apud ſe non ſunt: nam in tantum ſe Catholicos eſſe judicant, ut nos ipſos titulo hæreticæ pravitatis infament. Quod ergo illi nobis ſunt & hoc nos illis. Nos illos injuriam divinæ generationi facere certi ſumus, quod minorem Patre Filium dicant. Illi nos injurioſos Patri exiſtimant, quod æquales eſſe credamus. Veritas apud nos eſt, ſed illi apud ſe eſſe præſumunt. Honos Dei apud nos eſt, ſed illi hoc arbitrantur honorem divinitatis quod credunt. Inofficioſi ſunt, ſed illis hoc eſt ſummum religionis officium. Impii ſunt, ſed hoc putant veram eſſe pietatem. Errant ergo, ſed * bono animo errant, non odio ſed affectu Dei, honorare ſe dominum atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æſtimant caritatem; & qualiter pro hoc ipſo falſæ opinionis errore in die judicii puniendi ſint * nemo poteſt ſcire niſi judex. Interim iccirco eis, ut reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos etſi non recte credere, affectu tamen piæ opinionis errare.*

4. De Manichæis audiamus eum qui in illorum craſſis ſordibus diu hæſit Auguſtinum: *Illi ſæviant in vos qui neſciunt, quo cum labore verum inveniatur: & quam difficile caveantur errores. Illi in vos ſæviant qui neſciunt quam rarum & arduum ſit carnalia phantaſmata piæ mentis ſerenitate ſuperare. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt quanta difficultate ſanetur oculus interioris hominis ut poſſit intueri ſolem ſuum. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt quantis gemitibus & ſuſpiriis fiat ut ex quantulacumque parte poſſit intelligi Deus. Poſtremo, illi in vos ſæviant qui nullo tali errore decepti ſunt, quali vos deceptos vident. Ego autem ſævire in vos omnino non poſſum, quos ſicut me ipſum illo tempore ita nunc debeo ſuſtinere, & tanta patientia vobiſcum agere quanta mecum egerunt proximi mei cum in veſtro dogmate rabioſus & cæcus errarem.*

5. * In Arianam hæreſin acriter invehitur Athanaſius epiſtola ad ſolitarios, quod prima in contradicentes uſa eſſet judicum poteſtate, & quos non potuiſſet verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad

Digitized by Google

ſe pertrahere anniteretur: *Atque ita*, inquit, *ſeipſam quam non ſit pia, nec Dei cultrix manifeſtat*, reſpiciens ni fallor ad illud quod legitur * Gal. IV, 29. Similia habet Hilarius oratione ad Conſtantium. * In Gallia jam olim damnati ſunt Eccleſiæ judicio Epiſcopi qui ut in Priſcillianiſtas gladio animadverteretur curaverant; & in Oriente damnata Synodus quæ in Bogomili exuſtionem conſenſerat. Sapienter dixit Plato, * errantis pœnam eſſe, doceri.

Thuc. I. Diod. libro XVI. LI. 1. * Iuſtius illi punientur qui in eos quos Deos putant irreverentes atque irreligioſi ſunt. Atque hæc cauſa inter ceteras allata belli Peloponneſiaci inter Athenienſes & Lacedæmonios, & à Philippo

Lib. VIII. Macedone in Phocenſes: de quorum ſacrilegio ſic Iuſtinus: *quod Orbis viribus expiari debuit*. Hieronymus ad Danielis VI: *Quamdiu vaſa fuerunt in idolio Babylonis, non eſt iratus Dominus (videbantur enim rem Dei ſecundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui conſecraſſe) poſtquam autem humanis uſibus divina contaminant, ſtatim pœna ſequitur poſt ſacrilegium*. Nimirum & Auguſtinus exiſtimat auctum à Deo Imperium Romanorum, quod cordi illis fuiſſet quamvis falſa religio: &, ut Lactantius loquitur, ſummum hominis officium, etſi non reipſa, tamen propoſito tenerent.

2. Et ſupra diximus qualiacunque quæ putantur numina pejerata à vero numine vindicari: *Punitur, quia tanquam Deo fecit*, ait Seneca:

VII de ben. cap. 7. *opinio illum ſua obligat pœnæ*. Sic accipio & illud Senecæ: *Violatarum re-*

III de ben. 6. *ligionum alibi atque alibi diverſa pœna eſt: ſed ubique aliqua*. & quod Plato capitis damnat religionis temeratores.

De legib. X.

Annotata ad Caput XX.

§. I. 2. PLato] Verba ejus ſic poſuit Irenæi interpres libro III, c. XIV. *Et Deus quidem, quemadmodum & vetus ſermo eſt; initium & medietates omnium quæ ſunt habens, recte perficit, ſecundum naturam circuiens: hunc autem ſemper conſequitur Iuſtitia ultrix in eos qui deficiunt à lege divina.*

2. *Lactantii dictum eſt*] Convenit huc & illud Beliſarii apud Procopium Vandal. I. πρῶτον δ' ἂν τοῦ δικαίου γένοιτο γνώρισμα, ἡ τῶν ἀδίκως ἀνῃρηκότων ποινή. *Primum juſtitiæ documentum erit, pœna exacta de injuſtis interfectoribus.* Adde Agathiam lib. V, ubi de Anatolio.

§. II. 1. *Æqualitas inter culpam & pœnam*] Seneca de Ira II, 6. *Iniquus erit ſi æqualiter iraſcetur inæqualibus.* Tacitus Annalium III: *Sin flagitia & facinora ſine modo ſunt, ſuppliciis & remediis, principis moderatio, majorumque & veſtra exempla temperant; & vana à ſceleſtis, dicta à maleficiis differunt: eſt locus ſententiæ, per quam neque huic delictum impune ſit, & nos clementiæ ſimul ac ſeveritatis non pœniteat.* Ammianus libro XXVIII: *Oratus ne delictis ſupplicia ſint grandiora.* Scholiaſtes ad Horatium: *Si in minimis peccatis etiam maxima pœna conſumuntur, reſtat ut maxima peccata aut maneant impunita, aut nova ſupplicia inveniantur.* Lex Wiſigotthorum libro XII, tit. III, cap. I: *Nam quædam leges ſicut culparum habent diverſitates, non ita diſcretas in ſe continent ultiones, ſed permixta ſcelera transgreſſorum ad unius permittuntur legis pœnale judicium.*

Nec

Digitized by Google

Nec ſecundum modum culpæ modus eſt adhibitus pœnæ, cum major minorque transgreſſio non unius debeat mulctationis prædemnari ſupplicio; præſertim cum dominus in lege ſua præcipiat, pro menſura peccati erit & plagarum modus. Vide infra hoc capite, §. XXVIII, & XXXII, & lib. III, c. XI, §. 1.

3. *Quod ad contractuum naturam accedit*] Sæpe hoc notat Servius ad IV Æneidos: *Nam qui excedunt delinquendi modum ipſi ſibi pœnam ſanciunt.* ibidem: *Damnare eſt debito liberare, unde damnabis tu quoque votis.* ad x Æneidos: *Luant peccata, luant id eſt abſolvant. Diximus autem & luo pœnam, ſed melius eſt hic peccatum. nam peccatum ſolvitur pœna. qui enim nemini tenetur obnoxius, pœna eum à priſtina liberat obligatione. Contra, luo pœnam non procedit quaſi pœna ſolvatur: Auctoritas tamen iſta confundit licenter, more quo ſolet poni vel à ſequenti quod præcedit, vel à præcedenti quod ſequitur.* Idem locutio ſacræ Scripturæ frequens indicat: nam, ut Tertullianus ait de oratione, *Debitum in ſcripturis delicti figura eſt, quod perinde judicio debeatur, & ab eo exigatur.* Chryſoſtomus oratione de Terræmotu, quæ eſt Tomo v, de divite illo agens qui Lazaro opponitur, & explicans vocem ἀπέλαβες, quæ eſt in illo Euangelii loco, ἐχρεωστεῖτο αὐτῷ τιμωρίαι, ἐχρεωστεῖτο αὐτῷ ὀδύναι: *debebantur ipſi pœnæ, debebantur ipſi dolores.* Idem II de pœnitentia: τὰ ἁμαρτήματα εἰς ὀφειλήματα ἀναγράφεται, *peccata ad debiti genus referuntur.* Auguſtinus III de libero Arbitrio, *Itaque ſi non reddit faciendo juſtitiam, reddet patiendo miſeriam: quia in utroque verbum illud debiti ſonat. Hoc enim etiam modo dici potuit: ſi non reddit faciendo quod debet, reddet patiendo quod debet.*

Ipſe te huic pœnæ ſubdidiſti] Philo fine libri primi de vita Moſis: αὐτοὶ γάρ τοι σπεύδοντες ἁμαρτάνειν, σπεύδετε καὶ πρὸς τιμωρίας: *peccare dum feſtinatis, ad pœnas ferendas feſtinatis.*

1. *In cenſum beſtiarum*] Sic & Moſes Maimonides ad Deut. XXXIII. §. III.

2. *Nunquid & ipſi tale aliquid commiſimus?*] Pertinet huc & Ambroſii locus ſermone XX in Pſalmum, Beati immaculati, ad verſiculum Miſerationes tuæ Domine, citatus cauſa III, quæſtione VII. item Caſſiodori VI, 21.

2. *Ut nocere ei non debeat niſi boni alicujus conſequendi cauſa*] Caſſiodorus de Amicitia: *Quod ſi manus una caſu aliquo forte lædat alteram, illa quæ læſa eſt non repercutit, nec ſe erigit in vindictam.* §. IV.

3. *Seneca*] Ejuſdem eſt libro eodem de Ira ſecundo, capite XII: *Exſequar, quia oportet, non quia dolet.*

1. *Quam homo cum beſtiis habet communem*] Inde iſta Homerica: χόλος δή μιν ἄγριος ᾕρει, *illum fera prenderat ira.* §. V.

item: ἄγριον ἐν στήθεσσι θέτο μεγαλήτορα θυμόν.

Efferat ipſe animum magnum ſibi pectore in altos

item: Ἀλλ' Ἀχιλεῦ δάμασον θυμὸν μέγαν.

Magnum animum ſed Achille doma.

Fervor] inde σβέσσαι χόλον, *bilem extinguere*, apud Homerum.

Aut in ſenſu carentia] Seneca de Ira libro II, c. 26; *His iraſci quam ſtultum eſt, quæ iram noſtram nec meruerunt nec ſentiunt.* Braſiliani, feri homines, de ferro ita ut de homine ſe vindicant.

Non convenit parti rationali, cujus eſt imperare affectibus] Vide quæ in hanc rem Seneca de Ira libro I, c. 5.

2. *Sed & Philoſophi*] Plato Gorgia. Vide de eo Theodoretum libro XX curationis.

3. *Nempe hoc indocili*] Seneca de Ira l. 13: *Atqui iracundiſſimi infantes ſeneſque & ægri ſunt, & invalidum omne naturâ querulum eſt.*

Nemo magis gaudet quam fœmina] Terentius Hecyra:

Pueri inter ſeſe quam pro levibus noxiis iras gerunt.
Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus
Infirmum gerunt.
Itidem mulieres ſunt ferme ut pueri, levi ſententia.

Ammianus Marcellinus libro XXVII de ira ſic loquitur: *Hanc eſſe ulcus animi diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt, naſci ex mentis mollitie conſuetum, id aſſerentes argumento probabili, quod iracundiores ſunt incolumibus languidi, & feminæ maribus, & juvenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi.*

§. VI. 1. *Τιμωρίαν*] tria hæc νουθεσίαν, τιμωρίαν, κόλασιν, emendationem, ſatisfactionem, exemplum, etiam Chryſoſtomus ponit in 1 ad Corinth. XI, 32.

§. VII. 1. *Dolore quodam ſubſequente*] Seneca de ira l. V: *quemadmodum quædam haſtilia detorta ut corrigamus adurimus, & adactis cuneis non ut frangamus ſed ut explicemus elidimus, ſic ingentia vitia prava dolore corporis animique corrigimus.* Idem de Ira II, 27: *In his erunt boni magiſtratus, parenteſque, & judices, quorum caſtigatio ſic accipienda eſt, quomodo ſcalpellum & abſtinentia, & alia quæ profutura torquent.*

2. *Inter perſonas quibus id liceat*] Vide Auguſtinum Enchiridio cap. 72.

4. *Ad mortem peccare*] τοὺς ἀνίατα νοσοῦντας: morbo tentos inſanabili hos vocat Chryſoſtomus II Corinth. XIII, 9. Iulianus ſecundo libro de Conſtantio: δυοῖν δὲ ὄντων τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν μὲν ὑποφαινόντων ἐλπίδας ἀμείνους, καὶ οὐ πάντη τὴν θεραπείαν ἀπεγνωσμένων, τῶν δὲ ἀνίατα πλημμελούντων. τούτοις δὲ οἱ νόμοι θάνατον λύσιν τῶν κακῶν ἐπινόησαν, οὐχ εἰς τὴν ἐκείνων, μᾶλλον εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν. *Cum duo ſint delictorum genera, alia quidem quæ ſpem præbent rerum meliorum, neque curationem penitus repudiant, alia vero hominum inſanabiliter peccantium. huic generi leges mortem malorum exitum repperêre, non tam ipſorum quam omnium aliorum bono.*

§. VIII. 1. *Vtilitas ejus cujus intererat non peccatum eſſe*] Etiam hujus rei in feris imago quædam. *Leo in adulteræ pœnam conſurgit.* Plinius hiſtoriæ naturalis VIII, 16.

3. *Hoc naturali jure*] φόνον φόνῳ λελύσθαι: Romulus de Tatio occiſo à Laurentibus, *cædem cæde penſatam*, apud Plutarchum. idem Plutarchus de Mantineenſibus male tractatis ab Achæis: καὶ ταῦτα μὲν εἶχε τὸ τῆς ἀμύνης νόμον: *& hæc quidem ultionis æquitatem in ſe habebant.* Beliſarius apud Procopium Vandalicorum I: φύσει γὰρ πρόσεστι τοῖς ἀδικουμένοις ἡ πρὸς τοὺς βιαζομένους ἔχθρα: *naturalis enim eſt læſi hominis in eum qui vim intulit inimicitia.*

Ambroſius] Eundem vide oratione contra Symmachum.

Vlti ſunt innocentium necem fratrum ſuorum] Vide Ioſephum Antiquæ hiſtoriæ XIII, 1, de vindicata Iohannis morte.

Ius gentium vocat par pari referre] Sic & Livius libro I, *cum Laurentes jure gentium agerent.*

Digitized by Google

4. *Ex legibus judicium exerceri, non autem ex cujuſque impetu atque arbitrio*] Tyndareus adverſus Oreſtem ſic declamat in Euripidis Oreſte:

πρὸς τόνδ' ἀγὼν τίς ἥκει τῆς σοφίας πέρι;
εἰ τὰ καλὰ πᾶσι φανερὰ, καὶ τὰ μὴ καλὰ,
τούτου τίς ἀνδρῶν γένοιτ' ἀσυνετώτερος;
ὅστις τὸ μὲν δίκαιον οὐκ ἐσκέψατο,
οὐδ' ἦλθεν ἐπὶ τὸν κοινὸν Ἑλλήνων νόμον.
ἐπεὶ γὰρ ἐξέπνευσεν Ἀγαμέμνων βίον
πληγεὶς θυγατρὸς τῆς ἐμῆς ὑπὲρ κάρα
(αἴσχιστον ἔργον, οὐ γὰρ αἰνέσω ποτὲ)
χρῆν αὐτὸν ἐπιθεῖναι μὲν αἵματος δίκην
ὁσίαν, διώκοντ' ἐκβαλεῖν τε δωμάτων
μητέρα. τὸ σῶφρον τ' ἔλαβεν ἂν τῆς συμφορᾶς,
καὶ τοῦ νόμου τ' ἂν εἴχετ' εὐσεβής τ' ἂν ἦν.
νῦν δ' εἰς τὸν αὐτὸν δαίμον' ἦλθε μητέρι,
κακὴν γὰρ αὐτὴν ἐνδίκως ἡγούμενος,
αὐτὸς κακίων γέγονε μητέρα κτανών.
ἐρήσομαι δὲ Μενέλεως τοσόνδε σε.
εἰ τόνδ' ἀποκτείνειεν ὁμόλεκτρος γυνὴ,
χ' ὁ τοῦδε παῖς αὖ μητέρ' ἀνταποκτενεῖ,
κἄπειθ' ὁ κείνου γενόμενος φόνον φόνῳ
λύσει, πέρας δὴ ποῖ κακῶν προβήσεται;

Huic me jubes certare de ſapientia?
Quæ pulchra quæque fœda ſi cunctis patent,
Iſto homine tandem quis fuit dementior,
Qui nec quod æquum eſt mente pervidit ſua,
Nec quod per omnem Græciam leges jubent?
Namque ubi Agamemno ſpiritum efflarat ſuum,
Transverberatus à mea nata caput,
(Quod turpe facinus abſit ut dicto probem)
Tunc ille rite debuit matrem ream
Peragere cædis è lare ejectam ſuo.
Ita temperate pertuliſſet miſeriam,
Pœnas petiſſet jure, ſervaſſet pium.
Nunc ſubiit illum quod prius matrem nefas.
Illam malam vocat ille, non injuria:
Sed pejor illa eſt ipſe dum matrem necat.
Menelaë, ſi permittis, hoc te interrogo:
Irata ſi uxor conjugem occidet ſuum,
Hanc ultor ipſe filius tradet neci,
Et rurſus illo genitus hanc cædem nova
Cæde expiabit, fine quo ſtabunt mala?

Quæ poſtrema plena prudentiæ materiam diſſerendi & philoſophis & oratoribus præbuerunt. Maximus Tyrius in diſſertatione an referenda injuria: εἰ γὰρ ὁ ἀδικηθεὶς ἀμύνεται, ἀεὶ μεταβαίνει τὸ κακὸν ἀπ' ἄλλου πρὸς ἄλλον, καὶ μεταπηδᾷ καὶ διαδέξεται ἀδικία ἀδικίαν. εἰ γὰρ τοῦ αὐτοῦ τούτου δικαίου τοῦ παθόντος συγχωρεῖς ἐπεξιέναι εἰς τὸν ἀδικήσαντα, ἐπαναχωρεῖ αὖθις ἀπ' ἐκείνου πρὸς τὸν αὐτὸν ἡ τιμωρία. τὸ γὰρ δίκαιον ἐν ἀμφοῖν ἴσον. ὦ Ζεῦ καὶ οἷον πεποίηκας, διαδό-

Digitized by Google

σύνην ἐξ ἀδικημάτων, καὶ ποῖ βαδιεῖται τὸ κακὸν, καὶ ποῦ στήσεται; *Nam ſi is qui paſſus eſt injuriam ultionem ſumet, tranſibit malum ab hoc ad illum velut ſaltu quodam, & injuſtitiæ injuſtitia ſuccedet. quippe ſi hoc jure poſito concedis ei qui malum pertulit vindicare in eum qui fecit, ſequitur ut rurſus ab hoc ad illum ſe referat ultio, eſt enim juſtum, par utrique parti. Si id ita eſt, quid nobis feciſti Iupiter, Iuſtitiam ex injuriis conflatam? & quo procedet, ubi vero ſtabit hoc malum?* Ariſtides oratione de Pace: τίς γὰρ τῶν Ἑλλήνων λειφθήσεται, εἰ διὰ τοὺς προτέρους ἀπολωλεκότας, οἱ μετ' αὐτοὺς ἀεὶ ταυτὸ τοῦτο πείσονται; *quis enim Græcorum erit reliquus, ſi propter eos qui jam periere ſuperſtites alii perpetuo idem malorum ferent?* Habet idem Ariſtides ſenſum ſimilem in Leuctrica ſecunda.

5. *Sic apud Vmbricos*] An Vmbros in Italia ſignificatos voluit? Apud Afrorum multos idem moris fuiſſe teſtis eſt Leo Afer lib. II. C. de Teſechis, & capite de Teijuta, & alibi.

Germanicis nationibus] Gotthos ſuos corrigens rex Theudericus apud Caſſiodorum III, 23: *Remove conſuetudines abominanter inolitas, verbis ibi potius non armis res tractetur.* & 24, *Cur ad monomachiam recurritis? quid opus eſt homini lingua ſi cauſam manus agit armata?* Trachonitis in oriente, νόμος πάντα τρόπον ἐπεξιέναι τοὺς τῶν οἰκείων φονεῖς. *Mos omnibus modis ultionem ſumere de propinquorum homicidis.*

§. IX. 1. *Ne alii impunitate illecti aliis quibusvis moleſti ſint*] *Polybius leones ob hominum appetitum crucifixos vidit, quia cæteri metu pœnæ ſimilis abſterrerentur eadem noxa.* Plinius lib. VIII, c. 16.

2. *Plutarchus*] idem Pelopida: ὁ γὰρ πρῶτος, ὡς ἔοικε, καὶ κυριώτατος νόμος τῷ σώζεσθαι δεομένῳ τὸν σώζειν δυνάμενον ἄρχοντα κατὰ φύσιν ἀποδίδωσι. *Prima eademque antiquiſſima lex eum qui ſervare poteſt ei qui ſalute opus habet naturaliter magiſtratum deſignat.* & Philopœmene: τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας ἀναλαβόντα οὔτε νόμον, οὔτε χειροτονίαν περιμείναντας, ἀλλ' ὡς διὰ παντὸς ἀρχὴν τῷ κρείττονι κατὰ φύσιν ἑπομένους. *Suſcepit cives ſuos qui neque legum neque ſuffragiorum tempus expectaverunt, ſed ipſum ſequebantur naturæ lege quæ ſemper potiorem vult imperare deterioribus.* Similia apud eum habes fine vitæ T. Flaminii. Scriptor de cauſis corruptæ eloquentiæ, de oratoribus agens: *Hi ne privati quidem ſine poteſtate erant, cum & populum & ſenatum conſilio & auctoritate regerent.* Chryſoſtomus II ad Corinthios VII, 13. de Moſe: καὶ περὶ τῆς χειραγωγίας δημαγωγὸς ἦν διὰ τῶν ἔργων, διὸ καὶ σφόδρα ἀνοήτως ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος ἐκεῖνος, τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς. τί λέγεις; τὰ ἔργα ὁρᾷς, καὶ περὶ τῆς προσηγορίας ἀμφιβάλλεις, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἰδὼν τέμνοντα τὸν ἰατρὸν ἄριστα, καὶ τῷ πεπονηκότι μέλει τοῦ σώματος βοηθοῦντα, λέγοι, τίς σε κατέστησεν ἰατρὸν καὶ τέμνειν ἐκέλευσεν; ἡ τέχνη, ὦ βέλτιστε, καὶ ἡ νόσος ἡ σή. οὕτω καὶ τοῦτον ἡ ἐπιστήμη τοιοῦτον ἐποίησε. καὶ γὰρ τέχνη τὸ ἄρχειν ἐστὶν, οὐκ ἀξίωμα μόνον καὶ τέχνη τεχνῶν πασῶν ἀνωτέρα. *Etiam antequam manu populum educeret, duxerat ipſis factis. Valde igitur ſtulte Hebræus ille ei dixit: Quis te conſtituit nobis principem ac judicem? quid dicis? Facta vides, & de nomine facis controverſiam; velut ſi quis medicum videat optime ſecantem ac ſic opitulantem ægro corporis membro, deinde ei dicat, quis te conſtituit medicum, quis ſecare præcepit? Ars, mi bone vir, & morbus tuus. ſic & Moſem ſua peritia talem fecit. nam & imperare non dignitas tantum eſt, ſed & ars, & quidem artium omnium ſublimiſſima.* tractat idem ſcriptor hoc ipſum argumentum

Digitized by Google

tum ad Eph. III, in fine: ἡ ἀδικία ἡ σὴ καὶ ἡ ὠμότης φησὶν, αὕτη με κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν. *Tua*, inquit, *injuſtitia, tua ſeritas me conſtituit principem & judicem.*

3. *Ante diluvium*] Aliquos & poſtea moris primævi memores. ita Dicæarchus & alii quos teſtes citat Hieronymus contra Iovinianum.

Quo ſerpentes & animalia venenata percutio] καθάπερ οὖν ἔχεις καὶ σκορπίους ὅσα ἰοβόλα πρὶν δακεῖν ἢ τρῶσαι καὶ συνόλως ὁρμῆσαι θεασάμενοι μόνον χειρὸς ὑπερθέσεως κτείνομεν, προφυλαττόμενοι διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν αὐτοῖς κακίαν, τὸ μηδὲν παθεῖν. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἀνθρώπους ἄξιον τιμωρεῖσθαι, οἱ φύσεως ἐπιλαχόντες ἡμέρου διὰ τὴν κοινωνίας αἰτίαν λογικὴν πηγὴν, ἐπιτηδεύσει πρὸς θηρίων ἀπηθέστατων ἀγριότητας μεταβάλλουσιν, ἐν ἡδονῇ καὶ ὠφελείᾳ τιθέμενοι τὸ κακῶς ποιεῖν ὅσους ἂν δύνωνται. *Sicut ergo viperas & ſcorpios & quæ alia veneno nocent priusquam aut mordeant, aut vulnerent, aut ullum in nos impetum faciant, ſtatim ſine mora occidimus, præcaventes ne quid patiamur mali ab ea quæ in ipſis eſt malitate, eundem ad modum & homines puniri par eſt, qui naturam nacti manſuetam, propter fontem rationis quæ ad ſocietatem trahit, inſtitutis in ferarum ſævitiam transeunt, utilitatique ac voluptati habent nocere quam poſſunt plurimis.* Hæc Philo de ſpecialibus legibus II. Claudius Neapolitanus apud Porphyrium lib. I de non eſu animalium: οὐκ ἔστι γὰρ ὅστις ἰδὼν ὄφιν οὐκ ἔκτεινε δυνάμενος, ὡς μήτ' αὐτὸς δηχθείη μήτ' ἄλλος ἁπλῶς ἄνθρωπος. *nemo eſt qui ſerpentem ſibi conſpectum ſi poſſit non occidat, ne aut ipſe ab eo vulneretur aut alius.* Vide, ſi vacat, & ſequentia. ibidem non multo poſt: ὄφιν καὶ σκορπίον, κἂν μὴ ἐπίωσιν ἡμῖν, κτείνομεν, ἵνα μηδ' ἄλλος πρὸς αὐτῶν τι πάθῃ, τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀμυνόμενοι. *Serpentem & ſcorpium etiamſi ipſi ab iis non impetamur occidimus, ne cui noceant alii, & vindictam hanc præſtamus humano generi.* Porphyrius ipſo libro II: ὥσπερ γὰρ οἰκειότητος οὔσης ἡμῖν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κακοποιοὺς, καὶ καθάπερ ὑπὸ τινος πνοῆς ἰδίας φύσεως καὶ μοχθηρίας φερομένους πρὸς τὸ βλάπτειν τὸν ἐντυγχάνοντα, ἀναιρεῖν ἡγούμεθα δεῖν καὶ κολάζειν ἅπαντας, οὕτως καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὰ ἄδικα τὴν φύσιν καὶ κακοποιὰ, πρός τε τὸ βλάπτειν ὡρμημένα τῇ φύσει τοὺς ἐμπελάζοντας, ἀναιρεῖν ἴσως προσήκει: *Sicut enim, quanquam ſocietas nobis quædam eſt cum hominibus malis etiamſi qui ſuopte ingenio ac malitia veluti vento vehemente aguntur ut cuivis ſine diſcrimine noceant, tamen eos omnes recte à nobis puniri cenſemus; ita & mutorum animantium ea quæ ſui natura ſunt injuſta & nocere amantia, quæque impetu ingenii ſui feruntur in obvii cujusque perniciem, occidere ratione non caret.* Et hoc eſt quod vult Pythagoras apud Ovidium Metam. XV, *Noſtrumque potentia lethum Corpora miſſa neci ſalva pietate fatemur.*

5. *Illico à quovis homine poterat interfici*] Adde locum Ioſephi XII, 8. Moſem Maimonidem ad XIII articulos, & Directoris libro III, c. 41.

Iudicium zeli] Vide I Maccab. II, 24, 26.

Apud Philonem] Cujus & hoc in libro de ſacrificantibus: κολαστέον ὡς δήμιον καὶ κοινὸν ἐχθρὸν ὄντα, ὀλίγα φροντίσαντας οἰκειότητος, καὶ τὰς παραγγελίας αὐτοῦ διαγγελτέον πᾶσι τοῖς εὐσεβείας ἐρασταῖς, οἳ ἀνυπερθέτως τάχει τοῖς κατ' ἀνδρὸς ἀνοσίου ἐπιδραμοῦνται τιμωρίαις, κρίνοντες ὅσιον τὸ κατ' αὐτοῦ φονᾶν. *Puniendus talis ut hoſtis publicus omnium, ſpreta qualicunque cum eo neceſſitudine, ejusque ſuaſiones vulgandæ omnibus pietatem amantibus, ut ſine mora accur-*

rant undique ad expetendum de viro impio ſupplicium, firme credentes ſanctam eſſe rem ejuſmodi hominis interficiendi appetitum. Et alter locus non minus inſignis circa finem de Monarchia.

§. x. 1. *Caſtigationes*] *ſervorum filiorumque peccata non coercere, peccatum eſt.* Lactantius de Ira Dei c.18, ubi plura ad hanc rem.

2. *Vt imperfectiori tempori congruentem*] *oculum pro oculo, quæ, ſi dici poteſt, injuſtorum juſtitia eſt.* Auguſtinus in expoſitione Pſalmi CVIII, citatus C. ſed differentiæ 23, quæſt. 3.

3. *Tertullianus*] Adverſus Marcionem IV. idem libro de patientia: *Chriſtus gratiam legi ſuperducens ampliande adimplendæque legi adjutricem ſuam patientiam præfecit, quod ea ſola ad juſtitiæ doctrinam retro defuiſſet.* Chryſoſtomus ad Epheſios cap. IV, 13: διὰ τοῦτο ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, ἵνα τὰς ἐκείνου δήσῃ χεῖρας, οὐχ ἵνα τὰς σὰς ἀντεξαγάγῃ, οὐχ ἵνα τὸν σῶν ὀφθαλμῶν ἀπείρξῃ τὴν βλάβην μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ἐκείνου διατηρήσῃ σώους. ἀλλ' ὅπερ ἐζήτουν, τίνος ἕνεκεν συγκεχωρημένης ἀμύνης, ἐγκαλοῦνται οἱ τῷ πράγματι κεχρημένοι; mox: συγγινώσκει ὁ θεὸς τοῖς ἀπὸ τῆς ἐπηρείας ἴσως συναρπασθεῖσι καὶ ἐπὶ τὴν ἄμυναν ὁρμήσασι, διὸ λέγει ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ. καὶ πάλιν. ὁδοὶ μνησικάκων εἰς θάνατον. εἰ δὲ ἔνθα ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ πηρῶσαι ἐξῆν, τοσαύτη κεῖται τιμωρία τοῖς μνησικάκοις, πόσῳ μᾶλλον τοῖς καὶ παρέχειν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ παθεῖν κακῶς κελευσθεῖσι; *Ea de re dicit, oculum pro oculo, dentem pro dente, ut illius manus cohibeat, non ut tuas excitet contra, ut non tuis tantum oculis noxam arceat, ſed & illius oculos ſalvos praſtet. ſed quod quærebam hoc erat, cur ultione permiſſa culpantur ii qui ad eum decurrunt?* mox: *Ignoſcit Deus iis, quos ſi forte contumeliæ ſenſus abripuit & ad ultionem tulit impetus; ob id dicit, oculum pro oculo: at alibi: viæ iracundorum ad mortem, quod ſi ubi oculum vice oculi eruere permiſſum eſt tanta eſt iracundi pœna, quanto magis apud eos qui mala paſſi præbere ſe ulterioribus injuriis jubentur?*

5. *Ex ſacris legibus didicimus hominum miſereri*] Vide Origenem adverſus Celſum.

6. *Si qui nos læſit teſtimonia probabilia det pœnitentis animi*] Vide Moſem Maimoniden citatum ab eruditiſſimo Conſtantino libro de damno dato, c. VIII, § VII.

7. *Hæc enim eſt ſimplex reſtitutio nihil pœnale continens*] Lex Wiſigotthorum VI, 13.

Pecuniariam mulctam] Vide eundem Conſtantinum d. cap. VIII, §. I.

Divortio ſe liberare maluit] Auguſtinus libro II de adulterinis conjugiis, *Si autem (quod verius dicitur) non licet homini Chriſtiano adulteram conjugem occidere, ſed tantum dimittere.*

Ab accuſationis ſeveritate] Vide Hincmarum de divortio ad interrogationem v, in fine. C. Laicos. 2. quæſt. 4. & ibi Panormitanum. Gail. de pace publica VIII, 3. Adde C. accuſaſti de accuſationibus, ita ut eſt apud Brocardum.

Iuſtinus] Ejuſdem eſt: μηδὲ μικρὸν ἀμείβεσθαι μηδένα βουλόμενοι, ὡς ὁ καινὸς νομοθέτης ἐκέλευσε: *ne minimum quidem ulciſci quenquam volentes, ut novus legis conditor præcepit.* Adde quæ infra §. XV.

8. *Quatenus ſupplicia etiam capitalia irrogabat*] Phariſæorum circa pœnas ἐπιεικῶς prædicat Ioſephus. Hinc tot legum ad publicas pœnas

nas pertinentium exceptiones; & illud, ut ubi omnino mors inferenda eſt inferatur quam leniſſime. quod eſt in Thalmude titulo Ketuboth.

Poſſunt & cum humanis legibus, divinam hac in parte imitantibus, conſiſtere] Auguſtinus quæſtionum Euangelicarum libro I, quæſtione X.

1. *Iudicii multo ſeverioris quam illud fuit quod per Moſem eſt inſtitutum*] §. XI.
Chryſoſtomus idem dicit, tum in oratione ad Patrem fidelem, tum ſecunda de Iejunio.

Niſi ipſe homo de ſe quaſi pœnas exegerit] *Peccator ante veniam deflere ſe debet.* Tertullianus de pœnitentia. Ambroſius in Pſalmum XXXVII. Chryſoſtomus in I ad Corinthios Hom. XXVIII. & in Matthæum Hom. XLII. Adde II Cor. VII, 9, & 10.

2. *Sic nunc quoque poteſt pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipſe punire*] Hieronymus in c. I in Naum, qui locus relatus eſt in cauſæ XXIII quæſtionem V. Agathias lib. V, ex Platone.

1. *Qualem pœnitentiam etiamſi opera morte intercluſa non ſequantur*] Hie- §. XII.
ronymus ad Damaſum, citatus in C. importuna de Pœnitentia, Diſt. I.

Illud Senecæ] Cujus & hoc eſt de Beneficiis VII, 10: *Ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt, optimumque eſt abire ei qui ad ſe nunquam rediturus eſt.* item: *Eadem manu beneficium omnibus dabo: illi reddam, quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt.*

3. *Exemplum Sabaconis Ægyptii regis*] Imo & Romanorum magna ex parte, quorum nemo poſt legem Porciam mortis aut verberum ſupplicio affici potuit, niſi perduellis, aut ab ipſo populo damnatus.

A poſterioribus Imperatoribus Chriſtianis] Vide quæ infra hoc libro cap. XXIV, §. II. vide apud Nicetam libro I, juramentum Iſaaci Angeli. Idem Iohannis Comneni imperium ſine morte cujuſquam fuiſſe ait. Vide de Zenone Malchum. & Auguſtini epiſtolam CLVIII, & CLIX ad Marcellinum Comitem, citatum C. circumcelliones cauſa XXIII, quæſt. V, & capitulis ſequentibus. & Chryſoſtomum V. adverſus Iudæos, ubi de Caïni pœna.

In alia ſupplicia] Ad opera maxime. Auguſtinus epiſtola CLX: *alicui utili operi integra eorum membra deſerviant.* Vide & Nectarii epiſtolam ad Auguſtinum, quæ eſt CCI.

2. *Vt aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus ceteros meliores reddat*] §. XIII.
Hæc duo etiam Philo poſuit in legatione: ὅτι καὶ ἡ κόλασις νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει, πολλάκις μὲν καὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας. εἰ δὲ μὴ, πάντως γοῦν τοὺς πλησιάζοντας. αἱ γὰρ ἑτέρων τιμωρίαι βελτιοῦσι τοὺς πολλοὺς φόβῳ τοῦ μὴ παραπλήσια παθεῖν, *Pœna ſæpe corrigit & emendat etiam eum qui peccavit: quod ſi id non eveniat, certe alios quorum ad notitiam pervenit. multos enim meliores faciunt aliena ſupplicia paris mali formidine.*

Pœnam ſumere de improbo quoquam] Vide quædam ſupra poſita lib. I, §. XIV.
c. III, §. 3.

Quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus] Hoc capite, §. 8.

Vt ad accuſationes criminum non admittantur] Chryſoſtomus de Pœ- §. XV.
nitentia VIII: καλὸν μὲν οὖν, ὅπερ εἶπον, καὶ τὰς χρηματικὰς δίκας φεύγειν διαλύσεσι.

λύσεσι φιλικαῖς, ἵνα πρὸς τὸ τέλος τῆς δίκης κυβερνήσῃς τὸν φίλον. ἐγκληματικὰς δὲ μηδὲ διαλύεσθαι χρεὼν, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγχυμνάζειν: *optimum itaque, ut dixi, etiam privatas lites antevertere benignis tranſactionibus, ut amicum dirigas ad id quod lites ſibi propoſitum habent: publicorum autem judiciorum accuſationes non dicam tranſigendo abrumpere, ſed nunquam eas incipere.*

§. XVI. *Ut ad munera publica quæ de ſanguine judicium habent ſua ſponte ſe ingerat*] An ſapienti capeſſenda ſit reſpublica vide Senecam de otio ſapientis.

§. XVII. 1. *Aut adulterum occidit*] Vide Auguſtinum de civitate Dei citatum C. quicunque, cauſa XXIII, quæſtione VIII. Et C. inter cum, C. ſequente, cauſa XXXIII, quæſt. II.

2. *In reos majeſtatis & publicos hoſtes omnis homo miles eſt*] Agathias libro IV: οὐ γὰρ στρατηγοῖς μόνοις ἢ τοῖς ἄλλως δυναστεύουσιν ὁ τῆς εὐνοίας ἔοικε σκοπὸς ἐμπεφυκέναι, καὶ προσπελάζειν, ἀλλὰ παντὶ τῷ βουλομένῳ βατὸν δήπου καὶ προσήκον τῆς ἐν ᾗ τέτακται πολιτείας ὑπεραλγεῖν, καὶ τὸ κοινῇ συνοῖσον εἰς δύναμιν κατορθοῦν. *Non ſolis ducibus aliisve potentibus innaſci ſolet atque immorari bene agendi propoſitum, ſed cuique volenti & licet & honeſtum eſt ejus in qua vivit reipublica malis commoveri, & publicas utilitates pro ſuis viribus promovere.* vide quæ ſupra hoc capite, §. IX.

3. *Accedente facti evidentia*] Quintilianus declamatione CCLX: *quædam ſunt reipublicæ læſæ ad quorum pronuntiationem oculi ſufficiunt.*

§. XVIII. *Quatenus in externos influunt*] Ita Sayrus lib. III Theſauri, cap. 6.

§. XIX. 1. *Inter Iudæos Philo*] de Moſe libro III. addi poteſt Abenesdras ad Iobum V, 7. & Rabbinus Iſraël c. 8.

Seneca] Ejuſdem eſt eodem de Ira libro c. 14: *Nemo invenitur qui ſe poſſit abſolvere.* capite 9. dixerat, *Inter cætera mortalitatis incommoda & hæc eſt, caligo mentium, nec tantum neceſſitas errandi ſed errorum amor.* Poſtea cap. 27: *quis iſte eſt qui ſe profitetur omnibus legibus innocentem?* & libro III, c. 20: *Omnes mali ſumus.* de Clementia I, 8: *Peccavimus omnes: alii gravia, alii leviora, alii ex deſtinato, alii forte impulſi, aut aliena nequitia ablati: alii in bonis conſiliis parum fortiter ſtetimus, & innocentiam inviti ac renitentes perdidimus. Non delinquimus tantum, ſed uſque ad extremum ævi delinquemus. Etiam ſi quis tam bene purgavit animum ut nihil obturbare eum amplius poſſit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pervenit.* Procopius Gotthicorum III, in oratione Beliſarii: τὸ μὲν γὰρ μηδ' ὁτιοῦν ἁμαρτάνειν οὔτε ἀνθρώπινον καὶ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἔξω. *nihil planè delinquere neque hominis eſt, neque id rerum fert natura.* Adde Baſilium Imperatorem cap. 50.

Diodorus Siculus] Idem in fragmentis: μὴ συκοφαντεῖν ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν: *non oportet per calumniam traducere infirmitatem humanæ naturæ.*

2. *Ob corporis concretionem in animum tranſeuntem*] Seneca de Ira libro II, cap. 18: *morum varietates, mixtura elementorum facit, & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicujus elementi major vis abundavit.* Alibi hæc ea vocat quæ attribuit conditio naſcendi & corporis temperatura. Epiſtola XI.

Ob culpam præcedentem] Vide c. inebriaverunt, cauſa XV, quæſt. I.

§. XX. 2. *Niſi tutum eſt ingratum fuiſſe*] Idem Seneca de Beneficiis I, c. I:

Ita demum turpe eſt non reddere (beneficia nempe) *ſi & licet.* Pater Seneca controverſiarum v, 34 : *Dicis mihi, Hoc facere non oportet. huic rei æſtimatio immenſa eſt, itaque nulla vindicta eſt.* Auguſtinus lib. II, c. 83, contra Petilianum : *Sic igitur quod adverſus vos leges conſtitutæ ſunt non eis bene facere cogimini ſed male facere prohibemini.*

Ego reum non laudari deſidero, ſed abſolvi] Eſt hoc IV, contr. 23. ſimile eodem libro controverſia 24 : *Non ſperamus ut probet, ſed ut dimittat.* Et in excerptis VI, 8 : *multum intereſt objurges an punias.* Sunt enim quædam ut Cimone ait Plutarchus ἐλλείμματα μᾶλλον ἀρετῆς τινὸς ἢ κακίας πονηρεύματα: *deliquia magis virtutis alicujus quam ex vitio crimina.*

Negant enim Stoici] Contra eos bene Diodorus Siculus in fragmentis, συγγνώμη τιμωρίας αἱρετωτέρα, *venia melior pœna exactione.* Pro Chriſtianis ſententiam dicet Cyprianus epiſtola LII : *Alia eſt philoſophorum & Stoicorum ratio, qui dicunt omnia peccata paria eſſe, & virum gravem non facile flecti oportere. Inter Chriſtianos autem & philoſophos plurimum diſtat.* §. XXI.

1. *Non ideo ſequitur debere eam exigi*] Iulianus de Euſebia : οὐδὲ γὰρ εἰ σφόδρα ἐπιτήδειοί τινές εἰσι πάσχειν κακῶς καὶ κολάζεσθαι, τούτους ἐκ παντὸς ἀπολέσθαι χρεών. *Non enim, ſi qui ſunt meriti male tractari punirique, hos perire utique neceſſe eſt.* §. XXII.

Vt in peſſimi exempli ſceleribus] Ioſephus : πατροκτονία κοινὸν ἀδίκημα καὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ βίου, καὶ ὁ μὴ κολάζων ἀδικεῖ τὴν φύσιν. *Parricidium & naturam & vitam humanam violat, ita ut qui id non puniat & ipſe in naturam peccet.* §. XXIII.

Circa voces conſumitur] Extra uſum, ut ait Scoliaſtes Horatii. Auguſtinus contra Academicos: *Turpe diſputationibus in verborum quæſtione immorari, cum certamen nullum de rebus remanſerit.*

1. *Quatenus auctor legis ut pars civitatis ſpectatur*] Vide quæ ſupra in textu & notis hoc libro IV, §. 12. §. XXIV.

2. *Imperatori licet revocare ſententiam*] Symmachus lib. III, epiſt. 63. *Alia enim eſt conditio magiſtratuum, quorum corruptæ videntur eſſe ſententiæ ſi ſint legibus mitiores : alia divorum principum poteſtas, quos decet acrimoniam ſeveri juris inflectere.* Idem diſcrimen inter regem & judicem eſt apud Themiſtium oratione V.

Tamen ceſſatio rationis, etiam quæ particularis eſt, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit] Multa ad hanc rem utilia congeſſit Gratianus cauſa I, quæſtione VII. §. XXVI.

Adductum Theodoſium] Hiſtoriam vide apud Zonaram.

Puniendus nemo eſt ultra meritum] Bene hac de re diſſerunt Mediolanenſes in oratione quæ apud Guicciardinum eſt libro XVII. confer quæ hoc capite habuimus §. II, & quæ habituri ſumus libro III, cap. XI, §. I. §. XXVIII.

1. *Cauſa quæ impulit*] Chryſoſtomus X de ſtatuis : οὐ γὰρ δὴ πᾶν ἁμάρτημα τὴν αὐτὴν φέρει κόλασιν, ἀλλὰ τὰ δυνατὰ διορθωθῆναι μείζονα ἡμῖν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν. *Non enim omnis culpa eandem pœnam meretur, ſed graviorem illa quæ facile corrigi potuit.* Et in ſecunda oratione cur obſcurum ſit vetus teſtamentum, hinc probat calumniatorem pejorem eſſe ſcortatore, fure, homicida. §. XXIX.

Digitized by Google

2. *Dolor autem hominem quaſi extra ſe rapit*] Vide egregiam comparationem furis & adulteri Proverbiorum VI, 30.

Ideo plus habet voluntarii] Philo ad Decalogum: *πάντα μὲν γὰρ τὰ ψυχῆς πάθη χαλεπὰ, κινοῦντα καὶ σείοντα αὐτὴν παρὰ φύσιν καὶ ὑγιαίνειν οὐκ ἐῶντα. χαλεπώτατον δ' ἐπιθυμία, διὸ τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστον θύραθεν ἐπεισιὸν καὶ προσπῖπτον ἔξωθεν, ἀκούσιον εἶναι δοκεῖ. μόνη δ' αὐτὴ ἐπιθυμία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἡμῶν λαμβάνει καί ἐστιν ἑκούσιος. Omnes quidem animi perturbationes graves, ut quæ animum extra naturalem ſtatum moveant atque concutiant, ſed omnium harum graviſſima eſt cupido, nam cætera, quia extrinſecus ad nos impetum faciunt noſque pulſant, videntur velut invitis evenire: at ſola cupido, utpote ex nobis intus ortum habens, magis ſpontis eſſe noſtræ videtur.*

Locus apud Porphyrium] Et ſimilis apud M. Antonium de vita ſua libro II, ubi iram & cupiditatem inter ſe confert. Plutarchus Romulo: *ἡ δὲ κινήσασα τὸν θυμὸν ἀρχὴ μᾶλλον παραιτεῖται τὸν ὑπὸ μείζονος αἰτίας, ὥσπερ ὑπὸ πληγῆς χαλεπωτέρας ἀνατραπέντα. Commovens animum cauſa plus excuſationis ei præſtat qui ex graviore cauſa, velut ictu validiore, evertitur.*

3. *Imaginabilia non autem vere bona ſunt*] Seneca epiſt. XVI: *Naturalia deſideria finita ſunt. ex falſa opinione naſcentia ubi deſinant non habent.* vide Chryſoſtomum in tractationibus moralibus ad Rom. VI, ad II Cor. XI, 12. ad Epheſ. I, 14.

3. *Interdum & aliud accedit vitium*] Vide locum inſignem in Lucæ
§. XXX. verbis apud Xiphilinum ex Dione.

Si quis ſæpius deliquit] *Τὸ μὲν γὰρ ἀγνοῆσαί ποτε τὰ κατὰ τὸν βίον ἐστὶν ἀνθρώπου, τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πράγμασι πλεονάκις ἁμαρτάνειν, τέλεον ἐξεστηκότος τοῖς λογισμοῖς. ὅσῳ γὰρ πλείοσιν ἐλαττώμασι περιπεπτώκαμεν, τοσούτῳ μείζονος τιμωρίας ἄξιοι τυχεῖν ὑπάρχομεν. Aliquando ignoraſſe quid vita exigat, hominis eſt: at in iiſdem rebus ſæpius aberrare, emotæ eſt mentis: quo enim plura ſunt in quæ incidimus delicta, hoc majorem pœnam commeremur.*

Ut vita anterior ſimul cum delicto in æſtimationem veniret] Aſinius Pollio: *quæ major pars vitæ atque ingenii ſtetit, ea judicandum de homine eſt.* Cicero in Sul. *Omnibus in rebus, Iudices, quæ graviores majoreſque ſunt, quid quis voluerit, cogitarit, admiſerit, non ex crimine ſed ex moribus ejus qui arguitur eſt ponderandum.*

4. *Non nudum delictum voluerunt aſpici*] Canon Ancyranus XXV. Chryſoſtomus ad II ad Corinthios cap. II. *ὅθεν μανθάνομεν, ὅτι οὐ δεῖ μόνον πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἕξιν τῶν ἁμαρτανόντων τὴν μετάνοιαν ὁρίζειν. Unde diſcimus pœnitentiæ fines determinandos non ſola delictorum natura inſpecta, ſed & propoſiti & moris eorum qui peccarunt.* Idem III de Sacerdotio: *οὐ γὰρ ἁπλῶς πρὸς τὸ τῶν πλημμελημάτων μέτρον δεῖ καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν· ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων στοχάζεσθαι προαιρέσεως. Non enim ad ſolam menſuram delictorum pœna imponenda eſt, ſed & inquirendum qui fuerit ejus qui peccavit animus.*

Lex prohibens omnia delicta congeminat] Bene Chryſoſtomus: *ἐνταῦθα οὐ μόνον ἰσοτιμίαν δείκνυσι ἰουδαίου καὶ ἕλληνος, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸν ἰουδαῖον βαρύμενον ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως. Hic non tantum par jus dignitatemque oſtendit Iudæi & Græci, ſed & Iudæum hoc ipſo prægravari quod legem acceperit.* deinde: *ὁ γὰρ πλείονος ἀπολαύσας τῆς διδασκαλίας μείζονα ἂν εἴη καὶ τιμωρίαν ἄξιος ὑπομεῖναι παρανομῶν. Nam qui plus inſtitutionis accepit, is majores etiam contemtæ legis pœnas meretur.*

1. Et

1. *Et aliam ſibi materiam ſine injuria quærere facilius poteſt*] Chryſoſtomus ad Galatas: ἡ ἐπιθυμία μίξιν ἐπιζητεῖ μόνον, οὐ τοιάνδε μίξιν. *Cupido concubitum tantum quærit, non hujus aut illius concubitum.* Tertullianus libro II ad Vxorem: *Non quanto grandis eſt continentia carnis quæ viduitati miniſtrat, tanto ſi non ſuſtineatur, ignoſcibile videri poteſt. difficilium enim facilis eſt venia. Quanto autem habere in Domino perpetrabile eſt uti noſtræ poteſtatis, tanto culpabilius eſt non obſervare quod poſſis:* & mox, *quanto poteſtas vitandi fuit, tanto contumaciæ crimine oneratur.* Adde M. Antoninum loco modo indicato, ubi Theophraſto auctore utitur. §. XXXI.

2. *Qui cum ſit opulens nequiter quicquam facit*] Chryſoſtomus de Providentia IV: ὥστε ὅταν ἴδῃς τὸν πλουτοῦντα ἀδικοῦντα, πλεονεκτοῦντα, ἁρπάζοντα, διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτὸν δάκρυσον, ἐπειδὰν πλούσιος ὢν ταῦτα ποιεῖ. μείζονα γὰρ δίδωσι τιμωρίαν. *Quare ubi divitem videris injuſtum, avarum, rapacem, hoc magis eum miſerere, quod talia dives faciat. Ob id ipſum enim punietur gravius.*

1. Τὸ ἀνδραποδοκλόπος] πενταπλάσια Harmenopulo. § XXXII.

Vltra dupli condemnationem] Alludit huc locus Apoc. XVIII, 6. *Reddite duplum.* Hercules Minyas, qui à Thebanis ſine jure tributum extorſerant, duplum coëgit ejus tributi pendere Thebanis; Apollodorus libro II.

2. *Apud Indos*] Apud Indorum alios furtum morte punitum notavit Nicolaus Damaſcenus.

Philo] Secundo de legibus Specialibus.

Non conſummata, & ideo conſummatis minora] Plinius de Leone: *Vulneratus obſervatione mira percuſſorem novit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum vero qui telum quidem miſerit, ſed tamen non vulneraverit, correptum raptatumque ſternit, nec vulnerat.*

De falſo teſte proditum] Et de eo qui uxorem ſtupri inſimulavit, ut dotem lucraretur. Deut. XXII, 19. Et de eo qui cæteroqui ex cauſa injuſta aliquem in judicium deduxerit, alienum ſibi vindicans. Exodi XXII, 9.

De paſcuo quam de domo] Vide Maimoniden Directore III, 41. Cicero pro Sexto Roſcio Amerino: *Atque ea ſunt animadvertenda peccata maxime quæ difficillime præcaventur.* §. XXXV.

Illis in locis] In balneis. morte plectebantur Athenis fures balnearii, ſi æſtimatio eſſet major decem Drachmis; Demoſthenes contra Timocratem. Adde L. 1. D. de Furibus Balnearibus.

1. *Supplicia meritis minora*] Juſtinus II Hunnis ſcribens, ῥωμαίοις ἔθος ἐστὶ μὴ ἀντιλέγειν τὰς τιμωρίας ἰσοῤῥόπους τοῖς πλημμελήμασι. *Romanis mos hic eſt, non irrogare pœnas pares peccantium merito.* §. XXXVI.

Pœnas exigi legibus mitiores] Hoc ſibi volebat Henricus Imperator Symbolo mali Punici, cum dicto *Subacre.* Rex apud Caſſiodorum XI, 40: *Qui periculoſe juſti ſumus, ſub ſecuritate ſemper ignoſcimus.*

2. *Auguſtinus*] Epiſtola CLIX, quæ citatur c. Circumcelliones, cauſa XXIII, quæſt. V. Vide, ſi placet, ad Auguſtinum eundem epiſtolam Macedonii, & eam qua reſpondet Auguſtinus numeris LIII, & LIV. Adde de Theodoſio juniore quæ ſunt in Excerptis Iohannis Antiocheni ex Manuſcripto Peireſii. Macedonius ad Auguſtinum: *Officium ſacerdotis eſt, intervenire pro reis.*

Maimo-

Digitized by Google

§.XXXVII. *Maimonides*] Lib. III directoris, c. 41. Confer c. Sicut dignum de Homicidio voluntario vel caſuali.

Locus injuſtitiæ culpam aliquam addere ſolet peculiarem] Philo lib. I. de legibus Specialibus: οὐ γὰρ ταὐτὸν πατέρα καὶ ἀλλότριον πληγαῖς ἐμφορῆσαι, οὐδ᾽ ἄρχοντ᾽ ἢ ἰδιώτην κακῶς εἰπεῖν, οὐδ᾽ ἐργάζεσθαί τι τῶν μὴ ἐφειμένων ἐν βεβήλοις ἢ ἱεροῖς χωρίοις, οὐδ᾽ ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι καὶ δημοτελέσι θυσίαις. *Non idem eſt patri & extraneo inferre violentas manus: nec idem magiſtratui & privato maledicere: nec illicitum aliquid patrare in loco profano & ſacro, in die feſto, in conventu, in ſacris publicis.* Cum his convenit quod ex Labeone adfert Vlpianus l. prætor edixit. in fine D. de injuriis. *Perſonâ atrocior injuria fit, ut cum magiſtratui, cum parenti, patrono fiat; tempore, ſi ludis & in conſpectu. nam populi Romani in conſpectu an in ſolitudine injuria facta ſit multum intereſſe ait.*

§.XXXIX. 1. *Seneca pater*] Excerptorum IV, 7.

Ait alter Seneca] Et de beneficiis libro V, c. 14: *Latro eſt etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum jam armatus eſt, & habet ſpoliandi atque interficiendi voluntatem.* Philo in primo de ſpecialibus legibus: ἀνδροφόνους χρὴ νομίζειν οὐ τοὺς κτείνοντας αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάντα δρῶντας εἰς τ᾽ ἀνελεῖν, ἢ φανερῶς, ἢ λάθρα, κἂν μὴ τὸ ἀδίκημα ὦσιν εἰργασμένοι. *Homicidas exiſtimari oportet non eos ſolum qui vitam adimunt, ſed & eos qui omnia faciunt palam aut clam ut quenquam interimant, etiamſi facinus ipſum nondum commiſerint.*

Conſilia legibus vindicari] Valerius Maximus de Cn. Sergio Silo damnato ob nummos matrifamiliæ præmiſſos: *Non factum tunc ſed animus in quæſtionem deductus eſt, pluſque voluiſſe peccare nocuit quam non peccaſſe profuit.*

3. *Vellet enim lex omnes etiam mente eſſe quam puriſſimos*] Chryſoſtomus ad Rom. III, 13, & ad caput VII, multa habet in hanc rem.

§. XL. 2. *Tyrannis liberarit terras*] Et maria. Philo de legatione: Ἡρακλῆς ἐκάθηρε γῆν καὶ θάλατταν, ἄθλους ἀναγκαιοτάτους καὶ ὠφελιμωτάτους ἅπασιν ἀνθρώποις ὑποστάς, ἕνεκα τοῦ τὰ βλαβερὰ καὶ κακωτικὰ φύσεως ἑκατέρας ἀνελεῖν. *Hercules purgavit terras ac maria, certamina ſubiens hominibus omnibus partim neceſſaria partim perutilia, ut tolleret hominum animantiumque aliorum ea quæ exitialia aut noxia eſſent.*

Vltor ut ſcelerum vocer] Ibidem dicenti Feciali:

ἦ πᾶσιν οὖν σ᾽ ἔφυσεν ἀρκέσειν πατήρ;

Ten' ergo ſevit omnibus genitor parem?

Reſpondet Theſeus:

ὅσοι γ᾽ ὑβρισταί. χρηστὰ δ᾽ οὐ κολάζομεν.

Injurioſis. Nam bonos non tangimus.

Plutarchus in ejus vita: ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα δεινῶν τυράννων, *Peſſimis tyrannis Græciam liberavit?* Item: οὐδὲν αὐτὸς ἀδικούμενος ὥρμησεν ὑπὲρ ἄλλων ἐπὶ τοὺς πονηρούς. *Nihil ipſe paſſus injuriæ, pro aliis in homines malos impetum ſumebat.*

3. *Qui humanam carnem epulantur*] Hoc quoque Scythas Alexander dedocuit.

A quo more abſiſtere Gallos veteres Hercules coëgit] Vide Dionyſium Halicarnaſſenſem narrantem ut Hercules hunc morem aliaque mul-

Digitized by Google

ta abſtulerit, in beneficiis ſuis Græcos à barbaris non diſtinguens. Romanorum non minora in genus humanum merita prædicat Plinius xxx, 1: *Non ſatis æſtimari poteſt quantum Romanis debeatur, qui ſuſtulere monſtra, in quibus hominem occidere religioſiſſimum erat, mandi vero etiam ſaluberrimum.* Conjunge quæ hoc ipſo capite dicentur §. xlvii. Sic Iuſtinianus principibus Abaſgorum edixit ne ſubditorum pueros caſtrarent. Procopius meminit Gotthicorum iv, & Zonaras Leone Iſauro. Et Inchæ, in Peruana reges, vicinos populos qui moniti non parerent vi coëgere abſiſtere ab inceſtis, à marium cum maribus concubitu, à comeſtione hominum, aliiſque id genus facinoribus, atque eo modo imperium ſibi pararunt omnium quæ uſquam legimus, excepta religione, juſtiſſimum.

4. *Qui in naturam delinquunt*] Vide Ioſephum Acoſtam de procuranda Indorum ſalute lib. ii, cap. 4.

Innuptos concubitus] Aſterius Amaſeæ epiſcopus: οἱ τοῖς τοῦ βίου τούτου νομοθέταις προσέχοντες ἀνεύθυνον καταλείπουσι τῆς πορνείας τὴν ἐξουσίαν. *Qui hujus tantum ſæculi leges condentibus obtemperant, impunitam relinquunt meretricii licentiam.* Adde locum Hieronymi ad Oceanum productum à nobis ad caput v, §. 9. §. xlii.

1. *Non admittendum adulterium*] Adulteria ubique puniri teſtatur Philo vita Ioſephi: Adulterium natura turpe eſſe Vlpianus l. Probrum D. de verborum ſignificatione 1. Lactantius in Epitome: *Corrumpere alienum matrimonium etiam communi gentium jure damnatur.* §. xliii.

2. *Circa naturæ leges par eſt eos excuſari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut prava educatio obſtant*] Hieronymus ii adverſus Iovinianum: *Vnaquæque gens hoc legem naturæ putat quod didicit.*

1. *Vniverſalis Eccleſiæ curam accepiſſe*] Eſt id in conſtitutionibus præferentibus nomen Clementis. Cyprianus epiſt. xxx: *Omnes enim nos decet pro corpore totius Eccleſiæ, cujus per varias quaſque provincias membra digeſta ſunt, excubare.* Et de unitate Eccleſiæ: *Epiſcopatus unus eſt, cujus à ſingulis in ſolidum pars tenetur.* Exempla hujus curæ univerſalis paſſim apud Cyprianum, illuſtri imprimis epiſtola lxvii. Adde Chryſoſtomum in laudibus S. Euſtathii. §. xliv.

3. *Vnius Dei cultus*] Idem de fortitudine: αἴτιον τῆς ὁμονοίας τὸ ἀνώτατον καὶ μέγιστον ἡ περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ δόξα, ἀφ' ἧς οἷα πηγῆς ἑνωτικὴ καὶ ἀδιάλυτος φιλία κίρναται πρὸς ἀλλήλους. *Summa ac maxima concordiæ cauſa, de uno Deo ſenſus, ex quo velut fonte procedit inſolubilis & animos inter ſe vinciens amicitia.* Ioſephus autem contra Appionem libro: τὸ γὰρ μίαν μὲν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν περὶ Θεοῦ τῷ βίῳ δὲ καὶ τοῖς ἔθεσι μηδὲν ἀλλήλων διαφέρειν, καλλίστην ἐν ἤθεσιν ἀνθρώπων συμφωνίαν ἀποτελεῖ. *Eandem de Deo habere ſententiam, nihilque vita & inſtitutis inter ſe diſcrepare, pulcherrimam in animis hominum concordiam excitat.*

Naturam neſcire Dei] Sic & Ioſephus adverſus Appionem libro altero cauſas cur multæ civitates male conſtitutæ fuerint has reddit: τὸ μήτε τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ φύσιν ἐξ ἀρχῆς συνιδεῖν αὐτῶν τοὺς νομοθέτας, μήθ' ὅσον καὶ λαβεῖν ἠδυνήθησαν, ἀκριβῆ γνῶσιν διορισαμένους πρὸς τοῦτο ποιήσασθαι τὴν ἄλλην τάξιν τοῦ πολιτεύματος. Vide & quæ ſequuntur ibidem optime.

Inter curas publicas prima de rebus divinis] Ad quarum cognitionem Impera-

Imperatores vocans Iuſtinus Martyr addit: *βασιλικὸν ἂν καὶ τοῦτο ἔργον εἴη. Erit hoc opus ſane regium.* Adde quæ habet Covarruvias in c. poſſeſſor. §. 10.

4. *Iuſtitiæ quoque nihil reliquit niſi nomen inane*] Seneca epiſt. XCVII: *Illic diſſentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil juſtum eſſe natura, & crimina vitanda eſſe quia vitari metus non poſſit.*

5. *Iuſtitiam religione permixtam*] Philo vita Abrahami: τῆς αὐτῆς φύσεώς ἐστιν εὐσεβῆ τε εἶναι καὶ φιλάνθρωπον, καὶ περὶ τὸν αὐτὸν ἑκάτερον ὁσιότης μὲν πρὸς θεὸν, δικαιοσύνη δὲ πρὸς ἀνθρώπους θεωρεῖται. *Ejuſdem eſt naturæ religioſum eſſe & hominum amantem: apud eundem ſpectantur pietas in Deum, & in homines juſtitia.*

§. XLV. 2. *Antiſthenis*] Laudatus Clementi Alexandrino. ex illo videtur hoc promſiſſe Seneca lib. VII, c. 30. Naturalium quæſtionum: *ipſe qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundavit, deditque circa ſe, majorque eſt pars operis ſui ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt.*

Philo autem] Dicit hæc apud Philonem Rex Agrippa.

Simulacrum non conſtituit] Dion libro XXXVI: οὐδ᾽ ἄγαλμα οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ποτε τοῖς Ἱεροσολύμοις ἔσχον. ἄρρητον δὲ καὶ ἀειδῆ αὐτὸν νομίζοντες εἶναι, &c. *Nec ullum Hieroſolymis ſimulacrum habebant, quod Deum crederent neque conſpici neque verbis explicari poſſe.* Vide & Strabonem libro XVI.

Numa] De hoc Numæ inſtituto vide & Dionyſium Halicarnaſſenſem.

In cujus rei memoriam inſtitutum fuit olim Sabbatum] Scriptor reſponſorum ad orthodoxos, ad quæſtionem LXIX: ἵνα οὖν φυλαχθῇ ἡ μνήμη τῆς τοῦ κόσμου ποιήσεως ἐν τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τοῦτο τιμιώτερον τῶν ἄλλων ὁ θεὸς ἐκεῖνον ἔταξε τὸν ἑπτὰ ἀριθμὸν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ. *Vt ergo memoria Mundi conditi inter homines ſervaretur, ideo voluit Deus Septenarium numerum in Sacris Literis eminenter cæteris honoratiorem.* Vide & quæ præcedunt.

3. *Quæ conſenſio*] Tertullianus adverſus Marcionem: *Animæ à primordio conſcientia Dei dos eſt.* φυσικὴ εὐσέβεια, *pietas naturalis*, Diodoro Siculo in Fragmentis. Philo de Vnius Imperio: οὐδὲν τεχνικῶν ἔργων αὐτοματίζεται. τεχνικώτατος δὲ ὁ κόσμος, ὡς ὑπό τινος τὴν ἐπιστήμην ἀγαθοῦ καὶ τελειοτάτου πάντως δεδημιουργῆσθαι. τοῦτον τὸν τρόπον ἔννοιαν ἐλάβομεν ὑπάρξεως θεοῦ. *Nihil artem præferens caſu oritur. Maximam autem artem mundus præfert, teſtaturque à ſumme perito ſummeque perfecto ſe fabricatum. Notitia qua Deum eſſe credimus hinc ortum habet.* Tertullianus adverſus Marcionem I: *Nos defendimus Deum primum natura cognoſcendum, deinde doctrina recognoſcendum: natura ex operibus: doctrina ex prædicationibus.* Cyprianus de idolorum vanitate: *Hæc eſt ſumma delicti, nolle agnoſcere quem ignorare non poſſis.* Iulianus ad Heraclitum: πάντες ἀδιδάκτως εἶναι θεῖόν τι πεπείσμεθα, καὶ πρὸς τοῦτο ἀφορᾶν ἐπ᾽ αὐτό τε οἶμαι σπεύδειν: οὕτω διακείμενοι τὰς ψυχὰς πρὸς αὐτὸ, ὥσπερ οἶμαι πρὸς τὸ φῶς βλέποντα. *Omnes ante doctrinam numen aliquod eſſe perſuaſi ſumus, eo reſpiciendum, ad eum properandum: credoque ſic animos noſtros ſe habere ad Deum, uti viſu prædita ad Lucem.*

§. XLVI. 2. *Et eſſe numen & noſtri curam gerere*] Seneca epiſtola XCV: *Primus eſt deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis majeſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine qua nulla majeſtas eſt.*

3. *Apud omnes ferme quos novimus populos*] Seneca epiſt. CXVII: *Tanquam*

quam Deos eſſe inter alia ſic colligimus, quod omnibus de Diis opinio inſita eſt: nec ulla gens uſquam eſt adeo contra leges moreſque projecta ut non aliquos deos credat. Idem de Beneficiis IV, 4: *Nec in hunc furorem omnes mortales conſenſiſſent alloquendi ſurda numina & inefficaces Deos, &c.* Adde Platonem Protagora, & decimo de legibus, & pulchra quæ habet Iamblichus poſt principium de myſteriis Ægyptiorum, ubi Deum noſſe ita homini ait proprium, ut hinnitum equo.

4. *Ita & coerceri poſſe arbitror nomine humanæ ſocietatis*] Moxus Lydus Crambi urbis inhabitatores obſidione captos merſit omnes οἷον ἀθέους, ut qui Deum nullum noſſent, colerentve. Nicolaus Damaſcenus in excerptis Peireſianis.

2. *Opificio ſervire, non opifici*] Philo ad Decalogum de talibus: εἰσὶ δ᾽ οἳ καὶ προσυπερβάλλουσιν ἀσεβείᾳ, μηδὲν τῶν ἴσων μεταδιδόντες, ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ πάντα τῶν ἐπὶ τιμῇ χαριζόμενοι, τῷ δ᾽ οὐδὲν νέμοντες, ἀλλ᾽ οὐδὲ μνήμης τὸ κοινότατον ἀξιοῦντες, ἐπιλήθονται γὰρ οὗ μόνου προσῆκεν ἦν μεμνῆσθαι, ἐπιτηδεύοντες οἱ βαρυδαίμονες ἑκούσιον λήθην, &c. *Sunt autem alii quorum ulterius impietas procedit, qui ne paria quidem Deo & operibus ejus tribuunt, ſed quicquid honoris excogitari poteſt his exhibent, illud communiſſimum bonum nulla memoratione dignantes, id prætereunt quod ſolum meminiſſe debuerant, ſponte miſeri ſibi accerſentes quæſitam oblivionem.* Sic locum Deuteronomii interpretatur Maimonides Directore III, 41. §. XLVII.

4. *Nec ſummi Dei cultum ideo deſerant*] Sic victimas ab Ægypti regibus, ab Auguſto, à Tiberio in Templum admiſere Iudæi. Docent id & Ioſephus & Philo.

5. *Darius*] Hyſtaſpis filius, Xerxis pater. Confer quæ ſupra §. XII

1. *Nemini deinceps ad credendum vim inferre*] Ioſephus ita cenſet δεῖν ἕκαστον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ προαίρεσιν θεὸν εὐσεβεῖν, ἀλλὰ μὴ μετὰ βίας: *Debere quemque libero animi propoſito Deum colere, non vi coactum.* §. XLVIII.

Quarum rerum cauſæ nos latent eis cauſam aſſignare divinam voluntatem] Servius ad initium III Æneidos, *Quotieſcunque ratio vel judicium non apparet, ſic viſum interponitur.* Sic & Donatus ad Actum V, Scena II Eunuchi. Atque in eum ſenſum poni Hebræum חפץ notat Abarbaniel.

2. *Chriſto novæ legis auctori omnino hoc placuiſſe, ut ad legem ſuam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur*] Tractat hoc Gregorius Nazianzenus oratione Cum aſſumtus eſt à Patre: & Beda lib. 26. Iſidorus de Siſebuto rege: *Qui in initio regni ſui Iudæos ad fidem Chriſtianam permovens æmulationem quidem Dei habuit, ſed non ſecundum ſcientiam. poteſtate enim compulit quos provocare oportuit fidei ratione.* Transſcripſit hoc in hiſtoriam Rodericus II, 13. Poſteriores in Hiſpania reges eodem nomine culpant Oſorius, & Mariana. quem vide XXVI, 14. XXVII, 5.

Athanaſius] Epiſtola ad ſolitarios.

Numquid & vos abire vultis? Cyprianus epiſtola LV: *Converſus ad Apoſtolos ſuos dixit: Nunquid & vos vultis ire? ſervans ſcilicet legem qua homo libertati ſuæ relictus, & in arbitrio proprio conſtitutus ſibimet ipſe vel mortem appetit vel ſalutem.*

3. *Inſtantiam vocatoris ſignificat*] Cyprianus de Idolorum vanitate hunc locum reſpiciens: *Per orbem vero diſcipuli magiſtro & Deo monente diffuſi,*

Digitized by Google

fuſi præcepta Dei in ſalutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, cæcos & ignaros ad agnitionem veritatis ocularent. Ac, ne eſſet probatio minus ſolida, & de Chriſto delicata confeſſio, per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur.

Iuſtiniani conſilium] Ad eundem Iuſtinianum epiſtolam Theodahadi vide in Caſſiodoro x. 26.

§. XLIX. 1. *Ammianus*] Idem vere, Chriſtianam religionem abſolutam & ſimplicem vocat: Zoſimus & ipſe paganus: χριστιανῶν πίστεως ἐπαγγελία παντὸς ἁμαρτήματος καὶ πάσης ἀσεβείας ἀπαλλαγή: *Chriſtianæ fidei hæc eſt pollicitatio, libertas ab omni crimine atque impietate.* Secta nemini moleſta paſſim à paganis dicebatur; Tertullianus Scorpiaco. Iuſtinus Apologetico II: ἀρωγοὶ δ' ὑμῖν καὶ σύμμαχοι πρὸς εἰρήνην ἐσμὲν πάντων μᾶλλον ἀνθρώπων, ὅτι ταῦτα δοξάζομεν, ὡς λαθεῖν θεὸν κακόεργον ἢ πλεονέκτην, ἢ ἐπίβουλον, ἢ ἐνάρετον, ἀδύνατον εἶναι, καὶ ἕκαστον εἰς αἰωνίαν κόλασιν ἢ σωτηρίαν κατ' ἀξίαν τῶν πράξεων πορεύεσθαι. *Nos vobis ad imperii tranquillitatem maxime adjutores & collaboratores ſumus, ut qui doceamus fieri non poſſe ut Deo quis lateat, ſive ſit maleficus, raptor, inſidiator, ſive æqui amans. tum vero ad æternam aut ſalutem aut pœnam quemque mitti pro factorum ſuorum dignitate.* Arnobius de conventibus Chriſtianorum loquens lib. II: *In quibus aliud auditur nihil niſi quod humanos faciat, niſi quod mites, verecundos, pudicos, caſtos, familiaris communicatores rei cum omnibus quos ſolidet germanitatis neceſſitudine copulatio.*

Philo commemorat] In legatione. Similiter & libro de Sacrificantibus facunde oſtendit quantum Synagogæ diſtent à paganicis myſteriis. Locus uterque dignus inſpici. Simile habet libro altero contra Appionem Ioſephus.

2. *Conſtantinus Licinio*] Vide Zonaram. Simile illud apud Auguſtinum epiſt. L: *Maximianus epiſcopus Vagienſis auxilium petiit ab Imperatore Chriſtiano contra hoſtes Eccleſiæ, non tam ſui ulciſcendi cauſa quam tuendæ Eccleſiæ ſibi creditæ.* Relatum eſt in cauſam XXIII, quæſt. III.

Alii Perſis] Vide Menandrum Protectorem.

§. L. 2. *Quam ea quæ dogmatum ſunt*] Sequitur hoc Chryſoſtomus in I Cor. II: ὅταν δὲ καὶ ἐν δόγμασιν ἡ συνήθεια ᾖ, βεβαιοτέρα γίνεται. πάντα γάρ τις εὐκολώτερον ἀμείψειεν ἢ τὰ περὶ τῆς θρησκείας. *Vbi vero conſuetudo in dogmata inciderit, multo fit immobilior. Nihil enim eſt quod non facilius homo mutet quam ea quæ religionis ſunt.*

3. *Hæreticus Auguſtino*] Libro de utilitate credendi; locus refertur in cauſam XXIV, quæſtione 3. Addit Auguſtinus, non idem ſibi videri hæreticum & hæreticis credentem hominem. Vide eundem epiſtola CLXII. Hæreſis obſtinatioris animi dementia, L. 2. c. de ſumma Trinitate, I.

Temporalis commodi & maxime gloriæ principatusque ſui gratia] Scriptor reſponſorum ad orthodoxos quæſtione IV: δῆλοί εἰσιν ὅτι ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἀντιπαθείας τῶν αἱρεσιαρχῶν πᾶσαι αἱ αἱρέσεις τὰς ἀφορμὰς ἐσχήκασι τῆς συστάσεως αὐτῶν. *Apertum eſt ex cupiditate gloriæ aut ex æmulatu qui primos repertores agitaverit, ſectas omnes exſiſtendi originem cepiſſe.* Chryſoſtomus ad Gal. V: ἡ γὰρ τῶν αἱρέσεων μήτηρ, ἡ τῆς φιλαρχίας ἐστὶν ἐπιθυμία, *Mater hæreſium, cupiditas principatus.*

Bono

Bono animo errant] Agathias ubi de Alemannorum abſurdis ſuperſtitionibus egerat Hiſtoriarum I: ἐλεεῖσθαι μὲν οὖν ἢ χαλεπαίνεσθαι δίκαιοι ἂν εἶεν καὶ πλείστης μεταλαγχάνειν συγγνώμης, ἅπαντες ὅσοι τοῦ ἀληθοῦς ἁμαρτάνουσιν. οὐ γὰρ δήπου ἑκόντες ἀλῶνται καὶ ὀλισθαίνουσιν, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφιέμενοι, ἔπειτα σφαλέντες τῇ κρίσει τὸ λοιπὸν ἔχονται τῶν δοκηθέντων ἀπρὶξ, ὁποῖα ἄττα καὶ τύχοιεν ὄντα. *miſeratione quam odio digniores ſunt, ac tales quibus ignoſci par ſit, quicumque à vero aberrant. Neque enim volentes palantur & ceſpitant, ſed cum bonum appetant, in judicando decepti, quæ ſemel viſa ſunt retinent mordicus, qualiacunque ea fuerint.*

Nemo poteſt ſcire niſi judex] Chryſoſtomus homilia contra Anathematizantes: τὸ κεκρυμμένον τῷ τῶν αἰώνων κριτῇ ἀνεπισφαλῶς ἀποφαίνεσθαι, μόνῳ εἰδότι καὶ μέτρα γνώσεως καὶ ποσότητα πίστεως. πόθεν γὰρ ἴσμεν, εἰπέ μοι, παρακαλῶ, ποίοις ῥήμασι κατηγορήσει ἑαυτοῦ ἢ καὶ ἀπολογήσεται ἐν ἡμέρᾳ ὅτε μέλλει ὁ θεὸς κρίνειν τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, ὄντως ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. *id quod abſconditum, ſolus ſine periculo dijudicet ſæculorum judex, cui ſoli patet & ſcientiæ menſura & fidei quantitas. Vnde enim nos ſciamus, dic mihi quæſo, quibus verbis ille ſe accuſaturus aut excuſaturus eſt, in die illa qua Deus dijudicabit arcana hominum? Vere inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & viæ ejus imperveſtigabiles.*

5. *In Arianam hæreſin*] Non immerito odimus tam mali exempli inter Chriſtianos repertores. Vide eorum ſæva facta apud Euſebium de vita Conſtantini libro I, 5. 38. Socratem libro IV, 29. Procopium Vandalicorum I, ubi de Honoricho. & Gotthicorum I, de Amalaricho. & Victorem Vtunenſem. de Semiarianis Epiphanius: τοὺς τὴν ἀλήθειαν διδάσκοντας διώκουσιν, οὐκέτι λόγοις βουλόμενοι ἀνατρέπειν, ἀλλὰ ταῖς ἐχθρείαις καὶ πολέμοις καὶ μαχαίραις παραδιδόντες τοὺς ὀρθῶς πιστεύοντας. λύμην γὰρ οὐ μιᾷ πόλει καὶ χώρᾳ εἰργάσαντο, ἀλλὰ πολλαῖς. *Veritatem docentes vexant, neque verbis evertunt, ſed odiis, bellis, gladiis tradunt recte ſentientes. exitium quippe jam non uni, ſed multis urbibus regionibusque attulere.* de talibus Gregorius Epiſcopus Romanus ad Conſtantinopolitanum Epiſcopum: *Nova & inaudita eſt iſta prædicatio, quæ verberibus exigit fidem.*

Gal. IV, 29.] Ad quem locum vide Hieronymum, citatum c. qui ſecundum. cauſa XXIII, quæſt. IV.

In Gallia jam olim damnati ſunt] Sulpitius Severus: *Tum vero Idacius atque Ithacius acrius inſtare, arbitrantes poſſe inter initia malum comprimi, ſed parum ſanis conſiliis ſeculares judices adeunt, ut eorum decretis atque executionibus hæretici urbibus pellerentur.* mox: *Secuti etiam accuſatores Idacius & Ithacius Epiſcopi, quorum ſtudium in expugnandis hæreticis non reprehenderem, ſi non ſtudio vincendi plus quam oportuiſſet certaſſent. Ac mea quidem ſententia eſt, mihi tam reos quam accuſatores diſplicere.* Poſtea: *Martinus apud Treviros conſtitutus non deſinebat increpare Ithacium ut ab accuſatione deſiſteret: Maximum orare, ut ſanguine infelicium abſtineret. ſatis ſuperque ſufficere ut Epiſcopali ſententia hæretici judicati Eccleſiis pellerentur.* Vide & ſequentia.

Errantis pœnam eſſe doceri] Seneca in Tragœdia:

Quis nomen unquam ſceleris errori dedit?

Et de Ira l. 14: *Non eſt prudentis errantes odiſſe. alioquin ipſe ſibi odio erit.* M. Antoninus libro IX: εἰ μὲν δύνασαι, μεταδίδασκε. εἰ δὲ μή, μέμνησο, ὅτι ἐς τοῦτο ἡ εὐμένειά σοι δέδοται. καὶ οἱ θεοὶ δὲ εὐμενεῖς τοῖς τοιούτοις εἰσίν. *Si potes,*

meliora doce; ſi non potes, memento in hoc tibi lenitatem datam. Ipſi Dii lenes ſunt talibus. Chryſoſtomus Eph. IV. 17: τὸν γὰρ ἀγνοοῦντα, οὐ κακῶς πάσχειν οὐδὲ ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ μανθάνειν δίκαιόν ἐστιν ὅπερ ἀγνοεῖ. *eum qui ignorat neque malo affici neque accuſari oportet, ſed æquum eſt ut diſcat quæ ignorat.* Valentinianus, laudante Ammiano Marcellino libro XXX: *nec quemquam inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit, aut illud: nec interdictis minacibus ſubjectorum cervicem ad id quod ipſe coluit inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes ut reperit.*

§. LI. 1. *Iuſtius illi punientur qui in eos quos Deos putant irreverentes atque irreligioſi ſunt*] Vide de hac re egregia apud Cyrillum libro contra Iulianum V & VI. Solone auctore Amphictyones bello perſecuti ſunt Cirrhæos, quod ii templo Delphico vim intuliſſent; Plutarchus Solone. Sic & qui falſo ſibi vatum nomen induunt recte puniuntur; Conſule Agathiam lib. V.

CAPUT XXI.

De Pœnarum communicatione.

I. *Pœna quomodo transeat ad eos qui delicti ſunt participes.*
II. *Communitas aut rectores tenentur ex ſubditi delicto ſi adſit ſcientia & non prohibitio cum prohibere poſſint & debeant:*
III. *Item ex receptu eorum qui alibi deliquerunt.*
IV. *Niſi aut puniant aut dedant: quod exemplis illuſtratur.*
V. *Iura ſupplicum ad infortunatos non ad nocentes pertinere: cum exceptionibus:*
VI. *Defendi tamen ſupplices dum de cauſa cognoſcatur: & ex quo jure facienda cognitio.*
VII. *Quomodo delicti rectorum participes ſint ſubditi, aut communitatis hi qui ejus membra ſunt: & quomodo differant pœna communitatis & pœna ſingulorum.*
VIII. *Pœnæ jus in univerſitatem quamdiu duret.*
IX. *An ſine delicti communicatione pœna transeat.*
X. *Diſtinctio ejus quod directo infertur & in conſequentiam venit.*
XI. *Diſtinctio ejus quod fit occaſione peccati & quod ex cauſa peccati.*
XII. *Proprie loquendo neminem juſte puniri ob delictum alienum, & cur?*
XIII. *Non filios ob parentum delicta:*
XIV. *Reſpondetur ad Dei facta circa filios nocentum.*
XV. *Multo minus cognatos alios.*
XVI. *Poſſe tamen liberis & cognatis nocentum aliquid negari quod alioqui habere poterant: cum exemplis.*
XVII. *Nec ſubditos proprie puniri poſſe ob regis delictum:*
XVIII. *Nec ſingulos qui non conſenſerunt ob delictum univerſitatis.*
XIX. *Hæredes ad pœnam qua pœna eſt non teneri: & cur?*
XX. *Teneri tamen ſi pœna in aliud debiti genus tranſierit.*

I. 1. QUoties de pœna communicanda quæritur, aut de iis quæritur * qui delicti ſunt participes, aut de aliis. Qui delicti participes ſunt, non tam ex alieno quam ex ſuo delicto puniuntur. Hi qui ſint ex his quæ ſupra de damno injuria dato dicta ſunt intelligi poteſt. Ferme enim iiſdem modis in delicti partem quis venit quo in damni dati: non tamen ſemper ubi damni obligatio eſt etiam

Digitized by Google

etiam delictum eſt, ſed tum demum ſi qua malitia notabilior acceſſerit, cum ad damni dati obligationem ſæpe qualiſcumque culpa ſufficiat.

2. Ergo * qui factum vitioſum jubent, qui conſenſum requiſitum adhibent, * qui adjuvant, * qui receptum præſtant, aliove modo in ipſo crimine participant: * qui conſilium dant, * laudant, aſſentantur: qui cum ex jure proprie dicto teneantur vetare * non vetant, aut cum teneantur ex ſimili jure opem ferre injuriam patienti non ferunt, qui non diſſuadent cum diſſuadere debeant, qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur, hi omnes puniri poſſunt, ſi in ipſis talis ſit malitia quæ ad meritum pœnæ ſufficiat, ſecundum ea quæ proxime tractata ſunt.

II. 1. Exemplis res fiet illuſtrior. Communitas ut alia ita & civilis non tenetur ex facto ſingulorum ſine facto ſuo aut omiſſione. bene enim Auguſtinus: *Aliud eſt quod in populo quiſque habet peccatum proprium, aliud quod commune, quod uno animo fit & una voluntate ad aliquid multitudine comparata committitur.* Hinc in formula fœderum eſt: * *Si defexit publico conſilio.* Locri apud Livium oſtendunt Senatui Romano culpam defectionis procul à conſilio publico abfuiſſe. Narrante eodem Zeno pro Magnetibus deprecator apud T. Quintium & Legatos qui ei aderant flens petebat, ait Livius, *ne unius amentiam civitati aſſignarent; ſuo quemque periculo facere.* Et Rhodii apud ſenatum publicam cauſam à privatorum cauſa ſegregant, dicentes, *nullam eſſe civitatem quæ non improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem ſemper habeat.* Sic nec pater ex delicto liberorum tenetur, nec dominus ex ſervi, nec alii qui præſunt, niſi aliquid in ipſis vitioſum hæreat. *Liv. l. xlv.*

2. Ex his autem modis quibus rectores aliorum in crimen veniunt, duo ſunt qui maximum uſum habent, & diligenti conſideratione indigent: patientia & receptus. De patientia ita habendum eſt, qui ſcit delinqui, qui prohibere poteſt & tenetur nec prohibet, eum ipſum delinquere. Cicero in Piſonem: *Neque vero multum intereſt, præſertim in Conſule, utrum ipſe pernitioſis legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.* Brutus ad Ciceronem: *Alienæ igitur, inquies, culpæ me reum facies? Prorſus alienæ, ſi provideri potuit ne exiſteret.* ἴσον τῷ πλημμελεῖν τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελοῦντας, ait Agapetus ad Iuſtinianum: *par eſt delinquere & delinquentes non prohibere.* *Quiſquis patitur peccare peccantem, is vires ſubminiſtrat audaciæ,* ait Arnobius. *In cujus manu eſt ut prohibeat, jubet agi ſi non prohibet admitti,* ait Salvianus. Auguſtinus vere: *Qui deſinit obviare cum poteſt, conſentit.* *Adv. gent. c. IV.*

3. Sic qui mancipium cum poſſit eximere proſtitutum eſſe patitur, pro proſtituente habetur Romanis legibus. Si ſervus ſciente domino occidit, in ſolidum dominum obligat: ipſe enim videtur dominus occidiſſe. Et lege Fabia in dominum animadvertitur ſi ſervus domino ſciente alienum ſervum ſubduxerit. *l. Imperator. D. qui ſine manum, l. 2. de noxal. act. Paul. l. 5. Sent.*

4. Sed, ut diximus, præter ſcientiam requiritur facultas prohibendi. Et hoc eſt quod ajunt leges * ſcientiam [a] cum puniri jubetur accipi pro patientia, ut qui prohibere potuit teneatur ſi non fecerit, & ſcientiam hic ſpectari quæ habeat & voluntatem: ſcientiam accipi cum conſilio: *[a] l. Scientia ad l. Aquil. l. 1. §. Hac autem, ſi fam. furt. f. d. l. in delictis, de nox. act.*

 ideo-

l.Culpa.de R. I. l. nullum crimen eo ſit l.1.¶. qui eam in fine. l. Quid ergo ¶.1. l. Non alia. D qui not. inf. l.Furtum. ¶. Quod ſi. D.arb. furt. caſar.

ideoque non teneri dominum ſi ſervus in libertatem proclamaverit, ſi dominum contemſerit: quia ſcilicet culpa vacat qui ſcit quidem ſed prohibere non poteſt. Sic parentes tenentur ex delictis filiorum, ſed eorum demum quos habent in poteſtate. Viciſſim, etiamſi in poteſtate habeant & alioqui prohibere potuerint, non tenebuntur niſi & ſciverint. Pariter enim concurrere hæc debent, ſcientia & non prohibitio, ut quis ex facto alieno teneatur, quæ omnia ad ſubditos pari ratione ſunt referenda: Veniunt enim ex naturali æquitate.

5. Egregie Proclus ad illud Heſiodi:

πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ,

Sæpe luit populus pœnas unius iniqui,

ait, *ὡς ἐξὸν κωλύειν, μὴ κωλύσασα τοῦ ἑνὸς πονηρίαν, ut qui cum prohibere poſſit non prohibet unius malitiam.* Sic in exercitu Græcorum, ubi Agamemnon ipſe & alii concilio communi ſuberant, non immerito

Quidquid delirant reges plectuntur Achivi:

* Ipſorum enim erat cogere Agamemnonem ut ſacerdoti filiam redderet. Sic poſt eorundem claſſis exuſta narratur

* *Unius ob culpam & furias Ajacis Oilei,*

qua de re Ovidius Metam. XIV:

Virgine rapta

Quam meruit pœnam ſolus, digeſſit in omnes;

Liv. lib. I. quia cæteri non impedierant ne virgo ſacerdos raperetur. Apud Livium eſt: *Propinqui regis Tatii legatos Laurentium pulſant. Cumque Laurentes jure gentium agerent, apud Tatium gratia ſuorum & preces plus potuerunt. Igitur illorum pœnam in ſe vertit.* Huc proprie pertinet illud Salviani de regibus: * *Poteſtas magna & potentiſſima quæ prohibere ſcelus maximum poteſt, quaſi probat debere fieri ſi ſciens patitur perpetrari.* Et apud

Lib. I. Thucydidem eſt: *ὁ δυνάμενος παῦσαι, ἀληθέστερον δρᾷ. Magis ille facit qui*

Lib. I, & VI. *poteſt prohibere.* Sic apud Livium Vejentes & Latini Romanis ſe excuſant, quod hoſtes eorum à ſubditis ſuis adjuti eſſent ſe inſciis. Contra Teucæ reginæ Illyriorum non accipitur excuſatio, quod diceret non à ſe ſed à ſubditis piraticam exerceri, neque enim prohibebat. * Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii, quod ſuorum quoſdam piraticam exercere patiebantur.

6. Sciri autem facile eſt ut præſumantur quæ conſpicua ſunt, quæ frequentia, *τὸ ἐκ πολλῶν συμβαῖνον, ἀνάγκη μηδένα ἀγνοεῖν: id quod à multis fit, neceſſe eſt à nemine ignoretur*, ait Dion Pruſæenſis Rhodiaca. Æto-

Polyb. l. II. los graviter reprehendit Polybius, quod cum hoſtes Philippi videri nollent, ſuos tamen palam paterentur agere hoſtilia, & eorum qui talia facerent principes honoribus ornarent.

III. 1. Veniamus ad quæſtionum alteram de receptu adverſus pœnas. Pœnas ut ante diximus naturaliter cuivis cui nihil ſimile objici poteſt exigere licet. inſtitutis civitatibus id quidem convênit, ut ſingulorum delicta, quæ ipſorum cœtum proprie ſpectant, ipſis ipſarumque rectoribus pro arbitrio punienda aut diſſimulanda relinquerentur.

3. At non etiam jus tam plenum illis conceſſum eſt in delictis quæ ad ſocietatem humanam aliquo modo pertinent, quæ perſequi ita civitatibus aliis earumve rectoribus jus eſt, quomodo in civitatibus ſingulis

Digitized by Google

ſingulis de quibusdam delictis actio datur popularis: multoque minus illud plenum arbitrium habent in delictis quibus alia civitas aut ejus rector peculiariter læſus eſt. & quo proinde nomine ille illave ob dignitatem aut ſecuritatem ſuam jus habent pœnæ exigendæ ſecundum ea quæ ante diximus. Hoc ergo jus civitas apud quem nocens degit ejusve rector impedire non debet.

IV. 1. Cum vero non ſoleant civitates permittere ut civitas altera armata intra fines ſuos pœnæ expetendæ nomine veniat, neque id expediat, ſequitur ut civitas apud quem degit * qui culpæ eſt compertus, alterum facere debeat, aut ut ipſa interpellata pro merito puniat nocentem, aut ut eum permittat arbitrio interpellantis. * hoc enim illud eſt debere, quod in hiſtoriis ſæpiſſime occurrit.

2. Sic Iſraëlitæ alii à Benjaminitis poſtulant ut dedant facinoroſos, Iud. xx: Philiſtæi ab Hebræis ut Samſonem quaſi maleficum ſibi dedant. Iud. xv. Sic Lacedæmonii Meſſeniis bellum intulerunt, quod interfectorem quendam Lacedæmoniorum non dederent: & alio tempore ob non deditos eos qui miſſis ad ſacrum virginibus vim intulerant. Sic Cæſarem Germanis ob bellum injuſte illatum dedi voluit Cato.* Sic Fabios ſibi dedi Galli poſtulabant quod in ſe pugnaſſent. Ab Hernicis agri ſui populatores dedi ſibi poſtularunt Romani; & à Pœnis Amilcarem, non illum nobilem ducem, ſed alium qui Gallos concitabat: * poſtularunt & poſtea Annibalem: item Iugurtham à Boccho his apud Salluſtium verbis: *ſimul nobis demeres acerbam neceſſitudinem pariter te errantem & illum ſceleratiſſimum perſequi.* Ab ipſis Romanis dediti qui Carthaginenſium quique Apolloniatarum legatis manus intulerant. Achæi à Lacedæmoniis dedi ſibi poſtularunt eos qui Lanvicum oppugnaſſent, addito, ni dederentur violatum videri fedus. Sic Athenienſes per præconem pronuntiarunt, ſiquis Philippo inſidias ſtruxiſſet, & Athenas confugiſſet, *παραδόσιμον εἶναι in eo ſtatu eſſe ut dedi deberet.* Bœoti ab Hippotenſibus exegerunt, ut qui Phocum interfecerant dederentur.

Pauſ. l. IV. Strabo libro VIII.

Livius libro XXXVIII.

Livius libro XXVIII.

Diod. l. XVI.

3. Quæ omnia tamen ſic intelligenda ſunt, ut non ſtricte populus aut rex ad dedendum teneatur, ſed ut diximus ad dedendum aut puniendum. Nam ita legimus Eleos bellum intuliſſe Lacedæmoniis, quod illi in eos qui Eleis injuriam feciſſent non animadverterent: id eſt nec animadverterent nec reos dederent. eſt enim disjunctiva obligatio.

Plut. Narr. amat. Val. Max lib. VI, c. 6.

4. * Interdum ſontes depoſcentibus optio datur, quo cumulatius ſatisfiat. Cærites apud Livium Romanis ſignificant: *tranſeuntes agmine infeſto per agrum ſuum Tarquinienſes, cum præter viam nihil petiiſſent, traxiſſe quoſdam agreſtium populationis ejus, quæ ſibi crimini detur, comites: Eos ſeu dedi placeat, dedere ſe paratos eſſe, ſeu ſupplicio affici, daturos pœnas.*

Liv. l. VII.

5. In fœdere Carthaginenſium & Romanorum ſecundo, quod apud Polybium, exſtat locus male vulgo & diſtinctus & verſus: *εἰ δὲ μὴ, ἰδίᾳ μεταπορευέσθω, ἐὰν δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, δημόσιον γινέσθω τὸ ἀδίκημα. Ni id fiat* (quid id ſit incertum eſt: nam quæ præcedunt ſunt mutila) *privatim quiſque jus ſuum perſequitor. Id ubi feceris* (nimirum ni jus reddatur) *publicum delictum habetor.* Æſchines in reſponſo adverſus accuſationem

Demoſthenis de male obita legatione, narrat ſe, cum apud Philippum Macedonem ageret de pace Græciæ, dixiſſe inter alia, æquum eſſe ut pœnas luerent commiſſorum criminum non civitates ſed qui peccaſſent: nec quicquam nocendum civitatibus quæ accuſatos judicio ſiſterent. Quintilianus declamatione CCLV: *Proximos exiſtimo eos transfugis * à quibus transfuga recipiuntur.*

6. Inter mala quæ ex diſcordiis civitatum naſcuntur & hoc ponit Dion Chryſoſtomus oratione ad Nicomedienſes: *ἔςι τοῖς ἀδικήσασι τὴν ἑτέραν πρὸς τὴν ἑτέραν καταφυγεῖν: Licet his qui alteram injuria affecerunt ad alteram confugere.*

L. ult. D. de legat. 7. Hìc de deditis occurrit quæſtio, an ſi à ſua civitate dediti nec recepti ſint ab aliis cives maneant. Non manere cenſebat Pub. Mutius Scævola, quia quem populus dedidiſſet expuliſſe ex civitate ſua videretur, ſicut faceret cum aqua & igni interdiceret. Contrariam *L. 1, & 11. de Or. Top. & pro A. Cæcina.* ſententiam defendit Brutus, & poſt eum Cicero: quæ & verior eſt, non tamen proprie ob id argumentum quod Cicero affert, quia ut donatio ita deditio ſine acceptione non poſſit intelligi. Nam actus donationis perfectionem non habet niſi ex duorum conſenſu. At dedere de quo hic agimus nihil eſt aliud quam civem alterius populi poteſtati permittere, ita ut de eo ſtatuat quod voluerit. Hæc autem permiſſio jus nullum dat aut adimit; exſecutionis tantum impedimentum tollit. Quare ſi alter populus conceſſo jure non utatur, erit *Val. lib. 6. c. 3.* is qui deditus eſt eo loco ut à ſuo populo poſſit puniri (quod in Clodio Corſis deditio, nec ab iis accepto evênit) aut non puniri, ut multa ſunt delicta in quibus utrumvis fieri poteſt. Ius autem civitatis, ut & jura & bona alia, non amittitur ipſo facto, ſed decreto aliquo aut judicio, niſi lex aliqua factum velit haberi pro re judicata, quod hic dici non poteſt. Hoc denique modo & bona ſi dedita nec accepta ſint manebunt cujus fuerant. At ſi deditio accepta ſit, & poſtea caſu aliquo reverſus ſit is qui fuerat deditus, is civis non erit niſi ex novo beneficio: quo ſenſu verum eſt quod Modeſtinus de dedito reſpondit.

L. Eos qui. D. de captivis. 8. Quæ autem diximus de nocentibus dedendis aut puniendis, non tantum ad eos pertinent qui ſubditi ſemper fuerunt ejus apud quem nunc reperiuntur, verum etiam ad eos qui poſt crimen commiſſum aliquo confugerunt.

V. 1. Neque obſtant illa adeo prædicata * ſupplicum jura & aſylorum exempla. Hæc enim illis proſunt qui immerito odio laborant, non qui commiſerunt quod ſocietati humanæ aut hominibus aliis ſit *Lib. XIII. bibl.* injurioſum. Gylippus Laco apud Diodorum Siculum agens de illo ſupplicum jure ſic ait: *qui initio jura iſta introduxerunt, infelicibus quidem miſericordiam, at his qui malo animo injuriam intulerunt pœnam exſpectandam voluerunt.* Poſtea: *Hi vero ſi dolo malo, ſi injuſta alieni cupiditate in mala hac inciderunt, ne accuſent fortunam, ne ſupplicum ſibi nomen imponant. Id enim jure hominum illis debetur * quibus innocens eſt animus, irata fortuna. Horum vero vita plena factis injuſtis, nullum ipſis locum reliquit qui ad miſerationem & perfugium pateret.* Duo illa, fortunam & injuriam, Menander optime diſtinxit:

* Ἀτι-

Digitized by Google

* Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα διαφορὰν ἔχει.
Τὸ γὰρ διὰ τύχην γίγνεται. τὸ δ' αἱρέσει.
Injuria illud diſtat infortunio,
Hoc caſus, illam quod voluntas efficit.

Non abit hinc Demoſthenis dictum: δίκαιόν ἐστιν ἐλεεῖν, οὐ τοὺς ἀδίκους τῶν ἀν- In Apho-
θρώπων, ἀλλὰ τοὺς παρὰ λόγον δυστυχοῦντας. quod Cicero ita vertit de Inven- bum 1.
tione ſecundo: *Miſereri oportet qui propter fortunam non propter malitiam in miſeriis ſunt.* Et Antiphanis illud, τὸ ἀκούσιον ἁμάρτημα τῆς τύχης ἐστί, τὸ δ' ἑκούσιον τῆς γνώμης: *Quod non ſponte fit, fortuna eſt; quod ſponte, conſilii.* Et hoc Lyſiæ: οὐδενὶ οὐδὲν ἑκούσιον δυστύχημα γίνεται: *nemini infortunium ſponte ſua* Deu. xix. 1.
accidit. Sic in ſapientiſſima lege, quibus telum manu fugiſſet quo inter- xxiii, 15.
fectus eſſet homo, aſyla patebant: ſervis quoque perfugium dabatur: Ex. xxi. 14.
at qui deliberato hominem innocentem occidiſſent, qui civitatis tur- 1 Reg. ii, 29.
baſſent ſtatum, his ne ipſum ſanctiſſimum Dei altare patrocinabatur. ii Reg. xi. 13. & ſeq.
Hanc legem Philo explicans ait, ἀσυλίαν ἀνιέροις τὸ ἱερὸν μὴ παρέχειν. *pro-* De ſpec. le-
fanis in fano nullum eſſe receptum. Nec aliter Græci antiquiores. Nau- gibus.
plium narrantur Chalcidenſes Achivis * dedere noluiſſe, ſed cauſa Plut. quæſt.
additur, quia ſatis ſe purgaverat de his quæ ab Achivis objiciebantur. Gr. 32.

2. Erat apud Athenienſes Ara Miſericordiæ, cujus meminerunt Cicero, Pauſanias, * Servius, etiam Theophilus in Inſtitutionibus, & quam late deſcribit Papinius duodecimo Thebaidos. At quibus patebat illa? Audi Poëtam,

Et miſeri fecere ſacram:

mox conveniſſe eo ait,

victos bellis patriaque à ſede fugatos,
Regnorumque inopes.

Ariſtides * propriam Athenienſium laudem eſſe ait τὴν τῶν πανταχόθεν Panathen.
δυστυχούντων ὑποδοχὴν καὶ παραμυθίαν, *quod omnibus undique infelicibus perfugio ac ſolatio eſſet.* Et alibi: τοῖς καθ' ἑκάστους ἀτυχοῦσι κοινὴ πᾶσιν ὑπῆρχεν εὐτυχία, De pace II.
τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἦθος ὑφ' οὗ σώζονται: *His qui ubivis locorum infelices ſunt communis eis una eſt felicitas, bonitas civitatis Athenienſis, per quam ſalutis compotes fiunt.* Apud Xenophontem Patrocles Phliaſius in oratione quam Athenis habebat: ἐζήλουν τήνδε τὴν πόλιν, ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικουμένους ἐνθάδε καταφεύγοντας ἐπικουρίας δεομένους ἤκουον τυγχάνειν, *laudabam hanc urbem, quod omnes aut injuria affectos, aut ſibi præmetuentes, ſi huc perfugiſſent auxilii compotes fieri intellexeram.* Idem ſenſus eſt in epiſtola Demoſthenis pro Lycurgi liberis. Itaque Oedipus ad Colonum confugiens in ejus nominis tragœdia * apud Sophoclem ita teſtatur:

Heu, Cecropidæ, mala multa tuli:
Sed nempe tuli: Deus eſt teſtis,
Nihil horum ſponte patratum.

Reſpondet Theſeus:

Non me pigebat hoſpitem, qualem Oedipe
Te tueor, omni ſoſpitare in tempore;
Homo eſſe memini.

Similiter Theſei filius Demophon cum Herculis poſteri Athenas confugiſſent, ſic ait:

Hæc patria noſtra ſemper invalidos ſolet,

Digitized by Google

Sed jure fretos, ope ſua defendere.
Antehac amicis mille relevandis tulit
Diſcrimina: & nunc aliud in promptu imminet.

Et hoc illud factum eſt ob quod Athenienſes præcipue prædicabat Calliſthenes: τούτους γὰρ καὶ πρὸς Εὐρυσθέα πολεμῆσαι ὑπὲρ τῶν παίδων τῶν Ἡρακλέους τυραννοῦντα ἐν τῷ τότε τῆς Ἑλλάδος: *hos enim & in Euryſthea bellum ſuſcepiſſe * pro Herculis liberis, cum Græciam Euryſtheus tyrannide premeret.*

3. Contra de maleficis hoc habes in eadem tragœdia:

Hunc qui facinorum conſcius, nec legibus
Fidens ad aras volvitur ſupplex Deûm,
Trahere ad tribunal nulla relligio mihi:
Mala ſemper æquum ferre qui fecit male.

Idem Ione:

Non enim tangi decet
Manu nocente numina, at juſtum fuit
Piis patere templa contra injurias.

Adverſ. Leocr. Narrat orator Lycurgus Calliſtratum quendam, qui capital commiſerat, conſulto oraculo reſponſum accepiſſe, ſi Athenas iiſſet, τεύξεσθαι τῶν νομίμων, * *conſecuturum quod jus eſſet*: illum vero confugiſſe * ad id quod Athenis ſanctiſſimum eſſet altare, impunitatis fiducia. at nihilominus occiſum eum ab obſervantiſſima ſuarum religionum civitate, atque ita impletam oraculi fidem. *Ann. III.* Et Tacitus improbat receptum ſuo ſæculo morem, per Græcas urbes flagitia hominum ut ceremonias Deûm protegendi. *Ibidem.* Apud eundem eſt: *Principes quidem inſtar Deorum eſſe: Sed neque à Diis niſi juſtas ſupplicum preces audiri.*

4. Tales ergo aut puniendi, aut dedendi, aut certe amovendi. *Lib. I.* Sic narrante Herodoto Cymæi Pactyen Perſam cum nec dedere vellent, nec retinere auderent, permiſerunt abire Mitylenen. Demetrium *Livius libro XXII.* Pharium qui bello victus ad Philippum Macedonum regem fugerat, à rege depopoſcerunt Romani. * Perſeus rex Macedonum in purgatione ad Martium de his agens qui Eumeni inſidiati dicebantur: *Livius libro XLII, 41. XLV, 5.* *Ego iſtos, ut primum in Macedonia eſſe admonitus à vobis comperi, requiſitos abire ex regno juſſi, & in perpetuum interdixi finibus meis.* Samothraces Euandro qui Eumeni inſidias ſtruxerat denuntiant, liberaret religione templum.

5. Cæterum, jus hoc quod diximus depoſcendi ad pœnas eos qui extra territorium profugerunt, hoc & proxime actis ſeculis in pleriſque Europæ partibus circa ea demum crimina uſurpatur quæ ſtatum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutuâ diſſimulatione tranſmitti invaluit, * niſi federis legibus propius quiddam convenerit. Sed & hoc ſciendum eſt, latrones ac piratas qui ita invaluerunt ut formidabiles ſe fecerint, recte recipi ac defendi pœnam quod attinet, quia intereſt humani generis ut ſi aliter non poſſunt impunitatis fiducia à maleficiis devocentur, ejusque negotium gerere quivis populus aut populi rector poteſt.

VI. Notandum & hoc, interim dum de cauſæ juſtitia cognoſcitur defendi ſupplices. Sic Demophon ad Legatum Euryſtheos:

Si

Si crimen iſtis aliquod hoſpitibus ſtruis,
Ius impetrabis: vi quidem hinc non abſtrahes.

Et in altera tragœdia Theſeus ad Creontem:

Es facinus auſus temet indignum, Creo,
Tuiſque Thebis ac tuis majoribus:
Ingreſſus urbem quæ colit fas ac pium,
Quæ cuncta rite legis ex norma facit,
Noſtris omiſſis moribus, quicquid lubet
Moliris, & vi cuncta te acturum putas.
Adeone hominibus vidua vel patiens jugi
Vrbs iſta viſa eſt, & ego nullius rei?
Non te iſta docuit civitas Amphionis,
Quippe educare haud ſolita mortales feros:
Nec approbabit illa cum te audiverit
Quæ ſunt Deorum, quæque mea pervadere,
Et rapere ab alma ſede miſeros ſupplices.
Ego Labdacea ſi urbe poſuiſſem pedem,
Quamvis fuiſſent juſta mihi certiſſima,
Indubia, nulli injicere tentaſſem manum
Niſi annuente qui ſoli regnum tenet,
Quid in urbe deceat hoſpitem externa memor.
Tu nec merentem patriam aſpergis tuam
Probro atque maculis, & ſenem certe tua
Te fecit ætas, ſed parum mentis potem.

2. Quod ſi id cujus accuſantur ſupplices non ſit vetitum jure naturæ aut gentium, res dijudicanda erit ex jure civili populi unde veniunt; quod optime oſtendit Æſchylus Supplicibus, ubi Rex Argivus Danaidum gregem ex Ægypto venientem ſic affatur:

Εἴ τοι κρατοῦσι παῖδες Αἰγύπτου σέθεν,
Νόμῳ πόλεως φάσκοντες ἐγγύτατοι γένος
Εἶναι, τίς ἂν τοῖσδ᾽ ἀντιωθῆναι θέλοι;
Δεῖ τοί σε φαίνειν κατὰ νόμους τοὺς οἴκοθεν,
Ὡς οὐκ ἔχουσι κῦρος οὐδὲν ἀμφὶ σοῦ.

Manum tibi ſi immittat Ægypti genus
Quod lege patria proximos ſe ſanguine
Dicant, quis hæc objicere ſe contra velit?
Quare tuum eſt docere natalis ſoli
Ex lege, nullo jure te illis ſubjici.

VII. 1. Vidimus quomodo à ſubditis, aut veteribus aut advenis, culpa in rectores tranſeat: viciſſim à ſumma poteſtate in ſubditos culpa tranſibit, ſi in crimen ſubditi conſenſerint, aut ſiquid fecerint ſummæ poteſtatis imperio aut ſuaſu, quod facere ſine facinore non poterant: qua de re rectius erit infra agere, ubi quæ partes ſint ſubditorum examinabitur. Etiam inter univerſos & ſingulos communicatur delictum: quia, ut Auguſtinus ait loco ſupra adducto, *ubi univerſi, ibi & ſinguli: univerſi non poſſunt niſi ex ſingulis quibuſque conſtare: Nam ſinguli quique congregati, vel in ſummam reputati, faciunt univerſos.*

2. Pertinet autem culpa ad ſingulos qui conſenſerunt, non ad eos

 qui

Lycurg. orator. qui aliorum ſententiis victi ſunt. Diſtinctæ enim ſunt pœnæ ſingulorum & univerſitatis. Sicut ſingulorum pœna interdum eſt mors, ita *Supra cap. IX, ¶. 4.* *πόλεως θάνατος ἀνάστατον γενέσθαι*, *mors civitatis everti*: quod fit cum corpus *L. Si Vſusfructus. D. quemodo uſusfr. am.* civile diſſolvitur; qua de re diximus alibi. Atque hoc modo ſi civitas eſſe deſinat, uſumfructum velut morte finiri recte dixit Modeſtinus. Singuli in ſervitutem pœnæ nomine rediguntur, ut Thebani ſub *Plut. Alex.* Alexandro Macedone: exceptis his qui decreto exuendæ ſocietatis contradixerant. Sic & civitas ſubit ſervitutem civilem in provinciam redacta. Singuli bona ſua amittunt confiſcatione. Sic civitati adimi ſolent quæ habet communia, muri, navalia, naves bellicæ, arma, elephanti, ærarium, agri publici.

3. At ut ſinguli ob delictum univerſitatis citra conſenſum ſuum ea amittant quæ ipſorum ſunt propria, injuſtum eſt, ut recte oſtendit Libanius in ea quæ eſt de ſeditione Antiochena. Idem * Theodoſii probat factum, qui commune delictum punierat interdictione theatri, balneorum, nominis Metropolitani.

VIII. 1. Egregia hic occurrit quæſtio, an pœna ob delictum univerſitatis ſemper exigi poſſit. Quamdiu durat univerſitas videtur poſſe, quia idem corpus manet, quanquam particulis ſuccedentibus, ut alibi oſtenſum eſt. Sed ex adverſo notandum eſt quædam de univerſitate dici primo ac per ſe, ut habere ærarium, leges, & ſimilia: quædam non niſi derivatione à ſingulis. Sic namque doctam dicimus *Ariſt. VII. Pol. XIII.* univerſitatem & fortem, quæ plurimos habet tales. De hoc genere eſt meritum: primo enim convenit ſingulis, ut animum habentibus quem univerſitas per ſe non habet. Extinctis ergo illis per quos ad univerſitatem meritum deducebatur, ipſum quoque meritum extinguitur, ac proinde & pœnæ debitum, quod ſine merito diximus non conſiſtere. Libanius in dicta oratione: *ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖς ἀρκοῦν ἡγεῖσθαι τὸ μηκέτ' εἶναι μηδένα τῶν τοιαῦτ' ἠδικηκότων*: *Ita enim exiſtimo, ſufficere tibi ad pœnam quod nemo ſuperſit eorum qui deliquerunt.*

2. Probanda igitur Arriani ſententia damnantis vindictam * Alexandri in Perſas, cum pridem interiiſſent qui in Græcos peccaverant. De excidio Branchidarum facto per eundem Alexandrum hoc eſt Curtii judicium: *Quæ ſi in ipſos proditionis auctores excogitata eſſent, juſta ultio eſſe non crudelitas videretur. Nunc culpam majorum poſteri luère, qui ne viderant quidem Miletum, adeo Xerxi non potuerant prodere.* Simile eſt alio loco Arriani judicium de Perſepoli incenſa in ultionem eorum quæ Athenis Perſæ fecerant: *ἀλλ' οὐδ' ἐμοὶ δοκεῖ σὺν νῷ δρᾶσαι τοῦτό γε Ἀλέξανδρος, οὐδὲ εἶναί τις αὕτη Περσῶν τῶν πάλαι τιμωρία*: *At mihi non videtur hoc prudenter feciſſe Alexander, neque vero hæc vera eſt vindicta in eos Perſas qui pridem eſſe deſierant.*

3. Nam Agathoclis illud nemo non ridet; qui ad Ithacenſium querelas de damnis illatis reſpondit, plus mali Siculos ab Vlyxe olim pertuliſſe. Et Plutarchus libro contra Herodotum minime ait vero eſſe ſimile, Corinthios ulciſci voluiſſe acceptam à Samiis injuriam *μετὰ τρεῖς γενεάς*, *poſt tres hominum ætates.* Nec procedit hujus & ſimilium factorum defenſio, quam apud Plutarchum legere eſt de ſera numinis vindicta: Aliud enim eſt jus Dei, aliud hominum, ut mox apertius

Digitized by Google

tius fiet. Neque ſi æquum eſt poſteros honores & præmia accipere ob merita majorum, ideo & puniri eos ob eorum peccata æquum eſt. Beneficii enim talis eſt materia ut in quemvis conferri ſine injuria poſſit; pœnæ non item.

IX. Diximus de modis per quos communitas pœnæ accidit ex culpæ communitate. Reſtat ſpectemus an & culpa non communicata communicetur pœnæ. quæ res ut recte intelligatur, & ne quæ re ipſa diverſa ſunt ob vocum ſimilitudinem confundantur monenda ſunt quædam.

X. 1. Primum, aliud eſſe damnum directe datum, aliud quod in conſequentiam venit. Directe datum voco quo cuiquam aufertur ad quod jus proprium habet. Per conſequentiam, quo fit ut quis non habeat quod habiturus alioqui fuiſſet, ceſſante ſcilicet conditione ſine qua jus non habebat. Exemplum eſt apud Vlpianum: Si in meo puteum aperui quo factum eſt ut venæ ad te perventuræ præciderentur: negat operis mei vitio damnum datum in ea re in qua jure meo uſus ſum. Et alibi multum ait intereſſe, utrum damnum quis faciat, an lucro quod adhuc faciebat uti prohibeatur. Et Paulus Iuriſconſultus, *præpoſterum eſſe* ait, *ante nos locupletes dici quam acquiſierimus.* *L. Flumina. §. ult. de dam. inf.* *L. Proculus d. t.* *L. Pretia. D. ad L. Falc.*

2. Sic parentum bonis confiſcatis ſentiunt quidem incommodum liberi, ſed proprie ea pœna non eſt, quia bona illa illorum futura non erant niſi à parentibus ad ultimum ſpiritum eſſent conſervata. Quod recte ab Alpheno notatum eſt, cum ait patris pœna amittere liberos id quod ab ipſo perventurum eſſet ad eos: quæ vero non à patre, ſed à rerum natura aut aliunde tribuerentur ea manere incolumia. Sic Themiſtoclis liberos eguiſſe ſcribit Cicero, nec iniquum putat, ut eandem calamitatem ferant liberi Lepidi. Idque ait antiquum eſſe & omnium civitatum: cui tamen mori leges poſteriores Romanæ multum temperamenti adjecerunt. Sic cum ex delicto majoris partis, quæ ut alibi diximus perſonam univerſitatis ſuſtinet, univerſitas in culpa eſt, eoque nomine amittit ea quæ diximus libertatem civilem, muros, & alia commoda, ſentiunt damnum & ſinguli innocentes; ſed ea in re quæ ad ipſos non pertinebat niſi per univerſitatem. *L. Eum. D. de interdict. & relig.* *L. 11. Ep. 11, & 19.* *L. Cum ratio. D. de bonis damn.*

XI. 1. Præterea notandum, interdum imponi alicui aliquid mali, aut boni aliquid auferri, occaſione quidem alicujus peccati, ſed non ita ut id peccatum cauſa ſit proxima ejus actionis quod jus ipſum agendi attinet. Sic qui occaſione alieni debiti aliquid promiſit malum patitur, ex veteri verbo, *ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα. Sponde, noxa præſto eſt*: at proxima cauſa obligationis eſt ipſa promiſſio. Nam ut qui pro emtore fidejuſſit non proprie ex emto tenetur ſed ex promiſſo: ita & qui pro delinquente, non ex delicto ſed ex ſua ſponſione. Atque hinc fit quod malum illi ferendum menſuram accepit non ex delicto alterius, ſed ex poteſtate quam ipſe in promittendo habuit.

2. Cui conſequens eſt, ut ex ſententia, quam veriorem credimus, occidi nemo poſſit ex fidejuſſione, quia ſtatuimus neminem jus tale habere in vitam ut eam ſibi ipſe adimere, aut adimendam obligare poſſit: cum veteres Romani Græcique aliter ea de re ſenſerint: ideoque

que & * vades capitali judicio crediderint obligari, ut in Auſonii eſt verſu, & ex notiſſima Damonis & Pythiæ hiſtoria apparet: & obſides ſæpe capite plexerint, * ut alibi memorabimus. Quod de vita diximus, idem & de membris intelligi debet: nam & in illa jus homini datum non eſt niſi corporis ſervandi cauſa.

3. Quod ſi exſilium, ſi pecuniarum damnum in promiſſione fuerit, & alterius delicto impleta ſit conditio, damnum feret fidejuſſor, quæ tamen in ipſo, ſi exacte loquimur, pœna non erit. Simile quid occurrit in eo jure quod quis habet ſic ut ab alterius voluntate pendeat, quale eſt jus precarii, reſpectu habito ad rei dominium; & jus privatorum, reſpectu habito ad eminens dominium quod utilitatis publicæ cauſa civitas habet. Nam ſi quid tale alicui auferatur occaſione delicti alieni, pœna in illis proprie non eſt, ſed exſecutio juris antecedentis, quod erat penes auferentem. Sic quia in beſtias proprie delictum non cadit, ubi beſtia occiditur, * ut lege Moſis ob concubitum cum homine, non ea vere pœna eſt, ſed uſus dominii humani in beſtiam.

XII. His diſtinctionibus poſitis dicemus neminem delicti immunem ob delictum alienum puniri poſſe. Cujus rei ratio vera non eſt ea quam adfert Paulus Iuriſconſultus, quod pœnæ conſtituantur in emendationem hominum: nam exemplum videtur ſtatui poſſe etiam extra perſonam delinquentis, in ea tamen perſona quæ ipſum tangat, ut mox dicemus; ſed quia obligatio ad pœnam ex merito oritur: meritum autem eſt perſonale, quippe ex voluntate ortum habens, qua nihil eſt magis nobis proprium, unde αὐτεξούσιον vocatur.

Epiſt. 3 de morte Nepotiani. XIII. 1. *Neque virtutes, neque vitia parentum*, inquit Hieronymus, *liberis imputantur.* Auguſtinus † vero, *Deus*, ait, *ipſe foret injuſtus ſi quenquam damnaret innoxium.* Dion Chryſoſtomus oratione ultima, cum ſanctione Athenienſium adjecta Solonis legibus devoveri poſteros

† Epiſt. 105.

dixiſſet, de Dei lege hæc ſubjicit: πλὴν παῖδας καὶ γένος οὐκ ἐπέξεισιν, ὡς ἐκεῖ, τῶν ἁμαρτανόντων. ἀλλ' ἕκαστος αὐτῷ γίνεται τῆς ἀτυχίας αἴτιος: *verum hæc non, ut illa, liberos & poſteros peccantium punit: ſed ſibi quiſque ſit infortunii cauſa.* & huc illud vulgatum pertinet: *Noxa caput ſequitur. Sancimus*, ajunt Imperatores Chriſtiani, *ibi eſſe pœnam, ubi & noxa eſt.* Deinde: *Peccata igitur ſuos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus quam reperiatur delictum.*

L. Sancimus. C. de pœnis.

Lib. 11 de leg. ſpec.

2. Iuſtum eſt, * ait Philo, eorum eſſe pœnas quorum ſunt peccata; reprehendens morem quarundam gentium quæ tyrannorum aut proditorum inſontes liberos morte puniebant. quem reprehendit & Dionyſius Halicarnaſſenſis, oſtenditque iniquam eſſe rationem quæ obtenditur, quod parentibus ſimiles futuri putantur, cum id incertum ſit, nec incertus metus ad mortem cujuſquam ſufficere debeat. Neſcio quis Chriſtiano Imperatori Arcadio auſus eſt hoc dictare, debuiſſe paterno perire ſupplicio in quibus paterni criminis exempla metuuntur: & Ammianus narrat interemtam ſobolem, parvam etiam tum, *ne ad parentum exempla ſuccreſceret.* Nec magis juſta cauſa metus ultionis, unde natum eſt Græcum proverbium:

L. Quiſquis C. ad L. Jul. Majeſt.

Libro XXVIII.

Victoria de jure belli. n. 38.

Deſipit occidens patrem qui pignora ſervat.

Sen. lib. II de Ira, c. 4.

3. At Seneca: *Nihil eſt iniquius quam aliquem heredem paterni odii fieri.*

Atta-

Digitized by Google

Attagini, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctor fuerat, liberos nullo malo affecit Pauſanias Græcorum Imperator, φὰς τῶν Μηδισμῶ παῖδας οὐκ εἶναι μεταιτίους: *dicens illos extra culpam eſſe partium Medicarum.* Marcus Antonius in Epiſtola ad Senatum: * *Quare filiis Avidii Caſſii* (is in eum conjuraverat) *& genero & uxori veniam dabitis. Et quid dico veniam, cum illi nihil fecerint?* Her. Call.

XIV. 1. Deus quidem in Lege Hebræis data paternam impietatem in poſteros ſe vindicaturum minatur: ſed ipſe jus dominii pleniſſimum habet, ut in res noſtras ita in vitam noſtram, ut munus ſuum, quod ſine ulla cauſa & quovis tempore auferre cuivis quando vult poteſt. Igitur ſi morte immatura ac violenta rapit liberos Acanis, Saulis, Ieroboami, Achabi, * in ipſos jure dominii non pœnæ utitur, ſed eodem facto gravius punit parentes. Nam ſive ſuperſtites ſunt, quod maxime ſpectavit Lex divina, atque ideo lex minas iſtas * ultra abnepotes non extendit, Exod. xxv, quia ad eorum conſpectum pertingere poteſt humana ætas; certum eſt parentes puniri tali ſpectaculo: gravius enim id illis quam quod ipſi ferunt, ut à Chryſoſtomo recte dicitur, quicum conſentit Plutarchus, οὐ λυποῦσα μᾶλλον ἑτέρα κόλασις ἢ τοὺς ἐξ ἑαυτῶν κακὰ πάσχοντας δι᾽ αὐτοὺς ὁρᾶν. *Nullum durius ſupplicium quam eos qui ex ſe ſunt ob ſe miſeros ſpectare:* ſive non eo uſque provivunt, tamen cum eo metu occidere magnum eſt ſupplicium: *Duritia populi*, inquit Tertullianus, *ad talia remedia compulerat,* * *ut vel poſteritatibus ſuis proſpicientes legi divinæ obedirent.* II Samuel. xxi. I Reg. xiv. II Regum viii. 9. 10. Homil. 29. in 9 Gen.

2. Sed ſimul notandum eſt, hac graviore vindicta non uti Deum niſi adverſus ſcelera proprie in ſuam contumeliam perpetrata, ut falſos cultus, perjurium, ſacrilegia. Nec aliter Græci exiſtimarunt: Nam quæ crimina credita ſunt poſteritatem obſtringere, * quæ ἄγη ipſi vocant, omnia iſtius ſunt generis: quo de argumento facunde differit Plutarchus libro de ſera Numinis vindicta. Exſtat * apud Ælianum oraculum tale Delphicum:

At ſcelerum fontes divinum perſequitur jus,
Nec pote vitari; non ſi genus ab Iove ducant:
Sed capiti ipſorum quique enaſcuntur ab ipſis
Imminet; inque domo cladem ſubit altera cladei.

* Agebatur autem ibi de ſacrilegio: quod & hiſtoria comprobat auri Toloſani apud Strabonem & Gellium. De perjurio ſimiles ſententias ſupra adduximus. Deinde vero, etſi id comminatus eſt Deus, non tamen ſemper eo jure utitur, maxime ſi * inſignis quædam virtus in liberis eluceat, ut videre eſt Ezech. cap. xviii, & exemplis quibuſdam à Plutarcho dicto loco probatur.

3. Et cum in novo fœdere apertius quam olim declarata ſint ſupplicia quæ impios poſt hanc vitam manent, * ideo in eo fœdere nulla exſtat comminatio perſonas peccantium egrediens; quo præcipue, quanquam minus aperte, ut mos eſt vatibus, ſpectat dicta jam Ezechielis oratio. Factum autem illud Dei hominibus imitari non licet: neque par ratio eſt, quia, ut jam diximus, Deus ſine culpæ intuitu jus habet in vitam; homines non niſi ex gravi culpa, & quidem quæ perſonæ ſit propria.

4. Quare

4. Quare eadem illa divina lex ut parentes pro liberis ita ob parentum facta liberos mortis pœna affici vetat: quam legem * pii reges etiam in perduellibus ſecuti leguntur: eamque legem valde laudant Ioſephus & Philo, ut & ſimilem Ægyptiam Iſocrates, & Romanam * Dionyſius Halicarnaſſenſis. Platonis eſt πατρὸς ὀνείδη καὶ τιμωρίας παίδων μηδενὶ ξυνέπεσθαι. Quod Latine ita exprimit Calliſtratus Iuriſconſultus: *Crimen vel pœna paterna nullam maculam filio infligere poteſt.* Addita cauſa: *Namque unuſquiſque ex ſuo admiſſo ſorti ſubjicitur, nec alieni criminis ſucceſſor conſtituitur. Ferretne*, inquit Cicero, *ulla civitas latorem iſtiuſmodi legis, ut condemnetur filius aut nepos ſi pater aut avus deliquiſſent?* Hinc factum ut * prægnantem mulierem mortis ſupplicio afficere nefas habitum ſit Ægyptiorum, Græcorum, & * Romanorum legibus.

Deuteron. XXIV, 16. Ioſ. lib. II. Philo de leg. ſp. lib. II. Iſoc. Buſiride. Dionyſ. lib. VIII. L. Crimen. D. de pœnis. Lib. IV de Nat. Deor.

XV. Quod ſi injuſtæ leges humanæ, quæ liberos occidunt ob parentum delicta, injuſtior ſane lex Perſarum & Macedonum * devovens & propinquorum capita, quo qui in regem peccarant triſtiores perirent, ut Curtius loquitur: cujus legis diritate exſuperari leges omnes ſcripſit * Ammianus Marcellinus.

Dan. VI, 22. Inſt. lib. X. Lib. XXIII.

XVI. Illud tamen eſt notandum, ſiquid habeant aut exſpectare poſſint perduellium liberi in quod jus proprium ſit non ipſis, ſed populo aut regi, id auferri ipſis poſſe jure quodam dominii, cujus tamen uſus ſimul in pœnam redundet eorum qui peccaverint. Huc refer quod Antiphanis ut proditoris poſteri ἄτιμοι διεγένοντο, narrante Plutarcho, id eſt * *honoribus prohibiti ſunt*, ut Romæ liberi à Sulla proſcriptorum. Sic in dicta Arcadii lege illud tolerabile in liberos: *Ad nullos honores, ad nulla ſacramenta perveniant.* Servitus autem quomodo & quatenus in liberos ſine injuria tranſeat alibi à nobis eſt explicatum.

XVII. 1. Quod de liberis malo afficiendis ob parentum delicta diximus, idem aptari poteſt & ad populum vere ſubditum: (nam qui ſubditus non eſt, ex ſua culpa, id eſt ex negligentia puniri poteſt, ut diximus) ſi quæratur an is populus malo poſſit affici ob regis aut rectorum facinora. Non jam quærimus * ſi ipſius populi conſenſus acceſſerit, aut factum aliud quod per ſe ſit pœna dignum, ſed agimus de eo contractu qui ex natura oritur ejus corporis cujus caput eſt rex, membra cæteri. Deus quidem ob Davidis peccatum populum peſtilentia confecit, & quidem ut David cenſet innocentem, ſed Deus qui in vitam ipſorum jus habebat pleniſſimum.

2. Interim hæc pœna erat non populi ſed Davidis: nam, ut ait ſcriptor Chriſtianus, πικροτάτη τιμωρία τῶν ἡμαρτηκότων βασιλέων ἡ τιμωρία τοῦ λαοῦ. *Acerbiſſimum eſt delinquentibus regibus ſupplicium id quod populus infligitur.* Perinde enim hoc eſt, ait idem ſcriptor, ac ſi quis qui manu peccavit in tergo feriatur: quomodo in ſimili argumento Plutarchus non aliter id ait accipiendum quam ſi medicus ad curandam coxam urat pollicem. Hominibus cur id non liceat jam antea diximus.

Quæſt. ad orth. 138.

XVIII. Idem dicendum de ſingulis qui non conſenſerunt malo afficiendis circa ea quæ ipſorum ſunt, ob delictum univerſitatis.

XIX. Heres vero cur de cæteris debitis teneatur, * de pœna non teneatur, ſicut à Paulo Iuriſconſulto ſcriptum eſt, *ſi pœna alicui irrogatur;*

L. Si pœna. D. de pœnis.

Digitized by Google

tur, receptum eſt commentitio jure ne ad hæredes tranſeat, vera cauſa hæc eſt, quod hæres perſonam defuncti refert, non in meritis quæ ſunt mere perſonalia, * ſed in bonis quibus ut cohærerent ea quæ alicui debentur ex ipſa rerum inæqualitate, ſimul cum dominio fuit introductum. Dion Pruſæenſis Rhodiaca: ἅπαντα ὀφείλουσι τὰ τῶν προγόνων οὐχ ἧττον αὐτῶν ἐκείνων εἰς οὓς ἄν ποτε κληρονόμος ἥκῃ. οὐ γὰρ ἀφίστασθαι φήσετε τῆς διαδοχῆς: *Quæ debuerunt majores ea non minus debent poſteri, neque enim dicere poteſtis repudiatam a nobis hæreditatem.*

XX. Et hinc ſequitur, ut ſi ultra meritum nova quædam cauſa obligationis exſtiterit, deberi jam poſſit id quod in pœna erat, quanquam non proprie ut pœna. Sic alibi poſt ſententiam, alibi poſt litem conteſtatam, quibus rebus vis contractus datur, pœna pecuniaria ab hærede debebitur, ut & ea quæ in conventionem deducta eſt. Iam enim nova acceſſit debendi cauſa.

Annotata ad Caput XXI.

1. Qvi *delicti ſunt participes*] Tertullianus de Reſurrectione carnis: *Dicent enim miniſtros & ſocios habere arbitrium miniſtrandi atque ſociandi, & poteſtatem ſuæ voluntatis in utrumque, homines ſcilicet & ipſos. iccirco cum auctoribus merita communicare, quibus operam ſponte accommodant.* §. 1.

2. *Qui factum vitioſum jubent, qui conſenſum requiſitum adhibent*] *Saulus manibus omnium lapidabat.* Auguſtinus Sermone v de Sanctis, cap. 4. ſimilia ſermone ejuſdem argumenti primo, c. 3. & ſermone xiv.

Qui adjuvant] ope. Inſtitutionibus de Furtis, §. interdum. Edicto Theuderici, c. 120.

Qui receptum præſtant] Hieronymus ſuper parabolas: *Non fur ſolum, ſed ille reus tenetur qui furti conſcius quærente poſſeſſore non indicat.* Chryſoſtomus de ſtatuis xiv: οὐ γὰρ οἱ ἐπιορκοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ συνειδότες μὲν ἀποσιωπῶντες δὲ, κοινωνοῦσι τῶν ἐγκλημάτων. *non enim perjuri ſoli, ſed & qui conſcii cum ſint celant perjuria, criminis tenentur.*

Qui conſilium dant] Vide Inſtitutiones & Edictum Theuderici dictis locis. Androcides ex lege Attica, τὸν βουλεύσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον. *qui conſilium dedit eum non minus pœna teneri quam qui manu rem effecerit.* οὐ γὰρ ἂν πραχθῆναι μὴ βουλευσαμένους, *neque enim ſine conſilio res facta fuiſſet*, ait Ariſtoteles de Poëtica c. 17.

Laudant, aſſentantur] Chryſoſtomus 1 ad Romanos circa finem: καὶ γὰρ τοῦ πλημμελοῦντος ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαινῶν χαλεπώτερος, *pejor peccante qui peccatum laudat.* qui facinoroſum adſtans hortatur, pro faciente habetur lege Langobardica, lib. 1, tit. IX, §. 25. vide quæ ex Philone & Ioſepho mox proferemus ad §. 17.

Non vetant] Chryſoſtomus 1 adverſus Iudæos: ὥσπερ οὖν οὐχ οἱ κλέπτοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ κύριοι μὲν ὄντες κωλῦσαι, μὴ κωλύοντες δὲ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις διδόασι δίκην. *Sic non ii modo qui furtum fecere, ſed & qui prohibere cum poſſent non prohibuere, puniuntur, & quidem pari uterque pœna.* Sic eum qui ſanari ægrotum prohibet, teneri quaſi vulneraſſet, ait idem Chryſoſtomus 2 ad Cor. c. VII.

Si

Digitized by Google

§. II. 1. *Si defexit publico conſilio*] Chryſoſtomus de ſtatuis III: ὅτι οὐ κοινὸν τῆς πόλεως τὸ ἁμάρτημα γέγονεν, ἀλλὰ ἀνθρώπων τινῶν ξένων καὶ ἐπηλύδων, οὐδὲν λογισμῷ ποιούντων, ἡ τόλμῃ καὶ παραφρονίᾳ πάσῃ. καὶ οὐκ ἂν εἴη δίκαιον ὑπὲρ τῆς ὀλίγων ἀπαιδευσίας πόλιν τοσαύτην ἀναρπάζειν, καὶ τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας διδόναι δίκην. *Non commune fuiſſe delictum civitatis, ſed extraneorum & advenarum, qui cuncta temeritate ac legum ignorantia quam ratione facerent. neque vero æquum, ut ob paucorum imperitiam tanta urbs everteretur & pœnam ferrent culpæ exſortes.* Ammianus libro xxx de Quadis: *nihil ex communi mente procerum gentis delictum aſſeverantes in noſtros.*

4. *Scientiam, cum puniri jubetur, accipi pro patientia.*] Lege Wiſigotthorum libro VIII, tit. IV, cap. II, cap. 26, & alibi. Libro IX, tit. I, c. I.

5. *Ipſorum erat cogere Agamemnonem*] ita hanc rem explicat Cyrillus libro v contra Iulianum.

Vnius ob culpam & furias Ajacis Oilei] Euripides Troadibus ſic loquentem Neptunum facit:

> οἶδ' ἡνίκ' Αἴας εἷλκε Κασσάνδραν βίᾳ.
>
> *Cum Phœbadem vi traxit Ajacis manus.*

Et Minervam reſpondentem

> κοὐδέν γ' Ἀχαιῶν ἔπαθεν, οὐδ' ἤκουσ' ὕπο.
>
> *Nilque audiit, nil paſſus à Græcis mali eſt.*

Pari jure omnes Antiochenos ſtatuarum crimine involvit Chryſoſtomus, prima ejus argumenti oratione, ἰδοὺ τὸ ἁμάρτημα γέγονεν ὀλίγων, καὶ τὸ ἔγκλημα γίνεται κοινόν. ἰδοὺ δι' ἐκείνους ἅπαντες δεδοίκαμεν νῦν καὶ τῶν ἐκείνοις τετολμημένων αὐτοὶ τὰς τιμωρίας ἀναμένομεν. εἰ δὲ προλαβόντες αὐτοὺς ἐξεβάλλομεν τῆς πόλεως καὶ τὸ νοσοῦν διωρθώσαμεν μέλος, οὐκ ἂν τῷ παρόντι ἐφοβούμεθα φόβῳ. *Ecce facinus paucorum fuit, accuſatio in omnes fertur. Ecce propter illos nunc in metu omnes ſumus, & eorum quæ illi auſi ſunt pœnam nos ipſi exſpectamus. Quod ſi anteverti ſſimus eam, illos de urbe pellendo, & partem morbidam ſicut oportet tractaſſemus, abeſſet jam à nobis hic timor.* deinde: διὰ αὐτὸ οὖν τοῦτο κολάζου, φησί, δίδου δίκην τὴν ἐσχάτην, ὅτι μὴ παρῆς, μηδὲ ἐκώλυσας, μηδὲ τοὺς ἀσχημονοῦντας κατέσχες, μηδὲ ἐκινδύνευσας ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν βασιλέα τιμῆς. οὐ μετέσχες τῶν τετολμημένων; ἐπαινῶ τοῦτο καὶ ἀποδέχομαι. ἀλλ' οὐδ' ἐπέσχες τὰ γινόμενα, τοῦτο κατηγορίας ἄξιον. *Ob hoc ipſum, inquit, fer pœnas, & ultima lue ſupplicia quod non adfuiſti, quod non prohibuiſti, quod inſanientes non retinuiſti, quod pericula non ſubiiſti pro honore Imperatoris. Particeps non fuiſti facinorum? Laudo hoc, & boni accipio. ſed nec quæ fiebant impediiſti. hoc vero jam dignum accuſari.*

Poteſtas magna & potentiſſima, quæ prohibere ſcelus maximum poteſt] Philo in Flaccum: ὁ γὰρ ἐπιπλήττειν ἢ τὸ πανύστατον ἐπέχειν ἂν δυνηθεὶς, εἰ μὴ κεκώλυκε, δῆλος ἦν ἐφιεὶς καὶ ἐπιτρέπων αὐτοῖς. *nam qui caſtigare, certe inhibere potuit; ſi non impediit, habendus eſt permiſiſſe aut etiam probaſſe quod agebatur.* Dion Galba: τοῖς μὲν γὰρ ἰδιώταις ἀπόχρη μηδὲν ἀδικεῖν. τοῖς δὲ δὴ τὰς ἡγεμονίας ἔχουσιν ἀνάγκη προνοεῖν ὅπως μηδ' ἄλλος κακουργῇ. *Privatis ſufficit non delinquere. in imperio agentibus incumbit & hoc curare ne delinquat alius.* in c. 4. Synodi Piſtenſis poſitæ inter capitula Caroli Calvi habemus: *Non eſt liber à conſenſu qui quod emendare poteſt emendare negligit, quapropter ſine dubio peccati ſe participem facit.* Vide Nicetam Choniatem libro II de Andronico.

6. *Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii*] Plutarchus Cimone.

Digitized by Google

1. *Qui culpæ eſt compertus*] deditionem enim præcedere debet cauſæ cognitio. non decet *ἀκρίτως ἐκδιδόναι*, *homines dedere cauſa non cognita*; Plutarchus Romulo, Rex Scotiæ apud Camdenum in anno LXXXV ait Eliſabetæ, transmiſſurum ſe in Angliam Fernihurſtium, imo & Cancellarium, ſi præcogitate ſecuritatem violaſſe vel cædem conſciſſe liquidis & legitimis probationibus convincerentur. §. IV.

Hoc illud eſt dedere quod in hiſtoriis ſæpiſſime occurrit] Mithridatem à Tigrane popoſcit Lucullus, & non dedenti bellum intulit; Appianus Mithridatico, & Plutarchus Lucullo. Romani Salgas ab Allobrogibus dedi ſibi poſtularunt; Appianus excerptis legationum XI. de Epiſcopo quem Romani dedere Scythis volebant, vide Priſcum excerpto legationum 21. Dux Beneventanus à rege Vaſcone deditus Ferdinando Caſtellam regenti; Mariana XX, 1.

2. *Sic Fabios ſibi dedi Galli poſtulabant*] Plutarchus Camillo. Appianus excerpto legationum 9.

Poſtularunt & poſtea Annibalem] Diodorus Siculus in fragmentis. Livius.

4. *Interdum ſontes depoſcentibus optio datur*] Vide fœdus inter reges Angliæ & Daniæ, memoratum Pontano de Mari.

5. *A quibus transfugæ recipiuntur*] Zonaras Baſilio Porphyrogenneto: ἔπεμψε πρὸς Χοσρόην ἀξιῶν μὴ προσδέξασθαι τὸν τυραννήσαντα καὶ κατὰ τοῦ οἰκείου δεσπότου χωρούμενον, ἵνα μὴ καὶ καθ' ἑαυτοῦ ὑπόδειγμα εἴη οὐκ ἀγαθόν. *miſit ad Choſroem poſtulatum ut dederetur ſibi regni affectator, qui domino contraria cepiſſet arma, neve in ſemetipſum pernitioſum exemplum ſtatueret Choſroës.* vide de piratis Lesbi mendoſe receptis Chalcocondylam libro IX. §. V.

1. *Supplicium jura*] κοινοὶ ἱκεσίας νόμοι Polybio, & Malcho in excerptis legationum.

Quibus innocens eſt animus, irata fortuna] Oraculum vetus.

ἔκτεινας τὸν ἑταῖρον ἀμύνων. οὔ σ' ἐμίανεν
αἷμα. πέλεις δὲ χέρας καθαρώτερος ἢ πάρος ἦσθα.
Carum occidiſti, dum vis ſuccurrere. nullum
Crimen habes. manus eſt tibi purior ac fuit ante.

Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα] Philo de Iudice: ἔλεος ἐπ' ἀτυχήμασιν. ὁ δ' ἑκουσίᾳ γνώμῃ πονηρευόμενος οὐκ ἀτυχὴς ἀλλ' ἄδικος. *miſericordia infortuniis debetur. at qui deliberata ſententia male agit, non infelix eſt ſed injuſtus.* Sic M. Antoninus mentem vult inſpici: ἵνα ἐπισκέπτῃς πότερον ἄγνοια ἢ γνώμη, καὶ ἅμα λογίσῃ ὅ, τι συγγενής, *ut noris ignorantia in aliquo an conſilium fuerit, & ſimul ea conſideres quæ his cohærent.* Sic τὰ ἐξ ἀγνοίας ἢ λήθης, *quæ ab ignorantia aut oblivione veniunt*; & τὰ ἐκ προνοίας, *quæ ex conſulto fiunt*, diſtinguit Totilas apud Procopium Gotthicorum III.

Dedere noluiſſe.] Recepit nec dedidit Pipinus ex Neuſtria ob tyrannidem ad ſe confugientes: Eſt id apud Fredegarium in rebus Pipini ad annum IↃCLXXXVIII. Etiam ab Eccleſia Romana ad ſe confugientes recepit Ludovicus Pius Imperator, ut apparet ex ejus decreto facto anno IↃCCCXVII, inſerto in Tomum II Conciliorum Galliæ: Et Carolus Calvus, qui ex parte fratris ſui Ludovici ad ſe profugerant, Aymonius lib. V, cap. 34. de Cegena Patzinaca non dedito poſtulanti Tyracho vide in Conſtantini Monomachi rebus Zonaram.

ram. Sic & Oſmanes ab Inungino præfecto non deditus Eskiſari; Leunclavius libro II Hiſtoriæ Turcicæ. Albuquercium Luſitani non dedidere, ut memorat Mariana XVI, 18.

2. *Servius*] ad VIII Æneidos.

Propriam Athenienſium laudem] quam Arragoniis tribuit Mariana XX, 13. Gepidæ perire omnes malunt quam Ildigiſalem Romanis aut Langobardis dedere; Procopius Gotthicorum IV.

Apud Sophoclem] Vide totum locum, eſt enim lectu dignus.

Pro Herculis liberis] Vide Euripidem Heraclidis & Apollodorum.

3. *Conſecuturum quod jus eſſet*] *Neque à Diis niſi juſtas ſupplicum preces audiri*, ait Tacitus Annalium lib. III.

Ad id quod Athenis ſanctiſſimum eſſet altare] in Luſitania Ferdinandum cubiculi præfectum è templo ad quod confugerat raptum, & igne combuſtum, ob vitium nobili virgini illatum, narrat Mariana libro XXI. Vide & de Aſylis librum viri magni Pauli Veneti Societatis Servorum quæ dicitur.

4. *Perſeus rex Macedonum*] Narrat & Appianus excerpto legationum num. 20. Simile illud in Latina vita Themiſtoclis: *cum ab Athenienſibus & Lacedæmoniis expoſceretur publice, ſupplicem non prodidit*, (Admetus rex Moloſſorum) *monuitque ut conſuleret ſibi. itaque Pydnam eum deduci juſſit, & quod ſatis eſſet præſidii dedit.* Sic & Ildigim Langobardum dimittunt Gepidæ apud Procopium Gotthicorum III. Adde Epiſtolam Theuderici ad Traſamundum regem Vandalorum de Giſelico ſuſcepto, V, 43, & 44. & ea quæ in vita regis Ludovici. Sic Chriſtophorum Sborovium à ſe amovit Imperator Rudolphus II, teſte Thuano lib LXXXIII, in anno CIↃ IↃ LXXXV. Eliſabetha Scotis reſpondet ſe Bothwellum aut reddituram aut ex Anglia exterminaturam: Camdenus id habet circa annum CIↃ IↃ XCIII. de Alfonſo Gegionis Comite à rege Galliæ damnato, ac negato ei in Hiſpaniam receptu, vide Marianam XIX, 6.

5. *Niſi federis legibus propius quiddam convenerit*] Vt in federe Helvetiorum cum Mediolanenſibus, Simlerus recitat. Federa Anglorum cum Gallis dedi rebelles & profugos volunt, cum Burgundis expelli. Camdenus in anno CIↃ IↃ C.

§. VII. 3. *Theodoſii probat factum*] Eadem quæ Libanius de hac re dicit & Chryſoſtomus in XVII de ſtatuis, in eoſdem Antiochenos paria olim conſtituerat Marcus Antoninus Philoſophus, ut teſtis eſt Capitolinus: & in Byzantinos Severus, demto Theatro, thermis, honore, ornamentiſque omnibus. Sed & ipſa urbs Perinthiis data; Vide Herodianum II; Zonaram, & quæ ſupra dicta nobis.

§. VIII. 2. *Alexandri in Perſas*] Propterea aliam ei bello cauſam attribuit Iulianus in Conſtantii Laudatione: καὶ ὅτι μὲν οὐδεὶς πω συνέςη τοιοῦτος πόλεμος, οὐδ' ἐπὶ Τροίαν τοῖς Ἕλλησιν, οὐδ' ἐπὶ τοὺς Πέρσας Μακεδόσιν οἵπερ δὴ δοκοῦσιν ἐν δίκῃ γενέσθαι τοσαύτην ἔχων ὑπόθεσιν καὶ παιδί που δῆλον. οὐ τῆς μέγα λίαν ἀρχαίων ἀδικημάτων τιμωρίας σφόδρα νεωτέρας, οὔτ' εἰς παῖδας οὔτ' εἰς ἐκγόνους γενομένης, ἀλλ' εἰς τὸν ἀφελόμενον καὶ ἀποστερήσαντα τὴν ἀρχὴν τοὺς τῶν ἀδικηθέντων (male legitur ἀδικησάντων) ἀπογόνους. *Nullum unquam bellum, quod quidem juſtum cenſeretur, tali ex cauſa geſtum, non à Græcis in Trojanos, non à Macedonibus*

in

in Perſas, vel puero liqueat. non enim illi obſita vetuſtate crimina ſeris pœnis, ne in nepotes quidem aut liberos, perſequebantur, ſed illos impetebant qui virorum bene meritorum poſteris vim inferebant, regna extorquebant.

2. *Vades capitali judicio crediderint obligari*] Apertum id in verbis Rubenis ad patrem Iacobum Gen. XLII. 37: & apud Ioſephum II Antiquæ hiſtoriæ cap. 3. Hos vades ἀντιψύχους animæ vicarios vocat Eutropius Caligula; ἐγγυητὰς θανάτου mortis ſponſores Diodorus Siculus in excerptis Peireſianis. Chryſoſtomus ad Galatas II: καθάπερ τινὸς καταδικασθέντος ἀποθανεῖν, ἕτερος ἀναίτιος ἑλόμενος θανεῖν ὑπὲρ ἐκείνου ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας αὐτόν: *Sicut homine aliquo ad mortem damnato, innocens alter pro illo ſe morti devovens illum ſupplicio liberat.* Auguſtinus epiſtola LIV ad Macedonium: *& aliquando qui cauſa fuit mortis potius in culpa eſt quam ille qui occidit. velut ſi quiſpiam decipiat fidejuſſorem ſuum, atque ille pro iſto legitimum ſupplicium luat.* §. XI.

Vt alibi memorabimus] Libro III, cap. IV, §. 14.

3. *Vt lege Moſis*] de qua vide Maimonidem ductore dubitantium III, 40.

2. *Ait Philo*] Idem libro de Pietate: ἧς οὐκ ἄν οἶδ' εἴ τις βλαβερωτέρα γένοιτ' ἂν εἰσήγησις, εἰ μήτε τοῖς ἐξ ἀγαθῶν πονηροῖς γενομένοις ἐπακολουθήσει τιμωρὸς δίκη, μήτε τοῖς ἐκ πονηρῶν ἀγαθοῖς ἕξεται τιμή, ὁ νόμος δικάζοντος ἕκαστον αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ μὴ συγγενῶν ἀρεταῖς ἐπαινοῦντος ἢ (addendum hic κακίαις) κολάζοντος. *Haud ſcio an poſſit ullum pejus induci inſtitutum, quam ſi nec malos è bonis genitos ſequetur pœna, nec honos habebitur bonis qui ex malis parentibus nati ſunt. Aliter lex qua de ſuis actionibus quemque judicat, non ex cognatorum virtutibus laudat, aut ex eorundem vitiis punit.* Ioſephus contrarium factum in rege Iudæorum Alexandro vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην *exactionem pœnæ quæ humanum excedit modum.* Ovidius: §. XIII.

> *Illic immeritam maternæ pendere linguæ*
> *Andromedam pœnas injuſtus juſſerat Ammon.*

3. *Quare filiis Avidii Caſſii*] Vide & Vulcatium vita Avidii. Laudat parem Conſtantii humanitatem Iulianus, oſtenditque ſæpe ex malis parentibus bonos veniſſe liberos, ſicut è ſaxis apes evolant, è ligno amaro naſcuntur ficus, è ſpinis prodit pomum Punicum. Ejuſdem hæc ſunt: ἀλλὰ καὶ τὸν παῖδα τοῦ τετελευτηκότος νήπιον κομιδῇ τῆς πατρῴας οὐδὲν εἴασας μετασχεῖν ζημίας. οὕτω σου πρὸς ἐπιείκειαν ἡ πρᾶξις ῥέπουσα τελείας ἀρετῆς ὑπάρχει γνώρισμα. *etiam mortui filium infantem admodum non ſiviſti pœna paterna implicari. ita tua agendi ratio ad lenitatem ſemper vergens perfectæ virtutis eſt teſtimonium.*

1. *In ipſos jure dominii non pœna utitur*] Hæc eſt ſententia Rabbini Simeonis Barſema, longe veriſſima. §. XIV.

Vltra abnepotes non extendit] exempla habes in Zimri & Iehu.

Vt vel poſteritatibus ſuis proſpicientes divinæ legi obedirent] Alexander apud Curtium libro VII: *Non oportebat vos ſcire quid de his ſtatuiſſem, quo triſtiores periretis.*

2. *Quæ ἄγη ipſi vocant*] Vide Plutarchum Pericle: & quæ ſupra dicta hoc libro XIII, §. 1.

Apud Ælianum] Libro III. 43.

Agebatur autem ibi de ſacrilegio] ut & Libanius, ὧν οἱ μὲν ἔδοσαν ἤδη δίκην,

Digitized by Google

οἱ δὲ οὔπω μέν. οὐκ ἔστι δὲ ὅτι αὐτοὺς ἐξαιρήσεται. λέγω δὲ αὐτοὺς καὶ παῖδας λέγω καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων. *quorum alii jam pœnas dedère, alii nondum quidem, ſed nemo eos pœna eximet: nec ipſos tantum dico, ſed & liberos & ex iis naſcituros.* Similia habet idem Libanius oratione quam edidit Gothofredus.

Inſignis quædam virtus] & publica paterni criminis deteſtatio, qualem fecit Andronicus Palæologus Imperator, apud Gregoram libro v, c. 81.

3. *Ideo in eo fœdere nulla exſtat comminatio perſonas peccantium egrediens*] Tertullianus de Monogamia: *deſivit uva acerba à patribus manducata dentes filiorum obſtupefacere; unusquiſque enim in ſuo delicto morietur.*

4. *Filii reges*] ut Amaſias.

Dionyſius Halicarnaſſenſis] qui ſic ait: τὸ ἔθος τοῦτο Ῥωμαίοις ἐπιχώριον γέγονεν, ἀφεῖσθαι τῆς τιμωρίας ἁπάσης τοὺς παῖδας, ὧν ἂν οἱ πατέρες ἀδικήσωσι. *mos ille Romanis proprius, à pœna omni liberos eximere quorum parentes deliquerunt.* habet idem lex Wiſigotthica libro VI, tit. I, cap. 8.

Prægnantem mulierem mortis ſupplicio afficere nefas habitum] Laudat Philo libro de Humanitate.

Romanorum] L. Imperator Adrianus, D. de ſtatu hominum. L. Prægnantis D. de pœnis.

§. XV. *Devovens & propinquorum capita*] Philo morem eſſe tyrannis dixit cum damnatis una tollere quinque familias eis proximas. Vide Herodianum libro III, & exemplum Mediolanenſe occiſo Galeatio apud Bezarum lib. XIV.

Ammianus Marcellinus] abominandas leges vocat. vide & Concilium Toletanum IV.

§. XVI. *Honoribus prohibiti ſunt*] Simile reperies in C. in quibusdam de pœnis.

§. XVII. 1. *Si ipſius populi conſenſus acceſſerit*] Philo de Ægyptii regis ſubditis Abrahami tempore: παραπήλαυσε δὲ τῆς τιμωρίας σύμπας αὐτῷ ὁ οἶκος, μηδενὸς ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ δυσχεράναντος, ἀλλὰ πάντων ἕνεκα τοῦ συναινεῖν μονονοὺ συγχειρουργησάντων τὸ ἀδίκημα. *Senſit & pœnam omnis cum eo familia, quod nemo indignatus eſſet ſuper injuſte facto, ſed omnes laudando pene & ipſi illud feciſſent.* Ioſephus, ubi vaticinium contra Ieroboamum prolatum narrat: μεθέξει δὲ τῆς τιμωρίας καὶ τὸ πλῆθος ἐκπεσὸν τῆς ἀγαθῆς γῆς, καὶ διασπαρὲν εἰς τοὺς πέραν Εὐφράτου τόπους, ὅτι τοῖς τοῦ βασιλέως ἀσεβήμασι κατηκολούθησε. *Particeps pœnæ & populus erit, excidet quippe felice terra, ſparſuſque per loca transeuphratenſia exſulabit, quod impietati reges ſocium ſe fecerit.*

§. XIX. *De pœna non teneatur*] Maimonides titulo גזלה, c. VII, ſectione 6. Gemara Baba Cama cap, IX, §. II.

Sed in bonis] Vide Concilium Toletanum VIII, in cauſa Receſſwinthi. vide quæ ſupra hoc libro, c. XIV, §. 10. Nulla eſt perſona quæ ad vicem ejus qui è vita emigraverit propius accedat quam hæres, ut Cicero ait ſecundo de legibus.

Digitized by Google

CAPUT XXII.

De cauſis injuſtis.

I. *Explicatur diſcrimen inter cauſas juſtificas & ſuaſorias.*
II. *Bella quæ utroque cauſarum genere carent ferina eſſe.*
III. *Bella quæ ſuaſorias cauſas habent, non juſtificas, eſſe prædonum.*
IV. *Quaſdam eſſe cauſas quæ falſam habeant juſti ſpeciem:*
V. *Ut metum incertum:*
VI. *Utilitatem ſine neceſſitate:*
VII. *Negatum matrimonium in magna feminarum copia:*
VIII. *Cupiditatem melioris ſoli:*
IX. *Inventionem rerum occupatarum ab aliis.*
X. *Quid ſi priores occupatores amentes ſint?*
XI. *Injuſtam cauſam eſſe & libertatis deſiderium in populo ſubdito:*
XII. *Et voluntatem regendi alios invitos quaſi ad ipſorum bonum.*
XIII. *Item titulum univerſalis imperii quem quidam aſſcribunt Imperatori, qui refellitur:*
XIV. *Alii Eccleſiæ, qui item refellitur.*
XV. *Item voluntatem implendi vaticinia ſine Dei mandato.*
XVI. *Item id quod debetur non ex jure ſtricte dicto, ſed aliunde.*
XVII. *Diſtinctio belli cujus cauſa injuſta, & ejus cui aliunde vitium accedit: & diverſi utriuſque effectus.*

I. 1. DIximus ſupra, cum de cauſis agere inſtitueremus, cauſas alias eſſe juſtificas, alias ſuaſorias. Polybius, qui id diſcrimen primus notavit, illas vocat προφάσεις, quia palam proferri ſolent, (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine αἰτίας. *Lib. II, c. I.*

2. Sic in bello Alexandri adverſus Darium πρόφασις fuit ultio injuriarum quas Perſæ Græcis intulerant, αἰτία cupido gloriæ imperii & divitiarum, cui accedebat ſpes magna facilitatis concepta ex Xenophontis & Ageſilai expeditionibus. Sic πρόφασις belli Punici ſecundi controverſia de Sagunto, cauſa indignatio Carthaginenſium ob pactiones quas Romani iniquis temporibus ipſis expreſſerant, & aucti ſpiritus ex ſecundis per Hiſpaniam rebus, quæ Polybio notata. Similiter Thucydides belli Peloponneſiaci veram cauſam cenſet fuiſſe vires Athenienſium augeſcentes & Lacedæmoniis ſuſpectas, obtentum vero controverſiam Corcyrenſium, Potidæenſium, & alia; * ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεις nomina permiſcet. Eodem diſcrimen in oratione Campanorum ad Romanos, cum adverſus Samnites pugnaſſe ſe ajunt verbo pro Sidicinis, re pro ſeipſis: quod viderent ubi conflagraſſent Sidicini ad ſe trajecturum eſſe incendium. Antiochum quoque Livius memorat in Romanos bella ſuſcepiſſe, in ſpeciem cauſas habentem Barcillæ necem & alia quædam, revera quod ex labente Romanorum diſciplina ſpem magnam concepiſſet. Sic Plutarchus notat non ex vero objectum Antonio à Cicerone quod cauſa eſſet belli civilis, cum Cæſar bellandi certus * prætextum tantum ab Antonio cepiſſet. *Lib. I.* *Livius lib. VII.* *Lib. XXXVI.*

II. Sunt qui neutro cauſarum genere feruntur in bella, * periculorum,

Digitized by Google

lorum, ut Tacitus loquitur, propter ipſa avidi. Horum vitium humanum excedit modum, θηριότης Ariſtoteles vocat. De his Seneca: *Poſſum dicere non eſſe hanc crudelitatem, * ſed feritatem, cui voluptati ſævitia eſt: poſſumus inſaniam vocare: nam varia ſunt genera ejus, & nullum certius quam quod in cædes hominum & laniationes pervenit.* Cui ſententiæ perquam ſimilis eſt illa Ariſtotelis vltimo Nicomachiorum: δόξαι γὰρ ἂν παντελῶς μιαιφόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο ἵνα μάχαι καὶ φόνοι γίγνοιντο. *Omnino enim crudelis habendus ſit qui ex amicis hoſtes faciat pugnandi & fundendi ſanguinis cupiditate.* Dion Pruſæenſis: τὸ δὲ καὶ χωρὶς ὑποθέσεως πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι, τί ἄλλο ἢ μανία παντελής ἐστι, καὶ διὰ ταύτην κακῶν ἐπιθυμία; *Nam ſine cauſa in bella ac pugnas ferri, mera eſt inſania malum ſibi quærens.* Idem ille Seneca epiſtola IV, *Nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci.*

Lib. II de Clem. c. 7.

Orat. XXXVII.

III. 1. Plerique vero bellantium cauſas ſuaſorias habent, aut ſine juſtificis aut cum juſtificis. Sunt qui juſtificas plane non curant, de quibus dici poteſt illud quod à Romanis Iuriſconſultis eſt proditum, prædonem eſſe eum, * qui rogatus de poſſidendi cauſa nullam aliam adfert niſi quod poſſideat. Ariſtoteles de belli ſuaſoribus: ὡς οὐκ ἄδικοι τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσι; *qui juſtum ſit vicinos innoxios in ſervitutem redigere, & eos qui nullam faciunt injuriam, ſæpe nihil curant?*

1 Rhet. III.

2. Talis Brennus, qui omnia dicebat validiorum. Talis Silio Annibal, cui

pro fœdere, proque
Iuſtitia eſt enſis.

Talis Attila, & quibus illud in ore eſt,

Quæritur belli exitus,
Non cauſa.

Et: *Hæc acies victum factura nocentem eſt:*

Et, *Id in ſumma fortuna æquius quod validius.*

Nec male his aptes illud Auguſtini: *Inferre bella finitimis, & inde in cetera procedere, ac populos ſibi non moleſtos ſola regni cupiditate conterere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum eſt?* De talibus bellis Vellejus: *Bella non cauſis inita, ſed prout eorum merces fuit.* Apud Ciceronem legimus de Officiis primo: *Ea animi elatio, quæ cernitur in periculis & laboribus, ſi juſtitia vacat, non modo virtutis non eſt, ſed potius * immanitatis omnem humanitatem repellentis.* Andronicus Rhodius: οἱ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν λαμβάνοντες ὅθεν οὐ δεῖ, πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καλοῦνται. οἷοί εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ οἱ τὰς πόλεις πορθοῦντες. *Qui magni compendii ſua cauſa accipiunt unde non oportet, hi pravi, impii, injuſti appellantur, * quales ſunt tyranni & urbium vaſtatores.*

Lib. IV de civit. Dei, c. VI.

IV. Alii cauſas quaſi juſtificas adferunt, quæ expenſæ ad rectam rationem injuſtæ reperiuntur: &, ut Livius loquitur, non certamen juris, ſed vim quæri apparet. Reges pleroſque, ait Plutarchus, duobus nominibus, pacis & belli, tanquam nummis uti, non ad id quod juſtum eſt, ſed ad id quod expedit. Quæ autem ſint cauſæ injuſtæ cognoſci aliquatenus poteſt ex juſtis cauſis quas hactenus explicavimus. Rectum enim obliqui eſt index. Sed perſpicuitatis cauſa ſumma genera annotabimus.

Pyrrho.

V. 1. Me-

Digitized by Google

V. 1. Metum ergo ex vicina potentia non ſufficere ſupra diximus. Vt enim juſta ſit defenſio, neceſſariam eſſe oportet, qualis non eſt niſi conſtet non tantum de potentia ſed & de animo, & quidem ita conſtet ut certum id ſit ea certitudine quæ in morali materia locum habet.

2. Quare minime eſt probanda eorum ſententia, qui juſtam belli cauſam ſtatuunt, ſi vicinus nulla pactione impeditus in ſuo arcem faciat, aut munitionem aliam quæ damnum aliquando dare poſſit. Nam adverſus tales metus contrariæ in ſuo munitionis & ſiqua ſunt ſimilia remedia quærenda ſunt, non vis bellica. Injuſta igitur bella Romanorum in Philippum Macedonem, Lyſimachi in Demetrium, *Zonaras.* ni alia cauſa adfuit. Valde mihi placet Taciti illud de Cauchis: *Pauſan. l. I.* *Populus inter Germanos nobiliſſimus, quique magnitudinem ſuam malit juſtitia tueri, ſine cupiditate, ſine impotentia: quieti, ſecretique: nulla provocant bella nullis raptibus aut latrociniis populantur: idque præcipuum virtutis ac virium argumentum eſt, quod ut ſuperiores agant non per injurias aſſequuntur. prompta tamen omnibus arma, ac, ſi res poſcat, exercitus: plurimum virorum equorumque, & quieſcentibus eadem fama.*

VI. Nec utilitas par jus facit cum neceſſitate.

VII. Ita ubi laxa eſt matrimoniorum copia, negatum aliquod matrimonium cauſam bello præbere non poteſt: qualem olim Hercules arripuit in Eurytum, * Darius in Scythas.

VIII. Nec magis mutandæ ſedis amor, ut paludibus & ſolitudinibus relictis ſolum fœcundius poſſideatur: quam Germanis veteribus bellandi cauſam fuiſſe ait Tacitus.

IX. Æque eſt improbum, inventionis titulo ſibi vindicare ea quæ *Hiſt. IV.* ab alio tenentur, etiamſi is qui tenet ſit improbus, de Deo male ſen- *Vict. de Ind.* tiens, aut hebetis ingenii. Nam inventio eſt eorum quæ nullius ſunt. *rel. I. n. 31.*

X. 1. Neque ad dominium requiritur aut virtus moralis, aut religioſa, aut intellectus perfectio: niſi quod hoc videtur poſſe defendi, ſi qui ſint populi omnino deſtituti à rationis uſu, eos dominium non habere, ſed ex caritate tantum iis deberi quæ ad vitam ſunt neceſſaria. Nam quæ alibi diximus de ſuſtantatione dominii, quam pro in- *Vict. de bel-* fantibus & amentibus facit jus gentium, ad eos populos pertinet *lo, n. 5. 6. 7.* cum quibus eſt pactorum commercium: tales autem non ſunt po- *8. Id. l. 11,* puli ſi qui reperiuntur toti amentes, de quo merito dubito. *n. 18.*

2. Male ergo Græci Barbaros ob morum diverſitatem, forte & *Plato de* quod ingenio cedere viderentur, hoſtes ſibi quaſi naturaliter dice- *Repub. l. II,* bant. Quatenus autem ob peccata gravia & naturam aut ſocietatem *c. 3. Eurip.* humanam impugnantia, auferri dominium poſſit, alia eſt quæſtio, & *Hecuba.* modo, cum de pœnarum jure ageremus, nobis tractata. *Liv. l. XXXI. Iſo. Panath. Hoc libro c. XX, §. 40.*

XI. Sed * nec libertas, ſive ſingulorum ſive civitatum, id eſt αὐτονομία, quaſi naturaliter, & ſemper quibusvis competat, jus bello præſtare poteſt. Nam libertas cum natura competere hominibus aut populis dicitur, id intelligendum eſt de jure naturæ præcedente factum omne humanum, & de libertate κατὰ στέρησιν, non de ea quæ eſt κατ' ἐναντιότητα, hoc eſt ut natura quis ſervus non ſit, non ut jus habeat ne unquam ſerviat: nam hoc ſenſu nemo liber eſt. quo pertinet illud

 Albutii:

Digitized by Google

Senec. III. contr. 21.
1 Pol.

Albutii: *Neminem natum liberum eſſe, neminem ſervum; hæc poſtea nomina ſingulis impoſuiſſe fortunam.* Et Ariſtotelis illud: νόμῳ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δ' ἐλεύθερον: *è lege veniſſe ut alius eſſet liber, alius ſervus.* Quare qui legitima cauſa in ſervitutem ſive perſonalem ſive civilem devenerunt, contenti ſua conditione eſſe debent, ut & Paulus Apoſtolus docet, δοῦλος ἐκλήθης, μή σοι μελέτω. *Vocatus es ad ſervitutem, ne id te torqueat.*

1 Cor. VII. 21.

XII. Neque minus iniquum armis ſubigere aliquos velle, quaſi dignos qui ſerviant, quos naturaliter ſervos interdum Philoſophi vocant. Non enim ſiquid alicui eſt utile, id ſtatim mihi licet ei per vim imponere. Nam his qui rationis habent uſum libera eſſe debet utilium & inutilium electio, niſi alteri jus quoddam in eos quæſitum ſit. Infantium plane alia eſt ratio, quorum regimen, cum ipſi jus exercendæ αὐτοπραγίας actionumque ſuarum moderandarum non habeant, occupanti & idoneo natura concedit.

Vict. de Ind. n. 24. Ayala de jure belli, lib. 1. c. 2. n. 29. Covar. c. peccatum, p. 2, §. 9. n. 5, & ſeq. Ad L. Hoſtes. D. de captivis. L. ἀξίωσις. ad L. Rhod.

XIII. 1. Vix adderem ſtultum eſſe titulum quem quidam tribuunt Imperatori Romano, quaſi ipſe etiam in remotiſſimos & incognitos hactenus populos jus imperandi habeat, niſi Iuriſconſultorum diu princeps habitus Bartolus hæreticum auſus eſſet pronuntiare qui id negat; nimirum quia & Imperator interdum ſe * mundi dominum vocet, & in Sacris literis imperium illud, quod * Romaniam poſteriores ſcriptores vocant, appelletur * τῆς οἰκουμένης nomine: qualia ſunt & illa:

Orbem jam totum victor Romanus habebat,

multaque ſimilia per complexionem, aut exceſſum, aut excellentiam dicta: quippe cum & in iiſdem Sacris literis ſola * Iudæa ſæpe veniat nomine τῆς οἰκουμένης. quo ſenſu accipiendum dictum vetus Iudæorum, medio telluris ſitam urbem Hieroſolyma, * id eſt in medio Iudææ, ſicut in medio Græciæ Delphi ſimiliter dicti orbis umbilicus. Neque eſt quod quemquam moveant Dantis argumenta, quibus probare nititur Imperatori jus tale competere, quia id humano generi expediat. Nam commoda quæ adfert ſuis compenſantur incommodis. Vt enim navis aliqua ad eam magnitudinem pervenire poteſt quæ regi nequeat, ſic & hominum numerus & locorum diſtantia tanta eſſe, ut unum regimen non ferat.

Luc. II, 1.

Ariſt. VII. Pol. IV.

Silv. verb. Bellum. p. 1. n. 21. Covar. loco citato, n. 9.

2. Deinde vero conceſſo hoc expedire, jus imperii non ſequitur, ut quod niſi ex conſenſu aut pœna naſci nequit. Ne in omnia quidem quæ olim fuere populi Romani Imperator Romanus jus nunc habet. multa enim ut bello quæſita ita bello amiſſa ſunt; alia pactionibus, alia derelictione * in aliarum gentium aut regum jus tranſierunt. Quædam etiam civitates olim plane ſubditæ, poſtea tantum ex parte ſubditæ, aut tantum inæqualiter fœderatæ eſſe cœperunt. Nam omnes hi*modi aut amittendi aut mutandi juris non minus adverſus Rom. Imperatorem quam adverſus alios valent.

Vict. de Ind. rel. 21, & ſeq. Ayala l. 1, n. 29.

XIV. 1. Sed & Eccleſiæ jus fuerunt qui adſererent etiam in populos ignotæ hactenus partis terrarum, cum tamen ipſe Paulus Apoſtolus aperte dixerit eos qui extra Chriſtianiſmum ſunt judicandi ſibi jus non eſſe: τί γάρ μοι τοὺς ἔξω κρίνειν; 1 Cor. V, 12. Et quod jus Apoſtolis judicandi competiit, quamquam etiam ad res terrenas ſuo modo per-

do pertinebat, erat tamen cœleſtis, ut ita dicam, non terreſtris ingenii, exercendum ſcilicet non per arma & flagra, ſed per verbum Dei generaliter propoſitum, & ad circumſtantias peculiares aptatum, per ſigillorum divinæ gratiæ exhibitionem aut negationem, prout cuique conduceret: poſtremo loco etiam per vindictam non naturalem ſed natura ipſa ſuperiorem, ac proinde à Deo procedentem: qualis in Anania, Elyma, Hymenæo, & aliis apparuit.

2. Chriſtus, ipſe, à quo omnis poteſtas eccleſiaſtica fluxit, & cujus vita exemplar eſt Eccleſiæ, qua talis eſt, propoſitum, negavit regnum ſuum eſſe de hoc mundo, hoc eſt, ejus naturæ cujus ſunt cætera regna: addens, alioqui futurum fuiſſe ut more aliorum regum opera militum uteretur. Nunc vero etiamſi legiones voluiſſet poſcere, popoſciſſet non hominum ſed Angelorum, Matth. XXVI, 53. Et quicquid fecit pro jure ſuæ poteſtatis, id fecit non humana ſed divina virtute, etiam tum cum nundinatores è templo ejecit. Flagrum enim tum quoque divinæ iræ erat ſignum, non inſtrumentum; ut alias ſputum & oleum * ſignum medendi, non remedium. Auguſtinus ad indicatum Iohannis locum: *Audite ergo Iudæi & gentes: audi circumciſio: audi præputium: audite omnia regna terrena: * non impedio dominationem veſtram in hoc mundo: regnum meum non eſt de hoc mundo. Nolite metuere metu vaniſſimo, quo Herodes ille major cum Chriſtus natus nuntiaretur expavit, & tot infantes, ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo magis quam iraſcendo crudelior. Regnum, inquit, meum non eſt de hoc mundo. quid vultis amplius? Venite ad regnum quod non eſt de hoc mundo: Venite credendo, & nolite ſævire metuendo.*

Ioh. XVIII, 36. *Vid. Petr. Dam. l.* IV. *epiſt.* 9. & *Bern. epiſt.* 221.

3. Epiſcopo inter cætera interdicit Paulus ne percuſſor ſit, 1 Tim. III, 2. *ἀνάγκῃ κρατεῖν, imperare impoſita neceſſitate,* ea ſcilicet quæ ex humana vi proficiſcitur, regum eſſe non Epiſcoporum, * dixit Chryſoſtomus. Et alibi: *Non eſt nobis data poteſtas ut auctoritate ſententiæ* (tales ſcilicet quæ jus exſequendi per manum regiam, aut militarem, * aut juris qualiſcunque humani ademtionem in ſe contineat) *cohibeamus homines à delictis:* Et Epiſcopum officio ſuo fungi ait *οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα, non cogendo, ſed ſuadendo.* Et ex his quidem ſatis apparet, Epiſcopos, qua tales ſunt, jus regnandi in homines humano more nullum habere. * Hieronymus regem & Epiſcopum comparans: *Ille nolentibus præeſt, hic volentibus.*

Act. Ap. hom. III. *epiſt. ad Tit. hom.* 1, *ep.* 1. *ad Theſſ. hom.* IV *de ſacerd. Lib.* II.

4. An vero reges ipſi iis qui Chriſtianam religionem rejiciunt, arma quaſi pœnæ nomine inferre poſſint, ſupra capite de pœnis à nobis diſquiſitum eſt quantum inſtituto ſufficit.

XV. Hoc quoque monebo non fruſtra, ſed quia veteribus recentia conferens magnum malum ni caveatur prævideo, juſtam belli cauſam non dare * ſpem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione. Nam præterquam quod * quæ nondum impleta ſunt oracula, interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu, etiam rerum certarum latere nos poſſunt tempora. Ac poſtremo, prædictio, niſi expreſſum adſit Dei mandatum, jus nullum dat, cum Deus quæ prædixit ſæpe per improbos homines aut pravas actiones ad exitum ire permittat.

 XVI, Illud

XVI. Illud quoque ſciendum eſt, ſi quis quid debet non ex juſtitia propria, ſed ex virtute alia, puta liberalitate, gratia, miſericordia, dilectione, id ſicut in foro exigi non poteſt ita nec armis depoſci. Nam ad utrunque horum non ſufficit ut id quod poſtulatur ſit ex morali ratione faciendum, ſed præterea opus eſt in nobis jus quoddam ſit ad illud, quale jus interdum leges divinæ & humanæ dant etiam circa debita aliarum virtutum. quod cum ſit, nova tunc debendi ratio accedit, quæ jam ad juſtitiam pertinet. Id cum deeſt, injuſtum ex hac cauſa bellum eſt, ut Romanorum in regem Cypri tanquam ingratum. Nam qui beneficium dedit, nullum habet jus ad repoſcendam gratiam: alioqui contractus eſſet, non beneficium.

Vict. de jure bell. n. 2.

XVII. 1. Notandum & hoc ſæpe accidere, ut bello cauſa quidem juſta ſubſit, ſed vitium actioni accidat ex animo agentis: ſive quod aliud quiddam, non illicitum per ſe, magis & principalius animum movet quam jus ipſum, puta * honoris ſtudium, aut utilitas aliqua, ſive privata ſive publica, quæ ex bello ipſo ſeorſim à cauſa ſua juſtifica conſiderato exſpectatur: ſive quod adeſt affectus plane illicitus, ut gaudium acquieſcentis in malo alieno ſine boni reſpectu. Sic Ariſtides de Societate ſecunda Phocenſes ait merito periiſſe, at non bene feciſſe Philippum cum eos perderet, quippe non religioni ſtudentem, quod præferebat, ſed augendo imperio.

† Sen. Hipp. Contra Fauſtum, lib. XXII, c. 74. Covar. d. §. 1. n. 2. Cajet. 2, 2, q. 40. art. 1. Silveſter in verbo bellum n. 2. Summa Ang. in verbo Bellum n. 5. Sum. Roſ. ib. n. 3. & 8. Th. 2, 2, 66, 8.

2. *Vna & ea vetus cauſa bellandi eſt*, inquit Salluſtius, *profunda cupido imperii & divitiarum. Aurum & opes præcipua bellorum cauſa*, apud Tacitum. & in Tragœdia:

> † *Rupere fœdus impius lucri furor*
> *Et ira præceps.*

Quo & Auguſtini illud recte referas: *Nocendi cupiditas, ulciſcendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſunt ſimilia, hæc ſunt quæ in bellis jure culpantur.*

3. Sed hæc, ubi cauſa juſtifica non deeſt, peccatum quidem arguunt, ipſum tamen bellum proprie injuſtum non faciunt, unde nec ex tali bello reſtitutio debetur.

Annotata ad Caput XXII.

§. 1. 1. I*llas vocat* προφάσεις *quia palam proferri ſolent* (*titulum dixit aliquoties Livius*) *has generis nomine* αἰτίας] Sic & Plutarchus diſtinguit in Galba, & Dion in rebus Cæſaris & Pompeji: Et Polybius, ubi de Romanorum bello in Illyrios agit, excerpto legationum 126. Cum Suetonio recte illas prætextum, has cauſas dixeris. Ita enim ille de Iulio Cæſare: *Et prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: cauſas autem alias fuiſſe opinantur.* Thucydides alibi diſtinguit πρόφασιν & τὸ ἀληθὲς, ut in Athenienſium motu adverſus Siciliam, prætextum fuit opitulari Egeſtanis, res ipſa, cupiditas Siciliæ ſibi acquirendæ. Hermocrates in oratione de Athenienſibus loquens illud πρόφασιν prætextum vocat, hoc διάνοιαν propoſitum. utrumque eſt in libro Thucydidis VI. Appianus etiam προφάσεων vocem uſurpat in Mithridatico. idem Civilium V, ubi de rupta pace inter Octavium & Sextum Pompejum

Digitized by Google

pejum agit, dicit αἰτίας cauſas alias intus fuiſſe, alias quæ præferebantur. Agathias libro quinto id quod alii πρόφασιν, vocat σκῆψιν καὶ προκάλυμμα, figmentum & obtentum; cui opponit αἰτίαν in hiſtoria Hunni Zanurganis. Adde quæ diximus ſupra libri hujus capite 1, §. 1. Procopius Perſicorum II dicit, ſtultum eſſe non libere loqui ubi dux eſt juſtitia, comes utilitas.

2. *Vbi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiſcet*] ſic & libro v de Argivis contra Epidaurios agens, quam prius vocaverat πρόφασιν, mox vocat αἰτίαν, quomodo & Græcum ἀρχῶν, Latinum principiorum vocem, aliaſque ejus generis, eſſe ſenſus ambigui notavimus d. c. 1, §. hujus libri. Scriptores Conſtantinopolitani Imperii id quod alii πρόφασιν ſæpe πάτροκλον vocant, nimirum ex Achillis hiſtoria, qui ad reſumenda arma ex Patroclo ſumpſit materiam.

Prætextum tantum ab Antonio cepiſſet] πάντα πάλαι δεομένῃ προφάσεως σχῆμα καὶ λόγον εὐπρεπῆ τοῦ πολέμου παρέσχεν. *Hæc pridem prætexto opus habenti ſpeciem aliquam & decorum titulum bellandi dedere.* Verba ſunt in hac hiſtoria Plutarchi. Lucani autem:

------ Cunctaſque pudoris
Rumpunt fata moras. Iuſtos Fortuna laborat
Eſſe ducis motus & cauſas invenit armis.

Periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipſa avidi] De Alanis Ammianus libro XXXI: *Vt hominibus quietis & placidis etiam eſt voluptabile, ita illos pericula juvant & bella.* §. II.

Sed feritatem] Idem libro II de Ira c. 5: de Apollodoro locutus & Phalaride: *Hæc non eſt ira, feritas eſt.*

1. *Qui rogatus de poſſidendi cauſa, nullam aliam adfert niſi quod poſſideat*] §. III. L. Pro hærede. §. ultimo & ſequentibus legibus. D. de Hæreditatis petitione. Talis Herulorum in Longobardos πόλεμος ἀπροφάσιστος, bellum ſine prætextu. Galli apud Livium v, *in armis ſe jus ferre, & omnia fortium virorum eſſe.*

2. *Immanitas omnem humanitatem repellentis*] Agathias libro II: ὅσοι δὲ κέρδους ἕνεκα ἢ δυσμενείας ἀλόγου, μηδὲν ἔγκλημα ἔνδικον ἔχοντες, ἔπειτα φοιτῶσιν ἀνὰ τὴν ὀθνείαν τοὺς μηδὲν ἠδικηκότας σινόμενοι, οὗτοι δὲ ἀλαζόνες εἰσὶ καὶ ἀτάσθαλοι. *Quis vero aut lucri cauſa, aut cæco odio, nullam habentes juſtam querelam, alienas terras invadunt innoxiis noxii, hi homines ſunt & ſuperbi & improbi.* Exemplum nobis dat illuſtre Menander Protector: ὁ δὲ Βαϊανὸς ὁ τῶν Ἀβάρων χάγανος οὐδεμιᾶς ἀφορμῆς ἢ σκήψεως λαβόμενος, οὐδὲ ψευδῆ γοῦν κατὰ Ῥωμαίων αἰτίαν ἀξιώσας τινὰ συνθεῖναι, ἀναισχυντότατα καὶ βαρβαρικώτατα παρέλυσε τὰς συνθήκας. *Bajanus Avarorum chaganus, nulla occaſione aut obtentu, ne conatus quidem cauſam vel falſam contra Romanos comminiſci, inverecunde plane barbarum in morem exuit pacta.*

Quales ſunt tyranni] Bene Philo ad Decalogum: ὅσοι τοίνυν τῶν κλεπτῶν ἰσχὺν προσέλαβον, ὅλας συλῶσι πόλεις, ἀλογοῦντες τιμωριῶν, διὰ τὸ ἐπικυδέστεροι τῶν νόμων εἶναι δοκεῖν. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τὰς φύσεις, οἱ τυραννίδος καὶ δυναστειῶν ἐπιθυμοῦντες, οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασι τῆς ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπικρύπτοντες λῃστείαν τ' ἀληθέστερον. *Qui vero furum vires nacti ſunt, hi totas prædantur urbes, pœnarum ſecuri, quod ſupra leges eminere videantur. Tales ſunt homines ingenio minime civili, dominatuum & potentatus avidi,*

magna

magna furta committentes, qui pulchris nominibus magiſtratuum & imperiorum id obtegunt quod verius latrocinium appelletur. Optime conveniunt hæc cum iis quæ ex Curtio, Iuſtino, Seneca & Auguſtino producta ſunt ad dictum cap. I, §. I, libri hujus.

§. VII. *Darius in Scythas*] Antoninus Caracalla in Artabanum Parthorum regem: Vide Xiphilinum.

§. XI. *Nec libertas ſive ſingulorum ſive civitatum, id eſt αὐτονομία, quaſi naturaliter & ſemper quibusvis competat, jus bello præſtare poteſt*] Vide Concilium IV Toletanum, & quæ nos ſupra cap. IV hujus lib. §. 14.

§. XIII. 1. *Mundi Dominum vocet*] Vt in Concilio Chalcedonenſi Actione XI & XII.

Romaniam poſteriores Scriptores vocant] Vt & Athanaſius ad Solitarios. id vix ſexta pars erat mundi tunc cogniti.

Τῆς οἰκουμένης nomine] Philo de legatione: *τῶν πλείστων καὶ ἀναγκαιοτάτων μερῶν τῆς οἰκουμένης, ἃ δὴ καὶ κυρίως ἄν τις οἰκουμένην εἴποι, δυσὶ ποταμοῖς ὁριζομένην Εὐφράτῃ τε καὶ Ῥήνῳ. De pluribus utiliſſimiſque orbis partibus loquor, quas & eminenter aliquis orbem appellet, definitum amnibus duobus Euphrate & Rheno.*

Iudæa ſæpe veniat nomine τῆς οἰκουμένης] Hieronymus: *Nomen terræ, etiam cum additur particula omnis, reſtringi debet ad eam regionem de qua ſermo eſt.*

Id eſt in medio Iudææ] Diſcas hoc ex Ioſephi lib. III belli Iudaici.

2. *In aliarum gentium aut regum jus tranſierunt*] Exemplum ſume in Hiſpania, de qua vide Gomezium in §. fuerat, num. 5. de actionibus. Panormitanum in c. Venerabilem, col. 9. de Electione. Iaſonem in L. Cunctos populos. col. 2, C. de ſumma Trinitate. Menochium conſ. II, num. 102. Cardinalem Tuſchum practicarum concluſionum 345. §. Rex Hiſpaniæ. Molinæum in conſ. Pariſ. in pr. num. 20. Chaſſanæum de Gloria Mundi parte V, conſid. 28. Azorium Inſtitutionum moralium lib. II, c. 5, p. 2.

§. XIV. 2. *Signum medendi*] Bene hoc explicat Abulenſis ad Matth. IX.

Non impedio dominationem veſtram in hoc mundo] Hilarius Arelatenſis: *Non enim ad hoc venerat Chriſtus ut alienam invaderet gloriam, ſed ut ſuam donaret: non ut regnum terreſtre prariperet, ſed ut cæleſte conferret.*

3. *Dixit Chryſoſtomus*] Verba ejus ſunt de Sacerdotio libro II: *μάλιστα μὲν οὖν τοῖς χριστιανοῖς οὐκ ἐφεῖται πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἁμαρτανόντων πταίσματα. ἀλλ' οἱ μὲν ἔξωθεν δικασταὶ τοὺς κακούργους, ἐπειδὰν ὑπὸ τοῖς νόμοις λάβωσι, πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἄκοντας τοῖς τρόποις κωλύουσι χρῆσθαι τοῖς αὐτῶν. ἐνταῦθα δὲ οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πειθόμενον δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιοῦτον. οὔτε γὰρ ἡμῖν ἐξουσία τοιαύτη, παρὰ τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν τοὺς ἁμαρτάνοντας. οὔτε, εἰ καὶ ἐδέδοτο, εἴχομεν ὅπου καὶ χρησώμεθα τῇ δυνάμει, οὐ τοὺς ἀνάγκῃ τῆς κακίας, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει ταύτης ἀπεχομένους στεφανοῦντος τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο πολλῆς χρεία τῆς μηχανῆς ἵνα πεισθῶσιν ἑκόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν τοῖς παρὰ τῶν ἱερέων θεραπείαις οἱ κάμνοντες. Omnium maxime Chriſtianis non licet vi caſtigare ſontium delicta. Seculi quidem judices, ubi maleficos ſub legum poteſtatem nacti ſunt, multum poteſtatis jus exercent, & invitos quamvis prohibent ex ſuopte ingenio vivere. At apud nos non cogendo ſed ſuadendo id agendum eſt, ut qui ejuſmodi ſit melior evadat. Neque enim nobis à legibus ad coercendos peccatores poteſtatis*

jus

Digitized by Google

Jus datum eſt, & , ſi datum maxime eſſet, locus non eſſet juris ejus exercendi, cum Deus coronet non eos qui neceſſitate ſed qui voluntate libera à malo abſtinent: quare multo labore opus ut perſuadeantur morbidi ſponte ſua ſe præbere ſacerdotali curationi. Et mox: οὐ γὰρ ἑλκύσαι πρὸς βίαν ἐστὶν, οὐδὲ ἀναγκάσαι φόβῳ: *Neque enim qui à fide aberrat vi pertrahi, imo nec metu compelli poteſt.* Idem ad Epheſ. IV: εἰς διδασκαλίαν λόγου προεχειρίσθημεν οὐκ εἰς ἀρχὴν, οὐδὲ εἰς αὐθεντίαν, συμβούλων τάξιν ἐπέχομεν παραινούντων. ὁ συμβουλεύων λέγει τὰ παρ' ἑαυτοῦ, οὐκ ἀναγκάζων τὸν ἀκροατὴν, ἀλλ' αὐτὸν ἀφίησι τῶν λεγομένων αἱρέσεως κύριον. *Ad docendos vero homines conſtituti ſumus, non ad imperium, non ad exercitium poteſtatis. Conſiliariorum locum obtinemus ſuadentium. qui conſilium dat, de ſuo dicit: auditorem non cogit, ſed liberam ei relinquit electionem circa ea quæ dicuntur.* Ambroſius libro II de Cain & Abel, c. 4: *Sacerdos quidem officium ſuum exhibet, at nullius poteſtatis jura exercet.* Citatur c. verbum. de Pœnitentia diſtinct. I.

Aut juris qualiſcunque humani ademtionem] Ad reges enim non ad eccleſiam pertinet judicare de feudis, c. novit de judiciis: de Feudis: de poſſeſſionibus. c. cauſam quæ inter. qui filii ſint legitimi. Reges enim ſuperiorem in temporalibus minime recognoſcunt, c. Per venerabilem eod. tit. *Chriſtus voluit ut Chriſtiani Imperatores pro vita æterna Pontificibus indigerent, & Pontifices pro curſu temporalium rerum Imperialibus legibus uterentur, quatenus ſpiritalis actio à carnalibus diſtaret incurſibus, & Deo militans minime ſecularibus negotiis ſe implicaret.* c. quoniam. diſtinct. X, & c. cum ad verum. diſtinctione XCVI. unde aliena non ſunt quæ libro primo ſunt poſita, c. II, §. ultimo, ex ſexto & octuageſimo canone eorum qui Apoſtolici dicuntur, & quæ in eam rem ibi plura in textu notiſque afferuntur.

Hieronymus] Idem in Epitaphio Nepotiani: *Minus licet epiſcopo quam regi. Ille enim nolentibus præeſt: hic volentibus. Ille terrori ſubjicit, hic ſervituti donatur.* Caſſiodorus lib. XI, in epiſtola ad Epiſcopos: *Epiſcopus doceat, ne judex poſſit invenire quod puniat.* Fredericus Primus Imperator apud Guntherum Ligurino de Pontifice:

Eccleſiam regat ille ſuam, divinaque jura
Temperet: imperium nobis faſceſque relinquat.

Suenonem Daniæ regem excommunicatum cum Roſchildenſis Epiſcopus Wilhelmus ab ingreſſu Eccleſiæ oppoſitu baculi paſtoralis arceret, & regii capulis admoverent manum, fecit quod Epiſcopi erat, & cervicem porrexit. Adde quæ ſupra habuimus libro I, §. 5.

Spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione] Vide de Theodoro quodam, Gratiani tempore, Zoſimum & Ammianum Marcellinum: de Ioanne Cappadoce Procopium Perſicorum II, & Leunclavium hiſtoriæ Turcicæ libro XVIII. §. XV.

Quæ nondum impleta ſunt oracula interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu] Clauſi enim obſignatique ſunt libri Prophetici ad præfinitum uſque tempus, ita ut intelligi nequeant, Danielis XII, 4, 8, 9. Hieronymus ad Danielem: *Si Propheta audivit & non intellexit, quid facient hi qui ſignatum librum & uſque ad tempus conſummationis multis obſcuritatibus involutum præſumtione mentis ediſſerunt?* Procopius Gotthicorum II: τὸ γὰρ Σιβύλλης λογίων τὴν διάνοιαν πρὸ τοῦ ἔργου ἐξευρεῖν ἀνθρώπῳ οἶμαι

ἀδύνατα

ἀδύνατα εἶναι. Sibyllinorum oraculorum ſenſum ante rei eventum invenire exiſtimo ſupra hominem eſſe. Mox: πάντη τε ἀδύνατόν ἐστιν ἀνθρώπῳ ὁτῳοῦν πρὸ τοῦ ἔργου τῶν Σιβύλλης λογίων ξυνεῖναι, ἢν μὴ καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς ἐκβαίνοντος ἤδη τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ λόγου εἰς πεῖραν ἐλθόντος, ἀκριβὴς τοῦ ἔπους ἑρμηνευτὴς γένηται. *Fieri nequit, ut homo qualiſcunque ante exitum Sibyllina oracula intelligat, ſed exſpectandum, donec ipſa dies, re jam conſummata & verbis experiendo comprobatis, certa fiat carminum interpres.* Gregoras libro v: ἀλλ' ὥσπερ καὶ τ' ἄλλα τῶν χρησμῳδουμένων δυστέκμαρτά ἐστι καὶ δυσξύμβολα καὶ πλείστας δεχόμενα τὰς ἀνελίξεις καὶ ἀναπτύξεις μέχρι αὐτῆς ἐκβάσεως, οὕτως καὶ οὗτος ὁ χρησμὸς ἐπλάνα τοὺς πλείστους. καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον μέχρις αὐτῆς τελευτῆς, ὡς εἰρήσεται. ἐξ ἀνθρώπων δ' αὐτοῦ γενομένου, αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρησμὸς διεσάφησεν. *Sicut & prædictiones aliæ difficillimæ conjectu interpretatuque ſunt, quod & multa habeant involucra, & explicationes recipiant multas: ita & hoc oraculum decepit omnes, ipſumque Imperatorem quamdiu ei vita manſit. Eo autem erepto rebus humanis ipſum ſemet oraculum hominibus aperuit.* Cavete vobis nimis audaces Theologi: cavete vobis à nimis audacibus Theologis Politici. Dignus qui inſpiciatur locus apud Thuanum libro LXXIX, in anno cIↃ IↃ LXXXIII, de Iacobo Brocardo.

§. XVII. 1. *Honoris ſtudium*] Quod vitium maxime nobis virtutis quadam imagine blanditur. Sed recte monet Auguſtinus libro III de civitate Dei, cap. 14, *Satius eſſe cujuslibet inertiæ pœnas luere quam illorum armorum gloriam quærere.* Repete quæ ex Agathia ſupra poſuimus hic ad §. 3.

CAPUT XXIII.

De cauſis dubiis.

I. *Dubitandi cauſa in moralibus unde.*
II. *Nihil faciendum contra animi dictamen quamvis errans.*
III. *Iudicium in alteram partem duci argumentis rerum.*
IV. *Aut auctoritate.*
V. *Si utrinque dubitetur in re gravi, & alterum ſit eligendum, ſumendum quod eſt tutius:*
VI. *Vnde ſequi, tali caſu à bello abſtinendum.*
VII. *Id autem vitari poſſe colloquio:*
VIII. *Aut arbitrio: ubi de Chriſtianorum regum officio circa partes bellantes:*
IX. *Aut etiam ſorte.*
X. *Certamen ſingulare ad vitandum bellum an permitti poſſit.*
XI. *Meliorem eſſe conditionem poſſidentis in pari dubio.*
XII. *Si neuter poſſideat, in pari dubio rem dividendam.*
XIII. *An bellum utraque ex parte juſtum detur multis diſtinctionibus explicatur.*

1 *Eth. Nic.* 1.

I. VEriſſimum eſt quod ſcripſit Ariſtoteles, in moralibus non æque ut in mathematicis diſciplinis certitudinem inveniri, quod eo evenit, quia mathematicæ diſciplinæ à materia omni formas ſeparant, & quia formæ ipſæ tales plerumque ſunt * ut nihil habeant interjectum, ſicut inter rectum & curvum nihil eſt medii. At in moralibus circumſtantiæ etiam minimæ variant materiam, & formæ de quibus agitur * ſolent habere interjectum aliquid,

quid, ea latitudine, ut modo ad hoc modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id quod fieri oportet & inter id quod fieri nefas eſt, medium eſt quod licet, ſed modo huic modo illi parti propinquius: unde ambiguitas ſæpe incidit, ut in crepuſculo, aut in aqua frigida caleſcente. Et hoc eſt quod ait Ariſtoteles, ἔστι χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρίνειν ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον, *quid cui anteponendum ſit difficilis ſæpe eſt judicatio.* Andronicus autem Rhodius: τὸ κατ᾽ ἀλήθειαν δίκαιον δυσχερὲς ἐστὶ τοῦ δοκοῦντος διελεῖν: *difficile eſt id quod vere juſtum eſt ab eo quod tale videtur diſcernere.* III Nicom.

II. 1. Primum autem illud eſt tenendum, etiamſi quid juſtum reipſa eſt, ſed ab eo fit qui omnibus expenſis injuſtum id exiſtimat, actum eſſe vitioſum. Hoc enim eſt quod dicit Paulus Apoſtolus, quicquid non fit ex fide peccatum eſſe: * quo in loco fides animi judicium de re ſignificat. Nam vim judicatricem humanis actionibus ducem Deus addidit, qua contemta obbruteſcit animus. Rom. XIV, 23.

2. Sæpe autem accidit, ut judicium nihil certi monſtret, ſed hæſiret: quæ hæſitatio ſi attenta conſideratione expediri nequeat, ſequendum erit illud Ciceronis: *Bene præcipiunt * qui vetant quicquam agere quod dubites æquum ſit an iniquum.* Hebræi magiſtri dicunt: הסתלק מן הספק *abſtine te à re dubia.* Sed hoc locum habere non poteſt ubi alicui omnino alterutrum eſt faciendum, & de utroque an æquum ſit dubitatur: tunc enim licebit ei eligere quod minus iniquum ei videtur. Semper enim ubi electio evadi non poteſt, minus malum rationem induit boni: τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν, ait Ariſtoteles: Cicero, *de malis minima.* Quintilianus, *In comparatione malorum, boni locum obtinet levius.* De Off. l. I. Covar. tom. I de matr. p. 2. c. 7, §. 2, n. 9. Nic. II. c. 9. Cic. Off. III.

III. Plerumque vero in rebus dubiis poſt examen aliquod animus non in medio hæret, ſed huc aut illuc ducitur * argumentis ex re petitis, aut ex opinione quam habet de aliis hominibus ſententiam ſuper ea re pronunciantibus. Nam & hic verum eſt * illud Heſiodi, præſtantiſſimum eſſe per ſe ſapere; proximum, duci aliena ope. Argumenta ex re petuntur è cauſis effectis, & adjunctis aliis. Vaſques I. 2. diſp. 62. c. I. num. I. Med. I, 2. quæſt. 14.

IV. 1. Sed ad hæc recte noſcenda uſu quodam & peritia opus eſt; quam qui non habent, ut activum judicium recte conforment, tenentur audire ſapientum conſilia. Nam ἔνδοξα, ſive probabilia ſunt, Ariſtotele teſte, quæ omnibus videntur, aut plurimis, aut certe ſapientibus; iiſque rurſum aut omnibus, aut pluribus, aut præſtantioribus. Et hac via judicandi maxime utuntur reges, quibus artium momenta ediſcere aut expendere vix vacat. Vict. de Ind. rel. I. n. 12, & de jure bel. 21. & 24. Ariſt. I. Top. cap. I.

σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.

Dat ſapere regi turba ſapientum comes.

Ariſtides de concordia ad Rhodios ait, ſicut in facti quæſtionibus id pro vero habetur unde plures maximeque idonei ſtant teſtes, ita ſententiarum eas ſequendas quæ plurimis præſtantiſſimiſque nitantur auctoribus. Sic Romani veteres non niſi conſulto collegio fecialium ad id inſtituto, Imperatores Chriſtiani vix niſi auditis Epiſcopis, bella ſuſcipiebant, ut ſi quid eſſet quod religionem poſſet injicere, ejus monerentur.

V. 1. Accidere autem in multis controverſiis poteſt, ut ab utraque

que parte probabilia ſe oſtendant argumenta, ſive intrinſeca, ſive ab aliorum auctoritate. Id cum accidit, ſi res mediocres ſunt de quibus agitur, videtur vitio carere poſſe electio, in utramvis partem ceciderit. At ſi de re magni momenti, ut de ſupplicio capitali hominis, agitur, jam propter magnum diſcrimen quod eſt inter eligenda, * præferenda eſt pars tutior, ut dici ſolet:

In iſtam partem potius peccato tamen.

Ideo ſatius eſt nocentem abſolvere quam innocentem condemnare.

Sect. 29. 2. Scriptor problematum quæ Ariſtotelis nomen præferunt: ἕκαστος ἡμῶν μᾶλλον ἂν προέλοιτο τὸν ἀδικοῦντα ἀποψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ, ἢ τὸν μὴ ἀδικοῦντα καταψηφίσασθαι ὡς ἀδικεῖ (quibus in verbis vulgo pro ἀδικοῦντα, legitur μὴ ἀδικοῦντα, & contra.) *Nemo eſt noſtrum*, ait, *qui non malit abſolvere quamvis nocentem, quam damnare innocentem.* Et mox addit rationem quam jam dedimus: ἔστι γὰρ ὅπου τις ἀμφιδοξῇ, τὰ ἐλάττω τῶν ἁμαρτημάτων αἱρετέον. *Nam ubi quis dubitat, eligendum in quo minus delinquitur.* Antiphon: εἰ δέον τι ἁμαρτεῖν, τὸ ἀδίκως ἀπολῦσαι ὁσιώτερον, ἢ τὸ ἀδίκως ἀπολέσαι. τὸ μὲν γὰρ ἁμάρτημά ἐστι, τὸ δὲ ἀδίκως ἀποκτεῖναι, ἀσέβημα. *Si errandum eſt, ſine jure abſolvere quam per injuriam condemnare eſt ſanctius. Nam in illo error eſt, in damnatione inſontis, facinus.*

VI. Maximi autem momenti eſt bellum, ut ex quo mala plurima etiam in innocentes ſequi ſoleant. Ideo inter ſententias alternantes

Lib. 1. vergendum ad pacem. Laudatur Silio Italico Fabius:

cauta ſpeculator mente futuri,
Nec latus dubiis parviſque laceſſere Martem.

Tres autem ſunt modi quibus vitari poteſt ne controverſiæ in bellum erumpant.

De Of. 1. Vict. de jure bel. n. 28. VII. 1. Primum eſt, colloquium: *Cum duo ſint genera diſceptandi*, ait Cicero, *unum per diſceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum, confugiendum eſt ad poſterius ſi uti non licet priore.* Et Terentius:

Omnia prius experiri quam armis ſapientem decet:
Qui ſcis, an quæ jubeam ſine vi faciat?

Apollonius Rhodius dixit: Μηδ' αὔτως ἀλκῇ πρὶν ἔπεσσί γε πειρηθῆναι. Et Euripides:

Λόγοισι πείσων· εἰ δὲ μή, βίᾳ δορός.
Verbis id impetrabo; ſin nequeo, manu.

Idem reprehendit Supplicibus civitates quæ hanc viam omitterent:

Et vos quoque urbes quæ quod eſt verbis datum
Tranſigere, potius fertis ad cædem arbitram.

Achilles Iphigenia in Aulide:

Si paret æquo, nil mea vobis ope
Opus eſt. ſalutis eſt in hoc uno ſatis.
Ego ſimul amici gratiam ſervaverim:
Minuſque vitio vertet omne agmen mihi,
Ratione ſi rem geſſerim, non viribus.

Quod in Phœniſſis apud Euripidem legimus:

πᾶν γὰρ ἐξαιρεῖ λόγος
ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν;

id

id auctum ſic extulit apud Livium Phaneas: * *multa homines ne bellare neceſſe ſit voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non poſſint.* Mardonius apud Herodotum Polymnia Græcos culpat hac in parte: τοὺς χρεὸν ἐόντας ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους καὶ ἀγγέλοισι καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. *quos oportuit, cum ejuſdem eſſent linguæ, caduceatorum & legatorum opera non prœliis controverſias tractare.*

2. Coriolanus apud Halicarnaſſenſem: τὸ μὴ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν, καὶ μὴ τυγχάνοντα τούτου πολεμεῖν, ἅπαντες ἂν ὁμολογοῦσιν εἶναι καλόν. *Siquis non aliena cupiat, ſed ſua poſtulet, atque iis non impetratis bellum moveat, id omnium confeſſione æquum eſt.* Apud eundem Halicarnaſſenſem rex Tullus, *quæ verbis componi nequeunt, ea armis* ait *decerni.* Apud Tacitum Vologeſes: *æquitate quam ſanguine, cauſa quam armis retinere parta majoribus malueram.* Et rex Theodoricus: *Tunc utile ſolum eſt ad arma concurrere, cum locum apud adverſarios juſtitia non poteſt invenire.* Caſſ. III. Var. 1.

VIII. 1. Alterum eſt inter eos qui communem judicem nullum habent * compromiſſum: ἐπὶ τὸν δίκας διδόντα οὐ νόμιμον ὡς ἐς ἀδικοῦντα ἰέναι, ait Thucydides: *In eum qui arbitrum accipere paratus eſt nefas ut in injurioſum ire.* Sic de regno Argivo Adraſtus & Amphiaraus Eriphylæ judicium permiſerunt narrante Diodoro. De Salamine inter Athenienſes & Megarenſes lecti judices tres Lacedæmonii. Apud dictum modo Thucydidem Corcyrenſes Corinthiis ſignificant paratos ſe diſceptare controverſias apud Peloponneſi civitates, de quibus inter ipſos conveniſſet. Et Periclem laudat Ariſtides, quod ut bellum vitaretur voluerit δίκῃ διαλύσασθαι περὶ τῶν διαφόρων, *de controverſiis arbitros ſumere.* Et Iſocrates oratione adverſus Cteſiphontem laudat Philippum Macedonem, quod quas habebat cum Athenienſibus controverſias, de iis paratus eſſet ἐπιτρέπειν πόλει τινὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *arbitrium permittere alicui civitati æquæ utrique parti.*

2. Sic olim Ardeates & Aricini, poſtea Neapolitani & Nolani controverſias ſuas arbitrio populi Romani permiſerunt. Et Samnites in controverſia cum Romanis ad communes amicos provocant. Cyrus ſibi & Aſſyrio arbitrum fert regem Indorum. Pœni in controverſiis cum Maſiniſſa ut bellum vitent ad judicia provocant. Romani ipſi de controverſia cum Samnitibus apud Livium ad communes ſocios. Et Philippus Macedo in controverſia cum Græcis ait ſe arbitrio uſurum populorum cum quibus pax utriſque fuiſſet. Parthis & Armeniis poſtulantibus Pompejus finibus regendis arbitros dedit. Fecialium Romanorum hoc præcipuum ait officium fuiſſe Plutarchus: οὐκ ἐῶν στρατεύειν πρότερον ἢ πᾶσαν ἐλπίδα δίκης ἀπογνωσθῆναι, *ne ſinerent prius ad bellum veniri quam ſpes omnis judicii obtinendi periiſſet.* De Gallorum Druidibus Strabo: ὥστε καὶ πολέμους διῄτων πρότερον καὶ παρατάττεσθαι μέλλοντας ἔπαυον, *olim & inter bellantes erant arbitri, ac ſæpe jam acie congreſſuros diremerunt.* Eodem officio functos in Iberia ſacerdotes idem teſtis eſt.

Livius lib. VIII. — Xen. Cyrop. lib. II — Lib. VIII. — Plutarch. Pomp. — Lib. XXXII. — Lib. IV. — Lib. XI.

3. * Maxime autem Chriſtiani reges & civitates tenentur hanc inire viam ad arma vitanda. Nam ſi ut judicia alienorum à vera religione judicum vitarentur, & à Iudæis & à Chriſtianis arbitri quidam ſunt conſtituti, & id à Paulo præceptum, quanto magis id facien- Vict. de jure belli, n. 28.

dum eſt, ut majus multo vitetur incommodum, id eſt bellum? Sic alicubi Tertullianus argumentatur, non militandum Chriſtiano, ut cui ne litigare quidem liceat: quod tamen, ſecundum ea quæ alibi diximus, cum temperamento quodam eſt intelligendum.

Molina diſput. 103. § Quando inter Ægid. Reg. de actibus ſupern. diſp. 31. du. 4. n. 72. Th. 2. 2. q. 95. art. 8. & ibi Cajet.

4. Et tum ob hanc tum ob alias cauſas utile eſſet, imo quodammodo factu neceſſarium, conventus quoſdam haberi Chriſtianarum poteſtatum, ubi per eos quorum res non intereſt aliorum controverſiæ definiantur: imo & rationes ineantur * cogendi partes ut æquis legibus pacem accipiant: quem & ipſum olim apud Gallos * Druidum fuiſſe uſum Diodoro ac Straboni proditum. Etiam proceribus ſuis de regni diviſione judicium permiſiſſe Francos reges legimus.

IX. Tertia ratio eſt * per ſortem: quam in hoc commendat Dion Chryſoſtomus oratione in Fortunam altera: & multo ante Solomo Prov. XVIII, 18.

Herod. Pol. Plut. quæſt. Gr. Stra. VIII. Livius lib. XXVIII.

X. 1. Sortis autem affine quid eſt certamen ſingulare, cujus uſus non videtur omnino repudiandus, ſi duo, * quorum controverſiæ alioqui totos populos graviſſimis malis ſint implicituræ, inter ſe parati ſint armis decernere, ut olim de Peloponneſo Hyllus & Echemus, de regione ad Inachum Hyperochus & Phemius, de Elide Pyræchma Æetolus & Degmenus Epeus, de Iba Corbis & Orſua. Videtur enim id, ſi non ab ipſis recte fieri, certe à civitatibus poſſe acceptari ut minus malum. Apud Livium Metius Tullum ſic alloquitur: *Ineamus aliquam viam qua utri utris imperent, ſine magna clade, ſine multo ſanguine utriuſque populi decerni poſſit.* Strabo vetuſtam hanc fuiſſe ait Græcorum conſuetudinem: * & apud Virgilium Æneas æquum fuiſſe ait ut inter ſe & Turnum eo modo res definiretur.

Lib. V.

D. loco.

2. Certe * inter cæteros Francorum veterum mores hunc impenſe laudat Agathias libro primo, cujus ipſa verba (ſunt enim inſignia) apponam: ἀλλ' εἴπου ἄρα καί τι ἔρις τοῖς βασιλεῦσιν ἐγγένοιτο συνενεχθεῖν, παρατάττονται μὲν ἅπαντες ὡς πολεμήσοντες καὶ τοῖς ὅπλοις διακριθησόμενοι, καὶ εἶτα ὁμόσε χωροῦσιν. ἰδόντες δὲ ἀλλήλους ἑκατέρωθεν ἡ πληθύς, αὐτίκα τὸ χαλεπαῖνον ἀποβάλλοντες εἰς ὁμοφροσύνην μεταχωροῦσι, καὶ τοὺς ἡγεμόνας κελεύουσι δίκῃ μᾶλλον τὰ ἀμφίβολα διακρίνεσθαι. εἰ δὲ μή, μόνους ἐκείνους ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐν σφίσιν αὐτοῖς διακινδυνεύειν, ὡς οὐχ ὅσιον ὄν, οὐδὲ πάτριον, ἰδίας αὐτῶν ἕνεκα δυσμενείας, τὰ κοινὰ πημαίνεσθαι καὶ ἀνατρέπεσθαι. εὐθύς τε οὖν τάς τε φάλαγγας διαλύουσι, καὶ τὰ ὅπλα τίθενται, καὶ τὸ λοιπὸν εἰρήνη αὖθις καὶ ἡμερότης, φοιτήσεις τε παρ' ἀλλήλοις ἀφύλακτοι, καὶ ἐπιμιξίαι, καὶ φροῦδα οἴχεται τὰ δεινά. οὕτως ἄρα αὐτοῖς τὸ μὲν ὑπήκοον δίκαιον καὶ φιλόπατρι. τὸ δέ γε ἄρχον εὐμενὲς ἐν δέοντι καὶ πειθήνιον. *Si quæ forte inter reges oriatur controverſia, aciem quidem omnes inſtruunt, tanquam bellaturi ad rem armis decernendam: & obviam alii aliis procedunt. At ubi conſpicati ſunt ſe invicem exercitus, abjecta ira ad concordiam redeunt, & regibus auctores ſunt ut jure potius certent: aut ſi id nolint, ipſi inter ſe ſingulari dimicent certamine, & ſuo duntaxat ipſorum periculo rem tranſigant: Neque enim aut æquo & bono, aut patriis inſtitutis convenire, ut ipſi ob propria odia bonum publicum labefactent aut evertant. Ergo confeſtim ſolvunt exercitus, & reſtituta pace tuto inter ſe commeant, ſublatis malorum cauſis. Tanta in ſubditis cura juſtitiæ & patriæ amor: in regibus vero animus placidus & ſuis obſequens.*

XI. Quan-

XI. Quanquam vero in caſu dubia pars utraque tenetur quærere conditiones quibus bellum vitetur, * magis tamen id tenetur qui petit quam qui poſſidet. Vt enim in pari cauſa melior ſit poſſidentis conditio, non civili tantum juri ſed & naturali convenit. cujus rei cauſam alibi etiam ex Ariſtotelis quæ dicuntur Problematibus attulimus. Atque hîc & illud addendum eſt, ab eo qui juſtam cauſam habere ſe ſcit, ſed documenta non habet ſufficientia quibus poſſeſſorem de injuſtitia ſuæ poſſeſſionis convincat, bellum licite non ſumi: quia non habet jus cogendi alterum ut de poſſeſſione decedat.

XII. Vbi vero & jus ambiguum eſt, & neuter poſſidet, aut ex æquo uterque, ibi iniquus cenſendus erit qui oblatam rei controverſæ diviſionem repudiat.

XIII. 1. Ex his quæ diximus definiri poteſt illa à multis agitata quæſtio, an bellum ratione habita eorum qui principales belli motores ſunt utrinque juſtum eſſe poſſit. * Diſtinguendæ enim ſunt variæ acceptiones vocis juſti. Iuſtum enim aliquid dicitur aut ex cauſa, aut ſecundum effectus. Ex cauſa rurſum, aut ſpeciali acceptione juſtitiæ, aut illa generali qua omnis rectitudo eo venit nomine. Specialis acceptio iterum dividitur in eam quæ ad opus pertinet & eam quæ pertinet ad operantem: nam ipſe operans juſte agere interdum dicitur, quoties injuſte non agit, etiamſi id quod agit juſtum non ſit: quomodo recte diſtinguit [a] Ariſtoteles, τὸ ἀδικεῖν, & τὸ ἄδικον πράττειν, *injuſte agere*, & *agere quod injuſtum eſt*.

2. Speciali & ad rem ipſam relata acceptione bellum utrumque juſtum eſſe non poteſt, ut nec lis; quia facultas moralis ad contraria, puta ad agendum & ad impediendum, non datur per rei ipſius naturam. At vero ut neuter bellantium injuſte agat fieri ſane poteſt: injuſte enim agit nemo niſi qui & ſcit ſe rem injuſtam agere: multi autem id neſciunt. Sic juſte, id eſt bona fide litigari poteſt utrimque. Multa enim & in jure & in facto, unde jus oritur, fugere homines ſolent.

3. Generali acceptione juſtum dici ſolet quod omni culpa agentis vacat. Multa autem etiam ſine jure fiunt abſque culpa, ob ignorantiam inevitabilem: cujus rei exemplum eſt in his qui legem non obſervant, quam ſine culpa ſua ignorant poſtquam lex ipſa promulgata eſt, & tempus per ſe ad ſcientiam ſufficiens tranſiit. Sic & in litibus accidere poterit, ut pars utraque non modo injuſtitiæ ſed & omni alio vitio careat, præſertim ubi pars utraque aut altera litigat non ſuo ſed alieno nomine, puta ex tutoris officio, cui congruit jus etiam incertum non deſerere. Sic [b] Ariſtoteles in litibus juris controverſi, ait neutrum eſſe improbum, quod ipſe dicit πονηρόν. Cui conſentiens Quintilianus poſſe accidere ait, ut ex utraque parte orator id eſt vir bonus dicat. Imo & juſte judicare judicem ambigue dici ait Ariſtoteles, ſignificari enim aut judicare ὡς δεῖ *plane ut oportet*, ſine ulla ignorantia, aut κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, *ex animi ſui ſententia*. Et alibi ait: εἰ ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ, *ſi quis per ignorantiam judicavit, non egit injuſte*.

4. At in bello vix eſt, ut temeritas ſaltem omnis & dilectionis defectus abſit, ob negotii ipſius gravitatem, quæ omninò talis eſt ut cau-

L. in pari. D. de R. I. Vict. de jure bel. n. 27. & 3. Leſſ. de Juſt. c. 29. dub. 10. Mol. no. diſp. 103. § in ſecundo vero. Lorca 2, 2. ſect. 3. diſp. 53 n. 4. Lorca 2. 2. quæſt. 40. diſp. 51. Soto v de Inſtitut. jur. 41, art. 7. Covar. c. peccatum §. 10. num. 6. Alc. 2. Parad. 11. Fulgoſ. l. 5. de Juſt. Piccolom. lib. VI. Civil. Phil. c. 21. Alb. Gent. l. 1. c. 6.

[a] *L. v Eth. c. 10. & 11. Rhet. 1. c. 13.*

Aug. lib. XV de civit. Dei c. 5, & lib. XIX. c. 15. Covar. c. peccatum. §. 10. num. 2. & 4. n. 32. Suarez de legibus libro III, c. 18. Alph. de Caſtro de poteſt. leg. pœnal. l. 1. c. 1, & 3.

[b] *III Rhet. c. 17.*

Lib. 11. 8.

Top. 1, 13. Nic. V, 12.

ſis probabilibus non contenta, quam maxime evidentes requirat.

4. At juſtum ſi accipimus, quoad effectus quoſdam juris, certum eſt bellum hoc ſenſu juſtum utrimque dari, ut ex iis apparebit quæ de bello publico ſolenni infra à nobis dicentur. Sic enim & ſententia non ex jure lata & poſſeſſio ſine jure habent quoſdam juris effectus.

Annotata ad Caput XXIII.

§. I. VT *nihil habeant interjectum*] in his mutatio fit εἰς τὸ ἀντικείμενον, in aliis εἰς τὸ μεταξύ.

Solent habere interjectum aliquid] Vide Chryſoſtomum ad IV Epheſiorum II Moral.

§. II. 1. *Quo in loco fides animi judicium de re ſignificat*] Eodem tendunt in eadem Pauli epiſtola eodem capite iſta: ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω; *unuſquiſque ſui ſenſus ſibi certus ſit.* & : μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει; *beatus ille qui quod præfert in eo ſui damnator non eſt.* Ambroſius: *Peccatum eſt quod aliter fit quam probatum eſt.* Sequitur Auguſtinus, citati ambo à Gratiano poſt cap. 14, cauſa 28, quæſt. 1. Non longe hinc abit illud Plutarchi in Timoleonte: δεῖ οὐ μόνιμον τὴν πρᾶξιν εἶναι καλὴν καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν ἀφ' ἧς πράττεται μόνιμον καὶ ἀμετάπτωτον, ἵνα πράττωμεν δοκιμάσαντες; *Requiritur non modo ut quod agitur ſit honeſtum juſtumque, ſed ut firma ac conſtans adſit perſuaſio, unde fiat actio ut quod fit fiat ideo quod animus ita faciendum judicaverit.*

2. *Qui vetant quicquam agere quod dubites*] Plinius lib. 1, epiſt. 19: *Quod dubitas non feceris.*

§. III. *Argumentis ex re petitis aut ex opinione quam habet de aliis hominibus*] Auguſtinus lib. III de ordine: *Duplex eſt via quam ſequimur cùm rerum nos obſcuritas movet, aut rationem, aut certe auctoritatem.* Explicat hoc Gabriel Vaſquez diſput. LXII, cap. 3, num. 10.

Illud Heſiodi] Vſus eſt Minutius poſt malam pugnam apud Livium libro XXII: *Eum primum eſſe virum qui conſulat quid in rem ſit: ſecundum eum, qui monenti obediat: qui nec ipſe conſulere nec alteri parere ſcit, eum extremi ingenii eſſe.* Et pro A. Cluentio Tullius: *Sapientiſſimum eſſe dicunt eum, cui quod opus ſit ipſi veniat in mentem: proxime accedere illum qui alterius bene inventis obtemperet.* Heſiodi verſus, unde hæc fluxere, ſic habent:

οὗτος μὲν πανάριστος ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ,
Φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ εἰς τέλος ᾖσιν ἀμείνω,
ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
ὃς δέ κε μήθ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
ἐν θυμῷ βάλληται, ὃδ' αὖ ἀχρεῖος ἀνήρ.
Ille quidem ante omnes, per ſe ipſe quid utile, quid non
Qui videt, & longe fines proſpectat agendi:
Qui bene conſultus didicit parere, ſecundus:
At qui conſiliis pollet nihil ipſe, nec audit
Suadentes alios, nullos homo vivit ad uſus.

§. V. 1. *Præferenda eſt pars tutior*] Ammianus Marcellinus libro XXVIII: *Si implacabiles iracundiæ ſunt, ſumma eſt acerbitas. ſin autem exorabiles, ſumma*

ma lenitas : quæ tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda eſt. Et hoc explicat Vasquez dicto libro, c. 4, num. 21.

1. *Omnia prius experiri quam armis*] Dionyſius Halicarnaſſenſis in ex- §. VII.
cerptis legationum : *μὴ πρότερον ἄρξαι τῶν ἔργων πρὶν ἢ πειραθῆναι τῶν λόγων*, *non ante ad res veniendum eſt quam tentata ſit verborum via.* Menelaus apud Libanium : *πρῶτον μὲν γὰρ τὰ δίκαια τοῦ λόγου πεῖραν λαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὅπλοις ἐπιπηδᾷν ἀνθρωπινώτερον δήπουθεν. Homini convenientius, prius verborum experimentum facere quam ſtatim ad arma proſilire.* Non abeunt hinc illi chori dicta in Euripidis Helena :

τὸ θεῶν
ἔπος ἀληθὲς εὗρον
ἄφρονες, ὅσοι τὰς ἀρετὰς πολέμῳ
κτᾶσθε, δορὸς ἀλκαίου
λογχαῖσι καταπαυόμενοι
πόνους θνατῶν ἀπαθῶς.
εἰ γὰρ ἅμιλλα κρινεῖ νιν
αἵματος, οὔ ποτ᾽ ἔρις
λείψει κατ᾽ ἀνθρώπων πόλεις.
Stulti nimium, queis virtutis
Menſura placet unica, ferrum ;
Quibus humani pauſa laboris
Non niſi ſævo quæretur enſe :
Nam ſi virtus ſanguine tantum
Spectanda venit, nunquam diſcors
Furor infeſtas deſeret urbes.

Multa homines ne bellare neceſſe ſit voluntate remittere, quæ bello & armis togi non poſſint] Donatus ad Eunuchum : *Pervulgatum eſt enim quod ſumma vi defenderis quum extorquetur, hoc idem poſtmodum remitti remittenti.*

1. *Compromiſſum*] Spreta plerumque potentioribus via. Vide Con- §. VIII.
neſtagium de conjunctione regnorum Caſtellæ & Portugalliæ. digna tamen quam inſiſtant æqui & pacis amantes. Fecere magni reges ac populi, quorum in textu memoria. Addamus alios : Arbitri ſumpti inter Magnum Norwagiæ & Canutum Daniæ reges de regno utroque certantes. Nempe quomodo Iulianus primus ejus nominis cum Severo de principatu Romano certante interdicto agere voluit. Magnus rex Suediæ arbiter ſumptus inter Ericos duos Daniæ & Norvagiæ reges. de Salamine inter Athenienſes & Megarenſes judices capti Spartiatæ quinque, Critolaïdas, Amompharetus, Hypſechidas, Anaxilas, Cleomenes ; Plutarchus Solone. In fœdere Lacedæmoniorum & Argivorum apud Thucydidem V : *δίκας διδόντας κατὰ τὰ πάτρια, qui ſtare arbitris volent more avito.* Et mox : *εἰ δέ τις τῶν ξυμμάχων πόλις πόλει ἐρίζοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν ἅν τινα ἴσαν ἀμφοῖν ταῖς πόλεσι δοκοίη. Si qua ſociarum civitatum cum ſocia civitate controverſiam habeat, rem deferant ad civitatem quæ utriſque æqua videbitur.* Eſt utrumque apud Thucydidem libro V. M. Antoninum multi extra Romanum Imperium populi controverſiarum ſuarum ut bella vitarent arbitrum ſumpſere ; meminit Victor & alii. Apud Procopium Gotthic. III, Gepidæ Langobardis dicunt : *δίκῃ γὰρ διαλύειν τὰ διάφορα ἐν σπουδῇ ἔχομεν.*

διχάζεσθαι ἢ οἷς ἂν συνδιάζηται, βιάζεσθαι ἐὰν μὴ πρόσεισι. Arbitro ſumpto dirimere controverſa parati ſumus. at qui ſtare judicio volunt, eos vi impetere iniquum eſt. Apud eundem Gotthicorum IV, Theudibaldus Franc. rex paratum ſe oſtendit judicem accipere de iis quæ Romani diſputabant. Vide & quid olim Romani Philippo ſignificaverint apud Polybium excerpto legationum n. 4. & quod eſt in federe Antiochi ex eodem Polybio itidem in excerptis n. 35. Rex Angliæ judex de Scotiæ ſucceſſione: Comes Hollatus inter Regem Daniæ & fratres, Pontano memorante hiſtoriæ Danicæ libro VII. Adde exempla apud Marianam libro XXIV, cap. 20; XXIX, cap. 23. Parutam libris XII, & XI. Bizarum libro XII. Crantzium libro VI Saxonicorum c. 15. & noſtra infra libro III, cap. XX, §. XLVI.

3. *Maxime autem Chriſtiani reges & civitates tenentur hanc inire viam*] Gregoras libro x de Alexandro Bulgaro: *οὐκ ἄξιον εἶναι λόγων Χριστιανοῖς ἀπηνῶς οὕτωσὶ κατ' ἀλλήλων ἰέναι, ἐὸν ὁμολογεῖν ἀλλήλοις τὰ πρὸς εἰρήνην καὶ ὁμοῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν παρατάττεσθαι. Indecorum eſſe Chriſtianis tanta cum acerbitate inter ſe armis certare, cùm rationes ſint conveniendi ad pacem, & communes vires in impios vertendi.*

4. *Cogendi partes ut æquis legibus pacem accipiant*] Vide exemplum apud Caſſiodorum III, 1, 2, 3, 4. & Gailium de pace publica II, cap. XVIII, n. 12.

Druidum fuiſſe uſum] Druidibus hac in parte, & meliori cum jure, Epiſcopi ſucceſſere. vide epiſtolam Epiſcoporum ad Ludovicum regem in capitulis Caroli Calvi, & de Epiſcopis Hiſpaniæ Rodericum Toletanum libro VII, c. 3.

§. IX. *Per ſortem*] Vide Auguſtinum de Doctrina Chriſtiana lib. I, cap. 28.

§. X. 1. *Quorum controverſiæ alioqui totos populos graviſſimis malis ſint implicituræ*] Scriptor tragœdiæ Thebaidos:

rex ſit è vobis uter,
Manente regno quærite.

Dion Othone: *πολὺ γάρ που καὶ κρεῖττον καὶ δικαιότερόν ἐστιν ἕνα ὑπὲρ πάντων ἢ πολλοὺς ὑπὲρ ἑνὸς ἀπολέσθαι. multo enim ſatius juſtiuſque eſt unum pro omnibus, quam multos unius cauſa perire.*

Et apud Virgilium] Æneidos XI:

Æquius huic Turno fuerat ſe opponere morti.

Pari de cauſa Antonius Octavium ad ſingulare certamen provocabat. Plutarchus Antonio.

2. *Inter cæteros Francorum veterum mores*] Vide Caroli Calvi capitulum apud S. Arnulfum & pactionem Aquisgranenſem. Æquitas eadem apud Langobardos. Vide Paulum Warnafredi libro I, cap. 12. IV. cap. 17. V, cap. 40.

§. XI. *Magis tamen id tenetur qui petit, quam qui poſſidet*] Vide Herreram Tomo II.

§. XIII. 1. *Diſtinguendi ſunt variæ acceptiones vocis juſti*] Sic Gratianus cauſa XI, quæſtione III poſt C. Epiſcopus, diſtinguit juſtitiam cauſæ, ordinis, animi.

CAPUT

CAPVT XXIV.

Monita de non temere etiam ex juſtis cauſis ſuſcipiendo bello.

I. *Ius ſæpe remittendum ut bellum vitetur:*
II. *Maxime jus ad pœnas:*
III. *Præſertim à rege læſo.*
IV. *Etiam curâ ſui & ſuorum abſtinendum ſæpe bello.*
V. *Regulæ prudentiæ circa electionem bonorum.*
VI. *Exemplum in deliberatione inter ſtudium libertatis & pacis: qua internecio populi evitetur.*
VII. *A pœnis exigendis abſtinere debere qui non multo ſit validior.*
VIII. *Reſtare ut bellum non ſit ſuſcipiendum niſi ex neceſſitate:*
IX. *Aut ex maxima cauſa cum maxima occaſione.*
X. *Bellorum mala ob oculos poſita.*

I. 1. QVanquam inſtituti, quod de jure belli inſcriptum eſt, pars proprie non videtur exſequi quid circa bellum virtutes aliæ præcipiant aut ſuadeant, obiter tamen obviam eundum eſt errori, ne quis exiſtimet ubi jus ſatis compertum eſt ſtatim aut oportere bellum ſuſcipi, aut ſemper etiam licere. Contra enim evenit, ut plerumque magis pium rectumque ſit de jure ſuo cedere. Nam noſtræ quoque vitæ curam honeſte deſeri, ut alterius & vitæ & ſaluti perpetuæ quantum in nobis eſt conſulamus, ſupra ſuo loco dictum eſt. Maxime autem Chriſtianis hoc convenit qui in eo perfectiſſimum Chriſti imitantur exemplum, qui pro nobis adhuc impiis & infeſtis mori voluit, Rom. v, 6. Quod ipſum multo etiam magis nos excitat, ne res noſtras aut nobis debitas perſequamur cùm tanto aliorum incommodo quantum ſecum ferunt bella. *Vict. de jure belli, n. 14. & 33.*

2. * Non ob quamvis cauſam talem bellum ſuſcipiendum, & Ariſtoteles monet, & Polybius. Nec à veteribus laudatus Hercules quod Laomedonti & Augiæ arma intulit ob non ſolutam laboris mercedem. Dion Pruſæenſis in ea oratione quæ eſt de bello & pace, non hoc tantum ait quæri ſolere εἰ συμβέβηκεν ἀδίκημα παρὰ τούτων οἷς διανοοῦνται πολεμεῖν, *an injuria accepta ſit ab his de quibus bello petendis agitur, ſed etiam* πηλίκον τι τοῦτο συμβέβηκεν, *quanti æſtimandum ſit id quod accidit.* *Pol. lib. iv. Rhet. ad Alex. c. 3. Pauſ. lib. v.*

II. 1. Ad pœnas vero omittendas multa ſunt quæ nos hortantur. Videamus quam multa patres in filiis diſſimulant; qua de re diſſertatio eſt Ciceronis apud Dionem Caſſium. *Pater*, * ut Seneca ait, *niſi multæ & magnæ injuriæ patientiam devicerunt, niſi plus eſt quod timet quam quod damnat, non accedet ad decretorium ſtylum:* unde non multum diſcrepat Phinei dictum, recitante Diodoro Siculo: μηδένα πατέρα λαβεῖν παρ' υἱῶν ἑκουσίως τιμωρίαν, εἰ μὴ τῷ μεγέθει τῶν ἀδικημάτων ὑπερβάλλοιεν τὴν φυσικὴν τῶν γονέων εἰς τέκνα φιλοστοργίαν: & illud Andronici Rhodii, οὐδεὶς πατὴρ ἀφίσταται τοῦ υἱοῦ, εἰ μὴ ὑπερβαλλόντως εἴη μοχθηρός. *Lib. v.*

2. At quiſquis alium punire vult, * rectoris, id eſt patris quodammodo perſonam ſuſcipit: quo reſpiciens Auguſtinus ad Comitem Marcellinum: *Imple*, inquit, *Chriſtiane judex, pii patris officium.* Pittaci dictum laudat Iulianus Imperator: ὃς τὴν συγγνώμην τῆς τιμωρίας προὐτίθει,

qui veniam pœnæ præferebat. Libanius in oratione de ſeditione Antiochena: qui Deo, inquit, ſimilis eſſe vult, ἀφιεὶς τιμωρίας χαιρέτω μᾶλλον ἢ λαμβάνων, *magis gaudeat condonatione quam pœnæ.*

Molina tract. II de Iuſt. diſp. 103. Lorca diſp. 153 n. 31. Æ. id. Regius de act. ſupern. diſp. 31, dub. 7, n. 107.

3. Interdum eæ ſunt rerum circumſtantiæ, ut jure ſuo abſtinere non laudabile tantum ſit ſed & debitum, ratione ejus quam hominibus etiam inimicis debemus dilectionis, ſive in ſe ſpectatæ ſive qualiter eam exigit ſanctiſſima lex Euangelii. Sic quoſdam eſſe diximus pro quorum, etiamſi nos impetant, ſalute mortem optare debeamus, quod eos ſciamus rei communi humanæ aut neceſſarios aut valde utiles. Si res quaſdam negligi vult Chriſtus ne lites ſubeantur, tanto credendum eſt majora à nobis negligi voluiſſe ne ad bellum eatur quanto bellum lite eſt nocentius.*

Lib. II de Off. c. 2.

4. *De ſuo jure virum bonum aliquid relaxare non ſolum liberalitatis ſed plerumque etiam commoditatis eſt*, ait Ambroſius. Ariſtides ſuadet civitatibus συγχωρεῖν καὶ παρεῖναι ὅ, τι ἂν ᾖ μέτριον, *concedere & largiri ſi quid ſit mediocre.* Rationem addit: ὥσπερ γὰρ καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐπαινεῖτε τοὺς εὐγνώμονας καὶ βλαβῆναί τινα μᾶλλον αἱρουμένους ἢ διαφέρεσθαι πρός τινας. *Nam & privatorum hominum eos laudatis qui facili ſunt ingenio & damni aliquid ſubire malunt quam litigare.* Xenophon hiſtoriæ Græcæ ſexto: σωφρόνων μὲν δήπου ἐστὶ μηδὲ εἰ μικρὰ τὰ διαφέροντα εἴη, πόλεμον ἀναιρεῖσθαι. *Sapientum eſt ne ob graves quidem cauſas, bellum ſuſcipere.* Et apud Philoſtratum Apollonius: πόλεμον οὐδ᾽ ὑπὲρ μεγάλων αἱρεῖσθαι: *ne ob magnas quidem cauſas bellum capiendum.*

III. 1. Circa pœnas, officii primum noſtri eſt, ſi non ut hominum * certe ut Chriſtianorum, ut facile ac libenter condonemus quæ in nos ſunt commiſſa, ſicut Deus nobis condonat in Chriſto. Eph. IV, 32. τό γε περὶ τούτων ἀόργητον ὑπὲρ ὧν τὸ ζῆν ὑποδίδωμεν τῇ κολάσει γίνεται τοῦ ἠδικηκότος, Θεοῦ φύσεως προσεστὶν, ait * Ioſephus: *Ira vacare circa ea ob quæ nocentes pœnæ mortis ſunt obnoxii, ad divinam naturam accedit.*

Lib. I de Clem. c. 20.

2. Seneca de principe: *Longe ſit in ſuis quam in alienis exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non eſt magni animi qui de alieno liberalis eſt, ſed ille qui quod alteri donat ſibi detrahit: ita clementem vocabo non in alieno dolore facilem, ſed eum qui cum ſuis ſtimulis agitatur non proſilit: qui intelligit magni animi eſſe injurias in ſumma potentia pati, * nec quicquam eſſe glorioſius Principe impune læſo.* Quintilianus: *Suadebimus Principi ut laudem humanitatis potius quam voluptatem ultionis concupiſcat.* In C. Cæſaris laudibus poſuit Cicero ut præcipuum, quod oblivisci nihil ſoleret niſi injurias. Livia in allocutione ad Auguſtum apud Dionem: τοὺς ἄρχοντας νομίζουσιν οἱ πολλοὶ τοὺς μὲν τὸ κοινὸν ἀδικοῦντας ἐπεξιέναι χρῆναι, τοὺς δ᾽ ἰδίᾳ τι εἰς αὐτοὺς πλημμελεῖν δοκοῦντας φέρειν. *Ita plerique exiſtimant, rectoribus punienda quæ contra communem utilitatem peccantur; quæ vero in ipſos, diſſimulanda.* Antonius Philoſophus, in oratione ad Senatum: *Non enim unquam placet in Imperatore vindicta ſui doloris, quæ etſi juſtior fuit acrior videtur.* Ambroſius in epiſtola ad Theodoſium: *Antiochenis tuam donaſti injuriam.* Et in ejuſdem Theodoſii laudibus ad Senatum Themiſtius: ὅτι οὐκ ἀνταδικεῖν χρὴ τὸν ἀγαθὸν βασιλέα, ἀλλ᾽ εὖ ποιοῦντα μείζω φαίνεσθαι τῶν ἠδικηκότων. *Bonum regem oportet his qui in ſe peccarunt ſuperiorem eſſe; non viciſſim nocendo ſed bene faciendo.*

3. Magnanimus qui ſit eum Ariſtoteles negat eſſe μνησίκακον, *injuriarum*

rum memorem: quod Cicero ſic exprimit; *nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia.* Hujus eximiæ virtutis inſignia nobis exempla ſacræ literæ ſuppeditant in Moſe, Num. XI, 12: & Davide, II Sam. XVI, 7. Maxime vero id locum habet ubi aut nos quoque nobis peccati alicujus ſumus conſcii, aut id quod in nos peccatum eſt ab humana quadam & excuſabili infirmitate procedit, aut ſatis apparet pœnitere eum qui nocuit. *Eſt ulciſcendi & puniendi modus*, inquit Cicero, *& haud ſcio an ſatis ſit * eum qui laceſſierit injuriæ ſuæ pœnitere. Sapiens*, inquit Seneca, *multa remittit; multos parum ſani ſed ſanabilis ingenii ſervabit*. & hæ quidem cauſæ à bello abſtinendi ex dilectione naſcuntur, quam ipſis inimicis aut debemus aut recte impendimus.

De Off. I. — *Dried. Lib. II de lib. Chriſt. c. 6.*

IV. 1. Sæpe vero * nobis ipſis noſtriſque præſtandum habemus ne ad arma veniatur. Plutarchus in Numæ vita ait, poſtquam juſte poſſe ſuſcipi bellum decreviſſent feciales, * conſultatum à ſenatu an ex uſu eſſet ſuſcipere. In parabola quadam Chriſti dicitur, ſi quis rex cum rege altero bello certandum habeat, primo ſedentem, qui mos eſt cum cura conſultantium, expenſurum apud ſe, an ipſe qui decem millia militum habeat hoſti ducenti bis totidem par eſſe poſſit. quod ſi videat ſe imparem fore, antequam ille intra fines adſit, miſſurum legationem cum mandatis pacis cauſa. *Luc. XIV, 31.*

2. * Sic Tuſculani omnia patiendo & * nihil recuſando pacem à Romanis meruerunt. Apud Tacitum eſt; *Fruſtra adverſus Æduos quæſita belli cauſa. Iuſſi pecuniam atque arma deferre, gratuitos inſuper commeatus præbuere.* Sic * legatis Iuſtiniani Amalaſuntha regina negavit armis ſe certaturam. *Liv. lib. VI.*

3. Poteſt & temperamentum adhiberi, ut à Syrmo Triballorum rege factum Strabo memorat, qui Alexandrum Macedonem & inſulam Peucen intrare vetuit, & ſimul donis eum honoravit, ut oſtenderet ſe quod faceret juſto metu, non odio aut contemptu ipſius facere. Quod Euripides de Græcis dixit civitatibus idem ad alios quoſvis recte aptes: *Lib. VII.*

De Marte quoties itur in ſuffragia,
Nemo imminere cogitat mortem ſibi:
Sed quiſque cladem deſtinamus alteri:
Quod ſi in comitiis funera ante oculos forent,
Furiata bello non periſſet Græcia.

Apud Livium eſt: *Cum tuas vires, tum vim fortunæ, Martemque communem propone animo.* Et apud Thucydidem: τοῦ πολέμου τὸ παράλογον ὅσον ἐστὶ πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι προδιάγνωτε; *Quicquid inopinum accidere poteſt in bello priusquam aggrediare conſidera.*

V. 1. Qui deliberant, partim de finibus non quidem ultimis ſed interjectis deliberant, partim de iis quæ eo ducunt. Finis ſemper eſt bonum aliquod, aut certe mali declinatio quæ vicem boni obtinere poſſit. Quæ vero huc aut illuc ducunt, per ſe non expetuntur ſed, quatenus ducunt: quare in deliberationibus comparandi ſunt, & fines inter ſe, & eorum quæ ad finem ducunt facultas effectiva ad finem producendum: nam ut recte dixit Ariſtoteles de animalium motione:

Digitized by Google

αἱ προτάσεις αἱ ποιητικαὶ διὰ δύο εἰδῶν γίνονται, διά τε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ διὰ τοῦ δυνατοῦ: *propoſitiones quæ actionem efficiunt duorum ſunt generum, ab eo quod bonum eſt, & ab eo quod fieri poteſt:* quæ comparatio tres habet normas.

2. Prima eſt; ſi res de qua agitur æqualem, morali ſcilicet æſtimatione, efficaciam habere videatur ad bonum & ad malum, ita demum eligenda eſt ſi bonum aliquanto plus habeat boni quam malum mali. Hoc eſt quod Ariſtides ſic enuntiat: ὅτ' ἐλάττω τῶν δυσχερῶν τἀγαθὰ, κρεῖττον ἀπηλλάχθαι. Andronicus Rhodius ubi magnanimum deſcribit ait, eum non ob quasvis cauſas pericula ſubiturum, ſed ob maximas.

3. Altera; ſi videatur eſſe æquale bonum & malum quod à re de qua quæritur poſſit procedere, ita demum ea res eligenda eſt ſi efficacia ad bonum quam ad malum major ſit.

Tertia; ſi videatur & bonum & malum eſſe inæquale, nec minus inæqualis rerum efficacia, res ea ita demum eligenda eſt, * ſi efficacia ad bonum major ſit collata efficaciæ ad malum quam ipſum malum eſt collatum bono; aut ſi bonum ſit majus comparatione mali quam efficacia ad malum comparata ad bonum.

De Off. I. 4. Hæc nos limatius paulo; ſed eodem tendit via planiore Cicero: cum ait fugiendum ne offeramus nos periculis ſine cauſa, quo nihil poteſt eſſe ſtultius: quapropter in adeundis periculis conſuetudinem imitandam Medicorum, qui leviter ægrotantes leviter curant; gravioribus autem morbis periculoſas curationes & ancipites adhibere coguntur: quare ſubvenire tempeſtati ſapientis eſſe dicit, eoque magis ſi plus adipiſcare re explicata boni quam addubitata mali.

Ep. ad Att. l. XIII, 27. 5. Et alibi: *Ubi* ἐπίτευγμα *magnum nullum fieri poſſit,* ἀπότευγμα *vel non magnum nociturum ſit, quid opus eſt* παρακινδυνεύειν. Dion Pruſæenſis Tarſenſi altera: ἔστω δεινὸν καὶ ἄδικον. ἀλλ' οὐκ εἴ τι μὴ δίκαιον πέφυκε γίνεσθαι, δεῖ πρὸς τοῦτο φιλονεικοῦντας αὐτοὺς περιβάλλειν ἀτόπῳ τινί. *Sit ſane hoc injuſtum & indignum quod toleretur. At non ſi quid injuſti accidit, nos ideo debemus certandi ſtudio noſmet incommodis objicere.* Et poſtea: ὥσπερ, οἶμαι, τὰ βάρη ταῦτ' ἂν μὲν σφόδρα πιέζῃ καὶ ἀνέχεσθαι μὴ δυνώμεθα, ζητοῦμεν ὡς τάχιστα ἀπορρίψαι. μετρίως δὲ ἐνοχλούμενοι καὶ ὁρῶντες ἀνάγκην οὖσαν φέρειν ἢ ταῦτα, ἢ τούτου μεῖζον ἕτερον, σκοποῦμεν ὡς κουφότατα ἔσται. *Sicut onera ubi ita valde nos urgent ut durare nequeamus quærimus abjicere: mediocriter autem preſſi, & rebus talibus ut aut iſta aut graviora ferenda ſint, in hoc nos componimus ut quam expeditiſſime ſubſequamur.* Ariſtides Sicula ſecunda: ὅτι μείζων ὁ φόβος τῆς ἐλπίδος, πῶς οὐκ ἄξιον φυλάττεσθαι: *ubi major ſpe metus eſt, quomodo non tempus eſt cavendi?*

VI. 1. Exemplum ſumamus ab eo quod inter Galliæ civitates conſultatum olim narrat Tacitus: *Libertas an pax placeret:* Libertatem intellige civilem, hoc eſt, jus regendæ per ſe reipublicæ: quod jus plenum eſt in ſtatu populari, temperatum in ſtatu optimate, præſertim tali ubi nemo civium ab honoribus arceatur. pacem vero talem qua bellum redimatur internecinum, id eſt, ut Cicero alibi Græcis verbis hanc quæſtionem explicat, ἐὰν μέλλῃ διὰ τούτου περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν.
Lib. IX. Ep. ad Att. ep. 112. Puta, ubi recta æſtimatio futuri nihil ferme aliud quam totius populi exitium videatur portendere: qualis erat ſtatus Hieroſolymorum obſeſſorum à Tito. Hic Cato quid dicturus ſit, qui mori quam uni parère maluit, nemo neſcit. quo & illud pertinet:

Digitized by Google

Quam ſit non ardua virtus
Servitium fugiſſe manu.

Et multa alia ad eum modum.

2. At aliud dictat recta ratio: Vitam ſcilicet, quæ fundamentum eſt omnium bonorum temporalium & æternorum occaſio, pluris eſſe quam libertatem; ſive utrumque ſumas in uno homine, ſive in toto populo. Itaque Deus ipſe pro beneficio imputat quod non perdat homines, ſed in ſervitutem tradat. Et alibi ſuadet per Prophetam Hebræis, ut ſeſe Babyloniis * in ſervitutem dedant, ne fame ac peſte moriantur. Quare illud quamquam laudatum antiquis, *II Paral. XII. 78. Ier. XXVII. 13.*

Obſeſſum Pœno geſſit quod Marte Saguntum:

laudandum non eſt, nec quæ eo ducunt.

3. Internecio enim populi in hoc rerum genere pro maximo malo haberi debet. Cicero de Inventione ſecundo neceſſitatis hoc ponit exemplum, nec eſſe eſſe Caſilinenſes ſe dedere Annibali, quanquam neceſſitati aderat hæc adjunctio, * niſi malint fame perire. De Thebanis qui Alexandri Macedonis temporibus vixerunt exſtat hoc Diodori Siculi judicium: τοῖς παραστήμασιν ἀνδρειότερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον χρησάμενοι περιέπεσον εἰς πανδημεὶ τῆς πατρίδος ὄλεθρον: *animi * ſpiritu forti magis quam prudente internecionem patriæ acceſſiverunt.* *August. de Civ. Dei, l. XXII. c.6.* *Lib. XVIII.*

4. De eo quem diximus Catone & Scipione, qui poſt victoriam Pharſalicam cedere Cæſari noluerunt, judicium exſtat apud Plutarchum: αἰτίαν ἔχουσιν ὡς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν Λιβύῃ παραναλώσαντες οὐκ ἀναγκαίως: *culpandi ſunt, tanquam qui viros multos & egregios in Africa perdiderint, nullo operæ pretio.*

5. Quod autem de libertate dixi, idem de aliis rebus expetibilibus dictum volo, ſi oppoſiti mali majoris juſtior aut par ſit exſpectatio. Nam, ut recte Ariſtides, moris eſt navem ſervare rerum non vectorum jactu.

VII. In pœnis quoque exigendis illud maxime obſervandum eſt, ne unquam eo nomine bellum ſuſcipiatur in eum cui pares ſunt vires. Nam ut judicem civilem ita qui armis facinora velit vindicare multo eſſe validiorem altero oportet. neque vero prudentia tantum, aut ſuorum caritas exigere ſolet, ut bello periculoſo abſtineatur, ſed ſæpe etiam juſtitia, rectoria ſcilicet, quæ ex ipſa regiminis natura ſuperiorem non minus ad curam pro inferioribus, quam inferiores ad obedientiam obligat. Cui conſequens eſt id quod recte à Theologis eſt traditum, regem qui ob cauſas leves, aut ad exigendas pœnas non neceſſarias; & magnum ſecum periculum trahentes, bellum ſuſcipit, teneri ſubditis ad reparationem damnorum quæ inde oriuntur. nam etſi non in hoſtes, in ſuos tamen veram committit injuriam, qui talibus de cauſis tam gravi malo eos implicat. Livius: *Iuſtum bellum quibus neceſſarium, & pia arma quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes.* optat hunc ſtatum Ovidius Faſtorum I: *Cajet. 2, 2. q.95. art.8. Molina tract. I de Iuſtitia, cap. 102.* *Lib. X.*

Sola gerat miles, quibus arma coërceat, arma.

VIII. * Rara ergo belli ſumendi cauſa eſt quæ omitti aut non poſſit aut non debeat, puta cum jura ſunt, ut Florus loquitur, armis ſæviora. Seneca *incurri* ait *in pericula ubi quieſcenti paria metuuntur*, aut

etiam

Digitized by Google

etiam pejora: quem ſenſum Ariſtides ſic extulit: *τί ποτε χρὴ καὶ ἄδηλον ἢ τὸ μέλλον αἱρεῖσθαι κινδυνεύειν, ὅταν τὸ τὴν ἡσυχίαν ἄγειν φανερῶς χεῖρον ᾖ.* *Miſeram pacem bello bene mutari*, ait Tacitus, nempe cum, ut idem ait, *aut auſos libertas ſequetur, aut victi iidem erunt*: aut *ubi* (ut Livius loquitur) *pax ſervientibus gravior quam liberis bellum.* Non ſi, ut apud Ciceronem eſt, apparet futurum, ut ſi victus eris proſcribaris; ſi viceris, tamen ſervias.

Lib. x. de Att. VII. 7.

IX. Alterum belli tempus, ſi, ita ut oportet rem æſtimanti, à jure, & quidem quod momenti ſit maximi ſimul ſtent vires. Hoc eſt quod Auguſtus ajebat, bellum non ſuſcipiendum niſi cum major emolumenti ſpes quam damni metus oſtenderetur. Et quod de prælio dicere ſolebant Scipio Africanus & L. Æmilius Paulus, idem huc non male aptaveris: *Non decertandum eſſe * niſi ſumma neceſſitudo aut ſumma occaſio data eſſet.* Locum autem tum maxime hoc habebit, cum ſpes eſt * terrore ac fama nullo aut exiguo periculo rem confici poſſe: quale erat Dionis conſilium ad liberandas Syracuſas. In epiſtolis Plinii eſt: *quod eſt pulcherrimum victoriæ genus terrore perdomuit.*

Suet. c. 24.
Gell. lib. XIII, c. 3. Val. Max. lib. VII, c. 2. Diod. l. XVI.

X. 1. Sæva res bellum eſt, inquit Plutarchus, cumulumque ſecum trahit injuriarum & inſolentiæ: Et ſapienter Auguſtinus: *Quorum malorum* (de his loquitur quæ ex bello naſcuntur) *multas & multiplices clades duras, & diras neceſſitates, ſi ut dignum eſt eloqui velim, quamquam nequaquam ſicut res poſtulat poſſim, quis erit prolixæ diſputationis modus? Sed ſapiens, inquiunt, juſta bella geſturus eſt: quaſi non, ſi ſe hominem meminit, multo magis dolebit juſtorum neceſſitatem ſibi exſtitiſſe bellorum: quia niſi juſta eſſent, ei gerenda non eſſent: ac per hoc ſapienti nulla bella eſſent. iniquitas enim partis adverſæ juſta bella ingerit gerenda ſapienti, imo & neceſſaria: quæ iniquitas homini * utique dolenda, quia hominum eſt, & ſi nulla ex eo bellandi neceſſitas naſcatur. Hæc itaque mala tam magna, tam horrenda, tam ſæva quiſquis cum dolore conſiderat, miſeriam neceſſe eſt fateatur. quiſquis autem vel patitur ea ſine animi dolore vel cogitat, multo utique miſerius ideo ſe putat beatum quod & humanum perdidit ſenſum.* Idem alio loco: *Belligerare malis videtur felicitas, bonis neceſſitas.* Maximus autem Tyrius: *τοῦ γὰρ πολεμεῖν χωρίσας καὶ ἀφέλῃς τὸ ἄδικον, ἐλεεινὸν αὐτῆς τὸ ἀναγκαῖον: de bello etiamſi demas injuſtitiam, ipſa per ſe neceſſitas miſeranda eſt.* Idem: *Φαίνεται ὁ πόλεμος τοῖς μὲν δικαίοις ἀναγκαῖος ὤν, τοῖς δὲ ἀδίκοις ἑκούσιος: Apparet bellum à juſtis non ſumi niſi neceſſario, ab injuſtis ſponte.*

Vita Camill. De Civit. Dei, l. XIX, c. 7.
Lib. IV de civit. Dei, c. 15.

2. Cui Senecæ illud addendum, non eſſe homini homine prodige utendum. Philiſcus Alexandrum monebat ut gloriæ quidem ſtuderet, ſed ea lege ne ſe peſtilentiam aut magnum morbum faceret: intelligens populorum occidionem, deſolationem urbium, peſtilentiæ eſſe opera: nihil autem magis eſſe regium quam conſulere omnium ſaluti quæ pace continetur.

Ælian. lib. XIV, 11.

3. Si jure Hebræo & qui non volens hominem occidiſſet fugere debebat: Si Deus à Davide, qui pia bella geſſiſſe dicitur, ideo templum ſuum ædificari vetuit * quod multum ſanguinem fudiſſet: Si apud Græcos veteres expiatione opus habebant etiam qui ſine culpa manum cæde maculaſſent: quis non videat, præſertim Chriſtianus,

quam

Digitized by Google

quam res ſit infelix & mali ominis, quantoque niſu fugiendum bellum etiam non injuſtum? Certe apud Græcos Chriſtianiſmum profeſſos diu obſervatus eſt canon quo ſacris * ad tempus arcebantur qui hoſtem in qualicumque bello interfeciſſent. *Baſil. ad Amphil. x. 13.*

Annotata ad Caput XXIV.

§. I.

2. NOn ob quamvis cauſam talem bellum ſuſcipiendum] Seneca ſuaſoria V: *Gallio dixit, bellum ſuſcipiendum fuiſſe pro libertate, pro conjugibus, pro liberis: pro re ſupervacua & nihil nocitura ſi fieret, non eſſe ſuſcipiendum.* Plus aliquid Apollonius dixit regi Babyloniæ apud Philoſtratum l. 23: προσπήδᾳ δὲ καὶ τὸ μὴ δεῖν ὑπὲρ κωμῶν, ὧν μείζους κέκτηνται τάχα καὶ ἰδιῶται διαφέρεσθαι πρὸς Ῥωμαίους, καὶ πόλεμον οὐδ᾽ ὑπὲρ μεγάλων αἴρεσθαι. *Addidit vero, non oportere cum Romanis diſputare de vicis, quibus majores privati ſæpe poſſident, ad bellum vero ne ob magnas quidem venire cauſas.* Joſephus altero libro adverſus Appionem de popularibus ſuis: οὔτε τὴν ἀνδρείαν ἠσκημένην ἐπὶ τῷ πολέμους ἄρασθαι χάριν πλεονεξίας, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ τοὺς νόμους διαφυλάττειν. τὰς γοῦν ἄλλας ἐλαττώσεις πρᾴως ὑπομένοντες, ἐπειδάν τινες ἡμᾶς τὰ νόμιμα κινεῖν ἀναγκάζωσι, τότε καὶ παρὰ δύναμιν αἱρούμεθα πολέμους καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων τῶν συμφορῶν ἐγκαρτεροῦμεν. *Neque noſtri fortitudinem exercent ut ſuas res augeant, ſed ut leges ipſis maneant. cætera igitur damna ferentes leniter, ubi ſunt qui nos à legibus cogant diſcedere tunc etiam ſupra vires bella ſumimus, & ad ultima uſque mala duramus.*

§. II.

1. *Ut Seneca ait*] de Clementia I, cap. 14. Auguſtus patri in conſilio aſſidens de filio qui in parricidio deprehenſus eſſet, dixit: *relegandum quo patri videretur. Non culleum, non ſerpentes, non carcerem decrevit: memor non de quo cenſeret, ſed cui in conſilio eſſet, molliſſimo genere pœnæ contentum eſſe debere patrem dixit.* verba ſunt Senecæ eodem libro c. 15. Terentius Andria:

Pro peccato magno paululum ſupplicii ſatis eſt patri.

Philo περὶ εὐγενείας ait: πατέρας ἀπαρνήσεις χρηματίζειν τῶν υἱῶν, ἀποχοινίζοντας αὐτοὺς τῆς οἰκίας καὶ συγγενείας, ὅταν τὴν ἐκ φύσεως περιττὴν καὶ ὑπερβάλλουσαν εὔνοιαν ἡ ἐν ἐκείνοις μοχθηρία καταγωνίσηται, *Patres abdicationis triſtia verba pronuntiant, filioſque à domo ſua & omni cognatione abrumpunt, ita demum, ubi amorem illum, quem ingentem ac ſuper omnia eximium natura parentibus indidit, filiorum improbitas vicit.* Cicero pro Ligario: *Ignoſcite, Judices, erravit; lapſus eſt; non putavit; ſi unquam poſthac. ad parentem ſic agi ſolet.*

2. *Rectoris, id eſt patris, quodammodo perſonam ſuſtinet*] Seneca epiſtola LXXXVII: *Clementia alieno ſanguini tanquam ſuo parcit, & ſcit homini non eſſe homine prodige utendum.* Diodorus Siculus in Fragmentis: οὐ δεῖ τοὺς ἁμαρτήσαντας ἐκ παντὸς τρόπου κολάζειν, ἀλλὰ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις μὴ μεταδιδασκομένους. *Non omnes omnino qui deliquere puniendi ſunt, ſed ii quos malefactorum nihil pœnitet.* Chryſoſtomus de ſtatuis VI: μαθέτωσαν οἱ ἄπιστοι πάντες, ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ φόβος πᾶσαν ἐξουσίαν δύναται χαλινοῦν. δόξασόν σου τὸν δεσπότην, τοῖς συνδούλοις ἄφες τὰ ἁμαρτήματα, ἵνα καὶ αὐτός σε δοξάσῃ μειζόνως, ἵνα ἥμερόν σοι κατὰ τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν δείξῃ τὸ ὄμμα καὶ γαληνόν, ταύτης μεμνημένος σου τῆς φιλανθρωπίας. *Diſcant omnes qui à fide noſtra ſunt extranei, reverentiam quæ Chriſto exhibetur tantam eſſe, ut cuilibet poteſtati injiciat frænos*

nos. Honora dominum tuum: condona peccata conſervis tuis, ut & ipſe multò magis te honoret, ut in illo judicii die vultum tibi oſtendat ſerenum atque clementem, hujus tuæ lenitatis memor. citat Gratianus cauſa XXIII, quæſt. IV, ex Auguſtino: *Duo iſta nomina cum dicimus homo & peccator non utique fruſtra dicuntur: quia peccator eſt, corripe: quia homo, miſerere:* vide & quæ ſequuntur, & quæ ſupra poſuimus ad caput XX, §. XII, §. XXVI, & XXXVI.

§. III. 1. *Certe ut Chriſtianorum*] Theodoſius ut Antiochenis condonaret crimen in ſe commiſſum à Flaviano Epiſcopo illis maxime Chriſti verbis permotus fuit: *Dimitte illis Pater, quia neſciunt quid faciunt.* Narrat Chryſoſtomus de ſtatuis viceſima.

Ioſephus] Antiquæ hiſtoriæ 11, 3.

2. *Nec quicquam eſſe glorioſius Principe impune læſo*] Chryſoſtomus in laude Clementiæ: ἅπαντα μὲν γὰρ ἄνθρωπον τοῦτο κοσμεῖν δύναται. διαφερόντως δὲ τοὺς ἐν ἐξουσίαις. τὸ γὰρ πάντα ποιεῖν ἐπιτρεπούσης τῆς βασιλείας, κατέχειν ἑαυτὸν, καὶ τὸν τοῦ θεοῦ νόμον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τῶν ἔργων, μέγα μὲν εἰς εὐφημίαν τι καὶ δόξαν. *omnem illa hominem ornare inſigniter poteſt: maxime vero eos qui in imperiis ſunt conſtituti. nam cum regia poteſtas omnia permittat, ſemet retinere, ac divinam legem actionibus ſuis ducem præficere, egregium eſt ad famam gloriamque.* Auguſtinus epiſt. CIV, quæ eſt ad Bonifacium Comitem: *memento cito ignoſcere ſi quis in te peccaverit & veniam poſtulaverit.*

Antoninus Philoſophus] Apud Vulcatium Gallicanum vita Avidii Caſſidii.

3. *Eum qui laceſſierit injuriæ ſuæ pœnitere.*] Procopius Vandalicorum II: μεταμέλος γὰρ ἐν δέοντι ἐπιλαχόντι ἐπιγιγνόμενος συγγνώμονας αὐτοῖς τοὺς ἠδικημένους ποιεῖν εἴωθεν. *Pœnitentia in tempore oboriens iis qui peccarunt, ad veniam dandam provocare læſos ſolet.*

§. IV. 1. *Nobis ipſis noſtriſque*] Procopius Gothicorum II Gotthos ita ait locutos Beliſario: ὅταν δὲ αὐτὰ οὕτως ἔχῃ, τοὺς ἑκατέρων ἡγεμόνας προσήκει μὴ δόξης τῆς οἰκείας τὴν τῶν ἀρχομένων σωτηρίαν προΐεσθαι, ἀλλὰ τά τε δίκαια τά τε ξύμφορα, οὐ σφίσιν αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σφῶν ἐναντίοις ἑλέσθαι. *Hæc cum ita ſe habeant, officium erit utriuſque gentis rectorum, ſubditorum ſibi ſalutem non projicere propriæ laudis ſtudio, ſed ea præferre quæ & juſta ſunt & utilia non ipſis tantum ſed & hoſtibus.*

Conſultatum à ſenatu an ex uſu eſſet ſuſcipere] Diodotus apud Thucydidem III: ἤν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον. *Etiamſi enim maxime illos peccaſſe pronuntiem, non utique & occidi eos jubebo niſi expediat.*

2. *Sic Tuſculani*] Vide Plutarchum Camillo.

Nihil recuſando] Fecit idem Armeniorum rex Severi tempore, meminit Herodianus libro III.

Legatis Iuſtiniani Amalaſuntha] Vide Procopium Vandalicorum II, & Goth. I.

§. V. 3. *Si efficacia ad bonum major ſit collata efficaciæ ad malum, quam ipſum malum eſt collatum bono*] Vtitur hac regula prudenter Narſes apud Procopium Gotthicorum II.

§. VI. 2. *In ſervitutem dedant, ne fame ac peſte moriantur*] Guido Blandratenſis in oratione ad Mediolanenſes apud Guntherum.

Omnia

Digitized by Google

Omnia ſecuri pro libertate feremus.
Sed libertatem contempta nemo ſalute
Sanus amat. neque enim certa ſuſceptio cladis,
Quam vitare queas, niſi cum ratione ſalutis,
Libertatis amor, ſed gloria vana putanda eſt.

3. *Niſi malint fame perire*] Anaxilai qui ob famem Byzantium dediderat hæc defenſio fuit: pugnandum hominibus in homines, non in rerum naturam: Ita Xenophon. Procopius Gotth. IV: οὐ γὰρ ἐπαινοῦσι τὴν ἑκούσιον τελευτὴν ἄνθρωποι, ἕως τις ἐπίκειται κρείσσων τοῦ περὶ αὐτὴν κινδύνου ἐλπίς. *Non laudant mortem voluntariam homines, quamdiu ſpes aliqua eſt periculo potentior.*

Spiritu forti magis quam prudente] Idem cum explicaſſet conſilia belli ſuſcepti ab Sithonienſibus poſt Alexandri mortem, ait ſaniorum judicio eos πρὸς εὐδοξίαν μὲν βεβουλεῦσθαι. τοῦ δὲ συμφέροντος διημαρτηκέναι, *ad gloriam quidem recte conſuluiſſe, ſed ab utilitate aberraſſe*: ut qui properaſſent διακινδυνεύειν μηδεμιᾶς ἀνάγκης κατεπειγούσης, *periclitari nulla neceſſitate impellente*; ne Thebanorum quidem tam nobili clade paſſi ſe admoneri.

Rara ergo belli ſumendi cauſa eſt quæ omitti aut non poſſit aut non debeat] §. VIII.
Servius ad illud in X Æneidos:

Iram miſerantur inanem
Amborum & tantos mortalibus eſſe labores.

Quia nulla cauſa tam juſta eſt ut propterea bellum geri debeat.

Ni ſumma neceſſitudo] Plutarchus Gracchis: τὸ ἄνευ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης ἐπιφέρειν σίδηρον, οὔτε ἰατρικὸν, οὔτε πολιτικόν. *Extra ſummam neceſſitatem ferrum inferre, nec boni medici eſt, nec boni præſidis.* Marciani dictum apud Zonaram: μὴ δεῖν ὅπλα βασιλέα κινεῖν, ἕως εἰρηνεύειν ἐξόν. *Non debere regem arma movere quamdiu pace frui liceat.* Auguſtinus L epiſtola ad Bonifacium, *Pacem habere voluntatis eſt: bellum autem debet eſſe neceſſitas, ut liberet Deus à neceſſitate & conſervet in pace.* §. IX.

Terrore ac fama] *Leo ſpernens tela diu ſe terrore ſolo tuetur, ac velut cogi teſtatur.* Habet id Plinius Hiſtoriæ Naturalis VIII, c.16.

1. *Utique dolenda*] Lacedæmonii in oratione quæ exſtat apud Diodorum Siculum libro XIII: θεωροῦντες τὰς ἐν τῷ πολέμῳ φιλονεικίας πολλὰ καὶ δεινὰ πάθη ποιούσας, οἰόμεθα δεῖν φανερὸν ποιῆσαι πᾶσι καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις ὅτι τούτων ἥκιστα πάντων ἐσμὲν αἴτιοι. *Cum videamus ex bello plurimas inimicitias, plurima atrocia oriri, noſtri officii duximus cunctis Dis hominibuſque teſtatum facere cauſam horum à nobis non eſſe.* Plutarchus Numa: τί οὖν φήσει τις, οὐκ ἐπὶ τὸ βέλτιον προῆλθεν ἡ Ῥώμη τοῖς πολέμοις; ἐρωτῶν ἐρώτημα μακρᾶς ἀποκρίσεως δεόμενον πρὸς ἀνθρώπους τὸ βέλτιον ἐν πλούτῳ, καὶ τρυφῇ, καὶ ἡγεμονίᾳ, μᾶλλον ἢ σωτηρίᾳ καὶ πρᾳότητι. καὶ τῇ μετὰ δικαιοσύνης αὐταρκείᾳ τιθεμένους. *Hic ſi quis mihi dixerit, nonne Roma per bella profecit plurimum, quæſtionem moverit longæ reſponſionis egentem, apud homines qui profectum ponunt in opulentia, in deliciis, in imperiis militaribus, non in ſalute populi, in lenitate, in juſtitia ſuo contenta.* Stephanus medicus Choſroi Perſarum regi apud Procopium Perſicorum II: ἐκεῖν, ὦ κράτιστε βασιλεῦ, φόνους σοι καὶ μάχας ἐργαζομένῳ καὶ πόλεων ἀνδραποδισμοὺς, τῶν μὲν ἄλλων ἴσως ὀνομάτων παρέσται τυχεῖν. τὸ δὲ ἀγαθῷ εἶναι δοκεῖν, οὐ μήποτε ἔσται. *Tibi, rex maxime, in cædibus & pugnis & urbibus ſubigendis occupato alia forte nomina contingant, bonus autem ut per hæc credaris* §. X.

fieri

fieri nequit. Adde locum egregium Guicciardini libro XVI.

3. *Quod multum ſanguinem fudiſſet.*] οὐκ ἐπιτρέπει δὲ πολλοὺς πολέμους ἠγωνισμένῳ καὶ φόνῳ τῶν ἐχθρῶν μεμιασμένῳ. *Non permiſit templum ſtruere ei qui multa bella bellaſſet, pollutuſque eſſet hoſtili quidem attamen ſanguine.* Verba ſunt Ioſephi libro VII, cap. 4. ubi & plura in hanc ſententiam ſequuntur. Plinius libro VII, c. 25, poſt relata Cæſaris Dictatoris prælia, *Non equidem in gloria poſuerim tantam etiam eſſe coactam humani generis injuriam.* Philo de vita Moſis: καὶ γὰρ εἰ νόμιμοι αἱ κατ' ἐχθρῶν σφαγαί, ἀλλ' ὅγε κτείνων ἄνθρωπον, εἰ καὶ δικαίως καὶ ἀμυνόμενος καὶ βιασθείς, ὑπαίτιος εἶναι δοκεῖ διὰ τὴν ἀνωτάτω καὶ κοινὴν συγγένειαν. οὗ χάριν καθαρσίων ἔδει τοῖς κτείνασι πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ νομισθέντος ἄγους γεγενῆσθαι; *Quamvis enim legibus permiſſæ ſint hoſtium occidiones, attamen quiſquis hominem interfecerit, quamvis juſte, quamvis ad ſui tutelam, quamvis coactus, aliquid labis contraxiſſe creditur, propter illam communem à ſumma cauſa venientem cognationem. Quapropter & purgatione quadam opus habebant tales interfectores, ad eluendum quod commiſſum videbatur piaculum.*

Ad tempus] Triennio. Zonaras Nicephoro Phoca.

CAPUT XXV.

De cauſis belli pro aliis ſuſcipiendi.

I. *Bellum ſuſcipi juſte pro ſubditis:*
II. *Non ſemper tamen ſuſcipiendum:*
III. *An ſubditus innocens hoſti dedi poſſit, ut periculum vitetur.*
IV. *Bella item juſte ſuſcipi pro federatis æqualibus & inæqualibus,*
V. *Et pro amicis:*
VI. *Imo & pro hominibus quibuſvis:*
VII. *Poſſe tamen id ſine peccato omitti, ſi quis aut ſibi metuat, aut etiam nocentis vitæ.*
VIII. *An pro ſubditis alienis defendendis juſtum ſit bellum, diſtinctione explicatur.*
IX. *Injuſtas eſſe ſocietates & mercenariam militiam ſine cauſarum diſcrimine.*
X. *Etiam præcipue prædæ aut ſtipendii cauſa militare vitioſum eſſe.*

Lib. I, c. v. I. 1. SVpra cum de his qui bellum gerunt egimus dictum oſtenſumque à nobis eſt, naturaliter non tantum unumquemque ſui juris eſſe executorem ſed & alieni. quare quæ cauſæ juſtæ ſunt ipſi cujus res agitur, eædem juſtæ ſunt iis qui aliis opem ferunt.

2. Prima autem maximeque neceſſaria cura * pro ſubditis, ſive qui familiari ſive qui civili ſubſunt imperio; ſunt enim quaſi pars rectoris, ut ibidem diximus. Sic pro Gabaonitis qui ſe populo Hebræo ſubjecerant arma ſumpſit is populus duce Ioſua. *Majores noſtri*, inquit Cicero ad Quirites, *ſæpe mercatoribus ac naviculariis injurioſius tractatis bella geſſerunt.* Alibi: *Quot bella majores noſtri ſuſceperunt quod cives Romani injuria affecti, navicularii retenti, mercatores ſpoliati eſſe dicerentur?* Iidem Romani pro quibus ſociis arma ſumere noluerant, pro iis deditis, id eſt factis ſubditis, eadem ſumere neceſſarium duxerunt. Campani ad Romanos: *Quandoquidem noſtra tueri adverſus vim atque injuriam juſta vi non vultis, veſtra certe defendetis.* Florus à Campanis fedus quod ante habebant, ſanctius ait factum omnium ſuorum deditione: *Fides agi viſa*, inquit Livius, *deditos non prodi.*

Navar. XXIV, 18.
Ioſ. x, 6.
Verr. II.
Lib. VII.

II. Non

II. Non tamen ſemper quamvis juſta cauſa ſubditi alicujus obligat rectores ad bella ſumenda: ſed ita demum ſi id ſine omnium aut plurium ſubditorum incommodo fieri poteſt. Rectoris enim officium magis circa totum quam circa partes verſatur: & quo pars eſt major, eo ad totius naturam propius accedit.

III. 1. Itaque ſi civis unus quamvis innocens ad exitium ab hoſte depoſcatur, * dubium non eſt quin deſeri poſſit, ſi appareat civitatem hoſtium viribus multo eſſe imparem. Diſputat contra hanc ſententiam Ferdinandus Vaſquius: ſed ſi non tam verba ejus quam propoſitum ſpectetur, hoc videtur agere ne civis talis temere deſeratur, ubi eum defendi poſſe ſpes ſit. Nam & hiſtoriam adfert Italici peditatus, qui Pompejum rebus nondum plane deſperatis deſeruit, de ſua ſalute certior factus à Cæſare, quod ille non immerito improbat. *Soto de Iuſt. & jur. lib. V. q. 1, art. 7. L. I. contr. Ill. c. 13.*

2. An vero etiam tradi in manus hoſtium poſſit civis innocens, ut vitetur imminens alioqui civitatis excidium, diſputant eruditi, & olim diſputatum eſt, ut cum Demoſthenes nobilem illam de canibus, quos lupi pacis cauſa ab ovibus tradi ſibi poſtulabant, fabulam protulit. Negant id licere non Vaſquius tantum, ſed is cujus ſententia ut perfidiæ propinqua à Vaſquio arguitur Sotus. Ponit tamen Sotus teneri talem civem ſe hoſtibus tradere: hoc quoque negat Vaſquius, quia natura ſocietatis civilis, quam ſui quiſque commodi cauſa iniit, id non poſtulet.

3. Sed hinc nihil aliud ſequitur quam ex jure proprie dicto, civem ad hoc non teneri: at non etiam caritatem pati, ut aliter faciat. Multa enim ſunt non juſtitiæ proprie dictæ ſed dilectionis officia, quæ non tantum cum laude præſtantur, quod Vaſquius agnoſcit, ſed etiam omitti ſine culpa nequeunt. Tale autem omnino hoc videtur eſſe, ut maximæ multitudinis innocentis vitam ſuæ unius quis præferat. Praxithea in Euripidis Erechtheo:

Εἴπερ γὰρ ἀριθμὸν οἶδα καὶ τοὐλάσσονος
Τὸ μεῖζον, εἷς μὲν οἶκος οὐ πλέον σθένει,
Πταίσας ἁπάσης πόλεος, οὐδ' ἴσον φέρει.

Si namque numeros quidque ſit plus aut minus
*Percipimus animo, * non malo unius domus*
Commune vinci, ſed nec æquari poteſt.

Atque ita Phocion Demoſthenem atque alios hortabatur ad exemplum Leï filiarum & * Hyacinthidum potius mortem ipſi ſubirent, quam malum irreparabile patriæ inferri ſinerent. Cicero pro P. Sextio: *Si mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc accidiſſet, ut multi ex multis locis prædones claſſibus eam navem ſe oppreſſuros minarentur niſi me unum ſibi dedidiſſent: ſi id vectores negarent, ac mecum ſimul interire, quam me hoſtibus tradere mallent: jeciſſem me potius ipſe in profundum; ut ceteros conſervarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, ſed in magnum vitæ diſcrimen adducerem.* Idem de Finibus III: *Vir bonus & ſapiens, & legibus parens, & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus quam unus alicujus aut ſuæ conſulit.* Apud Livium de Moloſſis quibuſdam dictum legimus: *Equidem pro patria qui lethum oppetiſſent ſæpe fando audivi: qui patriam pro ſe perire æquum cenſerent, hi primi inventi ſunt.* *Diod. libro XVII.* *Lib. XLV.*

4. Sed hoc poſito reſtat dubitatio, an quod ille facere tenetur ad

Digitized by Google

hoc cogi quoque poſſit. Negat hoc Sotus exemplo divitis qui egeno ſtipem dare ex miſericordiæ præſcripto tenetur, cogi tamen nequit. Sed notandum eſt, aliam eſſe rationem partium inter ſe, aliam ſuperiorum ubi cum ſibi ſubditis comparantur. Nam par parem cogere non poteſt niſi ad id quod ex jure debetur ſtrictè dicto; at ſuperior cogere poteſt * etiam ad alia quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio ſuperioris, qua ſuperior eſt, hoc eſt comprehenſum. Sic in magna frumenti penuria cives cogi poſſunt quod habent in medium conferre: quare & in noſtra illa controverſia verius videtur, cogi poſſe civem ut id faciat quod exigit caritas. Atque ita quem dixi Phocion amiciſſimum quendam ſibi Nicoclem nomine demonſtrans ajebat, huc malorum ventum ut ſi Alexander eum depoſceret ipſe dedendum cenſeret.

Leſſ. lib. II. c. 9. dub. 7.
Plut. Phoc.

IV. Subditis proximi, imo pares ſunt in hoc, ut defendi debeant ſocii, in quorum federe comprehenſum id eſt, ſive in tutelam ſeſe & fidem aliorum dederunt, ſive mutua auxilia pacti ſunt. *Qui non repellit injuriam à ſocio ſi poteſt, tam eſt in vitio quam ille qui facit*, ait Ambroſius. Pactiones autem tales * ad bella quibus juſta cauſa non ſubſit porrigi haud poſſe diximus alibi. Et hæc eſt cauſa cur Lacedæmonii, priusquam bellum in Athenienſes ſuſciperent, ſociis omnibus de cauſæ juſtitia judicium permiſerint: Et Romani Græcis de bello in Nabidem. Nunc illud addamus, ne tunc quidem teneri ſocium ſi nulla ſpes ſit boni exitûs. Boni enim non mali cauſa ſocietas contrahitur. Defendendus autem ſocius eſt etiam contra alium itidem federatum, niſi priori federe aliquid ſpecialius convenerit. Sic Corcyræos, ſi cauſa eorum juſta erat, Athenienſes defendere potuerunt etiam contra Corinthos ſocios vetuſtiores.

Off. I. c. 36.
Livius lib. XXXIV.

V. * Tertia cauſa eſt, amicorum quibus auxilium promiſſum quidem non eſt ſed tamen amicitiæ quadam ratione debetur, ſi facile & ſine incommodo exhiberi poſſit. Sic pro Lotho cognato arma ſumſit Abrahamus; Antiatibus præceperunt Romani ne in Græcos, utpote Italorum cognatos, piraticam exercerent. Iidem ſæpe non pro ſociis tantum quibus ex federe id debebatur, ſed pro amicis bella ſuſceperunt, aut ſuſcipere minati ſunt.

Vict. de Ind. p. 2. n. 17. Cajet. 2, 2. q. 4. art. 1.

VI. Poſtrema latiſſimeque patens eſt, hominum inter ſe conjunctio, quæ vel ſola ad opem ferendam ſufficit. *Homo in adjutorium mutuum generatus eſt*, ‡ ait Seneca. Ejuſdem eſt: † *Sapiens quoties poterit fortunæ intercedet.* Euripides in Supplicibus:

Prabent ſaxa perfugium feris,
Araque famulis. urbibus preſſis malo
Tutamen urbes.

Ambroſio *fortitudo quæ defendit infirmos plena juſtitia eſt:* qua de re ſupra quoque egimus.

Cic. de fin. III. de off. II. L. ut vim. D. de juſt. & jure. ‡ de Ira l. I. cap. 7. † de Clem. II. 5. De Off. I. lib. c. 5.

VII. 1. Quæritur hîc, an teneatur etiam homo hominem populus populum ab injuria defendere.* Plato puniendum cenſet qui vim alteri illatam non arcet: quod & Ægyptiorum legibus cavebatur. Sed primum, ſi manifeſtum ſit periculum, non teneri certum eſt. poteſt enim ſuam vitam & res alienis præferre. Atque ita interpretandum

De legib. IV. Dion l. I.

dum

dum cenſeo illud Tullii, *Qui non defendit nec obſiſtit ſi poteſt injuriæ, tam eſt in vitio quam ſi parentes, aut patriam, aut ſocios deſerat*; ut *poteſt* illud intelligamus, cum ſuo commodo: nam & idem alibi dicit, *non defendi homines ſine vituperatione fortaſſe poſſunt*. Apud Salluſtium eſt in hiſtoriis: *omnes qui ſecundis rebus ſuis ad belli ſocietatem orantur conſiderare debent, liceatne tum pacem agere: dein, quod quæritur, ſatis ne pium, tutum, glorioſum, an indecorum ſit.*

2. Senecæ quoque hoc non ſpernendum: *Succurram perituro, ſed ut ipſe non peream, niſi ſi futurus ero magni hominis aut magnæ rei merces.* Sed ne tunc quidem tenebitur, ſi oppreſſus niſi morte invaſoris eripi non poteſt. Nam ſi invaſoris vitam qui invaditur ſuæ poteſt præferre, ut alibi diximus, non peccabit qui invaſum id aut credet, aut volet malle: præſertim cum ex parte invaſoris majus ſit periculum damni irreparabilis & ſempiterni. *Leſſ. lib. II. c. 4. dub. 15.*

VIII. 1. Eſt & illud controverſum, an juſta ſit belli cauſa pro ſubditis alienis ut ab eis arceatur imperantis injuria. Sane ex quo civiles ſocietates inſtitutæ ſunt, certum eſt rectoribus cujusque ſpeciale quoddam in ſuos jus quæſitum. Euripides Heraclidis:

δίκαιοι δ᾽ ἐσμὲν οἰκοῦντες πόλιν
αὐτοὶ καθ᾽ αὑτοὺς κυρίας κρίνειν δίκας.
Nos quotquot hujus colimus urbis mœnia
Sufficimus ipſi noſtra judicia exſequi.

Nec alio illud pertinet:

Spartam tibi quæ contigit orna:
Nobis fuerint curæ Mycenæ.

Et Thucydides inter ſummi imperii ſigna poſuit *τὸ αὐτόδικον, judiciorum ſummam poteſtatem*, non minus quam *τὸ αὐτόνομον καὶ τὸ αὐτοτελὲς*, id eſt, *legum & magiſtratuum creandorum jus.* Nec alio pertinet poëticum illud:

Non illi imperium pelagi regnumque tridentis *Virg. Æn. I.*
Sed mihi ſorte datum.

Et huic non diſſimile illud:

* *Reſcindere numquam* *Ovid. Met. XIV.*
Dis licet acta Deûm.

Et apud Euripidem:

Mos ille eſt Deûm; *Hippolyto.*
Quod cupit unus, huic nefas obſiſtere:.

Nimirum ut recte explicat Ambroſius: *ne uſurpata aliarum partium ſolicitudine bellum inter ſe incitarent.* *τοὺς σφετέρους αὐτὸν τινα κολάζειν,* * *ut in ſuos quiſque animadvertant* æquum eſſe cenſent Corinthii apud Thucydidem. Et Perſeus in oratione ad Martium quod in Dolopes feciſſet negat ſe defenſurum: *jure*, inquiens, *feci meo, cum mei regni, meæ ditionis eſſent.* Sed hæc omnia locum habent ubi vere delinquunt ſubditi, adde etiam ubi dubia eſt cauſa. In hoc enim inſtituta eſt illa imperiorum diſtributio. *Libro I. de Off.* *L. v.* *Liv. l. XLII.* *Vict. de Ind. rel. n. 15.*

2. At non etiam ſi manifeſta ſit injuria, ſi quis Buſiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in ſubditos exerceat quæ æquo nulli probentur, ideo præcluſum erit jus humanæ ſocietatis. Sic in Maxentium & in Licinium Conſtantinus, * in Perſas alii Romanorum Imperatores *Vict. de Ind. rel. p. 2, n. 13.*

 arma

Digitized by Google

arma ceperunt, aut capere minati ſunt niſi vim à Chriſtianis religionis nomine arcerent.

3. Imo etiam ſi daretur ne in ſumma quidem neceſſitate arma recte à ſubditis ſumi (qua de re dubitare vidimus illos ipſos quorum inſtitutum fuit regiam poteſtatem defendere) non tamen inde ſequetur non poſſe pro ipſis ab aliis arma ſumi. Quoties enim actioni alicui impedimentum ponitur perſonale, non ex re; toties quod uni non licet, alteri pro eodem licere poteſt, ſi modo tale ſit negotium in quo alter alteri prodeſſe poſſit. Sic pro pupillo, cujus perſona judicium non capit, litigat tutor aut alius: pro abſente etiam ſine mandato defenſor. Impedimentum autem quod reſiſtere ſubditum prohibet, non ex cauſa venit quæ eadem eſt in ſubdito & in non ſubdito, ſed ex perſonæ qualitate, quæ in alios non tranſit.

4. Sic Seneca exiſtimat bello à me peti poſſe qui à mea gente ſepoſitus ſuam exagitat, ut diximus cum de pœnis expoſcendis ageretur: quæ res ſæpe cum defenſione innocentium conjuncta eſt. Scimus quidem ex veteribus noviſque hiſtoriis alieni cupiditatem hos ſibi quærere obtentus: ſed non ideo ſtatim jus eſſe deſinit ſi quid à malis uſurpatur. Navigant & piratæ: ferro utuntur & latrones.

IX. 1. Sicut autem ſocietates bellicas eo initas animo * ut in quodvis bellum nullo cauſæ diſcrimine promittantur auxilia illicitas diximus, ita nullum vitæ genus eſt improbius quam eorum qui ſine cauſæ reſpectu mercede conducti militant, & quibus

Soto in verbo Bellum. p. 1. §. 10, circa f.

Ibi fas, ubi plurima merces.

Livius libro XXXII.

Quod Plato ex Tyrtæo probat. Hoc ipſum eſt quod Æthольis à Philippo exprobratum legimus; & Arcadibus à Dionyſio Mileſio his verbis: *ἀγορὰ πολέμου πρόκειται, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν Ἀρκάδων τρέφει καὶ περιάγεται πόλεμος αἰτίαν οὐκ ἔχων: belli inſtituuntur nundinæ, & Græcorum mala in fructu ſunt Arcadibus, & ſine cauſarum reſpectu modo huc modo illuc arma circumferuntur.* Res ſane miſeranda, ut Antiphanes loquitur:

ὃς ἕνεκα τοῦ ζῆν ἔρχεται ἀποθανούμενος,

*Miles * qui vitæ cauſa ſe auctorat neci.*

Dion Pruſæenſis: *καί τοι τί τοῦ ζῆν ἀναγκαιότερόν ἐστιν, ἢ τί τούτου περὶ πλείονος ποιοῦνται πάντες; ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τοῦτο ἀπολλύουσι διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν. Quid magis eſt neceſſarium nobis, aut quid pluris ſit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt dum pecuniam quærunt.*

Bellinus de re milit. II. p. tit. 2, n. 4.

2. Parum vero quod ſuam vendunt necem, niſi & aliorum ſæpe innocentium venderent: tanto carnifice deteſtabiliores * quanto pejus eſt ſine cauſa quam ex cauſa occidere: Sicut Antiſthenes dicebat carnifices tyrannis eſſe ſanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. Major Philippus Macedo huic hominum generi, *τὰς τροφὰς εἰωθόσιν ἔχειν ἐκ τοῦ μισθοφορεῖν, quibus unus ex militia quæſtus eſſet,* dicebat bellum eſſe pacem, pacem bellum.

Diod. libro XVIII.

3. Non eſt inter artificia bellum, imo res eſt tam horrenda ut eam niſi ſumma neceſſitas aut vera caritas honeſtam efficere nequeat: quemadmodum ex iis intelligi poteſt quæ capitum antecedentium proximo dicta à nobis ſunt. Auguſtino judice *militare non eſt delictum, ſed propter prædam militare peccatum eſt.*

De verbis Domini ſecundum Matthæum citatur cauſa XXXIII. quæſt. 1.

X. Imo

X. Imo & propter ſtipendium, ſi id unice aut præcipue ſpectetur: cum alioqui ſtipendium accipere licitum ſit omnino: τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ; ait Paulus Apoſtolus: *quis ſuis impenſis militat?* 1 Cor.12.7.

Annotata ad Caput xxv.

1. PRo ſubditis] Procopius Perſicorum II: οὐ γὰρ ὁ μηδὲν αὐτὸς ἀδικῶν δίκαιος, εἰ μὴ καὶ τοὺς ὑφ᾽ ἑτέρων ἀδικουμένους ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ ῥύεσθαι πέφυκεν. *Neque enim ſtatim juſtus eſt qui injuriam nullo facit, niſi & eo ſit animo ut tutetur ſibi commiſſos adverſus alienas injurias.* §. I.

1. *Dubium non eſt quin deſeri poſſit*] Vide Conſilium Nicephori Patriarchæ datum Michaëli Langabæ de transfugis pacis cauſa reddendis Bulgarorum duci, ubi hæc verba apud Zonaram: κρεῖσσον εἶναι παθεῖν κρίνοντες μετρίους τινάς, ἢ πλήθη πάσχειν ἀνήριθμα. *Satius judicemus eſſe paucos aliquos mala ferre quam immenſam multitudinem.* §. III.

3. ------ *Non malo unius domus*
Commune vinci, ſed nec æquari poteſt] οὐ δίκαιον προσθήκην τὸ ὅλον μέρους εἶναι. *Iniquum eſt totum fieri acceſſionem partis.* Locus eſt apud Philonem fine libri II de vita Moſis, ubi & alia lectu digniſſima.

Hyacinthidum] Vide Apollodorum in Bibliotheca.

4. *Etiam ad alia quæ virtus quælibet præcipit*] Sic apud Lucanos pœna erat dicta prodigis, ingratis apud Macedonas, otioſis apud eoſdem Lucanos & Athenienſes. adde quæ allata ad libri I, c. I, §. 9.

Ad bella quibus juſta cauſa non ſubſit] Vide Simlerum de republica Helvetiorum. *Domino guerram faciente alicui, ſi ſciatur quod juſte, aut cum dubitabitur, vaſallus eum adjuvare tenetur. Sed cum palam eſt quod irrationabiliter eam facit, adjuvet eum ad ejus defenſionem, ad offendendum vero alium non adjuvet.* Lib. II de Feudis, c.28. Hic finitur. §. IV.

Tertia cauſa eſt amicorum] Oraculum vetus: §. V.

Ἀνδρὶ φίλῳ θνήσκοντι παρὼν πέλας οὐκ ἐβοήθεις,
Οὔ σε θεμιστεύσω. περικαλλέος ἔξιθι ναοῦ.
Non ope juviſti præſens in morte ſodalem:
Effabor tibi nil, niſi, Templi finibus exi.

1. *Plato puniendum cenſet qui vim alteri illatam non arcet*] Et Hebræi Moſe de Kotzi præcepto jubente LXXVII, LXXX, vetante CLXIV, CLXV. §. VII.

2. *Seneca quoque*] Locus eſt de Beneficiis II. 15. alter non diſſimilis ejuſdem argumenti lib. I, c. 10: *Dignum etiam impendio ſanguinis mei tuebor, & in partem diſcriminis veniam: indignum ſi eripere latronibus potero clamore ſublato, ſalutarem vocem homini non pigebit emittere.* Vide quæ ſupra libro II, c. I. §. 8,

1. ---- *Reſcindere nunquam* §. VIII.
Dis licet acta Deûm] Ejuſdem eſt III Metamorphoſeôn:

---- *Neque enim licet irrita cuiquam*
Facta Dei feciſſe Deo.

Vt in ſuos quiſque animadvertant] Auguſtinus II de Libero arbitrio: *Non enim ut alicujus eſt bonitatis, alienis præſtare beneficia, ita juſtitiæ, vindicare in alienos.* Procopius Vandalicorum I: τὴν ὑπάρχουσαν ἡγεμονίαν αὐτόν τινα διοικεῖσθαι καλὸν, καὶ μὴ ἀλλοτρίας οἰκειοῦσθαι φροντίδας. *Quod cuique obtigit*

 impe-

imperium id ut adminiſtret, ac ne alienas curas in ſe trahat, honeſto convenit.

2. *In Perſas alii Romanorum Imperatores*] Exemplum ſimile habes in rebus Pipini apud Fredegarium in fine.

§. IX. 1. *Vt in quodvis bellum nullo cauſæ diſcrimine promittantur auxilia*] Iterum Simlerum hac de re vide.

Qui vitæ cauſa ſe auctorat neci] Vitâ parari ea in quibus vita conſumitur, dixit Seneca naturalium v, 18. Plautus Bacchidibus:

Suam qui auro vitam vendicant.

Guntherus:

Ære dato conducta cohors, & bellica miles
Dona ſequens, pretioque ſuum mutare favorem
Suetus, & accepto pariter cum munere bello
Hunc habuiſſe, dator pretii quem juſſerit, hoſtem.

2. *Quanto pejus eſt ſine cauſa, quam ex cauſa occidere*] Seneca Naturalium v, 18: *Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam inſaniam? circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine injuria, occurrentia devaſtantem, ac ferarum more occidere quem non oderis?*

CAPUT XXVI.

De cauſis juſtis ut bellum geratur ab his qui ſub alieno imperio ſunt.

I. *Qui dicantur eſſe ſub alieno imperio.*
II. *Quid hic faciendum ſi ad deliberationem adhibeantur, aut liberam electionem habeant.*
III. *Si imperetur ipſis, & cauſam belli injuſtam credant, non militandum.*
IV. *Quid ſi dubitent?*
V. *Pietatis eſſe hac in re dubitantibus ſubditis parcere ſub onere tributi extraordinarii.*
VI. *Quando ſubditorum arma juſta ſint in bello injuſto.*

I. EGimus de his qui ſunt ſui juris: ſunt alii in conditione parendi poſiti, aut filiifamiliarum, ſervi, ſubditi, etiam cives ſinguli, ſi cum civitatis ſuæ corpore comparentur.

Ægid. Reg. de act. ſupern. diſp. 31. n. 80. II. Hi vero ſi aut ad deliberationem adhibentur, aut libera ipſis optio datur militandi aut quieſcendi, eaſdem regulas ſequi debent quas illi qui ſuopte arbitrio pro ſe aut aliis bella ſuſcipiunt.

Vict. de jure belli n. 21. *Act. 5. 9.* III. 1. At ſi edicitur ipſis ut militent, quod fieri ſolet, ſiquidem conſtat ipſis injuſtam eſſe belli cauſam: abſtinere omnino debent. Deo potius obediendum quam hominibus, non Apoſtoli tantum dixerunt,* ſed & Socrates: & apud magiſtros * Hebræorum exſtat ſententia, indicans Regi contra Dei legem quid præcipienti prorſus non parendum. Polycarpi jamjam morituri dictum exſtat: δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ἀπὸ Θεοῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν. *didicimus imperiis ac poteſtatibus à Deo ordinatis exhibere honorem quem par eſt, quique ſalutem noſtram non impediat.* Et Paulus Apoſtolus: *Filii*, inquit, *obedite parentibus * in Domino; id enim æquum eſt.* Ad

Eph. VI. 1. quem locum Hieronymus: *Peccatum filiorum eſt non obedire parentibus; & quia poterant parentes aliquid imperare perverſum; adjunxit, in Domino.*

Et

Et * de ſervis addit: *Cum Dominus carnis à Domino ſpiritus diverſum imperat, non eſt obediendum.* Idem alibi: *In illis tantum debent dominis & parentibus eſſe ſubjecti quæ contra Dei mandatum non ſunt.* Nam & idem ille Apoſtolus dixerat, ſui quemque operis mercedem reportaturum ſive liberum ſive ſervum. Tertullianus vero: *ſatis præſcriptum habemus, in omni obſequio eſſe nos oportere, ſecundum Apoſtoli præceptum, * ſubditos magiſtratibus, principibus, & poteſtatibus: ſed intra limites diſciplinæ.* In martyrologio Silvanus martyr: *Iccirco Romanas leges contemnimus ut juſſa divina ſervemus.* Apud Euripidem dicenti Creonti: Eph. VI, 8. Phaneſiis.

Nonne exſequi mandata fas ipſum jubet?

Reſpondet Antigone:

Non imperata jure nec jus exſequi.

Muſonius ita ait: *Si quis aut patri, * aut magiſtratui, aut domino turpia aut iniqua factu imperanti non paret, is nec inobediens eſt, nec injuriam facit, nec peccat.* Stob. tit. liberos parent. honorand.

2. Gellius negat probam eſſe ſententiam, omnia eſſe quæ pater juſſerit parendum. *Quid enim*, ait, *ſi proditionem patriæ, ſi matris necem, ſi alia quædam imperarit turpia aut impia? Media igitur ſententia optima atque tutiſſima viſa eſt, quædam eſſe parendum, quædam non obſequendum.* * Seneca pater: *Non omnibus imperiis parendum eſt.* * Quintilianus: *Non omnia neceſſe eſt facere liberis quæcumque patres imperant. Multa ſunt quæ fieri non poſſunt. Si imperes filio ut ſententiam dicat contra quam exiſtimet: ſi teſtimonium jubeas dici ejus rei quam ignoret: ſi ſententiam in ſenatu: ſi Capitolium me incendere jubeas, arcem occupare; licet dicere, Hæc ſunt quæ fieri non oportet.* Seneca: *Non aut nos omnia jubere poſſumus, aut in omnia ſervi parere coguntur. Contra rempublicam imperata non facient: nulli ſceleri manus commodabunt.* Sopater: δεῖ, φησὶ, πειθαρχεῖν τῷ πατρί. εἰ μὲν κατὰ νόμους, καλῶς. εἰ δὲ ὑπὲρ τὸ πρέπον, οὐκ εὔλογον. *Patri*, inquit, *parendum eſt. Si quidem intra jura, recte: ſin ultra honeſtum, non convenit.* * Irriſus olim Stratocles, qui legem Athenis rogaverat, ut quicquid Demetrio regi placuiſſet id in Deos pium & inter homines juſtum eſſet. Plinius alicubi elaboratum à ſe ait, ut conſtaret * miniſterium crimen eſſe. L. II, c. 7. Decl. 271. De Benef. lib. III. 20. Lib. III. Epiſt. ad Minutium.

3. Ipſa jura civilia, quæ peccatis excuſabilibus facile veniam præbent, favent quidem his qui parere neceſſe habent, ſed non in omnibus. Excipiunt enim ea quæ atrocitatem habent facinoris vel ſceleris; quæ ſua ſponte ſcelerata ac nefaria ſunt, ut loquitur Tullius; maleficia quæ ſponte & non diſputatione Iuriſconſultorum ſed naturali interpretatione fugienda ſunt, ut Aſconius interpretatur. L. Adeo. D. de R. I. Ver. III.

4. Narratum Hecatæo Ioſephus memorat, Iudæos qui Alexandro Macedoni militabant, neque verberibus neque contumeliis ullis adigi potuiſſe ut ad Beli templum, quod Babylone erat, inſtaurandum, humum cum militibus cæteris aggererent. Sed propius noſtri argumenti exemplum habemus in Thebæa legione, de qua ſupra egimus; & in Iuliani militibus, de quibus ſic Ambroſius, *Iulianus Imperator quamvis eſſet Apoſtata, habuit tamen ſub ſe Chriſtianos milites: quibus cum dicebat, producite aciem pro defenſione reipublicæ, obediebant ei: * cum autem diceret eis, producite arma in Chriſtianos, tunc agnoſcebant Imperatorem cœli.* Sic & ſpiculatores legimus ad Chriſtum

Digitized by Google

ſtum converſos mori potius elegiſſe, quam edictis & judiciis in Chriſtianos manum commodarent.

Vict. de jure belli n. 23.

5. Tantundem erit ſi quis perſuaſus ſit quod imperatur injuſtum eſſe. Nam huic tantiſper ea res pro illicita eſt quamdiu eam opinionem non poteſt deponere: ut ex ſupra tractatis apparet.

IV. 1. Quod ſi dubitet, res licita ſit necne, eritne quieſcendum an parendum? Parendum plerique cenſent: nec obſtare illud laudatum, Quod dubites ne feceris: quia qui contemplative dubitat poteſt activo judicio non dubitare: Credere enim poteſt in re dubia obſequendum ſuperiori. Et ſane quin hæc diſtinctio judicii duplicis in multis actionibus locum habeat negari non poteſt. Iura civilia, non Romanorum tantum ſed & aliarum gentium, in tali circumſtantia non modo * impunitatem concedunt obedientibus, ſed & actionem in eos civilem denegant. Is damnum dat, ajunt, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa eſt cui parere neceſſe eſt. Neceſſitas poteſtatis excuſat, & ſimilia.

L. Damnum de R. I. L. Liber homo. D. ad L. Aquil. L. Non videtur. §. Qui juſſ. de R. I. Paul. l. v. Sen. tit. 22. §. 1. Leges Longobar. tit. 96. de termino effoſſo. Leges Wiſigoth. L. II. tit. II, c. 2. L. VIII tit. I, c. I. Libro VII, tit. IV, c. II. Ann. III.

2. Ipſe Ariſtoteles Nicomachiorum quinto, his qui injuſtum quidem aliquid faciunt non autem injuſte, annumerat famulum domini imperantis: injuſte autem eum ait agere à quo actionis principium eſt; nimirum quia in famulo vis deliberatrix plena non eſt, ut indicat proverbium.

> ἥμισυ τῆς ἀρετῆς ἀποαίρεται δούλιον ἦμαρ.
>
> *Dimidia virtute caret ſervire coactus.*

Et ſimile:

> ἥμισυ γάρ τε νόου ἀπαμείρεται εὐρύοπα Ζεὺς
> ἀνδρῶν οὓς ἂν δὴ κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσι.
>
> *Tollitur huic hominum generi pars altera mentis*
> *Ab Iove, ſervilem voluit quos ducere vitam.*

Et illud quo Philo utitur:

> Δοῦλος πέφυκας. οὐ μέτεστί σοι λόγου.
>
> *Servi tua eſt fortuna: * ratio ad te nihil.*

Et illud Taciti: *Principi ſummum rerum judicium Dii dederunt, ſubditis obſequi gloria relicta eſt.* Narrat idem ſcriptor Piſonis filium à Tiberio crimine belli civilis purgatum: *patris quippe juſſa, nec potuiſſe filium detrectare.* * Seneca: *Servus herilis imperii non cenſor eſt ſed miniſter.*

Lib. XXII, c. 74. cont. Fauſtum. De civit. Dei, lib. I, c. 26. a Syl. in verbo bellum I, n. 9. concl. 4. Caſt. in l. V. D. de Inſtit. Soto l. V. q. I, art. 7. & q. 2. art. 3. Vict. de jure bell. n. 32. Covarr. in c. peccat part. II. §. 10.

3. Et ſpecialiter in hac de militia quæſtione ita ſenſit Auguſtinus. Sic enim ait: *Ergo vir juſtus, ſi forte ſub rege etiam ſacrilego militet, recte poteſt illo jubente bellare, ſi civicæ pacis ordinem ſervans, quod ſibi jubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certus eſt, vel utrum ſit certus non eſt: ita ut fortaſſe reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem oſtendat ordo ſerviendi.* Et alibi: *Miles cum obediens poteſtati ſub qua legitime conſtitutus eſt hominem occidit, * nulla civitatis ſuæ lege reus eſt homicidii: imo niſi fecerit reus eſt imperii deſerti atque contemti. quod ſi ſua ſponte atque auctoritate feciſſet, in crimen effuſi humani ſanguinis incidiſſet. Itaque unde punitur ſi fecerit injuſſus, inde punietur ſi non fecerit juſſus.* a Atque hinc paſſim recepta eſt ſententia, ſubditos quod attinet, dari bellum utrimque juſtum, id eſt injuſtitia vacans, quo illud pertinet:

> *Quis juſtius induat arma*
> *Scire nefas.*

4. Non

Digitized by Google

4. Non caret tamen hoc ſua difficultate. Et *a* Adrianus noſtras, qui Ciſalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus eſt, * contrariam defendit ſententiam, quæ ſtabiliri poteſt non illa præciſe ratione quam ille adfert, ſed hac quæ magis urget, quod qui dubitat contemplative debeat judicio activo eligere partem tutiorem. Eſt autem pars tutior abſtinere bello. Laudantur Eſſeni quod inter alia jurarent *μὴ βλάψειν τινὰ ἐξ ἐπιτάγματος: non nocituros ſe cuiquam, ne ſi juberentur quidem:* imitatores horum Pythagorei, qui, Iamblicho teſte, bello abſtinebant, cauſa addita, quia *φόνων χορηγέτης καὶ νομοθέτης ὁ πόλεμος, bellum cædes ſubminiſtrat atque imperat.*

a Adr. Quæſtione quodl. 11.

5. Neque obſtat quod ex altera parte periculum eſt inobedientiæ. Nam cum utrumque incertum ſit (nam ſi injuſtum eſt bellum, jam in ejus vitatione nihil eſt inobedientiæ) caret peccato, quod ex duobus minus eſt. Inobedientia autem in ejuſmodi rebus ſuapte natura minus malum eſt quam homicidium, præſertim multorum innocentium. Narrant veteres cum Mercurius ob Argum interfectum accuſatus Iovis mandato ſe defendiſſet, non tamen auſos Deos eum abſolvere. Sed nec Pothinum Ptolemæi ſatellitem Martialis, cum ait:

Bald. 11. conſ. 385. Sotus de det. ſecr. membr. 3. q. 2. in reſp. ad 1.

Antoni tamen eſt pejor quam cauſſa Pothini:
Hic facinus domino præſtitit, ille ſibi.

Nec magni ponderis eſt quod contra nonnulli adferunt, fore ut id ſi admittatur pereat ſæpe reſpublica; quia plerunque non expediat rationes conſiliorum edi populo. Vt enim hoc verum ſit de cauſis ſuaſoriis belli, de juſtificis verum non eſt, quas oportet claras eſſe & evidentes, & proinde tales quæ palam exponi & poſſint & debeant.

Vict. de jure belli, n. 25.

6. Quod de legibus nimis forte indiſtincte dictum à Tertulliano eſt, in his legibus ſive edictis de bello gerendo locum juſtiſſime habet: *Neque civis fideliter legi obſequitur, ignorans quale ſit quod ulciſcitur lex. nulla lex ſibi ſoli conſcientiam juſtitiæ ſuæ debet, ſed eis à quibus obſequium exſpectat. Cæterum ſuſpecta lex eſt quæ probare ſe non vult: improba autem ſi non probata dominetur.* Apud Papinium Achilles Vlyxi ſe ad bellum excitanti ait:

Apolog. c. 4. 1. Adverſus Nat. c. 6.

Quæ Danais tanti primordia belli,
Ede: libet juſtas hunc ſumere protinus iras.

Apud eundem Theſeus:

Ite alacres, tantæque precor confidite cauſæ.

Propertius dixerat:

Frangit & attollit vires in milite cauſa:
Quæ niſi juſta ſubeſt, excutit arma pudor.

Cui par illud Panegyriſtæ: *Tantum etiam inter arma bona conſcientia ſibi vindicat, ut jam cœperit non virtutis magis quam integritatis eſſe victoria.* Ac ſic viri quidam eruditi interpretantur ירק quod legitur * Gen. XIV, 14: ut ſenſus ſit miniſtros Abrahami ante prælium ab ipſo plene inſtitutos de armorum ſuorum juſtitia.

7. Et ſane denuntiationes, ut mox infra dicemus, palam fieri ſolebant & expreſſa cauſa, ut totum quaſi genus humanum de juſtitia cauſæ poſſit cognoſcere. Scilicet prudentia virtus eſt, ut & Ariſtoteli viſum, imperantis propria: juſtitia vero hominis qua homo eſt.

Digitized by Google

Ægid. Regius de act. ſupern. diſp. 31. dub. 5. n. 85. Bannes 2, 2, q. 40, art. 1. Molina tract. 11. diſp. 113, Deut. XVII.

8. Omnino autem ſequenda videtur ea quam diximus Adriani ſententia, ſi ſubditus non modo dubitet, ſed argumentis probabilibus inductus magis in id propendeat ut bellum injuſtum eſſe putet: præcipue vero ſi de aliis impetendis, non de ſuis tuendis agatur.

9. Quin probabile eſt, etiam carnifici qui damnatum occiſurus eſt, hactenus, aut quod quæſtioni & actis interfuerit, aut ex rei confeſſione cognita eſſe debere cauſæ merita, * ut ſatis ei conſtet mortem ab eo commeritam: idque nonnullis in locis obſervatur. nec aliud ſpectat lex Hebræa, cum ad lapidandum eum qui damnatus eſt teſtes vult præire populo.

Silv. in verbo bellum. p. 1. n. 7 circa fin.

V. 1. Quod ſi ſubditorum animis per cauſæ expoſitionem ſatis nequeat fieri, omnino officium erit boni magiſtratus tributa ipſis potius extraordinaria imperare quam operam militarem: præſertim ubi non defuturi ſunt alii qui militent. quorum voluntate non tantum bona, ſed & mala uti poteſt rex juſtus, quomodo Deus & Diaboli & impiorum parata opera utitur; & ſicut culpa caret qui egeſtate preſſus pecuniam ſumit ab improbo fœneratore.

2. Imo etiam ſi de cauſa belli dubitari non poſſit, minime tamen videtur æquum ut Chriſtiani inviti cogantur militare; cum à militia abſtinere, etiam cum militare liceat, majoris cujusdam ſit ſanctitatis, quæ & à clericis & à pœnitentibus diu exacta eſt, aliis vero omnibus multis modis commendata. Origenes Celſo Chriſtianis objectanti militiæ detrectationem ſic reſpondet: *His qui à fide alieni pro republica militare nos jubent, & homines occidere, ita reſpondebimus: Hi qui ſimulacrorum veſtrorum ſunt ſacerdotes, & deorum quos putatis flamines, dextras puras ſervant ſacrificiorum ergo, ut ea incruentis & nulla cæde maculatis manibus offerant his qui creduntur dii: neque ſi quod exoriatur bellum ſacerdotes adſcribuntur numeris. Quod ſi id ratione non caret, quanto magis cæteris militantibus, illi quoque ſuo modo cenſendi ſunt militare, tanquam Dei ſacerdotes atque cultores, qui manus quidem ſervant puras, ſed precibus apud Deum certant pro his qui juſte militant, & pro eo qui juſte regnat?* quo in loco ſacerdotes vocat quosvis Chriſtianos, exemplo ſanctorum ſcriptorum, Apoc. 1, 6; 1 Pet. II, 5.

VI. 1. Arbitror vero evenire etiam poſſe, ut in bello non dubio tantum ſed & manifeſte injuſto juſta aliqua eſſe poſſit ſubditorum defenſio. Nam cum ſubditos innocentes, & à belli culpa remotos interficiendi jus verum & internum hoſtis, juſtum quamvis bellum gerens, non habeat, niſi aut ad neceſſariam defenſionem, aut per conſequentiam & extra propoſitum, (pœnæ enim illi obnoxii non ſunt) ſequitur ut ſi certo conſtet hoſtem eo venire animo, ut hoſtilium ſubditorum vitæ parcere cum poſſit omnino nolit, ſubditi illi tueri ſe poſſint ex jure naturæ, quod gentium jure ademptum illis non eſt.

2. Neque tunc dicemus bellum utrinque juſtum eſſe, non enim de bello, ſed de certa ac definita actione quæritur. Illa autem actio, quamvis de cetero jus ad bellum habentis, injuſta eſt, & proinde juſte repellitur.

Anno-

Annotata ad Caput xxvi.

1. SEd & Socrates] Plato id nos docet in ipſius Apologia. Et Apollonius, qui Neronis Edicto illud Sophocleum opponebat: §. III.

Οὐ γάρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε.

Nam juſſa non hæc Iupiter dederat mihi.

Hebræorum exſtat ſententia] Quam & Ioſephus eis tribuit Antiquæ Hiſtoriæ XVII, θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν εἰ τῶν σῶν δογμάτων ἀξιωτέρους τετηρῆσθαι ἡγούμεθα νόμους οὓς Μωϋσῆς ὑπαγορεύσει καὶ διδαχῇ τοῦ Θεοῦ γραψάμενος κατέλιπε. *Nihil vero mirum, ſi ſervatu digniora credimus juſſis tuis ea quæ Moſes Deo ſuggerente ac docente ſcripta reliquit.*) Adde Rabbinum Tanchumam, citante Druſio ad locum Actorum.

In Domino] Chryſoſtomus hoc in Domino ſic explicat: τουτέστιν ἐν οἷς μὴ προσκρούσῃς Θεῷ: *id eſt in quibus Deum offenſurus non es.* Idem ad Patrem infidelem: οὐ γὰρ δὴ μικρὸς ἡμῖν κεῖται μισθὸς τοῖς τοὺς γεγεννηκότας τιμῶσιν, ἀλλ' ὡς δεσπότας αὐτοὺς ἡγεῖσθαι κελευόμεθα, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ θεραπεύειν, ὅπου μὴ δὴ τὰ τῆς εὐσεβείας παραβλάπτηται. *non enim exigua nobis merces propoſita eſt, ſi honorem exhibeamus parentibus, ſed ut dominos eos habere jubemur, verbiſque & rebus obſequium ipſis præſtare, extra quàm ſi pietas lædenda eſt.* Sic accipe illud Hieronymi, *Per calcatum perge patrem*, declamatorie dictum, ſumptumque à Latrone declamatore apud Senecam: & quæ apud Ambroſium de virginitate, & apud Auguſtinum epiſt. XXXVIII ad Lætum, & Canone IV Arabicæ interpretationis Concilii Niceni I.

De ſervis] Chryſoſtomus I. Cor. VII, 24: καὶ γὰρ εἰσὶν ὅροι δούλων παρὰ τοῦ Θεοῦ κείμενοι. καὶ μέχρι πού δεῖ φυλάττειν αὐτοὺς καὶ τοῦτο νενομοθέτηται, καὶ ὑπερβαίνειν αὐτοὺς οὐ χρή. ὅταν γὰρ μηδὲν ὁ δεσπότης ἐπιτάττῃ τῶν μὴ δοκούντων τῷ Θεῷ, ἕπεσθαι δεῖ καὶ πείθεσθαι, περαιτέρω δὲ μηδέν. *Sunt & ſervis limites ſui à Deo præſcripti: & quouſque eos ſervare oporteat & hoc præceptum eſt, neque eos licet excedere. Vbi enim nihil dominus jubet eorum quæ Deo improbantur, ſequi & obſequi oportet, non ultra.* de matrefamilias Clemens Alexandrinus: πάντα τῷ ἀνδρὶ πειθομένη, ὡς μηδὲν ἄκοντος ἐκείνου πρᾶξαί ποτε, πλὴν ὅσα εἰς ἀρετήν τε καὶ σωτηρίαν διαφέρειν νομίζεται. *in omnibus viro parebit, neque eo invito faciet quicquam extra quæ credet ad virtutem ſalutemque momentum habere.*

Subditos magiſtratibus] Exempla illuſtria & pœnæ & laudis vide I Sam. XXII, 18, 19. I Reg. XVIII, 4, 13. II Reg. I, 10, 12, 14. Apud Chriſtianos Manuel & Georgius detrectarunt miniſterium occidendæ Auguſtæ. Nicetas Alexio Manuelis filio.

Aut magiſtratui] In paganis hominibus duo ſunt nobilia exempla eorum qui principibus ad inhoneſta obſecuti non ſunt, Papiniani ſatis celebratum, & alterum Helpidii apud Ammianum XXI. Severus ne eos quidem pœnæ expertes voluit eſſe qui Imperatori obſecuti eſſent ad necem Senatoris. Vide Xiphilinum.

2. *Seneca pater*] Libro I, controverſia I.

Quintilianus] idem alibi: *Non omnia præſtanda etiam parentibus. Alioquin nihil eſt pernitioſius acceptis beneficiis, ſi in omnem nos obligant ſervitutem.*

Irriſus olim Stratocles] Talis erat ſyngrapha illa quam à Baſilio Camatero Andronicus Comnenus exegerat: ἐκεῖνα ἐν τῷ ἀρχιερατεύειν

διά-

διαπράττεσθαι ὅσα φίλα ᾖ Ἀνδρονίκῳ κἂν εἶεν παράνομα, κἀκεῖνα πάλιν ἀποφεύγειν, ὁπόσα οὐκ ἡδέα Ἀνδρονίκῳ. *illa in Pontificio ſe facturum quæ grata Andronico eſſent, quamvis plane nefaria: contra defugiturum ſe ea quæ Andronico non placerent.*

Miniſterium crimen eſſe] Tertullianus de anima: *Plus cæditur qui jubet, quando nec qui obſequitur excuſatur.* & de Reſurrectione carnis: *Cum humana cenſura eo perfectior habeatur quo etiam miniſtros facti cujusque depoſcit, nec parcens aut invidens illis, quo minus cum auctoribus aut pœnæ aut gratiæ communicent fructum.* vide Gailium de pace publica lib. I, c. IV, n.14.

4. *Cum autem diceret eis producite arma in Chriſtianos*] Non enim ab omni vi in Chriſtianos abſtinuit Iulianus, tunc maxime ubi colorem aliquem nactus ſibi videbatur. *Iulianus Chriſtiani jugulator exercitus* in Hieronymi ſcripto ad Nepotianum; cœptam ejus imperio Antiochiæ perſecutionem, & juvenem quendam tortum, narrat Auguſtinus de Civitate Dei, lib. I, cap. 32. in Martyrologiis memoria celebratur S. Eliphii Scoti & ſociorum ejus 33. quos Iulianus inter Tullenſem & Grandenſem civitatem decollari fecit. Vide & Ioannem Antiochenum in excerptis ex manuſcripto Peireſiano. Auguſtinus epiſtola L ad Bonifacium citatus à Gratiano cauſa XI, quæſtione III: *Iulianus exſtitit infidelis Imperator, nonne exſtitit apoſtata iniquus & idololatra? Milites Chriſtiani ſervierunt Imperatori infideli, ubi veniebant ad cauſam Chriſti non agnoſcebant niſi illum qui in cœlo erat: quando volebat ut idola colerent & thurificarent, præponebant illi Deum.*

§. IV. 1. *Impunitatem concedunt obedientibus*] Chryſoſtomus de Providentia III: πολλοὶ γοῦν ἀρχόντων ἐπὶ φόνοις ἀδίκοις κατηγορηθέντες, δίκην ἔδοσαν. τοὺς δὲ δημίους τοὺς διακονουμένους τῷ φόνῳ καὶ αὐτόχειρας γινομένους τῆς σφαγῆς, οὐδ' εἰς δικαστήριον εἵλκυσέ τις, ἀλλ' οὐδὲ ζητῆσαι τὴν ἀρχὴν, τῆς ἀνάγκης ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογουμένης. καὶ τοῦ τῆς ἀρχῆς ἀξιώματος καὶ τοῦ τῆς ὑποταγῆς φόβου. *multi ſæpe magiſtratuum ob injuſtas cædes accuſati pœnas dederunt. At carnifices qui cædi miniſterium, qui manuum operam præbuere, nemo in jus vocaverit, imo de iis ne quæſierit quidem. excuſat enim eos neceſſitas ex dignitate jubentis & ex parentis timore.* Ex Celſo Vlpianus, *ſervum* ait *nihil deliquiſſe qui domino jubenti obtemperavit.* L. 2. D. de Nox. Act. *Velle non creditur qui obſequitur imperio patris vel domini.* D. de regulis juris, & ibi Cujacius. Seneca: *In volente neceſſitas non eſt.* Adde legem Langobardicam lib. I, tit. IV, capite II. Mithridates libertos Attilii conſcios cædis in ſe cogitatæ impunitos dimiſit, & ejus qui à ſe defecerat filios; Appianus Mithridatico. Abſolutus Tiberius Gracchus à culpa Numantini fœderis, quoniam alieno imperio peccaverat.

2. *Ratio ad te nihil*] Themiſtius oratione IX, principes rationi eſſe dicit ſimiles, milites iræ.

Seneca] de controverſiis III, 9.

3. *Nulla civitatis ſua lege reus eſt homicidii*] Idem Auguſtinus de libero Arbitrio libro I: *Si homicidium eſt hominem occidere, poteſt aliquando occidere ſine peccato, nam & miles hoſtem, & judex vel miniſter ejus nocentem, & cui forte invito atque imprudenti telum de manu fugerit, non mihi videntur peccare cum hominem occidunt: ſed nec etiam homicidæ iſti appellari ſolent.* Retulit Gratianus in cauſæ XXIII quæſtionem V.

4. *Con-*

Digitized by Google

4. *Contrariam defendit ſententiam*] Exemplum hanc ſequentium eſt apud Scafnaburgenſem.

6. *Geneſis* XIV, 14.] quidam in eundem ſenſum trahunt vocem חניכיו & interpretantur *à ſe inſtitutos*. Herodes in oratione ad Iudæos poſt cladem in Arabia, apud Ioſephum: βούλομαι δὲ πρῶτον μὲν ὑπὲρ τοῦ πολεμεῖν ὡς δικαίως αὐτὸ ποιοῦμεν, ἐνδεῖξαι, διὰ τὴν ὕβριν τῶν ἐναντίων ἀναγκαζόμενοι. μέγιστον γὰρ εἰ μάθοιτε τοῦτο, προθυμίας ἄξιον ὑμῖν ἔσται. *volo autem oſtendere vobis quam juſte ſuſceperimus hoc bellum, coacti inimicorum contumeliis. Id enim ſi intellexeritis, magnum vobis ad audendum erit incitamentum.*

9. *Vt ſatis ei conſtet mortem ab eo commeritam*] ideo indicta cauſa ſacerdotes Nobæ habitantes occidere noluere Saulis miniſtri Doëgo probiores, I Sam. XXII, 17. Et Achabi ſpiculator tertius nocere Eliæ noluit, II Regum I, 13, & ſequentibus. Aliquot etiam carnifices ad Chriſtum converſi in poſterum eo munere ut periculoſo abſtinuere. Vide Martyrologium, & Bedam l. I, cap. 7.

HVGO.

Digitized by Google

DE IVRE BELLI AC PACIS LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Quantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.

I. *Ordo ſequentium.*
II. *Regula prima: licere in bello quæ ad finem ſunt neceſſaria: explicatur.*
III. *Secunda: jus non tantum ex principio, ſed & cauſis in bello ſubnaſcentibus ſpectari.*
IV. *Tertia: quædam conſequi ſine injuria quæ ex propoſito non licerent: cui cautio additur.*
V. *Quid liceat in eos qui hoſtibus res ſubminiſtrant, per diſtinctiones explicatur.*
VI. *An dolo uti in bello liceat.*
VII. *Dolus in actu negativo per ſe non eſt illicitus.*
VIII. *Dolus in actu poſitivo diſtinguitur in eum qui fit per actus libere ſignificantes, & per actus ſignificantes velut ex conventione: & oſtenditur dolum prioris generis licitum eſſe.*
IX. *In ſecundo genere indicatur quæſtionis difficultas.*
X. *Non omnem uſurpationem locutionis quæ ſciatur in alium ſenſum accipienda, eſſe illicitam.*
XI. *Mendacii qua illicitum eſt formam conſiſtere in repugnantia cum jure alterius, quod explicatur.*
XII. *Et oſtenditur licitum eſſe falſum loqui apud infantes & amentes:*
XIII. *Et cum is decipitur ad quem ſermo non eſt, & quem extra ſermonem decipere liceret:*
XIV. *Et cum ſermo eſt ad eum qui velit ita decipi:*
XV. *Et cum qui loquitur utitur jure ſupereminente in ſibi ſubditum:*
XVI. *Forte & cum vitam innocentis aut par aliquid tueri aliter non poſſumus.*
XVII. *Apud hoſtes licitum falſiloquium qui ſenſerint auctores.*
XVIII. *Non extendendum hoc ad verba promittentia.*
XIX. *Nec ad juramenta.*
XX. *Generoſius tamen eſſe, ac Chriſtianæ ſimplicitati convenientius, falſiloquio in hoſtem quoque abſtinere: quod per ſimilia illuſtratur.*
XXI. *Non licere nobis quenquam impellere ad id quod nobis licet, ipſi non licet.*
XXII. *Licere tamen uti opera ultro oblata.*

I. ET qui bellum gerant, & quibus ex cauſis belligerare liceat vidimus. Sequitur expendamus * quid quantumque in bello liceat, & quibus modis: quod aut nude ſpectatur, aut ex promiſſo antecedente. Nude, ex naturæ primum, deinde ex Gentium jure. Quid ergo natura liceat videamus.

Vict. de jure belli, n. 15. II. 1. Primum, ut jam ante diximus aliquoties, ea quæ ad finem ducunt in morali materia, æſtimationem intrinſecam accipiunt ab ipſo

ipſo fine: quare quæ ad finem juris conſequendi ſunt neceſſaria, neceſſitate ſumpta non ſecundum Phyſicam ſubtilitatem ſed moraliter, ad ea jus habere intelligimur. Ius dico illud quod ſtricte ita dicitur, & facultatem agendi in ſolo ſocietatis reſpectu ſignificat. Quare ſi vitam aliter ſervare non poſſum, licet mihi vi qualicumque arcere eum qui eam impetit, etiamſi forte is peccato vacet, ut notavimus alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, ſed ex jure quod mihi pro me natura concedit.

2. Quin & rem alienam ex qua certum mihi periculum imminet citra culpæ alienæ conſiderationem invadere poſſum: non tamen dominus fieri: id enim ad eum finem accommodatum non eſt: ſed cuſtodire donec ſecuritati meæ ſatis cautum ſit: quod ipſum quoque tractatum eſt à nobis alibi. Sic rem meam quam alius detinet eripere ei naturaliter mihi jus eſt: & ſi id difficilius, aliud tantundem valens: ut & debiti conſequendi gratia: quibus ex cauſis dominium quoque ſequitur, quin alio modo læſa æqualitas reparari nequit. *Vict. de jur. bell. n. 18. & 39. & 55.* *Lib. II, c. II, §. 10.*

3. Sic ubi juſta eſt punitio, juſta etiam vis omnis ſine qua ad pœnam veniri non poteſt: & omne quod pœnæ pars eſt, ut rerum corruptio per incendium aut aliter, intra juſtum ſcilicet & qui peccato reſpondeat modum. *Silv. in verbo bellum, p. 1, n. 10. v. prima.*

III. Sciendum ſecundo eſt; jus noſtrum non ex ſolo belli principio ſpectandum, ſed & ex cauſis ſubnaſcentibus, ſicut & in judiciis poſt litem conteſtatam jus ſæpe parti novum paritur. Sic qui ſe aggregant me impetenti, ſive ſocii ſive ſubditi, in ſe quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello ſe miſcent quod injuſtum eſt, præſertim ſi ipſi id injuſtum eſſe ſcire poſſunt ac debent, obligant ſe ad ſumptus & damna reſarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello ſine probabili ratione ſuſcepto accedunt, ipſi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione injuſtitiæ quæ ipſorum actui ineſt. Ita Plato probat bellum *μέχρι ὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην, donec hi qui ſontes ſunt cogantur inſontibus malo affectis pœnas dare.*

IV. 1. Obſervandum tertio, * ad jus agendi multa conſequi indirecte & extra agentis propoſitum, ad quæ per ſe jus non eſſet. In ſui defenſione quomodo id locum habeat explicavimus alibi. Sic ut noſtrum conſequamur, ſi tantundem accipi non poteſt, plus accipere nobis jus eſt, ſub obligatione tamen reſtituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena, aut domus latronibus, tormentis peti poteſt, etiamſi intra eandem navem aut domum ſint pauci infantes, mulieres, aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus eſt mortis alienæ*, inquit Auguſtinus, *qui ſuæ poſſeſſioni murum circumduxit, ſi aliquis ex ipſorum uſu percuſſus intereat.* *Vict. d. libro num. 27.* *Ad. Publ. epiſt. 154.*

2. Sed ſicut antehac monuimus ſæpe, non ſemper ex omni parte licitum eſt quod juri ſtricte ſumpto congruit. Sæpe enim proximi caritas non permittet ut ſummo jure utamur. Quare etiam quæ extra propoſitum accidunt, & accidere poſſe prævidentur, cavenda erunt, niſi multo majus ſit bonum quo noſtro actio tendit, quam malum id quod metuitur, aut niſi in pari bono & malo multo major ſit ſpes boni

Digitized by Google

boni quam mali metus,quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: ſed ita ut ſemper in dubio ad eam partem quæ alteri magis quam ſibi conſulit, ut tutiorem, inclinandum ſit. *Sinite creſcere zizania*, inquit optimus magiſter, *ne dum ea evellere vultis evellatis & triticum. Multos occidere & indiſcretos*, inquit Seneca, *incendii & ruinæ potentia eſt.* Docent nos hiſtoriæ quam ſeria pœnitentia, Ambroſio monente, talem vindictæ immodeſtiam Theodoſius expiaverit.

Matthæi XIII, 29. *Thom.* 2, 2, q. 64, art. 2. *Sen. in fine l.* 11. *de Clem.*

3. Nec ſi quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum eſt, ob pleniſſimum illud dominii jus quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non conceſſit, ut alibi notavimus. Et tamen ille ipſe Deus, hominum ſuo jure dominus, ob pauciſſimos bonos parcere ſolet quamvis magnæ malorum univerſitati, & eo ſuam, qua judex eſt, æquitatem teſtatam facit, ut Abrahami cum Deo colloquium de Sodomis aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis cognoſci poteſt quantum in hoſtem liceat naturaliter.

Gen. XVIII, 23, & *ſeq.*

V. 1. Sed & quæſtio incidere ſolet quid liceat in eos qui hoſtes non ſunt, aut dici nolunt, ſed hoſtibus res aliquas ſubminiſtrant. Nam & olim & nuper de ea re acriter certatum ſcimus, cum alii belli rigorem, alii commerciorum libertatem defenderent.

2. Primum diſtinguendum inter res ipſas. Sunt enim quæ in bello tantum uſum habent, ut arma: ſunt quæ in bello nullum habent uſum, ut quæ voluptati inſerviunt: ſunt quæ & in bello & extra bellum uſum habent, ut pecuniæ, commeatus, * naves, & quæ navibus adſunt. In primo genere verum eſt dictum Amalaſuinthæ ad Iuſtinianum, in hoſtium eſſe partibus qui ad bellum neceſſaria hoſti adminiſtrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca tyranno gratiam ſe relaturum ait, * ſi beneficium illi neque vires majores daturum eſt ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem eſt quod reddi illi ſine pernicie publica poſſit: quod explicans addit: *pecuniam qua ſatellitem ſtipendio teneat non ſubminiſtrabo; niſi marmora & veſtes deſiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus inſtruitur: militem & arma non ſuggeram. Si pro magno petet munere artifices ſcenæ & quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui triremes & æratas non mitterem, luſorias, & cubiculatas, & alia ludibria regum in mari laſcivientium mittam.* Et Ambroſio judice largiri ei qui conſpiret adverſus patriam non eſt probabilis liberalitas.

Procop. 1 *Goth.*

Lib. 1, *c.* 30. *de Off.*

3. In tertio illo genere uſus ancipitis diſtinguendus erit belli ſtatus. Nam ſi tueri me non poſſum niſi quæ mittuntur intercipiam, neceſſitas, ut alibi expoſuimus, jus dabit, ſed ſub onere reſtitutionis, niſi cauſa alia accedat. Quod ſi juris mei exſecutionem rerum ſubvectio impedierit, idque ſcire potuerit qui advexit, ut ſi oppidum obſeſſum tenebam, ſi portus clauſos, & jam deditio aut pax exſpectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debitorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem inſtruxit: & ad damni dati modum res quoque ejus capi, & dominium earum debiti conſequendi cauſa quæri poterit. Si damnum nondum dederit ſed dare voluerit, jus erit rerum retentione eum cogere

* *Can. in c. Ita quorundam, &c. ad liberandam. de Iudæis.*

Silv. in verbo reſtitutio, p. 3. §. 12.

ut

ut de futuro caveat obſidibus, pignoribus, aut alio modo. Quod ſi præterea evidentiſſima ſit hoſtis mei in me injuſtitia, & ille eum in bello iniquiſſimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno, ſed & criminaliter, ut is qui judici imminenti reum manifeſtum eximit: atque eo nomine licebit in eum ſtatuere quod delicto convenit, ſecundum ea quæ de pœnis diximus. quare intra eum modum etiam ſpoliari poterit.

4. Et has ob cauſas ſolent à bellum gerentibus * publicæ ſignificationes fieri ad alios populos, tum ut de jure cauſæ, tum etiam ut de ſpe probabili juris exequendi appareat.

5. Hanc autem quæſtionem ad jus naturæ ideo retulimus, quia ex hiſtoriis * nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium eſſe conſtitutum. Romanos qui Carthaginenſium hoſtibus commeatus attulerant, ipſi Carthaginenſes, aliquando ceperunt: eoſdem iidem Carthaginenſes repetentibus Romanis reddiderunt. Demetrius cum Atticam teneret exercitu, jamque vicina oppida Eleuſina & Rhamnuntem cepiſſet, Athenis famem facturus, navis frumentum inferre parantis * & magiſtrum & gubernatorem ſuſpendit, atque eo modo deterritis cæteris potitus urbe eſt. *Polyb. 1.* *Plut. Demetrio.*

VI. 1. Modum agendi quod attinet, vis ac terror maxime propria bellorum. An & doli uti liceat quæri ſolet. Nam Homerus quidem dixit hoſti nocendum:

ἢ δόλῳ, ἠὲ βίῃ, ἢ ἀμφαδὸν, ἠὲ κρυφηδὸν.

Sive dolo, ſeu vi manifeſta, clamve palamve.

Et Pindari eſt: *χρὴ δὲ πᾶν ἔρ ---*

δοντ' ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν.

Quidvis agendo ſcilicet hoſtica
Delenda vis eſt.

Apud Virgilium quoque dictum illud,

Dolus an virtus quis in hoſte requirat?

ſequitur ipſe, *Ripheus juſtiſſimus unus*
Qui fuit in Teucris & ſervantiſſimus æqui.

Et legitur hoc ipſum imitatus ſapientiæ nomine nobiliſſimus Solon. Silius in rebus Fabii Maximi: *Lib. xv.*

Exin virtuti placuit dolus.

2. Apud Homerum Ulyſſes viri ſapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hoſtem: unde Lucianus regulam elicit, laude dignos qui hoſtem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon dixit, & Braſidas apud Thucydidem præclaram imprimis laudem eſſe ex * belli furtis: & apud Plutarchum Ageſilaus, hoſtes decipere & juſtum & licitum eſſe. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris cenſenda quam quæ ex occaſione & dolo: & ex eo Silius Corvinum ſic inducit loquentem: *Luc. Phil.* *Xenophon de Cyri inſt. I, & de re equeſtri.* *Thuc. l. v.* *Plutarch. Apoph.* *Polyb. l. IX.* *Lib. v.*

Bellandum eſt aſtu: levior laus in duce dextra.

Atque ita cenſuiſſe ipſos illos ſeveros Laconas notat Plutarchus, ac majorem etiam victimam ab eo immolatam qui dolo quam qui aperto Marte rem confeciſſet. Idem * Lyſandrum magni facit *ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλοντα τὸν πόλεμον*, *pleraque belli dolis variantem.* Et in *Plut. Marcel.*

Philopœmenis laudibus ponit, quod Cretenſium diſciplina inſtitutus ſimplicem illum ac generoſum bellandi morem dolis ac fortis miſcuiſſet. Ammiani eſt: *Nullo diſcrimine virtutis ac doli, proſperos omnes laudari debere bellorum eventus.*

L. 1 § 3. D. de dolo. l. Nihil. D. de captivis. Quæſt. x ſuper Ioſue. 1 de Sacerdotio.

3. Iuriſconſulti Romani bonum dolum vocant ſi adverſus hoſtem quis machinaretur: & alibi, nihil intereſſe vi quis an fallacia poteſtatem hoſtium evaſerit: δόλος οὐ ψεκτὸς, οἷα στρατηγικὸς notat ad Iliados O Euſtathius. Inter Theologos Auguſtinus: *Cum juſtum bellum ſuſcipitur, vi aperta pugnet quis aut ex inſidiis nihil ad juſtitiam intereſt.* Et Chryſoſtomus, maxime laudari Imperatores qui fraude victoriam quæſiiſſent.

4. Sed nec deſunt ſententiæ quæ ſuadere videntur partem contrariam, quarum nonnullas infra adferemus. Quæſtionis hujus definitio pendet ex eo, an dolus in genere ſit ſemper malorum, in quibus locum habet non eſſe faciendum malum ut eveniat bonum, an ex iis quæ vitium non habent univerſaliter ex ſuapte natura, ſed quibus accidere etiam poteſt ut bona ſint.

L. 1 §. dolum malum. D. de Dolo malo.

De Off. 3.

Libro contra mend. c. 10. Th. 2 2. q. 40. art. 3. in reſp & quæ. 71. art. 7. Silv. in verbo bellum p. 1. num 9. a Cic pro Milone & l. VII, ep. 3. & pro Cn. Plancio. b Gen. XX. Th. 2, 2 qu. 110. art. 3. in reſp.

VII. Notandum igitur, dolum alium conſiſtere in actu negativo, alium in actu poſitivo. Doli vocem etiam ad ea quæ in negativo actu conſiſtunt extendo, Labeone auctore, qui ad dolum ſed non malum refert, ubi quis per diſſimulationem tuetur ſua vel aliena. Haud dubie crude nimis à Cicerone dictum eſt: *ex omni vita ſimulationem diſſimulationemque tollendam.* Nam cum nec quæ ſcias nec quæ velis omnia aperire aliis tenearis, ſequitur ut diſſimulare quædam apud quoſdam, id eſt tegere & occultare, fas ſit. *Licet*, inquit * Auguſtinus, *veritatem occultare prudenter ſub aliqua diſſimulatione.* Et * neceſſariam hanc omnino atque inevitabilem, his præſertim quibus reſpublica commiſſa eſt, non uno loco fatetur ipſe a Cicero Exemplum ad hanc rem inſigne præbet Ieremiæ hiſtoria capite XXXVIII. Is enim Propheta à rege interrogatus de obſidionis eventu, apud proceres, regis poſtulatu, hoc ipſum prudenter occultat, aliam interim cauſam, nec falſam tamen, colloquii adferens. Et huc quoque referri poteſt b quod * Abrahamus Saram ſororem, id eſt ex uſitato tum loquendi more propinquam conſanguineam, vocat, matrimonium diſſimulans.

L. Labio. §. ult. D. de ſup. legata.

VIII. 1. Dolus qui in actu poſitivo conſiſtit, ſi in rebus, ſimulatio; ſi in ſermone, mendacium vocatur. Quidam inter hæc duo hanc conſtituunt differentiam, quod dicant voces naturaliter ſigna eſſe intellectuum, res non item. Sed contra verum eſt, voces natura ipſa & citra hominum voluntatem nihil ſignificare, niſi forte vox ſit confuſa & ἄναρθρος, qualis in dolore, quæ ipſa rei magis appellatione venit quam locutionis. Quod ſi hoc dicant, hominis naturam hanc eſſe peculiarem ſupra animantes cæteras ut conceptus animi poſſit aliis indicare, & ad rem voces repertas; verum quidem dicitur, ſed addendum eſt, non ſolis vocibus tale fieri indicium, * ſed & nutibus, ut apud mutos, ſive illi nutus aliquid habent cum re ſignificata commune ipſa natura, ſive tantum ex inſtituto ſignificant: quibus nutibus pares ſunt notæ illæ quæ non voces lingua figuratas ſignificant,

Digitized by Google

cant, ut * Paulus Iuriſconſultus loquitur, ſed res ipſas, ſive ex aliqua convenientia ut notæ hieroglyphicæ, ſive mero arbitratu ut apud Sinenſes. *L. Non figura. D. de obl. & act.*

2. Alia igitur hic adhibenda diſtinctio eſt, qualem adhibuimus ad tollendam ambiguitatem in voce juris gentium. Diximus enim jus gentium dici, & quod ſingulis gentibus placuit ſine mutua obligatione, & id quod mutuam obligationem in ſe continet. Voces ergo, & nutus, & notæ quas diximus, reperta ſunt ad ſignificandum cum mutua obligatione, quod Ariſtoteles dixit κατὰ συνθήκην: res aliæ non item. *De interpr. c. 4.* Hinc fit * ut rebus aliis uti liceat etiamſi prævideamus futurum ut alter inde falſam concipiat opinionem. Loquor de eo quod intrinſecum eſt, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum eſt * ubi nullum ſequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipſum ſepoſita doli conſideratione licitum eſt.

3. Prioris exemplum eſt in Chriſto, qui apud comites Emauntinos προσεποιεῖτο ire longius, id eſt ſpeciem prætulit ituri longius, niſi malimus vere quoque voluiſſe eum ire longius, ſub conditione tamen niſi magno niſu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt; & alibi Chriſtus ipſe dicitur voluiſſe præterire Apoſtolos navigantes, nempe niſi impenſe rogaretur navem aſcendere. Alterum exemplum dari poteſt in Paulo qui Timotheum circumcidit, cum ſatis ſciret Iudæos hoc ita accepturos, quaſi circumciſionis præceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Iſraëlis poſteros, quaſique ita ſentirent ipſi Paulus & Timotheus: cum tamen hoc non quæreret Paulus, ſed tantum familiarius cum Iudæis verſandi facultatem ſibi & Timotheo præbere. Neque vero circumciſio, ſublata lege divina, ex inſtituto amplius ſignificabat talem neceſſitatem, neque malum quod inde ſequebatur erroris ad tempus, dedocendi poſtea, tanti erat quanti illud bonum quo Paulus tendebat: nimirum Euangelicæ veritatis inſinuatio. Hanc ſimulationem Patres Græci ſæpe vocant * οἰκονομίαν. de qua egregia exſtat ſententia Clementis Alexandrini, qui de viro bono agens ſic ait: ἐπὶ τῇ τῶν πλησίον ὠφελείᾳ μόνῃ ποιήσει τινὰ ἃ οὐκ ἂν προηγουμένως αὐτῷ πραχθείη: *ob utilitatem proximi faciet quædam quæ ſponte alioquin ac primaria intentione non faceret.* Tale in bello Romanorum illud, qui de Capitolio panem in hoſtium ſtationes jecerunt ne fame premi crederentur. *Luc. XXIV, 28.* *Marc. VI, 48.* *Act. XVI, 3.* *Livius V.*

4. Exemplum poſterioris eſt in ficta fuga, qualem Ioſue ſuis præcepit ad Hajum expugnandum, & alii duces ſæpe. Nam hic quod ſequitur nocumentum licitum eſſe ponimus ex belli juſtitia; ipſa autem fuga ex inſtituto nihil ſignificat, quanquam hoſtis eam accipit ut ſignum pavoris, quod alter cavere non tenetur, utens ſua libertate huc vel illuc eundi, & magis minuſve celeriter, & hoc vel illo geſtu habituve. Eodem referri debet eorum actus qui hoſtium armis, ſignis, veſtibus, velis uſi paſſim leguntur. *Ioſue VIII. Silv. in verbo bellum. p. 1. n. 8.*

5. Hæc enim omnia ejus ſunt generis ut à quovis pro arbitrio etiam contra conſuetudinem uſurpari poſſint, quia conſuetudo ipſa ſingulorum arbitrio non quaſi conſenſu communi introducta eſt, qualis conſuetudo neminem obligat.

Digitized by Google

IX. 1. Gravior eſt diſputatio de illis notis quæ, ut ita dicam, in commercio hominum verſantur, in quo genere proprie mendacium ſitum eſt. Multa enim ſunt contra mendacium in ſacris literis. *Verbum mendax odio habebit juſtus*, id eſt vir bonus, Proverb. XIII, 5: *Falſiloquentiam & verbum mendax amove à me*, Proverb. XXX, 8: *Perdes loquentes mendacium*, Pſal. 5, 7: *Ne mentimini alter alteri*, Coloſſ. III, 9. Et hanc partem rigide tuetur Auguſtinus: & ſunt etiam inter Philoſophos & Poëtas qui cum eo ſentire videantur. Notum illud Homeri:

Ille mihi inviſus pariter cum faucibus Orci,
Cujus mens aliud condit quam lingua profatur.

Sophocles:

Aliena vero proloqui nunquam decet:
At vera certam ſi cui peſtem ferunt,
Huic danda venia eſt ſi facit quod non decet.

Cleobulus:

Mendacium odit quiſquis animitus ſapit.

Ariſtoteles dixit: καθ' αὑτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτόν, τὸ δ' ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν: *per ſe mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis.*

2. Neque tamen deeſt in alteram quoque partem auctoritas: primum in ſacris literis exempla * laudatorum hominum ſine reprehenſionis nota: deinde veterum Chriſtianorum pronuntiata, Origenis, Clementis, Tertulliani, Lactantii, Chryſoſtomi, Hieronymi, Caſſiani, imo pene omnium ut ipſe fatetur Auguſtinus, ita diſſentiens, ut tamen *magnam quæſtionem, latebroſam tractationem, diſputationem inter doctos alternantem* (hæc enim omnia ipſius verba ſunt) agnoſcat.

Plato I & II & V de rep. Xenoph. quarto. Socrat. Plut. de Stoicorum contract. Quint. XII, I. *Nic.* VII. 3. IV. *Nic.* 8.

3. Inter Philoſophos aperte hinc ſtant Socrates & diſcipuli ejus Plato, Xenophon, & alicubi Cicero, & ſi Plutarcho ac Quintiliano credimus Stoici, qui inter ſapientis dotes ponunt mentiri ubi & quomodo oportet: neque videtur diſſentire aliquot in locis Ariſtoteles, cujus illud καθ' αὑτὸ quod diximus exponi poteſt communiter, ſive re ſpectata ſepoſitis circumſtantiis. Interpres autem ejus Andronicus Rhodius de Medico apud ægrotum mentiente ſic ait: ἀπατᾷ μέν, ἀπατεὼν δ' οὐκ ἔστιν: *decipit quidem, at deceptor non eſt*: Cauſam addit: οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν: *non enim propoſitum ſibi habet decipere, ſed ſervare ægrotum.*

4. Quintilianus, quem dixi, hanc ipſam partem defendens, pleraque eſſe ait quæ non tam factis quam cauſis eorum vel honeſta fiant vel turpia. Diphilus,

Quod pro ſalute dicitur mendacium
Me judice habere nil poteſt incommodi.

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo,

Non tibi videtur turpe falſiloquentia?

Reſpondet Vlyſſes,

Non, ſi ſalus naſcatur ex mendacio.

Cui ſimilia ex Piſandro & Euripide adferuntur. Et apud Quintilianum

num lego: *Nam & mendacium dicere etiam ſapienti aliquando conceſſum eſt.* Euſtathius Metropolita Theſſalonicenſis ad ſecundum Odyſſeæ: ψεύσεται * κατὰ καιρὸν ὁ σοφὸς: *mentietur ſapiens re urgente:* ubi & ex Herodoto & Iſocrate teſtimonia adfert.

X. 1. Tam diſſidentium ſententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit ex largiore aut ſtrictiore mendacii acceptione. Neque *Th. 2. 2. qu.*
hic mendacium ſumimus * quatenus & imprudenti accidit, quomo- *110. art. 1. in reſp. Gell.*
do mendacium dicere & mentiri apud Gellium diſcernuntur: ſed de *XI, c. XI.*
eo agimus quod ſcienter profertur cum ſignificatione quæ mentis conceptui, ſive intelligendo ſive in volendo, diſconveniat. Nam quod primo καὶ ἀμέσως verbis & ſimilibus notis indicatur, ſunt mentis conceptus: ideoque non mentitur qui dicit rem falſam quam veram exiſtimat, ſed qui dicit rem veram quidem ſed quam falſam putat mentitur. Significationis ergo falſitas id eſt quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui conſequens eſt cum vox aliqua aut ſermonis complexio eſt πολύσημος, id eſt plures uno ſignificatus admittit, ſive ex vulgi uſu, ſive ex artis conſuetudine, ſive ex figura aliqua intelligibili, tunc ſi animi conceptus uni iſtarum ſignificationum congruat, non admitti mendacium, * etiamſi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus.

2. Verum quidem eſt talem locutionem uſurpatam temere non probandam: ſed poteſt ex accedentibus cauſis honeſtari: puta ſi id pertineat ad erudiendum eum qui curæ noſtræ eſt traditus, aut ad evitandam iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipſe
Chriſtus dedit, cum diceret, *Lazarus amicus noſter dormit*, quod Apo- *Ioh. XI. 11.*
ſtoli accipiebant tanquam de dormitione ſomni diceretur. Et quod *Ioh. 11, 20. 21.*
de Templo inſtaurando ipſe dixerat, intelligens hoc de ſuo corpore,
Iudæos ſciebat accipere de Templo proprie dicto. Sic & cum Apo- *Luc. XXII, 30.*
ſtolis adinſtar Phylarcharum apud Hebræos ſedes eximias & regi pro- *Matth.*
ximas duodecim promitteret, & alibi vini novi potationem in patris *XXVI, 25.*
regno, ſatis ſciviſſe videtur non aliter hoc ab illis accipi quam de
regno aliquo hujus vitæ, cujus ſpe ad ipſum momentum Chriſti ad *Act. 1. 6.*
cœlum aſcenſuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum alloquitur, ne audientes ipſum intelligerent, niſi ſcilicet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent qualem afferri par erat.
Poſterioris uſus exemplum ex profana hiſtoria dari poteſt in L. Vi- *Tac. Annal.*
tellio, cui Narciſſus inſtabat, aperiret ambages & veri copiam fa- *VI.*
ceret: ſed non ideo pervicit * quin ſuſpenſa & quo duceretur inclinatura reſponderet. Dictum * Hebræorum huc pertinet: אם יודע אדם להמיר את דבריו מוטב ואם לאו ישתוק *ſi quis norit uti perplexiloquio, recte: ſin minus, taceat.*

3. Contra accidere poteſt, ut tali loquendi genere uti non modo illaudabile ſit ſed & improbum, * puta cum Dei honos, * aut amor proximo debitus, aut reverentia adverſus ſuperiorem, aut rei quæ agitur natura exigunt ut quod animo cogitatur omnino pateſiat: ſicut in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere: quo ſenſu non incommode accipi poteſt Ciceronis illud, *tollendum eſſe ex rebus contrahendis omne mendacium*, de-

Demoſth. in Leptinem. ſumptum ex veteri lege Attica κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν: quibus in locis mendacii vox videtur ita laxe accipi ut etiam obſcuram locutionem includat. At nos proprie loquendo à mendacii notione idipſum jam excluſimus.

XI. 1. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur, ut quod dicitur, ſcribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat quam in eum ſenſum qui à mente proferentis diſcrepet. Huic autem notioni laxiori ſtrictior mendacii, qua naturaliter illicitum eſt, ſignificatio differentiam aliquam propriam adjiciat neceſſe eſt, quæ, ſi recte res inſpiciatur, ſaltem ſecundum communem gentium exiſtimationem, nulla videtur alia dari poſſe præter repugnantiam cum jure exiſtente ac manente ejus ad quem ſermo aut nota dirigitur: nam ſibi neminem mentiri, ut maxime falſum proferat, ſatis conſtat. Ius hic intelligo non quodvis & rei extrinſecum, ſed quod proprium ſit huic negotio atque cognatum. Id autem nihil eſt aliud quam * judicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere quaſi pacto quodam tacito intelliguntur. Hæc enim nec alia eſt mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, ſimul atque ſermone notiſque ſimilibus uti inſtituerunt. nam ſine tali obligatione inane fuiſſet tale repertum?

2. Deſideramus autem ut quo tempore ſermo fit jus illud ſubſiſtat ac maneat: fieri enim poteſt ut jus quidem fuerit ſed ſublatum ſit, aut tollatur ex alio jure ſuperveniente, ſicut debitum acceptilatione aut conditionis ceſſatione. Tum vero requiritur ut jus quod læditur ejus ſit quicum loquimur, non alterius; ſicut & in contractibus injuſtitia non naſcitur niſi ex læſo jure contrahentium. Huc forte non male referas, quod veriloquium ad juſtitiam refert poſt Simonidem Plato, & quod mendacium, illud vetitum, ſacræ literæ ſæpe deſcribunt teſtimonio ſive elocutione adverſus proximum, & quod ipſe Auguſtinus in mendacii natura conſtituenda ponit * fallendi voluntatem. Et Cicero quæſtionem de veritate eloquenda referri vult ad juſtitiæ fundamenta.

Lib. 1. de Repub.

1. Off.

3. Tolli autem videtur poſſe jus quod diximus, ſicut conſenſu ejus quicum agimus expreſſo, ut ſi quis prædixerit ſe falſa dicturum & alter permiſerit, ita & tacito æquave ratione præſumto, aut oppoſitione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis ſuppeditabunt illationes quæ ad conciliandа ſententiarum ſupra deſignatarum diſſidia non parum valituræ ſint.

XII. Primum eſt, etiamſi quid dicatur quod falſam habeat ſignificationem infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non eſſe. Videtur enim communi omnium hominum ſenſu permiſſum eſſe:

Lucret. *Vt puerorum ætas improvida ludificetur.*

Et Quintilianus de pueris locutus: *utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa fingimus.* Ratio proxima eſt, quia cum in infantibus & amentibus non ſit judicii libertas, non poteſt eis circa eam libertatem injuria fieri.

XIII. 1. Secundum eſt, quoties ſermo ad eum dirigitur qui non deci-

Digitized by Google

decipitur, etiamſi tertius inde falſam hauriat perſuaſionem, nullum eſſe mendacium: Non ratione ejus ad quem ſermo eſt: quia illi libertas manet integra, plane ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur ſermo figuratus, *κατ' εἰρωνείαν* aut *καθ' ὑπερβολήν*, quæ figura, ut Seneca ait, * ad verum mendacio venit: & Quintiliano ementiens ſuperjectio dicitur. Neque ratione ejus qui obiter id audit; quia cum eo non agitur, ideoque nulla eſt ad illum obligatio. Imo ſi ipſe ſibi opinionem informat de eo quod non ipſi ſed alteri dicitur, habet quod ſibi non alteri rem imputet. Quippe, ſi recte judicare volumus, illius reſpectu ſermo non ſermo eſt, ſed res quæ ſignificare quidlibet poteſt. *VII de Benef. 23.*

2. Nihil ergo peccavit aut Cato Cenſorius, qui ſociis auxilia falſo eſt pollicitus, aut Flaccus, qui hoſtium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, quanquam eo hoſtes decepti ſunt: cui rei ſimilem de Ageſilao narrat Plutarchus. Nihil enim hic dictum hoſtibus: nocumentum autem quod inde ſecutum eſt extrinſecum quid eſt, & per ſe non illicitum optari aut procurari. Ad hoc genus * Chryſoſtomus & Hieronymus retulerunt Pauli ſermonem, quo Antiochiæ Petrum ut nimium Iudaizantem reprehendit. Cenſent enim Petrum ſatis intellexiſſe non id ſerio fieri: interim verò conſultum infirmitati adſtantium. *Liv. XXXIV. App. Hiſp.*

XIV. 1. Tertium eſt, quoties certum eſt eum ad quem ſermo eſt libertatis ſuæ in judicando læſionem non ægre laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod quod inde aſſequitur, tunc quoque mendacium ſtricte dictum, id eſt injurioſum, non committi, ſicut furtum non perpetraret qui ex præſumta domini voluntate rem ipſius exiguam conſumeret ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim quæ adeo certa ſunt, præſumta voluntas pro expreſſa habetur. Volenti autem conſtat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum perſuaſione non vera ſolatur, ut Arria Pætum filio mortuo, quæ hiſtoria eſt * in Plinii epiſtolis: aut in prælio periclitanti ex falſo nuntio animum addit, quo incitatus victoriam & ſalutem ſibi pariat, ac ſic deceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius loquitur.

2. Democritus: *ἀληθομυθέειν χρεὼν ὅπου λώϊον*: *Omnino veriloquio utendum eſt ubi id eſt melius.* Xenophon: *φίλους δίκαιον ἐξαπατᾶν, ἐπὶ δ' ἀγαθῷ*: *amicos decipere licet, ipſorum bono.* Et Clemens Alexandrinus concedit *ψεύδεσθαι ἐν θεραπείας μέρει*, *mendacio uti pro remedio.* Maximus Tyrius: *καὶ ἰατρὸς νοσοῦντα ἐξαπατᾷ, καὶ στρατηγὸς στράτευμα, καὶ κυβερνήτης ναύτας, καὶ δεινὸν οὐδέν.* *Et Medicus ægrotum, & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc mali eſt.* Rationem reddit ad Platonem Proclus: *τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρεῖττόν ἐστι τῆς ἀληθείας*, *nam quod bonum eſt, id vero eſt melius.* Tale illud * apud Xenophontem, ſocios jamjam adfore; & Tulli Hoſtilii, ſuo juſſu circumduci Albanum exercitum: & Quinctii Conſulis, ut hiſtoriæ loquuntur, ſalubre mendacium, hoſtes ab altero cornu fugere: ac ſimilia paſſim apud Hiſtoricos. Notandum autem eſt, læſionem judicii in hoc genere eo minoris eſſe, quia ferme momentanea eſt, pauloque poſt aperitur veritas. *IV. Secr. Livius libro XXXIV.*

X V. 1. Quartum & ſuperiori affine eſt, quoties * qui habet jus ſupereminens in omnia jura alterius, eo jure bono ipſius ſive proprio ſive publico utitur. Et hoc maxime ſpectaſſe videtur Plato, qui imperium habentibus concedit falſum dicere. Idem cum * Medicis modo dare videatur, modo adimere, diſcrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco Medicos intelligat publice ad hoc vocatos; poſteriore eos qui privatim id ſibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus ſummum in homines habenti, non convenire mendacium recte agnoſcit idem Plato, quia infirmitatis nota eſt ad talia confugere.

III de Rep.

2. Exemplum forte inculpatæ falſiloquentiæ, laudante etiam Philone, dari poterit * in Ioſepho, qui regia vice imperans fratres primum quaſi exploratores, deinde quaſi fures, ficte nec ita ſentiens accuſat. Et in Solomone, qui ſapientiæ divinitus datæ ſpecimen dedit; cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit quæ voluntatem ſcindendi infantis ſignificarent, cum animus ei longiſſime à tali voluntate abeſſet, & veræ matri ſuum partum attribuere vellet. Quintiliani eſt dictum: *aliquando exigit communis utilitas ut etiam falſa defendantur.*

Lib. XI. 18.

X V I. Quintum eſſe poteſt, * quoties vita innocentis aut par aliquid aliter ſervari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non poteſt: quale fuit factum Hypermneſtræ quæ hoc nomine laudari ſolet,

** Splendide mendax, & in omne virgo*
Nobilis ævum.

Horat. III. Carm. 2.

X V I I. 1. Latius quam quæ jam diximus patet quod paſſim ſtatuunt ſapientes, apud hoſtem falſo ſermone uti licere. Sic regulæ de non mentiendo exceptionem niſi adverſus hoſtes addit Plato, Xenophon, Philo inter Iudæos, * inter Chriſtianos Chryſoſtomus. Quo forte non male referas quod in ſacris litteris extat labeſitarum in obſidione mendacium, & factum non diſſimile Prophetæ * Eliſæi: & Valerii Levini, qui Pyrrhum à ſe interemtum jactabat.

Lib. II. de rep. l. II de Cyri inſtit. & v. Socr. Philo de migr. Abr. Chryſ. l. 1. de Sac. 1 Sam. 11. 2 Reg. VI, 18. & ſeq.

2. Ad tertiam, quartam, & quintam obſervationum earum quas jam poſuimus pertinet Euſtratii Metropolitæ Nicæenſis locus ad ſextum Nicomachiorum: ὁ εὖ βουλευόμενος οὐκ ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀληθεύων ἐστίν. ἔστι γάρ ποτε τὸν ὀρθῶς βουλευόμενον καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους βουλεύσασθαι, ἵν' ἐπιτηδείως ψεύσηται πρός τινα ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἵνα σφάλῃ αὐτόν, ἢ φίλον ἵν' ἐκφύγῃ αὐτὸν ἀπὸ κακοῦ, καὶ τούτων τὰ παραδείγματα ἐν ταῖς ἱστορίαις πολλά. *Qui recte conſultat non utique & verum dicit. Fieri enim poteſt ut quis recte conſultans hoc ipſum conſultet quo pacto de induſtria mentiatur, aut hoſti ut eum fallat; aut amico ut eum à malo liberet: quarum rerum exemplis plenæ ſunt hiſtoriæ.* Et Quintilianus, ſi ab homine occidendo graſſator avertendus ſit, aut hoſtis pro ſalute patriæ fallendus, quod alias in ſervis reprehendendum ſit, fore ait in ipſo ſapiente laudandum.

Th. 2. 2. qu. 110. art. 1. & 3. Covar. in c. quamvis de pactis in 6. p. 1. § 5. n. 15.

3. Non placent hæc ſcholæ actorum paulo ante ſeculorum, ut quæ unum ex veteribus * Auguſtinum ferme in omnibus ſequendi ſibi delegerit. Sed eadem ſchola tam ab omni uſu abhorrentes admittit interpretationes tacitas, ut dubitari poſſit an non ſatius ſit adverſus quoſdam falſiloquium admittere in iis quos diximus caſibus,

aut

aut eorum aliquibus, (nihil enim definiendum hîc ſumo) quam iſta à falſiloquio tam indiſcrete eximere: ut cum dicunt, neſcio, intelligi poſſe neſcio ut dicam; non habeo, intelligi poſſe ut tibi dem; & id genus alia quæ ſenſus communis repudiat, & quæ ſi admittantur jam nihil obſtabit quominus qui quid affirmat id ipſum negare, qui negat affirmare dicatur. *Soto de juſtitia v. q. 6, art. 2. Tolet. lib. IV, c. 21. lib. V, c. 58. Leſſ. lib. II de juſtitia, c. 42. dub. 9.*

4. Veriſſimum quippe eſt nullam omnino eſſe vocem * quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter ſignificatum quem vocant primæ notionis,* alterum habeant ſecundæ, eumque varium * ſecundum varias artes, tum vero alios quoque ex translatione ac ſimilibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quaſi vocem non rem exhorreſcerent, joca vocant ea quæ vultu ac pronuntiatione maxime ſeria proferuntur.

XVIII. Sciendum vero quæ de falſiloquio diximus ad aſſerentem ſermonem, & quidem talem qui nulli niſi publico hoſti noceat, * non ad promittentem referenda. Nam ex promiſſione, ut jam modo dicere cœpimus, jus ſpeciale ac novum confertur ei cui fit promiſſio: idque inter hoſtes etiam locum habere ſine ulla hoſtilitatis jam exiſtentis exceptione, neque tantum in promiſſis expreſſis ſed & in tacitis, ut in colloquii poſtulatione, oſtendemus cum ad eam partem quæ de fide in bello ſervanda eſt ventum erit.

XIX. Illud quoque ex ſuperiori quæ de jurejurando fuit diſſertatione repetendum eſt, ſive id aſſertivum ſit ſive promiſſivum, vim habere excludendi omnes exceptiones quæ ex perſona ejus quicum agimus peti poſſent, quia non cum homine tantum ſed & cum Deo res eſt, cui per jusjurandum obligamur etiamſi homini jus nullum naſci poſſit. Ibidem & illud diximus, non ſicut in alio ſermone, ita in jurato, ut à mendacio excuſemur admitti interpretationes verborum quasvis non plane inuſitatas: ſed omnino veritatem requiri eo in ſenſu quem homo exaudiens intelligere fide optima exiſtimatur: ut plane deteſtanda ſit illorum impietas, qui ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos aſſerere non dubitabant.

XX. 1. Scimus etiam fraudium, quas conceſſas naturaliter diximus, genera quædam à populis aut hominibus nonnullis repudiata: ſed id non accidit ob injuſtitiæ opinionem, ſed ob eximiam quandam animi celſitudinem, interdum & virium fiduciam. Exſtat apud Ælianum dictum. Pythagoræ, duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera ſemper loquendo, & benefaciendo aliis: & apud Iamblichum veracitas dux dicitur ad omnia divina humanaque bona. Ariſtoteli ὁ μεγαλόψυχος παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικός, *magnanimus verum & libere loqui amat.* Plutarcho τὸ ψεύδεσθαι δουλοπρεπὲς * *ſervile mentiri.* Arrianus de Ptolemæo: καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι αἰσχρότερον ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσασθαι ἦν: *Et ipſi, utpote regi, turpius mentiri quam alii cuivis.* Apud eundem Alexander: οὐ χρῆναι τὸν βασιλέα ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους: *non debere regem apud ſubditos aliud quam verum eloqui.* Mamertinus de Iuliano: *Mira eſt in Principe noſtro mentis linguæque concordia. Non modo humilis & parvi animi, ſed & ſervile vitium ſcit eſſe mendacium: & vere; cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortunæ* *Nic. IV. I.* *Lib. I.* *Lib. VII.*

ſuæ imperator qui mentitur ignorat. Laudatur Plutarcho Ariſtidis φύσις ἱδρυμένη ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενὴς, ψεῦδος δ' οὐδ' ἐν παιδιᾶς τινι τρόπῳ προσιεμένη, *ingenium morum conſtantia præditum, & juſti tenax, mendacii etiam in joco fugiens.* De Epaminonda Probus: *adeo veritatis diligens ut ne joco quidem mentiretur.*

2. Quod profectò Chriſtianis eo magis obſervandum eſt, quia ipſis non ſimplicitas tantum imperata eſt Matth. x, 16, ſed & vaniloquentia interdicta Matth. XII, 36; & is in exemplum propoſitus in cujus ore dolus inventus non eſt. Lactantius: *Itaque viator ille verus ac juſtus non dicit illud Lucilianum:*

Homini amico ac familiari non eſt mentiri meum.

Sed etiam inimico atque ignoto exiſtimabit non eſſe mentiri ſuum: nec aliquando committet, ut lingua interpres animi à ſenſu & cogitatione diſcordet. Talis eſt in Philoctete Sophoclis Neoptolemus ὑπερβάλλων ἁπλότητι καὶ εὐγενείᾳ, *generoſa ſimplicitate excellens*, ut recte notavit Dion Pruſæenſis, qui Vlyſſi ad dolos hortanti ſic reſpondet:

Ego audiens quæ doleo, Laërta ſate,
Implere factis oderim multo magis:
Nam ſic nec ego ſum natus ut fallacias
*Sector, * nec olim genitor, ut perhibent, meus:*
At ſum paratus vi mera non fraudibus
Pertrahere raptum.

Euripides Rheſo:

Generoſus animus hoſtibus furtim necem
Inferre neſcit.

3. Sic Alexander furari negabat ſe velle victoriam. Et Achæos
Lib. IX. abhorruiſſe ab omni in hoſtes fraude narrat Polybius, ideo quod eam demum firmam cenſerent victoriam, quæ, ut Claudiani verbis ſenſum ejus exprimam,

Confeſſos animo quoque ſubjugat hoſtes.

Tales Romani ferme ad uſque belli Punici ſecundi finem. Ælianus: ἴσασι Ῥωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ οὐ μὲν διὰ τέχνης καὶ ἐπιβουλῆς καταγωνίσασθαι τοὺς ἐχθρούς: *Romanis propria eſt virtus, non per aſtus & vafritiem quæſita victoria.* Vnde cum Perſeus Macedonum Rex deceptus eſſet ſpe pacis, negabant veteres ſenatorum ſe agnoſcere Romanas artes: majores nunquam ut aſtu magis quam virtute gloriarentur bella geſſiſſe: non verſutiis Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hoſtem quam vi ſuperare glorioſius foret. Tum illud addebant: *Interdum in præſens tempus plus profici dolo quam virtute, ſed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confeſſio expreſſa eſſet ſe neque arte neque caſu ſed collatis cominus viribus juſto ac pio bello eſſe ſuperatum.* Etiam ſerius apud Tacitum legimus: *non fraude, neque occulte, ſed palam & armatum populum Romanum hoſtes ſuos ulciſci.* Tales etiam Tibareni, qui prælii quoque locum & tempus condicebant. Quod & de Græcis ſui temporis apud Herodot. prodit Mardonius.

Ann. l. II. Scholiaſtes ad II Apollonii.

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod * quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut ſollicitare non liceat. Pro exemplo ſint hæc: regem ſuum occidere ſubdito non licet, nec

oppida

oppida ſine conſilio publico dedere, nec ſpoliare cives. Ad hæc ergo ſubditum, qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi cauſam dat peccat & ipſe. Nec eſt quod regerat quisquam, ipſi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hoſtis interfectionem, eſſe licitum. Licet enim id ei facere, ſed non eo modo. Bene Auguſtinus: *Nihil intereſt utrum ipſe ſcelus admittas, an alium propter te admittere velis.* *L. Transfugam. D. de acq. rerum dom.*

XXII. Aliud eſt ſi quis opera ſponte nec ſuo impulſu peccantis ad rem ſibi licitam utatur: quod iniquum non eſſe * Dei ipſius exemplo alibi probavimus. *Transfugam jure belli recipimus*, inquit Celſus, id eſt, * contra jus belli non eſt ut eum admittamus qui deſerta hoſtium parte noſtram eligit.

Annotata ad Caput I.

QVid quantumque in bello liceat*] Bene Auguſtinus epiſtola LXX, ad Bonifacium comitem: *Vt in ipſis bellis (ſi adhuc in eis verſari te opus eſt) fidem teneas, pacem quæras.* Epiſtola CCV: *Eſto ergo etiam bellando pacificus.* De juſtitia in bello gerendo ſervanda diſſertatio eſt egregia Beliſarii ad milites apud Procopium Vandalicorum I. Oroſius libro VII: *Ecce regibus & temporibus Chriſtianis, qualiter bella civilia, cum vitari nequeunt, tranſiguntur.* Idem de Theodoſio: *Vnum aliquod ab initio Vrbis conditæ bellum proferant, tam pia neceſſitate ſuſceptum, tam divina felicitate confectum, ubi nec pugna gravem cædem, nec victoria cruentam exegerit ultionem.* §. I.

1. *Ad jus agendi multa conſequi indirecte & extra agentis propoſitum*] Vide hac de re Thomam Prima Secundæ, quæſtione LXXIII, art. 8. Molinam tractatu ſecundo, diſputatione CXXI. §. IV.

2. *Naves & quæ navibus adſunt*] Athenis ἀπόῤῥητα, id eſt evehi vetita, lina, utres, lignum, cera, pix. Scholiaſtes ad Ariſtophanis Nubes & Equites. §. V.

Si beneficium illi, neque vires majores daturum eſt ad exitium commune] Vide Parutam libro VII.

4. *Publicæ ſignificationes fieri*] Vide exempla in bello communi contra Ægyptios, Saracenos, alioſque. c. ult. de tranſactionibus. c. ſignificavit de Iudæis. Extravagante copioſus de Iudæis & c. I, lib. V. Extravag. de Iudæis. Liber conſulatus maris editus eſt lingua Italica, in quem relatæ ſunt conſtitutiones Imperatorum Græciæ, Alemaniæ, Regum Francorum, Hiſpaniæ, Syriæ, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuenſium, cujus libri titulo CCLXXIV. tractantur hujus generis controverſiæ: ac ſic definitur, ſi & navis & merces hoſtium ſint, rem eſſe in aperto, fieri ea capientium: ſi vero navis ſit pacem colentium, merces autem hoſtium, cogi poſſe ab his qui bellum gerant navem ut merces eas in aliquem portum deferat, qui ſit ſuarum partium, ita tamen ut vecturæ pretium nautæ ſolvatur. Si contra, navis hoſtilis fuerit, merces vero aliorum, de nave tranſigendum: aut, ſi nolint vectores tranſigere, cogendos ut cum navi eant in portum aliquem partium capientis, & ut capienti ſolvant pretium quod

quod pro navis uſu debebatur. Apud Hollandos anno cIↃ ccccxxxviii, cum bellum ipſis eſſet cum Lubeca aliiſque civitatibus ad mare Balticum & Albim ſitis, frequente ſenatu judicatum eſt, etiam in hoſtium navibus repertas merces, quas aliorum eſſe conſtaret, in prædam non cedere; idque ibi pro Lege deinceps habitum eſt. Sic & Hiſpaniæ rex ſenſit, cum anno cIↃ IↃ xcvii, ad Hollandos eorumque Federatos legationem mitteret, qua libertatem navigandi merceſque ferendi in Hiſpaniam, cum qua Hollandi bellum gerebant acerrimum, ſuis vindicabat. Apud Gallos libertas mercaturam exercendi pacatis populis etiam apud eos qui Galliæ hoſtes eſſent ſemper permiſſa; & quidem adeo indiſcrete, ut hoſtes ſæpe ſub alienis nominibus res ſuas occultarent; ut apparet ex edicto anno cIↃ IↃ xliii, capite xlii. quod tralatum eſt in Edictum anni cIↃ IↃ lxxxiv, & ſequentia. Iis edictis diſerte cavetur, ut Gallorum amicis liceat belli tempore exercere mercaturam, dummodo ſuis navibus, ſuoſque per homines, naveſque ac merces, quocumque viſum ipſis eſſet perducere, dum ne merces eæ ſint belli inſtrumenta, quibus res hoſtium fovere velint: quod ſi fiat, permittitur Gallis talia belli inſtrumenta ſibi ſumere perſoluto æquo pretio. Hic duo notanda, his legibus nec belli inſtrumenta in prædam ceſſiſſe, multo magis ab eo periculo abfuiſſe merces innoxias. Non negem aliud jus uſurpaſſe interdum Septentrionis gentes, ſed varie, ex uſu magis temporum quam ex æquitate perpetua. Nam cum Angli bellorum ſuorum obtentu Danorum commercia impediſſent, natum inde jam olim bellum inter eas gentes eo exitu ut Dani Anglis tributum imponerent, cui Danico denario nomen, cui, mutata quamvis cauſa, nomen manſit adusque tempora Guilielmi ejus qui ſtirpem nunc regnantem in Anglia fundavit, ut notavit vir magnæ fidei Thuanus in hiſtoria anni cIↃ IↃ lxxxix. Rurſum ab Eliſabetha, ſapientiſſima Angliæ regina, miſſi anno cIↃ IↃ lxxv ad Batavos Wilhelmus Winterus ex ordine equeſtri & Robertus Bealus regio Conſilio ab epiſtolis, qui oſtenderent ferre Anglos non poſſe, quod Batavi, in ipſo æſtu belli in Hiſpanos, naves Anglorum ad Hiſpanicos portus vectas detentaſſent. Narrat Rhedanus in hiſtoria Batavica anno cIↃ IↃ lxxv, & Britannus Camdenus anno ſequente. Cum vero Angli, & ipſi Hiſpanis hoſtes facti, Germaniæ civitatibus jus in Hiſpaniam navigandi turbarent, quam id non certo jure fecerint apparet ex ſcriptis adverſariis gentis utriuſque, dignis lectu ad noſcendam hanc controverſiam. Et notandum, Anglos in ſuis ſcriptis ipſos id agnoſcere, cum duo maxime pro ſua afferunt cauſa, & belli inſtrumenta fuiſſe quæ à Germanis in Hiſpaniam deferebantur, & pactiones veteres intercedere quo minus id fieri liceret: quales poſtea pactiones & Hollandi ſociique eorum cum Lubecenſibus ſociiſque eorum fecere anno cIↃ IↃ cxiii, ne hi aut illi hoſtium ſubditos intra ſuos fines mercari permitterent, aut hoſtes pecunia, milite, navibus, victu juvarent: & poſterius, anno ſcilicet cIↃ IↃ c xxvii, inter Suediæ Daniæque reges convênit ut Danus impediret omnem mercatum cum Dantiſcanis Suedi hoſtibus, ſed nec ad alios Suedi hoſtes mer-

ces

ces ullas per fretum Cimbricum ire ſineret, pro quo rex Daniæ alia ſibi viciſſim commoda ſtipulatus eſt: ſed hæc ſunt pacta ſpecialia ex quibus nihil inferri poteſt quod omnes obliget. Nam & illud in ſcriptis ſuis dixere Germani, non omnes pactis merces prohiberi, ſed eas quæ in Angliam ſemel importatæ aut in Anglia comparatæ eſſent. Neque vero ſoli Germani Anglis cum hoſte ſuo commercia vetantibus contradixere; etiam Polonia miſſo legato conqueſta eſt jus gentium imminui, quando ob Anglicum cum Hiſpania bellum ipſis cum Hiſpanis commercia agitandi libertas adimeretur, ut in anno cIↃ IↃ XCVII narrant memorati jam nobis Camdenus & Rhedanus. Galli vero poſt pacem Verbinianam cum Hiſpano factam, Eliſabetha Angliæ regina in bello perſtante, rogati ab Anglis ut naves Gallicas in Hiſpaniam euntes excutere liceret, nequis forte bellicus paratus occultaretur, concedere ne hoc quidem voluere, dicentes obtentum rapinis & commerciis turbandis quæri. Et eo federe quod Angli cum Hollandis eorumque ſociis anno cIↃ IↃ C XXV pepigere id quidem convenit, ut rogarentur cæteræ gentes, quarum intererat magnitudinem Hiſpanicam infringi, ut & ipſæ vetarent cum Hiſpanis commercia, ſed, ſi ultro id non facerent, placuit inſpici naves num quid bellici inſtrumenti ferrent, ſed ultra neque naves neque merces retentari, aut quicquam pacatis noceri eo nomine. Atque evênit eodem anno ut Hamburgenſes quidam in Hiſpaniam irent nave maxima ex parte onuſta apparatu bellico, qui ipſe quidem apparatus ab Anglis vindicatus eſt, ſed cæterarum mercium perſolutum eſt pretium. Galli autem, cum ab Anglis naves Gallicæ in Hiſpaniam euntes in fiſcum raperentur, oſtenderunt pati ſe id nolle. Bene ergo dictum à nobis, ſignificationes publicas requiri, quod & Angli ipſi ita ſenſere; à quibus factæ ſignificationis talis exemplum eſt apud Camdenum circa annum cIↃ IↃ XCI & cIↃ IↃ XCVIII. Neque vero talibus ſignificationibus ſemper paritum, ſed diſtincta tempora, cauſæ, loca. Anno enim cIↃ CCCC LVIII Lubecenſis civitas ſignificationi à Dantiſcanis ſibi factæ, ne cum Malgenſibus & Memelenſibus Dantiſci hoſtibus mercaturam exerceret, parendum non cenſuit. Neque magis paruere Hollandi anno cIↃ IↃ LI, cum Lubecenſes ipſis denuntiarent, ut à Danorum, quos ipſi hoſtes tum habebant, commercio abſtineretur. Anno vero cIↃ IↃ XXII, quo tempore inter Suedos Danosque bellabatur, cum Danus Anſiaticas civitates rogaſſet ne cum Suedis commercia haberent, quædam civitates amicitia ipſius indigentes morem geſſere, aliæ non item. Hollandi bello ardente inter Suediam & Poloniæ regem nunquam paſſi ſunt ſibi aut hujus aut illius gentis commercio interdici. Gallis autem ſemper reddidere naves quas ab Hiſpania revertentes, aut in Hiſpaniam, ipſis tunc hoſtilem, euntes Hollandicæ naves interceperant. Vide Ludovici Servini Advocati quondam regii orationem habitam anno cIↃ IↃ XCII, in cauſa Hamburgenſium. Verum iidem Batavi Dunquercam, ad quam claſſem habebant, ab Anglis merces inferri non ſiverunt: quomodo Dantiſcani anno cIↃ CCCC LV Batavis denuntiarunt nequid in urbem Regiomontanam inferrent, narrante

Gaſpare

Gaſpare Schutzio in hiſtoria Pruſſica. Adde Cabetum deciſione XLIII, num. 2. & Seraphinum de Freitas in libro de juſto imperio Luſitanorum Aſiatico, ubi complures adducit alios.

5. *Nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium eſſe conſtitutum*] Multa hujus quæſtionis habet vir doctiſſimus Iohannes Meurſius in hiſtoria Danica libro I, & II. Vbi videbis Lubecenſes & Imperatorem eſſe pro commerciis, contra ea Danos. Vide & Crantzium Vandalicorum libro XIV. Thuanum in dicto anno CIↃ IↃ LXXXIX, libro hiſtoriarum XCVI. Camdenum, præter jam dicta loca, in anno CIↃ IↃ LXXXIX, & CIↃ IↃ XCV. Vbi illla inter Anglos & Germanos, quos Anſiaticos vocant, controverſia tractatur.

Et Magiſtrum & Gubernatorem ſuſpendit] Non multum diſſimile eſt quod de Pompejo narrat Plutarchus in Mithridatici belli hiſtoria: *ἐπέστησε φύλακας τῶν νεῶν ἐπὶ τοὺς πλέοντας εἰς Βόσφορον ἐμπόρους. καὶ θάνατος ἦν ἡ ζημία τοῖς ἁλισκομένοις. Cuſtodes impoſuit Boſphoro, qui obſervarent ſi qui mercatorum in Boſphorum navigarent. deprehenſis pœna mors.*

§. VI. 2. *Belli furtis*] Ita & Virgilius loquitur Æneidos XI, & Salluſtius, quem citat Servius.

Bellandum eſt aſtu] Muhammedis dictum ſimile: *Elharbu Hudiatum, id eſt, pugnæ fraudem requirunt.* Apud Virgilium in comitatu Martis:

Iraque inſidiæque.

Vbi Servius: *Non tantum virtute, ſed inſidiis comitatum ſe oſtendit.*

Lyſandrum] Ei Sullam comparat Plutarchus, in cujus animo leonem eſſe & vulpem dicebat Carbo.

§. VII. *Auguſtinus*] Et in V. Pſalmum verſiculo: *Perdes omnes. Aliud eſt mentiri, aliud eſt verum occultare.* Citatur cauſa XXIII, quæſtione II.

Neceſſariam hanc omnino atque inevitabilem] Vide Chryſoſtomum primo de Sacerdotio.

Abrahamus.] *Veritatem voluit celari, non mendacium dici.* Auguſtinus quæſtione XX in Geneſin, relatus à Gratiano dicta cauſa XXII, quæſtione III.

§. VIII. 1. *Sed & nutibus*] Plinius de Æthiopum gente libro VI, 30: *Quibuſdam pro ſermone nutus motuſque membrorum eſt.* Vide c. tuæ fraternitati de Sponſalibus.

Paulus Iuriſconſultus loquitur] *Non figurâ*, inquit, *literarum, ſed oratione quam exprimunt literæ obligamur, quatenus placuit non minus valere quod Scriptura quam quod vocibus lingua figuratis ſignificaretur.* Valde Philoſophice dixit *placuit*, ut oſtenderet hæc valere *ἐκ συνθήκης.*

2. *Vt rebus aliis uti liceat, etiamſi prævideamus futurum ut alter inde falſam concipiat opinionem*] Vide Auguſtinum de Doctrina Chriſtiana lib. II, c. 24.

Vbi nullum inde ſequitur nocumentum] Vt in facto Micholis I. Sam. XIX, 16.

3. Οἰκονομίαν] Sic hæc vocanda, non *ἀπάτην* id eſt fraudem, ait Chryſoſtomus indicato jam libro primo de Sacerdotio. Idem I ad Corinthios IV, 6: *ἦν δὲ ταῦτα οὐκ ἀπάτης, ἀλλὰ συγκαταβάσεως καὶ οἰκονομίας: Non hic fraus fuit, ſed obſequentia quadam & diſpenſatio.* Et IX, 20:

ἵνα

Digitized by Google

ἵνα γὰρ τοὺς ὄντας ἀληθῶς εἰς ταῦτα μεταστήσῃ, ἐγένετο αὐτὸς οὐκ ἀληθῶς, ἐπιδεικνύμενος μόνον οὐκ ὢν δὲ, οὐδὲ ἐκ διανοίας ταῦτα πράττων οὕτως ἐχούσης. *Vt enim qui tales revera erant corrigeret factus ille talis, non revera aliud quam quod erat præ ſe ferens, agens talia non ex tali animi propoſito.* Huc referri poteſt ſimulatus Davidis furor.

2. *Laudatorum hominum ſine reprehenſionis nota*] Irenæus ex veteris presbyteri inſtitutione didicit docuitque: *De quibus Scripturæ non increpant, ſed ſimpliciter ſunt poſita, nos non debere fieri accuſatores.* Locus eſt libro IV, c. 50. §. IX.

4. κατὰ καιρὸν] In tempore, ut Donatus loquitur ad Adelphos IV, 3. *Et ipſum fallere in tempore, quidam de officiis ſcribentes rectum putant.* Cicero pro Q. Ligario, *Aliquod mendacium honeſtum & miſericors vocat.*

1. *Quatenus & imprudenti accidit*] *Ream linguam non facit niſi rea mens.* Et: *Nemo mentiens judicandus eſt qui dicit falſum quod putat verum, quia, quantum in ipſo eſt non fallit ipſe, ſed fallitur.* Sunt hæc Auguſtini, de verbis Apoſtoli Sermone XXVIII, & Enchiridii c. 22, relata à Gratiano in cauſam XXII, quæſtione I. §. XI.

Etiamſi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus] Quomodo Abraham captioſe loquebatur cum ſervulis, ita judicante & probante Ambroſio, quem ſequitur Gratianus poſt c. ſi quælibet, dicta cauſa XXII, quæſt. II.

2. *Quin ſuſpenſa & quo ducerentur inclinatura reſponderet*] Idem Tacitus Hiſtoriarum III: *Incerta deſeruit, tracturus interpretationem prout conduxiſſet.* Item: *Ita compoſitus, ut ex eventu rerum adverſa abnueret vel proſpera agnoſceret.*

Hebræorum] Quorum & hoc eſt מותר לשנות מפני השלום. *Licet perplexe loqui boni cauſa:* citat doctiſſimus Manaſſes Ben-Iſraël in ſuo conciliatore quæſtione XXXVII. Chryſoſtomus I de Sacerdotio: ἀπατεὼν ἐκεῖνος ἂν εἴη καλεῖσθαι δίκαιος, ὁ τῷ πράγματι κεχρημένος ἀδίκως, οὐχ ὁ μεθ' ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν, *Fallax jure vocetur qui re tali injuſte utitur, non qui ſalutari propoſito.*

3. *Puta cum Dei honos*] Philo de vita Moſis: ἐπ' ἔργοις ἅπαξ ἀναφέρεται εἰς Θεοῦ τιμὴν δι' ἃ μόνα καὶ τὸν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἦθος ἐψευσμένον, ἀναγκαῖον ἦν ἀληθεύειν. ἀλήθεια γὰρ ὀπαδὸς Θεοῦ. *De factis loquor quæ ad Dei honorem pertinent, in quibus ſolis veracem eſſe oportuit, etiam ſi quis cæterum ingenio eſſet mendace. Veritas enim Dei comes:* Auguſtinus epiſtola VIII. *Alia quæſtio eſt, ſitne aliquando mentiri viri boni: & alia quæſtio eſt, utrum Scriptorem Sanctarum Scripturarum mentiri oportuerit.* Vide quæ infra §. XV.

Aut amor proximo debitus] Æſchylus Prometheo:

Λέξω τορῶς σοι πᾶν, ὅ, τι χρῄζεις μαθεῖν,
Οὐκ ἐμπλέκων αἰνίγματ', ἀλλ' ἁπλῷ λόγῳ
Ὥσπερ δίκαιον πρὸς φίλους ἄγειν στόμα.
Dicam diſerte quicquid audire expetis;
Sermone nudo, non per implicitos modos,
Quo more amicos alloqui verum ac bonum eſt.

1. *Iudicandi libertas*] Hinc furari cor Hebræis dicitur qui adimit ſciendi vias: Gen. XXXI, 26. 27. & ibi Onkelos & LXX. Rabbi David Libro Radicum, & Rabbi Salomo in commentario, & Abeneſdra. §. XI.

2. *Fal-*

2. *Fallendi voluntatem*] Lactantius Inſtitutionum VI, 18: *Vt non mentiatur unquam decipiendi aut nocendi cauſa.*

§. XIII. 1. *Ad verum mendacio venit*] *Incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat.* Seneca ibidem.

2. *Chryſoſtomus & Hieronymus*] Adde Cyrillum adverſum Iulianum libro IX, circa finem. Nec multo aliter Tertullianus primo & tertio contra Marcionem.

§. XIV. 1. *In Plinii epiſtolis*] III, 16.

2. *Apud Xenophontem*] *Et Ageſilaus cum in Bœotiam veniſſet & intellexiſſet Piſandrum navali prælio victum à Pharnabazo & Conone, juſſit militibus ſuis contrarium dici, coronatuſque incedens ſacra fecit pro victoria.* Plutarchus Ageſilao.

§. XV. 1. *Qui habet jus ſupereminens*] Iliados ſecundo Agamemnon Græcorum Imperator:

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι, ἣ θέμις ἐστί·
Καὶ φεύγειν σὺν νηυσὶ πολυκλήισι κελεύσω.

Ante tamen Danaos verbis tentabo, (ſinit fas)
Vtque citi fugiant arata claſſe monebo.

Medicis] Exempla Medicorum affert Chryſoſtomus dicto libro I de Sacerdotio.

2. *In Ioſepho*] *Cum fratribus diſpenſatoria ſeveritate crimen explorationis inureret*, ait Caſſiodorus de amicitia.

§. XVI. *Quoties vita innocentis aut par aliquid aliter ſervari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non poteſt*] Auguſtinus in V Pſalmum, relatus à Gratiano in cauſam XXII, quæſt. II, c. Nequis, *Duo vero ſunt genera mendaciorum in quibus non eſt magna culpa, ſed tamen non ſunt ſine culpa; cum aut jocamur, aut proximo conſulendo mentimur. Illud autem primum in jocando ideo non eſt pernitioſum quia non fallit. novit enim ille cui dicitur cauſa jocandi fuiſſe dictum. Secundum autem ideo minus eſt, quia retinet nonnullam benevolentiam.* Tertullianus libro de Pudicitia inter delicta quotidianæ incurſationis, quibus omnes ſumus objecti, ponit, neceſſitate mentiri.

Splendide mendax] Vbi Scholiaſtes, *decenter. Pulchrum eſt enim pro iuſtitia mentiri.* Simile eſt illud Chryſoſtomi de Rahabe: ὦ καλοῦ ψεύδους, ὦ καλοῦ δόλου, οὐ προδιδόντος τὰ θεῖα ἀλλὰ φυλάττοντος τὴν ἀλήθειαν, aut ut alii habent codices, τὴν εὐσέβειαν. *O pulchrum mendacium, ô laudabilem dolum, non prodentis res divinas, ſed cuſtodientis veram pietatem.* Auguſtinus de obſtetricibus Ægyptiis: *O magnum humanitatis ingenium, ô pium pro ſalute mendacium.* Laudat eaſdem obſtetrices, & præmia illis data etiam æterna credit Hieronymus ad Ezechielem XVII, & ad Eſaiam LVI. Ambroſius ad Syagrium libro VI. Auguſtinus ipſe, ut ſolet varians, ad Conſentium contra Mendacium. c. 15. Toſtatus negat in eo peccatum. Hæſitant Auguſtinus lib. II quæſtione ſuper Exodum, Thomas 2,2, quæſtione CX, art. LV, ad 4, & ibi Cajetanus. Vide ſi vacat & Moriæ Encomio Eraſmum, & doctiſſimum Maſium ad Ioſuam II, 5.

§. XVII. 1. *Inter Chriſtianos Chryſoſtomus*] Sic loquens: εἰ βούλει γε τῶν στρατηγῶν τοὺς ἐξ αἰῶνος εὐδοκιμηκότας ἐξετάσαι, τὰ πλείονα αὐτῶν τρόπαια τῆς ἀπάτης εὑρήσεις

ὄντα

ἔργα κατορθώματα, καὶ μᾶλλον τούτους ἐπαινουμένους ἢ τοὺς φανερῶς κρατήσαντας. Si nobiliſſimos ducum ad examen voces, pleraque eorum trophæa reperies fraudum eſſe opera, magiſque tales laudari quam qui aperte agendo vicerunt.

Eliſæi] Ejuſdem Eliſæi alterum ſimile eſt II Regum VIII, 10. ita ut legunt Maſoretæ, id eſt ſecundum קרי, quod ſequitur Latina vulgata verſio.

3. *Auguſtinum*] Contra cujus poſteriorem in hac re ſententiam ſcripſit Rupertus Abbas.

4. *Quæ non ambiguum recipiat.*] Id Chryſippus defendit apud Gellium libro IX, c, 12. Et Seneca de Beneficiis ſecundo, capite 34: *Ingens eſt copia rerum ſine nomine, quas non propriis appellationibus notamus ſed alienis commodatiſque.*

Alterum habeant ſecunda] Auguſtinus de Magiſtro: *Nullum nos ſignum comperiſſe quod non inter cætera quæ ſignificat ſe quoque ſignificet.*

Secundum varias artes] Vide quæ ſupra notata ad paragraphum decimum.

Non ad promittentem] Diſtinguit hæc & Ageſilaus & cum eo Plutarchus: *τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν, τῶν Θεῶν ἐστι καταφρονεῖν. τὸ δὲ παραλογίζεσθαι τοὺς πολεμίους, οὐ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δόξαν πολλὴν, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς κερδαίνειν ἔχει. Fœdera violare, Deos eſt contemnere. Extra ea verbis hoſtem decipere, non juſtum modo eſt ſed & gloriam habet, & cum lucro voluptatem.* §. XVIII.

1. *Servile mentiri*] Philo libro: Omnem virum probum eſſe liberum: *παρ' ὃ καὶ τοὺς διχόνους καὶ δολεροὺς ἅπαντες ὀνομάζειν ἔθος ἀνελευθέρους τε καὶ δουλοπρεπεῖς. Vnde & eos qui duplices ſunt atque fallaces, eos illiberales ſerviliſque animi vocare ſolent.* §. XX.

2. *Nec olim genitor, ut perhibent, meus*] Achilles: de quo Horatius carminum lib. IV, ode VI:

Ille non incluſus equo Minervæ
Sacra mentito, male feriatos
Troäs & lætam Priami choreis
Falleret aulam:
Sed palam captis gravis.

Et quæ ſequuntur; ubi Scholiaſtes dicit *Achillem nihil fraude, ſed ſemper palam virtutis fiducia dimicaſſe.* Nota illud virtutis fiducia, quod optime convenit cum iis quæ nos hujus paragraphi initio in textu diximus.

Quidquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut ſollicitare non licere] Ita docet & Maimonides in הלכות חובל cap. V, ſect. 10. §. XXI.

Dei ipſius exemplo] Libro II, c. XXVI, §. 5.

Contra jus belli non eſt ut eum admittamus qui deſerta hoſtium parte noſtram eligit] Neque reddendi tales, niſi pace convenerit; ut pace cum Philippo, Ætolis, Antiocho, Polybius in Excerptis legationum IX, XXVIII, XXXV. Menander Protector idem nos docet. §. XXII.

FI CAPVT

Digitized by Google

CAPVT II.

Quomodo jure gentium bona ſubditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repreſſaliis.

I. *Naturaliter ex facto alieno neminem teneri niſi hæredem.*
II. *Jure tamen Gentium introductum ut pro debito imperantis teneantur res & actus ſubditorum.*
III. *Exemplum in prehenſione hominum:*
IV. *Et rerum.*
V. *Locum habere hoc poſt jus denegatum; & quando id factum cenſeri debeat: ubi oſtenditur rem judicatam proprie jus non dare aut adimere.*
VI. *Vitam non obligari.*
VII. *Diſtinctio ejus quod in hac materia eſt juris Civilis & Gentium.*

L. unica. C. ut nullus ex vicariis. C. ne uxor pro mar. & ne fil. pro patre, totis titulis.

I. 1. VEniamus ad ea quæ ex jure deſcendunt gentium. Ea partim ad quodvis bellum ſpectant, partim ad certam belli ſpeciem. A generalibus auſpicemur. Mero naturæ jure ex facto alieno nemo tenetur niſi qui bonorum ſucceſſor eſt: * ut enim cum oneribus bona tranſirent ſimul cum dominiis rerum introductum eſt. Imperator Zeno æquitati naturali contrarium dicit ut pro alienis debitis alii moleſtentur. Hinc tituli in jure Romano, ne uxor pro marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio conveniantur.

L. Sicut §. 1. D. quod cujuſque univerſ. nomine. Lib. VI de Benef. c. 20.

Cap. 19, d. l. unica, C. ut nullus ex vicanis l. XI. L. Nullam C. de execut. & exactionibus l. XII. No. 52. & 134. Lib. IV. var. epiſt.

2. Nec quod Vniverſitas debet ſinguli debent, ut diſerte loquitur Vlpianus: nimirum ſi Vniverſitas bona habeat; alioqui enim tenentur non ſinguli, ſed qua pars ſunt univerſorum. Seneca: *Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor: * ad exſolvendum tamen hoc portionem meam dabo.* Supra dixerat: *Vnus è populo non tanquam pro me ſolvam, ſed tanquam pro patria conferam.* Et: *ſinguli debebunt non tanquam proprium, ſed tanquam publici partem.* Hinc ſpeciatim jure Romano conſtitutum, ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur; & alibi nulla poſſeſſio alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur: & in Novella Iuſtiniani vetantur ἐνεχυρασμοὶ, id eſt, * pignorationes pro aliis, addita cauſa, quod rationem non habeat, alium quidem eſſe debitorem, alium vero exigi; ubi & hujuſmodi exactiones odioſæ vocantur. Et Rex Theodoricus apud Caſſiodorum, fœdam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

II. 1. Hæc quanquam vera ſunt, tamen jure gentium voluntario induci potuit, & inductum apparet, ut pro eo quod debet præſtare civilis aliqua ſocietas, aut ejus caput, ſive per ſe primo ſive quod alieno debito jus non reddendo ſe quoque obſtrinxerit, pro eo teneantur & obligata ſint bona omnia corporalia & incorporalia eorum qui tali ſocietati aut capiti ſubſunt. Expreſſit autem hoc quædam neceſſitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum bona imperantium ſæpe non tam facile poſſint in manus veni-

Digitized by Google

re quam privatorum qui plures ſunt. Eſt igitur hoc inter jura illa quæ Iuſtinianus ait uſu exigente, & humanis neceſſitatibus à gentibus humanis conſtituta. *Inſt. de Iur. nat.*

2. Non autem ita hoc naturæ repugnat, ut non more & tacito conſenſu induci potuerit, cum & fidejuſſores ſine ulla cauſa ex ſolo conſenſu obligentur. Et ſpes erat facilius membra ejuſdem ſocietatis à ſe mutuo jus conſequi poſſe, & indemnitati ſuæ conſulere, quam externos, quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde, commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur, alio tempore indidem ſublevari poſſet. *Th. 2, 2 qu. 40. art. 1. Molin. diſp. 120 & 121. Valentia diſp. 3. q. 16. num. 3. Na. var. c. 27. num. 136.*

3. Receptum autem hunc morem non tantum apparet * ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid obſervetur, oſtendunt denuntiationum formulæ: *Populis priſcorum Latinorum, hominibuſque priſcis Latinis bellum indico facioque*: & in rogatione: *Vellent, juberent Philippo regi Macedonibuſque qui ſub regno ejus eſſent bellum indici*: & in decreto ipſo; *Populus Romanus cum populo Hermundulo hominibuſque Hermundulis bellum juſſit*, quod ex Cincio eſt in re militari: & alibi; *Hoſtis ſit ille, quique intra præſidia ejus ſunt*: verum etiam ubi ad eam belli plenitudinem nondum ventum eſt, ſed tamen violenta quadam juris exſecutione, id eſt bello imperfecto, opus eſt, idem videmus uſurpari. Pharnabazo Regis Perſarum ſubdito dicebat olim Ageſilaus: ἡμεῖς, ὦ Φαρνάβαζε, καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασιλέως, ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς. καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες, πολεμικῶς: ἐν οὖν καὶ σε τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βουλόμενον, εἰκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἐκεῖνον. *Nos Pharnabaze & cum amici Regis eſſemus amice nos erga ea quæ ipſius erant gerebamus; & nunc cum hoſtes ſimul facti hoſtiliter nos gerimus. Quare cum & tu eſſe velis inter ea quæ Regis ſunt, jure per te illum lædimus.* *Liv. lib. I. Lib. XXXI. Gell. l. XVI. cap. 4. Livius lib. XXXVIII. & alibi. Plut. Ageſ. & Xen. hiſt. Gr. IV.*

III. 1. Ejus quam dico exſecutionis ſpecies erat quam Athenienſes vocabant ἀνδροληψίαν, de qua ſic habebat lex Attica; ἐάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ, ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας τοῦ φόνου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείναντας ἐκδῶσι. τὴν δὲ ἀνδροληψίαν εἶναι μέχρι τριῶν, πλέον δὲ μή: id eſt, *Si quis morte per vim illata obierit, pro eo proximis ac neceſſariis jus eſto homines prehendendi, donec aut pœna ſumatur de cæde aut homicidæ dedantur; liceat autem tres tantum homines prehendere, non ultra.* Hic videmus pro debito civitatis, quæ obligatur, ſubditos ſuos qui aliis nocuerunt plectere, obligari jus quoddam incorporale ſubditorum, ipſam ſcilicet libertatem morandi ubi velint & agendi quod velint, ita ut in ſervitute interim ſint donec civitas id faciat quod facere tenetur, id eſt puniat ſontem. Quanquam enim Ægyptii, ut ex Diodoro Siculo diſcimus, diſputabant corpus ſive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo eſt naturæ repugnans; & mos non Græcorum tantum, ſed & aliarum gentium in contrarium valuit.

2. Ariſtocrates Demoſtheni coævus decretum rogaverat, ſi quis Charidemum occidiſſet eum abripere undecunque liceret; & ſi quis obſiſteret is hoſtium eſſet numero. Hic multa reprehendit Demoſthenes: primum quod non diſtinxerit Ariſtocrates inter cædem juſtam & injuſtam; cum & juſta aliqua eſſe poſſit: deinde quod non

exigit ut prius poſtuletur judicium : præterea quod non eos apud quos facta ſit cædes, ſed eos qui homicidam recipiunt teneri velit Verba Demoſthenis ſunt : ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑπόσχωσι παρ' οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τοὺς δεδρακότας ἐκδιδῶσι, κελεύει κατὰ τούτων εἶναι τὸ ἀνδρολήψιον κατὰ τριῶν. ὁ δὲ τούτους μὲν ἀθῴους παρῆκε, καὶ οὐδὲ λόγον πεποίηται περὶ αὐτῶν οὐδένα, τοὺς δὲ τὸν ἤδη πεφευγότα, φήσω γὰρ οὕτω, κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃς κεῖται τὸν φεύγοντα δέχεσθαι, ὑποδεξαμένους ἐκσπόνδους εἶναι γράφει ἐὰν μὴ τὸν ἱκέτην (male editur οἰκέτην) ἔκδοτον διδῶσιν. *Lex , ſi apud quos cædes evenit neque jus reddant neque ſontes dedant , adverſus eos dat trium hominum prehenſionem. At hic hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos qui jam fuga elapſum, ita enim rem ponam , ſuſceperunt ſecundum jus omnium hominum quod fugientes vult poſſe ſuſcipi , hos vult eſſe hoſtium loco ni ſupplicem dedant.* Quarta reprehenſio eſt quod Ariſtocrates rem ſtatim ad plenum bellum deducit, cum lex prehenſione contenta ſit.

3. Ex his primum illud & ſecundum & quartum ratione non caret. At tertium illud,niſi ad ſolum eventum cædis caſu aut ob ſui tutelam factæ reſtringatur, non eſt ut non oratorie magis & argumenti cauſa quam ex vero & jure ſit dictum. Nam jus gentium ut ſupplices ſuſcipiantur & defendantur , ut ſupra diximus , ad eos tantum quibus fortuna, non crimen, obſtat pertinet.

Lib. II, c. XXI, §. 7.

4. Cæteroqui par jus eſt eorum apud quos crimen eſt factum , & eorum qui ſontem punire aut dedere recuſant. Atque adeo aut illa ipſa lex , qua utitur Demoſthenes, interpretationem eam quam dico ex uſu recepit , aut adverſus cavillationes tales expreſſius poſtea ad poſita : horum enim alterum quin ſit non negabit qui attenderit ad illud Iulii Pollucis : ἀνδρολήψιον δὲ ὅταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὥς τινας ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ, ἔξεστιν ἐκ τῶν οὐκ ἐκδιδόντων ἄχρι τῶν τριῶν ἀπαγαγεῖν. *Hominum prehenſio eſt , quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt non recepit cum id poſtulaverit. Nam jus eſt tres homines prehendendi adverſus eos qui dedere recuſant.* Nec aliter Harpocration : ἀνδροληψία τὸ ἁρπάζειν ἄνδρας ἐκ τινὸς πόλεως. ἐνεχύραζον γὰρ τὴν ἔχουσαν πόλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ μὴ παραδιδοῦσαν αὐτὸν εἰς τιμωρίαν. *Ius hominum prehenſionis eſt jus rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem , quæ homicidam teneret , nec pœna dederet, pignoratione utebantur.*

Lib. VIII, c. 6.

5. Simile huic eſt quod ad recuperandum civem injuria manifeſta captum, civitatis apud quam id factum eſt cives retinentur. Sic Carthagine quidam impedierunt ne Ariſton Tyrius caperetur , hac addita cauſa : *idem Carthaginenſibus & Tyri & in aliis emporiis in quæ frequenter commeent eventurum.*

Livius libro XXXIV.

IV. Alia execcutionis violentæ ſpecies eſt ἐνεχυρασμὸς ſive * *pignoratio inter populos diverſos* ; quod jus repreſſaliarum vocant recentiores Iurisconſulti †, Saxones & Angli Withernamium , & Galli etiam, ubi à Rege impetrari id ſolet , literas Marcæ. Locum autem habet, ut ajunt Iurisconſulti , ubi jus denegatur.

† Bal. III. con. 58. Bart. de repreſſ. q. 5. ad tertium n. 9.

V. 1. Quod fieri intelligitur non tantum ſi in ſontem aut debitorem judicium intra tempus idoneum obtineri nequeat , verum etiam ſi in re minime dubia (nam in dubia re præſumptio eſt pro his qui ad judicia publice electi ſunt) plane contra jus judicatum ſit. nam auctoritas

ritas judicantis non idem in exteros quod in ſubditos valet. Etiam inter ſubditos non tollit quod vere debebatur: *Verus debitor, licet abſolutus ſit,* * *natura tamen debitor permanet:* inquit Paulus *a* Iuriſconſultus: *Et cum per injuriam judicis domino rem quæ debitoris non fuiſſet abſtuliſſet creditor quaſi obligatam ſibi, & quæreretur, an ſoluto debito reſtitui eam oporteret debitori, Scævola reſtituendam probavit.* Hoc intereſt, quod ſubditi exſecutionem etiam injuſtæ ſententiæ vi impedire, aut contra eam jus ſuum vi exſequi licite non poſſunt, ob imperii in ipſos efficaciam: exteri autem jus habent cogendi, ſed quo uti non liceat quamdiu per judicium ſuum poſſint obtinere.

2. Tali igitur de cauſa aut * corpora aut res mobiles ſubditorum ejus qui jus non reddit capi poſſe non quidem naturâ introductum eſt, ſed moribus paſſim receptum. Vetuſtiſſimum exemplum eſt apud Homerum Iliados Λ, ubi Neſtor narratur ob erepros patri equos Elidenſium pecora & armenta cepiſſe * *ῥύσι' ἐλαυνόμενος* ut Poëta loquitur, ubi *ῥύσια* interpretatur Euſtathius *τὰ ἀντί τινων ῥυόμενα, ὅ ἐστιν ἑλκόμενα καὶ ἀντὶ τῶν προαρπασθέντων ἁρπαζόμενα.* Sequitur deinde in narratione, convocari edicto ad jus ſuum perſequendum omnes eos quibus aliquid ab Elidenſibus debebatur, nimirum,

μή τις οἱ ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης.

Ne quis juſta ſibi parte careret.

Aliud exemplum eſt in hiſtoria *b* Romana de Romanorum navibus, quas pro bonis Tarquiniorum Cumis Ariſtodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos, jumenta, pecunias retenta dixit *c* Halicarnaſſenſis. Et apud Ariſtotelem Oeconomicôn ſecundo de decreto Carthaginenſium ad prehendendas exterorum naves *ὅ τις σύλαν ἔχει*, ut ibi loquitur, *ſi quis jus prehendendi haberet.*

VI. Vita autem ſubditorum innocentium ut ex tali cauſa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum quod crederent unicuique hominum jus vitæ plenum eſſe in ſe, & id ad rempublicam potuiſſe transferri, quod minime eſſe probabile, nec ſaniori Theologiæ conſentaneum alibi diximus. Fieri tamen poterit non ex intentione ſed ex accidenti ut occidantur qui juris exſecutionem per vim volunt impedire. Sed id ſi prævideatur, ex caritatis lege omittendam potius juris perſecutionem alibi oſtendimus, cum ex ea lege, Chriſtianis præſertim, pluris eſſe debeat vita hominis quam res noſtra, ut alibi demonſtratum eſt.

VII. 1. Cæterum non minus in hac materia quam in aliis cavendum eſt, ne confundamus ea quæ juris gentium ſunt proprie & ea quæ jure civili aut pactis populorum conſtituuntur.

2. Iure gentium ſubjacent pignorationi omnes ſubditi injuriam facientes, qui tales ſunt ex cauſa permanente, ſive indigenæ ſive advenæ, non qui transeundi aut moræ exiguæ cauſa alicubi ſunt. Introductæ enim ſunt pignorationes ad exemplum onerum quæ pro exſolvendis debitis publicis inducuntur, quorum immunes ſunt qui tantum pro tempore loci legibus ſubſunt. A numero tamen ſubditorum jure gentium excipiuntur legati, non ad hoſtes noſtros miſſi, & res eorum.

a L. Iulian. D. de cond. indeb.

L. Reſcriptum. §. 1. D. de diſtra. pign.

Innocen. & Pan. in c. plerique de immu. Ecc. Soto l. III, q. 4, art. 5. Iac. de Canibus, Anchar. Dominic. Franc. in c. 1 de injuriis in 6. Fulg. & Salic. in auth. C. de act. & obl. Iac. de Bellovisu in Auth. Vt non fiant pignora. Sil. in verbo repreſſ. Bart. in tract. de repreſſ. Guido Papa p. 32. Gall. de pigno c. 1. n. 5. Vict. de jure belli. n. 41. Covar. c. peccatum, p. 11. s. 9.

b Liv. l. II.

c Halic. lib. VII.

Lib. I. c. I. §. 12, & 13. Dec. conſ. 352. Bal. l. 3. de off. aſſeſſ.

Digitized by Google

3. At jure civili populorum ſæpe excipi ſolent perſonæ mulierum & infantium; eorum vero qui literis operam dant & ad mercatus veniunt etiam res. Iure gentium ſingulis pignorandi jus eſt, ut & Athenis ἐν ἀνδροληψίᾳ. Iure civili multorum locorum peti id ſolet alibi à poteſtate ſumma, alibi à judicibus. Iure gentium ipſo facto dominium rerum captarum acquiritur ad ſummam debiti & ſumptuum, * ita ut reſiduum reddi debeat. Iure civili ſolent citari quorum intereſt res publica auctoritate divendi aut addici iis quorum intereſt. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia à Bartolo, qui de repreſſaliis ſcripſit.

Æg. Regius de actibus ſupern. diſp. XIII, du. 7. n. 117.

4. Illud hic addam, quia ad juris hujus ſatis per ſe rigidi emollitionem pertinet, eos qui non ſolvendo quod debebant, aut jus non reddendo cauſam dederunt pignorationibus, ipſo naturali ac divino jure * teneri ad reſarcienda damna aliis quibus eam ob cauſam aliquid decedit.

Annotata ad Caput II.

§. I. 1. V*T enim cum oneribus bona tranſirent ſimul cum dominiis rerum introductum eſt*] Vide ſupra lib. II, c. XXI, §. 19. Adde C. in literis de raptoribus. C. tua de uſuris.

2. *Ad exſolvendum tamen hoc portionem meam dabo*] Vide leges Siculas fine libri I.

Pignorationes] c. unico de injuriis in ſexto: *Pignorationes quas vulgaris elocutio repreſſalias nominat.* Rectius ſcribas, ut libri quidam, *reprenſalias.* Id enim voci Saxonicæ Withernamii ad amuſſim reſpondet, ſed uſus alterum recepit.

§. II. 3. *Ex bellis plenis*] Diſtinguit bella ab his pignorationibus vir prudens Nicolaus Damaſcenus, ubi oſtendit Herodi, cui non licebat bellum inferre Arabi, licuiſſe ῥύσια λαμβάνειν, pro ſibi ex contractu debitis uti pignoratione. Ioſephus VI Antiquæ hiſtoriæ, ubi hæc verba: τὸ δάνειον εἰπὼν τῶν πεντακοσίων ταλάντων, καὶ τὴν συγγραφὴν ἐν ᾗ καὶ τοῦτο ἦν προγεγραμμένον, ἐξεῖναι τῆς προθεσμίας παρελθούσης ῥύσια λαμβάνειν ἐξ ἁπάσης τῆς χώρας, τὴν μὲν στρατείαν οὐ στρατείαν ἔλεγεν, ἀλλ' ἐπὶ δικαίων τῶν ἰδίων ἀπαίτησιν. *Cum narraſſet, quingenta Herodi talenta debita, cautionemque de iis expoſitam id continere ubi dies præſtituta tranſiiſſet, poſſe ipſum ex omni Arabum terra pignora capere, hanc expeditionem non expeditionem eſſe dicebat ſed juſtam debiti exactionem.*

§. IV. *Pignoratio inter populos diverſos*] Σύλας id dicit Demoſthenes in oratione pro Corona, & Ariſtoteles Oeconomicôn ſecundo.

§. V. 1. *Natura tamen debitor permanet*] Spectant huc quæ habet Gailius de Pace publica lib. II, cap. VIII, num. 7. & Vaſquius libro IV, controverſiarum illuſtrium cap. X, §. 41.

2. *Corpora*] Vide exemplum apud Ammianum libro XVII, ubi Iulianus Francorum quoſdam retinet uſque dum captivi ex pacto liberentur. Adde quæ habet Leo Afer lib. III, de Monte Berrigualid.

Ῥύσι' ἐλαυνόμενος] Hoc ſenſu ῥύσια invenias excerptis legationum ex Polybio XXXVIII, ubi de Achæis contra Bœotos; & excerpto CXXIII,

ῥυσιά-

Digitized by Google

ῥυσιάζειν apud Diodorum Siculum excerptis Manuſcripti Peireſiani. Alibi vero ῥύσια καταγγέλλειν in bello uſurpatur, ut dicemus mox capite III, §. VII. ſunt enim hæc valde affinia.

3. *Ita ut reſiduum reddi debeat*] Vſi hac æquitate Veneti, captis in Galata Genuenſium navibus, memorante Gregora libro IX. ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἁλισκομένων ἐκείνων νεῶν ἁπασῶν τοῦ πληρώματος ἐλυμήναντο τὸ παράπαν οὐδέν. ἦν γὰρ τὸ μὲν πλήρωμα σῖτος καὶ κριθή. τῶν δὲ ὄψων ταρίχη πόσα γεωργοῦσι λίμναι κωπαΐδες τε καὶ μαιώτιδες, καὶ ποταμοὶ ταναΐδες. ἀλλὰ διετήρησαν εἰς τ' ἀκέραια ἀλώβητα, ἕως ἀπολαβόντες τὸ χρέος, ἀπέδοσαν ἅπαντα. *Sed neque de onere captarum à ſe navium corruperunt quicquam. onus erat frumentum & hordeum: ad hæc, ſalſamenta piſcium qualia proferunt Copaides & Mæotides paludes, & Tanais flumina: ſed ea ſervarunt anxie, nihil imminuta, donec recepto debito integra redderent.* §. VII.

4. *Teneri ad reſarcienda damna*] Plutarchus in Cimone de Scyriis: οὐ βουλομένων τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συνεκτίνειν, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας καὶ διηρπακότας ἀποδοῦναι κελευόντων. *Plerique pecunias contribuere nolebant, ſed jubebant eos qui res alienas aut habebant aut rapuerant ſarcire damnum.*

CAPVT III.

De bello juſto ſive ſolenni jure Gentium, ubi de indictione.

I. *Bellum ſolenne juris Gentium eſſe inter diverſos populos.*
II. *Diſtinctio populi quamvis injuſte agentis à piratis & latronibus.*
III. *Mutationem interdum incidere.*
IV. *Requiri ad naturam belli ſolennis ut auctorem habeat eum qui ſummam poteſtatem habeat: quod quomodo intelligendum.*
V. *Requiri & denuntiationem.*
VI. *Quid in denuntiatione ſit juris naturæ, quid proprium juris Gentium, diſtincte explicatur.*
VII. *Denuntiatio alia conditionata, alia pura.*
VIII. *Quæ in denuntiationibus ſint juris civilis, non Gentium.*
IX. *Bellum alicui indictum ſimul indictum eſſe ejus ſubditis & ſociis qua ipſum ſequuntur:*
X. *Non qua per ſe conſiderantur: quod exemplis illuſtratur.*
XI. *Cauſa cur denuntiatio ad effectus quoſdam requiratur.*
XII. *Hos effectus non reperiri in aliis bellis.*
XIII. *Bellum an ſimulatque indictum eſt geri poſſit.*
XIV. *An indicendum ei qui jus legationis violavit.*

I. 1. SVpra * dicere incepimus juſtum bellum apud probos auctores dici ſæpe non ex cauſa unde oritur, neque ut alias ex rerum geſtarum magnitudine, ſed ob peculiares quoſdam juris effectus. Quale autem ſit hoc bellum optime intelligitur ex hoſtium definitione apud Romanos Iuriſconſultos. a *Hoſtes ſunt qui nobis aut quibus nos publice bellum decernimus: cæteri latrones aut prædones ſunt*, ait Pomponius: nec aliter Vlpianus b: *Hoſtes ſunt quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipſi populo Romano; cæteri latrunculi vel prædones appellantur. Et ideo * qui à latronibus captus eſt ſervus latronum non eſt, nec poſtliminium illi neceſſarium eſt. Ab hoſtibus autem captus, puta à Germanis*

a *L. Hoſtes de verbor. ſign. L. Hoſtes. D. de captivis.*
b *L. Poſtliminium, §. 2. D. de capt. L. ſi quis ingenuam. §. 1. eod. tit.*

manis & Parthis, & ſervus eſt hoſtium, & poſtliminio ſtatum priſtinum recuperat. Et Paulus: * *A piratis aut latronibus capti liberi permanent.* Accedat illud Vlpiani: *In civilibus diſſenſionibus quamvis ſæpe per eas reſpublica lædatur non tamen in exitium reipublicæ contenditur: qui in alterutras partes diſcedent vice hoſtium non ſunt eorum inter quos jura captivitatum aut poſtliminiorum fuerint: & ideo captos, & venundatos poſteaque manumiſſos placuit ſupervacuo repetere à Principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiſerant.*

2. Illud tantum notandum, ſub exemplo populi Romani quemvis intelligi qui in civitate ſummum imperium habeat. *Ille hoſtu eſt*, ait Cicero, *qui habet rempublicam, curiam, ærarium, conſenſum & concordiam civium, & rationem aliquam ſi res ita tulerit pacis & fœderis.*

Philipp. IV.

II. 1. Non autem ſtatim reſpublica aut civitas eſſe deſinit ſi quid admittat injuſtum, etiam communiter, nec cœtus piratarum aut latronum civitas eſt, etiamſi forte æqualitatem quandam inter ſe ſervent ſine qua nullus cœtus poſſet conſiſtere. Nam hi * criminis cauſa ſociantur: illi etſi interdum delicto non vacant juris tamen fruendi cauſa ſociati ſunt, & exteris jus reddunt, ſi non per omnia ſecundum jus naturæ, quod multos apud populos ex parte quaſi obliteratum alibi oſtendimus, certe ſecundum pacta cum quibusque inita; aut ſecundum mores. Sic Græcos, quo tempore mari prædas agere pro licito habebatur, abſtinuiſſe à cædibus & poſtulationibus nocturnis, & à raptu boum aratorum, notat ad Thucydidem Scholiaſtes. Alios etiam populos, itidem ex rapto viventes, ubi ex mari domum ſe receperant miſiſſe ad dominos * ut rapta ſi vellent æquo pretio redimerent, memorat Strabo. Ad tales pertinet & ille Homeri locus Odyſſeæ ξ.

Lib. I.

Lib. XI.

Καὶ μὲν δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι, οἵ τ᾽ ἐπὶ γαίης
Ἀλλοτρίης βῶσιν, καί σφιν Ζεὺς ληΐδα δώῃ,
Πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἰκόνδ᾽ ἵκεσθαι,
Καὶ μὲν τοῖς ὄπιδος κρατερὸν δέος ἐν φρεσὶ πίπτει.
Ipſi etiam raptus avidi, qui aliena pererrant
Littora, conceſſu Superûm ſi præda reperta eſt,
Navibus impletis abeunt, & vela retorquent:
Quippe Deos metuunt memores fandi atque nefandi.

2. Principale autem pro forma eſt in moralibus: & ut recte Ciceroni dictum eſt de Finibus Quinto, *ex eo quod maximas partes continet, latiſſimeque funditur, tota res appellatur:* cui convenit illud Galeni, ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος ἐν τῇ κράσει γίνονται αἱ προσηγορίαι. Idem talia ſæpe vocat ὀνομαζόμενα κατ᾽ ἐπικράτησιν. Quare crude nimis dictum eſt ab eodem Cicerone de republica tertio, ubi injuſtus eſt rex, ubi injuſti optimates, aut ipſe populus, non jam vitioſam ſed nullam eſſe rempublicam: quam ſententiam Auguſtinus corrigens, *Nec ideo tamen*, ait, *vel ipſum non eſſe populum, vel ejus rem dixerim non eſſe rempublicam, quamdiu manet qualiſcunque multitudinis rationalis cœtus rerum quas diligit concordi communione ſociatus.* Corpus morbidum corpus tamen eſt: & civitas, quanquam graviter ægrota, civitas eſt quamdiu manent leges, manent judicia, & quæ alia neceſſaria ſunt ut ibi jus exteri conſequi poſſint non minus quam privati inter ſe. Rectius Dion Chryſoſtomus,

De Civ. Dei l. XIX. c. 24.

Boryſthenitica & de lege.

Digitized by Google

mus, qui legem (eam præſertim quæ jus Gentium facit) dicit eſſe in civitate ut mentem in corpore humano: * ea enim ſublata civitatem non eſſe amplius. Et Ariſtides, in ea qua Rhodios ad concordiam hortatur, oſtendit etiam cum tyrannide leges multas bonas poſſe conſiſtere. Ariſtoteles quinti de republica capite nono ait, ſi quis nimium intendat vim paucorum aut populi, primo vitioſam fieri rempublicam, poſtremo nullam. Exemplis rem illuſtremus.

3. A latronibus captos capientium non fieri ſupra dicentem audivimus Vlpianum. Idem captos à Germanis ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos lacrocinia quæ extra civitatis cujusque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quæ verba ſunt Cæſaris. De Venedis Tacitus: *Quicquid inter Peucinos Fennosque ſilvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant.* Idem alibi Cattos nobilem Germaniæ populum latrocinia agitaſſe dicit. Apud eundem Garamantes latrociniis fœcunda gens, ſed gens tamen. Illyrici ſine diſcrimine mari prædas agere ſoliti, de iis tamen triumphus fuit: Pompejo de piratis non fuit. Tantum diſcrimen eſt inter populum quantumvis ſceleratum, & inter eos qui, cum populus non ſint, ſceleris cauſa coëunt.

Lib. VI. De morib. Germ. Annal. XII. Hiſtor. IV. App. Ill.

III. Poteſt tamen mutatio incidere, non in ſingulis tantum, ſicut Jephthes, Arſaces, Viriatus ex prædonum ducibus juſti duces facti ſunt, * ſed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Auguſtinus de latrocinio locutus: *Hoc malum ſi in tantum perditorum hominum acceſſibus creſcit, ut & loca teneat, ſedes conſtituat, civitates occupet, populos ſubjuget, regni nomen aſſumit.*

De Civ. Dei lib. IV, c. IV.

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus ſupra, unde intelligi & hoc poteſt, ſi qui pro parte habeant, pro ea parte juſtum bellum gerere: multoque magis eos qui non ſubditi * ſed inæqualiter ſunt federati, quomodo inter Romanos & eorum ſocios, quanquam federe inferiores, Volſcos, Latinos, Hiſpanos, Pœnos omnia juſti belli exercita ex hiſtoriis diſcimus.

Cajet. 2, 2, q. 40. art. 1.

V. Sed ut juſtum hoc ſignificatu bellum ſit, non ſufficit inter ſummas utrinque poteſtates geri: ſed oportet, ut audivimus, ut & publice decretum ſit, & quidem ita decretum publice * ut ejus rei ſignificatio ab altera partium alteri facta ſit, unde promulgata prælia dixit Ennius. Cicero Officiorum primo: *At belli quidem æquitas ſanctiſſime feciali populi Romani jure præſcripta eſt: ex quo intelligi datur, nullum bellum eſſe juſtum niſi quod aut rebus repetitis geratur aut denuntiatum ante ſit & indictum.* Minus plene vetus ſcriptor apud Iſidorum: *Iuſtum bellum eſt quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulſandorum hominum cauſa.* Sic Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit in juſti belli deſcriptione. Et cum narraſſet Acarnanas agrum Atticum eſſe populatos: *Irritatio animorum ea prima fuit: poſtea juſtum bellum decretis civitatum ultro indicendo factum.*

Lib. I.

Lib. XXXI.

VI. 1. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, accurate diſtinguenda ſunt quæ jure naturæ debentur, quæ naturâ non debentur ſed honeſta ſunt, quæ jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus populorum quorundam inſtitutis veniunt.

Digitized by Google

Naturali jure, ubi aut vis illata arcetur, aut ab eo ipſo qui deliquit pœna depoſcitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc eſt quod Sthenelaidas ephorus dicit * apud Thucydidem: *οὐ δίκαις οὐδὲ λόγοις διακριτέα μὴ λόγῳ καὶ αὐτοὺς βλαπτομένους*: *non eſt quod verbis & judiciis diſceptemus ultra verba læſi.* Et Latinus apud Halicarnaſſenſem: *τὸν ἄρχοντα πολέμου πᾶς ὁ προπαθὼν ἀμύνεται*: *bellum inferentem is qui impetitur à ſe repellere ſolet.* Et Ælianus ex Platone ait, quod ad propulſandam vim ſuſcipitur bellum, non à caduceatore ſed à natura indici. Hinc Dion Chryſoſtomus in ea quæ eſt ad Nicomedienſes, *πόλεμοι οἱ ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίγνονται*. *pleraque bella ſine denuntiatione ſuſcipiuntur.* Nec ob aliam cauſam Livius Menippo præfecto Antiochi objicit quod Romanos quoſdam cecidiſſet nondum aut indicto bello, aut ita commiſſo ut ſtrictos gladios aut ſanguinem uſquam factum audiſſent: eo ipſo oſtendens ex his duobus alterum potuiſſe ad facti defenſionem ſufficere. Neque magis per naturæ jus indictio neceſſaria eſt ſi dominus rei ſuæ manum injicere velit.

Lib. I.

Lib. I.

2. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis ſi res eorum qui debitori ſubditi ſunt occupare quis velit, interpellatio requiritur, qua conſtet, alio modo fieri nequire ut noſtrum aut nobis debitum conſequamur. Jus enim illud non primarium eſt ſed ſecundarium & ſurrogatum ut alibi explicavimus. Sic etiam antequam ſummam poteſtatem habens impetatur ex debito aut delicto ſubditi, interpellationem oportet intercedere quæ illum in culpa conſtituat, ex qua aut damnum dare cenſeatur aut & ipſe delinquere, juxta ea quæ à nobis ſupra tractata ſunt.

3. Verum etiam ubi jus naturæ non præcipit talem interpellationem fieri, * honeſte tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abſtineatur, aut delictum pœnitentia & ſatisfactione expietur, ſecundum ea quæ * de tentandis rationibus belli vitandi diximus: quo & illud pertinet,

Extrema primo nemo tentavit loco.

Deut. xx, 10. Et * præceptum quod Deus Hebræis dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad pacem invitarent: quod cum ſpecialiter illi populo datum ſit male à nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque enim erat illa qualiſcumque pax, ſed ſub lege ſubjectionis & tributi. Cyrus cum in regionem Armeniorum perveniſſet, antequam noceret cuipiam, miſit ad regem qui debitum ex federe tributum & militem exigerent: *νομίζων φιλικώτερον εἶναι οὕτως, ἢ μὴ προειπόντα πορεύεσθαι*, *humanius id exiſtimans quam ſi ultra duceret nihil prædicens*, ut in ea hiſtoria Xenophon loquitur. Cæterum jure gentium ad effectus illos peculiares omnibus caſibus requiritur denuntiatio, non utrinque ſed ab altera partium.

Hiſtor. II.

VII. 1. Sed hæc denuntiatio aut conditionata eſt aut pura. Conditionata, ubi cum rerum repetitione conjungitur. * Rerum autem repetitarum nomine jus feciale comprehendebat non tantum vindicationem ex jure dominii, ſed & perſecutionem ejus quod ex cauſa civili aut criminis debetur, ut recte explicat * Servius. Inde illud in formulis, *reddi, ſatisfieri, dedi*; ubi *dedi*, ut alibi diximus, intelligen-

dum

dum eſt, ni punire ſontem malint ipſi qui conveniuntur. Hanc rerum repetitionem dictam eſſe clarigationem teſtis eſt * Plinius. (Lib. VIII.) Conditionata eſt denuntiatio apud Livium, *Eam ſe injuriam niſi ab ipſis qui fecerint demātur ipſos omni vi depulſuros eſſe.* & apud Tacitum, *ni ſupplicium in malos præſumant, uſurum promiſcua cæde:* (Lib. I Annal.) & vetus ejus exemplum in Supplicibus Euripidis, ubi Theſeus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum:

** Vicina Theſeus qui tenet regni ſola*
Humare poſcit mortuos: quod ſi datur,
Sic amica faciet gens Erechtidûm tibi.
Hæc ſi probantur, tum refer retro pedem:
Sin nemo paret, verba ſint hæc altera:
Iam mox ut arma pubis expectent mea.

Papinius in ejuſdem rei narratione:

Aut Danais edice rogos, aut prælia Thebis.

Polybius hoc vocat ῥύσια καταγγέλλειν, Romani veteres *condicere.* Pura denuntiatio eſt quæ ſpecialiter indictio aut edictum, ubi aut bellum jam alter intulit (& hoc eſt quod apud Iſidorum dicitur bellum propulſandorum hominum cauſa) * aut ea deliquit ipſe quæ pœnam merentur.

2. Interdum autem conditionatam pura ſubſequitur, quanquam id neceſſe non eſt ſed ex ſuperabundanti. Hinc illa formula: *Teſtor populum illum injuſtum eſſe, neque jus reddere.* Et altera: * *Quarum rerum, litium, cauſarum condixit Pater patratus populi Romani Quiritium Patri patrato populi Priſcorum Latinorum, hominibuſque Priſcis Latinis; quas res nec ſolverunt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, ſolvi oportuit, puro pioque duello quærendas cenſeo, conſentio, conſciſcoque.* Et tertium carmen: *Quod populi Priſci Latini adverſus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod Populus Romanus Quiritium bellum cum Priſcis Latinis juſſit eſſe, Senatuſque Romanus Quiritium cenſuit, conſenſit, conſcivit, ut bellum cum Priſcis Latinis fieret; ob eam rem ego populuſque Romanus populo Priſcorum Latinorum bellum indico, facioque.* Hoc autem caſu ita ut dixi non eſſe præciſe neceſſariam denuntiationem (Liv. l. XXXI. & XXXVI.) ex eo quoque apparet, quod ad proximum præſidium rite fieret, ut feciales in Philippi Macedonis & poſtea in Antiochi cauſa conſulti reſponderunt, cum prima denuntiatio ipſi facienda eſſet qui bello petebatur. Imo & belli in Pyrrhum indictio facta eſt uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio, ubi is miles locum emere dicis cauſa jubebatur, ut Servius narrat ad nonum Æneidos.

3. Supervacuæ obſervationis & hoc argumentum eſt, quod bellum ſæpe utrinque indictum eſt, ut Peloponneſiacum à Corcyrenſibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum eſſe ſufficiat.

VIII. A more autem & inſtitutis quorundam populorum non à jure gentium ſunt, * caduceus apud Græcos, ſagmina & haſta ſanguinea apud Æquicolas primum, & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiæ & ſocietatis ſiqua interceſſiſſet, poſt res repetitas triginta dies ſolennes, * haſtæ miſſio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium ſunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem ſuo tempore uſurpari deſiiſſe

docet

Arnob. l. II. cont. Gent. Varro l. IV. de lingua Latina.

docet nos Arnobius: imo jam Varronis ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium ſimul indictum, ſimul illatum eſt. Et Mecœnas apud Dionem quædam horum vult propria eſſe ſtatus popularis.

Bald. ad l. 2. C. de ſerv. n. 70. *Livius libro XXXV.*

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo ſummum habet, ſimul indictum cenſetur omnibus ejus non ſubditis tantum ſed & qui ſe ſocios adjuncturi ſunt, ut qui acceſſio ſint ipſius, & hoc eſt quod ajunt recentiores Iuriſconſulti diffidato principe diffidatos ejus adhærentes. Nam indicere bellum vocant diffidare. quod intelligendum eſt de eo ipſo bello quod adverſus eum cui indictum eſt geritur; quomodo bellum Antiocho indictum cum eſſet, Ætolis ſeparatim indici non placuit, quod ipſi palam ſe Antiocho adjunxiſſent: *Ætolos ultro ſibi bellum indixiſſe* reſpondebant feciales.

Livius libro XXXVI. Lib. XLII.

X. At eo bello abſoluto, ſi ob auxilia ſuppeditata populus aut rex alter bello impetendi ſint, ut effectus juris gentium conſequantur opus erit nova indictione. Iam enim non ut acceſſio ſpectatur ſed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum eſt, * non fuiſſe juſtum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos aut Cæſaris in Arioviſtum: non enim jam ut acceſſio alieni belli, ſed principaliter impetebantur, quam ad rem ſicut ex jure gentium indictio, ita ex jure Romano novus populi Romani juſſus deſiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum erat: *vellent, juberentque cum Antiocho rege quique ſectam ejus ſecuti eſſent bellum iniri*: quod & obſervatum in decreto adverſus regem Perſea, videtur intelligi debere quamdiu cum Antiocho aut Perſeo bellum eſſet, & de his qui reipſa ei bello ſe immiſcerent.

Alb. Gent. lib. 1, c. 2. *Lib. III de ira, c. 2.*

XI. Cauſa autem cur gentes ad bellum illud quod jure gentium juſtum diximus denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent, id enim ad fortitudinis præſtantiam magis quam ad jus pertinet; * ſicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixiſſe leguntur: ſed ut certo conſtaret non privato auſu ſed voluntate utriuſque populi aut populi capitum geri bellum: nam inde nati ſunt effectus peculiares, qui neque in bello adverſus prædones, neque in eo quod rex gerit in ſubditos locum habent. Ideo Seneca diſtincte dixit: *Indicta bella finitimis, aut geſta cum civibus.*

Ayala l. 1, c. 5. *Alb. Gen. d. l. II, c. 2.*

XII. Nam quod notant quidam & exemplis docent, etiam in bellis talibus capta fieri capientium, verum eſt, ſed ex una duntaxat parte, idque ex jure naturali, non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum proſpicit, non his qui ſine gente ſunt, aut pars gentis. Errant & in eo, quod putant bellum ſui tuendi aut rerum tuendarum ergo ſuſceptum indictione non egere; nam eget omnino: non quidem ſimpliciter, ſed ad eos quos dicere cœpimus, & mox explicabimus effectus.

XIII. Ne illud quidem verum, non ſtatim atque indictum eſt inferri bellum poſſe; quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginenſes ut modo diximus fecerunt. nam indictio nullum poſt ſe tempus jure gentium requirit. Poteſt tamen fieri ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetitæ ſunt,

tæ ſunt, aut pœna in nocentem poſtulata, & id negatum non eſt. Tunc enim id dandum eſt tempus quo quod petitum eſt commode fieri poſſit.

XIV. Quod ſi jus etiam legationum violatum ſit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus, ſed ſufficiet eam fieri quomodo fieri tuto poteſt, per literas ſcilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

Annotata ad Caput III.

1. S*upra*] Lib. I, cap. III, §. 4. §. I.

Qui à latronibus captus eſt ſervus latronum non eſt] Hinc argumentum Pœnulo Plauti: Eunucho Terentii. Talis & Eumæus Odyſſ. O.

A piratis] Pompejus à piratis captos liberos pronuntiavit; Appianus Mithridatico. Adde Herreram Tomo II.

1. *Criminis cauſa ſociantur*] Ὅμιλος ἀνθρώπων οὐ νόμῳ ξυνιόντων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀδικίας ξυνειλεγμένων: *turba hominum non lege congregata, ſed injuſtitia cauſa in unum coacta:* Procopius II Vandalicorum. §. II.

Vt rapta ſi vellent æquo pretio redimerent] Tales & illi quorum Saxo meminit libro XIV. Ideo Scyrios Plutarchus cum tempore pejores factos notat; λῃζόμενοι δὲ τὴν θάλασσαν ἐκ παλαιοῦ, τελευτῶντες οὐδὲ τῶν εἰσπλεόντων παρ' αὐτοὺς καὶ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων. *cum ab antiquo mari prædas egiſſent, poſtremum ne iis quidem qui ad eos ipſos commercii cauſa navigabant abſtinuere injuriam.*

2. *Ea enim ſublata civitatem non eſſe amplius*] Cicero libro X, epiſt. I, *Nec leges ſunt nec judicia, nec omnino ſimulacrum aliquod ad veſtigium civitatis.*

Sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant] Exemplum in Mamertinis; Diodorus Siculus in Fragmentis. §. III.

Sed inæqualiter ſunt fœderati] Vt Dux Lotharingiæ, apud Crantzium Saxonicis XII, 13. Civitas Sundenſis Principibus ſuis Pomeranis bellum indixit; Idem Crantzius Vandalicorum XIV, 35. §. IV.

Vt ejus rei ſignificatio ab altera partium alteri facta ſit] Ioſephus Antiquæ Hiſtoriæ libro XV, πόλεμον ἀκήρυκτον ἐπάγειν, ἀνομία. *bellum inferre non ante denuntiatum, injuſtum eſt.* Vide hujus Gentium moris exempla apud Crantzium Saxonicorum XI. apud Oderbornium in vita Baſilidis lib. III. Facta contraria Turcæ Olizaſthlanis, & Neemonis Servii reprehendit Nicetas lib. III, & IV. §. V.

1. *Apud Thucydidem*] Idem libro III, in Platæenſium oratione: κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα, τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι. *ex jure apud gentes omnes recepto fas eſt arcere eum à quo hoſtiliter impetimur.* Flaminius apud Diodorum Siculum in excerptis Peireſianis, ἐπιμαρτυρόμενος πάντας ἀνθρώπους τε καὶ θεοὺς, ἐπὶ τῷ κατηρχῆσθαι τοῦ πολέμου τὸν βασιλέα, *omnes deos hominesque teſtabatur, inceptum à rege bellum.* Adde quæ habet Mariana XIX, 13. De bello non indicto vide Dexippum in excerptis de legationibus. §. VI.

3. *Honeſta*

3. *Honeſte tamen & laudabiliter interponitur*] Vide Marianam XXVII, 13.

De tentandis rationibus belli vitandi diximus] Lib. II, c. XXIII, §. 7.

Præceptum quod Deus Hebræis dedit] Ioſephus Antiquæ Hiſtoriæ V, 2: ἐπέσχε δὲ αὐτοὺς ἡ γερουσία, πείσασα μὴ δεῖν ὀξέως οὕτως πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἐκφέρειν πόλεμον, πρὶν ἢ λόγοις διαλεχθῆναι περὶ τῶν ἐγκλημάτων, τοῦ νόμου μηδ᾽ ἐπὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἐφιέντος δίχα πρεσβείας, καὶ τοιαύτης πρὸς τὸ μετανοῆσαι πείρας, τοὺς δόξαντας ἀδικεῖσθαι στρατιὰν ἀναγαγεῖν. *Sed retinuit eos Senatus, oſtendens non oportere ita ſubito bellum inferri popularibus priuſquam querelæ verbis diſceptatæ ſint, cum lex ne in externos quidem permittat injuria affectis producere exercitum niſi legatione prius miſſa, tentatiſque viis quibus ad ſaniorem mentem injuriæ auctores revocari poſſint.*

§. VII. 1. *Rerum repetitarum nomine*] Vide Parutam de bello Cyprio, lib. I. Bizarrum lib. XXIII de Turcis. Reinking. lib. II, claſſe III, c. IV.

Servius] Ad X Æneidos.

Plinius] Libro XXII, 12. *Et legati cum ad hoſtes clarigatum mitterentur, id eſt res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.* Et de Verbena agens libro XXV, 9: *Hæc eſt quam legatos ferre ad hoſtes indicavimus.* Vide Servium ad IX & X Æneid.

Vicina Theſeus qui tenet regni ſola] Similis denuntiatio eſt in Batrachomyomachia, & in Amphitruone Plauti initio. Vide & Cromerum XXI.

Aut ea deliquit ipſe quæ pœnam merentur] Exemplum vide apud Bembum libro VII.

2. *Quarum rerum, litium cauſarum*] confer Græca Dionyſii Halicarnaſſenſi excerpto legationum II.

§. VIII. *Caduceus apud Græcos*] Vnde Caducei origo diſces ex Plinio XXIX, 3. & Servio ad IV & VIII Æneidos.

Haſtæ miſſio] Vide Servium ad IX Æneidos, Ammianum XIX, & quæ ad eum notata à doctiſſimo Lindenbrogio.

§. X. *Non fuiſſe juſtum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos*] Aut Vlyſſis ſociorum in Ciconas Priamo quondam auxiliatos, de quibus Homerus Odyſſeæ I, & ibi Didymus.

§. XI. *Sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixiſſe leguntur*] ut Porſenæ Romani, memorante in Publicola Plutarcho, Turcæ biduo ante prælium ignes plurimos accendunt; Chalcocondylas VII.

CAPVT IV.

De jure interficiendi hoſtes in bello ſolenni, & alia vi in corpus.

I. *Belli ſolennis effectus generaliter exponuntur.*

II. *Vox licere diſtinguitur in id quod impune fit nec tamen ſine vitio, & in id quod vitio caret, etiam ſi id non facere virtutis ſit alicujus: additis exemplis.*

III. *Effectus belli ſolennis in ſua generalitate conſideratos referri ad licere impunitatis.*

IV. *Cur tales effectus introducti ſint.*

V. *Teſtimonia de his effectibus.*

VI. *Ex hoc jure interfici & offendi omnes qui intra fines hoſtium ſunt.*

VII. Quid

VII. *Quid ſi ea ante bellum venerint?*
VIII. *Subditos hoſtium ubique offendi, niſi lex alieni territorii obſtet.*
IX. *Ius hoc offendendi etiam ad infantes & fœminas porrigi:*
X. *Etiam ad captos, & quovis tempore:*
XI. *Etiam ad eos qui ſe dedere volunt nec recipiuntur:*
XII. *Etiam ad deditos ſine conditione.*
XIII. *Perperam id jus ad cauſas alias referri, ut ad talionem, pertinaciam defenſionis.*
XIV. *Porrigi & ad obſides.*
XV. *Iure Gentium vetitum veneno quenquam interimere:*
XVI. *Aut tela aut aquas aliquas veneno inficere:*
XVII. *Non & aquas aliter corrumpere.*
XVIII. *Percuſſoribus uti an contra jus Gentium ſit, diſtinguitur.*
XIX. *Stupra an ſint contra jus Gentium.*

I. AD illud Virgilii:

Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit.

Servius Honoratus cum juris fecialis originem ab Anco Martio & ulterius ab Æquicolis petiiſſet ſic ait: *Si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta eſſent populo Romano, cum fecialibus, id eſt ſacerdotibus, qui faciendis præſunt federibus, proficiſcebatur etiam Pater patratus, & ante fines ſtans clara voce dicebat belli cauſam, & nolentibus res captas reſtituere, vel auctores injuriæ tradere, jaciebat haſtam, quæ res erat pugnæ principium, & jam licebat more belli res rapere.* Ante autem dixerat: *Veteres lædere res rapere dicebant, etiamſi rapinæ nullum crimen exiſteret: ſimiliter ſatisfacere res reddere dicebant.* Quibus docemur belli inter duos populos eorumve capita indicti * effectus quoſdam eſſe proprios, qui bellum ex ſua natura non ſequuntur: quod cum iis optime convenit quæ ex Iuriſconſultis Romanis modo attulimus.

II. 1. Sed quod dixit Virgilius *licebit* videamus quo pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque eſt, etiamſi forte aliud quid fieri poſſit laudabilius, quale eſt illud Pauli Apoſtoli: πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. *Omnia* (illius ſcilicet generis cujus ſunt de quibus agere cœperat & acturus erat) *licent mihi ſed non omnia expediunt.* Sic * licet matrimonium contrahere, ſed laudabilior eſt ex pio propoſito cælebs caſtitas, ut ad Pollentium ex eodem Apoſtolo diſſerit Auguſtinus. Repetere quoque nuptias licet, ſed laudabilius eſt uno contentum eſſe matrimonio; ut recte hanc quæſtionem explicat * Clemens Alexandrinus. Chriſtianus conjux * paganam conjugem licite relinquere poteſt, ut ſenſit Auguſtinus, (quod quibus circumſtantiis verum ſit, diſcutere non eſt hujus loci) ſed & poteſt retinere: itaque addit ille: *Vtrumque quidem pariter licitum eſt per juſtitiam quæ coram Domino eſt: & ideo nihil horum prohibet Dominus, ſed non utrumque expedit.* Vlpianus de venditore cui poſt diem præſtitutum vinum licet effundere; *Si tamen cum poſſet effundere non effundit, laudandus eſt potius.*

1 Cor. VI, 17.

Ad Pollentium lib. I, c. 15.

Lib. I. c. 18.

L. 1, § licet D. de peric. & com. rei vend.

2. * Alias vero licere aliquid dicitur non quod ſalva pietate & officiorum regulis fieri poteſt, ſed quod apud homines pœnæ non ſubjacet. Sic apud populos multos ſcortari licet: apud Lacedæmonios & Ægyptios etiam furari licebat. Apud Quintilianum eſt, *Sunt quædam non laudabilia natura, ſed jure conceſſa, ut in XII tabulis, debitoris cor-*

Lib. III, c. 8.

pus

pus inter creditores dividi licuit. Eſt autem hæc vocis *licere* ſignificatio minus propria, ut recte notat Cicero Tuſculanarum quinta de Cinna loquens: *Mihi contra non ſolum eo videtur miſer quod ea fecit, ſed etiam quod ita ſe geſſit ut ea facere ei liceret: etſi peccare nemini licet, ſed ſermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur:* Recepta tamen; ut cum idem Cicero pro Rabirio Poſthumo judices ſic alloquitur, *Quid deceat vos non quantum liceat vobis ſpectare debetis: ſi enim quod liceat quæritis, poteſtis tollere è civitate quem vultis.* Sic regibus dicuntur omnia licere quia ſunt ἀνυπεύθυνοι, *exemti a pœnis humanis,* ut alibi diximus. At regem ſive Imperatorem informans Claudianus recte ait,

Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe decebit
Occurrat.

Decl. l. III. & V. Et Muſonius caſtigat reges, μὴ τί καθήκει μοι λέγειν μεμελετηκότας, ἀλλὰ τί ἔξεστί μοι, *qui in more habent dicere hoc mihi licet, non hoc me decet.*

3. Eoque ſenſu ſæpe opponi videmus quod licet & quod oportet, * ut à Seneca patre in controverſiis non ſemel. Ammianus Marcellinus: *Sunt aliqua quæ fieri non oportet, etiam ſi licet.* Plinius in epiſtolis: *Oportet quæ ſunt inhoneſta non quaſi illicita ſed quaſi pudenda vitare.* Cicero ipſe oratione pro Balbo: *Eſt enim aliquid quod non oporteat etiamſi licet.* Idem pro Milone fas eſſe ad naturam, licere ad leges refert. Et in declamatione Patris Quintiliani eſt, aliud eſſe jura ſpectare, aliud juſtitiam.

Am. l. XXX. Plin. l. V. Decl. CCI.

III. Hoc ergo modo lædere hoſti hoſtem licet & in perſona & in rebus: id eſt non ei tantum qui ex juſta cauſa bellum gerit, quique lædit intra eum modum quem naturaliter conceſſum initio hujus libri diximus, ſed ex utraque parte & indiſtincte: ita ut eam ob cauſam nec puniri poſſit in alio forte territorio deprehenſus tanquam homicida aut fur; nec bellum ipſi ab alio talis facti nomine inferri. Hoc ſenſu apud Salluſtium legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.*

IV. Cauſa cur id gentibus placuerit hæc fuit; quod inter duos populos de jure belli pronuntiare velle periculoſum fuerat aliis populis qui ea ratione bello alieno implicarentur; ſicut Maſſilienſes in cauſa Cæſaris & Pompeji dicebant, neque ſui judicii neque ſuarum eſſe virium diſcernere utra pars juſtiorem haberet cauſam. deinde, quod etiam in bello juſto vix ſatis cognoſci poteſt ex indiciis externis, quis juſtus ſit ſe tuendi ſua recuperandi aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino præſtiterit hæc religioni bellantium exigenda relinquere, quam ad aliena arbitria vocare. Achæi in oratione ad Senatum apud Livium: *Quonam modo ea quæ jure belli acta ſunt in diſceptationem veniunt?* Præter hunc effectum licentiæ, id eſt impunitatis, eſt & alius, dominii ſcilicet, de quo poſterius agemus.

Libro XXXIX.

V. 1. Illa autem quam nunc tractare cœpimus lædendi licentia primum ad perſonas porrigitur: de qua multa exſtant apud probos auctores teſtimonia. Græcum eſt proverbium * ex tragœdia Euripidis:

Καθαρὸς ἅπας τοι πολεμίους ὃς ἂν κτάνῃ.
Purus profecto eſt quisquis hoſtem occiderit.

Itaque more Græcorum antiquo cum his qui extra bellum occidiſſent

Digitized by Google

ſent hominem, lavare, potum ſumere, multoque magis ſacra facere fas non erat; cum his qui in bello, fas erat. Et paſſim occidere jus belli vocatur. Marcellus apud Livium: *quicquid in hoſtibus feci, jus belli defendit.* Liv. XXVI. Apud eundem Alcon ad Saguntinos: *Sed hæc patienda cenſeo potius, quam trucidari corpora veſtra: rapi, trahique ante ora veſtra conjuges ac liberos belli jure ſinatis.* Lib. XXI. Idem alibi cum narraſſet Aſtapenſes occiſos; addit, factum jure belli. Libro XXVIII. Cicero pro Dejotaro: *Tibi vero inimicus cur eſſet à quo cum vel interfici belli lege potuiſſet, regem ſe & filios ſuos conſtitutos eſſe meminiſſet?* Et pro M. Marcello: *Nam cum ipſius victoriæ conditione jure omnes occidiſſemus, clementiæ tuæ judicio conſervati ſumus.* Comm. libro VII. Cæſar Hæduis ſignificat *ſuo beneficio conſervatos quos jure belli interficere potuiſſet.* Ioſephus in bello Iudaico, καλὸν ἐν πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέμου νόμῳ, τοῦτ᾽ ἔστιν ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος: *Pulchrum in bello occumbere, ſed belli jure, id eſt vitam adimente victore.* Papinius:

> *Nec querimur caſos: * hæc bellica jura, vicesque*
> *Armorum.*

2. Iure autem belli cum dicunt hi ſcriptores, non tale intelligi quod actum culpa omni liberet, ſed qualem dixi impunitatem, ex aliis locis apparet. Tacitus dixit *in pace cauſas & merita ſpectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios juxta cadere.* Ann. I. Idem alibi: *Nec illis aut honorare eam cædem jus hominum, aut ulciſci ratio belli permittebat.* Hiſt. III. Neque aliter ſumendum jus belli quod abſtinuiſſe Achivos Ænea & Antenore memorat Livius, eo quod pacis auctores ſemper fuiſſent. Seneca in tragœdia Troadibus:

> *Quodcunque libuit facere: victori licet.*

Et in epiſtolis: * *Quæ commiſſa capite luerent tum quia paludati fecerunt laudamus:* Epiſt. XCV. & Cyprianus, *Homicidium cum admittunt ſinguli, crimen eſt. Virtus vocatur cum publice geritur. Impunitatem ſceleribus acquirit non innocentiæ ratio, ſed ſævitiæ magnitudo.* Epiſt. II. Deinde: *Conſenſere jura peccatis, & cœpit eſſe licitum quod publicum eſt.* Sic Lactantius Romanos ait legitime injurias intuliſſe. IV Inſt. c. 9. Nec alio ſenſu Lucanus: *Iuſque datum ſceleri.* Pharſal. I.

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ, nam primum non eos tantum comprehendit qui actu ipſo arma gerunt, aut qui bellum moventis ſubditi ſunt, ſed omnes etiam qui intra fines ſunt hoſtiles: quod apertum fit ex ipſa formula apud Livium, *Hoſtis ſit ille, quique intra præſidia ejus ſunt.* Lib. XXXVII & alibi paſſim. nimirum quia ab illis quoque damnum metui poteſt, quod in bello continuo & univerſali ſufficit ut locum habeat jus de quo agimus: aliter quam in pignorationibus, quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impoſitorum ad luenda civitatis debita introductæ ſunt: quare mirum non eſt, ſi, quod Baldus notat, multo plus licentiæ ſit in bello quam in pignorandi jure. Ad l. v. D. de juſtitia. Et hoc quidem quod dixi in peregrinis, qui commiſſo cognitoque bello intra fines hoſticos veniunt, dubitationem non habet.

VII. At qui ante bellum eò iverant, videntur jure gentium pro hoſtibus haberi * poſt modicum tempus intra quod diſcedere potuerant. Thuc. l. I. Nam ſic Epidamnum obſeſſuri Corcyræi peregrinis primum diſcedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hoſtibus futuros.

Digitized by Google

VIII. 1. Qui autem vere ſubditi ſunt hoſtium, ex cauſa ſcilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, ſi ipſorum perſonam reſpicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, ſimul indicitur ejus populi hominibus. ut ſupra oſtendimus in formula indictionis: ſic & in decreto; *Vellent juberent Philippo regi Macedonibusque qui ſub regno ejus eſſent bellum indici.* Hoſtis autem qui eſt, ubique ſecundum jus gentium impeti poteſt. Euripides:

Livius libro XXXI.

Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾶν ὅπου λάβῃς κακῶς.

Vbicumque prenſum jura lædi hoſtem ſinunt.

Marcianus Iuriſconſultus: *Transfugas licet, ubicumque inventi fuerint, quaſi hoſtes interficere.*

L. 3. in fine D. ad l. Corn. de ſicariis.

2. Interfici ergo poſſunt impune in ſolo proprio, in ſolo hoſtili, in ſolo nullius, in mari. In territorio autem pacato quod eos interficere aut violare non licet, id jus non ex ipſorum venit perſona, * ſed ex jure ejus qui ibi imperium habet. Nam civiles ſocietates conſtituere potuerunt in eos qui in aliquo ſunt territorio nihil per vim agi niſi judicio tentato: ſicut ex Euripide citavimus,

Si crimen iſtis aliquod hoſpitibus ſtruis,

Ius impetrabis: vi quidem hinc non abſtrahes.

Vbi autem judicia vigent, ibi perſonarum ſpectantur merita, & ceſſat jus iſtud promiſcuum nocendi quod inter hoſtes introductum dicimus. Narrat * Livius ſeptem triremes Pœnorum fuiſſe in portu ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginenſibus Romaniſque; adveniſſe eo cum duabus triremibus Scipionem, opprimique à Pœnis potuiſſe priusquam portum intrarent; ſed vento acriore illatas in portum antequam Pœni anchoras molirentur; tum vero Pœnos nihil auſos in regio portu.

Libro XXVIII.

IX. 1. Cæterum ut ad rem redeam, quam late licentia iſta ſe protendat vel hinc intelligitur, quod infantium quoque & feminarum cædes impune habetur, & iſto belli jure comprehenditur. Non huc adferam quod Heſbonitarum feminas & pueros Hebræi occiderunt, & quod idem fieri imperatur in Cananæos, * & quorum connexa cum Cananæis erat cauſa: Dei iſta ſunt opera, cujus in homines jus majus eſt quam hominum in beſtias, ut alibi diſſeruimus. Illud propius accedit ad teſtandum morem communem gentium, quod in Pſalmo beatus dicitur fore qui Babyloniorum infantes petræ allidet, cui par eſt * Homericum illud:

Deuter. II, 34.

Deuter. XX, 16.

Pſalmo CXXXVI.

----- καὶ νήπια τέκνα

Βαλλόμενα προτὶ ἄστυ ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι.

Illiſaque corpora terræ

Infantum, ſævus dum concutit omnia Mavors.

2. Thraces olim capta Mycaleſſo feminas quoque & infantes occiderunt, narrante Thucydide. Idem de Macedonibus cum Thebas cepiſſent narrat Arrianus. * Romani capta Ilurgi urbe Hiſpaniæ, ἔκτειναν ὁμαλῶς καὶ παιδία καὶ γυναῖκας, *ſine diſcrimine interemerunt etiam mulieres & pueros*, quæ verba ſunt Appiani. Germanicus Cæſar Tacito narratur vicos Marſorum (Germaniæ is populus) ferro flammiſque pervaſtaſſe, additurque: *non ſexus, non ætas miſerationem attulit.* Titus

Lib. I.

Lib. An. I.

Iudæo-

Iudæorum etiam pueros & feminas in ſpectaculo feris laniandos propoſuit. Et tamen hi duo ingenio minime ſævo fuiſſe creduntur: adeo ſævitia illa in morem verterat. Quo minus mirum ſi & ſenes interficiuntur, ut à Pyrrho Priamus. *Æn. II.*

X. I. * Ne captivi quidem ab hac licentia exempti. Pyrrhus apud Senecam ex recepto tunc more:

Lex nulla capto parcit aut pœnam impedit. *Troad.*

In Cyri Virgiliana belli lex hæc dicitur etiam in feminas captivas. Ita enim ibi Scylla:

At belli ſaltem captivam lege necaſſes.

Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii:

Vendere cum poſſis captivum, occidere noli.

Ponit enim licere: & Donatus, ſervos dictos qui ſervati eſſent *quum eos occidi oporteret jure belli*: ubi illud oporteret, improprie, pro liceret poſitum videtur. Sic à Corcyræis interfecti captivi ex Epidamno, narrante Thucydide. Sic quinque millia captivorum ab Annibale occiſa. Apud Hirtium bello Africano Scipionem ſic alloquitur centurio Cæſarianus: *Tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polliceris.* *Adelph. act. 2. ſcen. 1.* *Lib. 1.* *Ap. Annib. Dion. xlvII.*

2. Nec tempore ullo excluditur poteſtas occidendi tales ſervos, id eſt bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: etſi legibus civitatum hic magis, illic minus adſtringitur.

XI. Quin & ſupplicum occiſorum paſſim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum, apud Virgilium Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus ut defendantur ſimul illo quod dixi belli jure. nam & Auguſtinus laudans Gothos qui ſupplicibus & in templa perfugientibus pepercerant: *Quod belli jure fieri licuiſſe*, ait, *illicitum ſibi eſſe judicarunt.* Nec qui ſe dedunt ſemper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum Græci qui Perſæ militabant: apud Tacitum Vſpenſes veniam liberis corporibus orantes: *quod aſpernati*, inquit, *ſunt victores, ut belli potius jure caderent.* Nota & hic belli jus. *I. de Civit. Dei, 2.* *Ann. xII.*

XII. Sed & * acceptos in deditionem ſine conditione ulla legas interfici; ut à Romanis Pometiæ principes, à Sulla Samnites, à Cæſare Numides, & ipſum Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hoſtium duces, ſive captos ſive deditos, * ut triumphi die occiderentur, quemadmodum Cicero nos docet quinta Verrina, Livius tum alibi tum libro xxvIII, Tacitus Annal. xII, & alii multi. Eodem Tacito memorante Galba decimari juſſit quos deprecantes in fidem acceperat: & Cæcina in deditionem accepto Aventico in Iulium Alpinum è principibus, ut concitorem belli animadvertit: cæteros veniæ vel ſævitiæ Vitellii reliquit. *Dion. xlv.* *Liv. II.* *Hiſt. I.*

XIII. I. * Solent interdum hiſtorici cauſam interfectorum hoſtium, captorum præſertim aut ſupplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam in reſiſtendo: ſed hæ cauſæ ut alibi diſtinximus ſuaſoriæ magis ſunt quam juſtificæ. Nam talio juſta & proprie dicta in eandem perſonam quæ deliquit exercenda eſt, ut intelligi poteſt ex his quæ de pœnæ communicatione dicta ſunt ſupra. Contra vero

Digitized by Google

ex bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accuſatur nulla eſt culpa. Cujus morem ſic deſcribit Diodorus Siculus: οὐ γὰρ ἠγνόουν οἱ αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμοῦσι κοινῆς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρους κατὰ τὰς ἥττας τοιαῦτα ἀνάγκη παθεῖν, οἷα ἂν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας. *Neque enim ignorabant ipſis rebus edocti, cum bellantium par ſit fortuna, alterutris ſi male rem geſſiſſent id expectandum quod ipſi in victos ſtatuiſſent.* Apud eundem Philomelus dux Phocenſium, διὰ τῆς κολάσεως τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μεταθέσθαι τῆς ὑπερηφάνου καὶ δεινῆς τιμωρίας: *pari pœna exacta effecit ut hoſtes à ſuperbo & inſolenti ſupplicio temperarent.*

I. Goth.

2. Pertinax vero ſtudium in partes nemo eſt qui ſupplicio dignum judicet, ut apud Procopium Neapolitani Beliſario reſpondent; quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut à natura aſſignatæ aut honeſta ratione electæ ſunt. Imo tantum abeſt ut in eo crimen ſit, pro crimine habetur ſi quis præſidio deceſſerit, præſertim veteri jure militari Romano, quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi excuſationem. *Præſidio decedere apud Romanos capitale eſt*, ait Livius. Ob utilitatem ergo ſuam quiſque ſummo illo rigore, ubi viſum eſt, utitur: defenditur autem rigor ille apud homines eo gentium jure de quo nunc agimus.

Polyb. lib. I, *&* VI.
Lib. XXIV.

Plut. de Claris mulierib.
Dionyſ XVI.
Tac. Ann. XII.
I *Maccab.* XIII, 17.
IV *Hiſt.*

XIV. Idem jus & in obſides uſurpatum, nec in eos tantum qui ſe obligaverant quaſi ex conventione, ſed & in eos qui ab aliis traditi. A Theſſalis occiſi olim ducenti quinquaginta, à Romanis Volſci Aurunci ad trecentos. Notandum autem ſolitos obſides dari etiam pueros, ut à Parthis, quod & à Simone Macchabæorum uno factum legimus, & feminas ut à Romanis Porſenæ temporibus, & à Germanis narrante Tacito.

XV. 1. Sicut autem jus gentium permittit multa, eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ ſunt vetita, ita quædam vetat permiſſa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, eum gladio an veneno interimas nihil intereſt, ſi jus naturæ reſpicias: jus inquam naturæ: nam generoſius quidem eſt ita occidere ut qui occiditur ſui defendendi habeat copiam: ſed non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, ſi non omnium certe meliorum jam olim eſt, ne hoſtem veneno interficere liceat: qui conſenſus ortus eſt ex reſpectu communis utilitatis, ne pericula in bellis quæ crebra eſſe cœperant nimium intenderentur. Et credibile eſt à regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, à veneno minus quam aliorum tuta eſt, niſi defendatur juris aliqua religione * & metu infamiæ.

Livius libro XLII *de bello Gild.*
Off. III.
L. III. *c.* 8.
Lib V, *c.* 5.
Ann. 181.

2. Clandeſtina ſcelera vocat Livius de Perſeo loquens: nefas Claudianus agens de inſidiis in Pyrrhum à Fabricio rejectis, & Cicero ſcelus eandem hiſtoriam tangens. Communis exempli intereſſe ne tale quid admittatur ajunt Conſules Romani in epiſtola ad Pyrrhum quam ex Cl. Quadrigario recitat Gellius: apud Valerium Maximum eſt, *armis bella non venenis geri debere.* Et Tacito memorante, cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea ſe gloria æquans priſcis imperatoribus. Quare * qui licitum

volunt

Digitized by Google

volunt hoſtem veneno occidere, ut ex Vegetio Baldus, reſpiciunt merum naturæ jus; illud autem quod à gentium voluntate ortum trahit prætervident. 11 Conſ. 188.

XVI. 1. Diſtat à tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, ſpicula veneno inficere & geminare mortis cauſas, quod * de Getis tradit Ovidius, de Parthis Lucanus, de Afris quibusdam Silius, & nominatim de Æthiopibus Claudianus. * Sed hoc quoque contra jus eſt gentium non univerſale ſed gentium Europæarum & ſi quæ ad Europæ melioris cultum accedunt. quod recte à Salisberienſi obſervatum eſt, cujus hæc ſunt verba: *Nec veneni, licet videam ab infidelibus aliquando uſurpatam, ullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ideo *ferrum infamare veneno* dixit Silius. Salisb. VIII, 20.

2. Nam & fontes veneno inficere, quod ipſum quoque aut non latet aut non diu latet, Florus ait eſſe non tantum contra morem majorum, ſed & contra fas Deûm: ſicut jura Gentium Diis aſſcribi auctoribus ſolere alibi quoque à nobis annotatum eſt. Neque vero mirum videri debet, ſi ad minuenda pericula tales ſint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidenſibus & Eretrienſibus manente bello convenerit μὴ χρῆσθ τηλεβόλοις, *ne miſſilibus uti liceret.* Lib. 2. Strabo l. x.

XVII. Cæterum non idem ſtatuendum de aquis * ſine veneno ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones leguntur in barbaros juſtum cenſuiſſe: & Oppianus de Piſcatu, quarto, ut ſuo ſæculo ſolitum commemorat. Id enim perinde habetur quaſi avertatur flumen, aut * fontis venæ intercipiantur, quod & natura & conſenſu licitum eſt. Pauſ. l. ult. Front. l. III. Æſch. de male ob. leg.

XVIII. 1. An vero hoſtem interficere immiſſo percuſſore per jus gentium liceat quæri ſolet. Sed omnino diſcrimen adhibendum eſt inter percuſſores qui fidem expreſſam vel tacitam violant, ut ſubditi in regem, vaſalli in ſeniorem, milites in eum cui militant, recepti ut ſupplices aut advenæ aut transfugæ in eos qui receperunt, an vero nulla teneantur fide. quomodo * Pipinus Caroli Magni pater uno comitatus ſatellite trajecto Rheno hoſtem in cubiculo interfeciſſe narratur: quod & à Theodoto Ætolo in Ptolemæum Ægypti regem ſimili modo tentatum refert Polybius, *ἀνδρῶδες ἀνδρεῖον τόλμην, virilem audaciam* vocans. Talis & ille laudatus ab Hiſtoricis * Q. Mutii Scævolæ conatus, quem ipſe ſic defendit, *hoſtis hoſtem occidere volui.* Porſena ipſe in hoc facto nihil niſi virtutem agnoſcit. Valerius Maximus pium ac forte propoſitum vocat: laudat & Cicero pro P. Sextio. Liv. lib. II. Lib. III, c. 3.

2. Nimirum hoſtem occidere ubivis licet, non naturæ tantum ſed & gentium jure, ut ſupra diximus: nec refert quot ſint qui faciant aut patiantur. Sexcenti Lacones cum Leonida caſtra hoſtilia ingreſſi recta tentorium regis petebant. * Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum conſulem ex inſidiis circumventum occiderunt: & qui Petilium Cerialem parum abfuit quin in lecto confoderent. * Laudat Eleazarum Ambroſius, quod elephantem ſupereminentem cæteris adortus eſt, arbitratus ei inſidere regem. Neque tantum qui hæc faciunt ſed & qui aliis faciendi auctores ſunt jure Juſtin. II. Livius lib. XXVII. Tac. Hiſt. V. De Off. I, cap. 40.

Digitized by Google

Gentium inculpati habentur. Scævolæ ad audendum fuerunt aucto-
Liv. lib. II. res illi in bellis adeo ſancti veteres Romani ſenatores.

3. Neque movere quenquam debet quod deprehenſi tales exquiſitis ſuppliciis affici ſolent: nam id ipſum non eo venit quod in jus gentium deliquerint, ſed quia eodem jure gentium in hoſtem quidvis licet: gravius autem aut levius malum ſtatuit quisque pro ſua utilitate.
L. 3. ¶. ult. ad l. Corn. de Sicariis pun. Nam ſic & exploratores, quos mittere jure gentium haut dubie licet, quales miſit Moſes, qualis fuit ipſe Ioſue, deprehenſi peſſime tractari ſolent; (ἔθος τοὺς κατασκόπους κτείνειν, *mos eſt exploratores interficere*, ait Appianus) juſte interdum ab his qui manifeſte juſtam habent bellandi cauſam: ab aliis vero licentia illa quam dat belli jus. Quod ſi qui reperiuntur * qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celſitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad juſti injuſtive opinionem referendum eſt.

4. At de his percuſſoribus quorum facto perfidia ineſt aliter cenſendum, neque enim ipſi tantum contra jus Gentium faciunt, ſed & qui eorum utuntur opera: quanquam enim in rebus aliis, qui malorum opera in hoſtem utuntur, peccare cenſeantur apud Deum, non autem apud homines, id eſt in gentium jus, quia ea in parte,

Mores leges perduxerunt in poteſtatem ſuam:

Lib. VIII. Epiſtola ad Rufinum. *Et decipere*, ut Plinius loquitur, *pro moribus temporum prudentia eſt*: tamen intra jus interficiendi conſtitit hæc conſuetudo. nam hic qui aliena utitur perfidia, violaſſe jus non naturæ tantum, ſed & gentium
Curt. lib. IV. creditur. Hoc docent illa Alexandri ad Darium: *Impia bella ſuſcipitis,*
Lib. XIV. *& cum habeatis arma, licitamini hoſtium capita.* & mox: *qui ne belli quidem jura in me ſervaveris.* alibi: *Ad internecionem mihi perſequendus eſt, non ut juſtus hoſtis, ſed ut percuſſor veneficus.* Eodem referendum illud
Liv. l. XLII. de Perſeo: *Non juſtum apparere bellum regio animo, ſed per omnia clande-*
Liv. l. XLIV. *ſtina graſſari ſcelera latrociniorum & veneficiorum.* Marcius Philippus de iisdem factis Perſei agens: *Ea omnia quam Diis quoque inviſa eſſent,*
Lib. IX, c. 7. *ſenſurum in exitu rerum ſuarum.* Pertinet huc illud Valerii Maximi: * *Viriati cædes duplicem perfidiæ accuſationem recepit, in amicis quod eorum manibus interemtus eſt; in Qu. Servilio Cæpione Conſule, quia is ſceleris hujus auctor impunitate promiſſa fuit: victoriamque non meruit, ſed emit.*

5. Cauſa cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit ea ipſa eſt quam de veneno ſupra attulimus, ne nimium intenderentur pericula
Iuſt. lib. XIV. eorum maxime qui eminent. Negabat Eumene credere *ſe, quenquam ducum ſic velle vincere, ut ipſe in ſe exemplum peſſimum ſtatueret.* Apud eun-
Lib. XII. dem cum Beſſus Dario manus intuliſſet, dicitur exempli & communis regum omnium eſſe cauſa: & Oedipus regis Laji cædem vindicaturus apud Sophoclem ſic ait:

Κείνῳ προσαρκῶν οὖν ἐμαυτὸν ὠφελῶ:

Et apud Senecam in ejusdem argumenti tragœdia:

Regi tuenda eſt maxime regum ſalus.

Conſules Romani epiſtola ad Pyrrhum: *Communis exempli & fidei viſum eſt, ut te ſalvum velimus.*

6. In bello ergo ſolenni, aut inter eos qui belli ſolennis indicendi jus habent, id non licet: extra vero bellum ſolenne habetur pro licito

eodem

eodem Gentium jure. Sic in Gannaſcum defectorem ſtructas * inſidias tales degeneres negat Tacitus. Curtius Spitamenis perfidiam *An. XI.* minus ait inviſam eſſe potuiſſe, quia nihil ulli nefaſtum in Beſſum in- *Lib. VII.* terfectorem regis ſui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia vitio quidem non caret, ſed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita eſt.

XIX. 1. Stupra in feminas in bellis paſſim legas & permiſſa & impermiſſa. Qui permiſerunt, ſpectarunt injuriam ſolam in alienum corpus, cui ſubjacere quicquid hoſtile eſt juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui non ſolam injuriam ſed ipſum efferatæ libidinis actum hic conſiderarunt, & quod is neque ad ſecuritatem pertineat, neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus eſſe debeat: atque hoc poſterius jus eſt gentium non omnium, ſed meliorum. Sic Marcellus antequam Syracu- *Auguſt. de* ſas caperet legitur * geſſiſſe curam pudicitiæ etiam in hoſte ſervan- *Civ. Dei, libro II.* dæ. Scipio apud Livium & ſua & populi Romani intereſſe ait, *nequid quod uſpiam ſanctum eſſet apud ipſos violaretur.* uſpiam, id eſt apud *Lib. XXVI.* moratiores populos. Diodorus Siculus de Agathoclis militibus: *οὔτε τῆς εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀπείχοντο, ne à mulieribus quidem * vim nefariam abſtinebant.* Ælianus cum narraſſet à Sicyoniis victori- *Libro VI.* bus feminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam proſtitutam, *Var. hiſt.* ſic exclamat: *σχέτλια ταῦτα, ὦ θεοὶ Ἑλλήνιοι, καὶ οὐδὲ ἐν βαρβάροις καλά, κατά γε τὴν ἐμὴν μνείαν. Crudelia hæc per Deos Græcia, & quantum memoria complector ne ipſis quidem barbaris probata.*

2. Atque id * inter Chriſtianos obſervari par eſt, non tantum ut diſciplinæ militaris partem, ſed & ut partem juris Gentium: id eſt ut qui pudicitiam vi læſit, quamvis in bello, ubique pœnæ ſit obnoxius. Nam nec Hebræa lege impune quiſquam id tuliſſet, ut intelligi po- *Deut XXI,* teſt * ex ea parte quæ de captiva ducenda, neque vendenda poſtea, *10.* conſtituit. Ad quem locum Bacchai magiſter Hebræus: *Voluit Deus ut caſtra Iſraelitarum ſint ſancta, non projecta in ſcortationes & abominationes cæteras ut caſtra gentium.* Arrianus cum narraſſet captum Roxanes amore Alexandrum, *οὐκ ἐθελῆσαι ὑβρίσαι καθάπερ αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἀπαξιῶσαι, noluiſſe ea ut captiva per libidinem abuti, ſed matrimonio dignatum*, adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: *οὐχ ὕβρισεν, ἀλλ' ἔγημε φιλοσόφως, non per libidinem abuſus ea eſt, ſed uxorem duxit, ut dignum philoſopho.* Et Torquatum quendam, quod hoſtili virgini vitium obtuliſſet, Romanorum decreto * in Corſicam deporta- *Parall.* tum annotavit Plutarchus.

Annotata ad Caput IV.

E*ffectus quoſdam eſſe proprios*] Crantzius Saxonicorum XI, 5.

I. *Licet matrimonium contrahere, ſed laudabilior eſt ex pio propoſito* §. I. *cælebs caſtitas*] Tertullianus adverſus Marcionem I: *vacat abſti-* §. II. *nentiæ teſtimonium, ſi licentia eripitur.* Vide de hac re, & de fuga in perſecutione eundem lib. I ad uxorem. Hieronymus ad Helvidium: *Virgo majoris eſt meriti dum id contemnit, quod ſi fecerit, non delinquit.* Adverſus

verſus Iovinianum: *Ideo plus amat virgines Chriſtus, quia ſponte tribuunt quod ſibi non fuerat imperatum.* Ad Pammachium: *ſemper grandia in audentium ponuntur arbitrio. Non tibi imponitur neceſſitas ut voluntas præmium conſequatur.* Chryſoſtomus ad 1 Cor. cap. VII: βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, *meliorem oſtendit continentiam.* Ad Rom. VII, 6: κἂν μὴ πειθώμεθα καὶ γέενναν ἠπείλησε, δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀγωνιζομένων τὰ ζητούμενα, ὥσπερ ἡ παρθενία καὶ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ πάντως αὐτὰ ἀνυσθῆναι δεῖ. *niſi præceptis obediamus Gehennam minatus eſt, oſtenditque hæc quæ poſtulat non eſſe ex iis quæ certantes ſuopte ſtudio præſtant, qualia ſunt virginitas & poſſeſſionum abdicatio, ſed omnino ea debent impleri.* Secunda oratione de jejunio: ἀφῆκεν ἔξω τῶν σταδίων. ἀφῆκεν ἀνωτέρω τῶν ἀγώνων τὴν παρθενίαν. ἵνα καὶ οἱ κατορθοῦντες τὴν οἰκείαν μεγαλοψυχίαν ἐπιδείξωνται, καὶ οἱ μὴ κατορθοῦντες τῆς συγγνώμης ἀπολαύσωσι τοῦ δεσπότου. *Reliquit extra ſtadia, reliquit ſupra certandi legem continentiam virginalem, ut & qui id præſtant animi ſui oſtendant magnitudinem, & qui non præſtant indulgentia Domini fruantur.* Quod mox aptat & ad ἀκτημοσύνην poſſeſſionum abdicationem. Adjice quæ habet Gratianus ex Auguſtino & aliis in cauſa XIV, quæſtione 1.

Clemens Alexandrinus] ſtromateôn IV, ubi inter alia de ſecundas nuptias faciente ait: οὗτος οὐχ ἁμαρτάνει μὲν κατὰ διαθήκην. οὐ γὰρ κεκώλυται πρὸς τοῦ νόμου. οὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας τὴν κατ' ἐπίτασιν τελειότητα: *non peccat is quidem in fedus: neque enim ulla lex eſt quæ prohibeat, ſed non implet excellentiſſimam Euangelicæ vitæ perfectionem.*

Paganam conjugem licite relinquere poteſt, ut ſenſit Auguſtinus] Libro I de adulterinis conjugiis ad Pollentium cap. 13 & 18. ex quibus locis multa tranſcripſit Gratianus in cauſam XXVIII, quæſt. 1.

2. *Alias vero licere aliquid dicitur, non quod ſalva pietate & officiorum regulis fieri poteſt, ſed quod apud homines pœnæ non ſubjacet*] Tertullianus in exhortatione ad caſtitatem: *Licentia plerunque tentatio eſt diſciplinæ.* ibidem; *omnia licent, ſed non omnia pro ſalute.* Chryſoſtomus de pœnitentia VIII: ὁ ἀκρίδας ἐκ βοτανῶν ἐσθίων καὶ μέλι ἄγριον τῷ τὴν λαμπρὰν παρατιθεμένῳ καὶ βασιλικὴν τράπεζαν ἐξ αὐθεντίας προσέταττε, οὐκ ἔξεστί σοι. καί τοι ἐδόκει βασιλεῖ πάντα ἐξεῖναι. *Hic qui herbarum cacuminibus veſcibatur & fero melle, illi ſplendidam & regiam menſam ſibi apponere ſolito, cum auctoritate edicit, non licet tibi. Atqui videntur regi omnia licere.* Columella præfatione libri VII: *Nec ſane eſt vindicandum nobis quicquid licet: nam ſummum jus antiqui putabant ſummam crucem.* Hieronymus ad Iovinianum: *Et ô vere jus ſummum ſumma malitia.*

3. *Vt à Seneca patre*] Inter alia controverſiarum libro IV, 24.

§. V. 1. *Ex tragœdia Euripidis*] Ione.

Hæc bellica jura] Servius in excerptis Fuldenſibus ad II Æneidos: *Iure bellico Politen Pyrrhus occiderat: ſed cur ante oculos patris?* Spartianus Severo: *præter eos quos jus prælii abſumſit.*

2. *Quæ commiſſa capite luerint, tum quia paludati fecerunt laudamus*] Confer quæ ſupra libro II, cap. 1, §. 1.

§. VII. *Poſt modicum tempus*] Bembus VII hiſtoriæ. Ea defenſione utitur Cicero pro Ligario. Exemplum habes apud Livium libro XXV, de civibus Campanis. Alia apud Thucydidem libro I, & V.

§. VIII. 2. *Sed ex jure ejus qui ibi imperium habet*] confer dicenda infra cap. VI, §. 26. &

§. 26. & Albericum Gentilem Hiſpanicarum Advocationum lib. 1, c. 6. Wechnerum in conſilio Franconico 92.

Livius] Vide ſimile factum Venetorum Græcos impedientium ne in portu juris Veneti Turcis noceant, apud Chalcocondylam lib. IX. de Venetis & Turcis apud Tunetem, Bembum lib. 4. de Piſanis & Genuatibus in Sicilia, Bizarum bello Piſano. de Roſtochio & Gripſwaldia Paulinum Gotthum.

1. *Et quorum connexa cum Cananæis erat cauſa*] ut Amalecitæ, de quibus §. IX.
Joſephus libro VI, 8. in Saulis rebus: *ἐπὶ σφαγὴν γυναικῶν καὶ νηπίων ἐχώρησεν, οὐδὲν ὠμὸν οὐδ' ἀνθρωπίνης σκληρότερον διαπράττεσθαι φύσεως ἡγούμενος, πρῶτα μὲν πολεμίους ταῦτα δρῶν. Ad cadem feminarum etiam & puerorum proceſſit, nihil exiſtimans ſe crudele aut natura humana adverſum in eo facere, primum quod hoſtes erant in quos id fiebat, &c.*

Homericum illud] Ex eodem Homero Severus in Britannos his verbis uſus:

μηδ' ὅν τινα γαστέρι μήτηρ
κοῦρον ἐόντα φέροι, μηδ' ὃς φύγοι αἰπὺν ὄλεθρον.
nec qui latet abditus intra
Viſcera matris adhuc fugiet crudelia fata.

2. *Romani capta Ilurgi*] Scipio capta Numantia: Juliani milites in mulieres Daciris relictas. Zoſimus III. Idem Julianus capta Majozamaltha. *Sine ſexus diſcrimine vel ætatis, quicquid impetus reperit poteſtas iratorum abſumit:* ait Ammianus libro XIV.

1. *Ne captivi quidem ab hac licentia exempti*] Eliſæus apud Ioſephum: §. X.
τοὺς γὰρ νόμῳ ληφθέντας πολέμου, ἀποκτείνειν ἔλεγε δίκαιον. belli jure captos interfici juſtum dicebat. itaque Virgilius captivum inducit rogantem:

Per patrios manes, per ſpes ſurgentis Iuli
Te precor hanc animam ſerves natoque patrique.

LXX millia Slavorum captorum ab Ottone interfecta narrat Withikindus lib. II.

Acceptos in deditionem ſine conditione ulla legas interfici] Vide Thuanum libro LXX, in anno CIƆ IƆ LXXX, in rebus Hiberniæ. §. XII.

Ut triumphi die occiderentur] ſimile apud Reginonem in anno IƆ CCCCV.

1. *Solent interdum Hiſtorici cauſam interfectorum hoſtium, captorum præſertim aut ſupplicum, referre aut ad talionem aut ad pertinaciam*] ut Chalcocondylas libro VIII. §. XIII.

Pari pœna exacta] Vide eundem Diodorum de Spendio & Amilcare Barca in Excerptis Peireſianis.

1. *Et metu infamiæ*] Senatores ad Pyrrhum: *ἵνα μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῶν διαβολὴν ἐνέγκῃ. ne nobis infamiam adferat ſi quid tibi accideret.* §. XV.

2. *Qui licitum volunt hoſtem veneno occidere*] Vide de Venetis Bembum fine libri III.

1. *De Getis tradit Ovidius*] de Scythis Plinius libro XI, 53: *Scythæ ſagittas tingunt viperina ſanie & humano ſanguine: irremediabile id ſcelus mortem illico adfert levi tactu.* de Serviis vide ſupplementum Helmoldi c. 4. §. XVI.

Sed hoc quoque contra jus eſt gentium] ideo Ilus Mermerides in Odyſſeæ A. Ulyſſi negat venenum ad ſpicula,

ἐπεί ῥα θεοὺς νεμεσίζετο αἰὲν ἐόντας.

Veritus vim Divúm morte carentum.

§. XVII. *Sine veneno*] cadaveribus, asbeſto, quibus uſus in obſidione Auximi Beliſarius; Procopius Gotthicorum II. calce, ut Turcæ ad Dibibram; Nicetas lib. I de Alexio Iſaaci fratre. Sunt talia & apud Ottonem Friſingenſem & Guntherum Ligurino.

Fontis venæ intercipiantur] Vide Priſcum in Excerptis legationum.

§. XVIII. 1. *Pipinus*] Vide Paulum Warnafredi libro VI.

Q. Mucii Scævolæ] qui Plutarcho ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθὸς, *vir ad omnem virtutem egregius.*

2. *Paucioribus idem licuit*] Valens pecuniam promiſit ei qui Scythæ cujusquam caput attuliſſet. ita pax obtenta. Zoſimus IV.

Laudat Eleazarum Ambroſius] Et Ioſephus Antiquæ hiſtoriæ XV, 14. Factum non diſſimile Theodoſii in Eugenium eſt apud Zoſimum libro IV. Gallorum in regem Perſarum, apud Agathiam: Perſarum decem in Iulianum, apud Ammianum XXIV, & Zoſimum III. Alexii Comneni in Toruſen, apud Nicetam Choniaten lib. IV de Manuele. Bulgarorum in Nicephorum Imperatorem apud Zonaram.

3. *Qui tali opera oblata uti noluerint*] Vide Cromerum p. 113.

4. *Viriati cædes*] Scriptor de viris Illuſtribus: *quæ victoria, quia empta erat, à Senatu non probata.* Eutropius: *cum interfectores ejus præmium à Cæpione conſule peterent, reſponſum eſt, nunquam Romanis placuiſſe, Imperatorem à ſuis militibus interfici.* ubi forte legendum, *à Cæpione conſule promiſſum.* Sic quod in Sertorium admiſſum eſt damnat Ammianus libro XXX.

6. *Inſidias tales degeneres negat*] Sic de Florentio & Barchalba, qui defectorem Procopium adduxerant, Ammianus: *ſi principem legitimum prodidiſſent, vel ipſa juſtitia jure cæſos pronuntiaret. ſi rebellem & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facti oportuerat deferri mercedes.* Sic laudatur Artabanes occiſo Gontharide apud hiſtoricum Procopium fine Vandalicorum ſecundi. Adjice de Sechodolii cæde Cromerum libro XXVIII.

§ XIX. 1. *Geſſiſſe curam pudicitiæ*] & Lucullus narrante Xiphilino. vide edictum Mauri Cabaonis apud Procopium Vandalicorum I.

Vim nefariam] Appianus Mithridatico de Chiis captis: τὰ γύναια καὶ τὰ παιδία βαρβαρικῶς ὑπὸ τῶν ἀγόντων ὑβριζόμενα. *mulieres & pueri barbarum in morem ab iis qui ducebant ſtuprati.*

2. *Inter Chriſtianos*] Servarunt id Beliſarius ubique, Totilas captis Cumis & Roma capta. Procopius hæc tradit Gotthicorum III.

Ex ea parte quæ de captiva ducenda] quam facunde explicat Philo libro περὶ φιλανθρωπίας. Ioſephus altero contra Appionem: τῶν αἰχμαλώτων προὐνόησεν ὅπως αὐτῶν ὕβρις ἀπῇ, μάλιστα δὲ γυναικῶν. *Lex etiam pro bello captis curam geſſit, ut abſit ab eis contumelia, maxime à mulieribus.*

In Corſicam deportatum] At Perſarum rex Choſroes eum qui Apameæ puellæ vim intulerat cruci affixit; Procopius Perſicorum II.

CAPUT

CAPUT V.

De rebus vaſtandis eripiendiſque.

I. *Res hoſtium corrumpi & rapi poſſe.*
II. *Etiam ſacras: quod quomodo intelligendum.*
III. *Et religioſas; addita itidem cautione.*
IV. *Doli quatenus hic permiſſi.*

I. NOn * eſſe contra naturam ſpoliare eum quem honeſtum eſt necare, dixit Cicero. Quare mirum non eſt ſi jus gentium corrumpi ac rapi permiſerit res hoſtium quos interficere permiſerat. Polybius itaque Hiſtoriarum quinto, juri belli comprehendi ait ut munitiones hoſtium, portus, urbes, viri, naves, fructus, & ſi qua ſunt ſimilia, aut eripiantur aut corrumpantur. Et apud Livium legimus, *eſſe quædam belli jura, quæ ut facere ita pati ſit fas: ſata exuri, dirui tecta; prædas hominum pecorumque agi.* Ipſas urbes totas dirutas, aut mœnia ſolo æquata, populationes agrorum, incendia, ſingulis ferme paginis apud hiſtoriarum ſcriptores invenias. Et notandum licere hæc & in deditos. *Oppidani*, inquit Tacitus, *portis ſponte patefactis ſe ſuaque Romanis permiſere, quod ſalutem ipſis tulit: Artaxatis ignis immiſſus.*

Offic. III. *Lib.* XXXI. *Ann.* XIII.

II. 1. Neque jus gentium merum, ſepoſita officiorum aliorum conſideratione, de quibus dicemus infra, ſacra excipit, id eſt, quæ Deo aut diis dicata ſunt. *Cum loca capta ſunt ab hoſtibus, * omnia deſinunt ſacra eſſe*, ait Pomponius Iuriſconſultus. *Sacra Syracuſarum victoria profana fecerat*, ait Cicero Verrina quarta. Cauſa hujus eſt, quod quæ ſacra dicuntur, revera non eripiuntur humanis uſibus, * ſed publica ſunt: ſacra autem nominantur à fine cui deſtinata ſunt. Signum ejus quod dico eſt, quod cum quis populus alteri populo aut Regi ſe dedit, tum etiam ea dedit quæ divina dicuntur, ut ex formula apparet quam citavimus alibi ex Livio: cui convenit illud in Amphitruone Plauti:

L. cum loca. D. de religioſis. *Lib.* 1, *cap.* III. §. 8.

> *Vrbem, agrum, aras, focos, ſeque uti dederent.*

Deinde:

> *Deduntque ſe, divina, humanaque omnia.*

2. Et ideo Vlpianus publicum jus etiam in ſacris ait conſiſtere. Pauſanias Arcadicis ait morem fuiſſe Græcis barbariſque communem, ut res ſacræ arbitrii eorum fierent qui urbes cepiſſent. Sic Iovis Hercæi ſimulacrum Troja capta conceſſum Sthenelo, multaque alia ejus moris exempla commemorat Thucydides lib. IV: τὸν νόμον τοῖς ἕλλησιν εἶναι, ὧν ἂν ᾖ τὸ κράτος τῆς γῆς ἑκάστης, ἤν τε πλείονος ἤν τε βραχυτέρας, τούτων καὶ τὰ ἱερὰ ἀεὶ γίγνεσθαι. *jus hoc apud Græcos eſſe, ut qui imperium obtineant in terra aliqua magna aut parva, * eorum ſint & templa.* A quo non diſcrepat illud apud Tacitum: *Cunctas cæremonias Italicis in oppidis, templaque, & numinum effigies, juris atque imperii Romani eſſe.*

Ann. XII.

3. Quare & populus ipſe mutata voluntate poteſt ex ſacro profanum facere: quod non obſcure indicant Iuriſconſulti Paulus & Venulejus: & temporum neceſſitate videmus res ſacras ab his qui ſacraverant * in belli uſus converſas, ut à Pericle ſub pollicitatione reſti-

L. inter ſtipulantem. §. *ſacrum, & l. continuus.* § *cum quis. D. de verb. oblig.*

reſtituendi tantundem, à Magone in Hiſpania, à Romanis bello Mithridatico, à Sulla, Pompejo, Cæſare, atque aliis factum legimus. Apud Plutarchum Tiberius Gracchus: *ἱερὸν καὶ ἄσυλον οὐδὲν οὕτως ἐστὶν, ὡς τὰ τῶν θεῶν ἀναθήματα. χρῆσθαι δὲ τούτοις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν ὡς βούλεται τὸν δῆμον οὐδεὶς κεκώλυκε. Nihil tam ſacrum ſanctumque eſt quam quæ Deorum honori dicantur. Et his tamen uti populum, hæc transmovere nemo prohibet.* * In controverſiis Senecæ patris legimus, *Pro republica plerumque templa nudantur, & in uſum ſtipendii dona conflamus.* Trebatius Iuriſconſultus

Macr. Sat. III.

temporum Cæſaris: * *profanum quod ex religioſo vel ſacro in hominum uſum proprietatemque converſum eſt.* Hoc ergo gentium jure uſus Germanicus in Marſos, narrante Tacito, *profana ſimul & ſacra, & celeberrimum illis gentibus templum quod Tanfana vocabant, ſolo æquantur.* Pertinet huc illud Virgilii;

Ann. I.

Colui veſtros ſi ſemper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Lib. VIII. Verr. III.

Deorum donaria * capi à victoribus ſolere notavit Pauſanias: & Cicero belli legem id vocat de P. Servilio loquens, *Signa*, inquit, *& ornamenta ex urbe hoſtium vi & virtute capta, belli lege atque imperatorio jure ſuſtulit.* Sic Livius templorum ornamenta quæ Syracuſis Marcellus Romam advexit *parta* ait *belli jure.* C. Flaminius pro M. Fulvio: *Signa ablata & cætera facta quæ captis urbibus ſoleant.* * Fulvius quoque in oratione belli jus hoc ipſum appellat. Et Cæſar in oratione apud Salluſtium referens quæ victis ſolent accidere ponit & * fana ſpoliari.

Lib. XXV. XXXIX.

Sall. Cat. cap. 51.6.

4. Illud tamen verum eſt, ſi quo in ſimulacro numen aliquod ineſſe credatur, id violari aut corrumpi nefas ab iis qui in ea perſuaſione conveniunt: & hoc ſenſu impietatis aut læſi etiam gentium juris accuſantur interdum qui talia commiſerunt, nimirum ex talis opinionis poſitione. Aliud eſt ſi hoſtes non idem ſentiant: ſicut Iudæis non permiſſum tantum ſed & præceptum eſt gentium ſimulacra abolere; nam quod ſibi accipere vetantur, id eam cauſam habet quo magis Hebræi ſuperſtitiones gentium deteſtarentur, impuritatis admoniti ipſo contactus interdicto; non quaſi alienis ſacris parceretur, quomodo * Ioſephus exponit, Romanis haud dubie blandiens; ſicut & in expoſitione præcepti alterius, de non nominandis gentium diis: quod ille ita explicat quaſi illis obloqui vetarentur, cum revera honoris cauſa aut ſine abominatione eos nominare lex non ſineret. Sciebant quippe Hebræi Dei certiſſimo monitu in ſimulacris illis non habitare, aut Dei ſpiritum, aut bonos Angelos, aut vim aſtrorum, ut deceptæ gentes exiſtimabant, ſed pravos & humano generi infeſtos Dæmonas: ita ut recte dixerit Tacitus in Iudæorum inſtitutis deſcribendis, *profana illis omnia quæ apud nos ſacra.* Non mirum ergo eſt ſi templa profani cultus à Maccabæis incenſa non ſemel legimus. Sic & Xerxes cum ſimulacra Græcorum corrupit nihil fecit contra jus gentium, etſi multum id ad invidiam exaggerant Græci ſcriptores. Nam * Perſæ non credebant in ſimulacris eſſe ulla numina, ſed Deum eſſe Solem, & portionem ejus aliquam ignem. Lege Hebræa, ut idem Tacitus recte, *templi limine præter Sacerdotes arcebantur.*

Deut. VII, 5.

Hiſt. V.

1 Macc. V, & X.

Aſc. Ped. in Verr. III.

De Civ. Dei lib. XVIII, c. 45.

5. At

5. At Pompejus, eodem auctore, *templum jure victoriæ ingreſſus eſt*: aut, ut Auguſtinus rem eandem narrat, *non devotione ſupplicis ſed jure victoris*: bene ille quod templo pepercit, & rebus templi, quanquam ut Cicero diſerte ait, pudore & obtrectatorum metu, non religione: male quod ingreſſus eſt, quippe contemto vero Deo, quod & Chaldæis exprobrant Prophetæ: quam etiam ob cauſam quidem factum arbitrantur ſingulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompejus quaſi in conſpectu Iudææ trucidaretur ad Caſſium Ægypti promontorium. at ſi ſpectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra jus gentium. Sic idem Templum excidio datum à Tito Ioſephus memorat, additque factum τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ.

Pro Flacco. *Dan. v. 23.* *Bell. Iud. lib. VI. c. 24. & 34.*

III. Quod de ſacris diximus idem & de religioſis intelligi debet. nam hæc quoque non mortuorum ſunt ſed viventium, ſive populi alicujus ſive familiæ. Quare ſicut ſacra loca ab hoſtibus capta, ita & religioſa talia eſſe deſinere ſcripſit dicto loco Pomponius, & Paulus Iuriſconſultus: *Sepulchra hoſtium religioſa nobis non ſunt, ideoque lapides inde ſublatos in quemlibet uſum convertere poſſumus*: quod ita tamen intelligendum ne ipſa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus eſt hominum ſepeliendorum, quod jure gentium introductum alibi demonſtravimus.

L. Sepulchra. D. de ſepulchro violato.

IV. Illud hic breviter repetam, non vi ſola res hoſtium hoſtibus eripi ex jure gentium, ſed & dolos qui perfidia careant permiſſos cenſeri, imo alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cœpit jus gentium, ſicut leges civiles ad meretricium & improba fœnora.

Annotata ad Caput V.

§. I. **N**On eſſe contra naturam ſpoliare eum quem honeſtum eſt necare] Suetonius Nerone XL, *tanquam occaſione nata ſpoliandarum jure belli opulentiſſimarum provinciarum.* Cyprianus de Mortalitate: *Sic cum irruptione hoſtili civitas aliqua poſſeſſa eſt, omnes ſimul captivitas vaſtat.*

§. II. 1. *Omnia deſinunt ſacra eſſe*] Tertullianus Apologetico: *Porro bella & victoriæ captis & everſis plurimum urbibus conſtant: id negotium ſine Deorum injuria non eſt. eadem ſtrages mœnium & templorum. pares cædes civium & ſacerdotum: nec diſſimiles rapinæ ſacrarum divitiarum & profanarum. Tot igitur ſacrilegia Romanorum quot trophæa. tot de Diis quot de gentibus triumphi. tot manubiæ quot manent adhuc ſimulacra captivorum deorum.* mox: *Et bene, quod ſi quid adverſi urbibus accidit, eadem clades templorum quæ & mœnium fuerant.*

Sed publica ſunt] Marſilius Patavinus in defenſore Pacis cap, V, p. 2. Nicol. Boërius Deciſ. LXIX, num. 1. Boſſius in crim. de foro competente num. 101. Cothmannus conſ. 100, num. 30.

2. *Eorum ſint & templa*] oſtendit hunc morem & Polybii locus infra capite VIII, §. 4.

3. *In belli uſus converſa*] ut à Syracuſis tempore Timoleontis, in cujus vita id habet Plutarchus. Chii mulctam ſibi à Mithridate indictam etiam è ſacris vaſis conficiunt, Appianus Mithridatico. Plinius lib. VII,

Digitized by Google

lib. VII, cap. ultimo de Porcio Catone agens: *Idem arbores religioſas lucoſque ſuccidi permiſit, ſacrificio prius facto: cujus rei rationem quoque eodem volumine tradidit.* Sulla bello Mithridatico donaria ab Olympia, Epidauro, Delphis abſtulit, Plutarcho narrante, & Appiano. idem pretium reſtituit. Diodorus Siculus in excerptis Peireſianis. Auguſtus ex templis theſauros accepit mutuos, Appiano docente civilium V. vaſa ſacra ab Agapeto oppignorata tradit Caſſiodorus XII, 20. Heraclius in gravi neceſſitate vaſa Eccleſiæ in nummos vertit, ſed poſtea pretium reddidit, ut narrat Theophanes. Vide & Annam Comnenam libro V, & libro VI. Cromerum libro XXIII. orationem Laurentiani apud Bembum libro VI. Adde quæ infra dicentur capite XXI, §. 23.

In controverſiis Seneca] in Excerptis IV, 4.

Profanum quod ex religioſo vel ſacro in hominum uſum proprietatemque converſum eſt] Servius ad Æneidos II, de Cereris templo: *Æneas ſcit ante eſſe profanatam.* idem habet ad III, & ad IX Æneidos & ad XII. Ad Eclogam vero ſeptimam: *Dona oblata numinibus tam diu ſacra ſunt, & dona poſſunt dici, quamdiu non fuerint profanata.*

Capi a victoribus ſolere] Virgilius Æneidos V,

Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.

Plutarchus Fabio narrat, ſignum ab eo Herculis Tarenti captum, miſſumque in Capitolium: reliquos Deos Tarentinis relictos, ut iratos. Huc ſpectat & quod modo ex Tertulliano attulimus, & ejuſdem hoc ad Nationes II: *Tot deinde de Diis quot de gentibus triumphi: manent & ſimulacra captiva: & utique ſentiunt, quos non amant.*

Fulvius] Vide Polybium excerpto legationum 27.

4. *Fana ſpoliari*] Vide Cromerum libro XVII. de rebus Antiochenſis Eccleſiæ captis à Chosroë, vide Procopium Perſicorum II.

Ioſephus] Antiquæ hiſtoriæ IV, 8. & libro adverſus Appionem altero.

Perſæ non credebant in ſimulacris ulla eſſe numina] Diogenes Laërtius initio, τὰ δὲ ξοάνων καταγινώσκειν τοὺς μάγους: *damnari ſimulacra à magis.*

CAPUT VI.

De jure acquirendi bello capta.

I. *Circa acquiſitionem rerum bello captarum, quale jus naturæ.*

II. *Quale jus gentium: cujus teſtimonia adduntur.*

III. *Quando res mobilis capta cenſeatur ex Gentium jure:*

IV. *Quando agri.*

V. *Res quæ non ſunt hoſtium non acquiri bello.*

VI. *Quid de rebus repertis in navibus hoſtium?*

VII. *Iure gentium noſtra fieri quæ hoſtes noſtri aliis bello eripuerant, quod teſtimoniis probatur.*

VIII. *Refellitur ſententia ſtatuens res captas ab hoſtibus omnino ſingulorum capientium fieri.*

IX. *Naturaliter & poſſeſſionem & dominium per alium acquiri.*

X. *Diſtinctio actuum bellicorum in publicos & privatos.*

XI. *Agros acquiri populo aut ejus cujus eſt bellum.*

XII. *Res*

XII. *Res mobiles & ſe moventes actu privato captas ſingulorum capientium fieri;*
XIII. *Niſi lex civilis aliud ſtatuat.*
XIV. *Captas actu publico fieri populi aut ejus cujus eſt bellum:*
XV. *Arbitrium tamen in res tales aliquod ſolere imperatoribus concedi:*
XVI. *Qui aut res referunt ad ærariũ.*
XVII. *Aut dividunt militi: & quomodo:*
XVIII. *Aut direptionem permittunt:*
XIX. *Aut aliis concedunt:*
XX. *Aut factis partibus aliud atque aliud ſtatuunt: & quomodo.*
XXI. *Peculatum circa prædam committi.*
XXII. *Lege aut alio voluntatis actu de jure hoc communi aliquid immutari poſſe.*
XXIII. *Sic ſociis prædam concedi:*
XXIV. *Sæpe & ſubditis: quod variis exemplis terreſtribus & maritimis illuſtratur.*
XXV. *Vſus antedictorum.*
XXVI. *An capta extra territorium utriuſque partis bellantium acquirantur belli jure.*
XXVII. *Ius hoc quod diximus quomodo belli ſolennis ſit proprium.*

I. 1. PRæter quorundam actuum in homines impunitatem, de qua egimus hactenus, eſt & alius effectus bello ſolenni ex jure gentium proprius. Ac jure naturæ quidem bello juſto ea nobis acquiruntur * quæ aut paria ſunt ei quod cum nobis ſit debitum aliter conſequi non poſſumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt * intra æquum pœnæ modum, ut alibi dictum eſt. Hoc jure Abrahamus de ſpoliis, quæ à quinque regibus acceperat, * decimam Deo dedit, ut hiſtoriam quæ exſtat Geneſ. XIV explicat divinus Scriptor ad Hebræos VIII, 4. quo more Græci quoque, Carthaginenſes, & Romani diis ſuis, ut Apollini, Herculi, Iovi Feretrio decimam de præda ſacraverunt. Iacobus autem Ioſepho præ fratribus præcipuum relinquens legatum, *Do tibi*, inquit, *partem unam ſupra fratres tuos, quam à manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo*, Geneſ. XLVIII, 22. Quo in loco * illud *cepi* prophetico loquendi genere pro *certo capiam* ſumi videtur, & Iacobo attribui; quod poſteri ab ejus nomine dicti facturi erant, quaſi eadem eſſet progenitoris & liberorum perſona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum, quæ jam ante à filiis Iacobi facta erat. nam eam ut cum perfidia conjunctam Iacobus pro ſua pietate ſemper improbavit, ut videre eſt Gen. XXXIV, 30; XLIX, 6.

2. Probatum autem à Deo jus prædæ inter eos quos dixi naturales terminos aliis quoque locis apparet. Deus in lege ſua de civitate poſt pacem repudiatam expugnata loquens ſic ait: *Omnia ejus ſpolia diripies tibi: & fruêris præda hoſtium quam tibi Deus dederit.* Rubenitæ, Gaditæ, & pars Manaſſitarum dicuntur viciſſe Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab iis abſtuliſſe, hac ratione addita, quod in bello Deum invocaſſent, & Deus eos propitius exaudiiſſet: quomodo & rex pius Aſa narratur, Deo invocato, de Æthiopibus, injuſto bello ſe laceſſentibus, & victoriam & prædam reportaſſe: quod eo magis notandum, quia arma illa non ex ſpeciali mandato ſed ex communi jure ſumebantur. *Deut.* XX. 14. 1 *Par.* V. 20. 21. 22. II *Paral.* XIV, 13.

3. Ioſue autem eoſdem quos dixi Rubenitas, Gaditas, & Manaſſis partem ſecundis omnibus proſequens: *participes*, inquit, *ſitis prædæ hoſtium* *Ioſ.* XXII, 8.

hoſtium cum fratribus veſtris. Et David cum ad Senatores Hebræos mitteret parta de Amalecitis ſpolia pretium dixit muneri : *Ecce donum*
III. Benef. 37. *hoc eſto vobis de præda hoſtium Domini.* Nimirum , ut Seneca dixit, militaribus viris ſpecioſiſſimum eſt divitem aliquem ſpoliis hoſtilibus facere. Exſtant & divinæ leges de præda dividenda Num.XXXI, 27. Et
De diris. Philo inter diras legis eſſe ait ut ager ab hoſtibus demetatur, unde ſequi λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν, *in ſuos famem, copiam hoſtibus.*

II. 1. Cæterum jure gentium non tantum is qui ex juſta cauſa bellum gerit , ſed & quivis in bello ſolenni & ſine fine modoque dominus fit eorum quæ hoſti eripit , eo ſenſu nimirum ut à gentibus omnibus & ipſe & qui ab eo titulum habent in poſſeſſione rerum talium tuendi ſint. quod dominium quoad effectus externos licet appella-
Xenoph. V. de inſt. Cyri. re. Cyrus apud Xenophontem : νόμος ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν , ὅταν πολεμούντων πόλις ἁλῷ , τῶν ἑλόντων εἶναι τὰ χρήματα. *Lex eſt ſempiterna inter homines , capta hoſtium urbe , eorundem res atque pecunias victori cedere.* Plato
De Legibus. dixit , πάντα τὰ τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι , *bona quæ victus habuit omnia victoris fieri:* qui & alibi inter genera quaſi naturalia acquiſitionis ſtatuit πολεμικὴν , quam & ληϊστικὴν , ἀγωνιστικὴν & χειρωτικὴν vocat, aſſentientem hac in re habens eum queni dixi Xenophontem, apud quem
Sophiſt. Comm. IV. Euthydemum Socrates interrogando eo perducit ut ſpoliare non ſemper injuſtum fateatur, ut ſi in hoſtem id fiat.

I Polit. 2. Sed Ariſtotele quoque auctore ὁ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν ἐν ᾗ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασι. *Lex velut pactum quoddam commune eſt quo bello capta capientium ſunt.* Eodem reſpicit dictum illud Antiphanis : ὅτι τοῖς πολεμίοις εὔχεσθαι δεῖ τἀγαθὰ παρεῖναι χωρὶς ἀνδρείας. γίνεται γὰρ οὕτως οὐ τῶν ἐχόντων , ἀλλὰ τῶν κρατούντων. *Optandum ut hoſtibus bona adſint ſine virtute : Sic enim fiunt illa non eorum qui habent ſed eorum qui capiunt.* * Apud Plutarchum in vita Alexandri : τὰ τῶν ἡττωμένων εἶναί τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τοῦ κρατοῦντος , *ex quæ victi fuerant , & eſſe & appellari debent victoris.* Idem alibi : τὰ τῶν ἡττωμένων ἐν ταῖς μάχαις ἀγαθὰ, τοῖς νικῶσιν ἆθλα πρόκειται : quæ verba ſunt ex Xenophonte ſecundo de Cyri inſtitutione. Philippus in Epiſtola ad Athenienſes : πάντες τὰς πόλεις οἰκοῦμεν ἢ τῶν προγόνων παραδόντων, ἢ κατὰ πόλεμον κύριοι καταστάντες. *Omnes tenemus oppida à majori-*
De male obita legatione. *bus relicta , aut poſſeſſa belli jure.* Æſchines , εἰ μὲν πρὸς ἡμᾶς πολεμήσας δορυάλωτον τὴν πόλιν εἷλες , κυρίως ἔχεις τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ κτησάμενος : *Si bello in nos ſuſcepto armis cepiſti urbem, jure eam poſſides belli lege.*

Livius libro XXXIX. 3. Marcellus apud Livium quæ ademit Syracuſanis * ademiſſe ſe
Lib. XXXIX. ait belli jure. Romani legati Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus dicebant, ſi Philippus bello cepiſſet , eas præmium victoriæ belli jure habiturum : & Maſiniſſa quem agrum pater ſuus Carthaginenſibus bello ademiſſet habere ſe jure Gentium ajebat. Sic & apud Iuſtinum
Libro XXXVIII. Mithridates : *non Cappadocia filium eductum quam jure gentium victor oc-*
II. contra Rullum. *cupaverat.* Cicero Mitylenas ait populi Romani factas belli lege ac jure victoriæ. Idem privata aliqua eſſe cœpiſſe ait aut occupatione
Off. I. vacuorum aut bello , eorum ſcilicet qui victoria potiti ſunt. Dion
Strom. I. Caſſius : τὰ τῶν ἡττωμένων τοῖς κρατοῦσι προσγίνεται. Etiam Clemens Alexandrinus ait res hoſtium rapi & acquiri belli jure.

4. *Quæ ex hoſtibus capiuntur jure gentium ſtatim capientium fiunt,* ait Cajus

Digitized by Google

Iuriſconſultus. Naturalem hanc acquiſitionem φυσικὴν κτῆσιν appellat Theophilus in Græcis inſtitutionibus, ſicut & Ariſtoteles dixerat πολεμικὴν φύσει κτητικὴν, *rem militarem ſecum ferre naturalem acquirendi modum.* nimirum quia non cauſa aliqua ſed ipſum nudum factum ſpectatur, & ex eo jus naſcitur: ſicut & Nerva filius, referente Paulo Iuriſconſulto, dominium rerum ex naturali poſſeſſione cœpiſſe ajebat, ejuſque rei veſtigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiuntur. item in bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt qui primi poſſeſſionem apprehenderunt.

L. naturalem §. ult. D. de acq. rerum dom. tit. de rer. diviſ. Ariſt. 1. de rep. c. 8. L. 1. ¶. D. de acq. poſſ.

5. Hoſti autem eripi cenſentur & quæ ſubditis hoſtium eripiuntur. Sic Dercyllides argumentatur apud Xenophontem, cum Pharnabazus hoſtis eſſet Lacedæmoniorum, Mania autem ſubdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea eſſe cauſa ut à jure belli recte occupentur.

Hiſt. Gr. III.

III. Cæterum in hac belli quæſtione placuit gentibus, ut cepiſſe rem is intelligatur qui ita detinet ut recuperandi ſpem probabilem alter amiſerit, ut res perſecutionem effugerit, ut loquitur in ſimili quæſtione Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit, ut capta dicantur ubi intra fines id eſt præſidia hoſtium perducta fuerint. Eodem enim modo res amittitur quo poſtliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii eſſe cœpit, quod alibi explicatur intra præſidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit, amitti eum ubi fines noſtros exceſſit: & Pomponius captum bello explicat eum quem hoſtes ex noſtris ceperunt, & intra præſidia ſua perduxerunt: antequam enim in præſidia perducatur hoſtium, manere civem.

L. Pomponius. D. de acq. rer. dom. L. Poſtliminium ¶. poſtliminio. D. de captiv, l. ult. ibid. l. Poſtliminii, ¶ in bello. d. tit.

2. Hominis autem & rei in hoc gentium jure eadem fuit ratio. Vnde facile intellectu eſt quod alibi dicuntur capta ſtatim capientium fieri cum conditione aliqua, continuandæ ſcilicet eo uſque poſſeſſionis, debere intelligi. Cui conſequens eſſe videtur, ut in mari naves & res aliæ captæ cenſeantur tum demum, cum in navalia aut portus, aut ad eum locum ubi tota claſſis ſe tenet, perducta ſunt. nam tunc deſperari incipit recuperatio. ſed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum videmus, ut talia capta cenſeantur ubi * per horas viginti quatuor in poteſtate hoſtium fuerint.

Inſt. de rer. diviſ. ¶. item ea. Inſt. d. loco. L. naturalem ¶. item de acq. rer. dom. Conſulatu maris c. 283. & 287. Conſt. Gallica lib. XX, tit. 13. art. 24.

IV. 1. At agri non ſtatim capti intelliguntur ſimul atque inſeſſi ſunt, nam quamquam verum eſt eam agri partem quam cum magna vi ingreſſus eſt exercitus ab eo interim poſſideri, ut à Celſo notatum eſt. tamen ad eum quem tractamus effectum non ſufficit qualiſcunque poſſeſſio, ſed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam quem Annibal caſtris inſidebat adeo non amiſſum judicabant, ut eo ipſo tempore nihilo minoris venierit quam ante veniſſet.* Is ergo demum ager captus cenſebitur, qui manſuris munitionibus ita includitur, ut niſi iis expugnatis parti alteri palam aditus non ſit.

Corn. de Lapide in Gen. c. XIV. Molina diſput. 118. L. quod meo D. de acq. vel amitt. poſſ. Livius lib. XXVI.

2. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo à terrendis hoſtibus à Siculo Flacco allata, quam illa Varronis à terendo, aut Frontini à terra, aut Pomponii Iuriſconſulti à terrendi jure quod habent magiſtratus. Sic Xenophon libro de Vectigalibus, agri poſſeſſionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τείχη ἢ ἐρύματα ipſe appellat.

Digitized by Google

V. Liquet & hoc, ut res aliqua noſtra belli jure fiat requiri ut hoſtium fuerit: nam quæ res apud hoſtes quidem ſunt, puta in oppidis eorum aut intra præſidia, ſed quorum domini nec hoſtium ſint ſubditi nec hoſtilis animi, ex bello acquiri non poſſunt, ut inter cætera Æſchinis dicto jam loco oſtenditur Amphipolim, quæ urbs eſſet Athenienſium, Philippi bello in Amphipolitanos ipſius Philippi non potuiſſe fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim domini odioſius eſt quam ut produci debeat.

Conſul. maris, c.273. VI. Quare quod dici ſolet * hoſtiles cenſeri res in hoſtium navibus repertas, non ita accipi debet quaſi certa ſit juris gentium lex, ſed ut præſumptionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus poſſit elidi. Atque ita in Hollandia noſtra jam olim, anno ſcilicet cIↃ CCC XXXVIII flagrante cum Anſiaticis bello, frequenti Senatu judicatum & ex judicato in legem tranſiiſſe comperi.

VII. 1. Illud vero extra controverſiam eſt ſi jus gentium reſpicimus, quæ hoſtibus per nos erepta ſunt, ea non poſſe vindicari ab his qui ante hoſtes noſtros ea poſſederant & bello amiſerant: quia jus gentium hoſtes primum dominos fecit dominio externo, deinde nos:
Iud. XI. 23. 24. 27. quo jure inter alia tuetur ſe Iephthes contra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia à Moabitis ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos tranſiſſet.
I Sam. XXX. 20. * Sic & David quod ipſe Amalecitis, Amalecitæ antea Palæſtinis eripuerant, pro ſuo habet ac dividit.

Lib. VI. 2. Titus Largius apud Dionyſium Halicarnaſſenſem in Senatu Romano * cum Volſci olim poſſeſſa repeterent, ſententiam ſic dixit: ὅτι Ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς κατάσχωμεν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ, καὶ οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν μωρίᾳ τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι. κοινωνητέον τε πᾶσι καὶ τοῖς ἐκ τούτων γινομένοις καταλιπεῖν ἀγωνιζόμεθα, νῦν δὲ ὑπαρχόντων ἤδη στερησόμεθα καὶ ἑαυτοὺς ὅσα πολεμίους βλάψομεν; *Romani nos honeſtiſſimas eas atque juſtiſſimas credimus poſſeſſiones quas belli lege captas habemus: neque vero induci poſſumus ut ſtulta facilitate deleamus virtutis monumenta, ſi eas illis reddamus quibus ſemel perierunt. Imo vero tales poſſeſſiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus noſtris communicandas, ſed & poſteris relinquendas cenſemus: tantum abeſt ut parta relinquendo in nos ipſos ea conſtituamus quæ in hoſtes conſtitui ſolent.* & in reſponſo Romanorum Auruncis dato: ἡμεῖς οἱ Ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ὅσα κτήσηταί τις ἀρετῇ πολεμίους ἀφελόμενος ταῦτα τοῖς ἐγγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι: *nos Romani ita arbitramur, quæ quis hoſtibus erepta virtute quæſivit, ut optimo jure propria ad poſteros tranſmitti.*
Lib. VII. Alibi in reſponſo ad Volſcos ſic Romani: ἡμεῖς δὲ κρατίστας ἡγούμεθα κτήσεις ἃς ἂν πολέμῳ κρατήσαντες λάβωμεν, οὔτε πρῶτοι καταστησάμενοι νόμον τόνδε, οὔτε αὐτὸν ἀνθρώπων ἡγούμενοι εἶναι, μᾶλλον ἢ οὐχὶ θεῶν, ἅπαντάς τε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους εἰδότες αὐτῷ χρωμένους, οὐκ ἂν ἐνδοίημεν ὑμῖν μαλακὸν οὐδὲν, οὐδ᾽ ἂν ἀποσταίημεν ἔτι τῶν δορυκτήτων· πολλὴ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μετ᾽ ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκτήσατο, ταῦτα ὑπὸ δειλίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρεθείη: *Nos autem optimum judicamus poſſeſſionis genus, quod belli jure captum quæſitumque eſt. Cumque non à nobis hoc jus ſit inſtitutum, ſed à Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum uſu probatum, nihil*

vobis

Digitized by Google

vobis per ignaviam concedemus, nec bello partis abſiſtemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quæſita ſunt ea per formidinem aut ſtuporem amittere. Sic & in reſponſo Samnitum: πολέμῳ κρατηθέντων ἡμῶν ὅσπερ ἐστὶ νόμος κτήσεως δικαιότατος. *Cum armis hæc quæſierimus, quæ lex acquirendi juſtiſſima eſt.*

In exc. legat.

3. Livius cum narraſſet agrum prope Lucam à Romanis diviſum, eum agrum ſic notat: *De Ligure captus is ager fuerat: Ethruſcorum antequam Ligurum fuerat.* Hoc jure à Romanis retentam Syriam Appianus notat, nec redditam Antiocho Pio, * cui eam eripuerat Tigranes hoſtis Romanorum: & Iuſtinus ex Trogo ſic reſpondentem facit eidem Antiocho Pompejum *ut habenti regnum non ademerit, ita quo ceſſerit Tigrani, non daturum quod tueri neſciat.* Sed & eas * Galliæ partes quas Gallis eripuerant Cimbri, Romani pro ſuis habuere.

Lib. XLI. *Mithrid.* *Civil. I.* *Lib. XL.*

VIII. Gravior diſputatio eſt, cui in bello publico ac ſolenni res hoſtium acquiratur, ipſine populo an ſingulis qui de populo aut in populo ſunt. Valde enim hic variant recentiores Iuris interpretes; quorum plerique cum in jure Romano legiſſent capta capientium fieri, in Canonum autem corpore diſtribui prædam publico arbitrio; alii poſt alios, ut fieri ſolet, dixerunt, primo ac jure ipſo fieri capta ſingulorum qui manu capiunt; attamen duci aſſignanda qui inter milites diſtribuat: quæ ſententia cum recepta non minus quam falſa ſit, hoc accuratius à nobis refutanda eſt, ut ſpecimen ſit quam parum tutò in hoc controverſiarum genere tali auctoritati credatur. Enimvero dubitandum non eſt quin gentium conſenſu utrumvis potuerit conſtitui, aut ut capta populo bellum gerenti aut ut cuivis qui manu caperet in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuiſſe ut res hoſtium hoſtibus eſſent non alio loco quam quo ſunt res nullius, ut ex Nervæ filii dicto jam antea apertum fecimus.

Bart. ad l. Si quid bello D. de capt. Alex. & Iaſ. l. 1. D. de acq. poſſ. Aug. Inſt. de rer. diviſ. §. Item quæ ex hoſtibus. Pan. ad c. ſicut de jurejur. n. 7. Th. Gram. deciſ. Neap. 71. num. 17. Mart. Laud. de bello q. 4.

IX. 1. At res quæ nullius ſunt fiunt quidem capientium, ſed tam eorum qui per alios quam qui per ſe capiunt. Ita non ſervi tantum aut filii, ſed & liberi homines qui in piſcando, aucupando, venando, margaritas legendo operam ſuam addixerunt aliis, ſtatim quod acceperunt acquirunt ipſis quibus operam navant. Modeſtinus Iuriſconſultus recte dixit: *quod naturaliter acquiritur, ſicuti eſt poſſeſſio, per quemlibet volentibus nobis poſſidere acquirimus*: & Paulus receptis: *Poſſeſſionem acquirimus animo & corpore: animo utique noſtro, corpore vel noſtro vel alieno.* Idem ad edictum: *Per procuratorem, tutorem curatoremve poſſeſſio nobis acquiritur,* quod explicat ſi id ea mente faciant ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos, qui in Olympiis certabant præmia acquirebant iis à quibus mittebantur. Ratio eſt, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis inſtrumentum eſt, ut & alibi diximus.

L. ea quæ D. de acq. dom. *Lib. V. tit. 2.* *L. 1. §. per procur. D. de acq. poſſ.* *L. quæcunque. D. de oblig. l. ſtipulatio, §. alteri de verb. ſignif.*

2. Quare diſcrimen quod traditur inter liberas perſonas & ſerviles circa acquiſitiones, juris eſt civilis & ad civiles acquiſitiones proprie pertinet, ut ex dicto Modeſtini loco apparet: & tamen has ipſas Severus Imperator poſtea ad naturalium exemplum admovit propius, non utilitatis tantum, ut ipſe profitetur, ratione, ſed & Iuriſprudentiæ. Semoto ergo civili jure locum habet quod dicitur per alium

L. 1. C. per quas perſ. c. poteſt & ei. qui facit. de reg. jur.

fa-

facere quem poſſe quid per ſeipſum poteſt; & perinde eſſe per ſe quis faciat an per alium.

X. Diſtinguendum ergo in noſtro negotio inter actus vere publicos belli, & inter actus privatos qui fiunt occaſione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Maſiniſſa apud Livium: *Syphax populi Romani auſpiciis victus captuſque eſt. Itaque ipſe, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani eſt.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cœlen Syriam Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod Seleuci bellum fuiſſet, cui Ptolemæus navaſſet operam. Hiſtoria eſt apud Polybium quinto.

Liv. xxx.

XI. 1. Res ſoli niſi publico actu, inducto exercitu, impoſitis præſidiis, capi non ſolent: ideo ut reſpondit Pomponius, *publicatur ager qui ex hoſtibus captus ſit*: id eſt, ut ibidem exponit, *prædæ non cedit*: prædæ nomine ſtricte accepto. Salomo prætorii præfectus * apud Procopium: *ὡς τὰ μὲν ἀνδράποδα καὶ τὰ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα ἰέναι, οὐκ ἀπεικὸς εἶναι. Γῆν μέντοι αὐτὴν βασιλεῖ τε καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ προσήκειν.* *Captivos ſane & res alias militibus prædæ loco cedere ratione non caret*: (accipiendum hoc ut fiat publico conceſſu, quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad Principem & imperium Romanum pertinere.*

2. Sic * Apud Hebræos & Lacedæmonios ager manu captus ſortito diviſus eſt. Sic Romani captos agros aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri poſſeſſori honoris gratia relicto, aut diſtraxerunt, aut aſſignarunt colonis, aut fecerunt vectigales: quarum rerum paſſim in Legibus, hiſtoriis, & agrimenſorum commentariis teſtimonia exſtant. Appianus libro primo belli civilis: *Ῥωμαῖοι τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ χειρούμενοι, γῆς μέρος ἐλάμβανον*: *Romani cum Italiam armis ſubegiſſent, victos parte agri mulctarunt.* & ſecundo libro: *τῶν δὲ πολεμίων ὅτι κρατήσειαν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀπηρεῦντο ἀλλ' ἐμερίζοντο.* *Etiam victis hoſtibus terram non omnem adimebant, ſed partiebantur.* Notat Cicero oratione pro Domo ſua ad Pontifices, conſecratos interdum ab imperatore agros de hoſtibus captos, ſed populi juſſu.

L. Luc. Titius. D. de evictionibus. L. item ſi verb. ¶. 1. de rei vind.

XII. 1. At res mobiles & ſe moventes aut in miniſterio publico capiuntur aut extra illud. Si extra miniſterium publicum, fiunt ſingulorum capientium. Et huc referendum eſt Celſi illud: *quæ res hoſtiles apud nos ſunt, non publicæ ſed occupantium fiunt.* Quæ apud nos ſunt, id eſt bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & in hominibus obſervabatur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accenſebantur. Inſignis eſt in eam rem Tryphonini locus, *Verum in pace qui pervenerunt ad alteros, ſi bellum ſubito exarſiſſet, eorum ſervi efficiuntur apud quos jam hoſtes ſuo fato* (ita legendum, non facto aut pacto, ut habent libri) *deprehenduntur.* fato hoc aſcribit Iuriſconſultus, quia * nullo ſuo merito in ſervitutem deveniunt: nam talia fato aſcribere tralatitium eſt. Tale illud Nævii: *Fato fiunt Romæ Metelli conſules*, id eſt ſine ſuo merito.

L. transfugam ¶. 1. D. de acq. rer. dom.

L. in bello. D. de capt. & poſtl.

2. Indidem venit quod ſi quid milites capiunt non in procinctu, aut in eo quod facere jubentur, ſed in eo quod promiſcuo jure aut ſolo permiſſu faciunt, id ſtatim ſibi acquirunt: capiunt enim non miniſtri,

Digitized by Google

niſtri. Talia ſunt ſpolia quæ detrahuntur hoſti in dimicatione ſingulari: talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia paſſuum dicebant Romani, ut mox videbimus) in liberis & injuſſis excurſibus capiunt: quod genus prædæ Itali hodie corrariam vocant, & à butino diſtinguunt. *Salic. in l. ab hoſtibus. C. de cap.*

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia ſingulis directe acquiri, intelligendum eſt ut id juris gentium ſit ante omnem ea de re legem civilem. nam populus quiſque inter ſuos aliter poteſt conſtituere, & dominium ſingulorum antevertere, ſicut multis in locis de feris & avibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege poteſt, ut quæ apud nos reperiuntur hoſtium res, publicæ fiant. *Tho. Gram. Deciſ. Neap. 71, n. 18.*

XIV. 1. At de his quæ quis actu bellico capit alia eſt ratio. Ibi enim ſinguli reipublicæ perſonam ſuſtinent, ejuſque vice funguntur, ac proinde per eas populus, ſi lex civilis aliud non ſtatuat, ut poſſeſſionem ita & dominium nanciſcitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video ſolito largius admetiendas ex nobilium populorum exemplis.

2. Incipiam à Græcis, quorum morem Homerus non uno loco deſcribit:

Ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται.
Omnia jam diviſa quibus ſpoliavimus urbes.

Apud eundem Poëtam Achilles, de urbibus agens quas ipſe expugnaverat,

Τάων ἐκ πασέων κειμήλια πολλὰ καὶ ἐσθλὰ
Ἐξελόμην, καὶ πάντα φέρων Ἀγαμέμνονι δόσκον
Ἀτρείδῃ, ὁ δ' ὄπισθε μένων παρὰ νηυσὶ θοῇσι
Δεξάμενος διὰ παῦρα διασάσκετο, πολλὰ δ' ἔχεσκε.
Omnibus his ingens precio numeroque ſupellex
Noſtrâ rapta manu: regi ſed victor Atridæ
Cuncta tuli, celeres reſidens qui pone carinas
Divideret cum pauca aliis, ſibi multa tenebat.

Spectandus enim hìc Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem: quo jure ipſe ſed cum Senatu prædam dividebat: partim ut munere fungens imperatorio, ac proinde de communi partem cæteris majorem ferens. Eum ipſum Agamemnonem ſic alloquitur idem Achilles:

Ου γὰρ σοί ποτε ἶσον ἔχω γέρας, ὁππότ' ἀχαιοὶ
Τρώων ἐκπέρσωσ' εὖ ναιόμενον πτολίεθρον.
Nam neque me tecum prædæ pars æqua ſequetur,
Si Danaûm virtus Trojanam everterit urbem.

Et alibi Achilli offert Agamemnon de conſilio publico navem plenam æris & auri, & viginti mulieres, quæ præcipiat de præda. Troja jam capta, Virgilio narrante,

Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Vlyſſes *Æn. II.*
Prædam aſſervabant: huc undique Troïa gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque Deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur,

 Sic

Digitized by Google

Plut. Ariſtide. Herod. l. IX. Plut. Lyſandro.

Sic poſterioribus temporibus prædam Marathoniam aſſervat Ariſtides. Poſt prælium ad Platæas ſevere edictum ne quis de præda privatim quicquam tolleret: deinde præda pro populorum meritis diſtributa. Athenis poſtea devictis in publicum relata à Lyſandro præda. Et publici officii nomen * apud Spartanos, λαφυροπῶλαι *prædæ venditores*.

Homer. Il. X. Eurip. Rheſo. Plinius libro XXIII, c. 3. Plut. Alex. Curt. Diod. libro XVII. Strabo l. XV. Diod. libro XIII. Liv. l. XXIII. Greg. Tur. l. II, c. 17.

3. Si ad Aſiam venimus, Trojani ſoliti, ut docet nos Virgilius, *præda ducere ſortem*, ut in rebus communibus dividendis fieri ſolet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes imperatorem, quo jure Hector Doloni id expreſſe ſtipulanti promittit equos Achillis, ut intelligas jus acquirendi dominii in captura ſola non fuiſſe. Ad Cyrum Aſiæ victorem, nec minus ad Alexandrum poſtea, perlata præda. Si Africam reſpicimus; idem mos occurrit. Sic quæ Agrigenti capta, quæque in pugna Cannenſi, & alibi, Carthaginem miſſa. Apud Francos veteres, ut ex Gregorii Turonenſis hiſtoria apparet, quæ capta erant * ſorte dividebantur: neque rex ipſe aliud habebat de præda quam quod ſors ipſi addixiſſet.

4. Sed quanto re militari Romani cæteris præſtiterunt, tanto ſunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionyſius Halicarnaſſenſis morum Romanorum diligentiſſimus obſervator, ita nos hac de re docet: τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα, ὅσα ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι' ἀρετὴν, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τούτων οὐχ ὅπως τις ἰδιώτης γίνεται κύριος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών. ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν ἀπεμπολεῖ, καὶ εἰς δημόσιον ἀναφέρει. *Quæcunque ex hoſtibus per virtutem capta ſunt, ea lex jubet publica eſſe, ita ut non modo privati eorum domini non fiant, ſed ne ipſe quidem imperator exercitus. verum quæſtor illa accipit, & vendita in publicum refert.* Verba hæc ſunt eorum qui Coriolanum incuſant nonnihil ad invidiam compoſita.

Libro XXXVII. Liv. lib. V.

XV. Nam * populum dominum eſſe prædæ verum erat: ſed illud non minus verum, * ejus diſpenſandæ arbitrium imperatoribus libera republica permiſſum fuiſſe, ſed tale ut actus ſui rationem populo deberent. L. Æmilius apud Livium: *captas non deditas diripi urbes, & in his tamen arbitrium eſſe imperatoris, non militum.* Sed hoc arbitrium quod mos deferebat imperatoribus, ipſi interdum, quo longius ab omni ſuſpicione eſſent, rejiciebant ad Senatum, ut Camillus. & qui retinebant, prout religioni, famæ, ambitioni ſerviebant, diverſo modo uſi reperiuntur.

Lib. XIII, c. 23. Lib. II.

XVI. 1. Qui ſanctiſſimi eſſe aut credi volebant, * prædam non attingebant omnino, ſed ſive pecunia erat in præda, eam jubebant à quæſtore populi Romani percipi; ſive res aliæ, eas per quæſtorem ſub haſta venumdari: ubi redactam pecuniam manubiarum nomine ſignificatam Favorinus apud Gellium ſenſit. Hæc pecunia per quæſtorem in ærarium deferebatur, prius tamen, ſi res triumphi eſſet, oſtentata publice. Livius libro IV de C. Valerio Conſule: *Præda ex aſſiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congeſta erant, fuit aliquantum: venditum ſub haſta Conſul in ærarium redigere quæſtores juſſit.* Idem fecit Pompejus de quo hæc ſunt Velleji verba, *Pecunia Tigranis, * ſicut Pompejo moris erat, redacta in quæſtoris poteſtatem ac publicis deſcripta literis.*

Ita

Ita & M. Tullius qui ſic de ſe ipſo in literis ad Salluſtium, *De præda* *Lib.* II. *Epiſt.* 7.
mea præter quæſtores urbanos, id eſt populum Romanum, teruntium nec attigit: nec tacturus eſt quiſquam. Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maxime uſitatum, quo Plautus reſpiciens ſic ait:

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæſtorem deferam.

Et de hominibus captivis ſimiliter:

Quos emi de præda de quæſtoribus.

2. Sed alii ſine quæſtore ipſi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & ex Halicarnaſſenſi ſequentibus verbis colligere eſt. Sic à Tarquinio rege jam olim victis Sabinis prædam & captivos *Liv. lib.* I.
Romam miſſos legimus. Sic Romulius & Veturius conſules narran- *Liv. l.* III.
tur prædam vendidiſſe ob ærarii penuriam, ægre id ferente exercitu. Sed cum paſſim id occurrat, quantum ducum quiſque ex triumphis Italicis, Africanis, Aſiaticis, Gallicis, Hiſpanicis in ærarium per ſe aut quæſtorem retulerit, exempla congerere nihil eſt opus. Illud magis notandum, datam prædam aut ejus partem interdum diis, interdum militibus, interdum & aliis. Diis aut res ipſæ datæ, ut ſpolia quæ Ro- *Dion. Halic. lib.* II.
mulus Iovi Feretrio ſuſpendit; aut redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manubiis Superbus templum Iovis in monte Tarpejo ſtatuit. *Liv. l.* I.

XVII. 1. Militibus prædam dare priſcis Romanis ambitioſum videbatur: uti Sextus Tarquinii Superbi filius, ſed Gabiis profugus, *Liv. d. lib.*
prædam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam ſibi conciliaret. Appius Claudius in Senatu ſimilem largitionem arguit ut no- *Liv. l.* V.
vam, prodigam, inconſultam.

Præda autem militi conceſſa aut dividitur aut diripitur. Dividi poteſt aut ratione ſtipendiorum aut * ratione meritorum. Stipendiorum ratione dividi prædam Appius Claudius volebat, ſi illud ob- *D. loco.*
tinere non poſſet ut redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem dividendi ordinem accurate explicat Polybius: nempe *Lib.* X.
in dies aut vigilias partem exercitus alteram aut minorem ad comportandam prædam mitti ſolitam: & quod quiſque reperiſſet id juſſum in caſtra perferre ut per tribunos æqualiter divideretur, vocatis ad partem etiam his qui caſtra ſervarent, (quod & apud Hebræos *1 Sam.* XXX, 24.
regi Davidi placuiſſe, & inde in legem tranſiiſſe legimus) quique per *Liv. l.* XLV.
valetudinem aut delegata miniſteria aberant. *Ibid.*

2. Interdum non ipſa præda ſed redacta inde pecunia prædæ loco *Ibid.*
militibus donata, quod ſæpe in triumpho fiebat. Proportionem hanc invenio, ſimplex pediti, duplex centurioni, triplex equiti datum. Interdum ſimplex pediti, equiti duplex. Alias ſimplex pediti, duplex centurioni, * tribuno & equiti quadruplex. Meritorum etiam ſæpe habita ratio, ſicut Marcius quod fortiter feciſſet * ex præda Corio- *Suet. Cæſ. c.* 38. *& App.* II. *Civil.*
lana donatus eſt à Poſthumio.

3. Vtrovis modo fieret diviſio * licebat imperatori ἐξαίρετον; hoc *Liv. d. lib.*
eſt præcipuum ſibi accipere quantum vellet: id eſt, quantum æquum arbitraretur: * quod & aliis interdum virtutis ergo conceſſum. Euripides Troadibus de nobilioribus feminis Trojanis agens, ait:

τοῖς πρώτοισιν ἐξῃρημέναι
στρατοῦ.

Digitized by Google

Quæ principibus eximia data
Erant Achivis :

Et de Andromacha,

Καὶ τὴν δ' Ἀχιλλῆος ἔλαχε παῖς ἐξαίρετον :
Accepit illam Pyrrhus eximiam ſibi.

Aſcanius de equo apud Virgilium :

Ipſum illum clypeum, criſtasque rubentes
Excipiam ſorti.

Pauſaniæ poſt in Platæis prælium eximia data, mulieres, equos, camelos, narrat Herodotus. Sic Ocriſiam Corniculanam præcipuam accepit rex Tullius. * Fabricius apud Halicarnaſſenſem in oratione ad Pyrrhum : (Lib. IV.) ἐκείνων δορυκτήτων ἐξὸν μοι λαβεῖν ὁπόσα βουλοίμην : *ex his quæ bello erant capta licebat mihi quantum vellem excipere.* Iſidorus huc reſpiciens ubi de jure agit militari, *præda*, ait, *deciſio, & pro perſonarum qualitatibus ac laboribus juſta diviſio, ac principis portio.* Tarquinius Superbus, ut apud Livium eſt, (Lib. I.) & ipſe ditari volebat, & delinire præda popularium animos. (Liv. l. XLV.) Servilius in oratione pro L. Paulo ait eum præda partienda locupletem ſe facere potuiſſe. Et hanc imperatoris portionem ſunt qui potius ſignificatam volunt manubiarum nomine, quos inter eſt Aſconius Pedianus.

(III Verr.) 4. Sed laudatiores illi, qui jus ſuum remittentes nihil ſibi de præda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius, τὸν ἐκ δικαίου πλοῦτον ὑπεριδὼν ἕνεκα δόξης, *etiam juſte partas divitias præ gloria contemnens* : quod ipſe ſe facere ajebat Valerii Publicolæ & aliorum paucorum exemplo : (Plut. M. Catone.) quos M. Porcius Cato imitatus eſt in Hiſpanienſi victoria, negans quicquam ad ſe perventurum è bello captis, præter ea quæ in cibo ac potu inſumſiſſet : addens tamen, non à ſe culpari imperatores qui conceſſas utilitates ſumerent, ſed malle ſe de virtute cum optimis quam de pecunia cum ditiſſimis certare. Proxime ad hanc laudem accedunt qui prædam modice delibarunt, ut Pompejus apud Lucanum à Catone laudatur, qui

Plura retentis
Intulit.

(Liv. lib. IV.) 5. In diviſione interdum & abſentium habita ratio, ut capto Anxure conſtituit Fabius Ambuſtus : (Idem l. III.) interdum ob cauſam quorundam quamvis præſentium non habita, ut Minutiani exercitus dictatore Cincinnato.

6. Quod autem jus vetere republica imperatores habuerant, id poſt occupatam rempublicam ad magiſtros militum tranſlatum ex Codice Iuſtinianeo apparet, ubi à geſtorum inſinuatione abſolvuntur donationes rerum mobilium vel ſe moventium quas magiſtri militum militibus præſtant ex ſpoliis hoſtium, ſive in ipſa bellorum occupatione, ſive in quibuscumque locis degere noſcerentur. (L. Si quis in redempt. § ſimili etiam modo. C. de Donat.)

7. Sed hæc diviſio jam olim ſæpe in calumniam patuit, quaſi duces ea ratione privatam gratiam captarent, quo nomine accuſati Servilius, Coriolanus, Camillus, quaſi amicis & clientibus de publico largientes. (Dion. l. VI. & VII. Liv. lib. V. Dion. Halic. lib. VII.) Ipſi contra ſe tuebantur publico bono, ἵνα οἱ συναράμενοι τοῦ ἔργου τῶν πόνων καρπὸν κομισάμενοι προθύμως ἐπὶ τὰς ἄλλας στρατείας ἀπαντῶσιν : *ut qui*

Digitized by Google

qui operi adfuerant, fructu laboris percepto ad alias expeditiones fierent promtiores. quæ Halicarnaſſenſis in hanc rem verba ſunt.

XVIII. 1. Venio ad direptionem. ea militi conceſſa aut in populatione, aut poſt prælium oppidive expugnationem ut ſigno dato diſcurreretur: quod antiquis ſæculis rarius, nec tamen exemplis caruit. Nam Sueſſam Tarquinius militi diripiendam dedit: caſtra Æquorum Q. Servilius Dictator: Vejos urbem Camillus: caſtra Volſcorum Conſul Servilius. Permiſit & direptionem L. Valerius in agro Æquorum, Q. Fabius fuſis Volſcis, captaque Ecetra, mox alii ſæpe. Victo Perſeo Paulus Conſul ſpolia jacentis exercitus peditibus, equitibus prædam circumjacentis agri conceſſit. Idem ex Senatusconſulto diripiendas dedit militi * Epiri urbes. * Lucullus victo Tigrane militem à ſpoliis legendis diu inhibuit, mox certa jam victoria jus ſpoliandi hoſtes indulſit. Cicero de inventione primo inter modos acquirendi dominii ponit, ſiquid ex hoſtibus captum ſit, * cujus prædæ lectio non venierit.

Diony. l. IV. *Liv. lib. IV.* *Diony. l. IV. VI, IX, V.* *Liv. l. XLV* *Ap. Mitt*

2. Qui morem hunc improbant, ajunt avidas in direptiones manus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, * ut qui ſegnior ſit prædetur, at fortiſſimus quisque laboris periculique præcipuam partem petere ſoleat, quæ ſunt verba Appii apud Livium: unde non longe abit Cyri illud apud Xenophontem: *ἐν τῇ ἁρπαγῇ δὲ οἶδ᾽ ὅτι οἱ πονηροὶ πλεονεκτήσειαν ἄν.* Sed contra dicitur, gratius id fore lætiusque quod ſua quisque manu ex hoſte captum domum retuliſſet, quam ſi multiplex accepiſſet alterius arbitrio.

Lib. VI. *Ibid.*

3. Interdum quoque conceſſa direptio quod impediri non poſſet. In expugnatione Cortuoſæ Hetruſcorum oppidi, narrante Livio, *publicari prædam tribunis placebat, ſed imperium quam conſilium ſegnius fuit. jam militum præda erat, nec niſi per invidiam adimi poterat.* Sic & Gallogræcorum caſtra à C. Helvii agmine direpta legimus contra ducis voluntatem.

Lib. VI. *Livius libro XXXVIII.*

XIX. Quod dixi, aliis interdum extra milites prædam aut pecuniam è præda redactam concedi ſolere, id ferme ita contigit ut his qui tributum ad bellum contulerant tantundem redderetur. Ludos quoque ex manubiis interdum inſtructos notes.

Dion. Hal. lib. V.

XX. 1. Neque vero diverſis tantum bellis aliter atque aliter uſurpatum, ſed eodem bello eadem præda ſæpe in uſus diverſos impenſa, aut partibus diviſis aut rerum generibus diſtinctis. Sic Camillus decimam ex præda * Apollini Pythio dedit, Græcorum exemplo, ſed quod primitus ab Hebræis venerat; quo tempore ſub decima prædæ vota, non res moventes tantum, ſed & urbem, & agros venire à pontificibus judicatum eſt. Eodem victore prædæ de Faliſcis pars maxima ad quæſtorem redacta eſt, haud ita multum militi datum. Sic & L. Manlius *prædam aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura ut quam æquiſſima eſſet per milites diviſit.* quæ Livii verba ſunt.

Liv. l. V. *Ibid.* *Lib. XXXVIII.*

2. Genera in quæ præda dividi poteſt ſunt hæc: homines captivi, armenta, & greges, quæ Græci, cum proprie loquuntur λείαν vocant, pecunia, res mobiles aliæ, pretioſæ aut viliores. Q. Fabius Volſcis devictis λείαν & ſpolia per quæſtorem vendi jubet: argentum ipſe defert.

Dionyſ. lib. VIII. *Idem l. X.*

Idem Volſcis & Æquis devictis captivos extra Tuſculanos militi donat, & in agro Ecetrano homines ac pecora diripienda concedit. *Ibidem.* L. Cornelius Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium defert: captivos & prædam per quæſtorem vendit: militi ea permittit quæ *Liv. lib. x.* ad victum & veſtem pertinebant. Nec diſſimile huic Cincinnati inſtitutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretioſiora prædæ Romam miſit, cætera centuriatim diviſit. Camillus captis Vejis præter pecuniam ex venditione captivorum nihil in publicum rede- *Liv. lib. v.* git; Hetruſcis devictis, captivisque venditis, ex ea pecunia aurum matronis quod contulerant perſolvit, pateras tres aureas in Capito- *Dionyſius fragm.* lio poſuit. Coſſo dictatore, ex Volſcis præda omnis præter libera *Lib. vi.* corpora militi conceſſa eſt.

Livius libro xxxvii. 3. Fabricius ſuperatis Lucanis, Brutiis, Samnitibus, militem ditavit, tributa civibus reddidit, quadringenta talenta * in ærarium retu- *Liv. l. xxv.* lit. Q. Fulvius & Appius Claudius cum Hannonis capta eſſent caſtra prædam vendiderunt, diviſeruntque, donatis quorum opera fuerat ſingularis. Scipio capta Carthagine quæ in urbe erant dedit diripien- *App. Pun.* da militi, excepto auro, argento, donariis. Acilius capta Lamia par- *Livius libro xxxvii.* tim diviſit, partim vendidit prædam. Cn. Manlius victis Gallogræ- *Idem libro xxxviii.* cis, concrematis ex Romana ſuperſtitione hoſtium armis, cæteram prædam conferre omnes juſſit, & aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquiſſima eſſet, in milites diviſit.

XXI. 1. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos quam apud alias gentes pleraſque prædam fuiſſe populi Romani, ſed ejus diſpenſandæ arbitrium aliquod imperatoribus conceſſum, ita tamen ut, quod ante diximus, rationem actus ſui populo deberent, quod inter alia docet exemplum L. Scipionis, qui damnatus eſt pe- *Lib. v. c. 3. & Liv. lib. xlv.* culatus judicio, ut loquitur Valerius Maximus, quadringenta octoginta argenti plus accepiſſe quam in ærarium retuliſſet: & aliorum quos ante retulimus.

2. M. Cato in oratione quam de præda ſcripſit, vehementibus atque illuſtribus verbis, ut ait Gellius, de impunitate peculatus atque licen- *Lib. 11. c. 18.* tiæ conqueſtus eſt: ex qua oratione hoc exſtat fragmentum: *Fures pri- Priſc. libro vii.* *vatorum furtorum in nervo atque compedibus ætatem agunt. Fures publici in auro atque purpura.* Idem alibi dixerat, *mirari ſe, audere quemquam capta bello Verr. iv.* *ſigna pro ſupellectile domi ſtatuere.* Ita & Verri peculatus invidiam auget Cicero, quod ſignum ſuſtuliſſet, & quidem captum de præda hoſtium.

3. Nec imperatores tantum ſed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, ſi nempe eam in publicum non detuliſſent: adigebantur enim omnes ſacramento, ut ait Polybius, περὶ τοῦ μηδένα νοσφιεῖσθαι μηδὲν τῶν ἐκ τῆς διαρπαγῆς, ἀλλὰ τηρεῖν τὴν πίστιν κατὰ τὸν ὅρκον: *nihil quemquam ex præda interverſurum, ſed fidem ſervaturos ex religione ſacramenti.* Quo forte *Lib. xvi. c. 4.* referri poteſt formula jurisjurandi apud Gellium, qua militi imperatur ne quid tollat in exercitu decemque millia paſſuum prope, quod pluris ſit nummi argentei, aut ſi ſuſtulerit ad Conſulem proferat, aut *L. penul. ad l. Iul. pecul.* triduo proximo profiteatur. Hinc intelligi poteſt quid ſit quod Modeſtinus dicit: *Is qui prædam ab hoſtibus ſurripuit peculatus tenetur:* quod

vel

Digitized by Google

vel unum ſatis eſſe debuit ut juris interpretes moneret ne ex hoſtibus capta ſingulis acquiri crederent, cum conſtet peculatum non eſſe niſi in re publica, ſacra, aut religioſa. Hæc omnia eo pertinent, ut appareat, quod ſupra diximus, ſemota lege civili,& primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri. *L. 1. eod. tit.*

XXII. 1. Addidimus ſemota lege civili & primo ſive directe: illud quia de rebus nondum actu quæſitis lex ad utilitatem publicam poteſt imperare, ſive lex illa lex populi eſt ut apud Romanos, ſive regis ut apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam conſuetudinem recte introductam volumus comprehendi. Alterum illud eo pertinet, ut ſciamus ſicut res alias ita & prædam poſſe à populo aliis concedi, nec tantum poſt acquiſitionem ſed & ante eam, ita ut ſubſecuta captura conjungantur actiones brevi manu ut loquuntur Iuriſconſulti: nec tantum ea conceſſio nominatim fieri poteſt ſed & in genere, ut viduis, ſenibus, & egentibus pupillis pars prædæ data eſt temporibus Maccabaicis, aut etiam perſonis incertis ad exemplum miſſilium quæ Romani Conſules capientium faciebant. *II Mac. VIII, 28. 30.*

2. Neque vero hæc juris tranſlatio quæ lege aut conceſſu fit ſemper mera donatio eſt, ſed interdum contractus, interdum aut ſolutio ejus quod debetur, aut remuneratio ob damna quæ quis paſſus eſt, aut ob id quod ipſe bello impendit, ſive ſumtu ſive opera, ut cum ſocii aut ſubditi nullo ſtipendio militant, aut non tali quod operæ reſpondeat. Nam ex his cauſis prædam aut omnem aut ejus partem concedi ſolitam videmus.

XXIII. Et illud quidem tacita conſuetudine ubique ferme inductum Iuriſconſulti noſtri notant, ut ſua faciant quæ capiunt aut ſocii aut * ſubditi qui ſine ſtipendio & ſuo ſumtu ſuoque periculo bellum gerunt. * Ratio in ſociis eſt evidens, quia naturaliter ſocius ſocio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune aut publicum eveniunt. Adde quod opera quoque gratis præſtari vix ſolet. *Sic medicis*, ait Seneca †, *pretium operæ ſolvi quod deſerviunt, quod à rebus ſuis avocati nobis vacant.* In oratoribus idem æquum judicat Quintilianus, quia hæc ipſa opera tempuſque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod Tacitus dixit ‡ *omitti curas familiares ut quis ſe alienis negotiis intendat.* Credibile ergo eſt, niſi cauſa alia appareat, puta aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, * ſpem ex hoſtibus lucrandi ſpectatam in damni & opere compenſationem.

Cald. conſ. 85. Ioh. Lupus de bello. ¶. ſi bene advertas. Iaſ. in l. quod apud hoſtes: de Legatis 1. Franc. à Ripa in l. 1. de acq. poſſ. n. 5. Covar. ad C. peccatum, p. 2. ¶. 11. Bon. fin. l. IV. dec. V. † IV de Beneſ. 15. ‡ Ann. IX.

XXIV. 1. In ſubditis id non æque evidenter procedit: quia hi operam civitati ſuæ debent: ſed contra occurrit quod ubi non omnes ſed aliqui militant, his ipſis à corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut ſumtus impendunt, multoque magis damnorum, in cujus retributionis certæ locum ſpes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec ſine ratione, conceditur. Sic Poëta,

Præda ſit hæc illis quorum meruere labores. *Propert.*

2. * De ſociis exemplum eſt in fœdere Romano, quo Latini in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis quæ populi Romani auſpiciis *Liv. l. IV. & XXIV.*

Dionyſ. l. VI. Polyb. l. XI. Plut. Demetrio. Livius l. XXVIII. Lib. I. de Abrah. c. 3. Num. XXXI. 27. 47. I Sam. XXX. 22. & deinceps. II Mac. VIII, 28, 29. Plut. Apopht.

ciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant adjutoribus Romanis, Ætolis quidem urbes & agri, Romanis autem captivi & res mobiles cedebant. Poſt victoriam de rege Ptolemæo partem prædæ Athenienſibus dedit Demetrius. Ambroſius hiſtoriam tractans Abrahami moris hujus æquitatem oſtendit: *Sane his qui ſecum fuiſſent, in adjumentum fortaſſe ſociati, partem emolumenti tribuendam aſſerit, tanquam mercedem laboris.*

3. De ſubditis exemplum eſt in populo Hebræo, apud quem pars prædæ dimidia cedebat * his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam ſuam faciebat, niſi quod eximia quædam ſolitus eſſet ad regem referre: unde accuſatos eos videmus qui ad Arbela conſpiraſſe dicebantur, de præda omni ita ſibi vindicanda ut nihil in ærarium deferrent.

II. Samuel. XII, 30. Tit. de Rege.

4. At quæ publica hoſtium aut regis fuerant, exemta erant huic licentiæ. Ita legimus Macedonas cum Darii caſtra ad Piramum amnem irrupiſſent ingens auri argentique pondus diripuiſſe, nec quicquam reliquiſſe intactum * præter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent:* unde non abit mos Hebræorum, qui victi regis coronam regi imponebant victori: eidemque aſſignabant (quod in Thalmudicis Digeſtis legitur) regiam ſupellectilem bello captam: & quod in rebus geſtis Caroli Magni legimus, cum is Hungaros viciſſet, privatas opes militi, regias ærario ceſſiſſe. At apud Græcos λάφυρα erant publica ut ante oſtendimus, σκῦλα ſingulorum. Vocant autem σκῦλα ea quæ durante certamine eripiuntur hoſti, λάφυρα quæ poſt certamen: quod diſcrimen & aliis gentibus nonnullis placuit.

Arias de bello n. 162. Bellin. p. 2. tit. 18. n. 3. Donell. l. IV. Com. C. 21. Sylv. in verbo bellum 1. in p. ex Roſell. Weſemb. ad §. item ex Inſt. de rer. diviſ. App. civil. I. Lib. VII. App. civil. IV. Tac. Hiſtor. III.

5. At apud Romanos veteri quidem republica non tantum fuiſſe conceſſum militibus, ſatis apparet ex his quæ ſupra diximus. Pluſculum indulgeri cœpit militi in bellis civilibus. Ita à Sullano milite Æquulanum direptum legas. Et Cæſar poſt pugnam Pharſalicam caſtra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum,

Supereſt pro ſanguine merces,
Quam monſtrare meum eſt, nec enim donare vocabo
Quod ſibi quiſque dabit.

Bruti & Caſſii caſtra diripuerunt Octaviani & Antoniani milites. Bello civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam inſtabat nox, coloniam divitem feſtinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonenſium in ſinu præfectorum legatorumque eſſent, gnari ſcilicet, ut Tacitus loquitur, *expugnatæ urbis prædam ad militem, deditæ ad ducem pertinere.*

Tac. Ann. XIII. Ann. XIV.

6. Atque id langueſcente diſciplina eo libentius conceſſum militi, ne manente periculo omiſſis hoſtibus præda manus impediret, quod plurimas ſæpe victorias corrupit. Cum caſtellum Volandum in Armenia Corbulo expugnaſſet, *Imbelle vulgus*, narrante Tacito, *ſub corona venditum, reliqua præda victoribus ceſſit.* Apud eundem ſcriptorem in prælio Britannico Suetonius ſuos hortatur, ut cædem continuent prædæ immemores: addens parta victoria cuncta ipſis ceſſura: qualia & alibi paſſim invenias. Adde quod * ex Procopio jam modo attulimus.

Digitized by Google

7. Sunt autem quædam tam exigua ut publicari digna non ſint; hæc ubique ſolent capientes ſequi populi conceſſu. Talia erant vetere Romana republica, haſta, haſtile, ligna, pabulum, uter, follis, facula, & ſi quid minoris eſſet nummi argentei. Nam has exceptiones ſacramento militari additas apud Gellium legimus. Cui non diſſimile eſt quod nautis etiam ſtipendio militantibus conceditur. Galli deſpoliationem aut pilagium vocant, & eo comprehendunt veſtem, aurum quoque & argentum intra decem ſcutatos. Alibi pars aliquota prædæ militibus datur, ut in Hiſpania * modo quinta, modo tertia, aliàs dimidia penes regem manet: & ſeptima, interdum decima penes ducem exercitus: cætera ſunt capientium: * exceptis navibus bellicis quæ totæ regi cedunt.

Lib. xvi, c. iv. *Conſt. Gall. lib. xx, tit. xiii, art. 10, & 16.* *Leg. Hiſp. lib. iv. tit. xxvi, p. 2.*

8. Eſt & ubi operæ periculi ſumtuumque habita ratione partitio inſtituitur, ut apud Italos captæ navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quorum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. Nec non & illud accidit, ut qui ſuo periculo ac ſumtu bellum miniſtrant non totam prædam auferant, ſed partem debeant publico, aut ei qui ex publico jus ſuum trahit. Sic apud Hiſpanos ſi in bello naves privatis ſumtibus inſtruantur, de præda pars regi, pars & maris præfecto debetur. Galliæ moribus decimam fert maris præfectus: ſic & apud Hollandos: ſed hic quinta prius prædæ pars à republica deducitur. Terra vero paſſim nunc uſurpatur, ut in direptionibus oppidorum & præliis ſuum quisque faciat quod cepit: in excurſibus vero capta communia fiant eorum qui in comitatu ſunt, inter ipſos pro dignitatis ratione partienda.

Conſulatus Maris cap. cclxxxv. *Lib. xix, tit. xxvi, p. 2. l. 14.* *Conſt. Gall. l. xx, tit. 14, art. 1. Inſtruct. rei marit. c. xxii.*

XXV. Hæc autem eo pertinent, ut ſciamus ſi apud populum bello non permixtum controverſia oriatur de re bello capta, addicendam rem ei cui favent leges aut mores populi à cujus partibus res capta eſt: quod ſi ejus nihil probetur, ex jure gentium communi rem ipſi populo adjudicandam, ſi modo ea res in actu bellico capta eſt. Nam ex his quæ dicta jam ante à nobis ſunt ſatis apparet non omnino verum eſſe id quod pro Thebanis adfert Quintilianus; in eo quod in judicium deduci poteſt nihil valere jus belli, nec armis erepta niſi armis poſſe retineri.

Liv. v, c. 4.

XXVI. 1. Quæ vero res hoſtium non ſunt, * etſi apud hoſtes reperiantur, capientium non fiunt: id enim, ut jam ante diximus, nec naturali juri congruit, nec jure gentium introductum eſt. Sic Romani Pruſiæ dicunt: * *Si is ager Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere.* Si quod tamen in illis rebus jus habuit hoſtis quod poſſeſſioni connectatur, puta pignoris, retentionis, ſervitutis, id quominus capientibus acquiratur nihil obſtat.

Hoc cap. §. 5. *Liv. lib. xlv.*

2. Solet & hoc quæri, an extra territorium utriuſque partis bellum gerentis capta fiant capientium: quod & de rebus & de perſonis ſolet in controverſiam vocari. Si jus ſolum gentium reſpicimus, puto locum hic non conſiderari, ſicut & hoſtem ubique recte interfici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet poteſt lege ſua prohibere ne id fiat; & ſi contra legem factum ſit, de eo tanquam de delicto poſcere poteſt ut ſibi ſatisfiat. Simile eſt quod in agro alieno

capta

Digitized by Google

L. quod. enim. D. de acq. re. dom. L. Divus Pius D. de ſervit. præd. ruſt. Silv. in verbo bellum. 1. §. 3. & §. 11, verſ. octavo.

capta fera dicitur capientium fieri, ſed à domino agri prohiberi poſſe acceſſum.

XXVII. Ius autem hoc externum acquirendi res bello captas ita proprium eſt belli ſolennis ex jure gentium ut in aliis bellis locum non habeat, nam in bellis aliis inter exteros res non acquiritur vi belli ſed in compenſationem debiti, quod aliter obtineri non poteſt. In bellis autem inter cives, ſive magna ea ſive parva ſint, nulla fit dominii mutatio niſi auctoritate judicis.

Annotata ad Caput VI.

§. I. 1. *QVæ aut paria ſunt ei quod cum nobis ſit debitum aliter conſequi non poſſumus*] Libro II, cap VII, §. 2.

Intra æquum pœnæ modum] Libro II, c. 20.

Decimam Deo dedit] Et alimenta ſervis & partem prædæ ſociis. vide Ioſephum in hac hiſtoria, & quæ infra cap. XVI, 3.

Illud cepi] Chaldæus interpretatur id factum precibus ad Deum, qui ſingulari quadam benevolentia Sicima & Iacobo & poſteris ejus conſervaverit.

§. II. 2 *Apud Plutarchum in vita Alexandri*] ibidem *νικῶντας προσκτᾶσθαι καὶ τὰ τῶν πολεμίων. vincentes etiam ea quæ hoſtium ſunt ſibi acquirere.*

3. *Ademiſſe ſe ait belli jure*] Diodorus Siculus excerptis Peireſianis numer. 467: *τὰ διὰ τῶν ὅπλων κτηθέντα τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ μὴ προΐεσθαι: quæ armis quæſita eſſent & parta belli jure, non dimittenda.* Gotthi apud Agathiam lib. II de Theuderico rege, poſtquam is Odoacrum vicerat, *τὰ ἐκείνου πάντα κατέσχε τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ. quæ ejus fuerant omnia tenuit belli jure.*

§. III. 2. *Per horas viginti quatuor*] Etiam terra id obſervari diſcas è Thuano libro CXIII, in anno cIↄ Iↄ XCV. Ex Germanicis legibus id venit, ad exemplum ejus quod de fera vulnerata conſtitutum apud ipſos non ſine ratione fuerat, ut lege Langobardorum lib. I, tit. XXII, §. 6. Idem in Anglia & Caſtellæ regno ſervari ait Albericus Gentilis Hiſpanicæ Advocationis l. 3.

§. VI. *Hoſtiles cenſeri res in hoſtium navibus repertas.*] Sed neque amicorum naves in prædam veniunt ob res hoſtiles niſi ex conſenſu id factum ſit dominorum navis. L. Cotem. D. de Publicanis. Rodericus Zuarius libro de Vſu maris, conſilio II, num. 6. Atque ita interpretandas puto leges Galliæ quæ ex rebus naves ex navibus res prædæ ſubjiciunt, quales ſunt Franciſci I, datæ anno cIↄ Iↄ XLIII, cap. 42. Henrici III, anno cIↄ Iↄ LXXXIV, menſe Martio, capite 69. lex Portugallica libro I, tit. XVIII. Alioqui res ipſæ ſolæ in prædam veniunt, Meurſius Danicorum libro II. Sic bello Venetorum cum Genuenſibus pertentatæ Græcorum naves & extracti ſi qui hoſtium laterent. Gregoras libro IX. vide & Crantzium Saxonicorum II. & Albericum Gentilem advocationis Hiſpanicæ l. 20.

§. VII. 1. *Sic & David*] Sic Reſin rex Syriæ Elotham urbem quæ Idumæorum fuerat non Idumæis ſed Syris tradidit habitandam, ſecundum lectionem Maſoreticam II Regum XVI, 6.

2. *Cum Volſci*] De Vejis idem in Romulo narrat Plutarchus: *ὑψίαι*

ὀλίγων

ἀρχὴν ἐποιήσαντο πολέμου Φιδήνας ἀπαιτεῖν ὡς προσηκούσας αὐτοῖς. τὸ δ᾽ οὐκ ἄδικον ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον ὅτι κινδυνεύουσι τότε καὶ πολεμουμένοις οὐ προσαμύναντες, ἀλλ᾽ ἐάσαντες ἀπολέσθαι τοὺς ἄνδρας, οἰκίας, καὶ γῆν ἀπαιτοῦσιν ἄλλων ἐχόντων. *Veji principium belli faciebant poſtulationem ut Fidenæ ipſis redderentur, velut ad quos pertinerent. verum id non injuſtum modo erat ſed & ridiculum, ut qui periclitantibus bellumque gerentibus non ſubveniſſent, ſed ipſos homines ſiviſſent perire, nunc domos & agros à bello poſſidentibus vindicarent.*

3. *Cui eam eripuerat Tigranes*] Appianus ſic: ὅτι τοὺς Σελευκίδας ὑπὸ τοῦ Τιγράνους ἐκπεσόντας οὐκ εἰκὸς ἦν ἔτι Συρίας ἄρχειν μᾶλλον ἢ Ῥωμαίους Τιγράνην νενικηκότας. *non æquum eſſe Seleucidas à Tigrane ejectos potius Syriam tenere quam victores Tigranis Romanos.* Et alibi: ἡγούμενος τῷ κρατήσαντι Ἀντιόχου τῆς γῆς ἀπελάσας Ῥωμαίοις αὐτὴν κατὰ τόδε προσκτήσασθαι. *Credebat ſe cum victorem Antiochi ea terra expuliſſet, hoc ipſo eam terram acquiſiviſſe Romanis.* Ipſe Antiochus apud Polybium in Excerptis legationum num. 72: ἡγούμενος τὴν κατὰ πόλεμον ἰσχυροτάτην καὶ καλλίστην εἶναι κτῆσιν. *arbitrabatur eam quæ bello fieret firmiſſimam & honeſtiſſimam eſſe poſſeſſionem.*

Galliæ partes] & Franci agros Italiæ à Gotthis acceptos Romanis non reddiderunt; Procopius Gotthicorum IV. vide quæ dicit rex Suediæ apud Thuanum libro LXXVI, in anno CIƆ IƆ LXXXII.

1. *Apud Procopium*] Vandalicorum II. vide & ibi ſequentia. Etiam §. XI.
Severus ſola ab hoſtibus capta limitaneis ducibus & militibus donavit; Lampridius notat. In fœdere Helvetico eſt ut oppida & arces captæ communitati pagorum cedant, apud Simlerum multis locis.

2. *Apud Hebræos*] Apud eoſdem de agro qui bello captus eſſet rex tantum ferebat quantum ſingulæ tribus; notatum id Digeſtis Thalmudicis titulo de rege.

1. *Nullo ſuo merito*] Sic & hæc duo opponit Servius ad Æneidos I. §. XII.
Acti fatis. Laborat Virgilius nil Trojanorum meritis, ſed omnia fatis aſſcribere.

2. *Apud Spartanos*] Ageſilao in Aſia agente caſtris Pharnabazi captis §. XIV.
Spithridates ſubtraxerat prædam; inquiſitione ab Eriſpida Lacedæmonio inſtituta aufugit.

3. *Sorte dividebantur*] Habes hoc apud Turonenſem lib. II, cap. 27. Aymonium lib. I, cap. 12. & in epitome edita à Frehero cap. 9. Mos idem & aliarum gentium vetus. Servius ad illud Æneidos III: *Sortitus pertulit ullos: quia captivi & præda inter victores ſorte dividebantur.* ut: *Et prædæ ducere ſortem.* de prædæ collatione in commune, & expurgatione per juramentum apud Suedos & Gotthos Iohannem Magnum vide libro XI, c. II.

Populum dominum eſſe prædæ verum erat] Vide & hac de re Simlerum §. XV.
in Helveticis.

Ejus diſpenſandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permiſſum fuiſſe] Polybius in Excerptis Peireſianis de L. Æmilio Paulo: κύριον γενόμενον αὐτὸν πάσης βασιλείας καὶ λαβόντα τὴν ἐξουσίαν ὡς βούλεται χρήσασθαι, μηδενὸς ἐπιθυμῆσαι: *cum dominus factus eſſet regni integri, poſſetque cuncta diſponere ſuo arbitratu, nihil eum concupiſſe.*

1. *Prædam non attingebant omnino*] *Manius Curius juravit ſe ex præda ni-* §. XVI.
hil attigiſſe, præter guttum faginum quo ſacrificaret. Scriptor vitæ virorum illuſtrium de Mummio agens: *Corinthum ſignis tabuliſque ſpoliavit, quibus*

cum

cum totam repleſſet Italiam, in domum ſuam nil contulit. de nominato modo Æmilio Paulo Plutarchus: οὐδενὸς δ᾽ ἧττον αὐτοῦ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπῄνουν οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠθροισμένον οὐδ᾽ ἰδεῖν ἐθελήσαντος, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόντος. *Nec minus liberalitatem ipſius & animi magnitudinem prædicabant homines, quod congeſtam ex regis opibus auri argentique vim magnam nec inſpicere voluiſſet, ſed quæſtoribus in publicum deſendendam dediſſet.*

Sicut Pompejo moris erat] ut plurimum. vide quod ſequente paragrapho ex Lucano adducetur.

§. XVII. 1. *Ratione meritorum*] Id apud Hebræos factum docet Ioſephus libro III antiquæ hiſtoriæ.

2. *Tribuno & equiti*] Tribuno & præfecto equitum ait Appianus Civilium II.

Ex præda Coriolana] Vide Plutarchum Coriolano.

3. *Licebat Imperatori*] Vide Leunclavium in Turcicis.

Quod & aliis interdum virtutis ergo conceſſum] Sic Neſtor feminam poſſidebat ——— ἣν οἱ Ἀχαιοὶ
ἔξελον.

——— *munere Grajûm*
Exceptam ſorti.

Eſt id Iliados Λ. At Odyſſeæ Ξ Vlyſſes ait:

τῶν ἐξαιρεύμην μενοεικέα, πολλὰ δ᾽ ὀπίσσω
λάγχανον.
Eximiam accepi Meneœtea, plurima deinde
Sorte tuli.

Euripides de Caſſandra:

Ἐξαίρετόν νιν ἔλαβεν Ἀγαμέμνων ἄναξ.
Sibi hanc Atrides major eximiam tulit.

de iis quæ Athenienſium duci Demoſtheni è præda ἐξῃρέθησαν, præcipui jure data ſunt, vide Thucydidem libro II.

Fabricius] cujus exemplum & ſibi & militi proponit Iulianus apud Ammianum libro XXIV.

§. XVIII. 1. *Eripi urbes*] Et Athenas Sulla. Appianus Mithridatico.

Lucullus] Ab eo data diripienda militi Tigranocerta, narrat Plutarchus. ex ſpoliis datas ſingulis præterea drachmas octingentas. Severus Cteſiphontis prædam conceſſit militi: idem & tribunos & duces & ipſos milites habere juſſit quæ per vicos diripuerant; Ælius Spartianus narrat. Mahumetes II Conſtantinopoleos & prædam & mancipia promiſit militi.

Cujus præda ſectio non venierit] Varro ſex modos numerat quibus dominus legitimus perficiatur: hæreditatis juſtæ aditionem, mancipationem, in jure ceſſionem, uſucapionem, à præda ſub corona venditionem, & ab auctione publica, cum bona cujuſquam ſectione veneunt.

2. *Vt qui ſegnior ſit prædatum*] Vide quæ jam nunc ex Procopio adferemus ad §. 24.

§. XX. 1. *Apollini*] meminit & Appianus in Excerptis Peireſianis.

3. *In ærarium retuli*] Et Fabius pecuniam venditorum hominum capto Tarento, cùm prædæ reliquum militibus deſpertiſſet.

Sub-

Digitized by Google

Subditi qui ſine ſtipendio & ſuo ſumptu ſuoque periculo bellum gerunt] Vide Cromerum xix Polonicorum. §. xxiii.

Ratio in ſociis eſt evidens] Vtitur eâ Amalaſuntha in epiſtola ad Iuſtinianum Gotth. i.

Spem ex hoſtibus lucrandi ſpectatam in damni & operæ compenſationem] Vide Plutarchum Marcello.

2. *De ſociis exemplum eſt*] Priſcis Latinis tertias prædæ populus Romanus præſtabat; Plinius lib. xxxix, 5. Pro modo miſſi militis prædam partiuntur pagi Helvetici, teſte Simlero: pro modo ſumptuum partiti Pontifex, Imperator, Veneti, bello contra Turcam; Paruta viii. Pomponius Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit, quia ſocius belli Mithridatici fuerat. §. xxiv.

3. *His qui in procinctu fuerant*] Piſidæ partem prædæ dabant his qui domos ſervarant; Chalcocondylas lib. v.

4. *Præter regis tabernaculum*] Vide & Diodorum libro vi, & Plutarchum Alexandro. Similia vide apud Xenophontem ii de Cyro, & belli ſui iv, & vii.

6 *Ex Procopio*] Is Vandalicorum ii narrat, Salomoni in Levatas bellum gerenti infenſos fuiſſe milites, quod prædam detineret. dicebat id ſe facere ut bello finito deſtribueret pro cujuſque meritis. Et Gothicorum ii, omnem ex Piceno prædam convectam ad Beliſarium qui eam pro meritis divideret; addita cauſa: οὐ γὰρ δίκαιον ὑφ' ἑτέρων μὲν τοὺς κηφῆνας πόνῳ μεγάλῳ ἀπόλλυσθαι, ἄλλους δὲ τοῦ μέλιτος οὐδεμιᾷ ταλαιπωρίᾳ ὀνίνασθαι, *non æquum eſſe ab aliis magno labore fucos interfici, alios autem ſine ulla moleſtia melle veſci.*

7. *Modo quinta*] Eum & Turcis morem tribuit Leunclavius libro iii, & libro v.

Exceptis navibus bellicis] Sic machinæ regibus exceptæ apud Gothos; Iohannes Magnus hiſtoriæ Suedicæ libro xi, c. ii.

1. *Etſi apud hoſtes reperiantur*] Vide ſupra cap. iv, §. 7.

Si is ager Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere] Sic nec Bocchi factus ager victo Iugurtha is qui non Iugurthæ ſed Bocchi liberorum fuerat; Appianus Exc. legationum 28. Simile vide apud Crantzium Saxonicorum xii. §. xxvi.

CAPVT VII.

De jure in captivos.

I. *Omnes captos bello ſolenni jure gentium ſervos fieri:*
II. *Et eorum poſteros.*
III. *In eos quidvis impune fieri.*
IV. *Res captorum, etiam incorporales, dominum ſequi.*
V. *Cauſa cur id conſtitutum.*
VI. *An ita captis licitum ſit fugere:*
VII. *An & domino reſiſtere.*
VIII. *Ius hoc non apud omnes gentes ſemper obtinuiſſe:*
IX. *Nec nunc obtinere inter Chriſtianos; & quid ei ſit ſurrogatum.*

I. 1. Servi naturâ quidem, id eſt citra factum humanum aut primævo naturæ ſtatu, hominum nulli ſunt, * ut & alibi diximus:

l. Libertas §. 1. D. de ſtatu hominum.

mus: quo ſenſu recte accipi poteſt quod à Iuriſconſultis dictum eſt, contra naturam eſſe hanc ſervitutem: ut tamen facto hominis, id eſt pactione aut delicto, ſervitus originem acciperet, juſtitiæ naturali non repugnat, * ut alibi quoque oſtendimus.

2. At eo de quo nunc agimus gentium jure aliquanto latius patet ſervitus, tum quoad perſonas tum quoad effecta. Nam perſonas ſi ſpectamus, non ſoli qui ſe dedunt aut ſervitutem promittunt pro ſervis habentur, ſed omnes omnino bello ſolenni publico capti, ex quo ſcilicet intra præſidia perducti ſunt; ut ait Pomponius. Neque delictum requiritur, ſed par omnium ſors eſt, etiam eorum qui fato ſuo, ut diximus, cum bellum repente exortum eſſet intra hoſtium fines deprehenduntur.

L. poſtliminii, §. 1. D. de captivis. L. in bello, D. de capt.

3. Polybius hiſtoriarum ſecundo: τί δ' ἂν παθόντες ἤτοι δίκην δόξαιεν ἁρμόζουσαν δεδωκέναι; τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἂν πραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβὲς ἐπιτελεσαμένοις κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους ὑπόκειται παθεῖν. *Quid*, inquit, *patiendum his eſt ut juſta ſupplicia pendant? Dicat forte aliquis vendendos cum liberis & uxoribus quando armis victi ſunt. At hac * belli lege etiam illis ferenda ſunt qui nihil impii commiſerunt.* Atque eo fit id quod Philo notat his verbis: πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀβουλήτοις τὴν σφόδρα ἀστείαν τὴν ἐκ γένους ἀπέβαλον ἐλευθερίαν: *Multi viri boni variis caſibus nativam amiſerunt libertatem.*

Libro: omnem virum bonum eſſe liberum.

Orat. XV.

4. Dion Pruſæenſis cum modos acquirendi dominii quoſdam recitaſſet: τρίτος δὲ κτήσεως τρόπος, ὅταν ἐν πολέμῳ λαβών αἰχμάλωτον τοῦτον τὸν τρόπον ἔχῃ καταδουλωσάμενος, *ubi quem quis bello nactus captivum hoc modo ſervum factum poſſidet.* Sic pueros bello captos abducere πολέμου νόμῳ vocat Oppianus de piſcatu II.

II. Neque vero ipſi tantum ſervi fiunt ſed & poſteri in perpetuum, nempe qui ex matre ſerva poſt ſervitutem naſcuntur. Et hoc eſt quod jure gentium ſervos noſtros fieri dixit Martianus qui ex ancillis noſtris naſcuntur. Servitio ſubjectum uterum dixit Tacitus agens de Germani ducis uxore.

L. Et ſervorum §. 1. D. de ſtatu hominum.

Ann. I.

III. 1. Effecta vero juris hujus infinita ſunt, ita ut in ſervum domino nihil non licere dixerit pater Seneca. Nulla perpeſſio eſt quæ non impune illis imponatur, nulla actio quæ non quovis modo imperetur aut extorqueatur: ita ut etiam ſævitia dominorum in ſerviles perſonas impunita ſit, niſi quatenus lex civilis ſævitiæ modum pœnamque ponit. *Apud omnes peræque gentes*, ait Cajus, *animadvertere poſſumus dominis in ſervos vitæ neciſque poteſtatem fuiſſe.* Addit deinde, fines huic poteſtati poſitos ex lege Romana, in ſolo ſcilicet Romano. Huc pertinet illud Donati ad Terentium, *Quid non juſtum domino in ſervum?*

1 Contr. 5.

L. 1. D. de his qui ſui ſunt juris. Inſtit. de his qui ſui vel alter. juris ſunt.

Andria actu 1. ſcen. 1.

2. Sed & res omnes quæ captæ fuerant cum perſona acquiruntur domino. Ipſe ſervus qui in poteſtate alterius eſt, ait Iuſtinianus, nihil ſuum poteſt habere.

IV. Vnde refellitur aut certe * reſtringitur eorum ſententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri. Nam verum eſt non primo ac per ſe acquiri, ſed media perſona cujus ea fuerunt. Excipienda tamen ſunt ea quæ ex ſingulari perſonæ proprietate fluunt ac proinde inalie-

Inſt. per quas perſ. cuique acq. §. item vobis.

Digitized by Google

inalienabilia ſunt, ut jus patrium. Hæc enim ſi manere poſſunt manent penes perſonam: ſi non, exſtinguuntur.

V. 1. Atque hæc omnia jure gentium de quo agimus non aliam ob cauſam introducta ſunt quam ut tot commodis deliniti captores libenter abſtinerent à ſummo illo rigore quo captos & ſtatim & poſt moram interficere poterant, ut ante diximus. * *Servorum appellatio*, inquit Pomponius, *ex eo fluxit quod imperatores captivos vendere ac per hoc ſervare nec occidere ſolent.* Dixi, ut libenter abſtinerent; neque enim quaſi pactio eſt ut abſtinere cogantur, ſi jus hoc gentium ſpectes, ſed modus perſuadendi ab eo quod eſt utilius. *L. Pupillus. D. de v. S.*

2. Eademque ex cauſa hoc jus etiam in alios tranſcribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui, ſi ſummo jure captores uterentur, illi ipſi naſcituri non erant. Cui conſequens eſt ut nati ante calamitatem, niſi ipſi capiantur, ſervi non fiant. Ideo autem natos maternæ eſſe conditionis placuit gentibus, quia ſerviles concubitus nec lege nec certa cuſtodia erant conſtricti, ita ut nulla ſufficiens præſumptio patrem indicaret. Atque ita capiendum Vlpiani illud; *Lex naturæ hæc eſt, ut qui naſcitur ſine legitimo matrimonio matrem ſequatur*, id eſt lex conſuetudinis generalis ab aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abuſione quadam interdum ſumi alibi quoque demonſtravimus. *L. lex naturæ. D. de ſtatu hominum; Lib. 11. c. XIII. §. 26.*

3. Non fruſtra autem à gentibus introducta hæc jura exemplo bellorum civilium intelligi poteſt, in quibus plerumque videmus captos interfectos, quia in ſervitutem redigi non poterant: quod & Plutarchus notavit vita Othonis; & * Tacitus hiſtoriarum ſecundo.

4. Cæterum populine an ſingulorum fiant qui capiuntur, ex his quæ de præda diximus definiendum eſt. nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus Iuriſconſultus libro 11 rerum quotidianarum: *Item quæ ex hoſtibus capiuntur jure gentium ſtatim capientium fiunt, adeo quidem ut & liberi homines in ſervitutem deducantur.* *L. naturalem & l. adeo: D. de acq. rer. dom.*

VI. 1. Quod tamen Theologi nonnulli ſentiunt, qui bello injuſto capti ſunt aut ex captis nati iis fas non eſſe fugere niſi ad ſuos; in eo eos falli non dubito. Id quidem intereſt, quod * ſi ad ſuos fugiant bello manente, libertatem conſequuntur ex poſtliminii jure: ſi ad alios aut etiam pace facta ad ſuos, vindicanti domino reddendi ſunt. Sed non ideo ſequitur animo quoque injici religionis vinculum; cum multa ſint jura quæ tantum exterius judicium ſpectant, qualia ſunt hæc belli jura quæ nunc exponimus. Nec eſt quod objiciat aliquis, ex dominii natura talem in animo obligationem ſequi. Reſpondebo enim, cum multæ ſint dominii ſpecies, poſſe & dominium dari quod tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat. quod & in aliis juris generibus occurrit. *Leſſ. l. 1. c. 5. dub. 5.*

2. Tale enim aliquatenus & jus eſt teſtamenta nulla dicendi ob deliquium ſolennitatis alicujus quam jura civilia præſcribant. Probabilior enim ſententia eſt etiam, quod tali teſtamento relictum eſt retineri ſalva pietate poſſe, ſaltem quamdiu ei non contradicitur. Nec longe abit dominium ejus qui ſecundum leges civiles mala fide præſcri- *Soto de juſt. & jure l. IV. qu. 4. art. 3. Leſſ. lib. 2. c. 14. dub. 3.*

Digitized by Google

pſit : nam & hunc civilia judicia ut dominum tuentur. Et hac diſtinctione facile ſolvitur nodus ille quem Ariſtoteles nectit de cavillationibus libro II, c. 5 : *ἆρα δίκαιον τὰ αὑτοῦ ἔχειν ἕκαστον; ἀλλ' ἃ ἄν τις κρίνοι κατὰ δόξαν τὴν ἑαυτοῦ, ἂν ᾖ ψευδῆ, κύριά ἐστιν ἐκ τοῦ νόμου. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ οὐ δίκαιον. Nonne jus eſt ut ſua quiſque habeat ? At quæ ex animi ſui ſententia judex judicaverit, ex lege rata ſunt. Erit ergo idem jus & non jus.*

3. In noſtra vero quæſtione nulla cauſa fingi poteſt cur gentes aliud ſpectaverint quam externum illud. nam facultas vindicandi ſervum, & cogendi, imo & vinciendi, & res ejus habendi, ſufficiebat ut captis captores vellent parcere : aut ſi tam feri eſſent ut iſtis utilitatibus non moverentur, certe nec moturum eos fuerat vinculum aliquod animis injectum, quod ipſum tamen ſi omnino ſibi neceſſarium crederent * poterant exigere fidem aut jusjurandum.

4. Neque vero temere in lege quæ non ex æquitate naturali ſed majoris mali vitandi cauſa lata eſt ea ſumenda eſt interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroqui licitum. Florentinus Iuriſconſultus : *nihil intereſt, quomodo captivus reverſus eſt : utrum dimiſſus, an vi vel fallacia poteſtatem hoſtium evaſerit.* Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus eſt ut alio ſenſu plerumque & injuria ſit, quo nomine & à Paulo Iuriſconſulto nominatur : jus, quoad effectus quoſdam : injuria, ſi id quod rei intrinſecum eſt ſpectetur. Vnde & hoc apparet, ſiquis bello injuſto captus in poteſtatem hoſtium venerit, ab eo non attaminari furti crimine animum ſi res ſuas ſubducat,* aut laboris ſui mercedem ſi quam ſupra alimenta præſtari æquum eſt ; modo ipſe neque ſuo neque publico nomine quicquam debeat domino aut ei cujus jus dominus acceperit. Nec refert quod fuga talis & ſubductio deprehenſa graviter puniri ſoleant. Nam & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua ſunt ſed quia ipſis expedit.

L. Nihil. D. de capt.

L. poſtliminium eſt jus in princ. eod. tit.

Bannes 2,2. quæſt. 40.

5. Quod vero prohibent * canones nonnulli ſuadere ſervo miniſterium domini ſui deſtituere, ſi ad ſervos referas qui pœnam juſtam ferunt, aut voluntaria pactione ſe addixerunt, præceptum eſt juſtitiæ ; ſin ad eos qui bello injuſto capti ſunt, aut ex captis nati, oſtendit Chriſtianos Chriſtianis auctores potius patientiæ eſſe debere quam rei talis, quæ quamvis licita animos tamen à Chriſtianiſmo alienos aut alioqui infirmos poſſet offendere. Similemque in modum accipi poſſunt Apoſtolorum ad ſervos monita, niſi quod illa magis videntur obedientiam à ſervis exigere dum ſerviunt ; quod naturali æquitati conſentaneum eſt. nam alimenta & operæ ſibi mutuo reſpondent.

C. ſi quis ſervum 17, q. 4, & c. ſeq.

VII. Cæterum ab iiſdem quos * indicare cœpi Theologis illud dictum recte arbitror, ſervum domino jus illud externum exſequenti reſiſtere illæſo juſtitiæ officio non poſſe. Eſt enim inter hoc & ea quæ diximus manifeſta diſcrepantia. Externum jus, quod quidem non ſola agendi impunitate ſed & judiciorum tutela conſtat, inane erit ſi ex adverſo reſiſtendi jus maneat. nam ſi domino vi reſiſtere licet, licebit & magiſtratui dominum tuenti, cum tamen magiſtratus ex jure gentium dominum in illo dominio ejusque uſu defendere debeat. Eſt ergo hoc jus ſimile ei quod ſummis in quaque civitate poteſtatibus alibi tributum eſt à nobis, ut vi illis reſiſtere licitum pium-

Digitized by Google

piumque non ſit. Ideo & Auguſtinus utrumque conjunxit cum dixit: *Ita à plebibus principes & à ſervis domini ferendi ſunt, ut ſub exercitatione tolerantiæ ſuſtineantur temporalia, & ſperentur æterna.*

VIII. Sed & hoc ſciendum eſt, jus iſtud gentium de captivis nec ſemper receptum fuiſſe nec apud gentes omnes: quanquam Romani Iuriſconſulti univerſaliter loquuntur, partem notiorem indigetantes totius nomine. Sic * apud Hebræos, qui ſpecialibus inſtitutis ab aliorum populorum communitate ſegregabantur, perfugium erat ſervis, nimirum, ut recte notant interpretes, his qui nulla ſua culpa in eam calamitatem devenerant: quali ex cauſa videri poteſt ortum jus quod in ſolo Francorum ſervis datur proclamandi in libertatem, quanquam id nec quidem nunc tantum bello captis ſed & aliis qualibuslibet ſervis videmus dari.

Deuteron. XXIII, 15.

Bodi. de rep. lib. 1, *c.* 5.

IX. 1. * Sed & Chriſtianis in univerſum placuit bello inter ipſos orto captos ſervos non fieri, ita ut vendi poſſint, ad operas urgeri, & alia pati quæ ſervorum ſunt: merito ſane; quia ab omnis caritatis commendatore rectius inſtituti erant aut eſſe debebant quam ut à miſeris hominibus interficiendis abduci nequirent, niſi minoris ſævitiæ conceſſione. Atque hoc à majoribus ad poſteros pridem tranſiiſſe inter eos qui eandem religionem profiterentur ſcripſit * Gregoras, nec eorum fuiſſe proprium qui ſub Romano imperio viverent, ſed commune cum Theſſalis, Illyriis, Triballis, & Bulgaris. Atque ita hoc ſaltem, quanquam exiguum eſt, perfecit reverentia Chriſtianæ legis, quod cum Græcis inter ſe ſervandum olim diceret Socrates nihil impetraverat.

2. Quod autem hac in parte Chriſtiani idem & * Mahumetiſtæ inter ſe ſervant. Manſit tamen etiam inter Chriſtianos mos captos cuſtodiendi donec perſolutum ſit pretium, cujus æſtimatio in arbitrio eſt victoris, niſi certi aliquid convenerit. Ius autem hoc captos ſervandi ſolet concedi ſingulis qui ceperunt, extra perſonas eximiæ dignitatis: in has enim reipublicæ aut ejus capiti jus dant plerarumque gentium mores.

Bart. in l. hoſtes. D de capt. Covar. in c. peccatum, p. 11. ¶. 11, *n.* 6. *Vict. de jure belli, n.* 42. *Boer. deciſ.* 178. *Silv. in verbo bellum.* 1. *num.* 1. *Lib.* IV. *Plat.* V. *de rep.* *Bar. in l. nam & ſervus, D. de neg. geſto. Boer deciſ.* 178. *Conſtit. reg. Hiſp. l.* VIII, *tit.* 26. *par.* 2.

Annotata ad Caput VII.

1. VT *& alibi diximus*] Libro II, c. XXII, §. II.

Vt alibi quoque oſtendimus] Libro II, cap. V, §. 7. §. I.

3. *Belli lege*] Servius ad primum Æneidos de Hercule: *A cujus portu cum eum Laomedon arceret occiſus eſt, & ejus filia Heſione belli jure ſublata comiti Telamoni tradita eſt, qui primus aſcenderat murum, unde Teucer natus eſt.* idem ad X Æneidos eandem narrans hiſtoriam: *Heſionem Græci Trojanis reddere noluerunt, dicentes ſe eam habere jure bellorum.* Ioſephus libro XIV: αἰχμαλωτισθέντας οὐ νόμῳ πολέμου, *cum capti eſſent non belli jure.* τῷ τῶν αἰχμαλώτων νόμῳ. & alibi: αἰχμαλώτων θεσμῷ, *jure eo quod in captos conſtitutum eſt*, ait Menander Protector. multa huc pertinentia habes capite præcedente: quia ſcriptores captas res captosque homines conjungunt aut æquant.

Reſtringitur eorum ſententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri] §. IV.

 Vale-

Digitized by Google

Valerius Maximus libro VI, cap. IX, II. de Cn. Cornelio Aſina: *Qui conſul à Pœnis apud Luparas captus cum belli jure omnia perdidiſſet*, δοῦλος ἄκυρος πάντων καὶ ἑαυτοῦ. *Servus, aliarum rerum dominium non minus quam ſui ipſius perdidit*. Philo, libro omnem virum bonum eſſe liberum.

§. V. 1. *Servorum appellatio ex eo fluxit*] Vide & Servium ad V Æneidos, ubi originem vocis *ſaltem* explicat.

3. *Tacitus hiſtoriarum ſecundo*] Et tertio, de Cremonenſibus captis, *Irritam prædam militibus fecerat conſenſus Italiæ*.

§. VI. 1. *Si ad ſuos fugiunt bello manente libertatem conſequuntur ex poſtliminii jure*] Vide infra cap. IX, §. 5. Plinius naturalis hiſtoriæ VII, 28, de M. Sergio: *Bis ab Annibale captus, bis vinculorum ejus profugus*.

3. *Poterant exigere fidem aut jusjurandum*] Bembus hiſtoriæ libro X, ab eo non attaminari furti crimine animum ſi res ſuas ſubducat.

4. *Aut laboris ſui mercedem*] Huc pertinent ea quæ à nobis ex Irenæo & Tertulliano allata ſunt ſupra ad libri II, capitis VII, §. 2. ubi de Hebræis agitur Ægypto egreſſis, ad quos & hoc Philonis pertinet de vita Moſis: οἱ δ᾽ ἐλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι, τῆς αὐτῶν εὐγενείας εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες, τόλμημα τολμῶσιν ὁποῖον εἰκὸς ἦν τοὺς ἐλευθέρους καὶ μὴ ἀμνήμονας ὧν ἐπεβουλεύθησαν ἀδίκως. πολλὴν γὰρ λείαν ἐκφορήσαντες, τὴν μὲν αὐτοὶ διεκόμιζον ἐπηχθισμένοι, τὴν δὲ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπέθεσαν, οὐ διὰ φιλοχρηματίαν, ἢ ὡς ἄν τις κατηγορῶν εἴποι, τὴν τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίαν. πόθεν; ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὧν παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὑπηρέτησαν, ἀναγκαῖον μισθὸν κομιζόμενοι. εἶτα δὲ ὑπὲρ ὧν κατεδουλώθησαν ἐν ἐλάττοσι καὶ οὐχὶ τοῖς ἴσοις ἀντιλυποῦντες: & quæ ibi ſequuntur plura. *illi autem cum ejicerentur fugarenturque, nobilitatis ſuæ memores, rem incipiunt dignam viris ingenuis, nec obliti eorum quæ per injuriam dolumque malum pertulerant, multa enim ſpolia partim ipſi exportarunt, partim impoſuerunt jumentis, non per avaritiam, aut quod calumniator aliquis dixerit alieni cupiditatem. Vnde enim hoc illis? ſed primum quidem ut miniſterii tam longi temporis mercedem ſibi neceſſariam haberent, deinde pro ſervitute per vim impoſita pœnam non parem ſed multo minorem expetentes*. Eſt ſimilis hiſtoria Malchi viri ſancti deſcripta ab Hieronymo in epiſtolis, & Langobardi Leupgis quam nobis dat pronepos ejus Paulus Warnafredi libro IV. Adde ſi placet & Confeſſionem editam ab Lanici Patricii nomine.

5. *Canones nonnulli*] ex Synodo Gangrenſi. vide quæ ſupra libro II, fine capitis V.

§. VIII. *Apud Hebræos*] Vide Præceptorum vetantium CLXXX.

§. IX. 1. *Sed & Chriſtianis*] Sed & Eſſenis à quibus ortum primi Chriſtiani duxere. Vide Ioſephum.

Gregoras] Lib. IV, ubi hæc verba: νόμος γάρ ἐστιν οὗτος ἄνωθεν ἐκ διαδοχῆς ἀεὶ κρατῶν εἰς τοὺς ἀπογόνους ἀκήρατος, οὐ μόνον Ῥωμαίοις καὶ Θετταλοῖς, ἀλλὰ καὶ Ἰλλυριοῖς καὶ Τριβαλλοῖς καὶ Βουλγάροις, διὰ τὴν τῆς πίστεως ταυτότητα, τὰ μὲν πράγματα μόνα σκυλεύειν, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ φονεύειν ἔξω τῆς πολεμικῆς παρατάξεως μηδένα. *Mos hic eſt ab antiquo deductus ad poſteros, nec corruptus unquam, non Græcoromanis modo & Theſſalis, ſed Illyriis quoque, Triballis, & Bulgaris, propter fidei conſortium, ut res quidem in prædam vertere liceat, homines autem nec captivos facere nec interficere extra prælii tempus*. Adamus Bremenſis de ſancto Ansgario: *Inde Hammaburg reverſus de venditione Chriſtianorum Nordalbianos correxit*. meminit hujus moris & Boëtius

tius Deciſione CLXXVIII, additque ſervari in Francia, Anglia, Hiſpania, ut ſi captus ſit Dux, Comes, Baro, is non militum ſit ſed Principis bellum gerentis.

2. *Mahumetiſtæ inter ſe ſervant*] Chalcocondylas lib. III. Leunclavius libro III, & libro XVII: Busbequius epiſtola exoticarum tertia.

CAPVT VIII.

De imperio in victos.

I. *Acquiri bello & imperium civile, tum ut eſt in rege, tum ut eſt in populo, & ejus acquiſitionis effecta.*
II. *Acquiri & imperium herile in populum qui tum civitas eſſe deſinit:*
III. *Interdum hæc miſceri.*
IV. *Acquiri & res populi etiam incorporales, ubi tractatur quæſtio de chirographo Theſſalorum.*

I. 1. QVi ſibi ſingulos ſubjicere poteſt ſervitute perſonali, nihil mirum eſt ſi & univerſos, ſive illi civitas fuerunt ſive civitatis pars, ſubjicere ſibi poteſt ſubjectione ſive mere civili ſive mere herili ſive mixta. Hoc argumento quidam utitur in controverſia de Olynthio apud Senecam: *Servus eſt meus quem ego emi belli jure. vobis, Athenienſes, expedit. alioquin imperium veſtrum in antiquos fines redigitur quicquid eſt bello partum.* Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit Tertullianus. *Apolog.* Quintilianus jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium leges à victoribus dici, accipi à victis. Minio in oratione ad Romanos: *Cur Syracuſas atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis* *Livius l. XXXV.* *cum imperio & virgis & ſecuribus mittitis? Nihil aliud profecto dicatis, quam armis ſuperatis vos iis his leges impoſuiſſe.* Arioviſtus apud Cæſarem *jus* *De bello Gallico l. I.* *eſſe belli* ait, *ut qui viciſſent iis quos viciſſent quemadmodum vellent imperarent:* Item *populum Romanum victis non ad alterius præſcriptum ſed ad ſuum arbitrium imperare conſueſſe.*

2. Narrat Iuſtinus ex Trogo, qui ante Ninum bella geſſerant, *non* *Lib. I. I.* *imperium ſibi ſed gloriam quæſiiſſe, & contentos victoriæ abſtinuiſſe imperio:* Ninum primum fuiſſe qui fines imperii proferret, alioſque populos bello ſubigeret; & ex eo id abiiſſe in morem. Bocchus apud Salluſtium: *De bello Iug.* *Ob regnum tutandum arma ſe cepiſſe: nam Numidiæ partem, unde Iugurtham expulerit, jure belli ſuam factam.*

3. Poſt autem imperium victori acquiri vel tantum * ut eſt in rege aut alio imperante, & tunc in ejus duntaxat jus ſucceditur, non ultra; vel etiam * ut in populo eſt, quo caſu victor imperium habet ita ut & alienare poſſit, ſicut populus poterat. Et ſic factum ut regna quædam *Lib. I, cap. III, ¶. II.* in patrimonio eſſent diximus alibi.

II. 1. Poteſt & amplius fieri, nempe ut quæ civitas fuit civitas eſſe deſinat; ſive ita ut acceſſio fiat alterius civitatis, ut Romanæ provinciæ; ſive ut nulli civitati adhæreat, ut ſi Rex ſuo ſumptu bellum gerens populum ſibi ita ſubjiciat ut eum regi velit non ad populi ſed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis eſt imperii non civilis. Ariſtoteles libri VII de republica: ἐστι δὲ ἀρχὴ ἡ μὲν τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ τῶν ἀρχο-

τῶν ἀρχομένων, τούτων δὲ τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναί φαμεν, τὴν δὲ τῶν ἐλευθέρων: *Imperium aliud eſt ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem ejus qui regitur: hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & ſervos.* Qui ergo tali tenetur imperio populus in poſterum non civitas erit ſed magna familia: Bene enim dictum ab Anaxandrida:

οὐκ ἔστι δούλων ὦγαθ' οὐδαμοῦ πόλις,
Vir bone ſervorum nulla eſt uſquam civitas.

An. XII. 2. Et Tacitus hæc inter ſe ſic opponit: *non dominationem & ſervos, ſed rectorem & cives cogitaret.* De Ageſilao Xenophon: ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται: *quaſcunque civitates in ſuam redigebat poteſtatem, has immunes habens ab his quæ ſervi dominis præſtant, ea tantum imperabat in quæ liberi homines rectoribus parent.*

III. Atque hinc intelligi poteſt quale ſit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi ſervitus miſcetur cum aliqua perſonali libertate. Sed populis legimus arma adempta, imperatum ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam; alios coactos ſermonem & vitæ genus mutare.

IV. 1. Sicut autem res quæ ſingulorum fuerant jure belli iis acquiruntur qui eos ſibi ſubjiciunt, ſic & res univerſitatis eorum fiunt qui ſibi ſubjiciunt univerſitatem ſi ipſi velint. Nam quod de deditis dixit Livius, * *ubi omnia ei qui armis plus poteſt dedita ſunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipſius jus atque arbitrium eſt:* idem in bello ſolenni victis locum habet. Nam deditio ſponte permittit,
Lib. III. quod alioqui vis eſſet ereptura. Scaptius apud Livium: *Agrum de quo ambigitur finium Coriolanorum fuiſſe, captiſque Coriolis jure belli publicum*
Lib. XXI. *populi Romani factum.* Annibal in ratione ad milites apud eundem: *quicquid Romani tot triumphis partum congeſtumque poſſident, id omne no-*
Lib. XLIII. *ſtrum cum ipſis dominis futurum eſt.* Antiochus apud eundem; *quo victo cum omnia quæ illius fuiſſent jure belli Seleuci facta ſint, exiſtimare ſuæ ditionis eſſe.* Ita Pompejus, quæ Mithridates bello capto imperio ſuo adje-
Strabo l. XII. cerat, populi Romani fecit.

2. Ergo & incorporalia jura quæ univerſitatis fuerant fient victoris quatenus velit. Sic Albâ victâ quæ Albanorum jura fuerant ſibi
Dion. III. vindicarunt Romani. Vnde ſequitur omnino liberatos Theſſalos obligatione centum talentorum, quam ſummam cum ipſi Thebanis deberent Alexander Magnus Thebarum dominus factus jure victoriæ ipſis donaverat: neque verum quod pro Thebanis apud Quintilianum adfertur, id demum victoris eſſe quod ipſe teneat: jus quod ſit incorporale apprehendi manu non poſſe: aliam conditionem eſſe hæredis, aliam victoris, quia ad illum jus ad hunc res transeat. Nam qui
L. Qui in ſervitute eſt. de reg. jur. L. Sic eveniet. D. ad l. Iul. de adult. dominus eſt perſonarum, idem & rerum eſt, & juris omnis quod perſonis competit. Qui poſſidetur non poſſidet ſibi, nec in poteſtate habet qui non eſt ſuæ poteſtatis.

3. Imo etiam ſi quis populo victo jus civitatis relinquat, poteſt quædam quæ civitatis fuerant ſibi ſumere. In ipſius enim arbitrio eſt quem velit eſſe ſui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri
Cic. Epiſt. ad Brutum 6. Cæſar, donato Dyrrachinis ære alieno quod neſcio cui adverſarum par-

partium debuerant. Sed hic objici poterat bellum Cæſaris * non ex eo eſſe genere de quo jus hoc gentium conſtitutum eſt.

Annotata ad Caput VIII.

3. *VT eſt in rege*] Alexander poſt pugnam ad Gaugamela rex Aſiæ ſalutatus. Romani quæ Syphacis fuerant ſua dixere *πολέμου νόμῳ, lege belli*; Appianus Excerptis legationum x, n. 28. Legati Gotthorum apud Agathiam I, de Theuderico: Ὀδόακρον καθελὼν τὸν ἐπηλύτην τὸν Τύρλινον (lege Σκύρρινον) ἐκείνου ἅπαντα κατέσχε τῷ πολέμου θεσμῷ: *Cum Odoacrum deviciſſet advenam Scyrum, ejus quæ fuerant belli jure tenuit.* At Hunnis dicentibus ſuos eſſe Gepidas, quod eorum regem cepiſſent, negarunt id Romani, quia Gepidæ habebant principem magis quam regem, nec in ipſius patrimonio erant; Meminit Menander Protector. §. I.

Vt in populo eſt] Perſæ apud eundem Menandrum de Daras urbis territorio: ἐπεὶ ἡ πόλις (Δάρας) αὐτοῖς τῷ θεσμῷ τοῦ πολέμου ὑπεκλίθη, σὺν ἀπὸ τρόπου καὶ τὰ ὅσα γε ὑπὸ τὴν πόλιν, ἁρμόζειν αὐτοῖς: *Cum urbs ipſa belli jure ſubjugata à ſe eſſet, rationis eſſe ut & quæ ſub urbe fuerant ad ſe pertineant.* Vandalis devictis volebat Beliſarius etiam in Sicilia Lilybæum Romano imperio cedere, ut quod Vandalis dediſſent Gotthi. Sed ii dediſſe ſe negabant; Procopius Vandalicorum II. Henricus Friderici Barbaroſſæ filius capta Sicilia Epidamnum, Theſſalonicam, aliaque à Siculis poſſeſſa ſibi vindicabat. Nicetas lib. I, de Alexio Iſaaci fratre. Bajanus Avarorum Chaganus ad Imperatorem de Sirmio: προσήκειν αὐτῷ Γηπαίδων πρότερον κτῆμα γενομένην, αὐτῶν δὲ ὑπὸ Ἀβάρων πολεμηθέντων: *Ad ſe eam urbem pertinere, ut quæ Gepidarum fuiſſet, qui Gepidæ victi eſſent ab Avaris.* Petrus Iuſtiniani legatus in oratione ad Choſroem: ὁ γὰρ δεσπότης τοῦ ἡγεμονικοῦ πῶς οὐχ ἕξει τὸ ὑποβεβηκός; οὔτε γὰρ Λάζοι, οὔτε μὴν αὐτοὶ Σουανοὶ πρὸς ἀμφισβήτησιν ἐποίουν ὡς οὐχ ὑπήκοοι ἡ Σουανία Λαζῶν ἀνέκαθεν ἦν. *Nam qui dominus eſt principalis, quomodo non erit & acceſſorii? neque enim aut Lazi aut Suani unquam controverſiam hanc movebant, non fuiſſe ab antiquo Lazorum Suaniam.* Vtrumque eſt ex Menandro Protectore. Adde quæ hoc capite, §. XV.

1. *Vbi omnia ei qui armis plus poteſt dedita ſunt*] Vide ſupra libro I, c. §. XV.
IV, §. 8. & lib. II, c. V, §. 31. & hoc libro cap. V, §. 2. & infra c. XX, §. 49. & adde Polybii hæc Excerpto legationum 142: οἱ διδόντες αὑτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐπιτροπὴν, διδόασι πρῶτον μὲν χώραν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς καὶ πόλεις τὰς ἐν ταύτῃ. σὺν δὲ τούτοις ἄνδρας καὶ γυναῖκας τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ταῖς πόλεσιν, ἅπαντας ὁμοίως ποταμοὺς, λιμένας, ἱερὰ, τάφους συλλήβδην, ὥστε πάντων εἶναι κυρίους Ῥωμαίους, αὐτοὺς δὲ τοὺς διδόντας ἁπλῶς μηκέτι μηδενός. *Qui ſe dedunt in Romanorum poteſtatem, ii dant primum regionem quæ ipſorum fuit, & quæ in ea regione ſunt urbes: viros præterea omnes ac fœminas qui aut in regione aut in urbibus ſunt. Inſuper flumina omnia, portus, ſacra religioſa univerſim omnia, ita ut omnium domini ſint Romani, ipſi autem qui ſe dediderunt plane rei nullius.* Vide quæ modo dicta cap. VII, §. 4. Iuſtinus lib. XXXV, de Iudæis loquens: *Poſtea cum ipſis Perſis in ditionem Alexandri Magni venere.*

3. *Non ex eo eſſe genere de quo hoc jus gentium conſtitutum eſt*] Antonius Tyrios juſſit reddere quæ Iudæorum tenebant à Senatu non conceſſa & ante Caſſii bellum poſſeſſa; memorat Ioſephus. Vide & Bizarum Genuenſis hiſtoriæ libro x.

CAPVT IX.

De poſtliminio.

I. *Origo vocis poſtliminii.*
II. *Quibus in locis poſtliminium ſit.*
III. *Poſtliminio quædam reverti, quædam recipi.*
IV. *Ius poſtliminii eſſe in pace & in bello, & quid ſi nihil in pace dictum ſit?*
V. *Liber homo bello manente quando poſtliminio redeat:*
VI. *Quæ jura recipiat, quæ non recipiat.*
VII. *Iura & in ipſum reſtitui.*
VIII. *Cur qui ſe dedunt jus poſtliminii non habeant.*
IX. *Populus quando poſtliminii jus habeat.*
X. *Quæ in his qui poſtliminio redeunt ſint juris civilis.*
XI. *Servi poſtliminio quomodo recipiantur, etiam transfugæ: quomodo qui redempti ſunt.*
XII. *An ſubditi poſtliminio recipiantur.*
XIII. *Agros poſtliminio recipi.*
XIV. *Circa res mobiles quod diſcrimen olim obſervatum.*
XV. *Quid circa res mobiles hodie juris?*
XVI. *Quæ res recipiantur, ita ut poſtliminio non egeant.*
XVII. *Mutationes ex lege civili, quoad ſubditos ſuos.*
XVIII. *Poſtliminium quomodo obſervatum inter eos qui hoſtes erant:*
XIX. *Quando id hodieque locum habere poſſit.*

I. 1. SIcut de his quæ ex hoſtibus capiuntur, ita & de poſtliminii jure nihil ferme ſane prodiderunt hi qui retroactis ſæculis juris cognitionem profeſſi ſunt. Accuratius hæc res à veteribus Romanis tractata eſt, ſed ſæpe confuſe nimis, ita ut quæ juris gentium, quæque civilis Romani eſſe vellent, lector nequiret diſtinguere.

2. De voce poſtliminii rejicienda Servii ſententia, qui partem ejus poſteriorem productionem putat eſſe verbi ſine ſignificatu: ſequendus Scævola, qui junctum docebat eſſe verbum à * *poſt*, quod reditum notat, & *limine*. Nam *limen* & *limes* exitu & flexionis modo differunt, cum alioqui origine (veniunt enim * ab antiqua voce *limo*, quæ *tranſverſum* ſignificat) & primitiva notione idem ſint, ſicut materia & materies, pavus & pavo, * contagio & contages, cucumis & cucumer, quanquam uſu ſeriore factum eſt ut *limen* magis ad privata, *limes* ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant è finibus ejicere, & exilium * nominabant eliminium.

Cicero Top. & ibidem Boetius.

II. 1. Eſt ergo poſtliminium jus quod naſcitur * ex reditu in limen, id eſt fines publicos. Sic Pomponius reverſum poſtliminio ait qui intra præſidia noſtra eſſe cœpit: Paulus cum in fines noſtros intraverit. Sed ex paritate rationis conſenſus gentium rem eo perduxit, ut poſtliminium locum haberet etiam ſi quis homo, aut res ejus generis in quo poſtliminium eſſe placuerat, perveniſſet ad amicos noſtros,

L. Poſtliminii. §. 1. D. de capt. L. poſtliminium. §. poſtliminii ib.

noſtros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut, ut Paulus exempli cauſa explicat, ad regem ſocium vel amicum. Quibus in locis * amici aut ſocii intelligendi ſunt non ſimpliciter quibuscum pax eſt, ſed qui partes in bello easdem ſequuntur; ad quos qui venerunt, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti eſſe incipiunt. Nihil enim intereſt homo aut res ad hos aut ad ſuos pervenerit.

2. Apud eos vero qui amici ſunt, ſed non earundem partium, bello capti ſtatum non mutant niſi ex ſpeciali pacto; quomodo in ſecundo fœdere icto inter Romanos & Carthaginenſes convenerat, ut qui à Carthaginenſibus capti è populis amicis Romanorum in portus Romanis ſubditos veniſſent, in libertatem vindicari poſſent: utque Carthaginenſium amicis par jus eſſet. Ideo * qui Romanorum bello Punico ſecundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi poſtliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras ſecuti fuerant partes: ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem Iliados Φ. Eurimeduſam Odyſſeæ H.

Polyb. III. *Plut. Flaminio.*

III. Vetus Romanorum locutio receptos poſtliminio etiam homines liberos dicebat. *Poſtliminio receptum*, (ita enim legendum eſt) *Gallus Ælius in libro primo ſignificationum quæ ad jus pertinent, aut eſſe eum qui liber è qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit, eo jure quod conſtitutum eſt de poſtliminiis. Item qui ſervus à nobis in hoſtium poteſtatem pervenit, poſtea ad nos, redit in ejus poteſtatem cujus antea fuit, jure poſtliminii. Equi & muli & navis eadem ratio eſt in poſtliminii receptu* (ita tria hæc verba, quæ delenda cenſet vir incomparabilis in Romani juris ſtudio Iacobus Cujacius, levi mutatione retineri poſſe arbitror) *quæ ſervi: quæ genera rerum ab hoſtibus ad nos poſtliminio redeunt, eadem genera rerum à nobis ad hoſtes redire poſſunt.* Sed poſteriores Romani Iuriſconſulti diſcrete magis duas ſtatuerunt ſpecies poſtliminii, ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus.

Feſt. Pomp. *L. cum duæ D. de capt. & poſtlim. rev. L. in bello. D. eodem tit. de poſtlim.*

IV. 1. Retinendum & illud Tryphonini, qui poſtliminii jus competere ait in bello aut in pace: ſenſu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace poſtliminium niſi aliter convenerit eſt * his qui non virtute bellica ſuperati, ſed fato ſuo deprehenſi ſunt, ut qui cum bellum ſubito exarſit apud hoſtes reperiuntur. Aliis autem captivis in pace poſtliminium non eſt, * niſi id pactis erat comprehenſum, ut optime eum Tryphonini locum emendat doctiſſimus Petrus Faber, non improbante Cujacio. nam hoc & ſubjecta ratio & oppoſitum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimiſſis, ita enim convenerat*, inquit Zonaras. Et Pomponius: *ſi captivus, de quo in pace cautum fuerat ut rediret, ſua voluntate apud hoſtes manſit, non eſt ei poſtea poſtliminium.* Paulus: *Si in bello captus pace demum facta refugit, poſtliminio redit ad eum à quo priore bello captus erat: ſi modo non convenerit in pace ut captivi redderentur.*

Sem. lib. I. c. 7. *Tom. III.* *L. ſi capt. L. ſi quid. bello d. tit.*

2. Cauſam cur de his qui bellica virtute capti ſunt id placuerit ex Servio hanc affert Tryphoninus, *quia ſpem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani eſſe voluerunt*, nimirum ut Livius loqui-

loquitur ab antiquo minime indulgens in captivos civitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit conſtituere jus gentium: potuit tamen inter cauſas eſſe cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipſi amplecterentur. Verior hæc eſt ratio, quod reges aut populi qui bellum ſuſcipiunt credi volunt juſtas ſibi fuiſſe cauſas cur id facerent: contra autem, injuriam facere eos qui adverſum ſe arma ferrent: quod cum utraque pars credi vellet, nec tutum eſſet pacem ſervare cupientibus huic ſe controverſiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati quam * ut id quod eveniſſet pro jure acciperent: atque ita captos in actu repugnandi haberent quaſi ex juſta cauſa captos.

3. At de his qui bello exorto deprehenſi erant dici idem non poterat. nam in illis nullum injuriæ conſilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hoſtium vires retineri eos manente bello non iniquum videbatur: bello autem compoſito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque conſenſum in hoc eſt, ut tales in pace ſemper libertatem obtinuerent, ut confeſſione partium innocentes: in cæteros vero ut quiſque uſurparet quod vellet credi jus eſſe, niſi quatenus pacta certi aliquid præſcriberent. Atque eandem ob cauſam * nec ſervi nec res bello captæ pace redduntur, niſi pactis expreſſum id ſit: quia victor credi vult jus ſibi fuiſſe iſta quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis ſerere: ex quibus apparet ingenioſe non ex vero allatum illud apud Quintilianum pro Thebanis: Ideo captivos ſi in patriam ſuam redierunt liberos eſſe, quia bello parta non niſi eâdem vi poſſideantur. Diximus de pace.

4. * In bello redeunt poſtliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant: recipiuntur ſervi & alia quædam.

V. ‡ Liber homo ita demum poſtliminio redit ſi hoc animo ad ſuos venerit ut eorum res ſequeretur, ut à Tryphonino proditum eſt: nimirum quia ut quis ſervus liber fiat, ſe debet, ut ita dicam, acquirere quod non eſt niſi volentis: Cæterum * an vi bellica receptus ſit ab hoſtibus, an dolo profugerit, nihil refert, ut à Florentino notatum eſt. Tantundem erit ſi ab hoſtibus ſponte ſit traditus. Quid * ſi ab hoſte venditus commercio, ut fit, ad ſuos pervenerit? Tractatur hæc controverſia * apud Senecam in Olynthio quam Parrhaſius emerat; quærit enim cum decretum factum eſſet ab Athenienſibus quo Olinthii juberentur liberi eſſe, hoc contineretur liberi ut fierent, an ut liberi judicarentur; quorum hoc eſt verius.

‡ *d. l. in bello §. manumittendo, & l. poſtliminii §. captivus, D. de capt. L. nihil D. de capt. l. eum non redemptum. C. de poſtl.*

VI. 1. Liber autem homo, poſtquam ad ſuos rediit non ſe tantum ſibi acquirit, ſed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, ſive corporales ſive incorporales. Quia populi pacati ſicut factum pro jure ſecuti erant in capto ita & in liberato, ut ſe æquos præbeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is qui belli jure eum poſſidebat non erat ſine omni conditione: ceſſare enim poterat ipſo invito, ſi captus qui fuerat ad ſuos perveniſſet. Has ergo res ſic ille perdit, quomodo hominem cujus erant acceſſio.

2. Quid ſi tamen alienaſſet? an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus tutus erit gentium jure, an & hæc recupe-

Digitized by Google

cuperabuntur ? De his loquor quæ apud populum belli medium exſtabant. Diſtinguendum videtur inter res quæ ejus ſunt generis ut poſtliminio redeant & quæ extra id genus ſunt, quod diſcrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur alienata cum ſua cauſa & ſub conditione; iſta vero ſimpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ donata aut acceptilata ſunt.

VII. At ſicut ad poſtliminio redeuntem jura redeunt, ita & jura in ipſum reſtituuntur, ac pro eo habentur ut Tryphoninus loquitur ac ſi nunquam ille hoſtium potitus fuiſſet. *L. in Bello ¶. cætera, l. mulier. D. de capt.*

VIII. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc recte aſſcribit Paulus: *Poſtliminio carent qui armis victi hoſtibus ſe dederant*, nimirum quia pactiones cum hoſtibus factæ valent jure gentium, ut alibi dicemus, nec adverſus eas eſt poſtliminium. Ideo Romani illi à Pœnis capti apud Gellium: *poſtliminium juſtum non eſſe ſibi, quoniam dejurio vincti forent.* Vnde & induciarum tempore non eſſe poſtliminium recte à Paulo notatum eſt. At hos qui hoſtibus deduntur ſine ulla ſcilicet pactione poſtliminio reverti reſpondit Modeſtinus. *L. poſtliminio d. tit.* *L. poſtliminium ¶. induciæ. D. de capt.* *L. eos qui d. tit.*

IX. 1. Quod de ſingulis perſonis diximus, idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt ſuam recipiant libertatem, ſi forte eos vis ſociorum eximat hoſtili imperio. At ſi ipſa multitudo quæ civitatem conſtituerat diſſoluta ſit, verius puto non eundem populum cenſeri, nec poſtliminio res reſtitui ipſo gentium jure, quia populus, ut navis, partium diſſolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunctione conſiſtit. Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem exſtitit cum veteribus cultoribus ea ſedes octavo poſt anno reſtituta eſt. neque Thebæ cum jam Thebani in ſervitutem ab Alexandro veniſſent. Hinc apparet quod Theſſali Thebanis debuerant non eſſe Thebanis poſtliminio reſtitutum: idque duplici de cauſa: tum quod novus erat populus, tum quod Alexander quo tempore dominus erat hoc jus alienare potuerat & alienaverat; & quia creditum non in eorum eſt numero quæ poſtliminio redeunt.

2. Ei quod de civitate diximus haud multum diſſimile eſt quod veteri illo Romano jure, quo diſſolubilia erant conjugia, * matrimonium non cenſebatur poſtliminio reſtitui, ſed novo conſenſu redintegrari. *L. non ut l. cum duæ, ¶. 1 D. de capt.*

X. 1. Et ex his quidem intelligi poteſt quale ſit jure gentium poſtliminium in liberis hominibus. Cæterum jure civili idipſum jus, quod ea attinet quæ intra civitatem aguntur, & adſtringi additis exceptionibus aut conditionibus, & produci ad alia commoda poteſt. Sic jure civili Romano de numero eorum qui poſtliminio redeunt exempti ſunt transfugæ: etiam filii familias in quos patri videtur ſalva eſſe debuiſſe poteſtas illa patria quæ propria erat Quiritium. Sed hoc ideo placuiſſe ait Paulus, quia diſciplina caſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis quam caritas liberorum: cui congruit quod de Manlio ait Cicero, ſuo dolore ſanciviſſe eum militaris imperii diſciplinam, ut ſaluti proſpiceret civium, qua intelligebat contineri ſuam: ipſique naturæ & patrio amori prælatum ab eo jus majeſtatis. *d. l. poſtliminium. ¶. transfugæ, & ¶. filius quoque.* *De finib. 1.*

2. De-

Dem. in Nicoſtratum. C. de poſtl. l. ult. L. ſi parte. D. de capt. L. ſi is qui ſe C. de poſtl. l. fœdiſſima eod. tit.

2. Detrahit & hoc aliquid de jure poſtliminii, quod legibus Atticis primum deinde Romanis conſtitutum eſt, ut qui redemptus eſt ab hoſtibus redemptori * ſerviat donec pretium reddiderit. Sed hoc ipſum favore libertatis introductum apparet, ne adempta ſpe recuperandæ pecuniæ multi in hoſtium manu relinquerentur. Et illa ipſa ſervitus iiſdem Romanis legibus multis modis mitigatur, & poſtrema lege Iuſtiniani finitur operis quinquennii: morte quoque redempti jus repetendæ pecuniæ exſtinguitur; ſicut & contracto inter redimentem & redemptum matrimonio remiſſum cenſetur: & redemptæ mulieris proſtitutione amittitur, multaque alia jure Romano in favorem redimentium & in pœnam proximorum qui ſuos non redimunt conſtituta ſunt.

3. Rurſum auctum eſt poſtliminii jus lege civili, eo quod non ea tantum quæ in poſtliminio ſunt jure gentium, ſed res omnes, jura omnia perinde habentur ac ſi is qui rediit nunquam hoſtium potitus eſſet: quod & jure Attico obtinuit. Nam, ut apud Dionem Pruſæenſem oratione xv legimus, quidam Calliæ ſe filium dicens captum in clade ad Acanthum, & ſerviiſſe in Thracia, cum Athenas poſtliminio rediiſſet, hæreditatem Calliæ à poſſeſſoribus petiit, nec aliud quæſitum eſt in Iudicio quam an is revera Calliæ eſſet filius. Idem narrat, Meſſenios cum longo tempore ſerviiſſent, tandem & libertatem & regionem recepiſſe. Imo & quæ per uſucapionem aut libertationem ex bonis ſubtracta, vel non utendo finita eſſe videbantur, actione reſciſſoria reſtituuntur: nam in edicto de majoribus in integrum reſtituendis is comprehenditur qui in hoſtium eſt poteſtate. Et hoc quidem venit ex jure Romano antiquo.

L. ab hoſtibus. C. de poſtliminio. L. 1. ¶. D. quibus ex cauſ. majores.

4. At lex Cornelia etiam hæredibus conſuluit eorum qui capti apud hoſtes deceſſiſſent: bona eorum conſervans, perinde quaſi qui non redit jam eo tempore quo captus eſt deceſſiſſet. Quæ jura civilia ſi tollas, haud dubie ſtatim ut quis ab hoſtibus captus eſſet * bona ejus futura fuiſſent occupantium, quia qui apud hoſtes eſt pro nullo habetur. Quod ſi qui captus fuerat rediret, nihil reciperet præter ea quæ jure gentium poſtliminium habent. Quod vero captivorum bona fiſco cedunt ſi hæres nullus ſit, ex jure ſpeciali eſt Romano. Vidimus de his qui redeunt: videamus de his quæ recipiuntur.

L. Divus. D. de jure fiſci, l. bona. ¶. apparet. D. de capt.

XI. 1. Inter hæc ſunt primum ſervi & ancillæ, * etiam ſæpe alienati, * etiam ab hoſte manumiſſi: quia hoſtium jure manumiſſio obeſſe civi noſtro ſervi domino non potuit: ut bene notat Tryphoninus. Sed ut ſervus recipiatur neceſſe eſt ut aut revera habeatur à vetere domino, aut haberi facile poſſit. Quare cum in rebus aliis ſufficiat eas intra fines eſſe perductas, ad poſtliminii jus in ſervo id non erit ſatis niſi & cognoſcatur. nam qui in urbe Roma eſt ita ut lateat, nondum receptus Paulo videtur. Ac ſicut hac in parte à rebus inanimis diſtat ſervus, ita viciſſim à libero homine in eo diſtat, quod ut poſtliminio recipiatur non requiritur ut animo res noſtras ſequendi venerit. Id enim in eo requiritur qui ſe recepturus eſt, non in eo qui ab altero ſit recipiendus. & ut Sabinus ſcripſit *de ſua qua civitate cuique conſtituendi facultas libera eſt, non de dominii jure.*

L. in bello ¶. manumittendo. L. ult. D. de capt.

d. l. In bello. ¶. manumittendo.

2. Non

2. Non excepit ab hoc gentium jure ſervos transfugas lex Romana. nam & in his dominus priſtinum jus recipit, ut Paulus nos docet: ne contrarium jus non tam ipſi injurioſum ſit qui ſervus ſemper permanet, quam dominio damnoſum. Generaliter de ſervis qui virtute militum recuperantur dictum eſt ab Imperatoribus illud, quod ad res omnes male à nonnullis trahitur, *Receptos eos non captos judicare debemus, & militem noſtrum defenſorem eorum decet eſſe, non dominum.*

d. l. poſtliminium. ¶. ſi vero ſervus.

L. ab hoſtibus. C. de poſtl.

3. Qui ab hoſtibus redempti ſunt ſervi protinus Romano jure fiunt redimentis, ſed oblato demum pretio poſtliminio recipi intelliguntur. Verum hæc ſubtilius explicare juris civilis interpretum eſt. Nam & poſterioribus legibus mutata ſunt nonnulla: & quo ſervi capti ad reditum invitarentur, propoſita libertas his quibus membrum ruptum eſſet ſtatim, cæteris poſt quinquennium, ut videre eſt in legibus militaribus à Rufo collectis.

XII. Illa quæſtio magis ad nos pertinet, an & populi qui ſubjecti alieno imperio fuerunt in veterem cauſam recidant: quod tractari poteſt ſi non is cujus imperium fuerat, ſed ſociorum aliquis eos hoſti eripuiſſet. Puto hic idem dicendum quod in ſervis, niſi ſociali fœdere aliter convenerit.

XIII. 1. Inter res primum occurrunt agri, qui in poſtliminio ſunt. *Verum eſt*, ait Pomponius, *expulſis hoſtibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire.* Expulſi autem hoſtes intelligi debent ex quo aperte eo accedere amplius non poſſunt, ut alibi explicavimus. Sic Æginam inſulam Athenienſibus ereptam * veteribus dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothis & Vandalis recuperatos veterum poſſeſſorum hæredibus reddiderunt Iuſtinianus aliique Imperatores; * non admiſſis adverſus dominos præſcriptionibus illis quas Romanæ leges induxerant.

L. ſi captivus. ¶. verum eſt. D. de capt.

Strabo libro VIII.

Nov. XXXVI

Nov. Valent. de epiſc. Iud.

Proc. I, de bel. Vand.

2. Quod de agris jus eſt, idem eſſe arbitror de omni jure quod ſolo adhæret. Nam & loca capta ab hoſtibus quæ religioſa vel ſacra fuerant, ſi ab hac calamitate fuerint liberata, quaſi quodam poſtliminio reverſa priſtino ſtatui reſtitui ſcripſit Pomponius: quicum convenit illud Ciceronis in Verrina de Signis, de Diana Segeſtana: *P. Africani virtute religionem ſimul cum loco recuperavit.* & Marcianus cum poſtliminii jure comparat jus illud quo ſolum ædificio occupatum eo collapſo littori redditur. Quare & uſumfructum agri recepti reſtitui dicendum erit ad exemplum ejus quod de agro inundato Pomponius reſpondit. Sic Hiſpanis lege cautum eſt, ut comitatus & aliæ juriſdictiones hæreditariæ poſtliminio redeant, majores omnino; minores, ſi intra quadriennium à receptione vindicentur; niſi quod arcem bello amiſſam & quomodocunque recuperatam retinendi jus rex habet.

Cujac. obſ. X.

L. cum loca. D. de religioſis.

L. in tantum, de diviſ. rer.

L. ſi ager. D. quibus mod. uſuſfr. amit.

Reg. Conſt. lib X, tit. 29. p. 2.

XIV. 1. De mobilibus generalis in contrarium regula eſt, ut poſtliminio non redeant, ſed in præda ſint: ut hæc opponit Labeo. Quare & commercio parata, ubicunque reperiuntur, manent ejus qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus eſt veteri dominio. Sed ab hac regula videmus olim excepta quæ in bello uſum habent: quod ideo placuiſſe gentibus videtur, ut recuperandi

Digitized by Google

randi ſpes ad ea comparanda alacriores homines redderet. plurimarum enim civitatum inſtituta eo tempore ad rem bellicam referebantur. quare facile in hoc conſenſum eſt. Vſum autem in bello hæc habere cenſentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, ſed quæ diſtinctius expoſita exſtant tum apud Ciceronem in Topicis tum apud Modeſtinum: Naves ſcilicet longæ atque onerariæ, non item luſoriæ, aut actuariæ voluptatis cauſa paratæ: muli; ſed clitellarii: equi & equæ, ſed freni patientes. Et hæ res ſunt quas & legari recte voluerunt Romani, & in præſtationes familiæ herciſcundæ venire.

L. 2. & 4. D. de capt.

L. id quod apud hoſtes, D. de leg. I. L. item Labeo cum l. ſeq. D. de fam. herc.

2. Arma & veſtis uſum quidem in bello habent, ſed poſtliminio non redibant, quia minime favorabiles erant qui in bello arma aut veſtem amitterent: imo id flagitii loco habebatur, ut paſſim in hiſtoriis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo diſtare, quod equus ſine culpa equitis proripere ſe potuit. Et hoc quidem rerum mobilium diſcrimen videtur uſum habuiſſe in occidente, etiam ſub Gothis, ad Boëtii uſque tempora: is enim Ciceronis Topica explicans ita videtur de hoc jure loqui, quaſi quod ad eum diem vim ſuam obtineret.

XV. At poſterioribus temporibus, ſi non ante, ſublata videtur hæc differentia. Paſſim enim tradunt morum periti res mobiles poſtliminio non redire; & * id de navibus conſtitutum multis in locis videmus.

Bart. in l. ſi quid bello. D. de capt. Ang. & Salic. in l. ab hoſtibus, C. de capt. Conſt. Gall. l. XX, tit. 13, art. 24. Conſul. maris, c. 287.

XVI. Eæ vero res quæ intra præſidia perductæ nondum ſunt, quanquam ab hoſtibus occupatæ, ideo poſtliminii non egent, quia dominum nondum mutarunt ex gentium jure. Et quæ piratæ aut latrones nobis eripuerunt non opus habent poſtliminio, ut Vlpianus & Iavolenus reſponderunt; quia jus gentium illis non conceſſit ut jus dominii mutare poſſint: quo innixi Athenienſes Haloneſum quam ipſis prædones, * prædonibus Philippus eripuerat, ut redditas à Philippo non ut donatas volebant accipere. Itaque res ab illis captæ ubicunque reperiuntur vindicari poſſunt, niſi quod ex naturali jure alibi cenſuimus ei qui ſuo ſumptu poſſeſſionem rei adeptus eſt tantum eſſe reddendum quantum dominus ipſe ad rem recuperandam libenter impenſurus fuerat.

L. hoſtes, & l. Latrones. D. de cap. l. poſtlim. §. a piratis eod. tit. Demoſth. de Haloneſo.

XVII. Poteſt tamen lege civili aliud conſtitui: ſicuti * lege Hiſpanica naves à piratis captæ eorum fiunt qui eas eripiunt piratis: neque enim iniquum eſt ut privata res publicæ utilitati cedat, præſertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis non obſtabit exteris quo minus res ſuas vindicent.

Sup. lib. II, c. X, §. 9. Lib. XXXI, tit. 29, p. 2. Covar. ad c. peccatum, p. II, §. 2, num. 8.

XVIII. 1. Illud magis mirandum quod teſtantur Romanæ leges poſtliminii jus locum habuiſſe non tantum inter hoſtes ſed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus reliquias has eſſe ſæculi Nomadum, quo ſenſum naturalis ſocietatis, quæ eſt inter homines, mores exſurdaverant. Itaque apud gentes, etiam quæ bellum publicum non gererent, erat quædam belli inter privatos quaſi ipſis moribus indicti licentia: ac ne ea licentia ad interficiendos homines proſiliret, placuit captivitatis jura inter eos introduci, cui conſequens fuit ut & poſtliminio locus eſſet, aliter quam cum latronibus

Lib. II, c. 15, §. 5.

Digitized by Google

tronibus ac piratis, quia illa vis rem producebat ad æquas pactiones, quæ à latronibus & piratis contemni ſolent.

2. Iuris olim controverſi videtur fuiſſe, an qui apud nos ſerviunt ex populo fœderato ſi domum reveniſſent poſtliminio redeant. ita enim hanc quæſtionem proponit Cicero primo de Oratore. Et Gallus quidem Ælius ſic ait: *Cum populis liberis & cum fœderatis & cum regibus poſtliminium nobis eſt ita ut cum hoſtibus.* Contra Proculus: *Non dubito quin fœderati & liberi nobis externi ſint: non inter nos atque eos poſtliminium eſſe.* L. non dubito. D. de cap.

3. Ego arbitror diſtinguendum inter fœdera, ut ſi qua eſſent quæ belli duntaxat publici componendi aut cavendi cauſa eſſent inita, ea nec captivitati in poſterum nec poſtliminio obſtarent. at ſi qua id continerent ut tuti eſſent publico nomine qui ab his ad illos veniſſent, ut tunc captivitate ſublata ceſſaret & poſtliminium. Et hoc mihi indicare videtur Pomponius cum ait, *ſi cum gente aliqua neque amicitiam neque hoſpitium neque fœdus amicitiæ cauſa factum habemus, hi hoſtes quidem non ſunt: quod autem ex noſtro ad eos pervenit illorum fit, & liber homo noſter ab eis captus ſervus fit & eorum: Idemque eſt ſi ab illis ad nos aliquid perveniat: Hoc quoque igitur caſu poſtliminium datum eſt.* Cum dixit fœdus amicitiæ cauſa, oſtendit & alia eſſe poſſe fœdera quibus nec hoſpitii nec amicitiæ jus inſit. Proculus quoque eos à ſe populos fœderatos intelligi qui amicitiam aut hoſpitium tutum promiſiſſent, ſatis ſignificat cum ſubjicit: *Etenim quid inter nos atque eos poſtliminii opus eſt, cum & illi apud nos & libertatem ſuam & dominium rerum ſuarum æque atque apud ſe retineant, & eadem nobis apud eos contingant.* Quare quod apud Gallum Ælium ſequitur, *quæ nationes in ditione noſtra ſunt, cum his poſtliminium non eſt*, ut recte legit Cujacius, hoc additamento ſupplendum erit, nec cum his quibuscum fœdus amicitiæ cauſa habemus. D. l. poſtliminii. §. in pace. Obſ. 12 i l. 23.

XIX. 1. At noſtris temporibus, non inter Chriſtianos tantum ſed & apud pleroſque Mahumetiſtas, jus ut captivitatis extra bellum ita & poſtliminii evanuit, ſublata utriusque neceſſitate ob reſtitutam vim ejus cognationis quam inter homines natura eſſe voluit. Bod lib. 1 de rep. c. 7.

2. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium, ſi res ſit cum gente tam barbara ut ſine indictione aut cauſa omnes externos & res eorum hoſtiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem dum hæc ſcribo judicatum eſt in ſummo Auditorio Pariſienſi, cœtus principe Nicolao Verdunio: bona quæ Francorum civium fuerant ab Algerienſibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios graſſari ſolito, capta belli jure mutaſſe dominum: ac proinde cum recepta ab aliis eſſent, facta eorum qui recepiſſent. In eadem cognitione & hoc judicatum eſt quod modo diximus, naves hodie inter ea non eſſe quæ poſtliminio recipiuntur.

Annotata ad Caput IX.

2. P*Oſt, quod reditum notat*] Vnde Poſtvorta dea. §. 1.

Ab antiqua voce limo] Servius ad XII Æneidos, & Donatus ad illud Eunuchi *limis oculis.* Feſtus: *Limus obliquus id eſt tranſverſus, unde & limina.* Iſidorus libro XV, c. 14. *limites appellati antiquo verbo*

Digitized by Google

tranſverſi. nam tranſverſa omnia antiqui lima dicebant, à quo & limina oſtiorum, per quæ foris & intus itur: & limites, quod per eos foras in agros eatur. in Gloſſario *Limes πλαγία ὁδός.*

Contagio & contages] compages & compago, quod ipſum olim fuit compagen, ut docet genitivus, & verbum inde deductum, ſicut & ſanguis fuit ſanguen.

Nominabant eliminium] Et colliminium in Solino eſt quod vulgo collimitium.

§. II. 1. *Ex reditu in limen*] Hinc ſumpta translatione poſtliminium eccleſiaſticæ pacis dixit Tertullianus de pudicitia.

Amici aut ſocii intelligendi ſunt, non ſimpliciter quibuſcum pax eſt] Ita ſenſiſſe Maroci & Feſæ regem apparet ex Thuani libro cxxx in anno cIↃ IↃ CIII.

2. *Qui Romanorum bello Punico ſecundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi poſtliminii non habuerunt*] Valerius Maximus lib. v, cap. 11, 6. Diodorus Siculus Excerpto legationum n. 3. Sic & Rhodii quos Athenienſium cives bello Philippi emerant liberaliter Athenienſibus reddidere; Polybius Excerpto legationum, n. 3.

§. IV. 1. *Hic qui non virtute bellica ſuperati, ſed fato ſuo deprehenſi ſunt*] Vide exemplum apud Parutam belli Cyprii lib. 1.

Niſi id pactis erat comprehenſum] Vide Ioſephum antiquæ hiſtoriæ XIII, 2. Polybius pacta ponit comprehendentia ut captivi redderentur in pace Philippi, Ætolorum, cum exceptione tamen, & Antiochi; excerptis de legationibus 9. 28, 35. Eadem exempla habet Livius, & præterea pacis cum Nabide. Similia aliquot ſuppeditat Zoſimus. Vt ecce Probi pax cum Vandalis & Burgundis ſic inita: ἐφ' ᾧτε καὶ τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, οὓς ἔτυχον ἔχοντες, ἀποδοῦναι, *ut & prædam omnem & quoſcumque habebant captivos redderent.* Lib. 1. ſimilem pacem narrat Iuliani cum Germanis, item cum Quadis qui in Germania, libro III. Ammianus Marcellinus libro XVII de rege Alemannorum Suomario: *pacem genibus curvatus orabat. & eam cum conceſſione præteritorum ſub hac meruit lege, ut captivos redderet noſtros.* mox de Sarmatis; *juſſi obtinere ſedes impavidi noſtros reddidere captivos:* de alia rurſum Sarmatarum parte idem dicit. Apud Zonaram multa talia: inter cætera in rebus Michaëlis qui filius Theophili, de Bulgaro loquens: τοῖς αἰχμαλώτοις ἐλευθερώσειν συνέθετο, *promiſit captivis ſe daturum libertatem.* Nicetas libro II, captivis omnibus libertatem ait datam, exceptis Corinthiis & Thebanis viris ac mulieribus. Interdum convenit ut reddantur captivi qui à Republica poſſidentur, ut apud Thucydidem v.

2. *Vt id quod eveniſſet pro jure acciperent*] Vide Priſcum excerpto de legationibus 28. & Bezarum de bello Genuenſium in Venetos libro II.

3. *Nec ſervi*] Totilas Pelagio Diacono à Romanis ad ſe miſſo edicit ne de reddendis Siculorum ſervis verba faciat, dicens iniquum fore ut Romani commilites ſuos veteribus dominis dedant. Locus eſt Gotthicorum III.

4. *In bello redeunt poſtliminio homines, qui antequam caperentur liberi fuerunt*]

runt] Iulianus oratione in malos Cynicos: *οὕτω μὲν ἂν εἶεν οἰκέται καὶ ὁπόσους τῶν αἰχμαλώτων λυτρούμεθα. καὶ τοι οἱ νόμοι τούτοις ἀποδεδώκασι τὴν ἐλευθερίαν.* *Hoc modo ſervi eſſent etiam quos bello captos liberamus. Atqui talibus ubi ad nos redierint libertatem adjudicant leges.*

An vi bellica receptus ſit ab hoſtibus] Vt illi quos à Slavis captos liberavere Hunni, apud Procopium itidem Gotthicorum III. §. V.

Si ab hoſte venditus commercio ut ſit ad ſuos pervenerit] Vt eodem Procopii libro juvenis Childubius *τῷ νεῷ δ' ἐπεὶ ἀφίκοιτο εἰς πάτρια ἤθη ἐλευθέρῳ τὸ λοιπὸν κατὰ τὸν νόμον καὶ αὐτὸν ἔσεσθαι.* *dicebat, ſe cum in patriam rediiſſet liberum ex jure in poſterum fore.* Et apud Turcas nullum olim fuiſſe captivis poſtliminium notat Leunclavius.

Apud Senecam] Libro V, controverſia 34.

2. *Matrimonium non cenſebatur poſtliminio reſtitui*] Aliter inter Chriſtianos. Leo Papa ad Nicetam Aquilejenſem Epiſcopum: *Vt ſicut in mancipiis vel agris, aut etiam in domibus ac poſſeſſionibus, in captivitatem ductis, poſtliminium reverſis de captivitate ſervatur, ita etiam & conjugia, ſi aliis juncti fuerint, reformentur.* Vide Hincmarum in opuſculo de divortio Lotharii & Tetbergæ ad interrogationem XIII, & reſponſum Stephani Papæ cap. 19, in Tomo II Conciliorum Galliæ. §. IX.

2. *Serviat donec pretium reddiderit*] Idem cap. 34. Edicti Caroli Calvi Piſtis. §. X.

4. *Bona ejus futura fuiſſent occupantium*] Vide legem Wiſigotthicam lib. V, tit. IV, c. 15.

1. *Etiam ſæpe alienati*] At edicto Teuderichi ita conſtitutum eſt: *Servi aut coloni ab hoſtibus capti & reverſi domino reſtituantur, ſi non ſunt ante ab altero vendentibus hoſtibus in commertio comparati.* Vide & Caſſiodorum III, 43. At lege Wiſigotthica mancipium bello receptum domino redditur. is qui recepit, tertiam partem accipit juſti pretii. Si ab hoſtibus venditum receptum fuerit, redit ad dominum pretio reddito & melioramentis. lib. V, tit. IV, 21. §. XI.

Etiam ab hoſte manumiſſi] ut à Mithridate, qui retracti in ſervitutem. Appianus Mithridatico.

1. *Veteribus dominis*] nempe qui partium Lacedæmoniarum fuerant. Confer quæ ſupra cap. VI, §. 7. §. XIII.

Non admiſſis adverſus dominos præſcriptionibus illis] Idque ex lege Honorii, qui quanquam relicta Vandalis Hiſpania, tamen dum eam tenerent Vandali præſcriptionem tricenariam dominis nocere noluerat, meminit Procopius Vandalicorum I. Valentinianus in Novella, lege de Epiſcopali judicio: *Triennali temporum definitione concludi ea præcepimus, quæ perpetuis aut infinitis ſæculis ſervabantur: Exceptis Afrorum negotiis, qui ſe probaverint neceſſitatem Vandalicam pertuliſſe: ut de illorum cauſis illa tempora præfixo triennio ſubtrahantur, quæ claruerit ſub hoſtilitate conſumpta.* In concilio Hiſpalenſi relato in cauſam XVI, quæſtione IV: *ſicut per legem mundialem his quos barbarica ſeveritas captiva neceſſitate tranſvexit, poſtliminio revertentibus redditur antiqua poſſeſſio.* convenit C. Ex tranſmiſſa. De præſcriptionibus. vide & Cujacium ad titulum C. de præſcriptione XXX annorum.

Id de navibus conſtitutum multis in locis videmus] Deciſio Genuenſis centeſima prima. §. XV.

§. XVI. *Prædonibus Philippus eripuerat*] Vide ipſam Philippi epiſtolam inter opera Demoſthenis.

§. XVII. *Lege Hiſpanica naves à piratis captæ eorum fiunt qui eas eripiunt piratis*] Idem apud Venetos. Patet ex literis Fraxinii Canæi Tomo I.

CAPUT X.

Monita de his quæ fiunt in bello injuſto.

I. *Quo ſenſu pudor vetare dicatur quod lex permittit:*
II. *Aptatum hoc ad ea quæ jure Gentium permiſſa diximus.*
III. *Interna injuſtitia injuſtum eſſe quod ex bello injuſto fit.*
IV. *Qui hinc, & quatenus ad reſtitutionem obligentur.*
V. *An res captæ bello injuſto reddendæ ſint ab eo qui cepit.*
VI. *An & ab eo qui detinet.*

Lib. III, c. 4. I. 1. Legenda mihi retro veſtigia, & eripienda bellum gerentibus pene omnia quæ largitus videri poſſum, nec tamen largitus ſum. nam cum primum hanc juris gentium partem explicare ſum aggreſſus, teſtatus ſum juris eſſe aut licere multa dici eo quod impune fiant, partim etiam quod judicia coactiva ſuam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitent à recti regula, ſive illa in jure ſtricte dicto, ſive in aliarum virtutum præcepto poſita eſt, aut certe omittantur ſanctius & cum majori apud bonos laude.

2. In Troadibus Senecæ dicenti Pyrrho

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit,

Regerit Agamemnon,

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco pudor non tam hominum & famæ quam æqui & boni, aut certe ejus quod æquius meliuſque eſt, reſpectum ſignificat. Sic in Iuſtinianeis Inſtitutionibus legimus: *Fideicommiſſa appellata ſunt quia nullo vinculo juris, ſed tantum pudore eorum qui rogabantur, continebantur.* Apud Patrem Quintilianum: *Non aliter ſalvo pudore ad ſponſorem venit creditor quam ſi recipere à debitore non poſſit.* Atque eo ſenſu ſæpe videas juſtitiam cum pudore conjungi.

Nondum juſtitiam facinus mortale fugarat:
Vltima de ſuperis illa reliquit humum,
Proque metu populum ſine vi Pudor ipſe regebat.

Operibus. Heſiodus: Δίκη δ' ἐν χερσὶ καὶ αἰδὼς
Οὐκ ἔσται, βλάψει δ' ὁ κακὸς τὸν ἀρείονα φῶτα.
---- nuſquam Pudor: aurea nuſquam
Iuſtitia: inſultant pravi melioribus ultro.

Protagora. Plato libro XII de legibus: παρθένος γὰρ αἰδοῦς Δίκη λέγεταί τε καὶ ὄντως εἴρηται. Emendem πάρεδρος: ut ſenſus ſit: *Comes Pudoris Iuſtitia vocatur, & merito quidem.* Nam & alibi idem Plato ſic loquitur: θεὸς δείσας περὶ τῷ γένει ἀνθρώπων μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, δωρεῖται ἀνθρώποις αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί. *Deus metuens ne plane interiret genus humanum dedit hominibus Iuſtitiam ac Pudorem, ornamenta civitatum, & ad amicitiam colligandam vincula*: & Plutarchus ſimili modo

Ad ineruditum præſulem. Vita Theſei.

δίκην

δίκην vocat *ἔνοικον αἰδοῦς*; *Iuſtitiam pudoris cohabitatricem*, qui & alibi jungit *αἰδῶ* & *δικαιοσύνην*. Apud Dionyſium Halicarnaſſenſem ſimul nominantur *αἰδὼς κόσμος καὶ δίκη*, *pudor, decorum, & honeſtum*. Sic & *αἰδῶ* & *ἐπιείκειαν* copulat Ioſephus *Pudorem & Æquitatem*. Paulus quoque Iuriſconſultus conjungit naturale jus & pudorem. Cicero autem inter juſtitiam & verecundiam ita fines regit, ut juſtitiæ partes ſtatuat non violare homines, verecundiæ non offendere. *Lib. VI.* *Lib. XIII. antiq. c. 19.* *L. adoptivus, D. de ritu nupt.* *Off. I.*

3. Cum eo quem ex Seneca adduximus verſu bene convenit dictum ejuſdem in ſcriptis philoſophicis. * *Quam anguſta innocentia eſt ad legem bonum eſſe? Quanto latius officiorum patet quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, juſtitia, fides exigunt? quæ omnia extra publicas tabulas ſunt.* Vbi vides jus à juſtitia diſtingui, quia jus accipit id quod in judiciis externis viget. Idem id alibi explicat egregie exemplo juris herilis in ſervos. *In mancipio cogitandum eſt, non quantum illud impune pati poſſit; ſed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet.* Deinde: *Cum in ſervum omnia liceant, eſt aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetet.* quo in loco notanda iterum vocis *licere* diverſa acceptio, altera exterior, altera interior. *Lib. I de Ira, c. 27.* *Lib. I de Clem. c. 18.*

II. 1. Eundem habet ſenſum illa Marcelli in Senatu Romano diſtinctio: *non quid ego fecerim in diſquiſitionem venit, quem quicquid in hoſtibus feci jus belli defendit, ſed quid iſti pati debuerint*: ex æquo & bono ſcilicet. Idem diſcrimen Ariſtoteles innuit diſputans an juſta dicenda ſit quæ ex bello oritur ſervitus: *ὅλως δ' ἀντεχόμενοί τινες, ὡς οἴονται, δικαίου τινὸς (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δικαίαν. ὅλως δ' οὔ φασι. τήν τε γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι πολέμων.* *Quidam reſpicientes juſti aliquid (* nam & lex juſtum quid eſt) juſtam eſſe ajunt ſervitutem ex bello: at omnino juſtam eſſe negant, quando accidere poteſt ut injuſta fuerit bellandi cauſa.* Simile eſt illud Thucydidis in Thebanorum oratione: *οὓς ἐν χερσὶν ἀπεκτείνατε οὐχ ὁμοίως ἀλγοῦμεν. κατὰ νόμον γὰρ δή τινα ἔπαθον*: *de his quos in conflictu occidiſtis non adeo querimur, accidit enim hoc illis jure quodammodo.* *Liv. l. 26.* *Pol. I, c. 6.* *Lib. III.*

2. Sic & ipſi Iuriſconſulti Romani, quod ſæpe jus captivitatis vocant alibi injuriam appellant, & æquitati opponunt naturali; & Seneca ſervi nomen ex injuria natum, id quod ſæpe accidit reſpiciens. Apud Livium quoque Itali retinentes ea quæ Syracuſanis bello ademerant, pertinaces ad obtinendam injuriam appellantur. Dion Pruſæenſis cum dixiſſet bello captos ſi ad ſuos rediiſſent libertatem recipere addit, *ὡς ἀδίκως δουλεύοντας*, *ut qui per injuriam in ſervitute fuiſſent.* *L. poſtliminium in pr. D. de capt.* *Ep. XXXII.* *Libro XXVIII.* *Orat. XV.*

* Lactantius de Philoſophis loquens: *Cum de officiis ad rem militarem pertinentibus diſputant, neque ad juſtitiam neque ad veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, ſed ad hanc vitam moremque civilem.* Idem mox à Romanis ait legitime illatas injurias.

III. Primum ergo dicimus, ſi belli cauſa injuſta ſit, etiamſi bellum ſolenni modo ſuſceptum ſit, injuſtos eſſe internâ injuſtitiâ omnes actus qui inde naſcuntur: ita ut qui ſcientes tales actus operantur, aut ad eos cooperantur, habendi ſint in eorum numero qui ad regnum cœleſte ſine pœnitentia pervenire non poſſunt. Vera autem *1 Cor. VI. 10.*

 pœni-

Digitized by Google

pœnitentia, ſi tempus & copia ſuppetat, omnino requirit, * ut is qui damnum dedit, ſive interficiendo, ſive res corrumpendo, ſive prædas agendo, id ipſum reſarciat. Ideo Deus * negat grata ſibi eſſe jejunia eorum qui non jure captos detinebant: & Ninivitis rex indicens juſtitium præcipit ut rapina manus vacuefaciant, naturæ ductu agnoſcens ſine tali reſtitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus ſentire * non Iudæos tantum & Chriſtianos, ſed & * Mahumetiſtas.

Ieſ. 11. 10.

Libro præceptorum legis præcepto jubente XVI.

Silv. in verbo bellum. p. 1. n. 10. & 11, & 12. Covar. d. §. 11. n. 8. Leſſ. lib. 11, c. 13. dub. 4.

IV. Ad reſtitutionem autem tenentur, ſecundum ea quæ generaliter à nobis alibi explicata ſunt, belli auctores, ſive poteſtatis jure, ſive conſilio, de his ſcilicet omnibus quæ bellum conſequi ſolent: etiam de inſolitis, ſi quid tale juſſerunt aut ſuaſerunt, aut cum impedire poſſent non impedierunt. Sic & duces tenentur de his quæ ſuo ductu facta ſunt: & milites in ſolidum omnes qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in actibus dividuis pro damno quiſque cujus ipſe cauſa unica, aut certe inter cauſas fuit.

Adde l. vulgatis §. ſi duo. D. de furtis. Silv. d. loco num. 10. Vaſq. lib. 1. controv. Ill. c. 9. num. 27. Molin. diſp. 118. §. ut vero.

V. 1. Neque admittendam putem exceptionem quam nonnulli adferunt de his qui aliis operam navant, ſi modo in ipſis aliquid hæreat culpæ: ad reſtitutionem enim ſine dolo culpa ſufficit. Sunt qui videntur exiſtimare res bello captas, etiam ſi juſta belli cauſa non adfuerit, reddendas non eſſe, eo quod bellantes inter ſe cum bellum inierunt iſta capientibus donaſſe intelligantur. Sed nemo ſuum jactare temere præſumitur: & bellum per ſe longe abeſt à contractuum natura. Vt vero pacati populi certi quid haberent quod ſequerentur, nec bello implicarentur inviti, ſufficiebat introductio externi de quo diximus dominii, quod cum interna obligatione reſtitutionis poteſt conſiſtere. Atque id illi ipſi auctores videntur ſtatuere in jure captivitatis perſonarum. Ideo Samnites apud Livium, *res hoſtium in præda captas, quæ belli jure noſtra videbantur, remiſimus.* Videbantur ait, quia injuſtum id bellum fuerat ut jam ante agnoverant Samnites.

Lib. IX. Lib. VIII. Vide ſupra, l. II. c. II.

2. Non diſſimile eſt quod ex contractu ſine dolo inito cui ineſt inæqualitas, jure gentium naſcitur facultas quædam cogendi eum qui contraxit ad implenda pacta: nec eo tamen minus qui plus æquo ſtipulatus eſt rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pii hominis officio tenetur.

Vide ſupra. Lib. II, c. 9.

VI. 1. Sed & qui damnum ipſe non dedit, aut ſine omni culpa dedit, ſed rem bello injuſto captam ab alio penes ſe habet, tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla cauſa ſubeſt naturaliter juſta, non conſenſus ipſius, non malum meritum, non compenſatio. Non aliena ab hac re hiſtoria eſt apud Valerium Maximum: *Populus*, inquit, *Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auſpiciis ſuis captos ſub haſta vendidiſſet, etſi ærarium pecunia, fines agris auctos animadvertebat, tamen quia parum liquida fide id geſtum ab imperatore videbatur, maxima cura * conquiſitos redemit & prædia reſtituit.* Similiter Phocenſibus Romanorum decreto reddita libertas etiam illa publica & qui erepti erant agri. Et poſtea * Ligures qui à M. Pompilio venditi fuerant reddito emtoribus pretio reſtituti ſunt in libertatem, bona quoque reddi curata. Idem de Abderitis decrevit Senatus, addita cauſa, quod injuſtum bellum illatum iis eſſet. 2. Pote-

Lib. VI. c. 5. Liv. lib. XXVIII. Liv. lib. XLII. Lib. XLIII.

Digitized by Google

2. Poterit tamen, ſi quid ſumtus aut operæ impendit is qui rem tenet, deducere tantum quantum domino valebat adipiſci deſperatam poſſeſſionem, ſecundum ea quæ alibi explicata ſunt. Quod ſi rei poſſeſſor culpæ exſors eam conſumſerit aut alienaverit, non tenebitur niſi in quantum cenſeri poteſt locupletior factus.

Annotata ad Caput x.

3. Q*Vam anguſta innocentia eſt ad legem bonum eſſe*] Idem Seneca de Beneficiis v. 21; *Multa legem non habent, nec actionem ad quæ conſuetudo vitæ humanæ lege omni valentior dat aditum.* Quintilianus Inſtitutionum oratoriarum lib. III, c. 8; *Sunt enim quædam non laudabilia natura, ſed lege conceſſa, ut in XII Tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit.* Cicero de Officiis libro III: *Aliter leges, aliter Philoſophi tollunt aſtutias. Leges, quatenus manu tenere res non poſſunt: philoſophi, quatenus ratione & intelligentia.* §. I.

1. *Nam & lex juſtum quid eſt*] Seneca ad Helviam c. 6, *alii armis ſibi jus in aliena terra fecerunt.* Pugnare videntur jus & aliena; ſed concilianda ut docet hic textus. Repete quæ ſupra hoc libro cap. IV, §. 2. §. II.

2. *Lactantius*] Auguſtinus vero epiſtola IV, quæ eſt ad Marcellinum: *Ac per hoc ſi terrena iſta reſpublica Chriſtiana præcepta cuſtodiat, etiam ipſa bella ſine benevolentia non gerentur.* Idem de diverſis Eccleſiæ obſervationibus: *Apud veros Dei cultores etiam ipſa bella parata ſunt.*

Vt is qui damnum dedit, ſive interficiendo, ſive res corrumpendo, ſive prædas agendo, id ipſum reſarciat. Num. v, 6. Hieronymus ad Ruſticum: *Nec differtur ultionis ſententia ſi non reddantur univerſa.* Auguſtinus in epiſtola ad Macedonium, quæ eſt LIV: *Si res aliena propter quam peccatum eſt reddi poſſit & non redditur, pœnitentia non agitur ſed ſimulatur.* Retulit Gratianus in cauſam XI, quæſtione VI. §. III.

Negat grata ſibi eſſe jejunia eorum qui non jure captos detinebant] Locus eſt illuſtris Eſaiæ LVIII, 5, 6, 7. habes eum Græce apud Iuſtinum Martyrem in colloquio cum Tryphone.

Non Iudæos tantum] Vide canones pœnitentiales Moſis Maimonidæ cap. II, §. 2. Et Moſem de Kotzi præcepto jubente XVI.

Mahumetiſtas] Vide Leunclavium Turcicorum v, & XVII.

1. *Conquiſitos redemit, & prædia reſtituit*] Antonius Tyrius coëgit reddere quæ Iudæorum tenebant. Homines ab eis venditos juſſit liberari, bona dominis reddi; Ioſephus XIV Antiquæ Hiſtoriæ. Macrinus Parthis reddidit captivos & prædam, quod cauſa fuiſſet cur Romani pacem rumperent; Herodianus libro XIV, in fine. Mahumetes Turca liberari juſſit eos qui fuerant in oppido Sanctæ Mariæ in Achaia; Calcocondylas libro IX. §. VI.

Ligures] Vide excerpta Peireſiana Diodori Siculi.

Digitized by Google

CAPUT XI.

Temperamentum circa jus interficiendi in bello juſto.

I. *In bello juſto actus quoſdam interna juſtitia carere, quod exponitur:*
II. *Interfici qui poſſint ſecundum juſtitiam internam.*
III. *Ob infortunium neminem recte interfici, ut qui coacti partes ſequuntur:*
IV. *Nec ob culpam mediam inter infortunium & dolum: cujus natura explicatur.*
V. *Diſtinguendos auctores belli ab his qui ſequuntur.*
VI. *In ipſis auctoribus diſtinguendas cauſas probabiles ab improbabilibus.*
VII. *Etiam mortem meritis hoſtibus ſæpe pœnam recte condonari.*
VIII. *Cavendum quantum fieri poteſt ne innocentes, etiam præter propoſitum occidantur.*
IX. *Pueris ſemper parcendum; fœminis niſi quid gravius admiſerint, & ſenibus.*
X. *Parcendum & his qui ſacra aut literas tantum curant:*
XI. *Et agricolis:*
XII. *Et mercatoribus ac ſimilibus:*
XIII. *Et captis:*
XIV. *Recipiendos qui dedere ſe volunt ſub æquis conditionibus.*
XV. *Parcendum & his qui ſine conditione ſe dediderunt.*
XVI. *Hæc ita vera niſi grave delictum anteceſſerit: quod quomodo accipiendum.*
XVII. *Delinquentibus ob multitudinem recte parci.*
XVIII. *Non occidendos obſides niſi ipſi deliquerint.*
XIX. *Abſtinendum ab omni dimicatione inutili.*

Lucanus. I. 1. SEd nec in bello juſto admittendum eſt quod dicitur

Omnia dat qui juſta negat.

Off. I. Melius Cicero: *Sunt quædam officia etiam adverſus eos ſervanda, quibus injuriam acceperis. * Eſt enim ulciſcendi & puniendi modus.* Off. II. Idem laudat vetera Romanorum tempora cum exitus bellorum erant aut mites aut neceſſarii. Crudeles vocat Seneca qui *puniendi* II. de Clem. cap. 4. *cauſam habent modum non habent.* Ariſtides Leuctrica prima: ἔστι γὰρ, ἔστι καὶ ἀμυνομένους ἀμέτρως ἀδικεῖν. κἄν τις οἷς τὰς τιμωρίας ἀναπλήσῃ, αὐτὸς τ' ἀδικήματος τούτοις ὑστέρῳ δεύτερος, ἄρχει πάλιν. *Poſſunt ſane, poſſunt etiam qui ſe vindicant injuſti eſſe ſi modum excedant. Nam & qui in puniendo pro-* De Ponto. *greditur ad id quod iniquum eſt, ſecundus eſt injuriæ auctor.* Sic, Ovidio judice, rex quidam

cæde nocentum
Se nimis ulciſcens exſtitit ipſe nocens.

2. Platæenſes in Iſocratea oratione quærunt: εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑπὲρ τηλικούτων ἐγκλημάτων οὕτως ἀνόμους καὶ δεινὰς ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας; *an æquum ſit ob tantilla peccata tam graves & iniquas pœnas exigere?* Idem ille Ariſtides ſecunda pro pace: μὴ τοίνυν ἀνθ' ὅτου αὐτοὺς τιμωρήσεσθε, σκοπεῖτε, ἀλλ' ὑμᾶς αὐτοὺς καὶ τίνες ὄντες αὐτοὶ καὶ τὸ μέτρον τῆς τιμωρίας: *non hoc tantum reſpicite quas ob cauſas pœnas ſitis exacturi, ſed & qui ſint de quibus ſumenda ſit pœna, qui nos ipſi, & quis juſtus pœnarum modus.* Laudatur Propertio Minos:

*Victor erat quamvis, * æquus in hoſte fuit.*

Sed

Digitized by Google

Sed & Ovidio: *Leges captis juſtiſſimus auctor*
Hoſtibus impoſuit.

II. Quando autem juſta ſit interfectio (inde enim nobis incipiendum eſt) in bello juſto ſecundum juſtitiam internam, quando non ſit, ex iis intelligi poteſt quæ capite primo hujus libri à nobis explicata ſunt. Interfici enim aliquem contingit ex propoſito, aut citra propoſitum. Ex propoſito juſte interfici nemo poteſt, niſi aut in pœnam juſtam, aut quatenus abſque eo vitam & res noſtras tueri non poſſumus: quamquam illud ipſum ob res caducas hominem occidere, etiamſi à juſtitia ſtricte dicta non abeat, à caritatis tamen lege diſcedit. Pœna vero juſta ut ſit, opus eſt ut ipſe qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum judicem mortis ſupplicio poſſit vindicari. qua de re eo nunc minus diſſeremus, quia quicquid ejus ſciri oportet ſatis explicatum arbitramur capite de pœnis. *Vid. de jure belli. n. 36, & 43.*

III. 1. Supra cum de ſupplicibus ageremus (ſunt autem ut in pace ita & in bello ſupplices) diſcrevimus ἀτυχήματα καὶ ἀδικήματα, *infortunium & injuriam.* Gylippus eo quem ibi citare cœpimus Diodori Siculi loco quærit, utra in claſſe Athenienſes poni debeant, infortunatorum an injuſtorum: & pro infortunatis habendos negat qui ultro nullâ laceſſiti injuria Syracuſanis bellum intuliſſent: unde infert cum ſponte bellum ſuſceperint, ferenda quoque ab ipſis belli mala. Infortunatorum exemplum ſunt illi qui non hoſtili animo apud hoſtes ſunt, quales Athenienſes temporibus Mithridaticis, de quibus ſic loquitur Vellejus Paterculus: *Si quis hoc rebellandi tempus quo Athenæ oppugnatæ à Sulla ſunt imputat Athenienſibus, nimium veri vetuſtatiſque ignarus eſt. adeo enim certa Athenienſium in Romanos fides fuit, ut ſemper & in omni re quicquid ſincera fide gereretur id Romani Atticâ fieri prædicarent. Cæterum tum oppreſſi Mithridatis armis homines miſerrimæ conditionis; cum ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis, & animos extra mœnia, corpora neceſſitati ſervientes intra muros habebant.* quæ pars poſtrema ex Livio ſumta videri poteſt, apud quem Indibilis Hiſpanus corpus duntaxat ſuum apud Carthaginenſes, animum apud Romanos ait fuiſſe. *Lib. II.* *Lib. XXVI.*

2. *Nimirum*, ut ait Cicero, *omnes quorum in alterius manu vita poſita eſt, ſæpius cogitant quid poſſit is cujus in ditione ac poteſtate ſunt, quam quid debeat facere.* Idem pro Ligario: *Tertium eſt tempus, quo poſt adventum Vari in Africa reſtitit; quod ſi eſt criminoſum, neceſſitatis crimen eſt non voluntatis.* Atque hoc ſecutus eſt Iulianus in cauſa Aquilejenſium teſte Ammiano, qui cum paucorum ſupplicium narraſſet adjicit, *Reſidui omnes abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem * neceſſitas egerat, non voluntas.* Ad Thucydidis locum de Corcyrenſium captivis venditis vetus commentator: τὸ ἥμερον τοῦ ἑλληνικοῦ τρόπου δηλοῖ, καὶ ὡς ἀπηνὲς μετὰ μάχην τοὺς ἑαλωκότας φονεύειν, ἄλλως τε καὶ δούλους τοὺς μὴ μετὰ γνώμης οἰκείας πολεμοῦντας. *Oſtendit clementiam dignam Græcorum ingeniis: durum enim poſt pugnam captos occidere, ſervos præſertim, qui non ſua voluntate bellum gerunt.* Plataenſes in dicta oratione apud Iſocratem: οὐ γὰρ ἑκόντες ἀλλ' ἀναγκασθέντες αὐτοῖς ἐδουλεύομεν: *non volentes ſed coacti illis* (Lacedæmoniis) *ſervivimus.* Idem de Græcis aliis: τοῖς σώμασι μὲν ἐκείνοις ἀκολουθεῖν ἀναγκάζονται, ταῖς δ' εὐνοίαις μεθ' ὑμῶν *Pro Quintio.* *Lib. XXI.* *Lib. I.*

ἦσαν: *illorum* (Lacedæmoniorum) *partes corpore ſequi cogebantur, animo vobiſcum erant.* Herodotus de Phocenſibus dixerat: ἐμήδιζον οὐχ ἑκόντες, ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαίης: *Medorum partes ſequebantur, non ſponte ſed vi neceſſitatis.* Zeldis, ut Arrianus narrat, pepercit Alexander, ὅτι πρὸς βίαν ἠναγκασμένοι συνεστράτευον τοῖς βαρβάροις, *quod coacti fuiſſent in partibus barbarorum.* Nicolaus Syracuſanus apud Diodorum in oratione pro captivis: οἱ σύμμαχοι τῇ τῶν κρατούντων ὑπεροχῇ βιασθέντες, ἠναγκάσθησαν συστρατεύειν. διόπερ εἰ τοὺς ἐξ ἐπιβουλῆς ἀδικήσαντας δίκαιον ἐστι τιμωρεῖσθαι, τοὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας προσήκει ἂν εἴη συγγνώμης ἀξιοῦν. *Socii vi imperantium adacti ſunt militare: quare ſicut par eſt eos puniri qui data opera injuriam inferunt, ita æquum eſt ignoſci his qui præter voluntatem ſuam peccant.* Sic & apud Livium Syracuſani Romanis ſe purgantes ajunt, ſe metu ac fraude turbatis pacem oppreſſam. Similem ob cauſam Antigonus bellum ſe cum Cleomene non cum Spartanis habuiſſe dicebat.

Vran.

Lib. I.

Lib. XIII.

Lib. XXV.

Iuſtinus lib. XXVIII.

IV. 1. Sed notandum eſt, inter plenam injuriam & merum infortunium medium ſæpe aliquid intercedere, quod ex utroque quaſi conflatum ſit, ita ut actio neque mere ſcientis & volentis, neque mere aut ignorantis aut inviti dici poſſit.

2. Ariſtoteles huic generi nomen poſuit ἁμάρτημα: Latine culpam aliquam liceat dicere. Sic enim ille Moralium libro quinto capite decimo: *Eorum quæ ſponte facimus, alia facimus deliberato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur quæ præeunte conſultatione quadam animi fiunt, quæ vero aliter, indeliberato. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum ſocietate contingat, ea quæ ab ignorantia procedit infortunium dicitur, ut ſi quis egerit quippiam non in quem exiſtimabat, aut quod non putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine: ut ſi quis ſe ferire non hoc inſtrumento, non hunc hominem, aut non hujus rei cauſa credidit, ſed evenit quod ipſe non propoſuerat ſibi; puta vellicare voluit non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo: Ergo ſi ita præter id quod expectari potuit damnum detur, erit infortunium. At ſi ita ut exſpectari ac prævideri aliquo modo potuerit, ſed non improbo animo, culpa erit aliqua, nam culpæ affinis eſt qui in ſe habet agendi principium: qui vero extra, infelix. At quoties quis id quod facit ſciens facit, non tamen deliberato; fatendum eſt adeſſe injuriam: ut quæ facere homines ſolent per iracundiam & perturbationes ſimiles aut naturales aut neceſſarias. nam qui ira commoti lædunt & culpam admittunt, ab injuria non vacant: neque tamen injuſti aut improbi dicuntur: at ſiquis idem conſulto admittat, is vero improbus & injuſtus recte nominabitur.*

3. *Merito igitur quæ per iram fiunt cenſentur non ex proviſo fieri. non enim incipit is qui ex ira quid facit, ſed is qui iram provocavit: atque eo fit ut ſæpe in judiciis rerum ejuſmodi non facti ſed legitima fiat quæſtio. naſcitur enim ira ex eo quod quis injurioſe factum exiſtimat. Non ergo ſicut in contractibus, an hoc factum ſit diſputant: ibi enim, niſi quæ interceſſerit oblivio, omnino altera partium improba eſt, quæ fidem non implet: ſed an juſte factum ſit quod factum eſt exquiri velint. At qui prior ſtruxit inſidias, nihil ignorans fecit: quare non mirum ſi alter ſibi injuriam factam putat, alter non putat. Eſt tamen ut & qui tali ex cauſa lædit injuſtus cenſeri debeat, ſi nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat, quod reponitur. Sic juſtus eſt qui deliberato juſte agit: alioqui juſte agere poteſt aliquis ſponte tantum, non & deliberato.*

4. Cæte-

Digitized by Google

4. *Cæterum eorum quæ non ſponte fiunt alia venia digna ſunt, alia minus. * Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, ſed & ob ignorantiam fiunt. At ſi quæ ab ignorantibus admittantur, nec tamen per ignorantiam, ſed tali animi morbo qui communes humanæ naturæ fines excedat, non digna ſunt quibus ignoſcas.* Locum ſane egregium & uſus maximi integrum Latine poſui, quia minus recte verti ideoque nec ſatis intelligi ſolet.

5. Michael Epheſius eum locum interpretans ejus quod exſpectari non potuit exemplum ponit, in eo qui fores aperiens patrem læſit, aut in loco ſolitario jaculando ſe exercens aliquem vulneravit. Ejus quod prævideri potuit, ſed ſine dolo, in eo qui jaculatus eſt in via publica. Idem ſcriptor neceſſitatis exemplum ponit in eo qui fame aut ſiti adigitur ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait ubi factum ignoratur, ut ſi quis mulierem neſciat nuptam. Ab ignorante non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Ius autem ignorari interdum excuſabiliter, interdum inexcuſabiliter: quæ cum Iuriſconſultorum dictis optime congruunt. Eſt ejuſdem Ariſtotelis locus huic non diſſimilis libro de arte oratoria: *Æquitas imperat ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia. infortunia autem ſunt, quæ nec provideri potuerunt nec improbo animo admittuntur: culpæ, quæ provideri potuerunt non tamen improbo animo fiunt: injuriæ, quæ & deſtinato & animo improbo.* Tria hæc notarunt veteres, & in illo Homeri verſu de Achille Iliados poſtremo: VII. Nic. 11. D. & C. de juris & facti ign. Lib. I.

Οὔτι γὰρ ἐς' ἄφρων, οὔτ' ἄσκοπος, οὔτ' ἀλιτήμων.

Non ignara illi, male provida, nec mala mens eſt.

6. Similis eſt diviſio apud Marcianum: *delinquitur aut propoſito, aut impetu, aut caſu. propoſito delinquunt latrones qui factionem habent: impetu autem, cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur: Caſu vero, cum in venando telum in feram miſſum hominem interfecit.* Duo illa quæ propoſito & impetu fiunt hunc in[illegible]dum diſtinguit Cicero: *Sed in omni injuſtitia permultum intereſt, [illegible] perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis eſt & ad tempus, an conſulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim ſunt quæ repentino aliquo motu accidunt quam ea quæ meditata & præparata inferuntur.* * Philo autem in legum ſpecialium explicatione ſic ait: ἡμίεργον τὴν πρᾶξιν εἶναι τῆς διανοίας μὴ συνεπιτεχνωμένης ἐν μακρῷ τοῖς μελετήμασι. *dimidiatum eſſe facinus ubi non anteceſſit longa animi deliberatio.* L. perſpiciendum, D. de pœnis. De Off. I.

7. Cujus generis ea præcipue ſunt * quæ neceſſitas ſi non defendit tamen excuſat. Nam ut Demoſthenes ait in Ariſtocratem, αἱ ἀναγκαῖαι χρεῖαι τὸ τί πρακτέον ἢ μὴ λογισμοὺς ἀναιροῦσιν ἅπαντας. ὥς' ἐ πάνυ ταῦτα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ τὸν δικαίως ἐξετάζοντα. *Neceſſitatis impulſus auferunt dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum eſt: quare non nimis rigide expendenda hæc ſunt ab æquis rerum arbitris.* Qui ſenſus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione de falſo teſtimonio adverſus Stephanum. Thucydides libro quarto: πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι κατειργόμενον ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμοὺς, παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ὀνομασθῆναι, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι. *Credibile eſſe * apud Deum quoque paratam eſſe veniam his qui bello aut qua ſimili neceſſitate tracti,*

ali-

aliquid admittunt. nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injuſtitiam iis aſſcribi qui ultro mali ſunt, non his quos ad audendum res extremæ impellunt. Cerites apud Livium ad Romanos, *Ne appellarent conſilium, quæ vis ac neceſſitas appellanda eſſet.* Iuſtinus: *Factum Phocenſium, tametſi omnes execrarentur propter ſacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, à quibus ad hanc neceſſitatem compulſi fuerant, quam ipſis intulit.* Sic Iſocrate judice, qui ſalutis cauſa prædatur, ἔχει πρόσχημα τῆς ἀδικίας τὴν ἀνάγκην, *habet neceſſitatem injuriæ velamentum.* Ariſtides Leuctrica ſecunda: αἱ δυσχολίαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι τοῖς ἀφεστηκόσι: *difficilia tempora excuſationem aliquam dant deſciſcentibus.* De Meſſeniis accuſatis quod ab Athenis exſules non recepiſſent ita Philoſtratus: ἡ ἀπολογία κατὰ συγγνώμην ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον οὗ μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἀπείρως εἶχε. *Cauſa ipſorum in deprecatione poſita eſt, obtendens facto Alexandrum, & metum ab ipſo quem nulla non pars Græciæ experta eſſet.* Talis & ille apud Ariſtotelem, ἡμιπόνηρος καὶ οὐκ ἄδικος. οὐ γὰρ ἐπίβουλος. *ſemipravus, non injuſtus; * neque enim inſidiator.* Diſcrimina hæc ad argumenti noſtri uſum ſic aptat Themiſtius in laudibus Valentis Imperatoris: διέκρινας τὸ ἀδίκημα καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποστοματίζεις, μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τά γε ἐκείνοις δοκοῦντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς. οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξιοῖς οὐδένας τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τοῦ δοκεῖν κρατεῖν ὑποκύψαντας. ἀλλὰ τοὺς μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοὺς δὲ συνήλγησας. ** Diſtinxiſti inter injuriam & culpam & infortunium. * Quanquam nec Platonis verba ediſcis, nec Ariſtotelem tractas, ipſorum tamen placita facto exſequeris. Non enim pari pœna dignos exiſtimaſti qui ab initio bellum ſuaſerant, & qui poſtea abrepti ſunt armorum impetu, & qui ſuccubuerunt ei qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnaſti, hos caſtigaſti, poſtremos miſeratus es.*

Lib. VII.
Lib. VIII.

8. Idem alibi adoleſcentem Imperatorem vult diſcere, τί διαφέρει ἀτύχημα καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀδίκημα. καὶ ὅτι προσήκει τὸν βασιλέα, τὸ μὲν οἰκτείρειν, τὸ δὲ ἐπανορθοῦν, μόνον δὲ τὸ ἔσχατον τιμωρεῖσθαι: *quid ſit infortunium, culpa aliquid, & injuria: & quomodo regem deceat iſtius primum miſereri, hanc corrigere, poſtremam vero ſolam ultione proſequi.* Sic apud Ioſephum Titus unum criminis ducem punit μέχρις ἔργου *reipſa*, multitudinem μέχρι λόγου *ſola verborum increpatione.* Mera infortunia nec pœnam merentur nec ad reſtitutionem damni obligant. Injuſtæ actiones ad utrumque. Culpa media ut reſtitutioni obnoxia eſt, ita pœnam ſæpe non meretur, præſertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci;

Lib. v belli Iud.

> *At quibus invito maduerunt ſanguine dextra,*
> *Si ſors ſæva premat miſeros, ſed proxima culpæ;*
> *Hos variis mens ipſa modis agit, & ſua carpunt*
> *Facta viros reſides.*

V. Quod monet Themiſtius * diſtinguendos qui auctores belli fuerunt ab his qui alios ducentes ſecuti ſunt, ejus paſſim exempla in hiſtoriis exſtant. Narrat Herodotus Græcos pœnas ſumpſiſſe de his qui Thebanis ad Medos deficiendi auctores fuerant. Sic Ardeæ principes ſecuri percuſſi, narrante Livio. Eodem auctore, Valerius Levinus, *Agrigento capto, qui capita rerum erant virgis caſos ſecuri percuſſit: cæteros prædamque vendidit.* Idem alibi: *Atella Calatiaque in deditionem*

Cal.
Lib. IV.
Lib. XXVI.

Digitized by Google

tionem accepta : ibi quoque in eos qui capita rerum erant animadverſum, Rurſum alibi, *quoniam defectionis auctores meritas pœnas à Diis immortalibus & à vobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri ? Tandem ignotum eſt illis, & civitas data.* nimirum, ut idem ibi loquitur, *ut unde orta culpa eſſet ibi pœna conſiſteret.* Laudatur apud Euripidem Eteoclus Argivus, quia Libro XXVIII.

Culpam ferebat ſemper illo judice
Reus ipſe : non urbs patria, quæ paſſim mali
Rectoris ergo ſuſtinet calumniam.

Et Athenienſes, ut Thucydides narrat, pœnituit decreti adverſus Mitylenæos, πόλιν ὅλην διαφθεῖραι μᾶλλον ἢ οὐ τοὺς αἰτίους, *ut totam civitatem potius quam ſolos defectionis auctores interficerent.* Narratur & Diodoro Demetrius captis Thebis decem ſolos interfeciſſe auctores defectionis. Lib. III.

VI. 1. Sed in ipſis quoque belli auctoribus diſtinguendæ cauſæ: ſunt enim quædam non juſtæ quidem ſed tamen tales ut non improbis poſſint imponere. Scriptor ad Herennium deprecationis cauſam æquiſſimam hanc ponit, ſiquis quæ peccavit non odio neque crudelitate ſed officio & recto ſtudio commotus fecerit. Sapiens Senecæ, *hoſtes dimittet ſalvos, aliquando etiam laudatos, ſi honeſtis cauſis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti ſint.* Apud Livium * petunt errori veniam Cærites quod fuerint auxilio conſanguineis Phocenſibus. Chalcidenſibus & aliis qui ex fœdere Antiochum juverant data à Romanis venia. Ariſtides Leuctrica ſecunda Thebanos qui Lacedæmoniorum ductum contra Athenienſes ſecuti erant ait κοινωνεῖν μὲν οὐ δικαίου πράγματος, δικαίαν δ' ἐπιφέρειν τὴν μέμψιν, τὸ πιστοὺς εἶναι τοῖς ἡγεμόσι: *in partem quidem veniſſe injuſtæ actionis, ſed quam juſto aliquo velarent, fide in Principes ſui fœderis.* Vid. de jure belli, n. 59. Lib. II. Lib. II de Clem. c. 7. Lib. VII.

2. Cicero de Officiis primo conſervandos eos dicit qui non crudeles in bello non immanes fuerunt : tum bella quibus imperii gloria propoſita eſt minus acerbe gerenda eſſe. Sic Ptolemæus rex Demetrio ſignificat, οὐ περὶ πάντων ἅμα, περὶ δόξης δὲ καὶ ἀρχῆς πολεμητέον αὐτοῖς. *Non de rebus omnibus, ſed de imperio & gloria inter ipſos certamen eſſe.* Severus * apud Herodianum : *Cum bellum adverſus Nigrum geſſimus non ita ſane ſpecioſas inimicitiarum cauſas habebamus. nam poſitum in medio Principatum atque adhuc in diſceptatione verſantem pari ambitu uterque noſtrûm ad ſe trahebat.* Lib. III.

3. Sæpe habet locum quod de bello Cæſaris & Pompeji eſt apud Ciceronem : *Erat obſcuritas quædam : erat certamen inter clariſſimos duces : multi dubitabant quid optimum eſſet.* Et quod idem alibi : *etſi aliqua culpa tenemur erroris humani, à ſcelere certe liberati ſumus.* Plane ut apud Thucydidem dicuntur venia digna quæ fiunt μὴ μετὰ κακίας, δόξης δὲ μᾶλλον ἁμαρτίᾳ. De Dejotaro idem ille Cicero : *non ille odio tui progreſſus, ſed errore communi lapſus eſt.* Salluſtius in hiſtoriis : *Cætera multitudo, vulgi more magis quam judicio, poſt alius alium quaſi prudentiorem ſecuti.* Quod de bellis civilibus Brutus ſcripſerat, putem non male ad pleraque bella alia referri poſſe : * *acrius eſſe prohibenda quam in ſuperatos iracundiam exercendam.* Cic. epiſt. ad Brut. 2. Pro M. Marcello.

VII. 1. Etiam

Digitized by Google

VII. 1. Etiam ubi juſtitia hoc non exigit, ſæpe tamen convenit bonitati, * convenit modeſtiæ, convenit animo excelſo. *Ignoſcendo auxiſſe populi Romani magnitudinem* ait Salluſtius. Taciti eſt: *quanta pervicacia in hoſtem, tanta beneficentia adverſus ſupplices utendum.* At Seneca: *Ferarum, nec generoſarum quidem, permordere & urgere abjectos. Elephantes leoneſque tranſeunt quæ impulerunt.* Sæpe opportunum eſt illud Maronis,

Ann. XII. De Clem. I. cap. 5.

Non hic victoria Teucrûm
Vertitur, aut anima una dabit diſcrimina tanta.

2. Eſt in eam rem inſignis locus in libro quarto ad Herennium: *Bene majores noſtri hoc comparaverunt, ut neminem regem quem armis cepiſſent vita privarent. Quid ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dediſſet, iniquum erat in eorum ſupplicio conſumere quos eadem fortuna paulo ante in ampliſſimo ſtatu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? deſino meminiſſe. Quid ita? Quia viri fortis eſt, qui de victoria contendant eos hoſtes putare: qui victi ſunt, eos homines judicare; ut poſſit bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. At ille ſi viciſſet, num idem feciſſet? Quid igitur ei parcis? quia talem ſtultitiam contemnere non imitari conſuevi.* Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is ſcriptor) adverſa fronte pugnat cum eo quod habemus in panegyrico qui dictus eſt Conſtantino Conſtantii filio: *Cautior licet ſit qui devinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen eſt qui calcat iratos. Renovaſti Imperator veterem illam Romani Imperii fiduciam quæ de captis hoſtium ducibus vindictam morte ſumebat. Tunc enim captivi reges cum à portis uſque ad forum triumphantium currus honeſtaſſent, ſimulatque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur, unus pro ſeipſo Paulo qui ſedentem ſe acceperat deprecante* (lege: *unus Perſeus ipſo Paulo qui dedentem ſe acceperat deprecante*) *legem illius ſeveritatis evaſit: cæteri in vinculis * luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam colere Romanorum quam exaſperare juſtitiam.* Sed & hic nimis laxe. Dicit quidem Ioſephus idem de ſeveritate Romanorum in hiſtoria interfecti Simonis Bar-joræ: ſed de ducibus loquitur qualis Pontius Samnis, non de his quibus regium eſſet nomen. Verborum ſenſus Latine ſic habet: *Finis triumphi erat, poſtquam ad Capitolium Iovis ædem erat perventum: nam ibi exſpectare imperatores mos antiquus patriæ jubebat, donec nuntiata eſſet mors hoſtium ducis. Is erat Simon Iora filius, qui inter captivos in triumpho ducebatur: is tum injecto laqueo in forum trahitur, verberantibus inſuper ipſum cuſtodibus. Nam eo in loco mos eſt Romanis ſupplicium ſumere de damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finiiſſe nuntiatus eſt, ſecuta ſunt fauſta omina, deinde ſacrificia.* Idem ferme dicit Cicero Verrina de Suppliciis.

Vide Plut. Paulo Æmilio.

3. De ducibus paſſim exempla exſtant: de regibus aliqua, ut * de Ariſtonico, Iugurtha, Artabasdo: ſed tamen præter Perſea * Syphax, Gentius, Iuba, & Cæſarum tempore Caractacus, atque alii tale ſupplicium evaſerunt, ut appareat & belli cauſas & gerendi modum ſpectata à Romanis, quos tamen æquo aſperiores in victoria fuiſſe Cicero atque alii agnoſcunt: itaque M. Æmilius Paulus apud Diodorum Siculum non male in Perſei cauſa Romanos Senatores monet, εἰ μὴ τ͂ ἀνθρώπινον φόβον εὐλαβοῦνται, τήνγε τῆς ὑπερηφανίας τοὺς ἐξαιροῦντας

Luc.

τα-

χεωμένοις μετερχομένην Νέμεσιν αἰδεῖσθαι. *Si humani nihil metuerent, at divinam vindictam timerent, iis imminentem qui victoria inſolentius utuntur.* Et * Plutarchus notat bellis inter Græcos ipſos etiam hoſtes regibus Lacedæmoniis manus abſtinuiſſe reverentiâ dignitatis.

4. Hoſtis ergo qui non id quod humanæ leges permittunt, ſed quod ſui eſt officii, quod fas & pium eſt volet reſpicere, parcet etiam hoſtili ſanguini: neminique mortem irrogabit niſi quo mortem morti ve ſimile quid evitet, aut ob peccata perſonæ propriæ quæ ad capitalem menſuram devenerint. Et tamen quibusdam id meritis aut omnem aut mortis pœnam condonabit, ſive humanitatis intuitu, ſive ob alias probabiles cauſas. Egregie idem quem dixi Diodorus Siculus: αἱ τῶν πόλεων πολιορκίαι καὶ παρατάξεις καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον κατορθώματα τὰ πλείονα διὰ τύχην ἢ δι' ἀρετὴν ἐπιτυγχάνεται. ὁ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις εἰς τοὺς ὑποχειρίους ἔλεος μεγαλιζόμενος διὰ μόνης τῆς φρονήσεως γίνεται. *Vrbium expugnationes, ſecunda prælia, & ſi quid aliud in bello proſperum, ſæpe fortunæ magis quam virtuti debentur. At in ſummo imperio victis miſericordiam impartiri ſolius providentiæ opus eſt.* Apud Curtium legimus: *Alexander quamquam belli auctoribus poterat iraſci, tamen omnibus venia data.* Lib. XXVII.

VIII. De nece autem eorum qui caſu non deſtinato occiduntur tenendum quod ſupra diximus, ſi non juſtitiæ, miſericordiæ tamen eſſe non niſi magnis & ad multorum ſalutem perventuris cauſis tale quid aggredi, unde innocentibus imminere pernities poſſit. Idem nobiſcum ſenſit Polybius, qui libro V ſic loquitur: οὐ γὰρ ἐπ' ἀπωλείᾳ δεῖ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς ἀγνοήμασι πολεμεῖν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεταθέσει τῶν ἡμαρτημένων. οὐδὲ συναναιρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικοῦντα τοῖς ἠδικηκόσιν, ἀλλὰ συσσώζειν καὶ συνεξαιρεῖσθαι τοῖς ἀναιτίοις (male editur ἐναιτίοις) τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν. *Bonorum virorum eſt etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum, ſed hactenus ut delicta ſarciantur atque emendentur: neque inſontes cum ſontibus una pœna involvere, ſed inſontium cauſa etiam ſontibus parcere.*

IX. 1. His cognitis, de his quæ magis ſpecialia ſunt non difficilis erit definitio. * *Puerum ætas excuſet, feminam ſexus*, ait Seneca libris quibus iræ iraſcitur. Deus ipſe in bellis Hebræorum etiam poſt pacem oblatam & repudiatam parci vult feminis & infantibus, extra paucas gentes ſpeciali jure exceptas, adverſus quas quod erat bellum non erat hominum ſed Dei, atque ita appellabatur. Et cum mulieres Madianitidas vellet occidi ob proprium ipſarum crimen, excepit virgines intactas. Imo cum Ninivitis ob graviſſima peccata internecionem ſevere admodum minatus eſſet, retrahi ſe paſſus eſt miſeratione multorum millium ejus ætatis quæ honeſti & inhoneſti diſcrimina ignorat: Cui ſimilis eſt apud Senecam ſententia: *Num quis iraſcitur pueris quorum ætas nondum novit rerum diſcrimina?* Et apud Lucanum: Lib. III, 24. Deuter. XX, 14. Num. XXXI, 18. Ion. IV, 2. De Ira II, c. 9.

Crimine quo parvi cædem potuere mereri?

Si hæc Deus fecit ac ſtatuit, qui quosvis homines cujuscumque ſexus aut ætatis ſine ulla cauſa non injuſte poteſt occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum eſt quibus ille nullum jus tribuit in homines quod non ad hominum ſalutem ac ſocietatem conſervandam eſſet neceſſarium? Vict. de jure belli, n. 36.

2. Ac-

Digitized by Google

2. Accedit primum de pueris judicium eorum populorum ac temporum quibus fas maxime valuit. *Arma habemus* (ait apud Livium Camillus) *non adverſus eam ætatem cui etiam captis urbibus parcitur, ſed adverſus armatos.* Addit hoc eſſe inter belli jura, naturalia ſcilicet. Plutar-

Vita Camilli. chus de eadem re agens, *Sunt*, inquit, *apud bonos etiam belli quædam leges.* Vbi nota illud apud bonos, ut hoc jus ab eo quod in moribus & impu-

Lib. I. nitate poſitum eſt diſcrimines. Sic Florus negat aliter fieri potuiſſe ſal-

Lib. XXIV. va integritate. Apud Livium alio loco eſt: *à qua ætate etiam hoſtes irati abſtinerent.* Et alibi: *uſque ad infantium cædem ira crudelis pervenit.*

3. Quod autem in pueris rationis uſum non adeptis ſemper, id in feminis plerumque obtinet, id eſt niſi aliquid peculiariter vindicandum admiſerint, aut virilia officia & ipſæ uſurpent. Eſt enim, ut Statius loquitur, *ſexus rudis inſciuſque ferri.* Neroni hoſtem vocanti Octa-

Octavia. viam in Tragœdia reponit præfectus,

——— * *Femina hoc nomen capit?*

Lib. V. Alexander apud Curtium: *Cum captivis & feminis gerere bellum non ſo-*

Libro XXXVIII. *leo: armatus ſit oportet quem oderim.* Grypus apud Iuſtinum: *à nullo unquam majorum ſuorum inter tot domeſtica & externa bella poſt victoriam in feminas ſævitum, quas ſexus ipſe & periculis bellorum & ſævitia victorum eximat.* Apud Tacitum alius: *neque adverſus feminas, ſed palam adverſus armatos bellum ſe tractare.*

Lib. IX, c. I. 4. Valerius Maximus Munatii Flacci in infantes & feminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabilem. Apud Dio-

Lib. XIII. dorum Carthaginenſes Selinunte narrantur interfeciſſe feras, feminas, infantes, *οὐδεμίαν συμπάθειαν λαμβάνοντες, ſine humanitatis affectu.* Et

Lib. XIV. alibi hoc ipſum *ὠμότητα crudelitatem vocat.* Latinus Pacatus de feminis: *ſexus cui bella parcunt.* Simile Papinii de ſenibus pronuntiatum:

Nullis violabilis armis
Turba ſenes.

Vid. d. loco. X. 1. Idem ſtatuendum univerſaliter de maribus quorum vitæ genus ab armis abhorret. *Iure belli in armatos repugnanteſque cædes*; ut

Libro XXVIII. ait Livius, id eſt, eo jure quod naturæ congruit. Sic Ioſephus æquum

Ant. XII, cap. 3. ait ut in pugna pœnas dent qui arma ceperunt, inſontibus non nocendum. Camillus Vejis expugnatis edixit ut ab inermi abſtinere-

Liv. lib. V. tur. In hac claſſe primum ponendi ſunt hi qui ſacra curant. nam ut hi ab armis abſtinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo viciſſim vi in illos temperabatur. Sic Philiſthæi hoſtes Iudæorum non nocebant * collegio Prophetarum quod erat Gabæ, ut videre eſt 1 Sam. X, 5 & 10. Et ſic ad alium locum ubi ſimile erat collegium tanquam ſepoſitum ab omni armorum injuria cum Samuele confugit David, 1 Sam. XIX, 18. Cretenſes, narrat Plu-

Quæſt. Gr. tarchus, cum bellis inteſtinis colliderentur omnem noxam abſtinuiſſe * à ſacerdotibus, & iis quos humandis mortuis præpoſitos

Lib. VIII. *κηδεμόνας* vocabant. Huc & proverbium illud Græcum pertinet, *οὐδ᾽ ὁ πυρφόρος ὑπελείφθη.* * Notat Strabo, olim cum tota Græcia armis ferveret, Eleos, utpote Iovi ſacros, & eorum hoſpites in alta pace vixiſſe.

2. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur qui vitæ genus ſimile

mile elegerunt, ut monachi & converſi, id eſt pœnitentes, quibus *C. de treuga*
proinde æque ut ſacerdotibus parci volunt canones naturalem æqui- *& pace.*
tatem ſecuti. Addas his merito eos qui ſtudiis literarum honeſtis & humano generi utilibus operam navant.

XI. Deinde agricolas, quos & canones aſſcribunt. Diodorus Si- *Lib. 11.*
culus de Indis cum laude refert: ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολεμοῦντες ἀλλήλους *Bibl.*
μὲν ἀποκτείνουσιν ἐν ταῖς μάχαις, τοὺς δὲ περὶ τὴν γεωργίαν ὄντας ἐῶσιν ἀβλαβεῖς, ὡς κοινοὺς ὄντας ἁπάντων εὐεργέτας. *In præliis quidem hoſtes alii alios interficiunt: at agricolas relinquunt intactos tanquam in commune utiles.* De antiquis Corinthiis & Megarenſibus Plutarchus: τοὺς γεωργοῦντας οὐδεὶς ἠδίκει τὸ
παράπαν. *nemo agricolas ullo afficiebat malo.* Et Cyrus regi Aſſyriorum *Xen. de Cyri*
nuntiari juſſit, ὅτι ἕτοιμος εἴη ἐᾶν τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν καὶ μὴ ἀδικεῖν: *inſt. v.*
paratum ſe eos qui agros colerent illæſos indemneſque ſinere. De Beliſario Suidas: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους τοσαύτῃ φειδοῖ τε καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιάζεσθαι μὲν αὐτοὺς οὐδένα πώποτε στρατηγοῦντος Βελισαρίου τετύχηκεν. *agricolis ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.*

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his qui temporariam in hoſtico moram agitant intelligendum eſt, ſed & de ſubditis perpetuis; nam & horum vita ab armis aliena eſt; ac ſub hoc nomine continentur ſimul alii opifices & artifices quorum quæſtus pacem amat non bellum.

XIII. 1. Vt ad eos veniamus qui arma geſſerunt, jam ante retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam, qui vetari nos ait pudore id eſt æqui reſpectu ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri ſententiam attulimus quæ cum fœminis conjungit captivos. Acce-
dat illud Auguſtini: *hoſtem pugnantem * neceſſitas perimat non voluntas.* *Ad Bonif.*
Sicut bellanti & reſiſtenti violentia redditur, ita victo vel capto miſericordia *Epiſt. 1.*
jam debetur, maxime in quo pacis pertubatio non timetur. Xenophon de Ageſilao: προηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ᾽ ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάσσειν: *monuit milites ut captos non tanquam ſon-*
tes punirent, ſed tanquam homines cuſtodirent. Apud Diodorum Sicu- *Lib. xiii.*
lum eſt: πάντες ἀνατείνονται μὲν πρὸς τοὺς ἀντιταττομένους, εἴκουσι δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι. *Omnes* (Græci) *opponunt ſe repugnantibus, parcunt jam ſubactis.* Eo-
dem judice Macedones qui ſub Alexandro πικρότερον ἢ πολεμικώτερον *Lib. xvii.*
προσφέροντο τοῖς Θηβαίοις, *acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas ferebat.*

2. Salluſtius hiſtoria Iugurthina cum puberes poſt deditionem interfectos narraſſet, factum ait contra jus belli: quod interpretare
contra æqui naturam & morem mitius viventium. Apud Lactantium *Lib. v.*
eſt: *Parcitur victis, & eſt locus inter arma clementiæ.* Laudat Tacitus pri- *Hiſt. iv.*
mum Antonium & Varum Flavianos duces, quod in neminem ultra
aciem ſæviiſſent. Ariſtides: ἀνδρῶν γάρ ἐστι καθ᾽ ὑμᾶς τὴν φύσιν, τοὺς μὲν ἀν- *De pace 11.*
θεστηκότας κατείργειν τοῖς ὅπλοις, τοὺς δ᾽ ὑποπεσόντας ἠπίως μεταχειρίζεσθαι. *Hominum eſt noſtri ingenii reſiſtentes armis coërcere, proſtratos tractare leniter.*

3. De captivis Propheta Eliſæus regem Samariæ ſic alloquitur: *II Reg. 11.*
An quos captivos abduceres gladio tuo & arcu tuo eos interimeres? Apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio,

Digitized by Google

Hoſtem perimere veſtra lex ergo vetat?

Reſpondet chorus,

Quem Mars reliquit prælio ſuperſtitem.

Ibidem Euryſtheus captivus:

Quæ me necabunt non erunt puræ manus.

Lib. XII. Apud Diodorum Siculum Byzantii & Chalcedonii quod captivos ſatis multos interfeciſſent hoc elogio notantur: ἐπετέλεσαν πράξεις ὑπερβολὴν ὠμότητος: *perpetrarunt facinora eximiæ crudelitatis.* Idem alibi * captivis parcere vocat τὰ κοινὰ νόμιμα, *jus commune:* qui aliter agunt, eos ait extra controverſiam peccare. Parcere captivis jubet boni & æqui natura, ut in Philoſophicis ſcriptis dicentem Senecam non diu eſt cum audivimus. Et laudari in hiſtoriis eos videmus qui cum nimia captivorum multitudo oneri aut periculo eſſe poſſet, dimittere omnes quam occidere maluerunt. *V. De beneſ. cap.* 18.

XIV. 1. Eaſdem ob cauſas * vitam ſalvam paciſcentium, ſive in prælio ſive in obſidione non repudianda deditio. Ideo Arrianus in deditos editam à Thebanis ſtragem ait, fuiſſe non Græci moris, οὐχ Ἑλληνικὴν σφαγήν. Ac ſimiliter Thucydides libro III, ἑκόντας τε ἐλάβετε, καὶ χεῖρας προϊσχομένους. ὁ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησι μὴ κτείνειν τούτους: *Volentes nos & manus tendentes accepiſtis in poteſtatem. Mos autem Græcorum eſt tales non interficere.* Et apud Diodorum Siculum Syracuſani ſenatores: σώζειν τὸν ἱκέτην, ἄξιον τῆς μεγαλοψυχίας, *magno animo dignum eſt ſupplici parcere.* Sopater: νόμος ἐστὶ τοὺς ἱκέτας σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις: *moris eſt in bellis ſervare ſupplices.*

Lib. II *de bello Gall.* 2. In obſeſſis oppidis obſervatum in Romanis antequam murum aries percuſſiſſet. Cæſar Advaticis denuntiat ſe eorum civitatem conſervaturum, ſi priuſquam aries murum attigiſſet ſe dedidiſſent. qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis antequam machinæ igniariæ explodantur: in munitioribus, antequam in mœnia impetus fiat. At Cicero, non tam quid fiat quam quid natura æquum ſit reſpiciens, ſic ea de re pronuntiat: *Et cum iis quos vi deviceris conſulendum eſt, tum ii qui armis poſitis ad imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum aries percuſſerit, recipiendi.* Notant Hebræi interpretes majoribus ſuis in more fuiſſe, ut quam oppugnarent urbem eam non cingerent corona, ſed * partem liberam relinquerent effugere volentibus, quo minori ſanguine res tranſiret. *Off.* I.

XV. Eadem æquitas jubet parci his qui ſine conditionibus ſe victori permittunt, aut ſupplices fiunt. *Trucidare deditos ſævum* cenſente Tacito. Salluſtius ſimiliter de Campſanis qui ſe Mario dediderant, cum puberes interfectos narraſſet addit, facinus fuiſſe contra jus belli, naturale ſcilicet. Idem alibi: *non armatos neque in prælio belli jure, ſed ſupplices interfectos.* Et Livio, ut jam diximus, *jure belli in armatos repugnantesque cades.* & alibi: *qui deditis contra jus ac fas bellum intuliſſet.* Imo & in hoc laborandum, ut potius metu ad deditionem cogantur quam ut interficiantur. Laudatur id in Bruto, qui adverſarios οὐκ εἴασεν ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ περιέπεμψεν φειδόμενος χειλίαν, ὡς μετ᾽ ὀλίγον ἰδίων ἐσομένων: *non paſſus eſt impetu oppugnari, ſed equitatu circumdedit: parci jubens ut mox ſuis futuris.*

Ann. XII. *Bell. Iug. Lib.* I *de rep. ord. Lib.* XLV.

XVI. 1. Ad-

Digitized by Google

XVI. 1. Adverſus hæc æquitatis ac juris naturalis præcepta exceptiones adferri ſolent minime juſtæ, nempe ſi talio exigatur, ſi terrore opus ſit, ſi pertinacius reſtitum ſit. Atqui hæc non ſufficere ad juſtam cædem facile intelliget qui eorum meminerit quæ de juſtis occidendi cauſis ſupra ſunt prodita. A captivis & deditis aut dedere ſe cupientibus periculum non eſt: ut ergo juſte occidantur oportet crimen antecedat, & quidem tale quod æquus judex morte vindicandum cenſeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos ſævitum, aut deditionem ſub vitæ pacto non acceptam, ſi qui de injuſtitia belli convicti, tamen in armis perſtitiſſent, ſi immanibus convitiis famam hoſtis laceraſſent, ſi fidem violaſſent, aut aliud gentium jus ut legatorum, ſi transfugæ eſſent. *Vide Vict. de jure belli n. 49. & 6c.*

2. At talionem natura non admittit niſi in ipſos qui deliquerunt: neque ſufficit quod hoſtium unum quaſi corpus fictione quadam intelligatur, ut ex iis poteſt intelligi quæ de pœnarum communicatione ſupra à nobis tractata ſunt. Apud Ariſtidem legimus: πῶς οὐκ ἄτοπον κατηγορεῖν μὲν καὶ λέγειν ὡς ἁμαρτήματα συμβαίη, μιμεῖσθαι δ' ἀξιοῦν ὡς ὀρθῶς ἔχοντα; *Nonne abſurdum, ea quæ accuſes & prave facta dicas tanquam recta velle imitari?* Accuſat Syracuſanos hoc nomine Plutarchus, quod Hicetæ uxores ac liberos occiderint, ideo tanquam quod Hicetas Dionis uxorem ſororem & filium interfeciſſet. *Lib. II. c. XXI. §. 18. De pace II.* *Plut. Tim. & Dione.*

3. Vtilitas etiam quæ ex terrore in poſterum ſperatur, ad jus dandum cædis non pertinet; ſed ſi ſubſit jus, poteſt inter cauſas eſſe ob quas jus non remittatur.

4. Obſtinatius autem ſtudium in ſuas partes, ſi modo cauſa earum non ſit omnino inhoneſta, ſupplicium non meretur, ut apud Procopium diſſerunt Neapolitani: aut ſiqua ejus pœna eſt, non debet ad mortem pervenire: neque enim id ſtatueret æquus judex. Alexander cum in oppido quodam quod acrius reſtiterat puberes omnes juſſiſſet interfici viſus eſt Indis bellare latronum more: eamque famam reveritus Rex victoria clementius uti cœpit. Melius idem Mileſiis quibusdam parci voluit, ὅτι γενναῖοί τε καὶ πιστοὶ αὐτῷ ἐφαίνοντο, *quod eos videret generoſos ac ſuis fidos eſſe*, quæ Arriani verba ſunt. Phyto Reginorum prætor cum ob pertinacius defenſam urbem à Dionyſio ad cruciatus & mortem raperetur exclamavit, eo quod urbem noluiſſet prodere ſupplicio ſe affici, cujus ultionem Deus brevi eſſet exacturus. Diodorus Siculus pœnas has iniquas, ἀνόμους τιμωρίας vocat. Valde mihi placet votum quod eſt apud Lucanum: *Lib. I Gott.* *Polyæn. libro IV.*

Vincat, quicumque neceſſe
Non putat in victos ſævum diſtringere ferrum,
Quique ſuos cives quod ſigna adverſa tulerunt
Non credit feciſſe nefas:

Dum tamen civium nomine intelligamus non hujus aut illius regionis, ſed communis illius ex humano genere conſtantis cives.

5. Multo vero minus cædem juſtam facit dolor ex accepta clade, ſicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis ſuis ſanguine captorum aut ſe dedentium parentaſſe legimus. Itaque Homerus merito illud accinit:

Digitized by Google

Κακὰ δ' φρεσὶ μήδετο ἔργα.
** Facinuſque animo verſabat iniquum.*

XVII. Sed & ubi delicta ſunt talia ut morte digna videri poſſint, miſericordiæ erit ob multitudinem eorum aliquid decedere de ſummo jure: cujus clementiæ auctorem ipſum habemus Deum, qui Cananæis eorumque vicinis populis longe flagitioſiſſimis pacem offerri voluit, quæ vitam ipſis ſub tributaria conditione concederet. *de Ira, p. 10.* Pertinet huc Senecæ dictum: *In ſingulos ſeveritas imperatoris diſtringitur: at neceſſaria eſt venia ubi totus deſeruit exercitus. Quid tollit iram ſapientis? * Turba peccantium.* Et Lucani illud:

Tot ſimul infeſto juvenes occumbere letho
Sæpe fames pelagique furor, ſubitæque ruinæ,
Aut cæli terræque lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit.

Pro Cluent. *Ne nimium multi pœnam ſubirent ſortitio comparata eſt*, inquit Cicero. Salluſtius ad Cæſarem: *Neque quiſquam te ad crudeles pœnas aut acerba judicia invocat, quibus civitas magis vaſtatur quam corrigitur.*

XVIII. 1. De obſidibus quid ex jure naturæ ſtatuendum ſit accipi poteſt ex iis quæ in ſuperioribus dicta à nobis ſunt. Olim cum vulgo crederetur quiſque in vitam ſuam id juris habere quod in res alias quæ in proprietatem veniunt, atque id jus conſenſu aut tacito aut expreſſo à ſingulis perveniſſe ad civitatem, minus mirandum eſt ſi obſides privatim innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, ſive tanquam ex ſuo peculiari conſenſu, ſive tanquam ex *Vict. de jure belli, n. 43.* publico cui & ſuus includeretur. At poſtquam verior ſapientia nos docuit dominium in vitam Deo exceptum, ſequitur ut ſolo conſenſu nemo jus cuiquam dare poſſit in vitam aut ſuam aut civis ſui. Atque ideo Narſeti bono duci atrox viſum de innoxiis obſidibus ſup- *Lib. I.* plicium ſumere narrat Agathias: de aliis alii: etiam Scipionis ex- *Livius libro XXVIII.* emplo, qui ajebat ſe non in obſides innoxios * ſed in ipſos qui defeciſſent ſævitūrum: nec ab inermi ſed ab armato hoſte pœnas expetiturum.

Menoch. arb. q. 7. 2. Quod autem ex recentioribus Iuriſconſultis non ignobiles, conventiones tales valere dicunt ſi moribus firmentur, accipio, ſi jus vocant ſolam impunitatem, quæ in hoc argumento ſæpe venit ſub tali nomine: ſin à peccato immunes putant qui ex conventione ſola vitam adimunt alicui, vereor ne & fallantur ipſi, & periculoſa auctoritate alios fallant. Plane ſi qui obſes venit eſt aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut poſtea fidem à ſe datam in re magna fefellit, fieri poteſt ut ſupplicium injuria vacet.

3. At Clœliæ quæ * non ſua ſponte ſed civitatis juſſu obſes venerat, cum tranato Tyberi effugiſſet, *apud regem Ethruſcum non tuta* *Lib. II.* *ſolum ſed & honorata virtus fuit*, quæ Livii in hac re enarranda verba ſunt.

XIX. Illud adhuc addendum eſt, omnes commiſſiones quæ ad jus conſequendum aut bellum finiendum nullius ſunt uſus, ſed meram habent virium oſtentationem propoſitam, id eſt, ut Græci lo- *Arr. lib. I.* quuntur, *ἐπίδειξιν ῥώμης μᾶλλον ἢ πρὸς πολεμίους ἀγῶνα*, & cum officio Chri-

Chriſtiani hominis & cum ipſa humanitate pugnare. Itaque ſerio hæc vetare debent rectores, inutiliter fuſi ſanguinis rationem ei reddituri cujus vice gladium geſtant. Quippe & Salluſtio laudati duces qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis notæ virtutis populo Tacitus: * *rari excurſus & fortuitæ pugnæ.*

Annotata ad Caput XI.

1. **E** *St enim ulciſcendi ut puniendi modus*] Vide quæ ſupra lib. II, cap. XX, §. 2, & 28. & loca Auguſtini de Chriſtianorum in ipſis bellis benevolentia quæ modo produximus. Ariſtoteles Politicorum V, cap. 6. narrat aſperiores æquo pœnas exactas Thebis & Heracleæ, στασιωτικῶς factionis ſtudio. Et Thucydides III, *Τιμωρίας μείζους, ἢ μέχρι τοῦ δικαίου, pœnas juſto majores.* Tacitus III Annalium: *Pompejus gravior remediis quam delicta erant.* idem eodem libro Auguſtum culpat quod in puniendis adulteriis clementiam majorum ſuasque ipſe leges egreſſus ſit. Iuvenalis: *exigit autem* §. I.

Interdum ille dolor plus quam lex ulla dolori
Conceſſit.

Quintilianus: *Non niſi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem.* M. Antoninus Imperator referente Vulcatio vita Caſſii; *ad Senatum ſcribam, ne aut proſcriptio gravior ſit aut pœna crudelior.* Auſonius;

vindictaque major
Crimine viſa ſuo eſt.

Ammianus libro XXVI: *ſævitum eſt in multos acrius quam errata flagitaverant vel delicta.* Similis eſt apud Agathiam locus libro III.

2. *Æquus in hoſte fuit*] Ovidius Triſtium I, elegia 8.

Eſt etiam in miſeris pietas, & in hoſte probatur.

2. *Neceſſitas egerat, non voluntas*] Addit mox: *Id enim æquitate penſata ſtatuerat placabilis Imperator & clemens.* Thucydides libro III, in oratione Cleonis: *οἵτινες ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναγκασθέντες ἀπέστησαν, συγγνώμην ἔχω. Ignoſco illis qui defecerunt à nobis cogente hoſte.* contemplatio extremæ neceſſitatis hæc dicitur Paulo ſententiarum V, Tit. 1. certe enim, ut Syneſius ait, *ἰσχυρὸν ἀνάγκη πρᾶγμα καὶ βίαιον, Res eſt valida ac violenta neceſſitas.* Iuvenalis de Calaguritanis: §. III.

Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum
Viribus abnueret dira atque immania paſſis?

vide de famis neceſſitate Caſſiodorum IX, 13. Pertinax de Læto & aliis: *Paruerunt inviti Commodo: ſed ubi habuerunt facultatem, quod ſemper voluerunt oſtenderunt.* Caſſius Clemens apud Xiphilinum in rebus Severi: *ἐγὼ οὔτε σε οὔτε Νίγρον ἠπιστάμην· καταλειφθεὶς δὲ ἐν τῇ ἐκείνου μερίδι, τὸ παρὸν ἀναγκαίως ἐθεράπευσα, οὐχ ὡς σοὶ πολεμήσων, ἀλλ' ὡς Ἰουλιανὸν καταλύσων: Ego neque te neque Nigrum noveram: ſed in parte quam ille obtinebat relictus, feci quod neceſſe erat, præſenti parui, non tibi bellum volens inferre ſed Iulianum depellere.* Aurelianus Antiochiam ingreſſus ubi multi Zenobiæ partes ſecuti fuerant edictum propoſuit, *τῷ ἀκουσίῳ καὶ ἀναγκαίῳ πλέον ἢ τῷ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀναθείς. magis ad neceſſitatem impoſitam invitis quam ad voluntatem quæ acta erant referens.* Beliſarius apud Procopium

pium Vandalicorum I: Λίβυας γὰρ ἅπαντας ἀξιοῖ ὑπὸ Βανδίλοις οὐκ ἐθελουσίως, *Afros enim omnes ſub Vandalis fuiſſe invitos.* Apud eundem Gotthicorum III Totilas Neapolitanis ait, ſcire eos ſub hoſtibus fuiſſe invitos. Nicetas autem, aut continuator ſcriptæ ab eo hiſtoriæ, de Henrico loquens fratre Balduini: τὸ οἰκοῦν ἐκδοῦς εἰς σφαγὴν, ὡς εἰ ποίμνιον ἦν καὶ βουκόλιον, ἀλλ' οὐ Χριστώνυμον τὸ κτεινόμενον, καὶ βίᾳ μᾶλλον ἢ πειθοῖ τοῖς Βλάχοις ὑποκύψαν, μηδὲ προσχωρῆσαν ἑκουσιότητι. *Qui urbem incolebant eos juſſit interfici, quaſi armentum aut grex eſſent non Chriſtiani homines qui interficerentur, præſertim tales qui Blachis non verborum ſuaſu ſed vi ſuccubuerant neque ſponte eis paruerant.*

§. IV. 4. *Venia digna quæ non ab ignorantibus modo ſed & ob ignorantiam fiunt*] Dionyſius Halicarnaſſenſis libro I: ἅπαν συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. *quod non ſponte fit, omne dignum venia.* Procopius Gotthicorum III: ὅσοι μὲν ἀδικοῦσι τοὺς πέλας, ἢ προλαβούσης ἀγνοίας, ἢ λήθης ἐπιγενομένης τινὸς, τούτους ἄξιον τοὺς τὰ δεινὰ πεπονθότας ξυγγνώμονας εἶναι. *Qui aliis moleſti ſunt, ſive quod occupaverit eos ignorantia, ſive quod oblivio ſupervenerit aliqua, his etiam ipſos qui mala ſunt paſſi æquum eſt veniam dare.*

6. *Vtrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis eſt & ad tempus, an conſulto & cogitato fiat injuria*] Seneca de Ira I, 16: *Dimittit ſæpe, ſi intelligit non ex alto venire nequitiam, ſed ſummo, quod ajunt, animo inhærere.* deinde: *Nonnunquam magna ſcelera levius quam minora compeſcit, ſi illa lapſu non crudelitate commiſſa ſunt: his ineſt latens & aperta & inveterata calliditas.* idem: *delictum in duobus non eodem modo afficiet, ſi alter per negligentiam admiſit, alter curavit ut nocens eſſet.*

Philo] Libro II Specialium legum.

7. *Quæ neceſſitas, ſi non defendit, tamen excuſat*] Adde quæ ſupra lib. II, cap. XX, §. 29. & hoc capite ſupra §. 3. Samii apud Thucydidem libro III, Alcidæ Lacedæmonio cum captivos Chios occideret hæc dicunt: οὐ καλῶς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθεροῦν αὐτὸν, εἰ ἄνδρας διέφθειρεν, οὔτε χεῖρας ἀνταιρομένους, οὔτε πολεμίους, Ἀθηναίων δ' ὑπ' ἀνάγκης ξυμμάχους. *Non recte eum ſe dicere veniſſe ad liberandam Græciam qui homines interficeret nec manibus ipſi contrarios nec animo infeſtos, Athenienſium quidem ſocios ſed neceſſitate adactos.* Chryſoſtomus de Providentia V: καὶ ἐχθροὶ μὲν καὶ πολέμιοι τοῖς αὐτῶν πολεμίοις ἴσασι συγγινώσκειν, ὅταν ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι πράττωσί τι τῶν χαλεπωτάτων αὐτοῖς: *Norunt & inimici inimicis & hoſtes hoſtibus ignoſcere, ubi inviti ac contra voluntatem aliquod in ipſos quamvis grave patrant.* Miſimiani apud Agathiam III: χρόνῳ πλεῖστα προηδικημένοι, οὕτω τι ἐληλυθότες εἰς τὸ ἀνθιδρᾶσαι, βαρβάρῳ καὶ τοῦτο ὁρμῇ, οὐ μὲν παντάπασί γε φειδοῦς καὶ συγγνώμης ἀνάξιοι ἔφασκον εἶναι. *cum plurimas perpeſſi injurias ita truſi eſſent ad talionem, barbaro ſane impetu, attamen non omnino indignos ſe quibus ignoſceretur parceretur que.*

Apud Deum quoque paratam eſſe veniam] Deuteronomii XXII, 26. Moſes Maimonides Ductore dubitantium III, 41.

Neque enim inſidiator] Mitylenæorum cauſam hac parte onerat Cleon apud Thucyd. III: ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἔβλαψαν, εἰδότες δὲ ἐπεβούλευσαν. ξύγγνωμον δέ ἐστι τὸ ἀκούσιον: *Non inviti nobis nocuere, ſed de induſtria fecere inſidias. Id vero demum ignoſci dignum eſt, quod præter voluntatem fit.* Philo libro de conſtituendo principe: Διακρινεῖ δ' ὁπότε πρὸς ἄμυναν ἴοι, τοὺς ἐπιβούλους ζῶντας καὶ τύραννον. τὸ γὰρ κατὰ πάντα καὶ τῶν ἐλαχίστων ἢ μηδὲν

ἁμαρτη-

ἡμαρτηκότων φονᾷν, ἀνημέρου καὶ ἀπηνέος ψυχῆς. *Si ad ultionem veniendum ſit, novit diſcernere inter eos qui vitam agant inſidiatricem & eos qui longe alterius ſunt animi. In omnes enim etiam qui minima deliquerunt graſſari cædibus animi eſt immanſueti ac feri.*

Diſtinxiſti inter injuriam & culpam & infortunium] Seneca Naturalium II, 44, ubi de Fulminibus: *Voluerunt admonere eos, quibus adverſus peccata hominum fulminandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & diſtringi, quædam admoneri.*

Quanquam nec Platonis verba ediſcis, nec Ariſtotelem tractas, ipſorum tamen placita facto exſequeris] Talis Trajanus inter principes Romanos egregius: παιδείας μὲν ἀκριβοῦς, ὅση ἐν λόγοις, οὐ μετέσχε. τό γε μὴν ἔργον αὐτῆς καὶ ἠπίστατο καὶ ἐποίει. *illius exactæ eruditionis in verbis poſitæ compos non erat, rem tamen ejus & norat & implebat*; Xiphilinus. De Marco Aurelio Herodianus: μόνος τε βασιλέων φιλοσοφίαν οὐ λόγοις, οὐδὲ δογμάτων γνώσεσι, σεμνῷ δὲ ἤθει καὶ βίῳ σώφρονι ἐπιστοῦτο: *Solus principum ſapientiam non verbis aut dogmatum cognitione ſed moribus gravibus & vita temperata oſtendebat.* De Macrino Xiphilinus: τούς τε νόμους οὐχ οὕτως ἀκριβῶς ἠπίστατο ὡς πιστῶς μετεχειρίζετο, *leges non tam norat exacte quam fideliter exſequebatur.* Da noſtro ſæculo, Deus, vel tales principes.

Diſtinguendos qui auctores belli fuerunt] Vide Gailium lib. II de Pace publica, n. 18. §. V.

1. *Petunt errori veniam*] *Ignoſci debere interdum armis ſuperato rectori juſtum quid ſit ignoranti.* ex Iſocrate tranſcripſit Ammianus in librum XXX. §. VI.

2. *Apud Herodianum*] Verba Græca hæc ſunt: καὶ Νίγρῳ μὲν πολεμοῦντες οὐχ οὕτως εὐλόγους εἴχομεν αἰτίας ἔχθρας, ὡς ἀναγκαίας. οὐ γὰρ παρ' ἡμῶν προϋπάρχουσαν ἀρχὴν ὑφαρπάζων μεμίσητο, ἐν μέσῳ δὲ ἐρριμμένην καὶ ἀμφήριστον οὖσαν, ἑκάτερος ἡμῶν ἐξ ἰσοτίμου φιλοτιμίας εἰς αὐτὸν ἀνθεῖλκεν. optimè.

3. *Acrius eſſe prohibenda, quam in ſuperatos iracundiam exercendam*] Bembus IX.

1. *Convenit modeſtiæ*] Rex Theuderichus apud Caſſiodorum II, 41: *illa mihi feliciter bella provenerunt quæ moderato fine peracta ſunt. is enim vincit aſſidue qui novit omnia temperare.* §. VII.

2. *Luce privati aliis regibus dedere documentum*] Nolim reduci hunc morem. tamen & Ioſua reges captos interfecit; Ioſephus Antiquæ hiſtoriæ V, 1. & de Soſſio Dion: Ἀντίγονον ἐμαστίγωσε σταυρῷ προσδήσας, *Antigonum virgis cecidit alligatum cruci.* ſed provide addit, ὃ μηδεὶς βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεπόνθει, *quod nemo regum à Romanis victoribus pertulerat.* Eſt eadem hiſtoria apud Ioſephum libro XV. De Maximiano Herculio Eutropius libro X: *cæſis Francis atque Alemannis, captisque eorum regibus; quos etiam beſtiis, cùm magnificum ſpectaculum muneris paraſſet, objecit.* De rege Alemannorum patibulo ſuffixo vide Ammianum XXVII. Theuderichus rex Wiſigotthorum Athinulfum Suevorum in Hiſpania regem capite plectit, memorante Iornande hiſtoria Gotthica. Nimirum hæc documenta ſunt regibus ad modeſtiam, & ut cogitent ſe quoque ſubjectos ſi Deo ita viſum humanis vicibus, &, quod in ſimili periculo à Solone dictum meminerat Crœſus, de felicitate hominis ante mortem non judicandum.

Digitized by Google

3. *De Ariſtonico*] Vide Appianum Mithridatico in fine.

Syphax] variant de eo hiſtorici. multi tradunt eum prope Romam ante triumphum deceſſiſſe: Polybius in triumpho ductum: Appianus dum de eo deliberatur morbo obiiſſe.

Plutarchus notat] Agide.

§. IX. 1. *Puerum ætas excuſet, feminam ſexus*] Plinius hiſtoriæ naturalis libro VIII, cap. 16: *Leo ubi ſævit, in viros prius quam in feminas fremit, in infantes non niſi magna fame.* Ad illa Horatii libro IV, Ode VI, de Achille:

Neſcios fari pueros Achivûm
Vreret flammis, etiam latentes
Matris in alvo.

Dolenter declamat in ſævitiam Achillis, qui, ſi per Apollinem vivere licuiſſet, adeò ſævus erat ut nec infantibus nec in utero geſtantibus peperciſſet. Philo de Principis conſtitutione: παρθένοι δὲ καὶ γυναῖκες μεθείσθωσαν, *dimittantur autem virgines & mulieres*: cauſam reddit, τὸ προσθήκην ἀνδρῶν πόλεμον κατασκευασάντων ποιεῖσθαι γυναῖκας, ἀνήμερον. *Virorum qui bella fabricant acceſſionem facere mulieres, immitè.* Idem de ſpecialibus legibus II: πρὸς μὲν γὰρ τοὺς τελείους μυρίας προφάσεις εὐλόγους προσκεκρουκότων τε καὶ διαφορῶν. τοῖς δὲ κομιδῇ νηπίοις ἄρτι παρεληλυθόσιν εἰς φῶς καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, οὐδ' ἐπιψεύσασθαι κατηγορίαν ἀκακωτάτοις οὖσιν ἐνδέχεται. *Nam in juſtæ ætatis homines mille ſpecioſi obtentus reperiri poſſunt diſcordiarum ac ſimultatum. At in infantes, qui modo in lucem vitamque humanam venère, ne calumnia quidem quod dicat habet, ut plane innocentes.* Ioſephus Antiquæ hiſtoriæ libro IX de Manaemo: μηδὲ νηπίων φεισάμενος, ὠμότητος ὑπερβολὴν οὐ καταλείπων οὐδ' ἀγριότητος. ἃ γὰρ οὐδ' ἀλλοφύλων τινὰς συγγνῶσιν δραθῆναι γινομένους ὑποχειρίους, ταῦτα τοὺς ὁμοφύλους οὕτως εἰργάσατο. *Ne infantibus quidem parcens nihil fecit reliquum ad crudelitatem, aut feritatem potius. Quæ enim veniam non merebantur ſi in externos bello victos eſſent edita, ea fecit in populares ſuos.* Idem Ioſephus Iudam Maccabæum narrat Boſra & Emphrone captis interfeciſſe πᾶν τὸ ἄρρεν καὶ μάχεσθαι δυνάμενον, *quicquid virilis ſexus & pugnæ idoneum erat.* & alibi pœnam quam Alexander Thracides dictus de Iudæorum pueris & mulieribus ſumpſerat, vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην, *ultionem ultra hominum morem.* Agathias libro III: ἐπειδὴ δ' ὅμως οὐχ ὅσιον καὶ εἰς αὐτὰ δὴ τὰ νεογνὰ βρέφη καὶ τῶν τοῖς γονεῦσι τετολμημένων οὐδὲν ἐπιστάμενα παροινεῖν, οὕτω καὶ ἀφυβρίζειν, οὔκουν αὖθις οὐδὲ ἀνατεὶ τοῦτο ἡμάρτηται. *Quandoquidem vero pium non erat in recens natos infantes paternorum facinorum inſcios ita ſævire atque inſanire, ideo hæc ipſis non impune abiere.* Nicetas, aut qui hiſtoriam ejus produxit ad tempora Henrici regis, de Scythis agens qui Athiram ceperant: ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὑπομαστίδια τῶν παιδίων τοῦ κακοῦ ἐφάνη ἀνώτερα, ἀλλ' ἀπεθερίσθη καὶ ταῦτα κατὰ χλόην καὶ ἄνθος διεμαράνθη, ὑπὸ τῶν ἔλεον ἀναλώτων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ μηδαμῶς εἰδότων ὡς ἀδικεῖ τὴν φύσιν καὶ θεσμὸν ἀθετεῖ τὸν ἀνθρώπινον, ὁ περαιτέρω τῆς νίκης καὶ τοῦ κρατεῖν τῶν ἐναντίων θυμαζόμενος. *Ne infantes quidem lactentes adhuc mali exſortes fuere, ſed & hi velut in herba demeſſi ſunt, aut velut flos emarcuere, facto hominum miſericordia intactorum, neque ſcientium injuriam ab eo fieri naturæ ac fas hominum violari, qui ultra quam ut hoſtes vincat aut ſubigat extendit iram.* Adde quæ Beda habet libro II, cap. 20. de Cadvallæ feritate, & Helvetiorum

tiorum bonam legem apud Simlerum, & Eliſabethæ reginæ pia mandata apud Camdenum in anno cIↃ IↃ XCVI.

3. *Femina hoc nomen capit:*] Ideo Tucca & Varus delendos cenſuere in ſecunda Æneide verſus ubi deliberat Æneas an Helenam occidat.

1. *Collegio prophetarum*] Hyrcanus Hieroſolyma obſidens victimas ad templum miſit, narrantibus Hebræis. Sic & Gotthi laudantur Procopio Gotthicorum II qui ſacerdotibus Petri & Pauli extra Romam pepercerunt. Vide additamentum Caroli Magni ad legem Bajoariorum, & legem Langobardicam libro I, tit. XI, 14. §. X.

A ſacerdotibus] Servius ad VII Æneidos: *Nam eum defendebat à bello, ſi non ætas, ſaltem religio ſacerdotii.*

Notat Strabo] & Polybius libro IV, & Diodorus Siculus in Excerptis Peireſianis. Pari modo & qui ad Olympia, Pythia, Nemea, Iſthmia certatum ibant, habebant belli tempore ἀσφάλειαν καὶ ἄδειαν, *tutelam ac ſecuritatem.* Docent Thucydides libro V, & VIII, & Plutarchus Arato.

1. *Neceſſitas perimat*] Gratianus poſuit *deprimat.* Plutarchus Marcello: Ἐπαμεινώνδας καὶ Πελοπίδας οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν, οὐδὲ πόλεις ἠνδραποδίζοντο. λέγονται δὲ Θηβαῖοι μηδὲ Ὀρχομενίους ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων. *Epaminondas & Pelopidas nec quenquam interfecere poſt victoriam, nec civitates in ſervitutem redegerunt, creduntur que non facturi fuiſſe Thebani quod fecere in Orchomenios ſi illi adfuiſſent.* Secutus hoc Marcellus captis Syracuſis, ut ibidem ait Plutarchus. Vide eundem Plutarchum in Catone Vticenſi. *Cabadæ Perſarum regi cùm Amida vi cepiſſet, multaque cædes fierent, ſenex ſacerdos dixit non eſſe regium jam captos occidere;* Narrat Procopius Perſicorum I, qui & Perſicorum II dicit: τὸ ἐπεμβαίνειν τοῖς ἡλωκόσιν οὐχ ὅσιον: *ſævire in captos pietati adverſatur.* Apud eundem egregia eſt oratio Beliſarii ad milites capta Neapoli Gotth. I. Imperator Alexius apud Annam Comnenam, ſuadenti occidere Scythas captivos: κἂν Σκύθαι, ἀλλὰ πάντως ἄνθρωποι. κἂν ἐχθροὶ, ἀλλ' ἐλέους ἄξιοι. *Etiamſi Scythæ, homines tamen ſunt: etiamſi hoſtes, miſeratione tamen digni.* Gregoras libro VI, τὰ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γινόμενα ὁποῖα ποτ' ἂν ᾖ, συγγνώμην ἔχει τῷ πεπραχότι, πολιορκουμένου τότε τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς χειρὸς τότε μεθυούσης καὶ λόγον οὐκ ἐχούσης χειραγωγὸν, καὶ πρύτανιν τῶν πραττομένων. τῆς δ' ἀκμῆς τῶν δεινῶν πεπαυμένης, καὶ καιρὸν ἤδη τῆς προαιρέσεως εἰληφυίας μετὰ σταθμῆς τινὸς καὶ κρίσεως, τὰς τῶν πράξεων ἀρχὰς παρελέσθαι τῇ χειρὶ, μοχθηρίαν γνώμης κατηγορεῖ τοῦ πράξαντος, εἴ τι μὴ κατὰ τὸ προσῆκον γίνοιτο. *Quæ in præliis actuque belli fiunt, ea qualiacunque ſunt facienti veniam impetrant, ideo quod tali tempore obſidetur animus ebria manu rationemque non habente ducem ac præſidem actionum. At ubi periculis ſuus abſceſſit vigor, ubi tempus cuncta examinandi ac judicandi accepit liber animus, agendi imperium manui tradere, pravum hominis propoſitum indicat ſi quid indecorum evenerit.* Adde ejuſdem Gregoræ locum alterum quem in his Notis poſuimus ad finem capitis VII libri hujus, & de more laudabili Polonorum Chalcocondylam lib. V. Iulianus laudatione ſecunda Conſtantii, ſub cujus perſona bonum Principem deſcribit: κρατήσας δὲ μετὰ τῶν ὅπλων ἔπαυσε τὸ ξίφος τῶν πόνων, μίασμα χειρῶν τὸν οὐκ ἐναμυνόμενον ἔτι κτείνειν καὶ ἀναιρεῖν. *Armis victor finem impoſuit gladii operibus, nefas exiſtimans homini non ultra ſe defendenti vitam adimere.* §. XIII.

Digitized by Google

3. *Captivis parcere*] Capitolinus M. Antonino: *Æquitatem etiam circa captos hoſtes cuſtodivit.*

§. XIV. 1. *Vitam ſalvam paciſcentium, ſive in prælio ſive in obſidione non repudianda deditio*] Romani Perſis qui in arce Petræ erant Gotth. IV: ὡς ἡμεῖς ὑμᾶς γε καὶ ζυγομαχοῦντας οἰκτείρομεν, καὶ θανατώντων φειδόμεθα, καὶ τοὺς τὸν βίον ἐνδιαθρυπτομένους τι καὶ βλακκεύοντας ἐλεεῖν ἀξιοῦμεν, ὡς Ῥωμαίοις Χριστιανοῖς νόμος. *Nos vero veſtrum miſeremur jugum cervice jactantium, mortemque concupiſcentibus parcere volumus, & vitam delicate faſtidientes ſervare, ut decet Chriſtianos & Romani Imperii cives.* Vide Serranum in rebus Franciſci I, & Henrici II.

2. *Partem liberam relinquerent effugere volentibus*] Sic Scipio Æmilianus cùm Carthaginem everſurus eſſet edixit, fugerent qui vellent. Polybius.

§. XVI. 5. *Facinuſque animo verſabat iniquum*] Crudele hoc viſum ſæculis poſterioribus notat ad X Æneidos Servius.

§. XVII. *Turba peccatum*] *quicquid multis peccatur, inultum eſt.* Scholiaſtes Iuvenalis ex Lucano. Livia apud Xiphilinum ex Dione: ἄν τε τις πάντα ἀπλῶς τὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν ἀξίαν κολάζῃ, λήσει τοὺς πλείους τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσας. *Si quis talia omnia rigore punire velit, non videt eo ſe ferri ut maximam hominum partem interimat.* Auguſtinus epiſtola LXIV: *Magis monendo quam minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccantium. ſeveritas autem exercenda eſt in peccata paucorum.* Adde Gailium de pace publica lib. II. cap. 9, 36.

§. XVIII. 1. *Sed in ipſos qui defeciſſent ſæviturum*] Idem ait Iulianus apud Eunapium Excerpto legationum 9.

3. *Non ſua ſponte*] Confer hiſtoriam obſidum id onus detrectantium & ob id punitorum, apud Nicetam libro II.

§. XIX. *Rari excurſus & fortuitæ pugnæ*] Demetrium reprehendit Plutarchus φιλονεικίας ἕνεκα μᾶλλον ἢ χρείας μάχεσθαι καὶ κινδυνεύειν τοὺς στρατιώτας ἀναγκάζοντος. *quod gloriæ magis ſtudio quam ex utilitate milites in pericula truderet, præliiſque objiceret.*

CAPUT XII.

Temperamentum circa vaſtationem, & ſimilia.

I. *Quæ vaſtatio juſta ſit & quatenus.*
II. *Abſtinendum à vaſtatione ſi res nobis fructuoſa ſit & extra hoſtis poteſtatem.*
III. *Si magna ſit ſpes celeris victoriæ:*
IV. *Si hoſtis habeat aliunde quo ſe ſuſtentet:*
V. *Si res ipſa ad bellum fovendum nullius ſit uſus.*
VI. *Hoc maxime locum habere in his quæ ſacra ſunt aut ſacris accedunt:*
VII. *Item religioſis:*
VIII. *Utilitates quæ ex tali moderatione ſequuntur annotatæ.*

I. 1. RES alterius ut perdere quis ſine injuria poſſit, horum trium unum antecedat neceſſe eſt: aut neceſſitas talis quæ in primi dominii inſtitutione excepta debeat intelligi; ut ſi quis tertii gladium quo uſurus ſit furioſus periculi ſui evitandi cauſa in amnem projiciat, quo ipſo tamen caſu manere obligationem damni reſar-

Digitized by Google

reſarciendi ex veriore ſententia alibi diximus: aut debitum aliquod procedens ex inæqualitate; nimirum ut res perdita imputetur in illud debitum quaſi percepta, alioqui enim jus non eſſet: aut meritum aliquod malum cui pœna talis par ſit aut cujus menſuram pœna non excedat; nam ut recte notat ſani judicii Theologus, ut propter pecora abacta aut domos aliquas incenſas totum regnum vaſtetur, æquitas non fert: quod & Polybius vidit, qui in bello non in infinitum vult vagari pœnam, ſed uſque eo ut delicta æquo modo expientur. Et hæ quidem cauſæ & intra hos duntaxat fines faciunt ut abſit injuria. *Lib. II, c. 11, §. 9.* *Vict. de jure bel. n. 52, & 56.* *Lib. v.*

2. Cæterum niſi cauſa utilitatis ſuadeat, ſtultum ſit nullo ſuo bono nocere alteri. Ideo qui ſapiunt, utilitatibus moveri ſolent, quarum præcipua eſt illa quam annotavit Oneſander: τὴν γῆν τῶν πολεμίων φθειρέτω καὶ καιέτω καὶ τεμνέτω. ζημία γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἔνδεια μειοῖ πόλεμον, ὥσπερ ἡ οὐσία τρέφει. *Hoſtium terram perdere, urere, populari meminerit. Nam &* * *pecuniarum & frugum penuria bellum minuit quantum auget copia:* à quo non diſcrepat illud Procli: στρατηγικὸν τὸ τῶν ἀγωνιστῶν ἀφελέσθαι τὴν εὐπορίαν, *boni eſt imperatoris hoſtium copias undique accidere.* De Dario Curtius: *credebat inopia debellari poſſe nihil habentem niſi quod rapiendo occupaſſet.* *Strat. c. 6.*

3. Et illa quidem populatio ferenda eſt quæ brevi ad pacem petendam hoſtem ſubigit; quo genere belli uſus Halyattes in Mileſios, Thraces in Byzantios, Romani in Campanos, Capenates, Hiſpanos, Ligures, Nervios, Menapios. At ſi recte rem expendas, plerumque admittuntur talia odio magis quam prudenti ratione. Ferme enim evenit ut aut cauſæ illæ ſuadentes ceſſent, aut ut aliæ ſint validiores quæ diſſuadeant. *Herod. l. I.* *Pol. lib. IV.* *Front. Strat. III, c. 4.* *Liv. l. V. III. XXXIV, XL.* *Caſ. de bello Gal. lib. VI.*

II. 1. Id eveniet primum, ſi nos ipſi rem frugiferam ita teneamus ut hoſtibus non poſſit eſſe in fructu. Quo proprie ſpectat lex divina quæ in vallum bellique opera vult impendi arbores feras, frugiferas vero aſſervari ad victum; addita cauſa, quod non ut homines ita & arbores adverſum nos in prælium conſurgere poſſint: quod ex rationis ſimilitudine * Philo etiam ad agros frugiferos producit legi hæc verba affingens: *Quid rebus inanimis quæ & mites ſunt & mites fructus ferunt iraſceris? An vero in morem hominum qui hoſtes ſunt inimicitiæ ſignificationem arbores produnt, ut pro his quæ faciunt aut facere minantur ſtirpitus evellendæ ſint? Quin proſunt victoribus, præbentque copiam rerum quas neceſſitas exigit, imo & ad voluptatem. non ſoli homines tributa ferunt, ſed meliora arbores ſtatis temporibus, ac talia ut ſine iis vivere non detur.* Ioſephus vero ad eundem locum ſi vocem edere poſſent arbores clamaturas ait, inique ſe cum belli cauſæ non ſint perferre belli pœnas. Neque aliunde, ni fallor, originem habet illud Pythagoricum apud Iamblichum: ἥμερον φυτὸν καὶ ἔγκαρπον μήτε βλάπτειν, μήτε φθείρειν: *manſuetam frugiferamque arborem nec lædere nec exſcindere fas eſto.* *De Creat. magiſtr.*

2. * Porphyrius vero, mores Iudaicos deſcribens libro de non edendis animalibus quarto, legem hanc, conſuetudine ut puto interprete, etiam ad animantia ruris operi inſervientia producit. nam his quoque ut in bello parceretur à Moſe præceptum ait: Thalmudica vero ſcripta & Hebræi interpretes addunt, * legem hanc porri-

gendam

Digitized by Google

gendam ad rem quamvis quæ ſine cauſa peritura ſit; ut ſi ædificia comburantur, eſculenta ac potulenta corrumpantur. Conſentit cum hac lege ducis Athenienſis Timothei prudens moderatio, qui narrante Polyæno: οὐκ ἐπέτρεπεν οὔτε οἰκίαν οὔτε ἔπαυλιν καθαιρεῖν· οὐ μὴν οὐδὲ ἥμερον δένδρον ἐκκόπτειν, *non patiebatur aut domum, aut villam dirui, aut arborem frugiferam exſcindi*. Exſtat & lex Platonis de Republica quinto, μήτε γῆν τέμνειν, μήτε οἰκίας ἐμπιπρᾶναι, *ne terra vaſtetur, ne domus incendantur*.

3. Multo vero magis hoc locum habebit poſt plenam victoriam. *Off. I.* Corinthum exciſam non probat Cicero, ubi tamen fœde tractati *Pro domo ſua ad Pont.* erant Romanorum legati: idemque alibi horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum quod parietibus, tectis, columnis, po- *Lib. XXVI.* ſtibus fit. Laudat Livius Romanorum lenitatem victâ Capuâ, quod non ſævitum ſit incendiis ruiniſque * in tecta innoxia muroſque. *Troadibus.* Agamemnon apud Senecam:

Equidem fatebor (pace dixiſſe hoc tua
Argiva tellus liceat) affligi Phrygas,
Vincique volui; ruere & æquari ſolo,
Etiam arcuiſſem.

Ioſ. VI. 4. Sane docet nos ſacra hiſtoria urbes quaſdam à Deo damnatas *II Reg. III. 19.* excidio: etiam contra legem illam generalem arbores Moabitarum juſſas exſcindi. Verum non factum id odio hoſtili, ſed in juſtam deteſtationem facinorum quæ aut publice erant cognita aut Deo judice tanti æſtimata.

III. 1. Secundo eveniet quod diximus etiam in dubia agri poſſeſſione, ſi magna ſpes ſit celeris victoriæ, cujus præmium & ager & fructus futuri ſint. Sic Alexander Magnus milites, narrante Iuſtino, *Lib. XI.* à populatione Aſiæ prohibuit, * *parcendum ſuis rebus præfatus, nec perdenda ea quæ poſſeſſuri venerant*. Sic Quintius Philippo Theſſaliam trans- *Vita Flami.* currente populabunda manu, ipſe hortatus eſt milites, ut Plutarchus loquitur, iter facere tanquam per conceſſam & ipſorum jam factam regionem. Crœſus Cyro ſuadens ne Lydiam populandam militi da- *Herod. l. I.* ret: *non meam*, inquit, *urbem, non res meas diripies: nihil enim ad me jam iſta pertinent: tua ſunt: tua illi perdent.*

2. Aliter qui faciunt in eos non male quadrant illa Iocaſtæ ad Polynicem verba Thebaidibus Senecæ:

Petendo patriam perdis: ut fiat tua
Vis eſſe nullam. quin tua cauſæ nocet
Ipſum hoc quod armis vertis infeſtis ſolum,
Segeteſque adultas ſternis, & totos fugam
Edis per agros. Nemo ſic vaſtat ſua.
Quæ corripi igne, quæ meti gladio jubes,
Aliena credis.

Lib. IX. Par ſenſus apud Curtium illis verbis: *quicquid non corrupiſſent hoſtium* *Ep. 7, 9, 10.* *eſſe confeſſi.* unde non longe abeunt ea quæ Cicero in literis ad Atticum diſputat, adverſus Pompeji conſilium fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Iſius culpat Philippum libro Polybii *Lib. XXXII.* XVII, cujus verba Latine hunc in modum vertit Livius: *In bello non congredi (Philippum) æquo campo, neque collatis ſignis dimicare, ſed refugientem incen-*

incendere ac diripere urbes, & vincentium præmia victum corrumpere. At non ſic antiquos Macedonum Reges ſed acie bellare ſolitos, urbibus parcere quantum poſſent quo opulentius imperium haberent. Nam de quorum poſſeſſione dimicetur tollentem nihil ſibi præter bellum relinquere, quod conſilium eſſe?

IV. 1. Tertio idem fiet ſi hoſtis habere poſſit aliunde quo ſe ſuſtentet: puta ſi mare, ſi fines alii pateant. Archidamus apud Thucydidem in oratione qua Lacedæmonios ſuos à bello in Athenienſes dehortatur, quærit quas belli gerendi ſpes habeant: an forte, quod militum copia valeant, ſperent Atticum agrum à ſe facile poſſe vaſtari: atqui, inquit, habent illi & terras alias ſuæ ditionis (Thraciam & Ioniam intelligens) & maritimis advectionibus adipiſci poſſunt ea quorum indigent. Tali ergo ſtatu optimum factu ut agricultura etiam in ipſo collimitio tuta maneat: quod ſub tributo utrique parti præſtando factum diu in Belgico-Germanico bello nuper vidimus.

2. Eſtque id conſentaneum mori veteri Indorum, apud quos ut * Diodorus Siculus loquitur, τῶν γεωργῶν ἱερῶν καὶ ἀσύλων ἐωμένων οἱ πλησίον τῶν παρατάξεων γεωργοῦντες, ἀνεπαίσθητοι τῶν κινδύνων εἰσί: *Agricolæ intacti ſunt ac veluti ſacroſancti, imo prope caſtra & agmina opus faciunt ſepoſiti à periculo.* Addit, τὰς χώρας τῶν ἀντιπολεμούντων οὔτ᾽ ἐμπυρίζουσιν, οὔτε δενδροτομοῦσιν: *Hoſtium agros neque urunt, neque exſcindunt arbores.* Poſtea: οὐδεὶς ἂν πολέμιος περιτυχὼν γεωργῷ κατὰ τὴν χώραν ἀδικήσειεν, ἀλλ᾽ ὡς κοινοὺς εὐεργέτας ἡγούμενοι πάσης ἀδικίας ἀπέχονται: *Hoſtis nemo cuiquam agricolæ damnum dat, ſed id hominum genus ut in commune beneficum ab injuriis omnibus immune præſtatur.*

3. Inter Cyrum quoque & Aſſyrium conveniſſe ait Xenophon ut *cum agricolis pax eſſet, cum armatis bellum.* * Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis, ut Polyænus narrat: imo quod Ariſtoteles addit, ipſos etiam fructus vendebat hoſtibus, & ex ea pecunia ſtipendium præbebat militi: Quod à Viriato etiam factum in Hiſpania teſtis eſt Appianus. Idque ipſum in eo quod diximus Belgico-Germaniæ bello ſumma cum ratione & utilitate fieri vidimus, exteris mirantibus.

Oecon. 11.

C. 2. de treug. & pace.

Nic. Damaſc.

Ælian. v. 14. Dion. Chryſ. orat. LXIV.

4. Hos mores humanitatis magiſtri canones Chriſtianis omnibus ut majorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum, ſed & animalia quibus arant, & ſemina quæ ad agrum portant, extra belli periculum poni volunt; nimirum ſimilem ob cauſam ex qua civiles leges quæ ad arandum uſui ſunt vetant in pignus capi, & apud Phrygas ac Cyprios olim, poſtea * apud Atticos & Romanos bovem aratorem occidere nefas erat.

l. executores C. quæ res pign.

V. Quarto evenit, ut res quædam ejus ſint naturæ quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeant: quibus rebus parci etiam manente bello ratio vult. Huc pertinet * Rhodiorum oratio ad Demetrium urbicapum pro pictura Ialyſi, ſic à Gellio Latine expreſſa: *Quæ malum ratio eſt ut tu imaginem iſtam velis incendio ædium facto diſperdere? nam ſi nos omnes ſuperaveris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris: ſin vero nos vincere obſidendo nequieris, petimus conſideres ne turpe tibi ſit quia non potueris Rhodios vincere bellum cum Protogene mortuo geſſiſſe.* Polybius rabioſi

Lib. xv. c. 31.

Lib. v.

bioſi eſſe animi ait ea perdere quæ nec hoſti perdita vires adimant, nec perdenti emolumentum adferant, qualia ſunt templa, porticus, Verr. II. Lib. IV. ſtatuæ, & ſimilia. Marcellus, laudante Cicerone, *ædificiis omnibus Syracuſarum, publicis & privatis, ſacris & profanis, ſic pepercit quaſi ad ea defendenda cum exercitu non expugnanda veniſſet.* Idem poſtea: *Majores noſtri relinquebant iis quæ jucunda victis, nobis levia videbantur.*

VI. 1. Hoc vero ſicut in aliis ornamentis valet ob eam quam jam diximus cauſam, ita ſpecialis ratio accedit in iis quæ ſacris uſibus dicata ſunt: quanquam enim & hæc, ut alibi diximus, publica ſuo modo ſunt, atque ideo impune per jus gentium violantur, tamen ſi nullum inde periculum ſit conſervari talia ædificia & quæ eis accedunt * ſuadet rerum divinarum reverentia, inter eos maxime qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiamſi forte ſententiis quibusdam aut ritibus diſſideant.

Syl. de bello, p. 3, n. 5. 2. Thucydides jus ait fuiſſe inter Græcos ſui temporis, ἐσβάλλοντας ἐπὶ τὴν ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι, *ut qui in hoſticum impetum facerent à locis ſacris abſtinerent.* Alba à Romanis diruta Deûm templis temperatum ait Livius. De Romanis Capua capta ſic Silius libro XIII.

Ecce repens tacito percurrit pectora ſenſu
Relligio & ſævas componit numine mentes.
Ne flammam tædasque velint, ne templa ſub uno
In cinerem ſediſſe rogo.

Adverſus Q. Fulvium Cenſorem dictum narrat Livius: *Obſtringere* Lib. XLII. *eum religione populum Romanum ruinis templorum tanquam non iidem ubique Dii immortales ſint, ſed ſpoliis aliorum alii colendi exornandique.* At Mar- Lib. XLIV. cius Philippus ad Dium cum veniſſet metari ſub ipſo templo, ne quid in loco ſacro violaretur juſſit. Narrat Strabo Tectoſages qui cum Lib. IV. aliis pecunias Delphicas rapuerant, placandi numinis cauſa domi eaſdem cum additamento conſecraſſe.

Lib. II. 3. Ad Chriſtianos ut veniamus, commemorat Agathias Francos templis pepercisse, ut qui cum Græcis eſſent ejuſdem religionis. Imo & hominibus ob templa parci ſolitum, quod (ne profanarum gentium quæ multa ſunt exempla adferam, quippe cum morem hunc κοινὰ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα Scriptores vocent) * in Gothis Romæ captori- Diod. LXIX. Libro I de Civit. Dei. bus ſic laudat Auguſtinus: * *Teſtantur hoc Martyrum loca & baſilicæ Apoſtolorum quæ in illa vaſtatione victos ad ſe confugientes ſuos alienoſque receperunt. hucuſque cruentus ſæviebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor: illo ducebantur à miſerantibus hoſtibus, quibus* (* malim *qui*, nam diſtinguit mitiores à durioribus) *etiam extra ipſa loca pepercerant ne in eos incurrerent qui ſimilem miſericordiam non haberent: qui tamen etiam ipſi alibi truces atque hoſtili more ſævientes * poſteaquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum quod alibi jure belli licuiſſet, tota ſæviendi refrenabatur immanitas, & captivandi cupiditas frangebatur.*

VII. 1. Quod de ſacris dixi idem de religioſis intelligendum eſt, etiam de iis quæ in honorem mortuorum ſtructa ſunt. nam & hæc, quanquam jus gentium impunitatem iræ in iſta exercendæ indulget, L. ſunt perſonæ. D. de religioſis. violari non poſſunt niſi contempta humanitate. Summam eſſe rationem ajunt Iuriſconſulti quæ facit pro religione. Tam pro religio-

ſis

ſis quam pro ſacris pia exſtat Euripidis ſententia Troadibus:

> Μῶρος δὲ θνητῶν ὅστις ἐκπορθεῖ πόλεις,
> Ναούς τε τύμβους θ', ἱερὰ τῶν κεκμηκότων,
> Ἐρημίᾳ δοὺς αὐτὸς ὤλεθ' ὕστερον.
> *Homo quiſquis urbes vaſtat & dis Manibus*
> *Sedes ſacratas, templaque, haud recte ſapit:*
> *Nam ſimilis ipſum peſtis excidii manet.*

Apollonius Tyanæus * de cœlo à gigantibus oppugnato fabulam ſic interpretabatur: ὑβρίσαι εἰς τοὺς ναοὺς αὐτῶν καὶ τὰ ἕδη, *vim eos intuliſſe Deorum templis ac ſedibus.* Statio Annibal ſacrilegus, qui *Deûm face miſcuit aras.*

2. Scipio capta Carthagine milites donis ornat, χωρὶς τῶν εἰς τὸ Ἀπολλώνειον ἁμαρτόντων, inquit Appianus: *exceptis qui in Apollinis templum peccaverant.* Trophæum à Mithridate ſtructum Cæſar, ut narrat Dio, καθελεῖν οὐκ ἐτόλμησεν ὡς τοῖς ἐμπολεμίοις θεοῖς ἱερωμένον, *tollere auſus non eſt, ut belli diis ſacratum.* Marcus Marcellus quæ victoria profana fecerat religione impeditus non attigit, ait Cicero Verrina quarta: & ibidem addit, hoſtes eſſe aliquos qui in bello religionis & conſuetudinum jura retineant. Idem alibi Brenni bellum fano Apollinis illatum nefarium, dixit. Pyrrhi factum, qui Proſerpinæ theſauros ſpoliaſſet, fœdum vocat Livius & in Deos ſuperbum. Simile Himilconis Diodorus ἀσέβειαν & εἰς θεοὺς ἁμάρτημα. Philippi bellum idem ille Livius nefarium, quaſi Diis ſuperis inferiſque illatum: etiam furorem, ac ſcelera. Florus de eodem: * *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, ſepulchra ſævüt.* Eandem hiſtoriam tangens Polybius hoc addit judicium; τὰ μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπικουρίαν μέλλοντα, μηδ᾽ ἡντινοῦν παρασκευάζειν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν πρός γε τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον, ἐκ περιττοῦ καὶ ναοὺς, ἅμα δὲ τούτοις ἀνδριάντας καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν λυμαίνεσθαι, πῶς οὐκ ἂν εἴποι τις εἶναι τρόπου καὶ θυμοῦ λυττῶντος ἔργον; *Quæ neque nobis ad bellum futura ſunt uſui, nec hoſtibus incommodatura, ea ire perditum, templa maxime & quæ in iis ſimulacra & ſimilia ornamenta, quis neget mala mentis & præ ira furibundæ eſſe opera?* Atque ibidem talionis non admittit excuſationem.

VIII. 1. Quanquam vero proprie inſtituti noſtri hic non eſt quid ex uſu ſit inquirere, ſed laxam bellandi licentiam adducere ad id quod natura licitum aut inter licita melius eſt, tamen ipſa virtus vilis hoc ſæculo ignoſcere mihi debet, ſi quando per ſe contemnitur ex utilitatibus ipſi pretium facio. Primum igitur moderatio iſta in ſervandis rebus quæ bellum non morantur magnum hoſti telum eripit, deſperationem. Archidami dictum eſt apud Thucydidem, μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίζετε τὴν γῆν τῶν πολεμίων, ἢ ὅμηρον ἔχειν, καὶ οὐχ ἧσσον ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασται, ἧς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπιπλεῖστον, καὶ μὴ εἰς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς ἀληπτοτέρους ἔχειν. *Terram hoſtilem non aliud quam obſidem cenſete, tantoque meliorem quanto magis exculta eſt: quare & ut plurimum ei parcendum eſt, ne deſperatio hoſtes reddat invictiores:* * idem Ageſilai conſilium cum Acarnanibus, contra quam ſentiebant Achæi, liberam reliquit ſementem, ajens quo plus ſeviſſent eo pacis cupidiores fore. Hoc eſt quod dicit Satyra: *Spoliatis arma ſuperſunt.* Livius narrans

captam

Punic. | Lib. XLII. | Lib. XIV. | Xen. hiſtor. Gr. IV.

Digitized by Google

captam à Gallis urbem: *Placuerat*, inquit, *principibus Gallorum non omnia concremari tecta, ut quodcunque ſupereſſet urbis id pignus ad flectendos hoſtium animos haberent.*

2. Adde quod ſpeciem hoc præfert manente bello magnæ de victoria fiduciæ: & quod clementia apta per ſe frangendis & conciliandis animis. Annibal apud Livium in Tarentino agro nihil violat: *apparebat*, ait, *non id modeſtia militum aut ducis niſi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Simili de cauſa Auguſtus Cæſar de Pannoniis rapina abſtinebat: cauſam Dio adfert, ἤλπιζε γὰρ ἐθελοντὰς αὐτοὺς ἐπάξεσθαι. *Sperabat enim fore ut ſic eos ſine vi ſibi adjungeret.* Timotheus ea cura quam ſupra narravimus præter alia πολλὴν τὴν εὔνοιαν τῶν πολεμίων ἐθήρευσε, ait Polybius, *magnam ab hoſtibus ipſis benevolentiam captabat.* * De Quintio & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum quæ ſupra diximus commemoraſſet, addit: *Hujus modeſtiæ non multo poſt fructum cepere. nam ut in Theſſaliam perventum eſt defecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Thermopylas habitabant Græci Quintium ardentibus votis deſiderabant: Achæi vero renuntiata Philippi amicitia ſocietatem adverſus eum cum Romanis inierunt.* De Lingonum civitate quæ bello, quod ductu Cerealis, auſpiciis autem Domitiani in Civilem Batavum ejusque ſocios gerebatur, populationem formidatam evaſerat ſic narrat Frontinus; *quod contra exſpectationem inviolata nihil ex rebus ſuis amiſerat, ad obſequium reducta ſeptuaginta millia armatorum tradidit ei.*

Lib. XXXIV. *Lib.* XLIX. *Lib.* III. *Lib.* V. *c.* 3.

3. Conſiliis contrariis contrarii quoque eventus. Exemplum dat Livius in Annibale: *Præceps in avaritiam & crudelitatem animus, ad ſpolianda quæ tueri nequibat, ut vaſtata hoſti relinquerentur, inclinavit. Id fœdum conſilium tum incepto tum etiam exitu fuit: neque enim indigna patientium modo abalienabantur animi, ſed cæterorum etiam: quippe ad plures exemplum quam calamitas pertinebat.*

Lib. XXVI.

4. Veriſſimum autem ſentio quod à Theologis quibusdam notatum eſt, & ſummarum poteſtatum & ducum qui Chriſtianos ſe & à Deo & ab hominibus haberi volunt officium eſſe, violentis urbium direptionibus & ſiquid his ſimile eſt intercedere, ut quæ abire non poſſint ſine graviſſimo multorum innocentium malo, & ſæpe ad belli ſummam parum proficiant: ita ut bonitas Chriſtiana fere ſemper, ipſa quoque juſtitia plerumque ab ipſis abhorreat. Majus ſane eſt Chriſtianorum inter ſe vinculum quam olim Græcorum fuit, quorum bellis ne qua urbs Græca exſcinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei à ſe actæ magis ductum pœnitentia quam quod Thebas evertiſſet.

Ægid. Regius de actibus ſupern. diſput. 31. *dub.* 7, *num.* 127.

Annotata ad Caput XII.

§. I. 2. P*Ecuniarum & frugum penuria bellum minuit*] Philo de vita contemplativa: οἱ πολέμιοι κείρουσι καὶ δενδροτομοῦσι τὴν τῶν ἀντιπάλων χώραν, ἵνα σπάνει τῶν ἀναγκαίων πιεσθέντες ἐνδῶσι. *ſolent hoſtes vaſtare & arboribus nudare terram hoſtilem, ut hoſtes eo facilius ſe dedant rerum neceſſariarum penuria.* Idem in Diris: διττὴν ἐξαγαζόμενοι συμφορὰν λιμὸν μὲν φίλοις·

ἐχθροῖς

ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν. *duplex ſibi malum acquirunt, inopiam amicis, copiam hoſtibus.*

1. *Philo*] Alter ejusdem ſcriptoris locus de Humanitate dignus & ipſe qui huc tranſcribatur: ἐπιδαψιλευόμενος δὲ τὸ ἐπιεικὲς, πάλιν πλουσίως αὐτῷ καὶ κατακόρως χρῆται, μεθεὶς ἀπὸ μὲν τῶν λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα, ἀπὸ δὲ τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὰ φυτὰ, περὶ ὧν αὐτίκα λεκτέον, ἐπειδή γε περὶ τῶν πρότερον ἀνθρώπων, καὶ τῶν ὅσα ψυχῆς μεμοίραται, λέλεκται. ἀπείρηκε τοίνυν ἄντικρυς μήτε δενδροτομεῖν ὅσα τῆς ἡμέρου ὕλης, μήτε κείρειν ἐπὶ λύμῃ σταχυοφοροῦσαν πρὸ καιροῦ πεδιάδα, μήτε συνόλως καρπὸν διαφθείρειν, ἵνα περιουσία μὲν τροφῶν ἀφθόνων χορηγῆται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, περιουσιάζῃ δὲ μὴ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τὸν ἀβροδίαιτον βίον. ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ὁ τοῦ σίτου καρπὸς εἰς τροφὴν ἀνθρώπων ἀποκριθείς. πρὸς δὲ τὸν ἀβροδίαιτον βίον, αἱ τῶν ἀκροδρύων ἀμύθητοι ποικιλίαι, γίνονται δὲ ἐν ἐνδείαις πολλάκις ὅτε καὶ τροφαὶ δεύτεραι, καὶ περισυμβάλλων, οὔτε πολεμίαν χώραν τέμνειν ἐᾷ. παραγγέλλει δὲ ἀνέχειν δενδροτομιῶν, ἄδικον ὑπολαμβάνων τὴν πρὸς ἀνθρώπους ὀργὴν ἀποσκήπτειν εἰς τὰ μηδενὸς αἴτια κακοῦ. ἔπειτα δὲ ἀξιοῖ μὴ μόνον τὸ παρὸν περιορᾶσθαι, μηδενὸς ἐν ὁμοίῳ μένοντος, ἀλλὰ πάντων τροπαῖς καὶ μεταβολαῖς χρωμένων, ὡς εἰκὸς, εἶναι τοὺς τέως δυσμενεῖς ἐπικηρυκευσαμένους καὶ συμβατηρίων ἀρξαμένους, ἐνσπόνδους αὐτίκα γενέσθαι. φίλους δὲ τροφῶν ἀναγκαίων ἀποστερεῖν χαλεπὸν, μηδὲν ταμιευσαμένους τῆς ἐπ' ὠφελείᾳ, διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδηλότητα. πάνυ γὰρ ἐκεῖνο καλῶς εἴρηται τοῖς παλαιοῖς, ὅτι καὶ φιλίας κοινωνητέον, μὴ ἀπογινώσκοντας ἔχθραν, καὶ προσοκευστέον ὡς φιλίας ἐσομένης· ἵνα ἕκαστος ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει ταμιεύηταί τι τῶν εἰς ἀσφάλειαν, καὶ μὴ ἀπογυμνωθεὶς ἐν ἔργοις ἢ καὶ λόγοις μεταγνῷ τῆς ἄγαν εὐχερείας, ὅτ' οὐδὲν ὄφελος, αἰτιώμενος ἑαυτόν. τὸ λόγιον τοῦτο χρὴ φυλάττειν καὶ τὰς πόλεις, ἐν μὲν εἰρήνῃ προνοουμένας τῆς κατὰ πόλεμον, ἐν δὲ πολέμῳ τῆς κατ' εἰρήνην, καὶ μήτε τοῖς συμμάχοις ἀνέδην προσπιστεύειν, ὡς οὐ χρησομένοις μεταβολῇ πρὸς τὸ ἀντίπαλον, μήτε τοῖς πολεμίοις εἰσάπαν ἀπιστεῖν, ὡς οὐ δυναμένοις ποτὲ μεθαρμόσασθαι πρὸς τὸ ἔνσπονδον. εἰ μέν τοι μηδὲν ὑπὲρ ἐχθροῦ πρακτέον δι' ἐλπίδας καταλλαγῶν, οὐδὲν ἐχθρὸν φυτόν· ἀλλὰ πάντα ἔνσπονδα καὶ ὠφέλιμα. τὰ δ' ἥμερα καὶ διαφερόντως ἀναγκαῖα, ὧν ἢ ὁ καρπὸς ἡ τροφή ἐστιν, ἢ ἰσότιμον τροφῇ κτῆμα. οὐ δεῖ πολεμεῖν πρὸς τὰ μὴ πολέμια τέμνοντας ἢ κείροντας ἢ ῥίζαις αὐταῖς ἀνασπῶντας· ἅπερ αὐτὴ ἡ φύσις ὑδάτων ἐπιρροίαις καὶ θέρους εὐκρασίαις ἐτελεσιογόνησε, δασμοὺς ἐτησίους οἴσοντα ἀνθρώποις οἷα βασιλεῦσι. ἐμέλησε δ' αὐτῷ καθάπερ ἀγαθῷ προστάτῃ ἄληπτον εἶναι μὴ μόνον ζώοις, ἀλλὰ καὶ φυτοῖς ἰσχύν τε καὶ ῥώμην καὶ μάλιστα τοῖς ἡμέροις· ἐπειδὴ καὶ πλείονος ἄξια φροντίδος ἐστὶ, καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀγρίοις ἔχοντα, γεωργικῆς ἐπιστήμης δεόμενα πρὸς κραταιοτέραν δύναμιν. *Æquitatem ſuam etiam largius diſpenſans Moſes valde ea ubertim ac liberaliter utitur, deſcendens à ratione utentibus ad muta animantia, ab his vero ad ea quæ è terra naſcuntur, de quibus nunc dicendum eſt; quando de hominibus ut præſtantiſſimis & aliis quæ animam ſentientem nacta ſunt jam egimus. Diſerte itaque vetuit aut exſcindere arbores mites, aut exitialiter ante tempus demetere frugiferas terras, aut ullos omnino fructus corrumpere, ut abundantia alimentorum inſtruatur humanum genus. abundent autem non modo neceſſaria, ſed & quæ ad vitam delicatiorem faciunt. Neceſſariæ enim fruges ad homines nutriendos ſepoſita res. ad delicias vero, omnium de arboribus naſcentium varietas. quæ ſæpe ubi alia deficiunt ſuccedunt in alimentorum locum: Vltra procedens, terram etiam hoſtilem vaſtari non ſinit: præcipue vero excidiis arborum abſtineri jubet, iniquum exiſtimans iram in homines conceptam erogari in ea quæ cauſa mali nullius ſunt. Hoc ipſo & illud docet, non*

præſens tempus ſpectare tantum, cum nihil in ſuo ſtatu maneat, ſed cuncta vicibus ac mutationibus ſubjecta ſint, ita ut facile ſit eos qui nunc ſunt hoſtes, ubi ad colloquia & pacta ventum erit, rurſum fœderatos fieri. At amicos neceſſariis fraudare durum, quibus ob futurum incertum etiam aſſervari debuerant quæ uſui eſſe poſſunt. Veriſſime enim dictum antiquis, ita amicis utendum ut non putentur nullæ ſupervenire poſſe inimicitiæ, & ita tractandas offenſas ut amicitia ſperetur, nimirum ut quiſque intra animum aliquid recondat quo tutus ſit, & non eo nimium nudato per verba & facta mox pœnitentiam agat nimiæ ſuæ vehementiæ, ſeque accuſet ubi res ſanari amplius non poteſt. oraculum hoc & civitatibus obſervandum eſt, ut pacis tempore parent quæ ad bellum ſunt opus, in bello vero quæ ad pacem: ac neque amicis ſupra modum fidant, tanquam qui non poſſunt in contrarium verti; neque hoſtibus ita diffidant, quaſi nunquam poſſint ad amicitiam reduci. Quod ſi etiam pro hoſte nihil faciendum eſſet in ſpem conciliationis, certe nihil eorum quæ terra fert hoſtile; quin amica omnia, utilia omnia. mitiſſima vero vel maxime neceſſaria, ut quorum fructus aut alimentum ſint, aut par aliquid alimento. Non oportet bellum inferre belli neſciis, non ſecare, non urere, non exſtirpare radicitus, quæ natura aquarum irrigationibus & æſtatum ſereno tenerè educavit, ut tributa hominibus velut regibus ferrent. Cura autem ei ut communi rerum omnium & optimo præſidi fuit, illæſam præſtare non animantibus tantum ſed & terræ fœtibus vim ac robur, præſertim vero mitibus, quia majoris tutelæ indigent, nec ad ſilveſtrium morem fœcunda ſunt ſed peritam culturam deſiderant ut firmitatem conſequantur.

2. *Porphyrius vero*] Verba ejus ſunt: φείδεσθαι δὲ κελεύει καὶ τῇ πολεμίᾳ τῶν συνεργαζομένων ζώων καὶ μὴ φονεύειν. *parci etiam jubet lex in terra quamvis hoſtili animantibus operum ſociis, ita ut ea occidere non liceat.*

Legem hanc porrigendam] Contra vero, reſtringendam, addita exceptione, niſi arbores in ſuburbanis locis impediant jaculatores.

3. *In tecta innoxia muroſque*] Egregia eſt hujus argumenti epiſtola Beliſarii ad Totilam Gotthicorum III: πρότερον μὲν κάλλη οὐκ ὄντα ἐργάζεσθαι, ἀνθρώπων ἂν φρονίμων εὑρήματα εἴη καὶ πολιτικῶς βιοτεύειν ἐπισταμένων. ὄντα δὲ ἀφανίζειν τῶν γε ἀξυνέτων εἰκὸς, καὶ γνώρισμα τοῦτο τῆς αὐτῶν φύσεως οὐκ αἰσχυνομένων χρόνῳ τῷ ὑστέρῳ ἀπολιπεῖν. Ῥώμη μέντοι πόλεων ἁπασῶν, ὅσαι ὑφ' ἡλίῳ τυγχάνουσιν οὖσαι, μεγίστη τε καὶ ἀξιολογωτάτη ὡμολόγηται εἶναι. οὐδὲ γὰρ ἀνδρὸς ἑνὸς ἀρετῇ εἴργασται. οὐδὲ χρόνου βραχέος δυνάμει εἰς τόσον μεγέθους τε καὶ κάλλους ἀφῖκται. ἀλλὰ βασιλέων μὲν πλῆθος. ἀνδρῶν δὲ ἀρίστων ξυμμορίαι πολλαὶ χρόνου τε μῆκος καὶ πλούτου ἐξουσίας ὑπερβολὴ, τά τε ἄλλα πάντα ἐκ πάσης τῆς γῆς καὶ τεχνίτας ἀνθρώπους ἐνταῦθα ξυναγαγεῖν ἴσχυσαν. οὕτω τε τὴν πόλιν τοιαύτην, οἵαν περ ὁρᾷς κατὰ βραχὺ τεκτηνάμενοι, μνημεῖα τῆς πάντων ἀρετῆς τοῖς ἐπιγενησομένοις ἀπέλιπον. ὥστε ἡ εἰς ταῦτα ἐπήρεια, εἰκότως ἂν ἀδίκημα μέγα εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ παντὸς αἰῶνος δόξειεν εἶναι. ἀφαιρεῖται μὲν γὰρ τοὺς προγεγενημένους τὴν τῆς ἀρετῆς μνήμην, τοὺς δὲ ὕστερον ἐπιγενησομένους τῶν ἔργων τὴν θέαν. τούτων δὲ τοιούτων ὄντων ἐκεῖνο οἴσθα, ὡς δυοῖν ἀνάγκη τὸ ἕτερον εἶναι. ἢ γὰρ ἡσσηθήσῃ τοῦ βασιλέως ἐν τῷδε τῷ πόνῳ ἢ περιέσῃ, ἂν οὕτω τύχοι. ἢν μὲν οὖν νικῴης Ῥώμην γε καθελὼν, οὐ τὴν ἑτέρου σου, ἀλλὰ τὴν σαυτοῦ ἀπολωλεκὼς ἄν, ὦ βέλτιστε, εἴης. καὶ διαφυλάξας κτημάτων, ὡς τὸ εἰκὸς, τῶν πάντων καλλίστῳ πλουτήσεις. ἢν δέ γε τὴν χείρω σοι τύχην κληρώσασθαι ξυμβαίη, σώσαντι μὲν Ῥώμην, χάρις ἂν σώζοιτο παρὰ τῷ νενικηκότι πολλή. διαφθείραντι δὲ, φιλανθρωπίας τε οὐδεὶς ἔτι λελείψεται λόγος, καὶ προσέσται τὸ μηδὲν τοῦ ἔργου ἀπόνασθαι. καταλήψεται δέ σε καὶ δόξα τῆς πράξεως ἀξία πρὸς πάντων ἀνθρώπων, ἥπερ ἐφ' ἑκάτερα σοὶ τῆς γνώμης ἑτοί-

μως

μως ἴσχειν. ὁποῖα γὰρ ἂν τῶν ἀρχόντων τὰ ἔργα ᾖ, τοιαύτην ἀνάγκη καὶ τὴν περὶ αὐτῶν ὄνομα φέρεσθ. *Antehac ſic exiſtimatum eſt, ſpecioſa ſtruere opera, ſapientium eſſe & civilis vitæ ſcientium: ſtructa demoliri, ſtultorum & vecordis animi ſigna ad poſteros transmittere non erubeſcentium. Romam conſtat urbium quas Sol adſpicit maximam eſſe ac ſpectatu digniſſimam; ea non unius labore hominis nec brevi tempore ad id magnitudinis ſplendorisque proceſſit, ſed plurimi reges atque Imperatores, virorum eminentium immenſa ſeries, multa ſæcula, divitiarum ſtupenda congeries, tum alia tum artificum primos huc traxere, ita illi tanta urbe paulatim effecta monumenta ſua virtutis poſt futuris reliquere. Quare in eam ſævire id vero injuriam ſit facere humano generi omnis ævi, eripiendo iis qui olim fuere debitæ laudis memoriam, venturis vero ſpectaculi voluptatem. Hæc cum eum in modum ſe habeant, cogita de duobus alterum neceſſario futurum, ut aut in hoc bello vincaris ab Imperatore, aut tua fortuna ſit ſuperior. Si tu victor, everſa Urbe, non aliena ſed tua perdideris: eadem ſervata, poſſeſſione frueris omnium ſpecioſiſſima ſi adverſa tibi ſors ceciderit, Roma per te incolumi, repoſita tibi erit apud victorem gratia: eadem jacente, jacebunt extra omnem ſpem miſericordiæ res tuæ Neque tantum nullus ad te facti fructus redibit, ſed & digna facto fama te ab hominibus univerſis ſequetur. Ea in utram velis partem tibi parata eſt: Nam potentum quales ſunt actiones talis exiſtimatio.* Vide & legem Friderici I apud Conradum Abbatem Urſpergenſem, & de Friderico Comite Palatino Chronica Melanchthonis.

1. *Parcendum ſuis rebus præfatus*] Gelimer & Vandali obſidentes Carthaginem, neque prædas egere, neque terram vaſtarunt, ſed curæ habuerunt ut ſuam. Procopius initio Vandalicorum ſecundi. Apud Helmoldum lego lib. I, cap. 66: *Nonne terra quam devaſtamus terra noſtra eſt, & populus quem expugnamus populus noſter eſt? Quare ergo invenimur hoſtes noſtrimet, & diſſipatores vectigalium noſtrorum?* cum his conveniunt quæ Bembus habet libro IX. Paruta vero contra Germanos libro hiſtoriæ VI. §. III.

2. *Diodorus Siculus*] Libro II. §. IV.

3. *Sic Timotheus*] De Megarenſibus idem prodidit Plutarchus quæſtionibus Græcis; de Totila cum Romam obſideret Procopius Gothicorum III: τοὺς μέντοι γεωργοὺς οὐδὲν ἄχαρι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν γῆν ἐκέλευεν αὐτοὺς ᾗπερ εἰώθεισαν, ἐς ἀεὶ γεωργεῖν, τοὺς φόρους αὐτῷ ἀποφέροντας. *Agricolis interim per omnem Italiam nihil mali intulit, ſed juſſit eos ita ut ſoliti erant terram perpetuo ſecuros colere, modo ad ipſum tributa perferrent.* Caſſiod. XII, 5: *Defenſorum maxima laus eſt, ſi cum illi videantur prædictas regiones protegere, iſti non deſinant patrioticas poſſeſſiones excolere.*

4. *Apud Atticos & Romanos*] Etiam in Peloponneſo. Varro II de re ruſtica: Columella principio libri VI. His adde Plinium VIII, 45. Ælianum de hiſtoria animalium II, capite ultimo. Porphyrium II de abſtinentia: Vegetium III de arte veterinaria.

Rhodiorum oratio ad Demetrium] de hac re vide Plinium hiſtoriæ naturalis VIII, 38, & XXXV, 10. & Plutarchum Demetrio. Senſus idem epiſtola Beliſarii modo à nobis recitata. §. V.

1. *Suadet rerum divinarum reverenia*] Polybius in Excerptis Peireſianis: τὸ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ὀργιζόμενον, εἰς τὸ θεῖον ἀσεβεῖν τῆς πάσης ἀλογιστίας ἐστὶ σημεῖον. *Cum hominibus iraſcaris, ob id impie in Deos agere ſummæ ſtultitiæ* §. VI.

ſignum eſt. Merito ſane. nam & *Severus reſcripſit melius eſſe ut quomodocunque illic Deus colatur quam popinariis detur*, Lampridio referente. *Saguntinæ Dianæ templo pepercit religione inductus*, ait de Annibale Plinius Naturalis hiſtoriæ XVI, 11: ἱερὰ ἂν οὐδὲ τοὺς ἀλλοφύλους πολεμίους ἀφαιρούμεθα: *Templa hoſtibus nec externis eripimus*; Appianus id habet civilium II. De Ageſilao ſcriptor Latinus vitæ ejus: *Neque hoc ſolum in Græcia fecit ut templa Deorum ſancta haberet, ſed etiam apud barbaros ſumma religione ſimulacra araſque conſervavit. Itaque prædicabat mirari ſe non ſacrilegorum numero haberi qui ſupplicibus eorum nocuiſſent: aut non gravioribus pœnis affici qui religionem minuerent quam qui fana ſpoliarent.* De Ageſilai ſanctimonia in hac re etiam Plutarchum vide. Idem multos pariter Romanos ejus laudis participes facit in Sulla: εἰς μνήμην ἐβάλλοντο, τοῦτο μέν τοι τὸν Φλαμίνιον, καὶ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο δὲ Αἰμίλιον Παῦλον, ὧν ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπεπολεμηκότες οὐ μόνον ἀπέσχοντο τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ τιμὴν αὐτοῖς καὶ σεμνότητα πολλὴν προσετέθησαν. *In memoriam revocabant alii Flaminium, alii Manium Aquilium & Æmilium Paulum, quorum ille Antiocho ejecto è Græcia, hi vero debellatis Macedonum regibus, non modo Græcanicis templis pepercerant, ſed & donis ea multoque honore ac ſanctimonia auxerant.* Adi & Vitruvium lib. II. Dionem XLII. Plutarchum Cæſare: Brodæum V Miſcellaneorum. Cabao Maurus ipſe non Chriſtianus honorem volebat haberi Chriſtianorum Eccleſiis contra quam facerent Vandali, quibus ſperabat iratum fore quiſquis ille eſſet Chriſtianorum Deum. Teſtatur hoc Procopius Vandalicorum I, qui & Perſicorum II, Choſroen Perſam non Chriſtianum Eccleſiæ Antiochienſium Chriſtianorum ait peperciſſe. Iuſtinianus etiam, ut idem refert Vandalicorum II, retinere apud ſe non auſus eſt res illas quas Hieroſolymorum templo Veſpaſianus abſtulerat Romam, Romæ autem repertas in Africam aſportaverat Gizerichus. De ſanctimonia à Mahumetiſtis ſervata loco in quo Ezechielis & trium Danielis ſociorum oſſa erant condita, teſtis eſt in itinerario Iudæus Benjamin.

3. *In Gotthis Roma captoribus*] ſub Alarico Ariano: cujus & hoc factum memorabile apud Caſſiodorum XII, 20: *Rex Alarichus Apoſtoli Petri vaſa ſuis deferentibus cum excepiſſet, mox, ut rei cauſam habita interrogatione cognovit, ſacris liminibus deportari diripientium manibus imperavit, ut cupiditas quæ deprædationis ambitu admiſerat ſcelus devotione largiſſima deleret exceſſum.*

Teſtantur hoc Martyrum loca] Exſcripſit hunc locum Iſidorus in Chronicis Gotthicis Æra CCCCXLVII.

Malim qui] omnino ſic legendum oſtendit Oroſius eandem hiſtoriam referens lib. VII, c. 28.

Poſteaquam ad loca illa veniebant] Eiſdem Apoſtolorum baſilicis Gotthi ſub Vitige Romam obſidentes pepercerunt, teſte Procopio Gotthicorum II. Etiam barbaris & non Chriſtianis jus confugii in talia loca profuit; Vide Zoſimum libro IV de Tomitanis barbaris. Adde Helvetiorum legem apud Simlerum: Nicetam Alexio, Manuelis filio: eundem lib. I de Andronico, ubi Siculos culpat ob violatas Antiochienſium Eccleſias.

1. De

1. *De cælo à gigantibus oppugnato fabulam ſic interpretabatur*] ut & alterum de Epopeo, Diodorus Siculus. §. VII.

2. *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, ſepulchra ſæviit*] Simile Pruſiæ factum deteſtatus Polybius, cujus verba Suidas ſervavit in vocabulo Pruſiæ, & excerpta Peireſiana.

1. *Idem Ageſilai conſilium*] Meminit & Plutarchus Ageſilao. §. VIII.

2. *De Quintio*] nempe T. Quintio Flaminio.

CAPVT XIII.

Temperamentum circa res captas.

I. *Res etiam hoſtilium ſubditorum bello captas retineri ad modum debiti:*	III. *Debitum hic intelligi etiam quod in bello ſubnaſcitur Exempla.*
II. *Non etiam in pœnam alieni criminis.*	IV. *Humanitatis eſſe, ſummo jure hic non uti.*

I. 1. SEd neque peccato vacare aut à reſtitutionis onere immunis cenſeri debet rerum hoſtilium in bello juſto captura. Quippe * ſi id quod recte fit ſpectas, non ultra licitum eſt capere aut habere quam cauſa ſubeſt debendi in hoſte: excepto quod etiam extra eam ad ſecuritatem neceſſariam res poſſunt detineri, ſed reſtituendæ ceſſante periculo, in ſe aut in pretio, ſecundum ea quæ libro II cap. II tractavimus. nam quod & in re pacatorum liceret multo magis in re hoſtium licet. Hoc igitur eſt capiendi quoddam jus ſine acquirendi jure.

Vict. de jure belli, n. 55. 56.

Cajetan. in ſum. pecc. verb. belli damnum.

2. Cum autem deberi aliquid nobis poſſit aut ob inæqualitatem rerum * aut ex pœna, poteſt ex utraque cauſa acquiri res hoſtilis ſed cum diſcrimine tamen. nam ſupra diximus, ex debito illo priore non res tantum debentis ſed & ſubditorum ejus ex introducto jure gentium quaſi fidejuſſione obligari. Quod quidem jus gentium alterius generis credimus quam illud quod in impunitate ſola aut externa vi judiciorum conſiſtit. Nam ſicut in res noſtras ex conſenſu privato noſtro ei quicum actum eſt non externum modo ſed & internum jus quæritur, ſic & ex communi quodam conſenſu, qui ſingulorum conſenſum vi quadam in ſe continet, quo ſenſu lex πόλεως συνθήκη κοινὴ, *communis pactio civitatis* dicitur. Atque id in hoc negotii genere placuiſſe gentibus eo eſt credibilius, quia hæc lex gentium non ſola majoris mali vitandi cauſa ſed etiam juris cuique ſui conſequendi gratia introducta eſt.

Covar. ad d. cap peccatum, p. II. n. II.

Vict de jure belli, n. 39. & 41.

Molina II. tract. diſp. 117.

II. At in altero debendi genere quod pœnale eſt non video gentium conſenſu tale jus in res ſubditorum eſſe proditum. odioſa enim eſt talis rerum alienarum obligatio, ideoque latius produci non debet quam actum appareat. Neque vero par eſt utilitas in poſteriore hoc & in priore debendi genere. nam prius illud eſt in bonis, poſterius hoc non eſt, ideoque perſecutio ejus ſine damno omitti poteſt. Nec obſtat quod ſupra de jure Attico diximus. Nam ibi homines obligabantur non ex eo proprie quod civitas puniri poterat, ſed duntaxat ad cogendam civitatem id facere quod facere debebat, id eſt

Lib. III. cap. 2.

Digitized by Google

eſt judicium reddere in ſontem, quod debitum ex officio ad prius illud non ad poſterius debendi genus refertur: aliud enim eſt debere punire, aliud debere aut poſſe puniri, quanquam ex ceſſatione circa illud hoc ſequi ſolet, ſed ita ut diſtincta ſit cauſa illa & hoc effectum. Ergo pœnæ nomine acquiri res ſubditorum hoſtilium non poterunt, ſed eorum duntaxat qui ipſi deliquerint, in quibus & magiſtratus continentur qui delicta non puniunt.

III. Cæterum res ſubditorum & capi & acquiri poſſunt non tantum ad conſecutionem debiti primarii unde ortum eſt bellum, ſed & ſubnaſcentis, ſecundum ea quæ diximus initio hujus libri. Et ſic accipiendum eſt quod ſcribunt Theologi quidam, capta in bello non compenſari cum debito principali: intelligendum enim hoc uſque dum ſecundum ſanum judicium ſatisfactum ſit de eo damno quod in ipſo bello datum eſt. ſic in diſceptatione cum Antiocho Romani, Livio narrante, * impenſam quæ in bellum facta eſſet omnem præſtare regem æquum cenſebant cujus culpa bellum excitatum eſſet. Apud Iuſtinum eſt *impenſas belli lege juſta ſuſcepturus*: Apud Thucydidem damnantur Samii *χρήματα τὰ ἀναλωθέντα ἀποδοῦναι*, *ſolvere belli impenſas.* Et alibi ſæpe. Quod autem victis juſte imponitur, idem & bello juſto extorquetur.

Silv. verb. bellum. n. 10. dict. n. 51. Bart. in l. ſi quid bello, D. de cap. Lib. XXVII. Libro XXXIII.

IV. 1. Cæterum ſciendum eſt qnod & alibi meminimus, latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret immiſericordiæ reus erit ſi inopem debitorem omnibus reculis ſuis excutiat ut ipſe ultimum quadrantem conſequatur, multoque magis ſi is ipſe debitor in id debitum venerit ſua bonitate, ut ſi pro amico fidejuſſerit, ipſe autem nihil pecuniæ verterit in rem ſuam. * Miſerabile enim eſt, ut ait pater Quintilianus, ſponſoris periculum. Tamen tam durus creditor contra jus ſtricte dictum nihil facit.

2. Quare * exigit humanitas ut his qui extra culpam ſunt belli, quique non alio quam fidejuſſorio nomine obſtricti ſunt, relinquantur res iſtæ quibus nos facilius quam ipſi careamus, præſertim vero ſi ſatis appareat illos ipſos id quod eo modo amiſerunt à civitate ſua non recuperaturos. Huc pertinet quod Babylone capta Cyrus militibus dixit: *οὔκουν ἀδικίᾳ γε ἕξετε ὅ, τι ἂν ἔχητε, ἀλλὰ φιλανθρωπίας οὐκ ἀφαιρήσεσθε ἤν τι ἐᾶτε ἔχειν αὐτούς. Injuſte quidem non poſſidebitis quæ tenetis: ſed ſi quid non auferetis hoſtibus, id veſtra erit humanitatis.*

3. Notandum & hoc, cum in ſubſidium introductum ſit jus hoc in bona ſubditorum innocentium, quamdiu ſpes eſt nos noſtrum ſatis facile conſequi poſſe ab originariis debitoribus, aut ab iis qui jus non reddendo ſponte ſua debitores ſe faciunt, ad eos venire qui culpa vacant, etiamſi concedatur cum ſtricto jure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula.

4. Exempla hujus humanitatis exſtant paſſim in hiſtoria præſertim Romana, ut cum agri hoſtibus devictis ea conditione conceſſi ut in civitatem venirent, id eſt victæ civitati cederent, aut cum ex agris modicum honoris gratia * veteri poſſeſſori relinquebatur. Sic à Romulo Vejentes agri parte mulctatos narrat Livius. Sic Vxiis Alexander Macedo agros quos habuerant dedit vectigales. Sic deditas ur-

Ægid. Regius de actibus ſupernaturalibus, diſp. 31. dub 7. n. 117. L. in agris de acq. rer. dom. d. l in agris l. ſi verberatus, § non ſi ager. D. de rei vind. Vict. de jure belli, n. 40. Sil. in verb. bellum. p. 1. §. 10. num. verſ. 3. Arr. lib. III.

bes

bes non diripi ſæpe legas: & ſupra diximus, non perſonis tantum ſed & rebus agros colentium cum laude & ex pio Canonum præſcripto parci, ſaltem ſub tributo; & ſub ſimili tributo ſolere & mercibus concedi à bello immunitatem.

Annotata ad Caput XIII.

1. SI *id quod recte ſi ſpectas*] Vide quod judicavit Innocentius Romanus Pontifex apud Bembum I. §. I.

2. *Aut ex pœni*] Romani Pruſiam Attalo juſſerunt & damnum reſarcire & pœnam inſuper pendere.

Impenſam quæ in bellum facta eſſet] meminit Polybius Excerpto legationum 23. Sic & à Sulla damnati Aſiatici, narrante in Mithridaticis Appiano. morem hunc pro ſe allegat Rex Poloniæ apud Thuanum libro LXXIII, anno cIↃ IↃ LXXXI. Sic apud Homerum Iliados Γ vocem τιμὴν Scholiaſtes interpretatur πρόστιμον τοῦ πολέμου λέγει δὲ τὸ ἥμισυ τῶν ἐν πόλει κτημάτων. *belli æſtimationem: dimidium nempe rerum quæ in urbe erant.* §. III.

1. *Miſerabile enim eſt, ut ait pater Quintilianus, ſponſoris periculum*] Addit ſalvo pudore ad ſponſorem non aliter creditorem venire quam ſi recipere à debitore non poſſit. Bene ſalvo pudore; nam ſponſores appellare videtur habere quandam δυσωπίαν, ut ait Cicero ad Atticum XVI, 15. §. IV.

2. *Exigit humanitas*] Ptolemæus Demetrio Antigoni filio tabernaculum & alia ad curam corporis ipſius pertinentia, pecunias quoque captas remiſit, dicens non de omnibus rebus, ſed de imperio & honore inter ipſos certari. Narrat Plutarchus Demetrio. Vide & factum Sanctii Vaſconum regis apud Marianam lib. XI, cap. 16.

4. *Veteri poſſeſſori relinquebatur*] Appianus civilium II. τῶν δὲ πολεμίων ὅτι κρατήσειεν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο, ἀλλ' ἐμερίζοντο. *Romani veteres ne hoſtibus quidem victis omnes agros adimebant, ſed cum eis partiebantur.* Sic & Vandalos in Africa & in Italia Gotthos feciſſe hiſtoriæ nos docent.

CAPUT XIV.

Temperamentum circa captos.

I. *Quouſque capere homines liceat juſtitia interna:*
II. *Quid interno juſtitiæ dominio in ſervum liceat:*
III. *Non licere occidere innocentem.*
IV. *Non punire inclementer.*
V. *Non operas nimiũ graves imponere.*
VI. *Peculium quomodo domini, quomodo ſervi.*
VII. *An ſervis fugere liceat.*
VIII. *An è ſervis nati domino teneantur, & quatenus.*
IX. *Quid faciendum ubi captorum ſervitus in uſu non eſt.*

I. 1. QVibus in locis captivitas hominum & ſervitus in more eſt, ſi internam juſtitiam reſpicimus, limitanda primum eſt ad rerum inſtar, ut ſcilicet eo uſque licita ſit talis ac-

Digitized by Google

Vict. de jure belli, n. 41. Dec. li. 11. c. 5. dub. 5. Covar. c. peccatum, p. 11. §. 1. Molina. diſp 120. & 121. Valentia diſp. 3. q. 16.

quiſitio quouſque debiti aut primarii aut ſubnaſcentis quantitas patitur, niſi forte in ipſis hominibus peculiare ſit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur nec ultra juſtum bellum gerens in hoſtis ſubditos captos jus habet, idque in alios valide transfert.

2. Erit autem æquitatis & bonitatis officium hic quoque ea adhibere diſcrimina quæ cum de interficiendis hoſtibus ageretur ſupra annotata ſunt. Demoſthenes in epiſtola pro Lycurgi liberis laudat Philippum Macedonem * quod non omnes qui inter hoſtes fuerant ſervos feciſſet: καὶ γὰρ οὔτε δίκαια εἶναι πρὸς ἅπαντας τὰ αὐτὰ, οὔτε καλὰ ἡγεῖτο, ἀλλὰ τὴν τῆς ἀξίας προσθήκην συλλογιζόμενος τὰ τοιαῦτ' ἐπέκρινεν. *Neque enim*, inquit, *eadem in omnes aut æqua aut honeſta cenſebat, ſed rem exputans cum acceſſione ejus quod quiſque meruiſſet, etiam in talibus velut judicem agebat.*

II. 1. Sed primum notandum hic eſt, jus illud quod quaſi ex fidejuſſione pro civitate oritur neutiquam tam late patere quam jus quod ex delicto naſcitur in eos qui pœnæ ſervi fiunt. Vnde Spartanus quidam * captivum ſe dicebat non ſervum. nam ſi rem recte inſpicimus, jus hoc generale in captos ex bello juſto par eſt ei juri quod habent domini in eos qui ſe paupertate coacti in ſervitutem vendiderunt: demto quod etiam magis miſeranda eſt eorum calamitas qui non ſuo facto ſpeciali ſed regentium culpa in eam ſortem deveniunt. Δεινότατον δοριαλώτους γίνεσθαι: *Res acerbiſſima eſt belli jure captivum fieri*, teſte Iſocrate.

Plataico.

2. Eſt ergo ſervitus hæc perpetua obligatio operarum pro alimentis itidem perpetuis. Chryſippea definitio huic generi ſervorum optime congruit: *Servus eſt perpetuus mercenarius.* Et lex Hebræa eum qui inopia coactus ſe vendidit diſerte mercenario comparat, Deut. xv, 18. 40, 53. & in redemtura ejus operas ita vult ipſi prodeſſe ſicut fructus ex agro vendito percepti prodeſſent veteri domino, Deut. xvIII, 50.

Sen. de benef. lib. III. c. 22.

3. Multum ergo diſtat id quod impune in ſervum fit ex gentium jure, & id quod naturalis ratio fieri ſinit. Ex Seneca ſupra citavimus: *Cum in ſervum omnia liceant, eſt aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetet.* Philemonis illud eodem tendit:

1 de Clem. c. 18.

Κἂν δοῦλος ᾖ τις, οὐδὲν ἧττον, δέσποτα,
Ἄνθρωπος οὗτός ἐστιν, ἂν ἄνθρωπος ᾖ.
Here, quiſquis eſt homo natus, quamvis ſerviat
Is ſervitutem, tamen eſſe homo non deſinit.

Ep. xlvII. Alibi item Seneca: *Servi ſunt, imo homines: ſervi ſunt, imo contubernales: ſervi ſunt, imo homines amici: ſervi ſunt, imo conſervi.* quæ & apud Macrobium legas ſenſum plane eundem habentia cum Pauli Apoſtoli dicto: *Domini, jus & quod æquum eſt ſervis præſtate, gnari vobis quoque Dominum eſſe in cœlo.* Et alibi vult dominos cum ſervis non minaciter agere, eo quod jam diximus argumento, quod & ipſi Dominum in cœlo habeant qui ad talia qualitatum diſcrimina non attendat. In Conſtitutionibus quæ Clementi Romano aſcribi ſolent legitur, οὐκ ἐπιτάξεις δούλῳ σου, ἢ παιδίσκῃ * ἐν πικρίᾳ ψυχῆς, *cave ſervo aut ancillæ imperes acerbo animo.* Clemens Alexandrinus ſervis nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines ſunt non minus quam nos, ſecutus ſapientis

Coloſ. Iv. 1. Epheſ. vI, 9.

Lib. vII. c. xIv.

Pæd. ultim.

pientis Hebræi dictum, εἰ ἐστί σοι οἰκέτης, ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφὸν, ὅτι ὡς ἡ ψυχή σου. *Si ſervum habeas, ut fratre utere, talis enim eſt qualis tu.*

III. Ius ergo vitæ & necis quod dicitur in ſervum domino præſtat ut domeſticam babeat jurisdictionem, ſed nimirum eadem religione exercendam qua publica exercetur. Hoc voluit * Seneca cum I de Clem. dixit *in mancipio cogitandum non quantum illud impune pati poſſit, ſed quan-* 18. *tum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet*: qui & alibi, *Quid intereſt*, ait, *quali quis teneatur imperio ſi* Lib. III. de *ſummo tenetur?* quo loco comparat ſubditum ſervo, & ait diſpari ti- Benef. c. 18. tulo paria in illos licere: quod certe in hac parte vitæ adimendæ & Ep. XLIII. ſi quid eo accedit veriſſimum eſt. *Majores noſtri*, ait idem Seneca, *domum noſtram puſillam rempublicam eſſe judicarunt*: & Plinius: *Servis reſpublica quædam & quaſi civitas domus eſt.* Cato Cenſorius, narrante Plutarcho, ſi quis ſervus capitale admiſiſſe videretur de eo ſupplicium non ſumebat niſi poſtquam damnatus eſſet etiam conſervorum judicio. Quicum conferenda verba Iob. XXXI, 13, & deinceps.

IV. Sed & circa minores pœnas, puta verbera in ſervos, adhibenda eſt æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum,* * *non dominaberis ei dure*, ait lex divina de ſervo Hebræo, quod nunc prolata vi proximitatis ad omnes ſervos debet extendi, Deut. XV, 17, 45, 53. Ad quem locum ſic * Philo: θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττονι κέχρηνται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιοῦνται τοῖς δεσπόταις, τῷ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τοῦ δικαίου ἐστὶν οὐ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον. διὸ προσήκει τοὺς κυρίους μὴ καταχόρως χρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροψίαν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένους. ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς, ἀλλ' ὑπ' ἀκρασίας τῆς ὑπευθύνου (male editum ἀνευθύνου) κολαζούσης κατὰ τυραννικὴν δυναστείαν. *Servi fortuna quidem inferiores ſunt, natura autem pares dominis: ac divinæ legi juſti regula eſt non quod fortunæ ſed quod naturæ congruit. Ideo non oportet dominos poteſtate ſua in ſervos proterve uti, nec eam materiam ſumere ſuperbiæ & inſolentiæ & diræ feritatis. Hæc enim ſigna animi non placidi ſed male temperati, & in ſubditos tyrannico quodam dominatu ſævientis. Numquidnam æquum eſt*, ait Seneca? *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret dominandi peritus magiſter; fiet enim formidoloſus & contumax niſi eum tactu blandiente permulſeris.* Et mox: *quid ſtultius quam in jumentis quidem & canibus erubeſcere iram exercere, peſſima autem conditione hominem eſſe?* Hinc eſt quod Hebræa Exod. XXI, lege ſervo aut ancillæ * non pro oculo tantum ſed & pro dente ex- 26, 27. cuſſo, per injuriam ſcilicet, libertas debebatur.

V. 1. Sed & * operæ cum modo exigendæ ſunt, & valetudinis ſervorum humane habenda ratio. Quod ipſum præter alia ſpectat lex Exo. XX, 10. Hebræa in Sabbati inſtitutione, nimirum ut laboribus aliquod dare- XXIII. 2. tur ſpiramentum. Et C. Plinii epiſtola ad Paulinum quæ ſic incipit: Deut. X, 14. *Video quam molliter tuos habeas, quo ſimplicius confitebor tibi qua indulgentia meos tractem. Eſt mihi ſemper in animo Homericum illud* ἑκυρὸς δὲ πατὴρ ὡς, ἤπιος αἰεί, *& hoc noſtrum paterfamilias.*

2. In eadem voce veterum humanitatem obſervat & Seneca: *Ne* Ep. XLVII. *illud quidem videtis quam omnem invidiam majores noſtri dominis, omnem contumeliam ſervis detraxerint? dominum patremfamiliæ appellaverunt, ſervos*

 fami-

Digitized by Google

familiares. Dion Pruſæenſis optimum regem deſcribens: δεσπότην δὲ οὐχ᾽ ὅπως τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν δούλων χαίρει καλούμενος; *domini nomen adeo in homines liberos non uſurpat, ut & in ſervos eo abſtineat.* * Vlyſſes apud Homerum ſervos quos fidos reperit apud ſe ait futuros eo loco quaſi Telemachi filii ipſius fratres eſſent. Tertullianus: * *Gratius eſt nomen pietatis quam poteſtatis: etiam familiæ magis patres quam domini vocantur.* Hieronymus ſive Paulinus ad Celantiam: *Familiam tuam ita rege & conſtitue ut te matrem magis tuorum quam dominam videri velis, à quibus benignitate potius quam ſeveritate exige reverentiam.* Auguſtinus: *Domeſtica pax à juſtis patribus ita olim adminiſtrata eſt, ut ſecundum hæc temporalia bona filiorum ſortem à ſervorum conditione diſtinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus ſuæ membris pari dilectione conſulerent: quod naturalis ordo ita præſcribit, ut nomen patrisfamilias hinc exortum ſit, & tam late vulgatum, ut inique etiam dominantes hoc ſe gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias ſunt, omnibus in familia ſua tanquam filiis ad colendum & promerendum Deum conſulunt.*

Od. I.

Lib. XIX de Civit. Dei, cap. 16.

3. Similem pietatem in voce puerorum qua ſervos ſignificabant annotavit Servius ad illud Maronis, *Claudite jam rivos pueri*; nec diſſimile quod Heracleotæ ſervos ſuos Mariandynos * δωροφόρους, id eſt *donatarios* appellabat, ἀφαιροῦντες τὸ πικρὸν τῆς ὀνομασίας, *parcentes acerbitati nominis*, ut ad Ariſtophanem vetus interpres Calliſtratus notabat. Laudat Germanos Tacitus, quibus ſervi tanquam coloni habebantur. Theano in epiſtola: δικαία χρῆσις ἵνα μήτε διὰ τὸν κόπον κάμνωσι, μήτε ἀδυνατῶσι διὰ τὴν ἔνδειαν. *Iuſtus mancipiorum hic eſt uſus, ut nec præ labore deficiant, nec per egeſtatem impares ſint ferendo.*

VI. 1. Pro opera ut diximus * alimenta ſervo debentur. *Servis*, ait Cicero, *non male præcipiunt qui ita iubent uti ut mercenariis: operam exigendam, juſta præbenda.* Ariſtoteles: δούλῳ μισθὸς τροφή, *Servo pro mercede alimenta.* Cato: *Familiæ ut bene ſit provideto, ne algeat, ne eſuriat. Eſt aliquid*, ait * Seneca, *quod dominus præſtare ſervo debeat: ut cibaria, veſtiarium.* In cibariis erant quaterni modii frumenti in menſem, quos præſtitos ſervis Donatus auctor eſt. Martianus Iuriſconſultus eſſe ait quæ dominus neceſſe habet ſervo præſtare, ut tunicas & ſimilia. Damnatur ab hiſtoriis * Siculorum crudelitas qui captivos Athenienſes fame necabant.

De Off. I.
I. Oecon. V.

Lib. III. de Ben.
Ad Phorm. act. I, Sc. I.
L. Peculium naſcitur. D. de peculio.
Thuc. l. VII.
Diod. libro XII.

2. Inſuper Seneca dicto loco probat in quædam liberum eſſe ſervum, & beneficii quoque habere materiam ſi quid fecerit quod ſervilis officii modum excedat, quod non ex imperio ſed ex voluntate præſtetur, ubi ex miniſterio in affectum amici tranſitur, quod late explicat. His conſentaneum eſt, ut ſi quid ſervus, quemadmodum * apud Terentium eſt, ſuum defraudans genium comparſit, aut ſucciſivi temporis diligentia quæſivit, id aliquo modo ſit ipſius. Non male Theophilus peculium definit ἰδίαν φυσικὴν * naturale patrimonium; quaſi contubernium definias naturale matrimonium; ſed & Vlpianus peculium dixit puſillum patrimonium. Nec refert quod peculium dominus ſuo arbitrio adimere poteſt aut minuere: neque enim quod æquum eſt faciet, ſi ſine cauſa id faciat. Cauſam vero intelligo non pœnam modo, ſed & domini neceſſitatem: nam ſervi

Inſt. quod cum eo qui in alt. p.
L. depoſiti, §. 5. D. de peculio.

utilitas

utilitas utilitatibus domini ſubeſt, magis etiam quem res civium civitati. Appoſite ad hanc rem * Seneca: *non ideo nihil habet ſervus quia non eſt habiturus ſi dominus illum habere noluerit.* VII de beneſ. 14.

3. Et hinc eſt quod dominus non repetit ſi quid ſervus in ſervitute debitum poſt manumiſſionem ſolvit: quia (ut Tryphoninus ait) debiti vel non debiti ratio in conditione naturaliter intelligitur: Dominus autem ſervo debere naturaliter poteſt. Itaque ſicut clientes in uſum patronorum & ſubditos in uſum regum, ſic ſervos in uſus heriles contuliſſe legimus; ut ſi filia dotanda, ſi captivus filius redimendus, & ſi quid his eveniſſet ſimile. Plinius, ut ipſe in epiſtolis narrat, ſervis ſuis concedebat etiam quædam quaſi teſtamenta facere, id eſt dividere, donare, relinquere intra domum. Apud aliquas gentes etiam plenius quoddam res acquirendi jus ſervis conceſſum legimus, ſicut ſervitutis plures eſſe gradus à nobis alibi tractatum eſt. L. ſi quid. D. de con. indeb. Diony. l. I. Lib. VIII. epiſt. 16.

4. Ad hanc internam quam exponimus juſtitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges retraxerunt. Nam & apud Græcos ſervis durius habitis licebat *πρᾶσιν αἰτεῖν ad venditionem proclamare*, & Romæ ad ſtatuas confugere, aut præſidum implorare opem contra ſævitiam, vel famem, vel intolerabilem injuriam. Illud vero jam non ex jure ſtricto ſed ex humanitate & beneficentia veniet, interdum tali quæ & debeatur, & poſt longas operas aut valde magnas libertas detur ſervo. Lib. II. c. III. Inſt. de his qui ſui vel al. L. manumiſſiones, D. de Iuſt. & Iure.

5. Poſteaquam jure gentium ſervitus invaſit ſecutum eſt beneficium manumiſſionis, ait Vlpianus. Exemplo ſit illud Terentianum:

feci e ſervo ut eſſes libertus mihi
*Propterea * quod ſervibas liberaliter.*

Salvianus in uſu quotidiano eſſe ait ut ſervi etſi non optimæ ſaltem non improbæ ſervitutis libertate donentur. addit, *& illa quæ in ſervitute poſiti conquiſierant ex dominorum domo tollere non vetantur.* Cujus benignitatis multa exempla in martyrologiis apparent. Et hic quoque laudanda benignitas legis Hebrææ, quæ ſervum Hebræum certo tempore exacto manumitti omnino jubet, * nec ſine donis; de cujus legis contemtu graviter queruntur Prophetæ. Catonem majorem reprehendit Plutarchus quod ſervos ſenectute confectos venderet, immemor ejus quæ eſt inter homines communis naturæ. Lib. III. Deut. XV, 13.

VII. Quæſtio hic incidit, an fugere fas ſit ei qui bello juſto captus eſt. non de eo agimus, qui ſuo proprio delicto pœnam eam eſt commeritus, ſed qui publico facto in hanc fortunam decidit. Verius eſt fas non eſſe, quia ex conventione ut diximus gentium communi operas ſuas civitatis nomine debet. Quod tamen ita eſt intelligendum, niſi intolerabilis ſævitia hanc ipſi imponat neceſſitatem. Videri circa hanc rem poteſt reſponſum Gregorii Neocæſarienſis XVI. Silv. verb. ſervitus. §. 3. Fortunius in l. manumiſſiones, D. de juſt. & jur. Æg. Reg. de act. ſupern. diſp. 31. dub. 7. num. 119.

VIII. 1. † Movimus alibi dubitationem, an & quatenus nati ex ſervis domino teneantur interno jure, quæ hic ob ſpecialem bello captorum conſiderationem omitti non debet. Si parentes ſuo delicto pœnam mortis erant commeriti, poterunt eorum poſteri qui ſperabantur ad vitam ſervandam obſtringi ſervitio, quia alioqui exſtituri † Leſſ. l. II. c. 5. dub. 5.

non

non fuerant. nam & ob alimenta alioquin defutura prolem ſuam parentes in ſervitutem vendere poſſunt, ut ibi diximus. Tale eſt jus quod in Cananæorum poſteros Hebræis Deus concedit.

L. II, c. 5. Deut. xv, 13. 2. Pro debito autem civitatis ii quidem qui jam nati erant ut pars civitatis obligari poterant non minus quam parentes ipſi. at in nondum natis non videtur hæc cauſa ſufficere, ſed alia requiri: aut ex parentum conſenſu expreſſo accedente alendi neceſſitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipſa alimentorum præſtatione, idque duntaxat uſque dum operæ totum quod impenſum eſt expunxerint. Si quid ultra juris in hos domino datur, id videtur ex lege civili dominis plus æquo largientibus procedere.

IX. 1. At quas apud gentes jus illud ſervitutis ex bello in uſu non eſt, optimum erit permutari captivos: proximum dimitti pretio non iniquo. Hoc quale ſit præciſe definiri non poteſt: ſed humanitas docet non ultra intendi debere quam deducto ne egeat captus rebus neceſſariis: nam & leges civiles hoc multis indulgent qui ſuo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus definitur: * ut apud Græcos olim mina, nunc inter milites menſtruo ſtipendio. Quæſt. Gr. Narrat Plutarchus olim inter Corinthios & Megarenſes bella geſta ἡμέρως καὶ συγγενικῶς, *manſuete & ita ut populos conſanguineos decebat.* Si quis captus eſſet, eum à captore habitum ut hoſpitem & fide de pretio accepta dimiſſum domum: unde natum δορυξένων nomen.

2. Excelſioris animi eſt illud Pyrrhi à Cicerone laudatum:

> * *Nec mi aurum poſco, nec mi pretium dederitis:*
> *Ferro non auro vitam cernamus utrique:*
> *Quorum virtuti belli fortuna pepercit*
> *Eorundem libertati me parcere certum eſt.*

Non dubium quin crediderit Pyrrhus juſtum à ſe bellum geri: tamen parcendum exiſtimabat eorum libertati quos probabiles cauſæ in bellum tuliſſent. Simile Cyri factum celebrat Xenophon; Philippi Macedonis poſt victoriam in Chæronea Polybius; Alexandri in Scythas Curtius; Ptolemæi regis & Demetrii, inter ſe non bello magis quam in captivos benignitate certantium, Plutarchus. Lyſimachum vero * Getarum rex Dromichætes bello captum hoſpitem ſuum fecit, paupertatiſque ſimul Geticæ ac comitatis teſtem factum perpulit ut tabulis amicis quam hoſtibus uti mallet.

II Cyrop. Vita Dem. Strabo lib. VII.

Annotata ad Caput XIV.

§. I. 2. Quod non omnes qui inter hoſtes fuerant ſervos feciſſet] Filius ejus Alexander Thebis captis exemit ſervituti & ſacerdotes & eos qui decretis in ſe factis non adſenſerant; Narrat Plutarchus in vita ejus.

§. IX. 1. *Captivum ſe dicebat, non ſervum*] Philo ἐπεὶ καὶ πατέρες υἱῶν τιμὰς κατέθεσαν, καὶ υἱοὶ πολλάκις πατέρων ἢ κατὰ λῃστείας ἀπαχθέντων, ἢ κατὰ πόλεμον αἰχμαλώτων γενομένων, οἷς οἱ τῆς φύσεως νόμοι τῶν κατὰ τύχην ὄντες βεβαιότεροι γεγράφασιν ἐλευθέρους. *Nam & patres pro filiis & filii pro parentibus ſæpe pretium pependerunt, aut vi latronum abreptis, aut belli more captis, quos quidem naturæ leges*

leges valentiores his quæ in terra ſiunt legibus, ſcribunt liberos. Nimirum ut apud Theodecten Helena loquebatur:

> *Θεῶν ἀπ᾽ ἀμφοῖν ἔκγονον ῥιζωμάτων,*
> *Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειεν λάτριν;*
> *Vtraque generis parte prognatam deis,*
> *Erit ne ſervam nominare qui audeat?*

3. *Ἐν πικρίᾳ ψυχῆς*] Sic & in epiſtola Barnabæ eſt: *οὐ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ ἢ δούλῳ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπ᾽ αὐτὸν ἐλπίζουσι, μήποτε οὐ φοβηθήσῃ τὸν ἐπ᾽ ἀμφοτέροις θεόν. Noli acerbe imperare ſervo aut ancillæ tuæ in Chriſtum ſperantibus, ne eo ipſo oſtendas non timere te communem tibi & ipſi Dominum.*

Seneca] epiſtola XLVII. §. III.

Non dominaberis ei dure] Vide Moſem de Kotzi præceptis jubentibus 147, 175, 178, & collationem legum Moſis & Romanarum titulo III. Priſcus in Excerptis legationum ubi Romanos barbaris præfert: *ἄμεινον δὴ καὶ τοῖς οἰκέταις διατελοῦσι Ῥωμαῖοι χρώμενοι. πατέρων γὰρ ἢ διδασκάλων εἰς αὐτοὺς ἔργα ἐπιδεικνύντες, ἐφ᾽ ᾧ τῶν φαύλων ἀπεχομένους μετιέναι ἅπερ αὐτοῖς φαῦλα νενόμισται, σωφρονίζουσι σφᾶς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, ὥσπερ τοὺς οἰκείους παῖδας. οὐ δὴ γὰρ οὐδὲ αὐτοῖς θάνατον, ὥσπερ Σκύθαις ἐπάγειν θέμις. ἐλευθερίας δὲ τρόποι παρ᾽ αὐτοῖς πλεῖστοι, ἣν οὐ μόνον περιόντες ἀλλὰ καὶ τελευτῶντες χαρίζονται, διατάττοντες κατὰ τὸν τῆς περιουσίας ὃν βούλονται τρόπον. καὶ νόμος ἐστὶν ὥσπερ ἕκαστος τελευτῶν περὶ τῶν προσηκόντων βουλεύσοιτο. multo melius ſervos ſuos Romani tractant. patrumque aut magiſtrorum in eos funguntur officio. nam ut eos abſtrahant ab iis quæ moribus ipſorum illicita habentur, ita eos delinquentes quaſi filios ſuos caſtigant: neque enim jus eſt eos occidere, ut apud Scythas. Tum vero libertatis complura genera, quam non viventes tantum ſed in mortis tempore domini largiuntur: qui quidquid morituri de re ſua ſtatuerint id legis vim habet.* Adde legem Wiſigotthicam lib. VI, tit. I, c. 12. §. IV.

Philo] de ſpecialibus legibus ſecundo: Cyprianus ad Demetrianum: *Niſi tibi pro arbitrio tuo ſerviatur, niſi ad voluntatis obſequium pareatur, imperioſus & nimius ſervitutis exactor flagellas, verberas, fame, ſiti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis, & non agnoſcis miſer Dominum Deum tuum, cum ſic exerceas ipſe in hominem dominatum.*

Non pro oculo tantum, ſed & pro dente excuſſo[Philo dicto loco: *οὗτος γὰρ ὁ μὲν ἀνθ᾽ ὧν ἔδρασε, διττὴν ἐνδέξεται ζημίαν, ἅμα τιμῇ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρεθείς· καὶ τρίτον ἑκατέρου τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον, ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργετεῖν ἐχθρόν, ὃν ἴσως ηὔχετο κακοῦν ἀεὶ δύνασθαι. ὁ δ᾽ ἀνθ᾽ ὧν ὑπέμεινε παρηγορίαν ἕξει διπλῆν, οὐ μόνον ἐλευθερωθείς, ἀλλὰ καὶ ἀργαλέον καὶ ὠμὸν δεσπότην ἐκφυγών. Sic ille pro facto duplicem pendet pœnam, amiſſis & operis & ſervi pretio, atque accedit & tertium duobus iſtis gravius, quod cogitur in rebus maximis bene facere homini exoſo & quem optaſſet ſemper vexare poſſe. alter autem pro malo quod pertulit duplex habebit ſolatium, non libertatem tantum adeptus ſed à tam fero ſævoque domino exolutus.*

1. *Opera cum modo exigenda*] Vide c. 14. in epiſtola Epiſcoporum ad Ludovicum regem quæ inſerta eſt in capitulare Caroli Calvi. Seneca epiſtola XLVII: *non tantum hominibus ſed tanquam jumentis abutimur.* De Athenienſium vero in ſervos lenitate vide Xenophontem de republica Athenienſium. §. V.

2. *Servos familiares*] amicos Epicurus; Seneca epiſtola CVII.

Vlyſſes

Vlyſſes] cujus paternam in ſe benignitatem prædicat Eumæus Odyſſeæ ξ.

Gratius eſt nomen pietatis quam poteſtatis] Notat & Cyprianus Teſtimoniorum III ad Quirinum: *dominos ſervis, cum crediderint, mitiores eſſe debere:* probatque id Apoſtoli Pauli ad Epheſios verbis. Lactantius libro v, cap. 15: *Nec alia cauſa eſt cur nobis invicem fratrum nomen impartiamur, niſi quia pares eſſe nos credimus. Nam cum omnia humana non corpore ſed ſpiritu metiamur, tametſi corporum ſit diverſa conditio, nobis tamen ſervi non ſunt: ſed eos & habemus, & dicimus ſpiritu fratres, religione conſervos.* Auguſtinus de Moribus Eccleſiæ Catholicæ I, 30: *Tu dominis ſervos non tam conditionis neceſſitate quam officii delectatione doces adhærere. Tu dominos ſervis, ſummi Dei ſcilicet communis domini conſideratione placabiles, & ad conſulendum quam ad coercendum propenſiores facis.* Adde Iſidorum Peluſiotam lib. 1, epiſtola 471. Repete quæ modo ex Priſco poſuimus.

3. *Δωροφόρους appellabant*] Athenæus VI, 18.

§. VI. 1. *Alimenta ſervo debentur*] Sirachides XXXIII, 25: ἄρτος καὶ παιδεία καὶ ἔργα οἰκέτῃ. *Panis & diſciplina & opera ſervo.*

Seneca] Idem de Tranquillitate: *Familia veſtiarium petit victumque.* Romani ad Beſſam apud Procopium Gotthicorum III. χορηγεῖτε τοῖς ὑμετέροις αἰχμαλώτοις τροφὴν οὐκ ἀρκοῦσαν, οὐδὲ κατὰ τὴν χρείαν ἡμῶν ἀποχρῶσαν, ἀλλ' ὥς γε ἀποζῆν διαρκῶς ἔχουσαν. *Date nobis ſaltem ut captivis veſtris alimenta, non dicam quæ ſufficiant, qualia neceſſitas noſtra deſiderat, ſed quæ mortem arceant.* Chryſoſtomus ad Epheſios V, 2: ὅταν οὗτος μὲν τὴν σωματικὴν διακονίαν παρέχῃ, σὺ δὲ τὸ σῶμα τρέφῃς καὶ θεραπεύῃς καὶ τροφαῖς καὶ ἐνδύμασι καὶ ὑποδήμασι, καὶ οὗτος δουλείας ἐστὶ τρόπος. ὅτι ἐὰν μὴ παρέχῃς καὶ σὺ τὴν σὴν διακονίαν, οὐδὲ ἐκεῖνος τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔσται ἐλεύθερος, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἀναγκάσει νόμος καὶ μὴ τρεφόμενον τοῦτο ποιεῖν. *Vbi ille corporis miniſteria exhibet, tu vero eum alis, curaſque ut præter victum habeat quo induatur, quo calcietur, eſt & hoc ſervitutis quoddam genus. nam niſi & tu tuum hoc exhibeas miniſterium, nec ille exhibebit ſuum ſed liber erit, neque ulla eum lex conſtringet ſi non alatur operas præſtare.*

Siculorum crudelitas] Et Iſaaci Angeli in Siculos captivos, memorante Niceta lib. 1, qui & epiſtolam ponit ea de re regis Siculi ad Imperatorem Græcum.

2. *Apud Terentium eſt*] Phormione actu 1, ſc. 1.

Naturale patrimonium]. Eumæus Odyſſeæ Ξ.

Οἷά τε ᾧ οἰκῆϊ ἄναξ εὔθυμος ἔδωκεν
Οἶκόν τε κλῆρόν τε πολυμνήστην τε γυναῖκα.
Qualia dat famulis domini prolixa voluntas,
Fœdera conjugii ſocialia, remque, domumque.

Ipſe Vlyſſes Odyſſeæ φ Eumæo & Philætio dicit:

Ἄξομαι ἀμφοτέροις ἀλόχους καὶ κτήματ' ὀπάσσω
Οἰκία τ' ἐγγὺς ἐμεῖο τετυγμένα.
Veſtrum utrique thori ſocias dabo, largiar & rem
Vicinaſque domos noſtræ.

Varro de Servis: *Studioſiores ad opus fieri liberalius tractando, aut cibariis aut veſtitu largiore, aut remiſſione operis, conceſſioneque ut peculiare aliquid in fundo paſcere liceat.*

Seneca]

Seneca] Ejuſdem eſt ibidem : *Numquid dubium eſt quin ſervus cum peculio domini ſit ? Dat tamen domino ſuo munus.*

5. *Quod ſervibus liberaliter*] Ita Manuſcripti, recte : Varro narrat in Feroniæ luco dictum ſervis : *Benemeriti ſedeant ſervi, ſurgant liberi :* in quibuſdam lucis mos liberari ſervos ubi octuplum pretii quo empti erant paraverant.

Nec ſine donis] Conſuetudo id interpretata ne minus xxx ſiclis detur : vide præcepto jubente 84.

1. *Vt apud Græcos olim mina*] Bello Gallorum cum Hiſpanis in Italia eques redemptus quarta parte annui ſtipendii, non comprehenſi qui ordines ducerent eisque ſuperiores : nec qui juſto prælio aut oppido per vim capto venirent in poteſtatem. Mariana xxvii, 18. §. IX.

2. *Nec mi aurum poſco*] Similem Tiberii Chriſtiani Imperatoris in Perſas bonitatem laudat Menander Protector : Siſebuti Mariana, item Sanctii Caſtellæ regis libro xi.

Getarum rex Dromichætes] meminit & Diodorus Siculus in Excerptis Peireſianis.

CAPVT XV.

Temperamentum circa acquiſitionem imperii.

I. *Quatenus juſtitia interna permittat imperium acquiri.*
II. *Laudabile eſſe hoc jure in victos abſtinere.*
III. *Sive eos miſcendo victoribus :*
IV. *Sive relinquendo imperium his qui habuerant :*
V. *Interdum impoſitis præſidiis :*
VI. *Aut tributis etiam & ſimilibus oneribus :*
VII. *Utilitas ab hac moderatione indicatur.*
VIII. *Exempla : & de mutata forma reipublicæ apud victos.*
IX. *Imperium ſi aſſumendum ſit, recte partem ejus victis relinqui.*
X. *Aut certe libertatem aliquam.*
XI. *Præcipue in religione.*
XII. *Saltem victos clementer haberi oportere : & cur ?*

I. QVæ in ſingulos aut exigitur æquitas aut laudatur humanitas, tanto magis in populos aut in populorum partes quanto in multos inſignior eſt & injuria & beneficentia. Iuſto bello ut alia acquiri poſſunt, ita & jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipſe populus : ſed nempe quatenus fert aut pœnæ naſcentis ex delicto aut alterius debiti modus. Quibus addenda eſt cauſa vitandi periculi ſummi. Sed hæc cauſa plerumque cum aliis miſcetur, quæ tamen ipſa tum in pace conſtituenda tum in utenda victoria maxime ſpectanda eſt. Nam cætera eſt ut remittantur ex miſericordia. In publico autem periculo quæ modum excedit ſecuritas immiſericordia eſt. Iſocrates ad Philippum τῶν βαρβάρων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαρκέσει κρατεῖν ὅσον ἐν ἀσφαλείᾳ καταστῆσαι τὴν σαυτοῦ χώραν : *barbari hactenus edomandi ſunt, quantum ſatis erit ut tuam regionem in tuto colloces.* *Vict. de jure belli, n. 38, & 95.*

II. 1. Criſpus Salluſtius de Romanis veteribus, *Majores noſtri religioſiſſimi mortales nihil victis eripiebant præter injuriæ licentiam.* Digna quæ à Chriſtiano diceretur ſententia : quicum illud ejuſdem convenit : *Iugurth.*

Sapien-

De rep. VII. c. 14, & 15, & x. Nic. c. 7. De Off. 1.

Sapientes pacis cauſa bellum gerunt, & laborem ſpe otii ſuſtentant. Ariſtoteles non ſemel dixerat, πόλεμον εἶναι εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν δὲ σχολῆς, *bellum pacis & negotium otii cauſa inſtitutum.* Nec aliud vult Cicero, cujus hoc eſt ſanctiſſimum effatum: *Bellum ita ſuſcipiatur ut nihil aliud niſi pax quæſita videatur.* Ejuſdem & hoc ſimile: *Sic ſuſcipienda bella ſunt ob eam cauſam ut ſine injuria in pace vivatur.*

Th. I. 2, q. 40, art. 1. ad 3. Wil. Mac. de belli ſec. requiſ. q. 7.

2. Nihil hæc diſtant ab his quæ nos docent veræ religionis Theologi, finem belli eſſe amovere ea quæ pacem perturbant. Ante Nini tempora, ut ex Trogo alibi dicere cœpimus, fines imperii * tueri magis quam proferre mos erat; intra ſuam cuique patriam regna finiebantur: Reges non imperium ſibi, ſed populis ſuis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abſtinebant: quo nos retrahit quantum poteſt Auguſtinus, cum ait: *Videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos * gaudere de imperii latitudine.* qui & hoc addit: *felicitas major eſt vicinum habere concordem quam vicinum malum ſubjugare bellantem.* Adde quod in ipſis Ammonitis Propheta Amoſus ſevere reprehendit hoc ſtudium proferendorum per arma finium.

De civ. Dei lib. IV, 15.

C. I. v. 13.

III. Ad hoc antiquæ innocentiæ exemplar proxime acceſſit veterum Romanorum prudens modeſtia: *Quid hodie eſſet imperium*, ait Seneca, *niſi ſalubris providentia victos permiſcuiſſet victoribus? Conditor noſter Romulus*, ait apud Tacitum Claudius, *tantum ſapientia valuit ut pleroſque populos eodem die hoſtes, deinde cives habuerit:* addit exitio Lacedæmoniis & Athenienſibus nihil aliud fuiſſe quam quod victos pro alienigenis arcebant. Livius rem Romanam auctam dicit hoſtibus in civitatem recipiendis. Exempla exſtant in hiſtoriis Sabinorum, Albanorum, Latinorum, deinde aliorum ex Italia: donec poſtremo, *Cæſar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam.* Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud Tacitum: *Ipſi plerumque legionibus noſtris præſidetis: ipſi has aliaſque provincias regitis. nihil ſeparatum clauſumque.* Et mox: *Proinde pacem & vitam, quam victi victoreſque eodem jure obtinemus, amate, colite.* Tandem, quod mirandum maxime, in orbe Romano qui ſunt, ex conſtitutione Imperatoris Antonini cives Romani effecti ſunt, quæ verba ſunt Vlpiani. ex eo ut Modeſtinus ait Roma communis patria eſt. Et de ea Claudianus:

L. II, de Ira, c. 34. Ann. V.

Lib. I.

L. in orbe, D. de ſtat. hom. l. Roma. D. ad munic.

Hujus pacificis debemus moribus omnes,
Quod cuncti gens una ſumus.

IV. 1. Alia moderatæ victoriæ ſpecies eſt, victis aut regibus aut populis relinquere quod habuerant imperium. Sic Hercules, Priami

Sen. Troad.

Hoſtis parvi victus lacrymis,
Suſcipe, dixit, rector habenas,
Patrioque ſede celſus ſolio:
Sed ſceptra fide meliore tene.

Idem Victo Neleo filio ejus Neſtori regnum permiſit. Sic Perſæ reges victis regibus regnum relinquebant. Sic Cyrus Armenio: * Sic Poro Alexander. Laudat hoc * Seneca, *nihil ex rege victo præter gloriam ſumere.* Et Polybius celebrat Antigoni bonitatem, qui cum Spartam haberet in poteſtate reliquerit ipſis τὸ πάτριον πολίτευμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν,

Æl. l. IV. 5. Herod. VII. de Clem. I. cap. 21.

ειαν, rempublicam majorum ac libertatem. quo ex facto maximas per Græciam laudes conſecutus ibidem narratur.

2. Sic Cappadocibus permiſſum à Romanis uti qua vellent reipublicæ forma: Et multi populi poſt bellum relicti liberi. *Carthago libera cum ſuis legibus eſt*, ajunt Rhodii ad Romanos poſt bellum Punicum ſecundum. Pompejus τῶν αἰχμαλώτων ἐθνῶν τὰ μὲν αὐτόνομα ἠφίει, inquit Appianus, *ex devictis gentibus* * *quaſdam reliquit liberas.* Et Quintius Ætolis dicentibus pacem firmam eſſe non poſſe niſi Philippus Macedo regno pelleretur dixit ſententiam, eos dixiſſe immemores Romanorum moris, victis parcendi: addidit: *Adverſus victos mitiſſimum quemque maximum animum habere.* Apud Tacitum eſt: *Zorſini victo nihil ereptum.*

Livius lib. XXXII.

Mithrid.

Ann. XII.

V. Interdum ſimul cum conceſſione imperii conſultum victorum ſecuritati. * Sic à Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præſidium eſſet: Chalcidem ac Demetriadem detineri, donec cura de Antiocho deceſſiſſet.

VI. Tributorum quoque indictio ſæpe non tam ad factorum ſumtuum reſtitutionem quam ad ſecuritatem & victoris & victi in poſterum pertinet. Cicero de Græcis: *Simul illud Aſia cogitet, nullam à ſe neque belli externi neque diſcordiarum domeſticarum calamitatem abſuturam fuiſſe ſi hoc imperio non teneatur: id autem imperium cum retineri ſine vectigalibus nullo modo poſſit, æquo animo parte aliqua ſuorum fructuum pacem ſibi ſempiternam redimat atque otium.* Petilius Cerealis apud Tacitum pro Romanis apud Lingonas aliosque Gallos ſic diſſerit: *Nos quanquam toties laceſſiti jure victoria id ſolum vobis addidimus quo pacem tueremur. nam neque quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt.* Eodem pertinent & alia quæ expreſſimus cum de inæquali fœdere ageremus, * tradere arma, claſſem, elephantos, non habere arcem, non exercitum.

L. I. ad Qu. frat. epiſt. I.

Hiſt. IV.

Lib. II. c. XV. §. 7. 3.

VII. 1. Vt autem victis relinquatur ſuum imperium, non tantum humanitatis eſt ſed ſæpe & conſilii. Inter Numæ inſtituta laudatur, quod à Termini ſacris omnem ſanguinem abeſſe voluit: ſignificans ad quietem & certam pacem nihil utilius quam ſuis ſe finibus tenere. Optime Florus: *Difficilius eſt provincias obtinere quam facere: viribus parantur, jure retinentur.* cui non diſſimile apud Livium illud: *facilius parari ſingula quam teneri univerſa*: & Auguſti dictum apud Plutarchum: μεῖζον τοῦ κτήσασθαι μεγάλην ἡγεμονίαν τὸ διατάξαι τὴν ὑπάρχουσαν. Darii regis legati Alexandro: *Periculoſum eſt peregrinum imperium: difficile eſt continere quod capere non poſſis. Facilius eſt quædam vincere quam tueri: quam Hercule expeditius manus noſtræ recipiunt quam continent.*

Plut. quæſt. Rom. 15.

Libro XXXVII.

2. Quod * Calanus Indus & ante eum Oebarus Cyri amicus explicabant corii ſimilitudine, quod alia parte ſe tollat ſi ſimul aliam pede preſſeris: Et T. Quintius apud Livium comparatione teſtudinis, tutæ ad ictus ubi collecta in ſuum tegmen eſt, obnoxiæ atque infirmæ ſimul exſeruerit ſui partem. Plato III de legibus huc aptat Heſiodi dictum; *Omni dimidium plus.* Et Appianus notat non paucos populos qui ſub Romano imperio eſſe vellent ab ipſis repudiatos: aliis etiam reges datos. Scipione Africano judice jam ſuis temporibus

Livius libro XXVIII. Val. Max. IV. I.

Digitized by Google

tantum Roma poſſidebat ut avidum eſſet quicquam ultra appetere, abunde felix ſi nihil ex eo quod obtinebat amitteret. Itaque & luſtri condendi carmen, quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores ampliores que facerent, * ita emendavit, precatus ut eas perpetuo incolumes ſervarent.

Thu. I. Iſoc. Pan. Dem. oratione de Cherſ. Diod. Lib. XIII, & XV. VIII. Lacedæmonii, & initio Athenienſes, in captas civitates nullum ſibi indicabant imperium: tantum eas republica uti volebant ad ſuam accommodata. Lacedæmonii quidem ſub primorum potentia, Athenienſes ſub arbitrio populi, ut Thucydides, Iſocrates, Demoſthenes nos docent, ipſe etiam Ariſtoteles quarti de republica capite XI, & quinti VII, quod ipſum in comœdia ſic notat Heniochus illorum temporum ſcriptor:

> Γυναῖκε δ' αὐταῖς δύ' ἐπαρέστητόν τινε,
> Ἀεὶ συνοῦσαι. δημοκρατία θατέρᾳ
> Ὄνομ' ἐστὶ, τῇ δ' ἀριστοκρατία θατέρᾳ;
> Δι' ἃς πεπαρῳνήκασιν ἤδη πολλάκις.
> *Tum geminæ ad illas acceſſerunt mulieres*
> *Quæ cuncta conturbarunt: Optimatitas*
> *Eſt nomen alteri, alteri Popularitas,*
> *Quarum incitatu pridem externatæ furunt.*

Ann. VI. Simile eſt quod Tacitus ab Artabano narrat Seleuciæ factum: *Plebem primoribus tradidit*, inquit, *ex ſuo uſu: nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiæ libidini propior eſt.* Sed ejusmodi mutationes an ad victoris ſecuritatem faciant, non eſt noſtræ inſpectionis.

IX. Si minus tutum ſit omni in victos imperio abſtinere, temperari tamen res poteſt, ut aliquid imperii relinquatur ipſis aut ipſorum *Hiſt. II.* regibus. Populi Romani conſuetudinem vocat Tacitus ut haberet *inſtrumenta ſervitutis & reges.* Eidem *Antiochus inſervientium regum ditiſſimus*, βασιλεῖς Ῥωμαίων ὑπήκοοι, in commentariis de Muſonio: & apud Strabonem circa finem libri ſexti: Lucanis,

> *Atque omnis * Latio quæ ſervit purpura ferro.*

Sic apud Iudæos manſit ſceptrum in Synedrio etiam poſt confiſca*Lib. XV.* tionem Archelai. Euagoras Cypri rex, ut apud Diodorum eſt, di*Lib. XVII.* cebat velle ſe Perſæ obedire, ſed ut regem regi. Et Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, * ut ipſe imperaret *Lib. I. cap. III, §. 17.* aliis, parêret Alexandro. Nos de modis miſcendi imperii diximus *Lib. III, c. VIII, 3.* alibi. Quibusdam pars regni relicta, ſicut veteribus poſſeſſoribus agrorum pars.

X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis poſſunt circa res privatas & publicas minores * ſuæ leges ſuique mores *Lib. X, epiſt. 56, & 84. & 111. & 113.* & magiſtratus. Sic in Bithynia proconſulari provincia Apamæa civitas privilegium habuit * ſuo arbitrio rempublicam adminiſtrandi, ut Plinii epiſtolæ nos docent; & alibi, Bithynis ſui magiſtratus, ſuus ſe*Ib. epiſt. 93.* natus. Sic & in Ponto Amiſenorum civitas legibus ſuis utebatur Luculli beneficio. Gothi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.

XI. 1. Hujus indulgentiæ pars eſt * avitæ religionis uſum victis niſi perſuaſis non eripere: quod ut victis pergratum ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam Philo recitat in legationis

gationis ſuæ renunciatione. Et apud Ioſephum, tum ipſe Ioſephus tum Titus imperator rebellibus Hieroſolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio ſacris ſuis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere poſſent etiam capitis periculo.

2. At ſi falſa apud victos religio, ne vera opprimatur recte curabit victor, quod Conſtantinus fecit fractis Licinii partibus, & poſt eum Franci aliique reges.

XII. 1. Poſtrema cautio hæc eſt, ut in imperio etiam pleniſſimo & quaſi herili victi clementer habeantur, & ita ut eorum utilitates cum victoris utilitatibus ſocientur. Cyrus victos Aſſyrios jubebat bono eſſe animo, eandem ipſorum ſortem fore quæ fuiſſet, mutato tantum rege, manſuras ipſis domos, agros, jus in uxores, in liberos ut fuiſſet hactenus; Quin ſi quis injuriam ipſis faceret, ſe ac ſuos vindices fore. Apud Salluſtium legimus: *Populo Romano melius viſum amicos quam ſervos quærere: tutiusque rati * volentibus quam coactis imperitare.* Britanni temporibus Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obibant ſi injuriæ abeſſent: has ægre tolerabant: jam domiti ut parêrent, nondum ut ſervirent. *Xen. de Cyri inſt. l. IV.* *Vit. Agr.*

2. Privernas ille in Senatu Romano interrogatus qualem ab ipſis pacem Romani exſpectandam haberent: *Si bonam dederitis*, ait, *& fidam & perpetuam; ſi malam, haud diuturnam:* ratione addita: *ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione cujus eum pœniteat diutius quam neceſſe ſit manſurum.* Sic Camillus dicebat, firmiſſimum imperium eſſe quo obedientes gaudeant. Scythæ Alexandro: *Inter dominum & ſervum nulla amicitia: etiam in pace, belli tamen jura ſervantur.* Hermocrates apud Diodorum: κάλλιόν ἐστι τοῦ νικᾶν τὴν νίκην ἐνεγκεῖν ἀνθρωπίνως: *non tam vincere pulchrum quam victoria clementer uti.* Salubris ad victoriæ uſum Taciti ſententia: *Bellorum egregii fines quoties ignoſcendo tranſigitur.* In Cæſaris Dictatoris epiſtola eſt: *Hæc nova ſit ratio vincendi, ut miſericordia & liberalitate nos muniamus.* *Liv. l. VIII.* *Liv. l. VIII.* *Curt. l. VII.* *Lib. XIII.*

Annotata ad Caput XV.

2. TVeri magis quam proferre] Alexander Imperator Artaxerxi Perſæ: δεῖν μένειν τι αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις καὶ μὴ καινοτομεῖν, μηδὲ ματαίαις ἐλπίσιν αἰωρούμενον μέγαν ἐγείρειν πόλεμον, ἀγαπητῶς δ' ἔχειν ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ. *Manendum cuique intra ſuos fines nihil novando, neque debere quenquam incerta ſpe ſublatum bella incipere, ſed ſuo eſſe contentum.* §. II.

Gaudere de imperii latitudine] Vide Cyrillum libro V contra Iulianum reges Hebræos hoc nomine laudantem quod ſuis contenti eſſent finibus.

1. *Sic Poro Alexander*] Pipinus Aiſtolfo Langobardo. §. IV.

Seneca] Totus locus dignus inſpici, ubi & hoc egregie dictum: *Hoc eſt etiam ex victoria ſua triumphare, teſtarique ſe nihil quod dignum eſſet victore apud victos inveniſſe.* Tigrani pars regni à Pompejo relicta. Eutropius VI.

2. *Quaſdam reliquit liberas*] Earum ut noſcatur conditio vide Polybium Excerptis legationum num. 6. Suetonium in Cæſare ubi de

Gallia. Habet & quædam Guillemannus non indigna lectu in rebus Helvetiorum.

§. v. *Sic à Quintio decretum*] Remiſſum id tamen poſtea. Polybius excerptis legationum num. xi. Plutarchus Flaminio.

§. vi. *Tradere arma, claſſem*] Vide de Perſis Agathiam libro iv.

§. vii. 2. *Calanus Indus*] Habet id Plutarchus Alexandro.

Comparatione teſtudinis] Plutarchus ſic narrat : Ἀχαιοὺς σφετεριζομένους τὴν Ζακυνθίαν νῆσον ἀποτρέπων ἔφη, κινδυνεύσειν ἄν, ὥσπερ αἱ χελῶναι, πορρωτέρω τὴν κεφαλὴν τῆς Πελοποννήσου προτείνωσι. *Achæos Zacynthum inſulam appetentes cùm dehortari vellet, dixit periculum eos adituros ſi teſtudinis more caput extra Peloponneſum extuliſſent.*

Ita emendavit] Vtitur hac hiſtoria Claudianus Iulianus Conſul in epiſtola ad Pupienum & Balbinum. Imitatus Auguſtus qui Dione narrante, ἐπῃνεῖτο ἐφ' οἷς οὐκ ἠξίου ἕτερόν τι προσκτήσασθαι, ἀλλ' ἀπέχρεως ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπάρχουσιν ἐδικαίου. *Laudatus eſt quod nihil novi acquirere voluit, ſed quæ jam habebantur ſufficere eſt arbitratus.*

§. ix. *Latio quæ ſervit purpura ferro*] Vide Panegyricum Maximiano dictum.

Vt ipſe imperaret aliis, pareret Alexandro] Tales & olim in Italia reges ſub aliorum regum imperiis: Servius ad x Æneid. Sic apud Æſchylum Perſis:

> Βασιλεῖς βασιλέως ὕποχοι μεγάλου.
>
> *Reges regis magni ſubices.*

Sic & apud Turcas teſte Leunclavio libro xviii.

§. x. *Suæ leges*] Philo legatione ad Cajum : Σεβαστὸς τοσαύτην ἐποιεῖτο τῆς βεβαιώσεως τῶν παρ' ἑκάστοις πατρίων, ὅσην καὶ τῶν ῥωμαϊκῶν ἐπιμέλειαν. *Auguſtus non minus curæ ſuæ duxit cuſtodiam legum propriarum cuique genti quam Romanarum.*

Suo arbitrio rempublicam adminiſtrandi] Vide epiſtolam xciii Plinii, & ſequentem Trajani libro x. Sinope ſub Perſis rempublicam habebat popularem; Appianus Mithridaticis. Talis apud Græcos ſub Romanis umbra libertatis; Vide Ciceronem lib. vi ad Atticum epiſt. 1; Plinium lib. viii, epiſt. 24. Evocari ex inſula Cyprios non licebat; Cicero ad Atticum v, 21.

§. xi. 1. *Avitæ religionis uſum*] *melius eſt ibi aliquem Deum coli quam nullum* : ut Severi verbis modo diximus. Sic Gotthi apud Procopium Gotth. ii, dicunt ſe ad ſuam religionem adegiſſe neminem.

§. xii. 1. *Volentibus quam coactis imperare*] Lacedæmonii apud Thucydidem v.: νομίζομέν τε τὰς μεγάλας ἔχθρας μάλιστ' ἂν διαλύεσθαι βεβαίως, οὐκ ἢν ἀνταμυνόμενός τις καὶ ἐπικρατήσας τὰ πλείω τοῦ πολέμου κατ' ἀνάγκην ὅρκοις ἐγκαταλαμβάνων μὴ ἀπὸ τοῦ ἴσου ξυμβῇ, ἀλλ' ἢν παρὸν τὸ αὐτὸ δρᾶσαι, πρὸς τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἀρετῇ αὐτὸν νικήσας παρὰ ἃ προσεδέχετο μετρίως ξυναλλαγῇ. *Sic exiſtimamus, magnas inimicitias ita in firmam concordiam mutari, non ſi quis ſe ulciſcens & fortuna uſus proſperiore neceſſitatem alteris imponat jurandi in leges inæquales, ſed ſi cum id facere poſſit, æquitate uſus non minore quam in vincendo virtute, quam poteſt moderatiſſime rem tranſigat.*

Caput

CAPUT XVI.

Temperamentum circa ea quæ jure gentium poſtliminio carent.

I. *Internam juſtitiam exigere ut reddantur quæ hoſtis noſter alii injuſto bello eripuit.*
II. *Exempla.*
III. *An quid deduci poſſit.*
IV. *Etiam populos ſubditos aut populorum partes reddendas his quorum fuerant ſi ab hoſte injuſte occupati ſint.*
V. *Quo tempore obligatio reddendi extinguatur.*
VI. *Quid faciendum in dubia cauſa.*

I. 1. QVouſque ex bello juſto res capientium fiant diximus ſupra, quibus de rebus deducenda ſunt quæ recipiuntur poſtliminii jure. ſunt enim hæc pro non captis. At quæ bello injuſto quæruntur reſtituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt ſed & ab aliis ad quos res quoquo modo pervenit. nemo enim plus juris ad alium transferre poteſt quam ipſe habuit, ajunt juris Romani auctores; quod Seneca breviter explicat, *nemo poteſt quod non habet dare.* Dominium internum non habuit qui primo cepit; quare nec illud habebit qui cauſam ab ipſo obtinet: dominium ergo ſecundus aut tertius poſſeſſor accepit, quod docendi cauſa externum vocamus; id eſt commodum hoc ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuendus ſit: quo tamen ſi utatur adverſus eum cui res malo facta erepta eſt, faciet non probe.

L. Si noxale, ¶. ex his, D. de nox. act. l. traditio. D. de acq. dom. Lib. v, de benef. c. 12.

L. Latrones. D. de capt.

2. Nam quod de ſervo qui à latronibus captus mox ad hoſtes pervenerat reſponderunt Iuriſconſulti nobiles, verum eſſe eum ſubreptum eſſe, nec quod hoſtium fuiſſet aut poſtliminio rediiſſet ei rei impedimento eſſe; idem ex naturali jure reſpondendum eſt de eo qui bello injuſto captus mox bello juſto aut alia ratione in alterius venit poteſtatem. nam in jure interno bellum injuſtum à latrocinio nihil diſtat. Atque in hanc ſententiam ex facto conſultus reſpondit * Gregorius Neocæſarienſis cum Pontici quidam res civium à barbaris captas recepiſſent.

Ægid. Regius de act. ſupern. diſt. 31, dub. 7, num 122. Can. x.

II. 1. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ. quod & factum ſæpe videmus. Livius cum retuliſſet à L. Lucretio Tricipitino victos Volſcos & Æquos, expoſitam ait in campo Martio prædam ut ſuum quiſque per triduum cognitum abduceret. Idem cum narraſſet, Volſcos à Poſthumio dictatore fuſos: *Præda pars ſua cognoſcentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem ſub haſta dictator vendidit.* Alibi: *Biduum ad recognoſcendas res datum dominis.* Idem ubi Samnitium de Campanis victoriam narraverat, *quod lætiſſimum victoribus fuit, captivorum recepta ſeptem millia & quadringenti: præda ingens ſociorum: acciti que edicto domini ad res ſuas noſcendas recipiendaſque præſtituta die.* Mox ſimile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnam coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonoſque captos agerent, in victorem incidunt conſulem ab Luceria redeuntem, nec prædam ſolum amittunt,*

Lib. III.

Lib. x.

ſed ipſi longo ac impedito agmine incompoſiti cæduntur. Conſul Interamnam edi-cto dominis ad res ſuas noſcendas recipiendasque convocatis, exercitu ibi relicto, comitiorum cauſa Romam eſt profectus. Alibi de præda agens, quam ad Ilipam Luſitaniæ urbem Cornelius Scipio ceperat, ſic ait idem ſcriptor: *Ea omnis ante urbem expoſita eſt, poteſtasque dominis res ſuas cognoſcendi facta: cetera vendenda quæſtori data: quod inde effectum eſt, militi diviſum.* Lib. XXIV. Poſt pugnam T. Gracchi ad Beneventum: *præda omnis, præterquam hominum captivorum, militi conceſſa eſt, & pecus exceptum eſt quod intra triginta dies domini cognoviſſent*, eodem Livio auctore.

Hiſt. l. II. 2. De L. Æmylio Gallorum victore Polybius *τὴν λείαν ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσι, prædam iis reddidit à quibus abacta fuerat.* * Idem feciſſe Scipionem Plutarchus & Appianus narrant, Plutar. Apoph. App. Punic. cum Carthagine capta multa ibi inveniſſet donaria, quæ è Siciliæ urbibus & aliunde Pœni eo advexerant. Cicero Verrina de Iurisdictione Sicilienſi: *oppidum Himeram Carthaginienſes quondam ceperant, quod fuerat imprimis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto ſocios ſua per noſtram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit reſtituenda curavit.* Idem late ſatis id ipſum Scipionis factum proſequitur Verrina de Signis. Livius libro XXXI. Rhodii naves quatuor Athenienſium captas à Macedonibus recuperatasque Athenienſibus reddiderunt. Sic Phaneas Ætolus reſtitui Ætolis æquum cenſebat quæ ante bellum habuiſſent. Livius libro XXXIII. nec negabat T. Quinctius * ſi de urbibus bello captis ageretur, & ſocietatis leges non rupiſſent Ætoli. Strabo libro XIII. Etiam bona, olim conſecrata Epheſi, quæ reges ſua fecerant, Romani in veterem ſtatum reſtituerunt.

III. 1. Quod ſi commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei cui res fuit erepta pretium à ſe numeratum imputare? Lib. II, c. X. §. 9. Conſentaneum eſt his quæ alibi diximus poſſe imputari, in quantum ipſi qui rem amiſerat valitura fuerat deſperatæ poſſeſſionis recuperatio. Quod ſi tale impendium repeti poteſt, quidni & æſtimatio laboris ac periculi, perinde ac ſi quis rem alienam in mari perditam urinando eduxiſſet? Appoſita ad hanc quæſtionem mihi videtur hiſtoria Abrahami cum quinque regum victor Sodoma rediret: Geneſ. XIV, 16. וישב אתכלהרכש ait Moſes, *Reduxit omnes illas res:* nempe quas à regibus captas ſuperius narraverat.

2. Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera ſibi retineret pro labore & periculo. Gen. 20. 21. 22, 23. 24. At ipſe Abrahamus * vir non pii tantum animi ſed & excelſi, ſibi quidem nihil voluit ſumere: cæterum de rebus receptis (nam ad eas, ut diximus, ſpectat iſta narratio) quaſi ſuo jure decumam Deo dedit, detraxit ſumtus neceſſarios, & ſociis ſuis partem aliquam tribui voluit.

Liv. l. II. Id lxxIII. Xen. Hiſt. Gr. III. IV. Sicut autem res domino reddendæ ſunt, * ita & populi & partes populorum his qui jus imperii habuerant, aut etiam ſibi, ſi ſui fuerant juris ante vim injuſtam. Ita Sutrium receptum reſtitutumque ſociis Camilli ævo ex Livio diſcimus. Æginetas & Melios ſuis urbibus reſtituerunt Lacedæmonii. Græciæ civitates quas Macedones invaſerant à Flaminio redditæ libertati. Lib. XXXIV. Idem & in colloquio cum Antiochi

tiochi legatis æquum eſſe cenſuit liberari Aſiæ urbes quæ Graji eſſent nominis, quas Seleucus Antiochi proavus bello ceperat, amiſſas receperat idem Antiochus: *Neque enim in Æolidem Ioniamque coloniæ in ſervitutem regiam miſſæ ſunt*, ajebat, *ſed ſtirpis augendæ cauſa, gentisque vetuſtiſſimæ per orbem terrarum propagandæ.*

V. Solet & de temporis ſpatio quæri, quo reddendæ rei obligatio interna poſſit exſtingui. Sed hæc quæſtio inter ejusdem imperii cives definienda eſt ex legibus ipſorum; (ſi modo illæ internum jus concedunt, non in externo ſolo conſiſtunt; quod ex verbis & propoſito legum prudenti inſpectione colligendum eſt:) inter eos vero qui alii aliis externi ſunt, ex ſola conjectura derelictionis, de qua diximus alibi quantum inſtituto noſtro ſufficit. *Lib.* II, *c.* 4.

VI. Quod ſi valde ambiguum ſit jus belli, optimum erit * Arati Sicyonii conſilium ſequi, qui partim novis poſſeſſoribus perſuaſit ut pecuniam accipere mallent, poſſeſſionibus cederent; partim veteribus dominis ut commodius putarent numerari ſibi quod tanti eſſet quam ſuum recuperare. *Cic. Off.* II.

Annotata ad Caput XVI.

2. G*Regorius Neocæſarienſis*]. ſequuntur Petr. de Poteſtate Principis c. 3, quæſt. 4. Bruningius de Homagiis concl. 241. §. I.

2. *Idem feciſſe Scipionem Plutarchus & Appianus narrant*] Etiam Diodorus Siculus Excerptis Peireſianis. Et Valerius Maximus lib. I, cap. I, num. 6: *Africani quoque poſterioris humanitas ſpecioſe lateque patuit. Expugnata enim Carthagine circa Siciliæ civitates liberas miſit, ut ornamenta Templorum ſuorum Pœnis rapta per legatos recuperarent, inque priſtinis ſedibus reponenda curarent.* §. II.

Si de urbibus bello captis ageretur] Pompejus Attalo & Pylæmini Paphlagoniam reddidit. Eutropius VI. in fœdere Pontificis, Imperatoris Caroli V, & Venetorum contra Solimannum convenerat, ut poſſeſſa quisque reciperet; Paruta VIII. itaque Cephalenia ab Hiſpanis capta reddita Venetis. Eſt ad eam rem pertinens locus & in Anna Comnena, ubi de Gothofredo agit.

2. *Vir non pii tantum animi ſed & excelſi*] Bene hoc notavit Iacchiades ad Danielem v. 17. Sulpitius de Abrahamo: *Reliqua his quibus erepta erant reddidit.* Ambroſius lib. I de Patriarchis: *Ideo quoniam ſibi mercedem ab homine non quæſivit à Deo accepit.* Non multum hinc diſtant facta Pittaci & Timoleontis: *Pittacus Mitylenæus cum recuperati agri dimidia pars conſenſu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere, deforme judicans virtutis gloriam magnitudine prædæ minuere*; Valerius Maximus libro VI, cap. V, num. I. De Timoleonte Plutarchus: οὐ τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον, καὶ περιουσία τῆς ἀρετῆς ἐν οἷς ἔξεστιν ἐπιδεικνυμένης τὸ μὴ δεόμενον: *Non, accipere in talibus, turpe, ſed non accipere melius, & virtutis cujusdam exuberantis & in iis quæ licita ſunt oſtendentis ſe & his carere poſſe.* Confer quæ ſupra lib. II, c. XIV, §. VI. & hoc libro c. IV, §. I. §. III.

Ita & populi] Exſules Saguntini poſt ſex annos à Romanis reſtituti. §. IV.

 Anto-

Antonius Caſſii bello in ſervitutem redactos liberos eſſe juſſit, bona dominis reddi. Sic Calatrava militibus quibus erepta à Mauris erat reddita à rege Caſtellæ aliisque. Mariana lib. XI. Confer quæ ſupra hoc libro cap. X, §. 6.

§. VI. *Arati Sicyonii conſilium ſequi*] quod fecit rex Ferdinandus memorante Mariana lib. XXIX, c. 14.

CAPUT XVII.

De his qui in bello medii ſunt.

I. *A pacatis nihil ſumendum niſi ex ſumma neceſſitate cum reſtitutione pretii.*	II. *Exempla abſtinentiæ & præcepta.*
	III. *Quod ſit officium pacatorum circa bellantes.*

I. SUpervacuum videri poſſet, agere nos de his qui extra bellum ſunt poſiti, quando in hos ſatis conſtet nullum eſſe jus bellicum. Sed quia occaſione belli multa in eos, finitimos præſertim, patrari ſolent prætexta neceſſitate, repetendum hic breviter
L. II, c. II. §. 10. quod diximus alibi, neceſſitatem ut jus aliquod det in rem alienam ſummam eſſe debere: requiri præterea ut ipſo domino par neceſſitas non ſubſit: etiam ubi de neceſſitate conſtat, non ultra ſumendum quam exigit: id eſt, ſi cuſtodia ſufficiat non ſumendum uſum: ſi uſus, non ſumendum abuſum: ſi abuſu ſit opus, reſtituendum tamen rei pretium.

II. 1. Moſes cum ſumma ipſum & populum neceſſitas urgeret tranſeundi per agros Idumæorum, primum ait tranſiturum ſe via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: ſi vel aqua ipſorum opus haberet perſoluturum ſe ejus pretium. Idem præſtiterunt laudati & Græcorum & Romanorum duces. Apud Xenophontem Græci qui cum Clearcho Perſis pollicentur, nullo ſe damno iter facturos: & ſi venales commeatus præberent, neque eſculenta ſe neque poculenta cuiquam erepturos.

2. Dercyllides, narrante eodem Xenophonte, παρήγαγε τὸ στράτευμα διὰ τῆς φιλίας χώρας μηδὲν βλάψας τοὺς συμμάχους, *copias duxit per fines pacatos ita ut nullo detrimento ſocii afficerentur.* Livius de Perſeo rege: *Per Phthiotidem, Achaiam, Theſſaliamque ſine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit in regnum rediit.* De Agidis Spartani exercitu Plutarchus: θέαμα ταῖς πόλεσιν ἦσαν, ἀβλαβῶς καὶ πράως καὶ μονονοὺ καὶ ἀψοφητὶ διαπορευόμενοι τὴν Πελοπόννησον: *ſpectaculum erant civitatibus clementer ac ſine noxa*
Lib. II. *& pene * ſine ſtrepitu peragrantes Peloponneſum.* De Sulla Vellejus: *Putares veniſſe in Italiam, non belli vindicem ſed pacis auctorem: tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum ſingulari cura frugum, agrorum, urbium, hominum, perduxit in Campaniam.* * De Pompejo Magno Tul-
Pro lege Manilia. lius: *Cujus legiones ſic in Aſiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, ſed nec veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur.* De Domi-
Libro II, Strat. c. II. tiano ita Frontinus: *Cum in finibus Ubiorum caſtella poneret, pro fructibus eorum locorum quæ vallo comprehendebat pretium ſolvi juſſit, atque ea juſtitiæ fama omnium fidem ſibi adſtrinxit.* De Parthica Alexandri Severi expeditione

ditione Lampridius: *Tanta diſciplina, tanta reverentia ſui egit, ut non milites ſed ſenatores dicerentur: quacumque iter milites faciebant, tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipſum vero ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum ſuſcipiebant.* * De Gothis, Hunnis, Alanis qui Theodoſio merebant Panegyriſta: *Nullus tumultus, nulla confuſio, nulla direptio ut à barbaris erat; quin ſi quando difficilior frumentaria res fuiſſet, inopiam patienter ferebat, & quam numero arctarat annonam comparcendo laxabat.* Stiliconi Claudianus idem tribuit:

Tanta quies, tantuſque metus ſervator honeſti
Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis
Aut ſeges erepta fraudaret meſſe colonum.

* Et Beliſario Suida.

3. Hoc præſtabat exacta cura * proviſus rerum neceſſariarum, & bene ſoluta ſtipendia, & vigor diſciplinæ, cujus legem audis * apud Ammianum: *pacatorum terras non debere calcari.* Et apud Vopiſcum Lib. XVIII.
Aureliano: *Nemo pullum alienum rapiat: ovem nemo contingat, uvam nullus auferat, ſegetem nemo deterat, oleum, ſal, lignum nemo exigat.* Item apud Aurelian.
Caſſiodorum: *Vivant cum provincialibus jure civili: nec inſoleſcat animus qui ſe ſentit armatum: quia clypeus ille exercitus noſtri quietem debet præſtare Romanis.* His accedat illud Xenophontis expeditionis libro VI, μὴ ἀναγκάζειν πόλιν φιλίαν ὅ, τι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες διδοῖεν: *civitatem amicam cogendam non eſſe ut quicquam daret invita.*

4. Ex quibus dictis optime interpretatis illud magni Prophetæ, Luc. III.
imo Prophetâ majoris monitum: μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν: *A concuſſione, * à calumnia in quosvis abſtinete. * contenti eſtote ſtipendiis veſtris.* Cui ſimile illud Aureliani apud 14.
Vopiſcum dicto loco: *annona ſua contentus ſit; de præda hoſtis non de lachrymis provincialium habeat.* Nec eſt quod quis putet dici hæc pulchre, ſed præſtari non poſſe. Neque enim aut moneret hæc vir divinus, aut ſapientes legum auctores præciperent ſi crederent impleri non poſſe. Denique * neceſſe eſt concedamus fieri poſſe quod factum videmus. ideo attulimus exempla, quibus accedat illud inſigne quod * ex Scauro memorat Frontinus, pomiferam arborem quam in ſede ca- Lib. IV. c. I.
ſtrorum fuerat complexa metatio, poſtero die abeunte exercitu intactis fructibus relictam.

5. Livius cum narraſſet milites Romanos in caſtris ad Sucronem Libro
procacius egiſſe, & quoſdam eorum noctu prædatum in agrum circa XXVIII.
pacatum iiſſe, adjicit, omnia libidine ac licentia militum, nihil inſtituto ac diſciplina militari geſtum. Eſt & alter inſignis ejus ſcriptoris locus, ubi iter Philippi per Denthelatarum agros narratur: *Socii erant,* Lib. XL.
ſed propter inopiam haud ſecus quam hoſtium fines Macedones populati ſunt, rapiendo enim paſſim, villas primum, deinde quoſdam etiam vicos evaſtarunt, non ſine magno pudore regis, cum ſociorum voces nequicquam Deos ſociales nomenque ſuum implorantes audiret. Apud Tacitum Peligni turpis fama, dum ſo- Ann. XII.
cios magis quam hoſtes prædatur. Idem Vitellianos notat per omnia Hiſt. III.
Italiæ municipia deſides & tantum hoſpitibus metuendos. In Verrina quoque Ciceronis de Prætura urbana hæc eſt accuſatio: *oppida pacata ſociorum atque amicorum diripienda ac vexanda curaſti.*

Digitized by Google

Ægid. Regius de actibus ſupernaturalibus diſp. 31, dub. 7. n. 95.

6. Atque hic omittere non poſſum Theologorum ſententiam, quam veriſſimam puto, regem qui quæ debet ſtipendia militibus non ſolvit non tantum militibus teneri de damnis inde ſecutis, ſed & ſubditis ſuis & vicinis quos inedia coacti milites male habuerunt.

Libro III. *cap.* I.

Lib. I.

III. 1. Viciſſim eorum qui à bello abſtinent officium eſt nihil facere quo validior fiat is qui improbam fovet cauſam, aut quo juſtum bellum gerentis motus impediantur, ſecundum ea quæ dicta à nobis ſupra ſunt: In re vero dubia * æquos ſe præbere utriſque in permittendo tranſitu, in commeatu præbendo legionibus, in obſeſſis non ſublevandis. Corcyrenſes apud Thucydidem Athenienſium officii eſſe ajunt, ſi extra partes eſſe velint, aut Corinthios prohibere ne ex agro Attico militem conducant, aut idem ſibi permittere. Philippo Macedonum regi objectum à Romanis dupliciter ab eo fedus violatum, & quod ſociis populi Romani injurias fecerit, & quod hoſtes auxiliis & pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius in colloquio cum Nabide: *Vos tamen, inquis, veſtramque amicitiam ac ſocietatem proprie non violavi. Quoties vis te arguam id feciſſe? ſed nolo pluribus: ſummam rem complectar: quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, ſi ſocios meos pro hoſtibus habeas, ſi hoſtibus te conjungas.*

Lib. III. 2. Apud Agathium legimus hoſtem eſſe qui faciat quod hoſti placet; & in Procopio, * in exercitu hoſtium eum cenſeri qui quæ pro-

Goth. I.

Phil. III.

prie ad bellum uſui ſunt hoſtili exercitui ſubminiſtrat. Demoſthenes olim dixerat: ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ. *Qui ea facit & machinatur quibus ego capi poſſim, etiamſi nec feriat, nec jaculum emittat, hoſtis mihi eſt.*

Lib. XXXVI. M. Acilius Epirotis qui milite Antiochum non juverant, ſed pecuniam ei miſiſſe inſimulabantur, negavit ſcire ſe hoſtium an pacatorum

L. XXXVII. numero eos habere deberet. L. Æmilius Prætor Tejos arguit, quod commeatu claſſem hoſtium juviſſent, vinum promiſiſſent: addens, ni eadem Romanæ claſſi darent ſe pro hoſtibus eos habiturum. Memo-

Plut. Bruto. ratur & Cæſaris Auguſti dictum: ἔκσπονδον πόλιν εἶναι, πολέμιον ἔχουσαν παρ' αὐτῇ: *pacis jus amittere civitatem quæ hoſtem recipiat.*

3 Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente fœdus miſcere, ita ut cum utriusque bona voluntate à bello abſtinere, & communia humanitatis officia utriſque exhibere liceat. Apud Livium eſt:

Lib. XXXV. *pacem, quod medios decet amicos, optent: bello ſe non interponant.* Archidamus Spartæ rex Eleis cum viderentur in Arcadum partes inclinare epiſtolam ſcripſit hoc tantum continentem: καλὸν ἡσυχία: *bonum eſt quieſcere.*

Annotata ad Caput XVII.

§. II. 2. S*Ine ſtrepitu peragrantes Peloponneſum*] Par teſtimonium Tito Quintio Flaminio perhibet Plutarchus.

De Pompejo Magno Tullius] Et Plutarchus: ἀκούων τοὺς στρατιώτας ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις ἀτακτεῖν, σφραγῖδα ταῖς μαχαίραις αὐτῶν ἐπέβαλλεν, ἣν ὁ μὴ φυλάξας, ἐκολάζετο. *Cum audiſſet milites ſuos per itinera licentioſius agere, ſigillum gladiis eorum appoſuit; quod qui non cuſtodiſſet is puniebatur.*

Digitized by Google

De Gotthis] multa de hujus gentis modeſtia habemus apud Caſſiodorum, ut V, 10. & 11, 13. Eodem autem libro epiſtola 25. *Nec poſſeſſorum ſegetes aut prata vaſtetis. ſed ſub omni continentia properate: ut grata nobis eſſe veſtra occurſio poſſit. Quia ideo exercituales gratis ſubimus impenſas, ut ab armatis cuſtodiatur intacta civilitas.* lib. IX, 25: *Arma ejus nulla poſſeſſorum damna ſenſerunt.*

Et Beliſario Suida] Sæpe hanc in Beliſario virtutem prædicat comes ejus teſtiſque actionum Procopius. vide egregiam ejus orationem huc pertinentem quam ad milites habuit prope Siciliam, cum in Africam tenderet, narrationemque itineris per Africam Vandalicorum primo. Ex Gotthicorum autem III integrum huc locum apponam: ἐς δὲ τοὺς ἀγροίκους ἐπὶ τοσαύτῃ φειδοῖ καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτῶν οὐδένα πώποτε, στρατηγοῦντος Βελισαρίου, τετύχηκε. πλουτεῖν δὲ παρὰ δόξαν ξυνέβαινε πᾶσιν, οἷς ἂν αὐτὸς ἐπιδημοίη στρατιᾶς πλήθει. ἀποδίδοσθαι γὰρ αὐτοῖς κατὰ γνώμην τὰ ὤνια πάντα. καὶ ἡνίκα μὲν ἀκμάζοι τὰ λήια, ἐς τὸ ἀκριβὲς διεφύλαττε, μή τινα παριοῦσα ἡ ἵππος λυμήνηται, τῶν δὲ ὡραίων ἐν τοῖς δένδρεσιν ὄντων ἅψασθαι αὐτῶν οὐδενὶ τὸ παράπαν ἐξουσία ἐγίνετο. *Adverſus agricolas tanta cura providentiaque agebat ut eorum nemo vim pateretur, exercitum ducente Beliſario: contra vero opulenti fierent omnes quocunque ille cum multo milite adveniſſet: vendebant enim illi militibus res ſuas ſuopte arbitratu. & cum matura eſſent ſegetes ſollicite cavebat ne ab equite corrumperentur. tum vero poma in arboribus pendentia tangere nemo omnino permittebatur.* Similem Alemannorum laudem in expeditione ad ſanctum Sepulchrum vide apud [N]icetam Manuele Comneno. Gregoras autem libro IX idem in Venetis prædicat: ἦσαν γε μὲν οὐδένες, οὓς οὐ μάλα ἐξέπληξεν ἡ τῶν Βενετικῶν εὐταξία, καὶ ἡ μετὰ δικαιοσύνης μεγαλοπρέπεια. οὐδὲ γὰρ ἠξίωσε τῶν πάντων ἐκείνων οὐδεὶς ἐξελθὼν ἀφελέσθαι τι τῶν ἁπάντων ἄνευ τιμῆς ἀργυρίου. *Nemo erat quem non admiratione percelleret Venetorum diſciplina, & conjuncta cum juſtitia animi magnitudo. Nemo enim de exercitu egreſſus quicquam rerum ſumere volebat niſi pecunia depenſa.*

3. *Proviſus rerum neceſſariarum*] Plinius hiſtoriæ Naturalis XXVI, 4: *curve Romani duces primam ſemper in bellis commerciorum curam habuere?* Caſſiodorus IV, 13: *Habeat quod emat, ne cogatur cogitare quod auferat.* Similia habet V, 10. & 13.

Apud Ammianum] quem vide & libro XXI.

4. *A calumnia*] poſſis vertere *à rapina.* quo ſenſu ea vox ſumitur in Græca verſione Iobi XXXV, 9. Pſalm. CXVIII, 121. Prov. XIV, 33; XXII, 16; XXVIII, 3. Eccleſiaſtæ IV, 1. item Levitici XIX, 11. Eandem Græcam vocem per defraudare vertit vulgatus interpres Lucæ XIX, 1.

Contenti eſtote ſtipendiis veſtris] Ambroſius ad hunc Lucæ locum: *Idcirco ſtipendia conſtituta militiæ: ne dum ſumptus quæritur prædo graſſetur.* Quæ tranſcripſit Auguſtinus Sermone XIX de verbis Domini ſecundum Matthæum. Sunt egregiæ ad hanc rem conſtitutiones apud Gregorium Turonenſem libro II, cap. 37. in capitulis Caroli & ſucceſſorum, lib. V, tit. CLXXXIX. in concilio Galliæ Tomo II. in Capitulari II Ludovici Pii capite XIV. & Tomo III, in Concilio ad S. Macram. Adde legem Bajoariorum tit. II, 5. Friderici I legem ſic refert Guntherus:

Si

Digitized by Google

Si quis pacifica plebis villasve domosve
Uſſerit, abraſis ſignabitur ora capillis,
Et pulſus caſtris poſt verbera multa recedet.

Neceſſe eſt concedamus fieri poſſe quod factum videmus] Sic & Guicciardinus differit libro XVI.

Ex Scauro memorat Frontinus] De Nigri ſeveritate ob raptum gallum gallinaceum vide Spartianum.

§. III. 1. *Æquos ſe præbere utriſque in permittendo tranſitu, in commeatu præbendo*] Exemplum nobile vide apud Parutam libro VIII.

2. *In exercitu hoſtium eum cenſeri*] Et contra, ſocium & amicum recte ait dici non eum modo qui juxta ſtat in procinctu, ſed & qui omnia quibus opus habet bellum aperte ſuppeditat, in Epiſtola Amalaſunthæ ad Iuſtinianum.

CAPUT XVIII.

De his quæ in bello publico privatim fiunt.

I. *An privatim hoſti nocere liceat expoſitum cum diſtinctione juris naturalis, Gentium & civilis.*
II. *His qui ſuo ſumtu militant, aut naves inſtruunt, quid per internam juſtitiam liceat reſpectu hoſtium.*
III. *Quid reſpectu ſuæ civitatis:*
IV. *Quid Chriſtianæ dilectionis regula ab ipſis exigat.*
V. *Quomodo bellum privatum cum publico miſceatur.*
VI. *Ad quod teneatur qui ſine mandato hoſtibus nocuit, cum diſtinctione explicatur.*

I. 1. QVæ diximus hactenus pleraque ad eos pertinent qui aut ſummum in bello arbitrium habent aut publica imperia exequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo Cicero in Pompilii imperatoris exercitu militaſſe Catonis Cenſorii filium, ſed mox dimiſſam legionem in qua is militabat. cum nihilominus adoleſcens amore pugnandi in exercitu remanſiſſet. Catonem ſcripſiſſe ad Pompilium, ut ſi eum vellet remanere in exercitu, ſecundo eum ſacramento militiæ obligaret, addita cauſa, quia priore amiſſo, jure cum hoſtibus pugnare non poterat. Addit & ipſa Catonis ad filium verba ex epiſtola, quibus eum monet ut caveat ne prælium ineat: neque enim jus eſſe qui miles non ſit pugnare cum hoſte, * Sic & Chryſantam Cyri militem laudatum legimus, qui hoſti imminens repreſſit enſem ſimul ac receptui canere audierat. & Seneca: *inutilis miles dicitur qui ſignum receptui datum negligit.*

Plut. Quæſt. Rom. 39. & Marcello. De Ira c. 9.

2. Sed falluntur qui venire hoc putant ex jure gentium externo: nam id ſi ſpectes, ſicut rem hoſtilem cuilibet occupare licet, ut ſupra oſtendimus, ita & hoſtem occidere: nam illo jure hoſtes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex diſciplina militari Romana, cujus ea lex erat, Modeſtino notante, ut qui mandata non ſervaſſet capite puniretur etiamſi res bene ceſſiſſet: mandata autem non ſervaſſe intelligebatur etiam qui extra ordinem ſine ducis imperio in hoſtem pugnaſſet, ut Manliana imperia nos docent: nimi-

Lib. III. cap. 6.
L. deſertorem D. de re milit.
Liv. l. VII.

nimirum quia ſi id temere liceat, aut ſtationes desererentur, aut etiam progrediente licentia exercitus pars ve ejus * inconſultis præliis implicaretur, quod omnino cavendum erat. Itaque Salluſtius ubi Romanam diſciplinam deſcribit, *in bello*, inquit, *ſæpius vindicatum in eos quos contra imperium in hoſtem pugnaverant, quique tardius revocati prælio exceſſerant.* Laco quidam cum hoſti imminens audito receptûs ſigno ictum repreſſiſſet, cauſam reddidit: ὅτι βέλτιόν ἐστι τοῦ φονεύειν τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι: *quia præfectis parere ſatius eſt quam hoſtem occidere.* Et Plutarchus cur qui militia ſolutus eſt occidere hoſtem non poſſit cauſam reddit, quod legibus militaribus non teneatur quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud Arrianum Epictetus memoratum modo 11, 6.
Chryſantæ factum referens: οὕτω προηγμένον ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρόσταγμα, ἢ τὸ ἴδιον ποιεῖν: *tanto illi potius videbatur ducis quam ſuam voluntatem exequi.*

3. At jus naturæ & internum ſi reſpicimus, videtur in bello juſto cuilibet conceſſum ea facere quæ parti innocenti intra juſtum bellandi modum profutura confidit: non etiam res captas ſuas facere, quia nihil ipſi debetur: niſi forte pœnam juſtam exigat communi hominum jure. Quod poſtremum quomodo per Euangelii legem reſtrictum ſit ex his quæ ſupra à nobis tractata ſunt intelligi poteſt. Lib. II. c. 20. §. 3. I. §. 10, I. 6. 7.

4. Mandatum autem eſſe poteſt aut generale aut ſpeciale. Generale, ut in tumultu apud Romanos Conſul dicebat *qui rempublicam ſalvam volunt me ſequantur.* Imo & ſingulis interdum ſubditorum jus datur occidendi etiam extra ſui tutelam ubi id publice expedit. Serv. ad VIII. Æneid.

II. 1. Speciale mandatum habere poſſunt non hi tantum qui ſtipendia percipiunt ſed & qui ſuo ſumtu militant, & qui, quod plus eſt, ſuo ſumtu partem belli adminiſtrant, ut qui naves inſtruunt ac ſuſtentant ſuis impendiis, quibus vice mercedis concedi ſolet ut capta ſua faciant, ſicut alibi diximus. Id vero quatenus procedat illæſa juſtitia interna & caritate non immerito quæritur. C. quando liceat unicuique l. 1. & 2 L. III, c. 6.

2. Iuſtitia aut hoſtem reſpicit aut ipſam civitatem cum qua contrahitur. Hoſti diximus eripi poſſe poſſeſſionem rerum omnium quæ bellum alere poſſunt, ſecuritatis cauſa, ſed hoc ſub onere reddendi: ipſum vero dominium ad compenſationem uſque ejus quod aut ab initio belli aut ex poſt facto civitati juſtum bellum gerenti debetur; ſive res ſint civitatis hoſtilis, ſive ſingulorum, etiam per ſe innocentium: bona vero nocentium etiam ex pœnæ cauſa adimi & acquiri capientibus poſſe. Fient ergo res hoſtiles eorum qui belli partem ſuo ſumtu adminiſtrant. quod hoſtes attinet hactenus, ut is quem expreſſi modus non excedatur, quod æquo arbitratu æſtimandum eſt.

III. Adverſus ſuam autem civitatem juſtum juſtitiâ internâ id ipſum erit, ſi contractui æqualitas inſit, hoc eſt, ſi ſumtus & pericula tanti ſunt quanti prædæ alea: nam ſi hæc ſpes multo pluris valeat, reddendum erit civitati quod ſupererit, perinde ac ſiquis nimium vili pretio jactum incertum quidem ſed tamen facilem & magnæ ſpei emiſſet.

IV. Cæterum, etiam cum juſtitia ſtricte dicta non læditur eſt ut pecce-

Digitized by Google

peccetur adverſus id officium quod in aliis diligendis conſiſtit, præſertim quale Chriſtiana lex præſcribit, ut ſi appareat talem prædationem præcipue nocituram non hoſtium univerſitati, aut regi, aut his qui per ſe ſontes ſunt, ſed innocentibus, & quidem adeo ut eos detruſura ſit in ſummas calamitates, in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere immiſericordiæ foret. *Syl. in verbo bellum. n.8, verſ 5.* Quod ſi ad hæc accedat ut ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hoſtium publicas vires accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine præſertim Chriſtiano indignus cenſeri debet * quæſtus ex ſola temporum infœlicitate.

V. Evenit autem interdum ut occaſione belli publici naſcatur bellum privatum, puta ſi quis in hoſtes inciderit, & vitæ aut rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt obſervanda quæ de conceſſo tuendi ſe modo alibi diximus. *Lib. II, c. I.* Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate: ut ſi quis magno ab hoſtibus damno affectus impetret jus ex rebus hoſtium damna ſarciendi: quod jus definiendum eſt ex iis quæ de pignorationibus ſupra à nobis ſunt tradita. *L. III, c. 2.*

VI. At ſiquis miles aut alius etiam in bello juſto ædificia hoſtium incenderit, agros vaſtaverit, atque id genus dederit damna, non juſſus, adde cum neque neceſſitas ſubeſſet, neque juſta cauſa, teneri eum ad ſarcienda damna recte à Theologis eſt proditum. *Syl. in verbo bellum. p. I.* Merito autem addidi, quod ab illis omiſſum eſt, ſi juſta cauſa non ſubſit. nam ea ſi adſit, tenebitur forte ſuæ civitati cujus leges transgreſſus eſt; non item hoſti cui nullam fecit injuriam. Non diſſimile eſt quod Carthaginienſis quidam Romanis Annibalem dedi poſtulantibus reſpondebat: *Non privato publicove conſilio Saguntum oppugnatum ſit quærendum cenſeo: ſed utrum jure an injuria. noſtra enim hæc quæſtio atque animadverſio in civem noſtrum eſt, noſtro an ſuo fecerit arbitrio: vobiſcum una diſceptatio eſt, licueritne per fœdus fieri.*

Annotata ad Caput XVIII.

§. I. 1. SIc & *Chryſantam*] Vide Xenophontem Cyri inſtitutione.

2. *Inconſultis præliis implicaretur*] ita Avidius Caſſius cauſam ſententiæ ſuæ reddebat: *Evenire potuiſſe ut eſſent inſidiæ*, narrat Volcatius.

§. IV. *Quæſtus ex ſola temporum infelicitate*] Nam & Craſſum hoc nomine culpat Plutarchus: τὰ πλεῖστα τούτων ἐκ πυρὸς συνήγαγε καὶ πολέμου, ταῖς κοιναῖς ἀτυχίαις προσόδῳ τῇ μεγίστῃ χρησάμενος. *Pleraque horum ex igne belloque rapuit, nihil magis lucro habens quam communes calamitates.*

CAPUT XIX.

De fide inter hoſtes.

I. *Fidem deberi hoſtibus quibuſvis.*

II. *Refellitur ſententia quæ prædonibus & tyrannis fidem ſervandam negat.*

III. *Solvitur argumentum ſumtum ex eo quod tales pœnam merentur; & oſtenditur hoc non conſiderari ubi*

Digitized by Google

ubi tanquam cum tali actum eſt.
IV. Non obſtare quod promiſſio metu extorta ſit, ſi ei qui promiſit metus illatus non ſit:
V. Aut ſi juramentum acceſſerit, quanquam id adverſus prædonem impune quod homines attinet violatur.
VI. Eadem aptata ad ſubditos bellantes.
VII. Specialis difficultas circa promiſſa ſubditis facta ob ſupereminens dominium tractatur:
VIII. Et oſtenditur talia promiſſa firmari civitatis jurejurando:
IX. Aut ſi tertius ſe interponat cui fiat promiſſio.
X. Mutatio ſtatus publici quomodo fiat.
XI. Metus exceptionem ad bellum ſolenne juris gentium non pertinere:
XII. Quod intelligendum de metu tali quem jus Gentium agnoſcat.
XIII. Servandam fidem & perfidis:
XIV. Non ſi conditio deficiat: quod locum habere ſi alter parti pactorum non ſtet.
XV. Nec ſi juſta compenſatio opponatur:
XVI. Quamvis ex alio contractu:
XVII. Aut damno dato.
XVIII Imo & ex pœna:
XIX. Quomodo hac in bello locum habeant.

I. 1. QVid quantumque in bello liceat diximus partim inde ſpectari, partim ex promiſſo antecedente. Parte priore abſoluta reſtat poſterior, quæ eſt de fide hoſtium inter ſe. Egregium eſt conſulis Romani Silii Italici dictum:

Optimus ille — Lib. xxv.
Militia, cui poſtremum primumque tueri
** Inter bella fidem.*

Xenophon oratione de Ageſilao, οὕτω μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναί τε καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι. *Tanta tamque præclara res eſt in omnibus quidem ſed præcipue in ducibus religionis & fidei obſervantes eſſe atque haberi.* Ariſtides Leuctrica quarta: ἐν εἰρήνῃ καὶ σπονδαῖς μάλιστα οἱ τὰ δίκαια ποιεῖν βουλόμενοι κρίνονται: *in pace aliiſque publicis conventionibus ſervandis maxime ſpectantur qui juſtitiæ ſtudent.* ut enim recte dixit Cicero de finibus quinto, *nemo eſt qui non hanc affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla quæritur, ſed contra utilitatem etiam conſervatur fides.*

2. Publica fides, ut apud patrem eſt Quintilianum, inter armatos hoſtes inducias facit, deditarum civitatum jura conſervat. Apud eundem alibi: *Fides ſupremum rerum humanarum vinculum eſt: ſacra laus fidei inter hoſtes.* Sic & Ambroſius: *Liquet igitur etiam in bello fidem & juſtitiam ſervari oportere.* Et * Auguſtinus: *Fides quando promittitur etiam hoſti ſervanda eſt contra quem bellum geritur:* Nimirum hoſtes qui ſunt, homines eſſe non deſinunt. At homines omnes qui ad rationis uſum pervenerunt capaces ſunt juris ex promiſſo. Camillus apud Livium ait, ſibi cum Faliſcis eam eſſe ſocietatem quam ingeneravit natura. — Lib. II. c. 29. Epiſt. CCV. ad Bonif.

3. Ex hac autem ſocietate rationis & ſermonis naſcitur ea de qua agimus obligatio ex promiſſo. Neque vero putandum eſt, quia hoſti falſum eloqui aut licere aut crimine vacare ex multorum ſententia ſupra diximus, pari ratione hoc & ad fidem datam referri poſſe. Nam verum eloquendi obligatio eſt ex cauſa quæ belli fuit anterior, & bello tolli forte aliquatenus poteſt: at promiſſio per ſe jus novum confert. vidit hoc diſcrimen Ariſtoteles quum de veriloquio — Nic. IV, 19.

loquio agens ait: *οὐ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, οὐδ᾽ ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην συντείνει, ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ᾽ ἀρετῆς. Non de eo loquimur qui in conventionibus verax eſt, & in iis quæ ad juſtitiam & injuſtitiam pertinent: ſunt enim hæc alterius virtutis.*

4. Pauſanias Arcadicis de Philippo Macedone: *στρατηγὸν ἀγαθὸν οὐκ ἄν τις ὀρθῶς καλέσειεν αὐτόν. ὅς γε καὶ ὅρκους θεῶν κατεπάτησεν ἀεί, καὶ σπονδὰς ἐπὶ παντὶ ἐψεύσατο, πίστιν τε ἠτίμασε μάλιστα ἀνθρώπων. Bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit jusjurandum contemnere, fidem quavis occaſione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit.* Valerius Maximus de Annibale: *Bellum adverſus populum Romanum & Italiam profeſſus adverſus ipſam fidem acrius geſſit, mendaciis & fallacia quaſi præclaris artibus gaudens, quo evenit ut alioqui inſignem ſui memoriam relicturus in dubio majorne vir an pejor haberi deberet poneret.* Ili. x. Apud Homerum ſemet accuſant adacti conſcientia Trojani:

Νῦν δ᾽ ὅρκια πιστὰ
Ψευσάμενοι μαχόμεσθα· τῷ οὔ νύ τι κάλλιόν ἐστι.
Rumpentes fœdera ſacra
Iuratamque fidem pugnamus non quibus eſt fas.

Lib. II, cap. XIII. §. 15. II. 1. Et ſupra jam diximus non recipienda illa Ciceronis: *Nulla nobis ſocietas cum tyrannis, ſed potius ſumma diſtractio eſt.* Item: *Pirata non eſt ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides eſſe debet nec jusjurandum commune.* Lib. VII. de benef. De tyranno etiam Seneca: *Quicquid erat quo mihi cohæreret intercisa juris humani ſocietas abſcidit.* Ex quo fonte error Michaëlis Epheſii profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum dixit, in tyranni uxorem * adulterium non committi: quod ipſum pari errore quidam * Iudæorum magiſtri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent.

2. Atqui belli piratici magnam partem Cn. * Pompejus pactionibus confecit, vitam illis pollicitus, & ſedes in quibus ſine rapto viverent. Et tyranni interdum libertatem reddiderunt, impunitatem pacti. Cæſar belli civilis tertio, à Romanis ducibus cum prædonibus & fugitivis qui in Pirenæis erant montibus actum de compoſitione, ſcribit, quis dixerit ſi quid conveniſſet nullam inde extituram fuiſſe obligationem? Non habent quidem iſta ſpecialem iſtam communionem quam inter hoſtes in bello ſolenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines ſunt communionem habent juris naturalis, ut recte diſſerit Porphyrius libro de non eſu animalium tertio, ex quo naſcitur ut pacta ſervanda ſint. Sic Diodorus fugitivorum duci L. 56. Apollonio à Lucullo fidem ſervatam memorat. Et Dio ſcribit, ab Auguſto Crocotæ latroni perſolutum pretium capiti ejus impoſitum, cum ſe ipſe ſiſteret, ne fides violaretur.

III. 1. Videamus tamen ecquid à Cicerone non allatum proferri ſpecioſius poſſit. Primum hoc eſt, quod qui atrociter malefici ſunt, neque pars ſunt ullius civitatis, hi à quovis homine puniri poſſunt ſi jus naturæ reſpicimus, ut alibi à nobis explicatum eſt. At qui puniri poſſunt ut vitam amittant, his & res & jura ſua Off. III. poſſunt auferri: ſicut recte dixit idem Cicero: *Non eſt contra naturam ſpoliari eum, ſi poſſis, quem honeſtum eſt necare.* Inter jura autem

Digitized by Google

tem eſt & hoc jus ex promiſſo quæſitum: poteſt igitur & hoc in pœnam ei auferri. Reſpondeo, proceſſurum hoc ſi non tanquam cum malefico actum eſſet; at * ſi quando cum tali qua talis eſt actum eſt, ſimul de remittenda, quod hanc rem attinet, pœna actum cenſeri debet. quia ſemper, ut alibi diximus, ea ſumenda eſt interpretatio quæ cavet ne actus in vanum recidat. *Lib. II. c. XI. ¶ 7.*

2. Non male apud Livium Nabis, cum tyrannidem ipſi objiceret Quintius Flaminius; *De nomine hoc reſpondere poſſum, me qualiscumque ſum eundem eſſe qui fui cum tu ipſe mecum T. Quinti ſocietatem pepigiſti.* Et mox: *Iam feceram hæc, qualiacumque ſunt, cum ſocietatem mecum pepigiſtis.* Addit, *ſi quid ego mutaſſem, mihi meæ inconſtantiæ: cum vos mutetis, vobis veſtræ ratio reddenda eſt.* Locus eſt non diſſimilis in oratione Periclis, ad cives ſuos apud Thucydidem: *τὰς πόλεις αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα. Civitates ſocias liberas eſſe patiemur, ſi tales fuerunt quo tempore factum eſt fedus.*

IV. Deinde objici poteſt quod alibi diximus, eum qui metu cauſam dedit promiſſo teneri liberare promiſſorem, quia damnum dedit per injuſtitiam, id eſt per actum pugnantem & cum natura libertatis humanæ & cum natura actus qui liber eſſe debuit. Hoc vero ſicut fatemur interdum locum habere, ita non ad omnia promiſſa prædonibus facta pertinet. nam ut cui promiſſum quid eſt ad liberandum promiſſorem teneatur, opus eſt ipſe metu injuſto cauſam promiſſo dederit. Si quis ergo ut amicum vinculis eximeret promiſerit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non eſt qui ad contrahendum ſponte venit. *Lib. II, cap. XXI.*

V. Adde quod & qui injuſto metu coactus promiſit, teneri poterit accedente jurisjurandi religione; nam inde, ut alibi diximus, homo non homini tantum ſed & Deo obſtringitur, adverſus quem metus exceptio non eſt. Verum tamen eſt, ex tali vinculo ſolo promittentis heredem non teneri, quia in heredem tranſeunt quæ in humano ſunt commercio ex primæva domini lege. at in his non eſt jus illud Deo quæſitum qua tale. Iterum illud quoque ex ſuperioribus repetendum eſt, ſi quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, eum eo nomine pœnam apud alias gentes non debiturum: quia odio prædonum placuit gentibus quæ adverſus eos etiam vitioſe committuntur diſſimulare. *Lib. III, c. IV. §. 10.*

VI. Quid dicemus de ſubditorum bellis adverſus reges aliasque ſummas poteſtates? His, etiamſi cauſam per ſe non injuſtam habeant, jus tamen per vim agendi deeſſe oſtendimus alibi. Poteſt interdum & tanta eſſe aut cauſæ injuſtitia, aut reſiſtendi improbitas, ut puniri graviter poſſit. Tamen ſi quaſi cum deſertoribus aut rebellibus actum ſit, pœna promiſſo opponi non poteſt ſecundum ea quæ modo diximus. Nam & ſervis fidem ſervandam veterum pietas exiſtimavit, credito Lacedæmonios iram divinam expertos quod Tenarenſes ſervos contra pacta occidiſſent. Et Diodorus Siculus notat fidem ſervis datam in fano Palicorum nunquam à quoquam domino fuiſſe violatam. Metus autem illati exceptio & hic poterit elidi interpoſito jurejurando, ſicut * M. Pomponius tribunus plebis ju- *Lib. I, c. IV. Ael. VI, 7. Lib. XI.*

rejurando obſtrictus ſervavit quod L. Manlio metu coactus promiſerat.

VII. Sed hîc ſupra priores ſpecialem difficultatem facit jus legis conſtituendæ & jus ſupereminens dominii in res ſubditorum quod civitati competit, & ejus nomine à ſummam poteſtatem habente exercetur. Id enim jus ad omnes ſpectat res ſubditorum, quidni etiam ad jus ex promiſſo bellico natum? quod ſi conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli niſi per victoriam finiendi ſpes nulla. Sed notandum contra eſt, jus illud ſupereminens non promiſcue competere, ſed quatenus communiter expedit in regimine non dominico ſed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia ſervari, quo ea pertinent quæ de præſenti ſtatu tuendo alibi dicta à nobis ſunt. Adde quod ubi hujus dominii uſum res exigit compenſatio tamen facienda eſt, ut infra latius explicabitur.

VIII. 1. Præterea poſſunt pacta ſanciri jurejurando, nec tantum à rege aut ſenatu ſed & ab ipſa civitate, quomodo in leges ſuas Lacedæmonios jurare fecit Lycurgus, Athenienſes Solon, & ne perſonarum mutatione jus jurisjurandi intercideret repeti quotannis jusjurandum. Id enim ſi fiat, omnino ne publicæ quidem utilitatis cauſa recedendum à promiſſo erit: nam & de ſuo cedere civitas potuit, & verba poſſunt ita eſſe aperta ut nullam exceptionem admittant. Valerius Maximus Athenas ita alloquitur: *Lege legem quæ te jurejurando obſtrictam tenet.* Romani hoc genus * leges ſacratas appellabant per quas ipſe populus Romanus, ut Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur.

Lib. v, c. 3.

2. Eſt ad hanc rem pertinens diſputatio per ſe obſcurior apud Livium libro tertio, ubi ex ſententia multorum Iuris interpretum ait tribunos eſſe ſacroſanctos, non etiam ædiles, judices, decemviros, quorum tamen ſi cui noceretur id non jure fieret. Cauſa diſcriminis eſt, quod ædiles atque alii lege ſola defendebantur: quod autem poſtremum populus juſſiſſet id ratum erat, manente tamen lege nemini contra agere jus erat. at tribunos religio publica populi Romani tuebatur, nam jusjurandum interceſſerat, quod ab his ipſis qui juraverant ſalva religione tolli non poterat. Dionyſius Halicarnaſſenſis libro ſexto: Βροῦτος ἐκκλησίαν συναγαγὼν συνεβούλευε τοῖς δημόταις ἱερὰν καὶ ἄσυλον, ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχὴν νόμῳ τε καὶ ὅρκῳ βεβαιοῦντας αὐτῇ τὸ ἀσφαλές, ἔδοξε ταῦτα πᾶσι. *Brutus concione advocata auctor Quiritibus fuit ut magiſtratum hunc non lege tantum ſed & jurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit.* Hinc lex illa ſacrata appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis factum Tiberii Grachi cum Octavio tribunatum abrogavit, dicens tribunitiam poteſtatem à populo habere ſanctimoniam, non adverſus populum. Ergo ut diximus jurejurando & civitas & rex obſtringi poterunt, etiam in cauſa ſubditorum.

IX. Sed & tertio, qui metum non intulit, promiſſio valide fiet: nec ſcrutabimur quid aut quatenus ejus interſit, quæ juris Romani ſunt ſubtilitates. Natura enim omnium hominum intereſt ut hominibus aliis conſulatur. Sic Philippo * pace cum Romanis inita jus ſæ-

Livius libro xxxix.

Digitized by Google

ſæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademptum legimus.

X. Sed &, quemadmodum probavimus alibi, ſtatus mixtos interdum exiſtere, ſicut de ſtatu puro in purum ita & in mixtum tranſiri pactis poteſt: ita ut ſubditi qui fuerant incipiant ſummum habere imperium, aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vi tuendæ. *Lib. I. c. III. §. 17. & ſeq.*

XI. 1. Bellum vero ſolenne, id eſt publicum utrinque & indictum, ſicut alia habet peculiaria in jure externo poſita, ita & hoc, ut quæ in eo bello aut ejus finiendi cauſa promittuntur adeo ſint valida ut ex cauſa metus injuſte illati invito eo cui promiſſa ſunt in irritum deduci non poſſint: quia ſicut alia multa quantumvis vitio non carentia ex jure gentium pro juſtis habentur, * ita & metus qui tali bello utrinque infertur. quod ni id placuiſſet, bellis talibus quæ valde ſunt frequentia nec modus nec finis potuiſſet imponi: quod tamen fieri intereſt humani generis. Et hoc poteſt intelligi jus illud eſſe bellicum quod cum hoſte ſervandum ait Cicero, cui & alibi dictum, hoſtem in bello jura retinere, ſcilicet non tantum naturalia, ſed & quædam ex gentium conſenſu orta. *De Off. III. Verr. IV.*

2. Neque tamen hinc ſequitur, eum qui tale quid bello injuſto extorſit ſalva pietate ſalvis viri boni officiis poſſe retinere quod accepit, aut etiam cogere alterum ut ſtet pactis ſive juratis ſive injuratis. Intus enim, & ipſâ rei naturâ id injuſtum manet: neque interna hæc injuſtitia actus tolli poteſt niſi ex novo & vere libero conſenſu.

XII. Cæterum quod metum dixi haberi pro juſto qui bello ſolenni infertur, * de eo metu intelligi debet quem jus gentium non improbat. Nam ſi ſtupri inferendi metu exortum ſit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem conſtitutam intra jus naturale: quia jus gentium ad talem metum ſuam vim non porrigit.

XIII. 1. Servandam autem fidem etiam perfidis & nos in generali tractatione ſupra diximus, & idem docet Ambroſius: quod haud dubie porrigendum ad hoſtes quoque perfidos, quales Pœni, quibus Romani fidem ſancte ſervaverunt. *Senatus non eos quibus hoc præſtabatur aſpexit*, ait in hoc argumento Valerius Maximus. Et Salluſtius: *Bellis Punicis omnibus cum ſæpe Carthaginenſes & in pace & per inducias multa nefanda facinora feciſſent, nunquam ipſi per occaſionem talia fecere.* *Lib. II, c. XIII, §. 16. Lib. VI, c. 6.*

2. Appianus de Luſitanis fœdifragis. quos Sergius Galba nova pactione deceptos trucidaverat: ἀπιστίᾳ μὲν ἄρα ἀπιστίαν μετιὼν, οὐκ ἀξίως δὲ Ῥωμαίων μιμούμενος βαρβάρους. *Perfidia perfidiam ultus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* Eoque nomine idem Galba poſtea à Libone tribuno plebis accuſatus eſt: quam rem narrans Valerius Maximus, *Miſericordia*, inquit, *illam quæſtionem non æquitas rexit*: (male editur *texit*) *quoniam quæ innocentiæ tribui non poterat abſolutio, reſpectui puerorum data eſt.* Cato in Originibus ſcripſerat, niſi pueris & lacrymis uſus eſſet pœnas eum daturum fuiſſe. *Lib. VIII, c. 2. Cic. de Orat. lib. I. & Bruto.*

XIV. Sed ſimul ſciendum eſt, duobus modis fieri poſſe ut quis à perfidia vacet, nec tamen id faciat quod promiſſum eſt; defectu

Digitized by Google

ſcilicet conditionis, & per compenſationem. Defectu conditionis non vere liberatur promiſſor, ſed eventus oſtendit nullam eſſe obligationem, ut quæ non niſi ſub conditione contracta erat. Et huc referendus caſus ſi prior alter non impleret quod ex ſua parte implere tenebatur. Nam unius ejuſdemque contractus capita ſingula alia aliis ineſſe videntur per modum conditionis, quaſi expreſſum eſſet, hæc ita faciam ſi & alter faciat quæ promiſit. Ideo Tullus Albanus reſpondens, *Deos teſtes facit, uter prius populus res repetentes legatos aſpernatus dimiſerit ut in eum omnes expetant clades belli. Nam tenebitur pro ſocio*, ait Vlpianus, *qui ideo renuntiavit, quia conditio quædam qua ſocietas erat inita ei non præſtatur.* Hanc ob cauſam quoties alia mens eſt ſolet diſerte poni, ut ſi contra hanc aut illam partem quid fiat cætera non eo minus rata maneant.

L. ſi convenerit, D. pro ſocio.

Lib. II, c. VII, §. 2.

XV. * Compenſationis originem alibi indicavimus, cum diximus nos ſi quod noſtrum eſt, aut quod nobis debetur, conſequi aliter non poſſumus ab eo qui noſtrum habet, aut nobis debet, tantundem in re quavis accipere poſſe: unde ſequitur, ut multo magis poſſimus id quod penes nos eſt, ſive corporale eſt ſive incorporale, retinere. Ergo quod promiſimus poterit non præſtari ſi non amplius valet quam res noſtra quæ ſine jure eſt penes alterum. * Seneca libro de beneficiis ſexto: *Sic debitori ſuo creditor ſæpe damnatur ubi plus ex alia cauſa abſtulit quam ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem judex ſedet qui dicat pecuniam credidiſti. Quid ergo? agellum quem non emeras poſſides: æſtimatione facta debitor diſcede qui creditor veneras.*

XVI. Idem erit ſi ex alio contractu is quicum negotium eſt plus aut tantundem debet, idque ego aliter conſequi non valeo. In foro quidem, ut * idem Seneca ait, actiones quædam ſeparantur, nec confunditur formula: ſed illa exempla, ut ibidem dicitur, certis legibus continentur, quas neceſſe eſt ſequi: lex legi non miſcetur: eundum eſt qua ducimur. Ius gentium iſta diſcrimina non agnoſcit, ubi ſcilicet alia juris ſui obtinendi ſpes non eſt.

XVII. Idem dicendum erit ſi qui promiſſum urget non contraxerit, ſed damnum dederit. * Seneca ibidem: *Colonum ſuum non tenet quamvis tabellis manentibus qui ſegetem ejus proculcavit, qui ſuccidit arbuſta, non quia recepit quod pepigerat, ſed quia ne reciperetur effecit.* Mox alia addit exempla: *Pecus abegiſti, ſervum ejus occidiſti.* * Deinde: *licet me comparare inter ſe quantum profuerit mihi quiſque aut quantum nocuerit; & tum pronuntiare utrum plus debeatur mihi, an debeam.*

XVIII. Poſtremo & quod ex pœna debetur ei quod promiſſum eſt poteſt contribui, quod eodem loco late explicatur. *Et beneficio gratia debetur, & injuriæ ultio; nec ego gratiam illi debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero abſolvimur.* mox: * *comparatione facta inter ſe beneficii & injuriæ videbo an etiam ultra mihi debeatur.*

XIX. 1. Sed ſicut ſi quid inter litigantes convenerit, ei quod promiſſum eſt opponi lite manente non poterit, aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impenſæ, ita nec manente bello compenſari poterit aut id unde ortum eſt bellum, aut quidquid bellico gentium jure fieri ſolet. Negotii enim natura, ne nihil actum ſit, oſtendit conve-

niſſe

Digitized by Google

niſſe ſepoſitis belli controverſiis. nam alioqui nulla eſſet pactio quæ non poſſet eludi: nec forte male huc aptem quod * apud eundem quem jam laudavi aliquoties Senecam eſt: *Nullam excuſationem receperunt (majores) ut homines ſcirent fidem utique præſtandam. Satius enim erat à paucis etiam juſtam excuſationem non accipi quam ab omnibus aliquam tentari.*

2. Quæ ergo ſunt quæ compenſari cum eo quod promiſſum eſt poterunt? nimirum ſi quid alter quamvis ex alio contractu inter bellum inito debet: ſi damnum dedit intra induciarum tempora: ſi legatos violavit; aut aliud quid fecit quod inter hoſtes jus gentium damnat.

3. Obſervandum tamen ut inter eaſdem perſonas fiat compenſatio, ac ne jus tertii cujusquam lædatur; ita tamen ut ſubditorum bona pro eo quod civitas debet jure gentium obligata intelligantur, ut alibi diximus. *Libro III, c. II. § 2.*

4. Addamus & hoc, generoſi eſſe animi ſtare federibus etiam poſt aliquid injuriæ acceptum: quo nomine ſapiens Indus Iarchus laudabat regem, qui læſus à vicino federato, οὐ παρέλυσε τοὺς ὅρκους, οὕτω βεβαίως ὀμωμοκέναι φήσας, ὡς μηδ᾽ ὁπότε ἠδικεῖτο λυπεῖν αὐτόν: *non diſceſſit à jurata fide, ajens tam ſancte ſe juraſſe ut alteri ne poſt acceptam quidem injuriam nociturus eſſet.* *Philoſt. lib. III, c. 9.*

5. Quæ vero de fide hoſtibus data incidere ſolent quæſtiones, ferme omnes ſolvi poſſunt ſi adhibeantur regulæ ſupra traditæ, cum de vi, tum quorumvis promiſſorum, tum ſpeciali jurisjurandi, federis ac ſponſionum, & de regum jure ac obligatione, deque ambiguis interpretandis diſſertavimus. Tamen ut & antedictorum uſus ſit manifeſtior, & ſiquid præterea controverſi eſt diſcutiatur, ſpecialium quæſtionum frequentiores atque illuſtriores attingere non pigebit. *Lib. II. c. XI. XIII. XV. XVI.*

Annotata ad Caput XIX.

1. INter bella fidem] Archelaus Philoſophus apud Appianum Civilium IV, σπονδὰς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ἐποιήσατε, καὶ δεξιὰς ἐδώκατε, αἳ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις ἰσχύουσι: *federa juraſtis, dediſtis dexteras, quæ etiam inter hoſtes valent.* Laudat hujus virtutis nomine Africanum minorem Diodorus Siculus in Excerptis Peireſianis. §. I.

2. *Auguſtinus*] qui idem argumentum late tractat epiſtola CCXXV. §. II.

1. *Adulterium non committi*] Seneca in Excerptis IV, 7: *Non putans adulterium, uxorem tyranni polluere: ſicut nec homicidium, tyrannum occidere.* Iulius Clarus in §. Homicidium num. 56. feminam bannitam impune adulterio corrumpi cenſuit.

Iudæorum magiſtri] Rabbi Levi Ben-Gerſon & Rabbi Salomo ad Levit. XX, 10.

2. *Pompejus pactionibus confecit*] Sic improba Didii perfidia in Celtiberos ex rapto viventes. §. III.

1. *Si quando cum tali, qua talis, actum eſt*] Terentius in Adelphis:

Leno ſum, fateor: pernities communis adoleſcentium:
Perjurus, peſtis: tamen tibi à me nulla eſt orta injuria.

vide hac de re ſcriptorem de compoſitione pacis inter Principes & ordines imperii.

 M. Pom-

Digitized by Google

§. VI. *M. Pomponius tribunus plebis*] *Iuravit tribunus, nec feſellit, & cauſam accuſationis remiſſæ concioni reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere*; Seneca de Beneficiis III, c. 37.

§. VIII. 1. *Leges ſacratas appellabant*] Vide Manutium de legibus.

2. *Factum Tiberii Gracchi*] Vide id late narratum Plut. in ejus vita.

§. IX. *Pace cum Romanis inita jus ſæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademptum legimus*] Eſt ſimile exemplum apud Parutam lib. VI.

§. XI. 1. *Ita & metus qui tali bello utrimque infertur*] Vide dictum ſcriptorem de compoſitione pacis.

§. XII. *De eo metu intelligi debet, quem jus gentium non improbat*] Sic nihil prodeſt extorquenti promiſſio quam legato capto is extorſit; Mariana XXX.

§. XV. *Compenſationis originem alibi indicavimus*] Libro II, cap. VII, §. 2. Tertullianus Scorpiaco: *Nulli comparatio invidioſa eſt, in qua aut gratiæ aut injuriæ communis eſt ratio.*

Seneca libro de Beneficiis] cap. 4.

§. XVI. *Idem Seneca*] eodem libro capitibus 6 & 7.

§. XVII. *Seneca ibidem*] dicto cap. 4.

Deinde] dicto cap. 6.

§. XVIII. *Comparatione facta*] eodem cap. 6.

§. XIX. *Apud eundem quem jam laudavi aliquoties Senecam eſt*] Beneficiis VII, 15.

CAPUT XX.

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis pactione, de ſorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obſidibus, pignoribus.

I. *Fidei inter hoſtes diviſio ad ordinem ſequentium.*

II. *Pacem facere in regio ſtatu eſſe regis.*

III. *Quid ſi rex ſit infans, furioſus, captivus, exſul?*

IV. *In procerum aut populi ſtatu jus pacis faciendæ eſſe penes plures.*

V. *Quomodo imperium aut pars imperii aut regni bona pacis cauſa valide alienentur.*

VI. *Quatenus ex pace per regem facta populus aut ſucceſſores teneantur.*

VII. *Res ſubditorum pace concedi poſſe ob utilitatem publicam, ſed cum onere damni reſarciendi.*

VIII. *Quid de rebus jam bello amiſſis.*

IX. *Non diſtingui hic inter quæſita jure gentium & jure civili.*

X. *Utilitatem publicam apud externos pro probata haberi.*

XI. *Regula generalis in pace interpretanda.*

XII. *In dubio credi conventum ut res maneant quo ſunt loco, quod quomodo accipiendum.*

XIII. *Quid ſi convenerit ut reſtituantur omnia in eum ſtatum quo ante bellum fuerant?*

XIV. *Tunc, qui ſui juris cum eſſent ſponte ſe alicui ſubjecerunt, non reddi.*

XV. *Damna bello data remiſſa in dubio cenſeri:*

XVI. Non

Digitized by Google

XVI. *Non etiam quæ ante bellum privatis debebantur.*
XVII. *Pœnas etiam ante bellum publice debitas in dubio remiſſas cenſeri.*
XVIII. *Quid de jure privatorum ad pœnas?*
XIX. *[I]us quod ante bellum publice obtendebatur, ſed controverſum erat, facile cenſeri remiſſum.*
XX. *Capta poſt pacem reddenda.*
XXI. *De pacto reddendarum rerum quæ bello capta ſunt regulæ quædam.*
XXII. *De fructibus.*
XXIII. *De nominibus regionum.*
XXIV. *De relatione ad pactum antecedens: & de eo per quem ſtetit.*
XXV. *De mora.*
XXVI. *In dubio interpretationem faciendam contra eum qui leges dedit.*
XXVII. *Diſtinguuntur, novam bello cauſam præbere, & pacem rumpere.*
XXVIII. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod omni paci ineſt:*
XXIX. *Quid ſi ſocii vim intulerint?*
XXX. *Quid ſi ſubditi? & quomodo eorum factum approbatum cenſeri debeat:*
XXXI. *Quid ſi ſubditi alii militent?*
XXXII. *Quid ſi ſubditis nocitum ſit? ubi diſtinctio adhibetur.*
XXXIII. *Quid ſi ſociis? ubi item diſtinguitur:*
XXXIV. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod in pace dictum eſt.*
XXXV. *An facienda diſtinctio capitum pacis.*
XXXVI. *Quid ſi pœna ſit adjecta?*
XXXVII. *Quid ſi neceſſitas obſtiterit?*
XXXVIII. *Pacem manere ſi id velit is qui læſus eſt.*
XXXIX. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod eſt de ſpeciali natura cujuſque pacis.*
XL. *Amicitiæ nomine quid veniat?*
XLI. *Subditos & exſules recipere an contra amicitiam ſit.*
XLII. *Sorte quomodo bellum finiatur.*
XLIII. *Quomodo condicto certamine, & an id licitum.*
XLIV. *An factum regum populos hic obliget.*
XLV. *Quis victor cenſendus.*
XLVI. *Quomodo per arbitrium finiatur bellum, & arbitrium hic intelligi ſine provocatione.*
XLVII. *Arbitros in dubio intelligi adſtrictos juri:*
XLVIII. *Arbitros de poſſeſſione pronuntiare non debere.*
XLIX. *Quæ ſit vis deditionis puræ.*
L. *Quod officium victoris circa eos qui ſic ſe dedunt.*
LI. *De deditione conditionata.*
LII. *Obſides dari qui poſſint & debeant.*
LIII. *Quod jus in obſides.*
LIV. *An fugere obſidi liceat.*
LV. *An obſes in aliam cauſam recte retineatur.*
LVI. *Mortuo eo pro quo quis obſes venit obſidem liberari.*
LVII. *Rege qui obſidem dedit mortuo, an obſes teneatur?*
LVIII. *Obſides interdum principaliter obligari: & alterum ex alterius facto non teneri.*
LIX. *Pignorum obligatio qualis?*
LX. *Luendi jus quando amittatur.*

I. INter hoſtes quæ conveniunt fide aut expreſſa aut tacita conſtant. Fides expreſſa aut publica eſt aut privata. Publica aut ſummarum poteſtatum aut inferiorum. Quæ ſummarum eſt poteſtatum aut bello finem imponit aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt ſpectantur principalia & acceſſiones. Princi-

 palia

palia ſunt ipſa quæ bellum finiunt, ſive actu ſuo, ut pactiones, ſive ex conſenſu ad aliud relato, aut ſortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio, quorum illæ mere ſunt fortuitæ, alia duo caſum temperant cum *Vide lib. II. c. xv, §. 3.* viribus animi aut corporis, aut cum facultate judicante.

II. Pactiones inire quæ bellum finiant, eorum eſt quorum eſt bellum. rei enim ſuæ quiſque moderator. Vnde ſequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum ſit qui ſummi imperii exercendi jus habent. * Regis igitur hoc erit in ſtatu vere regio, modo is rex etiam jus habeat non impeditum.

Vide lib. I. c. III, §. 24. III. 1. Nam rex qui ætatis eſt ejus quæ judicii maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æſtimandum) qui imminutæ mentis eſt pacem facere non poteſt. Idem dicendum eſt * de rege captivo, ſi modo regnum ex conſenſu populi ortum habet. non enim credibile eſt à populo imperium delatum ea lege ut & à non libero exerceri poſſit. Ergo & hoc caſu imperii * non quidem jus totum, ſed exercitio & quaſi tutela erit penes populum, aut eum cui id populus commiſerit.

2. De his tamen quæ privatim ſua ſunt ſi quid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod ſi exſul ſit Rex, * pacemne facere poterit? Sane, ſi conſtet eum non obnoxium vivere: cæteroqui parum à captivo ſors ejus diſtabit: nam ſunt & laxæ cuſtodiæ. Regulus ſententiam in *Cic. de Off. III.* Senatu dicere recuſavit, dicens quamdiu jurejurando hoſtium teneretur non eſſe ſe Senatorem.

IV. 1. In procerum aut populi imperio jus paciſcendi erit penes majorem partem, illic conſilii publici, hic civium ſententiæ dicendæ jus ex more habentium, ſecundum ea quæ diximus alibi. Itaque ſic *Lib. II. c. v, §. 17. L. XXXII.* pacta obligabunt etiam eos qui aliter ſenſerunt: Livius, *Vbi ſemel decretum erit, omnibus id etiam quibus ante diſplicuerit pro bono atque utili ſedere defendendum.* Dionyſius Halicarnaſſenſis, δίκαιον πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ *I. XI.* πλειόνων κυρωθεῖσι, *parendum his quæ pars major cenſuerit.* Appianus, δεῖ πάντας τὸ κυρωθὲν ἀπροφασίστως ποιεῖν: *Omnes decreto obſequi tenentur, nulla ad- I. VI, Epiſt. 13.* *miſſa excuſatione.* Plinius: *quod pluribus placuiſſet, cunctis tenendum.* Quos autem obligat pax, iiſdem & volentibus prodeſt.

Vaſ. Cont. ill. l. I, c. 4. ibi multos allegat. & c. 5. vide ſupra libro II, c. VI. §. 3. & ſeq. V. 1. Nunc de rebus pactioni ſubjectis videamus. Imperium aut omne aut ejus partem reges, quales nunc ſunt plerique, regnum habentes non in patrimonio ſed tanquam in uſufructu, paciſcendo alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipſis ſuperior eſt, lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi poſſunt, ita ut nec ad id quod intereſt obligationem pariant. Atque id populos voluiſſe credibile eſt, ne alioqui ſi ad id quod intereſt ſalva eſſet actio contrahenti ſubditorum bona pro debito regis caperentur, ac ſi de non alienando imperio vana eſſet cautio.

2. Ergo ut imperium totum valide tranſeat populi totius conſenſu opus eſt, qui expediri poteſt per partium legatos quos Ordines vocant. Vt pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus eſt conſenſu, & corporis, & ſpecialiter ejus partis de qua agitur, ut quæ invita

vita à corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipſa tamen valide in ſe imperium tranſcribet ſine populi conſenſu, in ſumma atque alias inevitabili neceſſitate, quia eam poteſtatem credibile eſt exceptam cum ſocietas civilis coita eſt.

3. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet nihil impedit. Fieri tamen poteſt ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, ſi nempe regnum ſub onere ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, poſſunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut ſeparabiliter, aut individue cum ipſo regno. Si hoc modo, transſcribi poterunt, ſed non niſi cum regno: ſi illud, etiam ſeorſum.

Lib. II, c. 13.

4. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, his vix eſt ut jus regni bona alienandi conceſſum videatur, niſi diſerte id appareat ex primitiva lege aut more cui contradictum nunquam ſit.

VI. Sed & quatenus promiſſo regis populus ac ſimul ſucceſſores obligentur alibi diximus: nempe * quatenus obligandi poteſtas ſub imperio comprehenſa eſt, quod nec in infinitum protrahi, nec ad anguſtias nimias arctari debet, ſed ita intelligi ut valeat quod probabili ratione nititur. Plane aliud erit ſi quis rex ſimul ſubditorum dominus ſit, neque tam civile quam familiare imperium acceperit: ut qui bello victos in ſervitutem redigunt: aut ſi in perſonam quidem dominium non habeat, ſed in res habeat, ut Pharao in terra Ægypti exemto, & alii qui advenas in ſuum privatum receperunt. Nam hic jus præter regium accedens efficit ut ex eo conſiſtat, quod alioqui per ſe ſolo regio jure conſiſtere non poſſet.

Lib. II, *c.* XIV, ¶. 10. *& ſeq.* *Vaſq. d. c.* 5, *n.*9. *Supra lib.* III. *cap.* VIII, ¶. 2.

VII. 1. Diſputari & hoc ſolet, quid in res ſingulorum poſſint pacis cauſa ſtatuere qui reges ſunt, nec in res ſubditorum aliud jus habent quam regium. Alibi diximus * res ſubditorum ſub eminenti dominio eſſe civitatis, ita ut civitas, aut qui civitatis vice fungitur, iis rebus uti, eaſque etiam perdere & alienare poſſit, non tantum ex ſumma neceſſitate, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, ſed ob publicam utilitatem, cui privatas cedere illi ipſi voluiſſe cenſendi ſunt qui in civilem cœtum coierunt.

2. Sed addendum eſt, id cum ſit, civitatem teneri his qui ſuum amittunt ſarcire damnum de publico, in quod publicum nomen & ipſe qui damnum paſſus eſt, ſi opus eſt, contribuet. Neque hoc onere levabitur civitas ſi nunc forte ei præſtationi par non ſit, ſed quandocumque copia ſuppetit exſeret ſeſe quaſi ſopita obligatio.

Vaſ. lib. I, *c.*5. *Rom. conſ.* 310. *Syl. in verb. belli*, 1, §. 43.

VIII. Neque illud indiſtincte admitto quod dicit Ferdinandus Vaſquius, agnoſcere civitatem non debere id damnum quod jam bello datum eſt, eo quod jus belli talia permittat. Nam jus illud belli populos alios ſpectat, ut alibi expoſuimus: partim & hoſtes inter ſe, non cives inter ſe, qui cum ſocii ſint æquum eſt ut communia habeant damna quæ ſocietatis cauſa contingunt. Plane civili lege & hoc conſtitui poterit, ut rei bello amiſſæ cauſa nulla adverſus civitatem actio ſit, ut ſua quiſque acrius defendat.

Lib. I. *Conſt.* II. *c.*4. *in fine.* *Lib.* III, *c.* VI. §. 2. *c.* X, ¶. 5. *L. cum duob.* ¶: *quidam. D. pro ſocio.*

IX. Sunt qui latum diſcrimen collocant inter ea quæ civium ſunt ex gentium jure & ea quæ eorundem ſunt ex jure civili, ut in hæc jus

laxius regi concedant, etiam auferendi ſine cauſa & compenſatione, in illa non item: Perverſe nam dominium ex qualicunque cauſa ortum ſit ſuos ſemper effectus habet ex ipſo jure naturali, ut ſcilicet auferri nequeant niſi ex cauſis quæ aut dominio inſunt ſuapte natura, aut ex dominorum facto ortum habent.

X. Sed hæc inſpectio ne niſi ex publica utilitate res privatorum concedantur regem ſpectat & ſubditos, ut illa de damno ſarciendo civitatem & ſingulos. Nam externis, qui cum rege contrahunt, ſufficit factum regis, non tantum ob præſumptionem quam ſecum adfert dignitas perſonæ, verum etiam ob gentium jus, quod bona ſubditorum obligari ex facto regis patitur.

Lib. III, *c.* II.

XI. I. Circa interpretandas pacis conventiones obſervandum eſt quod ſupra à nobis eſt traditum, quo quidque plus habet favoris, eo laxius accipiendum: quo longius abit, eo reſtrictius. Si jus naturæ merum ſpectamus, maximus favor in eo eſſe videtur ut ſuum quisque conſequatur, quod Græci dicunt ἕκαστον ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ: & proinde videtur ambigue poſitorum interpretatio eo ducenda, ut qui juſta arma habuit id conſequatur ob quæ arma ſumpſit, & damna ſumptusque recuperet: non item ut pœnæ nomine quicquam lucretur, id enim eſt odioſius.

L. II, *c.* 16. §. II, 12.

2. Sed quia ad pacem veniri vix ſolet injuriæ confeſſione, ideo ea ſumenda eſt in pactis interpretatio quæ partes quoad belli juſtitiam quam maxime æquet: quod fieri ſolet duobus maxime modis: aut * ut quarum rerum turbata bello poſſeſſio eſt, ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba ſunt Menippi in oratione qua de federum generibus differit) aut ut res maneant quo ſunt loco: quod Græci dicunt ἔχοντες ἃ ἔχουσι.

Livius libro XXXIV.

XII. I. Ex his duobus poſterius in dubio magis eſt ut præſumatur, quia facilius eſt, & nullam inducit mutationem. Hinc eſt illud quod à Tryphonino notatum eſt, ut in pace illis demum captivis poſtliminium ſit de quibus id in pactis erat comprehenſum, ut recte emendare Fabrum diximus ſupra, & certis argumentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur niſi convenerit. Nam * transfugas jure belli recipimus: id eſt per jus belli licet nobis admittere & noſtris aſſcribere eum qui partes mutat. Res cæteræ tali pacto manent penes tenentem.

L. in bello. D. de captivis. Supra hoc libro, c. 9. *L. quanquam. D. de acq. rer. dom.*

2. Illud autem tenere non civiliter ſed naturaliter ſumitur: in bellis enim ſufficit facti poſſeſſio, nec alia attenditur. Agros autem diximus ita teneri ſi munitionibus quibusdam clauſi ſunt: nam temporariam inſeſſionem ut per ſtativa hic non ſpectari. Demoſthenes pro Cteſiphonte feſtinatum ait à Philippo ut quæ poſſet loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum ſe quæ teneret. Incorporalia non tenentur niſi per res quibus adhærent, ut ſervitutes prædiorum, aut per perſonas quarum ſunt, dum ne in ſolo quod hoſtium fuit exercenda ſint.

Dec. T. III. *conſ.* 74. *Supra libro* III, *c.* 6. §. 4. *Supra l.* III, *c.* CII, § 4.

XIII. In altero illo paciſcendi genere quo reſtituitur poſſeſſio bello turbata notandum eſt, ultimam quæ ante bellum fuit poſſeſſionem reſpici, ita tamen ut privatis dejectis interdicto aut vindicatione apud judicem experiri liceat.

XIV. At

Digitized by Google

XIV. At ſi quis ſui juris populus ſponte ſe bellantium alteri ſubjecerit, ad eum reſtitutio non porrigetur, ut quæ ad ea tantum pertineat quæ vi, metu facta ſunt, aut alioqui & dolo non niſi in hoſtem licito. Sic pace inter Græcos Thebani * Platæam retinuerunt, dicentes, *οὐ βίᾳ ἀλλ' ὁμολογίᾳ αὐτῶν προσχωρησάντων καὶ οὐ προδόντων ἔχειν τὸ χωρίον, habere ſe eum locum non vi, non proditione, ſed eorum quorum erat libera voluntate.* Parique jure Niſæa penes Athenienſes manſit. Eadem diſtinctione adverſus Ætolos utebatur T. Quinctius: *Captarum*, inquiens, *urbium illa lex. Theſſaliæ civitates ſua voluntate in ditionem noſtram venerunt.* Livius libro XXXIII.

XV. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum cenſeri debet ut quæ bello data ſunt damna eorum nomine actio non ſit, quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum eſt: nam & hæc belli effecta ſunt. In dubio enim ita cenſentur contrahere voluiſſe bellantes, ut neuter injuſtitiæ damnaretur.

XVI. Non tamen & quæ privatis deberi cœperunt belli tempore condonata cenſeri debent: nam hæc non belli jure quæſita ſunt, ſed bello tantum exigi vetita. Itaque ſublato impedimento vim ſuam retinent. Ius vero quod ante bellum fuit, quanquam nemini facile ademptum cenſeri debet, (hanc enim ob cauſam maxime ut ſua tenerentur res publicæ civitateſque conſtitutæ ſunt, ut recte ait Cicero) intelligendum id tamen de eo jure quod ex rerum inæqualitate naſcitur. Dec. Conſ. 61. L. II. Off.

XVII. * De jure ad pœnas non æque. nam id jus quatenus inter ipſos reges aut populos verſatur remiſſum ideo cenſeri debet, ne pax non ſatis pax ſit ſi veteres ad bellum cauſas relinquat. Quare & ignorata hic venient ſub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos à Carthaginenſibus merſos ignorabant Romani, narrante Appiano. *κράτισται διαλλαγαὶ ἐν αἷς οὐδὲν ἐστιν ἔγκοτον οὐδὲ μνησίκακον*, inquit Dionyſius Halicarnaſſenſis: *optimæ conciliationes quæ iram & offenſarum memoriam delent.* Iſocrates Plataica: *εἰρήνης οὔσης οὐ προσήκει μνησικακεῖν περὶ τῶν τότε γενομένων: In pace non decet ante peccata exſequi.*

XVIII. De privatorum jure ad pœnam non tanta eſt ratio ut remiſſum cenſeatur: quia ſine bello judiciis expediri poteſt: Tamen cum hoc jus non ita noſtrum ſit ut quod ex inæqualitate naſcitur, & pœnæ ſemper aliquid odii habeant, levis verborum conjectura ſufficiet ut hoc quoque donatum intelligatur.

XIX. Quod vero diximus jus quod ante bellum fuit ademptum facile cenſeri non debere, id in privatorum jure firme tenendum eſt, in jure autem regum & populorum facilius eſt ut condonatio aliqua intelligatur facta, ſi modo verba ut conjecturæ non improbabiles ſuppetant: maxime vero ſi jus de quo agitur non liquidum erat, ſed in controverſia poſitum. Benignum enim eſt credere id actum ut belli ſemina evellerentur. Idem quem modo laudavi Dionyſius Halicarnaſſenſis: *οὐκ ἀπόχρη τοῦτο μόνον ἡμᾶς σκοπεῖν ὅπως ἂν τὴν παροῦσαν ἔχθραν διαλυσαίμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὥστε μηδ' αὖθίς ποτε πολεμήσωμεν ἔτι δεῖ προνοηθῆναι. οὐ γὰρ ἀναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνεληλύθαμεν, ἀλλ' ἀπαλλαγάς. Non tam cogitandum eſt de ſarcienda in præſens amicitia, quam id cu-* L. III.

randum

randum ne bello iterum implicemur: neque enim ad differenda ſed ad auferenda mala convenimus: quæ poſtrema verbo tenus ferme deſumpta ſunt ex Iſocrate, oratione de Pace.

XX. Quæ poſt perfectas pactiones capta ſunt reddenda ſatis conſtat. ſublatum enim jam erat belli jus.

Ak. v, reſp. 17. XXI. At in pactionibus quæ ſunt de reddendis his quæ bello capta ſunt, primum latius interpretandæ quæ mutuæ ſunt quam quæ claudicant: deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus: & inter eas quæ de rebus hæ quæ de agris plus *Cic. de Off. II.* quam quæ de rebus mobilibus: & quæ de his quæ penes publicum ſunt plus quam quæ penes privatos: & inter eas quæ penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent lucrativo titulo poſſeſſa quam oneroſo, ut quæ emtionibus, quæ dotibus tenentur.

App. civ. v. XXII. Cui pace res conceditur ei & fructus conceduntur à tempore conceſſionis, non retro, quod recte defendit Cæſar Auguſtus contra Sextum Pompejum, qui Peloponneſo ſibi conceſſa ſimul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur ſibi vindicabat.

XXIII. * Nomina regionum accipienda ex uſu præſentis temporis, non tam vulgi quam peritorum. nam à peritis negotia talia tractari ſolent.

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem uſum quoties relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas cenſeri qualitates aut conditiones priore pacto expreſſas: Et pro faciente ha- *Quint. decl. CCXLVIII.* bendum qui facere voluit ſi per alterum quicum controverſia eſt ſtetit quo minus fieret.

XXV. Quod vero quidam ajunt moræ purgationem intra breve tempus admitti, * verum non eſt, niſi improviſa neceſſitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent mirum non eſt, cum eorum officium ſit Chriſtianos ad ea permovere quæ caritati mutuæ conveniunt. At in hac quæſtione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius ſit imo nec quid à quoque religio & pietas expoſcat, ſed ad quid cogi poſſit, quod totum verſatur in eo jure quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem ſenſu magis eſt ut contra eum fiat interpretatio * qui conditiones elocutus eſt, quod eſſe ſolet potentioris: (eſt ejus qui dat non qui petit conditiones pacis dare, ait Anni- *L. Veteribus. D. de pactis.* bal) ſicut & contra venditorem fit interpretatio. Habet enim quod ſibi imputet qui non apertius locutus eſt: alter autem quod plures ſenſus recipiebat id ſuo jure accipere potuit in partem ſibi utiliorem, unde alienum non eſt quod Ariſtoteles dixit: *Διὰ τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὔσης ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν, Vbi utilitatis cauſa amicitia eſt, ibi ejus qui accipit utilitas ejus quod debetur menſura eſt.*

XXVII. Quotidiani uſus & illa diſputatio eſt, quando pax rupta cenſeatur: quod Græci vocant παρασπόνδημα. non enim idem eſt novam bello cauſam præbere & pacem rumpere: ſed multum inter hæc intereſt, tum ad committendam pœnam à peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus in quem peccatum eſt. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id quod omni paci ineſt, aut

contra

contra id quod in pace dictum eſt aperte, aut contra id quod ex pacis cujusque natura debet intelligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci ineſt fiet, ſi vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova ſubeſt cauſa: quæ ſi probabiliter adferri poteſt, ſatius eſt injuſtitiam ſine perfidia quam cum perfidia admiſſam credi. Illud Thucydidis vix opus habet moneri: λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ ἀμυνόμενοι, ἀλλ' οἱ πρότεροι ἐπιόντες, * *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent ſed qui priores vim inferunt.* Hoc poſito, à quibus & quibus illata vis armata pacem ſolvat videndum eſt.

XXIX. Qui ſocii fuerunt ſiquid tale faciant, pacem rumpi video eſſe qui ſentiant. Nec nego ita conveniri poſſe, non proprie ut ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, ſed ut pax non videatur plene inita, ſed ſub conditione, partim poteſtativa partim caſuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeſte appareat, credi non debet: eſt enim enorme, & communi pacem facientium voto non convenit. ergo qui vim intulerunt aliis non adjuvantibus pacis ruptæ tenebuntur. & in eos bellandi jus erit, non in alios: contra quam Thebani *Pauſ. IX.* aliquando contra Lacedæmoniorum ſocios dixerunt.

XXX. Si quid ſubditi per vim armatam faciunt ſine juſſu publico, videndum erit an privatorum factum publice probatum dici poſſit: ad quod tria requiri, ſcientiam, puniendi potentiam, & neglectum, ex his quæ ſupra tractavimus facile poteſt intelligi. Scientiam evincunt facta manifeſta aut denuntiata. Potentia præſumitur niſi defectio appareat. neglectum oſtendit elapſum temporis ſpatium quale in quaque civitate ad crimina puniendi ſumi ſolet: Et talis neglectus decreto idem valet, nec aliter accipiendum quod ait apud Ioſephum Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, ſi ſubditi ſui contra Romanos armati procedant. *Lib. II. c. XXI, §. 2. & ſeq.*

XXXI. Quæri ſæpe ſolet an & hoc locum habeat, ſi cujus ſubditi non per ſe arma moveant, ſed aliis bellum gerentibus militent. Certe Cerites apud Livium ſe purgant, ſuos non publico conſilio militaſſe. Eademque Rhodienſium fuit defenſio. Et verius eſt, ut id quoque permittendum non ſit, niſi probabilibus argumentis appareat actum aliud, ut nunc interdum fieri ſolet, exemplo veteri Ætolorum, quibus pro jure erat * ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου, *ex omni præda prædam ſumere*, cujus moris hanc vim eſſe ait * Polybius: κἂν ἕτεροί τινες πολεμῶσι πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἧττον ἐξεῖναι τοῖς Αἰτωλοῖς ἄνευ κοινοῦ δόγματος καὶ παρ' ἀμφοτέροις πολεμοῦσι τὴν χώραν ἄγειν τῶν ἀμφοτέρων. *Etiamſi non ipſi ſed alii bellum gerant amici ipſorum aut ſocii, ut eo non minus Ætolis liceat * citra publicum decretum utrique parti militare, & utrinque prædas agere.* Livius de iiſdem: *Iuventutem adverſus ſuos ſocios publica tantum auctoritate demta militare ſinunt, & contraria ſæpe acies in utraque parte Ætolica auxilia habent.* Olim Ethruſci negato Vejentibus auxilio, ſi qui ſuæ juventutis voluntarii ad id bellum irent non impediebant. *L. VII. Gell. VII, c. 3.* *Polyb. libro XVII.* *Liv. lib. V.*

XXXII. 1. Rurſum pax rupta cenſeri debet, non modo ſi toti corpori civitatis ſed & ſi ſubditis vis armata inferatur, nimirum ſine nova cauſa. Nam ut omnes ſubditi tuti ſint pax initur: eſt enim

pax

pax actus civitatis pro toto & pro partibus. Imo & ſi cauſa nova ſubſit, per pacem licebit ſe ſuaque defendere. Naturale enim hoc, *L. vim vi. D. de vi & vi arm.* ut ait Caſſius, arma armis repellere: ideo abdicatum inter pares non eſt ut facile credatur. ulciſci autem aut ablata recuperare per vim non licebit niſi poſtquam judicium erit negatum: Hæc enim res moram fert: illa non fert.

2. At * ſi quorum ſubditorum ita perpetuum ſit maleficium ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt id credendi ſint omnino facere rectoribus ſuis improbantibus, & in eos judicium poſtulari non poſſit, quales ſunt qui piraticam exercent, ab his & res recuperare & ultionem expoſcere licebit tanquam à deditis. At alios innocentes eo nomine armis impetere id vero eſt contra pacem.

XXXIII. 1. * Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit: ſed his demum qui in pace comprehenſi ſunt, ut oſtendimus cum *Lib. II. c. XVI. §. 13.* Saguntinam controverſiam examinavimus. Vrgent hoc Corinthii in oratione quæ eſt apud Xenophontem hiſtoriæ Græcæ ſexto: *πᾶσιν ὑμῖν πάντες ἡμεῖς ὠμόσαμεν*, *omnes nos vobis omnibus juravimus.* Quod ſi ipſi ſocii non pepigerint ſed alii pro ipſis, idem tamen ſtatuendum erit, poſtquam ſatis conſtat eos ſocios pacem ratam habuiſſe. nam quamdiu adhuc incertum eſt an ratam habere velint, hoſtium loco ſunt.

Cep. Conſ. 690. Dec. conſ. 531. 2. Aliorum ſociorum ut & cognatorum & affinium qui nec ſubditi ſunt nec in pace nominati ſeparata cauſa eſt, nec ad pacem ruptam vis in eos trahi poteſt. neque tamen ſequitur, ut & ſupra diximus, bellum eo nomine ſuſcipi non poſſe, ſed id bellum erit ex nova cauſa.

XXXIV. Rumpitur & pax, ut diximus, faciendo contra id quod in pace dictum eſt: ſub faciendo autem comprehenditur & non facere quod & cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic diſcrimen capitum pacis quæ majoris quæque minoris momenti ſint. Satis enim magna ut ſerventur videri debent quæ pace comprehenſa ſunt. Bonitas tamen, maxime Chriſtiana, leviores culpas, accedente præſertim pœnitentia, facilius condonabit, ut illud locum habeat,

Sen. Ag. *Quem pœnitet peccaſſe, pæne eſt innocens.*

Vide ſupra lib. II, c. XV. §. 15. Sed quo magis paci caveatur, conſultum erit * ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut ſiquid adverſus ea factum erit pacem non rumpat: aut ut arbitri prius adeantur quam arma inferre liceat, *Lib. VII.* quod erat in federe Peloponneſiaco, memorante Thucydide.

XXXVI. Et plane ſentio id actum videri, * ſiqua ſpecialis pœna adjecta ſit: non quod neſciam poſſe ita contrahi, ut electio ſit ejus cui facta eſt injuria, pœnam malit an à transactione recedere, ſed quod negotii natura hoc quod dixi potius requirat. Illud quidem *Lib. III, c. XIX. §. 14.* conſtat, & jam ſupra dictum à nobis eſt, & hiſtoriæ auctoritate probatum, pacem non rumpere qui pactis ſimpliciter factis poſterior non ſtat: neque enim tenebatur niſi ſub conditione.

XXXVII. Quod ſi neceſſitas aliqua in cauſa ſit quo minus pars una impleat id quod promiſſum eſt, puta ſi res perierit, aut ablata ſit, aut factum redditum ſit aliquo eventu impoſſibile, pax quidem rupta non cenſebitur: nam ut diximus, non ſolet illa pendere à conditione

Digitized by Google

ditione caſuali. Sed alter optabit an expectare malit, ſiqua ſpes ſit impleri promiſſum ſerius poſſe, an æſtimationem accipere, an mutuis præſtationibus iſti capiti reſpondentibus aut æquum valentibus liberari.

XXXVIII. Certe etiam poſt læſam fidem integrum eſt innocenti pacem ſervare, ſicut Scipio fecit poſt multa Carthaginenſium perfida facta, quia contra obligationem faciendo nemo ſe obligationi eximit: &, ſi additum eſt ut tali facto pax rupta habeatur, adjectum id cenſeri debet in commodum innocentis duntaxat, ſi eo uti velit.

Vide ſupra hoc libro c. XIX, §. 19, 4.

XXXIX. Poſtremo diximus, pacem ſolvi faciendo id quod ſpecialis pacis natura repudiat.

XL. 1. Si quæ contra amicitiam ſunt, rumpunt pacem, quæ ſub amicitiæ lege contracta eſt: quod enim inter cæteros ſolius amicitiæ officium exigeret, hic etiam pacti jure præſtandum eſt. Et huc, non vero ad quamvis omnino pacem (eſt enim & fedus non amicitiæ cauſa, ut nos Pomponius docet) refero multa quæ de injuriis non armatis & contumelia à legum peritis diſſertari ſolent, & præcipue illud Tullii: *Poſt reditum in gratiam ſiquid eſt commiſſum, id non neglectum ſed violatum putatur, nec imprudentia ſed perfidia aſſignatur.* Sed hic quoque detrahenda quantum fieri poteſt facto invidia.

l. Poſtliminii. D. de capt.
Pro Gabin.

2. Itaque perſonæ quamvis conjunctæ aut ſubditæ facta injuria, ipſi quicum pax inita eſt facta non cenſebitur, niſi aperte ad ipſius ſugillationem facta ſit, quam naturalem æquitatem in ſervis atrociter læſis ſequuntur leges Romanæ: & adulterium aut ſtuprum libidini potius quam inimicitiæ imputabitur: & invaſio rei alienæ novæ potius cupiditatis reum faciet quam fidei læſæ.

l. item ſi cui, D. de injur. Inſtit. ¶. ſervis eod. tit.

3. Atroces ſane minæ nulla nova cauſa præcedente cum amicitia pugnant: & huc referam arces in finibus ſtructas non tuendi ſed nocendi cauſa, & inſolitam copiarum conſcriptionem, ſi juſtis ſatis indiciis appareat in non alium hæc quam in eum quicum pax facta eſt, comparari.

Alex. II. Conſ. n. 3.

XLI. 1. * Subditos ſingulos qui ex altera ditione in alteram migrare volunt ſuſcipere non eſt contra amicitiam. Neque enim naturalis tantum ſed & favorabilis eſt iſta libertas, ut alibi diximus. Eodem loco pono perfugium exſulibus datum. Nam in exſules ut ex Euripide diximus alibi nullum jus civitati. Perſeus apud Livium recte, *Quid attinet cuiquam exſilium patere ſi nuſquam exuli futurus eſt locus?* Ariſtides Leuctrica ſecunda: δέξασθαι τοὺς ἐκπεσόντας vocat κοινὸν ἅπασιν ἀνθρώποις: *commune jus hominum exſules recipere.*

L. II. c. V. §. 24.
L. XLII.

2. Plane * oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos qui ex ſacramento aut aliter miniſterium aut ſervitutem debent. De his autem qui belli ſorte ſervi ſunt idem introductum gentium jure apud quoſdam populos ſupra memoravimus. Sed & de his qui exſules non acti pœnam juſtam effugiunt dedendis egimus alibi.

L. II. c. XXI. §. 3, & ſeq.

XLII. Sortis aleæ ſubjici belli exitus licite non ſemper poteſt, ſed tum demum quoties de re agitur in quam plenum habemus dominium.

minium. Nam ad ſubditorum vitam, pudicitiam, & ſimilia tuenda, civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obligatur quam ut omittere poſſit eas rationes quæ ad ſüi & aliorum tutelam maxime ſunt naturales. Attamen ſi vera æſtimatione qui injuſto bello impetitur tanto ſit inferior ut reſiſtendi nulla ſpes ſit, videtur ſortem offerre poſſe ut certum periculum incerto evadat. hoc enim eſt de malis minimum.

XLIII. 1. Sequitur valde agitata quæſtio de prœliis quæ definito numero condicuntur belli finiendi cauſa, puta inter ſingulos utrimque, ut Æneam & Turnum, Menelaum & Paridem; inter binos utrimque ut inter Ætolos & Eleos; inter ternos utrimque, ut inter Horatios Romanos & Curiatios Albanos; inter tricenos utrimque, ut inter Lacedæmonios & Argivos. *Pauſ. v.*

2. Si jus gentium externum tantum ſpectamus, non eſt dubitandum quin per idipſum talia certamina ſint licita: hoſtium enim cædem id jus indiſcrete permittit. Quod ſi vera eſſet veterum Græcorum, Romanorum, & aliarum gentium opinio, quemque vitæ ſuæ eſſe ſummo jure dominum, jam & interna juſtitia talibus prœliis non deeſſet. Sed hanc ſententiam rectæ rationi ac Dei præceptis pugnare aliquoties jam diximus. in proximi caritatem peccare eum qui ob res quibus carere poſſumus retinendas hominem occidit alibi oſtendimus & ratione & ſacrorum oraculorum auctoritate. *Lib. II, c. XIX. §. 5. & XXI, §. 1. Lib. II, c. I. §. XII, & ſeq.*

3. Addemus nunc, & in ſe & in Deum peccare qui vitam ſibi à Deo pro magno beneficio conceſſam tam vili æſtimat. Si res bello digna agitur, ut multorum innocentium ſalus, pro ea totis viribus nitendum eſt. Condicto certamine uti, tanquam teſtimonio bonæ cauſæ aut judicii divini inſtrumento, vanum eſt & à vera pietate alienum. *Th. 2, 2. q. 95. art. 8. & ibi Cajet.*

4. Vna res eſt quæ tale certamen juſtum ac pium poteſt reddere ex una duntaxat parte, ſi alioqui omnino expectandum ſit ut qui injuſtam cauſam fovet victor ſit futurus cum magna innocentium ſtrage. nihil enim ei imputandum eſt qui mavult ea ratione certare quæ ſpem ipſi maxime probabilem oſtentat. *Cajet. d. l.* Sed & hoc verum eſt, quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte non probari ſed permitti, ut graviora mala quæ aliter vitari non poſſunt vitentur. quomodo multis in locis tolerantur & improba fœnora, & impudicitiam profeſſæ mulieres.

5. Quod ergo ſupra diximus cum de præveniendo bello ageretur, ſi duo quos inter de regno controverſia eſt parati ſint inter ſe armis cernere, pati id poſſe populum, ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur, idem & cum de bello finiendo agitur dicendum erit. *Lib. II, c. XXIII. §. 10. Ægid. Regius diſp. 32. dub. 2, n. 18.* * Quomodo Aſſyrium regem Cyrus provocavit; & apud Dionyſium Halicarnaſſenſem Metius ait, non iniquum fuiſſe * ut ipſi principes populorum armis rem inter ſe diſceptarent, ſi de ipſorum non de populorum potentia aut dignitate controverſia fuiſſet. *Lib. III.* Sic * Heraclium Imperatorem cum Coſroë filio Perſarum Regis pugnaſſe ſingulari certamine legimus.

XLIV. Cæterum qui ſic in prœlii exitum conjiciunt controverſiam, ſibi quidem jus ſi quod habent adimere poſſunt, non & alteri qui

Digitized by Google

qui non habet dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non ſunt. Itaque ut valeat pactio, & populi & ſi qui jam nati jus ad ſucceſſionem habent conſenſum neceſſe eſt accedere: in feudis non liberis etiam domini ſive ſenioris.

XLV. 1. Sæpe in talibus præliis quæri ſolet * uter pro victore ſit habendus. Victi non poſſunt videri niſi qui aut omnes occubuerunt aut in fugam dati ſunt. Sic * in fines ſe aut oppida recipere apud Livium victi ſigna. *Lib.* III.

2. Apud tres nobiles hiſtoricos, Herodotum, Thucydidem, Polybium, tres proponuntur de victoria controverſiæ, quorum primum ad condictum certamen pertinet. Sed ſi quis recte advertat, inveniet omnibus illis præliis ſine vera victoria diſceſſum. Nam Argivi non fugati ab Othryade ſed nocte ſuperveniente abierant, victores ſe rati & id ſuis renuntiaturi. *Herod.* I. Neque Corinthios fugaverant Corcyræi, ſed Corinthii cum fœliciter pugnaſſent Athenienſium claſſem validam conſpicati nullo cum Athenienſibus virium periculo facto ceſſim ierant. *Thuc.* I. Philippus vero Macedo Attali quidem navem à ſuis deſertam ceperat, at claſſem nihil minus quam fugaverat: Itaque, ut Polybius notat, magis pro victore ſe gerebat quam victorem ſe ſentiebat. *Lib.* XVI.

3. Illa vero, ſpolia legere, * cadavera ad ſepulturam concedere, prælio iterum laceſſere, quæ & dictis locis & apud Livium aliquoties reperias ut ſigna poni victoriæ, per ſe nihil probant, niſi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hoſtium fugam. *Libro* XXIX, XL. Et certe qui loco ceſſit in dubio magis eſt ut fugiſſe credatur. At ubi victoriæ firma argumenta non ſunt res manet eo loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum aut ad novas pactiones veniendum eſt.

XLVI. 1. Arbitrorum Proculus nos docet duo eſſe genera; unum ejuſmodi, ut ſive æquum ſive iniquum parêre debeamus, quod obſervatur, ait, cum ex compromiſſo ad arbitrum itum eſt; alterum ejuſmodi, ut ad boni viri arbitrium redigi debeat, cujus generis exemplum habemus in Celſi reſponſo: *Si libertus*, inquit, *ita juraverit dare ſe quot operas patronus arbitratus ſit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam ſi æquum arbitratus ſit*. *L. ſocietatem. D. pro ſocio.* *Si libertus, D. de op. lib.* Sed hæc jurisjurandi interpretatio ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum ſimplicitati per ſe ſpectatæ non convenit. Illud tamen verum manet, utrovis modo arbitrum ſumi poſſe, aut ut conciliatorem tantum, quales Athenienſes inter Rhodios & Demetrium fuiſſe legimus; aut ut cujus dicto parendum omnino ſit. Et hoc eſt genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla ſupra diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur. *Lib.* II, *c.* XXIII, *ſ.* VIII.

2. Quanquam vero etiam de talibus arbitris in quos compromiſſum eſt lex civilis ſtatuere poſſit, & alicubi ſtatuerit, ut ab iis provocare & de injuria queri liceat, * id tamen inter reges ac populos locum habere non poteſt. Nulla enim hic eſt poteſtas ſuperior quæ promiſſi vinculum aut impediat aut ſolvat. Standum ergo omnino, ſive æquum ſive iniquum pronuntiaverint, ita ut Plinii illud huc recte aptes: * *ſummum quiſque cauſæ ſuæ judicem facit, quemcunque eligit*. *Præf.* II. *hiſt.* Aliud enim eſt de arbitri officio, aliud de compromittentium obligatione quærere.

XLVII. 1. In arbitri officio ſpectandum, an electus ſit in vicem

judicis, an cum laxiore quadam poteſtate, quam arbitri quaſi propriam vult Seneca cum dicit: *melior videtur conditio cauſæ bonæ ſi ad judicem quam ſi ad arbitrum mittitur: quia illum formula includit, & certos quos non excedat terminos ponit, hujus libera & nullis adſtricta vinculis religio & detrahere aliquid poteſt & adjicere, & ſententiam ſuam non prout lex aut juſtitia ſuadet ſed prout humanitas & miſericordia impulit regere.* Ariſtoteles quoque ἐπιεικοῦς, id eſt æqui & commodi hominis eſſe ait, *εἰς δίαιταν μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι ἰέναι, malle ire ad arbitrum quam in jus*, rationem adjiciens, *ὁ γὰρ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ. ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον. καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ: Nam arbiter id quod æquum eſt reſpicit; judex legem: imo arbiter ejus rei cauſa repertus eſt ut valeret æquitas.*

Lib. II de benefic. c. 7.

Rhet. I. c. 19.

2. Quo in loco æquitas non proprie ſignificat ut alibi partem illam juſtitiæ quæ legis ſonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur, (nam hæc & judici commiſſa eſt) ſed omne id quod rectius fit quam non fit, etiam extra juſtitiæ proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri ſicut inter privatos & ejuſdem imperii cives frequentes ſunt, & ſpecialiter Chriſtianis commendantur ab Apoſtolo Paulo, I Cor. VI, ita in dubio non debet tanta poteſtas conceſſa intelligi: in dubiis enim quod minimum eſt ſequimur: præcipue vero id locum habet inter ſummam poteſtatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum cenſendi ſunt adſtrinxiſſe iis regulis quibus judicis officium adſtringi ſolet.

XLVIII. Illud tamen obſervandum eſt, arbitros lectos à populis aut ſummis poteſtatibus * de principali negotio pronuntiare debere, non de poſſeſſione. nam poſſeſſoria judicia juris civilis ſunt: Iure gentium poſſidendi jus dominium ſequitur. Ideo dum cauſa cognoſcitur nihil eſt innovandum, tum ne præjudicium fiat, tum quia difficilis eſt recuperatio. Livius in hiſtoria diſceptatorum inter populum Carthaginenſem & Maſiniſſam, *Legati*, inquit, *jus poſſeſſionis non mutarunt.*

XLIX. 1. Alterius generis eſt arbitri ſumtio cum quis ipſi hoſti de ſe arbitrium permittit, quæ eſt deditio pura, ſubditum faciens eum qui ſe dedit, ei vero cui fit deditio ſummam deferens poteſtatem. ἐπιτρέπειν τὰ καθ' αὑτὸν dicunt Græci. Sic Ætolos in Senatu rogatos legimus, permitterentne de ſe arbitrium populo Romano. Conſilium L. Cornelii Lentuli apud Appianum circa finem belli Punici ſecundi de re Carthaginenſium hoc erat: *Permittant*, inquit, *Carthaginenſes ſe arbitrio noſtro ut victi ſolent, & multi ante hac fecerunt: videbimus deinde nos, & ſi quid fuerimus largiti habebunt nobis gratiam: neque enim fœdus dicere poterunt. permultum autem intereſt. Quamdiu fœdera cum illis inimus, ut ea rumpant ſemper aliquid cauſabuntur tanquam læſi adverſus aliquam fœderis partem. Nam quia multa ſunt dubia interpretationis, patet ſemper perplexandi materia. At ubi ut deditis abſtulerimus arma, corpora ipſa ceperimus in poteſtatem, tum demum intelligent nihil ſe habere proprium, dimittent animos, & quodcumque à nobis acceperint id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient.*

Livius lib. XXXVII.

Lib. XIV.

2. Sed hic quoque diſtinguendum eſt, quod victus pati debeat, & quid victor jure, quid eum ſalvo omni officio facere poſſit, quid denique

nique eum maxime deceat. Victus poſt deditionem nihil non patiendum habet. quippe jam ſubditus, & ſi jus belli externum reſpicimus, eo in loco ut ei nihil non eripi poſſit, etiam vita, etiam libertas perſonalis, multo magis bona, non publica tantum ſed & ſingulorum. *Ætoli*, inquit alio loco Livius, *permiſſo libero arbitrio ne in corpora ſæviretur metuebant.* Citavimus alibi: *ubi omnia ei qui armis plus poteſt dedita ſunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipſius judicium atque arbitrium eſt.* Eodem illud Livii pertinet: *Romanis mos vetuſtus erat, cum quo nec fœdere nec æquis legibus jungerentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum uti quam omnia divina humanaque dediſſet, obſides accepti, arma ademta, præſidia urbibus impoſita forent.* Etiam occidi licite interdum deditos oſtendimus. *Libro XXXVII.* *Lib. III, c. VIII, § 4.* *Lib. VII.* *Lib. III. c. XI, §. 18.*

L. 1. At victor nequid injuſte faciat ſpectare primum debet ne quem occidat, niſi id ſuo facinore meritum. ſic & ne cui quicquam auferat niſi in juſtam pœnam. * Intra hunc autem modum quantum ſecuritas patitur ad clementiam & liberalitatem propendere ſemper honeſtum eſt, interdum pro circumſtantiis etiam ex morum regula neceſſarium.

2. Diximus alibi bellorum egregios fines quoties ignoſcendo tranſigitur. Nicolaus Syracuſanus apud Diodorum: *παρέδωκαν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων πιστεύσαντες τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ. διόπερ οὐκ ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἡμετέρας ψευσθῆναι φιλανθρωπίας: tradiderunt ſe cum armis confiſi clementiæ victoris: quare indignum foret eos decipi ſpe noſtræ humanitatis.* Poſtea: *τίς Ἑλλήνων τοὺς παραδόντας αὐτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιστεύσαντας ἀπαραιτήτου τιμωρίας ἠξίωσεν; Quis unquam Græcorum eos qui ſe clementiæ victoris permitterent, indeprecabili ſupplicio puniendos cenſuit?* Et Cæſar Octavius apud Appianum L. Antonium qui ſe deditum venerat alloquens, *σπονδὰς μὲν πράττων ἔτυχες ἂν ἠδικημένου καὶ νενικηκότος, ἄσπονδον δὲ σεαυτόν τε καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέπων ἡμῖν καὶ τὸν στρατόν, ἀφαιρεῖ μὲν πᾶσαν ὀργήν, ἀφαιρεῖ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν ἔδωκας* (male editur *ἴδωκας*) *ὑπ' ἀνάγκης. συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς παθεῖν τὸ προσῆκον ἂν ἐμὲ δίκαιόν ἐστι ποιεῖν. ὃ δὴ προτιμήσω. Si ad fœdera paciſcenda veniſſes, ſenſiſſes me & victorem & injuria affectum. nunc cum te & amicos & exercitum arbitrio noſtro permittis demis mihi iram, demis & eam poteſtatem quam in fœdere coactus eſſes concedere. Nam cum eo quod vos dignum eſt pati, ſimul jam & alterum ſpectandum eſt, quid me facere par ſit: atque hoc præferam.* *Lib. III, c. XV, in fine.* *Lib. XIII.*

3. Occurrit ſæpe in Romanis hiſtoriis locutio tradere ſe in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. XXXVII: *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates ſuas benigne audivit.* Lib. XLIV: *Paulo, ut ſe ſuaque in fidem & clementiam populi Romani permitterent, contendente,* ubi de rege Perſeo ſermo eſt. ſciendum autem eſt his verbis nihil aliud quam deditionem meram intelligi: * neque fidei nomen his in locis aliud ſignificare quam ipſam probitatem victoris cui ſe victus committit.

4. * Nobilis eſt apud Polybium & Livium hiſtoria de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium Conſulem eo prolapſus eſt ut diceret: *διότι κέκρινται τοῖς Αἰτωλοῖς σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν. Ætolos* (ita vertit Livius) *ſe ſuaque fidei populi Romani per-* *Livius lib. XXXVI.*

mittere. Cumque percunctanti Conſuli iterum id affirmaſſet, poſtulaſſe Conſulem, ut quidam belli incentores ſibi ſine mora dederentur. Cum Phaneas excepiſſet, non in ſervitutem ſed in fidem tuam nos tradimus, & quod imperaretur non eſſe moris Græcorum, reſpondiſſe Conſulem nihil ſe curare quid Græci eſſet moris, ſe more Romano imperium habere in deditos ſuo decreto, & catenis vinciri legatos juſſiſſe. In Græco eſt; *περὶ τοῦ δέοντος καὶ καθήκοντος ποιεῖτε λόγον δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν. De officio & decoro hic diſputatis, cum jam vos fidei noſtræ permiſeritis?* Ex his verbis apparet quantum impune & non violato gentium jure facere poſſit is in cujus fidem populus aliquis ſe permiſit.

Val. lib. VI, c. 4. Neque tamen hac poteſtate uſus eſt Romanus Conſul, ſed & legatos dimiſit, & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit poteſtatem. Sic populus Romanus Faliſcis reſpondiſſe legitur, edoctum ſe, Faliſcos ſe non poteſtati ſed fidei Romanorum commiſiſſe: & de Campanis legimus, eos non fœdere ſed deditione in fidem veniſſe.

Livius libro VIII. 5. Ad officium vero ejus cui facta eſt deditio non male retuleris *L. II de Clem. 7.* Senecæ illud: *Clementia liberum arbitrium habet: non ſub formula ſed ex æquo & bono judicat, & abſolvere illi licet, & quanti vult taxare litem.* Neque referre exiſtimo an dedens ſe dicat ſe dedere alterius ſapientiæ, an moderationi, an miſericordiæ. hæc enim omnia blandimenta ſunt; res manet ut victor arbiter fiat.

LI. Sed ſunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut ſingulis conſulunt, ut quibus vita ſalva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur; aut etiam univerſitati, quarum nonnullæ etiam *Lib. I. c. III, §. 17.* mixtum quoddam imperium poſſunt induere, de quo egimus alibi.

LII. Acceſſiones pactionum ſunt obſides & pignora. * Obſides diximus dari aut ſua voluntate aut ejus qui imperium habet. nam in ſummo civili imperio comprehenditur & jus in actiones ſubditorum ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei qui patitur aut proximis repenſare; & ſi plures ſint, quorum quis obſes eat reipublicæ nihil interſit, danda opera videtur ut ſorte res dirimatur. In vaſſallum, niſi idem ſubditus ſit, jus hoc feudi dominus non habet: neque enim reverentia & obſequium, quæ debet, huc uſque pertingunt.

LIII. Interfici obſidem poſſe diximus per jus gentium externum. non etiam interno jure niſi par ipſius culpa accedat. Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & hæredibus relinquere *L. Divus. D. de jure fiſci.* poſſunt, quanquam Romano jure cautum eſt ut bona eorum in fiſcum cogantur.

LIV. An fugere obſidi liceat quæritur? & conſtat non licere, ſi ab initio aut poſtea quo laxius haberetur fidem dederit. Alioqui videtur non is animus fuiſſe civitatis obligandi civem ne aufugeret, ſed hoſti dandi facultatem qualis vellet cuſtodiæ. & ſic defendi poteſt Clœliæ factum. Sed etſi ipſa nihil peccaverat, * civitas tamen recipere & retinere obſidem non poterat. Sic Porſenna: *Si non dedatur* *Liv. lib. II.* *obſes pro rupto ſe fœdus habiturum.* Deinde: *Romani pignus pacis ex fœdere reſtituerunt.*

LV. Odioſa autem eſt obſidum obligatio, tum quia libertati inimica,

mica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque ſtricta interpretatio hic locum habet. quare in unam cauſam dati in aliam retineri non poterunt, quod ita intellige ſi aliud quid ſine obſidum acceſſione promiſſum ſit. At ſi in alia cauſa fides jam violata ſit, aut contractum debitum, jam poterit obſes retineri non ut obſes, ſed eo gentium jure quo ſubditi ex facto imperantium detineri poſſunt, κατ' ἀνδροληψίαν, quod ipſum tamen ne fiat caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obſidibus ubi id cujus nomine dati erunt impletum erit. *Vide ſupra l, v. III. c. II.*

LVI. Qui obſes datus eſt tantum ut alterum captivum aut obſidem redimat, eo mortuo liberatur. nam in illo dum moritur jus pignoris exſtinctum eſt, ut in captivo redemto dixit Vlpianus. quare ſicut in Vlpiani quæſtione pretium non debetur, quod in perſonæ locum ſucceſſit, ita nec hic perſona manebit obligata quæ perſonæ vicaria facta eſt. Sic Demetrius à Senatu Romano non inique poſtulabat dimitti, ὡς Ἀντιόχῳ μὲν ἐκδοθεὶς, Ἀντιόχου δὲ ἀποθανόντος, inquit Appianus: Iuſtinus ex Trogo: *Demetrius, qui obſes Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris ſenatum adiit, obſidemque ſe* (malim legere *obſidem inquiens ſe*, ut cohæreat oratio) *vivo fratre veniſſe, quo mortuo cujus obſes ſit ignorare.* *L. ſi patre. D. de capt.* *Syr. lib. XXXIV.*

LVII. Rege autem qui fedus fecit mortuo an teneatur adhuc obſes, pendet ab eo quod alibi tractavimus, an fœdus habendum ſit perſonale an reale. nam acceſſoria non poſſunt efficere ut in principalium interpretatione à regula recedatur. ejus autem naturam & ipſa ſequi debent. *L. II, c. XVI, §. 16.*

LVIII. Obiter hoc addendum eſt, obſides interdum non acceſſionem eſſe obligationis, ſed revera partem principalem; ut cum quis ex contractu factum promittit non ſuum, & quia eo non præſtito tenetur ad id quod intereſt, ejus vice obſides obligantur; quam fuiſſe videri ſententiam Caudinæ ſponſionis diximus alibi. Non dura tantum ſed & iniqua eſt ſententia exiſtimantium, obſides etiam ſine conſenſu ſuo alterum ex facto alterius poſſe obligari. *L. II, c. XV, §. 16. Alb. Gent. l. II, c. 19.*

LIX. Pignora quædam communia habent cum obſidibus, quædam propria. Commune, quod & ex alio jam debito retinentur niſi obſtet data fides: Proprium, quod quæ de iis eſt pactio non tam ſtricte ſumitur quam illa de obſidibus: neque enim æquale eſt odium. Res enim natæ ſunt ut teneantur, non & homines.

LX. Illud alibi quoque diximus, nullum tempus id efficere poſſe ne luitio ſit pignoris ſi id præſtetur pro quo pignus ſuppoſitum eſt. Nam qui actus cauſam veterem & novam habet, non creditur ex nova procedere. Ideo patientia debitoris veteri contractui non derelictioni imputatur, niſi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut ſi quis luere cum vellet, impeditus id ſilentio tranſmiſiſſet tanto tempore quod ad conſenſus conjecturam ſufficere poſſit. *Lib. II. c. IV, §. 17.*

Annotata ad Caput xx.

R*Egis igitur hoc erit.*] Mariana XXI, I. §. II.

I. *De rege captivo*] Vide Guicciardinum lib. XVI, & lib. XVIII, non ſemel. §. III.

Non quidem jus totum] Arumæus in aureæ Bullæ diſcurſu: *Rudolphus Palatinus metu in Angliam profugerat, Henricus Moguntinus à Treverenſi vi erat ejectus. Electuram tamen eo non perdidêre.*

2. *Pacemne facere poterit*] Lucanus:

Vejos habitante Camillo
Illic Roma fuit.

Vide Chaſſanæum de Gloria Mundi, parte v, conſid. 89.

§. VI. *Quatenus obligandi poteſtas ſub imperio comprehenſa eſt: quod nec in infinitum protrahi, nec ad anguſtias nimias arctari debet*] Vide Reinking. lib. I, Claſſe III, cap. 5, num. 30. Vide & ſupra lib. II, cap. XIV, §. 7, & 12.

§. VII. 1. *Res ſubditorum ſub eminenti dominio eſſe civitatis*] Gail. II, obſ. 57.

§. XI. 2. *Vt quarum rerum turbata bello poſſeſſio eſt ex formula juris antiqui componatur*] Vide Parutam lib. v.

§. XII. 1. *Transfugas jure belli recipimus*] Supra hoc libro cap. I, in fine. in pace convenire & hoc ſolet, ne transfugæ recipiantur. Vide pacem Iuſtiniani cum Choſroe apud Menandrum Protectorem.

§. XIV. *Plataam retinuerunt*] Locus hic eſt apud Thucydidem v. Præceſſerat ſimilis lib. III: μὴ ἀνάδοτος εἴη ἡ Πλάταια, ὡς αὐτῶν ἑκόντων προσχωρησάντων. *Ne reddenda ſit Platæa, cùm ejus urbis homines ſponte acceſſerint.*

§. XVII. *De jure ad pœnas non æque*] Gail. de arreſtis c. XIV, n. 7.

§. XXIII. *Nomina regionum accipienda ex uſu præſentis temporis.*] Vide Guicciardinum libro v.

§. XXV. *Verum non eſt, niſi improviſa neceſſitas impedimento fuerit*] Vide Albertum Argentinenſem.

§. XXVI. *Qui conditiones elocutus eſt*] Plautus Perſa: *Tua merx, tua indicatio eſt.* In hac re ſolet prior loqui is qui plus valet: Vt vero petantur conditiones, loqui prior ſolet qui eſt infirmior. Plutarchus Sulla: τῶν δεομένων ἐστὶ τὰ πρότερα λέγειν. τοῖς δὲ νικῶσιν ἐξαρκεῖ τὸ σιωπᾶν. *Eorum eſt prius loqui qui opus habent pace. Victori ſatis eſt tacere.*

§. XXVIII. *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent ſed qui priores vim inferunt*] Vide Ammianum Marcellinum initio libri XXIX, qui ſic de Romanis: *Opera conſulta retro cedentes, ne ferro violarent adverſorum quenquam primi, & judicarentur diſciſſi fœderis rei, ultima trudente neceſſitate congreſſi ſunt.* Armenii in oratione ad Choſroen apud Procopium Perſicorum II. λύουσι μὲν γὰρ τὴν εἰρήνην οὐχ οἱ ἂν ἐν ὅπλοις γένοιντο πρῶτοι, ἀλλ' οἱ ἂν ἐπιβουλεύοντες ἐν σπονδαῖς τοῖς πέλας ἁλοῖεν. *Rumpunt pacem non qui primi in armis ſunt, ſed qui fœderis tempore deprehenduntur inſidiati alteris.* Apud eundem Vandalicorum II, Mauri: λύουσι γὰρ τὰς σπονδὰς, οὐχ ὅσοι ἀδικούμενοι ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς τοὺς πέλας κατηγοροῦντες ἀφίστανται, ἀλλ' ὅσοι ὑποσπόνδους ἔχειν ἀξιοῦντές τινας, εἶτα βιάζονται. καὶ τὸν θεὸν πολέμιον σφίσι ποιοῦνται, οὐχ οἳ ἂν τὰ σφέτερα αὐτῶν κομιζόμενοι ἐφ' ἑτέρους χωρῶσιν, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἀλλοτρίων ἐπιβαίνοντες εἰς κίνδυνον πολέμου καθίστανται. *Frangunt pacis fœdera, non qui injuriis affecti, palamque id deqeſti ad alios ſe transferunt, ſed qui quos fœderatos habere volunt violant, Deumque ſibi faciunt hoſtem, non ſiqui rebus ſuis ſecum ſumptis ad alios transeant, ſed ſiqui alienа invadentes eorum dominos in belli pericula cogunt.*

§. XXXI. Ἄγειν λάφυρα ἀπὸ λαφύρων] Plautus Truculento: *de præda prædam capio.*

Polybius] Vide eum & in Excerptis.

Citra

Citra publicum decretum] Idem de Hunnis Sabiris ſuo tempore narrat Agathias libro IV.

2. *Si quorum ſubditorum ita perpetuum ſit maleficium*] Ita Auguſtus judicavit contra Syllæum pro Herode. Ioſephus XVI, 16. §. XXXII.

1. *Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit*] Thuanus lib. LXV, anno CIↃ IↃ LXXVIII. Eſt & quod huc pertineat apud Haræum hoc, Tomo II hiſtoriæ Brabanticæ in anno CIↃ IↃ LVI. §. XXXIII.

Vt capitibus minoris momenti adjiciatur, ut ſiquid adverſus ea factum erit pacem non rumpat] Vide egregium exemplum in pace Iuſtiniani, Iuſtinianum inter & Choſroen. Menander Protector eam habet. §. XXXV.

Si qua ſpecialis pœna adjecta ſit] Vt in Gotthorum pactis cum Francis. Vide Procopium Gotth. I. §. XXXVI.

1. *Subditos ſingulos qui ex altera ditione in alteram migrare volunt ſuſcipere non eſt contra amicitiam*] Solon: *γενέσθαι πολίταις οὐ δίδωσι πλὴν τοῖς φεύγουσιν ἀειφυγίαν τὴν ἑαυτῶν, ἢ πανεστίοις Ἀθήναζε μετοικιζομένοις ἐπὶ τέχνῃ. Civium albo aſcribi non ſivit, niſi eos qui è ſua patria in exſilium perpetuum rejecti eſſent, aut cum omni familia artificii alicujus exercendi cauſa Athenas migraſſent.* Perſeus apud Appianum in Excerptis Legationum num. 25: *κοινῷ γε πάντων ἀνθρώπων νόμῳ, καθὰ καὶ ὑμεῖς τῶν ἑτέρων φυγάδας ὑποδέχεσθε. Feci hoc communi hominum jure quomodo & vos alibi ejectos ſuſcipitis.* Commune hoc jus pactis firmari aut adſtringi ſolet. Vide pacem Antiochi apud Polybium Exc. Leg. n. 35. & apud Livium: pacem inter Romanos & Perſas apud Menandrum Protectorem: Simlerum de Helvetiorum inter ſe pactis. *Aradii, regibus Syriæ inter ſe certantibus, obtinuere, ut fugientes ſuſcipere poſſunt ſed non emittere.* Teſtatur id Strabo XVI. §. XLI.

2. *Oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus*] Libro II, cap. V, §. 24. Vide & Bizarum libro XII.

5. *Quomodo Aſſyrium regem Cyrus provocavit*] Et multo ante Hyllus Euryſtheum. Vide Euripidem Heraclidis. §. XLIII.

Vt ipſi principes populorum armis rem inter ſe diſceptarent] Hoc Adrianopolitæ reſpondebant Mahumeti de ipſo & Muſa Zelebe. Leunclavius lib. XI. Sic Cunibertus Langobardorum rex Alachin provocat; Paulus Warnafredi lib. V. Sic de Cherſonis caſtro Pharnacus cum Sauromato pugnare volebat, ne multitudo ob ipſorum controverſiam periculis objiceretur; narrat Conſtantinus Porphyrogenneta capite de Caſtro Cherſonis. Vide exemplum ſingularis certaminis de regno apud Pontanum hiſtoria Danica: & quæ de provocationibus inter Carolum V Imperatorem & Franciſcum Primum Galliæ regem narrant Hiſtorici.

Heraclium] Vide Aymoinum libro IV, cap. 21, & Fredegarium cap. 64.

1. *Vter pro victore ſit habendus*] Ennius: §. XLV.

Qui vicit non eſt victor niſi victus fatetur.

Vide Scaligerum ad illud Feſti, *herbam do.*

In fines ſe aut oppida recipere apud Livium victi ſigna] Et apud Guicciardinum lib. II.

3. *Cadavera ad ſepulturam concedere*] Plutarchus Ageſilao: ὡς δ' ἔπεμψαν οἱ πολέμιοι νεκρῶν ἀναίρεσιν αἰτοῦντες, ἐσπείσατο, καὶ τὴν νίκην οὕτως ἐκβεβαιωσάμενος εἰς Δελφοὺς ἀπεκομίσθη. *Poſtquam autem hoſtes miſere ut mortuos tollere liceret, conceſſit, eoque modo victoriæ teſtimonium adeptus Delphos abiit.* Idem Nicia: καίτοι κατὰ νόμον τινὰ καὶ συνήθειαν οἱ νεκρῶν ὑποσπόνδων λαβόντες ἀναίρεσιν, ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην καὶ τρόπαιον ἱστάναι τοὺς τούτου τυχόντας οὐκ ἔνθεσμον ἦν. *Quanquam more & inſtituto recepto qui mortuos deportandos conceſſu acceperant, cenſebantur à ſe abdicaſſe victoriam, & qui id impetraſſent eis jus non erat trophæa figendi.*

§. XLVI. 2. *Id tamen inter reges & populos locum habere non poteſt*] Mariana libro XXIX, 15. Bembus libro IV. Paces per arbitrum factas habes aliquammultas in Polonica hiſtoria Cromeri libris X, XVI, XVIII, XXI, XXIV, XXVII, XXVIII. Habes & in Danica Pontani libro II. confer quæ nos ſupra libro II, c. XXIII, §. 18.

§. XLVIII. *De principali negotio pronuntiare debere, non de poſſeſſione*] Id Dux Sabaudiæ dicebat in controverſia Saluciæ. Vide Serranum Henrico IV.

§. L. 1. *Intra hunc autem modum quantum ſecuritas patitur ad clementiam & liberalitatem propendere ſemper honeſtum eſt*] Vide nobile exemplum Ferdinandi Legionenſium regis apud Marianam lib. XI, c. 15. Et repete quæ nos ſupra hoc libro cap. XI, §. 14 & 15.

3. *Neque fidei nomen his in locis aliud ſignificare quam ipſam probitatem victoris cui ſe victus permittit*] Polybius: παρὰ Ῥωμαίοις ἰσοδυναμεῖ τό, τε εἰς τὴν πίστιν αὑτοὺς ἐγχειρίσαι καὶ τὸ τὴν ἐπιτροπὴν δοῦναι περὶ αὑτῶν τῷ κρατοῦντι. *Apud Romanos idem valent, ſe in fidem alicujus committere, & victori de ſe ſtatuendi liberam facere poteſtatem.* Græci dicunt. εἰς δίκην σφᾶς αὐτοὺς παραδιδόναι; ut Thucydides libro III ait: καθ' αὑτῶν ἐπιτρέπειν ἐξουσίαν, ut Diodorus Siculus lib. XIV.

4. *Nobilis eſt apud Polybium*] in excerptis legationum num. 13.

§. LII. *Obſides diximus dari*] Hoc libro c. IV, §. 14. vide & caput II, §. 18.

§. LIV. *Civitas tamen recipere & retinere obſidem non poterat*] vide Plutarchum in Publicola hac de re. Ad illud Virgilii,

Vinclis innaret Clœlia ruptis.

vinculis fœderis ait Servius.

CAPUT XXI.

De fide manente bello, ubi de induciis, commeatu, captivorum redemtione.

I. *Induciæ quid ſint, & an id tempus veniat pacis an belli nomine.*

II. *Vocis origo.*

III. *Nova indictione poſt inducias non opus.*

IV. *Quomodo computanda ſint tempora induciis præfinita.*

V. *Quando obligare incipiant.*

VI. *Quid per inducias liceat.*

VII. *An retrocedere & reficere mœnia, & ſimilia:*

VIII. *De locis occupandis diſtinctio.*

IX. *An redire poſſit, qui vi majore retentus eſt, circa exitum induciarum.*

X. *De ſpecialibus induciarum pactionibus, & quæ inde quæri ſolent.*

XI. *Induciarum pactionibus ab altera*

tera parte ruptis alteram bellum movere poſſe.
XII. *Quid ſi pœna addita fuerit?*
XIII. *Privatorum facta quando inducias rumpant.*
XIV. *In jure commeandi extra inducias qualis ſumenda interpretatio:*
XV *Qui militum nomine veniant*
XVI. *Ire, venire, abire, quomodo hic accipienda:*
XVII. *De extenſione ad perſonas:*
XVIII. *Ad bona.*
XIX. *Comitis & gentis nomine qui veniant:*
XX. *An conceſſio juris commeandi morte extinguatur:*
XXI. *Quid ſi data ſit donec qui dedit voluerit?*
XXII. *An ſecuritas & extra territorium debeatur.*
XXIII. *Favor redemtionis captivorum:*
XXIV. *An lege interdici redemtio poſſit, diſtinctione explicatur.*
XXV. *Ius in captivum cedi poſſe:*
XXVI. *Poſſe ab uno pretium pluribus deberi:*
XXVII. *Conventio an reſcindi poſſit, ob divitias captivi ignoratas.*
XXVIII. *Quæ bona capti captorem ſequantur.*
XXIX. *An heres pretium debeat, diſtinctione explicatur.*
XXX. *An redire debeat qui dimiſſus eſt ut alterum liberet, eo mortuo.*

I. 1. SOlent & inter bellum à ſummis poteſtatibus concedi quædam, ut cum Virgilio & Tacito loquar, belli commercia, Homero συνημοσύνας, qualia ſunt induciæ, commeatus, captivorum redemtio. Induciæ ſunt conventio per quam bello manente ad tempus bellicis actibus abſtinendum eſt. Bello inquam manente: nam, ut Cicero ait Philippica octava, inter bellum & pacem nihil eſt medium: Et bellum ſtatus eſt nomen, qui poteſt eſſe etiam cum operationes ſuas non exſerit: Δοκεῖ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, ait Ariſtoteles: *fieri poteſt ut virtute quis ſit præditus & aut dormiat aut vitam agat actione vacuam.* Idem alibi: οἱ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν. *non ipſam amicitiam diſſolvunt locorum intervalla, ſed uſum ejus.* Andronicus Rhodius: τὴν ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχουσαν μηδὲν ἀποτελεῖν: *Habitus eſſe poteſt ita ut nihil operetur.* Euſtratius ad ſextum Nicomachiorum: ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἁπλῶς δύναμιν ἐντελέχεια λέγεται: πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ προαίρεσιν δύναμις, ὡς ἐν τῷ καθεύδοντι γεωμέτρῃ γεωμετρία. *Habitus potentiæ ſimpliciter dictæ ratione habita, actus dicitur: ac ipſi actioni ſive exercitio comparatus vocatur potentia, ut ars menſoria in dormiente menſore.* Ann. XIV. & hiſt. III. VIII. Nic. VIII. Nic.

** Vt quamvis tacet Hermogenes cantor tamen atque*
Optimus eſt modulator: Et Alſenus vafer omni Horatius I. Sat. 3.
** Abjecto inſtrumento artis clauſaque taberna*
Sutor erat.

2. Sic ergo, ut & Gellius dixit, *non pax eſt induciæ: bellum enim manet, pugna ceſſat.* Et in panegyrico Latini Pacati legimus: *induciæ bella ſuſpendebant.* Quod eo dico ut ſciamus, ſi quid convenit ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, niſi manifeſte appareat non ſtatum ſpectari ſed ipſas functiones. Contra, ſi quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit: quanquam Virgilius pacem ſequeſtram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut & Thucydidis Scholiaſtes εἰρήνην πρόσκαιρον πόλεμον ἀδίαστον, Varro pacem caſtrorum, paucorum dierum, quæ omnes

nes ſunt non definitiones ſed delineationes quædam, eæque figuratæ. Qualis & illa Varronis, qui cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & bellum ſomnum dicere. Sic & ipſas forenſes ferias pacem vocavit Papinius: & ſomnum Ariſtoteles vinculum ſenſuum, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris.

Ad Ter. Eun. Act. I. Sc. I. Lib. I. c. XI.

3. In M. Varronis autem expoſitione, quam & Donatus ſequitur, hoc recte reprehendit Gellius quod paucos dies adjecit, oſtendens ſolere & in horas dari, addam ego & in annos etiam viginti, triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Livium exempla, quæ & illam Pauli Iuriſconſulti definitionem redarguunt: *Induciæ ſunt cum in breve & in præſens tempus convenit, ne invicem ſe laceſſant.*

L. poſtliminium. D. de captivis.

Lib. III. c 16. ¶.20.

4. Fieri tamen poterit, ut ſi appareat alicujus conventionis rationem unicam & per ſe moventem inſolidum fuiſſe ceſſationem actuum bellicorum, ut tunc quod de pacis tempore dictum eſt, per inducias valeat, non ex vi vocis ſed ex mentis certa collectione, de qua alibi egimus.

Gell. XIX, c. VIII.

II. Videtur autem induciarum nomen non ab eo quod Gellius vult inde uti jam, nec ab endoitu, id eſt introgreſſu, ut Opilius voluit, veniſſe, ſed quod inde, id eſt à certo tempore otium fit, quomodo ἐκεχειρίαν Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio & Opilio, veteribus per t, non per c, literam ſcriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubio etiam ſingulariter. Vetus ſcriptura fuit indoitia; nam otium tunc oitium enunciabant à verbo oiti, quod nunc uti dicimus, * ſicut ex poina (nunc pœnam ſcribimus) fit punio, & ex Poino (qui nunc Pœnus) fit Punicus. Sicut autem ex eo quod eſt oſtia, oſtiorum, factum eſt nomen * Oſtia Oſtiæ: ſic ex indoitia indoitiorum, factum eſt indoitia, indoitiæ; deinde indutia, cujus ut dixi plurale nunc tantum in uſu eſt; olim, ut Gellius monuit, etiam unitatis numero enunciabatur. non longe abit Donatus cum inducias dictas vult quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium, non pax: itaque accurate loquuntur hiſtorici qui narrant ſæpe pacem negatam inducias datas.

d. loco. Ad Ter. Eun. Liv. Plut. Iuſtin.

Angl. l. ſi unus ¶. 1. D. de pactis. Mart. Laud. q. 29.

III. Quare nec nova indictione opus erit: nam ſublato impedimento temporali ipſo jure ſe exſerit ſtatus belli non mortuus ſed ſopitus, ut dominium & patria poteſtas in eo qui à furore convaluit. Legimus tamen apud Livium ex fecialium ſententia finitis induciis indictum bellum: ſed nimirum iſtis non neceſſariis cautionibus oſtendere veteres Romani voluerunt quantopere pacem amarent, & quam juſtis de cauſis in arma traherentur. Innuit hoc ipſe Livius; *Cum Vejentibus nuper acie dimicatum ad Nomentum & Fidenas fuerat, induciæque inde non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant: miſſi tamen feciales, nec eorum cum more patrum jurati repeterent res verba ſunt audita.*

Lib. IV.

IV. 1. Tempus induciis aſcribi ſolet aut continuum ut in centum dies, aut cum deſignatione termini ut uſque calendas Martias. In priori ad momenta temporum facienda eſt numeratio: id enim naturæ convenit. nam quæ fit ad civiles dies computatio ex legibus aut populorum moribus venit. In alterno genere dubitari ſolet utrum ad

quem

Digitized by Google

quem diem aut menſem aut annum dictum eſt duraturas inducias, is dies, menſis, annus excluſus an comprehenſus intelligatur. *L. anniculus, D. de verb. ſignif.*

2. Certe in rebus naturalibus duo ſunt terminorum genera, intra rem, ut cutis terminus eſt corporis; extra rem, ut flumen terminus eſt terræ. Ad utrumque hunc modum etiam quæ voluntate conſtituuntur termini conſtitui poſſunt. Magis autem naturale videtur * ut terminus ſumatur qui pars ſit rei: *πέρας λέγεται τὸ ἔσχατον ἑκάστου, terminus dicitur quod ultimum cujuſque eſt*, inquit Ariſtoteles: *Met. v, 17.* nec uſus repugnat. *l. ſi quis. D. de verb. ſig.* *ſi quis ſic dixerit ut intra diem mortis ejus aliquid fiat, ipſe quoque dies quo quis mortuus eſt numeratur.* Prædixerat Cæſari Spurina periculum quod non ultra Idus Martias proferretur. *Suet. in Caſ. 5.* Interpellatus ipſis Idibus, dixit * veniſſe quidem ſed non præteriiſſe. Quare multo magis ſumenda eſt hæc interpretatio ubi temporis productio favorem in ſe habet, ut in induciis quæ humano ſanguini parcunt.

3. At vero à quo die menſura aliqua temporis incipere dicitur is dies intra menſuram non erit: quia ejus propoſitionis vis eſt diſcernere, non conjungere.

V. Illud obiter addam, inducias & ſiquid eſt ſimile ipſos contrahentes ſtatim obligare ex quo contractus abſolutus eſt: at ſubditos utrinque obligari incipere ubi induciæ acceperunt formam legis, cui ineſt exterior quædam publicatio: qua facta ſtatim quidem incipit habere vim obligandi ſubditos, ſed ea vis, ſi publicatio uno tantum loco facta ſit, non per omnem ditionem eodem momento ſe exſerit, ſed per tempus ſufficiens ad perferendam ad ſingula loca notitiam. Quare ſi quid interea à ſubditis contra inducias factum ſit, ipſi à pœnis immunes erunt. *Bart. l. omnes pop. Pan. c. 2. de conſt. & ibid. Fel. n. 7.* * neque tamen eo minus contrahentes damnum reſarcire debebunt.

VI. 1. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat, ex ipſa definitione datur intelligi. Illiciti enim ſunt omnes actus bellici, ſive in perſonas ſive in res; id eſt, quicquid vi fit adverſus hoſtem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud Livium.

2. Etiam quæ res hoſtium caſu aliquo ad nos pervenerunt eæ reddendæ erunt, etiamſi ante noſtræ fuiſſent: quia quod jus externum attinet, ex quo hæc dijudicanda ſunt, ipſorum ſunt factæ: Et hoc eſt quod ait Paulus Iuriſconſultus, induciarum tempore poſtliminium non eſſe, quia poſtliminium requiri ut antecedat jus bello capiendi: quod per inducias non eſt.

3. Ire & redire ultro citroque, ſed eo paratu qui periculum nullum oſtentet, licet. Notatum hoc * à Servio ad illud Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat, obſeſſa urbe à Tarquinio inter Porſennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenſes in urbe celebrarentur, ingreſſos hoſtium duces curuli certamine contendiſſe & victores coronatos.

VII. Interius recedere cum exercitu, quod Philippum feciſſe legimus apud Livium, *Lib. xxxi.* cum induciis non pugnat: nec reficere mœnia, *Frontinus II, c. 13.* nec militem conſcribere, * niſi quid ſpecialius convenerit.

VIII. 1. Corruptis hoſtium præſidiis loca invadere quæ ipſi tenebant,

bant, haud dubie contra inducias eſt. talis enim acquiſitio juſta eſſe non poteſt niſi ex jure belli. Idem habendum ſi qui ſubditi deficere ad hoſtem velint. Exemplum eſt apud Livium, lib. xlii: *Coronæi & Haliartii, favore quodam inſito in reges, legatos in Macedoniam miſerunt præſidium petentes quo ſe adverſus impotentem ſuperbiam Thebanorum tueri poſſint. Cui legationi reſponſum ab rege eſt, præſidium ſe ob inducias cum Romanis factas mittere non poſſe.* Apud Thucydidem libro quarto Braſidas Mendam civitatem ab Athenienſibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit: ſed additur excuſatio, quia habebat quæ ipſe viciſſim Athenienſes criminaretur.

2. Derelicta ſane occupare licet, dum vere derelicta, id eſt eo animo ne amplius ſint quorum fuerant; non ſi incuſtodita, ſive cuſtodia ante inducias ſive factis induciis omiſſa ſit. dominium enim manens injuſtam facit alterius poſſeſſionem. quo refellitur Beliſarii adverſus Gothos cavillatio, qui tali obtentu * loca præſidiis nudata per inducias invaſerat.

Proc. II. Goth.

IX. 1. Quæritur an qui vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hoſticos deprehenditur poſtquam exierint induciæ, jus redeundi habeat. Si jus externum gentium reſpicimus, non dubito quin hic par ſit ei qui cum in pace veniſſet bello repente exorto inter hoſtes fato ſuo deprehenditur, quem captivum manere ad pacem uſque ſupra notavimus; neque juſtitia interna deeſt quatenus bona & actiones hoſtium pro debito civitatis obligantur, & in ſolutum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet quam tot alii innocentes in quos bellorum mala recidunt.

Lib. III, c. 9.

2. Nec quæ de commiſſi cauſa circa merces tractantur adferri huc debent. nec quod apud Ciceronem eſt de Inventione ſecundo, de nave roſtrata vi ventorum in portum delata, quam ex lege quæſtor publicari volebat. Ibi enim vis major à pœna liberat; hic proprie de pœna non agitur, ſed de jure quod certo tantum tempore interquieſcebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generoſius ſit, nullam habet dubitationem.

l. Cæſar. l. interdum §. ſi propter. D. de public.

X. Sunt & quædam per inducias illicita, ob ſpecialem conventionis naturam: ut ſi tantum ſepeliendorum hominum cauſa datæ ſint induciæ, nihil erit immutandum; ſic * ſi obſeſſis datæ induciæ tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non licebit. nam cum tales induciæ alteri partium proſint, non debent interim ejus qui dedit cauſam duriorem facere. Interdum & convenit ne commeare liceat. * Interdum perſonis cavetur, non & rebus: quo caſu ſi ad res defendendas lædantur perſonæ, nihil contra inducias fiet: nam cum liceat res defendere, perſonarum ſecuritas ad id quod principale eſt, non quod in alicujus conſequentiam venit, referenda eſt.

XI. Si fides induciarum à parte altera rumpatur, quin læſo liberum ſit etiam ſine indictione ad arma venire, fruſtra dubitatur. nam capita conventionis inſunt conventioni per modum conditionis, ut paulo ante diximus. Reperias quidem in hiſtoriis exempla eorum qui ſuſtinuerint in finem induciarum: Sed & bellum illatum Hetruſcis

Libro hoc c. XIX. §. 14. & XX, §. 38. Liv. lib. IX, & XI.

Digitized by Google

& aliis quod contra inducias feciſſent legas: quæ diverſitas argumento eſt jus ita eſſe ut dicimus, ſed eo jure uti vel non uti, in arbitrio eſſe ejus qui læſus eſt.

XII. Illud conſtat, ſi pœna conventa poſcitur & perſolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non eſſe. Ideo enim pœna ſolvitur ut cætera ſalva maneant. Et contra, ſi bellum moveatur, receſſum à pœna cenſeri debet, quando optio data eſt.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, niſi publicus actus accedat, puta imperii aut ratihabitionis, quæ etiam intelligitur accedere, ſi qui deliquerint nec puniantur nec dedantur: ſi non reddantur res.

XIV. Ius commeandi extra inducias privilegium quoddam eſt. quare in ejus interpretatione ſequenda ſunt quæ de privilegiis traduntur. Eſt autem hoc privilegium neque tertio noxium neque danti admodum grave: ideo intra verborum proprietatem laxa magis quam ſtricta interpretatio admittenda eſt, eoque magis ſi non petenti datum beneficium ſed ultro oblatum ſit; multoque magis, ſi ultra privatam publica quædam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo ſtricta interpretatio etiam quam ferunt verba, niſi alioqui abſurdum aliquod ſequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit, ut ſimile abſurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

Vide ſupra l. II, c. XVI, ¶. 12.

Can. in c. eum in cunctis, ¶. cum vero: de elect.

XV. Hinc colligimus datum militibus commeatum non ad medios tantum ſed & ſummos duces porrigi: quia verbi proprietas admittit eam ſignificationem, quanquam eſt & alia ſtrictior. Sic nomine clericorum venit epiſcopus. Etiam qui in claſſibus ſunt nautæ milites intelliguntur, & omnes omnino qui ſacramentum dixerunt.

l. 1, ¶. 1 D. de bon poſſ. ex teſt. mil.

XVI. 1. In itu cautum & de reditu cenſetur, non hoc ex vi verbi, ſed ut abſurdum vitetur: neque enim inutile eſſe beneficium debet. Et abitus tutus intelligendus uſque dum eo pervenerit ubi in tuto ſit, unde * Alexandri fides accuſata qui quibus abitum indulſerat eos in ipſo itinere juſſit interfici.

Diod. Sic. lib. XVII.

2. At cui abire datum, non & redire: ſed nec cui venire conceſſum eſt mittere poterit: nec contra: ſunt enim hæc diverſa, nec extra verba exſpatiari ratio cogit: ita tamen ut error etſi jus non det, à pœna certe ſiqua adjecta eſt relevet. Sed & cui venire permiſſum eſt, ſemel veniet, non iterum, niſi temporis adjectio aliam ſuppeditet conjecturam.

XVII. Patrem filius, uxor virum non ſequitur aliter quam in jure commorandi. nam morari ſolemus cum familia, peregrinari ſine ea. Famulus tamen unus aut alter etiamſi expreſſus non ſit comprehenſus cenſebitur in eo quem ſine tali comitatu ire indecorum foret. nam qui aliquid concedit, concedit quæ neceſſario ſequuntur. neceſſitas autem hic moraliter intelligenda eſt.

l. penult. de Precario.

Abbas c. quam ſit. de Iudæis.

XVIII. Similiter bona non quævis comprehendentur, ſed quæ ſolita ſunt ad iter aſſumi.

XIX. Expreſſo comitum nomine non ſunt intelligendi hi quorum

rum cauſa magis eſt odioſa quam ipſius cui proſpicitur. Tales ſunt piratæ, latrones, transfugæ, deſertores. Gentis expreſſum nomen in comitibus ſatis oſtendit facultatem ad alios non porrigi.

XX. Ius commeandi cum veniat ex vi poteſtatis, in dubio non exſtinguitur morte concedentis, ſecundum ea quæ alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis.

Lib. II, c. 15. §. 11, 12.

XXI. Diſputari ſolet de eo quod dictum eſt in hunc modum, quamdiu voluero. Et verior eſt ſententia eorum qui exiſtimant durare beneficium tale etiam ſi novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio præſumitur, quod ad juris affectum ſufficit; * non etiam ubi is qui conceſſit deſiit poſſe velle, quod per mortem contingit. Perſona enim ſublata collabitur etiam illa præſumtio durationis, ſicut accidens interitu ſubſtantiæ.

Canon. in c. ſi gratioſe, de Reſcr. in VI.

XXII. Commeandi autem ſecuritas ei cui data eſt debetur etiam extra territorium concedentis: quia datur contra jus belli, quod per ſe territorio non includitur: ut alibi à nobis dictum eſt.

L. III, c. IV. §. 8.

XXIII. Captivorum redemtio multum habet favoris, maxime apud Chriſtianos, quibus lex divina hoc miſericordiæ genus peculiariter commendat. *Captivorum redemtio, magnum atque præclarum juſtitiæ munus eſt:* verba ſunt Lactantii. Ambroſio captivos redimere, maxime ab hoſte barbaro, præcipua & ſumma liberalitas vocatur. Idem defendit ſuum & Eccleſiæ factum, * quod vaſa eccleſiæ, etiam initiata, confregerint ut captivi redimerentur. *Ornatus,* inquit, *ſacramentorum, redemtio captivorum eſt,* & multa alia in eandem ſententiam.

Matt. XXV. 36. 39.

Lib. VI.

Lib. II off. c. 28.

L. II, c. 19, §. 3.

XXIV. 1. Quibus adducor ut non audeam indiſtincte probare leges illas quæ captivos redimi vetant, quales apud Romanos fuiſſe legimus: *Nulli civitati viliores captivi quam noſtra,* ait in Senatu Romano quidam. Eadem civitas Livio dicitur minime in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota eſt in hanc rem Horatii ode, ubi captivos redimere vocat conditiones fœdas, & exemplum perniciem trahens: flagitio additum damnum. Sed quod Ariſtoteles in Laconum inſtitutis reprehendit, idem in Romanorum culpari ſolet: nimis ſcilicet illa omnia directa ad res bellicas, quaſi in illis ſolis ſalus civitatis conſiſteret. Atqui ſi rem humanitatis modo æſtimamus, ſatius ſæpe eſſet jus quod bello petitur amitti * quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in graviſſimis ærumnis.

Livius libr. XXII.

Ibid.

2. Non videtur ergo lex talis juſta, niſi appareat opus tali rigore ut majora aut plura mala alioqui moraliter inevitabilia caveantur. Nam in tali neceſſitate, cum ipſi captivi ex caritatis lege ſuam ſortem patienter ferre debeant, poteſt hoc eis injungi, & aliis nequid contra faciant præcipi, ſecundum ea quæ de cive ob bonum publicum dedendo ſcripſimus alibi.

Lib. II. c. XXV. §. 3.

XXV. Non ſunt quidem moribus noſtris ſervi qui bello capiuntur: non dubitem tamen quin jus exigendi pretium redemtionis à capto poſſit ab eo qui captum tenet in alium transſcribi: nam & incorporalia alienari natura patitur.

XXVI. Et poteſt idem pluribus debere pretium, ſi ab uno dimiſſus, pretio nondum ſoluto, captus ſit ab alio: ſunt enim diverſa hæc debita ex diverſis cauſis.

XXVII.

Digitized by Google

XXVII. Conventio de pretio facta reſcindi non poteſt eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur: quia jure gentium externo, de quo quærimus, nemo cogitur ſupplere quod in contractu minus æquo pretio promiſit, ſi dolus non interceſſit; ut intelligi poteſt ex his quæ de contractibus ſupra à nobis explicata ſunt. *L. II, c. 12. §. 26.*

XXVIII. Ex eo quod diximus captivos noſtros ſervos non eſſe ſequitur ceſſare illam acquiſitionem univerſalem; quam acceſſionem eſſe dominii in perſonam diximus alibi. Non alia ergo captori acquirentur quam quæ ſpecialiter apprehenderit: quare ſiquid clam ſecum habet captivus, non erit acquiſitum, quia nec poſſeſſum. Sicut Paulus Iuriſconſultus contra Brutum & Manlium reſpondit, qui fundum poſſeſſione cepit, theſaurum quem in fundo eſſe neſciat, non cepiſſe: quia qui neſcit nequeat poſſidere. Cui conſequens eſt, ut res eo modo celata ad redemptionis pretium ſolvendum prodeſſe poſſit, quaſi retento dominio. *L. III. c. VII, ¶. 4.* *L. poſſideri: ¶. Neratius D. de acqu. poſſ.*

XXIX. 1. Quæri & hoc ſolet, an pretium conventum & ante mortem non ſolutum ab herede debeatur. Expedita mihi videtur reſponſio, ſi in carcere mortuus eſt non deberi: promiſſo enim inerat conditio ſi liberaretur, mortuus autem non liberatur. Contra, ſi mortuus eſt cum in libertate eſſet, deberi. Iam enim lucratus erat id pro quo promiſſum erat pretium.

2. Plane fateor & aliter conveniri poſſe, ut ab ipſo contractus momento pure debeatur pretium, & captivus tantum retineatur, non jam ut jure belli captus ſed ut à ſe oppignoratus: Et contra, pactum iniri poſſe, ut procedat pretii ſolutio, ſi die præſtituto qui captus ſit, liber vivat. Sed hæc ut minus naturalia non præſumuntur acta niſi manifeſtis documentis.

XXX. Proponitur & illud, an in carcerem redire debeat qui dimiſſus eſt ſub pacto ut faceret dimitti alterum qui factum morte prævenerit. Diximus alibi, factum tertii liberaliter promiſſum ſatis impleri ſi nihil omittitur ex parte promiſſoris: at in oneroſis obligari promiſſorem ad id quod tantundem valet. Sic ergo in propoſita quæſtione non tenebitur quidem dimiſſus reddere ſe cuſtodiæ; neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debebit lucrifacere libertatem: * ſed ejus quod præſtare non poteſt æſtimationem præſtabit. Hoc enim naturali ſimplicitati congruentius, quam quæ in actione de præſcriptis verbis & de condictione ob cauſam dati cauſa non ſecuta Romani juris interpretes tradunt. *L. II, c. XI, ¶. 22. & XV, ¶. 16. Hoc libro c. XX. ¶. 58.* *L. naturalis. ¶. 1. de præſc. verb. l. ult. D. de cond. ob cauſ. dati.*

Annotata ad Caput XXI.

I. VT *quamvis tacet Hermogenes*] Seneca de Beneficiis V, c. 21: *Eſt diſertus etiam qui tacet.* *§. 1.*

Abjecto inſtrumento artis clauſaque taberna
Sutor erat.]

Seneca dicto jam loco: *Artifex eſt etiam cui ad exercendam artem inſtrumenta non ſuppetunt.*

Sicut

Digitized by Google

§. II. *Sicut ex poina (nunc pœnam ſcribimus) fit punio*] vide Servium in x Æneidos ad vocem *mœrorum*.

Oſtia Oſtiæ] Et ex oſtrea, oſtreorum, factum eſt oſtrea, oſtreæ.

§. IV. 2. *Vt terminus ſumatur qui pars ſit rei*] Baldus de ſtatutis in verbo uſque. Bartolus in l. Patronus; D. de Legatis III. & l. Nuptæ; D. de Senatoribus. Archidiaconus in c. Eccleſias XIII. q. I. Hieronymus de Monte, libro de Finibus c. 23.

Veniſſe quidem ſed non prateriiſſe] Dion : πάρεστιν, οὐδέπω δὲ παρελήλυθε. Appianus : πάρεισιν αἱ Εἰδοὶ, ἀλλ' οὐ παρεληλύθασιν.

§. V. *Neque tamen eo minus contrahentes damnum reſarcire debebunt*] vt de Scione apud Thucydidem IV. Defendi itaque non poteſt quod ab Hiſpanis in Italia factum narrat Mariana XXVIII, 7.

§. VI. 3. *A Servio*] ad XI Æneidos.

§. VII. *Niſi quid ſpecialius convenerit*] ut apud Parutam lib. III.

§. VIII. 2. *Loca præſidiis nudata*] Portum, Centum cellas, Albanum.

§. X. *Si obſeſſis datæ induciæ tantum ne oppugnentur*] ut à Totila Neapolitanis apud Procopium.

Interdum perſonis cavetur, non & rebus] Vide c. ſignificavit; De Iudæis. De induciis cum exceptione locorum exempla habes apud Procopium & Menandrum Protectorem.

§. XVI. 1. *Alexandri fides accuſata*] Plutarchus : Καὶ τοῦτο τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις αὐτοῦ τὰ ἄλλα νομίμως καὶ βασιλικῶς πολεμήσαντος ὡς κηλὶς πρόσεστι. *Hæc velut macula adhæſit bellicis actionibus regis cætera in bello agere & juſte & regaliter ſoliti.* Simile factum Bajazetis contra Vidynenſes in Servia habes apud Leunclavium lib. VI.

§. XXI. *Non etiam ubi is qui conceſſit deſiit poſſe velle quod per mortem contingit*] L. Lucius Titius De donationibus, ita ut eam emendat vir magnus Antonius Faber, *Voluero* ponens pro *Volueris*. Adde l. Locatio §. Locati : Cardinalem Tuſchum pp. concluſion. 751. lit. p. Reinking. lib. II, claſſe II, c. 8, num. 30.

§. XXIII. *Quod vaſa eccleſiæ etiam initiata confregerint ut captivi redimerentur*] Imitatus hoc Ambroſii factum Auguſtinus, narrante Poſſidio, qui contra carnalem ſenſum quorundam id factum dicit. Imitatus eſt & in eadem Africa Epiſcopus Deogratias, narrante Victore Vticenſi lib. I. Vas quod Remigii fuerat datum ad redimendos à Nortmannis captivos narrat in Remigii vita Hincmarus. Simile factum Archiepiſcopi Bremenſis Rimberti laudat M. Adamus Bremenſis Eccleſiaſticæ hiſtoriæ cap. 32. Probat hoc Synodus univerſalis ſexta, decreto relato in cauſam XII, quæſtione II. Quæ adjungenda his quæ diximus ſupra hoc libro cap. V, §. 2.

§. XXIV. 1. *Quam plurimos homines & quidem cognatos aut populares relinqui in graviſſimis ærumnis*] De Mauritii Imperatoris ob tale factum ſeria admodum pœnitentia vide Zonaram.

§. XXX. *Sed ejus quod præſtare non poteſt æſtimationem præſtabit*] id non fecit Paulus Balionius ea lege dimiſſus ut Carvajalium reſtitueret libertati, qui Carvajalius antequam liberaretur mortuus fuit : quo nomine reprehendit Balionium Mariana libro XXX. Sed facti ſpeciem paullo aliter narrat Paruta libro II.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT XXII.

De ſide minorum poteſtatum in bello.

I. *Ducum genera.*
II. *Quatenus eorum pactio obliget ſummam poteſtatem:*
III. *Aut occaſionem obligationi det.*
IV. *Quid ſi factum quid contra mandatum? ubi diſtinctiones adhibentur.*
V. *An tali caſu pars altera obligetur.*
VI. *Quid belli duces aut magiſtratus poſſint circa inferiores ſe, aut pro iiſdem.*
VII. *Pacem facere ducum non eſſe:*
VIII. *An inducias dare, diſtinguitur.*
IX. *Quæ ſecuritas perſonarum, quæ res ab ipſis concedi poſſint.*
X. *Stricte interpretanda talia pacta, & quare?*
XI. *Quomodo interpretanda deditio à duce accepta.*
XII. *Quomodo cautio, ſi regi aut populo viſum fuerit.*
XIII. *Quomodo promiſſum de oppido tradendo.*

I. INter publicas conventiones Vlpianus & hanc ſpeciem poſuit, *quoties inter ſe duces belli quædam paciſcuntur.* Nos diximus poſt fidem datam à ſummis poteſtatibus, agendum & de ea quam dant minores inter ſe aut aliis: ſive minores illi ſummis ſint proximi, quales ſunt duces excellenter dicti, de quibus illud Livii capiendum: *Nec ducem novimus niſi cujus auſpicio bellum geritur:* ſive longius remoti. quos ſic diſtinguit Cæſar: *aliæ ſunt legati partes, aliæ Imperatoris. Alter agere ad præſcriptum, alter libere ad ſummam rerum conſulere debet.* *L. conventionum. D. de pactis.* *Lib. IV.* *Comm. III.*

II. Eſt autem in horum promiſſis duplex inſpectio. nam aut hoc quæritur, an ſummam poteſtatem obligent, aut an ſe ipſos. * Prior quæſtio definienda eſt ex eo quod alibi diximus; obligari nos & per eum quem voluntatis noſtræ miniſtrum elegerimus, ſive voluntas illa ſpecialiter expreſſa eſt, ſive ex ipſa præpoſitionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat quantum in ſe eſt quæ ad facultatem ſunt neceſſaria, quod in materia morali intelligendum eſt morali modo. Duobus ergo modis poteſtates minores ſupremam ſuo facto obſtringunt, faciendo id quod probabiliter ipſorum officio contineri cenſetur, aut etiam extra illud ex ſpeciali propoſitione nota publice aut iis quorum res agitur. *L. II, c. XI. §. 12.*

III. Sunt & alii modi quibus poteſtas ſumma obligatur antecedente miniſtrorum facto, ſed non ita ut id factum cauſa ſit proprie dicta, ſed ut occaſio ſit obligationis: idque dupliciter, vel per conſenſum, vel per rem ipſam: Conſenſus apparet ratihabitione, non tantum expreſſa ſed & tacita, id eſt ubi ſcivit ſumma poteſtas quod actum erat, & fieri paſſa eſt, quæ ad aliam cauſam referri probabiliter non poſſunt. quod ipſum quomodo procedat alibi tractavimus. Per rem hactenus obligantur ne locupletiores fiant aliena jactura, id eſt ut aut contractum præſtent ex quo commodum volunt conſequi, aut de commodo diſcedant, de qua æquitate itidem à nobis alibi dictum eſt. Et hactenus nec ultra recipi poteſt, quod dicitur valere ſi quid utiliter geſtum eſt. Contra vero ab injuſtitia excuſari non poſſunt, qui cum pacta improbent tamen retinent quod ſine pactis non *Lib. II, c. IV, §. 5. & c. XV, §. 17. Lib. II, c. X. §. 2.*

Lib. IX, I.

habeberent: Vt cum Senatus Romanus, narrante Valerio, factum Cn. Domitii neque probare potuit neque reſcindere voluit: qualia multa in hiſtoriis occurrunt.

L. II, *c.* XI, ¶. 12, & 13.

IV. 1. Illud quoque ex ſupra à nobis dictis repetendum eſt, obligari eum qui præpoſuit, etiam ſi præpoſitus fecit contra mandata arcana, intra limites tamen publicæ functionis. Hanc æquitatem recte ſecutus eſt Prætor Romanus in inſtitoria actione: neque enim omne quod cum inſtitore geritur obligat eum qui præpoſuit, ſed ita ſi ejus rei gratia cui præpoſitus fuerit contractum eſt. de quo autem palam proſcriptum fuit ne cum eo contrahatur, is præpoſiti loco non habebitur: quod ſi proſcriptum quidem ſit ſed non pateat, tenetur qui præpoſuit. conditio quoque præpoſitionis ſervanda eſt: nam ſi quis ſub certa lege vel interventu cujusdam perſonæ contrahi voluit, æquiſſimum erit id ſervari in quo præpoſitus eſt.

L. cuicumque, ¶. non tamen, D. inſt. act. l. ſed ſi ¶. de quo. & ¶. perſcribere, & ¶. proſcriptum, eod. tit.

2. Cui conſequens eſt, ut alii reges aut populi magis alii minus ex ducum ſuorum contractibus teneri poſſint, ſi ſatis notæ ſint ipſorum leges atque inſtituta. de his ſi non conſtat, ſequendum eſt quod conjectura dictat, ut conceſſum intelligatur id ſine quo ſatis commode quæ officii ſunt expediri non poſſunt.

3. Mandati fines ſi exceſſerit minor poteſtas, tenebitur ipſa, ſi quod promiſit præſtare non poteſt, ad æſtimationem: niſi lex aliqua ſatis cognita id quoque impediat. Quod ſi dolus acceſſerit, id eſt ſi præ ſe tulerit jus majus quam habebat, jam tenebitur & de damno culpa dato, imo & ex crimine ad pœnam crimini reſpondentem. Ex priore cauſa bona obligantur, & ſi ea deficiant operæ, aut libertas corporis: ex poſteriore quoque perſona, aut bona, aut utrumque, pro delicti quantitate. Quod autem de dolo diximus procedet etiam ſi quis teſtationem interpoſuerit ſemetipſum obligari nolle, quia & damni dati & pœnæ juſtæ debitum cum delicto non voluntario ſed naturali nexu cohærent.

V. Quia vero ſemper aut ſumma poteſtas obligatur aut miniſter ejus, ideo & certum eſt partem alteram obligari, nec dici poſſe claudicare contractum. Egimus de comparatione eorum qui medii ſunt ad ſuperiores.

VI. Videamus & quid in inferiores poſſint: Nec puto dubitandum quin dux milites, magiſtratus oppidanos obligent intra eos actus qui ſolent ab ipſis imperari: alioqui conſenſu opus eſſet. Contra, ducis aut magiſtratus pactum inferioribus proderit in mere utilibus omnino: id enim in poteſtate comprehenſum ſatis eſt: in his quæ onus annexum habent, intra ea quæ imperari ſolent, omnino; extra ea, ita ſi acceptaverint: quæ congruunt his quæ de ſtipulatione pro tertio ex naturali jure alibi diſſeruimus. Generalia hæc illuſtriora facient ſubjectæ ſpecies.

Alc. lib. VIII. *conſ.* 40.

L. II, *c.* XI. ¶. XIV.

VII. * De belli cauſis & conſequentibus tranſigere ad belli ducem non pertinet, neque enim belli gerendi pars eſt bellum finire: imò etſi cum maxima poteſtate præpoſitus fuerit, ea de belli ductu erit intelligenda. Ageſilai reſponſum ad Perſas fuit εἰρήνης τὴν πόλιν εἶναι κυρίαν; *de pace conſtituendi jus eſſe civitati. Quam pacem A. Albinus cum*

Jugur-

Iugurtha rege Senatus injuſſu fecerat, Senatus reſcidit, inquit Salluſtius. Et *Iugurth.*
apud Livium eſt: *qui rata iſta pax erit, quam non ex auctoritate Senatus, non* *L.XXXVII.*
juſſu populi Romani peregerimus? Sic Caudina, ſic Numantina ſponſio populum Romanum, ut alibi expoſuimus, non obligavit. Et eatenus verum eſt illud Poſthumii, *ſi quid eſt in quo obligari populus poteſt, in omnia poteſt*, nempe eorum quæ ad ductum belli non pertinent; quod oſtendunt antecedentia, de deditione, de ſponſione relinquendæ aut incendendæ urbis, de ſtatu mutando.

VIII. * Inducias dare ducum eſt, nec ſummorum tantum ſed & minorum, iis nempe quos oppugnant aut obſeſſos tenent, & ſe ſuaſque copias quod attinet. Nam alios duces partes non obligant, quod Fabii & Marcelli hiſtoria apud Livium declarat. *Lib. XXIV.*

IX. 1. Homines, imperia, agros, bello quæſita concedere itidem *Iuſt. lib. XL.*
ducum non eſt. Hoc jure Syria Tigrani ademta quamquam Lucul- *Liv. l. XXX.*
lus dederat. De Sophoniſba quæ bello capta erat ait Scipio Senatus *Caſſ. de juſt.*
& jure. l. I.
populique Romani judicium atque arbitrium eſſe; ideo à Maſaniſſa, quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuiſſe. In res alias quæ in præda ſunt, jus aliquod concedi imperantibus videmus, non tam ex vi poteſtatis quam cujusque populi moribus: qua de re ſatis ſuperius à nobis dictum eſt. *Lib. III, c. VI, §. 15.*

2. At nondum quæſita condonare omnino in ducum eſt poteſtate: quia oppida pleraque & homines ſæpe in bello dedunt ſe ſub conditionibus vitæ ſalvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus ſummæ poteſtatis arbitrium exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non ſummis dandum eſt intra ea quæ ipſis agenda commiſſa ſunt. Maharbal Romanis quibusdam, qui ex prælio ad Thraſymenum evaſerant, ſatis longe abſente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ τῆς σωτηρίας, ut nimium conciſe narrat Polybius; ſed, ſi arma tradidiſſent, abire cum ſingulis veſtimentis paſſurum: retinet eos Annibal hoc cauſatus ὅτι Μαάρβας οὐκ εἴη κύριος αὐτὸς τῆς αὐτοῦ γνώμης, διδοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις. * *In poteſtate Maharbalis non fuiſſe ſe inconſulto fidem dare ſe dedentibus, qua ipſos illæſos aut indemnes præſtaret.* Iudicium de hoc facto Livii ſequitur: *Punica relligione ſervata fides ab Annibale eſt.*

3. Quare & M. Tullium in Rabirii cauſa ut oratorem audire debemus, non ut judicem. Vult à Rabirio Saturninum jure cæſum, quem Conſul C. Marius data fide ex Capitolio abduxerat: *Fides*, ait, *qui potuit ſine Senatusconſulto dari?* & ita rem agit quaſi Marium ſolum fides iſta obſtringeret. Atqui C. Marius ex Senatusconſulto poteſtatem acceperat operam dandi ut imperium populi Romani majeſtasque conſervaretur. * In ea poteſtate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehenſum jus dandæ impunitatis, ſi eo modo omne periculum à republica arceretur?

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, quatenus contractus natura patitur adſtringenda interpretatio, nempe ne aut ex ipſorum facto ſumma poteſtas plus quam vellet obligetur, aut ipſi damnum ſubeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram à duce accipitur, eo jure ac-

ceptus cenſetur ut de eo victoris populi aut regis arbitrium ſit. cujus exemplum eſt in Gentio Illyrii, & Perſeo Macedoniæ rege, qui ſe, ille Anicio, hic Paulo dediderunt.

XII. Sic adjecta cautio, *ita ratum ſit, ſi populus Romanus cenſuiſſet*, quam ſæpe in ſponſionibus invenias, efficiet ut ratihabitione non ſecuta dux in nihil ipſe teneatur niſi ſi qua locupletior factus ſit.

Liv. l. XXIV. XIII. Et qui oppidum tradere promiſerunt poſſunt præſidium dimittere, ut feciſſe Locrenſes legimus.

Annotata ad Caput XXII.

§. II. PRior quæſtio definienda eſt ex eo quod alibi diximus] Vide Camdenum in anno cIↄ Iↄ XCIV: in pronuntiato Comitis Mirandæ in cauſa Haukinſi.

§. VII. *De belli cauſis & conſequentibus transigere ad belli ducem non pertinet*] Beliſarius Gotthis: οὐ γὰρ ἐσμὲν κύριοι τὰ βασιλέως πράγματα διοικῆσαι. *neque enim nos jus habemus ordinandi res imperatoris.*

§. VIII. *Inducias dare ducum eſt*] Vide Parutam lib. V.

§. IX. 2. *In poteſtate Maharbalis non fuiſſe ſe inconſulto fidem dare ſe dedentibus*] Non magis probabile erat in re ſimili effugium quo uſus Bajazetes adverſus Servios Cratovianos; narrante Leunclavio lib. VI.

3. *In ea poteſtate, quæ Romanis moribus erat maxima*] Vide Salluſtium in bello Catilinario. Tullianæ huic cavillationi non diſpar illa Conſalvi in Ducem Valentinum Guicciardini libro VI.

CAPUT XXIII.

De fide privata in bello.

I. *Refellitur ſententia ſtatuens privatos fide hoſti data non obſtringi.*
II. *Oſtenditur obſtringi eos etiam piratæ & latroni: & quatenus:*
III. *Minor hic non excipitur.*
IV. *Error an liberet:*
V. *Solvitur objectio ſumta ex publica utilitate.*
VI. *Aptantur ante dicta ad fidem datam reditus in carcerem:*
VII. *In certum locum non redeundi: non militandi.*
VIII. *Non fugiendi.*
IX. *Captum alii ſe dare non poſſe.*
X. *An privati cogendi ſint à ſuis poteſtatibus implere quod promiſerant.*
XI. *Qualis interpretatio in hujusmodi pactis adhibenda.*
XII. *Quomodo ſumendæ voces vitæ, veſtium, adventus, auxilii.*
XIII. *Rediiſſe ad hoſtem quis dicendus:*
XIV. *Juſta auxilia quæ, in deditione, ſub conditione facta.*
XV. *Quæ ad executionem pertinent conditionem non facere.*
XVI. *De talium pactorum obſidibus.*

I. CIceronis eſt illud ſatis tritum: *Etiam ſi quid ſinguli temporibus adducti hoſti promiſerint, eſt in eo ipſo fides conſervanda:* ſinguli, milites puta aut pagani: nihil enim ad fidem refert. Mirum eſt inventos eſſe juris magiſtros qui docerent pacta publice cum hoſtibus

ſtibus inita fidem adſtringere, at quæ à privatis fierent non item. nam cum privati jura privata habeant quæ obligare poſſunt, & hoſtes capaces ſint acquirendi juris, quid eſſe poteſt quod obligationem impediat? Adde quod niſi id ſtatuatur datur cædibus occaſio, libertati impedimentum: nam & illæ caveri ſæpe, & hæc obtineri à captivis fide privatorum ſublata non poterit.

Bart. in l. conventionum. D. de pactis. Zaſi. in apol. contra Eckium.

II. Imo non hoſti tantum illi quem jus gentium agnoſcit, ſed & latroni & piratæ data privatim fides obligat perinde ut de fide publica ſupra diximus. Id intereſt, quod ſi metus injuſtus ab altero incuſſus impulerit ad promittendum, is qui promiſit petere reſtitutionem, aut ſi alter nolit ſibi eam præſtare poteſt. Quod in metu procedente ex bello publico jurisgentium locum non habet. Quod ſi & jusjurandum acceſſerit, jam omnino quod promiſſum eſt præſtandum erit ab eo qui promiſit, ſi perjurii crimen effugere volet. Sed tale perjurium ſi in hoſtem publicum commiſſum ſit puniri ab hominibus ſolet: ſi in latrones aut piratas, diſſimulari odio eorum quorum commodum agitur.

Hoc libro c. XIX. §. 2.

Supra l. II. c. XI. §. 7. & lib. III. c. XIX. §. 5. Oldr. conſ. 7. Covar. de matrim. p. II. c. 3. § 4. n. 21.

III. In hac quoque privata fide minorem non excipiemus, qui ejus ſtatus eſt ut actum intelligat. Nam quæ minoribus conſulunt beneficia ex jure ſunt civili. Nos de jure gentium quærimus.

IV. Et de errore alibi diximus, ita jus dare à contractu recedendi ſi id quod per errorem creditum fuit in mente agentis vim habuerit conditionis.

Lib. II. c. XI. §. 6.

V. 1. At quouſque ſe extendat privatorum in paciſcendo poteſtas difficilior inſpectio eſt. Quod publicum eſt à privato alienari non poſſe ſatis conſtat: nam ſine ducibus quidem belli id permiſſum eſt, ut modo probavimus, multo minus privatis. Sed de ipſorum actionibus ac rebus quæri poteſt, quia videmus hæc quoque concedi hoſtibus non poſſe ſine aliquo damno partis: unde videri poſſunt talia pacta illicita cum civibus ob jus ſupereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem ſacramento datam.

c. XXII. § 7.

2. Sed ſciendum eſt, ea pacta quæ malum majus aut certius evitant magis utilia quam damnoſa etiam publico cenſeri debere, quia minus malum induit rationem boni: χρὴ τῶν κακῶν ἐπιλέγεσθαι τὰ μετριώτερα, ut ait quidam apud Appianum. Neque vero fides ſola qua quis poteſtatem ipſam ſui & ſuarum rerum non abdicat, neque utilitas publica ſine legis auctoritate id efficere poſſunt, ut quod factum eſt, etiamſi contra officium factum eſſe detur, irritum ſit & effectu juris omni careat.

Punic.

3. Lex quidem poſſet adimere ſubditis aut perpetuis aut temporariis hanc poteſtatem: Sed neque lex hoc ſemper facit, parcit enim civibus: neque ſemper facere poteſt: nam leges humanæ, ut alibi diximus, vim obligandi tum demum habent ſi latæ ſint ad humanum modum, non ſi onus injungant quod à ratione & natura plane abhorreat. Et ideo leges & præcepta ſpecialia quæ tale quid aperte præ ſe ferunt pro legibus haberi non debent: Generales autem leges interpretatione benigna ita accipiendæ ſunt ut caſus ſummæ neceſſitatis excludant.

Lib. I. c. IV. § 7. 2, 3. Lib. II. cap. XIV. §. 12, 2.

4. Quod

4. Quod ſi actus qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdici æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, ſed puniri tamen idem poterit, ideo quod promiſit id quod ſui juris non erat, maxime ſi juratus id fecerit.

VI. Promiſſio captivi de redeundo in carcerem merito toleratur. Neque enim deteriorem reddit captivi conditionem: non ergo ut quidam exiſtimant glorioſe tantum fecit M. Attilius Regulus, ſed & quod debebat: *Regulus*, inquit Cicero, *non debuit conditiones pactioneſque bellicas & hoſtiles perturbare perjurio.* Nec obſtat illud:

Off. III.

Horat.

Atqui ſciebat quæ ſibi barbarus
Tortor pararet.

Nam & hoc fieri poſſe jam ſcierat cum promitteret. Sic & de decem captivis, ut quidem ex antiquis ſcriptoribus rem narrat Gellius, *octo poſtliminium juſtum non eſſe ſibi reſponderunt, quoniam * dejurio vincti forent.*

Lib. VII, c. 18.

VII. 1. Solent & promittere quidam ne in certum locum redeant, ne adverſus eum qui ipſos in poteſtate habet militent. Prioris exemplum apud Thucydidem, ubi ſic Ithomenſes promittunt Lacedæmoniis, exituros ſe Peloponneſo, nec unquam redituros. Poſterius nunc frequens eſt. Vetus exemplum eſt apud Polybium ubi dimittuntur ab Amilcare Numidæ, ſub lege, *μηδένα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ᾽ αὐτῶν, Ne adverſus Carthaginenſes eorum quiſquam arma hoſtilia ferret.* Simile pactum habet in Gotthicis * Procopius.

Lib. I.

Goth. III.

2. Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia fit contra officium quod patriæ debeatur. At non quicquid contra officium eſt ſtatim & irritum eſt, ut & alibi & ſupra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem ſibi parere id promittendo quod jam eſt in hoſtis manu. Nihilo enim deterior fit patriæ cauſa, cui is qui captus eſt, ni liberetur, jam periiſſe cenſendus eſt.

VIII. Promittunt & nonnulli non fugere. tenet hoc eos, etiamſi vincti promiſerint, contra quam quidam ſentiunt. Nam & ſic ſolet aut vita ſervari aut mitior obtineri cuſtodia. Si vero vinctus ſit poſtea, ita demum liber erit ſi ideo promiſerit ne vinciretur.

IX. Satis inepte quæritur an qui captus eſt alii dedere ſe poſſit. nimis enim certum eſt, neminem ſua pactione jus alteri quæſitum adimere poſſe. Eſt autem captori jus quæſitum, aut ipſo belli jure, aut partim belli jure, partim conceſſu ejus qui bellum gerit, ſecundum ea quæ ſupra expoſuimus.

Lib. III. c. VI, §. 23. & ſeq.

X. Circa effectus pactorum egregia quæſtio eſt, an privati ſi in fide præſtanda negligentes ſint à ſuis poteſtatibus cogendi ſint eam implere. Et cogendos verius eſt in bello duntaxat ſolenni, ob jus gentium, quo bellum gerentes obſtringuntur alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum, ut puta ſi à privatis violati eſſent hoſtium legati. Sic Cornelius Nepos recitante Gellio ſcripſerat, multis * in Senatu placuiſſe, ut ii de decem captivis qui redire nollent, datis cuſtodibus ad Hannibalem deducerentur.

Lib. VII, c. 18.

XI. De interpretatione, tenendæ regulæ jam aliquoties memoratæ, ut à proprietate verborum non recedatur niſi abſurdi vitandi cauſa,

Digitized by Google

cauſa, aut ex alia ſatis certa mentis conjectura: ut in dubio magis interpretemur verba contra eum qui legem dedit. *Lib. II, c. XVI, §. 2. Hoc lib. c. XX, §. 26.*

XII. Vtinam pactus non etiam ad libertatem jus habet. Veſtium nomine arma non veniunt: ſunt enim hæc diverſa. Veniſſe auxilium recte dicitur ſi ſit in conſpectu, etiamſi nihil agat; nam ipſa præſentia ſuam vim habet.

XIII. At rediiſſe ad hoſtem non dicetur qui clam rediit ut ſtatim exiret: rediiſſe enim ita intelligi debet, ut in poteſtate hoſtium iterum ſit. Contraria interpretatio veteratoria Ciceroni, ſtulte callida, quæ fraudem in ſe & perjurium habeat. Eadem Gellio fraudulenta calliditas, à Cenſore ignominiis notata, qui eam adhibuerant inteſtabiles & inviſi. *De Off. III. Lib. VIII, c. 19.*

XIV. * Iuſta auxilia in pactis deditionis non faciendæ ſi ea advenerint, intelligi debent talia quæ periculum ceſſare faciant.

XV. Notandum & hoc, ſi quid de executionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, u ſi dictum certo loco ſolvi, qui locus poſtea dominum mutaverit.

XVI. De obſidibus tenendum quod ſupra diximus, plerumque eos acceſſionem eſſe principalis actus: ſed tamen conveniri etiam poſſe ut disjunctiva ſit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid aut obſides retineantur. Sed in dubio tenendum eſt illud, quod maxime eſt naturale, id eſt, ut acceſſio tantum credantur. *Hoc libro c. 20, §. 58.*

Annotata ad Caput XXIII.

D*Ejurio vincli*] id eſt capitis minores, ut Horatius de Regulo loquitur. §. VI.

1. *Procopius*] Gotth. II de Herulis. §. VII.

In Senatu placuiſſe] idem jam ante Senatus redire eos coëgerat quos Pyrrhus ſub conditione dimiſerat. Appianus Exc. Legat. num. 6. §. X.

Iuxta auxilia in pacto deditionis] Sunt ejus pacti exempla quatuor in III Gotthicorum Procopii. Aliud de Luca apud Agathiam lib. I. De Caſtello Corſicæ apud Bizarum Hiſtoriæ Genuenſis X. alio libro XVIII, & in bello in Mauros. Habet tale & Cromerus lib. XI. §. XIV.

CAPVT XXIV.

De fide tacita.

I. *Tacite quomodo fides interponatur.*
II. *Exemplum in eo qui in tutelam recipi à populo aut rege expetit:*
III. *Qui colloquium poſtulat aut admittit:*
IV. *Huic tamen, dum collocutori non noceat, integrum eſſe res ſuas promovere.*
V. *De mutis ſignis ex conſuetudine aliquid ſignificantibus.*
VI. *De tacita approbatione ſponſionis.*
VII. *Pœna quando tacite remiſſa.*

I. SIlentio quædam conveniri non male à Iavoleno dictum eſt, quod & in publicis, & in privatis, & in mixtis conventionibus uſu venit. Cauſa hæc eſt, quod conſenſus qualitercunque indicatus *à lege, D. locati.*

Lib. II, c. XVI §. 4. 3. L. III, c. I. §. 8. catus & acceptatus vim habet juris transferendi. Signa autem conſenſus ſunt & alia præter voces & literas, ut non ſemel jam indicavimus. Quædam natura inſunt actui.

II. Exemplum ſit in eo qui aut ab hoſtibus aut ab externis veniens in alterius populi aut regis fidem ſe dat. nam hic quin tacite ſe obliget, nequid faciat adverſus eum ſtatum in quo præſidium petit, dubitari non debet. Quare ſequendi non ſunt qui Zephyri factum à reprehenſione remotum ajunt: neque enim fides ejus in regem,
Liv. lib. I. perfidiam in eos ad quos confugerat excuſat. Idem de Sexto Tarquinii filio, qui ad Gabios ſe contulerat, dictum eſto. De Simone Virgilius:

Æneid. II. *Accipe nunc Danaûm inſidias, & crimine ab uno*
Diſce omnes.

III. Sic & qui colloquium aut poſtulat, aut admittit, * tacite pollicetur collocutoribus id innoxium fore. Hoſtibus per colloquii
Libro XXXVIII. ſpeciem violandis jus gentium violari pronuntiat Livius: addit, colloquium perfide violatum. nam *per fidem* mendoſe eo loco ſcribitur. Cn. Domitius eo quod Bituitum regem Arvernorum per colloquii ſimulationem accerſitum, hoſpitioque exceptum vinxit, hoc à
Lib. X, c. 6. Valerio Maximo judicium refert: *Nimia gloriæ cupiditas perfidum exiſtere coëgit.* Quamobrem mirari ſubit, cur ſcriptor libri octavi belli Gallici Cæſaris, ſive is Hirtius eſt, ſive Oppius, ſimile factum T. Labieni referens, adjecerit, *infidelitatem ejus* (Comii ſcilicet) *ſine ulla perfidia judicavit comprimi poſſe*; niſi hoc Labieni magis quam ſcriptoris judicium eſt.

IV. At non ultra tacite illa voluntas trahenda eſt quam dixi. nam dum collocutores nihil patiantur, ſpecie colloquii avertere hoſtem à belli conſiliis, ſua interim promovere, perfidia vacat, & dolis
Liv. l. XLII. L. III, c. I. §. 6. & ſeq. Liv. l. XXVI. & XXX. bonis annumeratur. quare qui deceptum ſpe pacis regem Perſeum arguebant, non tam juris & fidei quam animi excelſi & gloriæ bellicæ habebant rationem, ut ex his quæ de dolis bellicis diximus ſatis poteſt intelligi. Ejuſdem generis erat fraus illa qua Aſdrubal ex Auſetanis ſaltibus exercitum ſervavit; & qua Scipio Africanus major ſitum caſtrorum Syphacis perdidicit, utrumque narrante Livio. Quorum exemplum imitatus * L. Sylla bello ſociali apud Eſerniam, ut
Lib. I, c. 5. apud Frontinum legimus.

V. Sunt & ſigna quædam muta ex conſuetudine ſignificantia, ut olim vittæ & rami olivarum; apud Macedones haſtarum erectio; apud Romanos * ſcuta capiti impoſita, * ſigna ſupplicis deditionis, quæ proinde obligant ad arma ponenda. Qui vero deditionem accipere
Lib. III, c. IV §. 12. & XI §. 15. ſe ſignificat, an obligetur, & quatenus, ex his quæ ſupra dicta ſunt petendum eſt. * Hodie vela candida tacitum habent ſignum petiti colloquii: obligabunt ergo non minus quam ſi voce petitum eſſet.

VI. Sponſio à ducibus facta quatenus tacite approbata à populo
Lib. II, c. XV. §. 17, & Lib. III, c. XXII, §. 3. aut rege cenſeri debeat, & hoc jam ſupra diximus, nimirum ubi & actus fuit cognitus, & aliquid factum, aut non factum, cujus rei alia cauſa extra voluntatem fœderis probandi dari non poſſit.

VII. 1. Pœnæ remiſſio ex ſola diſſimulatione non poteſt colligi: ſed

Digitized by Google

ſed opus eſt accedat actus talis qui aut amicitiam per ſe oſtendat, ut fedus amicitiæ cauſa; aut opinionem de tali virtute cui merito antefacta condonari debeant, ſive ea opinio verbis indicata eſt, ſive rebus quæ ex more inſtitutæ ſint ad talem ſignificationem.

Annotata ad Caput xxiv.

T*Acite pollicetur collocutoribus id innoxium fore*] Merito Agathias Ragnarum Hunnum culpat, quod abeuntem à colloquio Narſetem telo transfigere voluerit. Agath. lib. II. §. III.

L. Sylla] Et Cæſar Dictator adverſus Tencteros & Vſipetes. Appianus Exc. Legat. n. 16. §. IV.

Scuta capiti impoſita] Appianus Civilium II. §. V.

Signa ſupplicis deditionis] Apud Perſas manus poſt tergum complicatæ; Ammianus lib. XVIII. ad quem locum notata Lindenbrogii vide. ſcuta & vexilla perverſa apud Romanos; Notat idem Ammianus libro XXVI. Submittere vexilla; Latinus Pacatus Panegyrico. Apud Germanos & eorum exemplo alios, herbam porrigere; Plinius lib. XXII. qui victi ſe dedunt inermes ſupplicant, ait Servius ad I Æneid.

Hodie vela candida tacitum habent ſignum petiti colloquii] ignis ſuccenſus petiti colloquii ſignum apud Septentrionis populos; meminit Iohannes Magnus & alii. Plinius lib. XV, 30. de lauru: *Ipſa pacifera, ut quam prætendi etiam inter armatos hoſtes quietis ſit indicium.*

Pœnæ remiſſio] Tractat Polybius ſervatus in Excerptis Legationum num. 22. an ſi remiſſa ſit pœna iis qui facinus fecere, ſimul remiſſa ſit mandatoribus. Non puto. Singulos enim tenent ſua delicta. §. VII.

CAPUT XXV.

Concluſio, cum monitis ad fidem & pacem.

I. *Monita ad fidem ſervandam,*
II. *In bello pacem ſemper ſpectandam:*
III. *Et amplectendam etiam cum damno, Chriſtianis præſertim.*
IV. *Vtile id victis:*
V. *Et victori:*
VI. *Et quorum res dubiæ ſunt.*
VII. *Pacem factam ſumma religione ſervandam.*
VIII. *Votum & finis operis.*

I. I. ATque hic finire me poſſe arbitror, non quod omnia dicta ſint quæ dici poterant, ſed quod dictum ſatis ſit ad jacienda fundamenta, quibus ſi quis velit ſuperſtruere ſpecioſiora opera adeo me invidentem non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, ſicut, cum de bello ſuſcipiendo agerem, monita quædam de bello quantum fieri poteſt declinando adjeci, ita nunc quoque monita pauca addam quæ in bello & poſt bellum valeant ad fidei curam & pacis: & fidei quidem tum propter alia, tum ne ſpes pacis adimatur. Fide enim non tantum reſpublica quælibet continetur, ut Cicero dicit, ſed & major illa gen-

Off. III. *Rhet. ad Theod.* I. *c.* 15. *Epiſtola* LXXXVIII.

tium ſocietas: hac ſublata, ut vere Ariſtoteles, *ἀνῄρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων, tollitur quod inter homines eſt commercium.*

2. Itaque merito idem ille Cicero nefarium eſſe ait, fidem frangere quæ continet vitam: *Sanctiſſimum*, ut Seneca loquitur, *humani pectoris bonum*: quam tanto magis præſtare debent ſummi hominum rectores, quanto cæteris impunius peccant: Itaque fide ſublata * feris erunt ſimiles, quarum vim omnes exhorrent. Et juſtitia quidem in cæteris ſuis partibus ſæpe habet aliquid obſcuri: at fidei vinculum per ſe manifeſtum eſt, imo ideo quoque uſurpatur ut de negotiis omnis dematur obſcuritas.

Cic. pro Q. Roſ.

3. Quo magis regum eſt religioſe hanc colere, primum conſcientiæ, deinde & famæ cauſa qua ſtat regni auctoritas. Ne dubitent igitur, eos qui ipſis fallendi artes inſtillant, idipſum facere quod docent. Non poteſt diu prodeſſe doctrina quæ hominem hominibus inſociabilem facit: adde & Deo inviſum.

II. Deinde in tota belli adminiſtratione non poteſt ſecurus & Deo fidens animus retineri niſi ſemper in pacem proſpectet. Veriſſime enim dictum à Salluſtio: *Sapientes pacis cauſa bellum gerere*: Cui congruit Auguſtini ſententia: *non pacem quæri ut bellum exerceatur, ſed bellum geri ut pax acquiratur.* Ipſe Ariſtoteles non ſemel accuſat gentes quæ bellicas actiones quaſi pro ultimo fine ſibi proponerent. Ferinum quiddam vis eſt; quæ in bello maxime eminet: quo diligentius curandum eſt ut humanitate temperetur, ne nimium feras imitando dediſcamus hominem.

Oratione ad Caſ. *Epiſt.* I. *ad Boniſ.* VII *Pol.* II, & XIV.

III. Pax ergo tuta ſatis haberi ſi poteſt, & malefactorum, & damnorum & ſumtuum condonatione non male conſtat: præcipue inter Chriſtianos, quibus pacem ſuam Dominus legavit. Cujus optimus interpres nos vult, quantum fieri poteſt, quantum in nobis ſitum eſt, cum omnibus pacem quærere. Viri boni eſt initia belli invitum ſuſcipere, extrema non libenter perſequi: ut apud Salluſtium legimus.

Rom. XII, 18.

IV. Satis quidem hoc unum eſſe debet, ſed & plerumque utilitas humana eodem trahit; primum eos qui minus valent: quia periculoſum eſt longum cum valentiore certamen, &, ut in navi fit, jacturâ aliquâ redimenda major calamitas, omiſſa ira ac ſpe fallacibus, ut recte Livius dixit, auctoribus, hunc ſenſum * Ariſtoteles ſic enuntiat: *κρεῖττον τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρχόντων προΐεσθαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτοὺς αὐτοῖς χρήμασιν ἀπολέσθαι. Satius eſt his qui plus pollent aliquid rerum ſuarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.*

V. Sed & eos qui validiores ſunt: quia bonis ſuis rebus, ut idem Livius non minus vere ait, ampla ac ſpecioſa dantibus pax eſt; ac melior tutiorque quam ſperata victoria. Cogitandus enim Mars communis: *διεξιτέον*, ait Ariſtoteles, *τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν πολέμῳ ὡς πολλαὶ καὶ παράλογοι γίνονται. Cogitandum in bello quam multa quamque improviſa mutationes accidere ſoleant.* In oratione quadam pro pace apud Diodorum culpantur *οἱ τὸ μέγεθος τῶν εὐημερημάτων προσφερόμενοι, ὥσπερ τῆς τύχης οὐκ ἐναλλὰξ εἰθισμένης βραβεύειν τὰ κατὰ πόλεμον προτερήματα. qui rerum geſtarum à ſe magnitudinem extollunt, plane quaſi non is mos eſſet fortunæ belli proſpera*

ſpera

ſpera vicibus largiri. * Et maxime metuenda deſperantium audacia, tanquam acerrimi morientium belluarum morſus.

V I. Quod ſi uterque pares ſibi videantur, id vero Cæſare auctore *Bell. civil. I.*
optimum tempus de pace agendi, dum ſibi uterque confidit.

V I I. Pax autem facta qualibuſcumque legibus ſervanda omnino ob eam quam diximus fidei ſanctimoniam, ſoliciteque cavenda non tantum perfidia ſed & quidquid animos exaſperat. Nam quod de privatis amicitiis dixit Cicero, ad has publicas non minus recte aptes; quæ cum omnes ſumma religione ac fide tuendæ, tum eæ maxime quæ ex inimicitiis revocatæ ſunt in gratiam.

V I I I. Inſcribat hæc Deus (qui ſolus hoc poteſt) cordibus eorum quorum res Chriſtiana in manu eſt, & iiſdem mentem divini humanique juris intelligentem duit, quæque ſemper cogitet lectam ſe miniſtram ad regendos * homines, Deo cariſſimum animal.

Annotata ad Caput xxv.

2. F*Eris erunt ſimiles*] Legati Iuſtiniani apud Procopium Perſicorum II Choſroen ſic alloquuntur: εἰ μὴ πρὸς παρόντα σέ, ὦ βασιλεῦ, οἱ λόγοι ἐγίγνοντο, οὐκ ἄν ποτε ᾠόμεθα Χοσρόην τὸν Καβάδου ἐς γῆν τὴν ῥωμαίων ἐν ὅπλοις ἥκειν. ἀτιμάσαντα μὲν τοὺς διομωμοσμένους σοὶ ἔναγχος ὅρκους, ὃ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ἰσχυρότατον εἶναι δοκεῖ τῆς ἐς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον. διαλύσαντα δὲ τὰς σπονδάς, ὧν ἡ ἐλπὶς ἀπολέλειπται μόνη τοῖς διὰ τὴν ἐν πολέμῳ κακοπραγίαν οὐκ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βιοτεύουσιν. οὐ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τὸ τοιοῦτον εἴποι τις ἂν εἶναι, ἢ τῶν ἀνθρώπων τὴν δίαιταν ἐς τὴν τῶν θηρίων μεταβεβλῆσθαι. ἐν γὰρ τῷ μηδαμῇ σπένδεσθαι, τὸ πολεμεῖν ἀπέραντα λελείψεται πάντας. πόλεμος δέ, ὁ πέρας οὐκ ἔχων, ἐξοικίζειν τῆς φύσεως τοὺς αὐτῷ χρωμένους ἐς ἀεὶ πέφυκεν. *Niſi ad te præſentem, Rex, hæc haberetur oratio, nunquam putaſſemus Choſroen Cabadæ filium cum armis intraturum in fines Romanos, contemptis primum juramentis juratis, quod inter homines ſummum firmiſſimumque creditur veritatis & fidei pignus; ruptis præterea fœderibus, quæ ſola ſpes relinquitur iis qui ob belli mala non in tuto vivunt: Quid enim hoc aliud eſſe dicamus, quam hominum vitam in ferarum vitam mutare. nam ſublatis fœderibus ſequetur ut omnes inter ſe æterna gerant bella. Bella autem ſine fine hanc vim habent, ut homines perpetuo teneant naturæ ſuæ extorres.* §. I.

Ariſtoteles ſic enunciat] Philo vero de conſtitutione principis hunc §. IV.
in modum: εἰρήνη κἂν ἡ σφόδρ' ἐπιζήμιος, λυσιτελεστέρα πολέμου. *Pax quamvis cum magno detrimento, bello utilior.*

Et maxime metuenda deſperantium audacia] §. V.

Δειναὶ γὰρ καὶ κοῖται ἀποιχομένοιο λέοντος.

Quippe timendi etiam morientis luſtra leonis.

Homines, Deo cariſſimum animal] Sic Chryſoſtomus ſermone de §. VIII.
Eleemoſyna dixit: ἄνθρωπος τὸ περισπούδαστον ζῶον τοῦ Θεοῦ.

F I N I S

Librorum de jure Belli ac Pacis.

Digitized by Google

Ex vita S. LVDOVICI *Regis Francorum deſcripta à Ioinvillio, cap.* LXXXIX.

QVi in magno erant Regis conſilio ſæpe eum reprehendebant quod tantum laboris ſumeret ad pacem inter externos reponendam; mendoſe eum facere quod non eos bellare ſineret; aliquanto poſt fore ut rectius transigatur. Reſpondebat Rex non recte eos loqui. Si, inquit, Principes & dynaſtæ vicini regni mei viderent me facile perpeti ut bella inter ſe gererent, dicerent inter ſe; Rex Francorum dolo malo nos bellare patitur: atque inde odium in me conciperent, & aliquando me incurſarent, unde malum regno meo evenire poſſet: Præterea fieri poſſet ut & Dei iram in me accerſerem, cum dicat Deus benedictos eſſe qui operam dant ut ad pacem & concordiam revocentur diſcordantes. Affirmare poſſum & Burgundiones & Lotharingos conſpecta Regis bonitate & juſtitia, tam ejus fuiſſe amantes eique obſequentes, ut cauſas controverſiarum inter ipſos ortarum apud ipſum agerent. Vidi eos ſæpe venientes modo Lutetiam, modo Remos, modo Melodunum, modo in loca alia in quibus Rex erat.

Ex vita ejusdem juxta Mandata S. LVDOVICI *Regis data filio ex Actis Collegii Rationalium in urbe Pariſienſi.*

SIqua controverſia aut actio in te moveatur, inquire in veritatem tam contra te quam pro te. Siquid alieni habere te animadvertas, quod aut te aut majores tuos cepiſſe conſtet, fac illico reſtituatur. Cave bellum geras adverſus Chriſtianum quemquam, niſi ex multorum conſilio, & ita ſi bellum evitare non poſſis. Quod ſi bellum habeas, abſtine ab Eccleſiaſticis & iis qui tibi nihil nocuere. Si inter ſubditos tuos bellum aut rixæ oriantur, fac eos ad concordiam reducas quamprimum fieri poteſt. Sæpe ſpecta quid Bailivi, Præpoſiti, & alii officiales tui faciant, & in eorum actus inquire, ut ſi quid corrigendum ſit id corrigas. Fac nullum turpe peccatum regnet in regno tuo.

Digitized by Google

LIBRI PRIMI CAPITA.

I. *Quid Bellum, quid Ius?* Pag. 1
II. *An Bellare unquam juſtum ſit.* 15
III. *Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.* 46
IV. *De bello Subditorum in Superiores.* 81
V. *Qui bellum licite gerant.* 99

LIBRI SECVNDI CAPITA.

I. *De belli cauſis, & primum de defenſione ſui & rerum.* Pag. 101
II. *De his quæ hominibus communiter competunt.* 113
III. *De acquiſitione originaria rerum: ubi de mari & fluminibus.* 128
IV. *De derelictione præſumpta & eam ſecuta occupatione: & quid ab uſucapione & præſcriptione differat.* 139
V. *De acquiſitione originaria juris in perſonas: ubi de jure parentum: de matrimoniis: de collegiis: de jure in ſubditos: ſervos.* 147
VI. *De acquiſitione derivativa facto hominis: ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.* 172
VII. *De acquiſitione derivativa quæ fit per legem: ubi de ſucceſſionibus ab inteſtato.* 176
VIII. *De acquiſitionibus quæ vulgo dicuntur juris Gentium.* 198
IX. *Quando imperia vel dominia deſinant.* 208
X. *De obligatione quæ ex dominio oritur.* 216
XI. *De promiſſis.* 221
XII. *De contractibus.* 231
XIII. *De jurejurando.* 244
XIV. *De eorum qui ſummum imperium habent promiſſis & contractibus & juramentis.* 259
XV. *De fœderibus ac ſponſionibus.* 266
XVI. *De interpretatione.* 278
XVII. *De damno per injuriam dato, & obligatione quæ inde oritur.* 293
XVIII. *De legationum jure.* 298
XIX. *De jure ſepulturæ.* 308
XX. *De pœnis.* 317
XXI. *De pœnarum communicatione.* 370
XXII. *De cauſis injuſtis.* 389
XXIII. *De cauſis dubiis.* 398
XXIV. *Monita de non temere etiam ex juſtis cauſis ſuſcipiendo bello.* 407
XXV. *De cauſis belli pro aliis ſuſcipiendi.* 416
XXVI. *De cauſis juſtis ut bellum geratur ab his qui ſub alieno imperio ſunt.* 422

LIBRI

Digitized by Google

LIBRI TERTII
CAPITA.

I.	*Qvantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.*	Pag. 430
II.	*Quomodo jure gentium bona ſubditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repreſſaliis.*	450
III.	*De bello juſto ſive ſolemni jure gentium: ubi de indictione.*	455
IV.	*De jure interficiendi hoſtes in bello ſolenni, & alia vi in corpus.*	462
V.	*De rebus vaſtandis eripiendiſque.*	475
VI.	*De jure acquirendi bello capta.*	478
VII.	*De jure in captivos.*	497
VIII.	*De imperio in victos.*	503
IX.	*De poſtliminio.*	506
X.	*Monita de his quæ fiunt in bello injuſto.*	516
XI.	*Temperamentum circa jus interficiendi in bello juſto.*	520
XII.	*Temperamentum circa vaſtationem & ſimilia.*	538
XIII.	*Temperamentum circa res captas.*	549
XIV.	*Temperamentum circa captos.*	551
XV.	*Temperamentum circa acquiſitionem imperii.*	559
XVI.	*Temperamentum circa ea quæ jure gentium poſtliminio carent.*	565
XVII.	*De his qui in bello medii ſunt.*	568
XVIII.	*De his quæ in bello publico privatim fiunt.*	572
XIX.	*De fide inter hoſtes.*	574
XX.	*De fide publica qua bellum finitur: ubi de pacis pactione, de ſorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obſidibus, pignoribus.*	582
XXI.	*De fide, manente bello: ubi de induciis, commeatu, captivorum redemptione.*	600
XXII.	*De fide minorum poteſtatum in bello.*	609
XXIII.	*De fide privata in bello.*	612
XXIV.	*De fide tacita.*	615
XXV.	*Concluſio cum monitis ad fidem & pacem.*	617

Digitized by Google

LOCI SCRIPTORVM

in hoc opere ſpecialiter explicati, aut examinati, aut emendati.

Ex ſacris Literis:

Veteris Teſtamenti.

	Caput	Verſ.	Pag.
Geneſis.	IV.	14.	19
		24.	20
	IX.	5, 6.	19
	XIV.	16. *& ſeq.*	566
		20.	479
	XVIII.	23. *& ſeq.*	432
	XX.	12.	434
	XXV.	6.	181
	XXXVIII.		227
Exodus.	XVII.		18
	XX.	2. *& ſeq.*	346
		5.	342
		12. *& ſeq.*	338
		17.	342
	XXI.	14.	375
	XXII.	2.	47, 107
		1, 9.	340
Leviticus.	XVIII.		153
Numer.	XIV.	30.	247
	XX. *&* XXI.		119
Deuteron.	XIX.	19.	340
	XX.	10, 15.	18
		11.	458
		19.	539
	XXII.	1.	270
	XXII.	28.	89
	XXIII.	6.	271
Ioſue.	IX.		247
Iudicum.	III.	15.	94
	XX.		248
I *Samuelis qui Latinis*			
I *Regum.*	VIII	2.	82
	X.	5, 10.	528
	XI.		440

	Caput	Verſ.	Pag.
	XIX.	18.	528
	XXV.		248
II *Regum qui Latinis.*			
IV *Regum.*	III.	19.	540
	VI.	18. *& ſeq.*	440
	XVIII.		300
I *Paralip.*	XIX.	2.	65
	XXIII.		93
	XXVI.	32.	65
II *Paralip.*	XVI.	2, 7.	272
	XIX.	2.	271
	XX.	37.	271
Pſalmi.	II.		23
Eſaias.	II.	4.	27
Ierem.	XXXVIII.	5.	66
		26.	434
Ezechiel.	XVIII.		332
Eccleſiaſt.	XII.	7.	309
Proverb.	XVI.	4.	322

Novi Teſtamenti.

	Caput	Verſ.	Pag.
Matthæus	V.	17.	19, 25, 27
		21. *& ſeq.*	21
		23.	250
		38. *& ſeq.*	27
		39.	47, 48
		44. *& ſeq.*	25
	XI.	13.	24
	XXII.	20.	95
	XXIII.	21.	250
	XXIV.	51.	253
	XXVI.	25.	437
		52.	49
Marcus.	VI.	48.	435
	X.	19.	342
Lucas.	II.	1.	392
	XIV.	23.	350
	XVII.	3.	330

Lucas

Digitized by Google

	Caput	Verſ.	Pag.
Lucas.	XXII.	30.	437
	XXIV.	28.	435
Iohannes.	IV.	9.	271
	VIII.	7.	321
	XVIII.	36.	393
Act. Apoſt.	VIII.	27.	8
	X.	2.	8
	XVI.	3.	435
	XVII.	4.	8
Ad Roman.	I.	25.	348, 349
	III.	27.	221
	VII.	14.	22
	X.	5.	10
	XII.	17.	30
	XIII.	1.	23
		2, 45.	83
		4.	26, 30
	XIV.	23.	399
I ad Cor.	VII.	21.	162
		25.	153
		36.	151
	XI.	14.	240
II ad Cor.	X.	3.	31
	XI.	3.	114
	XII.	14.	180
Ad Galat.	III.	25.	10
	IV.	1.	129
	VI.	5.	162
Ad Epheſ.	II.	3.	240
	VI.	12.	31
Ad Coloſſ.	III.	22.	162
I ad Tim.	II.	1,2,3.	22
Ad Tit.	II.	9.	162
Ad Hebr.	VI.	17.	246
	VII.	13.	22
		19.	10
	VIII.	7.	10
	XI.	6.	347
		32, 33.	18
Iacobus.	I.	15.	337
	IV.	1.	31
	V.	12.	253
I Petri.	II.	12.	84
		16.	162
I Iohannis.	II.	16.	338
	III.	16.	21
	V.	16.	324

Ex Theologis.

Synodus Nicaenſis can. XII. 35
Synodus Arelatenſis I. *can.* III. 36
Concilium Toletanum I. 157
Leonis epiſtola. 36
Auguſtinus quæſt. x. *ſuper Ioſue.* 434
Auguſtinus de libero arbitrio. 48. 108
de mendacio. 434, *& ſeq.*
de civitate Dei. 542
c. ſi quis ſervum. XVII, *q.* 4. 162, 500
c. de Iudæis. diſt. 45. 349
c. 2. *de Treuga & pace.* 529, 541
Adrianus quodlibet. 2. 425
Dominic. Soto de juſt. & jure. l. v, *c.* i. 417
Franciſcus Victoria relectione de Indis: & de jure belli. 51, 123, 380
Medina de reſtitutione, q. 10. 432

Ex Iure.

Lex Solonis. 47, 107
Lex XII *Tabularum.* 28, 47, 107

Digeſtis.

De juſtitia & jure, l. 1. §. *hujus ſtudii.* 475
l. ex hoc jure. 19
De diviſione rerum l. quædam. 130
De pactis. l. conventionum. 267
De minoribus. l. in cauſa cognitione. 240
l. 1. 18
Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.
Ad l. Aquil. l. quemadmodum. §. *item.* 117
De religioſis & ſumptibus funerum. l. cum loca. 475, 511
De condictione indebiti. l. Iulianus. 453
De lege Rhodia de jactu. l 2. §. *cum in eadem.* 117. *l.* ἀξίωσις. 392
Depoſiti l. bona fides. 217, 251
De diſtractione pignorum. l. reſcriptum. §. 1. 453
II. *De legatis & fideicommiſſis. l. cum ita legatum.* §. *in fideicommiſſo.* 187

Ad

Ad legem Falcidiam. l. pretia. 236
Si tabulæ teſtamenti nulla exſtabunt, unde liberi, l. ſcripto § 1. 181, 182
De damno infecto. l. Fluminum. §. *ult. & l. Proculus.* 379
De acquirendo rerum Dominio. l. quod in littore. 130
l. in agris limitatis. 133
l. transfugam. 443, 484
De acquirenda vel amittenda poſſeſſione. l. 1. §. 1. 481
Nequid in loco publico vel itinere fiat. l. littora. 130
De diverſis temporum præſcript. l. ſi quiſquam. 130
De furtis. l. 1. 4
De incendio, ruina, naufragio. l. quo naufragium §. *quod ait.* 117
De ſepulcro violato. l. ſepulchra. 477
Ad legem Corneliam de ſicariis. l. furtum. 108
De pœnis. l. aut facta. 340
l. crimen. 382
De jure fiſci. l. Imperatores. 320
De captivis & de poſtlimin. l. navibus, & ſeqq. 511, 512
l. poſtliminii §. *in pace.* 513
l. non dubito. 513
l. in bello. 508
l. poſtliminium. §. *poſtliminio.* 506, 581
§. *filius quoque.* 509
l. ſi captivus. 507
l. hoſtes. 455
l. ſi quid bello. 507
De verborum ſignificationibus. l. probrum. 4
De regulis juris, l. jus noſtrum. 241

Codice.

De Iudæis. l. nulli. 326
De legibus. l. non dubium. 157
Quando Imperator inter pupillos cognoſcat. 64
Quando liceat unicuique vindicare ſe, vel publicam devotionem. 333
De poſtliminio reverſis. l. ab hoſtibus. 512
Ad legem Iuliam Majeſtatis. l. ult. 320
De emendatione propinquorum. 324

Inſtitutionibus.

De rerum diviſione §. 1. 130

Ex Iuriſconſultis.

Bartholus in l. conventionum. D. de pactis. 613
in l. hoſtes. D. de captivis. 392
Zaſius Apologia contra Eckium. 613
Didacus Covarruvias in Clem. ſi furioſus: de Homicidio parte. 111. §. 1. 105
in c. peccatum. p. 11. §. 10. 344
Ferdinandus Vaſquius Menchacenſis controverſiarum illuſtrium. 1. *c.* 9. 518
c. 13. 417
c. 25. 343
c. 46. 336
11. *c.* 51. *n.* 34. 261
111. *c.* 3. 585
Menochius arbitrariarum quæſtionum. 532
Ioannes Bodinus de republ. l. 1. *c.* 8. 260, 264
v. *c. ult.* 285
vi. *c. ult.* 340
Guil. Barclajus adverſus Monarchomachos. 111. 8. 88
iv. 16. 92
vi. 23, 24. 88
Franciſcus Connanus commentariorum juris civilis.
lib. 1. *c.* 6. & v. *c.* 1. 222
lib. 111. *c.* 6. 204

Ex Philoſophis.

Plato, Gorgia. 321
de legibus. ix. 107
xii. 516
Xenophon 1. *Socraticorum* iv. 152
Ariſtoteles Nicomachiorum. v. 10. 522
15. 313
Politicorum iv. 4. 52

 Proble-

Digitized by Google

Problematum ſectione XXIX. 400
M. Tullius Cicero de Officiis I. 410
III. 233, 434
Ad Atticum, XIII. 27. 410
L. Annæus Seneca de Beneficiis IV. 253, 288
Plutarchus quæſtionum Romanarum. CVIII. 152

Ex Hiſtoricis.

Polybius. 373, 527
Livius V. 122
XXXIV. 267
Appianus Civilibus. 594
Mithridatico. 289
Iuſtinus ex Trogo. 597
Valerius Maximus. 579
Tacitus Hiſtoriarum. II. 209
Eucherius in hiſtoria martyrum Agaunenſium. 91

Ex aliis.

Demoſthenes. V. 452
Virgilius. 299
Scriptor ad Herennium. IV. 526
Philo de legibus ſpecialibus. 382
Plinius VIII. *epiſtola ad Ariſtonem.* 158
Panegyricus dictus Conſtantino Conſtantii filio. 526
Feſtus Pompejus. 254, 507
Dantes. 392

Digitized by Google

INDEX
RERUM PRÆCIPUARUM, AC VERBORUM,
quæ in hoc opere continentur.

Prior numerus librum, alter capitum, tertius paragraphum, reliquus vero ſubdiviſionem paragr. niſi & interpoſitum ſit, tunc enim §. ipſum, Not. Annot. Annotata, Prol. Prolegomena denotat.

A.

Abdicari regnum an poſſit. 2. 7. 26.
Abdicari regnum an poſſit, & per id nocere filio. vide Regnum. Cum rege qui regnum abdicavit ſubditis bellum gerere licet tanquam cum privato. 1. 9. 4.
Abdicatio jus eſt Græcis uſitatum. 2. 7. 7.
Abdicato filio an quid debeatur. 2.7.7.
Abjecta habentur pro derelictis, ſed cum exceptione. 2. 4.4.
Abii Scythæ. 2. 1. 2.
Abitus tutus quomodo ſumatur. 3. 21. 16.
Abrahamus bello adjuvit extraneos à fide. 2. 15. 9. 6.
Abrahamus res hoſtiles ſibi acquiſitas judicat & dedicat. 3. 6. 1. 1.
Abrahami filii ex Cethura non habuerunt partem hereditatis. 2. 7. 8. 3.
Abrahamus uxorem vocat ſororem. 3. 1.7.
Abrahami bellum pro Lotho. 2. 24. 5. Cum rege Sodom laudatur. 1. 2. 2. Teſtamentum quale, ſi ſine liberis deceſſiſſet. 2. 6. 14.
Abſentes an partem prædæ ferant. 3. 6. 17. 5.
Abſentium jus præſentibus accreſcit. 2. 5. 20.
Abſolvere cur ſatius quam condemnare. 2. 23. 5. 1.
Abſolutio à juramento, unde vim habeat. 2. 13. 20. 2.
Abſtinentiæ in ſolo pacatorum exempla. 3. 17. 2.
Abſurda nemo credendus eſt velle. 2. 16. 22.
Abſurdus intellectus, vitandus. 2. 16. 2. & 5, & 6.
Abuſus rei neceſſarius utentem obligat ad reſtitutionem pretii. 3. 17. 1.
Acceptandi animum pro infantibus & amentibus lex ſupplet non Nat. ſed Civ. 2. 11. 14.
Acceptilatio non tollit neceſſitatem ſolvendi ejus quod jure naturali debetur per ſe. 1. 1. 10. 5.
Acceptatio pro altero facta quid operetur. 2. 11. 14. & 17.
Acceptatio an præcedere alienationem poſſit. 2. 6. 2.
Acceſſionis jus quale. 2. 8. 11. & ſeqq.
Acceſſionum jus ob prævalentiam non eſt naturale. 2. 8. 2.
Accipi plus poteſt quam quod noſtrum eſt, ſed ſub onere reſtituendi quod excidit. 3. 1. 4. 1.
Accuſare an Chriſtiano conveniat. 2. 20. 15. & 16.
Accuſare filio patrem patriæ proditorem an liceat? 2. 18. 4.
Accuſatio capitalis fit in quibusdam locis per publice ad id conſtitutos, & quare. 2. 20. 15. licita non eſt Chriſtiano ex opinione veterum. 2. 20. 10.
Accuſatione injuſta qui damnum dedit in quantum teneatur. 2. 17. 16.
Accuſatores ex officio publico conſtitui melius. 2. 20. 15.
Achæi dolis abſtinebant. 3. 1. 20. 3.
Achelous amnis domitus ab Hercule. 2. 3. 16.
Achilles culpatur, quod amicis captivorum ſanguine libarit. 3. 11. 16.
Acquiri bello non poſſunt quæ penes hoſtes ſunt ſed non hoſtium. 3. 6. 5. & 26. 1.
Acquiruntur bello quoad jus externum quæ hoſtis noſter bello acquiſiverat. 3. 6. 7. 1.

Acquiri incorporalia bello utrum poſſint. 2. 5. 2. Res liberorum parentibus. Iure Naturali. 2. 5. 2.
Acquiſita bello non niſi eadem vi male dicuntur poſſideri. 3. 9. 4. de rebus necdum actu acquiſitis lex poteſt imperare. 3. 6. 22.
Acquiſitio naturalis in bello. 3. 6. 1. 1. 2.
Acquiſitio rerum originaria. 2. 3. 1.
Acquiſitiones impropriè dictæ juris gentium. 2. 8. 1.
Actio injuriæ an Chriſtiano conveniat. 2. 20. 10. 1. 2.
Actionum injuſtarum gradus. 2. 20. 29. 1. 3.
Actionum forenſium & belli iidem fontes. 2. 1. 2. 1.
Actor ut bellum vitetur re dubia potius cedere debet. 2. 23. 11.
Actus homini inevitabiles an puniri poſſint. 2. 20. 19.
Actus, qui humanam ſocietatem non ſpectant, puniendi non ſunt. 2. 20. 20.
Actus ex more communes nemini prohibendi. 2. 3. 22.
Actus interni an punibiles inter homines. 2. 20. 18.
Actus imperfecti an puniantur jure gentium. 2. 20. 39.
Actus contra conſcientiam illiciti. 2. 23. 2.
Actus publici & privati in bello publico. 3. 6. 10.
Actus benefici. 2. 12. 2.
Actus permutatorii. 2. 12. 3.
Actus diremtorii. 2. 12. 3.
Actus communicatorii. 2. 12. 4.
Actus mixti. 2. 12. 5.
Actus poſitivi & negativi quantum differant. 2. 15. 17. 2.
Actus communes à dividuis diſtinguendi circa reſtitutionem. 3. 10. 4.
Actus contra juramentum factus quando fit vitioſus tantum, quando & irritus. 2. 13. 19.
Actus res eſt. 1. 3. 11.
Actus humani quotuplices. 2. 12. 1.
Actus bonæ fidei ad Ius Gentium non pertinent. 2. 16. 11.
Actus contractuum nomine qui veniant. 2. 12. 7. Externi non poſſunt ſignum eſſe internorum ſequentium. 2. 11. 20. Interni non ſunt congruentes ſocietati humanæ. 2. 6. 1. Iuris efficacia iis non tribuenda. 2. 4. 3. quomodo & quatenus in æſtimationem veniant. 2. 20. 18. Iuris ſtricti non pertinent ad Ius Gent. 2. 16. 11. Mixti quotuplices. 2. 12. 5 & 6.
Actus præcedanei. 2. 12. 9. Simplices. 2. 12. 2. Vitioſi, qui non directe ſpectant ſocietatem humanam aut hominem alium, puniri nequeunt. 2. 20. 20. Quomodo conſiderentur in pœnis, & ex quibus circumſtantiis. 2. 20. 30.
Actus cujusque naturaliter ſunt cuique homini ut ſuum. 2. 17. 2. Ideo in eos quisque par jus habet ac in res ſuas. 2. 11. 1. Non tamen plene ſunt in noſtra poteſtate, ſed à ſuperioribus noſtris dependent. 2. 13. 20. Regum diſtinguendi in regios & privatos. 2. 14. 1. Privati communem legum regulam ſequuntur. 2. 14. 2. etiam oppidi ejus in quo vivunt. 2. 14. 5. Regii eo loco habendi, quaſi communitas feciſſet. 2. 14. 1. An fiant irriti ex eo quod parentes habeant. vide Rex. De actu qui tenetur, tenetur etiam de his quæ ex vi actus ſequuntur. 2. 17. 2.
Actuum humanorum qui aliis hominibus ſunt utiles plura genera. 2. 12. 1.
Actuum beneficorum hæc natura, ut non credendi ſint quenquam ad magnum ſuum incommodum obligare. 2. 16. 27.
Addictorum ſervitus. 2. 5. 30.
Αδιάστοζα. 2. 8. 7.
Adjuvans tenetur de damno. 2. 17. 6.
Adminiſtratores regni an jus & imperium ſummum habeant. 1. 3. 11.
Admiralitatis natura. 2. 12. 25.
Admiralitatis contractus. 2. 12. 4.
Adonia à regno exheredatus. 2. 7. 25.
Adoptatus ex conjectura voluntaria ſuccedit. 2. 7. 8. 1.
Adoptionis vox modo laxiorem modo ſtrictiorem ſenſum admittit. 2. 16. 9.
Adoptivi non ſuccedunt in regnis à populo delatis. 2. 7. 16.
Adſcripti glebæ. 2. 5. 30.
Adulter & adultera ad quam reſtitutionem teneantur. 2. 17. 15.
Adulterium etiam accuſari in concubina poteſt. 2. 5. 15. committi
cum

Digitized by Google

cum alienigena Iudæi non credunt. 2. 19. 1. nec cum Tyranni uxore aliqui. *ibid.* Committit adulterium Lege Euangelica qui uxorem non adulteram repudiat, à divortio dimiſſam ducit. 2. 5. 9. Ad injuſtitiam pertinet quod fit ex libidine, & injuſtitiam continet prope maximam. 2. 20. 30. ut puniatur morte lex vetus Noæ data. 1. 2. 5.
Adulter & adultera divortio potius dimittitur à Chriſtiano quam punitur. 3. 20. 10. Si occidatur permiſſu legis, occidentem homicidii reum facit coram Deo. 2. 20. 17. In quantum teneatur conjugi & liberis. 2. 17. 15.
Advocatiæ jus. 1. 3. 21. 3.
Ædes comburere quando nefas in bello. 3. 12. 2. Qui comburunt ad quid teneantur juſtitia interna. 3. 18. 6. Qui diruunt in bello præter neceſſitatem, ad quid teneantur. 3. 18. 6. Peſtilentes eſſe profitendum cum venduntur. 2. 12. 9.
Ædificare in littore an liceat & quatenus. 2. 2. 15. 2.
Ædificatio in mari aut littore. 2. 3. 9. 2.
Ægyptiorum polygamia. 2. 5. 9.
Æqualitas exigendi in contractu qualis requiratur, & quare. 2. 12. 11. 1.
Æqualitas in contractibus requiſita quotuplex. 2. 12. 8.
Æqualitas rei in contractibus qualis. 2. 12. 12. 1.
Æquitas in arbitrio qualis intelligatur. 3. 20. 47
Æquivocatio quando fieri poſſit absque peccato. 3. 1. 10.
Æquivocatio. 3. 1. 10. *vide* Locutio ambigua.
Æs & aurum diduci poſſunt. 2. 8. 21.
Æs alienum civitatis facit quo minus uni alterive ex civitate liceat diſcedere. 2. 5. 24. donavit Cæſar Dyrrachinis, & quo jure. 3. 8. 4. remiſit Alexander Theſſalis quod ipſi Thebanis debuerant, & quo jure. *ibid.*
Æſtimatio rei fit ex eo quanti omnibus valeret, & quare. 2. 12. 14. furto ablatæ quomodo fiat. 2. 17. 16.
Ætas eſt quid perſonale. 2. 7. 18. 2.
Ætolorum mos. 3. 20. 31.
Afrorum mos circa prædam. 3. 6. 14. 3.
Affectus qui ad vitandum malum oriuntur minus mali quam qui ad conſequendas voluptates. 2. 20. 31.
Agamemnonis juramentum de re illicita. 2. 13. 6.
Agendi impunitas non reddit juſtam actionem, quoad juſtitiam etiam internam. 2. 5. 20.
Ager poteſt vendi menſura nominata, non tamen ad menſuram. 2. 8. 12.
Ager arcifinius. 2. 3. 16. immetatus. 2. 2. 3. *Annot.* inundatus vel piſcando retinetur in poſſeſſione. 2. 8. 10.
Ager privatus magis eſt ut arcifinius non credatur. 2. 8. 12.
Agros vaſtare in bello quando nefas. 3. 12. 2. & 3. 12. 4.
Agit injuſte à quo etiam principium eſt actionis. 2. 26. 4. Qui quod imperatur injuſtum eſſe putat, etiamſi non ſit, agere non debet. 2. 26. 3.
Agri diviſi, ſive aſſignati ſive limitati: menſura comprehenſi, arcifinii ſive occupatorii. 2. 3. 16. 1.
Agri capti quando intelligantur, 3. 6. 4.
Agri capti publici fiunt. 3. 6. 11. 1.
Agri capti: de his Hebræorum, Lacedæmoniorum, & Romanorum mos & conſuetudo. 3. 6. 11. 2.
Agricolæ in bello à cædibus immunes eſſe debent. 3. 11. 11. eorumque boves. vide Bos.
ad Agriculturam damnati. vide Adſcripti glebæ.
Agri privati in dubio non cenſentur arcifinii. 2. 8. 12. 1.
Agri poſtliminio recipiuntur. 3. 9. 13. 1.
Agricolis parcendum. 3. 11. 11. 1.
Ager Bœotus ſecundum fines qui ante bellum erant intelligendus. 2. 16. 6.
Ageſilai dictum. 3. 1. 6. 2.
Ἄγη. 2. 21. 14. 2.
Agnatica ſucceſſio linealis. 2. 7. 23.
Alapa toleranda Lege Euangelica. vide Injuria.
Alapam occidendo alterum arcere an liceat jure naturæ, an Euangelico. 2. 1. 10. 1.
Alendi liberi, etiam vulgo quæſiti: etiam ex inceſtis, quod jus Romanum ſprevit. 2. 7. 4. 2.
Alexander latro & prædo dictus. 2. 1. 1. 3.

Alexander culpatur quod amicorum ſanguine litaverit amicis. 3. 11. 16. quod quibus aditum tutum promiſit, in via juſſit interficere. 3. 11. 16. Expeditiones injuſtas in Perſas Branchidaſque ſuſcipit. 2. 21. 8. Poro Regnum relinquit. 3. 15. 4.
Alex. cum Scythis de fortitudine non imperio certat, libertatemque iis relinquit. 3. 14. 9. 2.
Alexandri ſucceſſores pleno proprietatis jure num ſucceſſerint. 1. 3. 12.
Alexandrum quid impulerit ad bellum cum Dario Rege. 2. 22. 1.
Alexandrinæ merces. 2. 12. 16.
Algerienſes prædones. 3. 8. 19. 2.
Aliena res occupari poteſt, ad vitandum periculum. 3. 1. 2. 2.
Aliena res ad debiti conſecutionem accipi quando poſſit. 2. 7. 2. 1. 2.
Alienam rem accipere pro debito non licet, ubi debitum per judicium conſequi datur. *ibid.*
Alienam rem reſtituere unde & quatenus teneamur. 2. 10. 1. 2.
Alienam rem reddens, præmium inventionis non recte petit. 2. 10. 1. 5.
Alienandi ſua jus naturale. 2. 6. 1. 3.
Alienari res poteſt etiam ſub conditione. Et poſſeſſione retenta. vide Poſſeſſio. 2. 6. 14. Et revocabiliter. 2. 6. 14.
Alienatio requirit actum utentis ratione. 2. 3. 6. Imperii quando valida ſi à Rege ſolo fiat. 2. 6. 3. & lib. 3. 20. 5. Populi ex quo jure & unde procedat. 1. 3. 12. Quid alienetur in alienatione populi. *ibid.* Regni facta à Rege, qui id in patrimonio non habet, nulla. 1. 4. 10. & l. 2. 14 12. Vt nec partis ejus, *ibid.* niſi populus aut corpus totum conſentiat. 2. 6. 4. & l. 3. 20. 5. Regalis patrimonii nulla, quæ fit à Rege uſufructuario. 1. 4. 10. & lib. 2. 14. 12. Tacita in ſucceſſionibus ab inteſtato. 2. 9. 1.
Alienati imperii exempla. 1. 3. 12. 3. 6.
Alienatio requirit actum externum & acceptionem. 2. 6. 1. 2.
Alienationis requiſita quædam mere ſunt juris civilis. 2. 6. 1.
Alienæ rei ſi quis dominium ignoret, an eam pauperibus dare teneatur. I. N. 2. 20. 11.
Alieni abſtinentia eſt ex jure naturali. Prol. p. 2.
Alieno uti quomodo liceat. 2. 2. 6. 1. 7. 11.
Alieno qui utitur in neceſſitate, tenetur ad reſtitutionem. 2. 1. 9.
Alieno debito nemo obligatur naturaliter niſi heres. 2. 14. 10. & l. 2. 21. 19. & libro 3. 2. 1. 1.
Alimenta an liberis debeantur, & quo ſenſu. 2. 7. 4. 1. 3.
Alimenta præſtare tenetur homicida injuſte occiſi liberis & uxori. 2. 17. 13. Servis domini pro operibus. 3. 14. 6. quanta Romæ ſingulis menſibus dabantur. *ibid.* ob alimenta præſtita ab alio dominium non amittitur. 2. 8. 22. Ex alimentis jus naſcitur ſolo domino. *ibid.* Pro iis obligantur ſervorum eorum liberi qui pro debito ſuæ civitatis ſervi facti ſunt. 3. 14. 8.
Ἀληθοεκεῖν. 2. 13. 13.
Alii prodeſſe licitum & honeſtum. 1. 5. 2. per alium facere quis poteſt. I. N. quod per ſemet ipſum. 3. 6. 9. qui facit quod etſi ſibi liceat, alteri tamen non licet, peccat ſi eum cogat. 3. 1. 21.
Allodialia regna quam ſucceſſionem ſequantur. 2. 7. 20. 1.
Alluvio cujus naturaliter. 2. 8. 11. 13.
Alluvio quando cedat proximorū prædiorū dominis. 2. 8. 11. 2. & 13. & 15.
Alluvionis jus quale à I. Civ. Rom. proditur an ſit naturale. 2. 8. 8. & 16. In ſola imperii conceſſione non ineſt. 2. 8. 15. Privatis prodeſt, ſi certo conſtat agrum eſſe arcifinium. 2. 8. 8. Vaſallis quibus proſit. 2. 8. 15.
Alvei mutatio an fines immutet. 2. 3. 16 1. 17.
Alveus ſiccatus cujus naturaliter. 2. 8. 9.
Alveus ſiccatus privatis quando cedat. 2. 8. 13. 15.
Alvei ſiccati cujus jure gentium. 2. 8. 9.
Αμάρτημα quid. 3. 11. 4. 2.
Ambigua vox quomodo interpretanda. 2. 16. 6. vide Interpretatio.
Ambitio generoſius vitium. 2. 2. 2.
Amens promittendo non obligatur. 2. 11. 5. 1.
Amenti falſum dicere, non eſt mendacium. 3. 1. 12. 1.
Amen-

Amentes populi, an dominium habeant. 2. 22. 10.
Americanarum gentium communio in bonis. 2. 2. 2.
Amici qui ſint in jure poſtliminii. 3. 9. 2. 1.
Amicitia non ex ſola indigentia naſcitur. 2. 1. 9. 3.
Amicitiæ conventio in pace quid operetur. 3. 20. 40.
Amicitia regis in legato lædi poteſt. 2. 18. 5.
Amicitiam ejus nemo ambit, cui videt jus & fidem eſſe vilia. Proleg. pag. 6.
Amici Regis quale jus habuerint apud Rom. 1. 3. 21.
Amicos defendere nemo cogitur, habenda tamen ratio amicitiæ. 2. 25. 5. Veniam meretur, etiam ubi eſt injuſtum. 3. 11. 6.
Amicorum cauſa bellum recte ſuſcipitur. 2. 25. 5.
Amiſſum quando quid cenſeatur. 2. 4. 5. repetere dominus non tenetur, ſed poſſeſſor reſtituere. 2. 10. 1.
Amitam uxorem ducere num licet. 2. 5. 14.
Ammonitæ nec fœderati, nec perpetui hoſtes Hebræorum. 2. 15. 9. 5.
Ἀμφιβολία apud Rhetores. 2. 16. 4. 1.
Amymonum poteſtas apud Cnidios. 1. 3. 8.
Animalium mactatio num & ante diluvium uſitata. 2. 20. 9.
Animantia muta alunt ſobolem. 2. 7. 4. 2.
Animantibus quæ ruri inſerviunt parcendum. 3. 12. 4. 4.
Ἀνδροληψία quid. 3. 2. 3. 1.
Angariatus ſequi quo ſenſu à Chriſto jubeatur. 1. 2. 8. 5.
Angliæ regni ſucceſſio. 2. 7. 30. 3.
Angliæ jus circa prædationes quæ contra legem fiunt. 2. 17. 20. 2.
Animus vitiat actiones ſua natura licitas. 2. 15. 9. 9.
centum Anni tres ferme ætates. 2. 4. 7.
Annibalem Rom. quo jure dedi ſibi poſtularint. 2. 21. 4.
Antigonus ridet aliquem ſibi librum de juſtitia adferentem. Proleg. p. 1.
Antiochus. 2. 4. 7. & 8.
Antiochus an jus habuerit in Hebræos. 1. 4. 7. 5.
Ἀνθρωποπαθείας figura. 2. 13. 3. 3.
Antonius an vera belli civilis cum Octavio cauſa fuerit. 2. 22. 1. Non apparere & non eſſe tantundem valent quoad eum cui non apparet. 2. 10. 11.
Antropophagi. 2. 19. 2. 1.
Aodis factum quale. 1. 4. 19. 4.
Ἀφθαρσία quid. 2. 1. 2. 1.
Ἀπλότης quid. ibid.
Ἀποστερεῖν. 2. 10. 39. 3.
Apoſtolorũ judicatio qualis. 2. 22. 14. 1.
Appellare à ſubditis interdum non licet. 2. 4 13.
Appellari ut ab aliquo nulla ratione poſſit, jus eſt ſolius imperii ſummi. 2. 4. 13.
Appellationis exemptio an à ſubdito acquiri poſſit. 2. 4. 13.
Appetitus bonum deſiderat, ſive verum ſeu imaginarium. 2. 20. 29. mali quoque declinandi ſtudium in ſe comprehendit. ibid.
Aptitudo juris ſpecies, quid. 1. 1. 7. & lib. 2. 17. 2. 2.
Aptitudo moralis non facit naſci obligationem reſtitutionis. 2. 17. 2. 2.
Aptitudo, & proprie debitum, bene diſtinguenda ubi concurrunt. 2. 7. 3. 4. 1. & lib. 2. 17. 2. 2.
Aptitudo ad rem diſtinguenda à jure proprie dicto ad rem. 2. 17. 3. non enim jus dat dominium. 2. 17. 2. ſed occaſionem tantum ad jus. 2. 20. 2.
Aqua profluens quænam ſit. 2. 2. 12.
Aquam & terram dare. 2. 5. 31. & in Annot. ad eundem §.
Aquas corrumpere in bello an liceat. 3. 4. 17.
Ara Miſericordiæ apud Athenienſes. 2. 21. 5. 2.
Aratori bovi parcendum. 3. 12. 4. 4.
Arâtus Sicyonius. 2. 4. 8. & l. 3. 16. 6.
Arbiter de bello lectus de poſſeſſione pronuntiare non debet. 3. 20 48.
Arbitri officium quod. 3. 20. 47.
Arbitri reges vel judices. ibid.
Arbitri compromiſſarii pacis. 3. 20. 45. provocare num de iis liceat, ſi iniquum ſtatuerint. 1. 20. 46. eorum exempla. 2. 23 8. Annot. ad Arbitros provocare facit, ne res metu cenſeatur derelicta. 2. 4 6.
Arbitrorum genera. 3. 20. 46.
Arbor ſcientiæ boni & mali, cujus rei ſym-

ſymbolum. 2. 2. 2. 2.
Arbor vitæ, cujus rei ſymbolum. *ibid.*
Arbores frugiferas in bello nefas eſt exſcindere. 3. 12. 2. non ſi jaculatores impediant. 3. 13. 2. Annot.
Arcem ne quis in confinio pati debeat, quale fœdus. 2. 15. 6.
Arcifinii agri, ſive occupatorii. 2. 3. 16. 1.
Ἀρχιτεκτονικὴ Ariſtoteli quæ. 1. 3. 6. 2.
Argumentis paribus pars utra præferenda. 2. 23. 5.
Argumenta, qualia in judicandis moralibus. 2. 23. 3. 4.
Arma apud Rom. poſtliminio cur non recepta. 3. 9. 14. 2.
Arma hoſti alicujus ſubminiſtrare hoſtis eſt. 3. 1. 5. 2.
Arma adimi poſſunt populis ſubactis etiam jure mixti imperii. 2. 15. 7. 8. 3. 3. 3. 14. 6. Poſtliminio non redeunt. 3. 9. 14.
Armis hoſtium an ad decipiendum uti licitum. 3. 1. 5.
Armis hoſtium uti licitum. 3. 1. 8. 4.
Armorum vox quid ſignificet. 2. 16. 5.
Arragonica ſucceſſio. 2. 7. 36
Arrogatio. 2. 5. 26.
Artes gentium antiquiſſimæ. 2. 2. 2. ſenſum modo latum, modo ſtrictum admittunt. 3. 16. 9.
Artium vocabula quomodo accipienda. 2. 16. 3.
Aruſpices poſt baptiſmum acceptum artem ſuam cogebantur deſerere. 1. 2. 9.
Arx quid. 2. 16. 3.
Arx ſtructa à vicino qui pactione nulla prohibetur non dat jus ad bellum, etiam cum damnum dare poſſit. 2. 22. 5. rumpit pacem ſub lege amicitiæ initam. 3. 20. 40.
Aſiæ mos circa prædam. 3. 6. 14. 3.
Aſmonæi. *vide* Macabæi.
Aſſecurationis contractus. 2. 12. 3. 5. natura. 2. 12. 23.
Aſſertio à promiſſione multum diſtat. 3. 1. 18. 1.
Aſſertio mera futuri quid, & quam vim habeat. 2. 11. 2.
Aſylorum jura quibus proſint, quibus non. 2. 21. 5.
Athenienſes Corinthios an vicerint, ſecundum Polyb. 3. 20. 45. victoriis quomodo uſi ſint. 3. 15. 8.
Athenienſium Reſp. mixta ex Ariſtocratia & Democratia. 1. 3. 20. an eadem manſerit; poſtquam in eam variæ gentes ſuſceptæ. 2. 9. 3.
Atlantici populi. 2. 9. 4.
Atrocitatem facinoris quæ habere dicuntur. 2. 26. 3.
Atticorum leges multæ ex legibus Moſaicis. 1. 2. 5. Lex de ἐπικλήροις. 2. 5. 12.
Atticum jus de captivis redemptis. 3. 9. 10. 3.
Auctores belli injuſti ab aliis diſcernendi. 3. 11. 5. 1.
Aucupia naturâ cuique licita, ſed legem à terra accipiunt. 2. 2. 3. & 5.
Aves quorum ſint. 2. 2. 5.
Auguſti Octavii bellum contra Antonium injuſtum. 1. 3. 5.
Auguſtinum ſcholæ quædam ſolum ſequendum ſibi propoſuere, & perperam. 3. 1. 17.
Aurigæ Circenſes S. Cœna prohibiti. 1. 2. 9. Not.
Authoritas ab imperio differt. 1. 3. 10.
Authoritatem noſtram quibus impertimur, ea noſtra facimus. 1. 4. 4.
Author injuſtitiæ majori pœna dignus quam qui ipſum ſequitur. 3. 11. 5.
Authorum depravata & ſiniſtra quandoque de rebus judicia. 1. 3. 5.
Avus aviaque quando nepotum curam agere teneantur. 2. 7. 6.
Auxilia ab una parte promiſſa intelliguntur ſumptu petentis. 1. 16. 12. 3.
Auxilium mittere quis excuſetur. 2. 16. 27. 1.
Auxilium veniſſe quando dicatur. 3. 23. 12.
Auxilium amicis præſtandum, ſi facile & ſine incommodo poſſit. 2. 25. 5. In bello ut præſtetur cujus generis fœdus. 2. 15. 6. Cujus impendiis debeantur. 2. 16. 12. Debitum ex jure proprie dicto qui non præſtat ei cui fit injuria, damni dati tenetur. 2. 1. 8. 2. 1. 1. Fœderatis quibus præſtandum ſi bellum inter ſe ipſi gerant. 2. 15. 13. Hoſti quoquo modo præſtitum, cauſam dat ad bellum juſtum. 3. 1. 5. Sed ut de novo indici oporteat. 3. 3. 10. Veniam meretur, ſi ex officio ſit præſtitum.

Digitized by Google

tum. 3. 11. 6. Promiſſum quo caſu fœderato promiſſor mittere non teneatur. 2. 16. 27.
Auxilium in pacto non faciendæ deditionis ſi advenerit, quale intelligatur. 2. 23. 14. Sociis novis contra veteres an præſtari poſſit, qui in fœdere caverunt ut utriuſque populi ſocii ab utroque populo ſint tuti. 2. 16. 13. In auxiliis præſtandis non ſocius vetuſtior, ſed juſtior cauſa præſtatur. 2. 25. 4.

B.

BAnnitos occidere, num etiam interna juſtitia & coram Deo ſit juſtum. 2. 20. 17.
Barbaros prædationibus vexare laudatum Ariſtoteli, & quare. 3. 15. 5.
Barbari male à Græcis pro hoſtibus habiti. 2. 22. 10. niſi qui belluis quam hominibus ſimiliores ſunt. 2. 20. 40.
Barclaji ſententia de jure reſiſtendi, quod ſit penes populum, vel majorem ejus partem. 1. 4. 7. 4.
Belgæ agros vaſtari non permittunt in bello, ſed ſub tributo eos præſtant tutos, & quamobrem. 3. 12. 14.
Beliſarii cavillatio adverſus Gothos de locis minus cuſtoditis. 3. 21. 8.
Bellandi pro alio juſtæ cauſæ. 2. 25. 1. 1.
Bellandi jus inferioribus poteſtatibus quibusdam conceſſum. 1. 3. 4. 2. & 5. 1.
Bellantium extra territorium quæ capiuntur an jure belli acquirantur. 3. 6. 26. 2.
Bellare quidam lege vetantur. 1. 5. 4.
Bellum à natura quo ſenſu. 1. 2. 1. 5.
Bellum juris gentium quo ſenſu. 1. 2. 4. 1.
Bellum an vetetur lege quæ data eſt Noæ. 1. 2. 5. 2. an vetetur lege Euangelica. 1. 2. 6. 1. & 7. 1. & 8. 1.
Bellum actionis nomen non eſt ſed ſtatus. 1. 1. 2. & lib. 3. 21. 1.
Bellum Chriſtiani aliqui plane improbaverunt, & quare. 1. 2. 9. Evitari quibus modis poſſit. 2. 23. 7. & *ſequent*. Finiri quomodo poſſit. 3. 20. 1. Male geritur, niſi intra juris & fidei modum. Proleg. pag. 5. Honeſtum non eſt, niſi ſumma neceſſitas & vera charitas efficiat honeſtum. 2. 29. 9. Incipit naturaliter ubi judicia deficiunt. Proleg. pag. 5. 2. 1. 2. Suſcipi non debet ob delicta quævis. 2. 20. 38. Nec ob inchoata ſolum, niſi certo caſu. 2. 20. 39. Non niſi ad juris conſecutionem. Proleg. pag. 5. 2. 1. 1.
Bellum civile prædam plerumque militi omnem promiſcue concedit, & quare. 3. 6. 24. In bellis civilibus quare occiſi captivi. vide Captivus. Capta capientium non fiunt. vide Capta. An in bellis civilibus ſit jus legationis. 2. 18. 2. Defenſivum. vide Defendere.
Bellum injuſtum non niſi injuſtos prodit effectus etiamſi ſit ſolenne. 3. 10. 3. Nec à latrocinio differt, quoad jus internum. 3. 16. 1. Ad bella injuſta nemo obligatur. 2. 15. 13. & 2. 25. 4. Vt juſtum ſit I. G. quid requiratur. 3. 3. 5. Iuſtum eſſe non poteſt, niſi quod ob injuriam ſit ſuſceptum. 2. 1. 1. ſive eam quæ ſit contra jus gentium, ſive eam quæ contra jus naturæ. 2. 20. 40. privatum publico reipſa prius eſt. 1. 1. 2. Injuſtum ex quibus cauſis dicatur. 1. 2. 8. per tot, aliquando idem eſt, ac non ſolenne, ut juſtum ſolenne. 1. 3. 4. 1. Iuſtum dicitur interdum quoad effectus externos. 2. 17. 19. & l. 2. 23. 13. nec ſit injuſtum etiamſi ex animo gerentis vitium accedat. 2. 22. 17. Sic juſtum eſt quod Reges ſuſcipiunt in eos qui nec ſe, nec ſuos, ſed I. N. aut G. violant. 2. 20. 40.
Bello juſto quantum quis conſequatur I. N. 3. 20. 11. Ex bello etiam juſto magiſtratibus ſubditis tenetur quatenus damno eos affecit, quod provideri poterat. 2. 24. 7.
Bellum ſolenne injuſtum eſſe poteſt, quoad juſtitiam internam. 2. 1. 1. & 2. 23. 13.
Belli ſolennis effectus alius eſt licentiæ, alius dominii. 3. 4. 4.
Belli ſi quæ ſunt cauſæ tantum ad pœnam ab aliis ſumendam injuſtitiæ ſuſpicionem præbent, niſi ob ſcelus manifeſtum & atrociſſimum. 2. 20. 43. Itaque non temere ſuſcipiendum, etiam cum juſta punitio. 2. 24. 2. maxime contra eum cui pares vires ſunt. 2. 24. 7.
Belli cauſa quibusdam ipſum bellum, id

id quod injuſtiſſimum. 2. 22. 2.
* Belli cauſæ, juſtificæ, claræ evidentesque eſſe debent, & quæ palam poſſint proponi. 2. 26. 4. cur publice proponantur? 3. 1. 5. His, ſi quæ bella deſtituuntur latrocinia ſunt 2. 22. 3. Omnes autem qui bella ſuſcipiunt, credi volunt, ſibi tales cauſas eſſe. 3. 9. 4. Itaque periculoſum de iis inter duos pronuntiare. 3. 4. 4. Suaſoriæ cauſæ ſolæ absque juſtificis latrocinium ex bello faciunt. 2. 22. 3. etiam conjunctæ juſtificæ bellum ab injuſtitia non vindicant, quantum ad eum qui ſuſcipit, ſi ob ſolas ſuaſorias ineatur. 2. 22. 17.
Belli Punici ſecundi cauſa. 2. 22. 17. quo ſenſu fuerit juſta. 2. 17. 19. Præſentis injuſta videtur dici ab auctore. 1. 2. 8.
Belli dux. vide Dux belli. Poteſtas regi conceſſa de poteſtate externi belli intelligitur. 1. 4. 13. Societas an cum infidelibus licite ineatur. 2. 15. 9. ex bello multa mala etiam in innocentes veniunt. 2. 23. 6.
Belli definitio. 1. 1. 2. 1.
Belli vocis origo. 1. 1. 2. 2.
Bellum an juſtum aliquod jure naturæ. 1. 2. 1. 1. 2.
Bellum aliud privatum: aliud publicum: aliud mixtum. 1. 3. 1. 1.
Bellum privatum an licitum poſt conſtituta judicia, & quibus caſibus. 1. 3. 2. 1. privatum aliquod lege Moſis permiſſum. 1. 3. 2. 2. an cum Euangelio pugnet. 1. 3. 3. 1. Ambroſii & Auguſtini dicta contra illud. 1. 3. 3. 2.
Bellum juſtum ac ſolemne quid. 3. 3. 1. 1.
Bellum ex edicto. 3. 3. 5.
Bellum Cn. Manlii in Galatas an juſtum. 1. 3. 5. 4. Caji Cæſaris in Germanos an juſtum. 1. 3. 5. 4. Octavii & Decimi an juſta bella: Caſſii quoque bellum an juſtum. 1. 3. 5. 5.
Bellum publicum, ſolemne vel minus ſolemne. 1. 3. 4. 1.
Bellum gerere reſervatum habenti ſummum imperium. 1. 3. 5. 3.
Bellum quando & quatenus ab inferioribus poteſtatibus geri poſſit: & an tale bellum publicum dicendum. 1. 3. 5. 1. & an geri poſſit ab illis ex conjectura voluntatis ſuperioris. 1. 3. 5. 3.
an Bellum civile ſit pejus tyrannide. 1. 4. 19. 3.
Bellum pro ſociis, & pro amicis. 2. 25. 4. 5.
Bellum ſuſcipi poteſt pro quibusvis hominibus. 2. 3. 5. 6.
Bellum an licitum pro ſubditis & alienis. 2. 25. 7. 8.
Bellum geri poteſt per homines improbos. 2. 26. 5. & lib. 3. 1. 22.
Bellum an licitum in eos, qui in naturam delinquunt. 2. 20. 40. 1.
Bellum an licitum ut cogantur aliqui fieri Chriſtiani. 2. 20. 48. 1.
ad Bellum injuſtum obligatur nemo. 1. 3. 23. & 2. 11. 8. & 2. 13. 7. & 2. 2. 15. 13. 1.
Bellum pro ſolo offenſivo quando ſumendum. 2. 16. 13. 3.
Bellum non licitum ob nimiam potentiam vicini tantum. 2. 1. 17. 1.
Bellum juſtum aliunde vitium habere poteſt. 2. 22. 17. 1.
Bellum an utrinque juſtum detur. 2. 23. 13.
Bellum omittendum ſæpe noſtri & noſtrorum cauſa. 2. 24. 4. 1.
Bellum ob pœnam ſuſcipere debet eſſe validioris multo. 2. 24. 7.
Bellum ſuſcipiendum ex neceſſitate aut occaſione. 2. 24. 7. 9.
Bellum pacis cauſa gerendum. 1. 1. 1. 1. 3. 25. 2.
Bellum ſtatim geri poteſt ut indictum eſt. 3. 3. 13.
Bellum injuſtum qui geſſit, rectè ad impenſas ſolvendas cogitur. 3. 13. 3.
Bellum pacis cauſa. 3. 15. 2. 1.
Belli cauſæ juſtificæ debent publicari. 2. 26. 4. 5.
Belli efficientes cauſæ, principales, adjuvantes, inſtrumentales. 1. 5. 1. Belli cauſa juſta, injuria ſola. 2. 1. 1. 4. defenſio vitæ. 2. 1. 3. cauſæ Belli ſuaſoriæ, & juſtificæ, & principia illius. 2. 1. 1. 1. 2.
Belli injuſti effectus injuſti. 3. 10. 3.
Belli vindicta modum excedere non debet. 3. 11. 1. 2.
Belli non juſti cauſæ poſſunt eſſe probabiles. 3. 11. 6. 1.
Belli jure quinam occidi poſſint. vide

vide Occidere & Occidi.
Belli denunciandi formulæ. 3. 3. 7.
Belli indictio. 3. 3. 7. 1. 6. 2. 3. 5. 1.
circa Belli indictionem inſtituta civilia. 3. 3. 8.
Bello non indicto an capta capientium fiant. 3. 3. 12.
Bello capta jure gentium acquiruntur. 3. 6. 2. 1. 3.
Bello capta cujus jure ipſo gentium fiant. 3. 6. 2. & 7.
Bello capta ſingulorum fieri frequens ſententia. 3. 6. 8. 9.
Bellorum civilium crudelitas. 3.7.5.3
Bello injuſto capta an reſtituenda ab eo qui cepit. 3. 10. 3. 5. & an reſtituenda ab eo qui detinet. 3. 10. 6. 1.
Bello injuſto capta cum reſtituuntur, an quid detrahi poſſit. 3. 10. 6. 2.
Bello injuſto capta, ſi conſumta ſint, bonæ fidei poſſeſſor non reſtituit. 3. 10. 6. 2.
Bello civili res quomodo acquirantur. 3. 6. 27.
Bello non ſolemni res quomodo acquirantur. 3. 6. 27.
Bello quæſita quædam Regis propriè fiunt. 1. 3. 12. 3.
Bello injuſto extortum ſecuta pace an repeti poſſit. 2. 17. 19.
ex Bello irregularitas. 2. 24. 10.
in Bello quæ capi & non capi poſſunt. 3. 13. 2. 3. 4.
Bellorum principia. 2. 7. 1.
Bellorum mala. 2. 24. 10. 1.
Bellorum pro alienis ſubditis ſuſceptorum exempla. 2. 25. 8. & eod. lib. cap. 20. 40. 2.
Bella publica ſine cauſa, injuſta. 2. 1. 1. 3.
Bella pro aliis per naturam licita & probata. 1. 5. 2. 1.
Bello an peti poſſint perſecutores Chriſtianiſmi. 2. 20. 49. 2.
Bella ſine ullis cauſis, feritas. 2. 22. 2.
Bella ex cauſis ſuaſoriis, non juſtificis, prædatoria. 2. 22. 3.
Bella an ſuſcipienda ob delicta in Deum. 2. 20. 44. 1.
Bella pro ſubditis juſta: & an neceſſario ſuſcipienda. 2. 25. 1. 2.
Bella ob leves cauſas vitioſa. 2. 24. 1. 2.
Bella juſta ante Moſem. 1. 2. 2. 1.
Bella juſta Moſis extra cauſas à Deo juſſas. *ibid.*
Bella improba Hebræorum poſtremis temporibus. 1. 2. 8. 16.
Bella ob legatos violatos. 2. 18. 11. ob ſepeliendos mortuos. 2. 19. 5. 5. ob pœnam. 2. 20. 38. 1.
Beneficia principis an durent poſt ejus mortem. 2. 14. 13.
Beneficia principum an ſemper revocari poſſint. *ibid.*
Beneficia Regum quotuplicia. *ibid.*
Beneficia quædam ignotis tribuenda. 2. 15. 9. 3.
Beneficia etiam malis debent Chriſtiani. 2. 15. 10. 1.
in Beneficiis conferendis gradus obſervandi. *ibid.*
Beneficium dejeratum huic aut illi an contra juramentum juſtè præſtetur. 2. 13. 7. etiam à ſervis poteſt proficiſci. 3. 14. 6. In beneficii negatione nulla eſt injuria. 2. 2. 23. ex beneficio damnum ſentire neminem oportet. I. N. 2. 12. 13. nec credendum eſt quenquam eo ſe voluiſſe obligari. 2. 16. 27. beneficio vicem rependere naturaliter nos obligari quo ſenſu dicatur. 2. 14. 6. beneficiorum ordo naturalis quis. 2. 7. 9. benefici actus quotuplices. 2. 12. 2.
Benjaminitarum cum cæteris Iſraëlitis controverſia. 2. 13. 5.
Benjamitis matrimonia quo jure negarint Hebræi. 2. 2. 22. cum rapere permiſerunt an facti perjuri? 2. 13. 5.
Beſtiæ dominus an ex facto beſtiæ teneatur. 2.21.21.
in Beſtias pœna propriè non cadit. 2. 21. 11. beſtiis quo ſenſu juſtitia tribuitur. 1. 1. 11. in Beſtiis quo jure puniatur concubitus cum eis. vide Concubitus.
publicum Bonum privato præhabendum. 1. 4. 4. 4.
Bona avita in ſucceſſione diſtinguuntur à noviter quæſitis. 2. 7. 9. 1. & 10. quibus naturaliter relicta cenſeantur. 2. 7. 9.
Bona noviter quæſita naturaliter creduntur proximo relicta. 2. 7.10 1.2.
Bona legatorum an poſſint pro debito capi. 2. 18. 9.
Bona ſubditorum ex facto ſuperiorum

rum obligantur ex jure gentium. 3. 2. 2. 1. 3.
Bona jure civili aut jure gentium quæſita æque alienantur in pace. 2. 14. 8. 3. 20. 9.
Bona & jura non amittuntur ipſo facto, niſi lex aliqua factum velit habere pro re judicata. 2. 21. 4. Imaginabilia falſa ſunt. 2. 20. 29. Bona regni quibus caſibus alienari poſſint vel non poſſint. & 20. 5. Subditorum alienari & perdi poſſunt à Rege jure ſupereminentis dominii. vide Dominium.
Bona cur obligentur pro delicto imperantis aut civitatis. 3. 2. 2. ut tranſeant cum oneribus, cum dominio rerum eſt introductum. 3. 2. 1. Vera extra virtutes ſunt aut delectantia aut utilia. 2. 20. 29.
in Bono profectum Deo debemus, ut nec libertatem ejus nobis valeamus eripere. 2. 13. 7.
Bonorum electio quibus regulis ineatur. 3. 12. 2.
Bos arator injuſte violatur in bello. 3. 12. 2.
Βȣλευτικὴ quæ Ariſtoteli. 1. 3. 6. 2.
Brabantorum lex contra liberos ex ſecundis nuptiis. 2. 7. 8. 2.
Braſidæ dictum. 2. 16. 6.
Brenni bellum cum Fano Apollinis. 3. 12. 7. cauſa belli. 2. 22. 3.

C.

CÆdes etiam juſta ab antiquis Hebræis, Græcis, & Chriſtianis punita. 2. 24. 10. vide Occidere.
Cælibatus laudabilior conjugio. 3. 4. 1. non niſi excellentibus ingeniis convenit. 2. 2. 21.
Cæſar. Iul. bello injuſto petit Arioviſtum. 3. 3. 10. laudatur ob ſpretas in ſe injurias. 2. 24. 3. piratas cruci quo jure affixerit, cum tamen privatus eſſet. 2. 20. 8.
C. Cæſaris bellum in Arioviſtum quale. 3. 3. 10.
Caini vox poſt comminationem divinam. 1. 2. 5.
Calani corium. 3. 15. 7.
Cambium quid. 2. 12. 3. 4.
Cananæis ſe dedentibus parcere potuerunt Iſraëlitæ. 2. 13. 4. 1.
Canones quid conſtituant circa populationes. 3. 12. 4. 4.
Canones de ſervis quomodo intelligendi. 3. 7. 6. 5.
Capere bello quomodo ſit contra caritatem. 3. 13. 4. 1.
Capere homines in bello quatenus liceat. 3. 14. 1. 1.
Capienda non ſunt bona innocentum, ſi ex debitoribus principalibus noſtrum conſequi poſſumus. 3. 13. 4. 3.
Capiendi jus eſſe poteſt ſine acquiſitione. 3. 13. 1.
Capita rerum, auctores belli. 3. 11. 5. 1. & 5. 6. 1.
Capitalia quædam delicta poſt Euangelium prædicatum. 1. 2. 7. 13.
Capitales cognitiones cur defugerint Chriſtiani. 1. 2. 9. 4.
Capitatio exteris imponi nequit, quæ civibus ex cauſis Reipub. eſt impoſita. 2. 2. 14.
Capta acquiri capientibus non ſolius belli eſt effectus. 1. 3. 5. Sic enim I. G. dominus fit rei alienæ qui cum ſuam aut ſibi debitam conſequi non poteſt, eam ſumit loco illius. 2. 7. 2. idque ipſo facto. 3. 2. 7. & cap. 6. 1. Sed hoc jus non primarium eſt, ſed ſecundarium. 3. 3. 6. naturale jus quo ſenſu quidam dixerint. 3. 6. 2. vocatur alio nomine compenſatio. In bello ſolenni quo ſenſu dicantur. 3. 6. 3. quando acquirantur. I. Civ. Gent. Europæ, *ibid*. acquiruntur eo modo quo res quæ ſunt nullius. 3. 6. 2. & c. 8. vide Rapere. etiam incorporalia. 3. 6. 26. & c. 7. 4. & c. 8. 1. An etiam ſingulis I. G. ut ſtatuunt interpretes Iur. Romani. 1. 6. 8. Singulis quando acquirantur. 3. 6. 12. Acquiruntur cum ſuo ſumtu militant, & quo Iure. 3. 6. 24. quid interno jure ipſis acquiratur. 3. 18. 2.
Capta bello civili non acquiruntur quoad juſtitiam etiam externam. 3. 6. 27. In bello juſto quatenus delictum excedunt. 3. 2. 7. & c. 13. 1. vide Pœna: & ad pœnam civis unius aut magiſtratus ſuſcepto. 3. 13. 2. aut à prædonibus geſto. 3. 3. 2. Itaque hæ res redduntur non donantur. 3. 9. 16. nec acquiruntur capta bello non ſolenni, ſed compenſantur cum debito. vide Compenſatio.

Capta,

Digitized by Google

Capta, nec ſingulis acquiruntur, quæ ut publici miniſtri ceperunt. 3. 6. 14. & 3. 6. 21.
Capta non compenſari cum primario debito, quo ſenſu dicantur. 3. 13. 3.
Captæ civitates populi & id genus olim patrimonialia regum fiebant. 1. 3. 12. Annot.
Captus in bello injuſto an licite fugiat. & 3. 7. 6.
Capti quando poſſit interfici. 3. 11. 16 1.
Captio Romanorum adverſus Carthaginenſes. 2. 16. 15.
Captionum exempla. 2. 16. 5. 6.
Captivus bello quando quis cenſeatur. 3. 6. 3. dedere ſe alii quam à quo captus eſt an poſſit. 3. 23. 11. Fugitivus à domino finito bello vindicari poteſt, etiamſi ad ſuos fugerit. 3. 7. 6. Cur occidantur potiſſimum in bellis civilibus? 3. 7. 5. non occidendi ſecundum jus naturale. 3. 11. 3. niſi crimen morte dignum ante vel poſt commiſerunt. 3. 11. 16. Permutari aut pretio dimitti jure poteſt, ubi ſervitus non eſt in uſu. 3. 14. 9. pretium hujusmodi unde definiatur. *ibid.* vide Redemptio.
Captivi, quo jure cum vix utrimque juſtum bellum eſſe queat. quatenus tales etiam juſtitia interna fiant, ubi id per externam licet. 3. 14. 1. Servi non fiunt apud Chriſtianos & quare. 3. 7. 9.
Captivus & tamen non ſervus, ubi ſervitus in uſu. 3. 14. 2.
Captivi duces cujus ſint. 3. 7. 9. Not. 2. occiſi die triumphi apud Roman. 3. 4. 12. Reges pacem facere non poſſunt ſi regnum habuerint ex conſenſu populi. 3. 20. 3. non tamen Ius imperii penes populum, ſed tutela ejus. *ibid.*
Captivos ob delictum carcere circa Paſcha liberare; unde. 1. 2. 9.
Captivus idem pluribus pretium debere poteſt. 3. 21. 26.
Captivus an redire debeat, mortuo eo quem redimere debebat. 3. 21. 30.
Captivi promiſſum de reditu in carcerem valet. 3. 23. 6.
Captivi res, niſi apprehenſæ, non acquiruntur. 3. 21. 28.
Captivi quorum in poteſtate nunc ſint. 3. 7. 9. 2.
Captivi occidi belli jure poſſunt. 3. 4. 10.
Captivi an quovis tempore occidi poſſint. *ibid.*
de Captivis & rebus cur ſpecialiter conveniri debeat. 3. 9. 4. 3.
Captivorum redemtio. permutatio. 3. 14. 9. 1.
Captivorum redemtio quam favorabilis. 3. 21. 23.
Captivorum poſteri, ſervi. 3. 7. 5. 2.
Captivorum redemptionem quæ vetant leges, an juſtæ. 3. 21. 24.
Captivorum bona Romano jure fiſco cedunt ſi heres nullus ſit. 3. 9. 10. 4.
Captus alii ſe dedere non poteſt. 3. 23. 9.
Captus in bello juſto an licite fugiat. 3. 14. 7.
Capta actu bellico quorum ſint. 3. 6. 14. 1.
Capta bello quatenus conſcientia pura acquirantur aut retineantur. 3. 13. 1. 2.
Capta bello injuſto non fiunt capientium jure interno. 3. 16. 1.
Capta bello injuſto, prioribus dominis reddita. 3. 16. 2.
Capta poſt pacem initam reddenda. 3. 20. 20.
Capti bello ſervi fiunt etiam citra delictum. 3. 7. 1. 2.
Capti cenſentur qui intra præſidia ducti ſunt. *ibid.*
Capti gratis dimiſſi. 3. 14. 9. 2.
Capti quibus acquirantur. 3. 7. 5. 4.
Captorum bello liberi & poſteri an ſervi: & quatenus. 3. 7. 2. & 5. 5. 2.
Captis parcendum in bello. 3. 11. 13. 1. 3. exceptiones, quæ vulgo contra adferuntur. 3. 11. 16. 1. 5.
Captis quid faciendum, ubi ſervitus in uſu non eſt. 3. 14. 9.
Captivitatis jus etiam injuria dicitur. 3. 7. 6. 4.
Captivitatis jus non eſt jus gentium univerſale. 3. 7. 8.
Captivitatis jus quale his temporibus. 3. 7. 9. 1.
Capuæ civitatis interitus. 2. 9. 6.
Carceris æſtimatio non fit in libero homine, ob id, quod in eum eſt conje-

jectus. 2. 17. 14. quæ carceris evitandi cauſa injuſte fiunt, excuſabilia. 2. 20. 29. de in carcerem redeundo promiſſio an ſit juſta. 2. 23. 7.
Caritas nos obligat ſæpe ut clare loquamur. 3. 1. 10. 3.
Caritas multa vetat quæ ex jure ſtricte ſumto fieri poſſunt. 3. 1. 4. 2.
Caritas vetat ſæpe quod jus permittit. *ibid.*
Carnifex quomodo de juſtitia ſententiæ inſtruendus. 2. 26. 4. 9.
Carnifices munere ſuo abſtinent tanquam periculoſo. 2. 26. 4. Not. de juſtitia ſententiæ inſtruendi, & quare. *ibid.* Sanctiores Tyrannis. 2. 25. 9. & iis qui mercedis ſolius reſpectu militant. *ibid.*
Caro imbecillam corporis conditionem ſignificat. 1. 2. 8. 14.
Caroli M. electio. 2. 9. 11.
Carthago cives an urbem ſignificet. 2. 16. 15.
Caſtellæ regni ſucceſſio. 2. 7. 22. 1. & §. 30. 3.
Caſtigatio utilis ei qui caſtigatur. 2. 20. 7. 2.
Caſtigationes pro ætatis aut qualitatis alterius ratione neceſſariæ nil pugnant cum L. Euangelica. 2. 20. 10.
Caſus improviſi conductorem non liberant. 2. 12 18.
Catonis Cenſorii dolus. 3. 1. 13. 2.
Catonis ſententia Cæſari ſe opponentis culpatur. 2. 24. 6.
Caudina ſponſio. 2. 15. 16. & lib. 3. 20. 58. & cap. 22. 7. Quod cauſas habet, quod habet magis honeſtas, quod magis utiles, potius eo quod non habet. 2. 16. 19.
Cauſæ injuſtæ, & ſuaſoriæ, & exempla utriusque. 2. 1. 1. & cap. 22. 1.
Cauſæ impellentes quæ peccatum excuſant. 2. 20. 29. 1.
Cauſæ abſtrahentes à peccato quæ. 2. 20. 30.
Cauſæ diſpenſandi intrinſecæ & extrinſecæ. 2. 20. 25. & 26.
Cauſæ ſubnaſcentes in bello. 3. 1. 3. & cap. 13. 3. 1.
Cautio innoxia adverſus metus incertos. 2. 1. 17.
Cecropis lex de una uxore ducenda. 2. 5. 9.
Celare quid ſit in contractibus. 2. 12. 9.
Cepiſſe bello rem quando quis dicatur. 3. 6. 3.
Ceres cur legifera dicatur. 2. 2. 2.
Certamen ſingulare an permittendum ad bellum vitandum. 2. 23. 10.
Certamen ſingulare. vide Duellum.
Certamina certo numero an licita. 3. 20. 43. 1. 5.
Certus non eſt certiorandus. 2. 12. 9. 3.
Chirographi redditio, remiſſio debiti. 2. 4. 4.
Chirographi Theſſalorum controverſia. 3. 8. 4. 2. & cap. 9. 9. 1.
Chriſtus non eſt tantum interpres legis per Moſem datæ. 1. 2. 6. 3.
Chriſti facta non omnia nos ad imitationem obligant. 1. 3. 3. 8.
Chriſti paſſio non ex lege ſed ex pacto quaſi. 1. 2. 3.
Chriſtiani non reſtiterunt malis Imperatoribus: etiam cum prætextus eſſet probabilis reſiſtendi. 1. 4. 5.
Chriſtiani jurarunt per res creatas cum reſpectu ad Deum. 2. 13. 11. 2.
Chriſtiani etiam ſine armis militant. 2. 26. 5. 2.
Chriſtiani tenentur auxilio eſſe Chriſtianis periclitantibus ob Religionem. 2. 15. 12.
Chriſtiani cogi non debent etiam ad juſtum bellum. 2. 26. 5. humanitatem majorem debent quam alii. 3. 12. 4. præſtare coguntur omnibus hominibus ea quæ Hebræi circumciſis. 2. 12. 20. Veteres ſæpe etiam conſilia divina pro præceptis amplexi ſunt. 1. 2. 9. Chriſtus fabulis utitur, ut audientes eum non audiant, quo ſenſu. 3. 1. 10. legem impleviſſe quomodo intelligatur. 1. 2. 7. vim an exercuerint ad propagandam eccleſiam, ejiciendo vendentes è templo. 2. 22. 14.
Chriſtianis an reſiſtere ſuperioribus permittatur in ſumma neceſſitate. 1. 4. 5. & cap. 4. 7. 8. veteres etiam in ſumma neceſſitate non reſtiterunt, cum poſſent. 1. 4. 7. 9. & 14.
Chriſtianorum fœdus inter ſe: ejus obligatio. 2. 15. 12.
Chriſtianorum veterum ſententia de juramento. 2. 13. 21. 1. 4. 6.
Chriſtianorum mos circa captos. 3. 7. 9. 2.

Chri-

Digitized by Google

Chriſtianos an deceat ex præda quæſtum facere. 3. 18. 4.
Cibus quibus caro humana eſt, juſte bello petuntur. 2. 20. 40. In defectu ciborum, cur quod quiſque habet, in commune cogatur conferre. 2. 2. 6. Lex de cibis vetitis apud Hebræos exceptionem habet ſummæ neceſſitatis. 1. 4. 7.
Cicatricum æſtimatio non fit in homine libero. 2. 17. 14.
Circumcidi Chriſtiani an potuerint. 3. 1. 8. 3.
Circumciſio ad quos populos pertinuerit. 1. 1. 16. 5. olim multis populis cur neceſſaria. 1. 1. 16. 3. ab extraneis ſponte ſuſcepta, & quare. 1. 1. 16. 6.
Circumſtantiæ etiam minimæ in moralibus variant materiam. 2. 23. 1.
Citatio in locis non tutis. 3. 3. 14.
Citatio in repreſſaliis. 3. 2. 7. 3.
Civis eorum capi poteſt, qui noſtrum civem injuria detinent. 3. 2. 3. 5.
Civis innocens an juſte dedi poſſit, ut excidium vitetur. 2. 25. 3. 1. 4.
Civium & ſervorum differentia. 3. 8. 2.
Cives Romani quo ſenſu dicantur qui in orbe Romano vivunt. 2. 9. 11. 2.
Cives quando jus damni repetendi habeant in Magiſtratus. 2. 17. 3.
Cives an abſcedere à civitate poſſint. 2. 5. 24. 1. 3.
Cives etiam ſinguli exactam à magiſtratu diligentiam exigere poſſunt lege concedente. vide Magiſtrat.
Civis civitatem indemnem quomodo præſtet. 2. 5. 24. 2.
Civitas quomodo dividatur, & quo effectu. 2. 9. 10.
Civitas bello victa an deſinat civitas eſſe. 3. 8. 2.
Civitatis res belli jure acquiruntur. 3. 8. 4. 1. 2.
Civitas injuſta non deſinit civitas eſſe. 3. 3. 2. 1. 2.
Civitas injuſta à piratarum cœtu quid diſtet. 3. 3. 2. 1.
Civitas quid. Prol. p. 6. l. 1. 1. 14. & c. 3. 7. l. 2. 5. 23. dividi in plures civitates poteſt. vide Dividere. Semel diviſa facit, ne idem ſit populus etiam cum reſtituatur. 3. 9. 9. Eadem etſi non iidem homines aut ejuſdem dignitatis. 2. 9. 3. & c. 21 8. Etſi modo regio, modo populari imperio regatur. 2. 9. 8. & c. 16. 16. interire quo caſu poſſit, & magna familia fieri. 3. 8. 2. interit corporis interitu aut ſpeciei. 2. 9. 3. item cum fit alterius ditionis. 1. 3. 7. Non interit ob injuſtitiam communiter admiſſam. 3. 3. 2. ſubjectum eſt ſummæ poteſtatis. 1. 3. 7. Vitioſa, quamdiu maneat civitas. 3. 3. 2.
Civitatis corpus quale & quid propter producat. 2. 9. 3. finis Proleg. p. 6. Forma alia conſociatio juris & imperii quam ſpectat Iuriſconſ. alia relatio partium inter ſe earum quæ regunt & reguntur quam ſpectat politicus. 2. 9. 3. & c. 21. 8. jus non amittitur ipſo facto, ſed decreto aliquo aut judicio. 2. 21. 4. Spiritus & vita quid. 2. 9. 3.
Civitatis jus in cives. 2. 5. 24. 2.
Civitates fœderatæ imperio diſtinctæ. 1. 3. 7. 2.
Civitates immortales quo ſenſu. 2. 9. 3. 1. 2.
Civitates deſciſcentes recipere, contra amicitiam eſt. 3. 20. 41. 2.
Civitatis jus in magiſtratus quale. 2. 17. 3.
Clam ne quid geratur in bello, ad jus nil pertinet. 3. 3. 11.
Claſſis quid. 2. 16. 3.
Clarigatio. 3. 3. 7. 1.
Clauſula, ut cætera tamen rata maneant. 3. 20. 35.
Clauſula, ſi populus velit, quid operetur. 3. 22. 12.
Clemens Alexandrinus pro pœnis & militia. 1. 2. 10. 1.
Clementia in bello. 3. 11. 7. 1. 5.
Clementia liberum arbitrium quando habeat puniendi vel non puniendi. 2. 20. 23. locum quotiens habere debet: 2. 20. 22. vim legis non niſi in probabilibus cauſis imminuere debet. 2. 20. 24. vide Dilectio. apta per ſe frangendis & conciliandis animis. 3. 12. 8.
Clementis conſtitutiones quando ſcriptæ. 1. 2. 9. Not.
Clerici bello arceantur, & quatenus. 1. 5. 4.
Clericis interdicta eſt militia. 1. 2. 10 4.

à Cle-

à Clericis vitæ eximia puritas & major quam ab aliis requiſita. 1. 2. 9.
Clero olim excluſi qui poſt baptiſmum militaſſent, aut magiſtratum geſſiſſent. 1. 2. 10. 10.
Clœliæ factum defenditur. 3. 11. 18. quomodo. 3. 20. 54.
Coacti non ſemper excuſantur. 2. 26. 3. ad bellum ſunt inter infortunatos. vide Infortunati. itaque non juſte occiduntur, quantum ad juſtitiam internam. 3. 11. 3.
Coemptio an licita. 2. 2. 24. vide Monopolium.
Cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt niſi cogantur, ſuſpecti eſſe non debent. 2. 20. 49.
Cogendus ad religionem Chriſtianam nemo. 2. 20. 49. 1.
Cogens & coactum requirit diſtinctas perſonas. 2. 14. 2.
Cogere alium, ad id quod ei non licet, non eſt conceſſum. 3. 1. 21. nec quisquam ita ſe cogi patiatur. 2. 26. 3. par parem poteſt tantum ex I. N. 2. 14. 6. non poteſt niſi ad id quod debet jure ſtricto. 2. 25. 3. ſuperioris num ſemper ſit? 1. 3. 17.
Cogere pugnat cum ſtatu inferioris. 1. 3. 17. 1. & lib. 2. 14. 6. 2.
Cogitationis pœnam nemo ſubit, quomodo intelligendum. 2. 20. 18. & lib. 2. 20. 29. Voces latum & ſtrictum ſignificatum habere poſſunt. 2. 16. 9.
Cognatica ſucceſſio linealis: & ejus fundamentum. 2. 7. 22. 1.
Collegio deſtructo an res maneant eorum qui aliis ſuperſunt. 2. 9. 4.
Colloquium poſtulans ad quid obligetur. 3. 24. 3.
Colloquio durante res ſuas promovere licet. *ibid.*
Colloquii uſus ad vitandum bellum. 2. 23. 7.
Colloquium qui petit, tacite pollicetur collocutoribus innoxium id fore. 3. 24. 3. præmittendum antequam in bellum erumpatur. 2. 23. 7. qui colloquuntur ſibi invicem judicandi libertatem debent. I. N. 3. 1. 11.
Collybium quid. 1. 12. 3.
Coloniæ naturaliter non ſubſunt civitati matrici. 2. 9. 10.
Comam alere naturaliter turpe quo ſenſu dicatur à Paulo. 2. 12. 26.
Comites legatorum an ſint inviolabiles. 2. 18. 8.
Comitia ordinum non ubique demonſtrant Regem eſſe abſolutum. 1. 3. 10.
Commeandi jus qualem interpretationem recipiat. 3. 21. 14.
Commeandi ſecuritas etiam extra territorium dantis porrigitur. 3. 21. 22.
Commeandi jus. 3. 21. 14.
Commeatus an ad bona extendatur. 3. 21. 18.
Commeatus morte dantis an exſtinguatur. 3. 21. 20.
in Commeatu comites qui. 3. 21. 19.
Commodatarius ad quid teneatur. 2. 12. 13. 1.
Comminatio nemini jus dat. 2. 13. 3. 4.
Commiſſiones. *vide* Dimicationes.
Commercia impedire nemini jus eſt. 2. 2. 13. ſolent in fœderibus ſtabiliri, & quare. 2. 15. 5. an prohiberi juſte poſſint ab iis qui bellum inter ſe gerunt, ita ut neutrius partis ſubditis uti iis liceat, aut etiam aliorum ſubditis in hanc vel illam partem. 3. 15. p. Not. 3.
Commercia belli. 3. 21. 1.
Commerciorum libertas. 2. 2. 13. 5.
Commodatio quid. 2. 12. 2. gratuita natura ſua. 2. 12. 20. an injuſtum, ſi pro eo merces exigatur. 2. 12. 11. & 2. 12. 20.
Commodatarius rem commodatam reſarcire tenetur ſi perierit, & quale. 2. 12. 13.
Commodator quando intra prædictum tempus rem repetere poſſit. 2. 16. 17. 1.
Commodo Imperatore vix quisquam ſceleratior. 1. 4. 5.
Commodum ut ſequatur eum quem incommodum, quomodo accipiendum. 2. 6. 16.
Communio an durare poſſit. 2. 2. 2. 1.
Communio quibus ex cauſis ceſſaverit. 2. 2. 2. 2.
Communio quomodo introducta, quæque jura dederit. 1. 2. 1. & lib. 2. 2. 2. duplex eſt, vel ex ſimplicitate, vel ex charitate. 2. 2. 2.
Communia diſtinguuntur à publicis populi. 2. 3. 9. In diviſione civitatis

tis qualia maneant. 2. 9. 10. judicantur non tantum attributrice juſtitia. 1. 1. 8. præferenda privatis etiam ex lege dilectionis, & ejus ordine. 1. 2. 8.
Communibus durante communione bonorum non minus huic quam alteri licebat uti, ſervata quadam æqualitate. 2. 10. 1.
Comparatio finium bonorum malorumque quas normas habeat. 2. 24. 5.
Compenſari non poteſt id quod bello cauſam dedit, aut jure gentium factum eſt. 3. 19. 19. 1.
Compenſatio debetur ſubditis, quorum bona pace alienata ſunt. 3. 20. 7. 2.
Compenſatio quid. 2. 7. 2. & 3. 19. 18. inter perſonas eaſdem fieri debet. 3. 19. 19. promiſſi jurati cum eo, quod ante juris erat controverſi an valeat, ſi promiſſio facta eſt, poſt motam controverſiam. 2. 13. 20.
Compenſatione non eſt lædendum jus tertii. 3. 19. 19. 3.
Compenſatur cum promiſſo res injuſta detenta. 3. 19. 15.
Compenſatur cum promiſſo debitum. *ibid.*
Compenſatur cum promiſſo damnum datum, & pœna. 3. 19. 19. 2.
Compromiſſarius arbiter. *vide* Arbiter. qui concedit aliquid, concedit etiam ea, quæ neceſſario ſequuntur. 3. 21. 17
Compromiſſi uſus ad bellum vitandum. 2. 23. 8.
Conceſſio immunitatis à vectigalibus & tributis quomodo intelligenda. 2. 16. 27. 1.
Conceſſum an morte conceſſoris intereat. 3. 21. 20.
in Conciliis Chriſtianis unde alii aliis præceſſerint. 2. 5. 21.
Concubinatus quidam ſpecies matrimonii naturalis. 2. 5. 15. 1.
Concubinatus an omnis vitioſus lege N. aut G. aut Div. 2. 1. 15. non eſt prohibitus niſi L. Euangelica. 1. 2. 6.
Concubitus cum beſtiis quomodo etiam in ipſis beſtiis puniuntur. 2. 25. 11. Inceſti morte puniendi ex lege veteri Noæ data. 1. 2. 5. Innuptos L. N. repugnare non ſatis conſtat. 2. 20. 42. Serviles nec lege nec certa cuſtodia erant conſtricti. 3. 7. 5. Condictiones. 2. 1. 2.
Concupiſcere in Decalogo quid. 2. 20. 39. 3.
Condicere. 3. 3. 7. 1.
Conditio non impleta liberat fidem. 3. 19. 14. 1.
Conditio caſualis. 3. 20. 29. impleri diſerte debet. 2. 15. 17. oblatio conditionis quomodo à promiſſione differat. 2. 16. 32. proponi debet à potentiore. 3. 20. 26.
Conditiones contra eum, qui elocutus eſt, potius interpretandæ. 3. 20. 26.
Conditio, ſi res maneant eodem loco, quando tacitè inſit. 2. 16. 25. 2.
Conditionem deferentis an accipientis verba plus valeant. 2. 16. 32.
Confiſcatio bonorum patrimonialium liberis incommoda quidem, ſed proprie pœna non eſt. 2. 21. 9.
Confiſcatione ſinguli ſua bona amittunt. 2. 21. 7.
Conjecturæ ad interpretationes. 2. 16. 20. 1.
Conjecturæ extendentes. *ibid.* 2.
Conjecturæ reſtringentes. 2. 16. 22.
Conjecturæ extendentes non temere admittendæ, cum obligant. 2. 16. 28. favorabiles, quæ pro certitudine imperii adverſus controvertentem faciunt. 2. 4. 8. Reſtringentes, quando procedant. 2. 16. 22.
Conjecturæ unde ſumantur, & ex quibus locis. 2. 16. 5. ſumtæ ex ratione movente, ubi & quando locum habeant. 2. 16. 8. conjecturis opus quando ſit. 2. 16. 4.
Conjunctorum locus ad interpretationem. 2. 16. 7.
Conjugium, *vide* Matrimonium.
Conſenſum requiſitum qui adhibent, tenentur de damno. 2. 17. 6. & 2. 21. 1.
Conſenſum in id intelligitur, ſine quo id, quod officii eſt, geri commode non poteſt. 3. 22. 4.
Conſenſus unde appareat. 3. 22. 3. gignit jus in rem. 2. 5. 1. & perſonam. 2. 5. 8. qualitercunque etiam indicatus & acceptatus vim habet transferendi juris. 3. 24. 1. interponi poteſt etiam per miniſtrum. 2. 11. 18. populi unde intelligatur. 2. 6. 9. tacitus. *vide* Tacitus conſenſus.

Conſenſus ſolus inducit obligationem. 2. 6. 1. 2. & 3. 2. 2. 2.
Conſenſus populi in rebus modicis ſequi facilius præſumitur. 2. 6. 11.
Conſervatio ſui. 1. 2. 1.
Conſilia & præcepta interdum indiſtinctè efferuntur. 1. 2. 9. 4.
Conſilia ſapientum quantum valeant. 2. 23. 3. 4.
Conſiliarii Regum quomodo obligentur ex bello injuſto. 3. 10. 4.
Conſilium divinum ſæpe pro præcepto amplexi ſunt Chriſtiani Vet. *vide* Chriſtianus. qui dat, tenetur damni dati, & quomodo. 2. 17. 7. & 2. 21. 1.
Conſita an ſolo cedant. 2. 8. 22.
Conſtans & pertinax ſtudium in partes ſuas ſupplicium & mortem non meretur. 3. 4. 13. & 3. 11. 16.
Conſtantiæ debitum quale. 2. 11. 3.
Conſtantinopolim an cum tranſlatione ſedis imperatoriæ, ſimul imperium ſit tranſlatum. 2. 9. 11.
Conſtantinopolitani nullum jus ad eligendum Imperatorem habuerunt, quod non dependeret à populo Romano. 2. 9. 11. 2.
Conſtituens non ſemper ſuperior conſtituto. 1. 3. 8. 13.
Conſuetudo quomodo introducatur. 2. 4. 5. 2.
Conſuetudo pro conſenſu populi in jure concedendarum juriſdictionum. 2. 6. 10.
Conſuetudo horum temporum de mobilibus bello captis. 3. 9. 15.
Conſuetudo hodierna de recipiendis deditis. 3. 11. 14. 2.
Conſuetudo ad æquitatem naturalem, omnis trahenda eſt, quantum fieri poteſt. 2. 26. 6. Interpres legum optima. 1. 4. 5. Introduci poteſt à ſubditis contra imperantem, eo non repugnante. 2. 4. 5. juris effectum ut habeat quantum temporis requiratur. 2. 4. 5. natura altera eſſe, quo ſenſu dicatur. 2. 12. 26.
Conſultatio eſt de finibus interjectis. 2. 24. 5. In conſultatione comparatio finium fieri debet. *ibid.* vide Comparatio.
Conſumens nummos furtivos ad reſtitutionem tenetur. 2. 10. 2. 2.
Conſortia impiorum vitare, ſapiens monitum. 2. 15. 9. 10.
ad Contrahendum nemo metu impellendus. 2. 12. 10.
Contractus quid. 2. 12. 7.
Contractuum diviſio. 2. 12. 2. 3.
Contractus innominati qui, & unde dicti. 2. 12. 3. 3.
Contractu populi facto cum liber eſſet, Rex poſtea factus tenetur. 2. 14. 12. 2.
Contractus vergens ad perniciem publicam an obliget. 2. 14. 12. 4.
Contractus Regum ſecum ferentes alienationem pecuniæ populi, regni, partis regni, patrimonii regalis, an valeant. 2. 14. 12. 5.
Contractus Regis, an actionem pariant. 2. 14. 6. 2. & §§. 4. 5. 9.
Contractus Regis ſubditis jus cogendi non dant. 2. 14. 6. 2. & §. 2. 2.
Contractus Regum an leges dicendæ. 2. 14. 9. 1.
Contractus & leges miſceri poſſunt. *ibid.*
Contractus perfectus ſine ſcriptura. 2. 16. 30.
Contractus Regum & populorum an interpretandi ex jure Romano. 2. 16. 31.
Contractus quæ nam vocetur omnes. 2. 12. 7. æqualitatem omnes natura requirunt. 2. 12. 18. diremptoriis. *ibid.* & 1. 12. 3. feudales ſunt actus mixti. 1. 12. 5. Inæquales obligant ex I. G. voluntario. 2. 19. 6. ſed ita, ut qui plus ſtipulatus eſt, teneatur ex officio probi hominis. 1. 10. 5. Innominati non minus naturales quam cæteri. 2. 12. 3. Nominati cur à I. C. diſtinguantur à diremptoriis. *ibid.* & 2. 16. 30. cum rege initi an ſint perſonales. Cætera *vide* in text. & in Pacta Regum.
Contractus Regum de regno quales ſint, ſi regnum in patrimonio non habeant. 2. 14. 2.
qui Contractui dolo, aut vi, aut metu injuſto cauſam dedit, tenetur alterum in integrum reſtituere. 2. 17. 7.
Contractui extrinſeca non ſunt indicanda. 2. 12. 9. 2.
in Contractibus vitium rei indicandum, & quare. 2. 12. 9. 12.
de Contractibus leges Romanorum & Hebræorum. 2. 12. 13. 2.

Contractibus invaſorum ſive tyrannorum populi non tenentur. 2. 14. 14.
Contractuum natura repudiat ambiguas locutiones. 3. 1. 10. 3.
Contraria uno tempore nemo potuit voluiſſe. 2. 16. 4. ad contraria non datur facultas moralis. 2. 23. 13.
Controverſiæ quæ non teneantur. I. C. 1. 1. 1. de bellis ex L. Civ. non definiuntur. 2. 7. 1. Regum populorumque nunc Martem fere habent arbitrum. Prol. p. 1. fœderatorum quatuor ſunt generum. 1. 3. 21.
Contubernium matrimonio oppoſitum. 2. 5. 15.
Contumeliam ferre magni animi eſt. 2. 1. 10. ob eam actio non inſtituenda L. Euangelica. 2. 20. 10.
Contumelia rumpitur pax amicitiæ cauſa inita. 3. 20. 40. Ex ea nihil mali ad nos pervenit. 1. 2. 8.
Contumelia quo ſenſu ab injuria diſtinguatur. 1. 2. 8. 7.
Conventio de redemptione an reſcindi poſſit ob læſionem. 3. 21. 27.
Conventionum diviſio in publicas, & privatas. 2. 15. 1. & 3. 20. 1.
Conventionum publicarum diviſio. 2. 15. 2.
Conventiones. *vide* Contractus, & Federa.
Conventus quoſdam Chriſtianorum utile eſſet haberi, ubi per eos, quorum id non intereſt, controverſiæ definiantur. 2. 23. 8.
Convictus cum impiis & contumacibus quatenus ſit illicitus. qualis prohibeatur. 2. 15. 9. 10. & §. 10 3.
Convitia immania jus dant etiam captivum interficiendi aut deditum. 3. 11. 16.
Cornelius manſit Centurio poſt baptiſmum. 1. 2. 7. 9.
Cornelia lex pro heredibus eorum, qui poſtliminio redierunt. 3. 9. 10. 4.
Corpus ad ſervitutem obligari poteſt. 2. 15. 16. 4.
Corpus naturale idem quamdiu dicatur. 2. 9. 3. 1.
Corpus ex terra ortum terræ debetur. 2. 19. 2. 2.
Corpus humanum beſtiis dari miſerandum. 2. 19. 2. 4.
Corpus naturaliter homini cuivis ſuum eſt. 2. 17. 2. Obligare pro debito num poſſit. *vide* Debitum proprium.
Corporis quæ ſunt ea per primariam ejus perſonam poſſunt expediri. 2. 9. 11.
Corpora hominum debent diſſolvi extra conſpectum. 2. 19. 2. 5.
Corcyrenſis controverſia inter Athenienſes & Corinthios. 2. 16. 13. 3.
Corraria quid. 3. 6. 12. 2.
Corrumpere rem alienam quibus caſibus liceat. 3. 12. 1. hoſtium an liceat, & quatenus. 3. 5. 1.
Creatum mundum eſſe à Deo, etiam credatur civiliter prodeſt. 2. 20. 45.
Credens pecuniam patri ad alendum filium, actionem habet in filium. 2. 10. 2. 3.
Creditor tenetur de perceptis fructibus ſupra uſuram. 2. 10. 4.
Creditor, qui rem alienam pignori ſibi ab eo datam, cujus ea res non erat, vendit, Domino non tenetur, niſi in quantum creditum excedit. 2. 10. 2. Mutuum à debitore tanquam non debitore ſumens, tenetur ad illius reſtitutionem. *ibid.* Opulentus qui debitorem inopem omnibus bonis exuit, non quidem injuſtus eſt, ſed peccat contra charitatem Chriſtianam. 3. 14. 4.
de Credito jus non dabatur apud quoſdam populos. 2. 18. 10.
Crepundia feris alligata, ad quid proficiant. 2. 8. 3.
Crimina cujus generis ſint quæ obſtringunt poſteritatem. 2. 21. 14. in iis, qui quocunque modo participant, tenentur de damno. 2. 17. 6. adde Peccata & Scelera.
Culpa ſine dolo ſufficit ad reſtitutionis obligationem. 3. 10. 5. 2.
Culpa media inter injuriam & infortunium. 3. 11. 4. 1.
Culpam leviorem bonitas Chriſtiani condonabit. 2. 10. 35. ex culpa quomodo quis obligetur. 2. 17. 1. non obligatur cujus ſententia à meliore parte victa eſt. 2. 21. 7.
Cultus idolorum falſorumque deorum Deus verus etiam in filiis peccantium punire ſolet. 2. 21. 14.
Curatores regni ſummum imperium habere poſſunt. 1. 3. 11. 2.
Curæ clericis interdictæ. 1. 2. 10. 10.

Digitized by Google

Cyri & Arſicæ controverſia. 2. 7. 28.

Cyrus. 2. 4. 14. quo ſenſu juſte ad certamen ſingulare provocavit Regem Aſſyriorum. 3. 20. 43.

D.

Damnatos inter ſe committere, ut de vita pugnent injuſtum. 2. 1. 15.

Damnum quid, & unde dictum. 2. 17. 2. 1.

Damnum contra honorem & famam datum. 2. 17. 22.

Damnum faciendo quomodo detur. 2. 17. 6. 7.

Damnum non faciendo quomodo detur. 2. 17. 8. 9.

Damnum quando obliget. 2. 21. 1. obligat interdum eum, qui delicto non tenetur. *ibid.* qui id etiam non per ſe dedit. 2. 17. 6. niſi is, qui ſub authoritate aliquid facit, id alias ſine authoritate fuit facturus. 2. 17. 10. quod ſi imperio eum impulit, tenebitur in ſolidum. 2. 17. 11.

Damni directe dati, & in conſequentiam, diſtinctio. 2. 21. 10. 1.

Damni cauſa qui dicantur. 2. 17. 10.

Damni dati conſequentia quæ cenſeantur. 2. 17. 11.

Damna in dubio pace remiſſa cenſentur. 3. 20. 15.

Damnum datum ob cauſam turpem retineri poteſt. 2. 10. 12. datum ob rem honeſtam, ſed alioqui debitam, an retineri poſſit. *ibid.* datum ei, qui nec Iudæus eſt, nec Iudæis fœderatus, dicunt non obligare Iudæi. 2. 15. 5. datum induciarum tempore ſubditis, priusquam publicarentur, obligat contrahentes ad reſarciendum. 3. 21. 5. datum etiam dividitur in quibusdam caſibus. 2. 17. 21. datum in bello venit in æſtimationem: ubi de acquiſitionis juſtitia interna quæritur. 3. 13. 2. obligat interdum privatos ad reſtitutionem, etiam ubi juſtum eſt bellum. 3. 18. 6. datum culpa obligat ad reſtitutionem I. N. Prol. pag. 2. & 2. 17. 1. datum paucis ob debitum univerſitatis obligat cæteros ad reſtituendum. *vide* Pœna. datum ſubditis à militibus ob ſtipendia non ſoluta regem obligat. 2. 17. 11.

Date omni petenti, num ſit præceptum univerſale. 1. 3. 3.

David Adoniam cur regno privarit quod ei nativitatis jure debebatur. 2. 3. 25. bellum gerit contra Ammonitas. 1. 2. 2.

David quomodo & quatenus Sauli reſtitit. 1. 4. 7. 4. 6.

David res acquirit jure belli. 3. 6. 7. 1.

David à juramento illicito implendo abſtinet. 2. 13. 6.

Davidis delictum, quo jure Deus in populo puniverit. 2. 21. 17.

Debendi vox diverſas habet ſignificationes. 2. 7. 3. & 4. 1.

Deberi pœna quo ſenſu dicatur. 2. 20. 2. ſervo num poſſit à Domino. 3. 14. 6.

Debitum non ex juſtitia cauſam juſtam bello non dat. 2. 22. 16. 1.

Debita an remiſſa pace præſumantur. 3. 20. 16.

Debita omnia naſcuntur ex charitate. *vide* Dilectio. vel ex honeſtate, id eſt, cum res nonniſi inhoneſte poteſt omitti. 2. 7. 4. & 3. 3. 6. vel ex juſtitia. *ibid.*

Debito univerſitatis an ſinguli obligentur, & quatenus. 2. 5. 17.

Debitorem carceri eximens creditori tenetur. 3. 1. 5. 3.

Debitum alienum naturaliter neminem obligat. v. heres &c. 3. 2. 1. Charitatis & quæ ei ſunt ſimilia à ſuperiore poſſunt exigi proprio quodam jure. 2. 25. 3. adde dilectio.

Debitum civitatis ſubditos I. N. non obligat. 3. 2. 5. ſi univerſitas habeat bona. 3. 2. 1. obligat à I. G. 3. 2. 2. & 3. 2. 5. etiam ſingulos. 2. 2. 3. quantum ad bona & jura, raro ad vitam. 3. 2. 6. ita, ut iſta capientium fiant, etiam juſtitia interna. 3. 13. 1. peccante tamen contra charitatem, qui id agit cum à primario debitore debitum facile poſſit conſequi. 3. 13. 4. tenentur porro ſingulis iterum, qui culpa ſua ejuſmodi debito cauſam dedere. 3. 2. 7. non deſinunt hæc debita, cum alia reip. forma introducitur. 2. 9. 8. conſtantiæ. vide Conſtantiæ debitum.

Debitum defuncti cur ad hæredem trans-

tranſeat, non pœna. 2. 21. 19. non tranſit, ſi quod ex officio pietatis gratiæ aut fidei debuit. 2. 12. 17.
Debita perſonalia obligant bona ejus. 2. 14. 10. regis, qualia ad ſucceſſorem non pertineant. 3. 14. 12.
Debitum Iuſtitiæ oritur vel ex lege. 2. 1.2. & 2.17.1. vel ex maleficio. *ibid.* quod vocatur debitum pœnæ. 3. 13. 1. vel ex pactione. 2. 17. 1. Omnia hæc debita jus dant naturaliter in eum, qui debet. 2.20.2. quod & bello licet perſequi, ubi id aliter conſequi non poſſumus. 2. 1. 2. ſed ut neceſſe ſit bellum prius indici. 3. 3. 6. & obligant naturaliter etiam cum à Iudice ſecus ſit pronunciatum. 3. 2. 5. aut debitor in pœnam creditoris ſit liberatus. 2. 14. 6. debita ſua legatus ut ſolvat, per ejus loci judicem, in quo eſt, adigi non poteſt ut ideo alia ratione cum eo ſit agendum, & quali. 2. 18. 9. remiſſa cenſentur cum redditur Chirographum. 2. 4. 4. Vniverſitatis, *vel* Civitatis pro debito corpus an poſſit obligari. 3. 2. 3.
Decalogi prima quatuor præcepta continent omnia veræ religionis membra. 2. 20. 45.
Decemvirorum Romæ juramentum de re illicita. 2. 13. 6.
Decent non ea omnia quæ licent. 3. 4. 2.
Decima de præda conſecrata. 3. 6. 1. 1.
Decreta ſua Deus non mutat. 2. 13. 3. *vide* Deus.
Dedere & donare non ſunt ejuſdem modi, contra quam putavit Cicero. 2. 21. 4. Innocentem quid ſit, & quo jure ſit conceſſa. *ibid.* An & is cogatur ad quem poſt facinus commiſſum fuit. *ibid.* Ob famem aliasve ſimiles neceſſitates excuſabile. 2. 6 5. jure nat. Vrbes ſubdito non licet ſine publico conſilio. 3. 1. 21.
Deditus nec receptus an civis maneat. 2. 21. 4. 7.
Dediti ſine conditione an occidi poſſint. 3. 4. 12.
Deditio conditionata, & ejus effectus. 2. 15. 7. 2.
Deditio dat ſponte, quod vis ereptura eſſet. 3. 8. 4. quamdiu admittebatur à Romanis. 3. 11. 13. repudiare poteſt jure belli quo ſenſu. 3. 4. 11. non repudianda. 3. 11. 14. ſequitur cognitionem cauſæ, quæ ſemper & neceſſario debet antecedere. 2. 21. 4. I. Nat. ad quid obliget eum, cui ſit ex juſtitia interna. 3. 20. 51. Spontanea tollit jus poſtliminii. 3. 9.8. Induciarum tempore non valet. 3. 21. 8.
Dediti quando poſſint interfici. 3. 11. 16. 1.
Dediti recipiendi. 3. 11. 14.
Deditis pure quid faciendum ſit, ſtatuendum à rege, aut à populo. 3. 22. 11.
Deditorum oppida incendi poſſunt jure belli. 3. 5. 1.
Deditio pura. 3. 20. 49. 1. & 2. 5. 31.
Deditio antequam murum aries percuſſerit. 3. 11. 14. 2.
Defectio ſubditorum efficit, ut in magiſtratu potentia puniendi eos non poſſit præſumi. 3. 20.30. *vide* Rebelles. Ad hoſtem invalida tempore induciarum, 3. 21. 8. Spontanea ob tempora difficilia quomodo excuſetur. 3. 11. 4. adde Dedere.
Defendere innocentem an teneamur, & quando. 2. 25. 3. 1. & cap. 4.8.2.
Defendens ſe non opus habet denuntiatione jure naturæ. 3. 3. 6.
Defenſio an jus det in tertium qui non invadit. 2. 1. 4.
Defenſio rerum an jus det occidenti. 2. 1. 11.
Defenſio licita in aggreſſoris adjutores. 3. 1. 3. & l. 3. 1. 5. 3.
Defenſio ut neceſſaria habeatur neceſſe eſt, ut aliter vitæ periculum nequeat evitare. 2. 1. 3. & 2. 1. 5. & certo conſtet de potentia & animo alterius. 2. 22. 5. & tunc licita etiam cum periculo innocentis. 2. 1. 4. & 3. 1. 2.
Defenſio pro ultione ſæpe ponitur à Chriſtianis. 1. 2. 8. aliorum qui bellum ſunt promeriti injuſta. 2. 1. 18. non eſt neceſſaria, cum non niſi morte invaſoris poſſit fieri. 2. 25. 7. ſubditorum etiam in bello injuſto aliquo caſu juſta eſſe poteſt. 2. 26. 5. adde Pœna. Sui in bello favorabilior, quam illatio belli. 2. 16. 10. Indictione an indigeat. *vide* Bellum defenſivum, à quibusdam

Digitized by Google

Chriſtianis habita pro illicita. 1. 3. 3. licita, ut ſit & juſta, I. N. neceſſariam eſſe oportet. 2. 22. 5. id quod eſſe deſinit, ſimul atque judex poteſt adiri. 2. 1. 16. In vera defenſione homo non occiditur. 2. 1. 4
Defenſio ſui aliquo caſu licita etiam cum vitæ periculum aliter evitari non poteſt. 2. 1. 12. cum interfectione an licita ſit jure divino. 2. 1. 10. contra armatum aggreſſorem licita. 1. 3. 2. & furioſum aut inſanum. 2. 1. 3. non vero contra magiſtratum in cauſa religionis. 1. 4. 7.
Defenſionis actus pacem non rumpit. 3. 20. 36. & 38.
Defenſio in bellis publicis quæ, & qualis. 2. 1. 16. in his, qui bello cauſam dederunt, non licita. 2. 1. 18.
Deflorator virginis ad quid teneatur. 2. 17. 15.
Defunctis gratia redditur in liberis. 2. 7. 9. 2.
Dejectus dicitur qui vetitus eſt accedere. 2. 16. 12. 1.
Dejicere, quid interdum ſignificet. 2. 16. 12. & 2. 16. 20.
Delatio, oblatio conditionis ante acceptationem non obligat. 2. 16. 32.
Deliberati & indeliberati actus diſtinctio. 3. 11. 4. 2. 3.
ſuper Deliberationibus politicis regulæ. 2. 24. 5.
Deliberationum fines, & media inter ſe comparanda, & quomodo. *ibid.*
Delicta quomodo contractibus comparentur. 2. 20. 2. 2. 3.
Delicta gignunt jus in rem. 2. 5. 1. & jus dant ad pœnam. 2. 20. 2. omnia an neceſſario & ex I. N. punienda. 2. 20. 4. & 2. 20. 21. puniuntur non ea tantum quæ directe alios lædunt, ſed & quæ per conſequentiam. 2. 20. 44. Aliena I. N. non obligant ad pœnam. 2. 21. 12. poſſunt tamen liberis delinquentium honores & id genus alia juſte denegari. 2. 21. 11. & 2. 21. 16. Per ignorantiam commiſſa facile remittenda, quamvis culpa non omnino careant. 2. 20. 26. & 2. 20. 43. Ignorata eo tempore, cum pax iniretur, an poſt contra pactum excuſabiliter puniri queant. 3. 20. 17. Inchoata contra pietatem an puniri debeant. 2. 20. 39. Contra vitam hominis an extra judicium ſevere debeant puniri. *ibid.* per infirmitatem difficulter ſuperabilem commiſſa non difficulter remittenda. 2. 20. 26. quæ lædunt perſonam Principis facile condonanda. 2. 24. 3. contra ſocietatem humanam à cujusque civitatis rectore puniri juſte queunt. 2. 21. 3. Delicta majorum poſteros luere creditum non niſi de graviſſimis criminibus. 2. 13. 1. à multis commiſſa, etſi digna quæ morte puniantur, morte tamen non puniri æquum eſt. 3. 11. 17. Regis, populum verè ſubditum non obligant ad pœnam. 2. 21. 17. populum juſſe, quando legitur, an ex eo concludi poſſit datam in regem poteſtatem. *ibid.* Subditorum obligant civitatem aut regem, ſi ſciverunt nec puniverunt, cum & poſſent & deberent. 2. 21. 2. unde hæc culpa præſumatur. 3. 20. 30.
Delinquentes naturaliter ſe faciunt ſubjectos omnibus hominibus. 2. 20. 3. & in eo ſtatu ſunt, ut puniri poſſint. 2. 20. 22. etiam à quovis, qui eis non eſt ſubditus. 1. 3. 21. abſolvendi ſunt in dubio. 2. 23. 5. reſiſtendi jus non habent publicis miniſtris capere eos volentibus, metu ne plus æquo puniantur. 2. 1. 18.
Delinquentes privatim in aliam civitatem rectoremve ejus, is apud quem agit, dedere tenetur, aut punire. 2. 21. 4. aut, ſi utrumque nolit, eum amovere. 2. 21. 5. nemo gratis delinquit, ſive malus eſt. 2. 20. 29. Conſuetudo delinquendi quomodo ſpectetur in judicio. 2. 20. 35. reliqua *vide* in voce Peccata.
Delphi orbis umbilicus. 2. 22. 13.
pro Deplorato nemo temere habendus. 2. 20. 7.
Denuntiatio honeſta etiam ubi non neceſſaria. 3. 3. 6. 3.
Denuntiatio in quibus bellis neceſſaria. 3. 3. 6. 2.
Denuntiatio pura & conditionata. 3. 3. 7. 1.
Denuntiatio ad proximum præſidium. 3. 3. 7. 2.
Denuntiatio cur requiratur. 3. 3. 11.

Denun-

Digitized by Google

Denuntiatione an opus, ubi legati violati ſunt. 3. 3. 14.
Depoſitarius ad quid teneatur. 2. 12. 13. 1.
Depoſitarius rem ſi perierit non reſtituit, & quare. 2. 12. 13
Depoſitum prædoni reddendum, ſi dominus non appareat. 2. 13. 15. 2.
Depoſitum eſt ſpecies mandati. 2. 12 2. depoſitario interdum juſte non redditur, ſi is non ſit Dominus. 2 16. 26. interdum etiam cum ſit Dominus. *ibid.* Res furto aut vi alicui ablata & tertio depoſita, cui reſtituenda ſi Dominus adpareat. 2. 10. 1. ſi non. *vide* text.
Depoſito mercedem ſtipulari an injuſtum. 2. 12. 11.
Depoſita bona poſt publicationem fiſco non priori domino reddenda, & quare. 2. 10. 1. 4.
Depoſitam apud ſe rem ſuam nemo reddere tenetur. *ibid.*
Derelictione regna amittuntur. 2. 4. 11.
Derelictum quid cenſetur, ſpe recuperandi amiſſa. 2. 4. 5. 1.
Derelictum redit in ſtatum ſuum naturalem. 2. 3. 19. ad derelicti præſumtionem ſufficit tempus excedens hominis memoriam. 2. 4. 7. ad derelicti regni vel imperii præſumtionem non requiritur L. Civ. definitum tempus. 2. 4. 12.
pro Derelicto habere non cenſetur is qui rem tractat negligentius. 1. 4. 9. ne pro derelicto res habeatur quid agendum, cum ob vim majorem deſeritur. *vide* Arbiter. an pro derelictis cenſenda, quæ induciarum tempore ſunt incuſtodita. 3. 21. 8.
Deſertores jus legationis non habent. 2. 18. 2. 2.
Deſperatio hoſti eripitur, rebus ſervatis. 3. 12. 8. 1.
Deſpoliatio quid. 3. 6. 24. 7.
Deum negare, & negare eum rerum humanarum curam agere, moraliter idem valent. 2. 20. 46.
Deus promittendo obligatur. 2. 11. 4. 1.
Deus in juramento teſtis & ultor. 2. 13. 10.
Deus probavit jus prædæ. 3. 6. 1. 2.
Deus nocentibus parcit innocentum cauſa. 3 1. 4. 3.
Deus quo jure efficiat, ut peccata poſteris noceant. 2. 21. 14. 1. 3.
Deus quo ſenſu dicatur mutare conſilium, & pœnitentia duci. 2. 13 3 4. quando dicatur improprie nos fallere. *ibid.*
Deus populo cladem immittit, ob Regum facta. 2. 21. 17.
Deus αὐτοφυὴς quo ſenſu. 2. 20. 4. 2.
Deus propter ſe omnia feciſſe quo ſenſu dicatur. *ibid.*
Deus an non poſſit agere: niſi ob finem. 2. 20. 4. 2.
Deus cognoſci ex natura quomodo poſſit. 2. 20. 45. coli nimium non poteſt. Proleg. p. 9. dominium pleniſſimum habet, ut in res noſtras, ita & in vitam. 2. 20 40. & 2 21. 14 majusque illud eſt, quam hominum in beſtias. 3. 4. 9. Igitur, quæ ex eo jure agit, nobis in exemplum non trahenda. 3. 1. 4. Efficere quædam non poſſe, quo ſenſu dictus. 1. 1. 10.
de Deo notiones quædam minus evidentes. 2. 20. 47. perperam ſentientibus, an juſte bellum inferatur ex hac ſolo cauſa. 2. 22. 9. quæ ſunt contra mandatum divinum in iis non eſt Magiſtratui parendum. 2. 20. 3.
Dei jus in homines. 3. 1. 4. 3.
Dei lenitas in novo ſedere. 2. 20. 11. 1.
Dei factum circa liberos peccantium cur hominibus non imitandum. 2. 21. 14. 1. 3.
Deo mendacium non convenit. 3 1. 15. 1.
Deo magis quam hominibus obediendum agnoſcunt & Philoſophi. 1. 4. 1. 3. & 2. 26. 3. 1.
Dextræ datio in quibusdam locis vicem tenet jurisjurandi & quare. 2. 13. 22.
Diagoras Melius quare ſit punitus. 2. 20. 45.
Dicere mihi non neceſſe eſt id omne quod alteri eſt utile audire. 2. 12. 9.
Dictatoria poteſtas imperiumque an mutaverit Remp. quotiens eſt introductum. 1. 3. 8.
Dictatoris poteſtas aliquando ſumma. 1. 3. 11. 1.

ad eum Diem, excluſive, an incluſive intelligendum. 3.21.4.

Dierum vox in federibus quomodo intelligenda. 2.16.5.

Dignitas regis læditur in legato. 2. 18.5.

Diis aſſcripta quæ juris ſunt gentium. 2.19.1.2.

Δικαιώματα. 1.1.9.2.

Δικαστικὴ quæ Ariſtoteli. 1.3.6.2.

Dilectionis lex diſtinguitur à lege Euangelica 2.1.10. ad jus N. pertinet. 2.1.9. proprie tamen jus non dat ei cui hinc aliquid debetur. 2. 12. 17. & 2. 17. 9. itaque nec debitum hujusmodi armis exigere licet. 2. 22. 16. poteſt tamen à ſubditis Magiſtratus depoſcere proprio quodam jure. *vide* Debitum. An obliget omnes homines æqualiter. 1. 2. 8. non obligat in gratiam nocentis. 2. 1. 16. præcipit multa, quæ non tantum laudabilia ſunt ſed etiam omitti ſine culpa nequeunt. 2. 1. 9. & 2. 25. 3. Vetat multa quæ ex jure ſtricto licita. 2. 1. 10. & 3. 13. 4. ut capere res ſubditorum pro debito Magiſtratus. 3. 13. 4. res coëmere quæ pluris vendantur etiam pretio haud iniquo pro tempore. 2. 12. 16. non Indicare merces plures in via eſſe, quo tuas carius vendas. 2. 12. 9. perſequi rem ſuam cum cæde alterius. 3 2.6.

Diligendorum gradus. 1. 2. 8. 10.

Diligere proximum juxta ſe, quomodo intelligendum. 1. 3. 3. lex Chriſti de diligendis ſingulis, quam habeat exceptionem. 1. 2. 8. & 2. 15. 10.

Dimicatio ſingularis quibus caſibus licita. 3.1.15.

Dimicationes ſine fructu illicitæ. 3. 11.19.

Dimidium navium de integris intelligendum. 2.16.5.

Direptio prædæ qualis. 3.6.18.

Direptionis concedendæ aut negandæ rationes. 3.6.18.2.

Direptiones quæ vitandæ Chriſtianis 3.12.8.4.

Diſciplina militaris Romana. 3. 18. 1. 2.

Diſciplina militaris an ea ſeveritate cuſtodire poſſit ut in itinere, in caſtris, & ſimilibus, miles ne minimum quidem auferat. 3. 17.2. ſervatur proviſione rerum neceſſariarum & bene ſolutis ſtipendiis. *ibid*. diſciplinæ militaris leges. 3.17.2.

Diſpenſandi in lege pœnali cauſæ quæ. 2.20.25.26.

Diſpenſatio diſtinguitur ab æquitate. 2. 20.27.

Diſſimulatio an licita. 3.1.7.

Diviſio rerum ad bellum vitandum. 2.1.2.5. & 2.8.1.

Diviſio rerum prima cauſa efficiens proprietatis. 2.2.2. regni aut populi quibus modis fiat. 2.9.18. an per eam jus populi aut Imperii amittatur. *ibid*. reliqua *vide* Imperium.

Divitiæ ſupervacuæ nullum bonum in ſe continent. 2.20 5.

Divortia olim licita, Chriſtianis prohibita. 2.5.9.2.

Divortio amiſſam mulierem, qua conditione alius poſſit ducere. 2.5.9.

Do ut des. 2.12.3.1.

Dogmata nova non ſunt metuenda ſi nil habeant quod honeſtati & obedientiæ erga Magiſtratum adverſatur. 2.20.49.

Dolo in bello licet uti, qui perfidia caret. 3 5.4. non uti generoſum eſt, non etiam neceſſarium. 3.1.20. Chriſtiani imprimis uti non debent, quantum fieri poteſt. *ibid*.

Dolore alieno ſatiari contra jus eſt naturale. 2.20.5.

Dolus quotupliciter dividatur. 3.1.7. malus interdum dicitur quod æquitati eſt contrarium. *ibid*.

Dolor non dat jus occidendi. 3.11.16.5

Dolus bonus quis. 3.1.6.3.

Dolus an ex genere ſemper malorum. 3.1.6.4.

Dolus in bello an licitus, & quis. 3.1. 6.1.2.

Doli mali vox. 2.10.2.2.

Dolo contrahens ad quam reſtitutionem teneatur. 2. 17.17.

Dolo res hoſtium capere licet. 3.6. 12.2.

Dolis abſtinere generoſum. 3.1.20.1.

Domanii fructus diſtinguendi à domanio. 2.6.12.

Domanium. *vide* Patrimonium populi.

Dominatio paucorum ad regnum acce-

cedit.

ceditr. 3.15.8
Dominium externum 3.6.2.1.
Dominium naturaliter & per alium acquiritur. 3.6.9.1.
Dominium furioſi unde. 2.3.6.
Dominium infantis unde. *ibid.*
Dominium conditionatum. 2.3.16.1.
Dominium quid & quotuplex. 1.1.5. non amittitur ob alimentum præſtitum ab eo qui non eſt Dominus. *vide* Alimentum. nec jure Naturali ob delictum per ſe. 2. 8. 20. nec ob poſſeſſionem amiſſam licet ex poſſeſſione incipiat. 2.8.3. Dominium antevertere poteſt lex Civilis quod jure Naturali licitum eſt. 2. 2.5. ut auferatur alicui ſine probabili cauſa injuria eſt. 2.7.1. & 2. 14. 8. non aufertur per adjectam conditionem. 2. 3. 19. ex quibus cauſis alicui auferri poſſit. 3.20.9. Iure Naturali iis tantum datur, qui utuntur ratione. 2. 3 6. furioſis aut infantibus datur. *ibidem.* & 2. 5. 2. quando deſinat. 2. 9. 1. per tot diſtinguitur ab Imperio. 2. 3. 4. exceptionem habet neceſſitatis ſummæ. 2. 2. 6. adde Neceſſitas, & utilitatis innoxiæ. *vide* Vtilitas. fines & effectus ſuos ſemper habet, ſive ex Civ. Iure ſive Gentium ſeu naturali oriatur. 2. 10. 1. & 3. 20. 9. Idem eſt cum proprietate. 2. 2. 1. quare introductum. 2. 10. 2. ſi introductum non eſſet, an quis alteri injuriam inferre potuiſſet in bonis. 1. 2. 1. non minuitur per adjectam conditionem. 2. 3. 19. natum unde primum ſit, & quomodo proceſſerit. 2. 2. 2. non naſcitur ex ſolo actu animi. *ibid.* nec ex aptitudine ad rem. 2. 17. 2. nec ex intellectus perfectione. 2. 22. 10. nec ex virtute ſola mentis aut religioſa. *ibid.* produci poteſt ex ſola leg. Civili. 2. 8.5. & 2.8. 21. & 2.8.1. ſequitur jus poſſidendi ex jure Gentium. 3. 20. 48. transferri etiam poteſt in aliquem nec dum occupata poſſeſſione. 2. 7.5. & 2.7. 25. ut totum vel ex parte tantum transferatur juris Naturalis eſt. 2. 6. 1. an transferatur in eum qui rem alienam loco ſuæ ſibi debitæ cepit. 2.7.2.
Dominii actus primus & ſecundus, 2. 3. 6. vis. 2. 9. 1. ex dominio nemo jus habet præter dominum. 2. 10. 11.
Dominium captarum rerum in bello ſolenni non eſt ſine omni conditione. 3. 9. 6. ſtare poteſt cum interna obligatione reſtituendi ſi bellum fuerit injuſtum. 3. 10. 5. Civile quid. 1. 3. 8. 6. & 6.1. bello comparari poteſt. 1. 3. 8. 6. Eminens quid. 1.1.6. & 1.3.6. comprehendit cives & res eorum. 1.3.6. & 3.20.7. imperii ſumma pars eſt. 1. 3. 6. in res ſubditorum civitati competit Iure Gentium. 3. 19. 7. ut ex eo alienare res eorum liceat illi & perdere. 3. 20. 7. & factum ſolum ſufficiat ad rem transferendam. 3. 20. 10. utilitatis publicæ cauſa introductum eſt. 2. 21. 11. igitur non competit, niſi quatenus communiter expedit. 2. 14. 7. & 2.14.8. & 3.20. 10. in regimine non dominico ſed civili aut regio. 3. 19. 7. ſupereminenti dominio beneficia ſubditis liberaliter conceſſa poſſunt auferri. 2.14.13. falſum ipſis dici. 3.1. 15. Ius ipſis quæſitum auferri. 3.14.7. quæ autem ſingulis auferuntur ſic, eorum compenſatio fieri debet ex communi. 2. 14. 7. modi ejus. 3. 20.7.2. adde vocabulum Pœna. Generale manere poteſt, etſi in partes ſit diſtributum. 2.3.19.
Dominium rerum, quæ pondere, menſura, & numero conſtant, quando tranſeat. 2. 10. 12.
Dominium externum ſine interno. 3. 7. 6. 1. 3.
Dominia quomodo intereant ſublato ſubjecto 2. 9. 1. & 2. 1. 3. & 1. 4. 1.
Dominica poteſtas quid. 1. 1. 5.
Dominus rei præferendus ei qui depoſuit, & quare. 2. 10. 1. 4.
Dominus qui denunciavit ne ſervo crederetur, tenetur de peculio aut in rem verſo. 2. 10. 2. 2.
Dominus qui in culpa non eſt naturaliter ad nihil tenetur. 2.17.21. legitimus quibus modis fiat. 3. 6. 18. *Not.* 2. qui cum poſſidente contrahit ut cum domino, dominium amittit. 2. 4. 4. etiam ſervo injuriam facere poteſt. 2. 5. 28.
Domini vocabulum non admittebant huma-

humaniores ex priſcis. 3. 14. 5.
Domino cognito rem non reddere contra Ius Naturale eſt. 2. 16. 26. deficiente res redit in ſtatum ſuum naturalem. 2. 3. 19. & 2. 9. 1.
Dominum rei, quam poſſidet, ignorans, nemini tenetur. 2. 10. 11.
Domini rerum, quæ de navi jactæ ſunt, partem ab aliis repetunt. 2. 10. 9. 2.
Domos incendere inhumanum. 3. 12. 2. 2.
Domuncula ſeu Tuguriolum momentaneum in littore occupato ponere licet tranſeunti. 2. 2. 15. Domus eſt puſilla Resp. 3. 14. 3. de domo conſtituere jus eſt ſolius mariti. 2. 5. 8.
Dona & per internuntios abſentibus mitti poſſunt. 2. 6. 2. *Not.* 2. & 2. 11. 17.
Donare quid ſignificet. 2. 16. 5. in bello quibus liceat. 3. 22. 9. regna & urbes licet. 1. 3. 12. duci belli non licet, ſi jam ſint quæſita, ſi vero necdum quæſita, licet. 3. 22. 9.
Donare, pro tranſigere. 2. 16. 5.
Donatio an acceptari poſſit mortuo donatore. 2. 11. 17.
Donatio accepta an vim habeat mortuo donatore ante quam reſciviſſet acceptam. 2. 11. 17. quæ cauſam expreſſam non habet, naturaliter non eſt irrita. 2. 11. 21. ejus qui Iure Civili non tenetur interpretanda ex dicto. 2. 16. 11. inter odioſa refertur. 2. 16. 12. prodiga habet effectum juris. 2. 11. 9. regis jure mixto imperantis, in quantum procedat. 2. 14. 12. in Donatione omnia verba donantis ſtrictius accipienda. 2. 16. 12.
Donationes à magiſtris militum factæ. 3. 6. 17. 6.
Δωροφόροι ſervi unde. 3. 14. 5. 3.
Druidum officium apud Gallos. 2. 23. 8.
in Dubio bello lex probabilem rationem habere cenſetur. 2. 14. 12. flumen occupaſſe populus cenſetur. 2. 8. 11. pacis leges quædam. 3. 20. 21. de ſenſu ſcripti alicujus quorſum reſpiciendum. 1. 2. 9. ſequimur quod minimum eſt. 3. 20. 47. & quod tutiſſimum. 2. 23. 5. & 2. 26. 4. ſucceſſioni vicariæ locus eſſe cenſetur. 2. 7. 30. quæ plus valeant. 2. 16. 29. in dubiis judicium actu & experientia comparatur. 2. 23. 3.
in Dubio bello pax præferenda. 2. 23. 6.
Dubitatio unde in moralibus. 2. 23. 1.
Dubitare quis poteſt contemplative, non active. 2. 26. 4. 1.
Dubitans ſubditus an recte militet. 2. 26. 1. 4. 8.
Dubitans de jure quid facere debeat. 2. 23. 3. 4.
Dubitans quomodo ad judicandum dirigi poſſit. 2. 23. 2. 2. & 2. 23. 5. 1.
Duellum. *vide* Dimicatio ſingularis.
Duellum ſeu certamen ſingulare unde natum. 2. 20. 8. nil detrahit juri quod eſt alterius. 3. 20. 44. finem bello an poſſit imponere. 3. 28. 43. non repudiandum, ſi parati ſint certare, ubi alioqui totus populus graviſſimis malis ſe implicaturus erat. 2. 23. 10. & 3. 20. 43. peccant autem certantes contra juſtitiam internam, uno caſu excepto. 3. 20. 43.
Dux proprie quis. 3. 22. 1.
Dux milites quatenus obliget. 3 22. 6.
Dux de belli cauſis tranſigere non poteſt. 3. 22. 7. inducias dare poteſt. 3. 22. 8.
Dux homines, imperia, agros jam acquiſita concedere non poteſt. 3. 22. 9. 1. 2.
Dux condonare poteſt nondum quæſita: etiam qui ſummus dux non eſt. *ibid.*
Ducis belli jus eximium in præda. 3. 6. 17. 3.
Duces belli diſpenſatores prædæ apud Romanos. 3. 6. 15.
Duces Romani quomodo ſe geſſerint circa prædam. 3. 6. 16. 1. 2.
Duces belli quidam de præda nihil decerpſerunt. 3. 6. 16. 1. & 5. 17. 4.
Duces belli quomodo obligentur ex bello injuſto. 3. 10. 4.
Duces belli duorum generum. 3. 22. 1. minores an obligare poſſunt ſummum, & quatenus. 3. 8. 2. pacem inire an poſſint. *vide* Pax.
Ducum pacta quam recipiant interpretationem. 3. 22. 11.
Duratio rei naturam non mutat. 1. 3. 11.

Digitized by Google

E.

Eccleſia jus an habeat in infideles. 2. 22. 14. 1.
Edictum. 3. 3. 7.
Educatio liberorum quare à quibuſdam ad jus naturale referatur. 2. 7. 4.
qui Edunt carnem humanam, cum iis juſtum bellum eſt. *vide* Cibus
Effectus ut non ſequatur ſatis eſt unicam deeſſe cauſarum. 2. 16. 20.
Vniverſalis cauſa requirit univerſalem. 1. 1. 12.
Egeſtatis evitandæ cauſa quæ injuſte fiunt maxime ſunt excuſabilia. 2. 20. 29.
Εκδικεῖν quid apud Paulum Apoſtolum. 1. 3. 3. 6.
Εἰρήνη quid. 2. 15. 5. 3.
Eleazari factum. 3. 4. 18. 2.
Electio non ſemper infert ſubditorum libertatem civilem. 1. 3. 10.
Electorum Regum eſt jus temporarium. 2. 16. 10. Electus Imperator per legiones quo imperavit jure. *vide* Rom. Imp.
Eleutherocilices. 1. 3. 12.
Eligens indignum, reipublicæ tenetur. 2. 17. 3.
Emendatio peccantis quotuplex. 2. 20. 8.
Emendi jus res ad vitam neceſſarias nemini negari poteſt. 2. 2. 19.
Emens rem alienam, reſtituere eam venditori non poteſt. 2. 10. 10.
Ementi pignus à creditore, tenetur qui oppignoravit, etiam ſi res ſit aliena. 2. 10. 2. 2. *f.*
Emphyteuſis ſine ſcriptura à Rege facta non valet. 2. 14. 5.
Emptio venditio quid ſit naturaliter. 2. 13. 3. metu expreſſa poteſt Iure Naturali reſcindi. 2. 12. 10. ſine certo pretio à Rege facta non valet. 2. 10. 9. Rei alienæ quatenus obliget emptorem. *b f. ibid.* In Emptione venditione dominium etiam ſine traditione transfertur. 2. 12. 15.
Emptori rei alienæ quatenus obligetur dominus. 2. 10. 9.
Emi pluris res poteſt in gratiam alterius. 2. 12. 14.
Emptor rei captæ bello injuſto an quid impendii deducat. 3. 16. 3.
Ενευλοφανία. 2. 16. 4. 1.
Ενεχυρασμοί. 3. 2. 1. 2.
Ενέδραι. 1. 1. 9. 2.
Epicurei cur ex bene moratis civitatibus ejecti. 2. 10. 46.
Επιείκεια. 2. 16. 26. 1.
Επιεικείας fontes & regulæ. *ibid.*
Επιμαχία. 2. 15. 6. 2.
Επιορκεῖν. 2. 13. 13.
Epiſcoporum conſilia circa bella. 2. 23. 4. 2.
Epiſcopus qua talis jus non habet regendi humano more. 2. 22. 14.
Εποχαί. 2. 3. 10. 1.
Equi & Equæ quæ poſtliminio apud Romanos recepta. 3. 9. 14. 1.
Equus Scythicus. 2. 5. 15. Equorum vectigal. 2. 2. 14.
Eraſmus Chriſtianis arma interdicit. *Proleg.* p. 6.
Errans hoſti obligatur ex pacto. 3. 23. 4.
Errantes in partem Chriſtianæ religionis an puniendi. 2. 20. 50.
Error an irritum actum faciat. 2. 11. 6. 1.
Error quotiens liberet fide. 3. 23. 4. circa pretium reſarciendus ſi poſtea de eo conſtet. 2. 12. 12.
Eſſeni non jurabant. 2. 13. 21. 4. 5.
Eſſeni gladiis armati incedunt. 1. 3. 3.
Eſſenorum communio in bonis. 2. 2. 2.
Euangelii præcepta an contineantur in jure naturali. 1. 2. 6. 1. 2.
Ευορκεῖν. 2. 13. 13.
Exactiones odioſæ. 3. 2. 1.
Εξαίρετον. 3. 6. 17. 3.
Excellentia ſuper alios quatenus à virtute & utilitate ſe jungitur, bonum eſt imaginabile. 2. 20. 29.
Exceptionem habens jus habet ad pecuniam redactam ex bonis ſuis venditis. 2. 10. 2. *f.*
Excurſus inutiles in bello, id eſt ii qui tantum virium oſtentationem habent, injuſtæ ſunt. 3. 11. 19.
Executionis ad modum quod pertinet, conditionem non facit. 3. 23. 15.
Exercitoria actio unde. 2. 11. 12. 13.
Exercitores an teneantur in ſolidum ex facto magiſtri. 2. 11. 13.
Exercitus quid. 2. 16. 3. juſtus. *ibid.*
Exercitus inſolita conſcriptio ſi juſtis indiciis appareat non fieri ſe tuendi gratia,

Digitized by Google

gratia, rumpit pacem. 3. 20. 40. cautio ne exercitus aliquo ducatur, quomodo intelligenda. 2. 16. 25.
Exheredato filio an quid debeatur. 2. 7. 7.
Exheredatus tacite cenſetur, qui grave crimen commiſit in Patrem, niſi adſint condonatæ culpæ indicia. 2. 7. 25.
Exhereditari filius à Patre in totum an poſſit. 2. 7. 4. quando poſſit. 2. 7. 2. ne in regnum ſuccedat. 2. 7. 25.
Exilium fidejuſſoris damnati ex fidejuſſione proprie pœna non eſt. 2. 21. 11.
Ἕξις 2. 9. 3. 1.
Exiſtimatio æquiparatur vitæ. 1. 2. 5. *vide* Fama.
Exitus liber cum itinere libero intelligendus. 2. 16. 5.
Exploratores graviter puniendi cauſa. 3. 4. 18. 3.
Expugnationes urbium & direptiones violentas Chriſtiani permittere non debent. 3. 12. 8.
Exſules non tenentur imperiis civitatis. 2. 5. 25.
Exteri quomodo de rebus bello captis judicare debeant. 3. 6. 25.
Exteris quomodo jus naſcatur ex lege civili. 2. 8. 26.
Exterorum res retinentur pro jure noſtro, aut civis noſtri. 3. 2. 3. 5. & §. 5. 2.
Externi teſtari non prohibentur jure Naturali. 2. 6. 14. 2.
Externi juris qualis efficacia. 3. 7. 7.
Externum dominium ſine interno. 3. 7. 6. 1. 3.
Externi qui habendi. 2. 18. 2. olim habiti pro hoſtibus. 2. 6. 14. quod ne fieret poſtea fœderibus eſt cautum. 2. 15. 5. an teneantur legibus loci ejus in quo degunt. 2. 2. 5. & 2. 11. 5. an pro hoſtibus habendi, ſi in loco hoſtili deprehendantur. 3. 4. 7.
Extorſio violenta acceptio eſt vitioſa ex qua jus ei naſcitur cui extorquetur. 2. 10. 12.
Extrinſeca contractui non ſunt indicanda. 2. 12. 9. 2.
Exules pœnæ metu dedendi ſunt. 3. 20. 41. in exules alibi nullum jus eſt civitati. 2. 5. 25. & 3. 20. 41. penes Reges exules manet jus regni etiamſi poſſeſſionem amiſerint. 2. 16. 17. Exules ejus ſuſcipere cum quo pax initur, an pacem violet. 3. 20. 41.
Exulibus pulſis ſedibus ſuis habitatio non deneganda ſub certa conditione. 2. 2. 16. nec tranſitus negandus ad quærendas ſedes alias. 2. 2. 13.
Ezechias. 2. 1. 18.

F.

Fabiorum deditionem Galli quo jure poſtularint. 2. 21. 4.
Faciendi cujus quis alii jus dat ejus ipſe auctor eſſe cenſetur. 1. 3. 5.
Facinus. *vide* Scelus.
Facio ut facias. 2. 12. 3. 1. 5.
Facio ut des. *ibid.*
Facinoroſi an ſepeliendi. 2. 19. 4.
Factum alienum Iure Naturali neminem obligat niſi ſucceſſorem bonorum. 3. 2. 1. *vel* Delictum qui promiſit naturaliter non obligatur ſi facere ex ſua parte nil omiſerit. 2. 11. 22. & 3. 21. 30. illicitum promiſſum an valeat. *vide* Illicitum. Singulorum non obligat communitatem civilem. 2. 21. 2. utile nullum parit juris effectum.
ex facto obligatur quiſque vel ad reparationem vel ad pœnam. 2. 20. 1. ſub factis comprehenduntur etiam non facta, quatenus conjecturam faciunt voluntatis. 2. 8. 10.
Facultas, juris ſpecies, quid & quotuplex. 1. 1. 4. 5.
Facultas eminens, quid. 1. 1. 6.
meræ Facultatis quæ ſunt, an tempore amittantur. 2. 4. 15.
Facultatem qui dat, dat quantum in ſe eſt ea quæ ad facultatem ſunt neceſſaria. 3. 22. 2.
Fallere hoſtem quibus modis liceat. 3. 1. 8. ſuos quomodo liceat. 3. 1. 13.
Fallendi artes qui inſtillant, fugiendi principibus. 3. 25. 1.
Falſum dicere concedit Plato imperium habentibus & quare. 3. 1. 15. quatenus non ſit illicitum. 3. 1. 12. & ſeqq. adde Mendax.
Falſum dicere amenti, & infanti, non eſt mentiri, ſtricte ſumta voce. 3. 1. 12.
Fama naturaliter homini ſuum. 2. 17. 2. adde Exiſtimatio ob famem facta deditio excuſabilis. 2. 24. 6. *Not.* 2.

Familiæ

Familiæ fundamentum eſt matrimonium. 2. 20. 30.
Fato ſuo deprehenſi in bello. 3. 6. 12. dicuntur infortunati. *vide* Infortunatus, etiam ſervi fiunt. 3. 7. 1. jus habent poſtliminii in pace. 3. 9. 4. inter eos referuntur coacti ad bellum. 3. 11. 3.
Fato fieri qui dicantur. 3. 6. 12. 1.
Favor in promiſſis. 2. 16. 10.
Favorabilia in dubio realia. 2. 16. 16. 1. 3.
Favorabilia quomodo interpretanda. 2. 16. 12. 1. 2.
Favorabilia extendenda ad proprietatem verborum tam artificialem quam vulgarem. 2. 7. 30. & 2. 16. 12. & 3. 20. 12. ſunt quæ æqualitatem in ſe habent. 2. 16. 20. quæ utilitatem ſpectant communem. *ibid.* fœdera realia. 2. 16. 16. promiſſa media. 2. 16. 10.
Fecialium uſus Romæ. 2. 23. 4.
Fecialium collegium quare Romæ inſtitutum. 2. 23. 4. & 2. 23. 8.
Federatus an defendendus contra federatum. 2. 15. 13. 1. & 2. 25. 4. 1.
Fedus quid. 2. 15. 3. 1.
Fedus quando renovatum cenſeatur. 2. 15. 14.
Fedus an duret parte violata. 2. 15. 15.
Fedus antiquius quando præferendum. 2. 15. 13. 3.
Fedus cum populo reale. 2. 16. 16. 1.
Fedus cum Rege non ſemper perſonale. 2. 16. 16. 2.
Fedus jus dat Regi qui regno pulſus eſt. 2. 16. 17
Fedus cum populo, aut juſto rege, invaſori ſive tyranno non prodeſt. 2. 16. 18.
Fedus inæquale proprie juriſdictionem non dat. 1. 3. 21. 2. 3.
Fedus inæquale quod. 1. 3. 21. 1.
Fedus à ſponſione quod differat. 2. 15. 3.
Federe inæquali qui tenetur populus, liber eſſe non deſinit. 1. 3. 21. 1. 3. & 2. 18. 2. 2.
Federe inæquali qui tenetur rex poteſt ſummum imperium retinere. 1. 3. 21. 3.
in Federe ſuperior quis dicatur. 1. 3. 21. 2. 8.
Federis rumpendi materia odioſa. 2. 16. 13. 1.
Federa quædam idem ſtatuunt, quod jus naturæ, & quare. 2. 15. 5. 1. 3.
Federis princeps imperium in quibus rebus habeat. 1. 3. 21. 8.
Federis inæqualis pericula unde. 1. 3. 21. 10.
Federa inæqualia contrahuntur etiam ubi bellum non fuit. 2. 15. 7. 4.
Federa an contrahi poſſint cum his, qui alieni ſunt à vera Religione, quæ, & quatenus jure naturæ, jure Hebræo, jure Euangelico. 2. 15. 8. & cap. 9. 1. & cap. 10. 1.
Federa cum quibusdam populis vetita lege Hebræa. 2. 13. 4. 2.
Federa quæ favorabilia, quæ odioſa. 2. 16. 16. 3.
Federa æqualia, tum pacis, tum ſocietatis. 2. 15. 6. 2.
Federa inæqualia. 2. 15. 7.
Federa æqualia de commerciis. 2. 15. 6. 2.
Federa perſonalia. 2. 16. 16. 1. 3.
Federa realia. *ibid.*
Federa faciendi jus pars eſt ſummæ poteſtatis. 1. 3. 6. in regno ad regem pertinet. 2. 15. 3. facta cum libero populo an maneant mutato ſtatu ejus populi. 2. 16. 16. fieri neceſſe erat inter eos qui nihil ante contraxiſſent, quibus id conſtitueretur quod eſt Iuris Gentium. 2. 15. 5. federa qui frangit, iræ divinæ obſtringitur. 2. 15. 3. liberat alterum obligatione ſed cum exceptione. 2. 15. 5.
Federa quæ jungunt arctiſſime duas civitates, an impediant quo minus ſtatus perfectæ civitatis retineatur. 1. 3. 7.
Federum finis pax eſt aut ſocietas. 2. 15. 6. fundamentum non eſt jusjurandum. 2. 16. 16. ſpecies variæ. 2. 15. 6. & ſequent.
Federibus ſtare etiam poſt acceptam aliquam injuriam animi eſt generoſi. 3. 19. 19. ex iis etiam aliquem ex injuſta cauſa juraſſe, veniam meretur pœnæ. 3. 11. 6.
in Federibus omnibus præſumitur ratio habita prudentiæ ac pietatis ejus cum quo agitur: 2. 15. 6.
Federa inæqualia imperium minuunt vel non, 2. 15. 7. ut eos hoſtes habeamus

Digitized by Google

beamus quos pars altera. 2. 15. 7. ne injuſſu alterius bellum geratur, quomodo intelligendum. 2. 16. 14.
Federatus utriſque cui auxilium præſtare debeat ſi bellum inter ſe gerant. 2. 15. 13
Federati inæquales an jus legandi habeant. 2. 18. 2. 2.
Federum diviſio. 2. 15. 4. 5.
Federum inæqualium diviſio. 2. 15. 7. 1.
Federum diſtinctio circa jus poſtliminii. 3. 9. 18. 3.
Femina an promittendo obligetur. *vide* Promiſſio.
Feminæ occiduntur impune in bello. 2. 4. 9. ſexu tamen vindicari debent ab injuria. 3. 11. 9.
Feminæ captivæ: Hebræorum lex pro illis. 3. 4. 19. 2.
Feminæ ſuccedunt in regnis patrimonialibus. 2. 7. 11. 1.
Feminæ quomodo obnoxiæ bellico juri. 3. 11. 9. 1. 3.
Feminis parcendum. *ibid.*
Feræ quorum ſint? lex, quæ eas regi addicit, non injuſta. 2. 2. 5.
Feræ in ſylvis privatis non ſunt nullius. 2. 8. 2. 3. 4.
Feræ ſunt Principum in Germania. 2. 8. 5.
Feræ quamdiu nullius ſint dicendæ. 2. 8. 2. feras nullius eſſe non ſimpliciter eſt ex Iure Naturali ſicut putat Ius Civile Rom. 2. 8. 21.
Feras an dominus amittat ſi aufugerint. 2. 8. 3.
Ferrum quid ſignificet. 2. 16. 5. & 2. 16. 20.
Ferruminatio non facit confuſionem. 2. 8. 21.
Feuda Franca, ſive libera. 1. 3 23. 2.
Feuda longæva poſſeſſione acquiruntur. 2. 4. 10. 3.
Feuda acquiri poſſunt longo tempore quæ deferuntur ex inveſtitura primaria. 2. 4. 10. deferuntur vel ex jure proximi poſſeſſoris, vel ex inveſtitura primaria. *ibid.* hereditate adiri poſſunt, ſeparatim ab aliorum bonorum hereditate. 2. 7. 19.
Feudale jus tantum Germanis uſitatum. 1. 3. 23.
Feudale jus in perſonam, & in rem. 1. 3. 23 1. 2. 3.
Feudalis obligatio non tollit ſummum imperium. 1. 3 23. 2.
Feudalia regna qua ſucceſſione deferantur. 2. 7. 20. 21.
Feudalis rei conceſſio beneficium eſt. 2. 12. 5.
Feudorum Regiorum tacita conditio, ſi bellum juſtum fuerit. 1. 3. 23.
Feudorum judicatio non ſemper facienda ex Lege Longobardica. 2. 7. 21. non pertinet ad Eccleſiam. 2. 22. 14. *Annot.* 4.
Feudum ligium. 1. 3. 23. 2.
Fidejuſſor obligatur ex ſolo conſenſu, etiam ſine cauſa, in id quod fidejuſſit. 3. 2. 2. fidejuſſionis periculum eſt miſerabile. 3. 13. 4.
Fides in bello. 3. 19. 1.
Fides prædoni, & tyranno debetur. 3. 19. 2. 1. 2.
Fides perfido an ſervanda. 3. 19. 13.
Fides compenſando quomodo liberetur. 3. 19. 15.
Fides tacita quæ. 3. 24. 1. 4. 5.
Fides commendata in bello. 3. 25. 1.
Fides quæ vim habeat juramenti. 2. 13. 22.
Fides apud Paulum quid ſignificet. 2. 23. 2. fidem credendi Euangelio quod Deus quibusdam negat fit ex cauſis incognitis. 2. 20. 48. per fidem debellaſſe regna, quo ſenſu quædam dicantur. 1. 2 2.
Fides ſi frangatur à Rege ut tunc Regno cedat, hæc conditio non deſtruit ſummum Imperium. 1. 3. 16. fundamentum eſt juſtitiæ. 2. 11. 1. promiſſa dat jus ei cui promittitur. 3. 19. 1. ſervanda hoſtibus quibusvis, & quare. 3. 19. 13. perfidis. 3. 13. 16. & 3. 19. 13. privatis. 3 19. 2. poteſt tamen his etiam non ſervari Iure Gentium voluntario. 3. 19. 5. ſervis etiam ſervanda. 3. 19. 6. tyrannis. 3. 19. 2. an ut ſerviant cogi poſſint à ſuperioribus privati, ſi quam hoſti dederunt. 3. 23. 11. quibus caſibus poſſit absque injuſtitia non ſervari. 3. 19. 14 & *ſequent.* an ex jure ſupereminentis domini poſſit non ſervari quæ ſubditis eſt data. 3. 19 7.

Fides expreſſa. 3. 20. 1.
Principales pro Iurejurando.
Publica quotuplex. 3. 20. 1. tacita. *ib.*
in Fide eſſe quid? 1. 3. 21. 3.
bona Fide rem alienam qui emit, pretium an repetat. 2. 10. 10.
Fidei bellicæ partitio. 3. 20. 1.
Fidei alicujus ſe permittere. *vide* dedere. qui ſe fidei civitatis aut Regis permittit qualiter obligatur. *vide* Tutela.
bonæ Fidei & ſtricti juris diſcrimen an valeat inter populos diverſos. 2. 16. 11.
bonæ Fidei poſſeſſor non tenetur de re quæ periit. 2. 10. 3.
bonæ Fidei poſſeſſor, ſi rem alii donaverit, an teneatur. 2. 10. 7. 4. Si rem vendiderit, an & quando teneatur. 2. 10. 8.
bonæ Fidei poſſeſſor an naturaliter fructus ſuos faciat. 2. 8. 23.
bonæ Fidei poſſeſſor ad rei reſtitutionem tenetur. 2. 10. 1. 3.
malæ Fidei poſſeſſor quale jus tempore acquirat. 3. 7. 6. 2.
malæ Fidei poſſeſſor an ſpeciem perdat. 2. 8. 20.
bonæ Fidei poſſeſſor recte impendia repetit, & quæ. 2. 8. 23.
malæ Fidei poſſeſſor impendia repetit. 2. 8. 24.
Fideicommiſſum familiæ relictum quem ordinem ſequatur. 2. 7. 24.
Fideicommiſſo obnoxia longævo tempore acquiruntur. 2. 4. 10. 3.
Fidejubens & ſolvens pro aliquo contemplatione tertii actionem habet in eum qui liberatus eſt. 2. 10. 2. 2.
Fidejuſſio qualis actus. 2. 12. 6.
Fidejuſſor ad mortem obligari non poteſt, ad exilium poteſt. 2. 21. 11. 2. 3.
Fidejuſſoris obligatio, immediate unde. 2. 21. 11. 1.
Filia fratris majoris an præferenda fratri minori in regni ſucceſſione. 2. 7. 32.
Filius an debeat accuſare patrem proditorem. 2. 18. 4. 7. & cap. 26. 3. 2.
Filius à patre rege in regno exheredari an poſſit. 2. 7. 25.
Filius natus patre jam rege an præferendus ante nato. 2. 7. 28.
Filius inſtrumentum Patris. 1. 5. 3.
Patrem non ſequitur niſi in jure commorandi. 3. 21. 17. poſtliminio non redit in poteſtatem parentis Iure Civili, & quare. 3. 9. 10.
Filio abdicato & exheredato an quid debeatur. 2. 7. 7.
Filii naturales an ſuccedant patri, & adoptari poſſint. 2. 7. 8. 2.
Finis eſt ſemper bonum aliquod aut declinatio mali. 2. 24. 5. ejus neceſſitas jus dat in moralibus. 2. 5. 24. finem rei non reperire in moralibus pro impoſſibili habetur. 2. 16. 1. quæ ad finem ducunt in morali materia æſtimationem intrinſecam accipiunt. 3. 1. 2.
Finitivus ſtatus Rhetorum. 2. 16. 3.
Finium præferendorum ſtudium reprehenditur. *vide* Imperii fines.
Fiſco cedere bona captivi non capta Iuris eſt Civ. Rom. 3. 9. 10. bona naufragorum, eſt plane injuſtum. 2. 7. 1. & bona obſidis. 3. 20. 53.
Flacci dolus. 3. 1. 13. 2.
Flumen totum interdum ripam alteram ſequitur. 2. 3. 17. 1. & §. 18. 1.
Flumen idem quo ſenſu. 2. 9. 3. 2.
Flumen quod mutavit alveum an idem ſit. 2. 3. 17. naturalis terminus eſt regionis. 2. 3. 16. obſtructione fluminis qui tenetur, tenetur etiam de damno eam ſecuto. 2. 17. 12.
Flumina quomodo occupentur. 2. 3. 10. 1.
Flumina non ſunt nullius ideo quod ſingulos dominos non habeant. 2. 2. 4. ſunt populi. 2. 2. 12. occupari quomodo potuerint. 2. 3. 7.
Fluminis curſu mutato an imperii fines mutentur. 2. 3. 16. 17.
Fluvialia incrementa. *vide* Alluvio.
Fœnus juri naturali repugnare non ſatis conſtat. 2. 10. 42. locationi eſt adfine. 2. 13. 20. *Annot.* 1. ſumitur in malam partem. 2. 13. 21. *Annot.* 1. ad fœnera improba quomodo & quare Leges Civiles ſoleant connivere. 3. 5. 4. adverſus fœnebre malum reges ſibi juris remediis conſuluere. 3. 14. 2.
Fœnus nauticum. 2. 12. 5.
Fontes venenis inficere an liceat hoſti 3. 4. 11. an alio modo corrumpere,

Digitized by Google

pere. 2. 4. 17.
Formæ in moralibus ſolent habere interjectum aliquod, quod modo ad hoc modo ad illud extremum propius accedit. 2. 23. 1.
Fortuna & injuria quomodo diſtinguantur. 2. 21. 5.
Funeraria actio cujus naturæ. 2. 10. 9. 2.
Franci diviſi in Orientales & Occidentales. 2. 9. 11.
Francici juris ſucceſſio in regnis. 2. 7. 21.
Francorum imperium diſtinctum à Romano. 2. 9. 11. 3.
Francorum regni diviſio in orientale & occidentale. *ibid.*
Francorum regum ſucceſſio olim aliquatenus à populi voluntate pependit. 2. 9. 11. 3.
Francorum jus de poſtliminio extra bellum publicum. 3. 9. 19. 2.
Francorum jus circa ſervos. 3. 7. 8.
Francorum mos ad bellum vitandum. 2. 23. 9.
Francorum moderatio in bello circa res ſacras. 3. 12. 6. 3.
Francorum mos circa prædam. 3. 6. 16. 2.
Frater minor an præferatur fratris majoris filio. 2. 7. 31.
Fratris filius an patruo regis præferendus in ſucceſſione. 2. 7. 32.
Fratris filiam uxorem ducere non eſt prohibitum. 2. 5. 14. in fraudem quæ fiunt, quo pertineant. 2. 16. 20.
Fraudantes vectigalia ad quid teneantur. 2. 17. 16.
Fretum maris poteſt occupari. 2. 3. 8.
Fructus ut uni populo vendantur pactio an licita. 2. 2. 24.
Fructus qui reſtituendi. 2. 10. 4. 6.
Fructus induſtriales rei non debentur. 2. 10. 4.
Fructus conſumpti an reſtituendi. 2. 10. 5.
Fructus in pace qui conceſſi intelligantur. 3. 20. 22.
Fructus cum re reſtituendi. 2. 10. 1. 5.
Fructus reſtituendi ex damno dato. 2. 17. 4.
Fructus duplices induſtriæ & rei. 2. 10. 4. qui eum impedit recipere qui percipiendi eos jus habet, tenetur damni dati, etiamſi ipſe nihil percepit. 2. 11. 4. ut ſuos faciat poſſeſſor. *b. f.* non eſt ex Iure Naturali. 2. 8. 22. *vide* Poſſeſſor *b. f.* quare teneatur deſtituere. *ibid.*
Fructuum dominus eſt naturaliter qui dominus eſt rei. 2. 10. 4. In penuria frumenti, civis etiam vi cogi poteſt, ut quod habet conferat in medium. 2. 23. 3.
Fuga an ſit ignominioſa nobili præſertim qua vitam ſervare ſtudet, quam vi armata ſe ſervare poſſe confidit. 2. 1. 20. ficta, dolus eſt non injuſtus. 3. 1. 8. fugam hoſtium quo jure Dux falſo militibus ſuis poſſit nunciare. 3. 1. 14. fugere num liceat captivo, bello injuſto. *vide* Captivus.
Functionem res, numero, & menſura conſtantes quomodo recipiant. 2. 10. 13.
Fur ad quid teneatur. 2. 17. 16.
Fur apud Lycios fiebat ſervus. 2. 5. 32. *Annot.* 2. nocturnus quo jure poſſit occidi. 2. 1. 12.
Furem fugientem cum re noſtra juſtè occidi falſo quidam tradidere. 2. 1. 13. lex quæ furem impune dicit interfici, non dat jus interficiendi eum. 2. 1. 14.
Furis nocturni & diurni diſtinctio quo jure nitatur. 2. 1. 12. 1.
Furioſus promittendo non obligatur. 2. 11. 5.
Furtum contra jus naturale. 1. 1. 10. 4.
Furtum Iure Naturali prohibitum quo ſenſu. 1. 1. 10. punitum quomodo ſit à Græcis & Indæis. 2. 20. 32. non ſemper committitur ereptione rei alienæ. 1. 1. 10. & 2. 21. 6. non committit is qui bello injuſto captus res ſuas domino ſubducit. 3. 7. 6. ſubductio vaſorum facta Ægyptiis ab Hebræis an furtum fuerit. 2. 7. 2. *Annotat.* 1.
Furtum de paſcuo quam de domo quare acrius puniatur. 2. 29. 34.
Furari apud Spartanos licuit & Ægyptios. 3. 4. 2. de futuris. 3. loquendi gradus obſervandi. 2. 11. 1.

Digitized by Google

G.

GAbaonitarum controverſia. 2. 13. 4. 2.
Gabaonitis an Ioſua juſte potuerit non ſervare promiſſa, ob mendacium ipſorum. 2. 13. 4.
Galli ſunt Franci occidentales. 2. 9. 11. an juſtè à Romanis locum ſedis conſtituendæ potierint. 2. 2. 17.
Gallis Hercules juſtè bellum infert, quia carnes humanas epulabantur. 2. 20. 40.
Gallicum jus de præda maritima. 3. 6. 24. 8.
Galliæ jus circa prædationes quæ contra legem publicam fiunt. 2. 17. 20. 2.
Gallis Senonibus an Rom. juſte aurum negarint, quod dare ipſis polliciti erant, qui in Capitolio remanſerunt. 2. 15. 3.
Gelricum jus de inſulâ & alluvione. 2. 8. 14.
Generatio parit jus in rem. 2. 5. 1. & perſonam. 2. 5. 8.
Genero cum ſocru matrimonium eſt illicitum. 2. 5. 13.
Generis nomen ſæpe adhæret ſpeciei. 2. 16. 9.
Germani una uxore contenti antiquitus. 2. 5. 9. 4.
Germani ſunt Franci Orientales. 2. 9. 11. eorum luſus de libertate. 2. 5. 27. 1. reges precarii. 1. 3. 20.
Germania non fuit pars Rom. Imperii. 2. 9. 11. 1.
Germanica inſtituta vigent in Europa. 2. 8. 1.
Germanorum veterum latrocinia. 3. 3. 2. 3.
Gigantum ætas. 2. 2. 2.
Gladio bella pro gloria quomodo gerenda. 2. 24. 10. minus acerbe gerenda. 3. 11. 6.
Gladium accipiens gladio peribit, quo ſenſu dictum. 1. 3. 3. 7.
Gladios geſſerunt Apoſtoli quidam. 1. 3. 3. 4.
Γνώμη Ariſtoteli quid. 2. 16. 26. 1.
Gothorum moderatio in bello circa res ſacras. 3. 12. 6. 3.
Tib. Gracchus Octavio male tribunatum abrogat. 3. 19. 8. 2.
Gradus in Levitico prohibiti an & nunc matrimonia impediant. 2. 5. 19. 1.
Gradus qui in Levitico per interpretationem prohibiti cenſeantur. 2. 5. 13. 4.
Græci aliquando plures uxores habuere. 2. 5. 9. 4.
Græcorum mos circa prædam. 3. 6. 14. 2.
Græcorum mos bellorum cauſas certamini committere duorum. 2. 23. 10.
Gratia mortuis quomodo reddatur. 2. 7. 9. 2.
ex Gratia quod debetur, armis peti juſte nequit. 2. 22. 16. adde Beneficium.
Gratiam referre prius quam beneficium conferre. 2. 7. 9. 2.
Gravia ſupra modum eximenda à verborum univerſitate. 2. 16. 27. 1.
Gravida cur ſupplicio non adficiatur, antequam enixa eſt. 2. 21. 14.
H. Grotius fœdera reprobat cum Turca contra Chriſtianos, & Chriſtianos adhortatur ad bellum Turcicum. 2. 15. 12. belli præſentis cauſas videtur ſtatuere injuſtas. 1. 2. 8. queritur de ejectione ſua ex patria. *Proleg. p. 6.* ſequitur priſcorum in judicando & eligendo libertatem. *Proleg. p. 9.*
Gubernandi tres formæ. 1. 3. 8. 9.

H.

HAbitatio an concedenda externis, & quibus legibus. 2. 2. 16. 1.
Habitatio & convictus familiaris, cum iis qui alieni ſunt à vera religione, an prohibitus lege Euangelica. 2. 15. 10.
Hæres non tenetur ex vi ſola juramenti facti à defuncto. 2. 13. 17. 1.
Hæres an de pœna teneatur. 2. 21. 19.
Hæreticus Auguſtino quis. 2. 20. 50. 3.
Harmonica proportio an in pœnis locum habeat. 2. 20. 33.
Haſta ſanguinea. 3. 3. 8.
Haſtarum erectio. 3. 24. 5.
Hebræi juſſi ſacra gentium abolere. 3. 5. 1. 6.
Hebræis an licuerit beneficia dare extraneis, aut ab iis accipere. 2. 15. 9. 3.
Hebræorum lex pro fœminis captivis. 3. 4. 19. 2.

Hebræorum mos de agris captis. 3. 6. 11. 2. de corona victi Regis. 3. 6. 24. 4.
Hebræorum jus circa ſervos. 3. 7. 8.
Hebræorum lex. *vide* Lex.
Hebræorum jus in liberos. 2. 5. 5. 7.
Hebræorum lex de arboribus in bello. 3. 12. 2. 2. pro ſervis. 3. 14. 6. 5.
Hebræorum leges in contractibus. 2. 12. 13. 2.
Hebræorum ſententia diſtinguens ea quæ natura honeſta ſunt. 2. 14. 6. 1.
Hebræus deficiens à religione ſua, à quolibet alio Hebræo poteſt interfici. 2. 20. 9. Hebræi odio habent omnes peregrinos, & quare 2. 15. 9. Jus ad bellum an ex eo tantum habuerint quod terram Canáan deberent occupare. 1. 2. 7. *vide* Iudæus.
Heraclius Imperator certamine ſingulari pugnat cum Coſroæ filio. 3. 20. 43.
Hercules Acheloum domat. 2. 13. 16. laudatur quod exſciderit Tyrannos, & quare. 2. 20. 40.
Hereditas in quibus cauſis obligetur pro defuncto. 2. 21. 19. etiam re recuſari poteſt. 2. 4. 4. recte relinquitur liberis, quibuscunque, etiam naturalibus. 2. 7. 4. ſequitur liberos naturaliter. 2. 7. 5. an filios magis quam filias. 2. 7. 4. n. 1. hereditatis quæ reſtitui juſſa, fructus non reſtituitur Iure Civili. 1. 3. 2. hereditates quædam diverſæ ab hereditate bonorum. 2. 7. 19.
Heres perſonam refert defuncti. 2. 9. 12. in bonis tantum, non in meritis. 2. 21. 19. tenetur ex facto alieno, defuncti ſc. 3. 2. 1. ex jurejurando ejus ſi non perſonæ jus naſcitur, ſed Deo fides obſtringitur. 2. 13. 17. non ſi vi expreſſum ſit. 3. 19. 5. an ex mandato teneatur defuncto facto. *vide* Mandatum. heres regni patrimonialis in quantum teneatur coheredibus. 2. 7. 13.
in Heredem tranſeunt earum rerum onera quæ in humano ſunt commercio. 2. 13. 17. ex primæva lege Dominii. 3. 19. 5. *vide* Debita an filius à Patre in totum poſſit exheredari. *vide* Exheredari.
Hæreticus quis ſit proprie. 2. 20. 50.
Hæretici ut vocant, id eſt qui in quibusdam diſſentiunt articulis, an juſtè bello poſſint impugnari. 2. 20. 50.
Herodis Magni liberorum controverſia. 2. 7. 28.
Hieroſolyma quo ſenſu dicatur in orbis medio ſita. 2. 22. 13.
Hiſpanicum jus de prædis terreſtribus & maritimis. 3. 6. 24. 8.
Hiſpanicum jus de poſtliminio, de Comitatibus & arcibus. 3. 9. 13. 2. de navibus, quas piratæ ceperunt. 3. 9. 17.
Hiſtoriæ non quæ tantum juſtè, ſed quæ iniquè, impotenter, iracunde factæ ſunt, memorant. 2. 18. 7.
Hiſtriones S. Cœna olim prohibiti. 1. 2. 9. N. 1.
Hollandiæ jus circa prædationes piraticas quæ contra legem fiunt. 2. 17. 20. 1.
Hollandiæ mos circa obligationes exercitorum. 2. 11. 13.
Hollandicum jus de agris inundatis: 2. 8. 12. 2. circa inſulas, & alveos ſiccatos. 2. 8. 10. 2.
Hollandorum jus de exigendis octo nummis in centum, an cum jure divino pugnet. 2. 12. 22.
Homicida qualiscunque impurus habebatur apud Græcos. 3. 4. 5. injuſtus quis. 2. 17. 13. in quantum teneatur occiſi parentibus & uxori & liberis. 2. 17. 13. juſtus eſſe poteſt & tamen peccare in charitatem. *ibid.*
Homicida quid reſtituere teneatur. 2. 17. 13.
Homicidas occidere ut liceat, unde ortum habeat. 1. 2. 5. 3.
Homo ad quæ jus habeat. 2. 17. 2. 1.
Homo homini inſtrumentum. 1. 5. 3. & 3. 6. 9 1.
Homicidas primis temporibus capitis ſupplicio affici Deus prohibuit, & quare. 1. 2. 5.
Homicidii voce non quamvis hominis cædem intelligimus. 1. 2. 5.
Homini homine non eſt prodige utendum. 2. 24. 10. homo hominem ut adjuvet Iuris Naturalis eſt. 2. 20. 8. an ad hoc quis ita teneatur ut omittere id juſte nequeat. 2. 25. 7. homo hominem ut tueatur Iuris eſt Natu-

Digitized by Google

Naturalis. 1. 5. 2. & 2. 25. 6. homines in quibusdam caſibus jus gentium æquavit rebus. 3. 6. 3. & 3. 6. 12. & 3. 7. 5. Natura omnium hominum intereſt, ut aliis hominibus conſulatur. 3.19.9.
Hominum reddendorum pactum de vivis intelligendum. 2.16.5.
Honeſtatis generale præceptum in Euangelio. 1.2.8.4.
Honeſtum quid & quotuplex. 1.2.1.4.
Honeſtum vel in puncto conſiſtit, vel admittit quandam laxitatem. 1.2.1.
Honor quid. 2. 1. 10. adverſus honorem quibus modis damnum detur, & in quantum ex eo quiſque teneatur. 2. 17. 22. naturaliter homini ſuum. 2. 17. 2. honoris recuperandi gratia lædere alium an liceat. 2.1.10
Honoribus arcentur nocentum liberi. 2.21.16.
Horatiorum & Curiatiorum duellum an fuerit juſtum. 3.20.43.
Hoſpites pellere barbarum eſt. 2. 2. 16. *vide* Exules.
Hoſpitii jus fœderibus iniri ſolet, & quare. 2.15.5.
Hoſtis eſt qui facit quod placet hoſti. 3.17.3.
Hoſtis Iure Gentium externo pro nullo habetur. 3. 10. 1. itaque ex eo in hoſtem omnia licent. 3. 4. 3. an privatim poſſit interfici, & quo jure in territorio alieno & pacato. 3. 4. 8. poteſt Iure Gentium ſed Civili Iure ſæpe impedimentum injicitur. 3.6.27.
ex Hoſtibus Romani juſtè & prudenter faciunt amicos. 3.15.3.
Hoſtis quid antiquis. 2. 15. 5. 2. & 3.3.1.1.
Hoſtis occiſio, indiſtincta quo ſenſu licita. 3 4.2. & 2. 3. 1.
Hoſtis an offendi poſſit in ſolo pacato. 3.4.8.2.
Hoſti ſubminiſtrans res an pro hoſte habendus. 3.1.5.1.3.
Hoſti mentiri licere qui ſenſerint. 3. 1.6. 1.2. & 17. 1.
Hoſtem ſpoliare an liceat. *vide* Spoliare. 3.5.1
res ad Hoſtem miſſæ quando & quatenus intercipi poſſint. 3. 1. 5. 1. & 3.
Hoſtes ſepeliendi. 2.19.3.1. & 2.
apud Hoſtes eſſe poſſunt qui non hoſtili ſint animo. 3.11.3.1. & 2.
Hoſtes qui. 3.3.1. 1. & 2.15. 5.2.
Hoſtes ſunt & qui pro parte ſummum imperium habent. 3.3.4.
Hoſtes fiunt etiam qui inæqualiter fœderati ſunt. *ibid.*
Hoſtium ſubditi, hoſtes. 3. 3. 9. & 3. 4.6.
Hoſtium ſubditi ubique offenduntur jure belli. 3.4 8.1.

I.

IAcobus Patriarcha probat jus acquirendi bello. 3.6.1.1.
Iacobus fœdus init cum Idololatra. 2. 15 9.
Iacobi filii ex ancillis ab ipſo adoptati in jus ſuccedendi. 3 7.8.2.
Idem morali æſtimatione cenſetur tantundem. 2.7.2.
Idem Populus cenſetur etiam poſt multos annos. *vide* Populus.
Idola hoſtium evertere aut diruere an liceat iis qui eadem religione tenentur. 3.5 2.
Idolorum cultores an hoc nomine bello poſſint impugnari. 2. 20. 47. qui puniri poſſint. *ibid.* natura vani eſſe. quo ſenſu dicantur. 2.12.26.
Idololatras quos morte puniat lex Hebræa. 2.20.47.2.4.
Idololatriæ ſpecies & gradus. 2.10. 9.5.
Iehu factum quale. 1.4.19.4.
Iephthis controverſia cum Ammonitis. 2.4.2.1.
Ignoſcere an liceat interdum 2.20 21. an liceat poſita lege pœnali. 2.20.24.
Ignorantia quæ delictum minuat. 2. 20.43. & 2.26.1.
Illicita eximenda à verborum univerſalitate. 2.16.27.1.
Illicita non obligant. 2. 16. 26. illicitum factum non ſemper caret effectu Iuris. 2.11.9.
Illiciti facti promiſſio non valet, & quare. 2. 11. 8. etiam jurata. 2. 13.6. verba quæ illiciti quid continent, quomodo interpretanda. 2. 16. 26.
Illyrii prædari ſoliti, triumphati. 3. 3.2 3.
in Imaginibus gentiles arbitrabantur habitare aut Dei Spiritum, aut bonos Angelos, aut vim aſtrorum. 3. 5. 2.

Digitized by Google

Immemoriale tempus. *vide* Tempus immemoriale. 2. 4. 7.
Immunitas rerum ad agriculturam pertinentium. 3. 13. 4. 4.
Immunitatis conceſſio quibus caſibus deſinat. 2. 16. 27.
Impediens aliquem à petendo munere quando teneatur. 2. 17. 3.
Impendens in rem alienam receptu difficilem ſumptus ſervat. 2. 10. 9.
Impenſorum loco juſtè retinentur quæ durante bello capta ſunt ab iis qui juſtum bellum geſſerunt. 3. 13. 3.
Imperare non ſemper involvit ſubditos. 1. 3. 21. imperandi jus non ſemper ſubditorum arbitrio relinquitur. 1. 3. 8. Imperandi & parendi ordo inſervit noſtro bono etiam tum cum patimur injurias ab Imperante. 1. 4. 4. Imperantes in univerſum cenſendi quærere tranquillitatem publicam, & quare. *ibid.* an utile eſſet, ut unus aliquis toti mundo imperaret. 2. 22. 13.
Imperator Romanus an in ea omnia jus nunc habeat quæ quondam fuere populi Romani. 2. 22. 13. Electio ejus facta à legionibus an per ſe rata fuerit. 2. 9. 11. princeps fœderis electus contra Turcam. 2. 15. 12. Imperatores Romani cur Epiſcoporum conſilio uſi ſint. 2. 23. 4.
Imperator Romanus an imperium habeat in omnes. 2. 22. 13.
Imperator Romanus qua talis, unde jus ſuum habeat, Vicarium ei quis dare poſſit. 2. 9. 11. 4.
Imp. Germaniæ qua talis, unde. *vide*
Imperium acquiri quatenus poſſit. 3. 15. 1.
Imperium in victos accipi recte ad ſui tutelam. 3. 15. 2. 1.
Imperium bello acquiritur. 3. 8. 1.
Imperium ut in Rege Imperante alio eſt bello acquiritur. 3. 8. 4. 1. 2.
Imperium alienari poteſt à Rege conſenſu populi. 2. 6. 3.
Imperium Romanum diſtinctum ab Imperio Francorum, & regno Langobardorum. 2. 9. 11. 3. à Germania magna. 2. 9. 11. 1.
Imperium & majeſtatem conſervare, quid? 1. 3. 21. 2.
Imperium acquiritur non niſi ex conſenſu aut ex pœna. 2. 22. 13. & Iure Naturali tamen non ultra quam fert debiti modus & periculi neceſſitas. 3. 15. 1. alienari poteſt. 1. 3. 12. & 2. 6. 3. ut alienetur quibus opus ſit. 2. 6. 3. & ſeq. & 3. 20. 6. alienari non poteſt ex moribus Germanorum. 1. 3. 13. non amittitur delinquendo, niſi lex id ſtatuat. 2. 1. 9. arcifinium credendum eſt in dubio. 2. 4. 8. in certo eſſe humanæ intereſt ſocietatis. *ibid.* in corpore non eſt diviſibiliter in plura corpora. 2. 6. 6. dari à Deo, utile eſt ut credatur. 1. 3. 8. derelinquitur aliquando, & quare. 2. 4. 8. deſinit derelictione. 2. 9. 1. diſtinguitur interdum à dominio. 2. 3. 4. tale imperium continet jus eminens. 2. 3. 19. dividi poteſt ut pars ſit penes populum, reliqua penes Regem. 1. 3. 17. quibus caſibus. 1. 3. 21. à victore in ſecuritatem ſuam. 3. 19. 9. cum dividitur, utrique parti certi fines conſtituendi, qui cognoſci queant. 1. 3. 9. & 1. 3. 17. diviſum an cenſeatur, ſi Rex irrita fore permiſerit, in quæ Senatus non conſentiet. 1. 3. 18.
Imperii diviſi exempla. 1. 3. 20. male imperantis an recidat ad populum. *vide* Tyrannus. Imperantis inſtitutum non ſemper eſt Tyrannicum. 1. 3. 8. an omne inſtitutum ſit ejus gratia cui imperatur. *ibid.* proprietatis pleno jure poteſt haberi. 1. 3. 11. & quomodo §. ſeq. hocque Imperium patrimoniale dicitur. 1. 3. 12. & 3. 8. 2. opponitur ei quod defertur voluntate populi. 3. 13. 13. 14. quod per Regem exercetur non deſinit imperium eſſe populi. 2. 16. 16. quod eſt in Rege, ut in capite, in populo manet ut in toto. 2. 9. 8. res pia eſt, etiam cum ab Imperio tenetur. 1. 2. 7. vi partum ex voluntate & tacita poteſt jus accipere. 2. 4. 14. victis relinquere æquum. *vide* Victus.
Imperii forma qualiscunque fingatur, nunquam periculis aut damnis caret. *vide* Status. Materia prima & ſecundaria. 2. 3. 4. onus magnum. 2. 4. 5.

Impe-

Digitized by Google

Imperium herile, quod ad utilitatem regentis inſtituitur, quo jure haberi poſſit. 3. 8. 2. mixtum idem eſt ac diviſum. 1. 3. 20. vel ſtatus mixtus. 3. 19. 10. & eſt cum ſervitus miſcetur cum perſonali libertate. 3. 8. 3. Summum res eſt nobiliſſima. 2. 4. 12. primum eſt quod producit ſocietas civilis. 2. 9. 3. tantum Iuri Naturali ſubjacet. 2. 4. 12. quibus modis acquiratur. 2. 4. 11. non amittitur ab iis qui acta ſua à minoribus Magiſtratibus volunt confirmari. 1. 3. 18. continet jus ut in bona ſic in actiones ſubditorum. 3. 20. 52. & poteſtatem eos judicandi. 2. 25. 8. habetur vel jure temporario, vel uſufructuario, vel proprietatis. 1. 3. 11. habentes in quos bellare poſſint. 1. 4. 1. penes populum an ſemper ſit. 1. 3. 8. an à populo omni conſtituatur. *ibid.* redit ad populum in regnis electivis mortuo Rege, in hereditariis extincta familia. 2. 9. 8. Imperii ſummi exempla & teſtimonia per omnes Rerumpublic. formas. 1. 3. 8. ſigna quæ. 2. 25. 8. Imperii ſummitas diſtinguenda ab habendi plenitudine. 1. 3. 14. & 2. 6. 7. temporarium. 1. 3. 8. uſufructuarium Regi invito nequit auferri. 2. 6. 3.

Imperii pars non poteſt recedere à corpore niſi in extrema neceſſitate. 2. 6. 5. tunc enim valide imperium alterius in ſe recipit. 3. 20. 5. ſocietatem continentis reverentia æquiparatur vitæ. 1. 2. 5.

Imperii termini qui. *vide* Termini. tranſlatio jus dat & poteſtatem obligandi cœtum. 2. 14. 11.

Imperii Romani nunc non ſunt omnia quæ olim fuerunt. 2. 22. 13. 2.

Imperii ſummi jus tam populo, quam Regi longa poſſeſſione acquiritur. 2. 4. 11.

Imperii ſubjecta perſonæ & territorium. 2. 3. 4. 1.

Imperii pars pignori dari non poteſt. 2. 6. 9.

Imperii proprii exempla. 1. 3. 12. 3. 4.

Imperii ſummi partitio quomodo fiat. 1. 3. 17. 1. 2.

Imperii vox improprie ſumta producto, & pro poſtulato. 1. 3. 21. 8.

Imperio partito ſinguli imperantes pro ſua parte jus belli habent. 1. 4. 13.

Imperia magna difficulter cuſtodiuntur. 2. 22. 13. 1. & 3. 15. 7. 2.

Imperia ſucceſſiva non ſemper ſumma. 1. 3. 10. 5.

Imperia non ſumma plene haberi, & in patrimonio eſſe poſſunt. 1. 3. 14.

Imperia electiva quædam ſumma. 1. 3. 10. 5.

Imperia quædam in patrimonio, & alienabilia. 1. 3. 14.

Imperia quomodo intereant ſublato ſubjecto. 2. 9. 1. 5. 1.

Imperia prophanorum ſponte non ſubeunda. 2. 15. 10. 4.

Impietatis authores jure gentium punibiles. 2. 20. 47. 2. 4. & §. 50. 3. & §. 51. 1.

Impium Deus facit ad diem malum, quomodo intelligendum. 2. 20. 4.

Impoſſibile dupliciter quid dicitur. 2. 13. 9. ad omnino impoſſibile nemo obligatur. 2. 13. 8.

Impoſſibilitas facti promiſſi excuſat, ne pax rumpatur. 3. 20. 37.

Inachidarum Regnum Argis. 1. 3. 8.

Inæqualitas in contractu naturaliter jus dat minus habenti. 2. 12. 8. locum facit ad reſcindendi aut reformandi contractum Iure Naturali. 2. 13. 16. non ſi in eum conſenſum eſt, Iure Gentium. 2. 12. 26. & 2. 13. 16. aut juramentum intercesserit. 2. 13. 6.

Inæqualitas, quæ ineſt contractui, jure gentium non reſarcitur. 2. 12. 26. 1.

Incarcerans alterum injuſte ad quid teneatur. 1. 17. 14. 16.

in Incendio ædes vicinas quo jure liceat diruere. 2. 2. 6. in Incendio puniendo multorum etiam ſunt ſpectandæ calamitates. 2. 20. 30.

Inceſtum jure gentium. 2. 5. 12. 3.

Incorporalia cum perſona acquiruntur. 3. 7. 4. & cap. 8. 4. 2.

Indeſinita pro univerſali quando ſumenda. 2. 16. 12. 1.

Indi plures uxores habebant. 2. 5. 9. 4.

Indictum bellum principali, ſimul indictum ſubditis & ſociis. 3. 3. 9.

Indictio belli. 3. 3. 5. & 6. & 7.

Indictio belli utrinque facta. 3. 3. 7. 3.

Digitized by Google

Indictio ſpecialis requiritur, ſi ſocii per ſe, & apud ſe bello impetantur. 3.3.10.
Indictio belli ad quos reſpiciat. 3.3.9. in quem finem inſtituatur. 3.3.11. quotuplex. 3.3.7. an neceſſario poſt inducias. 3.21.3. ruptis ab altera parte induciis. 3.2.11. quando Iure Naturali aut Gentium neceſſaria vel non. 3.3.6. an ſtatim poſt indictionem bellum poſſit inferri. 3.3.13. an hoſtium ſociis ſeparatim bellum indici debeat, ſi cum iis ſolum bellum inſtituatur.
Indigentia naturalis menſura ejus. 3.3.10. quod res quæque valere debet. 2.12.14.
Indirecte licent quædam, quæ directe non licent. 3.1.4.1.
Indis illata bel'a improbantur. 2.22.9. quod indicatum & ſufficienter adverſus eum pro vero habetur, qui indicavit. 2.4.3.
Induciæ quid: & unde dictæ. 3.21.2. quando incipiant obligare. 3.21.5. ad certum finem; & earum effectus. 3.21.6. & 13.
Induciæ à ducibus dantur. 3.23.8.
Induciæ per annos centum etiam eſſe poſſunt. 3.21.1. dantur interdum rebus tantum, non etiam perſonis, & contra. 2.21.10. opponuntur paci. 3.21.1. & §. 2. non rumpuntur à privatis, niſi publica authoritas eis acceſſerit. 3.21.12. vim omnem prohibent. 3.21.6. Induciarum tempus an includat nominatum terminum. 3.21.4. Induciarum tempore ſi quid convenit idem valet ac quod belli tempore. 3.21.1. Induciarum tempore non eſt poſtliminium. 3.9.8. ultro deficientes ſuſcipere non licet, nec relictos occupare. 3.21.8. In Induciis quæ Perſonis tantum dantur res defendere etiam cum cæde perſonarum licet. 3.2.10.
Induciarum tempus an veniat ſub belli an pacis nomine. 3.21.2.
Induciarum tempus quomodo computandum. 3.21.4.
Induciis finitis nova indictione non opus. 3.21.3. earum tempore quid liceat. 3.21.6. 11. an deficientes & relictos recipere liceat. 3.21.8.1.
Induciis elapſis, qui ſine culpa penes hoſtem reperitur an capi poſſit. 3.21.9.
Induciis ab altera parte ruptis indictione non opus. 3.21.11.
Inermes per loca munita mittere, quibus tranſitus negari non poteſt, uſitatum. 2.2.13.
Inermibus parcendum. 3.11.10.
Infans promittendo non obligatur. 2.11.5.
Infantes occiduntur jure belli, quo ſenſu. 3.4.9. quo ſenſu non occidi debeant Iure belli. 3.1.9.
Infantis dominium unde. 2.3.6.
Infantium promiſſa acceptandi animum jus ſupplet. 2.11.14.
Infantium dominium quale. 2.3 6. & 2.5.2.2.
Infantibus parcendum. 3.11.9.1.2.
Infeudatio eſt alienatio. 2.6.9.
Infeudationes regnorum irritæ ſine conſenſu populi. *ibid.*
Infortunati in bello qui. *vide* Fatum. 3 11.3.
Infortunium quid. 3 11.4.
Infortunium & injuria quo diſtent. 2.21.5.1. & 3.11.3.1.
Infortunii & injuriæ diſtinctio. 3.11.3.1.4.
Ingrati non puniuntur. 2.20.20.1.2.
Ingratis pœna alicubi dicta. 2.25.3. N. 4.
Inhoneſti facti promiſſio an valeat *vide* Illicitum.
Inimici qui Iudæis. 1.2.6. inimicis benefaciendum. 2.20.10.
Inimici ſepeliendi. 2.19.3.
Injuria quando alteri in perſona alterius facta cenſeatur. 3.20.40.2.
Injuria quid. 3.11.4. Chriſtiano qualis non repellenda, & an omnis. 1.2.5. quæ in perſonam noſtram committitur ſpernenda. 2.24.3.
Injuriæ vindicta Iure Naturali cui conceſſa, cui infertur. 1.4.2. ſed prohibita eſt lege ſocietatis. *ibid.* & ſummis tantum poteſtatibus inter ſe conceſſa, ita ut hæc libertas nemini temere cenſeatur abdicata. 2.16.13. neglecta à ſummo Magiſtratu, an licita minoribus. 1.3.4. nimia ſi ſit, fit injuſta. 3.11.1.
Injuriam non facio cum utor meo jure. 2.1.12. facienti non reſiſtit, an dica-

Digitized by Google

dicatur univerſaliter. 1. 3. 3. levem judicio perſequi Lege Euangelica prohibitum. 1. 2. 8. 1. 3. 3. ſubditis factam non oportet trahere ad injuriam Magiſtratus, niſi manifeſte hoc appareat. 3. 20 40.
ab Injuria imperantium ſubditos defendere alienos etiam vi & bello utrum liceat. 2. 25. 8. populus populum ab injuria defendere non tenetur ſi manifeſtum ſit periculum. 2. 25. 7. qui injuria me affecit & ipſe mihi Naturale jus dat adverſus ſe in infinitum. 2. 1. 10.
Injuriæ maximæ fiunt ex cupiditate excellendi. *Prol* p. 9.
Injuriæ, culpæ, & infortunii diſcrimen. 3 11. 4. 1. 5. 6.
Injuriæ quædam ferendæ, & quales. 1. 2. 8. 7.
Injuſte nemo agit niſi qui ſcit ſe agere. 3. 23. 13. quædam injuſta non ſunt, & tamen cum caritate pugnant. 2. 12. 9. & 2. 12. 16.
Injuſtitia admiſſa communiter etiam à civitate non facit ne ſit juſta ſocietas. 3. 3. 2. eo major quo majus alteri damnum infertur. 2. 20. 30. committi poteſt in bello juſto. 3. 11. 1. 1.
Injuſtum quid. 1. 1. 3. 1.
Injuſti judices, teſtes, accuſatores, ad quid teneantur. 2. 17. 16.
Innocens interdum non injuſte occidi poteſt. 2. 1. 4.
Innocens civis ut ſe hoſti dedat eum petenti etiam à civitate cogi poteſt. 2. 25. 3.
Innocenti inſultans Princeps non ideo ſtatim Princeps eſſe deſinit. 2. 1. 9.
Innocentem an teneamur defendere, & quando. 2. 25. 2. & §. 3. 1.
Inobedientia interdum minus malum, adeoque boni vicem obtinet. 2. 26. 4.
ob Inopiam publicam peregrini ſemel admiſſi recte expelluntur. 2. 2. 19.
in Inopia ſeu defectu cibariorum, quo jure quod quiſque habet conferre cogitur. 2. 2. 6.
Inſignia regia non ſemper demonſtrant regiam poteſtatem. 1. 3. 10.
Inſignia regiæ poteſtatis conceduntur principibus populi liberi. 1. 3. 10. 3.
Inſtitoria actio unde. 2. 11. 13. 12.
ex Inſtitoris actu cur teneatur qui eum præpoſuit. 2. 10. 2.
Inſtrumenta ruris pignori capi vetita. 3. 12. 4. 4.
Inſtrumentum etiam homo eſt & quale. 1. 5. 3.
Inſula quomodo diſtinguatur ab alluvione. 2. 8. 14.
Inſulæ cujus. 2. 8. 14. 1. & §. 9. 3.
in Inſulis vacuis ceſſat judicium. 1. 3. 2.
Intentio mala per ſe ad reſtitutionem non obligat. 2. 22. 17. 3.
Intereſſe mercatorum an ſit juſtum & quatenus. 2. 12. 22.
Internecino bello pax qualiſcunque præferenda. 2. 24. 6. *vide* Bellum.
Interpretatio ea ſumenda eſt, quæ cavet ne actus in vanum recidat. 3. 19. 3. interpretationis menſura quæ ſit. 2. 16. 1. regulæ in conditionibus pacis ſi dubia oriuntur. 3. 20. 21. *& ſequent.* in pactis inter privatos tempore belli. 3 23. 12. leges generales interpretatione benigna, ita accipiendæ ſunt, ut caſus ſummæ neceſſitatis excludant. 3. 23. 6. in lege quæ non ex æquitate naturali ſed majoris mali evitandi cauſa lata eſt, ea non eſt ſumenda interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum. 3. 7. 6.
Interpretationis fontes. 2. 16. 1. 1.
Interfectio. *vide* Occiſio.
Interim pro interdum. 2. 13. 6.
Interpretandi regulæ. 2. 16. 2.
Invaſio alieni, ſi de pace rumpenda agatur, cenſetur magna eſſe cupiditas. 3. 20. 40.
Invaſor imperii populum obligare nequit. 2. 14. 14.
Invaſorem obligant actus ejus imperii. 1. 4. 15. invaſorem bello petere an liceat populo cui cum ſubditis invaſoris fœdus eſt, volente vero Rege. 2. 16. 18.
Invaſorem occidere non licet, ſi ei fides data ſit, aut pactum intervenerit. 1. 4. 16.
Invaſor imperii præceptis ſuis quatenus obliget. 1. 4. 15. quomodo poſſit interfici belli jure. 1. 4. 16. & ex lege antecedente. 1. 4. 17. & ex authoritate jus imperandi habentis. 1. 4. 18. cur extra caſus exceptos interfici à privato non poſſit. 1. 4. 19. 1.
qui Invenit rem alienam ad quid teneatur domino. 2. 10. 1. an ſi dominum

minum ignoret rem teneatur dare pauperibus. *vide* Aliena res.
Inventionis titulus locum non habet in his quæ jam poſſidentur. 2.22.19.
Involuntarium ex voluntario habendum pro voluntario. 2.17.18.
Inundati agri cujus jure Romano. 2. 8. 8. 10. & 1. 11. 1.
Inundationis duæ ſpecies. 2. 8. 8.
Inundatione dominium naturaliter non amittitur. 2. 8. 10. 1.
Inundatus ager quando derelictus habeatur. 2. 8. 10. 3.
Ioannis Baptiſtæ & Chriſti doctrina quatenus eadem. 1.2.7.5.
Ioca. 3.1.17.
Ioſephus Iudæus in Legis expoſitione Romanis blanditur. 3.5.1.6.
Ioſephi Patriarchæ dolus. 3 1.15.2. monopolium. 2. 12. 16.
Ira quid. 2.20.5.1. & 3.11.4.2.
Ira in Deo quatenus. 2.13.1.3.
Ira homini cum beſtiis communis. 2. 20. 5. quod ex ira committitur magis excuſabile quam quod ex voluptate. 2.20.31.
Iracundi ſunt in quibus bilis prævalet. 2.20.31
Iracundiam accendit recens nec dum ſedatus dolor. *ibid.*
Irregularitas ex bello. 2.24.10.
Irreligioſi etiam in falſos Deos juſte puniuntur, bello impugnantur. 2. 20.51.
Irriti actus quinam jure naturæ. 2. 5. 10.1.
Irriti actus à lege civili non fiunt, niſi eorum qui ſubſunt. 2.5.14.2.3.
Irritum facere diverſum eſt à prohibere. 2. 5. 16. quæ actum irritum faciunt odioſa ſunt. 2. 16. 10. irritum facere, quid Rex antecedenter poteſt non etiam conſequenter. 2. 14. 3. ut quod conſequenter irritum reddatur, quid requiratur. *ibid.*
Iter res eſt. 1. 3. 11.
Itus quomodo reditum comprehendat. 3.21.16.
qui Iubet tenetur de damno facto ab eo quem juſſit. 2.17.6. & 2. 21. 1. id quod jubet an id quod promittit in dubio præferendum. 2. 16. 29.
Iudæi. *vide* Hebræi.
Iudæorum opinio de neceſſitate reſtitutionis. 3. 10. 3.
Iudex quaſi pater. 2.20.2.1.
Iudex juſte judicaſſe dicitur dupliciter, aut cum judicaverit ut decet, aut cum ex animi ſententia. 2. 23. 13. ubi expectari non poteſt ſine certo periculo aut damno, ceſſare judicium intelligitur 1. 3. 2. idem intelligitur. ubi reijcit judicium. *ibid.*
Iudicandi libertas homini ab homine quomodo debeatur. 3. 1. 11. 1.
Iudicare an poſſit de regni ſucceſſione, ſive Rex, ſive populus. 2. 7. 27.
Iudicia in ſubditos cuique poteſtati. 2. 25. 8.
Iudices cur electi qui eſſent prudentiſſimi. 2. 20. 9. plures ad vindicationem mali quare inſtituti. 2. 20. 8.
Iudicis authoritas non idem valet in exteros quod in ſubditos. 3. 2. 4.
Iudicium zeli. 2. 20. 9. 5.
Iudicium reſpicit meritum perſonarum non jus promiſcuum. 3. 4. 8. activum. 2. 23. 3. & 2. 26. 4. animi ad quid homini datum. 2. 23. 2. numquam acquieſcit in medio ſed alterum eligit. 2. 23. 3. capitale ex dilectione innocentium natum. 1. 2. 8. coactivum humanum. 3. 7. 6. & 3. 10. 1. dicitur jus quo ad effectus quoſdam. *vide* infra. Commune populi, ſinguli ad ſe rapere non debent. 1. 4. 19. maxime in re controverſa ubi poſſeſſionem ſequi debent. 1. 4. 20. Contemplativum. 2. 26. 4.
Injuſtum, nec rem, nec rei æſtimationem immutat. 2. 1. 10. qui injuſto judicio damnum dedit, in quantum teneatur. 2. 17. 16.
Iudicii ceſſatio momentanea aut continua. 1. 3. 2. 1.
Iudicii ceſſatio jure aut facto. *ibid.*
Iudicia criminalia quare inſtituta. 2. 20. 14. 15.
Iudicia capitalia an permiſſa Chriſtianis, non ſunt affectanda. 2. 20. 14. & 16.
Iudicia apud Hebræos quædam regiæ poteſtati exempta. 1. 3. 20. 2.
Iudicia periculoſa. 2. 20. 16. publica non à natura ſed à facto. 1. 3. 1.
Iurans non daturum ſe poteſt repetitionem erepti omittere. 2. 13. 5.

Iurans prædoni datum non recte repetit. 2. 13. 15. 3.
Iurans redire ad hoſtem, ſi clam redeat non ſatisfacit. 2. 13. 15. 3
Iurans tenetur ex animo jurare, & reimplere quod juravit. 2. 13. 2. & 1. 13. 2.
Iurans quando Deo tantum obligetur, quando & homini. 2. 13. 14.
Iurans non tenetur, ſi is cui juratum eſt eum liberet. 2. 13. 18.
Iurans implere debet contractum cui ineſt inæqualitas. 2. 13. 16. 2.
Iurantis verba quomodo accipienda. 2. 13. 2. & 3. 1. 2.
Iurare volens o[illegible]gatur, etſi obligare ſe nolit. 2. 13. 2.
Iurans deliberato animo ſe non obligandi, tamen obligatur. 2. 13. 3.
Iuravit Paulus. 2 3. 21. 1.
Iuramentum per ſceptrum, ſalutem, & ſimilia. 2 13. 11. 1.
Iuramentum per ſalutem Principis, & majeſtatem Imperatoris. 2. 13. 11. 2.
Iuramentum per Deos falſos an obliget. 2. 13. 12. 1.
Iuramentum piratæ aut tyranno præſtitum obligat. 2. 13. 15. 2. & 3. 19. 2. 1. 3. 1.
Iuramentum metu extortum obligat: & quatenus. 2. 13. 14. 1. 2. 1.
Iuramentum militare Romanorum militum. 1. 2. 10. 4. & 2. 13. 11. 2.
Iuramentum de præda non intervertenda. 3. 6. 21. 3.
Iuramentum perjuro datum an obliget. 2. 13. 16 1.
Iuramentum per res creatas an licitum, & quo ſenſu. 2. 13. 11. 1. & §. 12.
Iuramentum de re impoſſibili nihil operatur. 2. 13. 8. de re pro tempore impoſſibili quid operetur. 2. 13. 9.
Iuramentum impediens majus bonum morale non valet. 2. 13. 7. 1.
Iuramentum violatum. *vide* Perjurium. 2. 13 1. 2.
Iuramentum quomodo ex lege actui invalido validitatem conferat. 2. 13. 20. 4.
Iuramentum de re illicita non valet. 2. 13. 6.
Iuramentum non extendendum ultra conſuetam ſignificationem. 2. 13. 5.
Iuramentum Regis irritum eſſe poteſt ob actum ipſius præcedentem. 2. 14. 3.
Iuramentum dolo elicitum quam vim habeat. 2. 13. 4. 1.
Iuramentum non intelligendum ſub conditione tacita. 2. 13. 3. 3.
Iuramentum à priſcis ſic non concipiebatur ut expreſſe per Deum jurarent. 2. 13. 11. per cælum, terram & ſimilia an Chriſtiano licitum. *ibid.* per falſos Deos à Chriſtiano licite fieri contendit Duarenus. 2. 13. 22. ab incredulo per falſos Deos conceptum an quis debeat accipere. 2. 13. 12. diſſolvi an queat lege humana. 2. 13. 20. an ſuperiorum actu. *ibid.* cum ab eccleſia diſſolvitur, quomodo defendatur. *ibid.* in quibus caſibus actus contra juramentum valeat. 2. 13. 19. exceptiones omnes excludit quæ ex inæqualitate rei actum reſcindunt. 2. 13. 16. aut ex perſona ejus qua cum agimus peti poſſunt. 2. 13. 14. & 2. 14. 3. & 3. 1. 19. omne quidam improbatur. 2. 13. 21. an improbetur lege Euangelica. 1. 2. 9. irritum reddi poteſt, antecedenter à privato & Rege. 2. 14. 3. conſequenter vero non niſi reſpectu ſuperioris. 2. 13. 20. & 2. 14. 3. omne obligat naturaliter eum, qui jurat. 2. 13. 2. etſi is qui jurat ſe non velit obligari. *ibid.* aut jus non det ei cui juratur. 2. 13. 15. & 2. 14. 3. ſi quis non putans ſe jurare verba protulit jurantia non obligatur. 2. 13. 2. Regem non obligat ex ſententia Bodini. 2. 14. 1. ſed falſa. 2. 14. 3. non obligat, cum impedit majus bonum morale. 2. 13. 7. repeti quot annis ſolet, ne mutatione perſonarum vis ejus intercidat. 3. 19. 8. ſervandum prædoni. 3. 23. 2. qui prædoni non ſervat, pœnam apud alias gentes non meretur, & quare. 3. 19. 5. juſtè prædoni non ſervari ſtatuit Cicero. 2. 13. 15. vim ſuam amittit mutata qualitate, cujus reſpectu quis juravit. 2. 13. 18. duplex, aſſertivum & promiſſivum. 3. 1. 19. adde, promiſſio

miſſio jurata non eſt fundamentum fœderum. 2.16.16.

Iuramenti forma. 2.13.10.

Iuramenti effectus. 2.13 13. & ſeqq.

Iuramenti efficacia quatenus pendeat à ſuperiore. 2.13.20.

Iuramenti vis & interpretatio. 2. 13. 1. 2. 3. & lib. 3. cap. 1. §. 19.

Iuramenti violati pœna ad poſteros maneat. 2.13.1.2.

Iuramenti obligatio ex animo deliberato. 2.13 3 1.

Iuramento promiſſum non poteſt retineri ob peccatum alterius antecedens. 2. 13. 20. 3. & 3. 19. 3. 1.

Iuramento convenit maxima ſimplicitas. 2.13.4.1.

Iuramento teſtis & ultor Deus. 2. 13.10.

abſolutio à Iuramento unde vim habeat. 2. 13.20. 2.

circa Iuramenta quid poſſunt ſuperiores. 2.13.20.1.4.

Iuramento promiſſum compenſari non poteſt cum eo quod ante erat controverſum. 2.13.20.3. & 3. 19.19.1.2.

Iuramento fallere viros ut talis pueros. 3. 1. 19. in jurejurando negotium cum Deo eſt. 2. 13. 15. an ex jurejurando hæredes etiam obligentur. 2. 13. 17. promiſſum non poteſt retineri ob peccatum alterius antecedens. *vide* Promiſſio jurata.

leges Romanæ circa Iuramenta quid ſtatuant. 2.13. 20. 4.

Iuramenta à Chriſto quæ prohibita. 2. 13. 21.

Iuramenta Regum. 2. 13. 19. & 2. 14.3.

Iura acquiri an poſſint bello ſolenni. 3.8.4. adde Capere. acquiri nequeunt, quæ ſunt inalienabilia. 3.7. 4 introducta ſunt natura exigente & neceſſitate. 3 2.2. multa ſunt, quæ tantum exterius judicium ſpectant, animo autem religionis vinculum non injiciunt. 3.7.6.

Iurare liquido quid. 2.13.3.

Iuratum pactum fortius non jurato. 2.16.29.2.

Iuriſdictiones ſumma inferiores concedi jure hereditario poſſunt populi conſenſu. 2.6. 10.

Iuris naturæ dictata alia magis alia minus manifeſta. 2.20.43.1.

Iuri naturæ non pugnant quædam quæ vetita ſunt lege divina 2.20. 42.

Iure gentium bona ſubditorum obligantur ex facto ſuperiorum. 3. 2. 2.1.2.

Iuris gentium dicuntur multa, quæ communia ſunt populis ſine mutua obligatione. 2. 3. 3. 1. & 3. 1. 8.2.

Iuris derelicti ſigna ex factis & non factis. 2. 4. 4. 1. & §.5.1.

Iura quædam ad ſummum imperium pertinent ſeparabiliter aut communicabiliter. 2. 4.13. 1.

Iuris naturæ qu[illegible] ſunt quæ non ubique obſervantur. 2. 5. 12. 3.

Iuris gentium multa impropriè dicuntur. 2. 8. 1. 2.

Iuris quæſiti jure naturali ab jure civili diſtinctio repudianda. 2.14.8.

Iuris capax non eſt niſi naturæ præceptis utens generalibus. 1.1. 11. conſultis Rom. parum credendum in deciſione juris publici. *vide* Gentium. 3.6.8. dictio non eſt niſi apud ſuperiorem. 2. 7. 27. effectus interni. *Proleg*. p. 4. executio in magna communitate difficilis. 2. 20. 4. nemo plus juris in alium transferre poteſt quam ipſe habet. 3. 16. 1.

Iuris etiam alieni quis vindex naturaliter. 1.5.2. & 2.25.1.

Iuris fecialis origo. 3 4.1.1.

Iuris externi efficacia qualis. 3. 7. 7.

Iuris ignorantia aut excuſabilis, aut inexcuſabilis. 3. 11.4.5.

Iura quædam realia quo ſenſu dicantur. 1.1.4.

Iuris ſocietas aliqua cum prædone. 2. 13. 2. 3. & 3. 19. 2. 3. & 3.3.2.1.

Iurisjurandi effectus eſt præcidere controverſias. 2. 13.13. forma ſemper eadem, & qualis. 2. 13. 10. fundamentum quod. 2. 20. 45. obligatio perſonam tantum obſtringere poteſt, promiſſio etiam ipſum hæredem. 2. 16. 16. verba quomodo intelligenda. 2. 13.5.

Iusjurandum, *vide* Iuramentum.

Iusjurandum à civitate factum & repetitum. 3.19.8.1.

Ius pro eo quod juſtum eſt. 1.1.3.1.

Ius pro qualitate ſumtum, quid ſit. 1.1.4.1.

Ius pro lege. 1. 1. 9. 1.
Ius pro lege ad aliarum à juſtitia virtutum materiam pertinet. 1. 1. 9. 1.
Ius naturale. 1. 1. 10. 1. quid, & quomodo differat à divino voluntario. 1. 1. 15. 1.
Ius voluntarium, τὸ ἐν τάξει. 1. 1. 9. 2.
Ius naturale à Deo immutabile, & quare? 1. 1. 10. 5. eſt aliquod conſequens actum humanum. 1. 1. 10. 4. ſumitur aliquando pro eo quod eſt honeſtum. 1. 1. 10. 3. videtur mutari propter materiæ mutationem. 1. 1. 10. 6. eſſe aliquid juris naturalis probatur à priori & à poſteriori, quomodo. 1. 1. 12. 1. juris naturalis reductivè quæ ſint. 1. 1. 10. 3. ejus juris permiſſivè tantum quæ ſunt, & præcipi, & vetari à Deo poſſunt. 1. 2. 5. 1.
Ius naturæ pro certo ſtatu. 1. 1. 10. 7.
Ius naturæ & gentium quomodo à Romanis Iuriſconſultis ſumatur, & an rectè. 1. 1. 11.
Ius rectorium & æquatorium. 1. 1. 3.
Ius non eſt in brutis animantibus. de illis improprie quo ſenſu dicatur. 1. 1. 11. 1.
Ius voluntarium humanum, vel divinum. 1. 1. 13.
Ius voluntarium humanum civile, civili latius, civili arctius. 1. 1. 14. 1.
Ius voluntarium divinum. 1. 1. 13. aut eſt unius populi, aut omnium. 1. 1. 15. 12.
Ius voluntarium divinum omnibus populis commune triplex. 1. 1. 15. 2.
Ius gladii quid in ſacris & prophanis literis. 1. 2. 7. 2.
Ius divinum Hebraicum alios populos non obligat. 1. 2. 16. 1. 2.
Ius Hebræum quoad nos abrogatum non rectè dicitur. 1. 1. 16. 7. quem uſum nunc habeat, & quem in permiſſis. 1. 2. 17. 1. 3. nihil continet juri naturæ contrarium. 1. 1. 17. 2.
Ius Gentium quid: & quomodo probatur. 1. 1. 14. 1. non eſt commune omnibus populis. 1. 1. 17. 1.
Ius, & uſus juris diſtinguenda. 1. 3. 24.
Ius ſupereminens Regis, aut civitatis, an liberet à fide ſubditis data. 3. 19. 7.
Ius Gentium externum vetus. 3. 1. 18. 1. & 9. 19. 1.
Ius externum quale. 3. 4. 2. 2. & lib. 3. 10. 1. 3.
Ius pro jure externo. 3. 4. 2. 2.
Ius regum & populorum quando pace remiſſum cenſeatur. 3. 20. 15.
Ius gentium circa inæqualitatem in contractibus. 2. 12. 26. 1.
Ius internum ab externo diſtinctum. 2. 12. 11. 2. & 3. 7. 6. 1. 3. & cap. 10 1. 3. & 6. 3. 1.
Ius exterorum ſupereminenti dominio non ſubeſt. 2. 14. 7. 8.
Ius Naturæ moribus obliteratur. 1. 2. 7. 1. & 2. 15. 5. 1.
Ius Gentium de bello captis. 3. 6. 2. 1. 4.
Ius pignoris, retentionis, ſervitutis an bello acquiratur, & quomodo. 3. 6. 26. 1.
Ius captivitatis etiam injuria dicitur. 3. 7. 6. 4.
Ius Gentium vetat permiſſa jure naturæ, & permittit vetita. 3. 4. 15. 1.
Ius Gentium apud populos quosdam. 3. 4. 19. 1.
Ius gentium improprie quod multi populi uſurpant ſine mutua obligatione. 3. 1. 8. 2. & 2. 3. 5. 1.
Ius ſæpe remittendum ut bellum vitetur. 2. 24. 1. 1. 2. 1: 3. 4. 1.
Ius luendi pignoris an tempore amittatur. 2. 4. 15. & 3. 20. 60.
Ius Hoſpitii. *vide* Hoſpitii jus. humanum conſtituere quod præter, non contra naturam poteſt. 2. 3. 6. non obligat in ſumma neceſſitate. 2. 18. 4. *vide* Neceſſitas.
Ius Mundiburgii. 1. 3. 21. in *Prolegomena*.
Ius neceſſitatis. 2. 2. 10. Perſonale. 1. 1. 4. in perſonam ex quibus rebus. 2. 5. 8. numeratur inter res. 2. 10. 1. præcipui acquiri poteſt cum hereditate, etiam cum bonorum hæreditas non aditur. 2. 7. 19.
Ius prehenſionis non directè inter ſocios. 1. 3. 21.
Ius precarii. 1. 3. 12. & 2. 21. 11. jus protectionis. 1. 3. 21.
Ius quo ſenſu dicatur id quod placet validiori. *Proleg.* pag. 4. dicere ſibi ipſi vetitum. 2. 7. 2. aliquando dicitur id quod fit impunè. 3. 11. 18. ſed

Digitized by Google

18. ſed improprie. 2. 5. 18. aliquando id quod eſt injuſtum. 1. 4. 3. dictum in latiſſimo ſignificatu quid. *vide* Ius ſtrictum. diſtinctum à juſtitia. 3. 10. 1. exteris quamdiu datur manet civitas. *vide* Lex. non ex eo metiendum quod eſt optimum, ſed ex voluntate ejus unde oritur. 1. 3. 3. & 1. 3. 17. opponitur armis. *Proleg.* pag. 1. juſtitiæ. 3. 4. 2.

Ius ortum à Iove cur dicatur. *Proleg.* pag. 30. an metu injuriæ accipiendæ ſit ſancitum. *Proleg.* pag. 7. an utilitatis tantum gratia, quod Carneades putavit. *Proleg.* pag. 2. ſubditis quæſitum an Rex auferre poſſit. 2. 14. 7. quæſitum in Regem per promiſſionem & ſimilia, quo caſu juſtè ipſis auferatur. 2. 14 8. legitimo modo partum ne cui auferatur ſine cauſa, juris naturalis eſt. *ibid.* cur in populo aut rectore ejus inſuper quidam habeant. *Proleg.* pag. 5.

Ius Advocatiæ. 1. 3. 21.

Ius belli pro eo quod naturaliter æquum eſt, & conſuetum à mitius viventibus. 3. 11. 13. & 3. 11. 15. pro eo quod ſit impune, per ſe tamen non omni culpa caret. 3. 4. 5. eſt inter diverſos populos non ejusdem civitatis membra. 3. 20. 8. ſpectatur non tantum ex principio ſed & ex cauſis ſubnaſcentibus. 3. 1. 3. Certum moraliter quid dicatur. 2. 7. 2. Civile quid. 1. 1. 14. favet his, qui parere neceſſe habent, ſed non iis quæ atrocitatem habent facinoris. 2. 26. 3. oritur vel ex obligatione vel ex conſenſu. *Proleg.* pag. 4. ad quos non pertineat. 1. 1. 1. aliud quod inter ejusdem tantum populi partes valet. 2. 13. 16. aliud quod civile dicitur plurimarum gentium. 1. 1. 14. & 2. 3. 5. & 2. 8. 1. hoc improprie etiam Ius Gentium vocatur. *vide* Ius Gentium. mutari poteſt. 2. 8. 1. etiam à ſingulis. 2. 3. 5. jus quæſitum ex lege Civil. non magis, quam quod ex Iure Naturali ſine cauſa alicui auferri poteſt. 2. 14. 8. Commercii. *vide* Commercii jus ex conſenſu in perſonam unde. 2. 5. 8.

Ius Divinum duplex. 1. 1. 15. quomodo differat à naturali. 1. 1. 10. unde ortum, & cur homo ei ſubditus. *Proleg.* pag. 3. perfectius alio nomine Lex Euangelica vocatur. 1. 3. 3. Eo omnes gentes tenentur. 1. 1. 15. & omnes Reges. 1. 3. 16. quoad effectus quosdam. 3. 7. 6. externum. Eminens. 2. 3. 19. Externum. *vide* in textu: quod quaſi ex fidejuſſione pro civitate. 3. 13. 1. non tam late patet quam id quod ex delicto. 3. 14. 2.

Ius Gentium quid. 1. 1. 14. unde. *Prolegomena* pag. 4. aliud naturale, aliud voluntarium. 1. 2. 4. & 2. 8. 1. & 2. 12. 26. & 3. 1. 8. proprie dicitur, quod habet vim pacti inter gentes, & quod pertinet ad ſocietatem. 2. 8. 1. minus proprie dicitur quod multis quidem commune eſt, non tamen humanæ ſocietatis vinculum conſtituit. 2. 8. 26. dicitur jus civile plurimarum gentium. *ibid.* Ius Gentium dicitur id quod ſingulis gentibus placuit, ſine mutua obligatione, & quod mutuam obligationem continet. 3. 1. 8. unde probatur. *Proleg.* pag. 8. 1. 1. 14. qui violat jus divinum, violare cur dicatur. 2. 20. 44. puniri poteſt à quovis Rege aut Magiſtratu. 2. 20. 40. & 2. 21. 3. etiamſi deditus ſit aut captivus. 3. 11. 6.

Ius Naturale an ſit aliquod. *Proleg.* pag. 2. quid ſit. 1. 1. 10. & 2. 20. 5. unde ſit. *Proleg.* p. 2. non confundendum cum Iure Civili plurimarum gentium. 2. 20 41. quæ ei ſint contraria. *Proleg.* pag. 3. dicitur aliquando conſuetudo cui ratio naturalis ineſt. 3. 7. 5. dicitur & divinum, quo ſenſu. 1. 1. 10. & 1. 1. 15. quomodo à Iure Gentium diſtinguatur. *Proleg.* pag. 8. non omnia irrita facit quæ ei repugnat. 2. 5. 10. quando irritum quid reddat. *ibid.* minui poteſt à Deo per leges. 2. 1. 10. imo contrarium quid poni. 1. 2. 5. mutari nequit, res tamen mutantur. 1. 1. 10. obliteratum quaſi ex parte apud multos populos. 3. 3. 2. obligat omnes Reges. 1. 3. 16. con-

Digitized by Google

contractus innominatos à nominatis non diſtinguit. 2. 12. 3. religionis diſcrimen ignorat. 2. 15. 8. aliud novum eſt, aliud ſequitur introductum dominium. 2. 8. 1. hoc antecedit legem civilem. *ibid.* de iis agit quæ voluntatis humanæ actum conſequuntur. 1. 1. 10. qui Ius Naturale immaniter violat à quovis Rege aut eo qui par jus habet puniri poteſt. 2. 20. 40. naturaliter etiam à quovis homine. 3. 19. 3. Iuris Naturalis communionem habent omnes homines, etiam tyranni & piratæ. 3. 19. 2. aliquod eſſe unde concludatur. 1. 1. 12. quædam manifeſta, quædam minus ſunt. 2. 20. 43. quædam Iuris Naturalis præcipientis. 2. 3. 5. quod requirit non tantum id quod dictat juſtitia expletrix, ſed & quod aliæ virtutes. 2. 1. 9. quædam permittentis id eſt ea quæ ſocietas humana proprie non requirit. 2. 3. 5. an quæ hujus juris ſunt etiam à Deo permittantur, qui ipſa eſt natura. 2. 1. 10. Conſenſu communi aut Iure Gentium poſſunt impediri. 2. 3. 10. lege etiam civili. 2. 3. 5. quædam propriè ſunt, quædam reductivè. 1. 1. 10. principium eſt facultas moralis, cum ſufficiente voluntate. 2. 5. 10. quæ Iuris Naturalis non ſunt tamen ſervari iis in locis ubi obtinent, Naturale eſt. 2. 11. 5. Iure Naturali ut quid ſit illicitum, ſatis eſt, ſi repugnat non naturæ in genere, ſed humanæ. 2. 5. 12. de Iure Naturali cum quæritur, hoc agitur an quid fieri poſſit non injuſtè. 1. 1. 3. & 1. 2. 1.

Ius Scriptum, non ſcriptum. *Prolegomena* pag. 5.

Ius ſtrictum uſurpare non licet, niſi multo majus ſit bonum quo tendit noſtra actio, quam malum, quod in omne futurum metuitur. 3. 1. 4. Sui remiſſio refertur inter odioſa. 2. 16. 12. in ejus juris remiſſione quomodo intelligenda remittentis verba. *ibid.* juris ſui naturaliter quiſque vindex. 1. 5. 1. imo & alieni. 1. 5. 2. & 2. 25. 1. Temporarii effectus tamen ſunt temporarii. 2. 6. 10. vitæ & necis alteri in ſe dare, ſolo conſenſu nemo poteſt. 3. 11. 18. in cives neminem Chriſtianum decet magno conamine deſiderare. *vide* Iud. capitale quatenus lex civilis habere dicatur. 2. 1. 14. In ſervos unde videatur originem ducere. 3. 4. 10. interna juſtitia dominus non habet. 2. 5. 28. & 3. 14. 2. niſi aliquo caſu, & in quantum ei exercere liceat. 3. 14. 3. Voluntarium duplex eſt, humanum vel divinum. 1. 1. 13. utilitatis innoxiæ. 2. 2. 14.

Ius publicum circa quæ verſetur. *Prol.* pag. 1. Rectorium. 1. 1. 3. in rem. 2. 5. 1. originarie ex tribus cauſis. *ibid.* Rhadamanteum. 2. 20. 1. Romanorum in ſocios quale. 1. 3. 21.

Iuſtiniani conſilium de Samaritanis & Iudæis vi ad religionem Chriſtianam adigendis improbatur. 2. 20. 48.

Iuſtitia expletrix. 1. 1. 8. 1.

Iuſtitia attributrix, διανεμητική. *ibid.*

Iuſtitia attributrix an tantum circa res communes, expletrix circa res ſingulorum verſetur. 1. 1. 8. 2.

Iuſtitia definita ab Hierace exactio pœnæ. 2. 20. 1. à Pythagoricis dicta. *τὸ ἀντιπεπονθός.* 2. 20. 32. exercenda ſolo metu pœnæ, ſecundum Epicurum, & quare. 2. 20. 44. In piratarum cœtu exercita an cœtum eum civitatem conſtituat. 3. 3. 2. hominis virtus eſt, qua eſt homo. 2. 26. 4. in medio non conſiſtit, ut putavit Ariſtoteles. *Proleg.* pag. 9. pudoris comes eſt. 3. 10. 1. vim præcipue in bellis magnam habet. *Proleg.* p. 6.

Iuſtitia adſignatrix aptitudinem ſpectat. 2. 17. 2. & 2. 20. 2. *vide* Aptitudo, an locum toties habeat quoties proportione Geometrica ſit opus. 1. 1. 8. hoc eſt quotiens inter terminos plures duobus æqualitas conſtituitur. 2. 20. 2. ſpectat, ut alteri quid accedat. 2. 20. 2.

Iuſtitia Gubernatrix. 2. 20. 24. & 2. 20. 27. obligat imperantem ad curam pro inferioribus. 2. 24. 7.

Iuſtum aliud eſt ex æquo inter ſe viventium, aliud ejus qui regit & regitur, qua tales ſunt. 1. 1. 3.

Iuſtum, id eſt, ſolemne. 1. 3. 4. 1. & 3. 3. 1. 1.

Digitized by Google

L.

LAbor injunctus an ſit pœna. *vide* Pœna.
Lacedæmone nepos ex filio majore filio minori natu in regno prælatus. 2.7.30.3.
Lacedæmone filius rege patre natus præferebatur ante nato. 2.7.29.
Lacedæmonii dolum in bello pluris quàm vim faciebant. 3.1.6.2.
Lacedæmoniorum mos de agris captis. 3.6.11.2.
Laconum jus in Meſſenam. 2.4.2.1.
Λάφυρα. 3.6.24 4.
Lamech homicidii impunitatem ſibi perſuadet. 1.2.5.
Laniſtæ ſacra cœna olim prohibiti. 1.2.9. *Annot.*
Latrocinari olim licitum, & quare. 2.15.5. apud Germanos & Græcos ſine infamia fuit. 3.3.2. ex latrociniis tenentur Magiſtratus, ſi ea remedia neglexerint adhibere quæ poterant. 2.17.20.
Latroni fides ſervata. 3.19.2.2.
Latrones jus legationis non habent. 2.18.2.3.
Latrones qui. 3.3.1. civitatem non faciunt. *vide* Piratæ, qui ita invaluere, ut formidabiles ſe fecerint recte recipi ac defendi à quovis poſſunt, quoad pœnam. 2.21.5. ſi quid prædando cepere, ejus domini non fiunt. 3.3.2. publici qui. 2.1.1. reſtituere non tenentur quod vi aut metu expreſſerunt, ſi jusjurandum interceſſerit. 2.17.19. ſocietates legitime fieri poſſunt. 3.3.3. qui laudat tenetur damni dati & quomodo. 2.17.7. & 2.21.1.
Legatio apud inimicos præſidium habet Iuris Gent. 2.18.6.
Legationes aſſiduæ rejici poſſunt. 2.18.3.2.
Legationis jus quid contineat. 2.18.3. eſt inter eundem populum in bellis civilibus. 2.18.8. cur inſtitutum. 2.18.4. introductum à jure Gent. voluntario. 2.18.1.
Legatus municipalis non regitur Iure Gentium ſed civili. 2.18.2. à pignerationibus ſubditorum pro civitate excipitur. 3.2.7. provincialis non regitur Iure Gentium ſed civili. 2.18.2. puniri an poſſit ex omnibus cauſis quæ ſunt contra Ius Gentium. 2.18.4. an ſi quid commiſerit contra ſtatum Reipub. *ibid.* ex nulla etiam neceſſaria cauſa puniri poteſt ab eo, ad quem mittitur. 2.18.4. ſed per eum à quo mittitur pœna exigi aut bello peti. *ibid.* rationem reddere factorum ſuorum nemini cogitur niſi à quo mittitur. *ibid.* à ſubditorum numero excipitur Iure Gentium. 3.2.7.
Legatus an jurisdictionem habeat. 2.18.8.2.
Legatus, ſi quid debeat, quomodo compellandus. 2.18.9.
Legati mittentem obligant etiam contra arcana mandata. 2.11.12.
Legatus quando ſponte domum redire poſſit. 2.16.25.2.
Legati qui jure gentium utantur. 2.18.2.1.
Legati in bellis civilibus quo jure ſint. 2.18.2.3.
Legati an admittendi. 2.18.3.1.
Legati ob quas cauſas poſſint non recipi. 2.18.3.1.
Legati quò caſu mutabiles. 2.18.3.2.
Legati referunt perſonam mittentis. 2.18.4.5.
Legati jure civili loci ubi ſunt non tenentur. 2.18.4.5.
Legati habentur quaſi eſſent extra territorium. *ibid.*
Legati delictum per quem puniendum. 2.18.4.5.7.
Legati per modum defenſionis occidi aut repelli poſſunt. 2.18.4.7.
Legati an ſubjaceant juri talionis. 2.18.7.1.
Legati domus an pro aſylo. 2.18.8.2.
Legati capacitas jus quoddam eſt, quod qui impedit damni dati tenetur. 2.17.3. legata integra ſolvere, ſine detractione falcidiæ naturaliter quemque obligari, quo ſenſu dicatur. 2.14.6.
Legatorum violatio durante bello compenſari poteſt. 3.19.19. lex de legatis non violandis pertinet ad legati perſonam, etiamſi is qui miſit pœnam meruerit. 2.18.7. populus quod per legatos partium integrantium fecit, ipſe feciſſe intelligitur. 2.6.9.
Legatorum jus. 2.18.1.1. & §. 3.1.

Lega-

Digitized by Google

Legatorum jus an valeat apud eos ad quos non mittuntur. 2. 18. 5.
Legatorum jus valet in bello. 2. 18. 6.
Legatorum comites an inviolabiles. 2. 18. 8. 1.
Legatorum bona an poſſint pro debito capi. 2. 18. 9.
ob Legatos violatos bella. 2. 18. 11.
Lex quid. 1. 1. 9. 1. 2.
Lex Moſis dupliciter ſumitur. 1. 2. 6. 4.
Lex Moſis judiciaria quando & quomodo ſublata. 1. 2. 8. 7.
Lex Moſis. *vide* Ius Hebræum.
Lex Moſis non habet prius & poſterius. 2. 5. 13. 5.
Lex non ſemper irritum facit quod vetat. 2. 5. 16. 13. 4.
Lex imperfecta Vlpiano quæ. 2. 5. 16. 1.
Lex de ſabbato & de decimis quomodo ad Chriſtianos pertineat. 1. 1. 17. 5.
Lex idem poteſt quod conſenſus expreſſus. 3. 13. 1. 2.
Lex in præſumtione facti non exiſtentis fundata, an obliget. 2. 11. 6. 2.
Lex Romana de læſis ultra dimidium pretii. 2. 12. 12. 2.
Lex occidi aliquem permittens an conſcientiam liberet, & quando. 2. 1. 14. 1.
Lex, quæ feras, piſces, aves regi addicit, non injuſta. 2. 3. 5.
Lex juſta quæ vetat quod jure naturæ licet. *ibid.*
Lex de uſucapione an pertineat ad ſummum imperium, aut ejus partes. 2. 4. 12. 1.
Lex dicitur commune pactum populi. 2. 11. 1. & quo ſenſu. 3. 13. 1. quo ſenſu dicatur regina divinarum humanarumque rerum. 2. 20. 44. eſt in civitate ut mens in corpore, qua ſublata interit. 3. 3. 2. facit ut quod per ſe laudabile tantum eſt incipiat deberi. 1. 2. 1. iniqua quomodo tollat. 2. 12. 12. obligat, & ad quid. 1. 1. 9. ſic obligat ut inde jus ſuum cuique oriatur. 2. 17. 2. ut obliget extra jus naturæ venit ex voluntate ferentis eam. 1. 1. 15. ut quem obliget, quid requiratur. 2. 4. 12. obligat, etiamſi cauſa particulariter ceſſet. 2. 20. 27. legis autorem ut partem civitatis. 2. 4. 12. & 2. 20. 24. Principem per reflectionem. 2. 4 12. non verò pœnalis. *vide* Lex pœnalis. ex lege tamen nemini jus adverſus Principem. 2. 14. 9. obligat ſubditos omnes. *ibid.* non obligat, ſi palam abſurda ſit, aut ſtulta, aut de re illicita. 2. 14. 12. nec eum cui à Magiſtratu permittitur aut imperatur id, quod niſi ſolutus facere non poteſt. 2. 4. 4. nec eos quibus data non eſt. 1. 1. 15. lex quæ fundatur in præſumptione facti non obligat, ſi factum aliter ſe habeat. 2. 11. 6. tolli non debet, niſi probabili de cauſa. 2. 20. 24. tollendi eam aut mutandi jus habet auctor ejus. 2. 4. 12. & 2. 20. 24. tollendo eam ſive ex juſta, ſive injuſta cauſa, aut revocando, Rex nemini facit injuriam. 2. 14. 9.
Lex civilis multarum nationum. 2. 8. 1. *vide* Ius Civile multarum gentium.
Leges civiles nihil agunt contra legem naturæ. 2. 5. 19. interdum dant aut tollunt, interdum juri auxilium ſuum tantum negant. 2. 12. 12. 19. vitæ & necis non habent ex quovis delicto. 2. 1. 14. in promiſſionum materia quid efficiant. 2. 11. 5. & 2. 11. 7. qui legibus civilibus ſubjecti ſunt, in quibus caſibus eos æquitatem oporteat conſulere. 2. 12. 12. qui ſubjecti non ſunt, id ſequi debent quod æquum eſt. *ibid.* adde Ius Civile.
Lex commiſſoria. 1. 3. 16.
Dei de puniendo in filiis parentum delicto, cur ultra abnepotes non extendatur. 2. 12. 14.
Lex humana quando obliget. 3. 23. 6. à voluntate pendet in origine & duratione. 2. 20. 24. ſi quæ prohibita humana tantum lege fiant, non ſunt irrita, niſi lex hoc addiderit. 2. 5. 14. Injuſta etiam interdum non niſi malo publico tollitur. 1. 4. 5.
Lex Moſaica duo comprehendit τὸ πνευματικὸν καὶ τὴν ἐντολὴν σαρκικήν. 2. 20. 39. conſideratur dupliciter. 1. 2. 6. imperfecta reſpectu legis Euangelicæ. 1. 1. 17. impleta à Chriſto quo ſenſu dicatur. 1. 2. 7. an ſit eadem cum lege naturæ. *Proleg* p. 10. obligat etiam Chriſtianos

Digitized by Google

nos in iis quæ moraliter honeſta ſunt. 2. 12. 20. non obligat peregrinos & alios quam Iudæos. 1. 1. 16. ad quid proſit iis quos non obligat. 1. 1. 17. quando Iſraëlitas obligare deſierit. 1. 1. 16. ſapientiſſima eſt. 2. 21. 5. & legum omnium exemplar perfectiſſimum. 2. 20. 32. eſt ἄνευ ἀπροσωποληψίας. 2. 20. 33. legem Moſaïcam an Chriſtus tantum ſit interpretatus. 1. 2. 6. ſublatum eſſe non opus eſt à Chriſtianis probari. 1. 1. 16. leges illæ tantum à Chriſto ſunt latæ, quæ alias gentes ab Hebræis diſtinguebant. 2. 5. 13. legem Hebræam tranſgredientibus pœna fuit mors violenta, & ſimilia. 2. 20. 11.

Lex Naturæ pro lege conſuetudinis generalis. 3. 7. 5. circa naturæ leges par eſt eos excuſari, quibus aut ratiocinationis imbecillitas, aut prava educatio obſtat. 2. 20. 43.

Lex Pœnalis non obligat actus principis etiam privatos. 2. 14. 2.

Lex Regni. 1. 3. 16. *Annot.*

Lex Romana non eſt ſine nimio perſonarum & qualitatum ad factum non pertinentium reſpectu. 2. 20. 33. *vide* Ius Rom.

Legis diſpenſatio ex quibus cauſis fiat. 2. 20. 27. an in iis tantum procedat quæ lex tacite videtur excipere. *ibid.* non omnis referenda ad ἐπιείκειαν. *ibid.* ad ſuſtinendam legis efficaciam ſatis eſt ratio univerſalis ſine repugnantia rationis contrariæ. 2. 20. 26. ignorantia inevitabilis excuſat. 2. 20. 43. qui ob ejusmodi ignorantiam legem non obſervat non agit injuſte. 2. 23. 13. conjuncta cum negligentia minuit delictum. 2. 20. 43. ratio differt ab ejus mente. 2. 6. 8. ſi ceſſet peculiariter in facto de quo agitur, etiam pœna per eam expreſſa mitigari poteſt. 2. 20. 26.

Leges feruntur cum ſenſu imbecillitatis humanæ. 1. 4. 7. quæ contra feruntur, pro nullis habendæ, ſi ſint ſpeciales. 3. 23. 6. ſunt vel permittentes, vel prohibentes ſilent in bello, & quales. *Proleg.* pag. 5. 1. 2. 7. id reſpiciunt quod plerumque accidit. 1. 4 4.

Legis ratio particulariter ceſſans caſum à lege non eximit. 1. 3. 5. 3.

Legis diſpenſatio Regem non obligat. 2. 14. 13. 1.

ceſſatio Legis in particulari diſpoſitio eſt ad diſpenſationem. 2. 20. 26.

Legis conditor an ſe obliget, & quatenus. 2. 4. 12. 1. & cap. 20. 24. 1.

Lex Hebræa an prohibeat divortia & matrimonia plurium uxorum. 2. 5. 9. 1. 3.

in Lege pœnali diſpenſandi cauſæ quæ. 2. 20. 24. 3.

Leges pœnales aut coactivæ locum non habent circa actus Regum. 2. 14. 1. & 2. 2. 2.

Leges Romanæ de contractibus. 2. 12. 12. 2.

Leges Romanorum pœnales in quo iniquæ. 2. 20. 33.

Leges quæ obligent. 3. 23. 5. 3.

Leges à Chriſtianis ferri poſſent ſimiles Hebraicis, niſi trium cauſarum aliqua obſtet. 1. 1. 17. 5.

Leges & contractus miſceri poſſunt. 2. 14. 9.

Leges non omnes obligant. 2. 14. 12. 2. & 3. 23. 5. 3.

Leges quæ validiores ſi caſu confligant. 2. 16. 29. 1.

Leges interficere aliquos permittentes quando jus interdum dent, quando ſolam impunitatem. 2. 20. 17.

Leges an obligent ſummam poteſtatem. 2. 4. 12. 1. & 2. 20. 24. 1.

Leges quaſi pacta. 2. 11. 1. 3.

Leges civiles quædam plane injuſtæ. 2. 7. 1. & 2. 14. 12. 2. & 3. 23. 5. 3.

Leges humanæ quædam præcipere poſſunt cum mortis periculo obſervanda. 1. 4. 7. 2. 3. humaniùs ſunt interpretandæ. *ibidem.*

Leges quædam etiam divinæ, tacitam habent exceptionem ſummæ neceſſitatis. 1. 4. 7. 1. 3.

Leges reſpiciunt id quod plerumque. 1. 4. 4. 3.

Leges ferri poſſunt de tempore quo ſummum imperium admittatur. 2. 4. 12. 2.

Leges de re promiſſa quæ obligant. 2. 4. 4. 2.

Leges injuſtæ, quæ propinquos nocentium

tium innocentes interfici jubent. 2. 21. 15. 1. & 12. 1.
Leges civiles de promiſſis minorum. 2. 11. 5. 2.
Leges quædam Dei tacitam habent ſummæ neceſſitatis exceptionem. 1. 4. 7. quædam datæ à Deo generi humano, vel in prima creatione, vel in reſtauratione. 1. 2. 5. & 3. 5. 3. Lex divina vocatur interdum Ius Gentium moratiorum. 2. 11. 1. adde Decalogus.
Dilectionis. *vide* Dilectionis Lex. Euangelica, jus divinum voluntarium perfectius. 1. 3. 3. paulatim ad mores ſeculi interpretari cœpit, cum primum eſſet ſtrictius. 2. 1. 13.
Excalceationis. 1. 3. 20.
Leges ſacratæ quæ. 3. 19. 8.
Scriptæ, ad ſenſum æquitatis naturalis trahendæ. 2. 2. 6. non ſcriptæ, ſcriptorum vinculis non tenentur. *ibid.*
Legitima an lege humana tolli poſſit, & quatenus. 2. 7. 4. 3.
Legum finis & efficacia. 2. 12. 12. 2.
Legum diverſitas circa venditionem & emtionem. 2. 12. 15. 1.
Legum condendarum jus pars eſt ſummæ poteſtatis. 1. 3. 6.
Asia. 3. 6. 20. 2.
Lenitas in errantes circa divina. 2. 20. 50. & 1. 2. 5.
Liber homo poſtliminio quomodo redeat. 3. 9. 5.
Liber homo poſtliminio ſua recuperat: an & alienata? 3. 9. 6. 1. 2.
Liber fit populus cum quo Rex ejus tanquam cum libero ſciens contraxit. 2. 4. 4. aut tanquam legibus ſuis ſolutum longo tempore agere paſſus eſt. 2. 4. 14. Populus liber factus in quibusdam obligatur per Regem, qui libertatem proxime anteceſſit. 2. 14. 12. Regis & populi liberi eadem eſt ratio. 1. 3. 21.
Liberam fore Carthaginem quomodo interpretandum. 2. 16. 15.
Liberi filiarum alendi. 2. 7. 4. 3.
Liberi pignorari ac vendi à parentibus quando poſſint. 2. 5. 5. jus ipſorum in liberos. 2. 5. 7.
Liberi ex quibusdam matrimoniis impediuntur ſuccedere. 2. 7. 8. 2. 3.
Liberi ob parentum delicta non puniendi. 2. 21. 13. 1. 3.
Liberi in materia favorabili. 2. 7. 30. etiam ſub matris ſunt imperio. 2. 5. 2. maternam ſequuntur conditionem Iure Gentium. 3. 7. 5. parentibus obſervantiam ac pietatem debent. 2. 5. 3. & 2. 5. 6. quo jure Deus innocentem liberos immatura morte ſoleat afficere. 2. 21. 14. liberorum res an Iure Naturali acquirantur parentibus. *vide* Acquirantur.
Liberis an debeantur alimenta, & quo ſenſu. 2. 7. 4. 1. an alendi vulgo quæſiti, & ex inceſto nati. 2. 7. 4. 2. 3.
Liberos cogendi jus. 2. 5. 2. 3. 4.
Liberorum cum parentibus matrimonia contra jus naturæ. 2. 5. 12. 2. 3.
Liberorum ſervitus. 2. 5. 90.
Libertas quando juſta belli cauſa. 2. 22. 11. & 2. 4. 14. 1. 2.
Libertas quo ſenſu naturalis. 2. 22. 11. & 3. 7. 1. 1.
Libertas an pax placeat, gravis interdum deliberatio. 2. 24. 6. 1. 2. & 1. 4. 19. 2.
Libertati præferenda vita populi totius. 2. 24. 6. 2. 3.
Libertas populi quid ſignificet. 1. 3. 12. 1. 2.
Libertas ſubditorum obligatur ex facto ſuperiorum. 3. 2. 2. 1.
Libertas bellandi non præſumitur abdicata. 2. 16. 13. 2.
Libertas dicitur dupliciter κτ' ϛέρησιν ϗ κατ' ἐναντιότητα. 2. 22. 11. opponitur Regibus. 1. 3. 13. victis merito aliqua relinquitur, etiamſi imperium ipſis aufertur. 3. 15. 10. reſtituenda cum injuſte erepta eſt, etiam ab his qui eam juſta ratione ab ereptoribus capiunt. 3. 16. 4. Servo data pro oculo & dente excuſſo. 3. 14. 4. debetur ſervo poſt longas operas & valde magnos labores. 3. 14. 6. libertatis nomen inanis umbra. 1. 3. 21. libertatem uni penitus tradere populus unum poſſit. 1. 3. 8. pro libertate pugnare, etiam cum injuſtè fiat, veniam meretur. 3. 11. 6. libertate vita potior. *vide* Vita.
Libertas civilis. 1. 3. 12. eſt jus regendæ per ſe Reip. 2. 24. 6. ſine ſummo imperio intelligi non poteſt. 1. 3. 2.

Digitized by Google

Non juſta. 1. 3. 4. *Not.* Naturalis facit ne quis cogatur abſque culpa. 2. 17. 17. pars ejus retineri poteſt, non retenta parte Imperii. 1. 4. 14. tacita ut à quibuſdam vocatur non ſemper retinetur à populo in Reges delinquentes. 1. 3. 8.

Licere pro jure externo. 2. 12. 26. 1. & 3. 4. 2. 2. & cap. 10. 1. & 5. 2. 1. 2.

Licere, vox ambigua quas ſignificationes habeat. 3. 4. 2. 1. 2.

Licere quædam dicuntur, quæ rectius aliter fiunt. 3. 4. 2. 1. & cap. 10. 1. 1. 2. 1.

Licere quædam dicuntur, ob impunitatem. 3. 4. 2. 2. & c. 10. 1. 3.

Licere oppoſitum ei quod decet, aut oportet. 3. 4. 2. 2. & c. 10. 1. 2. 2. 1.

Licere accipitur dupliciter, vel ſenſu exteriore vel interiore. 3. 10. 1. quot modis dicatur. 3. 4. 2. interdum dicitur, ubi nullum contra proditum eſt remedium. 2. 12. 26. quædam indirectè licent quæ directè non licent. 2. 1[illegible] 11. quantum liceat in bello partim unde ſpectatur, partim ex promiſſo antecedente. 3. 19. 1.

Limen & limes idem. 3. 9. 1.

Limitati agri. 2. 3. 16. 1. & 2. 8. 12. 1.

Liquida per ſe non terminantur. 2. 2. 3.

Lis poteſt utrinque eſſe ſine peccato. 2. 23. 13. 3.

Literæ Marcæ. 3. 2. 4.

per Literas inter abſentes pacta nuda quo jure judicentur. *vide* Pacta.

Literis belli denunciatio fieri poteſt. 3. 3. 14.

Literati excepti à pignerationibus ſubditorum pro civitate Iure Civili. 3. 2. 7.

Lites Chriſtiani quidem plane improbarunt. 1. 2. 9. omnes an Lege Euangelica prohibitæ. 1. 2. 8. damnum etiam injuſtum ferre prius oportet, quam litigare. 2. 1. 13. lites juris controverſi ex utraque parte non ſunt improbæ. 2. 23. 13.

Litigare Chriſtianis quo ſenſu vetitum. 1. 2. 8. 4. & 2. 24. 2. 4.

Littus quorum. 2. 3. 9. 2.

Loca in ſolo pacato poſita quo caſu recte occupentur à bellante. 2. 2. 10. 1.

Locans pluribus operam an à ſingulis mercedem in ſolidum exigere poſſit. 2. 12. 19.

Locatio conductio facta à Rege ſine expreſſa mercede an valeat. 2. 14. 5. in locatione conductione, caſus, qui uſum impedivit, damno ſunt conductoris. 2. 12. 18.

Locationis & conductionis natura. 2. 12. 18.

Locator tertio rem locans, conductori tenetur de eo quod percipit. *ibid.*

Locator operæ ad quid teneatur. 2. 12. 19.

Locator jus habet exigendæ pecuniæ promiſſæ, etiamſi nihil conductor utilitatis ex ea re perceperit. 2. 12. 18.

Locupletatus ex re aliena, eatenus ad reſtitutionem tenetur, & quare. 2. 10. 2. 1. & 2.

Locus incultus non cenſetur occupatus, niſi quoad imperium. 2. 2. 17. ſive ſacer, ſive profanus, poſtliminio receptus cujus ſit. 3. 9. 13. qui contrahit in loco, legibus ejus loci ſubjicitur. 2. 11. 5. quo loco in conventibus ſedere debent qui populo olim libero imperant. 2. 9. 8.

Locutio de futuro noſtræ poteſtatis quotuplex. 2. 11. 2. 3.

Locutionis ambiguæ uſurpatio quando licita. 3. 1. 10. 13.

Lucrum alter alteri poteſt prævertere, maxime ſi cauſa ſubſit. 2. 2. 24. ex re aliena reſtitui oportere, Iuris eſt Natur. *Proleg.* pag. 2. 2. 10. 2. ob lucrum ceſſans per ſolutionem tardiorem res pluris vendi poteſt. 2. 12. 14. & ex pecunia mutuo data merces juſtè exigi. 2. 12. 21. Cui lucrum ſperatum ſed non debitum decedit, de damno agere non poteſt. 2. 2. 13.

Ludovici & Galeatii controverſia de Mediolano. 2. 7. 19.

M.

Macabæi bello adjuverunt extraneos Aſmonæi. 2. 15. 9. 6.

Macabæorum reſiſtentia qualis. 1. 4. 7. 5.

Maccabæi

Digitized by Google

Maccabæi fœdus ineunt cum Romanis & Lacedæmoniis. 2. 15. 9. fratrum innocentium necem Sabbatho ulciſcuntur. 2. 20. 8. Maccabæorum arma, quomodo defendi poſſunt. 1. 4. 7.
Macedonum lex quædam injuſta. 2. 21. 15.
Magiſtratus inferiores ſummum imperium habenti juſte reſiſtere non poſſunt. 1. 4. 6. 1. 5.
Magiſtratus Chriſtiani Pauli tempore. 1. 2. 7. 1. 2.
Magiſtratus Hebræi non reſtiterunt malis Regibus. 1. 4. 6. 3. 4.
Magiſtratus ex quibus damnis teneatur. 2. 17. 20. 1.
Magiſtratus an teneatur, eo quod à nautis cautionem non exegerint. *ibid.*
Magiſtratus oppidanos quatenus obliget 3. 22. 6.
Magiſtratus naturaliter jus habet belligerandi. 1. 3. 4. non eſt in ſtatu Deo aut legi Euangelicæ contrario. 1. 2. 7. Miniſter eſt iræ divinæ. 1. 2. 8. bonus ad militiam uſurpare poteſt voluntatem non bonam modo aliorum, ſed & malam. 2. 26. 5. minor bella gerere num poſſit. 1. 3. 4. an contra majorem ſi injuſtè agat. 1. 4. 6. adde neceſſitas, ei contra majorem parendum non eſt, etiam cum bona imperare videatur. *ibid.* Naturalis & perpetuus eſt vir bonus. 2. 20. 9. Magiſtratus non obligat, ubi imperium ſummum eſt penes populum. 2. 15. 3. obligatur populo interdum, & ex quibus cauſis. 2. 17. 20. Cui Magiſtratus collatio mandata eſt, tenetur eligere eos qui digni ſunt. 2. 17. 3. Magiſtratum ſuſcipere Clericis prohibitum, & quare; *vide* Clericus. nemo multo conamine debet affectare, & quamobrem. 2. 20. 16. à Magiſtratu Reſp. vel ſinguli etiam exactam requirere poſſunt diligentiam, ſi lex id jubeat. 2. 17. 2.
Magi poſt baptiſmum artem ſuam cogebantur deſerere. 1. 2. 9.
Maharbalis factum. 3. 22. 9. 2.
Mahumetiſtarum opinio de neceſſitate reſtitutionis. 3. 10. 3.
Majeſtas pro dignitate imperantis ſumitur. 1. 3. 21. 1. 2. quid ſit. *ibid.*
Majeſtas cur tot legibus munita. 1. 4. 2. major ex nobilitate generis. 2. 7. 16. fœdus, ut majeſtas alicujus comiter colatur, quale. 2. 15. 7. in majeſtatis controverſia, quis vocabulum ejus interpretari debeat. 2. 16. 3. contra majeſtatis legem peccat, qui injuſſu Principis alteri bellum facit. 1. 3. 4.
Majoratuum jura tempore amittuntur. 2. 4. 10. 3.
Majoratuum ſucceſſio in regno Caſtellæ. 2. 7. 22. 1.
Malefici atroces qui nullius civitatis partes ſunt, à quovis puniri poſſunt. 3. 19. 3.
Maleficium quid. 2. 17. 1. quæ quaſi ex maleficio. 2. 1. 2.
Malorum opera uti aliquando cogimur. 2. 17. 20. uti licet, ſed conſiſtit hoc jus intra interficiendi alterius licentiam. 3. 4. 18.
Malum declinare eſt ex appetitu naturali & honeſto. 2. 20. 29. malum non eſt faciendum ut inde eveniat bonum hoc in iis locum habet, quæ ſemper mala ſunt. 3. 1. 6. qui malum facit, malum ferat. 2. 20 1. quantum quiſque mali fecit, tantum eum pati, naturaliter juſtum. 1. 2. 4. quæ ad declinandum malum male fiunt, maxime ſunt excuſabilia. 2. 20. 29. malum minus, ubi electio nequit evadere, rationem boni induit. 2. 23. 2.
Mandantis morte an pereat mandatum. 2. 11. 16.
cum Mandatario qui contrahit, etiam ſi mandatarius mandatum excedat, obligatur. 2. 11. 12.
Mandatarius mandatum excedens quando nos obliget. *ibid.*
Mandatarius à ſumptibus factis indemnis præſtari debet, & quare. 2. 12. 13. in quantum teneatur ex culpa & dolo. 3. 22. 4. obligat mandatorem etiam cum mandatum excedit. 2. 11. 12. obligatus contra mandatori. 3. 22. 2.
Mandator ad quid teneatur. 2. 12. 13. 1.
Mandatum an impleri poſſit per æquipollens. 2. 16. 21.

Mandatum excedens, & ſic cum alio contrahens, ad quid obligetur. 3. 22. 4. 1. 3.

Mandatum generale & ſpeciale in bello. 3. 18. 1. 4.

Mandatum quid. 2. 12. 2. contra mandatum Principis arcanum agens legatus, Principem obligat, ſed ſe Principi. *vide* Legatus, & 3. 22. 4. mandati actio an detur in heredem. 2. 11. 17.

Mandata publica, quæ nautis dantur adverſus piratas. 2. 17. 20. 1.

Manliana Imperia. 3. 18. 1.

Manlii bellum in Gallogræcos quale 3. 3. 10.

L. Manlius trib. pleb. jurejurando etiam in re injuſta obſtringit. 3. 19. 6.

Manubiæ quid. 3. 6. 16. 1.

Manumiſſio interdum omitti ſine peccato nequit. 3. 14. 6. 4. 5.

Manumiſſio Iure Gentium voluntario introducta, & quare. 3. 14. 6. facta ab hoſte nobis nihil detrahit. 3. 9. 11.

Manus mortuæ. 2. 5. 30. manibus initium ſit poſſidendi res mobiles. 2. 8. 6.

M. Marcelli moderatio in victoriis. 3. 12. 7. 2.

Marchionatus facilius teſtamento relinquitur quam alia ditio, & quare. 1. 3. 14.

Mare commune cum dicitur an intelligi debeat. Civ. Rom. 3. 9. 11. continet terram. 2. 2. 3. forum mundi. *ibid.* per contractum ne ab altera parte navigetur, pars altera non occupat. 2. 3. 15. ſinus & pars maris occupari poteſt. 2. 3. 8. quomodo & quamdiu duret illa occupatio. 2. 3. 11. maris imperium non dominium occupatur. 2. 3. 13. mare nec à privatis, nec à populo poſſideri poteſt. 2. 2. 3. Romanorum, Græcorum, Sinopenſium quo ſenſu dicatur. 2. 3. 18. in mari ceſſat judicium. 1. 3. 2.

Mares feminis præferuntur in regnis à populo delatis. 2. 7. 17.

Mare an proprium fieri poſſit. an terra contineatur. 2. 2. 3. 1. 2.

Mare non diviſum. 2. 2. 3. 2. 3.

Mare in fundum admiſſum. 2. 3. 10. 2.

Mare occupatione omiſſa ad naturam redit. 2. 3. 11. navigandi jus in Mari. 2. 3. 12. imperium in Mari quorum ſit. 2. 3. 13.

Mariandyni. 3. 14. 5.

Maris pars quatenus occupari poſſit. 2. 3. 8. 10. 1.

Maritale imperium. 1. 3. 8.

Maritus caput uxoris quo ſenſu. 2. 5. 8. jus habet naturaliter in corpus uxoris. 2. 5. 9. jus habet reſcindendi factum juramentum ab uxore ſua ex L. Hebræa. 2. 13. 20. cui lex permittit uxorem adulteram occidere, an ſi occidat juſtus ſit coram Deo. 2. 20. 17. ne maritus pro uxore. 3. 2. 1.

Marius præ armorum ſtrepitu leges non audit. *Proleg.* pag. 1.

Maſculina pro communibus. 2. 16. 9.

Mater quomodo magis certa patre. 2. 7. 8. 1.

Mathathias quo jure Iudæam Græcis ritibus ſe polluentem occiderit. 2. 20. 9.

Matrimonium cur inſtitutum naturaliter. 2. 7. 6. exterorum Iudæi pro nullo habent. 3. 19. 2. familiæ fundamentum eſt. 2. 20. 30. non juſtum etiam inter cives. 1. 3. 4. *Not.* promiſſum ab eo qui conjugem jam habet, an & quatenus valeat Iure Naturali 2. 11. 8. contrahere. 3. 4. 2. ad quos gradus liceat. 2. 5. 12. & *ſeqq.* an cum infideli liceat ex lege Euangelica. 2. 15. 10. cum pluribus lege Euangelica non licet. 1. 2. 6.

Matrimonium quid ſit ex jure naturæ. 2. 5. 8. 9.

Matrimonium an irritum deficiente conſenſu parentum. 2. 5. 10. 1. 13.

Matrimonium irritum cum alterius viventis conjuge. 2. 5. 11.

Matrimonium ad morgengabicam. 2. 7. 8. 3.

Matrimonium apud veteres Romanos poſtliminio non reſtituebatur. 3. 9. 9. 2.

Matrimonii petitio injuſta belli cauſa. 2. 22. 7. & 2. 1. 21. 2.

Matrimonii contrahendi libertas nemini debet adimi, niſi præceſſerit delictum. 2. 2. 22. vicinis negari non debet. 2. 2. 21. leges quæ exteris

teris matrimonia negant, quid negent. *ibid.*
Matrimonii fides æquiparatur vitæ. 1. 2. 5.
Matrimonii jura ex lege Chriſtiana. 2. 5. 9. 2. 3.
Matrimonia non ineunda cum prophanis. 2. 15. 10. 4. 3.
Matrimonia quædam talia ſunt ex lege, ut liberi ad hæreditatem non admittantur. 2. 7. 8. 3.
Matrimonia plurium uxorum olim licita. 2. 5. 9. 4. 1.
Matrimonia cum propinquis ſanguine, aut affinitate, unde, & quatenus illicita. 2. 5. 12. 1. 13. 1.
Matrimonia parentum cum liberis, & liberorum cum parentibus contra jus naturæ: & unde illicita. 2. 5. 12. 2. 5.
Matrimonia an licita in gradibus expreſſis in Levitico. 2. 5. 13. 3.
Matrimonia fratrum & ſororum quo jure vetita, & unde illicita. 2. 5. 13. 6.
Matrimoniorum contrahendorum libertas quibus & quatenus debeatur. 2. 2. 21. 1. 2.
Maxillam obvertere Hebræis quid. 1. 2. 8. 8.
Maximus natu in regnis à populo delatis præfertur inter pares ſexu. 2. 7. 18. 1.
Medici falſa interdum loqui poſſunt. 3. 1. 15.
Medii in bello quando fiant hoſtes. 3. 1. 5. & 3. 17. 3. ad quid teneantur. *ibid.*
Membra naturaliter homini ſuum. 2. 17. 2. in membra ſua homini jus nullum niſi corporis ſervandi gratia. 2. 21. 11.
Membri conſervandi cauſa interfectio licita. 2. 1. 6.
Mendacium prohibitum. 3. 1. 9. 1. & §. 10. 3.
Mendacium qui auctores certis caſibus admittant. 3. 1. 9. 2. 3. 4.
Mendacium dicere & mentiri apud Gellium quomodo diſtinguantur. 3. 1. 10. 1.
Mendacium à Deo alienum. 3. 1. 15. 1.
Mendacium ſtricte dictum quid. 3. 1. 11. 1.
Mendacium an committatur reſpectu tertii, ad quem ſermo non dirigitur. 3. 1. 13. 1. 2.
Mendacium dicitur multipliciter. 3. 1. 10. quid ſit. 3. 1. 8.
Mendacium alii laudant alii vituperant. 3. 1. 9.
ad Mendacium confugere, nota eſt infirmatis. 3. 1. 15.
Mendaciorum inculpatorum exempla. *ibid.*
Mendacii, qua illicitum naturaliter, quid materiale. 3. 1. 10. 1. quid formale. 3. 1. 11. 1.
de Mendacio & æquivocatione Scholaſticorum ſententia. 3. 1. 17. 3.
Mendacium pro vita. 3. 1. 16.
Menſura ejus quod res valent. 2. 12. 14.
Mentiri apud volentem an liceat. 3. 1. 14. 1.
Mentiri hoſti licere qui ſenſerint. 3. 1. 17. 1.
Mentiri & occultare verum, diſtincta. 3. 1. 7. *Annotat.* 1. quando liceat. 3. 1. 13. & 3. 1. 14. Cur non mentiatur qui falſum dicit, quod verum eſſe putat. 3. 1. 10.
Mentitur qui dicit quod falſum putat, licet verum ſit. 3. 1. 10. 1.
Mercatores in bello ab injuriis vindicari debent. 3. 11. 12. laborum & expenſarum rationem habere poſſunt in conſtituendis rerum pretiis. 2. 12. 14.
Mercatura apud Hollandos pridem maxime viguit. 2. 11. 13.
Mercenarii. 2. 5. 30.
Merces excepta à pignerationibus ſubditorum pro civitate. 3. 2. 7. exoticas olim Belgæ non emebant. 2. 2. 20.
ad Meretricium civiles leges quomodo & quare ſoleant connivere. 3. 5. 4.
Meritum ex libera voluntate. 2. 21. 12.
Meritum omne eſt perſonale. 2. 21. 12. univerſitatis quale. 2. 21. 8.
ob Meritum pœna remitti debet. 2. 20. 26.
Metus à tertio illatus an actum vitiet. 2. 11. 7. 3.
Metus alterius an tollat jus tranſire volentis. 2. 2. 13. 4.

Metus à vicino an juſta belli cauſa. 2. 22. 5. 1. & 2.1.17.
Metus ſolus non ſufficit ad jus interficiendi alterum. 2.1.5.1.2.
Metus exceptio non liberat à religione jurisjurandi. 3.19.4.5.
Metus qui pro juſto habeantur in bello publico. 3.19.12.
Metus perpetuo durare non cenſetur. 2. 5. 6. Incertus non eſt ſufficiens ad cædem cauſa. 2.21.13. adverſus hos metus quale petendum ſit præſidium. 2. 1. 17. injuſtus quidam eſt quoad juſtitiam internam quem tamen Ius Gentium non improbat. 3. 19. 11. ut is, qui infertur bello ſolenni utrinque. 2.17.19. & quare. 3 19. 11. an ut metus aliis injiciatur ſenes fœminæ & impuberes juſte poſſint occidi. 3. 11. 16. in contractu injectus an demi debeat. 2. 11.10.
Metus exceptio jurejurando eliditur. 3. 19. 6 & 3. 23. 2. ad bellum ſolenne non pertinet, ſi eo pax ſit inducta. 3. 19. 11. & 3. 23 2. quod metu belli juſti exprimitur, non admittit reſtitutionem. 2.17.19.
Metu expreſſum à Latrone & Pirata poteſt repeti, niſi jusjurandum acceſſerit. *ibid.* quod fit metu, magis excuſabile, quam quod ob voluptatem 2 20. 31. aut ſi nolit ille, alter ſe ipſum poteſt reſtituere. 3. 23.2. an etſi jurata fuerit promiſſio. 2. 13. 14. an hoc caſu Rex ſeipſum poſſit reſtituere, ut Bodinus cenſuit. 2. 14. 1. & 2. 14. 3. qui ipſe in cauſa fuit ut metu ad promiſſum cogeretur jus amittit reſtitutionis. 2.17. 19. ex metu plurimæ naſcuntur injuriæ. 2.1.5.
Metu promittens an teneatur. 2.11.7.
Metu quid faciens, abſolute velle dicendus. 2.11 7.2.
Metu cauſam dans contractui quando ad reſtitutionem teneatur. 2. 13. 14. 1.
Metum inferens tenetur ad reſtitutionem. 2.11.7.2.
Meum vi poſſum repetere etiam cum periculo innocentium. 3. 1. 4. plus quam meum accipere poſſum, ſi meum conſequi nequeo. *ibid.* ſed ſub onere reſtituendi ejus quod plus eſt. *vide* Debitum. pro meo quod conſequi non poſſum, aliud æquivalens juſte poſſum capere. 3. 1. 2. Noſtrum. *Vide Not.*
Migratio in locum alium, populum non immutat. 2. 9. 7. migratio ſubditorum in terram ejus qui cum pax inita eam non diſſolvit. 3. 20. 41.
Miles quid in largiſſimo ſignificatu. 3. 21.15.
Milites fieri poſſunt natura omnes ſubditi. 1. 4. 4. ſcribere licet tempore induciarum. 3. 21. 4. qui ſuo ſumptu militant quantum juſtitia interna capere poſſunt. ex prædâ. 3. 18. 2. an ſi qui partis ejus hoſtibus, cum qua nobis pax eſt, militant, pax cenſeatur rupta. 3. 20. 31.
Miles de incendiis & raptu ſine juſſu publico, an teneatur. 3.14.6.
Milites Chriſtiani ſub Iuliano. 1.2. 10. 11. ſub Diocletiano. 1. 2 10. 11 8.
Militis Chriſtiani officium. 1. 2. 10. 12.
Milites Iudæi externis militabant. 1. 2.7.5.
Militi quæ ex præda cederent apud Romanos. 3. 6. 24. 5.
Milites ab Eccleſia non excommunicati. 1.2.10 2.
Milites quomodo teneantur ex bello injuſto 3.10.4.
Militibus datus commeatus prodeſt & duci 3.21.1.5.
Militum nomine qui veniant. *ibid.*
Militare propter prædam, aut ſtipendium præcipue non licet. 2.25. 10.
Militia mercenaria ſine delectu cauſæ improbatur. *ibid.*
Militia pœnitentibus olim interdicta, & quare. 1. 2. 10. 9. eſt interdicta clericis. *ibid.* eam Eccleſia vetus probat. 1.2.10.11.
Militiæ repetitio qualis damnata Synodo Nicæenſi. 1.2.10.7.8.
Militiam concedit Origenes interdum Chriſtianis. 1.2.9.2.
Militiam & capitalia ſupplicia concedit illis Tertullianus. *ibid.*
Militiam ob quas cauſas Iudæi detrectaverint. 1. 2. 9. 3. quas ob cauſas olim

olim etiam Chriſtiani eam detre-ctaverint. *ibid.*
Minervæ calculus. 2. 5. 18.
ex Miniſtrorum facto aliquem obligari ſi quid utiliter ſit geſtum quo ſenſu accipiendum. 3. 22. 3. obligatur ſumma poteſtas etiam cum miniſter fecit contra mandatum arcanum. 3. 22. 4. ſine ſua culpa, ut quis obligetur non eſt Iuris Gentium. 2. 17. 20. 2.
Minor annis hoſti obligatur. 3. 21. 3.
Minor an promittendo obligetur. 2. 11. 5. 2.
Minorum beneficia ſunt ex Iure Gentium non Civ. 2. 23. 3.
Minoris imperium quare ſit invitum. *Proleg* pag. 5.
Miraculoſam poteſtatem primæ Eccleſiæ cur Deus dederit, eandemque poſtea ſuſtulerit. 1. 2. 8.
Miſericordia Dei an nos doceat ſuppliciis capitalibus non uti. 2. 20. 10. quæ peccata præcipue reſpiciat. 2. 20. 11. prætermiſſio puniri non debet. 2. 20. 20. quod ea miſericordia debetur, id armis juſte depoſci nequit. 2. 22. 16.
Miſericordia digni qui bello capiuntur. 3. 14. 2. 1.
Miſericordiæ ara apud Athenienſes. 2. 21. 5. 2.
Miſſilia quomodo fiant capientium. 3. 6. 22.
Mobiles res quando fiant ſingulorum capientium. 3 6. 12.
Mobilia generaliter poſtliminio non recipiuntur. 3. 9. 14. 1.
Moderatio in belli jure circa perſonas. 3. 11. 7. 1.
Moderatio in bello ad quid etiam civiliter proſit. 3. 12. 8.
Modus in pœna unde petendus. 2. 20. 28.
Modi habendi imperium qui. 1. 3. 11. 1.
Mœnia urbis ſive muri, cum diruuntur, an intereat jus civitatis. 2. 9. 7. reficere muros licet tempore induciarum. 3. 21. 7. nequis locus muris cingatur, quomodo intelligendum. 2. 16 20. fœdus de diruendis muris quale. 2. 15. 7.
Monachi à cæde liberi eſſe debent. 3. 11. 10.
Monomachia bellum finire an liceat. 3. 20. 43. 1. 2. 4.
Monomachiæ de regno quis effectus. 3. 20. 44. & 45. 1.
Monopolia quæ licita, quæ contra jus, & quæ contra caritatem. 2. 12. 16.
Monopolium. *vide* Coëmtio. 2. 2. 24.
Morari in territorio alieno an licitum. 2. 2. 15.
Moræ purgatio in pace an admittenda. 3. 20. 35.
Moralia non conſiſtunt in pacto. 1. 2. 8.
Moralium incertitudo unde. 2. 23. 1.
Morandi jus per aliquod tempus inter utilitates innoxias. 2. 2. 15.
Morbi contagioſi an proprie ſint pœnæ qui nominantur in libro Moyſis. 2. 20. 1.
Mori Hebræis dimitti vocatur. 2. 19. 5. 3.
Mores generales in aliqua parte mundi non faciunt jus naturæ. 2. 20. 41.
Mors deportationem quando comprehendat. 2. 16. 9.
Mors pro vera religione quanti facienda. 1. 4. 7. 15.
Mors quid ſignificet. 2. 16. 9. in materia favorabili. 2. 7. 30. ejus qui acceptare promiſſum debuit non transfert jus ad ipſius heredes. 2. 11. 16. mandantis tollit præſumptionem, quod mandatum implere voluerit. 2. 11. 17. Scelerati, quo ſenſu ipſi melior ſit vita. 2. 20. 7. univerſitatis quid. 2. 21. 7.
quæ Mortis vitandæ cauſa injuſte fiunt, levius punienda. 2. 20. 29.
Mortem pro aliis oppetere lege Euangelica preceptum. 1. 2. 6. ad mortem damnare an liceat, etiam ex iis delictis quæ in lege Moſaica morte non puniuntur. *vide* Supplicium. Mortem meritos committere in pugnam contra officium eſt boni Magiſtratus. 2. 1. 15. mortem inferre ſibi utrum liceat. 2. 19. 5. qui ſibi intulere, prohibentur ſepultura. *ibid.* quare, cum tamen inde non lædantur. 2. 20. 44. quidam eo malitiæ proceſſere, ut non niſi morte emendentur. 2. 20. 12. & 2. 20. 13.

Mortem pati potius quam alium occidas, quando liceat, quando non. 2. 1. 8. 9. 1.

Mortem æternam aggreſſoris an quis ſua morte cavere debeat. 1. 3. 3. 3.

Mortis caſus expreſſio quando extendatur ad caſum non nati. 2. 16. 20. 3.

Mortuorum corpora male tractare, contra jus eſt Gentium. 2. 19. 2. & 3. 5. 3.

Moſes bellum infert Amalecitis. 1. 2. 5. Amorrhitis ob tranſitum prohibitum. 2. 2. 13.

Muli qui apud Romanos poſtliminio recepti. 3. 9. 14. 1.

Mulier, *vide* Femina.

Mulieres Iure Civili plurimum, Gent. non tenentur ex debito civitatis. 2. 3. 7. jure belli poſſunt occidi. 3. 4. 9. occidi non debent niſi virilia officia uſurpent, aut quod peculiariter vindicandum committunt. 3. 11. 9. quæ priora mutant, niſi ad ingens bonum ea odioſa ſunt. 2. 16. 10.

Mulierum imperia Romanis incognita. 2. 9. 11. 2.

Multitudini etiam in delicto parcendum. 3. 11. 19.

Mundiburgii jus. 1. 3. 21. 1.

Murenæ controverſia cum Mithridate. 2. 16. 30.

Muri faciendi prohibitio quando ad aggeres extendatur. 2. 16. 20. 3.

Mutii Scævolæ factum. 3. 4. 18. 1.

Mutilatio membri quod eſt è præcipuis, vitæ æquiparatur. 2. 4. 6. etiam intentata, jus dat occidendi eum, qui intentat. 2. 1. 6. mutilationem Indi ſupra talionem puniunt, & quo Iure. 2. 20. 32. qui Mutilavit aliquem in quantum teneatur. 2. 17. 14.

Mutilator quid reſtituere teneatur. 2. 17. 14.

Mutuum quid. 2. 12. 2. non omne uſurarium. 2. 12. 21. commodato affine. 2. 12. 20. *Not.* 1. an illicitum pro uſu pecuniæ mercedem exigere. *vide* Vſura.

Mutuum gratuitum quo ſenſu. *ibid.*

Mutuam accipiens pecuniam à debitore meo, mihi tenetur. 2. 10. 2. 9.

N.

NAbidis controverſia cum Romanis. 2. 16. 18. 1.

Nabidis reſponſum cum tyrannis ei objiceretur. 3. 19. 3.

Ναὶ ναὶ quid. 2. 13. 21. 2.

Ναὶ quid ſignificet. 2. 13. 21. 2.

Ναὶ ναὶ, *οὒ οὒ*, quid ſignificet. 2. 13. 21. 2. 3.

nondum Nati an jus ſuum amittant, & quomodo. 2. 4. 10. 1. 2. leges poſſunt eorum jus conſervare. 2. 4. 10. 3.

Natura jus dat ad id omne ſine quo obtineri non poteſt quod imperat. 2. 5. 5. ſub natura interdum comprehenduntur mores naturali rationi conſentanei. 2. 19. 1.

Naturale, vox, pro ſolito fieri. 2. 12. 26. 2.

Naturales filii ſuccedunt patri, niſi lex impediat: & adoptari poſſunt. 2. 7. 8. 2. non ſuccedunt in regnis à populo delatis. 2. 7. 16.

Naturalia pro certo ſtatu. 2. 8. 5.

Naturæ prima & conſequentia quæ? 1. 2. 1. 1.

Naturalis æquitas ſatis habet, ut pro ſuis partibus ſinguli conveniantur. 2. 11. 13. Circumvenire naturaliter quid. 2. 12. 26.

Naturaliter licita an omnia etiam apud Deum licita. 2. 1. 10. 1.

Naufragio, quando res cenſeantur amiſſæ. 2. 4. 5.

Naufragorum bona confiſcare injuſtum. 2. 7. 1. 1.

Navigandi libertas pactis imminui poteſt. 2. 3. 12. & §. 15. 1. 2.

Navis, quæ apud Romanos poſtliminio recepta. 3. 9. 14. 1.

Navis ſi cui nocuit, an dominus teneatur. 2. 17. 21. 1.

Navis in qua innocentes ſunt an peti tormentis poſſit. 3. 1. 4. 1.

Navis roſtrata vi ventorum delata in portum. 3. 21. 9.

Naves alienæ quomodo in neceſſitate capi poſſint. 2. 2. 10. amicorum in prædam non veniunt, ob res hoſtiles, quas vehunt. 3. 1. 5. *Not.* 3. 3. 3. 6. *Not.* 1.

Naves captæ quando jure belli cenſeantur. 3. 6. 3. 2.

Naves

Naves nunc nullæ poſtliminio redeunt. 3. 9. 15.
Navium expugnatio & captura ad quos pertinet ſecundum variarum Gentium mores. 3. 6. 24.
Navigatori inſtituuntur certis mandatis à poteſtate publica, ad perſequendos piratas. 3. 20. 14.
Navigatio inermis & innoxia nullibi impediri poteſt. 2. 3. 12. pactum, ne quis ultra certos terminos, & certum numerum navium naviget, an occupationem maris demonſtret. 2. 3. 15. Societas navalis. 2. 12. 25.
Neceſſaria ad finem licitum licita. 3. 1. 2. 1.
Neceſſitas excepta in lege dominii. 2. 2. 6. 1. 2.
Neceſſitas jus non dat, ſi ſit evitabilis. 2. 2. 7. & 3. 17. 1.
Neceſſitas quod jus det in pacatos. 3. 17. 1.
Neceſſitas non excuſat, niſi ſumma. 1. 4. 7. quæ excuſat, ea non plane vitio caret, ſed pertinet ad culpabilia. 3. 11. 4. ejus exempla. 2. 6. 5. *Not.* 1. 3. 11. 1. *Not.* 2. ſumma, generalis legum acceptio. 2. 2. 6. humanarum. 1. 4. 7. & multarum etiam divinarum. 1. 4. 7. & 1. 5. 4. jus dat etiam minoribus Magiſtratibus defendi ſe, contra injuriam majorum. 1. 4. 7. ſuſcipiendi belli non expectato majorum conſenſu. 1. 3. 4. res reducit ad merum Ius Natur. 2. 5. 6. & 3. 17. 1. permittit res alterius occupare, ſed ſub onere reſtitutionis. 3. 1. 5. perdere. 2. 2. 6. ſed ſub onere reſarciendi damni. 3. 12. 1. quando valeat hoc jus. 2. 2. 7. Ius non dat alienandi imperii partem, ſine ejus conſenſu. 2. 6. 9.
Neceſſitate factum pacem non rumpit. 3. 20. 37.
Neceſſitate pari poſſeſſor præferendus. 2. 2. 8.
in Neceſſitate non ultra ſumendum quam exigit. 3. 17. 1.
Neglectus puniendi punibilis. 2. 21. 2. 5.
Negotiorum geſtorum actio tantum eſt ex Iure Civili. 2. 10 9.
Negotium alienum gerens ſui lucri cauſa, repetit impenſas, in quantum alter eſt locupletior. 2. 10. 9. 2.
Nepos ex filio priore an filio poſteriori præferendus in regno. 2. 7. 30. 1.
Nepos ex filio, an filio præferendus. 2. 7. 30. 1. 2.
Nepos minor ex filio an præferatur nepoti majori ex filia in regni ſucceſſione. 2. 7. 34.
Nepos ex primogenito an filium alterum excludat. 2. 7. 35.
Nepotes alendi. 2. 7. 4. 4.
Neſcio, quomodo quidam interpretentur. 3. 1. 7. neſcientis non agere, caret effectu. 2. 4. 5.
Nexorum ſervitus. 2. 5. 30.
Ninus primus imperium ampliavit. 3. 8. 1. 2.
Nocentes dedendi aut puniendi. 2. 21. 4. 1. 3.
Nocentes dedendi obligatio, unde. 2. 21. 4. 3. 7.
Nocere homini homo non debet, niſi boni alicujus conſequendi gratia. 2. 20. 4. hoc enim Iure Naturæ. 2. 20. 5.
per Naturam innocens quiſque nocentem punire poteſt. 2. 20. 3. & 8. 7. an nocentes omnes puniendi. *vide* Delinquens. Deus ſub multis nocentibus aliquando & innocentes punit, ſed inde nobis exemplum capere non licet. 3. 1. 4.
Nocumentum quod ex occaſione peccati, non ob peccatum ſentitur, pœna proprie non eſt. 2. 21. 11. 1.
Nocentibus parcendum ob multos innocentes. 3. 1. 4. 3.
Nocentibus ſæpe parcendum innocentium cauſa. 3. 11. 9. 1.
Nomina regionum in pace quomodo accipienda. 3. 20. 23.
Noſtrum quibus ex cauſis quid dicatur. 2. 2. 1.
Noſtrum aliquid dupliciter. *ibid.* noſtra etiam ſunt quæ ſub certa lege, ut ne vendere ea liceat, ſint noſtra. 2. 2. 19. noſtra eſſe deſinunt, ſi ſcientes ab alio teneri, ei non contradicimus. 2. 4. 5. non deſinunt, niſi facto noſtro aut lege. 2. 8. 1.
Nobis potius quam aliis juſtè conſulimus, ubi par malum imminet. 1. 3. 3.
Nothus etiam ſuccedere poteſt in re-

gno patrimoniali. 2.7.12. non in eo quod conſenſu populi delatum eſt, & quare. 2.7.16.
Notitia de Deo, quæ & qualis data hominibus naturaliter. 2.20.45.
Notitia de Deo quod inconſpicuus. 2.20.45.1.
Notitia de Deo uno. *ibid.*
Notitia de Deo ut omniſcio. *ibid.* & ut creatore. 2.20.45.2.
Notitiæ activæ de Deo. 2.20.45.3.
Notitiæ de Deo quomodo probentur. *ibid.*
Notitiæ de Deo quæ maxime univerſales. 2.20.46.1.
Notitiæ de Deo, quæ obliteratæ. 2.20.47.1.
Notitiæ de Deo quæ & quales. 2.20.45.1.
cum Noverca conjugium illicitum. 2.5.13.
Noxa caput ſequitur. 2.5.32. Noxæ deditio eſt ex Iure Civili, non Nat. 2.17.21.
quæ nulla ſunt nullum habent effectum Iuris. 1.4.10.
Noxales actiones ex quo jure. 2.17.20 2.
Numantina ſponſio. 2.15.16
Nummus mercis loco. 2.12.3. *Not.* 4.
Nuptias repetere an liceat. 3.4.2. alienas attentare, ſcelus graviſſimum. 2.20.39. adverſus nuptias inceſtas lex vetus Noæ data. 1.2.5.
Nutus interdum ſignum voluntatis ſufficiens. 2.11.11.

O.

OBduratio cordis, facta à Deo qualis pœna. 2.20.4.
Obedientia ſæpe illicita. 2.26.3.1. & 1.4.1.3.
Obedientia debetur Magiſtratui. 1.2.7. ex jure ſocietatis. 1.5.2. etiam malo. 1.4.4. niſi quid contra juſtitiam & pietatem imperent. 2.26.3. debetur parentibus infinita ſed ſui generis. *Proleg* pag. 3.
Obligari naturaliter quis quot modis dicatur. 2.14.6.1.
Obligari civiliter quis quot modis dicatur. 2.14.6.2.
Obligatur nemo ad bellum injuſtum. 2.15.13.1.
Obligemur quomodo per alium. 2.11.12.
Obligatur valide prædoni is, cui metus incuſſus non eſt. 3.19.4.
Obligatio ex facto miniſtrorum, cujus ſit juris. 2.17.20.2.
Obligationis ſine coactione exempla. 2.18.10.
Obligatio ex culpa qualis. 2.17.1.
Obligatio cadit in actum aut facultatem: & quomodo hæc differant. 1.3.16.1.2.
Obligatio feudalis non tollit ſummum imperium; *vide* Feudalis obligatio. 1.3.23 2.
Obligatio ex dominio qualis. 2.10.1.
Obligatio ex rebus exſtantibus, & non exſtantibus. 2.10.1.2. & 2.1.
Obligatio interdum eſt in nobis ita, ut alteri jus nullum quæratur. 2.11.3.1.
Obligatio nat. quotuplex ex mente I. C. Rom. 2.14 6. Civilis quotuplex. *ibid.* ex culpa qualis. 2.17.1. *& ſeqq.* ex dominio. 2.10.1. *& ſeqq.* ex facto alieno. 2.17.20. adde factum ex rebus. 2.10.1. obligatio poteſt eſſe in nobis, & nullum jus in eo cui obligamur. 2.11.3. nos cogendi. 2.18.10. Summæ poteſtatis per minores quibus caſibus valeat. 3.22.2. ad pœnam unde oriatur. 2.21.12. quod fit animo non deliberato obligare non poteſt. 2.11.4. ex actibus mere internis ut jus aut obligatio naſcatur inter homines, naturæ humanæ non eſt congruum. 2.20.18. ſub Imperio eminenti comprehenditur poteſtas obligandi ſubditos. 3.20.6. non tamen infinita ejuſmodi poteſtas requiritur ad imperium recte exercendum. 2.14.12. an hæc poteſtas, ſive jus ad naturam negotiorum geſtorum exigendum ſit. *ibid.* obligandi ſe jus cœtus in alium transferre poteſt, vel expreſsè, vel per conſequentiam. 2.14.11. an quis per alium obligari poſſit à ſe actioni præpoſitum contra voluntatem ſuam. 2.11.12. an per invaſorem aut tyrannum populus aut Rex obligentur. *vide* Contractus. an à Rege nunc regnante ſucceſſor poſſit obligari. 2.7.27. an per obligationem ab univerſitate factam partes

Digitized by Google

tes univerſitatis obligentur. 2. 5. 17. Verba Obligationis is interpretari debet, cui eſt promiſſum. 2. 16. 1. contra Obligationem agendo, nemo ſeſe obligationi eximit. 3. 20. 38.
ad Obligationem requiritur animi deliberatio. 2. 11. 4. 1. 3
Obſes an teneatur, mortuo qui miſit. 3. 20. 57.
Obſes qui fugit, recipi à civitate non poteſt. 3. 20. 54.
Obſes datus pro altero, ſi is mortuus ſit liberatur. 3. 20. 56.
Obſes an ex alia cauſa poſſit retineri. 3. 20. 55.
Obſidi fugere an liceat. 3. 20. 54.
Obſides an occidi poſſint jure belli 3. 11. 14.
Obſides an occidi poſſint jure interno. 3. 11. 18. 1. 2. & 3. 4. 1. 4.
Obſides ſervi non ſunt. 3. 20. 53.
Obſides acceſſio plerumque actus principalis. 3. 23. 16. non tamen ſemper. 3 20. 58. bona habere & de hereditate ſua diſponere poſſunt. *vide* Teſtamentum. nam ut bona ipſorum fiſco cadant, juris eſt Rom. 3. 20. 53. dantur aut ſua voluntate, aut ejus qui Imperium habet, & quo jure hoc poſtremum. 3. 20. 52. occidi non poſſunt Iur. Gent. niſi ex proprio quodam delicto. 3. 20. 53. quo reſpectu olim occiſi. 3. 11. 18. à pignoribus quomodo differant. 3. 20. 59.
Obſides cum aufugiunt, civitati ipſorum recipere eos non licet. 3. 20. 54. quid debeatur obſidibus à civitate aut Rege à quo mittuntur. 3. 20. 52.
Obſidum bona cui cedant. 3. 20. 53.
Obſidum obligatio odioſa. 3. 20. 55. eorum obligatio. interdum principalis. 3. 20. 58. & 3. 23. 16.
Obſidum alter an ex facto alterius teneatur. 3. 20. 58
Obſtinata reſiſtentia non ſufficit ad jus internum occidendi. *vide* Reſiſtentia obſtinata. 3. 11. 16. 1.
Occidere hoſtem, jus belli dicitur. 3. 4. 5. 1. mortem pati potius quam alium Occidas quando liceat, & quando non. 2. 1. 8. 1. & 9. 1.
Occidere quis injuſte poteſt aliquem etiam in juſto bello, quoad juſtitiam internam. 3. 11. 1. qui occidit in bello non fit impurus. 3. 4. 5. ſi teneatur Sacramento militari. 3. 18. 1. ex propoſito neminem licet, niſi is capital. commiſerit. 2. 5. 28. licet ut ſervetur vita aut pudicitia. 2. 1. 12. & 3. 11. 2. & res noſtra ſi aliter ſervari nequeat. 3. 11. 2. idque Iure Naturali. 2. 1. 11. etiam in bello. 3. 11. 7. non tamen ſi re iſta facile poſſumus carere. 3. 20. 43 ubi non quidem contra juſtitiam ſtricte dictam peccatur. 2. 1. 11. ſed contra charitatem. 3. 11. 2. occidere ita, ut alter copiam ſui defendendi habeat, non debetur ei, qui mori meruit. 3. 4. 15. occidere ſi quem licet, is gladio an veneno interficiatur, nihil intereſt Iure Naturali ſed Iure Gent. *ibid.*
Occidere num liceat qui arma contra non tulerunt. 3. 4. 6. aliquem ſi Deus præcipiat, an tunc homicidium fiat, quid licitum. 1. 1. 10. à privato poteſt qui in legem quid peccat, quæ peccantem jubet interfici. 1. 4. 18.
Occidere ſe an unquam liceat. 2. 19. 5. 4.
Occidere ſupplices an liceat. 3. 4. 11. & 3. 14. 15.
Occidere obſides an liceat. 3. 4. 14. & 3. 11. 18.
Occidendi deditos aut captos an juſta cauſa talio aut reſiſtendi pertinacia. 3. 4. 13. & 3. 14. 16. 1. & 2.
Occidi poſſunt jure belli, qui intra hoſtium fines ſunt. 3. 4. 6. 1.
Occidi an poſſint, qui ante bellum aliquo venerunt. 3. 4. 7.
Occiduntur ſenes belli jure. 3. 4. 9. 2.
Occiduntur captivi belli jure. 3. 4. 9. 2.
Occiduntur infantes belli jure. *ibid.*
Occiduntur mulieres belli jure. *ibid.*
Occiſio quando licita jure interno in bello juſto. 3. 11. 2. 1.
Occiſio quatenus licita in repreſſaliis. 3. 2. 6.
Occiſio hoſtis indiſtincte quo ſenſu licita. 3. 4. 3.
Occiſio extra propoſitum, ſive indirecte, quando licita. 3. 1. 4. 1.

Occiſio pro vitæ defenſione quomodo vitioſa. 2. 1. 8. 9. 1.
Occiſio, ne fugere cogamur: pro tuenda exiſtimatione & pro rebus an licita. 2. 1. 10. 3.
Occupabilia ſua natura non ſunt dominia in perſonam aut populum. 2. 9. 1.
Occupandi jus in ſtatu rerum communium. 2. 2. 2. 1.
Occupare facinus an liceat. 2. 1. 5.
Occupatio poſt omiſſam communionem. 2. 2. 2. 5.
Occupatio non eſt niſi in re terminata. 2. 2. 3. 2.
Occupatio alia per univerſitatem, alia per fundos. 2. 2. 4.
Occupatio imperii. 2. 3. 4. 1. 2.
Occupatio dominii. *ibid.*
Occupatio an ſit Iur. Gent. ut Rom. Iuriſconſulti dicunt. 2. 7. 1. fieri poteſt etiam ſine ſublatione dominii. 2. 2. 10. eſt tamen prima cauſa efficiens proprietatis. 2. 2. 2. loci in pacato quando juſta. 2. 2. 10. & 3 18. 2. non valet tempore induciarum, ſive perſuaſis iis qui tenent, ſive ultro non defendentibus. 3. 21. 8. In non Occupantis judicia ceſſare non cenſentur. 1. 3. 2. occupatum eſſe in odioſis quid ſignificet. 2. 16. 2.
Odium in promiſſis. 2. 16. 12. 3.
Odio carentia quomodo intelligenda. 2. 16. 12. 1.
Odioſa quomodo interpretanda. 2. 16. 12. 3.
Odioſa in dubio perſonalia. 2. 16. 16. 3.
Odioſa quænam eſſe dicantur. 2. 16. 20. non quicquid eſt contra Officium ſtatim eſt irritum. 3. 23. 8. ad officium aliquod jus proprium civis non habet. 2. 17. 3. qui quod ex officio facere tenebantur niſi pecunia accepta non faciunt, tenentur læſos reſtituere in integrum. 2. 17. 17.
Οἰκονομία. 3. 1. 8. 3.
Οἰκουμένη. 2. 22. 13.
Olivarum rami & ſimilia ſupplicum ſigna num obligent. 3. 24. 5.
Odioſum, quo altera tantum pars aut plus altera oneratur. 2. 16. 10.
Onus vitandum in verbis interpretandis. 2. 16. 12. 3.
Onus promiſſis adjici quando poſſit. 2. 11. 19.
Onera regia dignitatis à Rege alienari non poſſunt. 2. 6. 11.
Onera ex fœdere tranſitoria aut manentia. 2. 15. 7. 3.
Opera & pecunia quot modis inter ſe comparentur. 2. 12. 24. 1. 2.
Opera vix gratis præſtatur. 3. 6. 23. an proprie ſit pœna. 2. 20. 1. cum ratione & modo ſervis imperanda. 3. 14. 5.
Operas qui promiſit, quibus ex cauſis excuſetur. 2. 16. 27. 2.
Opificibus parcendum in bello. 3. 11. 12.
Oportet & licet ſæpe opponuntur. 3. 4. 2.
in Oppugnatione urbis Hebræi partem liberam relinquebant, quo confugere cuique licebat. 3. 11. 14.
Oppidum tradere qui promiſit, poteſt præſidium dimittere. 3. 22. 13.
Opulentia fere cauſa bellorum. 1. 2. 8.
Οὐ κ quid. 2. 13. 21. 2. 3.
Orbis pro Romano dictus. 2. 22. 13. 1.
Orbi toti an unum imperium expediat. 2. 22. 13. 1. 2. & 3. 15. 7.
Ordinare. 1. 3. 21.
Ordo in conſeſſu æqualium dignitate habetur ex ætate. 2. 5. 21.
Ordo eorum qui damnum dederunt in debito reſtitutionis. 2. 17. 6. 12.
Ordo qui ſervandus inter ſocios. 2. 5. 21.
Ordo conſidendi inter Reges Chriſtianos. *ibid.*
Ordo inter eos qui partes in re diſpares habent. 2. 5. 22.
Ordinum conventus populum referunt. 1. 3. 10. 3. & 2. 6. 9.
Ordinum conventus alibi alios uſus habet. 1. 3. 10. 4.
Ordinatio divina eſſe regia poteſtas quo ſenſu dicatur. 1. 2. 7. 3. & 1. 4. 4. 1.
Oriens ſuetus regibus. 1. 3. 20.
Otioſis pœna dicta. 2. 25. 3. *Annotata* 4.
Ornamenta corrumpere in bello iniquum. 3. 12. 5.
Otryades an vicerit Argivos. 3. 20. 45.

P. Paca-

P.

PAcatorum quod officium circa bellantes. 3. 17. 3.
Pacta quæ pactis aliis prævaleant, ſi caſu collidantur. 2. 16. 29. 1.
Pacta, quibus imperii mixtura ſit. 1. 3. 17. & 3. 19. 10.
Pacta nuda an obligent jure naturæ, & gentium. 2. 11. 1. 1.
Pacta in mari, in vacua inſula, aut inter diverſarum civitatum cives per literas facta, reguntur jure naturæ, & gentium. 2. 11. 5. 3.
Pacta regum quo jure regantur. *ibid.*
Pacta errantium. 2. 11. 6.
Pacta ut obligent, non ex lege tantùm eſt, ſed ex voluntate. 2. 11. 1. ut ſerventur Iure Naturali convenit. *Proleg.* p. 3.
Pacta errantis quomodo queant convaleſcere. 2. 11. 20. quomodo dijudicanda. 2. 11. 6. & 3. 23. 4. jurata, non juratis præferenda. 2. 16. 29. quomodo intelligi debeant. *ibid.* Magiſtratuum, cives tamen in onerosis obligant, non etiam in iis, quæ alias imperantur. 3. 22. 6. Regum privata diſcernuntur à publicis. 2. 15. 1. privata quo jure judicentur. 2. 11. 5. & 2. 14. 1. & 2. 14. 6. adde 2. 16. 11. *vide* Contractus.
Pacta publica ſolo jure naturali reguntur. 2. 11. 5. & 2. 14. 1. §. 5. §. 6. vim habent etiamſi nihil adhuc ex iis ſit præſtitum. 2. 11. 1.
Pacta in prima delatione imperii cum Rege facta, ſi ab eo violentur regem faciunt privatum. 1. 4. 12. Specialia potiora generalibus. 2. 16. 29. vetantia potiora jubentibus. 2. 16. 29.
à Pactis poſterior diſcedens non eſt perfidus. 3. 19. 14.
Pactis bellum finire quibus liceat. 3. 20. 2. populus de jure ſibi proprie competenti, in gratiam ejus cujus intereſt poteſt decedere. 2. 3. 15. de ſtatu puro in mixtum tranſire poteſt. 3. 19. 10. ex pactis retinere aliquid cum pactum improbatur, injuſtum eſt. 3. 22. 3.
Pactorum perſonalium & realium diſcrimen. 2. 15. 15. 1. 3.
Pactorum Ius Naturale non mutatum Iure Gentium voluntario, niſi in quæſtione de inæqualitate rerum. 2. 12. 26.
Pactum ut quid belli tempore valeat, valet etiam cum ſint induciæ. *vide* Induciæ. ut res maneant eo loco, quo ſunt, quomodo intelligendum. 3. 20. 12. ut res turbatæ ex antiquo jure componantur, quomodo intelligendum. 3. 20. 13. an ad eos quoque pertineat, qui ſe ſponte parti alicui ſubjecere. 3. 20. 14. dubius hujuſcemodi pacti intellectus contra quem explicandus. 3. 20. 26. cum quædam præſtari nequeunt quæ ex hoc pacto præſtari debent, quid agendum. 3. 20. 37.
Paganus an hoſtem licite occidat. 3. 18. 1. 1.
Panem in ſtationes hoſtium injicere licet ne fame premi videamur. 3. 1. 8. in ſumma inopia cum quis alteri ſurripit, furtum non committit. 2. 2. 6.
Papa ſuſtinet perſonam Populi Rom. 1. 3. 13. ſub titulo eccleſiæ univerſalis an bella poſſit inferre. 2. 22. 14.
Par pari referre Iuris Gentium quo ſenſu. 2. 20. 8.
Pares ſententiæ nihil agunt. 2. 5. 18.
Παράδειγμα. 2. 20. 9. 1.
Parcere Stoicorum nihil differt ab ignoſcere vulgi. 2. 20. 29.
Parentes alendi. 2. 7. 5. 1.
Parentes liberos pignorare ac vendere quando poſſint. 2. 5. 5.
Parentes dii quidam inter homines. *Proleg.* pag. 2. Magiſtratus naturales ſunt. 2. 20. 30. Vtrique jus habent in liberos Iure Naturali. 2. 5. 1. non regendi tantum eos ſed & coërcendi. 2. 5. 4. etiam oppignerandi. 2. 5. 5. & 2. 5. 29.
Parentibus debetur reverentia. *vide* Reverentia. in iis quæ ſunt contra jus divinum aut humanum non obtemperandum. 2. 26. 3. in eos qui in parentes impii ſunt, juſtum bellum eſt. 2. 20. 40.
Parentum jus in liberos ſecundum tempus diſtinguitur. 2. 5. 2. 3. 6.
Parentum cum liberis matrimonia contra jus naturæ. 2. 5. 12. 2. 5.
Parere quomodo dicantur, qui potioribus tenentur inæquali fœdere. 1. 3. 21. Chriſtiani quomodo debeant Magiſtratui. 1. 4. 4. ſubditi an de-

an debeant in dubio, juſtumne an injuſtum ſit, quod imperatur. 2. 26. 4. parendi & imperandi ordinem Deus adprobavit. 1. 4. 4
Pars major jus habet univerſitatis. 2. 5. 17.
Participes delicti qui. 2. 21. 1. 2. 2.
Partus an ventrem ſequatur, & quo jure. 2. 8. 18.
Partus matrem naturaliter non magis quam patrem ſequitur. 2. 5. 29. 1.
Pater jus ſuum in filium alienare an poſſit. 2. 5. 5. 26. 1.
Pater non æque certus de prole ſua eſſe poteſt, ac mater. 2. 7. 8. tenetur ex delictis filiorum, ſi in poteſtate eos habet. 2. 21. 2. non tamen ſi in ipſo nihil vitii ſit. *ibid.*
Paterfamilias quid ſignificet. 3. 14 5. 1. 2.
Patientia quæ punibilis in rectore, aut republica. 2. 21. 2. 2. 4.
Patientia interdum in jus tranſit. 1. 3. 21. obligat magiſtratum ex delictis ſingulorum. 2. 21. 2.
ad Patientiam Chriſti exemplo invitamur. 1. 4. 7. 15.
Patrimonium populi rex alienare non poteſt. 2. 6. 11. illius pars, id eſt, dominii à rege oppignorari cur poſſit. 2. 6. 13
Patria poteſtas quid. 1. 1. 5.
pro Patria civis etiam innocens ſe tenetur hoſti dedere & mori. 2. 25. 3.
Patris imperium naturaliter præfertur imperio matris. 2. 5. 1.
Patrocinium non tollit libertatem ejus, cui patrocinamur. 1. 3. 21.
Patronatus jus per hereditatem adiri poteſt, etiam cum bonorum hereditas non aditur. 2. 7. 19.
Patruelium conjugia vetita. 2. 5. 14.
Paucorum dominatio. *vide* Dominatio.
Paulus Apoſtolus non improbat præſidium militare. 1. 2. 7. 11.
Pax quid. 3. 20. 32. dicitur de pluribus. 3. 21. 1. an amicitiæ tantum cauſa ſit. 3. 20. 40. bello favorabilior. 2. 16. 10. ideoque ei præferenda. 2. 23. 6. etiam qualiſcunque. 3. 25. 3.
Pax Chriſtianis qualis fuerit in primitiva Eccleſia. 1. 2. 9. ut ab aliquo cum aliis juſte ineatur, ſummam requiritur ut is habeat poteſtatem. 1. 3. 6. & 3. 20. 1. itaque nec duci eam inire conceſſum eſt, etiam cum ſummo jure bello præeſt. 3. 22. 7. quibus rationibus iniri poſſit, inter eos qui ambo juſtam belli cauſam habuiſſe volunt videri. 3. 20. 11. pacis ineundi jus cui competat in imperio procerum aut populi. 3. 20. 4. Rege adhuc pupillo aut mentis non compote. 3. 20. 3. quodnam optimum ſit tempus. 2. 25. 6.
Pax an libertas præferenda. 2. 24. 6. prodeſt iis volentibus quos & obligat. 3. 20. 4.
Pax religioſe ſervanda. 3. 25. 1. 7.
Pax utilis validioribus, invalidioribus, & paribus. 3. 25. 5.
Pax rupta quando cenſeatur. 3. 20. 27.
Pax rumpitur ab eo qui ex veteri cauſa vim infert. 3. 20. 28.
Pax alienans bona imperii, regni, coronæ. 3. 20. 5. 2. 3.
Pax, qua imperium, aut pars imperii alienatur. 3. 20. 5.
Pacis cauſa an bona ſubditorum valide alienentur. 3. 20. 7. 8.
Pacis conventionum interpretationes. 3. 20. 9.
in Pacis conditionibus, utile fuerit adjeciſſe, ne etiam in minoribus capitibus rupta cenſeatur, nec rupta, niſi arbitro prius adito. 3. 20. 36. ſi in iis hæc ſit, ut poſſeſſio bello turbata reſtituatur, qualis ſpectanda ſit poſſeſſio. *vide* Pactum.
Pacis capita an diſtinguenda in majora & minora. 3. 20. 35.
Pace non reddi civitates liberas, quæ ſe ſponte ſubjecerunt. 3. 20. 14.
Pace Regis an teneantur ſucceſſores & populus. 3. 20. 6.
Pacem ſervare qui vult poſtquam ab adverſario rupta eſt, poteſt. 3. 20. 38.
Pacem facere cujus ſit. 3. 20. 2. 4.
Pacem major pars faciens obligat univerſitatem. 3. 20. 4.
Pacem vix habemus confeſſione injuriæ. 3. 20. 11. in validos quid admonere poſſit. 3. 25. 4. quid validiores. 3. 25. 5.
an Pacem facere poſſit Rex aut minor, aut captivus, aut exul. 3. 20. 3.

Digitized by Google

Pactiones de rebus reddendis, quæ magis minusque favorabiles. 3. 20. 21.
Parlamentum. *vide* Comitia Ordinum.
Peccandi facilitas cauſa non minuendæ pœnæ. 2. 20. 7. 1.
Peccare agnatum humanæ naturæ. 2. 20. 19. qui peccavit naturaliter in eo ſtatu ut puniri poſſit. *vide* Delinquens peccandi cauſam qui dat, peccat etiam ipſe. 3. 1. 21. ideo nec ex alieno delicto punitur. 2. 21. 1. duo invitamenta ſunt, conſuetudo & facilitas. 2. 20. 34.
Peccatum eſſe non poteſt, niſi quod liberè fit. 2. 20. 19. quod per legis ignorantiam committitur etiam contra legis verba levius puniri poteſt. 2. 20. 26. an quod ex generali imbecillitate humana committitur rite peccatum nominari debeat. 2. 20. 19. inevitabile humanæ naturæ non punitur. *ibid.* non aut id, quod huic tantum, aut illi inevitabile. 2. 20. 19. non punitur quod paucis cognitum. 2. 20. 22. remittere omnibus, quo ſenſu jubeatur à Chriſto. 2. 20. 10. remitti debent, ob acceptum beneficium. 2. 20. 22.
Peccatum ad mortem. 2. 20. 7. 3.
Peccata quæ facile condonanda. 2. 20. 26.
Peccata quæ excuſabiliora. 2. 20. 30. 2. & §. 31. 2.
Peccatis ignoſcere ſive pœnam meritam remittere an liceat. 2. 20. 21.
Peculatus non eſt, niſi in re publica ſacra aut religioſa. 3. 6. 21.
Peculatus committitur circa prædam. 3. 6. 21. 3.
Peculium quid. 3. 14. 6. 2.
Peculium quatenus domini, quatenus ſervi. *ibid.*
Pecunia communis menſura. 2. 12. 17. & 2. 17. 22.
Pecunia quanti æſtimanda. 2. 12. 17.
Pecunia ſterilis quo ſenſu. 2. 12. 20. 1.
Pecunia functionem quomodo recipiat naturaliter. 2. 12. 17. eadem cur nunc plus, nunc minus valeat. *ibid.* pecunia rependi poteſt damnum adverſus honorem & famam datam, & quare. 2. 17. 22.
Pedibus fit initium poſſeſſionis in rebus immobilibus. 2. 8. 6.
Peneſtarum ſervitus apud Theſſalos. 2. 5. 30.
Pœnitentibus militia olim interdicta, & quare. 1. 2. 10. 9.
Penſitatio non repugnat cum ſummo imperio. 1. 3. 22.
Percuſſorem immittere an liceat in bello. 3. 4. 18.
Percuſſores duplici generis. *ibid.* an liceat immittere hoſti Iure Gentium. *ibid.*
Perdere rem alienam. *vide* Corrumpere.
Perduellium liberi juſte arcentur honoribus. 2. 21. 16.
Peregrini. *vide* Exteri.
Peregrini tenentur legibus loci in quo contrahunt. 2. 11. 5. 2.
Perfidia aliena uti licet in bello. 3. 4. 5.
Perfidiæ uſus in defectores, piratas, latrones, jure gentium diſſimulatur. 3. 4. 18. 6.
Perfidorum opera qualium uti contra jus gentium. 3. 4. 18. 4. 5.
Periculum non cenſetur in moralibus, in quod quis ſua ſponte ſe injicit. 1. 3. 3. periculi pretium in contractu aſſe curationis unde æſtimandum. 2. 12. 23. periculi ſummi vitandi cauſa modum præſcribit, imperandi populo ſubacto. 3. 15. 1. quæ vitandi ejus cauſa injuſte fiunt, maxime excuſabilia. 2. 20. 29.
quod Perit, domino perire naturale. 2. 8. 16.
Perjurii pœna poſteritatem contingit. 2. 13. 1. 2.
Perjurii voluntas punitur. *ibid.*
Perjurium an committatur ab eo qui in falſos Deos jurat. 2. 3. 22. hoc ipſum verus Deus punit & quare. 2. 13. 22. Perjurium Deus etiam in filiis punire ſolet. 2. 21. 14. Perjuris pœnam imminere omnes homines credidere. 2. 13. 1.
Perjurus in piratam aut latronem non punitur. 3. 19. 5. 1.
Permiſſa alia dicuntur ex vi libertatis naturalis, alia per beneficium laxata lege. 2. 2. 23.
Permiſſio legalis quid. 1. 1. 9. aut plena eſt, aut minor. 1. 1. 17. id quod per-

Digitized by Google

permittiti, an id, quod jubet in dubio præferendum. 2. 16. 29.
Permiſſio quotuplex. 1. 1. 17. 1.
Permiſſio ex more diſtinguitur à permiſſione ex beneficio. 2. 2. 23.
Permiſſio an legis ſit actus. 1. 1. 9. 1.
Permittere ſe arbitrio aliorum quid ſit. 3. 20. 49.
Permutatio, contractus antiquiſſimus. 2. 12. 3. 3.
in Permutatoriis, quod altera pars amplius promittit, non debet donatum cenſeri. 2. 12. 11.
Perſæ immerito puniuntur ab Alexandro ob illatum olim Græciæ bellum 2. 21. 8. Perſarum jus filium aut matrem capiendi in matrimonium. 2. 5. 12. jus filios aut propinquos delinquentium interficiendi iniquum. 2. 21. 15. vitam anteriorem in delicti æſtimatione ponendi & quare. 2. 20. 30.
in Perſas male Ariſtoteles dixit, naturaliter jus belli eſſe. 2. 20. 40.
Perſæ multas uxores habebant. 2. 7. 9. 4.
Perſarum opinio de Deo. 3. 5. 2. 6.
Perſarum mos in judiciis criminum. 2. 20. 30. 3.
Perſarum lex quædam injuſta. 2. 21. 15.
Perſarum jus in liberos. 2. 5. 7.
Perſecutio difficilis præſumi facit derelictionem. 2. 8. 3.
Perſei Macedonis controverſia cum Romanis. 2. 16. 16. 2.
Perſeo cur Macedones prætulerint Demetrium minorem in delatione regni. 2. 5. 16.
Perſepolis injuſto incendio vaſtata. 2. 21. 8.
jus Perſequendi eum, qui rectorem alicujus civitatis aut eam ipſam læſit, nulla alia civitas apud quam nocens degit, rectorve ejus debet impedire. 2. 21. 3. perſequi res eas quæ non ſunt in bonis, quiſque ſine damno poteſt omittere. 3. 13. 2.
Perſonarum aptitudo ad cauſas peccandi impellentes, & abſtrahentes. 2. 20. 31.
Petenti dare, quo ſenſu Chriſtus præcipiat. 1. 2. 8. 6.
Petri factum gladio utentis cur improbatum? 1. 3. 3. 7. 1.
Phaneæ legati Ætolorum Oratio. 3. 20. 50.
Philippus injuſte Thraciæ Reges regno expellit. 2. 1. 1.
Philippus poſterior. 2. 4. 2. an vicerit capta Attali nave. 3. 20. 45.
Phineas quo jure deficientem à lege Hebræa privatus ipſe occiderit. 2. 20. 9.
Picturas corrumpere in bello injuſtum. 3. 12. 5.
Pietate ſublata tollitur Iuſtitia. 2. 20. 44.
Pignorationes jure civili vetitæ. 3. 2. 1. 2.
Pignorationes introductæ ad exemplum onerum. 3. 2. 7. diſtinguuntur ab obſidibus & in quibus. 3. 20. 59. pignus rei alienæ & à creditore venditæ domino reſtituendum. 2. 10. 2. valida etiam cum ea res datur quæ mihi eſt oppignorata. 2. 6. 13. valida etiam quæ fit ab alio pro meo debito. 3. 2. 1. invalida cum pars oppignoratur à toto ea non conſentiente. 2. 6. 9. pignoris luitione ſit, tempus nullum poteſt efficere, ſi præſtatur id pro quo pignus eſt oppoſitum. 3. 20. 19. jus pignoris luendi non amittitur per præſumptam derelictionem. 2. 4. 15. luitio rei quæ eſt ex patrimonio populi aut Regis ex cauſa pignoris oppoſita quædam eſt tributi ſpecies. 2. 6. 13. pignoris retentio non injuſta eſt ex alio & ſuperveniente debito. 3. 20. 59. ut pignus retineri poſſit jure Gentium non requiritur ut quis antea id à Iudice aut Magiſtratu petat. 3. 2. 7.
Pignus accipiens ad qui teneatur. 2. 12. 13. 1.
Pignoris datio qualis actus. 2. 12. 6.
Pignorum conventio quam interpretationem recipiat. 3. 20. 59.
Pii inter Iudæos non circumciſi. 1. 1. 16. 12. 8. *Annot.*
Pilagium quid. 3. 6. 24. 7.
Pipini factum. 3. 4. 18. 1.
Piratæ qui. 3. 3. 1. civitatem non faciunt. 2. 18. 2. etſi forte juſtitiam quandam inter ſe ſervent. 3. 3. 2. defendi à quovis poſſunt, ſi ita invaluêre ut formidabiles ſe fecerint, quo ad pœnam. 2. 21. 5. reſtituere non tenentur quod metu expreſſere, ſi jusjurandum intervenerit. 2. 17. 29.

Piratæ

Piratæ non triumphantur. 3. 3. 2. 3.
Piratæ quæ capiunt non mutant dominium. 3. 9. 16.
Piratæ datum repeti poteſt. 2. 17. 19. 1.
Piratæ jus legationis non habent. 2. 18. 1. 3.
Piratis jusjurandum eſt ſervandum. 2. 13. 15.
ex Piratica tenentur Magiſtratus, ſi non ea adhibuerunt remedia quæ poſſent ac deberent. 2. 17. 20.
Piſcandi jus in mari, quorum ſit. 2. 3. 9. 1. & §. 10. 1.
Piſcandi jus in diverticulo fluminis occupari poteſt. 2. 3. 10. 2.
Piſcatio cuivis licita, ſed impediri poteſt ab eo, qui fluminis imperium habet. 2. 2. 5. ea quæ in mari fit longo tempore fuit communis. 2. 3. 9. Piſcatione dominium agri inundati ſervari poteſt. 2. 8. 10.
Piſces quorum ſint. 2. 2. 5.
Piſces in ſtagno privato non ſunt nullius. 2. 8. 2.
Plantata ſolo naturaliter non cedunt. 2. 8. 22.
Plebs in Ariſtocratico regimine exſors omnis poteſtatis civilis. 1. 3. 8. 6.
Pœnæ definitio. 2. 20. 1. 1.
Pœna juſta nulla niſi ob culpam. 2. 20. 1. 2. 3.
Pœna deberi quo ſenſu dicatur. 2. 20. 2. 2.
Pœna exigi debet propter quid. 2. 20. 4. & §. 6. 2.
Pœna divina qualis, & an ob finem. 2. 20. 4. 2.
Pœna quo ſenſu ad naturam contractuum dicatur accedere. 2. 20. 2. cur à Papiniano æſtimatio dicta. 2. 20. 28. omnis habet quod charitati repugnet. 2. 20. 22. an determinetur à natura. 2. 8. 20. an ob delictum univerſitatis ſemper poſſit exigi. 3. 13. 2. ob delictum univerſitatis non exigendum à ſingulis qui in id non conſenſere, Iure Naturali. 2. 21. 18. & 1. 18. 4. à paucis exactum ob delictum tale obligat reliquos ad reſarciendum damnum. 2. 20. 7. & 10. exigi poteſt etiamſi non omnes fines concurrant. 2. 12. 13. potuit etiam ante legem pœnalem. 2. 20. 22. An ſemper exigenda ob quemvis actum vitioſum. 2. 20. 4. & 2. 20. 18. *& ſeqq.* non ſemper exigenda, etiam poſt poſitam legem pœnalem. 2. 20. 21. in quibus vitioſis actibus non ſit exigenda. 2. 20. 18. *& ſequentib.* non exigenda quam bonum publicum non vult exigi. 2. 20. 23. punit tamen nonnunquam Deus nocentium liberos, & quo jure. *vide* liberi.
Pœna mitigari ſemper debet, niſi adſint graves & urgentes cauſæ. 2. 20. 36. ſemper mitigari debet, ſi comparata ad factum dura ſit. 2. 20. 25. ſi delictum ſit ex infirmitate animi difficulter ſuperabili perfectum etiam contra legis verba. 2. 20. 26. ſi ſpes ſit melioris vitæ. *ibid.* Modum pœnæ ſine injuria non licet excedere. 3. 11. 1. & 3. 12. 1. adeo ut qui excedit, vi poſſit inhiberi. 2. 1. 18. & 2. 26. 6. modus iſte unde metiendus. 2. 20. 29. an extendi poſſit ad majus nocumentum, quam datum ſit. 2. 20. 33. remitti ex quibus cauſis poſſit. 2. 20. 25. & §. 26. an ex iis tantum quæ per modum tacitæ exceptionis legi inſunt Iure Gentium. 2. 20. 28. libenter remittenda ob delictum, quod in nos commiſſum. 2. 24. 3. remiſſa iis qui delicta perpetrarunt, an mandanti cenſeatur remiſſa. 3. 24. 7. tacite remiſſa quotiens cenſeatur. *ibid.* an omnis ex toto veniat ad partes. 2. 20. 2. quæ à Chriſto ſublata, quæ non. 2. 20 10. Coactiva. 1. 3. 20. emendatoria quando licita. 2. 20. 20. juſta ut ſit, opus ut delictum antecedat. 2. 20. 1. & is ipſe deliquerit qui punitur. 2. 21. 8. ut tanta pœna dignus cenſeatur apud judicem æquum. 3. 11. 2. fidejuſſorum & ſimilium propria. pœna non eſt. 2. 21. 11. parentum liberis non aufert, quæ à rerum natura ad ipſos erant perventura. 2. 21. 10.
Pœna cum benefactis compenſatur. 2. 20. 22. 1.
Pœna poteſt eſſe citra legem pœnalem. 2. 20. 22. 1.
Pœna an ſemper prærequirat juriſdictionem. 2. 20. 40. 4.
Pœna an tranſeat in eos qui non deliquerunt. 2. 21. 12. 13.

Pœna accepta aufert jus belli movendi. 2. 21. 12.
modus in Pœna unde petendus. 2. 20. 28. 29.
Pœna proprie dicta in beſtias non cadit. 2. 21. 11. 1.
Pœna an delictum excedere poſſit. 2. 20. 32. 2.
Pœna remittenda, ne ad bellum veniatur. 2. 24. 2. 1.
Pœna maxime remittenda ab eo, qui læſus eſt, etiam rege. 2. 24. 3. 2.
Pœna pace remiſſa quæ cenſeatur. 3. 20. 17.
Pœnæ privatæ permiſſio. 2. 20. 8. 5. & 2. 20. 10. 2.
Pœnæ exactio an Euangelio permiſſa. 2. 20. 10. 1. 2.
Pœnæ improprie, irregularitates. 2. 20. 1. 1.
Pœnæ exactio ad quam juſtitiæ ſpeciem ſpectet. 2. 20. 2. 2.
in Pœnis æqualitas primo ac per ſe quæ ſpectetur. 2. 20. 2. 3.
Pœnæ in mari. 2. 20. 8. 5.
finis Pœnæ. 2. 20. 4. 1. 3. & §. 6. 2.
Pœnæ omittendæ cauſæ. 2. 20. 22. 1.
fines quomodo ceſſent. 2. 20. 22. 1. & §. 26. 1.
Pœnæ quomodo ab aliis in alios tranſeant. 2. 21. 1. 2. & 2. 4.
Pœnæ civitatum diſtinctæ à pœnis ſingulorum. 2. 21. 7. 2.
Pœnæ obligatio in univerſitate quamdiu duret. 2. 21. 8. 1.
Pœnæ remiſſio quibus ſignis intelligatur. 3. 24. 7.
Pœnæ minuendæ aut non minuendæ cauſæ. 2. 20. 30. 31.
Pœnæ menſura. 2. 20. 28. 33.
Pœnæ jus remiſſum, ubi actum eſt cum tyranno, quaſi tali, aut cum prædone. 3. 19. 3.
Pœnam qui ſumit ſuſtinet aliquo modo perſonam ſuperioris. 2. 24. 2. ut quis poſſit ſumere, jus ad puniendum habere debet. 2. 20. 2. id omnibus Magiſtratibus Iure Gentium datum certis caſibus. *vide* Ius Gentium. hinc & contra eos præſumitur, niſi diverſum appareat. 3. 20. 30. non eſt tamen proprius effectus jurisdictionibus civilis 2. 20. 40. §. 44. unde oriatur. 2. 20. 2. & 2. 20. 40. Id jus naturaliter quisque habet, qui nihil ſimile commiſit. 2. 20. 3. & 2. 21. 3. an valeat poſt conſtituta nunc judicia. 1. 3. 1. reſtrictum eſt. 1. 3. 2. ad proximos affectus & ſummam poteſtatem. 1. 4. 5. & 2. 20. 40. valet adhuc ubi judicia ſunt nulla. 2. 20. 8. ubi nulla civilis ſocietas. 2. 20. 40. hinc ubi valet non civitas eſſe, ſed diſſoluta multitudo præſumitur. 1. 4. 2. pœnam ſumere de improbo, privatis intutum eſt, etiam ubi licet. 2. 20. 14.
in Pœna duo ſpectantur, id ob quod, & cujus ergo. 2. 20. 28. ſpectatur proportio arithmetica. 2. 20. 33. non hoc primo ſpectatur ut magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniantur. 2. 20. 2. perſona, quomodo conſideretur, quæ puniri debet. 2. 20. 31.
Pœnarum partitio: fines. 2. 20. 6.
Pœnale pactum aut lex, fortior non pœnali. 2. 16. 29. 1.
Pœnalia quando ad hæredes tranſeant. 2. 21. 20.
Pœnalia ſunt odioſa. 2. 16. 10. ad Regem actus non pertinent. 2. 14. 2.
Pœna legatorum. 2. 18. 4. Regum, qui abſolutum habent imperium 1. 3. 16. & 1. 3. 20. ob delicta impunita ad res Magiſtratuum non ſubditorum. 3. 18. 2. cœtibus aut functionibus arceri proprie non eſt pœna. 2. 20. 1.
Pœnitentia conceſſa in iis, quæ ex voluntate profecta. 2. 14. 14. vera ſi tempus & copia ſuppetit, requirit, ut is qui damnum dedit id reſarciat. 3. 10. 3. eorum qualis eſſe debeat, qui injuſta bella intulere. *ibid.* pœnitentia ductis, non ſemper omnem pœnam remittit Deus. 2. 20. 11. an iis à Magiſtratu Chriſtiano danda ſit impunitas. *ibid.* ab iis qui pœnitentiam agebant, olim vita puritatis eximiæ requirebatur. 1. 2. 9. hinc Clericis & ſimilibus adnumerati. 3. 11. 10.
Pænitentibus an pœna omnis condonanda. 2. 20. 12.
Πόλεμος unde dictum. 1. 1. 2. 2.
Pollicitatio quid, & quem effectum habeat. 2. 11. 3.
Πολιτικὴ ars quæ Ariſtoteli 1. 3. 6. 2.
Politici ſcriptores magis ſpectant quotidianam

Digitized by Google

tidianam adminiſtrationem quam jus imperii. 1.3.19.
Polygamia naturaliter licita. 2.5.9. cur prohibita lege Euangelica. 2.5.11.
Pompejus bellum Piratarum finit pactionibus. 3.19.2.
Pompejus templum Hieroſolymorum ingreſſus contra legem. 3.5.2.7.
Pontifex Romanus coronat Imperatorem, qua Romanus eſt Imperator. 2.9.11.4.
Pontifex Romanus pronunciavit electionem factam à populo Romano. 2.9.11.2.4.
Pontifex Romanus vacante Imperio feudorum inveſtituras quo jure tribuat. *ibid.*
Pontius Samnis. 2.1.18.
Populus poteſt jus ſe regendi totum alienare. 1.3.8.3. eorum exempla qui ſe aliis ſubjecerunt. *ibid.*
Populus liber facto Magiſtratuum ſine mandato non obligatur. 2.5.16.1.
Populus Romanus jus Imperatorem eligendi ſemper retinuit. 2.9.11.
Populus Romanus idem qui olim. 2.9.11.1.
Populus regimine mutato tenetur de debito ante contracto. 2.9.8.1.
Populus liber factus ſedet eo loco quo ante rex aut princeps. *ibid.*
Populus idem ſub Monarchico, Ariſtocratico, Democratico regimine. 2.9.8.1.
Populus migrans idem. 2.9.7.
Populus idem quamdiu. *ibid*
Populus quomodo intereat. 2.9.3.3. & §. 4.1.§.6.1.
Populus ſubditus an ob Regis delictum puniri poſſit. 2.21.17.1.
Populus quibus modis dividatur, intereat, uniatur. *vide* Civitas. idem manet etiam poſt annos mille. 2.9.3. etiamſi in alium locum ſedem ſuam tranſtulit. 2.9.7. alios populos ſub ſe habere poteſt, & in eos jure abſoluto imperare. 1.3.8. redactus ad paucos, qui populum facere nequeunt, id jus tantum retinet, quod erat privatorum. 2.9.4. tenetur partibus ſuis conſervare id cujus gratia in ſocietatem civilem ventum eſt. 2.6.9
ultra Poſſe nemo obligatur, *vide* Impoſſibile.
Populi ob regum peccata puniri, quare. 1.3.8.16.
Populi pars alienari non poteſt niſi & ipſa conſentiat. 2.6.4. nec ipſa poteſt recedere à populo, niſi ex ſumma neceſſitate. 2.6.5. ne quidem ex neceſſitate. 2.6.6.
Populi conſenſus circa alienanda imperia quomodo intelligatur. 2.6.8.
Populi teſtimonium de jure ſucceſſionis quid valeat. 2.7.27.2.
Populi minor pars populum non obligat. 2.15.3.2.
Populi an poſtliminio à regibus recipiantur. 3.9.12.
Populo deſtructo an res maneat eorum qui populo ſuperſunt. 2.9.4.
Populatio inutilis ubi hoſtis aliunde ali poteſt. 3.12.4.
Populatio quibus ex cauſis inhibenda. 3.12.1.3.
Populatio quæ utilis: & quæ inutilis. *ibid.*
Populatio plerumque fit ex odio. 3.12.1. juſta ea eſt quæ ad pacem hoſtem cogit. *ibid.* ex quibus etiam politicis cauſis ea abſtinendum. 3.12.8. Milites populantes an juſtè etiam coram Deo poſſint interfici, ſi id permiſſum lege humana. 2.20.17.
Populatione abſtinendum ubi ſpes eſt celeris victoriæ. 3.12.3.1.
Populatione inhibita conciliantur hoſtium animi. 3.12.8.1.2.
in Populationibus inhibendis Belgarum, & Indorum mos. 3.12.4.1.2.
Poſſeſſio per alium acquiritur. 3.6.9.
Poſſeſſio in re dubia imperii ſequenda privato. 1.4.20.
Poſſeſſio ferarum per inſtrumenta quomodo quæratur. 2.8.4.
Poſſeſſio longæva inter reges & populos. 2.4.2.
Poſſeſſio non acquiritur jaculi immiſſione. 2.8.3.4.
Poſſeſſio rei alienæ juſta quæ in bello fit ex neceſſitate. *vide* Occupatio. deſultoria nil efficit ad jus Proprietatis. 2.4.9. ut ad dominium jus faciat corporalis requiritur. 2.8.3. facti ſufficit in bello. 3.20.12. longi temporis allegari ſolet etiam inter populos diverſos aut Reges. 2.4.2. videtur valere, non tantum

ex conjecturis ſed & Iure Gentium voluntario. 2.4.9. & 2.19.6.
Poſſeſſionis longæ favor circa imperia. 2.4.7. & 8.2.3.
Poſſeſſionis immemorialis quæ vis jure gentium. 2.4.9.
Poſſeſſor neceſſitate pari præferendus. 2.2.8.
Poſſeſſor malæ fidei quale jus acquirat. 3.7.6.2.
Poſſeſſor bonæ fidei rem poſſeſſam tenetur reſtituere. 2.10.1. etiam cum fructibus. 2.10.4. etſi caſu aliquo conſumpſerit. 1.5.1. reſtituere non tenetur, ſi perierit. 2.10.3. quid ſi vendiderit. 2.10.8. retinere rem poſſeſſam poteſt ob impendia & utilem operam non reſtitutam. 2.8.23.
Poſſeſſor malæ fidei impendia & utilem operam imputare poteſt. 2.8.24. tenetur ultra rei rationem etiam ex facto 2.10.3.
In re controverſa privatus poſſeſſionem ſequatur. 1.4.20.
Poſſidentis jus. 2.2.8.
Poſſidentis melior conditio in re dubia. 2.23.11.1.
Poſſidere nequit qui neſcit. 3.21.28. igitur nec infantes Iure Naturali poſſident. 2.11.14.
Poſſideri poteſt etiam res alienata per ſolam alienationem non traditionem. 2.6.14.
qui Poſſidetur ſibi nihil poteſt poſſidere. 3.8.4.
Poſteri captivorum ſervi. 3.7.2.
Poſteriora prioribus derogant. 2.16.4.1.
Poſteriora fortiora prioribus. 2.16.29.1.
Poſthumus ſi mortuus fuerit, quomodo intelligendum ſi non fuerit natus. 2.16.20.
Poſtliminium Iure Gentium eſt & quare. 3.9.4. durat etiam hodie quibuſdam caſibus. 3.9.19. evanuit inter Chriſtianos & Mahometiſtas. *ibid.* non eſt apud eos quibuscum pax nobis eſt partes tamen noſtras non ſequuntur. 3.9.2. in pace tantum captis fato ſuo competit. *vide* fatum. & iis, qui pactis comprehenduntur. 3.9.4. & 3.20.12.
Poſtliminii res ſunt pro non captis. 3.16.1. poſtliminio non omnes res redeunt. 3.9.6. res rediiſſe quando cenſeatur. 3.6.3.
Poſtliminium quid: & illius vocis origo. 3.9.1.
Poſtliminium apud ſocios, & amicos 3.9.2.1.
Poſtliminium in bello & pace. 3.9.4.1.2.
Poſtliminii ſpecies. 3.9.4.
Poſtliminium an dediti habeant. 3.9.8.
Poſtliminium extra bellum unde ortum: & apud quos locum habeat. 3.9.18.
Poſtliminii non eſt jus durantibus induciis. 3.9.8.
Poſtliminio quæ dicantur recepta. 3.9.3.
Pace qui poſtliminio redeant, qui non. 3.9.4.1.3.
qui Poſtliminio rediit, jura in eum reſtituuntur. 3.9.6. & §.10.3.
Poſtliminio an aliquando populi ſe ſuaque recipiant 3.9.9.
civitas Poſtliminio quomodo redeat. *ibid.*
Poteſtas regia, patria, herilis. 1.1.6.
Poteſtas civilis in quibus rebus conſiſtat. 1.3.6.1.
Poteſtas ſumma quæ. 1.3.7.1. illius ſubjectum. 1.3.7.3. non eſt ſemper penes populum. 1.3.8.1.3.
Poteſtas ſumma temporaria aliqua. 1.3.8.12.
Poteſtas civilis humana ordinatio Petro, Paulo divina: quo ſenſu. 1.4.7.3.
Poteſtas regia quo ſenſu bono noſtro inſervire à Paulo dicatur. 1.4.4. & 1.7.3.
Poteſtas patria quædam ex jure civili. 2.5.7.
Poteſtas ſumma per Conſenſum aut res quomodo obligetur ex pacto minorum poteſtatum. 3.22.3. & ex eo quod contra arcana mandata factum eſt. 3.22.4.1.
Poteſtas eſt jus ſtricte dictum. 1.1.5. eſtque duplex, vel in ſe, vel in alios. *ibid.* item vel vulgaris vel eminens. 1.1.6.
Civilis quæ. 1.1.14. & 1.3.6.
Qui non eſt ſuæ poteſtatis nil in poteſtate habet. 3.8.4.
Quod eſt in poteſtate, oppoſitum ei, quod eſt in fide. 1.3.21. quæ in alia poteſtate eſt, non eſt civitas. 1.3.7.

Poteſtates minores quibus modis ſummam obligent. 3. 22. 2
Περὶ ὧν αἰτεῖν. 3. 14. 6. 4.
Præceptum Chriſti de non reſiſtendo, quem ſenſum habeat. 1. 3. 3. 1. 5.
Præcepta Euangelii an contineantur in jure naturali. *vide* Euangelii præcepta.
Præceptorum ordo ſecundæ tabulæ in Decal. 2. 20. 30. 2.
Præda: Græcorum, Aſiæ, Afrorum, Francorum, & Romanorum mos circa eam. 3. 6. 14. 1. 4.
Præda militibus interdum data, & quibus ex cauſis. 3. 6. 17. 1. 2.
Præda eadem in diverſos uſus diſtributa. 3. 6. 20. 1.
Præda in ſolutum concedi ſolet. *ibid.*
Præda militi dari quando cœperit apud Romanos. 3. 6. 24. 5.
de Præda lex civilis ſtatuere poteſt. 3. 6. 22.
Præda interdum ſubditis conceditur. 3. 6. 24. 1. ſocii aliquando partem habent in ea. 3. 6. 24. 2.
Præda quomodo fiat capientium Iure Gentium. 3. 6. 2. concedi poteſt, etiam ante ejus acquiſitionem. 3. 6. 22.
Prædæ decima conſecrata. 3. 6. 1. 1.
Prædæ jus probavit Deus. 3. 6. 1. 2.
Prædæ nomine urbes & agri veniunt. in piis cauſis. 3. 6. 20. 1.
Prædæ genera. 3. 6. 20. 2.
Prædæ diviſio quot modis facta. 3. 6. 17. 1. 2.
Prædæ pars data iis qui non militarent. 3. 6. 19.
Prædæ pars data miſerabilibus perſonis. 3. 6. 22. 1.
Prædam cogere, Iure Naturali licet. 3. 6. 1. lege charitatis non licet, niſi faciat ad notabile momentum 3. 18. 4. dare militibus ambitioſum apud Romanos. 3. 6. 17. dividere quibus conceſſum. 3. 6. 14. quomodo apud Romanos Duci conceſſum. 3. 6. 21. quomodo dividi oporteat militibus. 3. 6. 17. Exercere in barbaros cur laudatum Ariſtoteli. 2. 15. 5. Ex præda Duci quid debeatur. 3. 6. 17.
Prædari vetitum manente periculo. 3. 6. 24. 6.
Prædandi licentia olim inter populos diverſos. 2. 15. 5. 2.
Prædictio divina an jus det. 2. 22. 15.
etiam cum Prædone nobis quædam eſt ſocietas, contra quam putavit Cicero. 2. 15. 13. an quod Prædoni jurato promiſſum eſt, momento poſſit repeti 2. 13. 15. & §. 20.
Prædoni fides debetur. 3. 19. 2. 2. & 3. 1.
Prædones duces facti. 3. 3. 4.
Præhenſionis jus ſocius in ſocium directè non habet. 1. 3. 1.
Prælia extra ordinem inita, quo ſenſu injuſta. 3. 18. 1. ſupervacua, id eſt, quæ ad virium tantum oſtentationem faciunt, injuſta. 3. 11. 19.
Præmium cum duo ſimul ad metam venerunt cui debeatur. 2. 16. 19. eſt quid favorabile. *ibid.*
Præmium cui debeatur, ſi duo ſimul impleverint conditionem. 2. 16. 19.
Præſcriptio locum non habet in agris aut locis poſtliminio acceptis. 3. 9.
Præſcriptor mala fide quo jure Dominus maneat. 3. 7. 6.
Præſentem reipublicæ ſtatum tueri civis boni eſt. 2. 4. 8. 3.
Præſidiorum impoſitio quibus caſibus laudata. 3. 15. 5.
Præſumitur in dubio pax inita hoc ſenſu, ut res maneant in ſtatu, in quo poſtremo erant. 3. 20. 11. 12.
Præſumptio in acceptatione promiſſorum qualis. 2. 11. 5. in contractibus permutatoriis ea non eſt, quaſi donatum ſit, quod plus promiſſum eſt, quam par erat. 2. 12. 11. facti in lege unde colligenda. 2. 11. 6. præſumitur populus id voluiſſe quod maxime expedit. 2. 7. 13.
Precarium jus vel imperium. 1. 3. 11.
Pretia rerum unde. 2. 12. 14. 1.
Pretium inæquale ſive minus juſto Iure Gentium nemo cogitur ſupplere. 3. 21. 27. quia pro æquali habetur, & quare. 2. 12. 26. ad quid quiſque ex eo teneatur Iure Naturali. 2. 12. 12. ut naturaliter ſit juſtum, unde cenſeri debeat. 2. 12. 14. in conſtituendis rerum pretiis quæ ſit juſta menſura. *vide* neceſſitas. laborum & expenſarum ratio haberi poteſt. 2. 12. 14.
Prævenire facinus meditantem an liceat. *vide* Occupare.

Primi vox quid ſignificet. 2. 16. 19.
Princeps. *vide* Rex. poteſtas ſumma.
Princeps noviter factus ſedet eo loco, quo ante populus. 2. 9. 8.
Princeps an legibus ſit ſubjectus. 2. 4. 12. obligatur per legatum, etiam arcana mandata ſupergreſſum. 2. 11. 12. privatus fit, ſi imperium pro derelicto habeat. 1. 4. 9. perturbari poteſt & è regno ejici, ſi in leges populi liberi cui præeſt peccet. 1. 4. 8. Rex ſummo cum Imperio fieri poteſt, ſi populus partem ſuam Imperii derelinquat. 2. 4 11.
Principale pro forma eſt in moralibus. 3. 3. 2.
Principatus non ſemper regno opponitur. 1. 3. 10.
Principes populi liberi vi reprimi poſſunt. 1. 4. 8.
Privata. 1. 3. 6. privatis bellum gerere contra quos liceat. 1. 4. 1. defendere ſe contra Magiſtratus licet in ultima neceſſitate. 1. 4. 7.
Privatus non debet ad ſe rapere judicium quod eſt populi. 1. 4. 19. 2.
Privatus ſe obligans hoſti an contra rempublicam faciat. 3. 23. 5.
Privati an cogendi à ſuperioribus implere, quod hoſti promiſerunt. 3. 23 10.
Privati pactis cum hoſte obligantur: & quo ſenſu etiam piratis & latronibus obligentur. 3. 23. 4.
Privatæ interfectionis exempla. 2. 20. 9. 5.
Privatis Chriſtianis an liceat punire maleficos. 2. 20. 16.
Privati quatenus capta ſua faciant. 3. 18. 1. 3.
Privati de bello captis, quando hoſti, quando civitati teneantur. 3. 18. 2. 2.
Privatorum pacta cum hoſtibus quæ irrita. 3. 23. 5. 4.
Privata cauſa cum publica in bello conjungi poteſt. 1. 5. 1.
Privilegia quomodo interpretanda. 2. 18. 4. 4.
Privilegia quæ late interpretanda. 3. 21. 14.
Probatio optima, in moralibus à fine. 2. 7. 2.
Proditores olim inſepulti abjecti. 2. 19. 5.
Prodigis pœna olim irrogata. 2. 25. 3. *Annot.* 4.
Prohibere qui debet nec prohibet, damni tenetur. 2. 17. 8. & 2. 12. 1.
Prohibita non ſemper etiam irrita. 2. 5. 16. 1.
Prohibitio in dubio potior juſſione. 2. 16 29. vim ſuam exerit per pœnam. 2. 5. 16. quæ pœnam adjunctam habet potior ea quæ non habet. 2. 16. 29.
Promiſſio non omnis tollit ſummum imperium. 1. 3. 16. 1.
Promiſſio ut valeat acceptanda. 2. 11. 14. illius acceptatio quomodo fiat: & an innoteſcere debeat promiſſori, ut perfectam vim habeat promiſſio. 2. 11. 15.
Promiſſio an revocabilis ante acceptationem: & mortuo ante acceptationem promiſſario. 2. 11. 16.
Promiſſio an revocari poſſit mortuo internuntio: item mortuo tabellario. 2. 11. 17.
Promiſſio per miniſtrum facta quando revocabilis. 2. 11. 17. 1.
Promiſſio facti alieni quid operetur. 2. 11. 22.
Promiſſio requirit uſum rationis in promittente. 2. 11. 5.
Promiſſio in errore fundata quando dicatur, & quid operetur. 2. 11. 6.
Promiſſio rei illicitæ non valet. 2. 11. 8. 1.
Promiſſio facti, quod nunc in poteſtate promittentis non eſt, quid valeat. 2. 11. 8. 2.
Promiſſio ex metu. 2. 11. 7.
Promiſſio ob cauſam ante debitam an obliget. 2. 11. 10.
Promiſſio perfecta quid, & quam vim habeat. 2. 11. 4. 1.
Promiſſio eſt alienatio. 2. 11. 4. ut acceptari ſemper poſſit, eſt ex Iure Civili. 2. 11. 14. omnis conditionem tacitam continet. 2. 13. 3 an eam, *ſi res, quo loco ſunt, manebunt.* 2. 16. 25. ut impleatur Iuris Naturalis eſt *Prol.* p. 2. & lib. 2. 11. 4. Connanus negat. 2. 11. 1. jus dat ei, cui promittitur. 1. 3. 16. & 2. 11. 4. an id jus ad heredem tranſeat. 2. 11. 16. obligat propter ſocietatem naturalem. 3. 19. 1. an ſolus promittentis actus faciat ut obliget. 2. 11. 14.

Digitized by Google

11. 14. quando non obliget. 2. 16. 27. & promittentem tamen perfidum non reddat. 3. 19. 14. an omnis non obliget quæ promiſſori nocet. 2. 16. 27. ut non obliget Ius Civ. poteſt efficere. 2. 11. 7. vim accipit ſi res promiſſa ſit in jure promittentis. 2. 11. 8. ſi non eſt, promiſſio cenſetur eſſe conditionata. *ibid.*

Promiſſio ex animo deliberato, ſed non eo ut jus alteri concedat, quatenus obliget. 2. 11. 4. non deliberato, an jus det alteri. *ibid.* ad bellum defenſivum favorabilis. 2. 16. 10. Conditionata. 2. 11. 1. & 6. Errans, *vide* Pactum. Expreſſa. 3. 1. 18. fœminæ ut ſit, irrita non eſt Iure naturali. 2. 11. 5. Imperfecta quæ ſit, quodque jus det 2. 11. 3. Iurata obligat promiſſorem etiam nocentem, ſi ut tali, ei ſit juratum. 2. 13. 20. & 3. 19. 3. alias Deo per quem juratum eſt. 2. 13. 14. *Annot.* 1. 3. 19. 5. *vide* jusjurandum, quotiens promiſſorem non obliget. 2. 13. 6. *& ſeqq.*

an in Promiſſis, quæ hoſti fiunt falſiloquium admittatur. 3. 1. 18. & 3. 19. 1. Liberalis. 2. 16. 11. ejus qui lege Civ. non tenetur interpretanda ex dicto. *ibid.* is cui metu promiſſum eſt, ut liberare promittentem teneatur, opus, ipſe metu injuſto cauſam promiſſo dederit. 3. 19. 4. Non militandi adverſus certam partem an obliget. 3. 23. 8. minoris valet Iure Gentium ſi actum intelligat. 3. 23. 3. ut ſit irrita non eſt ex Iure Naturali. 2. 11. 5. ad Pacem eſt favorabilis. 2. 16. 10.

Privati an valeat, ſi ſit contra utilitatem publicam. *vide* Publica utilitas. aut contra officium. 3. 23. 6. Regis, facta aliis, quatenus populum obliget. 3. 20. 6. ſine cauſa facta an eum obliget. *ibid.* de aliquibus ad imperandi modum pertinentibus non facit, quo minus ſummum habeat imperium. 1. 3. 17. facta ſubditorum ipſi obligat. 2. 14. 6. tacita. 3. 1. 18. eorum, qui in civitatem coivêre. *Prolegomena* pag. 3. Venditoris non adimit ei omnem facultatem moralem in rem. 2. 12. 15. Iuris ex promiſſo capaces ſunt naturaliter qui ad rationis uſum pervenere. 3. 19. 1. Iure Gentium etiam infantes & amentes. 2. 11. 14.

Promiſſio novum jus confert. 3. 1. 18. 1.

Promiſſio de non fugiendo à victo facta valet. 3. 23. 8.

Promiſſio de non redeundo in certum locum, & de non militando, hoſti facta valet. 3. 23. 7.

Promiſſionis materia qualis eſſe debeat. 2. 11. 8. 1.

Promiſſionis vis. 2. 11. 1. 3. 4.

Promiſſioni onus adjici quando poſſit. 2. 11. 19.

Promiſſiones cauſam expreſſam non habentes naturaliter valent. 2. 11. 21

Promiſſum ob cauſam turpem an præſtandum. 2. 11. 8. 1. 9.

Promiſſi onus in commodum tertii adjunctum, quid operetur. 2. 11. 19.

Promiſſa multa, quæ natura valent; lex civilis irrita facit. 2. 11. 8. 3.

Promiſſa, quæ plus nocent promittenti quam alteri proſunt, an præſtanda. 2. 11. 1. 1. & cap. 16. 27. 2.

Promiſſa favorabilia, odioſa, mixta vel media. 2. 16. 10.

Promiſſa Regum. *vide* Reges.

Promittendi modus quis. 2. 11. 11.

Promittens metu an teneatur. 2. 11. 7.

Promittere captivus an poſſit, ſe non pugnaturum contra hoſtem patriæ, ut liberetur. 3. 23. 8.

Prophetarum dicta de pace ſub Euangelio quem ſenſum habeant. 1. 2. 8. 1.

Proportio Arithmetica & Geometrica an proprie diſtinguant juſtitiam expletricem & attributricem. 1. 1. 8. 2.

Proportio Harmonica Bodini nulla. 2. 20. 33.

Propoſiti, impetus, & caſus diſtinctio. 3. 11. 4 6.

Propria fiunt occupatione quæ in prima diviſione diviſa non ſunt. 2. 2. 3.

Proprietas non acquiritur ſolo actu animi. 2. 2. 2. ceſſat in ultima neceſſitate. 2. 2. 6. vice ejus cum adhuc erat communio uſus univerſalis fuit. 2. 2. 2.

Proprietatis exordium. 2. 2. 1. 2. 5.
Proprium ſervus an habere poſſit. 3. 14. 6.
Proſelytus. 1. 1. 16.
Περιστάσια. 2. 15. 7. 1.
Protectionis jus non aufert aut minuit ſummum imperium ei, in quo eſt. 1. 3. 21.
Proteſtatio de jure facit, ne res ob metum non recuperandi cenſeatur derelicta. 2. 4. 6.
Πορθμοὶ maris quorum ſint. 2. 3. 10. 1.
Providentia divina remedium adverſus metus incertos. 2. 1. 17.
Provinciæ Romanæ non ſunt civitates. 1. 3. 7. populi in provinciæ formam redacti quale jus habuerint. 2. 9. 6.
Proviſi & improviſi diſtinctio. 3. 11. 4. 5.
Provocatio non datur ab arbitris lectis inter ſummas poteſtates. 3. 20. 46. 2.
Provocatio differt ab appellatione. 2. 4. 13. per ſupplicationem. *ibid.* ut ab aliquo nulla ratione poſſit provocari cum perſona ſubditi repugnat. *ibid.*
Prudentia virtus imperantis 2. 26. 4.
Proximus quis in lege Hebræa: & quis in lege Euangelica. 1. 2. 8. 10.
Proximus quis in materia favorabili. 2. 7. 30.
Proximi nomine venit etiam qui per repræſentationem conſequitur jus gradus ſuperioris. 2. 7. 30. 2.
Ψεύδεσθαι in ſacris literis quid. 2. 13. 3. 4.
Ψευδορκεῖν. 2. 13. 13. 2.
Publica utilitas ad alienanda, &c. *vide* Vtilitas publica.
Publicum quid. 1. 3. 5. ſumitur interdum pro eo quod eſt commune. 2. 2. 12. frequentius autem diſtinguitur. 2. 3. 9. alienari à privato non poteſt. 2. 23. 5. non fiunt ſingulorum capientium in bello ſed publico cedunt. 3. 6. 24. ſubditi qui quid contra inducias faciunt eo tempore antequam publicantur, non tenentur. 3. 21. 5.
Pudicitia vitæ æquiparatur. 2. 1. 7. etiam in hoſte ſervari debet Iure Gentium. 3. 4. 19.
Pudicitiæ conſervandæ cauſa interfectio licita. 2. 1. 7.
Pudor quid, ubi de jure agitur. 3. 10. 1. 2.
Pueri, id eſt, ſervi. 3. 14. 5. 3.
Pueri ob ætatem in bello liberi à cæde, 3. 11. 9. ratione uti quando incipiant. 2. 11. 5. pueris nemo mentitur, & quare. 3. 1. 12.
Pugnæ inutiles ſerio præcavendæ. 3. 11. 19.
Pugnare in hoſtem qui miles non ſit, quo jure vetetur. 3. 18. 1. 1.
Punctum in moralibus non invenitur ſine quadam latitudine. 2. 1. 5.
Punici belli ſecundi controverſia. 2. 17. 19.
Puniri an poſſint qui in falſos Deos impie agunt. 2. 20. 51.
Punitio exemplaris. 2. 20. 9. 1.
Puniunt ſæpe potentiores non quia æquum eſt, ſed quia hoc ipſis expedit. 3. 7. 6.
Pupillus ex commodato tenetur in quantum locupletior. 2. 10. 2. 2.
Pupillus capax dominii ex Iure Gentium. *vide* dominium. in tutorem jus habet exigendi exactam diligentiam. 2. 17. 2.
Pythagoræ Philoſophia ab Hebræis. 2. 13. 21. *Not.* 5. Pythagoræi imitatores Eſſenorum. 2. 26. 4. arborem frugiferam vetant exſcindere. 3. 12. 2.
Pythagoriſtæ. 2. 2. 2. *Not.* 4.

Q.

QVæſtus ex ſola temporum infelicitate indignus homini Chriſtiano. 3. 18. 4.
Quintii Conſulis ſalubre mendacium. 3. 1. 14. 2.
Quiritari unde dictum. 2. 1. 2. 1.
Quirites, ſive Byzantini. 2. 9. 11.

R.

RAbirii factum. 3. 22. 9. 2.
Rami olivarum. 3. 24. 5.
Rapere hoſti omnia licet Iure Gentium. 3. 5. 1. quæ bellum alere poſſunt Iuſtit. Intern. ſed ſub onere reſtituendi quod plus eſt. 3. 18. 2. quæ ſubditis hoſtium eripiuntur hoſti erepta cenſentur. 3. 6. 2. res aliis injuſtæ ereptæ reſtituendæ etiam ab iis qui eas iſtis juſto modo eripuerunt. 3. 16. 1. an cum interfectione erepto-

ereptoris poſſint repeti. 2. 1. 11. vi ereptam, an is, cui erepta eſt, ab eo, qui ipſam emit, pecunia redimere cogatur, an gratis poſſit accipere. 3. 16. 3. adverſus rapinas violentas lex vetus naturæ data. 1. 2. 5.
Raptor in quantum teneatur naturaliter. 2. 17. 16. ex facto militum, qui res amicorum rapuerunt in quantum Reges ſive Magiſtratus teneantur. 2. 17. 20.
Ratam rem haberi, obligatio qualis. 2. 15. 3. 3.
Ratihabitione ſumma poteſtas quomodo obligetur. 3. 22. 4. 1.
Ratio juris fundamentum. 1. 1. 11. 1.
Ratio adæquata quæ. 2. 16. 20. 2.
Ratio ſæpe conſideranda ſecundum potentiam, non ſecundum exiſtentiam. 2. 16. 25. 1.
Ratio legis non plane idem cum mente. 2. 16. 8.
Ratio adæquata quæ, & quid operetur. *ibid.*
Ratio recta. 1. 2. 1. non omnem vim prohibet. *ibid.* rationis uſum qui habent eis libera debet utilium eſſe & inutilium electio. 2. 22. 12. ratione omnino deſtituti populi dominium non habent, ſed tales non inveniuntur. 2. 20. 10.
Rationis identitas quando inducat extenſivam interpretationem. 2. 16. 20. 2.
Razis mors. 2. 19. 5. 4.
Rebellibus ſubditis fides ſervanda, ſi ut talibus ipſis data ſit. 3. 19. 6.
Recepti. 3. 9. 3. receptos in prælio hoſtes interficere injuſtum eſt. 3. 18. 1.
qui Receptum præſtat tenetur de damno facto. 2. 17. 6.
Rectoris officium magis circa totum quam circa partes verſatur. 2. 25. 2. ad Rectorem regula non pertinet, qua laudabilius dicitur occidi quam occidere. 2. 1. 8. à Rectore populi aliqui juſtitiam non vehementer exigunt, & quare. *Proleg.* pag. 5.
Rectores aliorum in crimen ex duabus rebus maxime veniunt patientia & recepto. 2. 21. 2.
Recuperatio juſta belli cauſa. 2. 1. 2.
Recuperatorum munus apud Romanos. 1. 3. 21.
Redempti ex captivitate redemptori quomodo tenentur. 3. 9. 10. 2.
Redempti ſervire coguntur redemptori donec pretium reſtituant, lege Attica & Romana. 3. 9. 10. *Annot.*
Redemptio captivorum belli commercium. 3. 21. 1. redemptionis pretium quantum apud Græcos & vulgo. 3. 14. 9. quo caſu debeatur vel non debeatur mortuo captivo. 3. 21. 29. an in alium jus exigendi ejus poſſit transferri. 2. 21. 25. an ad ejuſmodi pretium captivus pecunia uti poſſit, quam etiam ſecum habuit. 3. 21. 28.
Rediiſſe ad hoſtem quis dicendus. 3. 23. 13.
Redimi captivos & ſervos factos, æquum. 3. 21. 24.
Regimen non omne ejus cauſa qui regitur. 1. 3. 8. 14.
Regiones non aptius diſtinguuntur quam eo quod non facile tranſiri poteſt. 2. 3. 17. Regionum nomina quomodo accipienda in dubio de conditionibus pacis. 3. 20. 23.
Regnum. *vide* Imperium.
Regnum quomodo dividatur, & quo effectu. 2. 9. 10.
Regnum patrimoniale, ſi ſit individuum, debetur maximo natu. 2. 7. 23.
Regnum à populo delatum eſt, hæreditas ſeparata à cætera hereditate. 2. 7. 19.
Regnum abdicari an poſſit pro liberis. 2. 7. 26. pro derelicto ex quibus cauſis habeatur. *ibid.* hereditarium non illud tantum dicitur quod eſt in patrimonio, ſed & illud quod conſenſu populi ad aliquem delatum eſt, ut ſit ejus ſummo jure. 2. 7. 12. & §. 17.
Laconicum. 1. 3. 20.
Patrimoniale quando fiat. 3. 3. 1. differt ab aliis patrimonialibus bonis. 2. 7. 25. dividi poteſt cum jure hereditatis adiri debet. 2. 7. 12. niſi aliud expreſſe cautum ſit. 2. 7. 13. in regnis patrimonialibus Rex alienare poteſt imperium. 3. 20. 5.
Regni & principatus voces ſignificatu proprio & improprio. 1. 3. 10. 1. 2.
Regni pleni ſive abſoluti exempla. 1. 3. 8. 8.

Regni à populo delati ſucceſſor non tenetur ad onera hereditaria. 1. 3. 8. 8.
Regni curatores. *vide* Tutores Regni.
Regna quæ Regem unum habent, non verè unita. 2. 9. 9.
Regna media inter abſolutum & Laconicum. 1. 3. 20. 1.
Regna à populo delata in dubio individua. 2. 7. 14.
Regna à populo delata non deferuntur ad eos, qui à primo rege non deſcendunt. 2. 7. 15. non veniunt ad naturales nec ad adoptivos. 2. 7. 16.
Regna à populo delata ad mares veniunt potius quam ad feminas. 2. 7. 17.
Regna quomodo deferantur per ſucceſſionem ab inteſtato. 2. 7. 10. 2. & §. 11. 2.
Regna patrimonialia pervenire poſſunt ad eos, qui à primo Rege non deſcendunt. 2. 7. 12.
Regnum Italiæ. 2. 9. 11. 4. 3.
Regulæ de eo quod licet in bello. 3. 1. 2. 3. 4.
Regula, ſecundum naturam eſſe, ut quem ſequuntur incommoda & commoda ſequantur, quomodo intelligenda. 2. 8. 16.
Regulæ ſuper deliberationibus politicis. 2. 24. 5. 1. 4
Regulus in carcerem quare debuerit redire. 2. 13. 14 an redeundo glorioſe tantum fecerit. 3. 23. 7. Senatorem ſe negat. 3. 20. 3.
Relatum in referente. 3. 20. 24.
Religio quo ſenſu juris gentium. 2. 20. 45. 3. & §. 46. 3.
Religio Chriſtiana, qua talis proprie, naturalibus argumentis non nititur, 2. 20. 48. 1. 2.
Religio habet ſuos ſpeciales effectus in ſocietate humana. 2. 20. 44. Avita victis niſi perſuaſis non eripienda. 3. 15. 11. an juſta vi induci poſſit. 2. 20 40. Exemplum Chriſti venditores è templo ejicientis, quomodo accipiendum. 2. 22. 14. docentes eam juſte nequeunt puniri. 2. 20. 49.
Falſa ſi exerceatur ſevere in Paganis & Deus aliquo modo remuneratur. 2. 20. 51. an ob eam bello peti quis poſſit. 2. 20. 44.
Naturalis & primæva in quibus conſiſtat. 2. 20. 45. & 48.
Sua cuique optima videtur. 2. 20. 47. unde nec ob id cuiquam vis eſt inferenda & ſi falſa eſſe, poſſit demonſtrari. 2. 20. 50.
Vera omniumque ætatum communis quibus partibus abſolvatur. 2. 20. 45. eam ne victi impediant, victori providere licet. 3. 15. 11.
Religionis curam, quare Ariſtoteles præcipuam eſſe in Repub. voluerit. 2. 20. 44. cujus neglectus puniri poſſit. 2. 20. 45.
Religioni, ſi quæ indirecte nocent, ad ea committenda non jus quodvis ſufficit. 2. 15. 11. quæ contra religionem errantur excuſabilia, & quare. 2. 20. 39.
Religionis publicæ ſtatus apud Hebræos à Rege pendebat. 1. 4. 6. 3. 4.
Religionis jus ad ſocietatem humanam. 2. 20. 44. 3.
Religionem multi affectu non judicio ſequuntur. 2. 20. 44. 3.
Religioſa belli jure deſtruuntur. 3. 5. 2. 4.
Religioſa loca hoſtibus religioſa non ſunt. 3. 5. 2. 6.
Religioſis locis parcendum in bello. 3. 12. 7.
Renuntiare. *vide* Abdicare.
Renuntiatio de regno an noceat liberis natis, & an naſcituris. 2. 7. 26.
Ad reparationem damni, ut jus ſit, requiritur Ius proprium. 2. 17. 9.
non Repetere aliud quam dare. 2. 13. 5.
Repetitio rerum. 3. 3. 7. repeti nequeunt Iure Gentium quæ bello ſolenni ſunt erepta. 2. 17. 19. ſi res bello repetuntur poſt indictionem ejus tempus poſtulatur. 3. 3. 13.
Repræſentatio apud Hebræos. 2. 7. 6.
Repræſentationis jus unde. *ibid*.
Repræſentatio Germanis ſero cognita. 2. 7. 30. 1.
Repræſentatio in dubio admittenda. *ibid*.
Repræſentatio non ſurrogat in privilegium, quod ſexus aut ætatis erat proprium. 2. 7. 18. & 2. 30. 2.
Repreſſaliæ quid, 3. 2. 4.
Repreſſaliæ rectius repreſalíæ. 3. 2. 1. *Not*. 3. earum jus. 2. 7. 2. & 3. 2. 4.

Digitized by Google

Repreſſaliarum facultas impetrari à principe ſolet. 3. 2. 7. 2.
in Repreſſaliis citatio. *ibid.*
Repreſſaliis qui culpa ſua cauſam dederunt, tenentur eos, qui damnum paſſi ſunt, indemnes præſtare. 3. 2. 7. 4.
Repreſſaliis obnoxii qui ſint. 3. 2. 5. 2.
Repreſſaliis non ſubſunt legati & res eorum. 3. 2. 7. 2.
Repreſſaliis eximi lege civili ſolent mulieres, infantes, res ſtudioſorum, aut ad nundinas miſſæ. *ibid.*
Repreſſaliarum jura alia ſunt juris gentium, alia juris civilis. 3. 2. 7. 2. 3.
Repugnantia caſus emergentis cum voluntate quomodo intelligenda. 2. 16. 26.
Res repetita quid ſignificet. 3. 3. 7. 1.
Res rapere quid veteribus Latinis. 3. 4. 1. 1.
Res reddere pro quavis ſatisfactione. *ibid.*
Res poſſunt capi, etiam in compenſationem debiti in bello ſubnaſcentis. 3. 1. 3. & c. 13. 3. 1.
Res hoſtium perdere quouſque liceat juſtitia interna. 3. 12. 1.
Res amicorum, quæ reperiuntur in navibus hoſtium, an belli jure acquirantur. 3. 6. 5. 6.
Res & modus circa imperium diſtinguuntur. 1. 3. 11. 1.
Res non perductæ intra præſidia dominium non mutant. 3. 6. 3. & c. 9. 16. 1.
Res non obligat niſi aliena. 2 10. 12. aliena poſſidentem ad id obligat, ut eam domino reddat. 2. 10. 1. Captivi alienata à Domino, an repeti poſtliminio queat à poſſeſſoribus. 3. 9. 6. Civium bello amiſſas, civitas tenetur reſtaurare, ſi ob delictum civitatis captæ fuerint. 3. 20. 8. an res civium quæ gentium jure habent, eis ſine cauſa & compenſatione poſſint auferri jure ſupereminentis dominii. 3. 20. 9. Quæ hoſtium non ſunt etiamſi intra præſidium eorum venerint, ipſorum non fiunt. 3. 6. 5. & 26. Incorporales quomodo tenentur in bello. *vide* incorporalia. mobiles captæ quando intelligantur. 3. 6. 3. alio modo à ſingulis capiuntur, alio ab univerſis. 3. 6. 17. poſtliminio non accipiuntur. 3. 9. 14. Singulorum non ſolum expletrice juſtitia dijudicantur. 1. 1. 8. Subditorum hoſtium acquiri non poſſunt pœnæ nomine, ut crimen ſit alienum. 3. 13. 2. concedi poſſunt à Magiſtratu jure ſupereminentis dominii ad recuperandam pacem, ſed ſub damni reſtituendi conditione. 3. 20. 7. obligantur Iure Gentium ex facto Regis aut ſupremi Magiſtratus. 3. 20. 10. quæ uſu pereunt, earum rerum uſus fructus non eſt, eſt tamen id jus æſtimabile. 2. 12. 20. utiles ab bellum, poſtliminio recuperantur etiam mobiles. 3. 9. 14.
Rebus ad bellum non facientibus parcendum. 3. 14. 5.
Rerum defenſio an jus det occidendi. 2. 1. 11.
Rerum ſervandarum cauſa vis per Euangelium an & quatenus licita. 2. 1. 13.
Reſciſſoria actio ex poſtliminio apud Romanos. 3. 9. 10. 3.
Reſiſtere an liceat ſuperiori in ſumma neceſſitate. 1. 4. 7. 2. 4.
Reſiſtendi jus promiſcuum iis qui faciunt injuriam eſt à natura. 1. 2. 1. & 1. 4. 2. Sublatum per ſocietatem civilem. 1. 4. 2. & §. 14. 7. lex de non reſiſtendo Magiſtratui pendet ab iis, qui ſe primum in ſocietatem civilem conſociarunt. 1. 4. 7.
Reſiſtentia obſtinata non ſufficit ad jus internum occidendi reſiſtentem. 3. 11. 16. 1.
Reſiſtentia aliqua in delatione imperii reſervari interdum ſolet. 1. 4. 12.
Reſpublica non tenetur ex facto ſubditi. 2. 22. 2. 1.
Reſpublica ſine injuria geri non poteſt, vulgata vox. *Prol.* pag. 1.
Reipub. forma. *vide* Status.
Reipublicæ bonum an noſtri tantum cauſa deſideremus. 2. 1. 9. 2.
Reipublicæ forma mutata apud victos, & an recte. 3. 15. 8.
Reſtituere qui teneantur faciendo, aut non faciendo. 2. 17. 6.

Reſti-

Reſtitutio non debetur ex bello juſto ob vitioſam intentionem. 2. 22. 17. 3.
Reſtitutio rerum captarum in bello in jure dubio quomodo temperanda. 3. 16. 6.
Reſtitutio quas actiones producat in foro. 2. 1. 2. rerum captarum in juſto bello, an ab iis poſſit exigi qui eas juſto titulo poſſident. 3. 10. 6. & 3. 16. 3. & quamdiu. 3. 16. 5. damni in juſto bello illati à quo fieri debeat. 3. 10. 4. earum rerum, quas neceſſitas communes nobis fecit, fieri debet neceſſitate ſublata. 2. 2. 9. promiſſa in conditionibus pacis, ſi qua neceſſitate fieri nequeat, an propterea pax cenſeatur rupta, aut quid agendum. 3. 20. 37. non pertinent ad eos qui ſe ſponte parti alicui ſubjecere durante bello. 3. 20. 14. ut reſtitui quid debeat, ſine dolo culpa ſola ſufficit. 3. 10. 5.
Reſtitutio in integrum non eſt ex Iure Naturali. 2. 11. 5. ſed Civili 2. 14. 1. an ad Regem pertineat qua talis. *ibid.* pertinet ad actus ejus privatos, ſi velit. 2. 14. 2. & 5.
Reſtitutio eorum, quæ hoſti injuſte tenenti erepta ſunt. 3. 16. 1. 1.
Reſtitutionem qui debeant in ſolidum vel ex parte. 2. 17. 11. 1. & 3. 10. 4.
Reſtitutionis obligatio ex bello injuſto. 3. 16. 3. 4.
Reſtitutum debitum ex quo jure oriatur. 2. 17. 8. 9.
Reſurrectionis ſpes an cauſa ſepeliendi. 2. 19. 2. 3.
Retentio rei promiſſæ ex parte ejus cui promiſſa eſt, ſufficit ad ſignificandum conſenſum. 2. 11. 20.
Reverentia debetur parentibus maxima in iis rebus quæ ad totam pertinent familiam. 2. 5. 10. Reverentiæ officium non facit, ut actus ſit nullus, qui ei repugnat. *ibid*
Revocatio promiſſionis. *vide* Promiſſio.
Reum judici eximens, crimen committit. 3. 1. 5. 3.
Rex unus eſſe poteſt plurium regnorum diſtinctorum. 1. 3. 7. 2.
Rex an ſe adverſus contractum reſtituere poſſit. 2. 14. 2. 2. an juramento teneatur. 2. 14. 3.
Rex actus ſuos privatos à lege poteſt eximere. 2. 14. 2. 2.
Rex ſubdito ſuum auferens debet compenſationem facere ex communi. 2. 14. 7.
Rex populum aut ſucceſſores non obligat in infinitum. 2. 14. 12. 1. 6. & quatenus obliget. *ibid.*
Rex ſtipendia non ſolvens tenetur vicinis de damnis datis. 3. 17. 2. 3. 4.
Rex minor an pacem facere poſſit. 3. 20. 3.
Rex captivus an pacem facere poſſit. *ibid.*
Rex exul an pacem facere poſſit. *ibid.*
Rex privatus fit vi legis commiſſoriæ. 1. 4. 12.
Rex partem populi alienare non poteſt. 2. 6. 4.
Rex hoſtis totius populi regnum amittit: & quomodo hoc capiendum. 1. 4. 11.
Rex regno pulſus jus habet ex fœdere. 2. 16. 7.
Rex ſubditis jus ſuum auferre poteſt in pœnam: & ex vi dominii ſupereminentis. 2. 14. 7.
Rex imperium derelinquens privatus fit 1. 4. 9.
Rex quid in fœderibus ſignificet. 2. 16. 18. Imperans non videtur uni populo in exitium ejus ferri animo hoſtili. 1. 4. 11. an vi pelli aut ſupplicio affici poſſit, & à quo. 1. 4. 8. poteſt, ſi regnum alii tradere moliatur. 1. 4. 10. Abſolvens. 1. 3. 8. Electitius ſimilis uſufructuario. 1. 4. 9. Impius etiam amandus. 1. 2. 7. Injuſtus non facit, ut nulla ſit Reſp. 3. 3. 2. limitata poteſtate imperans damni tenetur, ſi jus ſubdito ſine cauſa auferat. *vide* ſubditus. tenetur populo ad exercendum per ſe ſummum imperium. 2. 6. 9. Precario non habet jus ſummi imperii. 1. 3. 11. Pupillus ſi quos fecit contractus, an poſſit reſcindere per reſtitutionis beneficium. 2. 14. 1. Ius habet, ſed non ejus uſum. 1. 3. 24. pacem contractu facere non poteſt. 3. 20. 2. *vide* Pax.
Rex uſufructuarius. 2. 6. 3. quæ in

Regis

Digitized by Google

Regis perſonam committuntur, facile ac libenter debet condonare. 2. 24. 3. vita ante omnium aliorum defenditur. 3. 4. 15.
Rex regno ejectus an jus legandi habeat. 2. 18. 2. 2.
Rex temere bellum ſuſcipiens ad reſtitutionem ſubditis tenetur. 2. 24. 7.
jus Regis apud Samuelem. 1. 4. 3.
Regis perſona inviolabilis. 1. 4. 7. 6. 7.
Regi regnum alienanti quatenus reſiſtere liceat. 1. 4. 14.
Regi nihil inhoneſtum eſſe quod ſit utile vulgo dicitur. *Proleg.* pag. 1.
Regi curæ eſſe debet Regum ſalus. 3. 4. 1. 5.
Regem occidere ſubdito non licet. 3. 1. 21.
Reges poſſunt eſſe Chriſtiani: & ſervire Chriſto debent, qua reges ſunt. 1. 2. 7. 1. 2.
Reges quidam non ſubſunt populo etiam univerſim ſumpto. 1. 3. 8. 8.
Reges improprie dicti. 1. 3. 8. 11.
Reges non omnes conſtituuntur à populo. 1. 3. 8. 13.
Reges Perſarum ſummum imperium habebant, quædam tamen facere juſtè non poterant. 1. 3. 16. 3.
Reges Æthiopum, ſummi, adſtricti promiſſis. 1. 3. 16. 4.
Reges Hebræi ſummum imperium habebant. 1. 3. 20. 1.
Reges Orientis, Perſæ, Ægyptii, Syri, Aſiatici ſummum imperium habebant. *ibid.*
Reges veteres Germaniæ & Galliæ non habebant ſummum imperium. *ibid.*
Reges Romani cum populo partiti ſummum imperium. 1. 3. 20. 5.
Reges Ægyptii ſummi, adſtricti promiſſis. 1. 3. 16. 3.
Reges, cum acta quædam ſua ab aliis expendi volunt, aut etiam reſcindi, non eo partiuntur ſummum imperium. 1. 3. 18.
Reges creduntur in dubio velle ſequi ſucceſſionem, qualis in uſu eſt in ſuis locis. 1. 7. 11. 2.
Reges medii deberent cogere bellantes, ad accipiendam æquam pacem. 2. 23. 8. 4.
Reges minores in actibus publicis cum effectu obligantur. 2. 14. 1. 2.
Reges etiam cum homini non obſtringuntur, Deo abſtringuntur. 2. 14. 3.
Reges tenentur ex promiſſo, etiam cauſa non expreſſa. 2. 14. 4.
Reges ex contractibus naturaliter, an & civiliter obligentur. 2. 14. 6.
Reges an ex militum, aut nautarum facto teneantur. 2. 17. 20. 1. 2.
Reges quomodo obligentur ex bello injuſto. 3. 18. 4.
Regum fides pro juramento. 2. 13. 22. 1.
Regum judex ſolus Deus. 1. 3. 8. 15.
inter Regem & populum mutua ſubjectio non eſt ordinarie. 1. 3. 9. 1. & 3. 8. 14.
Regum actus non ſunt irriti contradictione parentum. 2. 5. 6. 1.
Regum memoria damnata. 1. 3. 16. 3.
Regum actus privati legibus communibus civitatis reguntur. 2. 14. 1. 2.
Regum non plene regnantium actus poſſunt irriti fieri per legem populi. 2. 14. 2. 1.
Regum cura generalis pro ſocietate humana. 2. 20. 44. 1.
Regibus captis an parcendum. 3. 11. 7. 2. 3.
Regum res fiunt Regis victoris. 3. 6. 24. 4.
Ripa privatis quando cedat. 2. 8. 13.
Ripæ cujus, jure Romano. 2. 8. 8. cujus naturaliter. 2. 8. 9. 10. 13.
Roma quondam communis patria. 3. 15. 3.
Romani cur ſtipulationibus plus tribuant, quam pactis. 2. 11. 4. 2.
Romani aſperi in victoria. 3. 11. 7. 4.
Romani cives Antonini conſtitutione effecti quid juris habuerint. 2. 9. 11. dictatores quale imperium habuerint, 1. 3. 11.
Romanus. *vide* Populus & Imperium.
Romani veteres dolis abſtinebant. 3. 1. 20. 3.
Romani imperii quæ fuerunt, cujus nunc ſint. 2. 9. 11. 1.
Romani ſibi vindicant, quæ hoſtis ipſorum aliis eripuerat. 3. 6. 7. 2. 3.

Digitized by Google

Romani duri in captivos populares. 3. 21. 24. 1. eorum inſtituta ad res bellicas directa. *ibid.*
imperium Romanum à poſterioribus Scriptoribus Romania vocatum. 2. 22. 3. diviſum in Orientale & Occidentale idem manſit. 1. 3. 17. quæ ejus quondam fuere, cujus nunc ſint. 2. 9. 11.
Romani Imperatoris eligendi jus ad quem pertinuerit. *ibid.* electio facta à legionibus an rata fuerit per ſe. *ibid.* *vide* Imp. Roman.
Reges Romani an abſolute imperaverint. 1. 3. 20.
Romanorum jus in liberos. 2. 5. 11.
Romanorum controverſia cum Latinis, & alia de duratione fœderis. 2. 16. 16. 4.
Romanorum jus de poſtliminio. 3. 9. 10. 1. 2. 4.
Romanorum mos de agris captis. 3. 6. 11. 2. circa prædam. 3. 6. 14. 4.
Romanorum Imperat. item Germanorum: unde. 2. 9. 11. 4. 3.
Romanorum jus de captivis redemptis. 3. 9. 11. & 3. 10. 2.
Romanorum jus pro iis, qui poſtliminio redierunt. 3. 8. 10 3.
ſtatus Romanorum tempore interregni, & primorum Coſſ. ex Democratia & Ariſtocratia mixtus. 1. 3. 20.
Sub Conſulibus popularis. 1. 3. 19. & 1. 3. 20.
Sub Auguſto herilis. 1. 3. 8.
Romanorum lex circa res captas. 3. 13. 4. 4.
Romanorum mos circa Reges captos. 3. 11. 7. 2. 3.
Ruben exheredatus à jure primogenituræ. 3. 7. 25.

S.

SAbbathum cur inſtitutum. 2. 20 45. & 3. 14. 5. qui violaſſet capite puniebatur, & quare. 2. 20. 45.
Sabbathi lex exceptionem habet ſummæ neceſſitatis. 1. 4. 7.
Sabbati lex pro ſervis. 3. 14. 5. 1.
Sabbati lex cujus rei ſymbolum. 2. 20. 45. 2.
Sabbati violati pœna cur capitalis. *ibid.*
Sacerdotibus & eorum aſſeclis parcendum. in bello. 3. 11. 10. 1.
Sacramentum militare poſt Conſtantinum. 1. 2. 10. 4. & 2. 13. 11. 3.
Sacra corrumpi an poſſint jure belli. 3. 5. 2. 1. 3.
Sacra quo ſenſu publica. 3. 5. 2. 2.
Sacra in deditione comprehenduntur. 3. 5. 2. 1. & 1. 3. 8. 3.
Sacra hoſti ſacra an ſint. 3. 5. 2. 4.
Sacra populi voluntate profana facta. 3. 5. 2. 3. 5. & c. 12. 7. 2.
Sacra ſunt res Deo dedicatæ. 3. 5. 2. à fine ſic dicuntur, revera autem publica ſunt. *ibid.* non eripiuntur uſibus humanis. *ibid* neceſſitate & uſu poſtulante in profanos uſus converti poſſunt. *ibid.* & plane alienari. 2. 19. 3. capiuntur. 3. 5. 2. capta fiunt profana *ibid.* deduntur. *ibid.* vaſtantur licite quo ad Ius Gentium abſolutum. *ibid.* injuſtum, id tamen quoad juſtitiam internam. 3. 12. 6.
leges de Sacris pertinent ad curam Civitatis. 1. 3. 6. & 3. 12. 2.
de rebus Sacris Rex apud Hebræos nequit judicare. 1. 3. 20.
Sacramentum militare non amplius obligat Duce capto aut capite deminuto. 2. 13. 18. Sacramenti militaris formula apud Rom. mutata, & quando. 1. 2. 9.
Sacra Scriptura. *vide* Scriptura.
Sacrificia humana etiam bello puniri poſſunt. 2. 20. 47.
Sacrilegia Deus etiam in filiis punire ſolet. 2. 21. 14.
Sacrilegi abjecti inſepulti. 2. 19. 5.
Sacris parcendum in bello. 3. 12. 6.
Sagmina. 3. 3. 8.
Saguntina controverſia inter Romanos & Carthaginienſes. 2. 16. 13.
Samſon quo jure malum malo reddiderit. 2. 20. 8.
Samſonis mors. 2. 19. 5. 4.
Sanari qui prohibet ægrotum tenetur quaſi vulneraſſet. 2. 21. 1. *Not.* 7.
Sanctio in dubio potior permiſſione. 2. 16. 29.
de Sanguine non effundendo interdictum, quomodo accipiendum. 1. 2. 5.
Sapiens natura magiſtratus, quo ſenſu 2. 20. 9. 2.
Satisfactio offerenda ab eo qui delinquit antequam juſtum bellum gerere poſſit. 2. 1. 18. 2.

Saul

Digitized by Google

Saul an in impietate mortuus. 2. 19. 5. 4.
Scelus peſſimi exempli pœna omnino adficiendum. 2. 20. 23. qui ad ſcelus aliquod aliquem impulere pretio, aut vi alia, de damno tenentur in ſolidum. 2. 17. 11. an ob cogitatum ſcelus quis puniri poſſit. 2. 20. 18.
aliud eſt Sceleratus populus, aliud ii, qui cum populus non ſint ſceleris cauſa coëunt. 3. 3. 2.
Sceptrum Regium olim pro jure jurando. 2. 13. 21.
Sciens, præſens & tacens quando conſentire credatur. 2. 4. 5. 1.
Scientia quando præſumatur. 2. 21. 2. 6.
Scientia cum puniri jubetur, ſumitur pro patientia. 2. 21. 2. præſumitur in iis rebus, quæ ſunt conſpicua & frequentia. *ibid.* Magiſtratus in ſceleribus ſubditorum unde appareat. 3. 20. 30.
qui Scit & prohibere poteſt ac debet, delinquit, niſi prohibet. 2. 21. 2.
Scholaſticorum ſententia de mendacio & æquivocatione. 3. 1 17. 3.
Scortari in quibusdam gentibus licitum. 3. 4 2.
Scriptura in dubio ad monumentum contractus adhibita cenſetur. 2. 16. 30.
Scripturæ & picturæ eadem ratio. 2. 8. 21. 1.
Sacræ Scripturæ ſenſus in dubio unde non incommode diſcatur. 1. 2. 9. & 1. 4. 5. & 1. 4. 7.
de Scripti ſenſu cum quæritur, quid ſit ſpectandum. 1. 2. 9.
Scripti & ſententiæ locus apud Rhetores. 2. 16. 4. 2.
Σκυθισμός. 2. 15. 5. 1.
Σκῦλα. 3. 6. 24. 4.
Securitas plena nunquam in vita humana. 2. 1. 17. Securitati ſuæ victor merito conſulit etiam juſtitia interna. 3. 15. 5.
Sedis mutandæ amor, injuſta belli cauſa. 2. 22. 8.
Semipravi. 3. 11. 4. 6.
Senatus Romanus aliquo tempore partitus ſummum imperium cum populo. 1 3. 20. 6.
Senes excipiuntur bellicis calamitatibus. 3. 11. 9.
Sententia jus proprie non dat. 3. 2. 5. 1.
Sententiæ quæ dividendæ aut conjungendæ. 2. 5. 19.
Sententiæ quomodo numerandæ inter eos qui diſpares partes in re habent. 2. 5. 22.
Sententiæ judiciariæ vim habent contractus. 2. 21. 20. etiam injuſtæ à ſubdito vi impediri non debent, & quare. 3. 2. 5. non ab extero. *ibid.*
Sententiarum pari numero reus abſolvitur & poſſeſſor vincit. 2. 5. 18.
in ferendis Sententiis jus abſentium præſentibus accreſcit. 2. 5. 2.
Sepeliendi jus quale. 2. 19. 1. 5.
Sepeliendi mos unde ortus. 2. 19. 2. 1. 4.
Sepeliendi hoſtes & inimici. 2. 19. 3. 1. 2. 3.
ob Sepeliendos mortuos bello. 2. 19. 3. 6.
Sepultura an debeatur his, qui ſe occiderunt. 3. 19. 5. 1. 3.
Sepultura jus eſt ex Iure Gentium voluntario. 2. 19. 1. cur inſtitutum. 2. 19. 2. debetur etiam hoſtibus. 2. 19. 3.
Sepulturam prohibere furor dicitur. 2. 19. 3. 4.
Sepulturam concedere an ſit nota victoriæ. 3. 20. 45. negare, cauſa juſta belli. 2. 19. 5. unica pœna regum abſolutorum. 1. 3. 16.
Sergius Paulus in magiſtratu manet factus Chriſtianus. 1. 2. 7. 10.
Sermo inſtrumentum ſocietatis *Proleg.* pag. 2. ambiguus ex circumſtantiis vel licitus eſt, vel non eſt. 3. 1. 1. *vide* Colloquium.
Sermonem cogere, mutare, pars mixti imperii. 3. 8. 3.
Servitus ex voluntate. 2. 5. 26. 27.
Servitus neutiquam pugnat cum jure naturali. 2. 5. 27. 2.
Servitus ex pœna. 2. 5. 32.
Servitus perfecta, & imperfecta quæ. 2. 5. 27. 1. & 30. 1.
Servitus quo ſenſu contra naturam dicatur. 3. 7. 1. 1.
Servitus annorum ſeptem. 2. 5. 30. ob redemptionem ex captivitate quando Iure Rom. deſinat. 3. 9. 10. oritur pacto aut ex delicto juſto. 3. 7. 1. à Deo aliquando in beneficium

Digitized by Google

neficium hominibus conceditur. 2. 24. 6. præfertur internecioni populi. *ibid.* eorum qui bello capiuntur, continet perpetuam obligationem operarum pro alimentis. 3. 14. 2. eorum qui in ſervitutem ſe dediderunt qualis, & quale jus dominis dederint. *ibid.* Civilis jure victoriæ imperari poteſt. 1. 3. 8. & 3. 8. 1. ex quibus cauſis libertati etiam ab ipſo populo anteponatur. 1. 3. 8. quo caſu deſinat. 2. 9. 1. fit cum populus in provinciæ formam redigitur. 2. 21. 7. Perſonalis. 2. 13. 4. Imperfecta. 2. 5. 30. Perfecta eſt, quæ debet operas perpetuas pro victu. 2. 5. 27. Pœnalis duplex ſingulorum & univerſitatis. 2. 5. 32. ſingulorum perſonam non egreditur, Iure Naturali. 2. 5. 22. Iure Gentium etiam in filios derivatur, & qua ratione. 3. 14. 8. Vniverſitatis eſt perpetua. 2. 5. 32.
Servitutis plures gradus. 3. 14. 6. inſtrumenta reges. 3. 15. 9.
in Servitutem privatam licet cuique ſe addicere. 1. 3. 8. & 3. 7. 11. parentes filios vendere poſſunt, aliquo caſu. 3. 14. 8.
Servitus an mari poſſit imponi. 2. 3. 15. prædiorum jus eſt perſonale. 1. 1. 4.
Servitutis imperfectæ genera. 2. 5. 30.
Servitutis bellicæ cauſa. 3. 7. 5. 1.
Servus mercedem laboris ſui an ſumere poſſit. 3. 7. 6. 4.
Servus reſiſtere an licite poſſit domino. 3. 7. 7.
Servus cognoſci debet ut poſtliminio recipiatur. 3. 9. 11. 1.
Servus inſtrumentum domini. 1. 5. 3. membrum minus dignum familiæ. 1. 3. 7. ſubdito ſimilis quo ſenſu dicatur. 3. 14. 3. efficere ea non cogitur quæ ſunt contra jus divinum & humanum. 2. 26. 3. fugere an poſſit, ſi immanis Domini ſit ſævitia. 2. 5. 29. quorſum pertineat Apoſtolorum monitum, ne fugiant. 3. 7. 6. in ſui venditionem hoc caſu proclamare poterat apud Græcos, apud Latinos ad ſtatuas confugere. 3. 14. 6.
Servus natura. 1. 3. 8. nemo eſt. 3. 7. 1. nemo tamen jus habet, ne unquam ſerviat. 2. 22. 11. injuſtum bellum quod aliquibus infertur quaſi natura ſervi ſint. 2. 22. 14.
Servus recipitur, etiamſi animum res noſtras ſequendi non habeat. 3. 9. 11. 1.
Servus mercenario comparatur. 3. 14. 2. 2.
in Servum quidvis licet. 2. 7. 3. 1.
Servi fratres noſtri. 3. 14. 2. 3.
Servi naturaliter Philoſophis qui. 2. 22. 12.
Servi ad operas urgendi moderate. 3. 14. 5. 1.
Servi quo caſu fugere poſſint. 2. 5. 29. 2. & 3. 7. 6. 1. & 1. 4. 7. 1.
Servi transfugæ recipiuntur poſtliminio. 3. 9. 11. 1.
Servi quando poſtliminio recipiantur. 3. 9. 11. 3.
Servi etiam manumiſſi poſtliminio recipiuntur. *ibid.*
Servi etiam vocabulo olim humaniores abſtinebant. 3. 14. 5.
Servi redemti quod jus apud Romanos. *ibid.* & 10. 2.
Servi dicuntur populi ſubjecti. 1. 3. 12. 1.
Servi pro dominis bellant. 1. 5. 3.
Servi res fiunt domini. 3. 7. 3. 2.
Servis Romæ licebat ad ſtatuas confugere. 3. 14. 6. 4.
Servo Dominus quæ præſtare debeat. 3. 14. 5. 1. 3.
in Servo vis deliberatrix plena non eſt. 2. 26. 4.
in Servum Iure Gentium omnia licent. 3. 7. 3. non etiam juſtitia interna. *vide* jus vitæ & necis.
Servi quo caſu fiant liberi. 2. 9. 1.
Servorum nati matrem ſequuntur. 3. 7. 2.
Servorum deliberatrix facultas imperfecta. 2. 26. 4. 2.
Servorum filii an naturaliter ſervi, & quatenus. 2. 5. 29.
Servorum filii qui & quatenus domino teneantur. 3. 14. 8.
Servis injuria ſi quæ infertur non ſtatim domino cenſetur illata. 3. 20. 40.
ex Servis ſervi naſcuntur Iure Gentium. 3. 7. 2. & quare. 3. 7. 5.
in Servos lenitas adhibenda. 3. 14. 4. jus vitæ & necis in eos quale. 3. 14. 3.

Digitized by Google

in Servos jus vitæ ac necis dominorum quale. 2. 5. 28. & 3. 7. 3. & c. 14. 3. 1.
Servos Romana lex bello arcebat. 1. 5. 4. circa Servos Francorum jus & Hebræorum. 3. 7. 8.
Severitas laudabilis Dei, Moſis, Chriſti, & Apoſtolorum. 1. 2. 8. 11.
Severus Septimius. 1. 4. 5.
Sexus eſt quid perſonale. 2. 7. 18. 2.
Sexus privilegium majus quam ætatis in regnorum ſucceſſione. 2. 7. 18. 1.
Sexus privilegium eſt, ubi jus æquale. 2. 7. 30. & 2. 7. 35.
Siculæ ſucceſſionis controverſia. 2. 7. 30. 2.
Signa voluntatis. 2. 4. 3.
Signa animi quæ. *ibid.* & 2. 16. 1. certitudinem habent probabilem, non mathematicam. 2. 4. 3. deliberati animi plura præter ſtipulationem eſſe poſſunt. 2. 11. 4. muta quædam obligant. 3. 24. 5. voluntatis ſufficientia. *vide* Voluntas.
Signis hoſtium uti licitum. 3. 1. 8. 4.
Significatio impropria quando admittenda. 2. 16. 12. 2.
Significatio ſtrictior, laxior, & media. 2. 16. 9. 10. 20.
Silanum Senatus conſultum. 1. 2. 9. 4.
Silens non ſemper præſumitur conſentire. 2. 4. 5. aut velle. 2. 15. 17.
Silentium non liberum nihil operatur. 2. 5. 3.
Silentium quando conſenſum probet. 2. 15. 17. 1.
Silentium quale requiratur ad præſumendum conſenſum ejus partis, quæ alienari debet. 2. 6. 8. quale & ad præſumendam derelictionem. 2. 4. 5. obligat, ſi in ea re fit, quam quis aperire jure aliquo tenetur. 2. 21. 1.
Silentio an conveniri quædam poſſint. 3. 24. 1.
Simulatio quid. 3. 1. 8. an ſemper injuſta, adeoque è vita tollenda, ut putavit Cicero. 3. 1. 7.
Simulatio quæ licita. 3. 1. 7.
Singularium certaminum origo. 2. 20. 8. 5.
Singulatim licet quod gregatim non licet. 2. 5. 24. 2.
Singuli quando punibiles ex facto univerſitatis. 2. 21. 8. 2.
Societas quid. 2. 12. 4. quotuplex. 1. 1. 4. quomodo à civitate differat. 1. 3. 21. boni non mali cauſa contrahitur. 2. 25. 4. jus dat in perſonam. 2. 5. 8. an nobis nulla ſit cum privatis aut prædonibus, ut putavit Cicero. 3. 19. 2. *vide* Prædo. an cum tyranno. *ibid.* an cum infidelibus fœdere contrahi poſſit. 2. 15. 9. bellica injuſta, quæ nullo cauſæ diſcrimine initur. 2. 25. 9. *vide* Fœdus.
Societas Civilis utilitatis cauſa cœpit. *Proleg.* pag. 4. proprii commodi cauſa ab unoquoque initur. 1. 2. 1. & 2. 25. 3. naturalis quæ dicatur. 3. 19. 1. inita fuiſſet etiam ſi nulla re indiguiſſemus. *Prol.* pag. 4. ejus vis pridem in multis gentibus extincta. 3. 9. 10. maxime naturalis eſt conjugium. 2. 8. 5. navalis. 2. 12. 4. unde utilitatis portio æſtimanda, quæ ex ea ad partem unamquamque pervenire debet. *ibid.* §. 25.
Societas publica qualis. 2. 5. 17. ejus effectus, ut pars minor majorem ſequatur. *ibid.* an morte finiatur. 2. 16. 16.
Societas à civitate in quo differat. 1. 3. 21. 7.
Societas civilis ab humano inſtituto cœpit. 1. 4. 7. 3.
Societas cum quibus illicita Hebræis. 2. 15. 9. 1. 5.
Societas cum profanis quæ, & quatenus periculoſa, & quomodo periculis occurri poſſit. 2. 15. 10. 2.
Societas negotiatoria an iniri poſſit, ut alter damni immunis ſit. 2. 12. 24. 3.
Societas, ubi opera & pecunia inter ſe comparantur. *ibid.* *Not.* 2.
Societas, ex qua alter nihil lucri ſperat, non valet. 2. 12. 24. 3.
Societas bonorum univerſorum qualis. *ibid.*
Societas navalis. *vide* Admiralitas.
Societatem morte finiri, non eſt juris naturalis aut gentium. 2. 16. 16. 4.
Societatis bellicæ diviſio. 2. 15. 6. 2.
Societatis appetitus homini proprius, *Proleg.* pag. 2. jus cum quibuscunque an amittatur derelictione. 2. 4. 15. reſpectus minor apud naturam quam propriæ ſalutis. 2. 1. 4.
Cujus gratia in ſocietatem coitum eſt,

eſt, id populus partibus ſuis tenetur conſervare. 2. 6. 3.
in Societate partes æquales quomodo intelligendæ. 2. 12. 24. 1.
Socius ſocium cogere poteſt, ut ſtet fœderi. 1. 3. 21. 5.
Socius quis in bello. 3. 17. 3. *Not.* 3. defendere ſocium quibus cauſis non cogatur. *vide* Auxilium.
Socii ſociis jus reddere debent, ſi ſubditi ſui accuſentur. *Not.* 4. *ibid.*
Socii defendendi, quando. 2. 25. 3.
Socii qui ſint in jure poſtliminii. 3. 9. 2. 1.
Socii quando partem habeant in præda. 3. 6. 24. 2.
Sociis illata vis quando pacem rumpat. 3. 20. 33.
Socii in bello injuſto de damnis tenentur, interdum & puniri poſſunt. 3. 1. 3.
Socii Romanorum quales fuerint. 3. 3. 4.
in Solitudine ceſſat judicium. 1. 3. 2.
Sociis hoſtium bellum an ſit indicendum. 3. 3. 9. ejus cum quo pax inita, rebellantibus an rupta pax cenſeatur. 3. 20. 29. in ſociis, qui in pace comprehenſi ſunt, pax rumpitur ſi impetantur. 3. 20. 32. hoſtium quo jure pœna exerceatur. 3. 1. 3.
Sociorum jus proxime accedit ad jus ſubditorum. 2. 25. 4. ad quos eorum pax inita pertineat. 3. 20. 33.
Sociorum controverſiæ judicari quomodo ſoleant. 1. 3. 21. 4. 6.
Sociorum à ſociis oppreſſorum exempla. 1. 3. 21. 10.
Sociorum plurium quis præferendus. 2. 15. 13. 1. 3.
Sociorum nomine an futuri veniant. 2. 16. 13. 1. 2.
Socios in fœdere non nominatos adjuvare non eſt contra fœdus. *ibid. Not.* 2. 3.
Sollicitare ſubditos alienos non licet. 3. 1. 21.
Solo cedere plantata, conſita & ædificata non eſt Iuris Naturalis. 2. 8. 22.
Solum incultum an concedendum externis. 2. 2. 17.
Solutio ut in certum tempus differatur, jus eſt æſtimabile. 2. 12. 20. cum differtur, lucri ceſſantis ratio haberi poteſt. 2. 12. 14. minus ſolvit, qui tempore minus ſolvit. 2. 12. 20.
Sorores duas ducere olim licitum. 2. 5. 14. 2.
Sorte amplius quando aliquid licite exigi poſſit. 2. 12. 22.
Sorte bellum finiri poteſt. 2. 23. 8. quibus caſibus. 3. 20. 42.
Sortis uſus ad bella vitanda. 2. 23. 10.
Spartæ. *vide* Lacedæmon.
Specialia efficaciora generalibus. 2. 16. 29. 1.
Species pars ſubſtantiæ. 2. 8. 19. 2.
Species populi quomodo tollatur. 2. 9. 6.
Species, id eſt, formæ plures unius rei artificialis. 2. 9. 8. 2.
Species interit, ſublata aut omni aut perfecta juris communitate. 2. 9. 6.
Specificatione an res acquirantur. 2. 8. 19. 21.
Specificationis jus naturale quale ſit. 2. 8. 19.
Spes lucri quando veniat in reſtitutionem. 2. 17. 5. 3.
Spiritus, id eſt, forma. 2. 9. 3. 1.
Spolia hoſti detracta quorum ſint. 3. 6. 12. 2.
Spoliare hoſtem licet jure gentium. 3. 5. 1.
Σπονδαὶ quid. 2. 15. 6. 1.
Sponſio quid. 2. 15. 3. 1.
Sponſio quotuplex. 2. 15. 17. ad nihil obligat eum, qui ſummum habet imperium. 2. 15. 16. niſi tacite. 3. 24. 6. vel ex notitia & ſilentio. 2. 15. 17. publica quæ. 2. 15. 3. quomodo à fœdere differat. *ibid.* & 2. 15. 16.
Sponſio an ex notitia & ſilentio Regem aut populum obliget. 2. 15. 17. 1.
Sponſionis Caudinæ & Numantinæ controverſia. 2. 15. 16. 1. 2.
Sponſionis Luctatianæ controverſia. 2. 15. 17. 2.
Sponſionum quot ſint materiæ. 2. 15. 15. ſponſoris periculum miſerabile. 3. 13. 4.
de Statione non deſerenda lex, quomodo accipienda. 1. 4. 7.
Sponſores ad quid teneantur ſi improbetur ſponſio. 2. 15. 16. 3.

Digitized by Google

Sponſores tenentur in id quod intereſt. 2. 15. 3. 3.
Sponſorum bona ad id quod intereſt obligata. 2. 15. 16. 3.
Spurius. *vide* Nothus.
Statu liberorum ſervitus. 2. 5. 30.
Status miſcetur aliquando. *vide* Imp. diviſio Optimatum. 2. 24. 6. popularis. *ibid.* qualiscunque fingatur ſua habet incommoda. 1. 3. 8. pactis mutari poteſt. 3. 19. 10. mutato ſtatu caput non corpus mutatur. 2. 16. 16. Reip. præſentem ſtatum tueri boni viri eſt. 2. 4. 8.
Stephani lapidatio, quo jure inſtituta. 2. 20. 9.
Sterilitas locatori utrum obſit an conductori. 2. 12. 18.
Stipendium accipere licitum militi. 2. 25. 10. bene ſolutum, militem modeſtum efficit. 3. 17. 2. ob ſtipendium non ſolutum Rex tenetur militi & ſubditis, quibus ea occaſione damnum datum. *ibid.* fœdus de ſolvendo ſtipendio, quale ſit. 2. 15. 7.
Stipulari pro tertio naturaliter licet, & quo effectu. 2. 11. 18. 1. Romanæ leges circa ſtipulationem aut acceptationem pro tertio. 2. 11. 18. 2.
Stipulatio ſignum animi deliberati lege Civili. 2. 11. 4.
Stoïcarum diſputationum magna pars circa voces conſumitur. 2. 20. 23.
Stratoclis lex de placitis Demetrii. 2. 26. 3.
Studioſis literarum parcendum in bello. 3. 11. 10. 2.
Stupra cum fœminis hoſtium, quo jure permiſſa ſunt, quo non. 3. 4. 19.
Stupra an contra jus gentium in bello. 3. 4. 19. 1.
Stuprata per vim non clamans. 2. 1. 14. 4.
Sua homini quæ. 2. 17. 2. 1.
Suaſor ſceleris tenetur damni dati. 2. 17. 7. etiam ſi alii non defuturi erant, qui idem ſuaſiſſent. 2. 17. 10.
Subditi inſtrumenta ſunt imperantium. 1. 5. 3. & quaſi partes, liberi quibus caſibus fiant. *vide* Liber. non obligantur ex contractu Magiſtratuum ante ejus publicationem. 3. 21. 5. & 3. 23. 6. non tenentur ex delicto civitatis, in qua commorantur. 3. 2. 7.
Subditi injuriam potius tolerare debent, quam vi imperanti reſiſtere. 1. 4. 1. obedire non debent Magiſtratui, ſi quid Iuri Naturali aut divino adverſum ſtatuat. *ibid.*
Subditi hoſti militantes an pacem rumpant. 3. 20. 31.
Subditus cogi poteſt, ut obſes eat, & quomodo. 3. 20. 52.
Subditus dubitans an recte militet. 2. 26. 5. & §. 4. 1. 4.
Subditi alieni an bello defendi poſſint. 2. 25. 8. 1. eos ſollicitare non licet. 3. 1. 21.
Subditi quando juſte bellum gerant. 2. 26. 2. 1.
Subditi qui. *ibid.* *Not.* 1.
Subditi hoſtium ubique offenduntur jure belli. 3. 4. 6. 8. 1.
Subditi reddendi ſuperioribus, ſi bello injuſto abſtracti ſint. 3. 14. 4.
Subditi quomodo fiant participes delicti ſuperiorum. 2. 21. 7.
Subditi an ſemper ſe in libertatem vindicare poſſint. 2. 4. 14.
Subditi bellare poſſunt in magiſtratus ſummæ poteſtatis juſſu. 1. 4. 1. 2.
Subditi reſiſtere imperantibus prohibentur ex ipſa natura civilis ſocietatis. 1. 4. 2. 1. eorum reſiſtentia eſt vetita jure Hebræo, & jure Euangelico. 1. 4. 3. 4.
Subditi pro imperantibus bellant. 1. 5. 3.
Subditis illata vis pacem rumpit. 3. 20. 32.
Subditis alterius, qui piratæ ſint, vis illata, pacem non rumpit. *ibid.*
Subditis bellantibus promiſſa an teneant. 3. 19. 6.
Subditis dubitantibus tributa potius imperanda, quam opera militaria. 2. 26. 5.
Subditis interdum præda conceditur. 3. 6. 24.
Subditorum bona obligantur Iure Gentium pro debito civitatis. 3. 19. 19. & 3. 13. 1. jus, ſi Rex ſine cauſa auferat, tenebitur de damno. 2. 14. 8.

Subditis bellare non licet, ſi ſciant bellum eſſe injuſtum etiam cum hoc ipſis indicatur. 2. 26. 3. bellare contra magiſtratum, nullo jure licet. 1. 4. 2. *& ſeqq.* 3. 19. 6. in extrema neceſſitate licet eis ſe ab injuria defendere lege Nat. & Hebræa, vix Euangelica. 1. 4. 7. etiam bellare quatenus Magiſtratus in certa pacta in prima Imperii delatione inita peccat. 1. 4. 8. bella pro ſubditis gerere vitamque eorum defendere civitas & Rex tenetur. 2. 25. 1. magis, quam ut eas rationes poſſit omittere, quæ ad ipſorum tutelam maxime ſunt naturales. 3. 20. 42. Pro ipſis gerere contra ipſorum improbum Magiſtratum etiam privatis licet, ſi imperio ejus Magiſtratus, non ſunt ſubditi. 1. 4. 1. etiamſi daretur ſubditos in ſumma neceſſitate contra imperantem ſe defendere non debere. 2. 25. 8. non tamen gerenda hujusmodi bella niſi id, ſine omnium aut plurium ſubditorum incommodo fieri poſſit. 2. 25. 2. cogere imperantem non licet. 2. 14. 6.

Subditorum facultas deliberatrix imperfecta. 2. 26. 4. 2.

Subditorum ratione an bellum utrinque juſtum. 2. 26. 4. 3.

Subditorum defenſio an aliqua juſta in bello injuſto. 2. 26. 6. 1.

Subditorum libertas obligatur ex facto ſuperiorum. 3. 2. 2. 1. 2.

Subditorum factum an pacem rumpat. 3. 20. 30.

Subditorum innocentium res in pœnam non recte capiuntur. 3. 13. 2.

Subditos ſuſcipere migrantes, non eſt contra pacem, quæ amicitiam complectitur. 3. 20. 41.

Subjectio civilis ex pœna. 2. 5. 32.

Subjectio civilis. 3. 8. 1. 1.

Subjectio herilis. *ibid.*

Subjectio mixta. *ibid.*

Subjectio populi perfecta & imperfecta. 2. 5. 31.

Subjectio jus eſt in perſonam. *vide* Lex. 2. 5. 26. quotuplex. *ibid.* fit vel ex conſenſu. *ibid.* vel ex delicto. 2. 5. 32.
Chriſtianorum, qua ſubſunt Magiſtratui, quanta. 1. 4. 4.
Privata. 2. 5. 8. quid contineat. 2. 5. 27. publica quæ. 2. 5. 31. continet neceſſitatem non reſiſtendi. 1. 4. 4. vocatur & civilis. 3. 8. 1. an ſubjicere ſe liceat lege Euangelica Magiſtratui infideli. 2. 15. 10.

Subordinationis natura & effectus. 1. 4. 6. 1. 2.

Subſtantiæ vox pro more perpetuo. 2. 12. 26. 3.

Succeſſio titulum veterem continuat. 1. 3. 10. 5.

Succeſſio linealis in regnis quæ. 2. 7. 22. 23.

Succeſſio cognatica linealis. 2. 7. 22.

Succeſſio linealis nullis gradibus terminatur. *ibid.* *Not.* 1.

Succeſſio regnorum in Africæ partibus quibusdam. 2. 7. 24.

Succeſſio in regnis patrimonialibus. 2. 7. 12.

Succeſſio ab inteſtato unde. 2. 7. 3.

Succeſſio cur magis deſcendat quam aſcendat. 2. 7. 5. 2.

Succeſſio non ſemper infert ſummum & abſolutum imperium. 1. 3. 10. nam ab omnibus conſtitui poteſt, qui ejus habent poteſtatem. 2. 7. 24. & ſic etiam à populo & quare ab eo ſoleat inſtitui. 2. 7. 19. non eſt ſub jure imperii. 2. 7. 27. in bona ab inteſtato quid. 2. 7. 10. oritur ex Iure Gentium voluntario. 2. 19. 6. natura quoque ei favet. 2. 7. 30. fratrum. 2. 7. 9. eorum qui ſummum habent imperium, ſi de eorum voluntate non expreſſa extant judicia. 2. 7. 11. Linealis cur inſtituta. 2. 7. 22. oppoſita hereditariæ. 2. 7. 33. qualis. 2. 7. 22. duplex cognatica & agnatica. 2. 7. 23. agnatica cur inſtituta. *ibid.* in ſucceſſione lineali ſpes ſemel parta jus facit. 2. 7. 28. itaque nec peccatum Patris filio nocere poteſt. 2. 7. 26. in regno ex conſenſu populi delato quæ velit obſervari generaliter. 2. 7. 14. *& ſeqq.* quæ in ſexu ætate & qualitate. 2. 7. 18. eſt quaſi ea quæ fit ab inteſtato. 2. 7. 26. Regi jus dat temporarium. 2. 6. 10. imperium ad eum, non ab eo., qui deceſſit, ſed à populo defert. 2. 14. 11. tantum defertur quantum prima electio tribuerat,

Digitized by Google

buerat. 1. 3. 10. in regno allodiali opponitur ei quæ fit ex lege. 2. 7. 20. patrimoniali an ætatis prærogativam admittat & quando. 2. 7. 33. de ſucceſſionis in imperio controverſia quis judicare poſſit. 2. 7. 27. an in ſucceſſione liberi ante adoptionem regni nati poſtponantur iis qui poſt nati. 2. 7. 28.
Succeſſionis ab inteſtato poſt liberos duo præcipui fontes. 2. 7. 9. 1. 3. & 11. 1.
Succeſſionem quiſque elegiſſe creditur, quæ in more patriæ eſt. 2. 7. 11. 2.
Succeſſionum leges diverſæ. 2. 7. 11. 1.
Succedens in regno patrimoniali individuo debet aliis hæredibus idipſum repenſare. 2. 7. 13.
Succeſſor in fœderibus quid ſignificet. 2. 16. 18. an obligetur per conſtituta anteceſſorum, & an ea ipſi mutare non liceat. 1. 3. 7. regni tantum qui. 2. 14. 10. mixto jure qui. *ibid.* jure hereditario non ſuccedunt in ætatis privilegium. 2. 7. 30. quid accipiant per ejuſmodi hereditatem. 2. 14. 10. an fœdera etiam ad ſucceſſores pertineant. 2. 16. 16.
Succeſſores Regum quando & quatenus teneantur. 2. 14. 11.
Suffetes Carthaginienſium. 1. 3. 10.
Sulla quo jure proſcriptorum liberos ad nullos honores admiſerit. 2. 21. 16. leges ejus quare Cicero ſervandas cenſuerit, cum inæquales ſint. 1. 4. 15.
Sulpitius. 2. 4. 2.
Συμπλοια quid. 2. 12. 4.
Superior an & quomodo in ſubditum mendacium committat. 3. 1. 15.
Superior non is ſemper, cujus utilitati regimen inſervit. 1. 3. 8. 14.
Superior quid poſſit circa juramentum. 2. 13. 20. 1. 3.
Superior ſubditum cogere poteſt ad ea, quæ non ex juſtitia, ſed ex alia virtute debentur. 2. 25. 3. 4.
Superioris præceptum, quando excuſet. 2. 26. 4. quando non. 2. 26. 3. 4. 4. 8.
Superficies an ſolo cedat. 2. 8. 22.
Superſtitioſus num dicendus. Deum nimium colere. *Proleg.* pag. 9.
Supplices ut defendantur eſt ex Iure Gentium. 3. 2. 3. hoc jus ad eos tantum pertinet, qui immerito odio laborant. 2. 21. 5. qui fortuna tales ſunt, non culpa ſua. 3. 2. 3.
Supplices dum cauſa cognoſcitur defendendi. 2. 21. 6.
Supplicia capitalia antiquiſſima & in quibus criminibus. 1. 2. 5. 6. non ſolum Hebræis ea conceſſa. *ibid.* *Not.* 9. 10.
Supplicia naturaliter unusquisque de nocente ſumere poteſt. 2. 10. 9. hoc jus Nat. manſit in quibusdam. *ibid.* ad propinquos damnatorum injuſte extenduntur. 2. 21. 13. capitalia an prohibita lege Euangelica. 1. 2. 7. & 2. 20. 10. an Magiſtratus Chriſtianus juſte poſſit exercere. 2. 20. 12. prohiberi non poſſunt niſi cum ſumma ſcelerum permiſſione. 1. 2. 7. prohibita dicuntur in iis delictis quæ à Moſe capite non puniuntur. 2. 11. 14. prohibita ſi eo fine inſtituantur, quaſi melius ſit ſonti mori, quam vivere. 2. 20. 7.
Suppliciis cruciatus quo jure addantur. 2. 20. 32. ſupplicio adficiendis quare tempus aliquod indulgeatur antequam puniantur. 2. 20. 12. Cur teſtes primi olim accedere debebant, cum quis lapidibus eſſet obruendus. 2. 26. 4. affecti Reges. 3. 11. 7. *Annot.* 2. affectis ſepultura negata. 2. 19. 4.
Supplicibus parcendum. 3. 11. 15.
Supplicum jus quibus debeatur. 2. 21. 5. 1. 4.
Supplicum defenſorum & non defenſorum exempla. 2. 21. 5. 3. 5.
Supplicum jus in bello quale. 3. 11. 3. 1.
Supplices an belli jure occidantur. 3. 4. 11.
Supplicum cauſa ex quo jure cognoſcenda. 2. 21. 6. 2.
Suum naturaliter quid. 2. 17. 2. quisque abdicare poteſt Iure Naturali. 2. 4. 4. ut quisque conſequatur, jus eſt favorabile. 3. 20. 11. nemo temere credendus eſt jactare. 3. 20. 5. ſuo minus ſumere an pugnet cum juſtitia. *Proleg.* pag. 9. In dubia ad eam partem magis inclinandum, quæ alteri, quam quæ ſibi conſulit. 3. 1. 4.

Synedrii poteſtas apud Hebræos. 1. 3. 20.
Syrtes an cuiquam propriæ. 2. 2. 3. 2.

T.

TAcitus conſenſus populi quis. 2. 6. 10. 11. jus dat ad alienandas minores ejus juriſdictiones. 2. 6. 10. tacita voluntas poteſt imperium vi partum juſtum efficere. 2. 4. 14. non omnia quæ Tacentur etiam celantur. 2. 12. 9.
Tale natura eſſe, quomodo quid dicatur. 3. 7. 1.
Talio pro ſe id eſt ob vulnus non niſi per judicem exigi poterat. 1. 2. 8. & 2. 20. 8. quæ in bellis ſic vocatur plerumque injuſta. 3. 4. 13. juſta non eſt cum poſtulatur ex odio. 2. 20. 10.
Talio non tranſit perſonam. 3. 11. 16. 2.
Talionis poſtulatio Hebræis quo ſenſu licita. 2. 20. 10. 7.
Talionis uſus qui apud Hebræos & Romanos. *ibid.*
Talionem in judicio exigere Hebræis indultum. 1. 2. 8. 7.
Tarquinii factum in Gabiis an juſtum fuerit. 3. 24. 2.
Telum quid jure Romano. 2. 1. 12. 2.
Templa vaſtare injuſtum Iure Naturali, etſi ab iis fiat qui in quibusdam circa religionem diſſentiunt. 3. 12. 8 licet vaſtare jure belli. 3. 5. 2. an jure talionis liceat. 3. 12. 7.
Templum Hieroſolymorum intravit Pompejus, incendit Titus. 3. 5. 2. 5.
Templi Hieroſolymitani religio. 3. 5. 2. 4.
Templa gentium à Iudæis incenſa. *ibid.*
Templis parcendum. 3. 12. 6. 1. 2. 5. 1.
Tempus immemoriale in dubio ſufficit ad derelictionis præſumtionem. 2. 4. 7.
Tempus immemoriale à centenario differt. *ibid.*
Tempus quod poſſeſſori jus dat dominii in quæſtione de imperio derelicto, unde numerandum. 2. 4. 12. memoriam excedens infinitum eſt moraliter. 2. 4. 7. temporis duratio naturam rei non mutat. 1. 3. 11.
Tempus ad pœnitentiam dandum his qui ſupplicio afficiuntur. 2. 20. 12. 1.
Temporis quæ vis ad præſumendam derelictionem. 2. 4. 6.
Teneri bello quæ intelligantur. 3. 20. 12. 2.
Termini ſacra ſine ſanguine. 3. 15. 7. 1.
à Termini ſacris Numa quare ſanguinem abeſſe voluit. 3. 15. 7.
Terminorum duo genera. 3. 21. 4. 3.
Terminus naturaliter is eſt, qui pars eſt rei. 3. 21. 4. à quo, non eſt intra menſuram naturaliter ut alter. *ibid.* imperiorum termini naturales qui. 2. 3. 16. quare conſtituantur. 2. 3. 17. promoveri injuſte poſſunt etiam in juſto bello. 3. 15. 2. non ſemper promovendi, quotiens etiam juſte poſſunt promoveri. 3. 15. 7.
Terra continetur à mari. 2. 2. 3. terram & aquam dedere quid. 2. 5. 31. *Annot.* 1.
Terræ hoſtili quare parcendum. 3. 12. 1. 2. 2. 1. 3. 1. 4. 1. 5. 1. 8. 1. 2.
Territorium unde dictum. 3. 6. 4.
Territorii pars populo vacua alienari poteſt. 2. 6. 7.
Terror non ſufficit ad jus internum occidendi. 3. 11. 16. 3.
Tertio, qui metum non incuſſit, facta promiſſio tenet. 3. 19. 3.
Teſtamentum ſolemnitate aliqua defectum quem effectum habeat. 3. 7. 6. 2.
Teſtamentum Caroli Magni de regno quale. 1. 3. 13.
Teſtamenti factione an prohibeantur obſides. 3. 20. 53. nullum eſſe quo jure dicitur id, quod ſolennitatibus quibusdam caret. 3. 7. 6. an ex tali ſalva pietate quid poſſit capi. *ibid.* quaſi teſtamentum, cujus faciendi jus ſervis dabatur. 3. 14. 6.
Teſtamenti factio eſt juris naturalis: quo ſenſu. 2. 6. 14. 1.
Teſtamenta de regnis patrimonialibus. 1. 3. 12. 5. 6.
Teſtamenta de regnis non patrimonialibus, non valent niſi ex populi conſenſu. 1. 3. 13. 1.

in Teſtamentis clauſula derogatoria quantum valeat. 1. 3. 18. 2.
Teſtari non prohibentur externi jure naturali. 2. 6. 14. 2.
Teſtari quem impediens quando, & cui teneatur. 2. 17. 3.
Teſtatoris libertatem qui impedit damni dati tenetur. *ibid.*
Teſtimonium ſervus niſi tortus dicere non poterat apud Rom. 1. 2. 9. *Annot.* qui teſtimonio injuſto damnum dat, in quantum tenetur. 2. 17. 16.
Thebæorum martyrum hiſtoria. 1. 2. 10. 11. 1. 4. 7. 10.
Thebanorum bella cum Lacedæmoniis. 2. 1. 8. lex de vendendis liberis. 2. 5. 5.
Theodoti Ætoli factum. 3. 4. 18. 1.
Theſaurus in multis regnis Regi cedit. 2. 8. 7.
Theſaurus Iure Naturali eſt ejus qui invenit. *ibid.* hodie Principum ſunt quaſi Gentium Iure. *ibid.*
Theſauri cujus, & de iis leges variæ. *ibid.*
Theſmophoria cur Cereris ſacra dicantur. 2. 2. 2.
Tibarenorum generoſitas. 3. 1. 20. 3.
Τιμᾶν pro benefacere. 2. 13. 7. 2.
Τιμωρία quid. 2. 20. 6. 1.
Timothei ducis moderatio. 3. 12. 2. 2.
Titus templum incendit. 3. 5. 2. 5.
Tradere ſe in fidem, quid. 3. 20. 50. 3.
Traditio non requiritur naturaliter ad perficiendam alienationem. 2. 6. 1. 2.
Traditio naturaliter ad tranſlationem dominii non requiritur. 2. 8. 25.
Traditio ad tranſlationem dominii in quibus caſibus etiam jure civili non requiratur. *ibid.*
Trajani dictum ad Præfectum prætorio exponitur. 1. 4. 6. 5.
Tranſeundi jus per alienos fines. 2. 2. 13. 1.
Tranſeundum qua ſit. 2. 2. 13. 1. 5.
Tranſitus non debetur injuſtum bellum moventi. 2. 2. 13. 4.
Transfugæ jure Romano poſtliminium non habent. 3. 9. 10. 1.
Transfugæ ſervi poſtliminio recipiuntur. 3. 9. 11. 2.
Transfugæ ab his à quibus transfugerunt occidi ſolent. 3. 11. 16. 1.
Transfugæ belli jure recipiuntur. 3. 20. 12.
Transfugæ in dubio non reddendi. 3. 20. 12. 1.
Transfugas admittere licet. 3. 1. 22.
Tranſitus per noſtram terram quibus & quamobrem negari non debeat. 2. 2. 13. quibus rationibus tutior reddatur. *ibid.* in tranſitu conceſſo vis omnis abeſſe debet. 3. 17. 2.
Tranſmiſſio linealis differt à repræſentatione. 2. 7. 22. 1.
Tribuni ſacroſancti quomodo facti. 3. 19. 8. 2.
Tributa ſolvere honeſtum. 1. 2. 7. retro debita an peti poſſint ab eo qui pacto quodam ſucceſſit in jus ejus cui debebantur. 3. 20. 22. juſtè imponuntur devictis gentibus, tam ad ſecuritatem quam ad reſtitutionem ſumptuum. 3. 15. 6. ſubditis cum ob dubium de belli juſtitia bellare nolunt. 2. 26. 5.
Tributariæ Medorum nationes an ejus conditionis manſerint tranſlato ad alios imperio. 2. 16. 16. 4.
Tributorum finis quis. 1. 2. 7. 12.
Tributorum indictio ad victoris utilitatem. 3. 6. 15.
Tuendi ſeſe juſtus modus etiam in juſto bello difficulter tenetur, aut cognoſcitur. 2. 4. 4.
Tullii Hoſtilii dolus. 3. 1. 14. 2.
contra Turcam an ſit fœdus ineundum. 2. 15. 12.
ob Turpem cauſam qui quid accipit non tenetur ad reſtitutionem. 2. 10. 12.
qui ſeſe in Tutelam alicujus dat, tacite obligatur, nequid faciat contra eum ſtatum. 3. 24. 2. Pactum militaris operæ pro Tutela quale. 2. 12. 5.
Turris Babylonica. 2. 2. 2.
Tutelam natura occupanti & idoneo concedit. 2. 22. 12. regni aliam requirit regnum patrimoniale, aliam non patrimoniale. 1. 3. 15.
in Tutelam receptus nihil debet agere noxium ſtatui ejus, à quo receptus eſt. 3. 24. 2.
Tutor qui jus etiam inceſtum pupilli defendit non agit injuſte. 2. 23. 13.

Regni, an, Rege pupillo aut captivo, ſummum habeat imperium. 1. 3. 11.
Tutores à quo dandi in regnis patrimonialibus & non patrimonialibus. 1. 3. 15.
Tyrannus titulo. *vide* Invaſor.
Tyrannus judiciorum jus, ut nec aliarum rerum, non habet. 2. 25. 8. an obliget populum aut verum Regem per contractus. *vide* Contractus. obligat iis actionibus quæ ad imperium pertinent, & quatenus. 1. 4. 15.
Tyranni imperium ferendum. 1. 3. 8.
Tyranno an Iusjurandum ſervandum. *vide* Iusjurandum.
Tyranno fides debetur. 3. 19. 2. & 1. 3. 2.
Tyrannum vi dejicere aut occidere num liceat privatis. 1. 4. 16.
Tyrannorum liberi iniuſte afficiuntur pœnis, metu ne ſimiles evadant aut cædem ſuorum vindicent. 2. 21. 13. an in uxores eorum adulterium committatur. 3. 19. 2.
Tyrannicum imperium & id quod imperantis cauſa inſtitutum ſibi invicem oppoſita. 1. 3. 8. tyrannici imperii deſtructio ſeditioſa eſſe poteſt. 1. 4. 19. nam & in tyrannide multæ bonæ leges eſſe poſſunt. 3. 3. 2. an ut tyrannide liberetur, patriæ bellum poſſit inferri. 1. 14. 19.
Tyrannicè imperans princeps an ſubditis ipſo facto ſubjiciatur. 1. 3. 9. an ab iis imperio dimoveri poſſit. 1. 3. 8. non deſinit eſſe Princeps, contra quam aliqui putarunt. 2. 1. 9.

V.

Vades. 2. 21. 11. 2.
quæ non Valent ab initio, non ſemper ex poſtfacto valere nequeunt. 2. 4. 11.
Valerii Levini dolus. 3. 1. 17. 1.
Validiorum omnia eſſe male dicitur. 2. 22. 3.
Vandalicæ ſucceſſionis controverſia. 2. 7. 30. 2.
Vaniloquentia interdicta Chriſtianis. 3. 1. 2.
Vaſallus, qui non idem ſubditus, cogi non poteſt ut eat obſes. 3. 20. 52.
Vaſallus an obſes dari poſſit à domino feudi. *ibid.*
Vaſallorum jus circa alluviones. 2. 8. 15. 1.
Vaſtatio. *vide* Populatio.
Vaticinia accipienda, vel ſub conditione, vel ſimpliciter. 1. 7. 8. ad bellum jus nullum dant, niſi expreſſum adſit mandatum Dei. 2. 22. 15. intelligi nequeunt donec ad tempus impletionis. 2. 22. 15. *Annot.* 2.
Vaticiniorum veterum explicatio magnum olim malum concitavit. 2. 22. 15.
Vatum nomen qui ſibi falſo induunt rectè puniuntur. 2. 20. 51. *Annot.* 1.
Vectigal mari imponi an poſſit. 2. 3. 14.
Vectigalia pro tranſitu mercium imponi quæ poſſint. 2. 2. 14. 1.
Vectigalia ex quibus cauſis conſtitui poſſint. 2. 2. 14. ut conſtitui poſſint, requiritur, ſumma potentia ut ſit præditus is qui conſtituit. 1. 3. 6. qui fraudat, in quantum teneatur. 2. 17. 16.
Vectigalium immunitas qualis quæ in fœdere comprehenditur. 2. 15. 6. ſi conceditur, eorum non intelligitur quæ ſumma exigit neceſſitas. 2. 16. 27.
Vela candida. 3. 24. 5.
Velle cenſeor, quod in alterius voluntate poſui. 1. 2. 11. 18. Deus velle ea, quomodo dicatur, quæ tamen non efficit. 3. 1. 8. nemo ſibi male vult. 1. 4. 4.
Venatio an tantum ſit Iuris Gentium. 2. 8. 2. cujus licita ſit, ſed legem accipit à terra. 2. 2. 5. cur Principibus proprie adſignata. 2. 8. 5.
Venantes ruſticos morte pûnire injuſtum. 4. 1. 14. *Annot.* 1.
Vendendi libertas an alicui debeatur. 2. 2. 20.
qui Vendit, obligat ſe ad omnia ea quæ venditione ſunt naturalia. 2. 20. 2. vendi pluris quam emptum quotiens quid poſſit. 2. 12. 14.
Vendita res nec tradita cujus ſit periculum. 2. 2. 15. ſi cujus latitantis bona vendita ſunt, is admittitur ad pecuniam ex iis redactam. 2. 10. 2.
Venditio captivi an vim habeat ſi in locum pacatum vendatur, & an ei jus ſit poſtliminii. 3. 9. 2. quid ſi ad ſuos

Digitized by Google

ſuos venditione pervenerit. *ibid.* §. 5. frumenti prohiberi ſolet in ſumma penuria. 2. 2. 19.
Venditio poteſt dominium transferre ante traditionem. 2. 12. 15. 1.
Venena qui ſtruere compertus eſt, an poſſit interfici. 2. 1. 5.
Veneno interficere jure gentium vetitum. 3. 4. 15.
Veneno inficere tela an liceat. 3. 4. 16.
Veneno inficere aquas an liceat. 3. 4. 17.
ad Venerem proni ſunt, in quibus ſanguis prævalet. 2. 20. 31.
Venia digna quæ. 3. 11. 4. 4. 7.
Veniam dare an liceat. 2. 20 31.
Venire, & mittere, diverſa. 3. 21. 16.
Venire cui permiſſum, an quem ſecum ducere poſſit. 3. 21. 17.
Verba intelligenda ſecundum materiam ſubjectam. 2. 16. 24.
Verba ex proprietate in dubio ſumenda. 2. 16. 2.
Verberibus adfecti Reges, ſed absque infamia. 1. 3. 20. ſervi non nimium adficiendi. 3. 14. 4.
Verborum obligatio interna ex mente. 2. 16. 1. 1. 2.
Verborum obligatio externa ſecundum interpretationem probabilem. *ibid.*
Veriloquium quo ſenſu ad juſtitiam à quibusdam referatur. 3. 1. 11. non ita neceſſarium ad juſtitiam ut magnanimum. 3. 1. 20. bello tolli fortaſſe aliquatenus potuit. 3. 19. 1.
Veritas, id eſt, locutio aperta. 2. 13. 3. 2.
Veritas juſtitiæ pars. 3. 1. 11. 2.
Veſtis apud Romanos poſtliminio non recepta. 3. 9. 14. 2.
Veſtium nomine arma non veniunt. 3. 23. 12.
Vetans fortius quam jubens, quare. 2. 16. 29. 1.
Veteribus eſt dictum, quid ſignificet in verbis Chriſti. 1. 2. 6.
Via publica an alluvionem impediat. 2 8. 17.
Victi clementer habendi. 3. 15. 12.
Victi victoribus permixti. 3. 15. 3
Victis eripere nihil niſi quod pacem impedit, laudabile. 3. 15. 2. 1.
Victis relictum ſuum imperium. 3. 15. 7
Victis imperium relinquere generoſorum eſt. 3. 15. 4.
Victis imperium relinqui ſolet locis quibusdam detentis. 3. 15. 5.
Victis imperii pars relicta. 3. 15. 9. permiſſæ ſuæ leges, & magiſtratus. 3. 15. 10. ſua religio permiſſa *ibid.* §. 11.
Victor curare debet, ut religio vera libere prædicetur. *ibid.*
Victor quis dicendus. 3. 20. 45.
Victoria unde cenſenda. *ibid.* victoriæ jus an juſtitiæ interna non extendi poſſit ultra modum debiti, & periculi neceſſitatem. 3. 15. 1. victoriam non vult furari Alexander. 3. 1. 20. poſt eam res eorum qui victi ſunt vaſtare injuſtum. 3. 12. 2.
Victoris officium in eos qui ſe dedunt. 3. 20. 49. 2.
Victus quis. 3. 20. 15. victi bello ſolenni Iure Gentium nihil non habent patiendum. 3. 20. 49. legationis jus amittunt. 2. 18. 2. Romani nihil adimere ſolebant præter injuriæ licentiam. 3. 15. 2. & 3. 20. 50.
Vi reſiſtere ſummis Magiſtratibus licitum piumque non eſt. 3. 7. 7. non utendum in Rep. etiamſi juſta ſit. 1. 4. 9.
Vim qui infert ſæpe injuſte occiditur. 2. 1. 9. etiam nec dum præſentem prævenire licet magiſtratui. 2. 1. 16. per vim jus ſuum conſequi quo ſenſu Iuris Naturalis eſſe dicatur ante poſitas leges. 1. 1. 10.
Vindex ſanguinis apud Hebræos. 2. 20. 8. 6. & 1. 2. 5. 4.
Vindex ſui juris quisque naturalis. 1. 5. 1.
Vindicatio. *vide* Vltio.
Vindicatio. 2. 1. 2. rei noſtræ cum cæde alterius niſi ejus rei, ex qua vita pendet, quæque judicio recuperari nequit, lege Euangelica illicita. 2. 1. 13.
Vindicta bonum eſt imaginabile. 2. 20. 29. conceſſa poteſtati publicæ cum jure defenſionis. 2. 1. 16. injuſta Nat. & Euang. 1. 3. 2. & 2. 20. 5. quatenus tantum animum dolentis exſatiat. 2. 20. 10. quo ſenſu Deus vindicando ſcelera impiorum ridere dicatur. 2. 20. 4. juſta ex Iure Naturali, quo ſenſu. 2. 20. 8. ea eſt

Digitized by Google

eſt quæ fit magni boni publici cauſa. 1. 2. 8. etiam juſta non ſemper conceſſa leg. Euang. 2. 20. 10. ea quæ ſumitur in poſteris nocentum, an exemplo Dei poſſit defendi. 2. 21. 8.
Vindictæ privatæ exempla. 2. 20. 8. 3.
ad Vindictam quiſque promptior, quò ratione minus valet. 2. 20. 5.
Vindicantis animus non debet in malo acquieſcere, quo ſenſu. 2. 20. 4.
de non Violandis legatis lex non pertinet ad eos ad quos non mittuntur. 2. 18. 5.
Vir bonus naturaliter perpetuus Magiſtratus. 2. 20. 9.
Virginalis pudor æquiparatur vitæ. 1. 2. 5. & 2. 1. 7. an qui violare eum cupit, poſſit occidi, ut defendatur. 2. 1. 7.
Virginem vi corruptam corruptor non tenetur ducere Iure Naturali. 2. 7. 15. vi corruptam cur credi vult in agro, non in urbe. 2. 1. 12.
Viriati moderatio. 3. 12. 4. 3.
Virtutis actus, quos jus Hebræorum exigit, exiguntur & nunc à Chriſtianis. 1. 1. 17. 5.
Vis ac terror, propria bellorum. 3. 1. 6. juſta, quæ jus alterius non violat. 1. 2. 1. ubi juſta eſt punitio. 3. 1. 2. major liberat à pœna. 3. 21. 9.
Vis injuſta naturaliter quæ. 1. 2. 1. 6.
Vis juſta naturaliter quæ. 1. 2. 1. 7.
Vis juſta teſtimoniis probatur. 1. 2. 1. 5. 7.
Vis juſta in beſtiis, quo ſenſu. 1. 2. 1. 5. 3. 2.
Vis pœnæ ergo licita. 3. 1. 2. 3.
Vi, hominibus armatis, coactisve, quid ſignificet. 2. 16. 20. 4.
Vita fundamentum eſt omnium bonorum temporalium & æternorum. 2. 24. 6. anterior, ut cum delicto veniat in æſtimationem, quatenus naturaliter ſit æquum. 2. 20. 30. hominis Chriſtiani pluris eſſe debet, quam res ſua. 3. 2. 6. innocentis recte ſervatur per mendacium. 3. 1. 16.
Vita in ſtatu innocentiæ. 2. 2. 2. 1. 2.
Vita populi præferenda libertati. 2. 24. 6. 2.
Vita an obligari poſſit. 3. 2. 6.
Vita tota reorum an examinanda. 2. 20. 30. 4.
Vitam valide obligari, antiquorum ſententia. 2. 15. 16. 4.
Vitæ tuendæ cauſa mentiri an liceat. 3. 1. 16.
Vitæ æſtimatio non fit in homine libero. 2. 17. 13. jus plenum nemo habet in ſe. 3. 2. 6. ita ut eam ſibi adimere poſſit, aut hoc fine pro alio obligare. 2. 21. 11. ſua enim cuique eſt, ſed non ad perdendum. 2. 17. 2. ſuæ quemque eſſe ſummum dominum, gentium eſt opinio. 3. 2. 6. & 3. 20. 43.
Vitæ pactio libertatem non comprehendit. 3. 23. 12.
Vitam ſervare ſi nequeam aliter, licet mihi eam impetentem arcere vi quacunque. 1. 1. 3. etiamſi ſit innocens. 3. 1. 2. in vitam noſtram Deus plus juris habet, quam nos ipſi. 1. 3. 3. jus etiam habet ſine intuitu culpæ. 2. 21. 14. vitam multitudinis innocentis ſuæ unius quiſque tenetur præferre. 2. 25. 3.
Vitia quæ ex corporis mixtura originem trahunt facillime remittenda. 2. 20. 31. non omne quod ſit vitioſe caret affectu juris. 2. 11. 9.
Vitia qualia impunita eſſe debeant. 2. 20. 18. 20. 1.
Vitioſitas actus ab effectu diſcernenda. 2. 17. 22.
Vitium rei in contractibus indicandum, & quare. 2. 12. 9. 1.
Vittæ. 3. 24. 5.
Vlciſci quid ſignificet Auguſtino. 2. 1. 2. *vide* Vindicare.
Vltio an juri naturæ conveniat. 2. 20. 5. 1. 3.
Vltio an licita jure naturæ & gentium. 2. 20. 8. 2. 3.
Vltio an Chriſtianis permiſſa. 2. 20. 10. 1. 5.
Vltionis reſtrictio unde. 2. 20. 8. 4.
Vnio populorum, aut regnorum, quid operetur. 2. 9. 9.
Vniverſitas obligat ſingulos. 2. 5. 17.
Vniverſitas manet etiam cum ſinguli intereunt. 2. 5. 1. Iure Gentium voluntario. 3. 2. 2. *vide* Debitum. non qua ſinguli, ſed qua pars ſunt univerſitatis. 3. 2. 1. ut tamen ſinguli bona ſua ex delicto ejus amittunt in quod non conſenſere, injuſtum. 2. 21. 7.

Vni-

Digitized by Google

Vniverſitatis debito ſinguli an obligentur, & quatenus. 2. 14. 7.
Vniverſitatis res cui acquirantur in bello. 3. 8. 4. de univerſitate quædam dicuntur primo, quædam non niſi derivatione à ſingulis. 2. 21. 8.
Voces an naturalia ſigna. 3. 1. 8. 1.
Voces naturaliter nihil ſignificant. 3. 1. 8. voces multæ aliam latam, aliam ſtrictam habent ſignificationem. 2. 16. 9. Omnes ambiguitatem admittunt. 3. 1. 17. repertæ ſunt ad ſignificandum, cum obligatione mutua. 3. 1. 8. Vocum ambiguarum is ſenſus ſumendus qui vitio caret. 2. 16. 6. ſenſus improprius ſumendus, cum aut abſurdum alias ſequeretur, aut pactum redderetur inutile. 2. 16. 12. in pactis populariter ſumendus. 2. 16. 2.
de Vocibus meris diſputatio cavenda. 2. 20. 23.
Volenti mentiendo an injuria fiat. 3. 1. 14. 1.
Voluiſſe in dubio quisque cenſetur quod eſt æquiſſimum. 2. 7. 3.
Voluntas defuncti pro lege. 2. 7. 3.
Voluntas quæ punibilis. 2. 20. 18.
Voluntas Dei nominatur, ubi cauſæ non apparent. 2. 20. 48. 1.
Voluntas jure mutabilis. 2. 11. 2.
Voluntas unde colligatur. 2. 16. 26. naturaliter ſufficit ad obligationem. 2. 11. 1. etiam ſine cauſa obligationis. 2. 16. 20. accipientis poteſt traditionem antecedere. 2. 6. 2. in contractibus ex utraque parte requiritur æqualis. 2. 12. 10.
Voluntas in dubio creditur ſibi eſſe conſentiens. 2. 16. 7. hominum, poteſt eſſe menſura ejus, quod res quæque valet. 2. 12. 15. *vide* Pretium. malefaciendi, ſi per externa ſigna de ea conſtiterit, puniri poteſt. 2. 20. 39. mandantis in dubio cenſetur, ut ſervetur mandatum. 2. 11. 17. Pejerandi etiam occulta punitur à Deo. 2. 13. 1. populi quæ præſumatur. *vide* Præſumptio. ejus qui nunc eſt quando non pro alia quam primæva populi voluntate accipiatur. 2. 7. 27. Regis, ſe in integrum reſtituere cupientis unde præſumatur, vel cognoſcatur. 2. 14. 2.
Voluntatis conjectura ceſſat, cum cauſa alia apparet. 2. 4. 5. an ad bellum ſuſcipiendum ſufficiat minori Magiſtratui. 1. 3. 5. defectus originarius unde queat intelligi. 2. 16. 22. internuncius differt à Tabellario. 2. 11. 17. ratio in Teſtamento quomodo judicari debeat. 2. 16. 26. ſigna ſufficientia quæ. 2. 11. 11. quomodo voluntas ex iis dijudicanda. 2. 16. 26.
Voluntatem domini rem ſuam ad aliam transferre cupientis ſervari Iure Naturali æquum eſt. 2. 11. 1. ut mutet animus humanus, non potentiam modo habet, ſed & jus. 2. 11. 2.
Voluntate ceſſante non manet dominium. 2. 9. 1. noſtra etiam per alium obligamur. 2. 11. 12. quod ex voluntate profectum, in eo pœnitere licet. 2. 4. 14.
Voluptatis deſiderio quæ non recte fiunt, minus excuſabilia, quam quæ ex metu aut ira. 2. 20. 31.
Vrbes quædam à Deo excidio damnatæ: quare. 3. 12. 2. 4.
Vrbes à Salomone Hiromo datæ quales. 1. 3. 12. 3.
Vrbium matricum jus in colonias apud Græcos. 1. 3. 21. 1.
Vſucapio locum non habet inter duos populos aut reges. 2. 4. 1. imò. 8. 2. 9. 1.
Vſura in bonam partem accipitur. 2. 13. 21. non illicita Iure Naturali, ſed lege Euangelica. 2. 12. 30. non eſt cum quis mercedem paciſcitur pro periculo amiſſionis pecuniæ ejus, quam mutuo dedit. 2. 12. 21. Leges humanæ de uſuris latæ quid efficiant. 2. 12. 22.
Vſuræ quo jure vetitæ. 2. 12. 20. 1. 3.
Vſuræ vetitæ lege Hebræa. *ibid. Not.* 3.
Vſuræ Chriſtianis illicitæ. *ibid.*
Vſuræ crimen quibus caſibus non admittatur. 2. 12. 21.
circa Vſuras legum civilium efficacia. 2. 12. 22. Hollandicum jus circa ipſas. *ibid.*
Vſus autoritas in explicandis legibus. 1. 2. 9. 1.
Vſus rerum naturalis. 2. 2. 2. 1.
Vſus rei in abuſu conſiſtens æſtimabilis extra rem. 2. 12. 20. 2.
Vſus. 2. 3. 3.

Digitized by Google

Vſus fructus proprie ita dictus non eſt earum rerum, quæ uſu pereunt, jus tamen utendi iis eſt æſtimabile. 3. 12. 20.
Vſufructuarius ſi ſuum jus extraneo concedit, nihil agit. 1. 4. 10.
Vti opera oblata licet, etſi offerenti illicita. 3. 1. 21. 22. & 2. 26. 5. 1.
Vtile factum. *vide* Factum utile, non mihi ſtatim licet per vim imponere id, quod alteri eſt utile. 2. 22. 12. quod minus utile non ſtatim eſt illicitum. 2. 5. 12.
Vtilitas ſola, non eſt juſta belli cauſa. 2. 22. 6. & 2. 22. 13. nec cædis. 3. 11. 16. nec corruptionis rerum quæ ſunt alterius, niſi juſtitia accedat. Innoxia dat jus contra proprietatem ſingulorum. 2. 2. 11. Privata ut cedat publicæ videntur voluiſſe qui cœtus civiles inſtituere. 3. 20. 7.
Vtilitas Publica jus dat in bona privatorum. 3. 20. 7. non dat jus alienandæ partis imperii ſine conſenſu ejus. 2. 6. 8. ſi in quibusdam caſibus ſpectanda, quibus eam ſpectare jus ſit. 3. 20. 10. Servi ſubeſt utilitati Domini. 3. 14. 6.
Vtilitas publica alienando bona ſubditorum pacis cauſa, quo ſenſu requiratur. 3. 20. 7. 1. & 10. 1.
Vtilitas belligeranti ex abſtinentia populationum. 3. 12. 8. 1.
Vtilitatis innoxiæ jus. 2. 2. 11.
Vtiliter quod geſtum eſt, valet, quomodo intelligendum. 3. 22. 3.
Vxor in corpus mariti jus habet ex lege Euangelica. 2. 5. 9. 2.
Vxor rem vindicat emtam pecunia ſua, quam repetere potuiſſet. 2. 10. 2. 2.
Vxor pars familiæ maritalis. 2. 5. 8. 3. & 12. 1. virum non ſequitur, niſi in jure commorandi. 3. 21. 17. *vide* Domus.
Vxores, an plures habere licitum ſit: qui plures habuerint qui una contenti: & an licitum ſit eas deſerere. 2. 5. 9. 1. 2. 4.
Vxoria bona vendendi jus, non à natura eſt. 2. 5. 18. ne uxor pro marito. 3. 2. 1.
Withernamium jus. 3. 2. 4.

X.

Xerxis & Artabazanis controverſia. 2. 7. 29.
Ξυμμαχία. 2. 15. 6. 2.

Y.

Ὑπαλλαγμός. 1. 4. 6. 2.
Ὑπερβολὴ figura qualis. 3. 1. 13. 1.
Ὑπέχεσις. 2. 13. 21. 1.

Z.

Zelandorum jus circa *alluviones*. 2. 8. 15. 1.
Zeli judicium. 2. 20. 9. 5.
Zizania ſinenda ad meſſem. 3. 1. 4. 2.
Zopyrus perfidia non caret, ob fidem Regi ſuo præſtitam. 3. 24. 2.

FINIS.

TYPO.

Digitized by Google

TYPOGRAPHVS LECTORI.

CVm circa hoc tempus in manus noſtras veniſſet Scriptoris hujus commentatio in epiſtolam Pauli ad Philemonem, viſum eſt eam hic ponere, tum ut cum majori opere ſervetur, tum quia quædam continet non aliena ab his quæ in hoc opere, lib. I, *cap.* II. *& lib.* III, *cap.* VII, *& cap.* XIV *tractantur.*

Placuit inſuper ſubjungere propter materiæ affinitatem, Diſſertationem ejuſdem de Mari libero; hiſce fruere & vale.

HVGONIS GROTII
COMMENTATIO
IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD PHILEMONEM.

ΠΑῦλος δέσμιος Χριστῦ Ἰησῦ, *Paulus vinctus Chriſti Ieſu*] Romæ agens ſub militis, eadem catena vincti, cuſtodia. Actor. XXIIX, 16. Genitivus hic cauſam ſignificat, ut & infra 9. Epheſ. III, 1. II Tim. I, 8. pro quo Epheſ. IV, 1. δέσμιος ἐν κυρίῳ, *vinctus in Domino.*

Καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφὸς, *& Timotheus frater*] Fratres vocabant ſe mutuo Chriſtiani ob communem regenerationem. Timotheus perpetuus ferme Pauli comes, ut videre eſt II Tim. III, 10. etiam Romæ ipſi aderat Epheſ. I, 1. Coloſſ. I.

Φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ, *Philemoni dilecto*] Philemon nomen eſt Græcum, quo appellatus fuit & Poëta nobilis, & rerum naturalium ſcriptor quidam Plinio memoratus. Videtur habitaſſe Epheſi, ubi Oneſimus poſtea epiſcopatu functus eſt, ut & Ignatii literæ, & alii ſcriptores tradunt. Hunc Philemonem dilectum ſive cariſſimum vocat Paulus, quod eum interiore quadam amicitia, ut virum valde pium, complecteretur.

Καὶ συνεργῷ ἡμῶν, *& adjutori noſtro*] id eſt uni presbyterorum illorum, qui Epheſi plures erant. Actor. XX, 17. omnes autem πρεσβυτέρους, atque etiam πρεσβύτιδας, quæ fœminis ad Chriſtum vocandis dabant operam, Apoſtoli ſui operis adjutores vocabant. Rom. XVI, 3. 9. Philipp. II, 25. Coloſſ. IV, 11.

2. Καὶ

2. *Καὶ Ἀπφίᾳ τῇ ἀγαπητῇ, & Appiæ dilectæ*] Appia nomen eſt Romanum. Π mutatur in Φ more Hebræo.

Καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν, & Archippo commilitoni noſtro] Euangeliſtæ munus hic obiiſſe videtur, modo Epheſi agens, modo Coloſſis. Col. IV, 17. ubi poſtea eum reſediſſe, ac ſic Epiſcopum factum teſtatur Ambroſius. Tales ob moleſtiam muneris commilitones ſuos vocare Paulus ſolebat, ut videre eſt Philipp. II, 25.

Καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ, & Eccleſiæ quæ in domo tua eſt] ad Philemonem hoc referendum, cui præcipue inſcribitur hæc epiſtola. In ejus domo complures erant Chriſtiani. Etiam tres Eccleſiam faciunt, teſte Tertulliano. Sic in Aquilæ, & Priſcillæ domo, qui erant, eccleſia dicuntur, Rom. XV, 15. I Cor. XVI, 19. & qui in Nymphæ domo, Col. IV, 15.

3. *Χάρις ὑμῖν, καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, Gratia vobis, & Pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.*] precatur illis favorem Dei, & Chriſti, & proſpera omnia, quæ Hebræi pacis nomine ſolent appellare. Vtitur ſæpe hac precatione Paulus, ut I Cor. I, 3. II Cor. I, 2. Galat. I, 3. Eph. I, 2. Col. I, 2. I Theſſ. I, I.

4. *Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου, Gratias ago Deo meo*] Gratias Deo debemus pro donis non tantum in nos, ſed & in alios collatis. Rom. I, 8. I Cor. I, 4. Epheſ. I, 16.

Πάντοτε μνείαν σου ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, ſemper memoriam tui faciens in orationibus meis] eadem verba habes dicto loco Epheſ. I, 16. unde diſcas προσευχὰς, *orationes*, hic dici omnes ad Deum allocutiones, etiam per quas non poſcitur aliquid, ſed gratiæ aguntur.

5. *Ἀκούων σου τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν, audiens charitatem tuam & fidem*] Cauſam reddit ſuæ gratiarum actionis, qualem videbis & dictis locis. Rom. I, 8. I Cor. I, 4. Epheſ. I, 16. Egregia hic biga nominatur dilectio & fides. Vide I Cor. XIII. Gal. V, 6. Epheſ. VI, 23. I Theſſ. III, 6. I Tim. I, 14; VI, II. II Tim. I, 13; II, 22.

Ἣν ἔχεις πρὸς τὸν κύριον Ἰησοῦν, quam habes in Dominum Ieſum] hoc ad fidem refertur.

Καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, & erga omnes ſanctos] Hoc ad dilectionem. Sancti vocantur Chriſtiani omnes, ut Epheſ. I, I. & alibi ſæpe.

6. *Ὅπως ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου ἐνεργὴς γένηται ἐν ἐπιγνώσει παντὸς ἔργου ἀγαθοῦ τοῦ ἐν ὑμῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, ut communicatio fidei tuæ efficax fiat, in agnitione omnis boni operis, quod eſt in vobis in Chriſtum Ieſum*] Eſt primum hic trajectio. Nam verba illa εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, *in Chriſtum Ieſum*, pertinent ad id quod præceſſit τῆς πίστεώς σου, *fidei tuæ*. Deinde κοινωνία τῆς πίστεως, *communicatio fidei*, poſitum eſt pro ipſa fide, quæ Philemoni cum aliis illis Chriſtianis erat communis. Et ἐν ἐπιγνώσει *in agnitione* hic παθητικῶς *paſſive* ſumitur, habetque innoteſcendi ſignificationem. Senſus enim eſt: eo ſpectabat tua iſta dilectio, ut fides, quæ tibi cum aliis ſanctis communis eſt, actuoſa fieret, ac ſic cognoſceretur per bona illa opera, quæ abs te aliiſque procedunt. Ἐνεργὴς γένηται, *efficax fiat*, hic dicitur eodem ſenſu quo πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, *fides quæ per charitatem operatur*. Gal. V, 6. Inde ſequitur ἐπίγνωσις, id eſt, patefactio ejuſdem fidei. Oſtenditur enim fides per opera, Iac. II, 18.

7. Χαρὰν

7. *Χαρὰν γὰρ ἔχομεν πολλὴν καὶ παράκλησιν. Gaudium enim magnum habemus & conſolationem*] merito inquit gratias Deo pro iſtis veſtris virtutibus habemus, quia nobis maximum inde gaudium, & in malis quæ Euangelii cauſa toleramus, ſolatium provenit. Sic & II Cor. VII, 4, 13. I Theſſ. III, 7.

Ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν ἁγίων ἀναπέπαυται διὰ σοῦ, ἀδελφὲ, quia viſcera ſanctorum refocillata ſunt per te frater] *σπλάγχνα viſcera* hic pro animo, ut Sirach. XXX, 7. XXXIII, 5. Itaque *ἀναπέπαυται τὰ σπλάγχνα refocillata ſunt viſcera*, & infra 20: *ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα, refice mea viſcera*, parem ſenſum habet cum illo *ἀνέπαυσαν τὸ ἐμὸν πνεῦμα, refocillarunt meum ſpiritum*, I Cor. XVI, 18. Pauperes, inquit, tranquillo ſunt animo, eo quod experiendo didicerint, in tuis divitiis paratum eſſe ſuis neceſſitatibus ſubſidium.

8. *Διὸ πολλὴν ἐν Χριστῷ παῤῥησίαν ἔχων ἐπιτάσσειν τὸ ἀνῆκον, Quapropter multam in Chriſto fiduciam habens præcipiendi quod tui officii eſt*] Apoſtolica functio à Chriſto mihi injuncta hoc jus mihi dat, ut tibi Chriſtianiſque aliis ea præcipere poſſim quæ officii veſtri ſunt. *Παῤῥησίας fiduciæ* vox ex Græco ſermone ad Syros venit latiore ſignificatu, ita ut ſæpe jus, auctoritatem ſignificet.

9. *Διὰ τὴν ἀγάπην μᾶλλον παρακαλῶ, propter charitatem magis obſecro*] malo ut amicum precari per neceſſitudinem amicitiæ noſtræ.

Τοιοῦτος ὢν, cum ſim talis] id eſt, ad preces deſcendo, cum talis ſim, qualem me eſſe noſti.

Ὡς Παῦλος, nempe Paulus] tot Eccleſiarum conditor.

Πρεσβύτης ſenex] jam & provecta ætate, cui multa concedunt, etiam ignoti.

Νῦν δὲ καὶ δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ, nunc autem & vinctus Ieſu Chriſti] id eſt, propter Chriſtum vinctus, ut modo diximus. Magna debetur reverentia iis qui dura ferunt honeſtiſſimis de cauſis. Coloſſ. IV, 18. Epheſ. IV, I.

10. *Παρακαλῶ σε, obſecro te*] *παρακαλῶ σε* hic precandi, aut potius deprecandi habet ſignificationem. Servi ſi quid deliquiſſent precatorem ſibi parare ſolebant, ut notat ad Terentium Donatus. Similis eſt huic deprecatio Plinii pro Liberto Sabiniani epiſtola libri noni una & viceſima.

Περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου, ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου, pro filio meo quem genui in vinculis meis.] quem hic Romæ dum vinctus ſum Chriſtianum feci. Dei opus eſt regignere hominem. Sed tanta eſt ejus bonitas, ut in nominis ſui conſortium miniſtros ſuos admittat, I Cor. IV, 15. Galat. IV, 19. Sic & *σώζειν ſalvare* dicuntur Apoſtoli, Rom. XI, 14, & alii, I Cor. VII, 16.

Τόν ποτέ σοι ἄχρηστον, qui tibi aliquando inutilis fuit] deprecantium mos eſt rerum aſperitatem verbis lenire. Oneſimus non utilis modo Philemoni fuerat, ſed & damnum dederat. Conjuncta eſſe ſolent fuga ac furtum. Itaque in Codice Iuſtinianeo titulum de ſervis fugitivis ſequitur ille de furtis. Martialis:

A pedibus didicere manus peccare protervæ:
Non miror furem qui fugitivus erat.

Et

Et qui ſervum vendebant, promittere ſolebant furem non eſſe, fugitivum non eſſe. L. Cum in venditione, L. Lucius. §. ult. L. evicta re. §. ult. L. Si emptor. L. Si ita quis. L. Quia dicitur. D. de Emptionibus. L. quoties D. ſi familia furtum feciſſe dicatur. L. Et emptor §. venditorem. D. de act. empt. Varro II de re Ruſt. Seneca Controverſia III, XI.

12. Νυνὶ δέ σοι, καὶ ἐμοὶ εὔχρηστον, *nunc autem & mihi & tibi utilis*] quia Paulo utilis erat, erat & Philemoni. Communia enim ſunt τὰ τῶν φίλων *amicorum.* alludit ad nomen Oneſimi.

Ὃν ἀνέπεμψα, *quem remiſi*] nempe cum hac epiſtola.

Σὺ δὲ αὐτὸν, τουτέστι τὰ ἐμὰ σπλάγχνα προσλαβοῦ, *Tu autem illum, id eſt, mea viſcera, ſuſcipe*] προσλαμβάνεσθαι varias habet ſignificationes, omnes ad benevolentiam & beneficia pertinentes, ut apparet Actor. XVIII, 26. Rom. XIV, 1, 3, XV, 7. Hic interpreter benigne in domum recipere, quomodo Act. XXVIII, 2. τὰ ἐμὰ σπλάγχνα, *mea viſcera*, id eſt, ita mihi dilectum, quomodo viſcera noſtra diligimus.

Sic apud Plautum:

meum corculum.

13. Ὃν ἐγὼ ἐβουλόμην πρὸς ἐμαυτὸν κατέχειν, *quem ego volebam mecum retinere.*] Eſt hic indicativus pro ſubjunctivo more Græco, Voluiſſem eum mecum retinere, nempe niſi obſtitiſſent rationes aliæ, quæ jam ſequentur. De hoc loquendi genere, vide quæ diximus ad Matth. XXVI, 39.

Ἵνα ὑπὲρ σοῦ διακονῇ μοι, *ut pro te mihi miniſtraret*] ut mihi præſtaret, quæ tu ſi hic eſſes præſtiturus mihi omnia eſſes.

Ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ Εὐαγγελίου, *in vinculis Euangelii*] In his vinculis, quæ Euangelii cauſa ſuſtineo. Idem loquendi genus, quod habuimus ſup. 9.

14. Χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι, *præter tuam autem ſententiam nihil volui facere*] Nolui eo uti, niſi te ultro id volente.

Ἵνα μὴ ὡς κατὰ ἀνάγκην τὸ ἀγαθόν σου, ἀλλὰ κατὰ ἑκούσιον, *uti ne velut ex neceſſitate bonum tuum eſſet, ſed voluntarium.*] Si eum Paulus retinuiſſet, non tam apparuiſſet voluntas Philemonis, quam ſi eum ad ſe miſſum ipſe ad Paulum remitteret. Seneca II de Benef. IV. *Si vis ſcire an velim, effice ut poſſim nolle.* Ἑκούσιον *voluntarium*, & ἀναγκαῖον *neceſſarium*, ſive τὸ κατ' ἀνάγκην *ex neceſſitate* inter ſe opponuntur, ut I Petr. V, 2. Sic libera voluntate aliquid exſequi, & ex neceſſitate, inter ſe opponit Paulus Iuriſconſultus l. Atqui natura §. Si libero. D. de negotiis geſtis. Laus autem non debetur niſi liberis actionibus.

15. Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο, *forſitan enim ideo*] quaſi dicat, forte id Dei conſilium fuit, cum eum fugere permiſit. Confer Gen. XLV, 5.

Ἐχωρίσθη, *diſceſſit*] Vides & hic quod modo diximus, lenitate verbi mitigari id quod in re eſt aſperum. ἐχωρίσθη dixit, pro fugit. Talia ſunt, quæ Græci εὐφημισμοὺς *honeſtas appellationes* vocant.

Πρὸς ὥραν, *ad horam*] id eſt ad modicum tempus. Idem loquendi genus II Cor. VII, 8. Gal. II, 5. I Theſſ. II, 17.

Ἵνα αἰώνιον αὐτὸν ἀπέχῃς, *ut æternum illum recipias*] ut à me correctus perpetuo tibi ſit utilis. Αἰώνιον *æternum* ita hic dictum, quomodo apud Horatium *Serviet æternum*, Doctrina Euangelica non tollit ſtatuum diffe-

differentias, & imperia dominorum in ſervos, ut apparet I Tim. VI, 1, 2. Tit. II, 9. I Petr. II, 16. Epheſ. VI, 5, 6. Coloſſ. III, 22. Nulla ergo cauſa eſt, cur Chriſtianus, qui ut Dominus in ſervos habere imperium poteſt, non poſſit habere in ſubditos, ut princeps. Paria ſunt in domo dominus, in regno rex. Seneca III de beneficiis, 18. *Si ſervo, quo minus in nomen meriti perveniat, neceſſitas obeſt, & patiendi ultima timor; idem iſtud obſtabit & ei, qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam ſub diſpari titulo, varia in illos licent.* Ideoque Petrus imperia regum & dominorum inter ſe æquat. Nam & ſervos male meritos domini non adito magiſtratu torquere, imo & occidere poterant. L. 1, D. de his qui ſui, vel alieni juris ſunt. Inſtit. eod. tit. §. In poteſtate. Nec Romæ tantum id jus fuit, ſed & in Græcia. Vide Senecam Controverſia v, 35. Venit enim hoc ex jure gentium, ut nos docent dicta Iuris loca. Hoc jure quomodo domini uti deberent, ex quo Chriſtiani facti ſunt, Paulus eos docuit, eadem dicturus regibus, ſi tam reges tunc fuiſſent Chriſtiani, quam multi dominorum erant Chriſtiani. Et Nicodemus & Ioſephus Arimathenſis ſenatores fuere, cum imperio, & puniendi poteſtate. Nam ſenatus tam publicus populi, quam urbis Hieroſolymitanæ jus verberandi habebat, ut apparet Matth. x, 17. Actor. v, 48. II Cor. XI, 24. imo & morte puniendi, ſi quando Romani id permitterent, ſicut generalem permiſſum habebant Iudæi occidendi alienigenam, qui intra templi ſepta intraſſet. Hos tamen ſenatores, diſcipulos ſuos, Chriſtus nunquam monet, ut ab eo munere deſiſterent. Et ſi id feciſſet, rupiſſet haud dubie legem, quæ legitimo more ad tale munus vocatis imperabat, fungi eo munere, quod longe ab ipſo abfuit, qui dum vitam egit mortalem factus fuit ſub lege. Gal. IV. nec ullam ejus partem infregit ipſe, aut aliis infringendi autor fuit.

16. *οὐκ ἔτι ὡς δοῦλον, non jam ut ſervum*] Supple *tantum*, quod ſequentia oſtendunt. Sæpe apud omnes gentes, maxime vero apud Hebræos, hæc particula ſubauditur: deinde repetendum ex ſuperioribus *προσλαβοῦ ſuſcipe*.

Ἀλλ' ὑπὲρ δοῦλον, ſed ſupra ſervum] pertinentem ad te non ſolo jure herili, ſed &

Ἀδελφὸν ἀγαπητόν, fratrem dilectum] nempe Chriſtianis omnibus.

Μάλιστα ἐμοί, maxime mihi] mihi qui ejus operam fidelem ſum expertus.

Πόσῳ δὲ μᾶλλον σοι, quanto autem magis tibi] tibi multo carior, quam mihi eſſe debet, quia in tuo uſu ſemper futurus eſt, dum voles.

Καὶ ἐν σαρκί, & in carne] Corpus Oneſimi non tam ipſius eſt, quam tuum eſt, *κτήσει καὶ χρήσει, poſſeſſione & uſu.* Apud Ariſtophanem Cario:

Τοῦ σώματος γὰρ οὐκ ἐᾷ τὸν κύριον
Κρατεῖν ὁ δαίμων, ἀλλὰ τὸν ἐωνημένον.
Domino dominium corporis non dat ſui
Fortuna, ſed ei qui ſuum pretio facit.

Solent permiſceri inter ſe *σάρξ caro* & *σῶμα corpus*, ut apparet ex

 He-

Digitized by Google

Hebræo. Soph. I, 17. Ezech. x, 12, & alibi, collatis verſionibus Græcis & Latinis.

17. *Εἰ οὖν ἐμὲ ἔχεις κοινωνόν, Si ergo me habes ſocium*] Si me habes pro amico, ac proinde rerum tuarum participe.

Προσλαβοῦ αὐτόν, ſuſcipe illum] non modo pœnam, quam jure tuo exigere poteras, ei condona, ſed & benignè eum excipe. In domum, in animum recepiſti, dixit in re plane ſimili Plinius in Epiſtola IX, 24.

Ὡς ἐμέ, ſicut me.] nam amicus Paulo cum eſſet Oneſimus, quod ipſi præſtabatur, Paulo ipſi præſtari videbatur.

18. *Εἰ δέ τι ἠδίκησέ σε, Si autem aliquid nocuit tibi*] ſi quid fugiens abſtulit.

Ἢ ὀφείλει, aut debet] aut ſi ex rationibus tuis reliquator erat. Nomen generis pro ſpecie.

Τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει, hoc mihi imputa] in meis rationibus imputa. Me pro eo fac tuum nomen.

19. *Ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρί, Ego Paulus ſcripſi mea manu*] Vt certus ſis, habes hic manum meam. Poteris me ubi voles convenire ex chirographo. Hoc eſt, quod ſcribere cautionem vocat Scholiaſtes ad L. Titius D. quæ res pignori. Adde l. lect. D. Si certum petatur. & L. Aurelius. §. quidam. D. de liber. leg.

Ἐγὼ ἀποτίσω, Ego reddam] hoc Latinè dicitur pecuniam conſtituere, de quo titulus eſt in Digeſtis. Forma ipſa continetur his verbis, ἐγὼ ἀποτίσω, aut ſatisfaciam tibi, ut habet Novella cxv, 6. Quæ inſeri ſolet titulo Codicis, de pecunia conſtituta. Sic in l. Eum qui; §. Iulianus, Formula hæc legitur: *Scripſi ſecundum mandatum Seji, ſi quid tibi debitum approbatum erit, me tibi cauturum, & ſoluturum ſine controverſia.* Et alia, L. quidam eodem titulo: *Decem quæ Lucius Titius ex arca tua mutua acceperat, ſalva ratione uſurarum, habes penes me domine.* Conſtitui autem pecunia poteſt, etiam quæ naturaliter tantum debetur, L. I. §. debitum. D. dicto titulo. Servi Dominis debere poſſunt, non quidem civiliter, ſed natura. L. ſtipulatur, §. adhiberi, cum lege ſequente. Sic & pro obligatione naturali recte fidejuſſor accipitur. L. fidejuſſor. §. fidejuſſor. D. de fidejuſſoribus.

Ἵνα μὴ λέγω σοι ὅτι καὶ σεαυτόν μοι προσοφείλεις, ut non dicam tibi, quod & teipſum mihi debes] Eſt *σχῆμα figura* παρασιωπήσεως ſive reticentiæ, cum dicimus omittere nos velle quod maxime dicimus. Poteram dicere ait Paulus, te non tantum rerum tuarum, ſed & tui ipſius mihi eſſe debitorem: nempe quia Philemon abſque Paulo fuiſſet, manſiſſet in craſſis tenebris vitiiſque, longè à ſpe ſalutis.

20. *Ναὶ ἀδελφέ, ita frater*] Ναὶ hic eſt precantis, ut apud Hebræos.

Ἐγώ σου ὀναίμην ἐν κυρίῳ, ego te fruar in Domino] id eſt, liceat mihi gaudere de tuis in Chriſto profectibus. Syr. XXX, 2. *ὁ παιδεύων τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὀνήσεται ἐπ' αὐτῷ, qui caſtigat filium ſuum, gaudebit in eo.* Ignatius ad Magneſios: *Διακόνου Σωτίωνος οὗ ἐγὼ ὀναίμην, Diaconi Sotionis quo ego gaudeam.* Idem ad Epheſios: *ὀναίμην ὑμῶν διὰ παντός, gaudeam vobis ſemper.*

Ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα ἐν κυρίῳ, refice viſcera mea in Domino] id eſt propter Chriſtum fac me tranquillum hac de re.

21. Πι-

21. Πεποιθὼς τῇ ὑπακοῇ σου ἔγραψά σοι, *confidens in obedientia tua ſcripſi tibi*] Fiduciam mihi fecit, cognita illa tua, quam Euangelio præſtas obedientia. Ita ὑπακοὴ *obedientia* ſumitur Rom. I, 5. XV, 18. XVI, 19, 26. II Cor. VII, 15. X. 5, 6. I Petr. I, 14, 22.

Εἰδὼς ὅτι καὶ ὑπὲρ ὃ λέγω ποιήσεις, *ſciens quoniam & ſuper id quod dico, facies*] pro certo habeo plus te facturum, quam ego audeam poſcere.

22. Ἅμα δὲ καὶ ἑτοίμαζέ μοι ξενίαν, *ſimul autem & para mihi hoſpitium*] Hoſpitium para. ita ſumitur ξενία *hoſpitium*. Actor. XXVIII, 23, & apud Ioſephum & alios.

Ἐλπίζω γὰρ ὅτι διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν χαρισθήσομαι ὑμῖν, *nam ſpero per orationes veſtras me donatum iri vobis.*] ſpero fore ut ad preces veſtras Deus me (id eſt adventum ad vos meum) vobis concedat. Sunt qui ſpem hanc Pauli impletam putant, & liberatum eum à vinculis iviſſe in Aſiam: rediiſſe Romam.

23. Ἀσπάζονταί σε Ἐπαφρᾶς, *Salutant te Epaphras*] Nomen plenum eſt Ἐπαφρόδιτος Phil. II, 25. IV, 18. Contractum Ἐπαφρᾶς Col. I, 7. IV, 12. Cujus generis nomina in ᾶς contracta multa adduximus ad Lucæ initium.

Ὁ συναιχμάλωτός μου, *concaptivus meus*] Vnus eorum, quorum mentio Actor. XXVII.

Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, *in Chriſto Ieſu*] id eſt propter Ieſum Chriſtum, ut ſupra 20.

Μάρκος, *Marcus*] is cujus mentio Actor. XII, 12, 25. XV, 37, 39. Coloſſ. IV, 10.

24. Δημᾶς, *Demas*] cui plenum nomen Demetrius. Nominatur Coloſſ. IV, 14. II Tim. IV, 10.

Λουκᾶς *Lucas*] Medicus qui Euangelium & Acta nobis dedit. Vide Col. IV, 14. II Tim. IV, 11.

Οἱ συνεργοί μου, *adjutores mei.*] Vide ſupra 1.

Ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti*] Favor Chriſti.

Μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν, *cum ſpiritu veſtro*] id eſt, ſit vobiſcum: Eadem locutio Gal. VI, 18. Alibi pro eo dixit μεθ' ὑμῶν, καὶ μετὰ πάντων ὑμῶν, *vobiſcum, & cum omnibus vobis.*

Ἀμήν, *Amen*] Eſt vox quam Eccleſia reſpondebat lectis epiſtolis. Ideo omnibus Pauli epiſtolis cœpit adſcribi. Vide quæ ad Matth. VI, 13.

F I N I S.

Digitized by Google

Digitized by Google

HVGO GROTIVS

DE

MARI

LIBERO.

Digitized by Google

Digitized by Google

AD
PRINCIPES
POPVLOSQVE
LIBEROS ORBIS
CHRISTIANI.

Error eſt non minus vetus quam peſtilens, quo multi mortales, ii autem maxime qui plurimum vi atque opibus valent, perſuadent ſibi, aut, quod verius puto, perſuadere conantur, juſtum atque injuſtum non ſuapte natura, ſed hominum inani quadam opinione atque conſuetudine diſtingui. Itaque illi & leges & æquitatis ſpeciem in hoc inventa exiſtimant, ut eorum qui in parendi conditione nati ſunt diſſenſiones atque tumultus coërceantur: ipſis vero qui in ſumma fortuna ſunt collocati, jus omne ajunt ex voluntate, voluntatem ex utilitate metiendam. Hanc autem ſententiam abſurdam plane atque naturæ contrariam auctoritatis ſibi nonnihil conciliaſſe haud adeo mirum eſt, cum ad morbum communem humani generis, quo ſicut vitia ita vitiorum patrocinia ſectamur, acceſſerint adulantium artes quibus omnis poteſtas obnoxia eſt. Sed contra extiterunt nullo non ſæculo viri liberi, ſapientes, religioſi, qui falſam hanc perſuaſionem animis ſimplicium evellerent, cæteros autem ejus defenſores impudentiæ convincerent. Deum quippe eſſe monſtrabant conditorem rectoremque univerſi, imprimis autem humanæ naturæ parentem, quam ideo, non uti cætera animantia, in ſpecies diverſas, variaque diſcrimina ſegregaſſet, ſed unius eſſe generis, una etiam appellatione voluiſſet contineri, dediſſet inſuper originem eandem ſimilem membrorum compagem, vultus inter ſe obverſos, ſermonem quoque & alia communicandi inſtrumenta, ut intelligerent omnes naturalem inter ſe ſocietatem eſſe atque cognationem. Huic autem à ſe fundatæ aut domui aut civitati ſummum illum principem patremque familiâs ſuas quasdam ſcripſiſſe leges, non in ære aut tabulis, ſed in ſenſibus animisque ſingulorum, ubi invitis etiam & averſantibus legendæ occurrerent. his legibus ſummos pariter atque infimos teneri. in has non plus regibus licere, quam plebi adverſus decreta decurionum, decurionibus contra præſidum edicta, præſidibus in regum ipſorum ſanctiones. Quin illa ipſa populorum atque urbium ſingularum jura ex illo fonte dimanare, inde ſanctimoniam ſuam atque maje-

ſtatem accipere. Sicut autem in ipſo homine alia ſunt quæ habet cum omnibus communia, alia quibus ab altero quisque diſtinguitur: ita earum rerum quas in uſum hominis produxiſſet natura, alias eam manere communes, alias cujusque induſtria ac labore proprias fieri voluiſſe. de utrisque autem datas leges, ut communibus quidem ſine detrimento omnium omnes uterentur; de cæteris autem quod cuique contigiſſet, eo contentus abſtineret alieno. Hæc ſi homo nullus neſcire poteſt niſi homo eſſe deſierit, hæc ſi gentes viderunt quibus ad verum omne cæcutientibus ſola naturæ fax illuxit, quid vos ſentire ac facere æquum eſt, principes populique Chriſtiani? Si quis durum putat ea à ſe exigi quæ tam ſancti nominis profeſſio requirit, cujus minimum eſt ab injuriis abſtinere, certe quid ſui ſit officii ſcire quisque poteſt ex eo quod alteri præcipit. Nemo eſt veſtrûm qui non palam edicat rei quemque ſuæ eſſe moderatorem & arbitrum: qui non fluminibus locisque publicis cives omnes uti ex æquo & promiſcue jubeat, qui non commeandi commercandique libertatem omni ope defendat. Sine his ſi parva illa ſocietas, quam rempublicam vocamus, conſtare non poſſe judicatur (& certe conſtare non poteſt) quamobrem non eadem illa ad ſuſtinendam totius humani generis ſocietatem atque concordiam erunt neceſſaria? Si quis adverſus hæc vim faciat, merito indignamini, exempla etiam pro flagitii magnitudine ſtatuitis, non alia de cauſa niſi quia, ubi iſta paſſim licent, ſtatus imperii tranquillus eſſe non poteſt. Quod ſi rex in regem, populus in populum inique & violente agat, id nonne ad perturbandam magnæ illius civitatis quietem & ad ſummi cuſtodis ſpectat injuriam? Hoc intereſt, quod ſicut magiſtratus minores de vulgo judicant, vos de magiſtratibus, ita omnium aliorum delicta cognoſcenda vobis & punienda mandavit rex univerſi, veſtra excepit ſibi. Is autem quanquam ſupremam animadverſionem ſibi reſervat, tardam, occultam, inevitabilem; nihilominus duos à ſe judices delegat qui rebus humanis interſint, quos nocentium feliciſſimus non effugit, conſcientiam cuiquam ſuam, & famam ſive exiſtimationem alienam. Hæc tribunalia illis patent quibus alia præcluſa ſunt: ad hæc infirmi provocant: in his vincuntur qui vincunt viribus, qui licentiæ modum non ſtatuunt, qui vili putant conſtare quod emitur humano ſanguine, qui injurias injuriis defendunt, quorum manifeſta facinora neceſſe eſt & conſentiente bonorum judicio damnari, & ſui ipſorum animi ſententia non abſolvi. Ad utrumque hoc forum nos quoque novam cauſam aſſerimus: non hercule de ſtillicidiis aut tigno injuncto, quales eſſe privatorum ſolent, ac ne ex eo quidem genere quod frequens eſt inter populos, de agri jure in confinio hærentis, de amnis aut Inſulæ poſſeſſione: ſed de omni prope oceano, de jure navigandi, de libertate commerciorum. Inter nos & Hiſpanos

hæc

Digitized by Google

hac controverſa ſunt : Sitne immenſum & vaſtum mare regni unius nec maximi acceſſio : populone cuiquam jus ſit volentes populos prohibere ne vendant, ne permutent, ne denique commeent inter ſeſe : potueritne quiſquam quod ſuum nunquam fuit elargiri, aut invenire quod jam erat alienum : an jus aliquod tribuat manifeſta longi temporis injuria. In hac diſceptatione ipſis qui inter Hiſpanos præcipui ſunt divini atque humani juris magiſtri calculum porrigimus, ipſius denique Hiſpaniæ proprias leges imploramus. Id ſi nihil juvat, & eos quos ratio certa convincet, cupiditas vetat deſiſtere, veſtram principes majeſtatem, veſtram fidem quotquot eſtis ubique gentes appellamus. Non perplexam, non intricatam movemus quæſtionem. Non de ambiguis in religione capitibus, quæ plurimum habere videntur obſcuritatis, quæ tantis tam diu animis decertata, apud ſapientes hoc fere certum reliquerunt, nusquam minus inveniri veritatem quam ubi cogitur aſſenſus. Non de ſtatu noſtræ reipublicæ, & libertate armis haud parta, ſed vindicata: de qua recte ſtatuere ii demum poſſunt qui jura patria Belgarum, mores avitos, & inſtitutum non in leges regnum, ſed ex legibus principatum accurate cognoverint. in qua tamen quæſtione æquis judicibus extremæ ſervitutis depulſa neceſſitas, ſubtilius inquirentibus decreti tot nationum publica auctoritas, infenſis etiam & malevolis adverſariorum confeſſio nihil dubitandum reliquit. Sed quod hic proponimus, nihil cum iſtis commune habet. nullius indiget anxiæ disquiſitionis. non ex divini codicis pendet explicatione, cujus multa multi non capiunt, non ex unius populi ſcitis quæ cæteri merito ignorant. Lex illa è cujus præſcripto judicandum eſt, inventu eſt non difficilis, utpote eadem apud omnes: & facilis intellectu, utpote nata cum ſingulis, ſingulorum mentibus inſita. Jus autem quod petimus tale eſt, quod nec rex ſubditis negare debeat, neque Chriſtianus non Chriſtianis. A natura enim oritur, quæ ex æquo omnium parens eſt, in omnes munifica, cujus imperium in eos extenditur qui gentibus imperant, & apud eos ſanctiſſimum eſt qui in pietate plurimum profecerunt. Cognoſcite hanc cauſam principes, cognoſcite populi: ſi quid iniquum poſtulamus, ſcitis quæ veſtra, & è vobis eorum qui viciniores nobis eſtis, apud nos ſemper fuerit auctoritas. monete, parebimus. Quin ſi quid à nobis hac in re peccatum eſt, iram veſtram, odium denique humani generis non deprecamur. Sin contra ſe res habet, quid agendum ſit, veſtræ religioni & æquitati relinquimus. Olim inter populos humaniores ſummum nefas habebatur, armis eos impetere qui res ſuas arbitris permitterent. contra qui tam æquam conditionem recuſarent, ii non ut unius, ſed ut omnium hoſtes ope communi comprimebantur. itaque eam in rem videmus icta fœdera, judices conſtitutos. Reges ipſi validæque gentes nihil æque glorioſum, ac magnificum deputa-

 bant,

Digitized by Google

bant , quam aliorum coërcere inſolentiam , aliorum infirmitatem atque innocentiam ſublevare. Qui ſi mos hodieque obtineret , ut humani nihil à ſe alienum homines arbitrarentur , proſecto orbe non paulo pacatiore uteremur. refrigeſceret enim multorum audacia , & qui juſtitiam utilitatis cauſa nunc negligunt , injuſtitiam damno ſuo dediſcerent. Sed hoc ut in cauſa iſthac non fruſtra forte ſperamus , ita illud certo confidimus , bene rebus expenſis exiſtimaturos vos omnes imputari nobis non magis poſſe pacis moras , quam belli cauſas : ac proinde uti hactenus amici nobis faventes atque benevoli ſuiſtis , ita vos aut etiam magis in poſterum fore , quo nihil optatius iis poteſt contingere qui primam partem felicitatis putant bene facere , alteram bene audire.

HVGO-

Digitized by Google

HVGONIS GROTII
MARE LIBERUM
SIVE
De jure quod Batavis competit ad Indicana commercia,
DISSERTATIO.

CAPVT I.

Iure gentium quibusvis ad quosvis liberam eſſe navigationem.

PRopoſitum eſt nobis breviter ac dilucide demonſtrare, jus eſſe Batavis, hoc eſt, Ordinum Federatorum Belgico-Germaniæ ſubditis, ad Indos, ita uti navigant navigare, cumque ipſis commercia colere. Fundamentum ſtruemus hanc juris Gentium, quod primarium vocant, regulam certiſſimam, cujus perſpicua atque immutabilis eſt ratio: licere cuivis genti quamvis alteram adire, cumque ea negotiari. Deus hoc ipſe per naturam loquitur, cum ea cuncta quibus vita indiget, omnibus locis ſuppeditari à natura non vult: artibus etiam aliis alias gentes dat excellere. Quo iſta? niſi quod voluit mutua egeſtate & copia humanas foveri amicitias, ne ſinguli ſe putantes ſibi ipſis ſufficere, hoc ipſo redderentur inſociabiles? Nunc factum eſt ut gens altera alterius ſuppleret inopiam, divinæ juſtitiæ inſtituto, ut eo modo (ſicut Plinius dicit [1]) quod genitum eſſet uſpiam, apud omnes natum videretur. Poëtas itaque canentes audimus:

Nec vero terra ferre omnes omnia poſſunt.

Item:

Excudent alii [2]*:* & quæ ſequuntur. Hoc igitur qui tollunt, illam laudatiſſimam tollunt humani generis ſocietatem, tollunt mutuas benefaciendi occaſiones, naturam denique ipſam violant. Nam & ille quem Deus terris circumfudit Oceanus, undique & undique verſus navigabilis, & ventorum ſtati aut extraordinarii flatus, non ab eadem ſemper, & à nulla non aliquando regione ſpirantes, nonne ſignificant ſatis conceſſum à natura cunctis gentibus ad cunctas aditum? Hoc Seneca [3] ſummum Naturæ beneficium putat, quod & vento gentes locis diſſipatas miſcuit, & ſua omnia in regiones ita deſcripſit, ut neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium. Hoc igitur jus ad cunctas gentes æqualiter pertinet: quod clariſſimi Iuriſconſulti [4] eo uſque producunt, ut negent ullam rempublicam aut Principem prohibere in univerſum poſſe, quo minus alii ad ſubditos ſuos accedant, & cum illis negotientur. Hinc jus deſcendit hoſpitale ſanctiſſimum; hinc querelæ [5]:

[1] *Panegyr.*

[2] *Virgil.*

[3] 3. 4. *Nat. qu.*

[4] *Inſt. de rerum diviſ.* §. 1. *& L. nemo igitur. ff. eod. vide Gr. de jure belli lib.* 1, *c.* 19. *vid. L. mercatores C. de com.*

[5] *Virg.* 1. *Æn.*

Quod

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ.

1 7. Æn. Et alibi 1.

——— littuſque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque auramque patentem.

Et ſcimus bella quædam ex hac cauſa cœpiſſe, ut Megarenſibus in Athenienſes, Bononienſibus in Venetos 2: Caſtellanis etiam in Americanos has juſtas potuiſſe belli cauſas eſſe 3, & cæteris probabiliores Victoria 4 putat, ſi peregrinari & degere apud illos prohiberentur, ſi arcerentur à participatione earum rerum quæ jure gentium aut moribus communia ſunt, ſi denique ad commercia non admitterentur. Cui ſimile eſt quod in Moſis 5 hiſtoria & inde apud Auguſtinum 6 legimus, juſta bella Iſraëlitas contra Amorræos geſſiſſe, quia innoxius tranſitus denegabatur: qui *Iure Humanæ Societatis* æquiſſimo patere debebat. Et hoc nomine Hercules Orchomeniorum, Græci ſub Agamemnone Myſorum Regi arma intulerunt; 7 quaſi libera eſſent naturaliter itinera ut Baldus dixit: 8 accuſanturque à Germanis apud Tacitum 9 Romani, quod colloquia congreſſuſque gentium arcerent, fluminaque & terras & cœlum quodammodo ipſum clauderent. Nec ullus titulus Chriſtianis quondam in Sarracenos magis placuit, quam quod per illos terræ Iudææ aditu arcerentur 10. Sequitur ex ſententia Luſitanos, etiamſi domini eſſent earum regionum ad quas Batavi proficiſcuntur, injuriam tamen facturos ſi aditum Batavis & mercatum præcluderent.

Quanto igitur iniquius eſt volentes aliquos à volentium populorum commercio ſecludi, illorum opera quorum in poteſtate nec populi illi ſunt, nec illud ipſum, qua iter eſt; quando latrones etiam & piratas non alio magis nomine deteſtamur, quam quod illi hominum inter ſe commeatus obſident atque infeſtant?

1 Diod. 11. Plut. Peric. 3 Sig. ult. de reb. Ital. 4 Vict. de Indis part. 2. n. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. Add. Covar. in c. peccatum. § 9. n. 4. ibi. Quinta. 5 Num. 6 20. 6 Aug. l. 4. qu. 44. ſuper Nu. Et Eſt. c. ult. 23. q. 2. 7 Sophocl. Trach. 8 3. Conſ. 293. 9 4. Hiſtor. 10 Alc. 7. Conſ. 130. Covar. c. peccatum p. 2. § 9. Bart. ad L. 1. C. de Pagan.

CAP. II.

Luſitanos nullum habere jus dominii in eos Indos ad quos Batavi navigant titulo inventionis.

NOn eſſe autem Luſitanos earum partium dominos ad quas Batavi accedunt, puta Iavæ, Taprobanæ, partis maximæ Moluccarum, certiſſimo argumento colligimus, quia dominus nemo eſt ejus rei quam nec ipſe unquam nec alter ipſius nomine poſſedit. Habent inſulæ iſtæ quas dicimus & ſemper habuerunt ſuos Reges, ſuam rempublicam, ſuas leges, ſua jura: Luſitanis mercatus, ut aliis gentibus conceditur: itaque & tributa cum pendunt, & jus mercandi à Principibus exorant, dominos ſe non eſſe, ſed ut externos advenire ſatis teſtantur: ne habitant quidem niſi precario. Et quanquam ad dominium titulus non ſufficiat, quia & poſſeſſio requiritur, cum aliud ſit rem habere, aliud jus ad rem conſequendam, tamen ne titulum quidem dominii in eas partes Luſitanis ullum eſſe affirmo, quem non ipſis eripuerit Doctorum, & quidem Hiſpanorum ſententia. Primum ſi dicent inventionis præmio eas terras ſibi ceſſiſſe, nec jus, nec verum dicent.

Inve-

Digitized by Google

Invenire enim non illud eſt oculis uſurpare, ſed apprehendere, ut Gordiani epiſtola oſtenditur[1]: unde Grammatici invenire & occupare pro verbis ponunt idem ſignificantibus: & tota Latinitas quod adepti ſumus, id demum inveniſſe nos dicit, cui oppoſitum eſt perdere.[2] Quin & ipſa naturalis ratio, & legum diſerta verba,[3] & eruditiorum interpretatio manifeſte oſtendit, ad titulum domini parandum eam demum ſufficere inventionem quæ cum poſſeſſione conjuncta eſt, ubi ſcilicet res mobiles apprehenduntur, aut immobiles terminis atque cuſtodia ſepiuntur:[4] quod in hac ſpecie dici nullo modo poteſt. Nam præſidia illuc Luſitani nulla habent. Quid quod ne reperiſſe quidem Indiam ullo modo dici poſſunt Luſitani, quæ tot à ſæculis fuerat celeberrima. Iam ab Horatii tempore:

Impiger extremos currit mercator ad Indos
Per mare pauperiem fugiens.[5]

Taprobanes pleraque quam exacte nobis Romani deſcripſere[6]? Iam vero & cæteras inſulas ante Luſitanos non finitimi tantum Perſæ & Arabes, ſed Europæi etiam, præcipue Veneti noverant. Præterea inventio nihil juris tribuit, niſi in ea quæ ante inventionem nullius fuerant.[7] Atqui Indi cum ad eos Luſitani venerunt, etſi partim idololatræ, partim Mahumetani erant, gravibusque peccatis involuti, nihilominus publice atque privatim rerum poſſeſſionumque ſuarum dominium habuerunt, quod illis ſine juſta cauſa eripi non potuit[8]. Ita certiſſimis rationibus poſt alios auctores maximi nominis concludit Hiſpanus Victoria[9]: *Non poſſunt*, inquit, *Chriſtiani ſeculares aut Eccleſiaſtici poteſtate civili & principatu privare infideles, eo duntaxat titulo, quia infideles ſunt, niſi ab eis alia injuria profecta ſit*: Fides enim, ut recte inquit Thomas[10], non tollit jus naturale aut humanum ex quo dominia profecta ſunt. Imo credere infideles non eſſe rerum ſuarum dominos, hæreticum eſt: & res ab illis poſſeſſas illis ob hoc ipſum eripere furtum eſt, & rapina, non minus quam ſi idem fiat Chriſtianis. Recte igitur dicit Victoria[11] non magis iſta ex cauſa Hiſpanis jus in Indos quæſitum, quam Indis fuiſſet in Hiſpanos, ſi qui illorum priores in Hiſpaniam veniſſent. Neque vero ſunt Indi Orientis amentes & inſenſati, ſed ingenioſi & ſolertes, ita ut ne hinc quidem prætextus ſubjiciendi poſſit deſumi, qui tamen per ſe ſatis eſt manifeſtæ iniquitatis. Iam olim Plutarchus πρόφασιν πλεονεξίας fuiſſe dicit ἡμερῶσαι τὰ βαρβαρικὰ, improbam ſcilicet alieni cupiditatem hoc ſibi velum obtendere, quod barbariem manſuefacit. Et nunc etiam color ille redigendi invitas gentes ad mores humaniores, qui Græcis olim & Alexandro uſurpatus eſt, à Theologis omnibus, præſertim Hiſpanis,[12] improbus, atque impius cenſetur.

[1] L. Si Barſatorem C. de fidejuſſ. Non. Marc. c. 4. in verbo occupare. Vid. Conan. comm.

[2] Iuris Civil. l. 3. c. 3. in fine. Vide Donell. de Iure Civil. l. 4. c. 10.

[3] Inſtit. de rerum diviſ. §. illud quæſitum eſt.

[4] L. 3 §. Neratius in fine. ff. de acq. poſſeſ.

[5] Lib. 1. epiſt. 1.

[6] Vide Plin. Nat. hiſt. l. 6, c. 22.

[7] L. 3. ff. de acquir. rerum dom.

[8] Covar. in c. peccatum. § 10. nu. 2. & 4. & 5.

[9] De poteſt. civili, parte 1 num 9.

[10] 2. 2. quæſt. 10. artic. 12.

[11] Vict. de Indis parte 1. n. 4, 5. 6. 7, & n. 19.

[12] Vide Vaſq. in præf. n. 5.

CAP. III.

Luſitanos in Indos non habere jus dominii titulo donationis Pontificiæ.

SEcundo ſi Pontificis Alexandri Sexti diviſione utentur, ante omnia illud attendendum eſt, volueritne Pontifex contentiones tantum Luſitanorum & Caſtellanorum dirimere, quod potuit ſane, ut lectus

inter

Digitized by Google

inter illos arbiter, ſicut & ipſi Reges jam ante inter ſe ea de re fœdera quædam pepigerant [1]: & hoc ſi ita eſt, cum res inter alios acta ſit, ad cæteras gentes non pertinebit: an vero prope ſingulos Mundi trientes duobus populis donare. Quod etſi voluiſſet, & potuiſſet Pontifex, non tamen continuo ſequeretur dominos eorum locorum eſſe Luſitanos, cum donatio dominum non faciat, ſed ſecuta traditio: [2] quare & huic cauſæ poſſeſſio deberet accedere. Tum vero ſi qui jus ipſum ſive divinum ſive humanum ſcrutari volet, non autem ex commodo ſuo metiri, facile deprehendet donationem ejuſmodi ut rei alienæ nullius eſſe momenti. Diſputationem de poteſtate Pontificis, hoc eſt Epiſcopi Romanæ Eccleſiæ, hic non aggrediar, nec quicquam ponam niſi ex hypotheſi, hoc eſt, quod confitentur homines inter eos eruditiſſimi, qui plurimum Pontificiæ tribuunt auctoritati: maxime Hiſpani: qui cum pro ſua perſpicacia facile vident Dominum Chriſtum omne à ſe terrenum imperium abdicaſſe [3], mundi certe totius dominium, qua homo fuit, non habuiſſe, & ſi habuiſſet, nullis tamen argumentis aſtrui poſſe jus illud in Petrum, aut Romanam Eccleſiam Vicarii jure tranſlatum: cum aliàs etiam certum ſit, multa Chriſtum habuiſſe in quæ Pontifex non ſucceſſerit [4], intrepide affirmarunt (utar ipſorum verbis) Pontificem non eſſe dominum civilem aut temporalem totius orbis [5]. Imo etiam ſi quam talem poteſtatem in mundo haberet, eam tamen non recte exerciturum, cum ſpirituali ſua juriſdictione contentus eſſe debeat, ſæcularibus autem Principibus eam concedere nullo modo poſſe. Tum vero ſi quam habeat poteſtatem [6], eam habere, ut loquuntur, in ordine ad ſpiritualia. Quocirca nullam illi eſſe poteſtatem in populos infideles, ut qui ad Eccleſiam non pertineant [7]. Vnde ſequitur ex ſententia Cajetani [8] & Victoriæ & potioris partis tam Theologorum quam Canoniſtarum [9], non eſſe idoneum titulum adverſus Indos, vel quia Papa dederit provincias illas tanquam dominus abſolute, vel quia non recognoſcunt dominium Papæ: atque adeo ne Sarracenos quidem iſto titulo unquam ſpoliatos.

CAP. IV.

Luſitanos in Indos non habere jus dominii titulo belli.

HIs igitur ſublatis cum manifeſtum ſit, quod & Victoria ſcribit, [10] Hiſpanos ad terras remotiores illas navigantes nullum jus ſecum attuliſſe occupandi eas provincias, unus duntaxat titulus belli reſtat, qui & ipſe ſi juſtus eſſet, tamen ad dominium proficere non poſſet, niſi jure prædæ, hoc eſt poſt occupationem. Atqui tantum abeſt ut Luſitani eas res occupaverint, ut cum pleriſque gentibus quas Batavi acceſſerunt, bellum eo tempore nullum haberent. Et ſic igitur nullum jus illis quæri potuit: cum etiam ſi quas ab Indis pertuliſſent injurias, eas longa pace & amicis commerciis remiſiſſe merito cenſeatur. Quanquam ne fuit quidem quod bello obtenderent. Nam qui Barbaros bello perſequuntur, ut Americanos Hiſpani, duo ſolent prætexere, quod ab illis commercio arceantur, aut quod doctrinam

[1] *Vide Oſorium.*
[2] *Vide Inſt. de rerum diviſ. §. per tradit.*
[3] *Luc. 12. 14. Ioh. 18. 36.*
[4] *Vict. de Indis p. 1. num. 25. Vict. 16. num. 27.*
[5] *Vide Vaſq. cap. 21. controv. ill. Turr. Crem. lib. 2. c. 113. Hugo 69 diſt. cum ad Verum Bern. in 2 lib. ad Eug. Vict. de Ind. p. 1. n. 27. Cov. in c. pec. §. 9. n. 7.*
[6] *Mat. 20. 26. Iohan. 6. 15. Mat. 17. 27.*
[7] *Vict. ibid. num. 28. Cov. de loco 1 Corinth. 5. in fine. Thom 2. 2. 12. 2. Ayala lib. 1. cap. 2. n. 29. Vict. ibid. n. 30. Cov. de loco.*
[8] *Vide locum Cajetani infra.*
[9] *Thom. 2. 2. q. 66. art. 8. Silve de infid. §. 7. Inn. in c. quod ſuper his de voto. Vict. n. 31.*
[10] *d. num. 31.*

Digitized by Google

ctrinam veræ religionis illi nolint agnoſcere. Et commercia quidem Luſitani ab Indis impetrarunt, ut hac in parte nihil habeant quod querantur. Alter vero [1] obtentus nihilo eſt juſtior, quam ille Græcorum in Barbaros, quo Boëtius [2] reſpexit:

An diſtant quia diſſidentque mores,
Injuſtas acies, & fera bella movent,
Alterniſque volunt perire telis?
Non eſt juſta ſatis ſævitiæ ratio.

Iſta autem & Thomæ & Concilii Toletani & Gregorii & Theologorum, Canoniſtarum, Iuriſprudentiumque fere omnium concluſio eſt [3]: Quantumcunque fides annuntiata ſit Barbaris (nam de his qui ſubditi ante fuerunt Chriſtianis Principibus, item de Apoſtatis alia eſt quæſtio) probabiliter & ſufficienter, & ſi noluerint eam reſpicere, non tamen licere hac ratione eos bello perſequi, & ſpoliare bonis ſuis [4]. Operæpretium eſt in hanc rem ipſa Cajetani verba deſcribere [5]: *Quidam*, ait, *infideles nec de jure nec de facto ſubſunt ſecundum temporalem juriſdictionem Principibus Chriſtianis, ut inveniuntur pagani, qui nunquam imperio Romano ſubditi fuerunt, terras habitantes, in quibus Chriſtianum nunquam fuit nomen. Horum namque domini, quamvis infideles, legitimi domini ſunt, ſive regali, ſive politico regimine gubernantur: nec ſunt propter infidelitatem à dominio ſuorum privati, quum dominium ſit ex jure poſitivo, & infidelitas ex divino jure, quod non tollit jus poſitivum, ut ſuperius in quæſtione habitum eſt. Et de his nullam ſcio legem quoad temporalia. Contra hos nullus Rex, nullus Imperator, nec Eccleſia Romana poteſt movere bellum ad occupandas terras eorum, aut ſubjiciendos illos temporaliter: quia nulla ſubeſt cauſa juſta belli, cum Ieſus Chriſtus Rex Regum, cui data eſt poteſtas in cœlo & in terra, miſerit ad capiendam poſſeſſionem mundi, non milites armatæ militiæ, ſed ſanctos prædicatores, ſicut oves inter lupos. Vnde nec in teſtamento veteri, ubi armata manu poſſeſſio erat capienda, terræ infidelium inductum lego bellum alicui propter hoc quod non erant fideles: ſed quia nolebant dare tranſitum, vel quia eos offenderant, ut Madianitæ, vel ut recuperarent ſua, divina largitate ſibi conceſſa. Vnde* graviſſime peccaremus, *ſi fidem Chriſti Ieſu per hanc viam ampliare contenderemus: nec eſſemus* legitimi Domini *illorum ſed:* magna latrocinia *committeremus, & teneremur ad reſtitutionem, utpote* injuſti debellatores aut occupatores. *Mittendi eſſent ad hos prædicatores boni viri, qui verbo & exemplo converterent eos ad Deum: & non qui eos opprimant, ſpolient, ſcandalizent, ſubjiciant, & duplo gehennæ filios faciant, more Phariſæorum.* Et in hanc formam audimus ſæpe à Senatu in Hiſpania, & Theologis præcipue Dominicanis decretum fuiſſe, ſola verbi prædicatione non bello Americanos ad fidem traducendos: libertatem etiam quæ illis eo nomine erepta eſſet, reſtitui debere, quod à Paulo tertio Pontifice, & Carolo V. Imperatore, Hiſpaniarum Rege comprobatum dicitur. Omittimus jam, Luſitanos in pleriſque partibus religionem nihil promovere, ne operam quidem dare, cum ſoli lucro invigilent. Imo & illud ibi verum eſſe, quod de Hiſpanis in America Hiſpanus ſcripſit, non miracula, non ſigna audiri, non exempla vitæ religioſæ, quæ ad eandem fidem alios poſſent impellere, ſed multa ſcandala, multa

facinora,

[1] *Vide Vaſq. c. 24. cont. ill. Vict. p. 2. de Indis n. 10.*

[2] *Met. 4. lib. 4. de Conſol.*

[3] *2. 2. q. 10. art. 8. c. de Iudæis. diſt. 45. c. qui ſincera. eadem diſt. Innoc. d. loco. Bartol. ad l. 1. C. de pag. Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 9. & 10. Ayala de jure belli. l. 1, c. 2. n. 28. arg.*

[4] *Matt. 10. 23.*

[5] *ad Sum. Thom. 2. 2. q. 66. art. 8.*

facinora, multas impietates. Quare cum & poſſeſſio & titulus deficiat poſſeſſionis, neque res ditioneſque Indorum pro talibus haberi debeant quaſi nullius ante fuiſſent, neque cum illorum eſſent, ab aliis recte acquiri potuerint, ſequitur Indorum populos, de quibus nos loquimur, Luſitanorum proprios non eſſe, ſed liberos, & ſui juris: de quo ipſi doctores Hiſpani non dubitant[1].

1 Vict. in fine par. 2. 1. relection. de Indis.

CAP. V.

Mare ad Indos aut jus eo navigandi non eſſe proprium Luſitanorum titulo occupationis.

SI ergo in populos terraſque & ditiones Luſitani jus nullum quæſiverunt, videamus an mare & navigationem, aut mercaturam ſui juris facere potuerint. De mari autem prima ſit conſideratio, quod cum paſſim in jure aut nullius, aut commune, aut publicum Iuris gentium dicatur, hæ voces quid ſignificent ita commodiſſime explicabitur, ſi Poëtas ab Heſiodo omnes, & Philoſophos; & Iuriſconſultos veteres imitati in tempora diſtinguamus, ea, quæ tempore forte haud longo, certa tamen ratione & ſui natura diſcreta ſunt. Neque nobis vitio verti debet ſi in juris à natura procedentis explicatione, auctoritate, & verbis eorum utimur, quos conſtat naturali judicio plurimum valuiſſe. Sciendum eſt igitur in primordiis vitæ humanæ aliud quam nunc eſt dominium, aliud communionem fuiſſe.[2]. Nam dominium nunc proprium quid ſignificat, quod ſcilicet ita eſt alicujus ut alterius non ſit eodem modo. Commune autem dicimus, cujus proprietas inter plures conſortio quodam aut conſenſu collata eſt excluſis aliis. Linguarum paupertas coëgit voces eaſdem in re non eadem uſurpare. Et ſic iſta noſtri moris nomina ad jus illud priſtinum ſimilitudine quadam & imagine referuntur. Commune igitur tunc non aliud fuit quam quod ſimpliciter proprio opponitur: Dominium autem facultas non injuſta utendi re communi, quem uſum Scholaſticis[3] viſum eſt facti non juris vocare, quia qui nunc in jure uſus vocatur, proprium eſt quiddam, aut ut illorum more loquar, privative ad alios dicitur. Iure primo Gentium, quod & Naturale interdum dicitur, & quod Poëtæ alibi ætate aurea, alibi Saturni aut Iuſtitiæ regno depingunt, nihil proprium fuit: quod Cicero dixit: *Sunt autem privata nulla natura.* Et Horatius:

> *Nam* propriæ *telluris* herum natura *nec illum*,
> *Nec me nec quenquam ſtatuit.*

2 Vide Gloſ. & Caſtr. in l. ex hoc jure & c. jus nat. diſt. 1.

3 Vide Vaſq. controv. uſu freq. cap. 1. num. 10. c. exiit qui ſeminat. de Verb. ſig. in 6 clem. exivi de paradiſo de verb. ſign.

Neque enim potuit natura dominos diſtinguere. Hoc igitur ſignificatu res omnes eo tempore communes fuiſſe dicimus, idem innuentes quod Poëtæ cum primos homines in medium quæſiviſſe, & Iuſtitiam caſto fœdere res medias tenuiſſe dicunt: quod ut clarius explicent, negant eo tempore campos limite partitos, aut commercia fuiſſe ulla.

> *promiſcua rura per agros.*
> *Præſtiterant cunctis* communia *cuncta* videri[4].

4 Avienus in Arat.

Recte additum eſt *videri*, propter tranſlationem ut diximus vocabuli. Communio autem iſta ad uſum referebatur:

per vim

Digitized by Google

——— *pervium cunctis iter*,

Communis uſus *omnium rerum fuit*.

Cujus ratione dominium quoddam erat, ſed univerſale, & indefinitum: Deus enim res omnes non huic aut illi dederat, ſed humano generi, atque eo modo plures in ſolidum ejusdem rei domini eſſe non prohibebantur: quod ſi hodierna ſignificatione ſumamus dominium, contra omnem eſt rationem. Hoc enim proprietatem includit, quæ tunc erat penes neminem.

Aptiſſime autem illud dictum eſt:

——— *omnia rerum*

Vſurpantis erant, [2]

Ad eam vero, quæ nunc eſt, dominiorum diſtinctionem non impetu quodam, ſed paulatim ventum videtur, initium ejus monſtrante natura. Cum enim res ſint nonnullæ, quarum uſus in abuſu conſiſtit, aut quia converſæ in ſubſtantiam utentis nullum poſtea uſum admittunt, aut quia utendo fiunt ad uſum deteriores, in rebus prioris generis, ut cibo & potu, proprietas ſtatim quædam ab uſu non ſejuncta emicuit [3]. Hoc enim eſt proprium eſſe, ita eſſe cujusquam ut & alterius eſſe non poſſit; quod deinde ad res poſterioris generis, veſtes puta, & res mobiles alias aut ſe moventes ratione quadam productum eſt. Quod cum eſſet, ne res quidem immobiles omnes, agri puta, indiviſæ manere potuerunt: quanquam enim horum uſus non ſimpliciter in abuſu conſiſtat, eorum tamen uſus abuſus cujuſdam cauſa comparatus eſt. ut arva & arbuſta cibi cauſa, paſcua etiam veſtium: omnium autem uſibus promiſcue ſufficere non poſſunt. Repertæ proprietati lex poſita eſt, quæ naturam imitaretur. Sicut enim initio per applicationem corporalem uſus ille habebatur, unde proprietatem primum ortam diximus, ita ſimili applicatione res proprias cujuſque fieri placuit. Hæc eſt quæ dicitur occupatio, voce accommodatiſſima ad eas res quæ ante in medio poſitæ fuerant: quo Seneca Tragicus alludit [4].

——— in medio *eſt ſcelus*

Poſitum occupanti.

Et Philoſophus [5] *Equeſtria* omnium *Equitum Romanorum ſunt: in illis tamen locus meus fit* proprius *quem* occupavi. Hinc [6] Quintilianus dicit; quod omnibus naſcitur, induſtriæ eſſe præmium; & Tullius; [7] factas eſſe veteri occupatione res eorum qui quondam in vacua venerant. Occupatio autem hæc in rebus quæ poſſeſſioni renituntur, ut ſunt feræ beſtiæ, perpetua eſſe debet, in aliis ſufficit, corpore cœptam poſſeſſionem animo retineri. Occupatio in mobilibus eſt apprehenſio, in immobilibus inſtructio aut limitatio: unde Hermogenianus cum dominia diſtincta dicit, addit, agris terminos poſitos, ædificia collocata [8]. Hic rerum ſtatus à Poëtis indicatur.

Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum:
Tum primum ſubiere domos [9].

Communemque prius, *ceu lumina ſolis & auræ*
Cautus humum longo ſignavit limite *meſſor* [10].

[1] *Seneca Octavia.*

[2] *Avienus.*

[3] *ff. de uſuf. earum rer. quæ uſu conſ. Extrav. de verb. ſign. ad conditorem & quia quorundam Thom. 2. 2. 78.*

[4] *Sen. Toyeſte.*

[5] *Sen. Ben. l 7. c. 12.*

[6] *Decl. 13.*

[7] *De off. 1.*

[8] *L. ex hoc jure ff. de Iuſt. & jure.*

[9] *Virgil. 1. Georg.*

[10] *Ovid. in Metamorphoſ.*

Digitized by Google

Celebratur poſt hæc: ut Hermogenianus indicat, commercium, cujus gratia:

> *Fluctibus ignotis inſultavere carinæ* 1.

Eodem autem tempore & reſpublicæ inſtitui cœperunt: atque ita earum quæ à prima communione divulſa erant duo facta ſunt genera. Alia enim ſunt publica, hoc eſt, populi propria (quæ eſt genuina iſtius vocis ſignificatio) alia mere privata, hoc eſt, ſingulorum. Occupatio autem publica eodem modo fit, quo privata. Seneca 2. *Fines Athenienſium, aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini privata terminatione diſtinguunt.* Gens enim unaquæque:

> Partita fines *regna conſtituit, novas*
> *Extruxit* urbes 3.

Hoc modo dicit Cicero 4 agrum Arpinatem Arpinatum dici, Tuſculanum Tuſculanorum, *ſimiliſque eſt*, inquit, *privatarum poſſeſſionum deſcriptio, ex quo quia ſuum cujuſque fit, eorum quæ natura fuerant* communia, *quod cuique obtigit, id quiſque teneat.* Contra autem Thucydides 5 eam terram quæ in diviſione populo nulli obvenit, ἀόριστον, hoc eſt, indefinitam, & limitibus nullis circumſcriptam vocat 6. Ex his quæ hactenus dicta ſunt duo intelligi poſſunt. Prius eſt, eas res quæ occupari non poſſunt, aut occupatæ nunquam ſunt, nullius proprias eſſe poſſe: quia omnis proprietas ab occupatione cœperit. Alterum vero, eas res omnes quæ ita à natura comparatæ ſunt, ut aliquo utente nihilominus aliis quibusvis ad uſum promiſcue ſufficiant, ejus hodieque conditionis eſſe, & perpetuo eſſe debere cujus fuerant cum primum à natura proditæ ſunt. Hoc Cicero voluit 7. *Ac latiſſime quidem patens hominibus inter ipſos omnibus inter omnes ſocietas hæc eſt, in qua omnium rerum, quas ad communem uſum natura genuit, eſt ſervanda communitas.* Sunt autem omnes res hujus generis, in quibus ſine detrimento alterius alteri commodari poteſt. Hinc illud eſſe dicit Cicero: *Non prohibere aqua profluente.* Nam aqua profluens qua talis non qua flumen eſt, inter communia omnium à Iuriſconſultis refertur: & à Poëta 8.

> *Quid prohibetis* aquas? uſus communis *aquarum eſt.*
> *Nec ſolem* Proprium Natura *nec* aëra *fecit*,
> *Nec tenues* undas, *in* publica *munera veni.*

Dicit hæc non eſſe natura propria, ſicut Vlpianus 9, natura omnibus patere, tum quia primum à natura prodita ſunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt (ut loquitur 10 Neratius) tum quia, ut Cicero dicit, à natura ad uſum communem genita videntur. Publica autem vocat tralatitia ſignificatione, non quæ ad populum aliquem, ſed quæ ad ſocietatem humanam pertinent, quæ publica Iuriſgentium in Legibus vocantur 11 hoc eſt, communia omnium, propria nullius. Hujus generis eſt Aër, duplici ratione, tum quia occupari non poteſt, tum quia uſum promiſcuum hominibus debet. Et eiſdem de cauſis commune eſt omnium Maris Elementum, infinitum ſcilicet ita, ut poſſideri non queat, & omnium uſibus accommodatum: ſive navigationem reſpicimus, ſive etiam piſcaturam. Cujus autem juris eſt mare, ejuſdem ſunt ſi qua mare aliis uſibus eripiendo ſua fecit.

1 *Ovid.*
2 *De beneſ.* 7. 4.
3 *Seneca Octav.*
4 *Offic.* 1.
5 *Lib.* 1.
6 *Vide Duar. in tit. de rerum div. & qual.*
7 *Offic.* 1.
8 *Ovid. lib.* 6. *Metamorphoſ.*
9 *L. venditor. ff. com. præd.*
10 *L. quod in littore. ff. de acq. rerum dom. loco citato. Vide Comi. commun. civ. lib.* 3. *cap.* 2. *Donell. lib.* 4. *cap.* 2.
11 *L. ult. de uſucap.*

ut

ut arenæ maris, quarum pars terris continua littus dicitur 1. Recte igitur Cicero 2: *quid tam* commune *quam* mare *fluctuantibus*, littus *ejectis?* Etiam Virgilius auram, undam, littus cunctis patere dicit. Hæc igitur ſunt illa quæ Romani vocant communia omnium jure naturali 3, aut quod idem eſſe diximus, publica jurisgentium, ſicut & uſum eorum modo communem, modo publicum vocant. Quanquam vero etiam ea nullius eſſe, quod ad proprietatem attinet, recte dicantur, multum tamen differunt ab his quæ nullius ſunt, & communi uſui attributa non ſunt, ut feræ, piſces, aves: nam iſta ſi quis occupet, in jus proprium tranſire poſſunt, illa vero totius humanitatis conſenſu proprietati in perpetuum excepta ſunt propter uſum, qui cum ſit omnium, non magis omnibus ab uno eripi poteſt, quam à te mihi quod meum eſt. Hoc eſt quod Cicero dicit inter prima eſſe Iuſtitiæ munera, rebus communibus pro communibus uti. Scholaſtici dicerent eſſe communia alia affirmative, alia privative. Diſtinctio hæc non modo Iurisprudentibus uſitata eſt, ſed vulgi etiam confeſſionem exprimit: unde apud Athenæum convivator mare commune eſſe dicit, at piſces capientium fieri. Et in Plautina Rudente ſervo dicenti, *Mare quidem commune certo eſt omnibus*, aſſentit piſcator, addenti autem, *In mari inventum eſt, commune eſt*, recte occurrit:

Meum quod rete atque hami nacti ſunt, meum potiſſimum eſt.

Mare igitur proprium omnino alicujus fieri non poteſt, quia natura commune hoc eſſe non permittit, ſed jubet, imo ne littus quidem: 4 niſi quod hæc addenda eſt interpretatio: ut ſi quid earum rerum per naturam occupari poſſit, id eatenus occupantis fiat, quatenus ea occupatione uſus ille promiſcuus non læditur. Quod merito receptum eſt: nam cum ita ſe habet, ceſſat utraque exceptio per quam eveniſſe diximus, ne omnia in jus proprium tranſcriberentur 5. Quoniam igitur inædificatio ſpecies eſt occupationis, in littore licet ædificare 6, ſi id fieri poteſt ſine cæterorum incommodo, ut Pomponius loquitur, quod ex Scævola explicabimus, niſi uſus publicus, hoc eſt communis impediretur. Et qui ædificaverit, ſoli dominus fiet: quia id ſolum nec ullius proprium, nec ad uſum communem neceſſarium fuit. eſt igitur occupantis: ſed non diutius quam durat occupatio, quia reluctari mare poſſeſſioni videtur, exemplo feræ, quæ ſi in naturalem ſe libertatem receperit, non ultra captoris eſt, ita & littus poſtliminio mari cedit. Quicquid autem privatum fieri occupando, idem & publicum, hoc eſt populi proprium poſſe oſtendimus 7. Sic littus Imperii Romani finibus incluſum, populi Romani eſſe Celſus exiſtimat: quod ſi ita eſt, minime mirandum eſt, eundem Populum ſubditis ſuis occupandi littoris modum per Principem aut Prætorem potuiſſe concedere. Cæterum & hæc occupatio non minus quam privata ita reſtringenda eſt, ne ulterius porrigatur, quam ut ſalvus ſit uſus Iurisgentium. Nemo igitur poteſt à Populo Romano ad littus maris accedere prohiberi, & retia ſiccare, & alia facere, quæ ſemel omnes homines in perpetuum ſibi licere voluerunt. 8 Maris autem natura hoc

1. L. Ariſt. de rer. div.
2 loco citato.
3 Inſt. de rer div §. & quidem naturali, & §. littorum. ff. de rer. div. l. 1. & L. 2. L. Ariſto. eod tit. L. quod in Littore. L. quamvis. de acq. rer. dom. L. ſi quis me. de Injur. L. littora. Ne quid in loco publ. cum. L. ſeq.
4 Vide Don. L. 4. c. 2.
5 Inſt. de rer. div. §. litt. L. riparum. §. 1. ff. de rer. div. l. fluminum. ff. de damno inf.
6 L. quamvis de acq. rer. dom. L. in littore. Ne quid in loco pub. L. Ariſto de rerum div. L. quod in littore. de acq. rer. dom.
7 d. L. littora ne quid in loco publ. Donell. l. 4, c. 2, & c. 9. d. L. quamvis de acq. rer. dom. L. 2. in princ. & § merito. & §. Si quis à Princ. Ne quid in loco pub.
8 L. Nemo igitur. ff. de rer. diviſion. Vide d. L. littora. ff. Ne quid in loco publ.

 differt

Digitized by Google

differt à littore, quod mare niſi exigua ſui parte nec inædificari facile, nec includi poteſt: & ut poſſet, hoc ipſum tamen vix contingeret, ſine uſus promiſcui impedimento. Si quid tamen exiguum ita occupari poteſt, id occupanti conceditur. Hyperbole eſt igitur

Contracta piſces æquora ſentiunt
Jactis in altum mollibus [1].

Nam Celſus jactas in mare pilas ejus eſſe dicit qui jecerit [2]. Sed id non concedendum ſi deterior maris uſus eo modo futurus ſit. Et Vlpianus eum qui molem in mare jacit, ita tuendum dicit ſi nemo damnum ſentiat [3]. Nam ſi cui hæc res nocitura ſit, Interdictum utique, Ne quid in loco publico fiat competiturum. Vt & Labeo, ſi quid tale in mare ſtruatur, Interdictum vult competere, Ne quid in Mari, quo portus, ſtatio, iterve navigiis deterius ſit, fiat [4]. Quæ autem navigationis, eadem piſcatus habenda eſt ratio, ut communis maneat omnibus. Neque tamen peccabit ſi quis in maris diverticulo piſcandi locum ſibi palis circumſepiat, atque ita privatum faciat: ſicut Lucullus exciſo apud Neapolim monte ad villam ſuam maria admiſit [5]. Et hujus generis, puto fuiſſe piſcinas maritimas quarum Varro & Columella meminerunt. Nec Martialis alio ſpectavit, cum de Formiano Apollinaris loquitur [6].

Si quando nereus *ſentit Æoli regnum.*
Ridet procellas tuta de ſuo *menſa.*

Et Ambroſ. [7]. *Inducis mare intra prædia tua ne deſint belluæ.* Hinc apparere poteſt quæ mens Pauli fuerit, cum dicit, [8] ſi maris proprium jus ad aliquem pertineat, Vti poſſidetis interdictum ei competere. Eſſe quidem hoc Interdictum ad privatas cauſas comparatum, non autem ad publicas, (in quibus etiam ea comprehenduntur quæ jure gentium communi facere poſſumus) ſed hic jam agi de jure fruendo quod ex cauſa privata, contingat, non publica, ſive communi. Nam teſte Marciano, [9] quicquid occupatum eſt & occupari potuit, id jam non eſt juris gentium, ſicut eſt mare: Exempli cauſa, ſi quis Lucullum aut Apollinarem in privato ſuo, quatenus diverticulum maris incluſerant, piſcari prohibuiſſet, dandum illis interdictum Paulus putavit, non ſolum injuriarum actionem, ob cauſam ſcilicet privatæ poſſeſſionis [10]. Imo in diverticulo maris, ſicut in diverticulo fluminis, ſi locum talem occuparim, ibique piſcatus ſim, maxime ſi animum privatim poſſidendi plurium annorum continuatione teſtatus fuerim, alterum eodem jure uti prohibebo: ut ex Marciano colligimus, non aliter quam in lacu qui mei dominii eſt. Quod verum quam diu durat occupatio, quemadmodum in littore antea diximus. Extra diverticulum idem non erit, ne ſcilicet communis uſus impediatur [11]. Ante ædes igitur meas aut prætorium ut piſcari aliquem prohibeant uſurpatum quidem eſt, ſed nullo jure, adeo quidem ut Vlpianus contemta ea uſurpatione ſi quis prohibeatur injuriarum dicat [12] agi poſſe. Hoc imperator Leo (cujus Legibus non utimur) contra juris rationem mutavit, voluitque πρόθυρα, hoc eſt, veſtibula maritima eorum eſſe propria, qui oram habitarent, ibique eos jus piſcandi habere [13]: quod tamen ita procedere voluit, ut

ſeptis

[1] *Horat.*
[2] *d. l. littora.*
[3] *L. 2. ne quid in loco publ. § Adverſ.*
[4] *L. 1. § ſi in mare. ff. de fluminibus.*
[5] *Plin. lib.* 10, *cap.* 54.
[6] *Lib.* 10. *Epig.* 10.
[7] *De Nabuſ. c.* 3.
[8] *L. ſane ſi maris. ff. de injuriis.*
[9] *L. nemo igitur. ff. de rerum div.*
[10] *L. ſi quiſquam, de diverſ. & temp. præſcr.*
[11] *L. præſcriptio ff. de uſucap.*
[12] *L. injuriarum. §. ult. ff. de injuriis d. L. injuriarum § ſi quis me.*
[13] *Novella Leo* 102, 103. 104. *Vide Cujac.* 14 *obſ.* 1.

ſeptis quibuſdam remoratoriis quas ἐποχὰς Græci vocant, locus ille occuparetur: exiſtimans nimirum non fore ut quis exiguam maris portionem alteri invideret qui ipſe toto mari ad piſcandum admitteretur. Certe ut quis magnam maris partem, etiamſi poſſit, publicis utilitatibus eripiat, non tolerandæ eſt improbitatis: in quam merito Vir Sanctus [1] invehitur. Spatia Maris *ſibi vindicant* jure mancipii, *piſciumque jura ſicut vernaculorum conditione ſibi ſervitii ſubjecta commemorant. Iſte, inquit,* ſinus *maris meus eſt: ille alterius. Dividunt elementa ſibi potentes.* Eſt igitur Mare in numero earum rerum quæ in commercio non ſunt [2], hoc eſt, quæ proprii juris fieri non poſſunt. Vnde ſequitur ſi proprie loquamur, nullam Maris partem in territorio populi alicujus poſſe cenſeri. Quod ipſum Placentinus ſenſiſſe videtur, cum dixit, Mare ita eſſe commune, ut in nullius dominio ſit niſi ſolius Dei: & Iohannes Faber, cum mare aſſerit relictum in ſuo jure, & eſſe primævo, quo omnia erant communia [3]. Alioquin nihil differrent quæ ſunt omnium communia ab his quæ publica proprie dicuntur, ut mare à flumine. Flumen populus occupare potuit, ut incluſum finibus ſuis, mare non potuit. Territoria autem ſunt ex occupationibus populorum, ut privata dominia ex occupationibus ſingulorum. Vidit hoc Celſus, qui clare ſatis diſtinguit inter littora [4], quæ populus Romanus occupare potuit, ita tamen ut uſui communi non noceretur, & mare quod priſtinam naturam retinuit. Nec ulla lex diverſum indicat [5]. Quæ vero leges à contrariæ ſententiæ auctoribus citantur, aut de inſulis loquuntur, quas clarum eſt occupari potuiſſe, aut de portu qui non communis eſt, ſed proprie publicus. Qui vero dicunt mare aliquod eſſe Imperii Romani, dictum ſuum ita interpretantur, ut dicant jus illud in mare ultra protectionem & jurisdictionem non procedere: quod illi jus à proprietate diſtinguunt: nec forte ſatis animadvertunt idipſum quod Populus Romanus claſſes præſidio navigantium diſponere potuit, & deprehenſos in mari piratas punire, non ex proprio, ſed ex communi jure accidiſſe, quod & aliæ liberæ gentes in mari habent. Illud interim fatemur, potuiſſe inter gentes aliquas convenire, ut capti in maris hac vel illa parte, hujus aut illius reipublicæ judicium ſubirent, atque ita ad commoditatem diſtinguendæ jurisdictionis in mari fines deſcribi, quod ipſos quidem eam ſibi legem ferentes obligat [6], at alios populos non item: neque locum cujus proprium facit, ſed in perſonas contrahentium jus conſtituit. Quæ diſtinctio ut naturali rationi conſentanea eſt, ita Vlpiani reſponſo quodam comprobatur, qui rogatus an duorum prædiorum maritimorum dominus, alteri eorum quod venderet ſervitutem potuiſſet imponere, ne inde in certo maris loco piſcari liceret, reſpondet; rem quidem ipſam, mare ſcilicet ſervitute nulla affici potuiſſe, quia per naturam hoc omnibus pateret, ſed cum bona fides contractus legem venditionis ſervari expoſceret, perſonas poſſidentium & in jus eorum ſuccedentium per iſtam legem obligari. Verum eſt loqui Iuriſconſultum de prædiis privatis, & lege privata, ſed in territorio & lege populorum eadem hic eſt ratio, quia populi reſpectu totius generis humani privatorum locum obtinent. Similiter

[1] *Ambroſ. lib. 5. Hex. c. 10.*

[2] *Donell. lib. 4. cap. 6.*

[3] *Ioh. Faber ad d. S. Littorum inſt. de rerum diviſ. addo D D. ad l. [illegible] ff. ad l. Rhodiam.*

[4] *L. Littora. Ne quid in loco publ.*

[5] *Vide L. inſula ff. de judiciis. Vide L. Cæſar. ff. de public. Gloſ. in L. quædam. de rerum diviſ. & in d. L. littora. & in S. 1. Inſt. de rer. diviſ. Bal. in d. l. quædam.*

[6] *Bal. in c. in princ. in 2 col. Quib. mod. feud. amit. adde L. unic. C. de claſſ. lib. 11. & Aug. in l. ſanc. ff. de injur. L. venditor fundi Com. præd. adde L. caveri. cod. tit.*

Digitized by Google

ter reditus qui in piſcationes maritimas conſtitui Regalium numero cenſentur, non rem, hoc eſt mare, aut piſcationem, ſed perſonas non obligant 1. Quare ſubditi, in quos legem ferendi poteſtas Reipublicæ aut Principi ex conſenſu competit, ad onera iſta compelli forte poterunt: ſed exteris jus piſcandi ubique immune eſſe debet, ne ſervitus imponatur mari quod ſervire non poteſt. Non enim maris eadem quæ fluminis ratio eſt 2: quod cum ſit publicum, id eſt populi, jus etiam in eo piſcandi à populo aut Principe concedi aut locari poteſt, ita ut ei qui conduxit, etiam interdictum Veteres dederint, de loco publico fruendo, addita conditione, ſi is cui locandi jus fuerit, fruendum alicui locaverit 3: quæ conditio in mari evenire non poteſt. Cæterum qui ipſam piſcationem numerant inter Regalia, ne quidem illum locum, quem interpretabantur, ſatis inſpexerunt. quod Iſerniam & Alvotum non latuit. Demonſtratum eſt 4 nec populo nec privato cuipiam jus aliquod proprium in ipſum mare (nam diverticulum excipimus) competere poſſe, cum occupationem nec natura, nec uſus publici ratio permittat. Hujus autem rei cauſa inſtituta fuerat hæc diſputatio, ut appareret Luſitanos mare quo ad Indos navigatur ſui juris non feciſſe. Nam utraque ratio quæ proprietatem impedit, in hac cauſa eſt quam in cæteris omnibus infinito efficacior. Quod in aliis difficile videtur, in hac omnino fieri non poteſt: quod in aliis iniquum judicamus, in hac ſumme barbarum eſt, atque inhumanum. Non de mari interiore hic agimus, quod terris undique infuſum, alicubi etiam fluminis latitudinem non excedit, de quo tamen ſatis conſtat locutos Romanos Iuriſconſultos, cum nobiles illas adverſus privatam avaritiam ſententias ediderunt: de Oceano quæritur, quem immenſum, infinitum, rerum parentem, cœlo conterminum antiquitas vocat: cujus perpetuo humore non fontes tantum & flumina & maria, ſed nubes, ſed ipſa quodammodo ſidera paſci veteres crediderunt: qui denique per reciprocas æſtuum vices terram hanc humani generis ſedem ambiens, neque teneri, neque includi poteſt, & poſſidet verius quam poſſidetur. In hoc autem Oceano non de ſinu aut freto, nec de omni quidem eo quod è littore conſpici poteſt controverſia eſt. Vindicant ſibi Luſitani quicquid duos Orbes interjacet, tantis ſpatiis diſcretos, ut plurimis ſæculis famam ſui non potuerint transmittere. Quod ſi Caſtellanorum, qui in eadem ſunt cauſa, portio accedat, parvo minus omnis Oceanus duobus populis mancipatus eſt, aliis tot gentibus ad Septentrionum redactis anguſtias: multumque decepta eſt Natura, quæ cum elementum illud omnibus circumfudit, omnibus etiam ſuffecturum credidit. In tanto mari ſi quis uſu promiſcuo ſolum ſibi imperium & ditionem exciperet, tamen immodicæ dominationis affectator haberetur: ſi quis piſcatu arceret alios, inſanæ cupiditatis notam non effugeret. At qui etiam navigatum impedit, quo nihil ipſi perit, de eo quid ſtatuemus? Si quis ab igne qui totus ſuus eſt, ignem capere, lumen ſuo de lumine, alterum prohiberet, lege hunc humanæ ſocietatis reum peragerem: quia vis ea eſt iſtius naturæ,

Vt ni-

1 C. quæ ſint Regalia, in feudis.

2 Vide Balbum de præſcr. 4. parte 5. part. primo. qu. 6. n. 4.

3 d. l. injuriarum. § ff. quis me verſ conductor. ff. de injur. ff. de loco publ. fruendo.

4 ad d. locum. Quæ ſint Regalia.

Vt nihilominus ipſi luceat, cum illi accenderit 1.

Quid ni enim quando ſine detrimento ſuo poteſt, alteri communicet, in iis quæ ſunt accipienti utilia, danti non moleſta 2? Hæc ſunt quæ Philoſophi 3 non alienis tantum, ſed & ingratis præſtari volunt. Quæ vero in rebus privatis invidia eſt, eadem in re communi non poteſt non eſſe immanitas. Improbiſſimum enim hoc eſt, quod naturæ inſtituto, conſenſu gentium, meum non minus quam tuum eſt, id te ita intercipere, ut ne uſum quidem mihi concedas, quo conceſſo nihilominus id tuum ſit, quam antea fuit. Tum vero etiam qui alienis incumbunt, aut communia intercipiunt, certa quadam poſſeſſione ſe tuentur. Quia enim prima, ut diximus, occupatio res proprias fecit, iccirco imaginem quandam dominii præfert quamvis injuſta detentio. At Luſitani num ſicuti terras ſolemus, ſic mare illud impoſitis prædiis ita undique cinxerunt, ut in ipſorum manu eſſet quos vellent excludere? An vero tantum hoc abeſt, ut ipſi etiam, cum adverſus alios populos mundum dividunt, non ullis limitibus aut natura aut manu poſitis? ſed imaginaria quadam linea ſe tueantur? quod ſi recipitur & dimenſio talis ad poſſidendum valet, jamdudum nobis Geometræ terras, Aſtronomi etiam cœlum eriperent. Vbi hic igitur eſt iſta, ſine qua nulla dominia cœperunt, corporis ad corpus adjunctio? Nimirum apparet in nulla re verius dici poſſe, quod Doctores noſtri prodiderunt 4. Mare cum ſit incomprehenſibile, non minus quam aër, nullius populi bonis potuiſſe applicari. Si vero ante alios navigaſſe, & viam quodammodo aperuiſſe, hoc vocant occupare, quid eſſe poteſt magis ridiculum? Nam cum nulla pars ſit maris, in quam non aliquis primus ingreſſus ſit, ſequetur omnem navigationem ab aliquo eſſe occupatam. Ita undique excludimus. Quin & illi qui terrarum orbem circumvecti ſunt, totum ſibi Oceanum acquiſiviſſe dicendi erunt. Sed nemo neſcit navem per mare tranſeuntem non plus juris quam veſtigii relinquere. Verum etiam quod ſibi ſumunt neminem ante ipſos eum Oceanum navigaſſe, id minime verum eſt. Magna enim pars ejus de quo agitur maris, ambitu Mauritaniæ, jam olim navigata eſt: ulterior & in orientem vergens victoriis Magni Alexandri luſtrata eſt, uſque in Arabicum ſinum 5. Olim autem hanc navigationem Gaditanis percognitam fuiſſe, multa argumenta ſunt. Cajo Cæſare Auguſti filio in Arabico ſinu res regente ſigna navium ex Hiſpanienſibus naufragiis agnita. Et quod Cælius Antipater tradidit, vidiſſe ſe qui ex Hiſpania in Æthiopiam commercii gratia navigaſſet: Etiam Arabibus, ſi verum eſt, quod Cornelius Nepos teſtatus eſt, Eudoxum quendam ſua ætate cum Lathyrum Regem Alexandriæ fugeret, Arabico ſinu egreſſum Gades uſque pervectum. Pœnos autem, qui re maritima plurimum valuerunt, eum Oceanum non ignoraſſe longe clariſſimum eſt, cum Hanno Carthaginis potentia florente circumvectus à Gadibus ad finem Arabiæ, præternavigato ſcilicet promontorio quod nunc Bonæ Spei dicitur, (Vetus videtur nomen Heſperion ceras fuiſſe) omne id iter, ſitumque littoris & inſularum ſcripto complexus ſit, teſtatuſque ad ultimum non mare ſibi, ſed commeatum defuiſſe. Ab

1 *Ennius.*

2 *Cicer. de off.* 1.

3 *Sen. lib.* 3. *cap.* 28.

4 *Ioann Faber ad* §. *litterum.*

5 *Ex Plin. l* 2. *cap* 69. *& lib.* 6. *c.* 31. *& Mela lib.* 3.

Digitized by Google

Arabico autem ſinu ad Indiam, Indicique Oceani inſulas, & auream uſque Cherſoneſum, quam eſſe Iapanem credunt plerique, etiam re Romana florente navigari ſolitum, iter à Plinio [1] deſcriptum, legationes ab Indis ad Auguſtum, ad Claudium etiam ex Taprobane inſula, deinde geſta Trajani & tabulæ Ptolemæi ſatis oſtendunt. Iam ſuo tempore Strabo [2] Alexandrinorum mercatorum claſſem ex Arabico ſinu, ut Æthiopiæ ultima, ita & Indiæ, petiſſe teſtatur, cum olim paucis navibus id auderetur. Inde magna populo Romano vectigalia: Addit Plinius [3] impoſitis ſagittariorum cohortibus piratarum metu navigatum: ſolamque Indiam quingenties ſeſtertium, ſi Arabiam addas & Seres, millies annis omnibus Romano Imperio ademiſſe: & merces centuplicato venditas. Et hæc quidem vetera ſatis arguunt primos non fuiſſe Luſitanos. In ſingulis autem ſui partibus Oceanus ille & tunc cum eum Luſitani ingreſſi ſunt, & nunquam non cognitus fuit. Mauri enim, Æthiopes, Arabes, Perſæ, Indi eam maris partem cujus ipſi accolæ ſunt, neſcire neutiquam potuerunt. Mentiuntur ergo qui ſe mare illud inveniſſe jactant. Quid igitur, dicet aliquis, parumne videtur, quod Luſitani intermiſſam multis forte ſæculis navigationem primi repararunt, &, quod negari non poteſt, Europæis gentibus ignotam oſtenderunt, magno ſuo labore, ſumtu, periculo? Imo vero ſi in hoc incubuerunt ut quod ſoli reperiſſent id omnibus monſtrarent, quis adeo eſt amens, qui non plurimum ſe illis debere profiteatur? Eandem enim gratiam, laudemque & gloriam immortalem illi promeruerint, qua omnes contenti fuerunt rerum magnarum inventores, quotquot ſcilicet non ſibi, ſed humano generi prodeſſe ſtuduerunt. Sin Luſitanis ſuus ante oculos quæſtus fuit, lucrum quod ſemper maximum eſt in prævertendis negotiationibus, illis ſufficere debuit. Et ſcimus itinera prima proventus interdum quater decuplos, aut etiam uberiores dediſſe: quibus factum ut inops diu populus ad repentinas divitias ſubito prorumperet, tanto luxus apparatu, quantus vix beatiſſimis gentibus in ſupremo progreſſæ diu fortunæ faſtigio fuit. Si vero eidem in hoc præiverunt, ne quiſquam ſequeretur, gratiam non merentur, cum lucrum ſuum reſpexerint. lucrum autem ſuum dicere non poſſunt, cum eripiant alienum. Neque enim illud certum eſt, niſi iviſſent eo Luſitani, iturum fuiſſe neminem. Adventabant enim tempora, quibus ut artes pene omnes, ita & terrarum & marium ſitus clarius in dies noſcebantur. Excitaſſent vetera, quæ modo retulimus, exempla, & ſi non uno impetu omnia patuiſſent, at paulatim promota velis fuiſſent littora alio ſemper aliud monſtrante. Factum denique fuiſſet, quod fieri potuiſſe Luſitani docuerunt, cum multi eſſent populi non minus flagrantes mercaturæ & rerum externarum ſtudio. Venetis qui multa jam Indiæ didicerant, cætera inquirere promptum fuit. Gallorum Brittonum indefeſſa ſedulitas, Anglorum audacia cœpto non defuiſſet. Ipſi Batavi multo magis deſperata aggreſſi ſunt. Nulla igitur æquitatis ratio, ne probabilis quidem ulla ſententia à Luſitanis ſtat. Omnes enim qui mare volunt imperio alicujus ſubjici poſſe, id ei attribuunt qui proximus portus & circumjacentia littora in ditione

[1] Plin. l. 6, c. 23.

[2] Lib. 2, & 17.

[3] Loco cit. & l. 12, c. 19.

Digitized by Google

ditione habet [1]. At Luſitani in illo immenſo littorum tractu paucis exceptis præſidiis nihil habent quod ſuum poſſunt dicere. Deinde vero etiam qui mari imperaret, nihil tamen poſſet ex uſu communi deminuere, ſicut Populus Romanus arcere neminem potuit, quo minus in littore Imperii Romani cuncta faceret, quæ jure gentium permittebantur [2]. Et ſi quicquam eorum prohibere poſſet, puta piſcaturam, qua dici quodammodo poteſt piſces exhauriri, at navigationem non poſſet, per quam mari nihil perit. Cui rei argumentum eſt longe certiſſimum, quod ex Domorum ſententia ante retulimus, etiam in terra, quæ cùm populis, tum hominibus ſingulis in proprietatem attributa eſt: iter tamen, certe inerme & innoxium, nullius gentis hominibus juſte negari: ſicut & potum ex flumine. Ratio apparet, quia cum unius rei naturaliter uſus eſſent diverſi, eum duntaxat gentes diviſiſſe inter ſe videntur, qui ſine proprietate commode haberi non poteſt; contra autem eum recepiſſe, per quem domini conditio deterior non eſſet futura. Omnes igitur vident eum qui alterum navigare prohibet nullo jure defendi, cum eundem etiam injuriarum teneri Vlpianus dixerit [3]: alii autem etiam interdictum utile prohibito competere exiſtimaverint [4]. Et ſic Batavorum intentio communi jure nititur, cum fateantur omnes, permiſſum cuilibet in mari navigare etiam à nullo Principe impetrata licentia: quod Legibus Hiſpanicis diſerte expreſſum eſt [5].

1 *Gloſſ. in c. ibi. peric. § porro ſuper verbo territorio. De elect. in ſexto & ibi Can. Gloſſ. in c. licet. ff. de Feriis.*

2 *L. nemo igitur. ff. de rer. diviſ. adde Alber. Gentilem de jure belli lib. 1. c. 19. ſub finem.*

3 *L. 2. §. ſi quis in mari. ff. Ne quid in loco publ.*

4 *Gloſſ. ad L. 1. ut in flumine publ.*

5 *Bal. in L. item lapilli, 3. col. ff. de rer. diviſ. Rodericus Zuarius Hiſpanus in conſilio 1. de uſu maris. 3. partit. tit. 28 L. 10. & 12.*

CAP. VI.

Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum titulo donationis Pontificiæ.

DOnatio Pontificis Alexandri, quæ à Luſitanis mare aut jus navigandi ſolis ſibi vindicantibus, cum inventionis deficiat titulus, ſecundo loco adduci poteſt, ſatis ex iis quæ ante dicta ſunt vanitatis convincitur. Donatio enim nullum habet momentum in rebus extra commercium poſitis. Quare cum mare aut jus in eo navigandi proprium nulli hominum eſſe poſſit, ſequitur neque dari à Pontifice, neque à Luſitanis accipi potuiſſe. Præterea cum ſupra relatum ſit ex omnium ſani judicii hominum ſententia Papam non eſſe dominum temporalem totius orbis, ne Maris quidem eſſe ſatis intelligitur: quanquam etſi id concederetur, tamen jus annexum Pontificatui in Regem aliquem aut populum pro parte nulla transferri debuiſſet. Sicut nec Imperator poſſet Imperii provincias in ſuos uſus convertere, aut pro ſuo arbitrio alienare [6]. Illud ſaltem nemo negaturus eſt, cui aliquid ſit frontis, cum jus diſponendi in temporalibus Pontifici nemo concedat, niſi forte quantum ejus rerum ſpiritualium neceſſitas requirit, iſta autem de quibus nunc agimus, mare ſcilicet & jus navigandi, lucrum & quæſtum merum, non pietatis negotium reſpiciant, ſequi nullam hac in re fuiſſe illius poteſtatem. Quid, quod ne Principes quidem, hoc eſt, domini temporales poſſunt ullo modo à navigatione aliquem prohibere, cum ſi quod habent jus in mari id ſit tantum juriſdictionis ac protectionis? Etiam illud notiſ-

6 *Vict. loco citato. n. 26.*

Digitized by Google

ſimum eſt apud omnes, ad ea facienda quæ cum lege Naturæ pugnant, nullam eſſe Papæ auctoritatem [1]. Pugnat autem cum lege Naturæ, ut mare aut ejus uſum quiſquam habeat ſibi proprium, ut jam ſatis demonſtravimus. Cum denique jus ſuum auferre alicui Papa minime poſſit, quæ erit facti iſtius defenſio, ſi tot populos immerentes, indemnatos, innoxios ab eo jure quod ad ipſos non minus quam ad Hiſpanos pertinebat uno verbo voluit excludere? Aut igitur dicendum eſt nullam eſſe vim ejusmodi pronuntiationis, aut quod non minus credibile eſt, eum Pontificis animum fuiſſe, ut Caſtellanorum & Luſitanorum inter ſe certamini interceſſum voluerit, aliorum autem juri nihil diminutum.

CAP. III.

Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum titulo præſcriptionis aut conſuetudinis.

VLtimum iniquitatis patrocinium in præſcriptione ſolet eſſe aut conſuetudine. Et huc igitur Luſitani ſe conferunt: ſed utrumque illis præſidium certiſſima juris ratio præcludit. Nam præſcriptio à Iure eſt civili, unde locum habere non poteſt inter Reges, aut inter populos liberos [2]: multo autem minus ubi jus naturæ aut gentium reſiſtit, quod jure civili ſemper validius eſt. Quin & ipſa lex civilis præſcriptionem hic impedit [3]. Vſucapi enim, aut præſcriptione acquiri prohibentur, quæ in bonis eſſe non poſſunt, deinde quæ poſſideri vel quaſi poſſideri nequeunt, & quorum alienatio prohibita eſt. Hæc autem omnia de mari & uſu maris vere dicuntur. Et cum publicæ res, hoc eſt populi alicujus nulla temporis poſſeſſione quæri poſſe dicantur, ſive ob rei naturam, ſive ob eorum privilegium adverſus quos præſcriptio iſta procederet, quanto juſtius humano generi, quam uni populo id beneficium dandum fuit in rebus communibus? Et hoc eſt quod Papinianus ſcriptum reliquit [4], præſcriptionem longæ poſſeſſionis ad obtinenda loca jurisgentium publica concedi non ſolere: ejusque rei exemplum dat in littore, cujus pars impoſito ædificio occupata fuerat: nam eo diruto, & alterius ædificio in eodem loco poſtea exſtructo, exceptionem opponi non poſſe: quod deinde ſimilitudine rei publicæ illuſtrat: nam & ſi quis in fluminis diverticulo pluribus annis piſcatus ſit, poſtea, interrupta ſcilicet piſcatione, alterum eodem jure prohibere non poſſe. Apparet igitur Angelum & qui cum Angelo dixerunt [5] Venetis & Ianuenſibus per præſcriptionem jus aliquod in ſinum maris ſuo littori præjacentem acquiri potuiſſe, aut falli, aut fallere, quod ſane Iuriſconſultis nimium eſt frequens, cum ſanctæ profeſſionis auctoritatem, non ad rationes & leges, ſed ad gratiam conferunt potentiorum. Nam Martiani quidem reſponſum, de quo & ante egimus, ſi recte cum Papiniani verbis comparetur, non aliam accipere poteſt interpretationem [6], quam eam quæ & Ioanni olim & Bartolo probata eſt, & nunc à doctis omnibus recipitur [7]: ut ſcilicet jus prohibendi procedat quamdiu durat occupatio: non autem ſi ea omiſſa ſit: omiſſa enim non prodeſt, nec ſi per mille annos

nos

[1] *Sil. in Verbo Papa. n. 16.*

[2] *Vaſq. cap. 15.*

[3] *Vide Donel. lib. 5. com. cap. 22. & ſeq. L. ſed Celſ. ff. de contra. empt. L. uſucapionem. ff. de uſucapion. L. ſine ff. eod. cap. ſive poſſ. de Reg. jur. in 6. L. alienationis. ff. de verb. ſign. L. ſi fundum. ff. de fundo dotal.*

[4] *L. præſcrip. C. de oper. publ. L. diligent. C. de Aquaductis. L. viam. ff. de via publ. L. ult. ff. de uſucap.*

[5] *Conſ. 286. Thema tale eſt: inter cætera capitula pacis.*

[6] *l. ſi quisquam. ff. de diverſ. & temp. præſcrip.*

[7] *Duar. de uſucap. c. 3. Cujac. ad d. l. ult. de uſuc. Donell. Com. lib. 5. c. 22. in d. ult. n. 4. per l. quod in littore. ff de acq. rer. dom.*

nos fuiſſet continuata, ut recte animadvertit Caſtrenſis. Et quamvis hoc voluiſſet Martianus, quod minime credendus eſt cogitaſſe, in quo loco occupatio conceditur, in eodem præſcriptionem concedi, tamen abſurdum erat quod de flumine publico dictum erat ad Mare commune, & quod de diverticulo ad ſinum proferre, cum hæc præſcriptio uſum quæ eſt Iuregentium communis, impeditura ſit, illa autem publico uſui non admodum noceat. Alterum autem Angeli argumentum quod ex aquæ ductu ſumitur [1], eodem Caſtrenſi monſtrante, ut à quæſtione alieniſſimum, ab omnibus merito exploditur. Falſum igitur eſt talem præſcriptionem etiam eo tempore gigni, cujus initium omnem memoriam excedat. Vbi enim lex omnem omnino tollit præſcriptionem, ne iſtud quidem tempus admittitur, hoc eſt, ut Felinus loquitur [2], materia impræſcriptibilis tempore immemoriali non fit præſcriptibilis. Fatetur hæc vera eſſe Balbus [3]: ſed Angeli ſententiam receptam dicit hac ratione, quia tempus extra memoriam poſitum idem valere creditur privilegio, cum titulus ampliſſimus ex tali tempore præſumatur. Apparet hinc non aliud illos ſenſiſſe, quam ſi pars aliqua reipublicæ, puta Imperii Romani, ſupra omnem memoriam uſa eſſet tali jure, ei dandam præſcriptionem hoc colore, quaſi Principis conceſſio præiiſſet. Quare cum nemo ſit dominus totius generis humani, qui jus illud adverſus homines omnes homini, aut populo alicui potuiſſet concedere, ſublato illo colore, neceſſe eſt etiam præſcriptionem interimi. Et ſic ex illorum etiam ſententia inter Reges aut populos liberos prodeſſe nihil poteſt lapſus infiniti temporis. Vaniſſimum autem & illud eſt quod Angelus docuit, etiamſi ad dominium præſcriptio proficere non poteſt, tamen dandam eſſe poſſidenti exceptionem. Nam Papinianus diſertis verbis exceptionem negat [4], & aliter non potuit ſentire, cum ipſius ſæculo præſcriptio nihil eſſet aliud quam exceptio. Verum igitur eſt quod & leges Hiſpanicæ exprimunt [5]: in his rebus quæ communi hominum uſui ſunt attributæ, nullius omnino temporis præſcriptionem procedere, cujus definitionis illa præter cæteras ratio reddi poteſt, quod qui re communi utitur, ut communi uti videtur, non autem jure proprio, & ita præſcribere non magis quam fructuarius poteſt vitio poſſeſſionis [6]. Altera hæc etiam non contemnenda eſt, quod in præſcriptione temporis cujus memoria non extat, quamvis titulus & bona fides præſumantur, tamen ſi reipſa appareat titulum omnino nullum dari poſſe, & ſic manifeſta ſit fides mala, quæ in populo maxime quaſi uno corpore perpetua eſſe cenſetur, & ex duplici defectu præſcriptio corruit [7]. Tertia vero, quia res hæc eſt meræ facultatis, quæ non præſcribitur, ut infra demonſtrabimus. Sed nullus eſt finis argutiarum. Inventi ſunt qui in hoc argumento à præſcriptione conſuetudinem diſtinguerent, ut illa ſcilicet excluſi, ad hanc confugerent. Diſcrimen autem quod hic ſtatuunt ſane ridiculum eſt: ex præſcriptione ajunt jus unius quod ab eo aufertur alteri applicari [8]: ſed cum aliquod jus ita alicui applicatur ut alteri non auferatur, tum dici conſuetudinem: quaſi vero cum jus navigandi quod communiter ad omnes pertinet, excluſis

[1] *Ex l. uſum aqua C. de Aqua d. lib.* 11. *confer cum l. Dilig. eod. tit. & cum l. hoc jur. §. Ductus aqua. ff. de Aqua quot. & aſt.*

[2] *Ad c. accedentes. de præſcription.*

[3] *De præſcript.* 4. *part.* 5. *part. princip. q.* 6. *num.* 8.

[4] *d. l. ultima.*

[5] *Par.* 3. *tit.* 29. *l.* 7. *inc. Placa. Rod. Zuarius. d. conſ. num.* 4.

[6] *Fachin. l.* 8, *c.* 26. *& c.* 33. *Covar. de præſcript. parte* 2. *§.* 2. *n.* 8. *& ſ.* 8. *n.* 5. *&* 6.

[7] *Fachi. l.* 8, *c.* 28.

[8] *Aret. in rubr. ff. de rer. diviſ. alleg. Balbus. de loco n.* 2. *Vide Vaſq. contr. ill. cap.* 29. *num.* 38.

ſis aliis ab uno uſurpatur, non neceſſe ſit omnibus perire quantum uni accedit. Errori huic anſam dederunt Pauli verba non recte accepta, qui cum de jure proprio maris ad aliquem pertinente loqueretur 1, fieri hoc poſſe dixit Accurſius per privilegium aut conſuetudinem: quod additamentum ad Iuriſconſulti textum nullo modo accedens mali potius conjectoris eſſe videtur quam boni interpretis. Mens Pauli ſupra explicata eſt. Cæterum illi ſi vel ſola Vlpiani verba 2, quæ paulo ante præcedunt, ſatis conſideraſſent, longe aliud dicturi erant. Fatetur enim ut quis ante ædes meas piſcari prohibeatur, eſſe quidem uſurpatum 3: hoc eſt receptum conſuetudine: ſed nullo jure; ideoque injuriarum actionem prohibito non denegandam. Contemnit igitur hunc morem, & uſurpationem vocat, ut & inter Chriſtianos Doctores Ambroſius 4. Et merito. Quid enim clarius quam non valere conſuetudinem, quæ juri naturæ, aut gentium ex adverſo opponitur 5? Conſuetudo enim ſpecies eſt juris poſitivi, quod legi perpetuæ obrogare non poteſt. Eſt autem lex illa perpetua ut Mare omnibus uſu commune ſit. Quod autem in præſcriptione diximus, idem conſuetudine verum eſt, ſi quis eorum qui diverſum tradiderunt, ſenſus excutiat, non aliud reperturum, quam conſuetudinem privilegio parari. Atqui adverſus genus humanum concedendi privilegium nemo habet poteſtatem: quare inter diverſas reſpublicas conſuetudo iſta vim non habet. Verum omnem hanc quæſtionem diligentiſſime tractavit Vaſquius 6, decus illud Hiſpaniæ, cujus nec in explorando jure ſubtilitatem, nec in docendo libertatem unquam deſideres. Is igitur poſita Theſi Loca publica & jure gentium communia præſcribi non poſſe, quam multis firmat auctoribus: exceptiones deinde ſubjungit ab Angelo & aliis confictas, quas ſupra retulimus. Hæc autem examinaturus recte judicat iſtarum rerum veritatem pendere à vera juris, tam naturæ quam gentium cognitione. Ius enim naturæ cum à divina veniat providentia, eſſe immutabile. Hujus autem naturalis partem eſſe jus gentium, primævum quod dicitur, diverſum à jure gentium ſecundario ſive poſitivo: quorum poſterius mutari poteſt. Nam ſi qui mores cum jure gentium primævo repugnent, hi non humani ſunt, ipſo judice, ſed *ferini*, corruptelæ & abuſus, non leges & uſus. Itaque nullo tempore præſcribi potuerunt, nulla lata lege juſtificari, nullo multarum etiam gentium conſenſu, hoſpitio, & exercitatione ſtabiliri, quod exemplis aliquot, & Alphonſi Caſtrenſis Theologi Hiſpani teſtimonio confirmat 7. *Ex quibus apparet*, inquit, *quam ſuſpecta ſit ſententia eorum, quos ſupra retulimus, exiſtimantium Genuenſes, aut etiam Venetos poſſe non injuria prohibere alios navigare per Gulfum aut pelagus ſui maris, quaſi æquora ipſa præſcripſerint. id quod non ſolum eſt contra leges 8: ſed etiam eſt contra ipſum jus naturæ, aut gentium primævum, quod mutari non poſſe diximus. Quod ſi contra illud jus conſtat, quia non ſolum maria aut æquora eo jure communia erant, ſed etiam reliquæ omnes res immobiles. Et licet ab eo jure poſtea receſſum fuerit ex parte, puta quoad dominium & proprietatem terrarum, quarum dominium jure Naturæ commune, diſtinctum & diviſum, ſicque ab illa communione ſegregatum fuit: 9 tamen diverſum*

fuit

1 *Ad l. ſane*

2 *In d. l. injuriarum. §. ult.*

3 *Vide Gloſ. eod. loco.*

4 *1. de offic. 28. Gentil. l. 1, c. 19. Sub finem. 5. Auth. ut nulli Iudici. §. 1. c. cum tanto de conſuet.*

6 *Controverſ. ill. cap. 89. numer. 12. & ſeq.*

7 *De poteſtate legis pœnalis. l. 2. cap. 14. part. 572.*

8 *All. L. quod in littore. ff. de acq. rer. dom. l. fin. in prin. ff. de uſucap. §. flumina, verbo omnibus. Inſt. de rer. diviſ. l. ſi quiſquam. ff. de diverſis & temp. præſcr. l. ſane ſi maris. ff. de injuriis.*

9 *All. l. ex hoc jure ff. de inſt. & jure. §. jus gentium, & §. jus autem gent. Inſt. de jure natur.*

Digitized by Google

ſuit & eſt in dominio maris, quod ab origine Mundi, ad hodiernum uſque diem eſt, ſuitque ſemper in communi, nulla ex parte immutatum, ut eſt notum. Et quamvis ex Luſitanis *magnam turbam ſæpe audiverim in hac eſſe opinione ut eorum Rex ita præſcripſerit navigationem* Indici Occidentalis*(forte Orientalis) ejuſdemque* vaſtiſſimi Maris, *ita ut reliquis gentibus æquora illa transfretare non liceat, & ex noſtriſmet* Hiſpanis vulgus *in eadem opinione fere eſſe videtur, ut per* Vaſtiſſimum Immenſumque pontum *ad Indorum regiones quas potentiſſimi Reges noſtri ſubegerunt reliquis mortalium navigare, præterquam Hiſpanis jus minime ſit, quaſi ab eis id jus præſcriptum fuerit, tamen iſtorum omnium non minus* Inſanæ *ſunt opiniones, quam eorum qui quoad Genuenſes & Venetos in eodem fere* Somnio *eſſe adſolent, quas ſententias* Ineptire *vel ex eo dilucidius apparet, quod iſtarum nationum ſingulæ contra ſeipſas nequeunt præſcribere: hoc eſt, non reſpublica Venetiarum contra ſemetipſam, non reſpublica Genuenſium contra ſemetipſam, non Regnum Hiſpanicum contra ſemetipſum, non Regnum Luſitanicum contra ſemetipſum*[1]. *Eſſe enim debet differentia inter agentem & patientem. Contra reliquas vero nationes longe minus præſcribere poſſunt, quia jus præſcriptionum eſt mere civile; ut fuſe oſtendimus ſupra. Ergo tale jus ceſſat cum agitur inter Principes vel populos, ſuperiorem non recognoſcentes in temporalibus. Iura enim mere civilia cujuſcunque regionis, quoad exteros populos, nationes, vel etiam homines ſingulos, non magis ſunt in conſideratione, quam ſi re vera eſſet tale jus, aut nunquam ſuiſſet, & ad jus commune gentium primævum vel ſecundarium recurrendum eſt, eoque utendum, quo jure talem maris præſcriptionem & uſurpationem admiſſam non fuiſſe ſatis conſtat. Nam, & hodie uſus aquarum communis eſt, non ſecus quam erat ab origine Mundi. Ergo & in æquoribus & aquis nullum jus eſt aut eſſe poteſt humano generi, præterquam quoad uſum communem. Præterea de jure naturali & divino eſt illud præceptum, ut Quod tibi non vis fieri, alteri non facias. Vnde cum navigatio nemini poſſit eſſe nociva niſi ipſi naviganti, par eſt ut nemini poſſit, aut debeat impediri, ne in re ſua natura libera, ſibique minime noxia navigantium libertatem impediat, & lædat contra dictum præceptum & contra regulam: præſertim cum omnia intelligantur eſſe permiſſa, quæ non reperiuntur expreſſim prohibita*[2]. *Quinimo non ſolum contra jus naturale eſſet, velle impedire talem navigationem, ſed etiam tenemur contrarium facere, hoc eſt, prodeſſe iis quibus poſſumus, cum id ſine damno noſtro fieri poteſt.* Quod cum multis auctoritatibus tam divinis quam humanis confirmaſſet, ſubjungit poſtea[3]. *Ex ſuperioribus etiam apparet ſuſpectam eſſe ſententiam Ioannis Fabri, Angeli, Baldi, & Franciſci Balbi, quos ſupra retulimus, exiſtimantium loca juris gentium communia, etſi acquiri non poſſint præſcriptione, poſſe tamen acquiri conſuetudine, quod omnino* falſum *eſt; eaque traditio* cæca *&* nubila *eſt*, omnique rationis lumine carens, *legemque verbis non rebus imponens*[4]. *In exemplis enim de Mari Hiſpanorum,* Luſitanorum, *Venetorum, Genuenſium, & reliquorum, conſtat conſuetudine jus tale navigandi, & alios navigare prohibendi non magis acquiri quam præſcriptione*[5]. *Vtroque enim caſu ut apparet, eadem eſt ratio. Et quia per jura & rationes ſupra relatas id eſſet contra naturalem æquitatem, nec ullam induceret utilitatem, ſed ſolam læſionem, ſicque ut lege expreſſa introduci non poſſent, ita etiam nec lege tacita, qualis eſt conſuetudo*[6]. *Et tempore id non juſtificaretur, ſed potius deterius & injurius indies*

[1] *All. l. ſequitur. §. ſi viam ff. de uſucap. §. ſi itaque inſt. de act. Vt dictis jurib. & l. cum filio ubi multa per Bartol. & Iaſ. ff. de legat. 1. Part. 1. in pr. qu. 3. & 4.*

[2] *l. libertas. ff. de ſtatu hom. §. libertas. Inſt. de Iure perſ. l. 1. & 2. ff. de homine lib. exh. lib. 1. §. quæ oneranda. ff. Quar. rer. act. nid. l. ſi quando. § illud. verb. aſtringendos. C. de inoffic. teſt. L. nec non. § quod eis. ff. ex quib. cauſ. ma. l. ſuper ſtatuas.*

[3] *C. de religioſis.*

[4] *Contra lib. 2. cum vulgatis. C. comm. de leg.*

[5] *l. illud ff. ad l. Aquil.*

[6] *c. Erit autem lex. 4. diſt. l. 1. & 2. ff. de legib. L. de quib. cum ſeq. ff. de legib. c. fin. de præſcr.*

dies fieret. Oſtendit deinde ex prima terrarum occupatione poſſe populo ut venandi jus, ita piſcandi in ſuo flumine competere, & poſtquam illa ſemel ab antiqua communione ſeparata ſunt, ita ut particularem applicationem admittant, præſcriptione temporis ejus cujus initii memoria non extet; quaſi tacita populi conceſſione acquiri poſſe. Hoc autem per præſcriptionem contingere, non per conſuetudinem, quia ſolius acquirentis conditio melior fiat, reliquorum vero deterior. Et cum tria enumeraſſet quæ requiruntur, ut jus proprium in flumine piſcandi præſcribatur: *Quid autem,* ſubdit, *quoad mare? Et in eo magis eſt quod etiam concurſus iſtorum trium non ſufficeret ad acquirendum jus. Ratio differentiæ inter mare ex una parte, & terram & flumina ex altera, quia illo caſu ut olim ita & hodie, & ſemper, tam quoad piſcandum quam quoad navigandum manſit integrum jus gentium primævum, neque unquam fuit à communione hominum ſeparatum, & alicui, vel aliquibus applicatum. Poſteriore autem caſu, nempe in terra vel fluminibus aliud fuit, ut jam diſſeruimus. Sed quare jus gentium ſecundarium, ut eam ſeparationem quoad terras & flumina facit, quoad mare facere deſiit? reſpondeo, quia illo caſu expediebat. Conſtat enim quod ſi multi venentur, aut piſcentur in terra vel flumine, facile nemus feris, & flumen piſcibus evacuatum redditur, id quod in mari non eſt. Item fluminum navigatio facile deterior fit & impeditur per ædificia, quod in mari non eſt. Item per aquæductus facile evacuatur flumen: non ita in mari.* [1] *ergò in utroque non eſt par ratio. Nec ad rem pertinet, quod ſupra diximus, communem eſſe uſum aquarum, fontium etiam & fluminum. Nam intelligitur quoad bibendum & ſimilia, quæ fluminis dominium aut jus habenti vel minime vel leviſſime nocent* [2]. *Minima enim in conſideratione non ſunt. Pro noſtris ſententiis facit, quia iniqua nullo tempore præſcribuntur. & ideo lex iniquà nullo tempore præſcribitur, aut juſtificatur.* Mox: *Et quæ ſunt impræſcriptibilia ex legis diſpoſitione, nec per mille annos præſcriberentur:* quod innumeris doctorum teſtimoniis fulcit [3]. Nemo jam non videt, ad uſum rei communis intercipiendum nullam quantivis temporis uſurpationem prodeſſe. Cui adjungendum eſt etiam, eorum qui diſſentiunt auctoritatem huic quæſtioni non poſſe accommodari. Illi enim de Mediterraneo loquuntur, nos de Oceano: illi de ſinu, nos de immenſo mari, quæ in ratione occupationis plurimum differunt. Et quibus illi indulgent præſcriptionem; illi littora mari continua poſſident, ut Veneti & Ianuenſes, quod de Luſitanis dici non poſſe modo patuit. Imo & ſi prodeſſe poſſet tempus, ut quidam poſſe putant in publicis quæ ſunt populi, tamen non ea adſunt quæ neceſſario requiruntur [4]. Primum enim docent omnes deſiderari, ut is qui præſcribit hujusmodi actum, eum exercuerit non longo duntaxat tempore, ſed memoriam excedente: deinde ut tanto tempore eundem actum nemo alius exercuerit, niſi conceſſione illius, vel clandeſtine: præterea ut alios uti volentes prohibuerit, ſcientibus quidem & patientibus iis ad quos ea res pertinebat: nam etſi exercuiſſet ſemper, & quoſdam exercere volentes prohibuiſſet ſemper, non tamen omnes; quia alii fuerunt prohibiti, alii vero libere exercuerunt, id quidem non ſufficeret, ex Doctorum ſententia. Apparet autem debere hæc omnia concurrere, tum quia præſcriptioni publicarum rerum lex inimica eſt,

tum

[1] *Per tot. titul. ff. ne quid in flum. pub.*

[2] *L. Scio ff. de minor. Vaſq. lib. 1. de ſuc. reſo. cap. 7.*

[3] *Aſſ. Balbum de præſcr. 5. in pr. in qu. 11. illius. 5. quæſt. pr. Gl. in cap. inter cætera. 16. q. 3. Alph. de Caſtr. de poteſt. leg. pœn. lib. 2. cap. 14 Bal. in fine. & ibi Ang. in omnes. C. de præſcr. 30. ann. &c.*

[4] *d. loc. n. 38.*

tum ut videatur præſcribens jure ſuo non autem communi uſus, idque non interrupta poſſeſſione. Cum autem tempus poſtulatur, cujus initii non exſtet memoria, non ſemper ſufficit, ut optimi interpretes oſtendunt, probare ſæculi lapſum; ſed conſtare oportet famam rei à majoribus ad nos transmiſſam, ita ut nemo ſuperſit qui contrarium viderit, aut audierit. Occaſione rerum Africanarum in ulteriora primum Oceani inquirere cœperunt regnante Ioanne Luſitani [1], anno ſalutis milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo: viginti poſt annis, ſub Rege Emanuële promontorium Bonæ ſpei prænavigatum eſt, ſeriuſque multo ventum Malaccam, & inſulas remotiores, ad quas Batavi navigare cœperunt anno milleſimo quingenteſimo nonageſimo quinto, non dubie intra annum centeſimum. Iam vero etiam eo quod interceſſit tempore aliorum uſurpatio adverſus alios etiam omnes impedivit præſcriptionem. Caſtellani ab anno milleſimo quingenteſimo decimo nono poſſeſſionem maris Luſitanis circa Moluccas ambiguam fecere. Galli etiam & Angli non clanculum, ſed via aperta eo perruperunt. Præterea accolæ totius tractus Africani, aut Aſiatici partem maris quiſque ſibi proximam piſcando & navigando perpetuo uſurparunt, nunquam à Luſitanis prohibiti. Concluſum igitur ſit, jus nullum eſſe Luſitanis quo aliam quamvis gentem à navigatione Oceani ad Indos prohibeant.

[1] *Oſorius lib. 1.*

CAP. VIII.

Iure gentium inter quosvis liberam eſſe mercaturam.

QVod ſi dicant Luſitani cum Indis commercia exercendi jus quoddam proprium ad ſe pertinere, eiſdem fere omnibus argumentis refellentur. Repetemus breviter & aptabimus. Iure Gentium hoc introductum eſt, ut cunctis hominibus inter ſe libera eſſet negotiandi facultas, quæ à nemine poſſet adimi [2]. Et hoc, ſicut poſt dominorum diſtinctionem continuo neceſſarium fuit, ita originem videri poteſt antiquiorem habuiſſe. Subtiliter enim Ariſtoteles μεταβλητικὴν dixit [3]. ἀναπλήρωσιν τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας: hoc eſt, negotiatione ſuppleri id quod naturæ deeſt, quo commode omnibus ſufficiat. Oportet igitur communem eſſe jure gentium, non tantum privative, ſed & poſitive, ut dicunt magiſtri, ſive affirmative [4]. Quæ autem illo modo ſunt juris gentinm, mutari poſſunt: quæ hoc modo, non poſſunt. Id ita intelligi poteſt. Dederat natura omnia omnibus. Sed cum à rerum multarum uſu, quas vita deſiderat humana, locorum intervallo homines arcerentur, quia, ut ſupra diximus, non omnia ubique proveniunt, opus fuit trajectione: nec adhuc tamen permutatio erat, ſed aliis viciſſim rebus apud alios repertis ſuo arbitrio utebantur: quo fere modo apud Seres dicitur rebus in ſolitudine relictis ſola mutantium religione peragi commercium [5]. Sed cum ſtatim res mobiles monſtrante neceſſitate, quæ modo explicata eſt, in jus proprium tranſiiſſent, inventa eſt permutatio, qua quod alteri deeſt ex eo quod alteri ſupereſt ſuppleretur. Ita commercia victus gratia inventa ex Homero Plinius probat [6]. Poſtquam vero res etiam immobi-

[2] *Vide c. 1. L. ex hoc jure, ff. de juſt. & jure. & ibi Bart.*

[3] *l. 1. de republ. c. 9.*

[4] *Vide Covar. in c. peccatum. §. 8.*

[5] *Pompon. Mela lib. 3.*

[6] *lib. 1. ff. de contrah. emp. lib. 33. c. 1.*

Digitized by Google

immobiles in dominos diſtingui cœperunt, ſublata undique communio non inter homines locorum ſpatiis diſcretos tantum, verum etiam inter vicinos neceſſarium fecit commercium: quod ut facilius procederet, nummus poſtea adinventus eſt, dictus ἀπὸ τοῦ νόμου, quod inſtitutum ſit civile [1]. Ipſa igitur ratio omnium contractuum univerſalis, ἡ μεταβλητική, à natura eſt. modi autem aliquot ſingulares ipſumque pretium, ἡ χρηματιστική, ab inſtituto [2]: quæ vetuſtiores juris interpretes non ſatis diſtinxerunt. Fatentur tamen omnes proprietatem rerum, ſaltem mobilium à jure gentium primario prodire, itemque contractus omnes quibus pretium non accedit [3]. Philoſophi [4] τῆς μεταβλητικῆς, quam tranſlationem vertere licebit, genera ſtatuunt duo: τὴν ἐμπορικὴν καὶ τὴν καπηλικήν: quarum ἐμπορική, quæ ut vox ipſa indicat inter gentes diſſitas, ordine naturæ prior eſt, & ſic à Platone ponitur [5]. Καπηλική eadem videtur eſſe quæ παράστασις Ariſtoteli, tabernaria ſive ſtataria negotiatio inter cives. Idem Ariſtoteles [6] τὴν ἐμπορικὴν dividit in ναυκληρίαν & φορτηγίαν, quarum hæc terreſtri itinere, illa maritimo merces devehit. Sordidior autem eſt καπηλική, contra honeſtior ἐμπορική, & maritima maxime, quia multa multis impertit [7]. Vnde navium exercitionem ad ſummam rempublicam pertinere dicit Vlpianus: inſtitorum non eundem eſſe uſum: quia illa omnino ſecundum naturam neceſſaria eſt. Ariſtoteles [8]: ἔστι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων ἀρξαμένη, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους. *Eſt enim tranſlatio rerum omnium cœpta ab initio, ab eo quod eſt ſecundum naturam, cum homines partim haberent plura, quam ſufficerent, partim etiam pauciora.* Seneca [9]: *quæ emeris, vendere, gentium jus eſt.* Commercandi igitur libertas ex jure eſt primario gentium, quod naturalem & perpetuam cauſam habet, ideoque tolli non poteſt, & ſi poſſet non tamen poſſet niſi omnium gentium conſenſu: tantum abeſt ut ullo modo gens aliqua gentes duas inter ſe contrahere volentes juſte impediat.

[1] *d. L. 1. Ariſtot. lib. 5. de Morib. c. 8. & lib. 1. de Rep. c. 9.*
[2] *Ius naturale. diſt. 1. Ariſt. d. c. 9.*
[3] *Caſtr. ex Cyno & aliis in d. L. ex hoc jure. n. 20. & n. 28.*
[4] *Plato Sophiſta.*
[5] *Plato lib. de Rep. 2. qui locus citatur. in L. 2. ff. de nundinis.*
[6] *Ariſt. l. 1. de repub. c. 11.*
[7] *Cicero offic.*
[8] *Ariſt. d. 1. de republ. c. 9.* *d. loco.*
[9] *de benef. cap. 8.*

CAP. IX.

Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo occupationis.

PRimum inventio aut occupatio hic locum non habet [10], quia jus mercandi non eſt aliquid corporale, quod poſſit apprehendi: neque prodeſſet Luſitanis etiamſi primi hominum cum Indis habuiſſent commercia, quod tamen non poteſt non eſſe falſiſſimum. Nam & cum initio populi diverſa iêre, aliquos neceſſe eſt primos fuiſſe mercatores, quos tamen jus nullum acquiſiviſſe certo eſt certius. Quare ſi Luſitanis jus aliquod competit, ut ſoli cum Indis negotientur, id exemplo cæterarum ſervitutum, ex conceſſione oriri debuit aut expreſſa aut tacita, hoc eſt præſcriptione: neque aliter poteſt.

CAP.

Digitized by Google

CAP. X.

Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo donationis Pontificiæ.

COnceſſit nemo: niſi forte Pontifex, qui non potuit [1]. Nemo enim quod ſuum non eſt concedere poteſt. At Pontifex, niſi totius Mundi temporalis ſit Dominus, quod negant ſapientes, jus etiam commerciorum univerſale ſui juris dicere non poteſt. Maxime vero cum res ſit ad ſolum quæſtum accommodata, nihilque ad ſpiritualem procurationem pertinens, extra quam ceſſat, ut fatentur omnes, Pontificia poteſtas. Præterea ſi Pontifex ſolis illud Luſitanis jus tribuere vellet idemque adimere hominibus cæteris, duplicem faceret injuriam: Primùm Indis, quos ut extra Eccleſiam poſitos Pontifici nulla ex parte ſubditos eſſe diximus. His igitur cum nihil quod ipſorum eſt, adimere poſſit Pontifex, etiam jus illud quod habent cum quibuslibet negotiandi, adimere non potuit. Deinde aliis hominibus omnibus Chriſtianis & non Chriſtianis, quibus idem illud jus adimere non potuit ſine cauſa indicta. Quid quod ne temporales quidem Domini in ſuis imperiis prohibere poſſunt commerciorum libertatem, uti rationibus & auctoritatibus ante demonſtratum eſt? Sicut & illud confitendum eſt, contra jus perpetuum naturæ gentiumque, unde iſta libertas originem ſumſit in omne tempus duratûra, nullam valere Pontificis auctoritatem.

[1] *Vide arg. cap. 3. & c. 6.*

CAP. XI.

Mercaturam cum Indis non eſſe Luſitanorum propriam jure præſcriptionis aut conſuetudinis.

REſtat præſcriptio, ſeu conſuetudinem mavis dicere [2]. Sed nec hujus nec illius vim eſſe aliquam inter liberas nationes, aut diverſarum gentium Principes, nec adverſus ea quæ primigenio jure introducta ſunt, cum Vaſquio oſtendimus. Quare & hic ut jus mercandi proprium fiat, quod proprietatis naturam non recipit, nullo tempore efficitur. Itaque nec titulus hic adfuiſſe poteſt, nec bona fides, quæ cum manifeſto deſinit, præſcriptio ſecundum Canones non jus dicetur, ſed injuria. Quin & ipſa mercandi quaſi poſſeſſio non ex jure proprio contigiſſe videtur, ſed ex jure communi quod ad omnes æqualiter pertinet: ſicut contra, quod aliæ nationes cum Indis contrahere forte neglexerunt: id non Luſitanorum gratia feciſſe exiſtimandi ſunt, ſed quia ſibi expedire crediderunt: quod nihil obſtat quo minus ubi ſuaſerit utilitas, id facere poſſint, quod antea non fecerint. Certiſſima enim illa regula à doctoribus traditur [3], in his quæ ſunt arbitrii ſeu meræ facultatis, ita ut per ſe actum tantum facultatis ejus, non autem jus novum operentur, nec præſcriptionis nec conſuetudinis titulo annos etiam mille valituros: quod & affirmative & negative procedit, ut docet Vaſquius. Nec enim quod libere feci, facere cogor, nec quod non feci, omittere. Alioquin quid

[2] *Vide argumenta c. 7.*

[3] *Gloſſ. & Bart. in l. viam. publ. ff. de via publ. Bald. in 4. par. 5. par princ. qu. 1. Panorm. in c. ex parte Aſſens. de conceſſ præben. Doct. in l. qui jure familiaritatis. ff. de acq. poſſ. & alleg. per Covar. in c. poſſeſſor parte. 2. §. 4. in 6. contr. uſu freq. c. 4. n. 10 & 12. d. n. 12.*

 eſſet

Digitized by Google

eſſet abſurdius quam ex eo quod ſinguli non poſſumus cum ſingulis ſemper contrahere, ſalvum nobis in poſterum non eſſe jus cum illis, ſi uſus tulerit, contrahendi? Idem Vaſquius & illud rectiſſime, ne infinito quidem tempore effici, ut quid neceſſitate potius, quam ſponte factum videatur. Probanda itaque Luſitanis foret coactio, quæ tamen ipſa cum hac in re juri naturæ ſit contraria, & omni hominum generi noxia, jus facere non poteſt [1]. Deinde illa coactio duraſſe debuit per tempus, cujus initii non extet memoria: id vero tantum hinc abeſt, ut ne centum quidem anni exierint, ex quo tota fere negotiatio Indica penes Venetos fuit, per Alexandrinas trajectiones [2]. Debuit etiam talis eſſe coactio, cui reſtitum non ſit [3]. At reſtiterunt Galli & Angli, aliique. Neque ſufficit aliquos eſſe coactos, ſed ut omnes coacti ſint requiritur, cum per unum non coactum ſervetur in cauſa communi libertatis poſſeſſio. Arabes autem & Sinenſes à ſæculis aliquot ad hunc uſque diem perpetuo cum Indis negotiantur. Nihil prodeſt iſta uſurpatio.

Cap. XII.

Nulla æquitate niti Luſitanos in prohibendo commercio.

Ex his quæ dicta ſunt ſatis perſpicitur eorum cæca aviditas, qui, ne quenquam in partem lucri admittant, illis rationibus conſcientiam ſuam placare ſtudent, quas ipſi magiſtri Hiſpanorum qui in eadem ſunt cauſa manifeſtæ vanitatis convincunt [4]. Omnes enim qui in rebus Indicis uſurpantur colores injuſte captari quantum ipſis licet, ſatis innuunt, adduntque nunquam eam rem ſerio Theologorum examine probatam. Illa vero querela quid eſt iniquius, quod dicunt Luſitani quæſtus ſuos exhauriri contra licentiam? Inter certiſſima enim Iuris enuntiata eſt, nec in dolo eum verſari, nec fraudem facere, ne damnum quidem alteri dare videri, qui jure ſuo utitur: quod maxime verum eſt, ſi non ut alteri noceatur, ſed rem ſuam augendi animo quippiam fiat. Inſpici enim debet id quod principaliter agitur, non quod extrinſecus in conſequentiam venit. Imo ſi proprie loquimur cum Vlpiano, non ille damnum dat, ſed lucro quo adhuc alter utebatur eum prohibet [5]. Naturale autem eſt & ſummo juri atque etiam æquitati conveniens, ut lucrum in medio poſitum ſuum quiſque malit quam alterius, etiam qui ante perceperat [6]. Qui ferat querentem opificem quod alter ejuſdem artis exercitio ipſius commoda evertat? Batavorum autem cauſa eo eſt juſtior, quia ipſorum hac in parte utilitas cum totius humani generis utilitate conjuncta eſt, quam Luſitani everſum eunt [7]. Neque hoc recte dicetur ad æmulationem fieri, ut in re ſimili oſtendit Vaſquius: aut enim plane hoc negandum eſt, aut aſſeverandum non ad bonam modo, verum etiam ad optimam æmulationem fieri, juxta Heſiodum; ἀγαθὴ δ᾽ ἔρις ἥδε βροτοῖσι. *Bona lis mortalibus hæc eſt.* Nam etiam ſi quis pietate motus, inquit ille, frumentum in ſumma penuria vilius venderet, impediretur improba duritie eorum hominum, qui ſæviente penuria ſuum carius fuerant vendituri. Verum eſt talibus modis minui

[1] *Vaſq. de loco. n.11.*

[2] *Guicc. l. 39. hiſtor.*

[3] *Vide ſ c. 7. ſub finem.*

[4] *Vaſq. contr. illuſt. c. 10. n. 10. Vict. p. 1. de Indis rel. 1. n. 3. l. ſin autem. §. pen. de rei vind. l. nullus videtur. de Reg. Iuris. l. illud conſtat. Quæ in fr. credit. l. fluminum. §. ult. de damno infecto. l. nemo damnum. de Reg. Iur. Bart. in l. 1. n. 5. ff. de flum. Caſtr. in l. ſi tibi. C. de ſervit. l. 1. §. denique de aq. & aq. plu.*

[5] *Vide Vaſq. contr. uſufr. cap. 4. num. 3. & ſeqq. l. Proculus de damno infecto.*

[6] *Vaſq. d. loco.*

[7] *ibid. numer. 5.*

minui aliorum reditus: nec id negamus, ait, *ſed minuuntur cum univerſorum hominum commodo: Et* utinam *omnium* Principum & Tyrannorum orbis *reditus ita minuerentur.* Quid ergo tam iniquum videri poteſt, quam Hiſpanos vectigalem habere Terrarum Orbem, ut niſi ad illorum nutum nec emere liceat nec vendere 1? In cunctis civitatibus dardanarios odio atque etiam pœnis proſequimur: nec ullum tam nefarium vitæ genus videtur, quam iſta annonæ flagellatio 2. Merito quidem. Naturæ enim faciunt injuriam, quæ in commune fœcunda eſt 3: neque vero cenſeri debet in uſus paucorum reperta negotiatio, ſed ut quod alteri deeſt alterius copia penſaretur, juſto tamen compendio omnibus propoſito, qui laborem ac periculum transferendi in ſe ſuſcipiunt. Hoc ipſum igitur quod in republica, id eſt, minore hominum conventu, grave & pernicioſum judicatur, in magna illa humani generis ſocietate ferendumne eſt? ut ſcilicet totius Mundi Monopolium faciant populi Hiſpani? Invehitur Ambroſius in eos qui maria claudunt 4: Auguſtinus in eos qui itinera obſtruunt: Nazianzenus 5 in coëmtores ſuppreſſoreſque mercium: qui ex inopia aliorum ſoli quæſtum faciunt, & ut ipſe facundiſſime loquitur κωλαπραγματεύοντας τῆς ἐνδείας. Quin & divini ſapientis ſententia publicis diris devovetur ſacerque habetur, qui alimenta ſupprimendo vexat annonam: ὁ συνέχων σῖτον δημοκατάρατος. Clament igitur Luſitani quantum, & quamdiu libebit: lucra noſtra deciditis. Reſpondebunt Batavi: Imo noſtris invigilamus. Hocne indignamini in partem nos venire ventorum & maris? Et quis illa vobis lucra manſura promiſerat? Salvum eſt vobis, quo nos contenti ſumus.

1 *l. 1. c. de monop.*
2 *Cajet. ad ſum. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1. quod ad tertium.*
3 *Ariſt. 1. de rep. c. 9.*
4. 5. *Hex. c. 10. l. 4. q. 44. ſup. Ny.*
5 *In fun. Baſilii.*

CAP. XIII.

Batavis jus commercii Indicani qua pace, qua induciis, qua bello retinendum.

QVare cum & jus & æquum poſtulet, libera nobis ita ut cuiquam eſſe Indiæ commercia, ſupereſt, ut ſive cum Hiſpanis pax, ſive induciæ fiunt, ſive bellum manet, omnino eam, quam à natura habemus libertatem tueamur. Nam ad pacem quod attinet, notum eſt eam eſſe duûm generum: aut enim pari fœdere, aut impari coïtur. Græci 6 iſtam vocant συνθήκην ἐξ ἴσου; hanc σπονδὰς ἐξ ἐπιταγμάτων. illa virorum eſt, hæc ingeniorum ſervilium. Demoſthenes in oratione de libertate Rhodiorum: καί τοι χρὴ τοὺς βουλομένους ἐλευθέρους εἶναι τὰς ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας: *eos qui volunt eſſe liberi oportet omnes conditiones quibus leges imponuntur ita fugere tanquam quæ proximæ ſunt ſervituti.* Tales autem ſunt omnes quibus pars altera in jure ſuo imminuitur, juxta Iſocratis definitionem προστάγματα vocantis τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον. Si enim, ut inquit Cicero 7, ſuſcipienda bella ſunt ob eam cauſam, ut ſine injuria in pace vivatur, ſequitur eodem auctore, pacem eſſe vocandam, non pactionem ſervitutis, ſed tranquillam libertatem: quippe cum & Philoſophorum & Theologorum complurium 8 judicio pax & juſtitia nominibus magis quam re differant, ſitque pax non qualiſcunque, ſed

6 *Thucydides. Iſocrat. Andocides.*
7 *Off. 1.*
8 *Polus Lucanus apud Stob. de juſt. Clem. Alex. Strom. 4. Auguſt. 15. de civit.*

ordinata concordia. Induciæ autem ſi fiunt, ſatis apparet ex ipſa induciarum natura, non debere medio earum tempore conditionem cujuſquam deteriorem fieri, cum ferme interdicti uti poſſidetis inſtar obtineant. Quod ſi in bellum trudimur hoſtium iniquitate, debet nobis cauſæ æquitas ſpem ac fiduciam boni eventus addere. Nam ὑπὲρ ὧν ἂν ἐλαττῶνται μέχρι δυνάμεως πάντες πολεμοῦσι, περὶ δὲ τοῦ πλεονεκτεῖν οὐχ οὕτως: *pro his in quibus injuria afficiuntur omnes, quantum omnino poſſunt, depugnant: at propter alieni cupiditatem non item* [1]. quod & Alexander Imperator ita expreſſit: τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων οὐκ ἀγνώμονα ἔχει τὴν πρόσκλησιν, τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείεσθαι, ἔκ τε τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαρραλέον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ᾽ ἀμύνεσθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι. *Ejus à quo capit injuria, provocatio maxime invidioſa eſt: at cum depelluntur aggreſſores, ſicut bona conſcientia fiduciam ſecum fert, ita quia de vindicanda, non de inferenda injuria laboratur, ſpes etiam adſunt optima.* Si ita neceſſe eſt, perge gens mari invictiſſima, nec tuam tantum, ſed humani generis libertatem audacter propugna.

Nec te quod claſſis centenis remigat alis
Terreat (invito *labitur illa* mari.)
Quodve vehunt proræ Centaurica ſaxa minantes,
Tigna cava & pictos experiare metus.
Frangit & attollit vires in milite cauſa,
Quæ niſi juſta ſubeſt, excutit arma pudor [2].

Si juſta multi, & ipſe Auguſtinus [3], arma crediderunt eo nomine ſuſcipi, quod per terras alienas iter innoxium negaretur, quanto illa erunt juſtiora, quibus maris, quod naturæ lege commune eſt, uſus communis & innoxius poſtulatur? Si juſte oppugnatæ ſunt gentes quæ in ſuo ſolo commercia aliis interdicebant, quid illæ quæ populos ad ſe nihil pertinentes per vim diſtinent, ac mutuos earum commeatus intercludunt? Si res iſta in judicio agitaretur, dubitari non poteſt quæ à viro bono expectari deberet ſententia. ait Prætor [4]: *Quo minus illi in flumine publico navem agere, ratem agere, quove minus per ripam exonerare liceat, vim fieri veto.* De mari & littore in eandem formam dandum interdictum docent interpretes [5], exemplo Labeonis, qui cum interdiceret Prætor [6]: *Ne quid in flumine publico ripave ejus facias, quo ſtatio iterve navigio deterius ſit, fiat:* ſimile dixit interdictum competere in mari: *Ne quid in mari inve littore facias, quo portus, ſtatio, iterve navigio deterius ſit, fiat* [7]. Imo & poſt prohibitionem, ſi quis ſcilicet in mari navigare prohibitus ſit, aut non permiſſus rem ſuam vendere, aut re ſua uti, injuriarum eo nomine competere actionem Vlpianus reſpondit [8]. Theologi inſuper & qui tractant caſus, quos vocant, conſcientiarum, concordes tradunt, eum qui alterum vendere aut emere impediat, utilitatemve propriam publicæ ac communi præponat, aut ullo modo alterum in eo quod eſt juris communis impediat, ad reſtitutionem teneri omnis damni viri boni arbitrio. Secundum hæc igitur vir bonus judicans, Batavis libertatem commerciorum adjudicaret, Luſitanos & cæteros, qui eam libertatem impediunt, vetaret vim facere, & damna reſtituere juberet. Quod autem in judicio obtineretur, id ubi judicium haberi non poteſt, juſto bello vindicatur. Auguſtinus [9]: *Iniquitas partis adverſæ juſta ingerit bella.* Et Cice-

1 *Demoſthenes.*
2 *Propertius lib. 4. eleg. 6.*
3 *Vide 5. cap. 1.*
4 *l. 1. ff. ut in flum. pub. nav. liceat.*
5 *Gloſ. ibidem.*
6 *l. 1. in pr. ff. de flum.*
7 *l. eadem. § ſi quid in mare.*
8 *l. 2. ff. Ne quid in loco pub. §. ſi quis. l. in injuriarum actio. & l. ſi quis propr. ff. de injur. Silv. in verbo reſtitutio. parte 3. ſub finem alleg. Gerar. Oldradum & Archid. argum. l. 2. ff. ad leg. Iuliam de annona & l. annonam. de extraordin. & ibi gloſ.*
9 *De civ. lib. 4. Off. 1.*

Cicero [1]: *cum ſint duo genera decertandi, unum per diſceptationem, alterum per vim, confugiendum ad poſterius, ſi uti non licet priore.* Et Rex Theodoricus: *veniendum tunc ad arma, cum locum apud adverſarium juſtitia non poteſt reperire* [2]. Et quod propius eſt noſtro argumento, Pomponius eum qui rem omnibus communem cum incommodo cæterorum uſurpet, *manu prohibendum* reſpondit. Theologi quoque tradunt, ſicuti pro rerum cujuſque defenſione bellum rectè ſuſcipitur, ita non minus rectè ſuſcipi pro uſu earum rerum quæ naturali jure debent eſſe communes. Quare ei qui itinera præcludat, evectionemque mercium impediat, etiam non expectata ulla publica auctoritate, via facti, ut loquuntur, poſſe occurri. Quæ cum ita ſint, minime verendum eſt, ne aut Deus eorum conatus ſecundet, qui ab ipſo inſtitutum jus naturæ certiſſimum violant, aut homines ipſi eos inultos patiantur, qui ſolo quæſtus ſui reſpectu communem humani generis utilitatem oppugnant.

[1] *Var.* 1.17.

[2] *l. quamvis quod in littore. ff. de acq. rer. dom. Henrich. Gorich. de bello juſto. prop.* 9.

Cum ſub hoc tempus plurimæ Regis Hiſpaniarum literæ in manus noſtras veniſſent, quibus ipſius & Luſitanorum inſtitutum manifeſte detegitur, operæ pretium viſum eſt ex iis, quæ pleræque eodem erant argumento, binas in Latinum ſermonem tranſlatas exhibere.

DOmine Martine Alphonſe de Caſtro, Prorex amice, ego Rex multam tibi ſalutem mitto. Cum hiſce literis perveniet ad te exemplum typis impreſſum Edicti quod faciendum curavi, quo, ob rationes quas expreſſas videbis, aliaſque meis rebus conducentes, prohibeo commercium omne externorum in ipſis partibus Indiæ aliiſque regionibus transmarinis. Quandoquidem res hæc eſt momenti atque uſus maximi, & quæ effici ſumma cum induſtria debeat, impero tibi, ut ſimulatque literas has & edictum acceperis publicationem ejus omni diligentia procures in omnibus locis ac partibus iſtius imperii, idque ipſum quod edicto continetur exequaris ſine ullius perſonæ exceptione, cujuſcumque qualitatis, ætatis, conditioniſve ſit, citra omnem moram atque excuſationem, procedaſque ad impletionem mandati via meræ executionis, nullo admiſſo impedimento, appellatione, aut gravamine in contrarium: cujuſqunque materiæ generis aut qualitatis. Iubeo itaque hoc ipſum impleri per eos miniſtros ad quos executio pertinet, iiſque ſignificari, non modo eos qui contra fecerint malam operam mihi navaturos, ſed eoſdem mè puniturum privatione officiorum in quibus mihi ſerviunt. Quia autem relatum eſt mihi commorari in iſtis partibus externos multos variarum nationum, Italos, Gallos, Germanos, Belgas, quorum pars major, quantum intelligimus, eo venit per Perſida & Turcarum imperium, non per hoc regnum, adverſus quos ſi ex hujus Edicti præſcripto ac rigore procedatur, poſſe inde nonnullas difficultates ſequi, ſi illi ad Mauros inimicos per-

Digitized by Google

fugiant, vicinisque munitionum mearum diſpoſitionem indicent, rationesque monſtrent quæ rebus meis nocere poſſent, exſequi te hoc edictum volo prout res & tempus ferent, atque ea uti prudentia, qua illæ difficultates evitentur, curando ut omnes externos in poteſtate tua habeas eosque cuſtodias pro cujusque qualitate, ita ut adverſus imperium noſtrum nihil valeant attentare, utque ego omnino eum finem conſequar quem hoc Edicto mihi propoſui. Scriptæ Vlyſſipone, 28 Novembris, Anno 1606. ſubſignatum erat, Rex. Inſcriptio, Pro Rege; Ad Dominum Martinum Alfonſum de Caſtro Conſiliarium ſuum, & ſuum Proregem Indiæ.

Prorex amice Rex multam ſalutem tibi mitto. Etſi pro certo habeo tua præſentia, iiſque viribus cum quibus in partes auſtrinas conceſſiſti, perduelles Hollandos, qui illic hærent, nec minus indigenas qui eis receptum præbent, ita caſtigatos fore, ut nec hi, nec illi tale quicquam in poſterum audeant: expediet tamen, ad res tuendas, ut juſtam claſſem, eique operi idoneam, cum tu Goam redibis, in iſtis Maris partibus relinquas, ejusque imperium & ſummam præfecturam mandes Andreæ Furtado Mendoſæ, aut ſi quem ei muneri aptiorem judicabis, quemadmodum pro tuo in me affectu confido, ea in re non aliud te reſpecturum quam quod rebus meis erit utiliſſimum. Scriptæ Madriti 27 Ian. 1607. Signatum, Rex. Inſcriptio, Pro Rege; Ad Dominum Martinum Alfonſum de Caſtro ſuum Conſiliarium, & ſuum Proregem Indiæ.

F I N I S.

CAPI-

Digitized by Google

CAPITA DISSERTATIONIS HVGONIS GROTII DE MARI LIBERO.

CAP. I. *Iure gentium quibusvis ad quosvis liberam eſſe navigationem.* pag. 1

CAP. II. *Luſitanos nullum habere jus dominii in eos Indos ad quos Batavi navigant titulo inventionis.* 2

CAP. III. *Luſitanos in Indos non habere jus dominii titulo donationis Pontificiæ.* 3

CAP. IV. *Luſitanos in Indos non habere jus dominii titulo belli.* 4

CAP. V. *Mare ad Indos, aut jus eo navigandi non eſſe proprium Luſitanorum titulo occupationis.* 6

CAP. VI. *Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum titulo donationis Pontificiæ.* 15

CAP. VII. *Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum titulo præſcriptionis, aut conſuetudinis.* 16

CAP. VIII. *Iure gentium inter quosvis liberam eſſe mercaturam.* 21

CAP. IX. *Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo occupationis.* 22

CAP. X. *Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo donationis Pontificiæ.* 23

CAP. XI. *Mercaturam cum Indis non eſſe Luſitanorum propriam jure præſcriptionis, aut conſuetudinis.* ibid.

CAP. XII. *Nulla æquitate niti Luſitanos in prohibendo commercio.* 24

CAP. XIII. *Batavis jus commercii Indicani, qua pace, qua induciis, qua bello retinendum.* 25

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

30